

PALACIOS

IN

Mattheu

1

4º-9º

TOMI I
ENARRATIONVM
IN SACROSANCTVM

Iesu Christi Euangelium secun-
dum Matthæum.

*TOMVS PRIOR CONTINET SELECTIORES ENAR-
rationes eorum patrum, qui summo ingenio, pariq; eruditione super Matthei scripserunt.*

Tomus alter habet noua super eodem Euangelio Commentaria.

PER PAVLVM PALACIVM GRANATENSEM, AVGV-
stissimi Cardinalis Henrici concionatorem, & Sanctæ scripturæ in inclita Lusit-
anorum Conimbricensi Academia enarratorem.

SALMANTICAE,

In ædibus Dominici à Portonarijs, Regij Typógraphi.

M. D. LXXI.

CVM PRIVILEGIO.

FACULTAD
DE
TEOLOGIA
Univ. de Deusto
HALLAO

Del con
sejo de

Don to de car
fudeb

EL REY.

OR quanto por parte de vos el doctor Paulo de Palacios Cathedratico de Theologia en la Vniuersidad de Coimbra nos ha sido hecha relacion que vos aueys compuesto vn libro sobre sant Mattheo, el qual hera muy vtil y provechoso para los fieles Christianos en el qual auades puesto mucho trabajo, y ocupacion suplicamos vos diessedes licencia, y facultad para que por el tiempo que nuestra merced y voluntad fuere, lo pudiesdes imprimir y vender, sin que otra persona alguna lo pudiesse hazer sin tener para ello licencia y poder vuestro, o como la nuestra merced fuere, lo qual visto por los del nuestro Consejo, por quanto en el dicho libro se hizo la diligencia que la premita agora por nos nueuamente hecha dispone, fue acordado que deussamos mandar dar esta nuestra cedula para vos en la dicha razon, y yo tuue lo por bien, por la qual vos doy licencia y facultad para que vos, o quien vuestro poder ouiere, podays imprimir el dicho libro que de luso se haze mencion conforme ala censura del Doctor Balbas que por mandado de los del nuestro Consejo vio el dicho libro, y para que por tiempo de diez años primeros siguientes que corran y se cuenten desde el dia de la data desta nuestra cedula en adelante, lo podays imprimir y vender, con que primero se trayga al nuestro Consejo a corregir con el original, y a tallar el precio porque se huviere de vender cada volumen, y mandamos y defendemos que persona alguna durante el dicho tiempo sin vuestro poder no se pueda imprimir ni vender, so pena de perder todos los libros que del huviere impresso, y mas de diez mill maravedis para la nuestra camara, y mandamos a los del nuestro Consejo Presidentes, Oydores de las nuestras audiencias, Alcaldes, Alguaziles de la nuestra casa y corte y Chancillerias, y a todos los Corregidores, Asistentes, Gobernadores, Alcaldes mayores y ordinarios y otros jueces y justicias qualesquier de todas las ciudades villas y lugares de los nuestros reynos y senorios, y a cada vno y qualquier de ellos anse a los que agora son como a los que seran de aqui adelante que vos guarden, y hagan guardar y cumplir esta nuestra cedula y merced que ansi vos hazemos, y contra el tenor y forma della no vayan ni pasen ni consientan yr ni pasar por alguna manera so pena de la nuestra merced, y de veynte mill maravedis para la nuestra camara. Dada en Madrid, a ocho dias del mes de Mayo, de mill y quinientos y sesenta y nueue años.

YO EL REY.

Por mandado de su Magestad.

Antonio de Erasso.

Vssu Regij senatus vidi hunc Tomum priorem Pauli de Palacio manuscriptum, & in duo volumina distinctum, in quorum continetur enarrationes Sanctorum patrum, & Catholicorum Doctorum super Mattheum scripta, que quoniam fideliter adducuntur, & in vnum ad modum cuiusdam cathene colligantur nihil impedit quominus typis mandari possint.

Doctor Balbas.

SERENISSIMO PRINCIPI

ET CARDINALI AVGVSTISSIMO,

Henrico, Maximi Regis Emmanue-
lis filio, &c.

Paulus de Palacio. S. D.

ONSECRAVERAM olim cel-
situdini tuæ, Pontifex & Princeps
Augustissimè, primū ingenij mei spe-
cimen: idest Scholia, quæ mihi in Ca-
ietani summam edere, & in lucē pro-
ferre mandasti. Opus quidē illud exi-
guū: sed profectō nec ingratū, nec in-
utile. En nunc iterū prodeō, longius
multo difficiliusq; opus, Cōmentaria scilicet in D. Matth. C-
tuæ cōsecraturus. In quib⁹, omnia ferē, quæ summis ingenijs
exquisitaq; doctrina Theologi in D. Matthæum scripserūt
collegi. Quibus ea, quæ mihi multum, diuq; cogitanti, noua
occurrerunt, adieci, atq; ita opus cōposui, non spernendæ vt
spero vtilitatis. Id verò C. tuæ multis nominibus erat dedicā-
dum. Primū, quod omnia mea, imò & me ipsum, me tibi de-
bere, nemo est, qui possit ignorare, si me cognouerit. Dein-
de, cui debetur Euāgelij enarratio: nisi illi cui est in vniuerso
hoc regno, Euāgelij cura cōmissa? idest: Cui fidei explicatio
debetur, nisi summo fidei censori? Imò cui potius erant nū-
cupādi Cōmentarij in Euāgelium: quā C. tuæ, in quo adeo
Euangelica vita resplēdet? Docet Matthæus Christianas vir-
tutes: at quis est inter nostri æui Pōtifices, qui eas tā præclarè
& opere præstet, & exēplo cōmonstret? Vt videri Deus pos-
sit, tibi vni, omnia principis, simul & Pōtificis insignia & or-
namenta impertiri voluisse. De quibus inuitus taceo: Malo
enim, inter eos qui modo viuūt, tuarū maximarū: clarissimā
rūq; virtutū parcissimus laudator, quā inter posteros blādus
assentator videri. Suscipiat ergo C. tua, opus hoc nostrū, ea
animi serenitate & benignitate, quæ q̄ pia sunt, suscipere so-
let: & me ex cliētib⁹ tuis minimū, vt solet, fouere ne desinat.

f. in morib⁹

bant, non Abrahe, sed Davidis filium. Neque porro solis hominibus erat David gloriosus: sed & ipsi Deo. Siquide Ezechiel, Ieremias, & alij prophete dicunt David venturum, & excitandum: Messiam nomine Davidis nuncupantes. Imo & 4. Reg. 19. & 20. dicit Deus protegam civitatem istam, propter me, & propter David servum meum. Dices, quo modo Evangelista probat Christum fuisse filium David? Siquidem Christus est ex Maria: Maria vero generatione Mathaeus non recenset, sed Ioseph. Responso est. Si Ioseph est ex domo & familia David: & non licebat Iudaeis coniungi nisi in eadem tribu: igitur ait Ioseph fuisse iustum, ne crederes eum Iudaeorum legem praeterisse. Porro Mariae generationem non recenset: quia non erat Iudaeis mos feminatum catalogum recensere, & etiam quia volebat dominus matrem suam a suspitione liberare. Si enim Iudaei credidissent virginem, non de Ioseph concepisse, ea lapidassent: siquidem & Christum post tot facta miracula filium Ioseph alleverant, quo modo igitur crederent de Spiritu sancto conceptionibus, cum esset iustus, ad hoc mysterium credendum: quanto potius iniusti Iudaei. Eratione induci Apostoli, non facile inculcant Christum de virgine natum: sed de eius miraculis & resurrectione maxime tractant. Si enim semel credas Christum Dei filium, reliqua facile credas. Quid, quod nec virgo mysterium revelare vultum dicit. Pater tuus & ego dolentes, quarebamus te.

Author in nomi. Author in nominis hominibus. Liber hic est velut apotheca gratiarum, ubi animae merentur quicquid sibi necessarium fuerit. Et quia Mathaeus non suscepit generationem divinam enarrandam: sed humanam, ideo non dicit filius Dei: sed filius David. Ideo vero generationem divinam omisit recensere, quia putavit eam satis Iudaeis notam: sciunt enim Messiam filium esse Dei. [Filius David] Christus rex, propheta, & sacerdos, ideo filius David, qui fuit rex, & propheta, & filius est Abrahae, qui fuit sacerdos: non sacrificavit vaeccitrienne. Porro praepositus David, ut dignior sit quidem praerogativa regni talis, dignior est quam natura. Dices, cur si dignior fuit, peccare permittitur? Certe non peccavit, ut eius iustitia ostenderetur: sed ut eius iustitia copularetur, frequenter enim dicebat se sanctum esse.

Euthymius. Euthymius [generatio] filius est, natiuitas.

tis. Cur ergo non dixit, natiuitatis, quod erat vocabulum naturale, & geminum, sed generationis? Ratio est, quia sicut Christi natiuitas fuit supernaturalis, quae naturalem natiuitatem renouavit: ita noluit ut veteri natiuitatis vocabulo: sed nouo generationis. Neque rursum voluit docere id quod erat in natiuitate naturale, id enim infra declarabit, cum diceret, quod laetatus est: sed in sinuavit, quod fuit super naturale: scilicet, non nasci de semine, sed [Filius David] ita ordinari, filij David, qui fuit filius Abraham, nec enim illud, filij Abraham ad Christum retulit Mathaeus: sed ad David. Quia vero David erat rectior quam Abraham, ab ipso ad vetustum Abraham progreditur.

D. Thomas. Si queras cur titulus libri sit de generatione Christi, cum tamen non eius sola generatione libri tractatio sit: Ratio est: quia Mathaeus Hebraeus Hebraeo more librum ab eius initio inscribit: sicut Genesius dicitur, quia incipit tractare de Genesi rerum, & Exodus, quia incipit ab exitu Iudaeorum de Aegypto. [Iesu Christi] Viderat Mathaeus Genesim, in cuius cap. 5. dicitur. Hic est liber generationis Adam, & quia in Adam omnes moriuntur: ideo hunc librum, illi respondenter edidit: qui esset liber generationis Christi, in quo omnes vivificabuntur. Iam, quia aliorum generationes contemuntur hic propter generationem Christi: ideo non dixit, liber generationum: sed generationis. Porro dicitur generationis Iesu Christi: ad differentiam Iesu, nunc: & Iesu sacerdotis, qui cum Zorobabel edificavit templum. Hi duo habuerunt nomen & figuram: at Christus vere praestitit, quod illi in figura gesserunt. Adde cum dicitur, [Filius David & Abraham]. Omnis error excluditur circa Christi humanitatem. Si enim Christus est filius verus David, erravit Manicheus dicens Christum, non habuisse verum corpus: sed phantasticum. Erravit Valentinus, dicens, eum non habuisse corpus de virgine, sed de caelo. Erravit Apollinaris, dicens, Christum habuisse corpus, non animam. Filius enim David verum corpus est matris, & veram animam habet.

Simon de Caisia. Simon Caisienensis lib. de gestis Salvatoris. ca. 5. In genealogia Christi patres illi veri Dei cultores nominantur: ut filius sanctus, ex patribus sanctis ortus esse monstratur. Quod si etiam feminam peccatricem in catalogo hoc recensentur, id est, ut innuatur, quod pro peccatoribus etiam carnem assument. [Filius David]. Praepositus David Abraham, ut rex: & ut ex tribu Iuda. Hugo Cardinalis. Liber Hugo Car.

generationis. Quadruplex est generatio. Prima de terra, qua formavit Deus hominem de limo terrae. Secunda de viro, de qua dicitur, edificavit Deus costam, quam tulerat de Adam, in mulierem. Tertia est communis ex viro, & femina, qua generatur Cain & Abel. Quarta ex sola femina, qua Christus genitus est. [Iesu]. Id est Salvatoris: non vero destructoris, sicut Adam. Filij David, praepositus David profundus peccator Abraham iusto, ut ostendatur Christus natus ex misericordia: quae aliquando poenitentem praepositus innocenti. Item eo praepositus, quia semel & iterum iuravit dominus David veritatem, quod de fructu eius nasceretur Christus. At non ita iuravit Deus Abraham verbis desertis, licet reuera iuraverit. Ait enim Zacharias. Iurandum quod iuravit, ad Abraham patrem nostrum, &c.

Caietanus. Non dicitur in titulo huius libri, Euangelium Matthaei: sed Euangelium secundum Mattheum, quo innuitur, Deum esse huius libri authorem: non vero aliquem hominem, & dicitur Euangelium: id est, bonum nuntium: quia reuera bonum nuntium est: vera enim bona nuntiat: & sola bona illa nuntiat, & illa bona, communia omnibus esse nuntiat, cuiusvis sexus illi sint, aut conditionis. [Liber]. Ut perpetuae memoriae mandetur, quod in hoc opere tractatur [generationis]. Solus Christus habuit duas generationes: alteram ex Patre alteram ex matre: sed quia propositum est Matthaeo, de secunda tractare: ideo liber generationis dicitur non generationum. [Christi]. Hebraeorum reges vnguebantur vnguento pretioso, ideo Christi, id est, vincti dicebantur. Intendit igitur Mattheus, quod Iesus sit verus Messias, rex ille ex peccatis, ideo vinctus. [Filius David]. Habes igitur textum apertum, quod Iesus sit filius David, licet alij textus non essent, hic satis est. [Filius David, filij Abraham]. Recte progreditur Mattheus ex ultimo, per medium, ad primum, id est, ex Christo, per David ad Abraham, qui erat primus.

Glos. ordin. Glosa ordinaria. Mattheus probat Iesum esse Messiam: ostendens eum natum ex regia stirpe regum & patriarcharum. [Filius David, filij Abraham]. Hic sunt duae columnae super quibus fidei arcus rotundus construitur. Inter has columnas, Christus est, qui est ostium regni caelestis.

Nicolaus Lyranus. Iudaei credebant Christum Galileum fuisse: nec de David descendentem. Vrgitur utrumque error: Mattheus re-

uellat, in hoc primo capite Christi generatio nem describit, quod sit ex David, & quod in Bethlehem fuerit eius gloriosa natiuitas.

Christianus Druthmarus. [generationis] te. Christianus Druthmarus. [Reges Romanis] dicitur sunt Caesar: Aegyptij Pharaones: Iudaei Christi. Ita dicit Deus, Nolite tangere Christos meos. [Filius David]. Filius dicitur natura, imitatione, adoptione, doctrina, hoc loco Christus dicitur filius David, quia est de eius stirpe, sicut Saraceni dicuntur filij Ismael, Iudaei filij Abraham. Rupertus li. 1. de glorifica. & honore filij hominis. [Iesu Christi]. Hoc solo nomine indicatum est, Christum fuisse Deum, regem, sacerdotem: quia Iesus, teste angelo, dictus est, quia saluum faciet populum suum a peccatis eorum: ut saluare a peccatis solus Dei est. Iam si Iesus verus est Christus, id est, vinctus igitur rex est, & sacerdos. Siquidem apud Hebraeos hi sunt soli, vel maxime hi sunt vincti. [Filius David]. Praepositus David Abraham, quia maior fuit promissio facta David, quam Abraham. Huic enim dicitur. In semine tuo benedicentur omnes tribus terrae: David dicitur, De fructu ventris tui, ponam super sedem tuam. Quis vero nesciat, maius esse, regem ex semine Abraham: quam semen Abraham?

Abraham genuit Isaac,

D. Hieronymus. In hoc catalogo nulla sanctarum scribitur mulierum: sed ex qua reprehenduntur, ut qui propter peccatores venerat, de peccatoribus nascens, omnium peccatorum peccata deleat. [Salomon]. De hoc habetur num. 1. & 2. [Ierem genuit Ochoziam] Luxta fidei historiam, tres hic reges praetermittuntur. Amalias, Azarias, Ozias. Sed quia Ieremiscum se generi impiissimae Iezabelis: ideo co Mattheus abstulit eius memoriam, usque ad tertiam generationem [secundum]. Duos intellige Ioachim, alterum qui scribitur per k, & m, alterum per ch, & n, alioqui in tertia tertia deca, de soli tredecim inveniuntur. [Ioseph]. Obiecit Iulianus August. modum esse in Evangelij, cum Mattheus dicat Ioseph fuisse filium Iacob: Lucas vero eum esse filium Heli. At non ille intellexit scripturae consuetudinem, iuxta quam, alter fuit pater Ioseph secundum naturam: alter secundum legem. Suscitavit enim alter semen fratris sine liberis defuncti. Est igitur Ioseph filius secundum legem eius qui sine liberis mortuus est: alterius vero qui semine suscitavit, filius est secundum naturam. Ut Africanus & Eusebius tradiderunt. [Iesu Mariae]. Non virum, quia ea cognovit: sed ex To, primus A a more

more scripturæ, vir est sponsus, vxor spō
sa. [Vñ ad Christum.] Vt sint generationes
14. debet Christus in eas intrare. D. August.
q. 5. in. q. ex nouo testa. Quæritur cur dicat
Matthæus ter quatuordecim esse generatio-
nes, cum vna minus reperiatur? Responso est
quod leconias bis repeti debet: vt qui rex
fuerit ante Babyloniam cladem & post eā:
ergo leconias finit secundam generationē,
& incipit tertiam. Secundo quærit, an Mat-
thæus dicat Ioseph filium fuisse Iacobi, cum
Lucas asserat eum esse filium Heli? Respon-
det satis ambigū. Quod Salomō, & Nathā
fuerunt fratres filij Dauidis: a Salomone re-
ctam descendunt ij quos Matthæus nune-
rat: a Nathā, item ij quos recensuit Lucas.
Cū ergo tam hi q̄ illi, filij fratru sint, recte
omnes dicuntur fratres: fit igitur vt Ioseph
ex Iacob, & Heli ex Mathath fratres sint: ex
fratribus, scilicet, progeniti, videlicet ex Le-
ui patre Mathath, & Mathā patre Iacob. Cū
ergo Heli & Ioseph fratres sint, recte Chri-
stus ex quouis illorum descendendi dici po-
terit. Cum enim Ioseph non genuerit Christū,
ita filius esse poterit Christus Iosephi, sicut
& sui patris Heli. ¶ Verum multo aliter re-
spondet. libr. 2. de consensu Euangel. cap. 3.
Cuius responsionis summa est, Matthæus pa-
trē naturalem nominauit Iosephi. Cū enim
dicat, genuit Iacob Iosephum, recte intelli-
mus, q̄ Iacob naturaliter genuit Iosephum.
Sed hic Ioseph ē Iacob natus, ab Heli ado-
ptus, sicut & Iacob patriarcha, sibi Ephraim
& Manasse adoptauit. Est ergo Ioseph filius
Dauid per Salomonem linea naturalis: est &
filius Dauid per Nathā, linea adoptionis, &
ita nō dicit Lucas, quod Ioseph sit genitus ab
Heli: sed quod fuit Heli. D. Ambro. in ca. 3.
Lucæ. iuxta præscriptum legis veteris, duo
fratres duos filios ex vna vxore procreau-
runt. Mathā enim (qui ex Salomone genus
ducit) genuit Iacob, decessitq; vxore super-
stite, quam Melchī duxit: genuitq; ex ea He-
li. Cum verō Iacob sine liberis decessisset, suę
vxori copulatur Heli, at secūdu legē filius
est Iacob. [de Thamar.] Non hæc mulier tam
est famosa, quam iusta, non enim libidinis
vlum, sed successionis filios requisit: erat
enim tunc deforme liberos non habere, &
certe casta vñ est, quæ tanto tempore lu-
da promissa sustinuit. Sed cur de Phares &
Zara mentio fit: cum aliū non geminen-
tur Patriarche a Matthæo? Sed hoc mys-
terium fuit in illis enim duobus fratribus, lex

& gratia significantur, profecto gratia est an-
te legem, & ideo Zara manum præmisit. Si-
quidem secundum gratiam & non secundum
legem seruati sunt Melchisedec, & Iob, imō
& etiam Abraham. Prior igitur fuit fides & gra-
tia significata per Zaram (id est, orientem)
quam lex. Sed inter patres illos priores qui
sine lege vixerūt, & inter nos mediam se lex
posuit, quasi Phara exiens ante Euangelij
gratiam. Recte igitur dicit Ioannes post me
veniet vir, ante me factus, quasi loqueretur
in persona legis, quæ diceret, post me venit
gratia, quæ tamen prior me erat. Coccus in
in manu Zare ligatus, fuit typus Crucis &
sanguinis Christi, iam ante legem fulgens. Si-
quidem Abraham diem domini vidit & ga-
uissus est. Quod verō Zara retraxit manum,
significauit, quod opera gratiæ perfecta, po-
pulus Iudeorum non expleuit, imperfectio-
nis enim opera potius sequutus est. Quod ve-
rō Phares dictus sit diuissus materiam, signi-
ficat, quod Deus voluerat vitam spiritualem
& Euangelicam perpetuo continuari quasi
perpetuum quēdam parietem. Sed lex hæc
prohibens continuationem, dicta est diuissi-
se parietem. ¶ Iam dicamus cur Ruth Mo-
abit in catalogo recēsetur: certe non licebat
Iudæo Gentili copulari, maxime Moabiti-
di, cui Deutero. 23. prohibetur in Ecclesiam
ingressus vsq; ad tertiam, & quartam genera-
tionem. Cur igitur hæc Ruth legem violat?
Sanè quia adeo sancta est, vt cū ea sit dispen-
satum. Lex enim non ponitur iustis, sed iniu-
stis. Eligitur ergo Ruth propter cognationē
nobilissimæ animæ, non corporis. Lege eius
historia & perspicies fœminæ sanctimoniz.
Quod verō in hoc catalogo numeretur, si-
gnificat, iam inde Dominum voluisse vocare
gentes ad se, ex quibus nasci volebat, & qui-
dem sicut Liam & Rachel oblita sunt patriā
suam & populum suū, ita oblita est & Ruth.
Cognatus verō soluit calceamentum, cū no-
lisset nubere Ruthe: quia nō erat ipse futu-
rus sponsus Ecclesiæ. Soluit enim calceamē-
tum, qui non accipit Ecclesiam. Sicut soluit
Moses, & nō accepit. Et Ioānes dicit, Nō sum
dignus soluere calceamētum. ¶ Cur verō de
Berfabee mentio fit? Certè Christus humili-
tatis magister docere voluit, quā cupiat nos
esse humiles, nihilq; de nobis lidere. Ideo ad-
duxit exemplum Dauidis, qui cū in solese-
ret & diceret in sua abundantia, quod non
moueretur in æternum, postea fuit tam tur-
piter lapsus, & secundo docetur mysterium.
Siquidē Salomon nascitur ex adultera, quæ
viro

Ioannis. 1.

Ioannis. 9.

Genes. 32.

1. Time. 1.

Matth. 4.

Psal. 139.

Jeremi. 23.

viro suo mortuo, Dauidi copulatur. Ergo gē-
tilitas quæ prius diabolo nupserat diabolo
per Christi mandatum defuncto, ipsi Chri-
sto copulatur, vnde nascitur populus Chri-
stianus. ¶ Dubium verum est, cum apud Je-
remiam dicatur, quod de semine leconie nul-
lus sedebit super throno Dauid, quomodo
nos dicimus Christum ex semine leconie se-
disse super sedē Dauid patris ei? At thronus
super quo Christus sedet eternus est, super quo
nec Salomō nec Dauid ipse sedit, licet sit ei⁹
semini promissus. ¶ Cur verō cum a Dauid
ad leconiam. 17. Reges intercesserint, 14. so-
los enumerat Matthæus: quia Matthæus nō
reges, sed generatores voluit enumerare. Fie-
ri verō poterat vt qui succedebat rex, aut nō
generaret, aut serius generaret. ¶ Cur item a
leconia ad Christum. 14. recensentur, cum
Matthæus solos. 12. computet illos. 14. recē-
set: nam leconias secundæ serie, diuersus est
a leconia tertiæ. Ille enim fuit pater, & hic fi-
lius, vt. 4. Reg. 14. habetur. ¶ Sed cur Lucas
nulla de fœminis illis mentionem fecit: quia
Lucas sacerdotalem Christi dignitatem tra-
ctabat: in sacerdotib⁹ nulla debet esse ma-
cula, a qua reges (quos Matthæus recēset)
vixarent.
D. Grego. lib. 18. Mor. c. 9. dicit leconia
typum fuisse Christi. Christi enim lapis an-
gularis, qui vtrūq; populum connexuit. Ita
& leconias. (qui idem secundam seriē apud
Matthæū fuit, & tertiam inchoat) rex fuit
in Ierusalem, postea collegit sua charitate gē-
tiles Babylonios.
D. Chrysost. homil. 3. [Iudam & fratres.]
Cur non meminit Esau: dicunt quidā, quia
malignus fuit Esau, at cur malignarū ferri-
narum meminit in quo Christi gloria splen-
det, qui progenitores voluit viles habere. Su-
blimum enim dulcis gloria & maxima est
se se spōte submittere: causa igitur est, quia
festinabat Matthæus eos recēdere ex quibus
genus Iudeorum erat, extra quod Esau est.
[de Thamar.] Cur hæc Matthee refert, quam
si puri hominis gen⁹ scriberes, tacere debuif-
ses? Imo verō debuit ostendere opprobria quæ
Christus veniebat extinguere: natus est ex adul-
tera, sicut crucifigi voluit & exprobrari, ni-
hil de nris villitatibus erubescens. Ostēdit igitur
nihil nobis de nostrorum patrum villita-
te erubescendum, sed conuincendum, nobili-
tari propriarum honore virtutum. Si enim
fornicatorem ad meliora conuersum, vita
exacta nō maculat, multo minus maculabit
parentum iniquitas, cum quem propria de-

corat virtus. ¶ Secundo reprimat fastum Iu-
deorum, animæ insignia negligentium: de
sola Abrahe stirpe gloriantium. Docet igitur
progenitores eorum subditos fuisse pec-
catis: Iudam enim Thamar accusat, & Dau-
dem Berfabee, quod si illi maiores fuerunt
peccatores, multo fuere magis & reliqui, ne-
cessarius igitur erat seruator Christus, tum
docet progenitos eos a Patriarchis duode-
cim. Quorum pleriq; ex ancillis geniti sunt,
quod iam Ecclesiam præsignabat, in qua si-
ue seruus sis, siue nobilis nihil tibi propterea
plus aut minus accedit: sola enim a te requi-
ritur mentis generositas. [de Raab.] Significa-
tum est, quod Christus fornicatricē sibi co-
pulauerit naturā. Item in Ruth paupere de-
signatur, Christum pauperem naturam, sed
quæ domū patrum suorum oblita sit, sibi co-
pulasse. Perlat ergo Dominus nasci volens
de infimis, ne nos gloriemur nimis vt humilie-
mur. Si enim iustus sit, qui cum peccator sit,
se peccatorem agnoscit, quanto iustior erit qui
cum iustus sit, se peccatorem ostendit?
¶ Homilia. 4. [omnes generationes.] Osten-
dit Matthæus Iudeos nulla ratione factos
fuisse meliores, quia nec in prima serie, quæ
fuit Ducum, nec in secunda quæ fuit Regū,
nec in tertia, quæ fuit sacerdotum, suos mo-
res mutauerunt. Sed cur in tertia serie dicit
esse generationes. 14. cum tantum memine-
rit. 12. ratio est: quia capitūitate ipsam vt ge-
nerationē recēset. [Ihu Maria.] Euidenter
ostendit, propter Mariā, generationes has
conuexisse.
Author in nomi. hom. 1. [Abraham genuit
Isaac.] Id est risum, risus sanctorum est. Non
stulta cachinatio: sed rationabile cordis gau-
dium. At Isaac fuit per omnia typus Chri-
sti: natus vterq; extra spem naturæ, ille de
anu quæ parere posse desierat: hic de virgine
quæ necdum parere posse inceperat. Sed il-
le de anu deficiente, quia filios defecturos erat
generaturus: hic de virgine incorrupta, quia
eius filij erant in gratia permanenti. Porta-
uit ille ligna quibus sacrificaretur: hic crucē
cui suffigeretur. Ille non restitit patri se ligā-
ti: hic non restitit Deo: sed dixit, Si fieri non
potest, nisi bibam, fiat. [Isaac genuit Iacob &
Esau.] Esau totus pilosus, significat seculum
primum, peccatis haspidū. Iacob lenis signi-
ficat seculum futurum totum fulgēs: tenuit
plantam Esau frater Iacob: quia statim post
hoc seculum, succedet seculum futurū. Esau
persequitur Iacob, sed Iacob fugiendo supe-
rat: ita impij pios. Sed pij fugiendo euadunt
To. primus. A 3 supe

superiores. [Iacob genuit Iudam & fratres.] Ita Christus genuit duodecim Apostolos, descēdit ille in Aegyptū, multiplicādu: ita Christus cum suis in mundū, vt multiplicaretur descēdit ille, vt medullam Aegypti mādū caret: hic cum suis vt medullam mundi ederet, medullā mūdī sancti sunt, quia si medulla arefcit, perit arbor: ita sanctis pereuntibus perit mūdus, vt exeuntibus Iudis ab Aegyptō, Aegyptus perijt. [Iudas genuit Phares,] Iudas, idest, cōfessor, significat Chrm qui Patrem suū cōfessus est: dicens, Confiteor tibi Pater, &c. Et sicut Iudas cognouit Thamar, credens esse meretricē: ex qua suscepit Phares & Zarah: ita Christus Ecclesie meretrici copulatus est: deditq; ei pro cōiunctione virgā crucis, & annulū Spiritus sancti, quē Pater etiam filio prodigo reuertenti dari iussit. Porro Phares significat legē, Zarah fidē: quia Abraham fidelis fuit, & illi coccū Circūcisionis ligatū est, atq; lex venit, quā peccatū irritat, impedita est fides, donec veniret Christus, & tūc iustitia fidei apparuit. Potest etiā dici qd Zarah sit populus gentilis a Prophetis demonstratus, & ab eis dē Prophetis coccū sanguinis Christi signatus. Sed prodijt primus Phares, idest, Iudaeorū populus. Et nota qd Thamar non fuit meretrix, imo ex duobus filiis Iudę virgo permansit, & seminis amore Iudę accessit. [Phares genuit Efron,] Idest, iaculū videns. Videre enim debet sancti iacula demonis ignita, & in scuto fidei extinguerē, vel etiam debet sancti videre Christū, qui iaculū & fugitta est electa a Deo in mūdum missa. [Arah genuit Aminadab.] Arah significat visio eorū, vel irritatio eorū. Et credibile est, nomen hoc impositū, quia suo tempore Iudai in Aegypto valde fuerant multiplicati, & ideo irritauerunt Aegyptios, vt eos zelarent, at Dñs eos vidit & visitauit, & ideo [Arah genuit Aminadab.] Quod est desideratus aut voluntarius populus. Dñs enim visitat & respicit populum desiderabilem & voluntarie ei seruientem: qui enim dicit voluntarie sacrificabo tibi, ipse est Deo desiderabilis. [Aminadab genuit Naafon] Idest requiem, verē enim voluntarie Deo seruienti generat sibi requiem. Significat etiam Naafon columbinum, aut serpentinum, vt sit simplex sicut columba, & prudens vt serpens. [Naafon genuit Salmon.] Hic fuit ab Abraham decimus. Denarius vero est numerus perfectionis, & ideo habet typum Christi perfecti. Nam & prima littera nominis Iesu, denarius, qui numerus perfectus est significat, ideo

ergo accepit Salmon vxorē Raab, quia fuit typus Christi accipientis Ecclesiam in vxorē. Porro Salmon significat accipe vas, idest, accipe Ecclesiam, quā vas electionis sit Deo. Raab verō, idest, latitudo, postq; Salmoni nupsit, dicta est Rachab, idest, alceſio. Ecclesia enim dilatata, ascendit cū Christo, illico copulata. [Salmon genuit Booz,] Idest, potentem, quia qui secundū Deū accipiūt vxores, filios gignūt valētes. Ruth est laudanda. Licet neſcias quid primū laudes in eā: an fidē in Deū Israel, an obedientiā, an simplicitatem ad nuptias cū senex: ex hac genuit Booz Obēd, idest subditū: qui enim propter Deū nubūt, filios sibi, & Deo obediētes gignūt. [Obēd genuit Iesse.] Idest refrigerium, obediens enim Deo gignit filium in quo refrigeretur. [Dauid Regem.] Dauid etiam in peccato suo pessimo Christo per omnia similis est. Dauid enim latus in solario suo videt speciosam Bersabee, lauante se, concupiscit eā, & habet: postea interfecto Vria legitimam vxorē ducit: ita Christus existens latus in excelso caelo suo, videt ecclesiā gentiū speciosam, concupiscit eā, habetq; etiam viuente sub diabolo: quia attraxit eā sibi: postea diabolo interfecto vxorem eā legitimam ducit, facit idem diabolus: ante enim quam Christiani animā ad perfidiā trahat, eā tentat & allicit, adhuc viuente sub Christo: illa verō alleſta tradidit Christum, & diabolo copulatur. Bethsabee significat filiā potētis. Facta enim est Ecclesia filia omnipotentis. Quod si Bersabee legatur, significat puteus septimus, quā licet Christus multas habeat Ecclesias, oēs tamen dicuntur septē, propter septē dona Spiritu sancti, quibus sustentatur in scriptura vxor dicitur puteus: iuxta illud bibe aquam de cisterna tua. [Salomon] Qui habuit regnū pacatum, & edificauit templum terrenum, figura aperta Christi est. [Reboam.] Sicut cū Salomon sanctus fuit, omnia habuit prospera: at circa senium nōnihil regni amisit, porro Roboam sequens consilia iuuenum, decem tribus perdidit: ita cum Christianus populus sequebatur rectā, omnia ei erant prospera: coepit consensescere, & amare terrena, amisit nōnihil regni, at postquā sequutus est consilia iuuenum eorum, maximam regni sui partem amisit. [Assa, Iosaphat.] Nota qd Assa punitur a Deo quia auxilium petit ab inimicis Dei, & Iosaphat, quia auxilium iſſedem tulit. [Ioram genuit Oziam.] Quam periculosum est inire coniugā cū genere impiorum! Quia enim Ioram nupsit filia impie Izabelis,

zabelis delent de hoc catalogo tres reges: fuit verō Ozias percussus lepra, quia cum laicus esset, opus clericale aggressus est. Et nota, qd hi filij a Ioram geniti vtiq; ad Oziam, semper fuerunt mali, licet quo magis distabat a mala matre, eo minus erant mali, minus malus Ozias qd Amasias, & minus fuit malus Amasias, quā Iosias. [Manasse genuit Amon.] hic Amon videns patrem suum Manasse post peccata suapoenituisse, dixit ambulabo in eo quod desiderat anima mea, postea cōuertar ad dominum: hic qui letam poenitentia si bi promittebat, exterminatus est. Attendat ergo qui ad senectam conuerti se credunt [Iosias]. Tres fuerunt, quorum nomina propheta sunt ante suum ortum Samson, Iosias, Iosannes [Iosias genuit Iechoniam.] Historiæ ordo sic habet. Iosias genuit Iosiam, hic verō genuit Iechoniam: at Iosiam soblatus est e numero regum, quia non rex a Deo factus est sed a Pharaone. Et sic Iechonias hic bis ponitur, primo inter reges, quia rex fuit, secundum post transmigrationē, interpretatus, quia priuatus etiam fuit. [Omnes generationes.] Cur Matthæus tres tesara decades posuit: an nou breuius diceret omnes generationes sunt. 422 causa fuit, vt ostenderet primam tesara decadē pertinuisse ad Iudices, secundam ad reges, tertiam ad Pōtifices, quibus peractis necesse erat gubernationem & politiam deuoluī ad aliud genus gubernādū, scilicet ad vnū iudicē Christum, vnum regem, & pontificē Christū. Vnde & primus iudex Iosue, & primus regum Dauid, & primus sacerdotū Iesus, nostri Iesu Christi figurā prætulerūt & quidem decem signum Christi est: nam li tera prima nominis Iesu, Hebræis significat decem, igitur 14. generationes, idest, quater decem, significat quater Christum: quia ter significatus est in iudicibus, regibus sacerdotibus, & demum ipse venit. Demum 42. generationes est numerus sex hebdomadarū: at senarius est numerus laboris: post quem apparuit Christi requies.

Euthy. [Iosias genuit Iechoniam.] Is Iechonias est quem libri Regum & Paralipomenon nuncupant Iosiam: omnia enim quę de Iechonia dicit Esdras, dicit de Iosia liber regum. Porro Iosias non genuit hos filios suos in tempore transmigrationis, sed prope, sensus ergo est, Iosias genuit Iechoniam in (idest circa) transmigrationem.

D. Thomas. Quia Matthæus suscepit explicandam generationem Christi secundum carnem, ideo statim ab ea incepit: at Lucas

suscepit explicare sacerdotium Christi, & sacerdotum debent esse absq; peccato, & peccatorum expiatio sit per baptismum, ideo Lucas generationem Christi post eius baptismum retulit. Et iam quia Christus secundum carnem descendit in nostram infirmitatem, ideo Matthæus ex Abraham ad Christū descendit: quia sacerdotum est adducere homines ad Deū, ideo Lucas a Christo in Deū vsq; processit. Tercio Matthæus solos patres secundum carnem exposuit, ideo vsus est hoc verbo genuit. Sed Lucas vsus est verbo, fuit, quia agebat de sacerdotio Christi, per quod reddimur filij Dei, nō carnales, sed adoptati. Quarto Matthæus scribens Hebræis, deduxit Chri originē ad Abraham, gētis Iudę tam illustrem principē: at Lucas scribens Græcis, qui Abrahamum nō nouerāt, deduxit ad Deum, rerū omnium parētem. Nota factam esse mentionem de Phares, & Zarah, quia Zarah significat populum circūcisum: vnde & ei alligatur coccinum, in figurā circūcisionis, at hoc retrahente manū id est, exsecrato, plenitudo gētium exijt per Euangelium, exhibitq; postea Zarah, idest, Iudæiſmus. Secundo nota, Abraham fuit signa Christi: ille enim fuit pater multarum gētium, exiuit de terra sua, xisumq; habuit, quā omnia cōueniunt Christo: ritum enim & gaudium mūdō fecit. Iacob fuit etiam signa Christi: ille suppositus capiti suo lapidē, Christus verō crucē. Phares fuit figura, quia Christus diuidet ones ab hædis, est autē Phares diuisio. Significant etiam hi patres eas virtutes quā ad iustitiam necessarię sunt, in Abraham notatur fides, est enim pater credentium, in Isaac significat gaudium spei, in Iacob, charitas quā ex vita actiua (idest Lia) & ex cōtemplatiua (idest Rachel) filios procreat. Ex his est confessio tam cordis quam oris, significata per Iudā. Vnde oritur destrutio vitionū per Phares notata: & origo virtutum, per Zarah. Efron significat Christum: est enim Efron sagittarum Christus penetrauit corda audientium. Est etiam Efron attritum, vbi latitudo charitatis Christi, ananias etiam inimicos denotatur. Aram verō id est excelsus, excelsum Christum significat, ipse enim est caput super omnem Ecclesiam. Aminadab, voluntarius, Christū spōte se offerentem figurauit. Naafon, idest, augurium, Christum omnia cognoscentem innuit. Booz de Raab, posuit Raab filium coccineam in sua fenestra, & sic liberauit domū suā, ita sancta Ecclesia in ore suo, hæc enim

To. primus A 4 fenec.

Spe gaudens

Coloss. 1.

fenestra est) ponit confessione nominis Christi, & passionis eius ita liberat a morte. Porro Raab nobilissimo principi Salmoni nupsit: quia nobilissimum opus fecerat, relinques cultum paternum & cultum Dei Israel sequens. [Obed.] Id est seruans, Christus significatur, de quo dicitur, Seruire me fecistis in peccatis vestris, sed dubium est, Moabites prohibentur ne Ecclesiam ingrediantur, cur Ruth admittitur? quia non erat idolatra, sed fidelis. [genuit Iesse.] Cur non potius nominauit eum Isai? ut responderet Prophetiae dicenti, Egredietur virga de radice Iesse. [Dauid.] Id est fortis & desiderabilis, significat Christum fortem, qui fortem armatum vicit: & speciosus forma fuit. Cur vero specialis de hoc rege mentio fit? quia hic primus ex tribu Iuda rex, cuius merito omnes reliqui regnauerunt post eum, iuxta illud, thronum eius sicut dies caeli. [ex ea qua fuit Vir] Cur non nominatur suo nomine: quia consensit in adulterium, & homicidium viri: ideo subicitur eius nomen. At de Dauid dicitur, quod peccauit, ut sciamus magnos viros, homines tamen fuisse, & cecidisse, & nota, quod licet Viras vir fuerit bonus, & Berfabee malat ille figura fuit diaboli, hanc vero Ecclesiae. Boni ergo malorum figuram tenent. [Dauid Salomonem.] Quia ex forti manu bonae operationis nascitur latitia bonae conscientiae & pax animae sanctae, & inde nascitur Roboam, id est, impetus ad propagandam gloriam Christi, & ita sicut ex Roboam nascitur Abias, id est, Pater Deus, ita qui ad gloriam Christi proficit, meretur habere patrem Deum. [Ex Abia gignitur Asa.] Id est, attollens, ut homo quo magis proficit, eo a se magis negligentia eiciat, & se semper maior efficiatur, ut verum sit illud Puer autem crescebat, &c. [Asa genuit Iosaphat.] Id est, iudicans, quia spiritualis omnia diiudicat, inde nascitur Ioram, id est, habitans in excelsis: quia nostra conuersatio in celis est. [Ioram genuit Oziam.] Prætermittuntur hic tres Reges: quia nec ipsi boni fuerunt, nec patres bonos habuerunt. Ozias vero est fortitudo, ut qui in excelsis habitant, fortiter operentur. [Ozias tuathan.] Id est profectus, significat Christus, per quem Ecclesiam quotidie proficit. [tuathan Achaz.] Id est, comprehendens: quia fortiter operans sit apprehensor, a mandatis enim tuis intellexi, & Apostolus. Sequor, si quomodo comprehendam, & significatur Christus, qui diuinitatem comprehendit. [Zeebiam.] Id

est, fortis Dominus, nam perfectus in Domino fortis est, inde Manasses, id est, obliuio rerum temporalium, iuxta illud, obliuiscere populum tuum. [Amon.] Id est fidelis, oblitus enim rerum humanarum Deo fidelis est, fraus enim filia est auaritiæ, significat etiam Amos, nutriendus, plane enim qui despicit terrena, pauperes nutrire cõtenet. Vade enim & vede quæ habes, & da pauperibus. vtrumque conuenit Christo, qui fidelis fuit in omnibus verbis suis, & nutriuit nos secundum illud, Ego nutritus Ephraim portabam eos in brachijs meis, & infra, Sicut gallina congregat pullos. [Iosia.] Id est, salus Domini, qui enim temporalia largitur, eorum oblitus, salutem Dñi consequitur, conuenit hoc Christo, qui operatus est salutem in medio terræ. [Ieconiam.] Id est præparationem, vel succedentem, conuenit Christo qui præparauit nobis locum, & ipse est resurrectio & vita. [fratres eius.] Mentio fit de his fratribus, quia omnes fuerunt reges, quod in alijs fratribus regum non contigit. [Salatiel ge. Zorobabel.] Contra quia. i. Paralip. 3. dicitur Phadaia genuisse Zorobabel: non igitur est genitus a Salatiel, respondetur, quod Phadaia binomius fuit & vocatus est Salatiel, de reliquis nominibus nulla in scriptura mentio fit. Sed ex Annalibus Hebræorum, quos Herodes exussit, desumpta sunt. [Ioseph] Hic est cõtrarietas, quia Lucas dicit genitum Iosephum non ex Iacob, sed ex Heli. Respondetur, quod Matha descendit ex Dauid per Salomonem. Sed Matha descendit ex Dauid per Natha, igitur Matha nupsit Hestæ, eo defuncto Hestæ nupsit Matha. Iam Hestæ ex priori viro suscepit filium Iacob, ex posteriori filium Heli. Qui ducta vxore defunctus est sine liberis. Tunc Iacob nupsit viduam, ex qua Iosephum suscepit, qui filius est naturalis Iacobi, legalis Heli: hac enim ratione frater defuncti suscitabat semen defuncto fratri, si filius secundi ascriberetur primo. Sed dices cur de Iosepho mentio fit, & non de Maria? quia mos ille erat Iudæis virorum catalogum scribere: dices unde igitur scitur quod Maria fuerit de stirpe Dauid? Respondetur, quod ex Luca dicente, quod ascenderunt Ioseph & Maria in Bethlehẽ ut solueret eum, eo quod essent de tribu & familia Dauid. [Virum Mariæ.] Quæstio, an fuerit inter Ioseph & Mariam matrimonium? ita, quia fuit in eo bonum omne matrimonij, scilicet, proles, scilicet Christus, fides quia non fuit inter eos adulterium, & sacramentum, quia indiuisibilis fuit animarum coniunctio: sed dices. Si virgo habuit votum, igitur non nupsit, & si nupsit, igitur

tur cõsensit in copulâ. Respondetur, quod virgo habuit propositum seruandæ castitatis, nisi Dominus aliter ordinaret, & ita cõsensit directè in matrimonium, indirectè verò in copulâ, si Dominus ordinasset. [de qua natus est Iesus.] Non ergo natus est ex Ioseph, alioqui dixisset, de quo natus est Iesus, & quia dictio, de, significat cõsubstancialitatem, sic ut Christi habuerit verum corpus carnis, & non ex celo sumptum ut mectebatur Valentinus. Si enim corpus Christi fuisset ex celo, & per virginem ut per canalem transisset, non diceretur, de qua natus est: sed per quam transiit. [omnes generationes. 14.] primus quaterdenarius significat tempus ante legem. Secundus, tempus in lege. Tertius, tempus gratiæ, quia in eo nascitur Christus, & (14.) conuenit mysterio, nã. 10. significat veteris testamenti, quod in 10. mädatis cõprehenditur, sed. 4. significat noui testamenti, quod per. 4. Euangelia distinguitur. Porro, tres quaterdenarii iude trinitatis designant, significantur ergo, quod per vetus & nouum testamentum, & huius Trinitatis deuenitur ad Christum.

Simon Cast. libro. 1. cap. 5. Christi generatio triplex est, æterna ex patre, temporalis ex carne, sacramentalis de sacramentis, hanc tertiam deducit Lucas, & ideo post baptismum eius generationem recensuit, ascendendo vsque ad Deum, quia per sacramenta ad Deum ascendimus. Hugo. [Iudas genuit phares.] Iudas est confessio, Thamar amaritudo, Phares diuisio, igitur confessio ex cordis amaritudine diuisionem gignit animæ a vicijs. [Naason serpentinus.] Significat Christum, cuius figura fuit æneus serpens, serpens per mortalitatem, æneus per diuinitatis immortalitatem. [Salmon.] Id est, sensibilis significat Christum, qui cum lucē habitaret inaccessibilem, sensibilis pro nobis factus est. [Booz de Raab.] Nota primū Booz genuisse alterū Booz, & hic tertius, de quibus habes Iosue. 6. sed Mathæus vnū tantū expressit. [Dauid.] Manu fortis significat Christum qui Goliath gigantē occidit, diabolum. [Virum Mariæ.] Igitur de eadē tribu est cum Maria, quia nu. 36. habetur omnes viri ducant vxores, & de tribu & de cognatione sua: & cunctæ feminae maritos de eadē tribu recipiant: ut hæreditas per maneat in familijs, sed cõtra quia Dauid de tribu Iuda nupsit Micholi, de tribu Benjamin, respondetur, quia illa sola filia prohibebant extra tribum suam nubere, ad quas hæreditas pertinebat. Iam quia virgo non habuit alios fratres, igitur sors & hæreditas paternæ, virginis erat, & ita non potuit extra tribum

suam nubere.

Caictan. [Isaac.] Non meminit Ismaelis, quia dictum fuit, in Isaac vocabitur tibi semine. [Iacob.] Reiecit Elau, quia illum odio habuit Deus, Malach. 1. [Iudam.] Dictum enim est, sed elegit tribum Iuda. Psalm. 78. [Phares & Zaram.] Meminit eorum fratrum, qui in cultu Domini permanserunt. [de Thamar.] Huius incestus meminit, ut notaret, quod inter alias vilitates, hanc etiam Christus non exhorruit, sicut nec etiam exhorruit Raab & Ruth gentiles, per quas duas omnes reliquæ gentes nationes cõprehenduntur, quia omnes gentes aut erat exterminanda aut toleranda a Iudæis, ergo per Raab Cananeam, intelliguntur gentes exterminanda. Cananeos enim iussit Dominus exterminare, at Moabitas ex quibus erat Ruth, iussit tolerare, Deute. 2. [Dauid regem.] Fuit hic primus rex ex genealogia Christi. [Ieconia & fratres in transmigratione.] Id est, qui Ieconias cum fratribus interfuerunt transmigrationi, eorum enim tempore facta transmigrationis non est. [Ieconias ge. Salu.] Non est hic Ieconias, ille qui fuit finis secundi quaterdenarii, quia prior ille Ieconias filius Iosie regis, occisus est extramuros Ierusalẽ, & sepultura alini sepultus. Iere. 22. Cui Ieconias filius in regnum successit, sed quæstio est, cum dictum sit quod de Ieconia non nasceretur rex: cur Christus rex ex eo nascitur? responsio, nascitur rex Christi non secundum regnum temporale sed secundum regnum æternum. [Zorobabel.] De quo habetur. 1. Esdræ. 5. & non ille de quo homo. 3. Paralip. 3. hic enim non fuit filius Salatiel, sed fratris eius. [Virum Mariæ.] Quorsum igitur de Ioseph genealogia texitur? primo quia Christus officio erat filius Ioseph, liquidem inter eum & virginem legitimum matrimonium fuit, & hac ratione tollitur excusatio Iudæorum, poterant enim excusare & rejicere Christum, si non crederent filium esse Iosephi, qui fuit ex familia Dauid, noluit vero genealogiam virginis texere, ne duplicem genealogiam recenseret Iosephi, scilicet, & Mariæ. [omnes generationes.] Quia Matthæus voluit describere reges unde ortus est Christus, necessario meminit patrum qui ante reges fuerunt, & patrum qui post reges, & ideo meminit Dauid Regis, & transmigrationis. Porro asserit. 14. esse generationes, ne quis putaret eum fuisse in recensendo negligens, sed quod si quid omisit, cõsulte omisit.

Christianus Druth. [Abraham gen. Isaac.] Abraham qui filium immolauit, typus fuit Dei patris, qui Christum pro nobis tradidit.

cet eius diuinitas passa non fuerit, sed sola humanitas, quae aries fuit, inter spinas passio-
nū harenis. [De Hamar.] Peccatrix recētur,
ne quis de venia desperet, licet nec Thamar
admodū videatur reprehēdenda: siquidē de
fiderio filiorum tenebatur, sicut & reliquae,
quae optabāt tūc filios, vt vacuum mundū
implerēt, & cupiebāt de se populos nasci &
regna. [David.] Typus fuit Christi: proditus
ille a cōsiliario suo, ita Christus a Iuda, eje-
ctus ille regno a filio suo: ita Christus a po-
pulo Iudaeo. [Salom. n.] Typus Christi, illius
enim tempore pax multa fuit, & edificauit
ille tēplū, ita per Christum pax, & per Chri-
stum tēplū caeleste edificatur. [Roboam.] Di-
citur latitudo populi per antiphrasin, si-
quidē eius tempore populus Iudeus diuisus
est, & eius regnum coangustatum. [Ioram,
oziam.] Diuisit tres reges, quia propositū ei
fuerat. 42. generationes recensere, per quas
ad Christū ventū est: sicut & filij Israel per
42. mansiones ad terram promissionis vene-
rūt, at Lucas recēdit 50. generationes, quia
per 50. annos veniebat ad Iubileum, imo
vero Lucas integras posuit 72. generationes,
(toridē suae linguae, in quas diuisus est or-
bis) vt significaretur omnes linguas in Chri-
stum credituras, & vniendas, & sicut Lucas a
Christo ad Adam nullā generationē prae-
termisit: ita significauit nullū peccatum esse,
quod in Christo non remittatur. At Mat-
thaeus 42. generationes posuit significans la-
bores huius vitae, significatos per 42. mansio-
nes patrum in heremo. [De qua natus est Christus.]
Ergo catena haec generationū habēs in fine
Christum, quo deuictus est diabolus, similis
est lōga corda, in cuius fine hamus est, quo
strangulantur pisces.

Glossa ordi. [Iudam & fratres.] In horum
semine velut intrauit Christus in Aegyptū,
& diabolus praefagiēs suum interitum, opta-
bat Christū interimere, quando procurabat
masculos Iudaeorum occidere. [De Raab.] Quae
sola saluatur, pereunte Iericho. 7. muris val-
lata. Iericho mundū designat septē vicij val-
latum: sed per 7. donū Spiritus sancti pre-
dicationē Iericho corruit. Iam hinc Christia-
ni discant qd sibi peccata suorum patrum non
obsunt, vnde agnus paschalis iubetur sumi
de ouibus & capris, id est, de iustis & peccato-
ribus. [Iesse.] Ex hac radice prodijt virga, ex
qua flos, quem Isaac odorans dicit, odor filij
mei, sicut odor agri, cui dominus plenissimē
benedixit. [Vitis.] Vitis noluit intrare in do-
mū, sed iacuit in tabernaculo, tulitq; secum

litteras mortis suae, significat populū Iudaeū,
qui intra spirituale legis inuēctū non intrat:
sed mandatis literalibus acceptis, litteras ha-
bet, quibus dānetur. [Ieconias.] Testatur Isi-
dorus, qd vera historia duos Ieconias ha-
beat, non vnū solū. [Zorobabel.] Reliquos pa-
tres non recēset historia: sed viri quidā Naza-
rei, dicti Heriles, rerū istarū notitiam serua-
bant. [Virum Mariae.] Habent igitur cōiuga-
ti exēplū in Maria, vt cōtineant. [Generatio-
nes. 42.] Tota haec vita quatuor tēporū cur-
su peragitur, quae regi debet decē mandatis
Dei: vt per numerū quadragenarium venia
mus ad Christū in caelo. Sed eis oportet ad-
dere binariū, vt fiant 42. quia per binariū te-
stamenti vtriusq; vita nostra regi debet, ne
erremus: aut certē, bina charitas Dei & pro-
ximi designatur, Lyra, Booz de Raab, non cō-
sentit. Lyra. Hieronymo dictū, mētionē ha-
rū iniquarū, & non bonarū fornicarū factā,
vt ostendatur Christus saluator peccatorū,
haec, ait, sentētia non placet, tum, quia si tres
reges eijciuntur de catalogo quia peccatores
fuerūt, pariter erāt feminae male reijciendae.
Itē in hoc catalogo virgo sacra textitur, ergo
bonae etiā feminae textitur. Item non repre-
hēdit scriptura has feminas, imo potius lau-
dat, certē Raab laudatur, Hebraei. n. & Ruth
laudatur Ruth. 3. vbi dicitur benedicta es fi-
lia Domini &c. Causa autē cur nominan-
tur fuit, quia haec feminae accidentario viris
suis nuplerūt: quae autē principaliter nuple-
rant non recensentur: sat enim recēsentur in
vitorū suorum recensionē. [Aminadab.] Hic
fuit primus qui ausus est cum familia sua in-
gredi rubrū mare, & ideo tribus Iuda obtine-
re meruit regiā dignitatem, vnde locus ille
Canti. 6. anima mea turbata est propter qua-
drigas Aminadab, habet sensum hūc, anima
nostra cepit admirari, dū quadrigas Amina-
dab videt mare Rubrū ingredi. [Booz.] Tres
fuerunt Boozes, & tertius genuit Obeth.
[David regem.] Solus hic vocatur rex, quia
primus electus est iuxta beneplacitū dñi, &
quia excellētis, rex fuit. [Abiad.] Iā omnis
historia cessat, at vel Matthaeus habuit hanc
genealogiā a curiosis, aut per reuelationem.

Sunt alij inter quos Ioannes Trejo, Eras-
mus, & alij, qui facile hanc difficultatē inter
Lucā & Matthaeum expediāt, dicentes, Mat-
thaeū recēsisse generationē Iosephi, qui fuit
pater legalis & putatiuus Christi, at Lucas recē-
sisse generationē Virginis sacrae, quae fuit vera
Christi mater, tollitur ergo ois questio. Dices,
imo manet q̄stio, siquidē Lucas dicit, Christi, ve-
puta-

putabatur filius Iosephi, qui fuit Heli, igitur
Lucas generationem Iosephi ab Heli cōme-
morat. Respondent, qd Ioseph dicitur filius
Heli, quia gener eius fuit, ipse enim quem
Heli Lucas nominat nos Ioakim patrem vir-
ginis nominamus. Igitur Ioakim verus pa-
ter Mariae, pater dicitur Iosephi generis sui.
Demū alij sunt inter quos Ioannes Anius,
Ioannes Galatinus, Ioannes Lucidus, qui ex
Auctoritate illustris Philonis Hebraei, asse-
rant multū haecenus erratum fuisse in his re-
xendis genealogiis, sed quod veritas haec sit.
Mandauit David regnum Salomoni, eiusq;
successoribus, atq; Salomonis posteritas defi-
ceret, regnū denolueretur posteris Nathan,
qui fuit frater Salomonis, & neq; sacerdos
neq; propheta, nec enim erat ex genere Le-
ui vt sacerdos esset. Igitur cum defuncto
Ochozia, omnis Salomonis posteritas pe-
riisset, (quia eam Athalia Ochozie mater
extinxit) ex decreto David, regnū datū est
Azarie, qui & Ioas dictus est, qui licet filius
dicatur Ochozie, sed reuera erat filius Iuda,
& hic ipse Ioas est quē Lucas Simeonē vocat
filium Iude, qui. [Iuda fuit Ioseph, qui fuit Iona.]
&c. Huius Azarie, filius fuit Amasias, quem
Lucas nominat Leui, cuius filius fuit quem
Matthaeus Oziam, Lucas Mathath nomi-
nat. Linea igitur Lucę & Matthaei cōcurrūt
in hoc Mathath, siue Ozia. A quo vsq; ad
Zorobabelem ijdē omnino sunt ij quos Lu-
cas & quos Matthaeus recēset licet varijs no-
minibus: sicut renoua omnes illi binomij &
trinomij erāt teste Philone. Clam ex Zoro-
babele vsq; ad Ioseph virum Marię, diuisa li-
nea est, alijque sunt patres a Luca, & a Ma-
thaeo recensiti. Patres enim, quos enumerat
Matthaeus naturales sunt Patres Iosephi.
Porro patres quos tradit Lucas reuera sunt
Patres naturales Ioachim, parentis sacrae vir-
ginis, qui ipse vocatus est Heli, qui dicitur
pater Iosephi, de more vulgato, quo gener
fui foci filius dicitur. Porro Ioachimū
vocatū fuisse Heli, habetur ex antiqua tradi-
tione Hebraei Rabini qui Hicados dictus est.
Igitur a Ioseph sponso virginis ad Zoro-
babelem viri quos Lucas & Matthaeus recēsent
diuersi sunt, in Zorobabele concurrunt, &
iisdem sunt penitus viri quos Lucas numerat
& Matthaeus, vsq; ad Oziam. Inde rursus
Matthaeus & Lucas viros diuersos tradunt.

Cū esset desponsata mater.

D. Hiero. quare non de simplici virgine,
sed desponsata Christus cōcipitur? primū vt

per generationem Ioseph origo Mariae mo-
streretur. Secundo ne lapidaretur Maria a Iu-
daei vt adultera. Tertiū vt fugiens in Aegy-
ptum haberet solatiū. Quarto (quod attulit
Ignatius) vt partus eius lateret diabolū, dum
eum putat nō de virgine genitū. [innēta est
in vtero habens.] Planē nō ab alio innēta quā
a Ioseph, qui licet a maritali vxoris omnia
nouerat, quod autē dicit. [antequam conueni-
rent.] Non sequitur, vt postea conuenerint,
sed scriptura, quod factum non sit ostendit.
[cū esset vir, in ista.] Cum criminis conscij
obnoxij peccati sint, quomodo iussit Ioseph
dicitur, cum crimē calaret vxoris? Sed hoc
est testimoniū Mariae, quod Ioseph eius ca-
stitatē scies, & quid euenerat admirās, calat
filio, cuius mysteriū nesciebat. [Ioseph filij
David.] Blandiēs hic sermo iustitiam filij
cōprobat. [ipse enim saluum faciet.] Jethymolo-
giā nominis explicat, Iesus enim Hebraicē
est saluator. [ecce virgo in vtero habebit.] Ha-
betur apud Esaiam, in vtero accipiet, videli-
cet, qui loquebatur de futuro, cum tamen
Matthaeus loqueretur de presenti, & ita habe-
tur in Psal. Capitū duxit capritatē, acce-
pit dona in hominibus, pro quo Paulus di-
xit, dedit dona hominibus, quia videlicet,
Psalmus de futuro qd accepturus erat Chri-
stus dixit, Paulus vero quod iam dederat.
[peperit filium primogenitum.] Nō est is primo
genitus qui habet fratres, sed qui primo na-
scitur. D. August. sermone. 14. natalis. [cū
esset desponsata.] At virgo fuit, vt verē dicere
Christus possit, meto quod nō seminauit: col-
ligo quod non sparsi, nec enim Maria huma-
no est semine seminata, impleta est in Ma-
ria Ezechielis propheta. Porta haec quā vi-
des, non aperitur, homo nō transibit ea,
clausa erit in aeternū, filius enim Spiritus san-
ctus, nō homo, intrauit in eā, homini vero in
eternū clausa manet, ille igitur intrauit in eam
clausam, qui post suā resurrectionē intrauit
ad discipulos iamuis clausis. [noluit traducere
eam.] Iputauit Ioseph, quod adultera essem,
nam eo ignaro venit ad me Gabriel Archan-
gelus, facie rutilas, veste coruscans, ingressu
mirabili, aspectu terribili, visitauit me, & di-
xit, Ave gratia plena, Dominus tecum, plus
quam meū, me enim creauit Dominus, sed
per te genitus est Dominus, Dñs in corde
tuo, & in vtero tuo, exiet ex te, vt spūs de
thalamo, rex de cubili, sed non violabit te,
tūc ego, quomodo fiet istud? si impregnari
possum clausa, indica modū, quomodo fiet
istud, & paratū inuenies, cor meum. Iūc
Ange-

Angelus: Spiritus sanctus faciet ut grauidetur, nullū libidinis affectū sentiens, hæc ignorabat Ioseph, videtur; Mariā, gressibus grauioribus, grauidā intelligit, æstuat & secum disputat, heu, heu, vnde cecidit Maria, quæ inuenit, quem plus me amaret? ego ante totū nuptiarū, puellarē nō vexauī pudorem, timēs legem per quā moritur vir, qui velli-
mentū pudoris patri puellæ non detulerit coram testibus. Quid nūc faciam, si prodo adulteram, crudelis sum, si occultauero, illi cōsentio. At licet hoc malū sit, peius est tamen, ut per me fiat homicidiū, cogitabat igitur Ioseph occulte dimittere. Cum hæc de virgine suspicio mala esset in mēte Ioseph. Interim non timeat Mariā, Deum suum inuocet, mittit ille Gabrielem, qui ait tolle Ioseph zelotipiam ex Mariā, generabit tuum saluatōrē, an non intelligis, legem sine graphio scriptā in tabulis Moisaicis, Mariā in deserto nascēs sine semine: virgā Aaronis sine aqua florētē, & nūc clausam producentē. Qui hæc fecit, fecit & virgine sine semine fecundā. Denū quod legisti in Isaiā, ecce virgo cōcipiet, vides in Mariā. Magnū ergo meritū virginis, hæc ab Angelo salutata ab Helisabeth honorata, ab Angelis cum parit collaudata, cū lactat per stellā indicata, & Magorum muneribus honorificata. Idem in epi. ad Dardanū. [quod in ea natum est.] Licet hic Christus conceptus in virgine, natus dicatur, at cum Dominus dicit, nisi quis renatus fuerit ex aqua, eum solū natū dicit, qui matre pariete est ex vtero egressus, alioqui si in vtero baptizetur, prius renatus quam natus diceretur, recte igitur cū egreditur Dominus de vtero, in Bethlehē tempus dicitur, & nō antea. Idem in Enchiridio ad Lauren. c. 38. 19. licet Christus dicatur natus de Spiritu sancto, nō subinde sequitur, quod filius sit Spiritus sancti: nam & capilli nascuntur de nobis, nec tamen sunt filij nostri. Ergo dicitur natus de Spū sancto idest, factus homo a Spiritu sancto, & cū Spiritum sanctū nominas, totā trinitatē, cuius opera sunt indiuisa, intellige. Porro specialiter dicitur natus de Spiritu sancto, quia eius anima, in ipso sui exordio, nullis suis præcedētibz meritis, verbo Dei copulatur in tātā vnitatē personæ, ut homo dicatur & sit Deus, ac sic in naturā humanā susceptione, fieret quodamodō ipsa gratia illi homini naturalis, ut quæ nullū peccatū possit admittē. Cum igitur Spiritus sanctus donū dicatur & sit, merito hæc gratia Christi donata, per Spiritū sanctū fuerat significanda. Idem ibi. c. 59. si Angelus apparet in somnis & loquitur cū Ioseph more somnio rū, indicat Angelos carere corporibus, ut carēt, quæ nobis somniatibus, nobis colloquuntur, sed tūc difficilis est questio, si in corporei angeli sunt, quomodo habēt pedes, quos sancti lauerūt? quomodo cum Angelo luctatur Iacob? Idem libro de nuptijs ad Valeriū ca. 11. Quibus placuit ex consensu a coitu abstinerē, absit ut inter illos vinculū cōiugale rumpatur, imō firmitus erit, quo magis ea patet tecum inierint. Neq. n. falso dixit Angelus Iosepho noli timere accipere Mariā coniugem tuā, quā nec cognouerāt, neq. erat cognitū, & quidē propter hoc fidele coniugiu, ambo parētes Christi dici meruerūt, neq. solū illa mater, sed etiam hic pater dictus est. Lucā. 1. dicitur, erant pater eius & mater. n. i. super his quæ dicebātur, & rursum, ibant parētes eius cōsecutudinē diei festi, & item, pater tuus & ego dolentes quæreba. omne ergo bonū nuptiarū in illis fuit, proles, Dominus Iesus: fides, quia non adulteriū: sacramentū quia nullū ibi fuit diuortiū. Idem lib. 5. cōtra Iulian. Pelagian. c. 9. dicit. Si non vera coniux Iosephi Mariā dicatur, sed quod sola vulgi opinione coniux erat, cur ergo Angelus Iosepho dicit, noli timere accipere coniugem tuā?

D. Ambrosio. li. 2. in Lucā. c. 1. dicit, despōsa ta fuit virgo ne adultera putaretur, & maluit Dominus aliquos, de sui ortu, quā de matris pudore dubitare, nec putauit ortus sui fidē, matris iniurijs alitruendā, oportet enim sanctos ab ijs etia qui foris sunt, testimonij habere, nec decebat virginibus opinione viuētibz, vel amē excusationis relinqui, quod in fama mater quoq. Domini videretur, nec decebat Christū, qui venerat legē adimplere, a legis iniuria incipere, quā in nupta partus dātur. Itē despōsatur virgo, ut mysteriū lateret diabolū, nam si cognouisset, nunquā Dominū gloriæ crucifixisset. Porro virgine fuisse Mariā testatur Lucas, nomen virginis Mariā, testatur Ioseph, qui sciēs se non cōuenisse cum Mariā, quærebat occulte pregnantē dimittere, testatur Dominus in cruce, mulier ecce filius tuus: testatur & Ioānes, qui ex illa hora accepit virgine in tuā, at non recepit nuptiā & cognitam a Ioseph, siquidem Dominus non patitur diuortium heri nisi ex causa fornicationis. [donec peperit filium.] Idioma scripturæ est, sicut illud, donec senescatis Deus ego sum, at post senium

Lucā. 1.

1. Timō. 2.

1. Corin. 2.

In Euangelium Matthæi. Caput. I.

7

Psal. 109. senium non desijt Deus esse, & illud, donec ponam inimicos tuos, at non desinet sedere aliquando. Et nota, Mariā est despōsata, sed virgo: ita ecclesia immaculata est, licet nupta, concepit nos de spiritu & de spiritu parit, & Mariā alteri nubit, sed ab alio repletur, ita ecclesia, licet nubat temporaliter sacerdoti, repletur tamen a Deo.
D. Grego. li. 8. Moral. c. 40. probat, quod donec peperit filiū, nō inferat, post partum filiū, cognitam Mariā, ex illo, nō projiciet Deus simplicem, nec porriget manū malignis, donec impleatur os tuum risu, & labia tua iubilō, certē, cū plena fuerint labia risu, non porriget Deus malignis manū.
D. Chryso. Homi. 4. [Christi generatio sic erat.] Ad monuerat Matthæus lectore gene rationes Christi cōputando, Christum cum esse, de quo Danielis loquuntur hebdomadā: tēpus si quidē cōuenit, & illū de quo Iacob dicit, non auferetur sceptrū &c. [mater Iesu Mariā.] Non dicit virgo, sed mater Iesu, sensim alliciens ad maiora. [primā quam conuenient.] Non dicit, antequā ad pōnsi domū adduceretur, iam enim in tus erat, hic enim erat antiquus mos ut sponsa in sponforum domibus haberetur, igitur sic habitauit Mariā cū Ioseph, sicut generi Loth habitabant cum socero suo. Porro despōsatur virgo, ut suę integritatis testē haberet, si enim Ioseph nō nosset de Spiritu sancto Christum cōceptum, cum iussus esset, Mariā abieceret. [inuenta est.] Præter spem, scilicet, & expectationē suā. [habens de Spiritu sancto.] Hoc vnico verbo & Matthæus & Angelus claudunt ora inuestigatiū, quomodo Christus cōceptus, formatus, auctus, natus? sibi tibi est, quod ipse hoc fecit, noli ultra perferuta. Nam si quæris, quomodo credā, non ex virili semine Christum ortū? respondet Matthæus testimonio Ioseph, si nō credis Euangelistæ, crede marito. [cum esset viri iustus.] Idest bonus, est enim mos scripturæ eum iustum nominare qui omnibus bonis cumulatus sit, & certē sicut erat Ioseph iustus, qui zelo suo affectus tam impotētī ita potuit impetare, ut nec punire coniugē, nec publicare voluerit, dicitur enim Proverb. 6. plenus est zelo furor eius &c. At Ioseph, nō solū ex suspitione, sed etia ex euidentia timentis vteret, noluit virginē inferre tristitiā, & quidē sicut ante solis exortū, radij lucis orbem illustrāt, ita ante ortū Christi, iam Euāgelij gratia fulget. Euāgelium enim est, & supra legē, quod Ioseph legi non obediat punienti, sed

gratiæ parētī. Sed cur virgo ipsa cruciatui Ioseph nō succurrit? certē quia nō crederet vxi suspectæ. Cur vero Angelus nō prius hæc reuelat Iosepho, ne crucietur? certe ne forsam dubitaret de re futura, sicut Zacharias, rebus enim iam factis adhibetur magis fides. Cur vero Angelus nō ita post conceptū filium virginem admonet? Sane quia si virgo se pregnantē videt, nec vnde id esset nosset, ut honestatis amans, ad gladiū vel su spēdiū properaret. Virgo enim quæ nō cōtinuō se in gaudiū relaxauit, cum ab Angelo salutatur, sed de pudore suo trepida rogat, certē moerore exanimaretur, si se grauidā ignoranter agnosceret, & quidem oportebat ab omni tumultu timoris virginē esse securā quæ in se Deū esset conceptura. [hæc cogitante.] Nō igitur rexeit affectus suos virgius cōiugi suspectæ, ut nec ita eam contristaret. [in somnis.] Sat enim erat viro tam sancto hæc reuelatio, nec erat aperta visio necessaria. Dicens, cur ergo virginē Gabriel manifestus apparuit? quia restat & tam noua hæc erat, ut aperta visione egeret, & quidem Ioseph poterat nosse reuelationem sibi factā a Deo esse, si quidem Ioseph nulli nisi Deo cogitationes suas exposuerat. [Ioseph filij David.] David nominat, quia ei promissio de Christo facta fuerat. [noli timere.] Igitur timebat Deū Ioseph, ne forte peccatu admitteret, si adulteram Mariā retineret. [accipere Mariā.] Idest domi retinere, iam enim eam ille mente dimiserat, sed Dei imperio iubetur recipere: ita enim cōmendatur nūc spōso, sicut postea in cruce Ioāni cōmendatur. [quod in ea natum est.] Ideo Ioseph rem tam non credidit, quia Angelus ei omnia quæ in corde habuit, iam reuelauerat. [vocabitur nomen eius.] Nō enim quia a Spiritu sancto est, iecirco te a ministerio rātæ dispensationis extraneū exilimes, quanquam enim nihil hic paternum habeas, id tamen quod parētibz propriū est, (modo ne virginis obfuset dignitatē) totū tibi cōcedo, nōmē illi impones, illi re ex non ijs impositione cōiungo. [pariet filium.] Non tibi, sed orbi toti, est enim hic filius mirabilis, cuius nomē tibi per Angelum, & a Deo missum est. [saluum faciet populum suum.] Cur non dixit, saluos faciet omnes populos? ne forte aliquid dubij conciperet Ioseph, & etiam quia populus Christi, sunt omnes credentes, & hac ratione filium Dei docet esse, eū qui nascitur, quis enim nisi Deus saluare potest a peccatis? Idem homi. 5. quia Matthæus.

Lucā. 1.

sed iustus fuit, quia voluit dimittere, secundum Origene. vir iustus noluit eam traducere, id est, ad se ducere, ut pote quam maiorem suo consortio reputabat. *[hac autem eo cogit.]* nota viri prudentiam, nihil sine deliberatione agit, & rursum, quam tacet, non est sicut multi, qui cogitationes tacere nequeunt, sicut vrbis patens absque muro, ita vir qui non potest loquendo cohibere spiritum suum. **Prover. 25.** *[ecce Angelus.]* Creditur esse Gabriel, vide quam Deus est adiutor in opportunitatibus, sed cur permissus est Ioseph vacillare? certe sicut permissus est thomas dubitare, ut, scilicet, eius testimonium esset credibile. **Ioannis. 11.** *[apparuit.]* Apparere proprie est Dei vel Angeli. **1. Corin. 13.** *[in somnis.]* Quia prophetia datur fidelibus, signum in fidelibus, at reuelatio in somnis prophetia est, nam prophetia proprie fit in somnis. numer. 12. ideo in somnis facta est fidei Iosepho. *[Ioseph.]* Attentum eum reddit: reuelatio enim Divina attentionem requirit, ut Ezech. 2. fili hominis, ita super pedes tuos. *[noluit tradere.]* Omnis apparitio siue Angeli, siue demonis terrorem incutit, sed demonis terrorem non abiicit: at Angeli, post timorem habet consolationem. *[quod enim in eam natum est.]* Non nominavit eum qui natus fuerat, quia erat ineffabilis: nec nominari valebat, etiam ab ipsis Angelis. *[de spiritu sancto est.]* Id est, virtutem feminis, spiritus, scilicet, supplevit. *[vocalis.]* Non dicit impones, quia iam nomen impositum erat ab eterno Isai. 62. vocabitur tibi nomen novum, quod os Dominus nominavit. *[populum suum.]* Genus, scilicet, electum, regale sacerdotium, gentem sanctam, populum acquisitionis &c. *[virgo concipiet.]* Egredietur enim virga de radice Iesse, & flos de radice, si flos, ergo in nullo est laesa virginitas. *[Emanuel.]* Idem est Emanuel quod Iesus, siue saluator: est enim nobiscum Deus, primo per naturam assumptionem, secundo per naturam conformitatem: quia in similitudinem hominum est factus: tertio, per corporalem praesentiam, in terris enim visus est, quarto per spirituales conuersationes, ego enim vobiscum sum &c. *[nobiscum Deus.]* Verba videntur interpretis, & non Matthaei, aut Isai. *[sic sicut praecepit.]* Nota de obedientia, ad quam quatuor requiruntur: Primo ut surgat a somno vitiorum: nolite enim ferere super spinas, & surge qui dormis. Secundo debet esse festina. Eccl. 5. ne differas de die in diem. Tertio ut fiat sicut praecipitur Colo. 3. obedite parentibus per omnia. 4. quod obe-

diatur, in quibus, & cui oportet. s. Deo, dicit enim sicut praecepit ei Angelus, bonus, scilicet, non malus. *[non cognoscebat eam.]* Quia si Moses ex colloquio Dei tantam habuit claritatem, quod videri de facie non poterat, quanto magis virgo Deo plena, tam erat splendens ut non videretur? Simon Calista. libr. 2. c. 16. *[antequam convenirent.]* In habitatione communi. *[invenit eam.]* A Iosepho, qui ex sponso tranhgit in testem: quis enim eo dignior alius? *[cum esset vir iustus.]* Iustus ex lege ex bona voluntate: ex bona operatione. *[noluit traducere.]* In retam dubia suspens debet iudicium, nec pro certo asserere volebat quod illi certum non erat, sancta enim puritas, non aliqua sinistra suspicio virum agitabat, alioqui si tantus vir, de tali sponsa sinistre suspicaretur, quomodo iustus esse posset? & ideo Dominus adcurrit eius perplexitati, Angelum illi mittens, alias non legimus, iniquis hominibus, & male suspiciosis Deum Angelos misisse. *[in somnis.]* Spiritui Ioseph in extasi facto Angelus appareret. *[quod in eam natum est.]* Nondum natum erat. Sed illa mirabilis conceptio, alijs ex semine conceptionibus collata, natiuitas dicitur. *[salvum faciet pop.]* Qui non fuerint de populo eius, non servabuntur, horrendum id quidem, sed iuste, at quis populus? nisi circumcissus, sed spiritualiter. Quis populus? nisi flagellatus, quia flagello eruditur, qui Dei est, igitur populus Dei est, qui dimisit spirituales obsecrationes Egyptum, spirituales Pharaonem, opus laterum, id est, opus quod ignis solidat avaritiae, & demum qui omnia illa quae antiquus ille populus corporaliter fecit, hic spiritualiter gerit: is denique qui prompto animo mandata Dei servat: omnia enim illis contingebat in figura. *[a peccatis eorum.]* primo enim peccata mundat, non munda torum merito, mox in caelum inducit. *[hoc totum factum est.]* Non haec facta sunt propter prophetias, imo vero prophetiae propter haec praemissae sunt. *[nobiscum Deus.]* Iam Christus nobiscum, conandum nobis ut simus cum illo, voluit ille socius noster esse, velimus & nos socij eius esse: dices, quo modo socius ero? certe qui manet in charitate in Deo manet, & Deus in eo. *[non cognovit eam.]* Quia licet esset pulcherrima, ne mota men potuit eam in honeste concupiscere. Hugo: erat mos, quod ante communem cohabitationem, esset sponsa sub custodia mariti, a quo frequenter muisebatur, donec solennia nuptiarum celebrarentur. Causa vero vir

cur virgo desponsatur, est, ut status virginum, & nuptiarum approbaretur. Et nota quod ante salutationem virginis ab Angelo, virgo desponsata erat de presenti, missus est enim Angelus ad Mariam desponsatam Ioseph, qui diligenter eam custodiens, gravidam invenit. *[in somnis.]* Quodam enim modo dormit animus, cum in ambiguo est. *[Ioseph.]* notum & familiarem se illi ostendit. *[noluit tradere.]* Verbum hoc dictum est quater, Zacharia, Maria, Ioseph, Pastoribus. *[in eam natum est.]* Nasci in ea, est concipi, nasci de ea, est in luce prodire. *[vocalis.]* Praefigurata est haec vocatio, quando Ioseph imponitur nomen hoc, Saluator mundi. *[populum suum.]* Id est praedestinatos, quos vocat, iustificat, salvat. *[hoc totum.]* Ut Maria desponsatur, ut custodiatur, ut inveniat habens in utero, sine semine, totum hoc erat praedictum a Prophetis, ut igitur Prophetia impleatur, hoc factum est. Vel dicit consequentem, ut illud pistor patibulo suspensus est, ut veritas coeceptoris probaretur, *[nobiscum Deus.]* Per naturam, praesentiam, gratiam. Caietanus *[desponsata.]* Per verba de praesentia ut sine nota potuisset Ioseph consue mare matrimonium: alioqui, non bene esset consultum famae virginis, quae gravis inuenta est. Et desponsatur virgo, ne Iesus nascens ex inoperta, spurio haberetur. *[antequam convenirent.]* Ad copulam. Sed non infertur quod postea copulaverit, dicimus enim index occidit illum antequam causam cognosceret, & medicus interfecit ante morbi cognitionem, nec sequitur postea aut causa, aut morbus cognitus. *[in utero habens.]* Videtur ad literam inuenta post tres menses, quando reversa est Maria ab Elisabeth, post quos solet uterus gravidus tumere. *[iustus.]* Vir rectus animo, *[noluit traducere.]* Id est vituperare, accusando eam, ut exemplum alijs esset, traducere enim Græce est explicare. *[hac cogitante.]* Tunc enim solum fuit necessaria reuelatio, cum periculum dimissionis imminerebat virgini, & curari Iosepho. *[Angelus apparuit.]* Certificans quod Angelus esset, & videtur haec apparitio maior omnibus alijs factis in testam. vet. quia in illis aliqua ignorantia aut dubitatio intercessit: hic vero nulla. *[conjugentiam.]* Dices quomodo virgo fuit Maria, si tradidit Ioseph potestatem sui corporis? respondetur. Non tradidit consensum in actu copulae, sed in sola potestate, at copula in potestate, copula non est. *[quod in eam natum est.]* Ergo vere Maria naturali opere genuit Christum

& naturalis est eius mater, Christus ergo ex matre opus naturae est: at ex Spiritu sancto miraculum est. *[pariet.]* per genitalia membra, ut aligimatre. *[nobiscum Deus.]* Ipsemet est Deus nobiscum, condonando peccata. *[dum nec peperit.]* Dices, cur Matthaeus hanc anam reliquit haereticis, sinistre cogitandi de Maria? Respondetur, Matthaeus vnicum id curavit tradere quod Christus ex virgine erat, non curabat Maria texere vitam.

Glossa interli. *[generatio sic erat.]* Non dicit sic facta est, quia apud Patrem perpetuo fuit, *[in utero habens.]* Ecce illud novum, forminam, scilicet circumdare virum. *[a peccatis eorum.]* Quae ex eis sunt. *[in utero habens.]* Ex substantia suae carnis. *[nobiscum Deus.]* Verbum caro factum est. **Ioannis. 1.**

Glossa ordina. *[generatio sic erat.]* Sicut dictum est, quod erat ex Patribus, & sicut dicitur per totum librum, ubi de Christi generatione, quod fuerit divina, verbis & lignis ostenditur. *[cum esset iustus.]* Vera virtus est cum pietate iustitiam neutrum sine altero. *[hac cogitante.]* Ergo in incertis deliberandum div. *[quod in eam natum est.]* Quae nondum nata sunt, Deo iam nata sunt in eius praescientia. *[Iesum.]* Angelus & viris, scilicet, Iosepho, & Joannibus, scilicet, Mariae, Deum venisse nunciat. *[ut adimpleretur.]* Prophetia non imponit necessitatem rebus faciendis, sed signum efficiendorum est. *[nobiscum Deus.]* Quia per seuerat cum his quos saluat.

Lyra. *[Antequam convenirent.]* Licet Maria in domo Ioseph iam esset, non erat cognita tamen, quia mos erat iustis illis, ante copulam orationibus vacare. **Tobi. 8.** & Ioseph orationi vacanti, reuelatum est desiderium Mariae de servanda virginitate, quo cognito, & ipse Ioseph cum virgine voluit, quo fit, ut probabiliter Ioseph virgo permanserit. Etenim si Christus moriens virginem Ioanni, virginem matrem commendavit, & virginem matrem non nisi virgini sponso copulavit. Voto igitur a Ioseph & virgine emissio, Gabriel venit ad virginem, quae de Spiritu sancto concepit, & de Iosephi licentia Elisabetham visitavit. Postque eius reditum gravidam, Ioseph aspiciens cepit de eius pudore dubitare. *[clum dimittere.]* Quia si manifeste dimittere vellet, responderet non posset inquirentibus diuortij causas. *[hac eo cog.]* Cur virgo non reuelavit mysterium? quia credidit Dominum qui Elisabeth reuelauerat, etiam Iosepho reuelaturum. *[in somnis.]* Cum animus per sensus exteriorum. **To. primus. B res,**

res, non est distractus. [de spiritu sancto est.] Id est miraculum est, non adulterium. [hoc totum.] Verba sunt Matthæi. [nobiscum Deus.] Certè prius erat Deus in mundo per essentiam præsentiam potestatem, & erat in sanctis Patribus per gratiam. Si igitur Deus promittitur specialiter futurus cum hominibus, non restat alius specialis modus, quam pervenire personalem. [Exurgens.] Vt certus iam de revelatione. [donec peperit.] Nō sequitur quod post partum eam cognoverit, alioquin cognovisset, & Maria fuisset Deo in gratissima, tanto filio non contenta: & Ioseph sceleratissimus, qui Mariam auderet violare.

Drachmarum. [Antequam conveniret.] Erat usus gentis Hebræarum, ut qui uxorem deberet accipere, ad templum eam despōlaret, & postea si diues esset, haberet missos suos cum ea: si vero pauper, ipse eam custodiret simul cum patre & matre, usque ad præfinitum tēpus, hoc tempore inuēta est a Ioseph, in utero habēs, qui pro certo sciebat, quod nullus hominum eo modo inuētus ad eam esset, ut concipere posset. [dimittite eam.] Velut tanto consortio indignus. [Apparuit in somnis.] Triplex est visio, prior per oculos corporis, ut Abraham vidit tres, & vñ adoravit. Altera in corde ut Pharaon vidit spicas, & Nabuchodonosor flatuam, sed nesciebat somni mysterium. Tertia in somno, & corde, quæ est præstantior, ut ex quæ factæ prophetiæ sunt, & hæc quæ Ioseph videret. [sicut præcepit ei Angelus.] Cum igitur Ioseph, nec somni interpretē, nec consiliū super negotio quæsierit, patet eum perfectē ab Angelo eruditum.

Dionysius in Matthæum. Christi generatio sic reliqui patres antedicti, geniti sunt cōmuni lege, & virili semine, at Christi generatio singularis fuit, ut dicitur. [habens de spiritu.] Qui ex purissimis virginis sanguinibus corpus Christi formavit, organizavit, & animam rationali decoravit: id quod in instanti a tota trinitate factū est, sed quia tale opus est elementarū & bonitatis quæ sunt Spiritui sancto attributa. Ideo de Spiritu sancto dicitur Christus formatus est. [dimittite.] Dicitur alii qui per Ioseph post despōlationem cum Maria, ea relicta in parentum domo, ad propriā domū descendit, necessaria nuptijs paraturus & in reditu prægnantem invenit. [natus est.] Non dicit conceptum: quia prima natiuitas prois est in utero, & item, quia Christus in utero fuit vir, quem fecit in circumdedit. [salvum facit.] Suficienter quidem omnes liberavit. Sanguis enim eius iustus est ad omnes

mundandos. At quia sanguinis meritum applicatur per sacramenta, & fidem, & charitatem, ideo prædestinatos duntaxat saluos facit.

CAPVT. II.

Cum natus esset Iesus.

Leo. sermo. 1. de Epiph. Nōluit Dominus intra Bethlehē ortus sui latere primordia, sed mox ab omnibus voluit agnosci, qui dignatus est omnibus nasci.

Tribus igitur Magis in Oriente stella noua, & ceteris illustrior apparuit, quæ facile ad se contuentium oculos & animum cōuerteret. Deditq; aspicientibus intellectum, qui præstitit signum, & quod fecit intelligi, fecit inquiri, & se inueniri dedit requisitus. Sequuntur illi superni luminis ductum, & ad agnitionem veritatis, gratiæ splendore ducuntur: sed humano sensu, putant in regia ciuitate esse inueniendum quod requirunt. Sed qui se ui formam suscepit, nec iudicare venerat, sed iudicari, Bethlehē elegit natiuitati, Hierusalem passioni. At Herodes necem molitur Saluatori: quam ille scilicet foret, si Magos rui imitaretur fide! O cæca tamē stultitia: quæ lationis impietas, quæ perturbare putas diuinum tuo furore consiliū! Dominus mundi temporale non querit regnum, qui præstat æternum. Mors Christi non est temporis, venit tempus quando a Iudeis occideretur Christus, qui tūc cum voluit morieretur, sicut cum voluit natus est. At Magi adorant in carne verbum, in infantia sapientiam, & quod corde credunt, muneribus manifestant: offerunt thus Deo, myrrham homini, aurū regi: scienter humanam diuinamq; naturam in unitate venerantes. Porro Herodes frustratus, generalē scuitiam in suspectam sibi tendit aetatem. Sed quos ille eximit mūdo, Christus inserit celo, & quibus nondum sanguinis tribuerat redemptionem, iam martyrii tribuit dignitatem. Idem sermo. 2. Hoc die celi enarrant gloriam Dei, & in omnem terram exiuit sonus eorum, quando & Angeli de celo pastoribus apparent, & Magos ad adorandum præuia stella perduxit, ut a solis ortu usque ad occasum veri Regis generatio coruscaret: cum rerum fidem, & regna Orientis per Magos discerent, & Romanum

num imperium non lateret. Huic etiam rei Herodis feruuit scuitia, propter quā apud omnes Dominatorem ortum esse celebris fama loquuta est. Tunc etiam Aegyptus Christum recepit, iam quantas gratias Deo agere debemus pro gentiliū illuminatione, clarē ostendit caritas Iudeorum, qui cum Herodi respondissent, ubi esset locus natalis Messie, ipsi noluerunt ad adorandum venire: noluerunt oculis agnoscere, quem ex sacris libris indicabant. Quæ est o Iudei, hæc vestra indocta doctrina: Pastores, Magi, & vos ipsi locum Regis ostendunt: intem vos vobis viam obstruitis, quam alijs aperitis. Felicius igitur infantium pro Christo morientium ignorantia, quam vestra sciētia. Itaq; Christus, ne vllum ei tempus esset absq; miraculo, ante usum linguæ, potestatem verbi tacitus exercebat, & quasi dicebat, finite paruulos venire ad me, ut disceretur, neminem hominum diuini non esse capax sacramenti, quando & illa ætas apta est martyrio. Agnoscamus & nos in Magis nostram vocationem, exinde enim ex quo Magi adorauerunt, & nos in æternam hereditatem cupimus introire, & exinde Iudeis ob cæcatis, archana nobis paruerūt scripturarum. Honoremus & nos regem nostrum, & de thesauro cordis nostri, quæ sunt Deo digna promamus. Quauis enim Deus omnium sit bonorum largitor, industriam tamen querit nostram: nec enim dormientibus prouenit regnum celorum, sed his, qui per ea quæ ille dedit, merentur accipere quod promissit. Idem sermo. 3. Tunc Deus saluationem omnium præfinit in Christo fieri, quando cunctas nationes, a vero Dei cultu, impius dudum error auerterat, & totus ferē Israel a legis obseruatione desciebat: conclusis, scilicet, omnibus sub peccato, ut omnium miseretur. Et tunc etiam, quādo in Herode legitima regum Iudeorum series defecerat, & Pontificum erat potestas destructa, impleta, scilicet, Prophetia quæ dixerat, non auferetur sceptrum de Iuda &c. Donec veniat qui mittendus est, & ipse erit expectatio gentium: qui sunt semen Abraham, non secundum carnem, sed secundum fidem, ideo enim Abraham dicitur, erit semen tuum sicut stellæ celi, ut ab omnigeniū parte, non terrena, sed celestis progenies speraretur, & ideo heredes Abraham, in syderibus designati, ortu noui syderis excitantur. Excitantur igitur Magi a stella, sed agente hoc sine dubio inspiratione diuina, in cordi

bus eorum. Intranit Ierosolymam, querunt regem, annuntiant Iudeis regis natalem ortum. Carnalis Iudeus non intelligit quod legit: itaq; eius circuncisio in præputiū versa est: & cum esset maior, iam seruit minori. Adorent igitur in tribus Magis vniuersi populi, vniuersitatis autorem, & iam non in Iudæa tantum, aut in Israël, sed in omni terra sit magnum nomen eius. Rediit magi, & non per viam qua venerant: relicta enim via errorum antiquorum, per nouam vitam ingredi oportet credentes. Fugit tunc in Aegyptum Dominus, ubi Hebrææ gentis antiqua fure cunabula, ubi ditorem verbi Dei famem, verus Ioseph, Christus, (panis de celo) sua auferret præsentia, ubi denique agnus occisus, & azima confectum, & crucis significatio præcellerat in sanguine agni, ab Aegypto igitur incipit veritas, unde expe- rat figura. Hic est dies quem vidit Abraham & gauisus est, videns in Christo filios suos benedictos. Hunc diem David cognouit cum dixit. Venient omnes gentes & adorabunt eum, quod hodie factum est, cum Magos ad Christum stella perduxit. Quod si stella Christum reuelat infantem, conuenit nos vitæ puritate ita nitere, ut velut stella ad Dominū viam demōstremus. Idem sermo. 4. Quauis Dei munere excitati sunt ad Christum querendum Magi, poterant tamen ad intelligendum miraculum signi de antiqua Balam prædictione commone- ri, quæ dixit, Orietur stella ex Iacob. Tres igitur hi viri fulgore insoliti syderis, diuinitus incitati, præuium micantis luminis cursum sequuntur: didicerunt etiam a scribis quod de Christo loquebatur scriptura, ut gemino, & stellæ & legis testimonio confirmati, ardentes ad querendum redderentur. Sed quid Herodes turbatur? non capit regia tua hunc regem qui regnat vbique, cui si tu seruires cum Magis, regnares scilicet. Inuentum puerum adorant Magi: quod quomodo fieri poterat, nisi præter illam stellæ speciem exteriorem fulgentior veritatis radius eorum corda erudiuisset? Si- cut igitur ad soliditatem nostræ fidei vulnera Christi Thomæ tetigit manus, ita & ad eandem solidandam adorant Magi. Idem sermo. 5. Illa stella, quæ Magi fuisse & non Iudeis, illuminationem gentium Iudeorumque caritatem prænotauit, manet igitur & nunc mysterium. Quotidie namq; Magi ad adorandum Christum accurrunt, sicut quotidie Herodes, qui & diabolus est,

Ioannis. 8.

Numer. 24.

nota qd promissum est ad adorandum

Ioann. 20. Vide Leon. super. 4. Epi

minui sibi regnum ingemiscit. Procurat etiam parvulos in fide occidere, ut in illis Christus occidat, & interim Iudaei, qui Christum renuerunt, sub Herodis sunt principatu. Perdunt igitur hereditatem a Domino preparatam qui videbantur filii legitimi, quam sibi adoptivi recipiunt. Sic ergo ambulate conuersi, ut qui iustis tenebris, nunc sitis lux in Domino: & sic luceat stella & lux vestra, ut videant opera vestra bona, impleatur ergo in vobis, quod in trium Magorum imagine praecelsit. Idem Sermo. 6. Adducti sunt & longinquo Magi. Idem & nunc sit, cum cernimus homines mundanae sapientiae deditos, & a Christi confessione longinquos, de profundo erroris sui reduti, & ad cognitionem vitae luminis advocati, hoc proculdubio gratiae splendor operatur, quae quas moentes suo fulgore contigerit, in ruculo mouet, & ad Deum adorandum, praecundo producit, & dum Christum agnoscunt vniuersorum Regem, ei aurum offerunt. Dum hominem Myrrham, dum Deum vero, thus. Interim tamen Herodes, idest, diabolus omnes nocendi & erit artes si nocere possit. Sed hanc eius vincit rabies, qui parvulos martyris gloria coronauit: tam enim sancti inuicti sunt, ut cum Apostolo dicant, quis nos separabit a charitate Dei, &c. Et licet in principio ecclesiae, per tormenta contra fideles desquebat, plures hac occasione reddebantur Deo, quam peribat ferro: nunc tamen eum iam non obijciat mores, impetit mores, ut quos damnis non fregit, cupiditate corrumpat, hic enim efficitur leopards, ut si pecudum immolatione non colitur, certe aliquo ei crimine seruamus. Idem Sermo. 7. Cum Magi adorant Christum, non adorant imperantem demonibus, mortuis dantem vitam, caecis visum, aut aliquo miraculo fulgentem: sed puerum silentem, quietum, sub matris cura positum, in quo nullam apparebat de potestate signum, sed magnum praebet de humilitate miraculum, tota enim victoria qua diabolus superatur & mundus, humilitate concepta est, & humilitate confecta: nec enim puero tolerantia passionis, nec patientia in cruce defuit mansuetudo puerilis: tota igitur Christianae sapientiae disciplina in vera & voluntaria humilitate consistit: quia nisi efficiamini sicut paruuli, &c. Amat igitur Christus infantiam quam suscepit: amat infantiam humilitatis, innocentiae & mansuetudinis magistratam, ideo enim Chri-

stus pueros occisos martyris corona glorificauit. Idem sermo. 8. Sicut in tribus Magis vocatio gentium, & in Herode pagano- rum persecutio, ita in occasione infantium omnium martyrum forma praecelsit. Idem Hieronymus, deferuntur Magi stellae indicio, ut sacerdotes a Magis interrogati in excusabiles essent. In Bethlechem Iudae. Iudae legendum, non enim apud gentes aliquid erat Bethlechem: & ita habetur apud Mich. 5. Et tu Bethlechem terra Iuda. Responsio. Qui munera obtulerant, responsum a Domino accipiunt, per aliam viam. Nec enim infideliter erant miscendi Iudaeorum. Iulius puerum nocte. Nocte Christus vadit in Aegyptum, at non nocte reuertitur. Fessat Aegyptum vocant. Locust est apud Olex. in caput potest etiam deduci ex numero. 23. ubi habetur. Deus ex Aegyptio vocauit eum, gloria eius sicut vnicornis. D. Augustinus, libro. 3. Mirabilium san- ctarum scripturae capitul. 4. Magi venerunt ab Emith: pergentibus stella dux itinere fuit licet ex Euangelio hoc non deducatur. Reges ergo alacres ad Bethlechem pergit. Porro stella haec forsitan Angelus fuit, quia iuxta Apocal. Septem stellae septem Angeli sunt: & Angelis licet apparere in qua voluerint forma, ut Moysi in rubo, Iosue in specie militis &c. Aut si stella Angelus non fuit, fuerit forsitan Spiritus sanctus, qui si- cut super Christum in specie columbae ve- nit, & super Apostolos in ignis specie, ita super Reges in specie apparuit stella, ut ad Dominum deduceret. Idem libro. 4. de Trinitate capitul. 12. Nobis etiam ad adorandum Christi humilitatem eum enarrauerunt gloriam Dei, in omnem enim terram exiit sonus eorum. Porro via nobis fuit ad mortem per peccatum in Adam, per pec- catum enim mors in omnes pertransiit, per aliam ergo viam quam per peccatum redem- dum nobis est. Idem in concione contra Iudaeos capitulo. 10. cum sponsus procedit de thalamo suo, velut ad nuptias, vniuersa mouetur creatura. Angeli nuntiant pa- cem hominibus bonae voluntatis. Caeli no- uam stellam, nouumque lumen produciunt, ac velut sua lingua sponsi nuntiant & laudant, Magi ab extremo terra veniunt. Herodes commouetur. Cui Iudaei super in- fantem necesse confessione, qui dum infan- tem Christum nolunt recipere, suos infan- tes coguntur amittere, quos eorum Hero- des amicus morti propinquit. D. Am-

D. Ambrosius, libr. 2. in Lucam. Magi hi magicis artibus concilianda sibi diuinita- tis studium impenderant: ortum ducebant a Balaam, viderunt stellam & crediderunt, interim Herodes dicens, ut ego veniens adorem eum, planè infantem fatetur Deum, qui dignus adoratione sit. Infantes occi- di iubet. Sed cui nisi Deo victima haec de- bebatur? D. Gregorius, Homil. 10. Rege caeli nato, rex terra turbatur: quia terrena altitudo confunditur, cum caelestis aperitur, & Iudaeis tanquam rationalibus, Angeli rationa- les Christum annunciant, at gentibus nec dum ratione vtentibus signum assertur de caelo, Iudaeis fidelibus prophetia conuenit, Magis infidelibus non prophetia, sed signum, ut Paulus docuit, & vide, quem caeli annun- tiant, cui mare se calcabile praebuit, quem morientem Sol, terra, saxa, infernus agno- uerunt: Iudaei tamen cognoscere recusant, cum tibi ubi nasciturus erat, prauidetur. Re- cte igitur figura eorum fuit Isaac, qui caecus eum esset, prauidit & praedixit multis: ita & illi caeci, multa de Christo quem videre nolunt, praedixerunt. Herodes fingit se Chri- stum velle inuenire, sed non inuenit: ita faciunt etiam hypocritae. Ex hac stella. Pri- scillianus errandi sumptum occationem: ut dicerent, quemuis hominum sub fato stellarum viuere, quia stella noua noui ho- minis Christi ortum nuntiavit: at vero stel- la venit ad Christum, non Christus factus est sub stella: fato: & stellae sunt propter ho- mines, non vero homines propter stellae: & quidem si stellae sunt hominum fatum, igitur eodem fato nati sunt Iacob & Esau, quos vna hora vnus venter effudit. Si vero dicas vnicum esse constellationis punctum: cer- te omnia membra eius qui nascitur proprium fatum habebunt: & si qui nascitur in signo aquarii, piscatoris fatum habet, cur Getulia nullum habet piscatorem? & si qui nascitur in signo librae erit mercator, cur multa oppida carent mercatore? [aurum, thus.] per aurum sapientia intelligi potest, iuxta illud Prouerb. 21. thesaurus desiderabilis in ore sapientis. Thus oratio est. Mirra mor- tificatio, offeramus & nos hanc Christo, res- plendentes intus per sapientiam & orationem, extra per mortificationem, & quidem Myrrha carnem putrescere non sinit: ita nisi carnem mortifices, putrescet in luxu- rijs caro tua, iuxta illud, putrescent iumen- ta in stercore suo. [per aliam viam.] Regio

nostra paradysus est: ad eam igitur per la- menta redeamus, a qua per voluptates di- scessimus. D. Chrysostomus, Homil. 6. Sunt homi- nes diabolici, qui ex Magorum stella fir- mare contendunt astronomiam, sed planè si Magis stella indicauit infantem natum esse Regem, quomodo Christus negat re- gnum suum esse de hoc mundo? Si igitur id negat, ergo astronomiam destruit. Tum Magi non nouerunt tempus & horam par- tus: sed e contrario, cum ante multum tem- pus, in regione sua stellam vidissent, vene- runt ad recens natum videndum, & certè rationem humanam superat, cur veniant adoraturi: quod enim tam vastae peregrina- tionis praemium? rursum si Christus patre haberet regem in terris, erat forsitan, cur ad conciliandum sibi patrem, filium iam re- gnantem adorare venissent, sed nihil tale accidit, maxime interrogantes in aliena vr- be, de rege nato: ubi mille gladios contra se commouerent: Regis, scilicet, alieni, item adorant puerum pannis ligatum: rursum puero adorato recedunt: cur ergo recedi- tis, si eius auxilium imploraturi venistis? dices, certè regis noui gratiam emereban- tur, at profectò prorsus eius odium erant in currere digni, qui puerum prodebant, pe- riculoque Herodis obiecerunt. Age igitur ad rem, stella illa non fuit caeli, quia stellae caelestes non habent cursum a septentrione ad meridiem, sicut haec habuit: fuit igitur inuisibilis virtus in specie syderis figu- rata. Secundò stella haec videbatur de die, cum alia solum noctu videantur: at haec so- lis etiam radios suo fulgore superabat. Ter- tiò haec Magis per totum iter comes viae fuit. At in Hierosolyma sese occultauit, non erat igitur stella de caelo, sed virtus plena ra- tionis, quae se se dispensabat ad Magorum vtilitatem. Eis enim stantibus quiescebat, pergentibus mouebatur. Quartò cum ad breue illud tugurium ac praesepium ven- tum est, sublime illa reliquit, ad inferiora descendit, superque caput pueri ferè con- stitit, ita enim dicit, praecedebat eos, vsq; dum veniens, staret supra ubi erat puer. Cur igitur haec stella apparuit? ut Iudaeos bonos excitaret ad sui regis inquisitionem, Magis auditis: malos vero conuinceret, qui suum non quaerent regem, quem alie- ni quaerebant, ut sicut Nimur & Regina Saba est condenatura Iudaeos, ita & Magi condemnarent. Rursum Magis non mittit

*per magos in marte
dicit per via yggdrasil
samaritana dicit la
prima labit. m. h. p. 188.*

Ioann. 19.

1. Cori. 14.

Matth. 26.

Gene. 49.

Si perit

Gene. 21.
Roma. 9.

q. an. v. signi

Joel. 1.

*per stella in marte
dicit per via yggdrasil
samaritana dicit la
prima labit. m. h. p. 188.*

*per Christum
dicit per via yggdrasil
samaritana dicit la
prima labit. m. h. p. 188.*

Deus propheta, aut prædicatorem, sed id quo magis essent excitandi, scilicet, ex si-
bi familiari scientia astrorum, tanta est di-
uina prouidentia, quæuis ad cultum ve-
ritatis ex suis moribus alliciens: ita & Pau-
lus ex Ara Atheniensium occasionem præ-
dicandi nactus est, sicut & Iudæos per im-
molationes & nomenclaturas, quibus erant an-
tea dediti, & assuefacti, voluit ad sui cultum
pellicere, sed Magis proficientibus, non per
stellam iam, sed per Angelos loquitur. Ita
olim Deus Azotios & Gazeos, de arca an-
Dei esset dubitantes, per suorum satraparum
consilium ad sui notitiam inuitauit.
Act. 17. *Cur vero Magi tantum iter arripuerunt?*
certè hoc opus non solius stellæ est, sed Dei
corum animas commouentis. Porro in-
ter omnes Magos hi erant ad fidem para-
tiores: ideo inter omnes hi vocantur. Sicut
ad solos Niniuas Ionas dirigitur, & de duo-
bus latronibus alter conuertitur. Item ex-
pende Magorum sinceritatem, animi fidu-
ciam, pectus integrum, quam aperte & can-
didè omnia referunt Herodi, nihil carlan-
tes: iram regis non verentes. Quod si in re-
gno alieno ita planè loquuntur, quāto verius
in proprio suo Christum prædicauerunt,
iam Christo adorato, & responso in som-
nis ab Angelis accepto: *Sed cur Ierosoly-
ma turbatur cum sibi audiunt natum regem?*
certè ea desidia, qua nolebant relinquere,
Aegyptum. Fugienda nobis desidia est, &
animi languor, iuxta verbum Domini,
ignem veni mittere, quid volo nisi ut ar-
deat? & ideo Spiritus sanctus venit in spe-
cie ignis. Idem Homil. 7. *[in Bethleem lu-
da.]* Considera Iudæos, quam plana testi-
monia de Christo adducant, ubi illius non
habent inuidiam: at ubi inuidia corripitun-
tur, quam supprimunt veritatem! & rur-
sum considera, quod non totum textum
Scripturæ attulerunt: sed in gratiam Regis
supprimunt quod sequebatur, scilicet,
& egressus eius a diebus æternitatis. *[Igi-
tur Magi, pastores, Angeli, Ana, Zacha-
rias Christum natum annunciant: at cum
grandior Christus erit, illustriora habebit
testimonia, scilicet Ioannis, patris sui, Ter-
ra, mare, & omnia, de illo clarissi. dixere
testimonia.]* Et nota, non dixit propheta,
In te habitabit dux, sed ex te exiet dux,
ut responderet veritati, quæ postea suc-
cessit. *[Inequaquam minima inter tribus.]* Cum
ad te videndam, & ad tuum in quo Chri-
stus natus est, præsepium adorandum, ex

toto orbe cunctæ nationes concurrunt: &
nota prouidentiam Domini, vix textus lo-
quuntur maiestatem pueri nati, sed so-
lum vtilitatem, quæ inde ad nos emana-
bat: nam cum Magi quærunt, ubi est qui
natus est Rex, non dicunt id simpliciter,
sed qui natus est Rex Iudæorum. Cum Mi-
cheas dicit, exiet dux, addit, qui regat po-
pulum: cum Angelus dicit, vocabis Iesum,
addit, ipse enim saluum faciet populum:
ita enim decebat inter initia sermonem tē-
perari, ut rudiores animi scandalum non
paterentur. *[regat populum meum Israel.]*
Id est, eos qui credituri sunt, ut docetur ad
Romano. 9. Non omnis Israel sunt Israeli-
tæ &c. Quod si non omnes à Christo re-
guntur, non rectoris culpa est, sed eorum,
qui à Christo regi nolunt. *[Herodes clam
vocat.]* Stultitia, imò furor Herodis hic
aperitur, aut enim credit prophetiæ & stel-
læ Magorum, & sic cum natus puer sit ma-
ior omnibus regibus, furor est contra im-
possibilia conari, puerumque interficere
velle. Si illis non credit, quid sibi igitur ti-
met? ergo malignitas se se præcipitat, &
id quod nequit fieri, gessit ut fiat. *[ut
ego veniens.]* Adorem eum. *Si ita sentis te
facturum, cur clam interrogas.* Si non ita
facturus es, cur non suspicaris dolum
tuum à Magis posse deprehendi. Sed hæc
stultitiæ stulta conditio est. *[ecce stella.]*
Dux fuit Magis stella, cum illa disparuit,
excepit eos Herodes & sapientes, rursus
excipiuntur à stella, postea à Christo, po-
stea ab Angelo: Tandem à stella quæ eos
in patriam reduxit. *[adorauerunt eum.]* Prius
adorauerunt Iudæi pastores, postea genti-
les: hæc fuit futurorum figura. Si quidem
ad Iudæos primum perlatum est Euan-
gelium, sed Gentes maxime susceperunt,
surgamus igitur nos, & terrenis longos pa-
tio relictis, quæramus Christum: splende-
bit enim super nos stella donec illum in-
ueniamus. *[adorauerunt eum.]* Quid eos ad
adorandum mouit? certè stella exterior, sed
etiam sydus quodam interius, & lux à Deo
donata, quæ eos ad maiora prouehant:
non igitur ut homini solum, sed ut Deo
supplicarent, & nulla exteriore vilitate of-
fenduntur. Porro offerunt munera chari-
tatem & obedientiam significantia, quæ
magis ecclesiæ Christianæ conveniunt, &
multum à Iudæorum immolationibus di-
stant. *[per aliam viam.]* Ecce fides insignis,
neq; enim turbantur dicentes, si puer esset
Deus

Deus non persuaderet nobis fugam oculi-
tæ, neque timeret Herodem, quem neque
nostimus: vides igitur promptam obe-
dientiam. At dices, cur Dominus voluit in
Aegyptum fugere? an non erat facilius in
manus Herodis incidere, & se ab illo sua
diuinitate tueri? minime: non enim ita
sua fuisset humanitas credita, cum & his
etiam gestis, quidam non crediderint. Iam
est virtutis Diuinæ non solum viribus con-
terere inimicos, sed etiam arte decipere: ita
decepit Aegyptios, eos per Iudæos expo-
lians. Sicut & Ascalonitæ dixerunt, cur gra-
uatis corda vestra, sicut Aegyptus? nonne
postquam illis eis, dimiserunt populum.
Ita ergo & Dominus decipi permittit He-
rodem, qui sua etiam indignatione, videns
se fuisse à Magis delusum, ferè desperare po-
tuit. *[ex Aegypto.]* Vide quam sperare
Dominus iubet meliora. Babilon & Aegy-
ptus ardebant præ cæteris impietate, ad
harum priorem mittuntur Magi, ad po-
sticorem vadit Christus cum matre, ut &
reliquæ ciuitates sperni habere possint. Se-
cundo indicatur, initio conuersionis nostræ
non defuturas tribulationes. Christus fu-
gatur, tenera mater Maria exulare cogitur.
Magi quasi rei, de nocte & clam recedunt,
Ioseph vero ab Angelo monitus nihil de
pueri potentia dubitat, licet dubitare & di-
cere posset, cur iubet fugere, qui saluabit po-
pulum, ipse se seruare non potest? sed erat
vir ille fidelis, & obediens. Est ergo diui-
na dispensatio, ut nullo suorum, aut gan-
dia, aut tormenta, velit habere continua:
vtrunque ergo vicissim temperauit in Io-
seph, & Maria &c. *[vocat filium meum.]*
Exigunt locum ubi hoc de Christo dica-
tur & non potius de populo Iudæo? sed re-
sponso est, multa de quibusdam dici, quæ
in alijs fuere completa, ut maledictio Cha-
naan, & benedictio Iudæ, quæ in successo-
ribus habuerunt effectum: completur ergo
illa prophetia in Christo, licet de alio dicta
sit. Porro quod virgo in Aegyptum descen-
derit, & inde redierit, claram eam facit. Id
enim quod olim toti populo Iudæo con-
cessum fuit, virgini etiam conceditur. Iam
Angelus non dixit Iosepho, fuge in Aegy-
ptum, ego enim tecum descendam, indi-
cans, non egere Angelorum præsidio, qui
præsidium paruum haberet. Item Aegy-
ptus quæ ab insidijs Herodis tutauit infan-
tem, gustumque sanctitatis ex Domini præ-
sentia suscepit, sanctitatem hanc monstra-

uit, cum post Apostolorum prædicationem
maiores quam Palestina pietatem exer-
uit. Si quis enim ad Aegyptum veniat so-
licitudinem, videatque monachos in ea,
eam paradiso indicabit digniorem, videns
innumerabiles Angelorum cætus in cor-
poribus fulgere mortalibus videns regnum
diaboli desolatum, & Christus coru-
scans &c.
Autor innomi. Homil. 2. *[natus est
Iesus in Bethleem.]* In Bethel vidit Iacob
scalam peringentem ad cælum: hæc fi-
gura impleta est, nato Domino in Bethle-
hem, tetigit tunc scala terre, cæcumen ca-
li. *[in diebus Herodis.]* Cum Iudæa à Regi-
bus Iudæis, licet peccatoribus regebatur,
mittebantur ei prophete, at cum sub rege
iacuit tyranno, indiguit maiori remedio,
venit igitur Christus peritior medicus, pe-
riculoliori languori. *[ecce Magi.]* Id est, con-
fessum ac natus est Magi venerunt, verbis
& actibus Deum paruulum consistentes, ver-
bis: cum dicunt ubi est qui natus est Rex,
& rursus, vidimus stellam eius actibus: cū
adorant. Beati viri, qui fidem gentium præ-
nuntiauerunt, ut enim gentes Christum
quem non viderunt inquirunt: ita & illi Re-
gem quaesierunt, quem non viderant, Ma-
gi vero, non malefici, sed sapientes Persis
dicuntur. Cum igitur fortitudo regni sint
sapientes eius, rectè dictum est, antequam
Puer, id est, Christus sciant vocare patrem
& matrem, secundum carnem auferentur à
diabolo Magi, qui erant fortitudo Dama-
sci, id est, Orientis. Quod si Christus ad
huc puer ita Damascum expoliatur, quid fa-
ciat iam vir? certè expoliabit principatus &
potestates, de eis palam triumphas. *[ab Ori-
te.]* Cum ab Oriente nascatur lux, quæ in
Occidente occidit, victoria iustitiæ contra
iniustitiam significatur, cum ab Oriente ali-
quid nasci dicitur, sicut contra victoria, aut
certè bellū contra iniustitiam significatur, cum
ab Occidente aliquid venire prophetatur.
[ubi est qui natus est.] Quid nesciebant reum
esse mortis, qui vno rege viuente, alium in-
quirunt alienum? planè sciebant: sed non cu-
rabant de morte, adhuc non viderant Chri-
stum, & iam parantur mori pro Christo. Di-
citur in quadam scriptura non certa, quod
Seth prophetauit Persis nascituram hanc
nouam stellam. Porro Persæ delegerunt vi-
ros duodecim, qui huius natalem stellæ spe-
rarent, qui post trituras, ascendeant in
montem dictum Victorialem: lauabantq;
B 4 se,

Pro relig. nra nato
Iesu Christo
Ioseph & Maria

Gen. 28.

Pro relig. nra nato
Iesu Christo
Ioseph & Maria

Matth.

Exo. 12.
1. Reg. 6.

Pro relig. nra nato
Iesu Christo
Ioseph & Maria

Pro relig. nra nato
Iesu Christo
Ioseph & Maria

Gen. 28.

Pro relig. nra nato
Iesu Christo
Ioseph & Maria

Pro relig. nra nato
Iesu Christo
Ioseph & Maria

le, & ita expectabāt, donec per tates bea-
tis his Magis stella visa est, cum figura
Pueri, crucem gestantis: hi igitur Ma-
gi biennio ante natalem Christi venerunt
eadem stella duce: & cum nihil in tam
longo itinere illis defuisset, perueniunt
Ierolimam. ¶ Sed arguamus contra As-
tologos, si stellæ necessitatem impo-
nunt, vt ego homicida sim aut fornica-
tor, non igitur ego pecco cum illa cri-
mina necessario admitto, & iniustus est
Deus, qui eam necessitatem permittit in
stellis, & punit in hominibus. [*turbatus
est.*] Ita maior potestas maiori timori sub-
iecta est, & ramus arboris excelsus, a quo-
cunque vento motatur, cum interim hu-
miliores herbe in quiete consistant. [*Om-
nis Iherosolyma.*] Veniente iusto turbantur
iniqui: aut certe turbantur Iudæi, ne
forte inter natum Regem & Herodem
bella surgerent, & Iudæi vexarentur. [*scis-
cissabatur ubi Christus.*] Herodes, aut cre-
dis scripturæ, aut non credis? si non cre-
dis, cur eas consulis? si credis, cur pa-
ras infidias? credis igitur in malo, at in
bono non credis. Sic sunt omnes pecca-
tores, credunt scripturæ, quia virtus el-
veritatis, at non credimus, vt à malo ces-
semus. [*at illi dixerunt.*] Facti sunt literi-
bæ proditores mysteriorum Dei, neque
enim hæc infidelibus sunt manifestan-
da, quæ à me audisti, hæc commendanda fi-
delibus. 2. Timothe. 2. [*ite.*] Blanditijs,
minis, muneribus, & omni arte procura-
uit Herodes Magos allicere ad occiden-
dum puerum, quod cum non impetra-
ret ab ijs, qui solum Christum in mun-
do volebant, ad dolos conuersus est, di-
cens, interrogare, vt & ego veniens &c.
[*antecebat eos.*] Quia seruis Dei, Deum
quærentibus omnia elementa ministranti
& certe cuius nostrum Sol & Luna, & stel-
læ ministrant: imo cum peccamus mi-
nistrare non cessant, quid igitur mirum si
Christo nato, etiam stella vna ministrat?
imo si Angeli nobis ministrant, quid mi-
rum si elementa ministrant? de quo &
gaudere & timere debemus: quia tot be-
neficia peccatibus tribuuntur. [*viderent
puerum.*] Viderunt puerum adeo paupe-
rem, vt si terrenum Regem requisissent,
magis confusionem sentirent, quàm gau-
dium, sed quia Regem quærebant cele-
stem, etiam si nihil regale in eo viderent,
solijs stellæ testimonio contenti erant, &

contempnibilem credere non poterant, quæ
terribilem spiritus in corde monstrabat.
[aurum, Thus & Myrrham.] Idest, fidem,
orationem, & bona opera, quæ quivis ad-
ducere debet, qui in ecclesiam adoratu-
rum Christum intrat. [per aliam viam.] Qui
enim toto corde venit ad Christum, dif-
ficillè postea redit ad diabolum. [fuge in
Ægyptum.] Igitur non erubescant fide-
les suos fugere persequutores: sed cur-
surgent in Ægyptum, quam olim tot pla-
gis percussit: quia non in perpetuum ira
lectur, sed post tantam iram tantam re-
conciliationem ostendit: decem igitur pla-
gas Ægypti, vna medicina sanavit: &
Ægyptus olim persequutrix, nunc sit
custos, & olim demergenda in mare Ru-
brum, nunc vocatur abluenda in ba-
ptismo.

D. Basilii, Homilia. 25. Magi genus Per
sicum incantationibus, & magicis elie-
ctibus addictum, qualis fuit & Balam, ex
cuius prophetia, admoniti venerunt in
Israel vt de Regis ortu requirerent. Ma-
gi igitur primi adorant, quia testimo-
nium ex inimicis præstantius est. Por-
ro, offerunt aurum, thus & Myrrham:
quia ita videbatur designari in prophetia,
Balam, cum dixit, accumbens dormi-
uit vt Leo, & sicut catulus Leonis, quis
fascitabit eum. Qui benedixerit tibi erit
benedictus: in quibus verbis primum di-
citur Christum futurum Leonem, vbi ha-
betur eius Imperium & regnum, cui au-
rum conuenit. Secundo dicitur, eum accu-
biturum, vbi designatur eius supplicium,
cui Myrrha aptatur. Tertio benedictio ap-
ponitur, quod Diuinitatis est, cui thalami
nistrant.

Diuus Hilarius canone primo. Per venerationem qua Magi Christum venerati sunt, omnis est sacramenti consummata cognitio: in Myrrha enim mors Christi hominis denotatur, in thure resurrectio Christi Dei, in auro, iudicium Christi Regis demonstratur. [per aliam viam.] Nihil ergo scientia aut cognitionis à Iudæis petere permittitur. Sed in Christo salutem omnem locantes admonemur à priore vita abstinere: Herodis verò furor, & infantium mors, populi Iudaici in Christianos fauientis est forma, exsultantis, se Christum posse dolere.

Euthymius. Quomodo excusabuntur Iu-
dæi, si quidem Magi vnico astro viso ado-
rant.

Chor! N. g. stengata
 te me vespis per
 vna in lae / vna lae
 si lae maza co vna
 remanet, aliter
 dicit!

rant, ipsi verò neque tot prophetis aduer-
tunt animum, licet à Magis ad adorandum
excitentur. Veniunt ergo Magi, ut na-
to regi primi pendant tributa, ac ita egi-
ptianum concilient, & verè stella di-
vina erat potentia in hanc figuram trans-
formata. [*Et omnis Ierosolym.*] Turbantur
Iudæi, qui gaudere debuissent: turbatio-
nis verò causa erat, quia credebant ma-
gnum futurum eum qui nascebatur: & ideo
eius gloria iam invidere ceperunt. [*clam vo-
catis Magis.*] Voluit id latere Iudæos, ne
forte Iudæi Christum ut sibi cognatum ab
Herodis insidijs timerentur. Sed o Hero-
des Deo parat insidias, & immortalis pro-
curas necem: illi quem Prophetæ, stella
& Magi venerantur: [*Cum Maria matre.*]
Quæ infantem, quem sine dolore pepe-
rit, in genibus habebat, cum Magi intra-
uerunt. [*Aurum, thur.*] Babylonij, quo-
rum regnum ad Persas devolutum erat, de-
predati fuerant aurum templi Ierosolymi-
tani, cessare fecerant thura incensi, & hos-
tiasingulatas: hæc igitur Persie Domino
templi, id est, Christo nunc restituit.

D. Bernardus homil. in hanc festivitatem
 tertia. [*Magi ab oriente.*] Quia solis iustitie
 nouum nobis ortum annunciant: qui læ-
 tis rumoribus totum orbem illuminant, ni-
 si quod cæca Iudæa ad noui solis exortum
 cæcutit. [*ubi est qui natus.*] Non interro-
 gant, an natus sit, certa illa fides, nihil hæ-
 bitat. [*omnis iherosolyma.*] Cur turbatur ci-
 uitas: quia caput impium, membra etiam
 sibi facit subiecta: misera est ergo ciuitas,
 in qua regnat Herodes, quia Herodianæ e-
 rit participes iniquitatis: Herodes verò im-
 pietas est, puerum extinguere, Babylonis
 allidere paruulos ad petram, Aegyptus etiã
 paruulos natos querit occidere. [*Ece stella.*]
 Stella deferuit Magos querentes consilium
 ab Herode: igitur humanum flagitantes cõ-
 silium, diuinum admittunt ducatum: at re-
 lieto Herode continuo gaudi sunt gaudio
 magno valde. [*providenter.*] Vnde hoc vo-
 bis: nec enim tantam fidem inuenimus in
 Israël: sic vos non offendit stabulum, nec
 præsepium? [*Aurum.*] Ille Deo aurum of-
 fert, qui relinquit sub tantam huius mun-
 di ex integro, iam qui terrena relinquit con-
 sequens est, vt desideret celestia, id verò
 est thus offerre. Sic enim dictum est, quod
 oratio iusti, non peccatorii, calos penetrat.
 Porro si vis audiri a Deo, necesse est carnem
 tuam castiges, abnegeto, temetipsum hæc

verò myrrha est, quæ caro crucifigitur cum
vicijs & concupiscentijs: duas alas oratio ha-
bitura est, contemptum mundi, & abnega-
tionem sui: hæc verò est, quæ hinc in conspectum
dirigitur in conspectu Domini.

D. Thomas. [*in Bethlehem.*] Christus nascitur solum in Bethlehem, idest, in domo panis, quæ est Ecclesia: extra Ecclesiam enim non est panis, nec salus potest alicui contingere. [*Magi.*] Sapientes hi venerunt ad lectum, quia gloriam sapientie suæ cognoverunt esse à Christo: venerunt igitur Magi peccatores, & venerunt prius pastores simplices, ubi duo significantur, & quod Deus fecit in unum ex duobus populis, & quod peccatores, & simplices sunt maxime à Christo receptibiles. [*Ab oriente.*] Dicunt aliqui, quod à finibus orientis, & quod aduentus tam citus, fuit miraculosus: aut quod in dromedaris venerint. [*Ierusalem.*] Vt impleatur verbum, De Sion exiit lex, & verbum Domini de Ierusalem. [*ubi est.*] Ita nos facere debemus: iam enim quod fide cognovimus Deum, restat querere ubi sit: ubi scilicet, videtur facie ad faciem. [*Vidimus stellam.*] Hinc natus error ponentium fatum esse dispositionem necessariam à stellis venientem. Sed sicut conceditur, stellas disponente corpus & inclinaret, ita credi debet liberum arbitrium non posse à stellis necessitari. [*Stellam eius.*] Hæc propriè creata est ad obsequium Christi, & licet quidam voluerint stellam fuisse Angelum, ut crederent stellam, & Dominum per eam, idest, per indicium celeste, ut Dominus eorum manifestari voluit, sicut etiam in morte, ita in natalitate per celestia indicari voluit. [*Turbatus est.*] Quia edictum erat à Romanis, ne quis Deus diceretur aut rex sine eorum consensu, timuit igitur Herodes ne Romanos offenderet. Itæ, verecundabatur si alius rex diceretur ipso vivente: sicut Saul erubescibat Davidem regem fieri. [*Turbatus est.*] Quid erit tribunal iudicantis, quando adeo terret cuna infantis, timeant reges ad dexteram Patris sedentem, quem rex impius timuit vbera matris lambentem. [*Congregans.*] Nihil ad certitudinem spectans reliquit, congregavit omnes: eosque magnæ autoritatis & literatos, scilicet, scribas: labia enim sacerdotum custodiunt scientiam, & legem exquirunt ex ore eius. [*in Bethlehem.*] Contra eos qui volunt nasci in sublimibus, sed pati non vult in honoris loco. [*exte exiit.*] Igitur verum est testimonium in ore duorum.

Isaia. 38.

Genes. 17.
Canti. 5.

tes domum conscientia inueniunt Christum cum eam in amaritudine cordis scrutantur. [obtulit munerum.] Prælati offerunt aurum sapientie, Ecclesi. 28. aurum tuum, & argentum confla, coniugati offerunt thurs bonorum operum, sicut odorem agri pleni. Continentes verò, myrrhā mortificationis. Quia manus meæ distillauerunt myrrham primā. [Nota quod Herodes putauit Magos non rediisse præ pudore, cum non inuenissent quem tam longo itinere quæsierant, sed postea audiens Christum uenisse ad templum, ibiq; Anan, & Simeonem prophetasse, sensit Magos non fuisse delusos, & de nece infantum cogitauit.] [puerum & matrem.] Prius puerum, quia propter puerum illa, & non ille propter matrem. [fuge in Aegyptum.] Idcirco quod nocte qua ingressus est Dominus Aegyptum, non fuit templum in quo idolum non corrueret: præter Heliopolim, id est, ciuitatem Solis, in quo non corruit. [ut Herodes querat.] Apoca. 12. dicitur, Draco stetit ante mulierem quæ erat paritura, ut cum peperisset filium eius deuoraret.

Caieta. [In Bethlehem Iudæa.] Id est, quæ erat in tribu Iudæa: nam alia erat in tribu Zabulō. Iosue. 19. Locus hic erat obscurus, ut iam inde Dominus uilitates nostras assumere inciperet. [Herodis.] Nihil meminit Augusti Cæsaris, quia tota sequens historia ex Herode pendebat, qui turbatus est, qui scribas congregauit, quia infantes occidit, &c. fuit primus hic rex Iudæorum à Romanis rex creatus. [Ecce Magi.] Igitur statim post natum Christum Magi uenerunt: & rationabile est, quod decimo die à natali uenerint, uidelicet, quia duobus diebus facta est inquisitio à scribis de pueri ortu loco: & quia dicitur Magi aperte conuincitur hos fuisse Persas, sicut si diceret, ecce gymnosophiste intelligerem. In dos. Sunt enim Persæ Magi sapientes, poterant uero in camelis uenire à Persis ad Ierosolymam in decem diebus, dicitur enim quod ualet una diea cameli. 3. xxi. [Ab oriente.] Satis patet, quod terra Magorum erat reuera in oriente. [qui natus est rex.] Ille uidelicet tam expectatus Messias: tria igitur fatentur, & quod Messias natus sit, & quod natus sit rex, & quod horum uenerunt, ut adorent eum. [videns stellam.] Hi primum nota, quod illa stella monstrauit regem iam natum, patet ex dicto Magorum, ubi est qui natus est rex, uidimus enim stellam, igitur stella natum indicauit, alioqui dixissent, uidimus stellam, quæ indicabat nasciturum.

At dices quomodo significauit natum, dicunt aliqui, quod habebat stella imaginem pueri, sed si ita esset, dixissent, uidimus imaginem in stella, dicendum igitur, quod ex antiquo fuit Orientalibus reuelatum, quod esset nascitura stella, quæ signum esset nati Messias, siue hæc reuelationem habuerint à Balam, siue à Iob, siue à Sibylla: quam reuelationem intellexerunt hi tres Magi, &c.

[Et omnis Ierosolyma.] Stat tamen, quod multi iusti lætati fuerint audientes suum Messiam natum. [nequaquam minima.] In producendo principes Iudæ. [ut ego ueniens.] Diuinitus actum est, ut Herodes confidens de Magorum simplicitate, nullum eis exploratorem, aut uia comitem daret. [stella.] Quam uiderant in oriente significatur hinc, quod stella non fuit uia comes, sed quod solum in oriente eam uiderant. [ubi erat puer.] Ita factum est ut aperte Magi nossent locum, nec præberent alijs notitiam huius negocii, ne forte esset qui renunciaret Herodi. [domum.] In certum est, an uirgo manserit in præsepio, seu stabulo, ubi peperit, an uero recedentibus è diuersorio hospitibus, in diuersorio maneret. [Apertis thesauris.] Videntur oneraria iumenta Magi adduxisse. [aurum.] Incertum an singuli singula obtulerint: an omnes omnia. [Responsio.] Id est oraculo. [in somnis.] Videtur reuelatio hæc Iosepho facta, non in Bethlehem, sed Ierosolymis. [conspiciens.] Igitur eadem nocte qua Angelus reuelauit, ille secessit. [uocauit filium.] Literaliter sermo est de Israel, sed mystice de Christo.

Druthmarus. [in Bethlehem.] Igitur hi scribæ uersauerant legem: siquidem tam cito respondere Herodi potuerunt. Ita iubet Petrus sacerdotes paratos esse ad reddendam rationem omni quærenti de fide. [populum meum.] Id est, eos qui meo reguntur imperio & faciunt quæ ego illis præcipio: quia qui non faciunt, regnum diaboli sunt. [Gaudio magno.] Solent enim homines magis gaudere de inuentione perditum, quam de habitatione eius quod non amiserunt. [Fuge in Aegyptum.] Aegyptus fuit familiaris Iudæis à tempore quo Iudæi ex ea recesserunt. Deumq; Hebræorum uenerata est: adeo ut Omias sacerdos, Iudæa pulsus in Aegyptum ueniens ibi ædificauerit ciuitatem, ubi Dei cultum instituit. Ideo eam Christus suæ fugæ delegit, & refert Eusebius, quod transiit Iosepho cum puero per plateam Eliopolis, ubi erat inges terebinthus, illa coram infante se flexit, donec puer transiret. [obitum Herodis.] Id est, ut

que

que ad tres annos, quod est tempus ablationis pueri.

Dionysius. [Ecce Magi.] Hi reges erant: nam apud Persas sapientes regnabant. Sicut dicitur de amicis Iob, quod erant reges: ut habetur in libro Tobie. Et Ambrosius fatetur. [qui natus est.] Homo est igitur rex Iudæorum natus, ergo Deus, ideo uenimus adorare. [Ecce stella.] Non est credibile stellam culpa Magorum disparuisse, sequerentur enim eam confirmationem, & Iudæorum confusionem. [Turbatus est.] Quia sonitus terroris in auribus impij, & cum pax sit, ipse infidias suspicatur. [Et omnis Ierosolyma.] Non quia Herodem amabat, sed quia eius crudelitatem, & noua contra uerum regem bellum timebat: licet multi ex fautoribus eius etiā turbaretur, quia illum diligebant: quam ergo periculosus est Prælati indignus. [Principes sacerdotum.] Unus tunc erat princeps, sed uocauit eos, qui principes esse solebant: unum enim annum tantum durabant. [ubi Christus natus est.] Intellexit ergo Herodes, Messiam esse illum, quæ quærebant Magi. [Didit tempus stellæ.] Id est, diem certum, quando apparuit. [ut ego ueniens.] Nec enim coram Magis uolebat puerum extinguere, [Attendant domum.] Bruiis potius quam hominibus apta. [cum Maria.] Fortè adorat & Ioseph, & ceteri qui maiora miracula fecit in Magis, suspensionem etiam auferre poterat de concubitu Iosephi. [Adorauerunt eum.] Videntes in eius uultu diuinum splendorem, licet etiam intus eos Christus in se traxerit. [Aurum, thurs.] Offeramus & nos fidem illuminatam, seu feruorē charitatē: hæc enim est aurum de quo dicit: Suadeo tibi emere a me aurum probatum. Et Apostolus Alius super ædificat aurum. Item offeramus thurs bona famæ seu uitæ exemplaris, aut certe orationem uiuam & suauem, & de munum myrrham in carne mortificatam. [Ne de consurgens.] Quando est tempus magis idoneum fuge, ne quis hic fugat aculator. [Aegyptum.] Ideo in Aegyptum secessit, quia Aegyptus est huius mundi aperta figura: & ideo figuratū est quod Christus in mundum intrabat. [Ad obitum Herodis.] Id est, 7. annis. Nam dicitur Herodes regnasse annis septem & triginta: & quod, 30. eius anno natus sit Dominus. [Ex Aegyptum.] Cum ergo aliquid in scriptura dicitur de aliqua persona in figura Christi, principaliter dicitur de Christo: & ita hoc loco principaliter dictum est de Christo, quæ de Israele.

Glossa interli. [supra ubi erat puer.] Quia si dicens, hic est quem natus testatur. [ut ego ueniens.] Quia cognita ueritate, retrone non licet. [in Aegyptum.] Quia fides Christi manet in gentibus donec plenitudo gentium intraret. [ut ad obitum Herodis.] Id est, usque ad obitum infidelitatis.

Glossa ordina. Magi, non malefici, sed philosophi Chaldæorum: fuerunt autem ex terra ubi Saba fluuius est: iuxta quam est Arabia, & fuerunt reges, non tamen trestantum uenerunt, sed adduxerunt multos uia comites, & noua stellam nouum hominem indicabat, Christumq; non loquentem muta stella pronunciat, & pastoribus angelis, Magis stella loquitur, uerisq; loquitur lingua celorum, quia in eis fabat lingua prophetarum. [In Bethlehem.] Domus panis sunt corda fidelium, panem angelorum manducantia, & quantum uita hæc patitur angelorum gloriam specularia, in quibus Christus peridem natus, de longinquo, id est, de infidelitate uenientibus per salorum doctorum demonstrationem quæritur, & inuentus adoratur. [ut ego ueniens.] Herodes hypocritas representat, qui Deum non meretur inuenire. [obtulit munerum.] Unusquisq; obtulit tria: quibus enim Christianus Christum Deum, regem, & passum confiteatur. [Responsio.] Sicut Moses tacet & clamabat, ita & isti tacentes, pio affectu Deum interrogabant, quid eius iuberet uoluntas. Et respondit Deus ipse: quia nullus alius uia instruit, nisi qui est uia & ueritas. [in Aegyptum.] Mira Christi humilitas fugit: aliorum refugium ostendit hæc figura, pios aliquando malorum improbitate à sua sede fugandos. [in Aegyptum.] Vbi omnium Deorum idola strædebantur, figura fuit, Christum à Iudæis non receptum, ab omni gentilitate recipiendum: fugit non timore mortis, quia mori uenerat, sed implet illud: Ascendet Dominus super nubem leuem.

Lyra. Magi erant reges, (tunc enim Philo-Isaia. 19. sophi regabant) & uidentes stellam nouam per diuinam inspirationem cognouerunt illam fuisse, quam Balam prædixerat: quo circa, illico mouerunt de loco suo, & die tertia decima uenerunt: nec enim regio Babilonis longe erat à Iudæa. [Omnia Ierosolyma.] Id est, illi maiores & regis Herodis officiales. [ex te excedit.] Chaldeus trāslat, exierit Messias. [nequaquam minima es.] Hebræe. paruula es, acsi diceret, tot millibus plena es, & tanto Rege in te nascituro illustratis, ut paruula sis ad tot capiendos, sicut si diceretur, Parisiorū

Iob. 15.

Apoca. 3.
1. Cor. 3.

1. Petri. 3.

Iohannis. 14.

Isaia. 19.

Num. 24.

Paulus de Palacio

Parisiensium vrbis parua est pro tot ciuibus, licet ipsa iam hoc sit magna: cedit enim hoc ad eius dignitatem. [Ex Aegypto.] Licet ad literam intelligatur de Israele, sed proprius & perfectius de Christo, qui naturalis filius est, reliqui verò sunt adoptiui: Sicut & illud. Ego illi ero in patrem, ad literam dicitur de Salomone: sed propriissimè de Christo. D. Grego. (vt refertur. 7. q. 1. cap. aduersitas) docet, cum praelatus specialiter queritur, eum fugere debere: exemplo Christi & Pauli fugientium: at cum non praelatus specialiter queritur, sed vita & salus subditorum periclitatur, tunc obijciat se praelatus vt murum, &c.

1. Para. 12.

2. Cor. 11.

Tunc Herodes vidēs quā esset.

D. Hierony. [Rachel plorans.] Queritur quomodo Rachel plorat filios non suos: si quidem Bethlehē ubi mortui infantes sunt, non incidit in tribum Ioseph aut Benjamin, qui Rachelis filij fuere. Responso est: quia Rachel sepulta fuit propē Bethlehē, & ideo Bethlehem nomine Rachelis dicta est. Aut secundo, quia tribus Benjamin & Iuda iuncta erant, quare occisi pueri ex tribu Iuda multi etiam occisi sunt ex tribu Benjamin, quos mater Rachel deplorat. [Inuoluit consolari.] Vel quia in eternum mortuos est mare, vel quia consolari nolet, de his quos scit esse victuros. Quod autem dicit, vox in Rama, ne intelligas esse alicuius loci nomē: sed sensus est, vox in excelso audita est, longe lateq; dispersa. [Defuncti sunt qui querebant.] Ergo non solus Herodes, sed sacerdotes & scribe Christi mortē sunt meditati. [Archelaus regnaret.] Archelaus filius est Herodis sub quo Christus natus est: sed Archelaus Lugdunū relegato, eius frater Herodes in regnum sufficitur, sub quo Dominus patitur. [Nazareus vocabitur.] Si fixum de scripturis promississet exemplum non dixisset per prophetas, sed per prophetam, ostendit igitur se nō verba suppressisse ex prophetis sed sensum. Nazareus igitur sanctus interpretatur, Dominum vero sanctū fore tota clamat scriptura. Potest & aliter dici, quod testimoniū hoc eisdē verbis habetur apud Isaiam, exiet inquit, virga de radice Iesse, & Nazareus de radice eius ascendet. D. Augustin. in. q. super Matth. quæst. 1. [A humatu co. infra.] Significatum est, humiles habentes geminam charitatem, tanquam paruulos bimos posse mori pro Christo. D. Chrysost. homi. 9. [iratus est]

valde.] Non debuerat irasci, sed timere potius quod conatus sui in vanum celsissent. Sed comprimere animus non potest, praua semel voluntate vitiatus, atq; velut ab aliquo dæmone percitus: maiora crimina iungit, tale nunc ergo Herodes in Palestina aggreditur, quale olim Pharaon in Aegypto. Sed dices, cur Christus passus est hos innocentes, sui causa perire: certè non natiuitas Christi necis innocentium causa fuit, sed crudelitas regis, qui Deo sapientissimo animarum me dico tam fuit ingratus: non igitur curantis fuit culpa, sed languentis, qui curari noluit, sed dices: cur Deus Herodem ita scire passus est? vnica hæc tibi certissima regula sit, multi sunt qui alios ledere velint, qui verò ab alio laedi omnino nullus est. Quicquid enim iniuste ab alijs quis patitur, aut remissione peccatorum Deus aut amplioris mercedis retributione compensat, finge seruum multa debere Domino suo, spoliatur seruus omnibus bonis a furibus: Si Dominus remittat omnia debita seruo, nū dices seruū aliquo modo laesum? minime. Quid verò si Dominus seruo multa dona largiatur? neutiquā lesus, sed foelix dicitur, ita existima (cum patet iniuste) quod tibi Dominus aut remittat peccata quæ debes, aut si non sunt tibi tāta peccata, maioribus te cumulabit honoribus, ita Paulus tradit Satanæ fornicariū in interitum carnis, at non sine compendio, certè vt spiritus saluus sit, & David cū a Semei malediceretur dicit. Dimitte illum vt maledicat mihi, vt videat Dominus humilitatem meam, reddatq; benedictum promaledicto, & in Psal. dicit, Respice inimicos meos, quia odio iniquo oderunt me, & dimitte omnia peccata mea. Et mendicus Lazarus, ideo habuit requiem, quia hic grania passus est mala, nemo igitur leditur, siue a Deo verberet, siue a diabolo, si modo patienter sustineat. Dices, quid peccarunt innocentes, vt verberarentur? iam non audisti, si afflictio non est necessaria ad remissionem peccatorum, erit ad retributionem honoris. Quid enim illis mors obfuit immatura, si ad tutiss. & tranquilliss. portum ex naufraga vita peruenerunt? Dices, si vixissent, multis poterant florere virtutibus: ita, sed magna erit illis merces, in tali causa occidisse, licet posset dici, non passurum Deum, illos perire, si nouisset aliquid praeclarum ab illis faciendum. Si enim iniquos qui maxima mala sunt facturi patientissime sustinet, quo modo sustulisset, qui maxima bona erant designa-

1. Cor. 5.

2. Reg. 16.

Psal. 14.

Lucæ. 16.

In Euangel. Matthæi, Cap. II.

16

designaturi: Igitur, ex afflictione puerorum, nos ad similia ferenda præparemus, scientes nihil horum Deo ignorante contingere, ita enim subditur, tunc impletum est dictum Ieremie, vox in Rama &c. Non igitur Deo inscio hæc contigerunt, sed præscio, & cuncta ad meliora disponente, dictū est enim nos passuros multa mala, at omnes capillos capitis nostri iam esse numeratos. Matthæ. 7. [Inuoluit consolari.] Igitur Christus suū regnū auspiciatus est fuga sua, & matris suæ, cede infantium: luctu patris. Hic est Dei mos, vt postea sui omnibus contrarijs euadant superiores, videlicet, vt ostendat potentia suæ arguimenta. [Ecce Angelus Domini.] Vides requiem labori coniunctam, fugit prius, nunc redit. [habitant in Nazareth.] Iuxta Lucam, peracta purificatione in Ierusalem, redijt Ioseph sponte sua in Nazareth, inde verò fugiens in Aegyptum, ad eam redijt mortuo Herode. [quæ Nazareus vocabitur.] Dices vbi nam hoc scriptum est, ne quæso ista requiras, erant Iudei desides, & impij, multa prophetarū monumenta deleri passi sunt, quod si sua desidia multa perdidit volumina, quid putas fecit tam frequēs populi vastatio? Porro Nazareth vinculus est obscurissimus, cur igitur hinc nominari Dominus voluit? vt ostendat, nullo rerum omnium temporalium commodo se indigere, & docet, nulla re externa eum indigere, qui velit indulgere virtuti, propterea nec habet vbi caput reclinat, docens nos mudi pompam fugere, soliusq; esse sectatores virtutis, cur enim tu de patriæ dignitate tumeas, cum talem te esse liceat, vt tui comparatione, totus hic orbis iudicetur indignus?

Matthæ. 7.

Lucæ.

Saul contra David.

dictum enim est, vox pauperis penetrat nubes, nec discedit, donec exaudiat. [plorans.] Infantium, vultus matrum, sed digna poena Herodes castigatus est, tres enim filios ipsemet occidit, & quos ipse non occidit, ab alijs vidit occidi, cumq; morti esset vicinus, tot doloribus angebatur, vt tot mortes videretur sustinere, quot infantes iusserrat perire. [vade in terram.] Israel: si quidem in Aegyptum, non vt ibi maneret descendat, sed vt idola destrueret, & languentem urbem medicus curaret. [Nazareus.] Forsan alij prophetae qui a nobis non habentur in canone, hoc dixerūt, cuius signum est, quod Ioan. 1. Philippus dicit, quem scripsit Moses in lege, & propheta inuenimus Messiam a Nazareth, cui respondit Nathanael, a Nazareth potest aliquid boni esse?

Orige. Homi. in Matth. 3. [debusus esset.] Delusa est animi peruersitas a sancta iustitia. Dissipat enim Dominus cogitationes hominum, & reprobat consilia principum. [iratus est.] Deum contemnēs, iustitiam abiogens, furorē se totum dedit, omniumq; facinorum crimina supergressus est. Sic Saul olim omnes sacerdotes, eorumq; urbem totam destruxit propter vnum Dauid. Ita & Achab Eliam occidere cupiens, multos Dei mini interemit prophetas. Ita & vltimus Herodes propter Petrum & carere solum innoxios custodes occidere iussit. Ita & hic prior Herodes occidi iussit infantes ac si essent inimici & regni expugnatores, occidit igitur eos in parentum suorum sinu, plangunt omnes, non est qui alium consoletur, cū sit ipse miser, & sicut in Aegypto olim nō fuit domus in qua non esset planctus de filio defuncto, ita & in Bethlehē, fiet ita & in die iudicij, vbi quisq; se lugebit, nullusq; aliorū casum dolere locū habebit. Imaginē retulerūt sancti innocētes Martyrū qui postea fuerūt ex gētibz, quos verē innocētes, mudi ignaros, seculi cōtēptores esse facile dicat, mortui vero sunt infantes pro Domino, pro Iudeis & gētibz credituris, imo etiam pro suis parentibus, quibus filiorum intercessio plurimum profuit. [Rachel plorans.] Quomodo plorat filios non suos? Imo ideo plorat, quia filij sui digni non sunt habiti, qui pro domino morerentur. Porro mētiō est Rachelis, quia maior est matrū quam patrum in filios affectus, vt sicut filij in infantes ē mundo sublati, in celesti gloria manent: ita matrum suarum dolor non caruit sua iusta retributione.

Euthy.

Euthy. [a bimatu.] Nō quod iam Christus bimus esset, sed quod cum exquisset a Magis tempus stellar, illud tempus ampliavit, adiecit; tempus duorum annorum ut si forsitan Magos stellar tempus falleret, Messias tamen Herodis gladium nō effugeret, ideo dicit, a bimatu & infra, alioquin si duos annos iam Christus haberet, quorsum minores duobus annis interemisset? [desuncti sunt qui querebant.] Id est, Herodes, & qui ad eum pertinebant.

D. Hilarij Cano. 1. [noluit consolari.] Non ideo non consolatur, quia peremptos dolebat: sed quia ab his perimebantur, quos ut primū genitos retinere voluisset: fuit enim typus Herodes, Iudæorum, contra Christia nos fruentium, at Iudæos volebat ecclesia retinere, ac fideles esse in primis.

D. Thomas quartus, quomodo hi pueri pro Christo mortui sunt, cum caruerint ratione? & respondet, qd dubitare an ijs profuerit mors, est dubitare, an infantibus pro sit baptismus, passū igitur sunt propter Christū quod ad martyriū rationem lat est. [occidit.] Leo rugiens & vltus exurens, princeps impius super populum pauperem. [a bimatu.] Aliqui credunt, stellam apparuisse ante natalem Christi annis duobus. Aug. vult quod eodem anno occisi sunt, quo Christus est natus, alij, qd post duos annos a Christo nato occisi sunt, & tantum distulit Herodes occisionem: primum enim putauerat Magos fuisse deceptos, at vti rescivit ea quæ Simeō & Ana & Zacharias dixerunt, tunc motus fuit ad occisionem. Alij dicunt, qd tantum distulit, ut hac ratione parentes Christi redderet tutos, & ita facilius deciperet. Alij qd Herodes fuit annis illis duobus negocijs maioribus occupatus. Alij qd citatus fuit ut Romā iret. Nota qd nato Christo, tribulatio sēuit, quia vbi conuersus fueris ad Christum tentatio incipit. Ecclē. 2. fili accedens ad seruit. [vix in rama.] Exponitur ad literam hic locus, primō de peccato commisso in vxorem cuiusdā Leuitæ, propter quod ferē tota Benjamin sēuit, & eius vlulatus ad. 12. miliaria auditus est. Secundo exponitur, quando filij Israel ducebantur captiui, propē Bethlehem subliterunt, & sēuerunt grandi ploratu, qui in excelsis auditus est. Ex vtroq; accipit occasionem Mattheus exaggerandi dolorem quem de filiorum nece matres sēuerunt. [Rachel.] Locus dicitur flere vbi sepulta est Rachel ad eum modum, quo dicitur.

Iudicā. 10.

Ieremi. 2.

cit, occidit pueros in Bethlehem & in omnibus finibus eius, igitur occidit multos pueros ex Benjamin, quia Bethlehem erat in confinio illarum duarum tribuum, Iudæ, scilicet, & Benjamin. [plorans filios suos.] Per quos alios poterat adquirere. [noluit consolari.] De presenti, quia expectat consolationem de futuro. Beati enim qui lugent, quia ipsi consolabuntur. [desuncti sunt.] Cum Herodes erat morti vicinus, iussit principes Iudæorum occidi, qui cōsenserant eius nequitia, ideo dicit desuncti sunt, vel aliter, mos est scripturæ plurale ponere pro singulari, desuncti, pro desuncto. [Nazareus.] Si interpretetur sanctus, id habetur Daniel. 9. cum dicitur, donec vngatur sanctus, si interpretetur floridus, habetur Isai. 61. Et flos de radice eius, & Cant. 2. ego flos campī.

Simon Calsiensis lib. 2. c. 22. cum virgo peregrinari cogitur, acutus ille gladius acuitur, qui virginis animam incipit pertransire, & mirum est de infante, qui territus terret Herodem, nec enim Herodes occideret pueros nisi prius a puero deterritus. Peregrina sit eius mater: sed verō nihil peregrinū illi, quæ solam quærit virtutē, nihil enim virgo proprium sibi putabat, totum mundum existimabat exilium, tota suspirans in cælum, quæ eū grata terra est, cui est viuere poma: Porro ingressus Ioseph A Egyptum, nihil timet de Maria quod a Rege rapiatur A Egypti, si cut olim Sara & Rebeca, licet has superaret decore Maria, sed ab Angelo custodiebatur, & eam gratiam habuit Maria ut a nullo posset carnaliter concupisci, quod & ipse nouerat Ioseph.

Druthmarus. [occidit.] Expectauit (ut tradunt) qd omnes feminæ venirent ad solennitatem, ut ibi infantes trucidaret. [quia non sunt.] Suple reuocandi ad vitam. [acceperit puerum & matrem.] Non dicit coniugem: licet iam annus nuptiarum tertius esset, mentitur ergo Heluidius. [regnaret in Iudæa.] Id est, Hierosolymis, quia Iudæa obtrigit Archelao post Herodis patris sui exitum.

Dionysius Cartusius. [a bimatu.] Accusatus Herodes a filiis, Romam venit, vbi annū egit, rediensq; omnes pueros maiores anno & minores occidit. [timuit illo ire.] Quia enim Archelaus patri charior fuit, & a patre totius regni relictus haeres, ideo fauebat & sequebatur patris sui nequitiam, iccirco timet Ioseph, abiit verō in Galileam vbi Herodes iunior regnabat, qui cōsilijs patris nō ita inharebat.

Hugo.

Hugo. [Tunc Herodes.] Post annum & 4. dies quotēpore celebratur innocentium festū [iratus est valde.] Contra, dicitur de iusto, non contristabit eum, quicquid illi acciderit Prouer. 12. [occidit.] Fuerunt igitur martyres. Sed quia maius est esse martyrem opere & voluntate, quam voluntate sola: & maius est esse martyrem voluntate sola qd solo opere, ideo primo loco Ecclesia celebrat solennitatem Stephani, secundo Ioannis Euangelistæ, tertio Innocentiū. Est autem martyr, primo qui pro iustitia moritur, ut Abel, secundo, qui pro lege, ut Machabæi, pro salute populi ut Christus, pro fide Lauretius, pro Christo Innocentes, pro libertate Ecclesiæ Thomas Cantuarien. pro veritate Ieremias, pro reprehensione criminum Ioannes Baptista.

Genes. 3.
1. Macha. 2.

Matth. 14.

Lucas. 2.

Psal. 75.

Psal. 105.

Matth. 25

[pueros.] Diabolus quia non potest inuadere perfectos, occidit imperfectos. [Rachel plorans.] Tātus fuit luctus ille, ut & mortui flere & compati deberent. Nota quod Ecclesia tria genera filiorum deslet: primum eos qui miserabiliter passi sunt, sed quia beati sunt, non vult hic super eis consolari, sed in cælo: secundo qui damnati sunt, super his nō vult consolari: tertio eos quos parere vult, illi tamen nolūt exire, hos ut non existentes, slet sine consolatione. Nota debet prælatus de flere paruulos suos qui occiduntur a demone. [vade in terram Israel.] Id dicitur secularibus ut ad perfectionem religionis veniant. Sed dicitur eis vade, non fuge, quia intrandū est in religionem consulto, & non temere. [in Iudæa.] Capitur Iudæa aliquādo pro terra promissionis, ut ibi, Non in Iudæa Deus. Secundo pro forte Iudæ patriarchæ, ut. 2. Paral. 20. Tercio pro duabus tribus vbi regnū Iudæ erat: nam reliquæ tribus regnum Israel dicebantur. [Nazareth.] Ab hac Christiani dicti primum sunt Nazarei, postea decretū est ut vocarentur Christiani. [Nazareus.] Interpretatur germen, de quo Iere. 23. Suscitabo David germen iustum: item interpretatur separatus, talis esse debet religiosus, ac modo commisti sunt inter gentes, & didicerunt opera eorum, itē interpretatur vnctus, debet verō religiosus vnctionem habere ex sancto, nisi enim habuerint oleum excludentur cum fatuis virginibus, itē interpretatur flos, ita religiosus debet esse bonus odor ad vitam. Nota, Christus nutritur in Nazareth, id est, in conscientia florida, lectulus noster floridus. Cant. 1.

Glossa interli. [occidit.] Nō manu, sed lingua, lingua ut gladio vsus est. [a bimatu.] Vt puer natus, nec tempore celeratur, nec loco.

Glossa ordi. bimi occiditur, id est, doctri na & opere perfecti: igitur infantes & non Christus occiditur: quia humanitas, nō diuinitas tangi potest. [Ad impletum est.] Quia prius factum est, quod litera sonabat, nunc verō plenum fit in mysterio. [Rachel plorans filios suos.] Quia non sunt de hoc mundo, vel quia mulier cum parit tristitia habet, postea cōsolabitur. [timuit illo ire.] Nō habitat Christus vbi regnat Antechristus.

Ioannis. 18

Lyra. distulit Herodes occidere pueros, quia citatus Romam iturus erat, ne ergo Romæ de tanto facinore accusaretur, distulit vlt que ad sui reditum. Burgen. [Nazareus vocatur.] Sumptū est ex Psal. 131. Super ipsum efflorescit sanctificatio mea.

CAPVT. III.

In diebus autem illis venit.

Hierony. [Appropinquabit regnum cal.] Primus Baptista regnum calorum prædicat: ut præcursor Dñi hoc priuilegio honoretur. [Parate vias.] Animas credētium præparabat, in quibus erat Dominus ambulaturus, ut purus in vijs puriss. ambularet, iuxta illud, Habitabo in eis, &c. [sicut dicit Isaias.] Hoc testimonium est contextum ex Isaiā, & Malachia, nō ergo oblatret Porphyrius. [de pilis came.] Nam lana vestiri luxuriosius est. [Zona pellicea.] mortificatio

To. primus. C nis

1. Cor. 6

nis cingulum est, quo etiam cingebatur He-
lias. 4. Reg. 1. [locustis.] Habitat et foliis in-
nis nō delicias, sed necessitatem naturæ quæ
rat explere. [de lapidibus.] Id est, de gentili-
bus, a quibus erat auferendum cor lapideū.
Ezech. 36. Potest etiam simpliciter intelligi,
quod Deus qui de nihilo mūdum fecit, pos-
sit ipse de lapidibus populū creare. [securis.]
Est Euangelium: quod securis est scindens
petras. Jerem. 4. 6. [calceamenta portare.] Hoc
humilitatis est: rat in alio Euangelio legitur,
Non sum dignus soluere corrigiam calcea-
menti, hoc vero est mysteriū: quia Christus
est sponsus, & Ioannes non meretur eius sol-
uere corrigiam, ne vocetur domus eius (iux-
ta legem Moysi, & exemplū Ruth) domus
discalciati. [spiritus, si ex igni.] Hic quia ipse
spiritus est ignis, ut habetur Acto. 2. Lingua
quasi ignis: & ita impletur verbum Domini
ignem veni mittere, siue quia in presenti se-
culo baptizamus spiritu, at in futuro bapti-
zabimur igne. Vnde uult; enim opus qua-
le sit ignis probabit. D. Augustinus. Confess.
cap. 12. Idem putat esse, poenitentiam agere,
& fiat lux, & quoniam conturbata erat ad
nos (inquit) anima nostra, propterea memo-
res fuimus tui, de terra Iordanis, & de mon-
te & equali tibi Dñe, sed propter nos paruo:
& displicuerit nobis tenebra nostra, & co-
uersi sumus ad te, & facta est lux: eramus igitur
aliquando tenebrae, nec lux in Domino.
Idem lib. de poenitentia medicina. c. 2. Tres
sunt actiones poenitentiae, prior baptizando
rum, quæ nouum hominem per baptismum
parturit: siquidem vitam nouam inchoare
non potest, quem veteris non poenitet. Ideo
Petrus dicit: Poenitentiam agite, & baptize-
mini quisque vestrum, & Baptista, Agite fru-
ctus dignos poenitentiae, & Dominus, Agite
poenitentiam, appropinquabit regnum cae-
lorum. Ab hac poenitentia nemo liber esse
potest, nisi paruuli. Altera poenitentia est,
quam per totam vitam agere debemus: ne-
mo enim immortalem & beatam vitam de-
siderat, nisi huius vite poeniteat, iuxta illud,
Heu mihi quia incolatus meus, &c. Et quia
quotidie labimur, licet non fataliter, quoti-
die dicamus, dimitte nobis debita nostra.
Tercia poenitentia est, pro peccatis contra de-
calogum commissis, quæ quis debet seue-
rius in se castigare, ne a Deo iudicetur.
Idem in sermone de natiuitate Ioannis bapti-
ste. [Ego vox clamantis.] Præmittitur Ioannes an-
te Christum, lucerna ante solem, seruus ante
Dominum, amicus ante sponsum: præco an-

te iudicem, vox ante verbum. Et ideo dicit,
ego vox, cur vox? quia annunciator est ver-
bi: ubi nota, quod verbum est cogitatio, quæ in
tra cordis secretum manet: vox vero est in-
dex & ueniculum cogitationis, quo uelicu-
lo uerbum quod in nobis manet, transfertur ad
alios. Verbum igitur illud de quo dicitur, Eru-
it cor meum uerbum bonum: hoc in sua glo-
ria, id est, in sinu Patris manens, terrena inu-
isit celestia non deserens, & hanc gloriā habuit
Ioannes ut hoc uerbum præcederet & osten-
deret non de longinquo sicut ceteri prophe-
tæ, sed suo digito demonstraret prophe-
tiam suam, per ipsum quem monstrabat adim-
pleret. Idem sermone in festo decollationis bapti-
ste. [Ego vox.] Non sum ergo uerbum, quod erat
in principio apud Deū, sed sum uerbi mini-
ster: ut per me ad sensus hominis uerbum hoc
perueniat. Idem lib. 21. de ciuit. c. 27. [facite fru-
ctus dignos.] Ille nō facit fructus dignos, licet
det elemosynas, qui vitam suā uisq; ad mor-
tem criminum perpetratione cōfodit, qui si
non desistit a nequitia uitæ, etiam si omnes
cibus det in substantiā pauperum charitatē
non habet, quæ non agit perperam: & ideo
nihil ille prodest. Qui igitur elemosynam
conferre uult, a se incipit. Ecce. 30. Idem lib.
de uera & fals. poen. c. 2. [facite fructus.] Si po-
nitentia esset peccatoribus sterilis, uō ad eā
inuitaretur a Dño, & a Baptista: non igitur
poenitentia, quæ in fide (credere a Salvatore,
poenitenti remediū esse) fundatur, sterilis est,
sed dignè fructificat. Idem sermone 3. primæ Dñicæ
quadrag. [fructus dignos.] Dignus fructus est
præterita flere peccata, & eadē iterum non
agere: ita enim admonet Ecce. 3. Ne adij-
cias peccatum super peccatum. Et Iſaias, La-
uamini, & mūdī estote: lauatur qui plangit,
sed mūdus non est, qui admissum rursus
cōmittit, alioquin erit canis reuersus ad vo-
mitum: & ideo Ecce. 21. Inbemur ne adijcia-
mus iterum peccare, & quidem poenitentia
digna non cōputatur annorum numero, sed
amantitudine cordis. Nam Petrus, Non diu,
sed amarè fleuit: tum poenitentia pender ex
fide in Christum: qui enim in Christum to-
ta mente cōfidit, licet multis fuerit mortuus
peccatis, fides sua uiuit in æternum: qui
enim credit in me, nō morietur in hoc enim
seculo poenitentibus misericordia tubenit,
in futuro operum ratio exhibenda est.
Idem sermone 4. natalis Domini. [Potens est.]
Dominus de lapidibus his, id est, de gentili-
bus, qui dicti sunt lapides, quia lapides ado-
rauerunt: & de his dixit Dominus, Si paru-

Psalm. 44.
Ioannis. 2.

Ioannis. 8.

1. Cor. 13.

Isaias. 2.

1. Petri. 1.

Ioannis. 1.

Lucas. 19.

litauerint, lapides clamabunt, quod imple-
tur, cum tacentibus Iudeis, nos gloriā Dño
canimus, qui ex gentibus sumus. Idem lib.
de Contritione cordis. c. 4. O quā tolerabi-
lius foret hominibus canis putidus, quā pec-
catu animæ Deo: talis anima securi & igni
digna est, id est, digna succidi & incendi, qui
sunt fructus uitæ animæ: utiq; spinæ pungē-
tes, quæ itate pungunt, ut amarescas, & eua-
nescas. Idem contra Donatistas post colla-
tionē. c. 10. [palcas cubet.] Ex hoc loco eu-
denter colligitur, quod etiam mali manife-
sti, si Christiani sunt, ad Ecclesiam tamē per-
tinent, in qua sunt cum bonis commisti.
D. Ambrosius. in. 3. Luc. [factum est uerbum
Domini super Ioannem.] Ut Ecclesia nō ab ho-
mine incipiat, sed a uerbo, & factum est uer-
bum, ut quæ ante erat inuita, & deserta, & ste-
rilis, sine aliis fructiferis, & sine uitæ proli-
ca, nunc sit plena filiis, magis quā ea quæ
habebat uirum. Factū est igitur uerbum, ut uox
sequeretur prius uerbum quā uox, ere-
didi, dicit Plinius, propter quod loqui prius
est credere, & postea loqui. Et merito quidā
dicunt Ioannē fuisse legis typū, eo quod lex
denunciare peccatū potuit, donare uero nō
potuit: lex poenitentiam suadet, gratia non
præstat: ita Ioannes, & recte Lucas dicit uo-
uerbo omnes laudes Ioannis, dicit, factū uer-
bum super Ioannē: nullus enim eget iudicio
sui, qui uerbo Dei abundat. [pellibus camelorum.]
Prænunciator enim Christi: & patiebatur pe-
rire exuias immundarum bestiarum, & indi-
cabat, Christum in cruce uelut in domo am-
itū nostræ carnis, gentilitatis immunda pec-
cata suscipiens. [Ergo pellicea.] Caro enim
nostra quæ prius grauare mentē cōsueuerat,
ea post aduentū Dñi, non impedimento coe-
pit esse sed cingulo in salicibus enim suspen-
dimus organa nostra, & licet non habeamus
fiduciam in carne, habemus tamen in corpore,
id est, non in uoluptatibus, sed in affectibus,
quibus spiritu feruere, & ad omne accinga-
mur obsequium, deuotione mentis intenti,
& apparatu corporis expediti. [locustæ.] Ad
fructum he sunt inuitiles, ad tactum fugaces,
& uoce stridulæ: quæ omnia gentilium po-
pulo conueniunt, qui nulli erat uisui, sine gra-
uitate, sine Dei uerbo aut uoce: at qui hic po-
pulus prophetarū cū esse debet: quo enim
numerosior fuerit populus, eo uerius pro-
pheticus usus augeatur. [mel syluestre.] Gratia
designat Ecclesiam, non iam in aluuario Iudæi
cōclusam, sed in campis & folijs syluæ gē-
tiliū errore diffusa, iuxta illud, Inuenimus

Isaias. 54.

Psalm. 115.

Psalm. 136.

eam in campis syluæ. Ioannes uero mel syl-
uestre edebat, annuncians populos de petra
melle satiandos: & quidem cum corui attu-
lerunt Eliæ cibum quo uesceretur, indica-
bant futurū, uigentes terræ & squalida, pro-
phetis & sanctis Apostolis essent dulcem de
sua conuersione cibum allaturæ. [Vox clama-
tis.] Vox enim præcedit inferior, sequitur
uero uerbum superius: & ideo a Ioanne Ba-
ptizari uoluit: quia in hominibus uerbum con-
secratur uoce doctoris. [generatio uiperarū.]
Qui terrena cubilia quæritis, non uero ali-
quod diuinæ cognitionis mysterium. [quæ
uobis demōstrabit.] Ostenditur diuina proui-
dētia, his dans prudentiam, ut suorum ge-
rant ueniam delictorum, futuri iudicii terro-
rem metuētibz, uel aliter si prudentiam
naturalē haberis, estisq; prudentes sicut ser-
pentes, ut futura prouideatis, cur noxia non
relinquitis: ne igitur de generatione maiorū
uestrorum gloriemini si uobis fides deest: id
enim scitote, quia potens est de lapidibus, si
f. a. r. de gentilibz, quibus insensibilis erat
animus: his enim fides Abrahæ erat infundē-
dā: licet pectora haberet saxea: si enim Apo-
stolus fideles uocat lapides uiuos, quanto po-
tius, hi qui lapides colebant ut Deos, in lapi-
des uersi sunt? Et quid mirum si lapidibus cō-
parantur homines, qui etiam arboribus com-
parantur: nam infertur, iam securis ad radicē
arboris p. e. Porro homines prius deformes
ad usum, nudi, steriles demul lapides, postea
efficiuntur arbores, quæ sunt fructiferæ, uen-
ustæ folijs, brachijs & ramis exornatæ, atq;
utinam nos possumus arbores fecundas imi-
tari, meritis crescentibus, longum humilita-
tis radice fundati, sublimis ab humo, decori
ad speciem, ne Euangelici agricolæ securis
trunci radicem syluestris excidat: ad radicē
posita est securis, faciat ergo fructū qui po-
test gratia, & qui debet poenitentia, adest
Dominus fructū requirēs: fecundas uiuificās:
steriles reprehendens. [Ego baptizo in aqua.]
Facile probauit se non esse Messiam: opus
enim hominis est gerere poenitentiam deli-
ctorum: Dei uero opus gratiam largiri. Ioan-
nis opus est solum uisibile, Dei uero est uisi-
bile, sed inuisibilem habet effectum. [uenit
fortior post me.] Non putes, se fortem ad Chri-
stum collatum reputasse: ideo addit, nō sum
dignus eius calceos portare, per quod osten-
dit gratiam Apostolorum ad prædicandum:
tamen non sunt ad Euangelium calceati. Re-
fertur tamen ad populum Iudæorū, de quo
dictum est: illum oportet crescere, me autē
To. primus. C. 2. minui.

Psalm. 138
Psalm. 86

1. Reg. 17.

1. Petri. 2.

Exo. 2.

Luc. 10

Marci. vlti.

1. Reg. 15

Roma. 20.

Gala. 5

1. Reg. 15

minui. Moyses igitur habet quidem calceamentum, non domini, sed suum: ideo illud deponere iubetur, debet enim se quisque deponere, ut iter spirituale gradiatur. Porro Apostoli licet aliquando habuerint calceamentum suum, tunc tamen illud deposuerunt, cum missi sunt ad predicandum, sine pera & calceamento. At quando missi sunt predicare Evangelium omni creaturae: tunc calceamentum Domini portauerunt: nuptiale enim calceamentum Evangelij predicatio est. *[Cuius ventilabrum.]* Id est discretio iudicii, Christus enim habebit auctoritatem separandi solida grana, id est, merita a granis leuibus, quae iactantiae vento feruntur. Ea vero sunt solida grana, quae grano tritici in terram cadenti conformia sunt.

D. Grego. in c. 17. lib. 1. Reg. Tractans illud locum Saulis. Peccavi, honora me, &c. dicit, tria sunt in penitentia vera: conuersio mentis, confessio oris, & delicti vindicta: qui confitetur sine conuersione in Deum, nihil agit: quia quod ore eiecit, amando introducit: cor de enim debet credi ad iustitiam, & ore confessio fit ad salutem: cor de vero credere est: cor dirigere ad fidem, per dilectionem operante succedit confessio: vindicta est enim reatus quasi apostema, quod nostra ad Deum conuersione pungitur: confessione eiecit pus, & purgatur, sed vindicta est quae superponitur medicina, facit fructus dignos penitentiae, dicit Baptista. Non enim in radice, aut in folijs penitentia ostenditur, sed in fructu: bona voluntas arbor est, folia sunt confessio: nis verba, quae propter penitentiae fructum sunt expetenda, alioqui ficus fructibus carere maledicitur, & Saul quia confitetur, & affligi non vult, sed honorari, e regno & Dei beneplacito abiecit. Idem in 28. c. Iob, in illud Deus intelligit viam sapientiae, & ipse nouit locum eius, via sapientiae est cor, quod Deo venienti referatur: ipsum vero cor locus sapientiae est, ubi manet: & hoc Bapt. dicit, Parate via Domini. vitiorum sordes mudeate, ut sapientia ad vos veniat. Idem in 24. Iob in illud, non sit in recordatione, sed conteratur quasi lignum in fructuosum. Pravorum inquit, vitam inuenitur & obliuiscitur: quia quod distractione rigoris indicat: quantum ad misericordiam ignorat: & quia prauis hominibus Deus obliuiscitur, ideo ut infructuosum lignum excluditur, ut locum non occupet, quem alius tenere ad fructum potest: omnis enim arbor quae non facit fructum abscinditur: sane impius abscinditur cum mori

tur, conteritur, cum puniatur ut Iob dixit. Idem in 39. c. Iob, in illud, Num suscitabis eum quia si locustas dicit locustas aliquando significare ludros. Locustae enim saltant, sed statim decidunt, ita ludri saltabant cum dicebant, omnia quae locutus est Dominus, faciemus. Sed statim cadebant, cum dicebant, vti nā mortui essemus in Aegypto. Hos ergo ludros, quia ex parte Christus conuertit, ex parte etiam comedit, & Ioannes typum Christi gerens, locustas comedeat, significat Christum aliquos ex ludris conuersum, & ideo etiam mel syluestre edebat, significat Christum gustatum dulcedinem de gentium conuersione. Secundo locusta significat gentilitatem, de qua dicit Eccle. 12. c. Florebit amigdalu, impinguabitur locusta, dissipabitur caparis. I. cum Ecclesia ceperit florescere, tunc gentilitas spiritu sancto impinguabitur, & ludri dissipantur. Itē dicitur Prover. 30. Regē locusta non habet, sed egreditur vniuersa per turmas suas: nam gentes quae prius Deum non nouerāt, ordinati contra demones pugnatu ri processerunt. Tercio locusta significat linguam adulantis: ut enim olim locustae destruxerunt omnem arborem Aegyptiorum: ita & lingua adulantis extinguit, si quidem bonum gloriosum homines faciunt. Quarto locusta significat Christum qui teneri se vult: ad mortē a peccatoribus pertulit, sed exersus sum ab eis, inquit sicut locusta, subit enim resurrexerunt saluati ab eorum manibus enolauit. Quinto locusta significat predicatorē: locusta enim ut saltent, erubus nitentes se subleuat: ita predicatorē prius vite actiua operibus niti debet: ut postea a se contemplationis ascendant, rursumque, quia in vita contemplatiua durare non permittitur, ad pedes vite actiuae submittantur: ut rursum volent, & sicut locusta mane repete non attollitur, sed solis aestu calefcente volat: ita predicatori dum prospera cuncta succedunt iacet, at eū a prosecutionibus agitur, tunc extollitur & efficitur clarus. Idem in 28. c. Iob, in illud, Locus sapiens lapides eius dicit, cum lapis pro insensibilitate ponitur, dura corda designat, ut ibi potens est Deus de lapidibus his, &c. & ibi, auferam cor lapideum. Ezechiel. At eū pro fortitudine ponitur, mentes fortitū designat, ut ibi, vos lapides viui. Petri. 2. Et ecce ego sternam per ordinem lapides tuos. Esa. 54. Idem in 38. cap. Iob, in similitudinem lapidis aquae duratur. Aquae inquit populos significat lapides sunt gentiles: ita enim dicitur, Similes illis fiant qui faciunt ea, id est, fiant

Exod. 24.
Num. 14.

1. Reg. 15

Psalm. 108.

Psalm. 113.

Matth. 3

1. Cor. 6.

Isa. 31. 45.

fiant lapides, lapidum cultores. Igitur cum Gentiles crediderunt soluti sunt lapides, & facti sunt mollis aqua: at Iudaei prius aquae molles, in lapides durati sunt.

D. Chrysost. homi. 10. *[In illis diebus.]* Non coniungas hos dies, cum illis in quibus Christus puer habitauit in Nazareth, si qui dem inter utrumque tempus 30. anni intercesserunt, sensus igitur est, in illis diebus, id est, in diebus quibus hoc factum est. *[Venit Baptista.]* Quares, cur Dominus cum annorum esset 30. venit ad baptismum, & non prius? Certē vsq; ad hos annos in legis obseruatione durauit, ne diceretur, ideo eū legem soluisse, quia legem non poterat implere: impleuit igitur legē tēpore pueritiae eū eā aetatem imprudē tie peccata soleant impugnare: impleuit etiā tempore adolescentiae quam infestat libido, & iam aetate vergere ad senium, quod auaritia exagitat. Merito igitur impleuisse ledi cit omne iustitiam, id est, quicquid lex praecipiebat. Secundo quares, eū Deus infligat Ioannem ad baptismum, qui tandem fuit huius baptismi fructus? Si dicat ut Ioannes dicebat, se predicare baptismum penitentiae in remissionem peccatorum, hoc iam maius dubium est. Siquidē a Ioanne nunquā fuit remissio peccatorum: etenim ante crucem nō fuit remissio peccatorum, testante Paulo, quod sanctificati fuimus sanguine Christi. Ad hoc est Responso, quod cum Iudaei essent corde iniquitatis pleno: nihilominus iustitia sibi ar rogabant: venit ergo Ioānes & vestitu & verbo penitentiae a peccatis annuncians, ut illi peccatorum suorum memoria excitati, peccata sua confiterentur, & castigare inciperēt, & ad Christi gratiam properarent. Secunda causa est, quia cum non posset Ioannes singulorum domos adire ut illis Christum digito ostenderet: baptismi elegit officium, ubi quasi in frequentissimo theatro, hominibus Christum demonstraret: & item quia Christus eo tempore obscurus fuit, debuit a clarissimo pracone declarari, qui dicebat inflare iā regnum caelorum (neq; de terrenis bonis sicut ceteri prophetae meminit) id est, aduentum Christi. Dices, quid haec ad Iudaeos, qui horum nihil intelligunt? certē ut vel dictorum obscuritate moti, claritatem perquirant. Iam considera qualis erat Ioannes qui per 30. annos habitauerat desertum, quique voce Isaiae praenunciatus est: quod enim Isaia dicit, Vox clamantis in deserto, parate vias Domini: idem est, ac si diceret, agite penitentiam, & rursum quod addit, omnis val

lis implebitur, id est, grandis erit ad Christum concursus, grandis in melius futura commutatio, grandis etiam de caelo bonorum delicti & fura largitas, licet in alium sensum possint haec detorqueri, ut sit allegoria, quod omnes humiles essent subleuandi, superbi humiliandi, & quod legis duritia in Euangelij esset mutanda facilitatem: quia iam gratia omnibus sese obuiam praestat, publicanis in retriibus & latronibus, & lupi & agni, id est, hominum diuersorum morū in fidei unitate sunt habitaturi. Sed cur hoc? quia videbit omnis caro (non Iudaei soli) salutare Dei. *[de pellibus camelorum.]* Hoc certē ad credendum Iudaeos inuitabat cernentes in Ioanne Eliam, imo & Eliam maiorem: hic enim habitabat in vrribus & vesebatur: at non ita Ioannes, sed cur Ioannes non aratro incubuit, & campos profecit, sed leui & cibo & amictu usus est? Planē quia labor & sudor aratri maledictio est, in quam incurrit Adam, quia de cibo curauit, hanc vero maledictionem Christus veniebat delere, & ideo in praecursore suo demonstrauit, nihil iam nobis esse cum terra commune, sed ad priorem nobilitatem esse nobis recurrendum quam Adam habuit: quae etiam Angeli ferē videntur: habitu ergo & cibo contemptum mundi, & regnum celi ostendit, non indigens lecto, lecto, domo, vel mensa. Ita habitus ille & penitentiae & regni indicia praeferebat, & ita Ioannes habitauit eremum, ut caelum. *[zona.]* Vnus zona fuit sanctis illis. Petro, Paulo virū cuius est haec zona (inquit) Elia, quia semper en opere versabatur. Quod si Ioannes omni vitae ratione mundissimus, caelo clarior, prophetis celsior, tanta Dei familiaritate gaudens, ad omnem tamen durabat patientiam laborū, ad omnemque vitae rigorem se coarctans: quid nos respondebimus Deo, post tot Christi beneficia, post tot peccatorum onera, ne minimam quidem partem castigationis imitamur: comellationibus, potationibus, odoribus dediti: nos enervamus ut feminas, & vndique relaxati in praedam diaboli praeparamur. *[exibat ad eum omnis Iudaea.]* Vides quantum propheta valebat, ad se omnes populos conuocabat, & ad confessionem peccatorum prouocabat, & contra omnem illam multitudinem, ut contra pueros insurgerebat, & iam diu desierat Iudaeis propheta, quod gratiam Ioanni coram plebe addidit, maxime cum ille non onera Babylonis aut Damasci, non bella & captiuitates (ut alij fecerant prophetae) predicaret. Sed regnum To. primus. C 3 caelo

Isaia. 21.

Gene. 3.

Acto. 11

Paulus de Palacio.

calorum, & huic contrariam gehennam. [Videns multos phariseos.] Pharisei diuersa ratione veniebant quā plebei: hi enim vt confiterentur peccata sua: at illi captantes in eo, quod reprehenderent. Sat enim sciebant Ioannem non esse Christum, cum non esset natus in Bethlehem: at illi interrogabant si Christus esset. [Genimina viperarum.] O admirabilem hominis constantiam, quā libere eos arguebat, qui semper propheticum sitierunt cruorem, quique in nullo erant serpentibus mitiores. Sed dices, cur eos Ioannes increpat qui veniebant ad se, & obedire se pollicebatur? Certē quia Deus ei reuelauerat, illos de maiorū suorum nobilitate superbos, q̄ malo rū radicē Ioannes cupiebat auellere. Sicut Ilias vocabat illos populum Gomorraeorum. [quia vobis demonstrant.] Vides quomodo increpationi laudem adiungat? perinde enim est ac si dicat, quomodo vel sero implestis, quæ impossibilia videbatur, quomodo cōuerſi estis? [a ventura ira.] Nō pradicabat eis bella, sed venturam gehennam iram: vnde eos attonitos reddebat, & recte vocauit eos genimina viperarum, viperæ mortē parentum accelerant: ita hi prophetarū suorum sanguine madent. [facite fructus.] Non sat est à malignitate fuisse, nisi studiū iustitiæ intendatis, non sat est semel reliquisse vitia, & rursus in ea prolabi, æterna sunt calum & gehenna quæ pradicamus, diuersa vobis est ratione viuendum: neque vestra vitia parentum vestrorum fulgore celeris: potest enim Deus de lapidibus, quasi dicat, ne putetis, quod si pereatis, de futuri sint Abrahæ filij, minime, potest enim Deus de lapidibus excitare filios, qui Abrahamum pietate sequantur, dicit verō, de lapidibus, quia idem est suscitare de sterili filium, ac de lapide. Ideo enim dictum est, Attendite ad petram laci vnde excisi estis, huius ergo prophetiæ illos admonet. [iam securis.] Quia est tanto tempore in vicij volutati, acris vobis increpatio necessaria est. Ideo id dico quod terribilissimū est, non enim vobis vineæ conculcationem, sepis direptionem pronuncio: sed quod securis iam iam arborem secat: secatura non folia, non ramos, sed inmedicabiliter arboris radicem: non enim veniunt ad vos vt olim serui, sed ipsemet Dominus grauissimā contemptoribus allaturus ultionem: securis igitur ad radicem posita est, ipsa nō se ad nouet, neque remouet: situm enim est in vestra facultate, illam aut vobis adinuenire peccado, vel à vo-

Isaie. 51.

Isaie. 5.

bis remouere pœnitendo. Sed interim cōfide, non venit securis ad cedendam, si enim horum veniret, secasset iam: quid enim obstarat? venit igitur vt terreat, ne fecerit. [omnis ergo arbor.] Omnis inquit etiā si ipsius Abrahæ nepos sis, nullū securis præterit.

At queretis forsitan, quod securis sit ad mota radici, tempusque tibi exiguum ad pœnitentiæ fructus asserendos concessum, ne queraris, fructus pœnitentiæ non eget tempore multo vt feratur: velle satis est: & statim arbor surget in gemmas: & tam est facile conuerſi, quā est facile à me baptizari. [Ego enim baptizo vos aqua.] Adde & Dei artem, qui harum arborum agricola est, qui facillē facit eas in fructus erumpere. [Qui autem post me.] Cum eos terruisset metu gehennæ, excisionis, combustionis, iam infert de Christo mentionem, non sine sermonis eminentia, dicit enim non sum dignus officium vilissimum & extremum in eius domo habere, non enim dicit non sum dignus calcementa, sed extremum quid, id est, corrigiam calceamenti portare. Quod si id ad exaggerationem dictum putatis, ex meo & illius baptismo agnosce, baptismus meus solum ad pœnitentiam adducit, at baptismus Christi spiritum dat, & aduerte, cum de se ille pradicat, omnia plena terroris adducit, cum verō ad Christum remittit, omnia plena dicit dulcedinis, baptizabit vos in spiritu, id est, in omnium bonorum largitate, ipso igitur vocabulo, omnem bonorum abundantiam significauit, videlicet peccatorum remissionem, sanctificationem: filiorum adoptionem, hereditatem eternam, quæ omnia dat spiritus. [in spiritu sancto & igne.] Facillē est vos ad similitudinem prophetarū subuehere, vos enim igne baptizabimini, quo Deus visus est Moſi, & alijs prophetis. Ne vero his donis recreati, desides reddamini, dico vobis. [Ventilabrum est in manu sua.] Hactenus supplicium gehennæ vobis dixi, nunc verō Christum iudicem vobis denuncio. [paleas comburet.] Simul & iudex est, & agricola, neque verō multum laborabit paleas discernendo, omnia eius sunt, ignem habet inextinguibilem.

Author in nominatus homilia tertia. Sol oriturus mittet prius radios, quibus abbeſcat Oriens: ita Christus natus, & oriturus in mundo, prius misit radium spiritus sui, quo Ioannem illustrauit: vt Ioannes regis aduentum ostenderet: si enim Christus ex inopinato se filium Dei dixisset, rem tantam fecisset

Exod. 1.

In Euangel. Matthæi. Cap. III.

20

eisset incredibilem. Si enim Iudæi non crediderunt Christo, per Ioannem pradicato, quomodo crederent, si non pradicasset? Precepsit igitur Ioannes mag. si regis magnus minister, natus gratia, non natura: nomen ab Angelo nunciatum illi est, per omnia conueniens cum Christo, nisi quod Christo concepto Maria Deum laudat, at concepto Ioanne, Zacharias obmutescit in signum quod lex erat tacitura: sed Christo nascēte gratia erat nascitura, & Ioannes natus est parentibus sterilibus, vt intelligeretur, mundum ea tenus sterilem, tunc cœpisse fructus producere iustitiæ. [pœnitentiam agite.] Solent reges nato sibi filio, peccatoribus pœnas remittere, sed ab eis exigunt tot exactiones, vt nudi & pauperes cogantur indulgentiam recipere. At Deus nato sibi in mundo filio, Ioannem mittit, qui non exactionem de pauperum imponat: sed pœnitentiam quæ cor sanctificat, & gratijs datur, pradicet. Et rursus rex venturus pramittit suos, qui nihil sordium admittant, quæ regis aduentum offendant: ita Ioannes pramittitur, qui peccatorū sordes pœnitentiæ scopis detergat. [Vox clamantis.] Vox, sonus confusus est, nullum secretum cordis aperiens, sed solum innuens, aliquid velle qui clamat: sed verbum secretum cordis aperit. Ita Ioannes vox solum, mysterium cordis Dei non reuelans, tantum insinuans, quod Deus aliquid meditabatur facere. At Christus verbum, quia quæ audiuit à Patre nota fecit nobis. [parate vias Domini.] Videntur ergo viæ Domini ab initio in nobis plantatæ, sed nostra dissuetudine oblitteratæ: plantauit in nobis Deus humilitatem. Ideo enim dicimus subdi maioribus, item plantauit prudentiam, per quam discimus, quis nobis fraudem facit. Igitur vias ante plantatas, sed obductas, nunc parate & dirigite. [erat vestitus] Vt testis Christi esset idoneus, fuit prius testis suis sua se iustitia cōmendans. [pili camelorum.] Non de eorum lana, nam mollis vestitus virtutem patientiæ enervat, sed de durioribus setis cameli. Ideo Dominus dicit, Non existis videre hominem mollibus indutum: nam vestis sit vel ad vanam gloriam vt videatur, vel ad molliem corporis, quæ duo seruis Dei non conueniunt, sit igitur, vt serui Dei vestiantur ad solam nuditatem corporis tegendam. [zona pellicea.] Videtur ergo Iudæi vsi zonis laneis, at Ioannes duriori utebatur: significans, non sat esse legis habere iustitias, nisi & ultra eas aliam duriores

Matth. 11.

iustitiam habeas, id est, non sat esse si non occidas, si non adulteres, nisi etiam voluptatibus cogitationum, quæ maxime resident in lūbis, per zonam continentiam, modum imponas. [locustas.] Quæ sunt parua volatilia, significat hoc, Ioannem manducasse paruos cibos, maiores enim Christo edendos relinquebat, parui cibi sunt illi homines Iudæi qui solum fructus pœnitentiæ dignos faciunt, maiores aues sunt, ij quorum conuersatio in celis est, quibus dicitur, nisi abundauerit iustitia vestra plusquam scribarū, relinquit igitur Ioannes cibos grandes Christo, sibi exiguos referuans. [mel syluestre.] Id est legem & verba Dei vetera: lex enim erat mel quidem, sed agreste & insuaue, at Christus mel domesticum de celo edebat, Ioannes egit intra legis mandata, at Christus conuersatio nem adduxit celestem. Rursus, Ioannesty pus est legis, cum ergo vestem cameli, id est, peregrinam, induit significat legem prænunciante, quod ab Ecclesia Christi peregrina, & gentili esset ornanda & vellienda, rursus cum Ioannes comedit locustas, significat, quod gentes quæ longè volabant iam prope essent futuri, & qui agrestium gentium dulcedinem ex futura fide docet, mel syluestre edebat. [tunc exibat ad eum omnis Iudæa.] Tunc cum & voce & operibus clamabat Ioannes, exibat vero omnes, erat enim tam excelsæ vitæ Ioannes, vt cunctorum vita, licet candida, tamen eius respectu fusca videretur, sicut cum albam vestem nivi coniungis. Talis debet esse quiuis princeps, quem enim plebs imitabitur, si videt principem suum se sordidiorē. [Confitentur peccata sua.] Qui timet iudicium Dei, peccata sua non erubescit confiteri, perfectus enim timore omnem soluit pudorem. Sanē pudor est peccata confiteri: sed ipse pudor pars est iudicij, o misericordia Dei, toties eum offendimus, & ei sufficit pudor pro peccata. [facite fructus.] Pone Ioannem medicum esse, verbumq; ipsius ferrum esse medicinale, quo conscientia tuumens præcenditur, confessio est digestio parvis, reliquum est vt vulnus conscientie bonis operibus sanes. [Genimina viperarum.] Viperæ si mordent, currunt ad aquas, quas si non inueniunt pereunt, ita Pharisei peccata mortifera committebant, & ad baptismum Ioannis properabant. Item viperæ lacerant matrem: ita Pharisei contra Synagogam pugnabant, vt Cantic. 1. dicitur, filij matris meæ pugnauerunt contra me. Item viperæ foris depictæ, To. primus. C 4 intus

Matth. 5

Matth. 5

Nota

Matth. 23. intus venenat, ita Pharisei. Putatis ergo Phari-
saei, quod ad ablutionem culparum vestra-
rum sit sic lauari: et Haia dicit, Lauamini,
mundi estote, auferte malum, discite bene-
facere, & David vult lauari, sed adducit spi-
ritum contribulatum, & cor contritum. [No-
lite dicere, quia Patrem habemus.] Ipse se va-
cuum virtutibus ostendit, qui de patribus
gloriatur, quid profuit Chā de stirpe fuisse
Noe? Aut quid nocuit Abrahae, quod filius
esset idololatrae Tare? num aurum terra est,
quia de terra nascitur? aut stannum est argen-
tum, quia de argento progreditur? stannum
enim colatur ex argento, clarus de claris, nō
habet gloriam solus, at clarus de non claris
suam solus possidet gloriam, melius est quod
parentes de re, quam quod tu de parentib?
glorieris. Nemo igitur putet se saluan-
dum, quia Patrem habet Christum. [de la-
pidibus.] Lapis ad opus prius ineptus: sed ubi
aptatur, delicta nescit, ita gentes delicta a
Christo nesciunt. [secutis ad radicem.] Non
dum fecat, secabit tamen, non secat iniquos,
quia cum mundus sit in maligno, necesse est
etiam esse malignos, & etiam quia ex mali-
gnis iusti nati sunt, at secabit omnino in die
iudicii, ubi iam non est expectatio, quod in-
iusti convertantur. [ego baptizo.] Vt baptis-
mus meus via sit ad baptismum Christi.
[calceamenta.] Pedes Christi sunt prae-
dicatores, calceamenta sunt firmitates & con-
stantia quae prae-
dicatores habere debent. Haec Ioā-
nes dicit se indignum portare, id est, quod
non sit dignus praedicator constans Christi
esse. [in spiritu sancto & igne.] Igne tentatio
num, at solus Christus tentare potest, quia
& re a unere. Porro Christus licet bapti-
zet spiritu, baptizat etiam in aqua, quia cū
sit maior baptis-
mus Christi quam Ioannis
comprehendit baptismum Ioannis, & illi
aliud addit, id est, sit in aqua, & dat spiritum
sanctum, & propterea, quos Ioannes bapti-
zauit in aqua, Christus postea baptizauit
in spiritu, & idem Paulus fecit inuentis qui-
busdam quos Ioannes baptizauerat. Qui au-
tem baptizatur in aqua, & verbo Christi,
non accipiens spiritum sanctum, ut quia
non poenituit, hic postea in peiora cadet pec-
cata, quia daemon inueniens animam scō-
pis verbi diuini purgatam, intrat in eam se-
mplicitate. Sed si spiritu baptizatur, spi-
ritus animam ingressus eam cōplectitur, &
circumessit, facitque non ut caro non con-
cupiscat (concupiscit enim) sed ne anima car-
ni consentiat, tenet enim animam ne vinca-

tur. Sed non contentus Christus spiritu ba-
ptizasse, addit baptismum ignis, id est, tribu-
lationum, quia tribulationes concupiscen-
tias minuunt, ut enim ignis terrae superposi-
tus herbas, & herbarum radices exurit, ita &
ignis tribulationis carni adiectus, eius con-
cupiscencias, & concupiscenciarum radices
adurit, itaque aqua praeterita lauat peccata,
spiritus vero poenitentes cōtinet, & praeuale-
re non sinit concupiscencias, ignis tamen ra-
dices malas exurens, futura peccata repellit.
[cuius ventilabrum.] Ventilabrum est indi-
cium, quo singulos tentat, & cunctorum cor-
da diiudicat, non igitur quis solo baptismo
sanctificatus statim perfectus est, nisi igne
tentationis probetur, qui enim tentatus nō
est, quid scit omnis igitur tribulatio cui nos
occasionem non damus, baptismus ignis est,
qui si te peccatorem inuenierit, mudat, si nō
peccasti, (quod difficile est) splendere facit
animam. Porro quia vita nostra peccatis nō
caret, ideo semel baptizati in aqua, saepe ba-
ptizamur in igne. [Et mundauit arcam.] Sicut
granū non exit ē palea, nisi tritureretur: ita
nec homo exit de impedimentis secularibus
nisi aliqua tribulatione vexatus, & sicut gra-
num maturum & plenum, leniter concus-
sum exit ē palea: ita vir verē sanctus, leui-
ter tribulatus, statim vadit ad Deum, quia ve-
rō non plene sanctus est, difficile exit ē re-
bus carnalibus etiam si vexetur, qui verō est
ut granum vacuum, cum ipsa palea teritur,
nec exit. Tentat igitur Deus homines, ut
pij actibus, ab impijs diluagātur, alioqui quo-
modo agricola grana a paleis discerneret, nisi
tritureretur? qui enim habet propositum sibi bra-
uium, & luctam refugit, hic deses esse cogno-
scit, qui verō luctatur hic brauium cupit: ita
Christianus cum tentatione luctans, cupit
gloriae palmam. Dices, Deus sciebat qualis
quisque futurus est: quorsum ergo tentatio
ne probat? certe Deus bene scit, vult tamen
ut & simul tu scias, an recte coroneris, ut
egregius luctator, an potius recte condemne-
ris, ut deses peccator. Arguam te inquit, &
statuam contra te, videlicet tuam desidiam.
[paleas comburet.] Si paleas quae necessario
paleae sunt, ita comburit agricola: quan-
to fortius eas Deus comburet, quae sua
voluntate se paleas fecerunt, cum triti-
cum esset pollet? Et sicut necesse est,
grauiores ventum esse, ut paleae grauio-
res separentur a granis: ita cum magna tri-
bulatio est, qui grandes videbantur, cadere
solent.

Euthy

Euthymius. [Veni Ioannes.] Supple de de-
secto interiore, in desertum exterius, quod
Matthaeus desertum Iudaeae dicit. [Appropin-
quabit regnum.] Id est, Christus, qui secundū
diuinitatem Rex est, qui si inueniat vos re-
spondentes, omnia vestra peccata donabit,
vel regnum caelorum, id est, politia Angeli-
co: qualis est vita Christiana, vel regnum cae-
lorum, id est, fructio caelestium bonorum.
[Vox clamans.] Id est, est mihi vox viri q-
hac clamat in deserto, ut praetis vias Domi-
ni, id est, animas vestras, affectionum spinas
proiciendo, & peccatorū lapides, ut ita ani-
mae molles & suauē fiat Domino. [erat ve-
stis.] Docuit corporis exiguitatem & simpli-
cem habere curā. [locustas.] Quidam dicunt
esse herbarum virgulta, quidam herbas, qui-
dam insectorum genus: asserentes, etiam in
ea regione locustas fumo siccitas, cibum
illis gentibus esse, graui tamen odore, malo-
q; gustu, & Moses quidem locustas inter
animalia munda, & elefanta collocauit, po-
tius tū primū tēdū est. At camelus partim
mundus est, quia ruminat partim immundus,
quia vngula nō sinit, & ideo Ioannes vesti-
tur pilis camelorum, quia populu Iudaeu mife-
rē mundi, & gentile immundū Deo adduce-
bat. [zona.] Omnes sancti cincti inducuntur a
scriptura, vel quia semper in opere, nunquā
vero desides, vel quia mortificati, quia pel-
lis pars est animalis mortui. [videns Phari-
saes.] Iudaei primo dicti sunt Hebraei, ab He-
ber, cuius lingua mansit incōfusa, quia edifi-
cātibus tutum noluit cōfentire, hac lingua
loquuti sunt Iudaei. Secūdo dicti sunt Israeli-
tae, ab Israel, quod nomen Angelus luctatus
cum Iacob, ei imposuit. Tercio dicti Iudaei,
postquā Dauid promissum est regnū aeter-
num, & quia Dauid fuit de tribu Iuda, ideo
reliques tribus ab illa nominatē sunt, inter
hos Pharisei etiam insigniores. [facite fructus.]
Nec enim sat est a malo declinare, nisi
facias bonum. [de lapidibus hīs.] Qui in cru-
ce Domino pendente, seisi sunt, & moue-
runt corda Iudaeorum ut Christo crederent,
sicque filij essent Abrahae. [secutis.] Id est,
mors, arbores sunt homines, radices, eorum
vita, ignis, est gehenna, vel securis Christus,
arbores Iudaei, qui erant excindēdi, & in eo-
rum truncum gentes inferendae. [in spiritu.]
Fecit hoc Christus in die Pentecostes, facit
nūc cū quis bonus baptizatur. [et igne.]
Gratia vehementia, & incōprehensibilis
demonstratur. [paleas.] Qui verō iniquitatis
agitatur, grana, qui grauitate habet virtutū,

& vide quod post baptismum, habet ventila-
brū in manu, ne baptismum suscepto torpeas.
D. Hilarius. cano. 2. [Veni Ioannes in des-
ertum.] Id est, in homines desertos a Spiritu ad
solitudinem non populi, sed Dei. [poeniten-
tiam agite.] Ut deserta Iudaea nosset, si a vi-
cijs cessaret, se cum suscepturam, in quo re-
gnum caelorum est. [pelis camelorum.] Nos
patres existimamus humundis pecudibus, sit
ergo sanctificatum habitu propheta, quod
in nobis fuerat inutile, vel sordidum: cum
exuuijs nostris Christi praedicator induitur.
[zona pellicea.] Apparatus est in omne opus
bonum ob ministerium Christi. [locustas.]
Id est, gentiles, & impij, qui fugaces sumus a
congregu prophetarum, voluntate vagi, ope-
ribus inutiles, verbis queruli, sede peregrini,
&c. Efficiamur ergo sanctorum cibis, & sa-
tietas prophetarū. [ex lapidibus.] Non enim
succellio carnis quaeritur sed fidei heredi-
tas, qui fideles Abrahae, fidelis filij sunt: qui
vero infideles, infidelis sunt diaboli filij. [se-
curis.] Inutilis perfidia excidium, confu-
grationi iudicii paratur. [baptizo vos ad poen-
itentiam.] Prophetarum proprium est a pec-
catis renouare, Christi vero saluare & edētes.
[calceamenta.] Apostoli gloriam circūfer-
rendae praedicationis derelinquit, quorū spe-
cieis pedibus relictum erat, pacem nuncia-
re. [et igne.] Quia baptizatis in Spiritu san-
cto, reliquum est, igne iudicii consuminari.
Venerab. Beda in. c. 3. Luca. [fugere a ven-
tura ira.] Ventura ira est animaduersio vl-
tionis extremae, quā tūc effugere peccator
nō valet, qui nūc ad poenitentia lamēta non
recurrat. [Geni. viperarum.] Viperæ sunt qui
bonis inuident, quosdā persequuntur, mala
pro bonis retribuunt, venenati filij de venena-
tis parētibus nati. [dignos poenitentiae.] Ut quā-
to peccatū est grauius, tāto sit poenitentia ma-
ior, nō enim par poenitentia digna est grandi,
& leui peccato. [secutis.] Arbor est genus hu-
manum, securis ex ferro & manubrio, Chri-
stus est qui tenetur ex humanitate, sed inci-
dit ex diuinitate, expectat ergo securis, sed
iam videtur quid factura est, ponitur vero
ad ramos cū malorū parētū, mali abscindun-
tur filij, ac cum tota progenies excinditur,
tunc ad radicem securis appositā est. [cal-
ceamenta.] Lex erat, si propinquior noller
aliquam sibi accipere vxorem, alius consan-
guineus eum discalciaret, & vxorem acci-
peret, cū igitur sponsa Christi sit ecclesia ad
Christū maximē pertinens, si Ioānes discal-
ciaret Christum signum esset, Christū nol-
le eccle-

Deuter. 25.

le ecclesiam in vxore ducere, Ioannes igitur dicit indignum se esse, qui sponsus ecclesie sit, vel aliter, Christus carne nostram mortalem assumens, velut calceatus apparuit ex animalis mortui pelle. Porro hac unionem & incarnationem nemo penetrare potest, asserit igitur Ioannes se mysterium hoc ligaturam hanc penetrare nequire. *[Et igni.]* Leuia enim peccata purgata sunt in seculo futuro, eorum qui bonis actibus ut purgarentur meruerunt. *[ventilabrum in manu.]* Id est iudicium, quia pater omne iudicium dedit filio. Porro ecclesia damnans in tempore presentat. *[igne.]* Inextinguibili ad differentiam eius ignis quo sancti nunc affliguntur, de quo dicitur, transiimus per ignem, sed eduxisti nos in refrigerium.

D. Thomas. *[venit Ioannes.]* Nota quod Ioannes non cepit predicare ante tricesimum annum, sicut David non regnat, nec Ioseph gubernat Aegyptum, nisi in tricesimo sue etatis anno, significatur igitur neminem esse assumendum ad honorem ante perfectam aetatem. *[in deserto.]* Quia ibi quietius audiebatur, ubi a paucis iniquis impediabatur, non enim conueniebant ad eum, nisi viri studio si, & 2. quia predicanti poenitentiam, desertum conuenit aut corporale, aut mentale, iuxta illud, elongaui fugiens & mansi in solit. 3. ut intelligis in synagoga non esse predicationem salutarem, sed in ecclesia, iuxta illud, latere sterilis quae non parit &c. *[poenitentiam agite.]* Poenitentia est, praeterita plangere, & plangenda non committere, intellige quantum ad propositum animi, & nota, cum dicitur facite fructus dignos, intelligitur de poenitentia post baptismum, unde Petrus poenitentiam agite, ut scilicet, sitis parati ad salutem consequendam. *[regnum celorum.]* Regnum celorum. Primo est Christus habitans in nobis per gratiam. Secundo est lex divina, quia per eius observantiam consequimur eam, de quo intelligitur illud, Auferetur a vobis regnum.

Matth. 11. Dei. Tercio dicitur ecclesia militans, simile enim est regnum celorum sagine melle in mare. Quarto, dicitur ecclesia caelestis, ubi recubent fideles cum Abraham Isaac & Iacob. *[vox clamantis.]* Id est, Christi clamantis in Ioanne, & licet verbum Dei loquatur sit in Ieremia Isai &c. Nullus tamen dictus fuit vox, quia non immediate sequebatur eos Christus, sicut sequitur est Ioannes, de quo dictum est, ecce ego mitto Angelum meum, qui praeparabit viam ante te, & statim veniet ad te pluri

sanctum suum dominator, &c. Vel etiam vox clamantis, id est, ego sum vox clamantis, & nota quod clamor sit ad surdos, ad longe distantes, quales erant Iudaei, sit etiam ex indignatione, erat enim Dominus iratus contra Iudaeos. *[parate viam Domini.]* Cur non dicit parate viam vestram, quia nos sumus adeo infirmi, quod accedere non possumus nisi ipse veniat, via vero, est fides per auditum. *[rectas facite.]* Licet vna sit fides, dirigitur tamen in opera diuersa, tunc vero opera recta sunt, quando non discordant a lege Divina vel a. per viam intelligitur, charitas, sine qua nemo in celum, semita vero recte sunt consilia divina, quae tunc recta sunt, cum non propter inanem gloriam fiunt. *[locustas.]* Id est, cibum quem natura ipsa, non ars parabat. *[melsylvestre.]* Nulla arte paratur, aliqui dicunt quod sint cannae dulces, id est, quarum est succus dulcis. Praedicator igitur habet alimeta & quibus tegatur, his contentus sit. *[exibant ad eum.]* Dicit Iob, nunc quid nobis ordinem caeli, & pones rationem eius in terra, quia igitur Ioannes primus fuit qui docuit, quod ratio regni celorum deberet poni in terra, ideo ad eum omnes conueniebant. *[in Iordane.]* Quia in Iordane est figuratus baptismus: quando ab ipso est rapus Elias in caelum, & per ipsum transiit Heliseus. Secundo quod in ipso est mundatus a sua lepra Aman Syrus. Tercio quia Iordanis id est, descensus significat humilitatem, quam debet homo habere in baptismo. 1. Pet. 2. Quali modo geniti infantes, &c. *[confiteentes peccata sua.]* Num ergo necessaria est ad baptismum confessio? ita sed generalis: cum enim peccator renunciat satanae confitetur se esse ei obligatum, & ita fatetur se peccatorem. *[genimina.]* Doctor debet docere singulos pro ut egent, & ita Ioannes docuit plebem & simplices, simplicibus verbis, sed Phariseos explicatius, quia erant sapientiores, quos ad poenitentiam adducit, adducendo ad recognitionem peccatorum suorum, cum dicit, progenies viper. Secundo adducit ad poenitentiam ex consideratione diuini iudicii, quis inquit demonstrabit, &c. Et secundum Rabanum, sensus est, agite poenitentiam, alioqui nemo vobis demonstrabit fugere, nemo eripiet vos a ventura ira. *[fructus dignos.]* Primo fructus digni sunt, punire iudicio sacerdotis quod deliquisti. Postquam enim conuertisti me, percussimur membra, id est, affixi carne mea. Secundo fructus est, cauere a peccato & eius occasione, tanquam a facie colubri fuge peccatum. Tercio quantum in malis studuisti, in bonis stude, huma-

Roman. 6. Inhumanum enim dico, quantum exhibuistis membra vestra terere iniustitiae, exhibete servituti iustitiae, & quia poenitentiae impedi mentum est duplex, scilicet, praesumptio de generis claritate, hanc tollit Ioannes. *[ne velitis &c.]* Non enim qui filii carnis, filii sunt Dei, & Dominus dicit, si filii Abraham estis opera Abraham facite. *[de lapidibus.]* Designauit eos lapides, qui a Iosue in Iordane erant collocati, ibi enim baptizabat Ioannes. *[ia enim secutis.]* Iob. 13. Fugite a facie gladii, quia vltor iniquitatum gladius est, & scitote esse iudiciu. & 2. Petr. 3. non tardat Deus promissionem sed patienter agit propter nos, nolens aliquos perire, sed omnes ad poenitentiam reuerti. *[Nisi conuersi fuerint, gladium suum vibrabit.]* Nisi conuersi fuerint, gladium suum vibrabit, arcum suum tetendit, & per virtutem intelligitur iudicii distinctio. *[quae non faciunt fructum.]* Non solum igitur praescinditur, quia facit malum, sed quia non dat bonum fructum, ita Matth. 23. Esuriui & non dedistis mihi, & Luc. 13. tres anni sunt, ex quo venio querens fructum, & non inuenio. *[Ego baptizo.]* Sicut nunc catechismus praecedit baptismum, ita & tunc baptismus Ioannis loco catechismi erat, & nota, baptizatus a Iosue rebaptizatur a Christo, sed baptizatus ab haeretico non rebaptizatur, quia Ioannes baptizabat in persona sua, sed haeticos in persona Christi. *[calceamenta.]* Nota diuersa verba esse in Matthaeo & alijs Euangelistis, ut intelligas non esse mendacium ubi verba sunt diuersa, si sensus est idem. *[Et igni.]* Bonos baptizabit Spiritu sancto, malos vero igne inferni.

Simon de Calsia lib. 3. *[factum est verbum Domini super Iordanem.]* Et venit in omnem regionem, tumiditas est, velle prodire in publicum, nisi desuper veniat iussio verbi: non ex propria voluntate: sed ex alterius directione, venit vero ut testimonium ferret de Christo, & de voce quae in eius baptismo sonuit, vide quanta virtutibus erat praeditus Ioannes. *[poenitentiam agite.]* Baptizabat & praedicabat poenitentiam, quia haec duo necessaria sunt ad salutem, sed intellige, non solum baptismum esse, qui nos regenerat, sed omnia etiam sacramenta baptismi sunt, quia lauat. Imo & omnis virtus baptismus est, quia etiam lauat. *[veniebant confiteentes peccata sua.]* Non ea confessione quae in ecclesia fit sigillatim enumerando omnia peccata: sed erat quaedam confessio generalis, qua fatebantur se in lege deliquisse, alioqui non posset Ioannes confessiones audire singulorum. *[progenies viperarum sive serpentum.]* Hi filii serpentum sunt, qui terrenalectantur,

quibusque terra cibum est: & qui an fractuose procedunt: quibusque humana carnaliter prudentiam habent. *[vobis demonstrabit.]* Si si venistis ad baptismum, quis erit qui doceat, quomodo sit vobis fugiendum a ventura ira? *[facite fructus.]* Ecce docemini quomodo fugiatis, pia profecto praedicatio, statim remedium vulnere apponere. Sanctus praedicator non odit homines, quauis eos opponunt & importune arguat. *[facite fructus dignos.]* Attente inspicienti, videbitur fructus fidei esse credere, sicut medicina sanare, nam lucrum quod inde capit medicus, non est virtutis suae artis, sed est hominis medentis, ita fructus poenitentiae non est alius quam poenitere in animo, & veritate, id est, omne delectationem etiam parua excludere, viamque iniquitatis plusquam morte abhorre. Est videlicet peccati cognitio estimare diuinam auersionem: dolere ante acta: odire iniquitatem, & in futurum cauere. Hic igitur fructus poenitentiae est. Tunc vero hic fructus dignus est, cum aequat aut superat magnitudinem doloris peccati magnitudinem, nescio vero an fieri possit, quod poenitentia peccatum excedat, cum peccati offensam infinita sit, & ideo fuit necesse Christum pati & poenitere loco nostri: alioqui etiam si vnus homo omnia mala sustineret, fieri non posset, ut ex aequo satisfaceret. At aequa peccato poenitentia est, cum dolor de commisso, & cautela de committendo, aequat delectationem in facto peccato susceptam. Secundo fructus poenitentiae est, ita amare iustitiam, sicut amari iniustitiam. Tercio a licitis etiam abstineret propter criminum dolorem. Quartus ita valide membra expendere in actione virtutis, sicut exhibuisti in actione iniquitatis. Dices iam senex sum, nec valeo ita bene agere, sicut male egi, certe si non vales, affectus tibi pro opere valebit, ut denarium recipias, cum his qui mane laborauerunt. *[patrem habemus Abraham.]* Nulli enim aliena sanctitas prodest si ipse in peccatis esse voluerit, adeo ut nec Christi, nec ecclesiae marita homini iniquo prodesse possint. *[de lapidibus his.]* Intendebat Ioannes adstantes gentiles ad poenitentiam pronocare, & rursus nemo desperet, quauis durus, posse conuerti, si gratia velit subiacere diuina. *[ad radicem.]* Radix meriti est voluntas, nemo datur, quia egit, sed quia voluit. *[ergo vox.]* A se ipsa non emittitur, sed aliunde virtus est, unde vox ipsa formetur, scilicet, a Deo, qui est & qui erat, erat tamen vox de articulata, non velut animalium brutorum. *[parate viam.]* Via Domini volun-

Paulus de Palacio

voluntas est, quæ tunc paratur & dirigitur, cū à recta ratione ab errore & iniquitate reuocatur. [fortior me est.] Qui forti armato bellū indixit, & fortior qui propria morte mortē superauit, se q; ipsum à morte reuocauit ad vitam. [calceamenta.] Quō igitur quis fama est maior, hoc se magis deprimat vanā gloriam declinās. [igne inextin.] Quia dum viuerent, eis ignis male concupiscentiæ non defecit.

Hugo Card. [venit Ioannes.] Cum 30. annorū esset, quæ etate etiam Ezechiel prædicare capit. [in deserto.] Contra quosdā, qui in desertis nolunt predicare sed in claustris, [appropinquabit.] Non vos regno, quia per gratiam Dei, gratia intra vos est. [penitentia.] Cur igitur predicatoribus aliud quam hæc prædicantur? cur prædicant subtilia & inuutilia? prædicet igitur predicator, facite penitentia, declinādo à malo, appropinquate regno, faciēdo bonū. [vox.] Vox nō multū durat & ita fama Ioannis, nō multū durauit. [clamantis.] Non tantum loquētis, aut prædicantis, sed grandi affectu clamantis, ut peccatores inuidentur, & excitentur à somno. [in deserto.] In omnibus Ioannes se exhibet normā penitentibus, quibus magis cōuenit desertum quam palaciū, dūcam eam in solitudinē, & loquar ad cor, & Psal. in terra deserta, sic in sancto apparuit tibi, & Moyses in deserto videt Deū. [semita eius.] Scilicet cōsilia, quæ sunt viæ strictæ, sed mundæ, altæ, & pacificæ. Prouer. 3. viæ eius viæ pulchræ, & semita eius pacificæ. [locustæ.] Peccatores, de quibus dicitur macta & māduca. [mel syluestre.] Quia cōtemplatio dulcis non nunquā habet à marorē, dū recordatur vitæ penitentis, vel præteritorū peccatorū. [fructus dignos.] Arbor est penitentia, radix contritio, folia cōfessio, fructus satisfactio, hæc omnia agat qui digne penitere vult. [de lapidibus.] Ostēdit lapides, quos Iosue in Iordane statuerat, nam, 12. lapides ē siccio in Iordane demeriti, significabant Gentiles in Euāgelio adductos, contra, 12. lapides ē Iordane in siccū electi significabāt Iudæos exsecratos. [insistere.] Ergo peccator mortuus est. [securis.] Potestas Romanorū, quæ excidit Iudæos, vel Christus, qui excidit caeremonias, nā in morte Christi lignū securis diuisum est à ferro, id est, corpus ab anima, quæ in limbū descendit, sed tertio die enatauit & ad manubriū in sepulchro detentū cōiecta est, vel arbor, genus hominū, securis calamitas quā tēpora nostra sentiūt, velut æternæ calamita-

tis præfagia, vel etiā, quiuis homo arbor est. Psal. 13. lignū planta, & idē Hier. 17. Prædicatio dicitur securis, quæ à diebus Ioannis prædicta est ad arguēdū corra omnia peccata. Nota ex. c. 9. Iudicū q; tres sunt arbores, vitis, ficus & oliua, vitis sunt Prælati, qui debēt fructificare suauitatem odoris bonæ famæ. Eccl. 24. Ficus sunt religiosi, qui debēt esse ficus bonæ, valde bonæ. Iere. 24. Oliua sunt laici abūdātes in operibus bonis, sed ve quia prælati verū sunt in prauum. Iere. 2. Et religiosi quidā, ficus sunt valde malæ, & laici salices infructuosæ. [in ignem mittetur.] Viri boni in morte exciduntur, sed postea uirilecū. Iob. 14. malignē eiiciuntur. [calceamenta portare.] Calceamenta temporalia bona sunt, indigna predicatoribus, iuxta dictū Samuelem, non accipi à vobis vsq; ad calceamenta. [et igni.] Vel amoris, vel tribulationis, vel purgatorij, de primo dicitur, ignē veni mittere in terrā, de secundo igne me examināsi, & de excelso militignē in osibus meis, & erudiuit me. Thren. 1. de tertio saluus erit, sic quasi perignē. [in manus.] Id est, in potestate, dispergā eos ventilabro in portis terræ. Iere. 15. [et permundabit.] Nunc mundat Dominus verbo suo. Ioan. 15. vos mūdi estis propter sermonē, mūdāt etiā tribulatione, quia quod fornax auro, limā ferro, flagellū grano, id est tribulatio iusto, demū mundat lachrymis, asperges me Dñe lussopo, sed nō fit perfectā in hoc mūdo purgatio, quodq; hic nō purgatur, in futuro purgabitur. Et hoc pertinet ad prælatos, ut emundēt ecclesias suas à sordibus peccatorū, debet enim se dere constans. [in extinguit.] Quia nec extinguit nec extinguitur.

Caietanus. [in diebus illis.] Id est, anno. 17. Tiberij, & tacetur conuersatio Christi ab anno duodecimo ad trigessimū, quia fuit cōuersatio cōmunis, qualis ceterorū. [Ioannes baptista.] Cum Iesus sit pater fidelium per baptismū, qui duraturus est vsq; ad finē mūdi: & Ioannes baptizauerit modico tēpore: At Iesus detulit hoc nomē Iōni, nolēs reseruare sibi. [regnum calorum.] Id est, regnum Dei, & Christi, quod à die iudicij manifestabitur plenissimē, & quidem regna terræ oculis conspiciuntur, hoc verō regnū Dei tempore legis veteris vehementer à nobis distabat, distabat enim notitia, affectu, & cessu. At vbi Christus natus est, appropinquauit, siquidem erat anima Christi beata, in morte vero Christi apertū celū est, latro enim dicitur hodie mecū eris in paradiso, & in

In Euangel. Matthæi. Cap. III.

23

& in resurrectione, magis apertum est, siquidem & corpus habuit Christus tunc beatū. Sed quia nō omnibus hoc regnū manifestū est, ideo dicitur q; appropinquat, & rogamus quotidie, adueniat regnū tuū. Ad quod possidendū Ioannes dicit medium esse vitā penitentialem, dicēs penitēmini, & aperte Ioānes percutit Iudæos, qui carnis pudore solebant fecunditatem terrenā promitti viris pijs. At nunc nihil, sed regnū Dei promittitur penitentibus. [et ego.] Non gladius aut sceptrum, sed vox est, non præconis ad prælium, nō præconis ad emptionem, nō cantantis, sed clamantis magno sono. Parate viam, in vestris mentibus, affectibus, operibus. [et facite.] Nihil tortuosius resūquatis: iterq; planum efficit. [et spiritus.] Hōmōnis omnia consentis. [et herba.] Aut herba sunt, aut erudis locustis pascebantur in ea regione pauperes homines, sicut multi ciceros marinos erudos equos. [et baptizabantur.] Nouā & prædicationē, ceremoniā intulit mundo Ioānes, quasi illa ablutio esset signum, quo illi profitebatur se peccatores, vitam mūdiā in posterum adituros. [et reges.] Id est, a venenatis instructi. [et quis vobis.] Id est, quis potuit vos communere ut fugeritis à ventura ira, homines adeo malos, adeo vitij assuetos, quis tantus fuit artifex, ut persuaserit vobis fugam auenturæ iræ præsertim, cū vestra vos religio & maiores id nō suaserint, ut qui vipere erant, maxime cum vos aut non credatis futurā iram (quam Saducei negabant), aut certe non curetis eam, quia Iudæi temporalia tantū bona vel mala expectabāt, declarauit igitur Ioannes, quā difficile illi qui se iusto reputabant ad penitentia cōuerterentur. [facite ergo fructum.] Si venistis ad baptismum, profitemes vos sordidos, vitā nouam facituros, facite opera ea professione digna, dignū est enim professum senatoriā dignitatē, ut senatorie viuere, nihil contra eam dignitatē perpetrando. Ita & vos facite fructū regni, id est, perseuerate in vitā penitentia, nihilq; contra eam agatis. [de lapidibus.] Verē ita est sicut vos creditis, quod Deus nō patietur perire filios Abrahæ, sed fallimini, non intelligentes, quod filij Abrahæ sunt secundum spiritum, quos ex lapidibus ethnicis potest Deus suscitare. [etiam enim securis.] Secus est, hætenus a Deo tolerati estis, sed iam nūc breui venit excidiū Hierosolymæ, quo cadet gentis gloria vestra, cadetq; radicitus, non enim erit excidiū, 70. annorū, sed

excidiū perpetuū erit. Huius vero excidij causa est, quia omnis arbor quæ nō fructificat exciditur, ita & vos excidimini, quia non fructificatis. [Ego baptizo.] Ioannes (iam tanta autoritatis habitus, ut Melchias putaretur) explicat quodnam suū fuerit officium, scilicet, præcedere Christū, & testificari de eo. [fortior me est.] Id est, fortior ad sustinēda mala, & ad vincēdos demones, in modū & morte. [calceamenta portare.] Tantū videlicet princeps est Christus, ut non sum ego dignus in hoc illi seruire. [in spiritu.] Ego tantū corpus lauo ille spiritū, quanto ergo excellit Spiritus carnis, tantū excedit baptismus Christi, baptismus Ioānis. [et igni.] Id est, Spiritu sancto, qui in die Pentecostes in discipulos venit, sicut Dominus docuit, Ioannes (iniquitas) baptizauit aqua, vos autē baptizamini Spiritu sancto, vel secundo sensus est, baptizabit ille suos igne tribulationis, singularis erit hic ablutionis modus, quia qui vult venire post me (dicit) tollat Crucē, & rursus, qui pie vult viuere in Christo, & c. [et vultus ventis.] Duplex officium Christi habet, alterum in hoc seculo, sanctificandi homines suo baptismo tribulatorio, alterum discernendi malos.

Druthimarus. [in deserto.] Id est, in Bethabara, vel in Euno iuxta Salim, vbi erat aque multa. [regnum calorum.] Id est gloria, quæ annūciatur cito per Christum apertū, qui per peccatū fuerat Adæ cōclusa. [sicut dicitur est per Isaiam.] Non solū gesta Domini sed etiā sui præconis prophetarū oraculis sunt prædicta, tantū enim Dominus nō nisi prænuntiātū debuit habere præconē. [semita.] Semita praua sunt in cordibus hominū, cū in eis est superbiæ mōs, luxu, & abusu & c. Hæc semitas rectas inbet Ioannes effici. [camelorum.] Ex ventre cameli lana tonditur, quæ pilis caprinis commista, cilicij materiā præstat. [et zōam.] Quia erat Ioannes Eliæ in omnibus similis. [locustæ.] Nec locustæ sunt aues, nec pilæ, alioqui Ioānes delicias quas inisset in cibis: sunt ergo locustæ communes, sed quæ maiores in Iudæa proueniunt. [mel syluestre.] Istud mel adhuc cadit in Iudæa, & est manna, asserturq; etiam hodie à multis ex illa provincia, est simile nui, vel fali, sed quia insuetum erat Aegypti, ideo dixerunt Iudæi, manhu, propter hoc mel, dicitur terra illa fluere mel. [baptizabantur.] Baptismus Ioannis habuit hanc formam, baptizo te ut credas in eum qui venturus est post me. [fugere a ventura.]

Matth. 15. *thra.* Qui contēdit ex ha do fieri agnus, ex leuo dexter, is est qui fugit a vctura ira. *[pater habemus Abraham.]* Cum Deus de vobis dixerit pater tuus Eueus, & mater tua Cethea. *[fortior me est.]* Non dixit: Deus est, erant enim rudes turbae, paulatim erudientur. *[in spiritu sancto.]* Non solum in baptismo recipimus Spiritu sanctu, sed etiam cum ab eode Spiritu eius donis acceptis, accendi mur in Dei obsequium. *[ventilabrum est.]* Examen, quo Angeli fecerunt malos a bonis: vel turbo ille faciem iudicis in iudicio precedens. Glossa inter. *[in diebus illis.]* Id est ad huc Christo habitante in Nazareth. *[penitentiam agere.]* Puniat quisque mala quae fecit quia appropinquavit illi, salus qua perdidit, & facultas redeundi, unde decidit, qua promissione, animi eriguntur. *[nam.]* Fides est via, qua salus ad cor ascendit. *[circulus.]* Vbi magis luxuria viget. *[mel.]* Sylicestre. De truci vel herbis. *[tunc exibat.]* Propter vitam, & praedicationem. *[aducos venientes.]* At non contentes peccata. *[quis vobis demonstravit.]* Id est nullus demonstrare poterit nisi vnus Christus. *[fructum.]* Id est carnis mortificationem. *[dignum.]* Id est iuxta quantitatem offensae. *[in aqua in penitentiam.]* Id est docendo vos penitere. *[criticu.]* Id est eos qui a spe aeternorum immobiles sunt. Glossa ordi. *[penitentiam agere.]* Si gratis in baptismo fit remissio, cur praedicatur poenitentia? sed triplex est poenitentia. Prima est, errores & omnia mala ante baptismum abrenunciare & condēnare, quod necesse est ad Christu vcturis. Secunda post baptismu lapsos per poenitentia renouari. Tertia qua sancti quotidie ab ijs peccatis purgantur sine quibz vita nostra non agitur, & nota q prima poenitentia virtus est, hominē veterē perimere, & vitia odire, qd qui non facit, nec virtutes complēdit, nec supplicia fugit. *[vestis.]* Lau dat in loane vilis vestis & cibi, quoru vltus in diuite reprehenditur, & monemur vt vramur velle, ad solā nuditatē tegendā, & vramur naturali, nō arte parato cibo. *[locustas.]* Significatū est per locustas, quod loānis praedictio licet turbis taperet vt mel, ac breui erat casura, sicut locusta. *[pharisaei.]* Id est diuini, per priuatā enim iustitiā diuiserant se a reliqua plebe. *[aducos.]* Id est iusti, vendicabant sibi quod nō habebāt. *[facite fructus.]* Id est, deponite prius viperea venena. *[ne velitis dicere.]* Prouocat ad humilitatē, quia in superbia nulla poenitentia est, & nota quod poenitentia timore Dei, & metu poenarū ob

oculos ponit, recolens peccata priora, & ita dolor cordis in fletus eripitur, quia vulnera dolēt, & gratia est quae sentit dolorē, & querit sanitatē. *[de lapidibus.]* A carne retrahit, & ad praedestinationē cōsiderandam prouocat. *[ad radices.]* Radices sunt cogitationes, quibus plantati, vel sursum ad caeli sustolluntur, vel ad ima inferni mittuntur. Arbor etiā est genus hominū, huius rami alij sunt aridi vt infideles incendio apti, alij virides sed sine fructu, vt hypocritae, alij fructuosi, sed venenosi, vt haeretici, alij fructuosi & sani vt catholici. *[ego baptizo in aqua.]* Id est nō mea vobis auctoritate aut beneficia, aut terrores praedico, sed eius qui post me venit. *[agni.]* Diuini amoris, nā in Leuitico iubetur, vt in altari ardeat semper ignis de celo missus, hic ergo diuinus amor omnes fideles qui Christo offeruntur, quali rebaptizat & exurit vitia carnis eorū. *[permanebit.]* Quotidie diuini tentationibus purgat. Lyranus. *[venit.]* Ioānes in deserto nutritus est, ibiq; praedicauit, postea descendit in regionē circa Iordanē. *[locustas.]* In Iudaea locusta oleo fricta, cibis pauperū sunt. *[mel.]* Reperitur hoc in Iudaea, in truci arborum, vel secundū Rabanū, sunt folia arborū alba & tenera: quae manibus cōtrita, melleū habēt sapore, & sine notatur, quāto vehemētior est ad fructū praedicationis vita, quā verba, subditur, enim exibat ad eū &c. *[baptizabantur cōsistentes.]* Quia Ioānes baptizabat, vt crederēt in eū qui vctur⁹ esset. Actōrū. 19. Id est in Iesum a quo, cū peccata cōfitebantur, veniā expectabāt. *[videns pharisaei.]* Idoneus praedicator Ioānes, qui magnorū vicia adeo cōfidentē reprehēdit, horū maxime qui literati habebāt in populo, & religiosi, reprehēdit ergo eos Ioānes quia fide veniebāt ad baptismū vt Iosephus lib. 19. antiquit. dicit, & videtur colligi, ex illo, vbi interrogati a Domino, vnde esset baptismus Ioānis, illi respondere ausi nō sunt. *[progenies viperarum.]* Quia errores & hypocrēses suas a primo genitoribus hauserāt. *[quis demonstrabit.]* Nūc vestra latet impietas, at qui reuelabitur in die iudicii. *[dignum poenitentiae.]* Vt quātū se glorificauit in delicijs, tantū habeat luctus & tormentū. *[ne velitis.]* Purabāt hi, se salutē sine operibus assequuturos, quia filij essent Abrahā. *[radicem arboris.]* Arbor homo est, qui est arbor conuersa. *[calceamenta.]* Non quod Christus calceatus incederet, siquidem, discipulos ad praedicandū discalceatos misit, sed est modus loquendi, hominis

Luc. 10. niqui dicit se improporionabiliter esse minore. *[et igni.]* In primitia ecclesiae super baptizatos descendebat Spiritus sanct⁹ vltibiter in specio ignis, sicut in die Pentecostes. Dionysius cartulius. *[venit Ioānes.]* Misit illum summa Dei sapientia, sciens mūdum non esse immediate Christi capax, praemisit igitur Ioannē. *[pregnum calorum.]* Primus qui publicē praedicauit gloriam celestem fuit Ioānes. *[parate viam Domini.]* Idem est quod poenitentiam agite. *[clamant.]* Clamabat Christus in Ioanne, sicut loquebatur in Paulo, vt ipse dicit, an experimentum quaeritis eius qui in me loquitur Christi? & nota q. 8. sunt genera baptismatorum secundū Damascenum li. 4. Diluuiū, trāsitus maris rubri, ablutiōes legales, baptismus Ioānis, baptismus Christi, lachry marū, sanguinis & flammis, sed Gregorius Nazianzenus aliter dicit, primus baptismus est figuratiuus, vt legales ablutiōes. Secundus prapariatus vt Ioannis. Tertius purgatiuus vt is quo regeneramur. Quartus supererogati⁹, sanguinem fundendo. Quintus quotidianus, vt quo lachrymas fundimus. Porro baptismus Ioannis non conferebat gratiam sicut nostra sacramenta: sed cōferebat ex fide & deuotione infipientium, sicut & reliqua sacramenta veteris legis. *[viperae.]* Cōuenientius est intelligere hoc secundū Ambrosium, q commendat eos poenitentes: solent enim praedicatores etiā ad bonos, verba dura dicere, quo eos humiliet. *[securi ad radicem.]* Arbor est quiuis homo, radix est sua subsistentia, securis vero ponitur ad radicem, vt aliquādo de improquo rapiat: dicitur enim in lib. Machab. gloria hominis vt stercus, hodie ex tollitur, cras nō inuenitur & in ecclesiaste non sit bonū impio, nec prologentur dies eius, sed quasi vmbra praetereant. *[qui post me venturus est.]* In publicū, predicando & miracula faciēdo. *[fortior me est.]* Quia excedit omnē dignitatē omnī creaturarum, etiam vt homo, propter vniōnē personālē. *[calceamenta.]* Hyperbole est, nā Christus, vt probabile est, non incedit calceatus, sed o mirabilem baptismi humilitatē, ideo igitur a Christo exaltatur. Sed quaeritur si Ioānes dignus est caelo, etiā ex condigno: si dignus fuit Christu baptizare, cur attēte se indignum tam vili ministerio? responso, q licet ex gratia quis sit dignus portare calceamenta Christi, imo & ipsum consecrare & manducare, tamē ex humana naturae conditione, nemo dignus est: excedit enim Chri-

stus quēvis hominē, in infinitū. *[Ipsē vos baptizabit.]* Per se, vel in suis ministris, quod eūm hi faciunt, ille in ipsis facit, nam Christus vt Ioānes dicit nō baptizabat. *[et igni.]* Luc. 12. Id est feruore charitatis, de quo dicit, ignē veni mittere in terrā & quid volo &c. *[in extinguis.]* Cum etiam in pī in inferno sint tor- Iob. 14. quēdi aqua viui, quomodo tantum mentis ignis ratio, quia praecipuum tormentum est ignis, vel certe quālibet tribulatio in igne intelligitur.

Tunc venit Iesus.

D. Hierony. Triplicem ob causam a Ioāne Dominus baptizatur. Prima quia homo natus erat, omnē iustitiā & humilitatē legis impleret. Secunda vt suo baptismo baptismus Ioānis comprobaret. Tertia vt Iordanis aqua sanctificis, per descēsiōnē colūbae Spiritus sancti in corda credentiū mōstraret aduentū. *[sine modo.]* Vt ostēderet Christu in aqua, Ioannē a Christo in Spiritu baptizantē. Philipp. 2. Id est, vel quia terui formā assumpsi, expleam eius humilitatē: alioquin in die iudicii tu a me ex baptizandus, vel habeo aliud baptismum, quo baptizandus sum, tu me baptizas in aqua, vt ego te pro me baptizē in sanguine tuo. *[emnem iustitiam.]* Scilicet legis & naturae, vt si Deus ab homine accepit baptismum, non dedignetur aliquis a suo cōseruo baptizari. *[columba.]* Myserium Trinitatis in baptismō designatur, fili⁹ baptizatur, Spiritus descēdit, pater auditur. Cui verō referatur, non apertione calorum, sed spiritualibus oculis, quibus & Ezechiel in principio sui volu Ezechiel. 1. minis eos apertos esse vidit. Sedit verō colūba super caput Christi, ne quis putaret vocem patris ad Ioannem factam. D. August. li. 3. De mirabilibus scripture ca. 5. Dominus baptizatur, nō quia lauacro egeret, qui nec originalē, nec actuale culpā habebat, sed vt aquas, (quauis in deserto Ade, a Dño non maledictas) terrae (qua cōti Genesi. 3. nebantur) maledictione infectas purgaret, & ne quisquā hoc sacramētū negligeret, cū Dominus qui sine peccato fuerat, baptismū iniuit, & vt a diabolo se occultaret, donec re- tatio periceretur, qui illū velut peccatōrē crederet, lauacro indigēte, Spiritu vero descēdētē vidit, vocē patris audiuit, & calos apertos cōspexit, vt demonstraret quid baptismus valeat, nec em tunc solū Spiritu vidit, cū quo vnus est substantia, nec tunc solum patrem audiuit, a quo ante Luciferum genitus est, Psal. 109. (id est, ante omnē Angelicā creaturā, quae Luciferi

Matth. 14.

Ephes. 2.

Genes. 1.

Hebr. 12.

Psalm. 126.

Osam. 13.

Psalm. 24.

Psalm. 111.

ciferi nomine designatur) nec tunc ei celi aperti sunt, celi thronus celum est. Sed ut quisque sciat quid in baptismo recipiat, intelligat enim se à peccatis ablutum, spiritum sanctum accipere, & à Patre ut filius haberi, celi loqui, sibi aperiri, ut qui celi cuius sit, columba autem, aui non fuit, sed ex aere facta non dubitatur, nec enim aues peccauerunt, ut hac assumptione à delicto purgarentur, sed quia filius corporalis in mundo apparuit, conueniebat, ut Spiritus sanctus etiam corporaliter appareret, & vox patris corporaliter audiretur, & item, quia filius in aqua descendebat, fuit conueniens, ut & pater ex aquatili nube intonaret, & Spiritus sanctus in columba, quæ à principio ex aquea natura facta est, videretur, ut tota Trinitas eandem voluntatem habere ostenderet.

Idem tract. 7. in Epist. Ioannis, diligendus est proximus, sed cum peccat corripendus: amandus enim est homo, sed eius in eo vicium corripendum. Ideo enim per columbam demonstrata est charitas, quæ super Dominum descendit, columba felle caret, at alis & rostro prouido pugnat. Igitur sine amaritudine seruit, hoc facit & quibus pater, cum filium ad disciplinam castigat, quis enim est pater, qui non corrigat filium suum?

Idem de consensu Euang. lib. 2. cap. 14. Tu es filius meus. Ita habet Lucas & Marcus, at Matthæus dicit, Hic est filius meus, igitur verba non eadem fuerunt omnibus Euangelistis, sensus tamen vnus fuit, scilicet, ut omnes intelligerent, illi filium à patre diligere.

D. Ambrosii. in. c. 3. Lucæ. Baptizatus est Iesus, non mudari volens, sed mudare aquas ut abluta per carnem Christi, quæ peccatum non cognouit, baptismatis ius haberent, causa vero baptismi explicatur à Domino, dicente. Sic decet nos implere, quo monstratur, quod licet patriarchæ & Prophetæ & Angeli venerint edificare ecclesiam Dei, si tamen Dominus ipse non venit ad edificandum & custodiendum nihil sit, & ita, nisi ipse præcedat nos in baptismo, nos sequi non possumus: verè enim dictum est, post Dominum ambulabis, & rursum, vias tuas domine demonstra mihi, venit igitur Dominus ad baptismum Ioannis, sed quia eius baptismus poenitentiam habet delictorum, ideo eum prohibet Ioannes, quasi dicat, cur venis ad me qui peccatum non habes? [sine inquit, modo, sic nos decet implere omnem iustitiam.] Id est, misericordiam, disperdit enim & dedit pauperi, iusti. e. m. in sæcu. si Christus dedit mi-

hi per baptismum gratiam quam non habui, igitur iustitia eius manet in æternum. Item, quæ nam est iustitia, nisi te incipere, quod alterum facere velis: ut cum tuo prouoces exemplo? quæ nam est iustitia, nisi ut quis carnem suscepit, non quasi Deus ministerium carnis excludat, sed quasi homo, carnem vincat, ut vincere me doceat? docuit ergo Christus me qui habebam carnem infecta vicijs, ut eam sepelirem, renouarem vero virtutibus, o verè diuinam in humilitate prouidentiam! Quid tam diuinum ad prouocandos ad baptismum populos, quàm Christum baptizari: & ut nemo se credat innocentem (sed sciat se lauacro indigere,) quod Christus lauetur innocens? si pro nobis Christus lauit, imò nos in corpore suo lauit, quanto magis nos nostra delicta lauare debemus? Sed quo opere magis Christus probatur Deus, quam hoc baptismo, quo in vno momento omnes homines vbiq; diffusi, in Christi carne loti, lauti sunt? vnus enim descendit in aquam ut ascenderemus omnes, vnus omnium peccata suscepit, ut omnium in vno peccata morerentur. [columba.] Simpliciter requirit baptismus, ut simus simplices sicut columba, pacem requirit baptismus, quam columba diluuij aduexit, igitur sicut columba attulit ramum, pacis signum: ita Spiritus sanctus pacem adfert ecclesie. [hic est filius meus.] Hæc vox non per Angelos dicta est, sed ab ipso patre vox de celo missa signauit. [in quo mihi complacuit.] Non aliena laudat in filio, sed sua, omnia enim quæ habet filius, pater habet. Credidit his verbis mundus in elementis, credat & in hominibus, ratio est, ut credamus nos, si quidem ex animam ita Deo obedierunt.

D. Grego. homi. 30. Spiritus sanctus in columba & in igne apparuit, quia quos repleuerit, simplices facit & ardentes, neq; enim Deo, aut simplicitas sine zelo, aut zelus sine simplicitate placere potest, & ideo dictum est, estote prudentes vt serp. & simp. vt col. & Paulus nolite pueri effici sensibus, sed matricia paruuli estote, & de lob dicitur, q erat simplex, & etiam rectus, omne enim igitur cor, quod Spiritus sancti gratia tangitur, & mansuetudinis gratia est tranquillum, & zelo iustitiæ accensum.

Sed quæ nam causa est, q Spiritus sanctus super Dominum in specie columbæ, at super Apostolos in igne descendit? Plane, si Christus antequam nos mansuetè colligeret, zelo iustitiæ cõtra nos inardesceret, actum de nobis

de nobis erat, voluit igitur peccatores non ferire, sed colligere, homo pro hominibus factus, mitem se hominibus præbuit. In specie igitur columbæ Spiritus descendit, ut non per zelum percuteret Christus, sed per mansuetudinem saluaret. At quia omnes, Apostoli etiam, peccatores sunt, eos cõtra semetipsos zelo iustitiæ armavit, & peccata, quæ Deus per mansuetudinem parceret, ipse in se per poenitentiam peruniret. Peccata enim quæ Deus per mansuetudinem tulerat, nos debemus zelo poenitentiae punire.

D. Chrysost. hom. 12. [Tunc venit Iesus.] Cui famulis Dominus, cum reis iudex baptizatur, sed in hac humilitate, eius resplendet subtilitas, quid verò mirari si baptizatur, qui creditur, crucifigitur, & occiditur. At ne conturberis videns Dominum humilem, ideo Ioannes de ipso tot prætulit præconia, dicens non sum dignus portare eius calceamenta, &c. Et ne putes Christum egere baptismo, prædicit Ioannes, Ecce Agnus Dei qui tollit peccatum mundi [sine modo.] Sicut Petrus non se pedes lauari permisisset, nisi Dominus dixisset, Quod ego facio, tu nescis, ita nec Ioannes baptizasset, nisi Dñs diceret [sine modo.] Nec erat pertinaces, sed Christo [ut Domino obedientiam demonstrabat, nec dicit sine] sed, [sine modo.] Nunc hoc fiat, fiet quod tu de me optas, postea, & sane tu credis, non decere me à te baptizari imò verò decentissimum est, dices quomodo? quia sic implebimus omnem iustitiam, Ego quidem reliqua legis impleui, hoc vnum reliquum est, ut vos à maledicto quod per prauaricationem legis incurristis, absoluiam. Hoc oportet me implere, ad quod implendum veni, & carnem suscepi. [cali ei aperti sunt.] Vulgus enim credebatur multum maiorem Ioannem quàm Iesum: Erat enim ille splendido loco natus, de matre sterili, in eremo versatus. Christus è matre paupere, & obscura, communiter viuens, ne igitur quisq; errorem suum confirmaret credens maiorem Christo Ioannem, ideo celi Christo aperti sunt. Dices si cælum Christo apertum est, si vox de celo intonauit, si Spiritus sanctus in specie columbæ apparuit, qui fieri potuit, ut qui hæc audierunt, Christo non crediderint? respondeo. Sicut non crediderunt Moysi sub quo multa sunt facta miracula, nec crediderunt Christo, qui postea multo maiora miracula fecit: ita nec crediderunt miraculis quæ nunc acciderunt. Suscitatus est Lazarus, & nec id perpulit Iudæos ut crederent: imò perpulit, ut Christo quereretur mor-

tē. Ne igitur queraris de diuina prouidentia, quæ in quodam loco de Iudæis queritur, dicens, Quid debui facere vineæ meæ, & non feci? Porro aperiuntur celi, ut discas cum baptizaris, te à Deo è cælis vocari, ut ad patriam cælestem contendas, nihil habens cum terra cõmune, & quidē si nunc hæc signa visibilia non vides, suscipe tñ quæ olim facta fuerunt: nobis enim sola ad hæc sufficit fides. At in specie colubæ apparuit Spiritus sanctus? mansuetudinis admonens baptizatos, simulq; in memoriam renouans, q sicut columba illa in diluuiio, attulit ramum oliuæ, pacē rebus desperatis indicans, ita nec tibi desperandum est. Tūc enim per poenam orbis liberatus est, nūc verò idem liberatur, sed per gratiā, colubæ igitur cernitur, non ramū oliuæ afferēs, sed Christum omnium liberatorem ostendēs, noli igitur esse tāto beneficio ingratus, vbi enim baptismus est, adoptio filiorum est, at vbi hæc est, omnia mala excludūt, omnia verò bona aduocantur: nihil igitur tibi cum terra, vocatus es enim à rege è tugurio tuo in palatium suū, noli ad tugurium tuū respicere omnia quæ in mundo sunt, cælo collata panniculi sunt pauperum: noli itaq; post columbā, ad serpentem, qui nos decepit, accurrere.

Author in nomi. homi. 4. Tunc venit.] Cui Ioannes baptizat, dicens venturum alium qui se fortior sit, tunc Christus venit, ut ita testimonium accipiat à Ioanne: qui de Christo dixit: Ecce agnus Dei: simulq; testimonium perhibeat Ioan. quod verò de Christo dixerit, fortior me est. Id enim ita esse, cælum apertione, colubæ & vocis aduētū demonstratū est. Et sicut Sol non expectat luciferū occisum, ut luceat: sed post luciferū venit, ipsius candore obscurans: ita & Christus post Ioannem venit, eius doctrinā obscurans, nā & Ioannis discipuli dicunt, Rabbi, ecce cui tu testimonium reddidisti, baptizat, & oēs veniunt ad eum. Veniens verò ad baptismum Christus, totius naturæ humanæ mysteriū impleuit: licet enim ipse peccator non esset, naturam tamen suscepit peccatricē, & ideo licet ipse baptismo non egeret: tenebat tamen carnalis natura, [Ego a te.] Spiritus enim carnem sanctificat, non caro spiritum, iustus Deus peccatorem iustificat, non verò contra: diues pauperē ditat, non pauper diuitē: omne demum bonum è cælo in terram descendit: non verò ascendit in cælum è terra. Si Angelus de cælo repellit, quia cogitauit opus superbiæ, quid ego merebor, si peregero opus hoc, ut totius naturæ Dñm baptizem? [implere omne iustitiā] To. primus. D Pri

Ioannis. 2

Gala. 3

Ioannis. 17

Matth. 10.

1. Cori. 14.

Iob. 1.

A. Cor. 2.

Ioannis. 11

Iacobi. 1

Primum, quia ita oportet cum qui predicat baptismum, suscipiat baptismum: iustitiam quod, quam verbis docet, prius faciat. Aut secundo, sicut implebo nunc baptismi iustitiam, ita oportet reliquas iustitias implere. Si enim Deus purus essem, non implem iustitiam nascendi, crescendi, baptizandi, moriendi: at quia sum Deus in homine, & hominum est opus habere baptismi (quia peccatores sunt) ideo secundum dispensationem naturae suscepta baptizor: sicut & impleui, ut homo, iustitiam nascendi, crescendi, esuriendi, sitiendi, &c. Non enim nascitur homo purus, aut Deus purus: sed Deus homo: hic igitur homo baptismum suscipit, vel tertio, sine modo ut a te baptizet in aqua: tu a me baptizaberis in spiritu. *[confestim ascendit de aqua.]* At quid refert, quod confestim ascendit, si postea ascendere poterat? sed hic mysterium subest, qui enim vere iustus per baptismum fit, is confestim ascendit ad virtutes, & ad dignitatem subleuatur celestem. Qui enim in aquam descenderant peccatores filii Adam, de aqua ascendunt spirituales filii Dei, idque confestim. Quod si multi baptizati remanent peccatores, sicut prius, id sua culpa est: non baptismi defectus. Baptismus poterat confestim ad meliora subleuare: vel secundo dicitur confestim, quia Christus festinabat exire, ut cum diabolo congrederetur, & vinceret tyrannum, charitas eum urgebat: sicut enim dux dato signo, properat, ne eius mora periculum pariat suis: ita Christus dato baptismi signo, currit, & festinat ad arma, id est, ad accipiendum Spiritum sanctum: ut cum totius humanitatis hoste depugnet: si quidem diabolus audito quod filius Dei veniebat in mundum, festinabat omnes homines sub peccato velle concludere. *[aperiti sunt ei celi.]* Celi rupti non sunt, alioqui omnibus patuissent: sed Christo oculi sentus aperti sunt, ut videret, quae erant super caelos: ideo dicit, quod ei aperti sunt: sicut etiam vidit Stephanus: sed dices, num Christus celi prius erant clausi: nunc ei qui erat in caelo, visi nunc sunt celi: sane sicut secundum dispensationem humanae naturae baptizatus est Christus: ita & secundum eandem celi ei aperti sunt, ut intelligant, qui recte baptizantur, se oculos recepturos, quibus ea quae super caelum sunt, videre possint. Qui enim non credit ea quae gloriosa ac terribilia reposita promittuntur in caelis, ante eius oculos celi obturati sunt: qui autem credit humiliter, & velut ad id quod credit tendit, illi celi aper-

ti sunt, & cum sit corpore in terra, animo est in caelo. Secundo intelligi potest, quod quidam invisibilia obstacula essent in caelo, quibus obfistebant animae defunctorum non ibant in caelum, quae Christo baptizato aperta sunt, id est, propter eum aperta sunt, propterque eum omnibus etiam, qui in eo baptizantur: sicut si ego qui aliquo dono indigeo, regis filium rogarem, ut id mihi a patre tuo impetraret: rex donans filio dicit, ego tibi do, id est, si do illi pro quo tu intercedis, non tamen illi nisi propter te do: ita & aperti sunt nobis propter Christum caeli, & ideo aperti illi sunt. Sane ante Christum nullae animae ascenderunt in caelum, sed in inferno omnes detentae sunt: & ideo Ecclesi. 24. dicitur. Descendam ad inferiores partes terrae, & visitabo omnes dormientes, & illuminabo sperantes in Deum. Porro ita aperti sunt caeli, ut iam non claudantur: at postea cum Christus ascendit in caelum, non dicitur aperti sunt caeli, sed dicitur, tollite portas principes vestras, si quidem & iustis & peccatoribus caelum iam pater. Tertio intelligitur: celi dicuntur scripturae divinae, quae aperiuntur viris qui Spiritum sanctum in baptismo recipiunt. Si quidem insufflavit Dominus in discipulos Spiritum, & aperuit illis sensum, ut intellig. scri. *[in specie columbae.]* Quae inter omnes animantes est cultrix charitatis: & quidem omnes species virtutis habere possunt impostores, sicut & iusti: ieiunare illi possunt, & eleemosynam facere, solam charitatem colere iniusti non potest: ideo in columbae specie, id est, in charitate. Spiritus sanctus est. *[in quo complacui.]* At in transfiguratione additur, ipsum audite: non quia Moysen nolet pater audiri, sed quia filium audiri praeferebat: videlicet ut legis & prophetarum Dominum.

Euthymius. *[venit Iesus ut baptizaretur.]* Causa veniendi fuit, ut manifestaretur Israel. *[et tu venis ad me.]* Aliqui legunt interroganter, at alij legunt affirmatiue, tu venis ad me, ac si dicat, ego quidem occidam: sed & tu sequeris me, quia etiam occideris. *[sine modo.]* Meae divinitatis velamenta obtendere: sicut enim dispensatorie homo propter homines factus sum, (ita enim fallam diabolum, qui haec tenus homines decipiebat) ita etiam dispensatorie baptizor, ut ita hominum sordes in baptismo lepeliam, & Israel demostret. *[omnem iustitiam.]* Haec tenus omne praeceptum Dei impleui, restat hoc

Ecclesi. 24.

Joan. 10.
Luc. 11.

hoc etiam implere, ut baptizeret: & quia Adā nec unicum praeceptum implevit, impleam ego omne praeceptum. *[confestim ascendit de aqua.]* Dicunt quidam, quod Ioannes demergebat eos quos baptizabat in aquam usque ad collum, donec omnia sua peccata confiterentur: at quia Christus nullum peccatum habuit, ideo non est ibi detentus, sed confestim ascendit de aqua. *[aperiti sunt ei celi.]* Qui enim inobedienti Adam veteri clausi sunt, nouo Adā obediēti referantur: & qui dem referantur, ne Iudei videntes eum baptizari, putarent peccatorem. *[columbae.]* Imitatur Spiritum sanctum columba, quae est animal homini amicum: non facile irritabile, patienter sustinens se filijs priuati: multisimum, & bono gaudens odore: indicauit esse cessationem diluuii: sicut & Spiritus sanctus indicauit peccatorum cessationem. *[in quo mihi bene placuit.]* Id est, in quo hominibus bona volui.

D. Hilarius. cano. 2. Erat in Iesu homo totus ideo in famula in Spiritu corpus assumptum, omne in se sacramentum nostrae salutis expleuit: ad Ioannem igitur venit factus ex muliere, sub lege positus, non egebat ille baptismo, sed assumptum ab eo fuerat creationis nostrae, & corpus & nomen: per illum ergo sancti ablutionis nostrae erat sanctificanda purgatio. Prohibetur igitur baptizari ut Deus: at ita in se oportere fieri facit: ut homo, & erat per eum omnis implenda iustitia, per quem solum lex impleri poterat.

V. Bede baptizatur Dominus, ut aquae reciperentur baptismi, qui posset vnicus id quod tot non poterant antiqua facere baptismata: & dum Dominus corporis humilitate vndas Iordanis subiit, Diuinitatis suae potentia celi nobis ianuam pandit, & dum caro innoxia frigentibus tingitur aquis, operata quodam noxiis romphae reslinguitur ignis. *[baptizatus Iesu, & orante.]* Orat ad informandos nos, quibus baptizatis, viciuua celi pandatur non ociose viuendum est, sed bonis operibus & orationi insistendum: quia etiam in baptismo peccata sunt laxata, sed carnis fragilitas non est solidata: sane in Mari Rubro necatos gratulamur Aegyptios: at in deserto humanae conuersationis hostes occurrunt illi, qui duce Christi gratia, nostros sudore vincantur, donec ad promissam veniam patriam vitae eternae. *[columbae.]* Quia Spiritus sanctus effugiet fictum, ne habitabit in corpore subdito peccatis, & quia qui cum Simone Mago in felle sunt

iniquitatis, partem in spiritu habere non possunt: & quia sicut non coruus, sed columba asserens rannum oliuae, pacem mundo post diluuium reddidit: ita soli hi qui in simplicitate cordis baptizati sunt vnio-nem Spiritus recipient: nemo enim putet venisse columbam ut Christus proficeret, non ille profecit, qui Deus & homo erat, sed profectus ecclesiae indicatur. *[et vox de caelo.]* Merito Ioannes Baptista internatos mulierum maior, cui se filius baptizandum credit, spiritus videndum se exhibet, suum quod de caelo filium commendat pater. Quare accensus Ioannes, clare iam Christum predicare aude, dicens. Ego testimonium perhibui, quia hic est filius Dei. *[in te Ioan. 13.]* placuit est mihi. Id est, per te placet quod gerendum est gerere: vel in te complacui, id est, cum olim testatus sum, quod poeniteret me fecisse hominem, quia peccatores erant, in hoc solo complacui, in quo nullum peccatum inueni. Incauit ergo Dominus & non poeni. cum, tu es sacer. in aeternum.

D. Thomas. *[tunc venit Iesus.]* Tunc, id est, quando Christus erat annorum triginta, si-gnificans neminem debere officium praedicationis, vel praedicationis assumere ante aetatem perfectam, vel tunc, quando secundum communem hominum eundem videri poterat multa peccata commississe, quae non commiserat tamen. *[a Galilea in Iordanem.]* Id est, a transfiguratione, ad descensum: debet enim qui baptizatur, migrare de vitijs ad virtutes, & in humilitatem descendere: quia humilibus datur gratia. *[ut baptizaretur.]* Antequam necessitatem baptismi alij imponat, ipse baptizatur, contra illos, qui alij-gant onera inportabilia, quae digito mouere nolunt. *[prohibebat enim.]* Recusat igitur honorem qui sibi offertur, plane suum & in firmitatem & humilitatem agnoscens: dicitur enim noli querere ab homine ducatum, neque a Rege cathedram honoris. *[sine modo.]* Ut baptizet in aqua, qui post modum sum baptizandus in sanguine: quo baptismus etiam Ioannes baptizatus est, pro veritate dicenda, & ita pro Christo qui veritas est, vel sine modo dum formam gero seruilem, humilitatis officium implere, quia postea ego te baptismo gloriae baptizabo. *[desertum.]* Desertum est, ita per baptismum est omnis iustitia implenda, nisi enim quis re-natus fuerit ex aqua, non videbit regnum Dei: Christus igitur impleuit omnem iustitiam legis & naturae, sed prius per istam viam baptizatus. Pri. Thom. D 2 pñmi

Galat. 4.

Genesi. 3.

Exodi. 14.

Sapient. 1.

Ador. 8.

Genesi. 2.

Joan. 13.

Genesi. 6.

Psalm. 109.

1. Petri. 1.

Matth. 23.

Ecclesi. 7.

Joan. 3.

primum implere voluit, vel ut Remigius exponit, decet me dare alijs exemplum baptismi, in quo omnis plenitudo datur iustitiae: datur enim gratia, & aliae virtutes, flumen enim Dei repletum est aquis gratiarum & virtutum: vel tertio ita decet: necessitas enim est ut inferior subdat se superiori: gratia vero est cum subdit se pari: perfecta iustitia est subdere se inferiori. *[tunc dimisit eum.]* Vera enim humilitas est quam non deferit obedientia, quasi scelus idolatriae. *[1. Reg. 15.]* est, nolle acquiescere. *[confestim.]* Quia statim baptizati induit Christum. *[aperit sunt caeli.]* Qui humano generi erant antea clausi propter peccatum: igitur baptizati statim si moriantur euolant in caelum: id ipsum & martyres, & qui perfectam egerunt poenitentiam: unde Actorum. 10. Petro oranti post peccatum aperitur caelum: & Actor. 7. Stephano lapides ferenti caeli aperiuntur. *[columba.]* Columba non fuit a Christo in imaginaria visione visa, alioqui solus eam vidisset Christus, nec fuit in unitate personae assumpta, sed fuit de nouo illa species formata: apparuit autem in columba, quae gemitum habet pro cantu, quia sancti gemit pro peccatis debent. Naum. 2. gementes ut columbae: item fecundi debent esse sancti, sicut spiritus fecundus est. *[descedentem.]* Quia omne datum optimum, & sursum est, de sursum a patre luminum. *[reuerentem.]* Semper missio visibilis signum est invisibilis missionis. *[hic est filius.]* Baptismus facit filios Dei: igitur vox testata est, quod indicabat columba. *[filium.]* Naturalis, hodie enim genuite. *[in quo complacuit.]* Placet sibi artifex in opere suo, quia participavit artificis perfectionem: placet Deo in operibus suis, quia aliquid diuinitatis in eis reuertit, sed omnino non placet in aliquo nisi in filio, in quo tota eius bonitas splendet. Porro in hac Trinitatis manifestatione notatur, formam baptismi dandam esse sub terna personarum invocatione.

Simon de Cassia. lib. 1. cap. 18. Baptizatur Dominus non ut pro se indignus sed pro nobis: nostra enim egit ut sua, est enim caput nostrum, & ita baptizatur, sicut & orauit patrem, pro nobis scilicet, & quia cum aquis mergitur, ut peccator mergitur, ideo qualis sit vox patris, & columba spiritus sancti ostenditur: iam igitur nulla sit dubitatio, quod ille sit Dei filius, quem pater, & spiritus ita esse testantur.

Druthmarus. Dominus cum esset annorum triginta, baptizatur, notans quod eiusdem aetatis omnes resurgent in iudicio, quae etiam aetate Adam formatus est: occurremus enim omnes in virum perfectum, in mensuram aetatis plenitudinis Christi. *[Ego a te debes baptizari.]* Igitur Ioannes nouit, quod Christus erat baptizaturus suos fideles. *[columba.]* Quidam dicunt, quod sicut stella quae duxit Magos, expleto suo ministerio disparuit: ita & columba hanc peracto hoc officio non amplius existit. *[aperit sunt caeli.]* Aperitur caelum baptizato: illa enim Romphaea ignis quae ante paradisum erat, in aquis baptismi extinguitur. *[mansit super eum.]* Id speciale Christi fuit, super quo mansit semper spiritus: nam ab alijs sanctis aliquando pro peccato recedit.

Hugo. *[tunc.]* Cum Dominus esset triginta annorum, & tredecim dierum, & anno euoluto vertit eodem die aquam in vinum, & sequenti Pascha Ioannes incarnatur, anno vero euoluto Ioannes decollatur, & proximo pascha Christus crucifigitur: qua computatione fit ut Christus solus vixerit triginta duos annos & dimidium. Iam nota multiplicem baptismum, primum, in verbo: Ioan. 1. Vos mundi estis propter sermonem meum.

[In aqua.] Ioan. 3. Nisi quis renatus fuerit ex aqua. *[In spiritu.]* Actor. 1. Vos baptizabimini spiritu. *[In igne tribulationis.]* Isaia. 4. Si abluerit Dominus sordes filiae Sion, in spiritu iudicii, & spiritu ardoris. *[In morte.]* Luca. 12. Baptismo habeo baptizari, &c. Nota vero, Dominus praedicaturus baptizatur, & relinquit Nazaret Galileae, quo significatur, eum qui praedicaturus est, baptizari prius debere lacrymis suis, & florem mundi debere relinquere, quia Nazaret dicitur filios: quod autem venerit Dominus in Iordanem indicatur, quod praedicaturus debet venire in Iordanem, id est, in iudicium sui, debet enim se diiudicare. *[baptizari.]* Quae ratio hic est, Ioannes iam erat mundus ab originali, quorum igitur debet baptizari? respondeo, ut fomes magis ac magis debilitetur. *[baptizatus autem.]* Hic significatur, quod baptismus in sola aqua, & non in alio liquore fieri debet, sed obliuione haeretici, si spiritus sanctificat: quid aqua opus est, certe constamus ex corpore, & anima: utroque immundo, sanctificatur igitur corpus aqua, sed anima spiritu. *[confestim.]* Quia baptizatus debet statim ad virtutum ascendere

dere cultu. *[aperit sunt caeli.]* Quidam fulgor respicit super Christum, qui durauit quandiu sonuit vox. Porro caelum aperitur, primo per reuelationem, ut Stephanus, Paulus, Ioanni: secundo, per apertionem ianuam, ut in ascensione: tertio, per splendorem ut hic. *[et columba.]* Quae sine felle est, notatur mansuetudo, non laedit ore: igitur baptizati non sint linguaces. Ierem. 9. Sagitta vulnerans lingua eorum, nec vnguibis prohibendi sunt a rapina. 4. animas auiculas non inuadiat, hic est amor. 3. puro vesctur grano, in abstinentia. 6. alienos pullos fouet ut suos: caritas. 7. gemitum habet pro cantu: compunctio. 8. super aquas sedet: ut umbra sagittae visa, eam fugit: sollicitudo. *[filius meus.]* In Euangelio Nazarenorum ita legitur patrem dixisse: Expectabam te fili mi, in prophetis, ut in te spiritus meus requiesceret. Iam homini baptizato dicitur, hic est filius, per fidem, meus per spem, dilectus per charitatem, in quo complacui, iuxta illud. Ecce seruus meus, suscepit eum, electus meus complacuit sibi in illo anima mea, & ibi, vocaberis voluntas mea in ea.

Caictanus. *[venit Iesus.]* Non misit ut Ioannes veniret, sed ipse venit ad Ioannem. *[et baptizaretur.]* Sicut suscepit carnem similem carnem peccanti, ita baptizatus est baptismum simili baptismum poenitentium: & fecit professionem similem professioni poenitentium, unde statim cucurrit ad Ieiunium, & baptismum suo habiles fecit aquas, non vero alios liquo res, ut in eis fieret baptismus. *[ego a te debes baptizari.]* Indignus Ioannes baptizari in spiritu a Christo, quantum ad reatum originis peccati, quo sibi clausum erat caelum, & secundo indignus baptizari a peccato veniali, & 3. subditus fuit legi de Baptismo recipiendo, in certum vero est an martyrio praecipuus, baptismum Christi caruerit. *[sine modo.]* Reuera erat indecens, Christum a Ioanne baptizari: at Dominus dicit, per-mitte hanc indecentiam. *[deceat nos.]* Deceat te parere ordini diuino volenti ut me baptizes: deceat me eidem parere dispensationi, sic igitur & tu & ego iustitiam diuinam implemus. *[omnem iustitiam.]* Id est, omne debitum. *[ascendit de aqua.]* Igitur immersus fuit in aquam Iesus. *[caeli aperti sunt ei.]* Illud pronomen ei, indicat non fuisse caelos in se apertos, formata est igitur similitudo aperturae sensibilis, in quam in tuens Dominus vidit caelos apertos sicut & Stephanus: per hanc

apertura vidit de intimo caeli recessu venire columbam, & vocem de caeli: & nota, quod Christo aperitur caelum. Columba visa est Christo & Ioanni, sed vox non dicitur cui audita sit, & quantum videtur, columba prius visa est a Ioanne quam a Christo: quia Ioannes eam vidit ante baptismum. At columba non fuit animal verum sed species, sicut nec ignis aut lingua quae in die Pentecostes apparuerunt, vere lingua aut verus fuerunt ignis, sed similitudo. Porro licet columba soli Christo & Ioanni visa sit, at vox patris videtur non solum a Christo, & Ioanne, sed ab alijs multis audita, licet non adeo distincte sicut a Ioanne, ut etiam contigit in voce illa de qua habetur Ioan. 1. Et quia usque ad baptismum suum vixerat Christus ut priuatus, sed ex baptismo capit exequi officium redemptionis humanae, ideo tot mysterijs baptismus consecratur. Aperitur igitur Christo caelum, quia suo officio erat aperturus caelum, & referaturus secreta caelorum, & speciatim mysterium Trinitatis, quatinus proprijs nominibus nominata est. Venit vero spiritus in specie columbae, quia Christus inchoabat officium suum sicut columba, quae est animal mundum: ita Christus mundissimus fuit operibus: animal est non longe volans a terra, quia Christus venit manducans & bibens, animal est mansuetum, Christus sine armis extra, sine felle in cor: animal est fecundum, Christus totius orbis. Vox deum auditur, hic est filius, quo significatum est, quod Christus erat manifestaturus mundo, quod haberet patrem filium aeternum, & eundem incarnatum: nam illud verbum, hic, demonstrabat Christum Deum & hominem. *[in quo mihi complacuit.]* Habeo in eo complacentiam ad redimendum & reconciliandum genus humanum, & renouandum quae in caelis, & quae in terris.

Glossa interli. *[et baptizaretur ab eo.]* Nul-lus ergo dedignetur inferiorem. *[Ioannes prohibebat.]* Dominum imitatur seruus, regem miles. *[tu ventus ad me.]* Tu cuius generatio libidine caruit, viciosa non fuit. *[sic decet.]* Vita enim mea morum est disciplina. *[omnem iustitiam.]* Inuitando ad baptismum, in quo consumatio est omnis iustitiae. *[ascendit de aqua.]* Id est, de fundamento ascensionis.

Glossa ordi. *[tunc venit.]* Cum esset. 30. annorum, cuius aetatis erat Ioseph, cum Aegypti proficere, David cum regnum administrat, Ezechiel cum prophetat. *[et baptizaretur.]* Pri. Tho. D 3 Nemo

Ne no igitur quamlibet sanctus refugiat ba-
ptismum. *[omnem iustitiam.]* Per quam por-
ta omnis iustitie summa impletur, ut noli-
tu ex operibus, aut ex arbitrio gloriatur,
sed intelligens se esse reum, iustitie Dei sub-
datur, unde omnis renatus ex aqua iustus
dicitur: quia hoc implet, per quod omnis in-
iustitia ex gratia impletur: quam primo de-
cinit Christum implet, vel omnem iusti-
tiam, scilicet humilitatem, quia omnis est iu-
sticia. *[baptizatus.]* Consecrauit aqua: cuius
enim est creare, eius & sanctificare: renascit
mur igitur aqua, quia sordes eluit nostras, &
Christo, consepelitur, renascimur & Spiritu,
qui ignis est, quod conflagrante rapimur in
celum. *[et columba.]* Verum corpus forma-
tu est, quod coluba repraesentaret, non erat
columba tamen, & indicauit mitem Christum
misericordie praedictor & datorem. *[compla-
ci.]* Tu in quo nihil nisi bonum, places, &
reliquit etiam placent, non in se, sed in te.

Lyra. *[ego te debes baptizari.]* Et a pecca-
to originali mundari, loquitur in persona
generis humani, & si loquatur in persona
propria, sensus est, ut tibi per impressionem
clarae caris configurer, ego tuo baptismo.
[omnem iustitiam.] Id est, omnem virtutem.
[aperiti sunt ei celi.] Id est, videbantur aperti,
sicut in coruscatione fieri videtur. *[spiritum
venientem.]* Eius plenitudinem gratiae deno-
tat. *[et complacui.]* Id est, in quo voluntas mea
de redemptione generis humani complebitur.

Notat D. Augustinus. Cuius verba refe-
runtur de consecra. dist. 3. cap. finali, quod
Trinitas tota non apparuit in specie colum-
bae, nec vox illa audita, fuit totius Trini-
tatis, sed vox fuit patris, columba fuit Spi-
ritus sancti, quamuis pater, filius & Spiritus,
sicut sunt inseparabiles, ita inseparabiliter
operantur. Ambrosius, cuius verba referu-
tur de coelected. 4. c. per aquam, dicit, quod
non omnis aqua sanat, sed illa quae habet
gratiam Christi, nec enim sanat aqua, nisi in
eam Spiritus sanctus descendet & consecreret.
Cuius ibi etiam notatur, quod non descendit
prius Spiritus sanctus in Christum, quam
Christus in aquam, ne videretur Christus
sanctificationi, egeret mysterio, sed quia ipse &
spiritus sanctificaret.

Dionysius Cartusius. *[tunc venit.]* Quia
Laus Mariae catenus habitauerat tanto tempore cum Ma-
ria, in comparabiliter benedicta, deliciae
enim Christi erant habitare cum Virgine ma-
tre. *[et baptizaretur.]* O stupendum miracu-
lum, quod Deus inter populares vestes suas de-

ponat, lauandumque se nudum seruo suo su-
biiciat. *[ego te debes baptizari.]* Ad venia-
lium remissionem, ad gratiae augmentum,
& ut vera Ioannes dixisse videretur cum di-
xit, *[Hic baptizabit spiritu & igne.]* *[omnem
iustitiam.]* Id est, perfectionem, quae in hu-
militate maxime perficitur. *[aperiti sunt ce-
li.]* Celi quia incorruptibiles, ideo & in di-
uinitate sunt, sed quando Deus apparet ho-
minibus per subiectam creaturam, tunc celi
(in quibus Deus habitat) dicuntur aperti.
iuxta illud, *[Inclina celos & des.]* & illud,
Vt nam disrumpere celos. Porro lux co-
piosa iuxta Christum fusa est, propter
quam ei celi dicuntur aperti. *[mens dilatetur.]*
Quem ut Deum diligo amore infinito, ut
hominem vero, diligo plusquam totum uni-
uersum: quia et malis beneficiis contuli,
quam toti uniuerso: vniui enim humanita-
tem diuinitati.

CAPVT. IIII.

Tunc ductus est Iesus
in desertum.

Iesus Leo. serm. de. 40. Ob
hoc Dominus se tentari a tentato-
re permisit, ut cuius muni-
mur auxilio, eius de erudire-
mur exemplo: vici enim ad-
uersarium testimoniis legis,
non potestare virtutis: ut hoc ipso, & homine
plus honoraret, & aduersarium plus puniret,
dum hostis generis humani, non solum quasi a
Deo, sed quasi ab homine impugnaretur, &
vinceretur. Pugnavit ille tunc, ut nos postea
pugnaremus: vici ille tunc, ut & nos postea
simuliter vincereamus: nulla sunt sine tentatio-
ne experimentis opera virtutis, nulla sine per-
turbationibus fides, nullum sine hoste certa-
men, nulla sine congressione victoria. Vita
haec nostra in medio insidiarum, & in me-
dio praedictorum est.

D. Hiero. in hunc locum. *[et spiritu.]* Haud du-
biu quia Spiritu sancto: ducitur autem non
inuitus, sed voluntate pugnandi. *[40. diebus.]*
In hoc numero quadraginta nobis ostendi-
tur sacramentum quo & Moses ieiunavit, &
Elias. *[die et lapides.]* Duobus contrariis tene-
ris diaboli: si ad impium eius lapides pos-
sunt panes fieri, frustra tamen eum, qui tantar
potestatis est, si autem non potest facere, fru-
stra filium Dei suspicari, cum dicis, si filius
Dei

Dei es. *[non in solo pane.]* Humilitate voluit
vincere, non potentia: iam cum dicit, non in
solo pane vivit homo, ostendit, quod homo
sit qui tentatur, & quod qui non veltur verbo
Dei, iste non vivit. *[assumpsit eum.]* Assum-
ptio haec non est ex imbecillitate saluato-
ris, sed ex inimi superbia, qui voluit de Do-
mini necessitate putat. *[super pinaculum.]*
Quae fame tetauerat, tentat vanagloria. *[si
filius Dei es.]* Si per si filius Dei sit, explorare
cupit, at semper relinquitur ambignus. *[mit-
te te deorsum.]* Diabolus omnes deorsum ca-
dere desiderat: at persuadere potest, praecepi-
tare non potest. *[Angelus sui mandavit.]* Si
hoc de Christo diabolo intelligis, cur non sub

iuugis quod in eodem Psalmo sequitur, su-
per aspide & basilambu. & con. leo. & draco-
nem. Igitur de Angelorum auxilio, quasi ad
infirmitatem loquitur, de sua educatione si-
cut fraudulentus tacet. *[non tentabis.]* Falsas
de scripturis diaboli sagittas veri scriptura-
rum frangit clipeus: & notandum, quod solum de
Deuteronomio protulit testimonia, ut se-
cunda legis sacramenta monstraret. *[gloria
mundi.]* Mundi gloria in monte monstratur:
at Christus ad humilia descendit, ut vincat:
ducit vero Christum diabolus ad mores, ut
ibi homo corruat, ubi Angeli corruerant: re-

ut igitur Apostolus, ne insinatus in iudiciu
incidat diaboli. *[si cadens.]* Arroganter loqui-
tur, nec enim omnia regna mundi dare po-
test, cum sciamus plerique sanctos reges a
Deo factos. *[adoraverunt me.]* Qui igitur ado-
raturus est diabolum ante corruit. *[vade sa-
nana.]* Supple in ignem aeternu, quod diuer-
sum est ab eo quod Petro dictum est. Vade
retro me, id est, sequere me, tu qui me con-
trarius es voluntati. *[Dominus tuus.]* Tu adora-
bis me, qui Dominus tuus sum. *[reliquit eum.]* Pro-
cedit tentatio ut sequatur victoria, & Angeli
ministrant, ut victoris dignitatem probent.

D. Augustinus libro 3. de mirabil. scrip. c. 6. Tenta-
tus est Dominus per tria, in quibus primus
homo seductus est. In diaboli tribus propo-
sitionibus tota iniquitas, in Christi tribus re-
sponsionibus tota iustitia fuit. Cum inimicus
danatur & vincitur, humano generi libertas
& redemptio preparatur: & dum diabolus co-
tra se sortitorem pugnare nititur, homo qui
ipso erat infirmior, roboratur. Fame in vero
Dominus post 40. dies sustinet, ut & teta-
ri tetaandi praebet occasionem, & se vetu homi-
ne esse demonstrat. Idem lib. 9. de Cinit. 2.
Cum Christus sua praesentia signa paululu
supprimenda indicavit, & aliquantu latuit, du-

bitavit de eo demonum princeps, & eum ten-
tauit, an Christus esset explorans, quantum se
tentari permisit, at post victoria Angeli san-
cti ei ministrabant, sicque demonibus magis
ac magis innotescerebat, ut iam deinceps iube-
ri nullus resistere auderet, super quibus ver-
bis Ludouicus Viues eleganter dicit, Non
tentavit demon Christum, ut enim ad pec-
candu sollicitaret, sanctior enim eum esse
videbat, quam ut ad peccatu allicere (sicut
alios) posset, sed explorabat an lateret De-
us sub forma humana, se vero Christus tentari
permisit, ut quia erat homo, non videretur de
hominum sorte communi exceptus, ne
alii qui eum venerarentur, indigni ferrent,
ubi se tentari prospicerent. Idem de saluta-
ribus docu. c. 54. Christus ne aurum diligere
mus, oblata munera contemnere docuit, ne
fame in timeremus. 40. diebus ieiunavit, ne
nuditate in pertimesceremus, praeter vnam
tunicam, alias discipulis suis vernit, ne tribu-
lationes expauesceremus, omnia ipse susti-
nuit. Idem de verbis Domini serm. 41. Eluri-
uit Dominus, certe esuriuit panis, sicut defe-
cit via, sicut vulnerata est sanitas, & demu,
sicut mortua est vita. Tunc autem tentator,
die ut lapides hi panes fiant. Respondit Do-
minus te vincere docens. Ad hoc enim pu-
gnat imperator ut discant milites: respondit
igitur, non in solo pane, sed tunc qui potuit de
aqua vinu facere, non poterat de lapidibus pa-
nes suscitare: cur ergo non fecit? certe ideo
aquam in vinu eduxit, ut discipuli in eum
crederent: at quia diabolus non erat creditu-
rus, ideo non convertit lapides.

D. Ambrosius libro in Luc. 4. c. 1. Tria sunt
quae ad usum proficuum salutis humanae, sa-
cramentu, desertu, & ieiunium: nemo enim
coronatur nisi legitime certans, nec certat,
nisi prius ablutus a maculis viciu, mune-
re celestis gratiae consecratur. Iam Christus om-
nibus omnia factus est: circueius, baptizatus:
in deserto esurit, ut cibis primi hominis,
quae per praevagationem gustaverat, ieiunio
Domini solueretur, nostro periculo Ada il-
le scientiae boni & mali fane soluit, nostro
emolumento fame ille suscepit. Idem. c. 2.
Adam a paradiso in desertum eicitur, Chri-
stus a deserto in paradisu reuocatur, de ter-
ra virgine Ada, de Maria virgine Christus. Genes. 3.
ille ad imaginem Dei, hic imago Dei, per mus-
licem stulticia, per virginem sapientia, mors per
arborē, vita per crucē. Igitur si Adam in de-
serto, vadit ad desertu Christus, ut damnatu
Adam, refoiato errore reuocaret. Quis vero?

idonea sunt ea adhibet extrema: nihil verò sic diabolo subijcit hominem, quam inhiare opibus. [Angeli ministrabant.] Ita faciente cuique victori, sicut & Lazari animam post famē & mendicitatem angeli susceperunt, & in refrigerio posuerunt.

Author in nomina. homi. 5. [tentaretur a diabolo.] Hinc intelligimus, quod a spiritu. f. adductus est, non ut a maiori, nec a minori quidem, sed aequali: vadit verò Christus, ut tēteretur a diabolo venit ad homines, ut eos tēteret, non debent verò homines ire, ut tētentur. Nota quinque esse baptismata: in verbo, in aqua, in spiritu, in igne, & in morte. Christus baptizatus fuerat in verbo, factus scilicet sub lege, rursum fuit baptizatus in aqua a Ioanne, a Patre verò in spiritu, ab hoc spiritu ducitur in desertum ut baptizetur in igne, postea baptizandus in morte. Certe qui baptizantur in aqua, & spiritu, baptizandi sunt in igne tentationis: nec enim miles ante militiam pugnat, sed postquam designatus est miles: at baptismus aquae sacramentum est fidei, quo ad militiam designamur: & planē athleta si oleo ungatur, ad luctum ungatur, ita si tu spiritu sancto ungeris, ad tentationes ungeris. Qui verò in tentationibus superantur, hos non ducit spiritus Dei ad tentationem, & quidem qui non sunt filij Dei, non tentantur, pacifice vivunt: quid enim tēteretur qui malus est? si tēteretur quis, tēteratur ut bonum quod in eo est purificetur, si aut vas cum impudatur: at qui nihil boni habet, quorum mudabitur, sicut si laterem lavet, commoto luto magis sordidabitur, recte Paulus, Omnes qui pie volūt vivere in Christo, tribu. pa. Mali autem homines proficiēt in peius. Item qui baptismo verbi baptizati sunt, qui. f. instructi sunt in verbo veritatis, & baptizati sunt in aqua si propositum peccandi non deposuerunt, hi non sunt baptizati spiritu: & ideo si postea tentantur, superantur: nec enim sunt filij Dei, sed corpore baptizati, spiritu carent baptismō. Porro omnes filij Dei ducuntur in desertum ut tētentur a diabolo: ubi intellige duplex esse desertum, vita carnalis Deo deserta est, quia non est in ea iustitia: foris, & extra eam est omnis spiritus, at vita secundū spiritū carni & diabolo deserta est: quia in ea est omnis iustitia: vides ergo quia omnis res spiritualis extra fines carnis est, & quasi in deserto, & extra fines mundi: vnde q. secundū Deū vivunt, ex illo de mundo dicuntur, non corpore, sed conversatione, & ex illo de carne, esseque in

spiritu, de priori deserto dicitur: Sitiuit in te anima mea, in terra deserta iniqua & iniqua, de posteriori dicitur, Dimitte populum meum, ut seruiat mihi in deserto, in quo filij Dei ducuntur, ut tētentur, exemplum sit, propositum testimoniam, paupertatem, humilitatem, ex illi fines carnis, statim tentaris, non tamen tētabaris cum esses in carne: quid enim tētereris, cum haberes quod optabas? hinc habes discrimen inter filios Dei, & diaboli, filij diaboli nō exeūt ut tētentur: nō enim exeūt a carnali vita sua, sed in ea exsistentes dominiū diaboli sustinent: at filij Dei, cum exeunt ē vita carnali, exeunt in desertū ut tētentur: quia ergo diabolus nō potest intrare ad viros iustos, ad vitā scilicet, spiritualem, ideo iusti exeunt ad eum ut tētentur. [cum ieiunasset.] Si tibi non proderit ieiunium, ne tēteris, proderit, ne vincaris. Porro diabolus tentat Christum, dubius an Christus esset, cui nascenti Angeli cecinerunt, Magi obtulerunt munera, pastores reverentiam habuerunt, & c. at quia videbat esurientem, non poterat credere quod Deus esset. At o miserum si esurire Christus declarat tibi esse hominem, cur quod non esuriet per. 40. dies non tibi declarat esse Deum? qui enim voluntarie non esurit per. 40. dies, potest in eorum sine esurire: at qui esurit vere non potest voluntarie non esurire, homines non possunt facere quae Dei sunt: Deus bene facit quae hominum sunt. Dices, Moyses & Elias ieiunavit. 40. diebus, ita sanē, sed esurierunt, at Dominus non esuriit. 40. diebus. [si filius Dei es mitte te.] Aesi dicat, quia sanctus es, famis necessitate non vincaris: solent verò sancti per vanam gloriam cadere, id tentabo, & hic nihil de potentia diaboli cogita, sed Christi patientiā mirare, ductus illo est, ne nos sequamur, at licet diabolus ita assumpsit, ut ab omnib⁹ videret Christus, qui assumebatur, Christus tamen ita assumebatur, ut a nemine videret, sicut Abacue coma capitis abstractus ab Angelo, a nemine videbatur: & quidē quia diabolus se de caelo proiecit, cupiditate vanegit: ita putavit Christum eadē cupiditate se proiecturū tēplū pinnae q. enim malus est, difficile putat alios esse bonos. At verò q. stulta fuit diaboli petitio, petiit ut per aerē voleret, id nō est opus dei: nec sit necessarii alicui, nec vile: vanū ergo est, si vanū, nō est ex Deo: sed ex diabolo, at si nō se proiecit Christus, nū inde colligeret dāmon nō esse Christū Deū? Cur nō cogitabat, quod hac propositione sua forsan interrogabat Deo

Deo iniuriam, sed nihil dubitat dicere, aut facere quicquid habet quod speret. [Angeli futs.] Stulte si filius Dei est, ipse manus portabit angelorum, non verò portabitur ab angelis: & si vnaquā portabitur, id erit honoris gratia, non infirmitatis: victus verò diabolus apponit tertiam tentationem: tria enim reia ille habet per mundū expansa, gula, superbia, auaritia, quae nullus hominum euasit, & si euasit, non integer euasit: sed contritus, dixit ergo si euasit hoc exultum rete, filius Dei est. [tota terra.] Non quod singulas terras partes Christo diabolus ostendebat, sed partes, dicens, in Roma, Alexandria, & c. ibi sunt tibi diuitiae, illic tot honores, & c. [hac anima tibi dabo.] Mendacium fuit: quomodo enim dabit vni, nisi auferat a reliquis, si autem abstulerit, non adorabitur ab illis, quibus dederat, at diabolus non vult, ut adoretur ab vno, omnium reliquorum adoratio nem negligere. Iam nūquā vnus solus super omnem mundum fuit, nec id diabolus efficere potest: cum enim regnum diaboli sit in superbia, ira, inuidia, ubi haec sunt, unitas regni consistere nequit. Demum cū sancti multi essent in terra, quibus ille nō dederat opes auferre nequibat: quomodo ergo omnia deceptor promittit? [vade retro.] Ne ultra me tētos, quod consolatio nostra est: nec enim tentat diabolus quantos ipse vult, sed quantum permittitur, alioquin ille semper tēteret: qui nec dormit, nec aliud habet officium, quam hoc. Hic nota, Christus primo & secundo tētatus patienter sustinuit, at in tertia tentatione videns diabolū Deo ferre iniuriam, irritatus est, docens nos, nostras non Dei contemnere iniurias. Hanc tentationem moralitas hac est, abstinere a peccato cibis est anima: cum verò diabolus tentat te, ut peccatum appetas, cum peccatum lapis sit, perinde est ac si diceret, conuertere peccatum hoc in cibum tuū, dic, ut lapis panis fiat: cui responde, nō viuit anima in esu huius panis, qui lapis potius est: sed in obseruantia mandatorū, quae proefferunt de ore Dei. Nam cum credis te sanctum esse, & inde gloriaris, diabolus super te plum te collocat: cum vero arbitris te in similitudine sanctitatis collocatum, diabolus te super tēplū pinna constituit: & quidem post ieiunium ordinat haec secunda succedit tentatio, quia post quā aliquod magnum opus exercueris, inde oriri superbia solet: & nota quod ad ieiunium Dñs volens sua sponte ductus est, ad pinna verò tēplū, nō volens sed ductus ascendit, docens nos ad ieiunandum

debere esse spontaneos: sed hoc cogit ad quod sancti sumus, non carnis nisi a diabolo euasit: quod si Dñs permissit te in tēplū pinnae, causa fuit, ut indicaret, ille se per seipsum quia dictū est: Ante ruinā exaltatur cor hominis, & qui se exaltat humiliat, sicut qui se exaltat securus sibi videtur: ideo non cauet, nō cauet, sup. platur a diabolo: at qui in ima parte tēplū est, sibi cauet, & ideo nō decipitur, ut Paulus, qui nondū se perfectū exillimat. Quod si forsan cupis diues fieri, & honoratus, tunc tibi ostendit diabolus regna mundi, cum nocte ac die animo versas opes, honores, & c. tunc verò dicit diabolus haec tibi dabo, cū animo tuo offerat, quod si illa vis consequi, oporteat, & aliquod mortale crimē admittere: ideo Paulus hortatur nullā nos seculariū habere curam. The. 4. & habentes alimenta & quibus tegamur, & c. 1. Tim. 6. & quidē Dñs omnia contemnit, ut doceret, quod etiā si omnia quae in mundo sunt tibi donentur, gloriam Dei relinquere nō debes: preferendus enim est creator creaturae. [precedentes angeli.] Nō erant angeli in caelo, sed prope Christū, sed recesserant aliquantulum, ut daretur locus tentationi, sicut non nihil noster angelus secedit ut tēteret nos diabolus: cum enim sentis in corde tuo malam cogitationē, diabolus tecū loquebatur, si non consensisti, diabolū confregisti, tūc si sentis spiritū tuū, quia euasit, letari, & gratias Deo agere, angelus tibi ministrat.

D. Basilii, interrogatione. 75. Dicit diabolus per se non posse esse alicui causam, ut peccet, sed utitur naturalibus nostris motionibus & cupiditatibus, sicut usus est esurie Christi ad tentandum eum de gula.

Euthymius. [ductus est a spiritu.] Quia tradidit se Christus spiritui ad ductandum, docens nos post baptismum, non nostri debere esse ductores, sed ducamur potius a spiritu. [or. 40. noctibus.] Propter morem Hebraeorum, qui diebus ieiunant, noctibus manducant. [Accessit ad eum tentator.] Non in fine. 40. dierum, sed per. 40. dies durauit tentatio, quibus tentauit diabolus Christum per tristitiam, per ignauiam, per somnū, & c. at quando vidit eum esurire, tunc vehementius eum tentauit. [si filius Dei es.] Non lauit Christum diaboli techna: dictū enim est, qui comprehendit sapientes in astutia sua. [in omni verbo.] Manna enim panis non erat, sapiebat tamen omnem cibum, 1. Cor. 3. ideo Moyses dixit, Non in solo pane, sed in verbo Dei viuit homo. [pinnae.] Domuncula

mūcula erat, excelsa valde, ad latus tēpli superstructa. [mitte te deorsum.] Aderat tunc deorsum plurima turba: dicit igitur, vt isti agnoscant te filiū Dei, ede coram illis signū hoc, mitte te deorsum, [non tēabis.] Tentat, qui nulla instante necessitate, ob habitū de Deo fiduciā, in manifestū se periculum precipitat, [vade retro.] Id est, ē conspectu meo te aufer.

D. Hilarius cano. 3. [ductus est a spiritu.] Libertas spiritus significatur, hominē suū, diabolo offerētis & perimētis vt tētetur, & affumatur. [40. diebus.] Quibus aqua abyssi effusa sunt, terra promissionis explorata, Moyses lex scripta, & 40. annis fuit mansio Iudgorū in eremo. [accesit tentator.] Cum magis victoria oprata est de sanctis. [postea esurijt.] Non cibū hominū, sed salutē post. 40. enim dies a passione sua esuritionē humanā salutis erat habiturus: quo tēpore optatum Deo patri munus, hominē quē assumpserat reportauit. [non in solo pane.] Quia ipse erat Deus & homo, licet hominis cibo per. 40. dies abstinuisset, Dei in spiritu alebatur. & ostēdit nō in pane solitario, sed in verbo Dei, alimniam aternitatis esse sperandā. [mitte te deorsum.] Volebat filiū Dei, qui supra legē est, & prophetas, in humilibus continere, de excel sisq; ad inferiora deducere. [hac oīa tibi dabo.] Aduersus Dñm, tota seculi potestate pugnat, & creatori suo tota vniuersitas offertur, vt eū vel ambitione diabolus corrumpere. [vade retro.] Criminū suorū nomē audiuit.

Venerabilis Beda. c. 1. Marci. [40. diebus, & 40. noctibus.] Siue prospera tibi succedat, siue aduersa, nunquā tibi aduersarius abest. Interim verō quod Dñs est in eremo, morat eū bestiis: quia nos cū in eremo sancta conuersationis versamur, bestialium hominū mores tolerātes, ministeria meremur angelorū. Idē in Luca. c. 4. Nos post acceptā remissionem peccatorū in baptismo, oportet contra diaboli insidias arētius accingi, mente seculū deferere, & quasi māna deserti terrenā vitā gaudia discam⁹ esurire. [40. diebus.] Vt discamus qd Euangeliū a lege non discordat. Moses enim 40. diebus ieiunauit. Porro ieiunauit Christus ante suā passionē, comedit verō post suā resurrectionē: illic enim ostēdebat in se nostrum laborē, hic verō in nobis suā consolationē. 40. diebus vtrūq; definiēs: illic quasi clamat, Abstinete vos a desiderijs huius seculi, hic verō dicit, Ego vobiscū sum vsq; ad cōsum. secu. quia ieiunū est certaminis (nā qui in agone cōtendit, ab omnibus se

abstinet, at in cibo est spes pacis, quā nondū erit perfecta, nisi post resurrectionē: vtrūq; indicat Apostolus, Spe gaudentes, in tribulatione patientes, illud in cibo, hoc in ieiunio: ieiunamus enim a vanitate huius seculi, & susturi spe reficimur. [si filius Dei.] Nouit diabolus suū debellatōrē in mundū venisse, sed cū passibilē cerneret, nihil enim nisi superbē sapiens, humilitatē videns, Deū esse dubitat. [assumpsit in montē.] Audientes Christi a diabolo allumptū, mēs refugit nostras: sed quid mirū si ab eo permissit se duci, a cuius ministris & mēbris passus est occidi. [illi soli seruies.] Seruitute latrēt: nā per charitatē spiritus seruiri sumus inuicē. [non tentabit.] Ideo praecepit discipulis vt fugerent persecutionē de ciuitate in ciuitatē, & fugit ipse in Aegyptū & latenter ad diem festū ascendit. [Consummata tentatione.] Recessit, ita enim cū vincitur, ad tempus recedit, vt postea securū aggredia tur, & dixit consummata tentatione, quia hęc tria vitia, de quibus ille tentauit, omnium vitiōrū sunt fontes, teste Ioāne, qd dicit, Omne quod in mundo est, est concupiscentia carnis, oculorū, superbia vitā, & tria fuisse negocia, quā homines a pradio, quō innitatur auocant, Lucas testis est. In vxore enim gula notatur, in villa emptā auaritia, in 5. iugis boum, curiositas siue superbia significatur.

D. Thomas. [in desertum.] In hoc deserto ille homo, qui a Hierusalem in Ierico descēdebat, expoliatus est, & seminūus relictus: primo igit tēatur homo, quia qui non est tētatus, qualia scit. Ecclē. 30. secundo ad reprimēdam superbiam datur angelus Satanā, qui colaphizet. 2. Cor. 12. tertio, ad cōfundendū diaboli, vt cōfusus est a Iob victore: quarto, vt fortior reddatur: ideo enim reliquit Deus gentes inter Iudeos, vt excernerentur. Iudi. 3. Porro exiuit in desertū, sicut filij Israel post transitū maris, & ita batizati vitā solitariā agere debent: ducā eā in solitudine. Osee. 2. Ecce elongaui fugiēs. Psal. 54. [vt tētetur.] Morte sua vicit mortē nostrā, ita & suā tētatione vicit nostras: tentatus est Christus per omnia, vt posset compati infirmitatibus nostris. Heb. 4. Nota qd est triplex tentatio ex Gregorio, per suggestionē, vbi nō est peccatū, secunda per delectationē, vbi incipit esse peccatū: tertia per consensum vbi consummatur: prior sola potuit esse in Christo. [40. diebus.] Et ita Ecclesia ieiunat, per hos dies de cimā anni partē Deo exhibēs. [tentator.] In figura corporea: nota qd Deus tētat vt instruat

Roma. 12.

1. Ioan. 3.

Lucā. 14.

Lucā. 10.

Iob. 1.

Genē. 3.

1. Thess. 3.

tentant vt addiscant. 2. Reg. 10. Regina Sabba venit tentare Salomonē, diabolus tētat vt decipiat, & primo tētat de gula: qui enim castellum oppugnat, debiliorem eius partē aggreditur. Est verō in nobis caro nostra pars debilior, ideo per gulā eā oppugnat. [si filius Dei.] Ecce apertē tentat de gula, sed oblique de superbia, vt quē Dei sunt quis appetat, eodem modo cum Adam fecit. [scriptum est.] Remedia cōtra tentationem sunt, recurrere ad scripturam, nihil facere hostis nostri arbitrio, si cut & in bello sit, tertio nihil facere ad ostētationē. [sed in omni verbo.] Verba vitā eter nā habes. Ioan. 6. Et non obliuiscar iustificatū, quia in ipsis vniuitasti me. Psal. 118. [in omni verbo.] Siue dicatur ore Dei, siue ore hominis, vel aliter, non per solum panē corporalem viuūt homo, sed etiam per imperium Dei. [assumpsit enim.] Sic tentauit Adā primo de gula (in quacunq; die comederis,) secundo de gloria (Exitis sicut Dei,) tertio de auaritia (Scientes bonum & malum.) [Satanā ciuitatem.] Dicitur sancta propter sacrificia quā ibi Dñs offerebantur, vel propter sanctos patres qui ibi fuerant, vel quia ita dictum erat, vocaberis ciuitas iusti. Itā. Et licet alij senserint, quōd per imaginariā visionem assumptus fuerit Dñs in Hierusalem, at melius dicitur, qd corporaliter illud factum est, damone exhortante Christum vt ambo irent simul, non verō eum super suos humeros assumentē. [super pinnaculum.] Fecit Salomon iuxta templum quēdam pinnaculum, per quā ascenderent homines. 3. Reg. 6. Porro diabolus, & Christus in horum pinnaculorū vnum, vt homines ascenderent, & in hoc pinnaculo doceret se habē, vnde magnos de vanagloria diabolus tentat, vnde Apostolus, Nec quarentes ab hominibus gloriam, nec a vobis, neq; ab alijs: & certē qui gloriā quirit, omnibus debet humiliari, & sic deorsum se mittere. [Angeli sui.] Docuit diabolus hoc loco deprauare scripturas, quā tripliciter deprauantur, primo torquendo eas, quod dicitur de vno applicādo ad aliū, vel quod dicitur in vnum sensum torquēdo in aliū finem, vel adducēdo quod pro se est, tacendo quod erat contra se, factus est igitur demon pater deprauantium scripturas, quia locum hunc qui de iustis dictus est, Christo applicauit, & quia quod dictū est ad iustorū cōsidentiam ille attulit precipitiū: & quia tacuit verbū quod cōtra se erat, cū tacuit illud, superaspice, & basiliscū. [omniā regna.] Regnū mūdi dicitur dupliciter, primo spiri

tualiter, & ita diabolus est princeps mūdi, se cūdo corporaliter, quod igit dicit, tibi dabo hęc omnia, intelligitur de regno, quo ipse super malis regnat: vnde addidit, & gloriam eorū, quia hęc est perfecta malitia, vt homines super quibus diabolus regnat faciat de peccatis glorari, & licet Remigius dicat, qd miraculose ostensa sunt omnia regna mūdi, nō tamē videtur integra expo. ad hanc enim visionē nō erat necessarius mōs, fat erat vallis. [si cadens.] Nota, qd diabolus perseuerat in eo quod a principio appetijt, appetijt verō exaltari super alia Aquilonis sicut Deus. [vade retro.] Sicut zelator gloriā Dei loquitur. Iuxta illud, Zelo zelatus sum pro Dño Deo, & zelus domus tue comedit me. [adorabit.] Deo soli prosternere nos debemus. [Angeli ministrabant.] Celebrantes Christi triumphū contra diabolum.

Simon Cassia. lib. 4. de gestis Saluatoris. 4. Magna virtus fuit Christo humiliari, & velut egenus baptismo, baptismo subijci, rorsum magna est virtus (cū homo velit animal esse sociale) hanc societate carere, & desertum querere. Sanē cū solus fuit Adā in paradiso nō peccauit, vbi socii habuit, peccauit. Ananiam in deserto inuenit aquas calidas, pascēs peccora, & ita qui in deserto pascit suos carnales motus, aquas lachrymarum inuenit. Ioseph inter fratres suos non euaderet mortē, nisi in cisterna sine aqua (quā desertū representat) seruatus esset, carentia verō aquarū de liciarum defectus est, defossa cisterna, mortis indicat meditationē, Moses qui Deum in Aegypto nō viderat, vidit in deserto. Populus Iudgorū nō seruit Deo in Aegypto, educitur vt seruiat & sacrificet Deo in deserto. Sacrificium sanē Deo acceptissimū est, te totū Deo sacrare, quod vix fit nisi in deserto, hoc est sacrificiū laudis, in omni tēpore & loco Deū laudare, in quo sacrificiū est iter ad salutem Dei. Iā cum sacrificiū Deo acceptū sit cor cōtītū & humiliatū, hoc vix sacrificatur Deo inter curas seculi. Desertū igitur bonū, habet tamē viperas mordētes, licet habeat serpentē & neofanantē, habet amara aquas, habet tamē lignū quod eas reddit dulces, habet tētationes, sed habet cōsolationes. Sed age de Christo loquamur, quid cōuenit Christo cū deserto? vbi caret lecto, sedili, vbi caret lecto, & cibo, quid facit Deus cū bestiis? certē docet, prius debere hominem esse suū, qd alterius, & per orationē & contemplationem, querere quod doceat. Sed virgo sacra cur filium non inuisebat? certē quia nouerat

Ioannis. 14.

Isa. 14.

3. Reg. 16

Psal. 98

Genē. 36.

Genē. 37.

Exod. 3.

Exo. 12.

Psal. 49.

Psal. 50.

Numē. 21.

Exo. 15.

Ieiunium.

nouerat eius pro humana salute propositum, & desiderium. *[cum ieiunasset.]* Ieiunium Christi sibi intulit penam, sed nobis fuit exemplum doctrina & dieta, ieiunauit enim caput pro membris. Ieiunium purgat vocem, ut purior reddatur cautus liber reddithominem ad orandum & legendum, liberat a malis imaginationibus, offert cogitanti multa mysteria, subiicit membra rationi. Iam est ieiunium, quod vicijs copulatur, & animam torquet, & corpus, ut est ieiunium avari. Est ieiunium probatio maioris amoris ad Deum quam ad nos, vel ad escas, est negatio nostri, & dissociatio animae a foedere corporis. At non debet tanta dissociatio fieri ut corpus lardatur, fecit enim Deus hominem fortis, & talem vult permanere, licet in hoc etiam demonis fallacia subit: contingit enim ieiunantes a diabolo debilitari, ne ieiunent, igitur necesse est non credere primae, secundae aut tertiae debilitati, sed frequentior experientia hominem docebit, & nota quod in ieiunio non ciborum abstinentia, sed passio ieiunantis habet maius meritum, nec tam ieiunium meritorium est a preciosis cibis, quam a multis, ab hisque, quae corpus inflammant, item nota: cum qui propter ieiunium ab oratione cessat, aurum in plumbum commutasse, multo enim pretiosior est oratio quam ieiunium. Sed ieiunium est amplectendum, ut orationi deferuiat, ut enim situla descendente in puteum, altera ascendit situla, ita carne per ieiunium deprellata, anima mar facit per orationem ascendere, & sicut bestiae ferunt onus, at non ferunt li nouum. onus superimponas, ita nec anima fert multorum ciborum copiam, sat sit ei onus corporis, quod aggrauat animam, & sane cura ciborum a prima natura conditione, quae paucis contenta est, degenerauit. At abstinentia stabit, dum nec naturae, nec virtuti meliori nocebit. Ieiuna tamen cum ab hoste premeris: etenim haec pugna non robore vincitur, sed debilitate. Ieiuna cum peccasti, cum tentaris. Ieiuna etiam ad releuandas poenas defunctorum, sicut videtur ieiunasse Dauid pro mortuis Saul & Ionatha. Ieiunauit etiam Dauid ut auerteret mortem a filio suo, quem in peccato genuerat. Ieiunauit Achab & a poena peccati liberatus est. 2. Reg. 12. Ieiunauit Iudith & vicit Holofernem. Ieiunauit Hester, & placauit Assuerum: Ieiunauit Iosaphat rex Iuda, & inimicorum pericula euasit. 2. Paral. 20. Sane quod intrat per os non inquinat hominem, at grauat mentem, ne ad Deum adeo facile ascendat. Amat Deus sibi non parcitiosis parcere, & de se diffusis auxiliari: nam

2. Reg. 12.

Iudith. 8
Hester. 4

Matth. 15

quae anima escas quaerit, & in ciborum voluptate latatur, non adeo habere diuinorum curae facultatem habebit. Ieiunabat ergo Dominus per 40. dies in deserto, in quo versabatur cum bestiis, quia melius est tacere cum bestiis, quam cum mundanis hominibus loqui. Sapiens publicum vitabit omnino, nisi ubi necessitas eum apparere compellit. *[postea esurit.]* Vt hac ratione alliceret demonem ad pugnam, inde captans occasionem eum vincendi & expoliandi, interim miraberis, quod inter demones fuerit diabolus aliquis tam audax qui Christum adoriri ausus fuerit, creditur Lucifer fuisse, qui omnia in Christo videns excedere vires humanas, & Messiam promissum in lege sciens, hunc illum esse suspicatus, tentandi negotium non alij commisit quam sibi, quod ex virgine natus esset, quod vocaretur Iesus, quod a regibus adoraretur, quod a Simeone & Anna laudaretur diuinitatis erant documenta, maxime cum hunc hominem demon videret neutiquam a tentatione in corpore titillari, venit igitur ad Christum non ut serpens, sed in humana figura, habitu philosophi, quia eo tempore multi erant philosophi & deserta, causa philosophandi petebant, eloquentiam & morum honestatem praeferebant, non statim prorupit in tentationis verba, sed alia praemisit proemia, de die venit ne putaretur phantasma, & eodem die tres tentationes peregit.

Isaie. 7.
Luc. 2.

Hugo Card. ordo historiae hic fuit, baptizatus Dominus, tentatur, ad se sibi discipulos Andream, Petrum, Philippum, Nathanaelem, & secundum Amonium, Alexandrinum, & Eusebium cepit Dominus aperte predicare. At qui secundum commune Ecclesiae sensum, non eo anno, sed sequenti, eo die quo baptizatus est, vertit aqua in vinum, & nunc cepit publice predicare, maxime ubi reseruit Ioannem in carceratam. *[Vt teneat.]* Tentatur homo, ut durus diaboli seruitutem esse sentiat, quando tamen est eius tentatio grauis. Iere. 16. Seruicis dijs alienis qui non dabunt vobis requiem. Item ut homo se custodiat, sepiam vias tuas spinis. *[Osee. 2.]* ubi non est seps diripitur possessio. Item ut Deus glorificet, eruat te & honorificabis me. Item ut coronetur, Beatus vir qui sustinet tentationem. Iacob. 1. *[cum ieiunasset.]* Ieiunauit Moyses commendans verbum Dei. Si enim fabellae adeo delectant hominem, ut cibi obliuisci faciant, quanto magis colloquium cum Deo, ut cum amico. Ieiunium commendatur a sui institutione. Genes. 2. Interdicitur esus ligni a ieiunantium auctoritate. Mose Elia, Christo, a neces

Psalm. 49.

a necessitate, quia nisi gula frenemus, nil agimus, ab hoste diuicto, vincit enim diabolus ab effectibus varijs, de quibus supra. *[die 7. lapides bi.]* Ita diabolus uadet praedicatoribus ut lapides comminationum emolliant in panes, nec praedicent dura, sed placentia, ita etiam suadet omnibus, ut austeritatem vertant in blandicias, vel aliter, lapides in panes vertit, qui austeritatem poenitentiae sustinet hilariter, & qui verba contumeliosa suscipit grater, & praedicator, qui emollit corda se odientium, & demum qui lapides edificiorum vertit in elemosinas pauperum. *[in omni verbo.]* Non eget Deus pane materiali, solo verbo potest facere cibos quibus alimur. *[Tunc.]* Haec secunda tentatio iuxta Lucam & historiam fuit tertia: & nota, quod prima tentatio gesta fuit in deserto inter Hierico & Ierusalem, iuxta aquas sanatas ab Eliseo, secunda tentatio in duobus miliarijs prope illum locum, tertia in Ierusalem. *[mitte te deorsum.]* Cur non dixit ascende in calum? Respondeatur, quod diabolus adeo affligitur quod homo in calum ascendat, ut nec verbo illud dicere audeat. Nota quod Christus fertur a Maria in vtero, id est, a poenitentibus. Fertur etiam a Simeone in brachijs, id est, ab his qui opera misericordiae faciunt, fertur a Ioseph in Aegyptum, id est, a praedicatoribus: fertur a iumentis, id est, ab his qui peccatores fuerunt, sed domarise sinunt, fertur a diabolo in pinaculum, cum fertur a malo praedicator in pulpitu, item fertur a diabolo in montem excelsum, quando ambicio & fraudem Episcopum in Episcopalem dignitatem. *[omnia regna.]* Sicut Moysi demonstrauit Deus totam terram promissionis e monte, Deut. 34. vel de pingendo eam, ut Mathematici faciunt, vel verbo, ibi est Asia: hic Africa, &c. Haec fuerunt tres tentationes, gula, auaritia, & superbia in quibus non est Dominus, ut ad Eliam dicitur. 3. Reg. 19. Non enim in commotione Dominus, id est, in gula, ubi commouetur venter & genitalia, nec in spiritu grandi, id est, in honore, nec in igne Dominus, id est, in auaritia.

4. Reg. 2

Luc. 2.
Matth. 2

Matth. 21

Matth. 3.

Caetera. *[a spiritu.]* Id est, non quasi sola humana utens ratione, sed a spiritu regente & inspirante. *[in deserto.]* Qui ad literam est locus conueniens volentibus agere poenitentiam, & contemplationi lachrymisque vacare. *[Vt teneat.]* Ierusalem delegit passioni, desertum tentationi & quidem his qui mundum & carnem subegerunt, ab euntibus in desertum, sola carnis pugna restat. Tum ostensum est, quid agere debeant praedicatores ante suam praedicationem,

[40. diebus.] Vt suo ieiunio totum Ioannis abstinentiam superaret. Ieiunium hoc miraculosum fuit, ideo adorandum, non imitandum. *[postea esurit.]* Sane per 40. dies corpus Christi penuria alimenti afflictum est, licet miraculose non adeo fuit afflictum, ut ieiunium 40. dierum affligere par erat, nec enim ieiunium Christi intermit, & seruatus est appetitus Christi, ne esuriret usque ad 40. dies sicut ignis Babylonius prohibitus est calcare pueros, alio qui si an tea elusisset, antea per illos 40. dies tectatus fuisset. *[accedens tentator.]* Si accessit, in forma humana accessit. Porro tentare, intendit efficere, alchimista enim intendit facere aurum, cum tentat, ita diabolus tentat efficere homines similes sibi. *[si filius es Dei.]* Prouide tibi & nobis de alimento. *[dicite lapides.]* Solus potest Dei verbo efficere. *[in omni verbo.]* Id est, omnino, de imperio Dei procedente, quasi dicat, tu suades lapides vertere in panes ut necessarios vitae humanae, at non est necessarius panis vitae nostrae, quae res fat est. *[assumpsit.]* Sicut infra dicit: assumpsit duodecim discipulos, ducendo eos. *[Angelus fuit.]* Psalmus de Messia est, adeo recte diabolus eum adduxit. *[omnia regna mundi.]* Digito ex more commotus, si eadem adeo. Igitur ostendit se diabolus in figura hominis qui esset magnus princeps qui tanta donare posset. Porro intendebat diabolus irritare Christum non ad adorationem, nec, id credebat diabolus a Christo fieri posse, sed sperabat, Christum dicentem, ego a te sum adorandus, &c. *[Angeli.]* Dices si diabolus vidit Angelos ministrantes, ergo cognouit Christum esse Deum, secundo, quod non mouit an Angelis, ut vere subiecti, illi ministrarent. Druth. *[in omni verbo.]* Vt vehemens curemus pascere Dei verbo animam, in eternum victuram, quod corpus pane, breui moriturum. *[super pinam.]* Erant loca excelsa, & plana, caecis ferreis vallata, ne quis nisi volens caderet, in his docebat doctores eos qui deorsum audiebant. *[Angelus fuit.]* Psalm. hic ad terram de Ezechia scriptus est, cum Dominus eum liberauit a Senacherib. *[in monte excel.]* Hic mons est Thabor, vel Hermon, sed verius est Thabor. *[ostendit ei omnia regna.]* Sub vna visione, ut factum est bfo Benedicto, vel totum pro parte positum est: ostendit ei aliquam partem reliquam ei promissit. Et nota, ostendit ei, quia profecto diuites diuitias suas non ad necessitatem habet, aut utilitatem, sed ut ostendant: onerat igitur & grauat habentes, quod horum eas habet, ut videatur. *[hac omnia tibi da.]* Medax fuit, sed parui ille curat medax inueniri, modo in presenti seducat. *[ador.]* Non phibemur

Daniel. 3.

4. Reg. 19.

Paulus de Palacio

muralijs nos inclinare, sed prohibemur fidu-
ciam nostram in alium quam in Deum col-
locare, aut in alium quam Deum credere.
Genesi. 2. Rupertus abbas doctiss. lib. 3. de gloria. fi-
lij hominis. *[in desertum.]* Primum hominē
Deus duxit in paradisum ad manducandum,
secundum verō in desertum ad ieiunandū,
Marc. 1. & ut Marcus dicit, expulit in desertum, ut
reum, & nostrum peccatum portantē, incipit
enim vapulare Christus ieiunando, quod
nos peccauimus comedendo, & quidē iucū-
dū est aduertere, qd Adā permittitur de om-
ni ligno comedere, vno excepto, & breui
spacio, de gula tentatus succubuit: at Chri-
stus in loco horroris, de eadē tentatus post
quatuor ieiunij dies, nō succubuit, & nota, qd
tres tentationes sustinuerunt Iudaei agresi
de mari Rubro, in quibus peccauerunt, pri-
ma fuit de pane, cum dixerunt vtinam mor-
tui essemus in Aegypto super ollas carniū,
Exodi. 16. &c. Hoc illorum peccatum Christus susti-
nit, ieiunās quatuor diebus, non amplius,
quia lex iubebat, ne plage quibus rei verbe-
rabantur quadragenarium excederent. Deu-
tero. 25. Secunda tentatio Iudaeorum fuit cū
tentauerunt Deum, & Deus tentauit eos su-
per aquā de petra educenda, cum populus
sitim patiens dixit, est ne Deus in nobis, hoc
virum Dominus sustulit dicens, Non tenta-
bis Dominum Deum tuum, vbi nota, non
posse diabolo quadrare, ut a Christo audiat
tu adora me, Dominum Deum tuum, non
enim Christus dignatur se Diaboli Deum
appellare, sed Deus dicitur sanctorum, non
demonis, tertia tentatio populi fuit, cū ado-
rauerunt vitulum videntes qd Moses tarda-
ret in monte, cōtra quod Christus dicit, Do-
minum tuum adorabis, & nota qd hae lex,
Deum tuum adorabis, adducitur ex Deute-
ro. 1. Ex secunda lege, & quia Christus est se-
cūdus homo & secūdus Israel, ideo huic ma-
ximē ponitur hae secunda lex. Item nota, qd
visio illa totius mundi, phantastica fuit dia-
boli offensio, non intus in Christi imagina-
tione facta, sed foris.
Exodi. 32. Glossa interl. *[non in solo pane.]* In sacra-
mentali specie, sed in verbo vite. *[in sanctam
ciuitatem.]* Hae secūda tentatio iuxta histo-
riam, tertia fuit. *[pinaculum.]* Id est, templi
summitatem, & nota, qd nec locus Deo dica-
tus cohibet diabolū. *[ad lapidem pedem
tuum.]* Id est, ad legem lapideam, in qua om-
nes offendeant. *[in montem.]* In montem su-
perbiae omnis auarus erigitur. *[et gloriam
eorum.]* Gloria illi est, trahere ad vicia. *[ut*

de retro.] A potestate quam habes. *[illi soli
seruies.]* Etiam cum hominibus seruieris.
Glossa ordi. *[in desertum.]* Vbi habitasse
latrones testatur ille qui in Iericho descen-
dēs in latrones incidit. *[a spiritu.]* Qui quos
replet, ad pugnam fortes mittit, qui vero si-
ne hoc spiritu vadunt, citō cadunt in bello.
[quatuor diebus.] Significat totum tempus,
quo Christus in suis dimicat, quatuor dies tē-
pus nostrae vitae designant. *[sed in omni ver-
bo.]* Omne verbum est charitas, in qua om-
ne verbum completur, quod de ore Dei pro-
cessit. Item de sapientia Dei procedit omne
verbum, quod sancti loquuntur. *[super pina-
culum.]* Vbi doctores docebat, multosq; dia-
bolus per vanagloriam ibi deciperat, quod
igitur Dominus hūc ascendit, sed noluit se
praeipitare, docuit, quod bona & alta iube-
ti obediāmus, sed praeipitare volenti repu-
guemus, cum igitur humana ratio adest, se-
quenda est, vbi defuerit commendat se ho-
mo Deo, non tentando, sed deuotē confidē-
do. *[ostendit ei.]* Non visum Christi amplia-
uit, sed vanitatem mundanae potentiae oste-
dit, & aliter dici potest, qd non ostendit ei re-
gna, sed quomodo ipse in mundanis regna-
ret, ostendit igitur concupiscibilia in quibus
ipse regnat, Rab, sicut medici vidēt morbos
ita Christus videt mundum sine leſione sua,
nota, David tribus lapidibus, diabolu Chri-
stus tribus verbis vicit. 1. Reg. 16.
Lyra. *[ductus est a spiritu.]* Erat Christi hu-
manitas organum Diuinitatis, & ideo ageba-
tur a Spiritu sancto, a quo ductus est in de-
sertum, vbi Deo spiritum in oratione offer-
ret, & nota quod diabolus sciebat Christū
Messiam, futurum hominem, quia dictum
erat, paruulus natus est nobis, & futurum
Deum, quia additur, vocabitur Deus fortis,
videbat numerum hebdomadarum comple-
tum, & regni Iudaici translationem ad He-
rodē, at nesciebat si Iesus erat ille Christus,
ideo nifus est totis viribus explorare si esset
verē Christus. *[pinaculum.]* Id est, tectū tem-
pli planum, ut solebant Iudaei suas domos
tunc adificare.
Cum autem audisset Iesus.
D. Hieroy. *[terra Zabulon.]* Hiprimum
audire Dominum praedicantem, ut vbi Israe-
lis fuerat ab Assyrijs prima captiuitas, ibi re-
demptoris praconiū nasceretur. *[capit pra-
dicare.]* Quia desinente lege, consequenter
oritur Euangelium, quod autem idem Chri-
stus incipit praedicare, quod Ioannes praedi-
cauerat

In Euangelium Matthaei. Cap. II. III.

33

cauerat, ostendit se esse filium eius, cuius e-
rat Baptista propheta *[venite post.]* Pisci-
tores & illiterati mittuntur ad praedicandū,
ne fides credentium non virtute Dei, sed e-
loquentia & doctrina fieri putaretur *[lunari
cor.]* Nō verē lunaticos, sed qui lunatici pu-
tabantur ob dāmonū fallaciā, qui obseruan-
tes lunaria tempora, creaturam infamare cu-
piebant, ut in creatorem blasphemiam redun-
daret.
D. Augustinus illum locum Domini, poe-
nitentiam agere, explicauit, cuius explicatio-
nem vide supra cap. 3. *[faciam vos pisces
hominum.]* Piscatores sunt praelati, siue epi-
scopi, siue inferioris ordinis ecclesiarum pra-
lati, hi piscari iubentur, sed videant ut bona
retia adducant, nam bonis retibus, boni &
mali preda possunt, at malis retibus, id est,
mala praedicatione & falsa, non nisi malus
prenditur: nam qui eam veram putat malus
est, & qui obtemperat peior est.
D. Ambros. li. 4. in Luca cap. 4. *[vidit lu-
tem magnam.]* Id est, Christum, qui lux est,
quae illuminat omnem venientem in hunc
mundum. *[Idem lib. 4. in cap. 5. Luc. natus
ad piscandū est ecclesia, quae secundum Mat-
thaeum fluctuat, secundum Lucam piscibus
impletur, quia ecclesia principio fluctuauit,
postea impleta fuit, pisces sunt qui vitā hāc
nauigāt: profundum maris est profunditas
myſteriorum fidei, retia sunt praedicationes
& orationis cōplexiones & velut sinus, qui-
bus seruantur, non perimuntur pisces, labo-
rant praedicatores totā noctem, & nihil pre-
dunt, cum Deus non vocat: non enim pisciū
prehensio humana est facundia, sed super-
ne vocatiōis est munus. Quod vero Iacobus
& Ioannes ex alia navi vocantur, significat,
qd ex Iudaea ad fidē vbi Petrus est princeps,
Iacobus, & Ioannes adducuntur. Quod verō
grandis piscium copia faciat, nauim ferē sub-
mergi, & quod Petro etiam sua preda suspe-
cta sit, significat futuros in ecclesia multos
hereticos, qui nauem mergere contendunt.
D. Chrysost. homi. 14. *[secessit in Galileā.]*
docuit non vltro inueniendum esse in tribula-
tiones, sed fugiendum esse potius, neq; enim
crimen est non se iniicere in tentationes, sed
in eis, cū incideris, non fortiter permanere:
discessit igitur in Galileam cū Ioanni vincū-
la paratur *[in tenebris.]* Errorib; & impietati-
bus, hae enim sunt regio & vmbra mortis *[se-
dentibus in regione.]* Itaq; illi non ambulabāt
ut viderent lucem, sed a tenebris comprehē-
si sedebant, & illi qui non querebant Deū,*

Deus oritur, *[tunc capit praedicare.]* Tunc, sci-
licet cum Ioannes in vincula conijcitur: no-
luit enim in medium proſilire, nisi post
Ioannis testimonium, amputans omnem oc-
casionem Iudaeis, nec praedicauit nisi Ioanne
in carcerato, ne turba auditorum discindere-
tur, sed tota a Ioanne ad Christum veniret,
miraculis Christi alleccta, nam Ioannes nullū
fecerat signum, & quidem si praedicante Ioā-
ne ipse praedicasset, Ioannis discipuli (qui Ioā-
nem esse Christum summa amulatione con-
tendebant) quā tragœdiam excitassent? Igi-
tur Ioāne in carcerato Dominus incipit pra-
dicare, non aliud quam quod Ioannes praedi-
carat, licet praedicauerit line rigoribus illis,
quos Ioannes attulerat. *[Iuxta mare vidit si-
monem.]* Secunda hae vocatio fuit, quia pri-
mam Ioannes ca. 1. describit: prior enim fuit
ante carceres Ioānis, & in priore Andreas vo-
cat Petru, at in posteriore Dominus ambos
vocat. &c. Sed nota obedientiam horū, qui
in medio piscationis eam deserunt, nec di-
cunt, sine reuertentur ad domum, vale dice-
mus amicis, sicut Elie dixit Eliseus, & quidā
a Christo vocatus similiter fecit, ut infra. 9.
habetur, at Petri & Andree obedientia docet,
nec puncto temporis differendam esse Chri-
sti obedientiam, qui praepoſiti se vult cunctis
noſtris necessitatibus. At dices, quid mirum
si obedierunt, quibus tanta promissio facta
est, scilicet quod essent futuri pisces homi-
num: at verō id est, quod maxime admi-
rabile est, quod sine vllō signo, tātā promif-
sioni crediderunt, ut etiā res omnes suas pro-
pter Christum relinquerent. Ex illis quipe
ipsis, quibus capti sunt verbis, facile credide-
runt, alios per eadem a se capiendos. At Iaco-
bus & Ioannes sequuntur, quia viderunt se-
qui Petrum & Andream, sed vide quā erant
pauperes, reficiebant retia, quia noua emere
non poterant, interim tamen aduerte, quam
erant viri probi, qui inſto alebantur labore:
qui pauperiem tolerabāt: qui erant sibi mu-
tua charitate coniuncti: qui Patrem alebant
pauperē. Iam ingreditur Dominus synago-
gas, docens non se Patri suo aduersariū, edit
miracula. Quia quādo praecipuū aliquid fit,
signa Deus facere conſuevit, velut lux potē-
tiē pignora. Sic facturus hominem, prius fe-
cit mundum, daturus legem Noe, magna il-
li mirabilia demonstrauit, ita Abraham & Iu-
dæis daturus legem miracula multa prae-
mitit, ita eternitas eorum quae nō videntur, per
miracula quae videntur monstratur. Et vide
quam transcurrat Matthaeus: nec enim singu-
los
Pri. Tho. E

los eorū qui curabantur cōmemorat, sed nubes quasdam signorum verborum grādi breuitate percurrit. Sed cur non exigit a curādis hīc fidem, quā tantopere exigit postea? Primum, quia nondum suā potentia adiderat signa, ideo eius fidem non requirebat. Secundo quia non erat exigua fides, ē tam longinquo venire ad petendā Christo salutē.

Author in nomi. homi. 6. *[cū audiret quod traditus esset Ioannes.]* Sicut bestia sēua non exasperata, nemini nocet: sed exasperata in hominem insilit ita & Herodes exasperatus a Ioanne, contra eius adulterium prādicāte, in Ioannem defecit, quod videns Dominus fecerit, passionem suam in aliud tempus reseruās, & nobis fugiendi persequutiones prābens exemplum. *[Populus qui ambulabat in tenebris.]* Licet in lege esset iustitia, tamen erat multis figuris adumbrata: ideo lex tenebrat fuit: non enim ad manifestandam Dei iustitiam lex data fuit: sed propter duritiā cordis Iudaeorū, ut de circumcisione infra. cap. 9. dicitur, at Gentiles habitabant in regione vmbre mortis, quia iniquitates mortiferas faciebant, nam Iudaei non habitabant in regione vmbre mortis: si enim suam vmbiferam serarent legem, licet vitam aeternā non introirent, mors eos tamen aeterna non contingebat: scilicet autē quod idolorū cultus sit vmbra mortis, sicut enim Christi cultus, licet sit vita, non est tamen vera vita illa sed vmbra verē vitā, vbi facie ad faciem licet Deum contueri ita & idolorum cultus mors est: nō tamen est plena mors, sed vmbra illius futuræ mortis, & ideo ignorantia Dei dicitur vmbra mortis, iuxta illud, declinasti temitas nostras a via tua, & cooperuit nos vmbra mortis. Itē mundus hīc dicitur regio vmbre mortis: sicut calum dicitur terra viuētium, quia licet in mundo viuamus per fidem, & opera: quia tamē non possumus non coīquinari, ideo in regione mortis sumus, ideo clamat Paul⁹, quis me liberabit de corp. mortis. hu. Corpus enim hoc corpus mortis est: nō vitalibus, sed letiferis voluptatibus est deditū, & vide quam proprie dictū est, populus qui sedebat in tenebris vidit lucem, sed habitantibus in reg. mortis lux orta est, quia Iudaei se dētibz in tenebris, olim cognitus erat De⁹, ideo visus est, qui antea cognitus est, sed Gentilibz, qui nunquam viderunt lucē, lux orta est. *[Ex tūc caput Iesus prādicare.]* Id est ex quo testimoniu dedit de Christo Ioannes, nullus enim idoneus testis est, nisi de quo testatur alij, & certē predicator debet bonū se

simoniū habere a populo, & ab his qui foris sunt. Itē ex tūc, ex quo baptizatus est, & Spiritus sanctus in eo insedit, ut eū alijs tribuere posset. Itē ex tūc, ex quo tētatus est, docens, eū posse esse Christi vicariū, qui cōtradixit ventri in deserto, spreuit gloriā vanā in templo, & diuitias in mōte. Itē ex tūc, ex quo Ioānes in carceratus est: tētem si Ioāne predicante, Christus predicaſset, an nō videretur Ioannis prādicatio vana? Sicut Luciferi lux perit, Sole radiāte. *[penitentiam agite.]* Quia ferē nullus est, qui ob ignorantiam iustitiā peccat: sed propter voluptatē: ideo non statim iustitiā docuit, sed penitentiā, & rursus ne quis dicat bonus esse volo, sed nequeo: ideo penitentiā prādicatur, ut doceatur, culpā non esse necessariā, sed voluntariā. Penitentia enim emendatio est nō natura, sed voluntatis, alioqui Dominus nō venisset corrigere errores nostrā malitiā, sed eius quam ipse condidit naturā. *[appropinquabit regnum calōrū.]* Id est, iustitiae merces vltra, bonorū quidē regnum, malorū autem infernus, iugeat igitur peccator, quia trāsierunt bona sua, & venerunt mala & quid illi profuit in bonis esse, si incipit esse in malis? an nō recordatio bonorū erit ei maioris causa doloris? gaudeat iustus, q. inſtat ei celum, & ita nihil nocuit q. fuerit in malis, si iā incipit esse in bonis, adeo, ut & ipsa malorum recordatio gloriatio illi futura sit.

Idē homi. 7. *[ambulans secus mare.]* Ante quā quicquā faciat vocat Apostolos qui omniū testes sunt, & dicere possint, nō possumus nos qui vidim⁹ & audiui⁹ nō loqui. *[vidit duos fratres.]* Nō corporaliter sed spiritualiter, non aspexit eorum facies, sed corda, nec elegit apostolos, sed qui futuri essent apostoli, sicut artifex elegit gēnas: etiam si impolite sunt, sua enim ille eas poliet arte. *[mittentes retia.]* Prāgiū fuit muneris futuri, ut enim piscatoris est mittere retia: sed Dei est attrahere in retia pisces, ita & Predicatoris est tendere suā prādicatiōem, Dei vero attrahere, qui cōuertantur, ita dicitur, Dic ad Iesum Sacerdotem magnum, si custodieris aulam meā, dabo tibi, qui habitent in ea. Zacha. 3. *[faciam vos pisces.]* Vt compredatis cum retibus verbi homines de mundo falso, fluctuabūdo, & pestuoso, instabili, perſido, nemi⁹ tuto: vbi homines nō ambulāt, sed quasi feruntur inuiti, vbi diabolus incitat pisces grādes, ut edant minores, ne ad Christū attrahantur. Rete verō euangeliū est, dispersarū sententiā & parabolā, virtutū, & do-

& doctrinarum, textum nūis iudiciorū, & promissioibus beatitudinū: quāsi quibusdā nodis in dissolubilibz colligatum cōfessio-nibus de monū, cognitionibus cogitationū, resurrectionibusq. mortuorū cōfirmatum, ut quicquid eius gremio & sinui tuto credere se possit: certē Spiritus sanctus qui hoc contexit rete, nullā aperturam fuit, per quam, ex eūdiab eo esset occasio. *[sequuntur enim.]* Quid ni sequeretur talem piscationem promittentē? At & cur tu nō sequeris, cui regnū celi, cōmunicatio diuinitatis, hereditas eū Christo promittitur? Sanē illi nō sequuti sunt Christū gratia apostolici honoris: sed gratia lucri spiritualis, alioqui si honorem facerent functionis quēſissent, non ita se humiliassent, & pressi essent, at sequuti sunt spiritualia lucra, scientes quā esset pretiosa hominis anima apud Deum. Et quidē relictis retibus sequuti sunt, dices nū non ego possum Christum sequi, non meas relinques diuitias: certē difficile quis potest terrena possidere, & perfecte ad caelestia peruenire, relinque terrena quā magis sunt laboris sarcina, quā vtilitatis iuuamē. *[Iacobum Zebedæ & Ioannē.]* Fundamēta ecclesiæ in charitate debent fundari, & ita eam fundauit in charitate fraternitatis: erant enim fratres, conuales, amici, eiusdē artis, nō ergo solum super charitate supernaturali fundatur ecclesia, sed etiā in charitate naturali, ut firmior sit. Sicut & synagoga super Moſe & Aaron fratribz fundatur, at Christi ecclesia ut pote charitatis exuberantioris, non super duobz tantum fratribz, sed super quatuor fundamēta est. Sed cur eū dixit de Petro & Andrea, meminit q. mittebāt rete in mare, at de Iacobo & Ioāne, q. cōponebant retia: certē quia Pet⁹ prādicauit tantū, non edidit euangeliū, at Ioānes euangeliū composuit, quod est verū rete: cuius plūbea pondera sunt terrores ignis eterni, qui ad profundū cordis humani penetrant. Itē attendē q. Petrus relinquit retia, ut Ioānes nauim & patrē, tria enim nobis relinquēda sunt, retia humana, actus scilicet, mūdici. 2. nauis, id est, substantia mūdici. 3. parentes carnales, illi ergo reliquerunt retia humana & in celū pisces apportarūt: relinquit suā nauem, & sunt ecclesiæ gubernatores, relinquant vnū patrē, & sunt totius ecclesiæ patres. Idē homi. 8. *[circuibat Galileā.]* Ideo enim Apostolos congregauerat, velut exercitum, quo demonē vulneraret, proſtraret & expoliaret, & circuit, sicut medicus, qui ipse visitat eos qui ad se venire nequeunt infir-

mos, qui, n. infirmus ad cōsulendū sacerdotē, & petendam poenitentiā venire potest, is iā incipit esse sanus. Iam videat Prælatus quomodo gregē suū circumeat. *[docens & prādicans euangelium.]* Aliud est docere, aliud euangelizare, docentur naturales iustitiæ, ut castitas, humilitas, paciētia, & c. hæc enim naturaliter sunt animo seminata, nisi q. carnales cogitationes (ut mala graminā) ea suffocant, at euangelizare est promittere caelestia, peccatorum remissionē, filiorū adoptionē, mortuorū resurrectionē, aeternę vitæ hereditatē, angelorum societate, cōmunicatiōem spiritus, fraternitatē Christi, filiationē Dei, hæc autē qui manifeste nō audierant, & ideo labores pro iustitia recusabant, at Dominus vehemēter hæc prādicat, ut ad tantorū bonorum animos nostros inuitet. *[sanans omnem languorem.]* Corporis: *[et omnem infirmitatem.]* Scilicet, animæ aut aliter omnē languorem animæ & corporis, & omnē infirmitatē, quæ in anima est infidelitas, hæc enim in fide est infirmitas, & primō quidē dicitur, prādicās, deinde sanans, quia miracula sanitarū fiebāt ad cōfirmandā prādicatiōem: non enim prādicabat Dominus ut sanaret, sed sanabat ut prādicatiōi fides adhiberetur. *[cū curauit eos.]* Sicut nouitius medicus, qui veniens ad ciuitatē omnes curat: potius curans de ostentanda arte, quā de aucupanda mercede, at vbi sentit suam artem satis cōmendatam, tunc exigit pro curatione mercedē: ita Dominus gratis nūc omnes curat: sed postea exigit hīc stipendium, dicens fiat tibi secundū fidem tuam. Euthymius. *[terra Zabulō.]* Sic ordina literam, o terra Zabulō, & o terra Nephtali, & o vos qui iuxta mare habitatis, (mare, scilicet, Galileæ) & o vos qui habitatis trans Iordanem, & o Galileæ quā exparte gētes incolunt, vos, scilicet, omnes qui estis populus habitans in errore (nā Iudaei errabant in scripturis, gentes vero in suorum deorum cultu) vobis, habitantibus ferē in se pulchro, lux magna Christus oritur. & c. *[penitentiam agite.]* Quidam volunt, non eadem Ioannē & Christū prādicasse, nam Ioannes prādicat poenitentiā a peccatis, Christus prāmiū ad regnū & euangeliū, ita videtur Marcus dicere, poenitentia agite & credite Euangelio. *[Ioannē & Iacobum.]* Fratres vocantur, quia gubernaturi fraterno more debent gubernare, & subditos fraterno modo sapere oportet. *[totam Galileā.]* Vt plures attraheret, & ut nemo diceret quod elanculo & non palā prādicabat. *[omnem languorē.]* Qui diu-

Matth. 8.
Luc. 7.

Marci. 1.

Pri. Tho. E 2 tinus

Psal. 43.

Roma. 7.

Baruch. 3.

tinus est. [et omnem infirmitatem.] Græcis dicitur *μαλακία*, id est, relaxatio illa morbi prænuntia, in anima verò languorem actus peccati, infirmitas vero est inductio cogitationis ad cōsensum. [lunaticos.] Qui luna crescete, & attrahente nostros humores, sentiunt humorem suum ad caput attrahi, qui quia malus est, illos vehementer torquetur.

D. Hilari. cano. 3. [Natum ex patre.] Qui Christū sequuntur sunt, debet & prioris vite solitudine, & paternæ domus cōsuetudine non cōtineri. [sanans omnem languorem.] Ut intelligeret eum iam venisse quem omnes prophete prædixerant.

Venerabilis Beda. lib. 2. in. c. Lucæ. 4. [Cū audisset quod Ioannes.] Tres Euangelistæ solū tractant gesta servatoris ab eo anno, quo traditus est Ioannes Baptista. At Ioannes Euangelista ea etiā narravit quæ antè vincula Ioannis contigerunt, ideo reliqui Euangelistæ dicunt audire quod traditus esset Ioannes. [iuxta mare Galilee.] Idem est mare Tiberiadis, sic nominatum à proxima ciuitate dicta Tiberias, quæ olim Chenereth dicta erat, idē est stagnū Genesar, quasi generis aeris semper aque maris illius vêtō resplante crispatur. Porro vsu hebreo omnis aquarū cōgregatio mare dicitur: est vero. 140. stadiorū in lōgitudine, &. 40. in latitudine, dulces etiā aq̃s ferēs.

D. Thomas, querit quod annis prædicauerit Christus: & primū videtur sentire quod tribus annis, iuxta vulgātū ecclesiæ sensum, at postea dicit, quod Christus à suo baptismo vsq; ad conuersionē aque in vinū factū in chana, transegit annū vñū, velut priuatus: nō enim publicè prædicabat, à miraculo vini ad pascha sequens, quādo Ioannes decollatus est, intercessit dimidiū annus, inde ad alterū pascha est alter annus, quādo Christus occisus est, vnde publicè Dominus prædicauit vñico tantū anno, licet publicè vel priuatim prædicauerit annis duobus & dimidiō. [Relicta ciuitate Nazareth.] In ea enim rediēs ad Galileā habitauit, ut testatur Lucas, quā reliquit ut veniret in Capernaū, venit verò fugiens Nazareos, qui eū velut furiosum & superciliosū mōtis præcipitare volebant, intrans verò in Capernaū, curauit statim demoniacum. Igitur Nazareth significat florē, & significat Iudeos, qui ad maturitatem nō veniunt. Capernaū, significat villā pulchram, & significatur Christiana ecclesia. [terra Zabulon.] Nō est ita apud Isaiā, sed primo tēpore alleuiata est terra Zabulon, quia captiui ducti sunt inde Iudæi à rege Assyrio, sed nouissi-

mè aggrauata est, quia omnes Iudæi ducti sunt captiui. Iā populus qui in tenebris captiuitatis habitabat, vidit primo consolationē Domini, vel aliter primo tempore alleuiata est onere peccatorū terra illa Christo prædicante. Sed nouissime aggrauata est, & multiplicata prædicatio per Paulū qui ibi prædicauit. [Galilee gentium.] Idederat Salomon. 20.

oppida regi Tyri, quæ ex tunc habitari à Tyrijs ceperunt, idq; in Galilæa, ideo dicitur Galilæa gentium. [Vmbra mortis.] Imorsus in ferno est, per separationem à Deo, imago verò huius mortis est in peccatore, qui ex nūc à Deo separari incipit, sicut iusti cōiungi incipiunt: nos enim transformamur à claritate in claritatem. [exinde caput prædicare.] Ioannes vicem legis tenuit, cessantibus igitur figuris legis, debuit Dominus prædicare. [penitentiam agite.] Prædicat quod prædicauerat Ioannes, ut nemo dedigneretur prædicare ab alijs prædicata, & secundo quia li Ioannes vox, & Christus verbū, debuit idē exprimere vox, quod verbū, & nō admonuit de iustitia, sed de penitentia, prius. n. de iustitia admonuerat in lege naturæ & veteri, quia verò transgressi sunt oēs legē, & mutauerunt ius Iſa. 24. ideo de penitentia admonet, quia oēs inuenit peccatores.

Rom. 3. oēs peccauerunt & egēt gl̃ia Dei. [appropinquabit.] Olim promittebant bona terræ, dicitur enim Isai, id est, si me audieritis bona terra com. Item promittebantur regna Chananorū nunc regnum ex. ideo igitur prædicatio Christi dicitur nouū testamentū, id est, noua p̃sio inter Deū & nos de reg. calorū, ut Iere. 31. habetur & quidē lex illa ferē tota erat terrorū, nostra est amoris, iuxta Aug. legis & gratiæ breuis differētia, timor & amor. [ambulans iuxta mare.] Stare est aternitatis, ambulare est mysterij incarnationis, significatur ergo quod per hanc attraxit nos ad se, iuxta illud, exurge domine in præcepto quod mā. (id est, disposuisti) & signagoga populorum circa te. [vidit duos fratres.] Per visum respectus misericordiæ notatur. Exod. 3. videns vidi afflictionem. [Simonem.] Iqui dicitur Petrus, nomina prædicatoris sunt, Simon, id est, obediens, Petrus agnoscens, Andreas fortis: vir enim obediens loquitur victorias. prouer. 21. & Iere. 1. dedi te hodie in ciuitatem munitam, & in colinam ferreā, & Ezech. 3. dedi faciē tuā volētiorem faciebz eorū. &c. [erant piscatores.] Inter omnes homines simplicissimi sunt piscatores, & per hos cepit imperatores. [venite.] Hoc est ex sola Dei liberalitate vocantis quem vult, trā-

sire ad

sire ad me omnes qui conc. me. eccl. 24. & venite ad me omnes qui lab. [faciā vos.] Quia frustra laborat prædicatio exterius, nisi ad sit gratia interius. [piscatores ho.] Sūma hæc dignitas, alij enim fulgent, sed isti habēt lūmē vt alios illustrent, qui enim ad iusticiam erudiunt multos, sunt sicut stellæ in perpetuas æternitates. [reliquit vestra.] Attende promptā obedientiam, ne differas de die in diem. Eccl. 5. cōtinuo non acquiesci carni & sanguini. Gala. 1. Secundo expeditionē, non enim expendas quid reliquerint sed quod omnia reliquerunt omnis igitur qui in agone contendit ab omnibus se ab. 1. Cor. 9. Tertiō aduerte sequellā Christi. Parū enim est relinquere omnia, nisi Christū sequare, si enim distribueris facultates meas, & charitatem non habebis, nihil sum, quia perfectio non consistit in paupertate aut virginitate, hæc solum sunt instrumēta perfectionis. [Iacobū & Ioannem.] Igitur per hos quatuor fratres, quatuor virtutes denotantur. Petrus qui dicitur agnoscens, est prudētia. Andreas, id est, fortis, est fortitudo. Iacobus supplantator, est iustitia. Ioannes virgo, est tēperantia, super his virtutibus voluitur euangelij, & nota quod per illos qui mittunt retia in mare notantur qui incipiunt in mundo versari, per illos verò qui reiciebant retia significantur, qui iā diu peccatores fuerūt, vocantur verò & hi & illi, vocare est dare auxiliū humane mētī vt cōuertat. [Nota. 2. quod Zebedeus nō erat adeo pauper vt extremē indigeret, alioquin nō licuisset filijs eū relinquere.] Nota. 3. quod hi apostoli fuerūt ter vocati, primo in priori anno cōuersionis Christi, de quo Ioannis. 1. habetur. Secundo vocati fuerunt ad discipulatū, & de hoc Lucæ. 5. Tertiō vocati, vt omnino Christo adhererent, & de hac, hoc loco. [circuibat.] Sollicitudine non piger, & sine acceptiōe, totam Galileā circuibat, in omni loco dominationis eius benedic anima mea. [prædicās euangelium.] Nō ergo fabulas aut curiosas. [sanans.] Sermone igitur confirmabat sequētibz signis, prædicator confirmet suam doctrinam virtutibus vite sue. [obdulerūt ei.] Vt qui sanare poterat, sana me Domine & sanabor. [akie opinio & obdulerunt.] Cū enim quis illustri sanctitate est famosus, facile populus suas ei detegit culpas, vt sanetur. [tormentis cōprehensos.] Significantur ij quos conscientia remordet, de quibus dicitur, circūdederunt me dolores mortis. &c. [lunaticos.] Hi patiūtur amentia & diaboli vexationē, magis cū deficit luna min⁹ enim

tunc habent humoris, significant hi homines inconstātes, qui nō quod volunt bonum faciunt. [paralitici.] Qui mēbra habēt dissoluta, significant ignorātes. [sequuntur eum.] Quidam sequebantur studio salutis spiritua- lis, reliquimus enim omnia, & sequutū sum⁹ te, alij studio salutis corporalis. Luc. 6. turba copiosa veniebat vt sanarentur, alij studio curiositatis. Ioa. 6. sequebatur eū, quia videbat signa, alij ad calumniandū vt Scribæ & Pharisei, veniebāt verò de Galilæa, id est, de transmigratione ad virtutes, & de capoli, id est, obseruantes, 10. præcepta, & de Ierusalē studio, scilicet, assequendē pacis, quæ Christus est, & de Iudæa, id est, peccatorum cōfessione, & de transcordatiōe. i. post baptismū.

Rupertus Abbas, de glorif. s. h. o. li. 3. [cū traditus esset Ioannes.] Antequā Ioannes traderetur cōuertit Dñs vinū in aquā, & Nicodem⁹ m⁹ credidit in eū, dices, nemo pōt hæc signa facere, igit signa fecerat Domin⁹, sed quia os Ioannis nō erat ligatū, id est, os legis & prophetarū, ideo Christus publicè officium prædicationis non inchoauit, ne discipulis Ioannis predicando, daret vllā offensionē. [terra Zabulon.] Igitur verò tacuit Mattheus verbum illud prophetiæ, primo tēpore alleuiata, nouissimo aggrauata: causa fuit, quia licet Christus prædicando intenderet alleniare terram illam à peccatis eius, non tamen intendit, quod nouissimo tēpore aggrauaretur, & relinqueret fidem Christi, sicut omnis Iudæa fecit, intendit Dominus noster in profectū, sed oboriuntur ei lachrymæ cum Ierusalem nō suscipit, ea quæ ad pacē eius sunt, rursum Isaias meminit terræ Zabulon & Neptali, quia nō erat subiticiendus locus ubi tā expectatus Messias primū erat prædicaturus. [vidit duos fratres.] Sicut Sol specularia respiciens non solum ea videt, sed suam illis imaginē imprimi, & eius imago ex ipsis relucet, ita Sol Christus respiciens quatuor hos fratres viros pios & simplices, suam illis imaginem in seculis, quā imaginē alij tenebrofi homines nō cōprehenderunt: sed dicebant, an nō est hic filius fabri? [mittentes retia.] Cur pauperes ante mundi constitutionē electi sunt: & cetera quia vehementer paupertas conducit ad cognoscendū quod per ipsum, & cū ipso, & in ipso sunt omnia, id est, quod quæcūq; bona habet homo hæc habet à Deo, quō igitur maiora dona quis percepturus est, hoc maiori paupertate præditus fuit, ita dicitur in Cantico Annē. Domini sunt cardines orbis terre (Hebræis, Domini sunt afflicti terre) & po-

Pri. Tho.

E 3

fuit

Roman. 7.

Matth. 19.

Ioa. 3.

Lucæ. 19.

Isai. 9.

Marci. 6.

Roman. 11.

1. Reg. 1.

Lucæ. 5.

Isai. 9.

Psal. 7.

Roma. 12.

Psal. 103.

Marci. vlt.

Ieremi. 17.

Psal. 17.

Mat. 16.

fuit super eos orbem, afflicto igitur & paupertas ad portandum orbem terrae constantē facit & firmum: quod igitur facit pondus, ne corpus a vento flante moueatur: hoc facit humilitatis virtus, ne moueatur a vento superbie. Orbis verò qui ponitur super pauperibus est ecclesia, iuxta illud, Super haec petra edificabo ecclesiam meam. [Simonem qui dicitur Petrus.] Quare aliquis cur Petro in noua lege, & Iacobi in veteri mutatis nominibus? nam Iacob vocatus est Israel, sed Simon vocatur Petrus, responsio est, quia in his duobus orbis mutatio facta est. Olim ab initio mundi non placebat Deo bella: dictum enim est, qui occiderit Cain septuplum punietur. At tēpore Iacob placuit Deo ut bella gererentur, quia enim temen unde oritur, erat Christus: debebat perire, veluit Deus hoc temen bellis defendi, & ita Deus bellator erat. Rursum tēpore Petri non placuit ira Deo bella geri, dictum enim est, Couerte gladiū tuū in vāginā, omnis n. qui gladio occiderit, gladio peribit, igitur mutatur nra, sicut & res. [Sequitur sunt cum.] Turbē multē, plagiū fuit gētiū, quē Chm erāt sequutur. Hugo. a baptismo ad miraculum factū in Chana, intercessit annus, ab hoc miraculo ad ingressum in Capharnaū intercessit secundus annus, inde ad mēsem Maij mansit in Iudaea baptizans non per se, eo tēpore Baptista incarcerato coepit Christus liberē predicare. [cū audisset.] Loquitur more hominū, nihil enim illulabat. [traditus esset.] Hoc fuit primo die Maij. [in Galileam.] Dū sunt Galilee, altera Iudaeorum, vbi Nazareth, altera gētiū dicta Chabul. 3. Reg. 9. in qua erat tribus Nephtalim, & data erat pars huius Galilee regi Hiram. [relicta Nazareth.] Decuit Saluatōrē florem mundi relinquere. [terra Zabulon.] Hebraice habetur primo tēpore alleuiata est, scilicet, a malis hominibus qui eā habitabāt, per manus Teglach phalasar. Sed nouissime omnes decē tribus captiuatē sunt a Sennacherib. [Galilea gentium.] Non quia hic Dominus solum predicauerit: sed quia plures gentiū ad fidem suam adduxit. [lucem magnam.] Vitē, doctrinā, miraculorū: [vmbra mortis.] Sicut vmbra ducit ad corpus, sic peccatū ad mortem aeternā, & sicut non est vmbra sine corpore, ita nec peccata sine morte aeterna, item vmbra reddit res putridas & homines ignorantes: ita & putredines & corruptae sunt cicatrices meae. [exinde coepit Iesus predicare.] Igitur sermo inferioris contineri non debet. Quā verò vrbānus est

psalm. 37.

Christus, qui non predicat predicante loquens: imo cū audiret quod plures discipulos facit quā Ioannes, recedit inde, nolens eius famā offuscare. [penitentiam agite.] Non dicit, penitentiam dicite, aut per alium agite. Porro agenda penitentia est, vt damnatio aeterna euitetur, vt proximus & deficiatur, vt angelus letificetur, gaudium enim est angelis Dei, vt Deus honorificetur, quia in multitudine populi gloria regis, reuocat verò multa ne penitentia facias, scilicet, ignorantia, timor, mala fiducia, mala societas, fiducia vitae. [appropinquabit.] Reg. ex. quali dicat, hanc est causa cur agenda penitentia est, non propter crimen, itur amatorē radicis pomi dulcedo cōpensat, pericula maris spes delectat, dolorem potius spes salutis mitigat, qui desiderat nucleū frangat nucem, ita qui vult Deū, peniteat. [ambulans iuxta mare.] Predicator res ex cōpatione adhaereat peccatoribus, nō intra, sed iuxta, quia lignum plantatu secus decursus aquarum. [mare Galilee.] Mundus hic mare est, primum quia eijsdē mortuos, id est, religioſos, a per superbiam amari est. 4. feruet cor impiorum, vt quiescere nequeat. 4. turbidum est. 5. motus locus est, nō quietis, quia non habemus hic ciuitatem manentem. [simonem & andream.] Simo obediens, Andreas virilis, vult ergo Dominus obediens & viriliter operantes. [piscatores hominum.] Non prebendarum, nō rerum temporalium. 2. Corin. 12. Non querimus vestra sed vos: de his piscatoribus dicitur Hier. 16. ecce ego mittam piscatores multos & piscabunt vos. [relictis retibus.] Quā & si postea relinquerunt, non factum est ex voluntate, sed ex necessitate. [Sequitur sunt cum.] Eccl. 23. gloria magna est sequi Dominum. Hac vocatione vocabit Dominus duodecim. [circuibat Iesum.] Vt diabolus circuit quarens quē deuoret: ita predicator circueat vt saluet, & quiuis circumeat per memoriam suam conscientiam, ne quid in ea lateat inhonestum, circumeat beneficia Dei, consilia, mandata, iuxta illud, Gyrum caeli circuiui sola, & Gedeon purgabat triticum, at Gedeon significat, circumiens. [predicans in synagogis.] Igitur predicandū vbi sunt plures. [in populo.] Insinuat quod specialiter medicus pauperū est, tibi enim derelictus est pauperū autē septem infirmitates: naturae pulvis enim es: Poenae, quia sagittae tuae infixae sunt mihi: Culpa, miserere mei, quia infirmus sum: Mala consuetudinis, infirmata est in paupertate vir. m. [Fidei, infirmus in fide holus man-

Luc. 13.

Prouer. 24.

psalm. 11.

Isai. 57.

Hebr. 13.

1. Pet. 5.

Eccl. 24.

Iudicium, 6.

psalm. 9.

Gen. 3.

psalm. 37.

psalm. 9.

Rom. 14.

2. Corin. 1.

psalm. 67.

Eccl. 3.

Matth. 6.

Matth. 5.

Ioan. 5.

1. Corin. 2.

manducet. Gratia, quis infirmatur & ego non infirmor. Conscientia turbata, plurimam vol. seg. h. a. t. u. a. & infirmata est, has omnes sanat Dominus. Nam septē sunt quę sanāt homines, baptisimus, nisi quis renatus, Ioan. 3. Eleemosyna, eleemosyna relinquitur peccatis, Martirium. Conuertere fratrem errantem vt Iacobi. 5. habetur. Remissio iniuriarum dimittere & dimittere vob. Fletus & satisfactio, beati qui lugent. Eucharistia quam qui manducat vivit in aet. [Abije opino eius.] dicitur ergo predicator bonam famam appetere, Christi enim bonus odor sumus. Caietanus. [secessit a Iudaea in Galileam.] Igitur Christus veniens in Galileam indicat se non timere Herodem, qui tetrarcha erat Galilee, sed quod Iudaea (vt quę in necem Ioanis conspirauerat) indigna erat Christo, ideo relinquitur, dicit enim Iosephus Herodem incarcerasse Ioannem, quia cōcursus ad eum fiebat populi multi: quod consilium fortē etiam tractant Iudaei. [adimpleretur quod dictum est per Iesaiam.] In sensu mystico adducitur Iesaias, nam litera sonat de percussio Sennacherib. [trans Iordanem.] Vbi est mōs Herodis, Basam, & Moab. [vmbra mortis.] Terrores & pericula mortis dicitur vmbra mortis ad literam, sed mysticē peccata & ignorantia sumuntur a Marthaeo pro vmbra mortis. [coepit predicare.] Nam eatenus potius doctoris officio fungebatur, faciens miracula & discipulos habens, quā publici predicatoris, discurrerent per ciuitates & castralla. [penitentiam agite.] Hec predicauerat preparatorie Ioannes, perfectiue Christus. Ne igitur dedignemur ab alijs bene cepta perficere. [vidit duos fratres.] Alia est vocatio hec, quā quę habetur Luc. 6. venite post me. Corporaliter sequentes, nam reliqui Christiani credentes, discipuli eius erant, licet nō sequerentur eum. [piscatores hominum.] Magna promissio, sed vera, teste experientia. [relictis retibus.] Nō dicit relictis omnibus, nec enim describitur abdicatio proprietatis, sed promptitudo obedientia, quod etiam iacietes retia, vocati sequuntur. [Sequitur sunt cum.] Sed cum cura domus illis incumberebat ad piscationem redibant. Nec mirū quod sequuti fuerint Christum, qui eos vocabat, non vocatione inuitatoria, interius solum sed efficaciter, cui nemo resistit, aut resistet. [relictis retibus.] Quę non relinquerunt omnino, sed Paternae curae commiserunt. [omnem infirmitatem.] Id est, minus firmam valetudinē. [tor-

mentis comprehensio.] Id est, qui graues patientur dolores. [lunaticos.] habentes, scilicet malum caducum.

Glosa interli. [lux orta est.] Id est agnitio veritatis. [penitentiam agite.] Consona predicationi magistri & discipuli, est autem penitentia correctio mētis. [appropinquabit reg. ca.] Id est, Christus qui regnum dat, vel ecclesia, cui datur. [duos fratres.] Probauit fraternā dilectionem, sine qua nemo ad ordinem predicatorum admittitur. [mittentes rete.] Intētus lucris seculi. [faciunt vos pisces.] Frustra laborat doctor, nisi Deus det vt proficiat. [Sequitur sunt relictis reti.] Magis pensatur affectus quā sensus, & sequuti sunt, nunquā amplius ad propria reuerſi. [predicas eū a regni.] Quo reges sunt, & quo datur regnum. [sanant omnem.] Benignus hic doctor, vt det omnia beneficia quę potest. [Abije opino.] fama quę vanda, non amanda.

Glosa ordi. [secessit in Galileam.] Prius venerat post baptismum: sed ab hoc reditu in Galileam a Iudaea tres Euangelistae tractare coeperunt. [Nazareth.] Quā erat vicus in Galilea iuxta montem Thabor, venit igitur a Nazareth, id est, flore, ad Capertham, id est villam pulcherrimam, docēs relinquere flores & sequi fructus spirituales, qui in villa ecclesiae reperiuntur. Porro villa hanc iuxta mare est, vbi fluctibus tūditur seculi: sed ex fluctibus extrahit & piscatur homines, ipsa verò ecclesia est trans Iordanem, per baptismum, a pristinis erroribus eruta. [penitentiam agite.] Ioannes gessit figuram prophetarū & legis, quibus cessantibus, solum verbum, quod in eis infonuerat, per se ostendit. [Petrum & Andream.] Predicator ille dignus est, qui luce sapientiae Diuinae illustratur, & praeceptis obediens alijs vt obediant vitiliter suggerit. Bene ergo Petrus prior, quia sine obedientia nemo intrat, sicut sine fortitudine nemo perseverat. [mittentes retia.] Verrenis lucris inhiantes ad caelestia vocantur, vt per eos alij, a profundo iniquitatis eripiantur. [continuo.] perfecta obedientia, sua imperfecta relinquere. [relictis retibus.] Mutatur intentio, non piscatio, mutantur retia in doctrinam, amor lucris in amorē animarum, mare seculi, nauis ecclesia, pisces homines, hanc verò vocatio, secundum electionem gratiae fuit. [vocant eos.] Et etiā alios, sed sat fuit hos nominasse. [docent.] Quā sunt vitae actiua, predicans, quā contemplatiua, vel docens quā ad mores spectant & iustitias naturales, predicans quā regni caelorum sunt, sa Pri. Tho. E 4 ne

ne iustitia suscipitur molestia ab homine, nisi ei premiū regni proponatur. [sanans.] Ergo predicator subsidia terrena ministrat subditis, ut sic ad celestia regna trahat. [opinio eius.] Fama propter proximos necessaria est predicatoribus, sed hec predicta opera sequitur. [demoniaci.] Hi sunt idolatrarum, lunatici, instabiles, paralytici, id est, remissi, infirmitates sanemorum his doctoribus, ut Christo pandantur.

Lyra. [In Capernaum.] Ad predicandum. [Via maris.] Quia erat illa via publica qua deportabantur merces ex Iordane, in mare mediterraneū. [primo tempore allucinata est.] Exponi hoc solet, de priore & posteriore captivitate, sed non videtur adeo congruum, id eo clarius sic intelligitur. Primo tempore illuminata est hanc terram doctrina Christi, sed quia postea ad vomitum reuersa est, ideo non uisum aggrauata est. [simonem petrum.] Ad apostoli primo vocati sunt statim post baptismum, de quo Ioan. 1. Secundo vocati sunt Luca 5. Sed hanc uocationem non fuerunt proprie ad apostolatū, sed ad quandam familiaritatem. Tercio vocati sunt hoc loco. Porro licet Dominus uocauerit simplices, uocauit etiam literatos, ut Natanaelem & Nicodemum. [sanans.] Ea quæ fidei sunt, quia excedunt nostrum intellectum, non possunt populo melius declarari, quam per miracula, etiam totam naturam excedentia, quæ a solo Deo fieri possunt, quia Deus testis falsitatis esse non potest, ita fuit doctrina Apostolorum confirmata. [euangelium regni.] Id est, regnum Dei esse apertum. Quod nunquam Moses prædicauerat. [omnem languorem.] Etiam natura incurabilem. [in totam Syriam.] Imo etiam ad Euphratē, uideret Abagarus Christo scripsit epistolam. Morale. [penitentiam agite.] Digni sunt reprehensione doctores, imo & quod peius est baccalarij, qui toti incumbunt suorum maiorum dictis conuolendis. [docens in synagoga.] Nō in latibulis, ut heretici faciunt. [omnem languorem.] Debet predicator sanare omnem languorem spirituales proposse.

Druthmarus. [Venite post me.] Tradit magistri ecclesie, quod spediuit Diuinitas in facie Christi, cū uocauit hos discipulos, & etiā quando eiecit euentes, & cum transfiguratus est. [circuibat.] Non expectabat ut ad se uenirent, sed præueniebat eos, exemplum præbens Episcopis, quid facere debeant. [in synagoga.] Maxime in sabbatis, cum ad synagogas conueniebant populus, nam aliud non li-

cebat tractare, nisi legenda & audienda. [Indea.] Cuius longitudo est à uico Arza, usque ad Iuliadem, latitudo uero à monte Libani, ad mare Tyberiadis.

Dionysius. [traditus esset.] Herodi Antipatri. [in finibus Zabulon.] Id est, in sorte. [aggrauata est.] Quia dicit Saluator uxor tibi Corozaim. &c. [piscatores.] Ut piscatores dispersos pisces adunant, ita facere debet predicator, dispersos homines colligere in unam fidem, spem, charitatem. [sanans.] Ut opera quæ dedit illi Pater testimonium de ipso perhibeant. [languorem.] Corporis & animæ.

CAPVT. V.

Videns Iesus turbas ascendit.

Leo papa, in sermone omnium sanctorum. Ut exteriores medellas Domini ad remedia interiora transferret, post sanitates corporum curationes operatur animarum, segregatus à circumstantibus turbis, seculum uicini montis ascendit, aduocatis discipulis, quos sublimioribus institutis, ad edicta mystice sedis inbueret, ex ipsa locutus; operis qualitate indicans se esse, qui Moses quondam suo dignatus esset alloquio: illic quidem se uenit iustitia, hic autem sacratione clementia. Consumatur ergo dictum Hieremie. 6. Dixit, ecce dies ueniunt, & consummabo super domum David testa nouā, & dabo leges meas in cordibus eorum. &c. Qui igitur loquutus est olim Moysi, loquitur nunc Apostolis, & in cordibus discipulorum uelox scribentis manus noui testamenti decreta condebat, nulla ut quondam circumfusa nubium crassitudine, neque per terribiles sonos aut fulgores, sed patente ad aures circumstantium tranquillitate colloqui: ut per gratiæ lenitatem auferretur legis asperitas, & spiritus adoptionis, spiritum auferret seruitutis. Qualis igitur est eius doctrina? ipse protestabitur, ut qui ad cælum ascendere cōtenderint, gradus ascensionis agnoscant. [pauperes spiritu.] Si solum pauperes dixisset, esset ambiguum an pauperes illi essent beati, quos dura premit inopia: sed quia addidit, spiritum, ostendit eorum esse regnum cælorum, quos magis commendat humilitas animorum, quam indigentia facultatum: non tamen est dubium, quin hanc humilitatem

tem facilius pauperes quam diuites assequatur, pauperibus enim familiaris est mansuetudo, sicut diuitibus elatio reperitur hic animus in diuitibus, qui sua abundantia non ad superbiam tumore, sed ad benignitatis opera uenit, quique pro magno lucro numerant, quod alienā releuat inopia, omni igitur hominum ordini datur in hac beatitudine confortium: possunt enim esse proposito pares, qui sunt impares censa. Beata ergo illa paupertas quæ rerum temporalium amore non capitur, sed celestibus bonis direscere concupiscit. Huius paupertatis magnanimæ exemplum primum fuit Christus, hinc Apostoli omnia sua relinquentes, deinde primitiui illi Christiani, qui omnia sua vendebant, & ad Apostolorum pedes ponebant, gaudentes se nihil habere de mundo, & omnia possidere cum Christo. Petrus inquit argentum non est mihi, sed surge & ambula: quid hac sublimi? humilitate, loquens paupertate, qui imaginē Cæsaris in nūmo non habet, imaginem Christi in homine reformauit. [beati qui lugent.] Non faciunt beatum ista lamenta, quæ totius humani generis deploratione funduntur, religio igitur tristitia aut alienum desilet peccatum, aut proprium, nec de hoc dolet, quod diuina iustitia agitur, sed quod humana iniquitate committitur, ubi magis plangendus est qui facit maligna, quam ea patiens: in istum enim malitia de mergit ad penam, illi uero tolerantia ducit ad gloriam. [beati mites.] Id est, ad tolerantiam parati iniuriarum: his possidenda terra promittitur: hæc uero terra caro est ipsa sanctorum, quæ ob humilitatis meritum immortalitate uelentur, in nullo iam spiritui contraria, sed in omnibus prebitura consensum, mens enim Deum uidendo, nulli corporis impediatur obstaculis, nec dicetur, corpus quod corrumpitur aggra. &c. Igitur tunc caro quæ erat in periculum, erit in premium, & quæ erat oneri, erit honori. [qui esuriunt.] Non qui esuriunt aliquid terrenum, sed qui esuriunt iustitiæ bono satiari, & in omnium oculorum introducti secretū ipso Christo cupiunt impleri: felices hi, qui talenti cibum concupiscunt, quæ non elurifcent, si nihil de eius suauitate gustassent, qui enim audis, gustate & uidete, quia suauis est Dominus, accipit quandam dulcedinis portionem, & in amorem castissimæ voluptatis exarsit: & spiritus omnibus temporalibus bonis, ad edendam bibendamque iustitiā accensus, illius primi mandati apprehendit

veritatem, scilicet, diliges Dominum Deum toto corde tuo: nihil enim est aliud amare Deum, quam amare iustitiā, & sicut huic præcepto præceptum dilectionis Dei adiungitur: ita & huic iustitiæ desiderio uirtus misericordiæ copulatur, cum dicit. [beati misericordes.] Vult ergo iustitia te iustum esse & misericordia misericordem, ut in anima imago Dei per lineas imitationis expressa resplendeat: & quia tibi per miam omnia munda sunt, ad eam beatitudinem, quæ mundis est promissa peruenies. [mundi corde.] Mundi cor dicitur, qui supradictis studens uirtutibus uidere autem Deum, quantum sit beatitudinis, quæ mens concipere, quæ lingua ualere explicare: & tamē de hanc anima consequetur, cum Deum uiderit facie, ad faciem, sicut est: & quod oculi non uidit nec aures audiuit: detergantur ergo oculi nostri ab omni squalore iniquitatis, ut serenus intuitus tantum Dei uisionem pascatur. [beati pauperes.] De quibus Paulus, Pacem habere ad Deum. Roman. 5. & David pax multa diligentibus legem tuam, & non est, id est, scilicet, non uero sunt illi qui ardentissimi in uicijs habent amicitia, sed qui sunt solliciti seruare unitatem spiritus, hi sunt filij Dei & Christi coheredes.

Diuus Hieronymus, Dominus ad montem ascendit, ut turbas ad altiora secum trahat, sed turbæ ascendere non ualent, ideo sequuntur discipuli. [Cum sedisset.] Confractus, non stans loquitur, nec enim intelligere poterunt in sua maiestate fulgentem. Nota, non fuit mons hic Oliueti, sed mons aliquis Galilee: nam finito hoc sermone Dominus intrauit Capharnaum. [pauperes spiritu.] De quibus psalm. 3. dicitur humiles spiritu saluabit: beati igitur pauperes spiritu qui propter Spiritum Sanctum uoluntarie sunt pauperes, quibus Christus dixit. Ad Euangelizandum pauperibus misit me. [possi debunt terram.] Non terram Iude, nec illius mundi, non terram maledictam, quæ tributos gignit & spinas, sed terram de qua in psalm. Credo uidere bona Domini in terra uiuentium: hic possessor est triumphator ille qui in psalm. describitur. Procede & regna propter ueritatem, mansuetudinem & iustitiam. [qui lugent.] Non pro mortuis, sed pro peccatis mortuorum, sic Samuel flebat Saul quia poenitebat Deum, quod eum regem fecisset, & Paulus flet eos qui post fornicationem non egerunt poenitentiam. 2. Cor. 12. [qui sitiunt iustitiā.] Non sat est eam

E s uelle,

velle, nisi ea famescas, vt sub hoc exemplo, nunquam nos satis iustos, sed semper iustitia esurire intelligamus. *[misericordes.]* Non solū in eleemosynis, sed si alter alterius onera portemus. *[mundo corde.]* Id est, quos non arguit conscientia peccati, mundus vero mundo corde conspiciatur. *[pacifici.]* At prodest alios per te pacari, cū in tuo animo sunt bella victorū? primum ergo te ipsum pacifica. *[patiantur propter iustitiam.]* Nō propter sua peccata: multi enim propter sua scelera patiuntur: & attende quod octaua verax circuncisionis beatitudo in martyrio terminatur. *[mentientes propter me.]* Optāda maledictio cuius Christus est in causa. *[gaudete.]* Nescio quis hoc nostrum possit implere, vt laceatur opprobrijs fama nostra, & interim exultem in Domino: certē implere nequit qui propriam gloriam querit: eleganter enī dictum est, ne quæras gloriam, & non dolabis inglorius.

D. Augustinus. li. i. de Sermo. domini in monte, Sermo hic quem Dominus prædicauit adeo est perfectus, vt solus sufficiat eum facienti ad salutem illa enim Dominus dicit qui facit verba mea hæc similis est ei qui edificauit domum supra petra. *[ascendit in montem.]* Deus secundum suam congruentissimā distributionem dedit ludæis minora præcepta, propter regnum terrenum, timore compulsi: at Christianis dedit maiora, charitate liberatis, propter regnum celeste, hæc maiora præcepta & maior instituta sunt sicut montes Dei, in hanc ascendit Dñs tāquā magister docere idoneus. *[cum sedisset.]* pertinebat id ad dignitatem magistratū. *[accessit discipuli.]* Vt essent corpore viciniore, qui animo magis appropinquabūt. *[aperiens os suū.]* Qui solebat omnia prophetarum aperire. *[pauper spiritu.]* Vulgo superbi dicuntur magis spiritus habere, & merito: si quidem spiritus etiam ventus dicitur, dictum enim est, ignis, sulphur, spiritus procellarum. Quis vero nesciat, superbos inflatos dici, quali vëto distentos? sicut Paulus dicit, scientia inflat. Igitur pauperes spiritu, intelliguntur humiles, id est, non habentes inflatē spiritū, nec aliunde erat incipiendum quā ab humilitate & timore Domini, si quidem initium sapientia timor Domini, sicut ē contrario, initium peccati superbia, vt enim superbi appetunt regna terrarum: ita humiles regna celorum. *[possidebunt terram.]* Illam de qua dicitur portio mea tu in terra viuentium: per terrā enim significatur stabilitas hereditatis per-

petuæ, vbi anima velut in suo loco quiescit, (vt corpus in terra) & cibo suo alitur, sicut corpus ex terra, mites vero sunt, qui non resistunt malo, sed potius vincunt in bono malū, rixentur ergo mites pro regno terrarū: mites enim possidebunt terram, & qua pelli nequeunt. *[qui lugent.]* Tristitia est propter amissionem charorum: cum igitur homo cōuertitur ad Deum, relinquens terrena sibi chara, luctu fauciatur: huic ergo ita lugenti promittitur Paracleti cōsolatio. *[esuriant.]* Hi satiantur eo cibo, de quo dicitur, meus cibus est vt faciam voluntatem patris mei, & potantur ea aqua quæ fiet in eis fons aque salientis. *[mundo corde.]* Id est, simplices corde, hi soli Deum videbunt, quia & lumen hoc corporale non nisi a mundis oculis conspiciatur. *[pacifici.]* Id est, in quibus nihil resistitur Deo, qui que omnes concupiscentias carnis habent edomitas, sicut in regno Dei fit: hæc igitur est pax in vita hæc datur hominibus bonæ voluntatis, & cuius pacis regno nullus est foras princeps mundi huius, qui si homini pacifico persequutiones concitauerit, auget illi gloriam, nihil de edificio eius labefactans: & ideo subditur beati qui persequuntur. Hæc sunt octo beatitudines: nā quæ sequitur ad audientes dicta est, cum superiores fuerint generales, dicendo non ad presentes, sed ad omnes, beati pauperes spiritu. Age igitur, primus gradus est humilitatis, secundus est scientia diuinarum scripturarum, quibus se mirent & docilem homo præbet. 3. est luctus, per scientiam enim agnosceretur bonum quod amissum est. 4. est laboris, vbi relinquit homo terrena, & sitit celestia. 5. est consilij, vt si ad hunc laborem vis a Deo adiuuari, tu adiuues per misericordiam eos quæ egent. 6. est munditia cordis ad contemplan dum summum bonū. 7. est ipsa sapientia, quæ est contemplatio veritatis, totum hominem pacificas, & similitudinem Dei suscipiens. 8. ad caput redit, quia hominem consummatum ostendit & probat, cum dicit, quis nos separabit a charitate Christi? &c. Igitur septē sunt quæ perficiunt, nā octauum perfectū demonstrat. Videtur autē mihi septi for mis operatio spiritus Sancti, his gradibus cōgruere, nisi quod Esaias ab excellentioribus capir. Mattheus ab inferioribus. Igitur timor Dei pauperibus spiritu, id est, humilibus congruit, pietas mitibus, id est, non resistentibus sacris scripturis, scientia lugentibus, qui in sanctis scripturis inuenerunt, quod lugeant, fortitudo esurentibus, iusti-

Ioan. 4.
Ioan. 4.

Lec. 2.
Ioan. 14.
Matth. 7.

Roman. 8.
Iai. 11.

Institiam: laborant enim vt acquirant gaudium quod desiderant, consilium misericordibus: regni enim consilium est misericordia ad euadēda pericula. Intellectus, mundi cordibus, qui corde puro intelligunt quæ recta sunt: denum sapientia pacificis, in quibus nihil resistit spiritus. Et nota quod vnum premium quod est regnū celorum in his omnibus gradibus ponit, licet variē nomine, nam terra viuentium regnum est celorum, &c. Item vocari filij Dei, simileq; ei esse, regnū celi est. Porro octaua beatitudo significata est per octauā diē circuncisionis, & resurrectionis dominicæ, & ipso etiā diē pēte costes, quæ septies septē continet, cui octauus dies additur, in quo spiritus sanctus mittitur, & roborat hominē alit, & pascit. Sciat igitur Christianus qui delicias extrinsecus querit, quātus Christiana beatitudo est, sicut dicitur, omnis gloria filij regis ab intus: nam extra sunt persequutiones & maledicta, pro quibus merces copiosa promittitur his qui dicunt, gloriamur in tribulationibus, quia probatio facit spem, quæ non confundit, &c. Quod si hæretici & schismatici patiuntur persequutiones, non si bi mercedem promittant: quia vbi non est vera fides, & verā charitas, nec etiam est vera iustitia: & ita illi nō patiuntur propter iustitiam. Nam differentia est inter maledicere, & dicere vobis malum: illud enim est ab sentis. Clādere famam: hoc vero est presentia iactare cōtumeliā, persequi verō est vim inferre. Idē in festo omnium sanctorum. Nemo inueniri potest, qui beatus non esse velit, sed oī hōes, quō desiderant mercedē, ita opus mercedis non recusarent, quod optamus post erit: quod iubemur faciamus modo sit. Postea erit tuum regnū celorum, esto nunc pauper spiritu. Pauper spiritu est humilis, altum est regnum celorum, sed qui se humiliat exaltabitur. *[possidebunt terram.]* Vis possidere terram, vide ne possidearis a terra: possidebis terram cum adhuc seris ei, qui fecit celum & terram: hoc enim est esse mite, non resistere Deo tuo, vt in eo quod bene facis, ipse placeat tibi, non tu tibi, in eo quod iuste pateris, nō tibi ille displiceat, sed tu tibi. *[qui lugent.]* Non qui lugent carnaliter: isti enim nullas cōsolationes habent: si enim pater tristatur quia mortuus est ei filius, & gaudet quia alius natus est, non consolatur, quia sicut ex defuncto luctus, ita ex viuo est timor: illi ergo consolabuntur, qui modo selugent peregrinari. *[esuriant & si-*

Psalm. 44.
Rom. 5.

tiunt.] Si esuris cibū, sumpto & digesto cibo, iterū redit esurire: esuriant igitur interior hō cibū suū, qui est panis vitæ, sitiat & potum suū, de quo dicitur, Apud te est fons vitæ. *[misericordes.]* Si plenus es temporalibus, esges æternis: fac ergo cū petitor tuo quod vis, vt Deus faciat, tecum petitor tuo: plenus es & inanis, imple inane de plenitudine tua, vt de Dei plenitudine impleatur in anitas tua. *[dentes videbunt.]* Hic est finis amoris nostri, ad Dei visionē cū peruenierim, plus nō requiremus: quid, n. requirat, cui adest Deus? si Deū igitur videre cupis, para vnde videas: nā ortū solis nemo lippis spectat oculis, sani sint oculi, & erit illa lux gaudiū, quæ est tormentū infirmis: igitur mudi cordibus solis visio Dei promissa est, quia ibi sunt oculi, vnde videtur Deus, nunc isti oculi pro sua infirmitate illi luminabuntur: sicut pro sua firmitate illi luminabuntur: speciem tuam, videntem faciem nō facie corporali, sed illa quæ dicit psalmus, Tibi dixit cor meū, faciem tuam Dñe requiram, igitur facies Dei corde nostro cōtuerenda est, iam igitur in cōtū si placet, intret arca testamenti, & ruat Dagō. Et nota quā premia harū beatitudinū consonent operibus: quia n. humiles faciliē eiciuntur a regno, ideo beati pauperes spiritu, quia ipsorum est regnū, mites faciliē pelluntur a terra sua: ideo ipsi possidebunt terram, reliqua plana sunt. Nec putes quod pauperes spiritu nō videbunt Deū sicut & mudi corde. Sed non videbunt, quia pauperes spiritu, aut quia mites, aut quia lugentes, sed quia mudi corde, ac si diceret, beati qui habent oculos, quia videbunt, beati qui aures, quia audient, &c. Ita Dominus velut spiritualia membra componens, docuit, quid ad quid pertineat, apta in quibus est humilitas ad possidendum regnum, apta mansuetudo ad possidendam terram, apta cordis mundicia, ad Deum videndum: dices quomodo mundatur cor? respondet Apostolus, fide purificans corda eorum, non ea fide, qua etiam dæmones credunt, sed illa quæ per dilectionem operatur. Idem in libro. 12. abusione (si modo Augustini est) abusione. 8. Abusio inquit, est pauper superbus, cum ē contrario diuitibus dicatur, vt non superbi sapiant: quid ergo stolidius quā qui per paupertatem humi reperit debuerat, per superbiam contra Deum velut mali angeli, se extollat? sed ne pauper de sua conditione tristeretur, quid a Deo pauperes

Psalm. 33.

1. Cor. 13.
Psalm. 26.

1. Reg. 5.

Acto. 15.
Iacob. 2.
1. Timo. 6.

pauperes sint recepturi, attendant: beati inquit pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum celorum. Recta dispositione Deus regnum celi tribuit quibus regni terrarum participationem abstulit, ut sit diues in celo, qui nihil percurat in terra. Caueat igitur pauper, ne dum terra nihil per pauperem habet, per peccatum nihil etiam de celo possideat, non enim pauper regnum habet, nisi illa quae humilitas comitatur: potest enim esse diues humilis, & tunc pauper est spiritu: sicut contra potest pauper esse superbus. Prouer. 13. dicitur, Est quasi diues cum nihil habeat, est quasi pauper cum in multis diuitijs sit: intelligat igitur pauper qui sit, & superbiere desinat: nobilis enim inopia est mentis humilitas. Idem li. medita. c. 36. Petit a Deo charitatem, quia nihil aliud amet nisi Deum, simulque petit donum lachrymarum, quae sint animae amati panes die ac nocte, ut prae amoris dulcedine anima tota in lachrymas liquescat sicut Anna flebat, & post lachrymas vultus eius non sunt commutati, sicut Magdalena quae tota amans lachrymis rigabat pedes Domini, & sicut ipse Dominus qui super Lazarum fleuit, & super ciuitatem abunde lachrymas fudit. Petit igitur Augustinus lachrymas amoris, similiter & lachrymas quibus omnia sua peccata purget. Et in libro de scala paradisi cum tractaret de ea consolatione quam Dominus dat suis, dicit, quod huius consolationis praenuncijs sunt lachrymae & suspiria: quia si cut in baptismo puerorum per exterioris ablutionem significat exterioris & hanc lachrymarum exterioris ablutionem purgatio praecedit interioris: felices ergo lachrymae, per quas macula purgatur interioris, & incedia peccatorum extinguuntur, beati qui sic lugetis, quia in ipsis lachrymis ridebitis: fuge ergo sponsa ab huberibus sponsi lac & mel, recipe munuscula sua (lachrymas) quae sunt panes die & nocte, dulciores super mel & fauam: o Domine si tam dulces sunt istae lachrymae quae ex memoria & desiderio tui excitantur, quam dulce erit gaudium quod ex tui clara visione capietur? si tam dulce est flere pro te, quid erit gaudere de te? Idem li. soliloquiorum. ca. 3. o lux beatissima, quae non nisi a purgatissimis oculis videri potest: beati enim mundo corde, quia ipsi Deum videbunt, munda me mundans virtus, sana oculos meos, aufer squammas caliginis antiquae, ut in lumine tuo videam lumen, reuera oculos meos ut considerem mirabilia de lege tua, gratias tibi ago, ecce video, sed per speculum, quando videbo faciem ad faciem: quando veniet dies ex-

xultationis & letitiae, ut facies cum apparuerit gloria tua. Idem li. de speculo. c. 27. videbimus te Domine, tanto quisque perspicacius, quanto hic vixeris purius: quia mundo corde Deum videbunt: quid tunc latere potest, quando tu Deus noster vita viuemus, causa causarum, forma formarum, informatrice nobis clara visione insinuabis. D. Ambrosius in ca. 6. Luc. [ascendit in montem]. Euangelizaturus, & benedictionum de thesauro diuinitatis prompturus oracula, incipit esse sublimior. [aperiens os.] Thesauros sapientiae & scientiae Dei, reclusis adytis, reple sui ora reseruit. [pauperes spiritu.] Ordine prima est paupertas, parens quaedam generatioque virtutum: quia qui contempe-rit secularia, merebitur aeterna, nec ista potest quis mereri, qui mundi cupiditate possessus, emergendi non habet facultatem. Septima beatitudo est. [beati pacifici.] Recte septima quia septimus dies est dies pacis & quietis: est enim sabbatum beati ergo pauperes, paupertas media est: possunt enim & boni & mali esse pauperes, nisi intelligas de paupere de quo prouer. 19. melior est pauper iustus quam diues mendax, pauper a crimine, a vicijs, in quo princeps mundi nihil inuenit, illius sectator, qui cum diues esset, pro nobis pauper factus est, denique pauper spiritu, qui non inflatur: est ergo prima benedictio, ut extra omnem maliciam, & simplicitate contentus sim. Tunc sequitur ut mitis sim: quid enim mihi prodest ea rere secularibus, nisi sequar Christum, qui mitis fuit & humilis corde: cum vero mitis fueris, memeto quod pecaueris & luge peccata tua, bene vero tertia est beatitudo lugere: quia trinitas est quae condonat delicta: si Saul se fleuisset, eum Samuel non fleuisset: habet quicquid mortuos quos desleat, sepulchrum quouis noster est, in nobis sunt ossa mortuorum sepulchrum patens est inquit, guttur eorum: & si Paulus habet quod desleat, quia inquit, persequutus sum ecclesiam Dei, quis carebit causa desleat? tamen iustus accusator est sui prouer. 18. Postquam vero peccata desleasti, incipies esurire iustitiam: qui enim languet, dum grauius morbo premitur, non elucet. Porro qui esurit, vitium quareit augmentum, haec vires sunt, norma iustitiae. Postea eris misericors, disperdit enim & dedit pauperibus iustitia eius manet in seculum seculi. Sed caue ne elemosynam tribuens, iactantiam sequaris: ideo esto mundus corde, & de munda compatere ijs qui persecutionem patiuntur, id facere ne quibus, nisi tu ipse fueris pacificus

Psal. 115.
Matth. 10.

pacificus ut alijs pacem feras. Omnia haec cum feceris contende ad finem, sanè multi sunt exitus vitae, sed vnus congruebat Domino ut natus secundum carnem secundum eam more retur, elegit igitur passionem: ita & tu dicito, quid retribuam Domino, pro ijs quae tribuit mihi, calicem salutis accipiam, id est, passionem, ut dictum est Iacobo, calicem meum bibetis. Ducit ergo te Dominus usque ad finem, id est, usque ad martyrium. Et vide ordinem, paupertas, id est, humilitas diuitiae virtutum sunt: si humilis non es, nec mitis eris, qui mitis est, potest lugere praesentia, qui haec luget, potest desiderare meliora. &c. Porro in 8. his benedictionibus comprehenduntur 4. quas posuit Lucas, & rursus in 4. ille. 8. sunt comprehendere, conueniunt sunt virtutes, ut qui vnam habet reliquas habere videatur. Diuus Gregorius homi. in Ezechie. 11. Carnali Israelitico populo descendendi de monte lex Moysi in caestribus data est, sed sanctis Apostolis Dominus, in monte sedens summa sapientiae praecepta loquutus est: quia illis tanquam carnalibus mandata minima in valle terrarum dabantur, illi vero tanquam spirituales mandata caelestia audirent: ut monstraretur, per relinquentis terrena, ascendentes ad caelestia, in mentis culmine starent. Idem in 3. c. Iob. sicut vasa clausa quae continent ignorantiam nisi referemus os, ita quid sancti corde gerant nescimus, donec os suum aperiant: & quando aperuerint, diligenter cotuendum est, ut ore nostro accedamus ex eorum liquore accepturi. Idem in 36. c. Iob. Deus inquit Iob, non saluat impios, & indicium pauperibus tribuit, id est, diuites si impij sint, Deus non saluat, at per iudicium suum pauperes liberos reddit, & saluos. Idem in prologo ad Psalmum, Miserere mei Deus, ad monem mur inquit, per psalmum hunc, prospera metuere, & contra omnem mundi felicitatem acius vigilare: saepe enim praesentia gaudia sequuntur perpetua lamenta, sicut etiam per fletum ad gaudia peruenitur, iuxta illud, beati qui lugent. Idem in illud, cor mundum crea in me, Deus mundus, inquit, est: ut illi intra nos habeamus, ab omni sordis mundandi sumus, mundemus ergo interiora mentis ne ex affectu nostro peccati delectatio pulset, ne turpe desiderium cor titillet, ne passionum contentiones ex illo prodeant, aut prauae cogitationes erumpant. Idem 3. Psal. talis ca. 24. si pacifici sunt filij Dei, ergo iugiorum seminatores sunt filij Satanae, qui etiam si alia bona opera faciant, omnia nihil sunt,

quia a charitate exciderunt, at charitas mater est omnium virtutum qua extincta nihil manet. Idem li. 7. ep. c. 6. qui heres Dei esse vult filius Dei (pacem custodiendo) esse cōcedat. D. Chrysostomus homi. 15. [videns turbas.] Qui nihil facit ad ostentationem: neque enim in vno loco residet, nec in vrbis forique medio, sed in monte praedicat & deserto. [accesserunt discipuli.] Vides in eis virtutis augmenta: alij etiam spectabant miracula, sed hi aliquid sublimius audire cupientes statim post magistrum ascendunt, non enim sola corpora curabat, sed etiam animas, & ita ab operatione miraculorum ad verbum, & a verbo rursus veniebat ad praedicationem, ut contra haereticos & animam creasse demonstraret. [aperiens os.] Suum, quorsum id dictum est, ut scias, quod non solum cum loquebatur, sed etiam cum tacebat docebat, operibus, & verbis. [darebat eos.] Et per eos reliquos etiam futuros. [pauperes spiritu.] Id est, humiles & contriti spiritu: spiritus enim hic ponitur pro anima & voluntate: igitur quae se comprimunt sua voluntate, non ab ipsa necessitate coacti, primi beati sunt. Cur igitur non dixit beati humiles? certe quia maius est humilitate pauperem esse spiritu. i. contremiscere ad diuina praecepta, ut Esaias dicit, super quem requiescet spiritus meus, nisi super tremetum sermones meos: & David cor contritum & humiliatum Deus non despicies, & tres pueri, tamen anima contrita & spiritu humiliato suscipiamur: quia mala angelorum ex superbia nata sunt, ut Apostolus, ne in superbia elatus in iudicium incidat, & laqueum diaboli: Et ex superbia ite mala hominum prodierunt: Adam enim inhabitabit Deus, ecce Adā quasi vnus ex nobis factus est, ideo, si superbia est causa fontis peccati, contrarium remedium egritudini conuenit: siquidem humilitas est fundamentum super quo reliqua iustissimè collocantur: quo subducto, etiam si conuersatio ne ad ipsum puenias caelum, oia subtrahuntur, & in finem perisimū relabuntur: ut in Pharisaeo illo qui ad virtutis culmen ascenderat, similiter omnia amittens descendit: quia matre caruit omnium bonorum. Porro dixit, beati pauperes, ut sub nomine beatitudinis suam doctrinam faciat gratiorem. [beati qui lugent.] Videtur contra totius mundi pugnare sententiam: omnes enim putant miseros esse pauperes: at Dominus beatos eos praedicat lugentes, scilicet propter peccata: iustitia enim pro secularium rerum dispendijs mortem operatur teste Paul. 2. Cor. 7. nec ponere voluit simpliciter tristes, sed cum iugiter, videlicet qui

Isai. 66.
Psal. 50.
Daniel. 3.
1. Timo. 3.

Psal. 41.
1. Reg. 1.
Luc. 7.
Ioa. 11.

Psal. 41.

1. Cor. 9.
Psal. 35.
Psal. 118.
1. Cor. 13.

Psal. 115.
1. Timo. 1.

Psal. 115.

hoc præceptum totius philosophiæ magisterium est: si enim qui filios lugent, tempore luctu nec libidini, nec ambitioni, nec alijs vitijs indulgent, quanto magis qui peccata, ut par est, lugent. *[ipsi consolabuntur.]* Et in præsentia, & in futuro: est porro tanta hæc consolatio Dei, ut etiam si tunc mille alij dolores irruant, adhuc cum consolatio datur, superior est. Nec satis fuit Deo luctum pro peccatis acceptare ad satisfactionem, nisi etiam promitteret illi tantam consolationem. Tantus est, quo nos prosequitur amor. Nec solū pro peccatis proprijs lugere voluit, sed etiam pro alienis, ut fecit Moses, Samuel & Paulus. *[posidebunt terram.]* Nō loquitur de terra intelligibili, sensibile premiū proponit propter tardiores auditores: quia igitur putatur mitis perdere sua, ideo dicit, quod ipse sit, qui iustissimè possideat cuncta, sicut etiam dictū erat in lege veteri, mansueti inquit hereditabunt terram, est simile hoc illi, quærite primum regnum Dei, & hæc omnia adiicietur vobis, & qui dimiserit partem etiam centuplum accipiet in hoc sæculo. *[esuriunt & sitiunt iustitiam.]* Illam quæ ex aduerso auaritiæ collocatur: quia enim auarus nihil adeo esurit, quā possidere, ita ex aduerso Dominus dicit si esurieris iustitiam, ut auarus in iustitiam, sanaberis. *[quia ipsi saturabuntur.]* Non enim auaritia facit diuites, sed magis iustitiam præstat, qui iustus est nihil timeat pauperiem, si enim qui aliena nō inuadit tantarum perfectetur abundantia, quāto magis qui propria fideliter largitur. *[misericordiam consequentur.]* Si reliqua mandata obseruent, quanto vero humana miseria ex cellitur a Diuina, tanto maius est premium huius virtutis ipsa virtute. *[mundo corde.]* Aut qui nullius sibi criminis conscius sunt, aut qui continentia sunt cōspicui: nihil enim ita opus est ad videndum Deum, quā ista puritas virtutis. Pacem inquit Paulus sectamini, & sanctimoniam sine qua nemo videbit Deum. Hebræi. *[pacis.]* Iqui non solum aduersus se non dimicant, sed dissidentes in sacra student reuocare concordiam. *[filij Dei.]* Fuit enim præcipuum opus filij Dei conciliare pugnantia. *[patiuntur propter iustitiam.]* Id est, propter quācunque virtutem. Hæc sunt Christi inuitata præcepta, quæ non decem hominibus, sed toti mundo per suauit, tanta erat docentis virtus. Iam cum audis, quia ipsi cōsolabuntur, aut quia filij Dei vocabuntur, hæc omnia intellige esse regnum celorum: ideo semper dixit beati qui

lugent, & beati pacifici: neque enim beatū est sensibus his & terrenis coronari. *[sic enim persequitur.]* Igitur cōsolatio vobis erit de societate prophetarum: neque enim de nequitia doctorum, sed auditorū persecutio ista pueniat: neque enim in prophetis malignitas aliqua reperta est, vides qualiter Christus suos iuxta Moysen Eliam & alios prophetas constituit. *[propter me.]* Vides ut Christus se equalem Patri effecerit, ut enim propheta propter patrem passi sunt: ita & hi propter filium. Neque dicit ego vobis persequuntur vestras, sed persequuntur vos: nec enim beatitudo est non maledicti, sed maledicta sustinere.

Author in nomi. homi. 9. *[ascendit in montem.]* Gaudet quiuis artifex cū operis sui opportunitatem videt, agricola pinguem terram videns, imo & equa cum campos latos intuetur, rapit cursum: sic sacerdos animatur ad prædicandum, ecclesiam plenā videns: sicut confunditur si vacuam inueniat. *[ascendit in montem.]* Ut impletet prophetiam, super montem excelsum ascende tu qui Euangelizas Sion, & secundo ut ostenderet quod in altitudine virtutum consistere debet qui docet iustitiam Dei, & qui audit: qui docet magis doceat ex exemplo quā verbo: dictum enim est exemplum esto omnium virtutum: cur enim si in valle stas, de monte loqueris: aut ubi stas, in de loqueris: aut ubi loqueris, stas: si de celo loqueris, in celo stas, si in terra es ne de celo loqueris: nostra enim cōuersatio in celis est. Iam qui audit, nisi in virtutibus ambulet, se castigat iudicium. n. sibi acquirit, nō salutē: audit enim ne apud Deum excusari possit, & cur audit, si non vult esse discipulus. Porro si prædicator in valle est, & auditor in monte, nihil auditōri nocet: vox enim de valle ascendit, quod si doctor in monte est, & tu in valle, non multum tibi proficiet: neque enim de facili auditur in imo vox, quæ in summo est. Aut certe mons ecclesia est, in quam Christus docturus ascendit, significans veritatem in sola ecclesia disci, est autem ecclesia mons ille vber & pinguis, ut psalm. 67. dicitur. *[beati pauperes.]* Licet videantur beatitudines hæ, & illæ Lucæ esse eadē, non sunt tamen: hæ enim sunt perfectiores quā illæ Lucæ, dictæ enim sunt in monte & Apostolis rectoribus ecclesiarum, sed illæ Lucæ dictæ sunt in valle, & turbis, ideo illic pauperes dicunt simpliciter, hic aut pauperes spiritus: pauper vero spiritu est humilis, non

non magna de se sapiens, de quo dicitur, quod cōuersus est sicut puer: certe plenitudo legis dilectio est, tamē nutritrix dilectionis humilitas est: totius enim boni initium humilitas est, sicut cōtra totius mali superbia. Cur ergo nō dixit beati humiles quia nō tantū voluit nos esse humiles, sed egenos & medicos, qui semper emedicamus auxilium Dei, quali diceret in vltima necessitate humiles sunt. n. qui dā naturaliter humiles, & nō ex fide, nō hi sūt beati, sed qui nouit unde petendū sit auxilium, & ibi pulsare nō cessant. *[ipsorum est regnum.]* Quid nō etiam aliarū virtutum est regnum: ita, sed sicut licet alia vitia detrahunt in infernū, at maxime superbia: ita alie virtutes subuehūt in celū: sed maxime humilitas: quia qui se humiliat exaltabit. *[qui lugent.]* Mediores beati sunt, qui peccata sua lugent, sed altiores, qui aliena, cū non habeant sua, tales cōuenit esse doctores, & qui supra mortem sunt, qui Ezech. 9. iubetur signari, quia lugent iniquitates Hierusalem. *[miles.]* Qui letus nō cogitat malū facere, nec facit. *[pepsi debuit terram.]* Nō hanc, quæ mortuorum est, quæ vanitati subiecta est, sed illam viuētium. Alij dicunt celū in quo habitabunt sancti, licet quo ad terrā hanc sit celū: tamē quo ad celū in quo Deus est, terra dicitur, quam mittes possidebunt. Alij rursum, quod corpus nostrū dū subiaceat morti, terra est mortuorum: ubi glorificatum fuerit, terra erit viuorū, quā hereditabunt mites. *[esuriunt iustitiam.]* Qui secundum iustitiam Dei cupiūt cōuersari, sicut verō qui scientiā scripturarū per studiū assequi cōtendūt. *[saturabuntur.]* Quia maiora erunt premia Dei, quā desideria auara sanctorū. *[misericordes.]* Non hic vocatur misericors qui bene facit egenis: & hoc, n. infideles facere possunt: sed qui etiam bene facit inimico: sicut Pater caelestis qui solē suum oriā facit super ingratos: qui ita facit si sine peccato est, maius habet meritū, si in peccato est: nō vult esse tamen, dicere si ducaliter Deo potest, dimitte nobis, sicut & nos di. *[Deum videbunt.]* Qui facit bonum non propter Deum, nō remuneratur a Deo: Qui vero faciendo bonū, facit bene, & cogitat bene facere, is videt iustitiam & eam cogitat, at iustitia imago Dei est: qui ergo iustitiam videt Deum videt, aliquando turbulente, aliquando pacis, aliquando perfectius, iuxta facultatem humanam: sicut qui male agit, & cogitat diabolum videt: omne enim malum diaboli figura est. *[pax.]* Pax est vniuersus Deus, ipse enim est pax nostra: qui

ergo pacē diligūt filij sunt pacis: ij sunt, qui & alios recōciliant, & suas iniurias facile condonāt, ij sunt, qui cohibet linguā suā a malo, psalm. 33. ne loquatur, quod discordias gignat, modica. n. scintilla magnū saepe parit incendiū, qui etiam cohibent linguam ne loquantur dolum: si enim pacē habes in ore, quæ carēs in corde, profecto loquatur labia tua dolum. Demū ij sunt, qui inquirunt pacē & sequuntur eā, nō solum suscipiunt pacem, cum illa eos sequitur, sed sequuntur pacē etiam fugientē: verbi gratia, si humana fragilitate cum aliquo corrigeris, & ille tibi pacē offert, illud est suscipere pacem spōte venientē: sed si inimico tuo nolēte, cōtendis ut velit, id est, inquirere pacē, & eam sequi. *[propter iustitiam.]* Sicut Baptista & alij prophete, qui a suis passim sunt propter venientē quā dicebant: beatus ergo ille, qui offert altera maxillam, dānum etiam priuacim passus, cum altera percutitur. *[maledixerint.]* Sicut dā calicē aquæ frigide mercede nō priuatur, ita qui vel leuissimū verbi iniuriā patitur, nō de fraudabitur suo premio. *[gaudent.]* Libantes quā sit maius premium quod expectatis, quā leuitas iniuriæ, quā patimini, dices, quis poterit iniuriā ferre: certe qui in laude nō letatur, alioqui, quā tū letaris in ea, cōtristaberis ex ea: sustine si cut miles terrenus opprobriū, propter spoliū. D. Basilii in psa. 34. hi quos peccati dedecus depressit, qui attollere oculos præ recundia nequeunt, humi repentes velut serpentes, hi quidē humiles sunt, nō tñ spiritus: quivero per spiritus sancti gratiā vltro ne se substernūt, omniū se seruos arbitrantur omniumque peripsema, omnium postremi, ut inueniantur omnium primi, hi sunt pauperes spiritu. Sed in regulis brevioribus, ratione. 205. hos dicit pauperes spiritu, qui ob doctrinam Domini, quā dixit vade, vende omnia, ad mendicitatem venerunt: qui vero oblatam sibi ut eunquē mendicitatē suscepit, ut Lazarus, hic nec a beatitudine ista erit alienus. Idem interrog. Luc. 15. *[beati qui lugent.]* Videlicet admissa scelerata, vel quod Deus cōtenuitur, vel periculū animarum quæ peccant, iuxta Paulū, ut lugeā eos qui ante peccauerunt. *[mites.]* Hi sunt mites, qui in iudicijs rerū quæ Deo placent, idem stabili perseverant. Idem in regulis falsus disputat. Dominus misericors est, idem vero iudex, diligit enim misericordiam, & iudicium, ideo David dicit, misericordiam & iudicium captabo tibi. In quos igitur Deus misericors est: certe in mi-

Rom. 9.

Matth. 6.
Matth. 19.

Isaie. 40.

1. Tim. 4.

3. Philip.

Proph. 1. in
omni loco

Matth. 5.

Matth. 6.

1. Cor. 4.

Matth. 18.

Luc. 15.

1. Cor. 13.

Psalm. 100.

sericordes: ita enim dicitur beati misericordes, quia ipsi misericordiam consequuntur: non ergo velimus Deum solum ex vna parte cognoscere, scilicet, ut misericors est, sed etiam ut iudex. *Idem ratione. 215. [Pacifica.]* Sunt qui opus Domini adiuuant, quod est apud Apostolum legatione fungimur pro Deo, reconciliamini Deo, & iustificati ex fide, pacem habeamus: aliam pacem negavit Dominus dicens, pacem relinquo vobis, non quomodo mundus dat.

Euthymius *[ascendit in montem.]* Ut tumultu qui erat in valle declinaret, & sine distractione doceret *[docebat eos.]* Discipulos, ne turbis molestus esse videretur *[pauperes spiritu.]* Id est, humiles animo: nam spiritus animi significat: pauper vero hic descendit à verbo Græco, quod est timuisse vel teritum esse, *[xavov]* qui enim humilis est, animo semper est pauidus, ut qui nihil iuxta Dei bene placitum fecerit: ponit ergo fundamentum totius virtutis animi modestia *[qui lugent.]* Cur ergo Paulus iubet, gaudete in Domino semper? loquit de gaudio, quod è luctu nascitur, sicut è magna pluvia solet serenitas oboriri *[mitis.]* Nō qui nō irascuntur: hi enim insensibiles sunt, sed qui irascuntur, nec peccant tamen *[esurientes.]* Vchementer concupiscentes *[saturabuntur.]* Auri videtur saturi, at vero qui esuriunt saturabuntur *[misericordes.]* Non solum misericordia præstatur rebus, sed etiam verbis, si hæc non habes, saltem lachrymis adiuua *[misericordia consequuntur.]* Ab hominibus & Deo. *[mundo corde.]* Nec enim lateat misericordie esse nisi impollutus sis: speculum nisi purum sit, non recepit figuras *[qui persecutionem pati.]* Hoc dixit, ne putes in omnibus pulchram esse pacem *[cum maledixerint vobis.]* Ad Apostolos direxit sermonem, ostendens proprium esse Doctorum maledici. Utinā hæc tam omnibus tristitia magnitudine præmiorum fiant accepta, & sanè opprobria sustinere magnū est, lob omnia sustinuit, sed ad amicorum opprobria turbatus est: & quidem rectè post omnes beatitudines hanc de persecutionibus posuit: omnibus enim virtutibus ornatus esse debet qui in persecutionibus gaudet.

Diuus Hylarius, can. 4. *[ascendit in montem.]* Id est, in paternæ maiestatis positus celsitudine: nec enim æternitatis instituta nisi in æternitate positus tradidisset *[os suum.]* Videlicet quia ad motum spiritus eloquentis obediisse ostenditur humani oris officium

[pauperes spiritu.] Id est, humilia spirantes, se homines recordantes, ex tenuissimis principijs & sordidissimis coalitos, scientes nihil cuiquam suum esse proprium, sed cum etis dono parentis vnus, & veniendi in vitam tribui primordia, & utendi eandē substantiā ministrari: & ita ut similes simus tali largitori, oportere ut in omnes etiam malos boni sumus: de communione ergo viuendi, in omnes communis vitæ charitatē teneamus: ita regnū celorum erit nostrum *[Terra.]* Illam quæ fuit habitaculū Christi: itaque gloria claritatis Christi vestiemur *[sicut iustitiam.]* Auiditatem sanctorum in Dei doctrinā dicit *[misericordes.]* In tantū beneuolentiæ nostræ in omnes Deus delectatur affectu, ut misericordiam suam solis misericordibus sit præstaturus *[Deum videbunt.]* In hoc cursu Dei sordidæ mentis acies hebetatur. *[propter iustitiam.]* Christus est ipsa iustitia: beatus ergo qui proptus est affectu patienti pro Christo.

Beda in cap. 6. Lucæ *[docebat eos.]* Ut his qui verbum attentius percipiunt, latius apertis intimi lumē aperiat *[in montem.]* Ut magna sublimiter audiat *[pauperes.]* Qui culmæ presentis vitæ, quantumvis altum continent, ut Dauid rex qui dicebat, Ego sum pauper, & egenus, & pauper sum ego: & alibi, Quid enim mihi est in celo, & te quid. v. l. alio qui quidam miserrima paupertatis cōditio ne, & huius vitæ & futuræ bonis priuantur. *[saturabuntur.]* In futuro sæculo, de quo Dauid, ego autem cum iustitia apparebo, satiorum apparuerit gloria tua. Potest etiam simpliciter intelligi, beati qui nunc castigant corpus suum & seruituti subiiciunt, in fame siti, frigore, &c. qui celestium gaudiorum habitis habundantiam *[lugerent.]* Non solum nostra, sed proximorum delicta, si enim proximi amādi sunt sicut nos, gaudendū est de eorum profectu, & vsque ad lachrymas dolendum de eorum interitu *[ipsi videbunt.]* Non pueriliter, sed affectu quodam lætiori. De quo in lob dicitur, os veracium replebitur. Hi dicti beati sunt, multo tamē beatiores qui has virtutes inter persecutiones seruare non trepidant, persequuntur licet, sed cor Christo dilectum lædere nequeunt, eiectat esynagogis: Christus inueniet & confirmabit, occidat, Christus conuiuificabit, & cōseder faciet in celestibus *[gaudente.]* Id ille valet implere, qui superne mercedis intuitu patitur, nostri similes hæc non valent, sed illi, qui libat gaudere cōsp. cōci. quia digni &c.

D. Tho.

D. Thomas. *[in montem.]* Tres habebat Christus recessus à turbis, montē, nauim, ut Lucæ. 5. & desertum, ut Matth. 9. Eamus inquit in desertū locū, sicut homo in tribus potest habere confugium, primum in diuina altitudine, ut in monte, secundo in societate Ecclesiastica, ut in naue, & in solitudine religionis, ut in deserto. *[in montem.]* Ut suam ostenderet excellentiam, ipse enim est mons Dei, mons pinguis, secundo, quia qui alios docet altus esse debet, dicitur super montem excelsum ascende, tu qui Euangelizas Sion, tertio ut ostendat multitudinem eorum qui erant credituri. Isa. 2. erit mons, &c. quarto quia doctrina hæc est perfectissima, sicut mōtes Dei: quinto quia etiam lex vetus data est in monte. *[cū sederet.]* Cum se humiliasset, vel quia ad studium sapientiæ requiritur quies: Sederunt enim principes & pharisæi. *[accesserunt.]* Animo accedite ad eū & illuminamini. Psal. 33. Et qui appropinquant pedibus eius, accipiet de doctrina eius. Nota, quod turbis prædicans Dñs has beatitudines stetit: at Apostolis prædicans sedens inde cōsuetudo, quod turbis prædicatio fiat stando, sed religiosi sedendo *[beati pauperes.]* Omnes homines cupiunt beatitudinem, sed differunt, quia variè eam querunt, alij putant eam esse diuitias, Psal. Beati qui dixerunt populū cui hæc sunt: alij delicias, Eccle. 3. Cognoui quod nō esset melius nisi latari, alij virtutes vitæ actiue, alij virtutes vitæ cōtemplatiue: quæ oēs hic reprobat opinioniones. Nota quia in his beatitudinibus ponuntur merita, & premia, merita sunt actus ad quos non pertingit virtus humana, sed sunt actus diuinorum donorum: aut certe sunt actus virtutum, quatenus perficiuntur à donis. Secundo nota, quod omnia quæ Christus postea docuit referuntur ad has beatitudines, sicut Moyses primo ponit præcepta, postea omnia quæ adiecit referuntur ad præcepta. Tercio nota, quod licet homines qui à Deo recesserunt, bona extra Deum querant, at Christus omnia bona repromittit in Deo ad quem contraria via peruenitur, quoniam homines putant, putant perueniri ad regnū & dignitatem per opes, at Dominus dicit perueniri per paupertatem. Quarto, quod premia harū beatitudinū habentur perfecte in celo, sed inchoatè acquiruntur etiam in terra, quia regnū Dei intra vos est. *[beati pauperes.]* Qui se stimant pauperes, non solum in exterioribus, sed in interioribus: hi sunt verè humiles, contra illud Apoca. 3. dicens, quia diues sum, &c. *[spiritu.]* Capitulum hoc verbū pro superbia, quiescite, inquit, ab homine cuius spiritus in nobis, & alibi, spiritus robustorum sicut turbo impellens: beati igitur pauperes a superbia, secundo capitulum pro voluntate: beati ergo qui voluntate pauperes sunt, tertio pro spiritu. f. beati quos spiritus facit pauperes & dicit pauperes spiritu, quia humilitas dat spiritū. *[S. Regnum.]* Quia humilē suscipiet gloria, vel pauperes spiritu, qui ex dono Dei, supra humanum mundū, omnia abiecerunt terrenariorū est regnū, id est, abundantiam omnium bonorum. Nota ordinē diuersum Christi & Moyses, hic promittit diuitias, illic iubet contemni. *[beati mites.]* Humano more quis irritatur cū habet causam iustam: qui verò eā habens, nō prouocatur, id facit supra humanum modū, hic est actus doni diuini: hic est verè mitem. *[beati qui lugent.]* Moyses & propheta dicebant, Cōfluat ad bona Dñi, super vino, frumento, &c. & latabitur virgo in choro, iuvenes & senes, At Dñs iustū iubet, non quauis tristitiā, sed luctū vnguenti, quando nulla recipitur cōsolatio. Luctus autem est pro peccatis: quia postquam peccasti lachrymis satisfaciendum est: aut pro incolatu vitæ presentis hoc est irriguum superius & inferius. Iudic. de quo Dauid, heu mihi incolatus meus. &c. *[qui esuriunt.]* Nō sat est iuste operari nisi cū desiderio: voluntarie enim sacrificabo tibi, & sicut anima mea ad Deum fontem viuū, &c. Amos. 8. Mittam famem in terram istam, non panis neque aquæ, sed audiendi verbum Dei: vel aliter, nemo iustus esse potest in hac vita perfecte: quia si dixerimus quod peccatum nō habemus, ipsi nos seducimus, & omnes iustitiæ nostræ sicut papas menstruatæ erimus tamē perfecte in celo iusti: quod esuriendum est, sicut Pythagoras soluit studioso vocari sophos, sed philosophos, non sapientes, sed amatores sapientiæ. *[ipsi saturabuntur.]* Homines enim iniusti sibi non ponunt cupiditatibus suis, iusti suscipiuntur, ideo saturabuntur. *[misericordes.]* coniungitur misericordia iustitiæ, quia iustitia sine misericordia crudelitas est, & contra misericordia sine iustitia dissolutio est. Psal. 3. misericordia & veritas non te deserant, & psal. Misericordia & veritas obuiauerunt tibi: est verò misericordia misericordiam alienā ut nostram reputare, & si vna nostram contendimus repellere, intelligi: gemerā tēporalem, iuxta illud, Qui videt fratrem suū necesse habere, &c. v. l. & misericordiam spirituale, iuxta illud, misericordiam facit populos peccatum. *[misericordiam consequuntur.]*

To. primus F Ma

Maiores vero est misericordia Dei quam nostra
Eccle. 35. Dñs retribuens est, & septies tantū
retribuet tibi. [mundo corde] Conuincitur, q
Deus non videtur oculis corporis: alioqui di
xisset beati mundis oculis corporeis: at dicit
mundo corde, sicut & Apostolus dicit, Illu
minatos oculos cordis vestri: Deus autem ap
paret his qui fide habent in illū, Sap. 1. Puri
catur enim cor fide. Acto. 15. Ideo dicitur q
visio succedit fidei. [ipsi Deū videbunt.] Quia
qui cor habet plenum virtutibus, videt Deū
excellētius, quam alij per visionē effectum
corporaliū: sunt enim virtutes Deo simili
mā. [pacifici.] Omnes beatitudines præcedē
tes reducuntur ad hanc & præcedentē: quia
paupertas, luctus māfuetudo disponūt ad ha
bendum eorū mundū: & iustitia & misericor
dia disponūt ad pacē. Pax verō est, quod oēs
teneāt locū suū, vt Deus præsit omnibus, ho
mo præsit brutis & sensualitati, habetq; pa
cem cū reliquis hominib: & clarū est quod
hæc pax non conuenit impijs: pax multa di
ligentibus legem tuā, & non est pax impijs.
Ila. 67. Sapient. 14. In magno viucentes in sci
tia bello, tot & tan magna mala pacē appel
lant. Porro pax hæc non potest in hac vita
perfectē possideri: quia etiam Paulus sentie
bat aliā legē in mēbris repugnantē legi men
tis: Erat ergo pax, cū in pace in idipsum dor
miā & requiescā. [filijs Dei vocabuntur.] Quia
sicut Deo nemo resistit, sic nec vbi est pax,
est resistentia. Et nota quod omnū beati
tudinū premia vnū sunt, est enim ipse Deus:
omnia enim inferiora congregantur in supe
riori. Sed Christus manu duxit nos ad præ
mium vnū per multa, quæ in temporalib:
dispersa sunt. [beati estis.] Discipulos monet
ad patientiā, quæ opus perfectū habet: & r.
Petr. 4. Si exprobandi in nomine Christi, bea
ti. [cum maledixerint.] Tāgit persecutionem
oris, operis cordis. [gaudete ex exult.] Hoc ad
ditur quia difficillimū est passionem tolerare.
[exprobat est.] Deus ipse ego merces tua ma
gna nimis, & non sunt condigne pæsiones
huius temporis, & momentaneū & leue tri
bū, & r. Corin. 4.
D. Berna. in. 1. ser. Omnium sanctorum.
[vident turbas.] Quæ eū sequebantur, in eu
ius labijs gratia diffusa erat, & qui erat specio
sus forma præ filiis hominū: & qui erat totus a
mirabilis, & totus desid. in quē non solum ho
mines, sed ipsi angeli desiderant prospicere.
Gustate. n. & videte quia suavis est Dñs. Si
nim miraris in sole splendore, in flore pul
chritudinem, hæc omnia vnicus sibi habet

Christus. [ascendit in montē.] Prius ipse facies,
quod postea docturus erat [cum sedisset]. Alio
qui nemo ad excelsū gigantē posset acce
dere, ad quē stantē nec angeli posset acce
dere, ad sedētē accedit publicanus & Magda
lena, [sedet.] Exinanivit enim seipsum, vt Pa
tri diceret, Tu cognouisti sessionem meam
& resurrectionē meā. [accesserunt discipuli.] Si
cut olim Moses legem accepit, quam trade
ret populo: ita accesserunt discipuli vt susci
perent pacē populo: & acciperent in oculis
to, q manifestaret in lumine. [aperiet os suū]
Ach diceret, Ego qui loquebar per prophe
tas ecce adsum, aperuit, quia dictum erat,
Aperit os meū loquar propositiones ab ini
tio, quæ enim propositio occultior, quam di
cere, Pauperes spū esse beatos. Si verō vos fi
lij Adā tā stulti estis, vt adhuc diuitias quæ
tis cum iam beatitudo pauperū a Dño sit cō
mendata, mundo predicata, credita ab homi
nibus. Quarat paganus & Iudæus, sed qua
fronte Christianus: beati verō pauperes non
hi quos fecit necessitas, nec hi omnes, quos
sua fecit volūtas, nam philosophi ob studiū
pauperes facti sunt, sed beati pauperes spū
tu, id est, spiritali voluntate & desiderio: nā
si inimicus noster, quia non posuit Deū ad
iutorem suū, sed sperauit in multitudine di
uitiarum suarū, amisit regnū celorum, con
sequens est, vt qui sponte se humiliat in pau
perem, habeat regnū celorū. [mitis.] Opti
mē, quid enim prodest si postquā pauper fa
ctus es, propter penuriam sit exasperans, &
impatiens disciplinæ, & remurmurans [pos
sident terram.] Aliud scilicet regnū celorum,
minus, velut aram maioris, vt secundū scri
pturā promissionē habeamus vitæ quæ nūc
est, & futura, terra hæc est corpus nostrum,
esto enim subditus & mitis Dño, & inuenies
corpus tuū tibi subiectū. [qui iugit.] A Equū
immitem flagella domant, & animā contri
tio & lachrymæ, memō esto nouissimorum
tuorum, mortis, iudicii, inferni, miseræ pere
grinationis tuæ, vitæ male ante actæ, pericu
lorum vitæ humanæ. Si hæc mediteris, non
te Dñs patietur esse sine cōsolatione, melius
est igitur ire ad domū luctus, quā lætitiæ. O
Eua si post peccatum ad lachrymarum con
solationem confugisses. [ipsi consolabuntur.]
Consolatio est, gratia deuotionis, de spe ve
nia procedens, & suauissima delectatio ho
mi, & gustus licet exiguus diuinæ sapientiæ,
est tamen ille gustus pronocamentum amo
ris, quia dictum est qui edunt me, adhuc desi
rient, ideo subditur [qui esuriunt & sitiunt.]
Quam

Luc. 6

Luc. 19
Matth. 19
1. Petri. 1

Psal. 136
Psal. 72

Quam nisi qui perfectē habet, perfectē desi
derare potest, nec perfectē desiderare qui per
fectē non habet, at secundū magnitudinē de
siderij, erit & saturitas, imō maior: quia mē
suram bonam, confertam & coagitatam da
bunt in sinum vellrum, languenti palato nō
sapit iustitia. Sed elix qui comedit, vbi sum
ma satietas, & summum est desiderij. Sanē
Adam precibus Eua inclinatus esuriit iusti
tiam, quia esuriuit vxoris cōsolationem: sed
non esuriuit totam iustitiam, quia non red
didit Deo quam debebat obedientiam, & nō
similiter compatimur carni, Deū spernētes.
At quia, si districte iudicetur, iniusta erit ois
iustitia nostra, & minis habens, quid respon
debit Deo iustitia nostra: certe confugiat ad
misericordiam, ideo subditur [beati misericor
des.] Quam rectē Zachæus, dimidium bono
rum in corū do pauperibus, & si quid defrau
dauit, reddo quadruplum, esuriit iustitiam, &
fecit misericordiam, dñs dimidium bonorū,
at multi cum Petro non tantum dimidium
dederunt, sed omnia reliquerunt. [Deum vi
debunt.] Quem desid. angeli prosp. tibi di
xit cor meū, exquisiuit te facies mea, fa. tuā
D. re. defecit cor meum & caro mea in Deū
viuum, cor verō mudandum est oratione, &
confessione. Attende in primis tribus, recon
ciliatur anima sibi, in duabus sequētib: pro
ximo, in sexta Deo, in septima, reconciliat
homo proximos suos, cauens ne cui sit scan
dalo, aliorum verō scandala portans vt sua.
Porro martyribus promittitur regnū, quod
promittitur pauperibus, quia martyriū pau
peritas quardā voluntaria est.
Simon de Calsia lib. 10. a. c. ad. 13. [turbas]
Quæ commouebantur a doctrina Christi,
quæ supra humanam scientiam erat. [ascen
dit.] Mons montem, est enim Christus mōs
magnus vt Danie. 3. legitur. [cū sedisset.] For
san lassus. Sed significauit, quod in infirmita
tibus & tarditatib: nostris, nos expectat exi
stens ipse in summa perfectione, itaq; sedere
est expectare ad penitentiā, secundo signi
ficauit, nullam esse quietē, nisi in eius doctri
na, non quiescit animus nisi in Christo, ter
tio docuit, expectare nos debere quietē eter
nā, quarto quod doctrina melius percipitur
in quietemini, significata per quietem cor
poris, quinto quod inde prospiciūt omnes ad
se venientes & viciniōres fieri cupientes. [ac
cesserunt.] Simpliciter corde, ad verū magistru,
nō discessuri nisi recepta doctrina, cuius sunt
insatiabiles, & pro qua propaganda vitā erāt
perdituri. [aperiens os suū.] Quia nō in scho

lis hominum scita, sed quæ in celo audierat
erat docturus, vt impleteretur illud, Aperi os
tuū, & implebō illud, aperi tu fili os carnis
& ego implebō illud scitētia deitatis, vt verū
esset, quod ipse dixit, Ego a me ipso nō sum
locutus, sed qui misit me Pater, &c. Secūdo
significatur, quod iam nulla exculatio excu
sabit homines, cū iā Deus ore suo locutus sit:
nam excusari possunt cum mandata per le
gatos, aut per literas, aut per internūcios ex
plicatur, at cum rex ipse suo loquitur ore,
nihil excusat, tertio, aperuit, vt impleatur il
lud Ezechielis, Tibi dabo os apertum, in me
dio eorum vt sciant quia ego Dñs, quarto vt
qui alios sunt docturi, ipsi aperiant os, quā su
scipiant & attrahant spiritum veritatis de ce
lo, vt doceāt libenter, quæ acceperūt silenter
[beati pauperes.] Id quodibile est hominibus
pro quo in publicū prodire nolunt, pro quo
loqui cōfunduntur, id quod deformē omni
bus videtur, licet nō sit, id beatum esse. Chri
stus prædicauit, certe quia quod hominibus
placet, Deo displicet, paupertas diuina est:
nam Deus cū esset diues, egenus factus est,
quia non habere, neq; velle tetrena, similiū
dinem gerit angelorū. Angeli terrestres sunt
qui terrena contēnūt, nec minus cum ange
lis habet paupertas, quā virginitas, & certe
cū angeli terrenis vti nequeant, maximū est,
quod homines possint & nolint confert igit
tur hominibus Christi gratia, quod angelis
angelica natura, & illis quidem omnia crea
ta sunt cōmunia, & qui ali quid sibi propriū
esse voluerunt, corruerunt, est igitur pauper
tas nihil habere propriū, licet habeantur oia
communia. Diuitem enim naturā creator fe
cit, omnibus debitor, non ad voluptatē sed
ad necessitatē, qui igitur ad voluptatē vru
tur, naturā violant, ergo paupertas est natu
ræ testis & cōseruator, & vt celestis a. Chri
sto prædicata est. Non est fides actiua sine
paupertate, neq; agit spes, neq; charitas, si qui
dē hæc homines despiciere terrena docēt, qui
enim est diues in mūdo, pauper est de Deo,
diues vero de Deo, pauper est in mūdo. Sanē
si sancti patres diuites fuerūt, ij dē pauperes
fuerunt in spiritu. Si Abrahā filiū Deo offe
rebat, cui cōgregauerat hæreditatē, an nō li
bentius ipsam hæreditatē obtulisset lob cō
tētus fuit sua calamitate dicēs, Nihil se in mū
do intulisse. Est paupertas naturæ libertas,
vitæ securitas, vbi libet hospitat, vbi libet
reclinat caput, nō ligat, non timet, iudicem
non adit procuratorem, dat tunicā, si ei pal
liū auferatur, nihil eū dolore amittit, quia ni
hil

hil cum amore possidet, cum orat non habet quo distrahat, non est sollicita, non grauat humo, liberat volat, omnia cuius sunt sibi vendicat omne superfluum est sibi proprium, potest deum exigere iure naturae, is qui praeter naturam nihil nouit habere, & sancta Ecclesia, plus illi debet, qui propter Christum plura reliquit, & quid illi dignior sit Ecclesiam regere, qui spiritu pauperiores sunt. *[beati mites.]* Sicut in prima beatitudine dicitur, beati pauperes spiritu, ita in omnibus sequentibus. *[spiritu.]* Debet repeti, beati ergo mites, quos spiritus sanctus tales fecit, est verò haec mansuetudo quaedam immutatio animi, in honoribus & ignominijs: ad omnia digna & indigna similiter se habes praeterquam ad reprehensibilia, in nullo alijs se praefert, non derogat vera dicentibus, non putat se meliora cognoscere, & in quodam profundo humilitatis ipsa se uita indignam reputat, tales sunt sui pollesores, quod maius est, quam reliqua omnia possidere, *[possidebunt terram.]* Non hanc quam Deus maledixit, sed illam quam suspirant omnes electi, in qua solli intrabunt iusti, dictum enim est, recti habitabunt in terra. Et qui simplices sunt permancunt in ea, tales sunt mites, vere simplices & incompotiti, Deo similes. *[qui lugent.]* Inuitant ad luctum, peccata exilium nostrum: necessitas, moriendi incertitudo loci quo ibimus. Propter temporalia lugere reprehensibile est, licet naturaliter cum amittimus quos amamus, lugeamus, & praeter hunc luctum facit irreprehensibile, quia nihil amittitur quod in Deo diligitur, quantum & quodam sub specie pietatis deseamus, ut Jacob, Samuelem, & Saram, quia proficui erant cultui Domini, & ita mortuum Bernardum sui fleuerunt discipuli, &c. at qui res ratione carentes desier, is (quia non nouit quod diligit) amens est iudicandus, id verò in exhaustibili luctus uena erat descendendum, quod offensa Dei fuerit. Tamen cum simus in valle lachrymarum, vndique se nobis offert materia luctus. *[beati qui esuriunt.]* Quiesceret ad nos diuina iustitia, nisi nostra eam iustitia promoueret, ne ergo ab ea puniamur ipsa iustitia, Christus nos iustitiam elurire decernit. Itaque iustitia nostra iustitiam attrahit Dei, beati qui esuriunt, nam si iustitiam vel repellunt, vel fastidiunt, vel dicunt sufficit: vget. Porro elurire iustitiam est, nostrum animosè punire peccatum, corrigere quod peperam factum est, gratiam rependere, iniunctis obedire, ad perla tolerare, nec facit elurire iustitiam legalem, nisi esurias

iustitiam fidei, ut Paulus dicit, ut inueniar in illo, non habens meam iustitiam, sed quae est fidei: haec enim fidei iustitia osculum paci dedit, ut esset pax inter nos & Deum, dicitur Sapient. 5. nolle te est consummata iustitia, ut ergo anima esuriens iustitiam, ab omni via mala prohibet pedes suos, & ad omnia mandata dirigitur: ita saturabitur omnibus bonis, refecta diuina visione. Nemo tamē se fallat, cum impleuerit omnem iustitiam, non superbiat, speret in misericordia: iustificari quidem dicimur per fidem, sed non quin misericordia egeamus. *[misericordiae.]* In valle lachrymarum habitamus, ubi sunt omnia plena misericordiae, egemus igitur releuari aliena misericordia: sed peccata ita fecerant, ut non esset misericordia in terra. Osee. 4. voluit igitur Christus suam misericordiam nostra praeniri, ut velut quidam iustitia nostra misericordia diuinam compararet, & certe cum nemini sua sit satis iustitia, hoc vnum debbat nos facere misericordes, ut Dei misericordiam assequeremur, sunt enim iustitiae nostrae menstruatae, & Apostolus dicit, non ex operibus iustitiae quae fecimus saluos nos fecit. Et Petrus, Benedictus Deus, qui secundum suam magnam misericordiam regenerauit nos, & Iudas, Expectantes misericordiam Domini nostri Iesu Christi in vitam aeternam: hanc igitur misericordiam misericordiae nostrae Christus promissit, formam verò quam in misericordia praestaretur ipse docuit dicēs, esse misericordes sicut & Pater vester, ut ergo Solis lux non querit, ut illuminet meritum illuminandum, ita nec misericordia Dei, ita nec nostra, non ergo tendat ad meritum, sed ad misericordiam. Proinde igitur suae utilitati, qui compatitur alienae miseriae. Sed nota, quod nostrae misericordiae (ex se) non debetur (ex parte iustitiae) diuina misericordia, alioquin iustitia esset non misericordia, & quomodo homo Deum, mortalis immortalē ex iustitia sibi acquireret in premium? maximè quia cum peccatores fuimus, pure gratis introducti sumus in gratiae regnum. *[beati mundo corde.]* Quo nobiliora sunt ea quae videnda sunt, hoc magis nos mundare oculos conuenit, quod si intelligenda sunt spiritalia menti nostrae proportionata, acendi sunt mentis oculi: quanto ergo magis, cum intelligendus est, & videndus Deus, qui omnino inaperat capti mentis. Iam munditia a sordibus est. Sordes verò animae primum sunt iniquae cogitationes, ut Iudaeorum contra Christum, tamen

Philip. 3.

Nō sine operibus

Matth. 6.4

Titum. 3. 1. Petri. 2. 1.

Matth. 5

inutiles, dictū enim est, vae qui cogitatis inutile, & item cogitationes peruersae separant a Deo, & demum oēs cogitationes terrenae: quia licet terrena mala natura sua, non sunt, sunt tamen collata ad animam immunda, vnde Ioānes, Nolite diligere quae in mundo sunt, &c. *[quia ipsi Deum videbunt.]* Aut in patria, aut certe in via clariore quadam visione, quā ista vulgari. *[pacifici.]* humanus animus in sublimē se tollit, non vult cum imis commisereri: ac ideo eos parentes saepe negat, quos viles agnoscit. Cum igitur patres primi Deo fuerint proditores, nostri verò perēptores, si de dignamur tales habere patres, Christus modum dat quo filij Dei simus non ex natura, sed ex gratia. Pax Dei filios faciens est pactio obseruata promissorum, & legis diuinæ. Pacto enim se nobis obstrinxit Deus ut seruemus quod iussit, si volumus allequi quod promissit: ita dictum est, Pax multa diligens. & pax hominibus bonae voluntatis. Mostantur pacifici, sicut mostati sunt fratres Ioseph in Aegypto, quibus dixit Ioseph, in hoc cognoscam, quod pacifici estis, maneat vnus apud me, & remanet Simeon in vinculis. Cū ergo obedientia quae est Simeon, in vinculis Dei manet, tunc pax est, qui vult pacificus esse obedientia profiteatur. Iam non ostenditur pax si cum pacificis pacem habeas, sed si cum obedientibus pacem sis pacificus, & nota quod Isa. dicit, erit opus iustitiae pax, fac iustitiam & erit pax bona, mala vero si sine iustitia fuerit, non enim est pax oīsib⁹ meis a facie peccatorum meorum. Item nota, quod omnia humana, etiam ipsa bella quarunt pacem, & non nisi in pace fructus naturae & bona fortunae proueniunt. *[qui persecutionem.]* Postquam homo per peccatum fuit in se ipsum fauus, cepit etiam in alios desuere, spreta enim Dei iustitia, non fuit boni tute la super terram, regnante ergo malicia, oportuit scutum patientiae interponi, & armari iustitiam, quae cum in agonibus adest, omnē passionem reddit gloriosam. *[propter iustitiam.]* Magna est iustitia, quae eluriri iubetur, & propter quam patiendum est, & cui promittitur regnum: Porro haec iustitia est iustitia fidei, de qua Apostolus, Arbitror hominem iustificari per fidem sine operibus legis, mandat ergo Dominus ut fides non deseratur propter malae persecutionē, qui enim erubuerit me corā hominibus, &c. Et ita sancti viles habuerunt omnem poenam ne fidem desererent. Patientia enim parit spem, quae non confundit, & Iacobus dicit omne gaudium exi-

stimate fratres, cum in variis tenta. in. Patientia enim opus perfectum habet, perfectio vero operi quid deest nisi regnū? marcent ocio virtutes, nec apparet cuiusuit, nisi in vitorū congressu: tunc enim perfectus ille est, qui afflictus affligentem diligit, considerans non eius maliciam sed naturam, non ipsum, sed Deum. Est etiam iustitia, non solum fidei, sed morum, pro qua non deferenda moriendum est. Et nota quod non solum persecutio est, cum corporaliter affligimur, sed cum Deum amamus, & eum offendi videmus: & cum proximum amamus, & eum affligi cōspicimus. *[gaudete.]* proprium est omni naturae etiam irrationali, suū simile amare, odiosissimum verò est odiri, multo odiosius maledici, multo verò maxime reiici, si quidem est socialis nostra natura. Iam quis ferat ab eo odiri, & reiici, cui summa contuleris beneficia? At Christus suos Apostolos permittit odiri, maledici, & separari: cum tamen illi summa in omnem mundum congererent beneficia, & in omnibus iubet eos gaudere, quasi leue foret, ab hominibus suis homines tenero pati durissima, gaudio tantum calesti in premium proposito. Sed res dictu mirra. Potius gaudebant Apostoli cum patiebantur, quod propter Christum paterentur, & pro nomine eius contumelias paterentur, quam quod premium & merces copiosa esset illis proposita: bonus miles potius ob regem, quam ob rem militat. *[Aetorum. 5. Matth. 5.]*

Hugo. Pauperi spiritu promittitur regnū sed miti plus promittitur, plus enim est possidere regnum quam habere, & lugenti etiā plus, quia plus est consolari in regno, quā possidere, sicut plus est satiari quā consolari, & plus est misericordiam & amorem Dei consequi, quā satiari, & plus est Deum videre facilius, & omnium summum est filium Dei vocari & esse, igitur premium minimum datur pauperi, reliquis plus datur. *[in montem.]* Ascendit Christus in montem, animam, crucem, carum: ut sic etiam faciat praedicator. *[in sedem.]* Contemplatis sedendo praedicator, popularibus stando: sic enim Martha stat, Maria se sedet. accesserunt discipuli. Iam Christum incarnatum & humilem accedunt, ita enim dicitur, descendit sicut pluuia in vellus, & infra, adorauerunt eum oēs reges terrae. *[pauperes.]* Iam. 14. Pascuntur primogenita pauperum, & pauper fiducialiter requiescet. *[spiritu.]* Idest, diffidentia sui, quia beatus vir qui semper est pauidus, & in timore Domini fiducia fortitudinis: beatus enim vir

Aetorum. 5. Matth. 5.

Pal. 71

Prouer. 28 Prouer. 14

To. primus F 3 qui

qui timet Dominum, & Tob. 26. dicitur, Qui
appendit terram, id est, Ecclesiam super nihi-
lum, id est, humilitatem, istud nihilum est ca-
pax Dei, quia Deus est summa plenitudo,
quæ nisi in nihilo non capitur, ideo enim su-
perbia in cælo capi non potuit, quia se esti-
mat aliquid, & cælum totum Domini gloria
plenum est, imò quia etiam nostram & cælum
implet Dominus, non est iam locus su-
perbie, nisi infernus, quem gloria nō implet,
detrahit ergo est ad inferos superbia. Isa. 14.
Ideo humilitas sibi cælum vendicat, quia est
eius capax, secundo quia fidelis est, nihil do-
norum Dei sibi arrogas, sed omnia fideliter
Deo referens, per gratiarū actionem, & ter-
tio quia si homo se euacuat ut locum face-
ret Deo, iustum videbatur, ut Deus eum re-
pleret. Nam si paupertas sumatur pro men-
ditate spiritali, omnis domus Dei talium
pauperū est. Probatur, quia pietas possidet
omne quod in cælis est, pietas enim fecit ut
Christus traderet se in redemptionem capti-
uorum, vestem nudorum, &c. at pietas pau-
peri debetur. Igitur beati pauperes, quia suū
est regnum. Quod si paupertas sumatur pro
abdicatione temporalium voluntaria, eius est
regnum cælorum, quia pro eo iam soluit pre-
tium, dāns omnia pro eo: omnis enim qui re-
liquerit domum, centuplum acci. & vi. æter.
pos. est vero paupertas hec thesaurus, quæ qui
amat secure possidet, & sumere ab eo quan-
tum optat potest. Et re vera pauperes ani-
mo, sunt ferè beati, habent enim dotes bea-
torum sunt enim impassibiles, si enim nihil
diligunt ex seculo, nihil dolent amissum, sunt
agiles, videlicet onere temporalium depōsi-
to, sunt subiles, intrare possunt per arctam
viam, per quam diues famulatio stipatus in-
trare non potest. Sunt demum lucidi, ut qui
eius (quæ denigrant hominum vultum) ca-
rent, habent etiam apud homines bonā opi-
nionem. [mitis.] Mansuetudo, fortis est ar-
matara, quam nullum telum alienum pene-
trat, est molle lectum, quod nihil inquietat,
est virtus quæ hominem sui dominum red-
dit, verè beatus mitis, ut ab omni malo alie-
nus, & si spoliatur rebus suis, beatus, quia nō
dolet, iustum ergo est ut sicut mitis stabili-
ter terram voluntatis suæ possidet: ita ha-
redit stabilem terram viuentium: imò &
terram hanc, si quidem propter iram multi
regno suo eieci sunt. Porro commendatur
mansuetudo ex magistro, discite a me, quia
mitis sum: ex eo quod placet Deo. Ecclesi.
Benepacitum est Deo fides & mansuetudo,

tertio ex eo quod facit ab hominibus diligi.
Ecclesi. 3. Fili in mansuetudine tua opera perfice,
& super hominum gloriam diligere: ex
eo quod preparat ad suscipiendū verbū Dei
Iaco. 1. In mansuetudine suscipite insitū ver-
bum: ex eo quod Deus memoriam eius ha-
bet, Memento Dñe Dauid, & om. man. eius:
ex eo quod sanctificat hominē, in fide & le-
nitate ipsius sanctū fecit illū. [qui lugent.] Ho-
mo vacans sibi, quid aliud faciet, quam luge-
re: nihil in se potens aliud videre, quam mor-
tem & abyssum peccatorum, luctus est lava-
crum siue mare æneum tēpli, in quo lauantur
sacerdotes hostias oblaturi. Luctus est cister-
na illa Bethlechem, cuius aquas desiderat ve-
rus Dauid. 2. Reg. 23. fons est hortorum, pu-
teus est aquarum viuentium, natatorium Si-
loe ubi cito visus recipitur, est Iordanis ubi
Naam lotus mundatur a lepra, est mare Ru-
brum ubi Pharaon perit sicut in Psal. Contribu-
lasti capita draconis in aquis, est probati-
ca piscina ubi lauantur hostiæ offerendæ, ha-
bet verò, 5. porticus, scilicet, quinque lachry-
marū genera, pro exilio nostro, pro peccatis,
pro metu gehēnæ, pro amore patriæ æternæ,
pro peccatis proximorū. [ipsi consolabuntur.]
Recepisti bona in vita tua, & Lazarus simili-
ter mala, nunc verò hic cōsolatur, tu verò cru-
ciaris, & Threno. 1. Deposita est vehemēt,
non habens consolatorē. [sunt iustitia.] Sci-
licet perfectam, habentes imperfectā, nō di-
cit beatus qui esurit fortitudine, aut alia vir-
tutem, sed qui esurit iustitiam, quia ipsa est
omnis virtus, vide Dauid esuriētē, ego dixi
nūc coepit saturabuntur. [Illa. 65.] Serui mei
comedent, & vos esuriētis: & esurientes im-
pleuit bonis, & famelici saturabuntur. 1. Reg.
2. [misericordia.] Misericordia est compassio
de aliena miseria, sed ordinata, ut prius cōpa-
tiaris de tua, postea de aliena, & ita beatus sis
in bonis tuis, & aliorum. Porro misERICOR-
dia commendatur, quia suum habet regem
cælorum, ipsa enim nobis Christum attulit
de cælo, secundo quia in foro Dei misERICOR-
dia super exaltat iudicium vnde iustitia fit
appellatio ad misericordiam, & retractatur
sentētia quā iustitia dedit, & absolvitur reus:
tertio hanc nulli negat cælum, imò transseun-
tes intrare compellit, quarto implet legem
Christi, alter alterius onera portat & sic ad
legem Christi, quinto agros steriles haberes
facit, voca inquit cæcos & claudos, & beatus
eris, sexto Deum sibi debitore facit, socerā-
tur enim Domino, qui miseretur pauperis.
Prou. 9. septimo dicere Deo potest. Domi-

ne libera me a tormentis sicut ego liberabā
alios, & torquebar aliorum tormentis. Est
autem misericordia hominis ad se, ut misere-
re animæ suæ placens Deo, est etiam miseri-
cordia hominis ad proximum, ut videns eū
Samaritanus misericordia motus est, est de-
mum misericordia patris ad filium, cum ad-
huc longe esset, vidit eum pater suus, & mi-
sericordia motus est. &c. [mundo corde.] Cor
est mundum in intellectu, & in affectu, intel-
lectus mudatur a curiosis, ab inutilibus, a fal-
sis. Affectus mudatur a motu prauæ dele-
ctationis, a consensu noxiæ delectationis, ab
amore carnalis affectionis. Porro mundatur
cor ut vas: ut recipiat Deum, ut speculum: ut
in eo appareat facies dei, & ut oculus visurus
Deum. [pacifici.] Non dicit pacati, quia hoc
est esse mitem. Sed pacifici, qui paci faciē-
dæ operam dant, id est, qui bella lites, tumultus,
& molestias dirimunt. Sicut Christus bel-
la nostralia tumultusque venit pacare. Item
pacifici, qui pacem faciunt inter carnem &
spiritum, suum vel alienum. Genesi. 9. reuer-
tere Agar ad Dominam tuam. Item inter co-
gitationes & desideria, quæ dicitur pax pe-
toris, ubi iustitia & pax sibi obuiauerunt.
Item inter Deum & peccatores, propter frater
meos loquebar pacem de te. Sicut fecit
Abigail, quæ Dauid contra Nabal pacifica-
uit. [beati qui perse.] Quia si cum Christo in
via comederunt panem arctum, & aquā bre-
uem. Isa. 30. comedent eū eo pingui in die
solennitatis, in cōuiuio vindemiæ, pinguiū,
medullarum. Isa. 25. Socij fuerunt hi pas-
sionum, erunt socij & consolationū. 2. Cor. 1.
Et item vos estis qui permansistis mecum in
tribulationibus, ego dispono vobis regnum,
sicut disposuit mihi Pater, ut edatis & biba-
tis super mensa mea, ubi singula verba sunt
notanda, & quia dies iudicii erit forum iusti-
tiæ, hi qui pugnarunt pro iustitia, habebunt
eam patronam. Et nota quod regnum cælo-
rum datur paupertati, quæ est minima vir-
tus, & patet quæ est maxima virtus, quia
in patria tantum quilibet gaudet de alterius
bono ut de suo. [male dixerunt.] signū quod
quibus maledicunt sunt boni, quia maledi-
centes sunt mali, alioqui mali malos lau-
dant, laudatur enim peccator in desiderijs,
&c. [in illa die.] Tanquam desiderabili &
iucunda. 1. Petri. 4. Communicantes Chri-
sti passionibus gaude. [copiosa.] Magna
merces pro tribulatione: sed copiosa pro
exultatione. [sic enim propheta.] Qui me nō
viderunt, nec meum exemplum habuerunt,

quanto magis vos, qui me vidistis & exem-
plum mei habetis cur enim quod illi potue-
runt, vos non potestis: quod potuit foemina,
diues, delicatus, cur ego non potero? Chri-
stus passus est nobis relinquens exemplum
ut sequamur ve. eius. 1. Petri. 2. & 1. Macha-
bæorum. 6. Ostenditur elephantis sanguis
vux ut animentur: ita nobis sanguis mar-
tyrum.

Caietan. [videtur turbas.] Id conuenie-
bat legi promulgandæ, cum multæ turbæ
conuenerunt. [Ascendit in montem.] Non in
templo, quia toti mundo lex promulgaba-
tur, & erat lex tam excelsa, ut nullius mon-
tis altitudo sat sit eam commendare. [cum se
disset.] Autoritas docentis aperitur. [dis-
cipuli.] Soli discipuli ascenderunt non tur-
bæ, quia discipuli erant futuri huius legis
promulgatores. [docbat.] Aliæ leges præ-
cipiunt multa indifferentia, ut lex Moysi præ-
cipiebat ritus multos, de se, nec bonos nec
malos. Sed Christus docebat, non præci-
piens indifferentia, sed quæ ex se sunt bo-
na aut mala. [beati pauperes.] In actio-
nibus primum debet statui finis. Ac finis
omnium hominum est beatitudo merito igitur
curab ea coepit Christus: cum audis, beati,
intellige hic in spe, & in futuro, in re, & sic
intellige in omnibus, & non dicit pauperes
spiritus ut possint intelligi humiles, sed pau-
peres spiritu, ut intelligas eos qui a rebus
suis ceciderunt non fortuna, aut violentia,
aut quacunque voluntate sed voluntate spi-
rituali: non dicit pauperes statu, vel reli-
gione. Hi enim non sunt beati, si nihil ve-
lint sibi deesse: sed si pauperes sunt, & in
ea paupertate volunt perseverare, sibi ti-
mentes non a penuria, sed a sufficientia,
quales legimus fuisse multos sanctos. Igitur
prædicat Iesus beatos relinquentes omnia
non solum affectu, sed etiam effectu. Et hic
est sensus congruens nouitati legis, de di-
recto opposita legi Moysi, quæ opulen-
tiam volebat esse beatitudinem. [ipsorum est
regnum.] Non abundantia, sed regnum,
non quodecunque sed cælorum, non erit,
sed est sicut creati episcopi, licet non ha-
beant possessionem, dicuntur tamen eorum
esse prouentus.

[Sed est questio, cur potius dixit beati
pauperes, quam beati diuites spirituales qui
dem vltus paupertatis & diuitiarum ab spi-
ritu, sit sanctus. Responso, quod in facultate
cuiusque est, seipsum facere pauperem ex
voluntate spiritali: non tamen ita est in fa-
To. primus, F 4 cul-

cultate se facere diuitem. Ostendit igitur nullum meliorem usum diuitiarum, nec magis beatum, quam relinquere eas, dando scilicet pauperibus. **¶** Secunda questio, cum diuitie ad felicitatem sint accommodatiores quam paupertas, cur in paupertate dicta est beatitudo? Responsio, ad beatitudinem humanam comodiores sunt diuitie: sed ad beatitudinem, quam in hac vita facit gratia, quae est participatio quaedam futurae gloriae, commodior est paupertas spiritu, quae latissima est, & expeditissima certum, faciens hominem, quod Deus eius curam gerat. Licet haec paupertas non possit seruari in collegiis multorum, ubi sunt homines imperfecti. **¶** Tertia questio, cur ergo Christus non emendicauit? Multi volunt Christum mendicasse, sed non est verum. Non habuit proprium, sicut nec mendici nisi vestes, ac non vivebat emendicatis, sed ex oblatiis. Hic ergo non laudatur paupertas, sed spiritualis ille affectus paupertatis, & sane Lucae. 8. habetur, quod mulieres ministrabant de suis Christo. **¶** *mirer.* Hi sunt, qui placidos & viles se exhibent, etiam ijs qui corrigendi & puniendi sunt, ut merito dici possint sui possessores. **¶** *possidebunt.* Non terram hanc in qua mitisimus Christus nihil possedit, sed terram futurum possideant, velut filij Dei, in eius hereditatem arrogati. **¶** *qui lugent.* Explicatur ab Apostolo, quali tristis semper autem gaudentes sunt enim hi, qui subactis passionibus tristitiae & delectationum sensibiliu, assumunt sibi opera & affectus lugentium propter mala huius vitae. **¶** *sunt iusti.* Ergo iustitia est cibis & potus animae, quae cum pretulerit desiderium iustitiae alijs omnibus desiderijs (sicut esuriens praefert) tunc beata erit, tunc scilicet, cum anima ardentem optauerit debitum Deo, & cuique exhiberi. **¶** *saturabuntur.* In caelo, non in terra. **¶** *miser cordia consequentur.* Non hanc aut illam, sed omnino dam. **¶** *mundus corde.* Id est, voluntate, quantum Proverbi. 20. dicatur, quis potest dicere mundum est cor meum? **¶** *Deum videbunt.* Sicut ipsi omnia abstulerunt impedimenta sordium, ita Deus auferat corporis sarcinam ut videant Deum. **¶** *pacifici.* Non dicit quia iam fecerunt pacem in se & alijs: ut nihil sit molestiae aut laboris. Id enim fieri in vita non potest. Sed facientes, qui facere student. **¶** *filij Dei vocabuntur.* Si vere vocabuntur igitur erunt, & ut tales nominabuntur. **¶** *persecutionem patiantur.* Non iij qui eam sibi inferunt,

occidentes se, hominum enim donatio iusta est **¶** *propter iustitiam.* Quia faciunt quod debet **¶** *gaudent.* Magnitudo gratiae exhibitae discipulis hic significatur: ut eos exultare in passionibus fecerit.

Chromatius. **¶** *In montem oliueti.* Ascendit vero ut benedictiones daret relinquentibus terrena, perentibus caelestia, iuxta illud benedictiones dabit legislator. Psal. 83. Itē ascendit, ut monstraret esse se qui olim in monte legē dedit Moysi nisi quod tunc turbā prohibentur accedere, nunc vero inuitantur ut accedant, tu ergo si vis benedictiones ascende. **¶** *pauperes spiritu.* Id est qui contempta saeculi facultate, ut mundo essent diuites: pauperes esse voluerunt, quales fuerunt Apostoli, qui dicebant argentum & aurum non est mihi, o verē beata paupertas, quae nihil habes de terra tantum largitur de caelo, hi pauperes edent & saturabuntur. Psal. 21. & iterū saluos faciet filios pauperum. Psal. 71. **¶** *lugent quia ipsi consolabuntur.* Ideo David ut consolaretur, iugebat dicēs, Lauabo per singulas noctes lectum meum la. tra. me. riga. & iterum fuerunt mihi lachrymae mea panes, & iterum Cinerem tanquam panē manducabā, & pocum s. m. l. & iterum, Cibabis nos pane lachry. & iterum, quis dabit capiti meo aquas & oculis meis. s. l. a. at ipse David, Conuertisti planctum meum in gau. & rursum, dare ijs qui lugent Sion, gloriam pro cinere. Is. 61. **¶** *satiunt iustitiā.* Si quis esuriat iusticiā, aliud non potest cogitare, nec quærere: sicut nec qui esuriunt, aliud cogitant quam esum, ijs esurientibus, is promittit satietatem, qui panis est viuus, & fons aquae vitae. Iam iustitia ipse Christus est, qui factus est nobis iustitia sanctificatio, & ipse Dñs qui edūt me adhuc esurient Eccl. 24. Beati igitur qui esuriunt non animum vel honores hi enim non satiabuntur, sed semper esurient. **¶** *mundus corde.* Iuxta illud, quis ascendet in monte Dñi: innocēs manibus & mudo corde. qui non ac. in. va. a. s. ita optat David, Cor mundū crea in me D. & alibi, Sicut audiuius ita & vidimus. & item habitabūt recti cū vultu tuo. **¶** *pacifici.* Quia Deo factus est in pace locus, & habitabit in Sion, & David pax multa diti.

Drachmarus. **¶** *In monte.* Hunc montem Tabo, & lacū Genesar, & deplū Dñi, Christus habebat in refugia, quando malice ad eū turbā conueniebant. **¶** *Esuriunt.* In iustitiā, qui semper faciūt iustitiā, & cupiūt plus facere, hi esurire dicūtur. **¶** *miser cordia.* Qui pericuro non subuegit si potest, occidit & equilibet q facit

Roma. 1. facit, & qui faciet consentit ut faciat, porro non est misericordia remittere peccatum, donec credamus Deū remissile. Nec enim Apostoli soluerūt Lazarū donec dñs eum viuificasset, personam enim in iudicio cognoscere non est bonū. **¶** *gaudent.* Si boni quid facim⁹, & prospera nobis ardet fortuna, timere debemus, ne boni nostri hic mercedem recipiamus. Si autē mala facimus, & prospera habemus, de inferno certi esse possumus. Quod etiā mala habem⁹ & tū de ipsis malis remurmuram⁹, certi sumus, q ex his malis ad maiora perueniemus. Non fuit bonus a saeculo, qui persecutionē non fuit passus in saeculo, Christus vero p̄ hęc omnia impleuit quā docuerit.

Rupertus Abbas libr. 4. **¶** *ascendit in montem.* Visis turbis, quia turbis visis erat ascendere in caelum, interim verō q in mudo vixit, nihil aliud fecit, quam videre turbas, id est, suscepit signetum nostrum, & expectus est, quā esset fragile, & miserum, ideo videre sinit misereri. **¶** *cum sedisset.* Per montem caeli significatur, cum ergo in caelo sedisset ad dexteram patris, tunc accesserunt ad eum Christiani, profectu fidei & bonorum operum. **¶** *aperiens os suum.* Os Domini sacra scriptura est, hac antea erat clausa, nam Isai. dicitur, Liga testimoniu, signa legem, in discipulis meis, & Danieli, tu autem Daniel, claudē sermones, signa librum usq; ad tempus statutum, erat verō clausura, quia testimonia de Christo loqui videntur carnaliter, donec Christus docuit esse intelligenda spiritaliter, ut illud & damnabitur a mari usq; ad mare, &c. **¶** *beati pauperes.*

Isai. 8. Daniel. 12. **¶** *olus octo cordis citharae fiebant: octo has cordas Cithara illa & Psalteriu nobile protulit & pulsavit, octo proferens dulces beatitudinum sonos, in quibus sicut in antiquis Citharis, octaua idem sonat cum prima, in vitraggenim pronuntiat regnum caelorum. **¶** *mitis.* Moles in sua causa mitis, nam cum ei negaretur terra promissionis, placide respondit, prouident Dominus ducē, &c. nume. 27. Porro in ca. sa. Dei, quā fuerit ardens testatur occisio tot iudeorum Exo. 32. **¶** *lugent.* Sicut narratur de steru. Iudic. 2. ubi dicitur vocatum est nomen loci illius, locus silentium, sequuta verō fuit grandis consolatio. **¶** *esuriunt iustitiā.* Sicut Elias qui zelo zelatus est pro lege Domini, occidit. 450. viros qui colebat Baal. Reg. 18. **¶** *mundo corde.* Daniel noluit pollui de mensa regis. Dani. 1. Ideo vidit Deum ut videri potuit. Dani. 7. **¶** *pacifici.* Tempus legis tepus fuit occidendi,*

ne iudaism⁹ (unde nascitur⁹ erat Christus) extirparetur. At post Christū tempus pacis est. Si quidē tertio Christus pacē discipulis commēdauit. **¶** *sic enim persequuti sunt prophetae.* Magnificentissimū est patres illos nūntari, quorū tam gloriosa memoria tūc erat.

Glossa interli. **¶** *sedisset.* Sessio incarnationis est, in qua docet. **¶** *accesserunt.* Vocati per fidē interius. **¶** *docet eos.* Intus scribēdo in corde. **¶** *pauperes.* Superbia petit regnū terrae, humilitas regnum caelorum, & diuitias caelestes. **¶** *quia ipsi consolabuntur.* Et propter consolationem beati. **¶** *saturabuntur.* Ne in via lassescant. **¶** *miser cordes.* Qui dant & dimittunt, alioquin iudicium sine misericordia fiet ei qui non fecerit misericordiā. **¶** *gaudent.* Mente. **¶** *exultate.* Corpore, tanto enim meces erit vberior quanto gaudio & exultatione fides erit deuotior. **¶** *prophetas.* Quorū prophetias in me videtis completas.

Glossa ordi. **¶** *ascendit.* Docens suos ascendere nec in turba remanere, altiore docturus iusticiam, quā scribarum & Phar. ascēdit mons in montem, significans ecclesiā suā quam sedet, prae dicens praeceptū Domini, sublimius erigēdā. **¶** *accesserunt.* Ut a monte suscipiat mōtes pacē populo. **¶** *aperiens.* Quasi abyssum, quasi thesaurū, quasi flumiū paradisi. In hoc mōte legem scribit in cordibus discipulorum, sicut Moses in lapidibus. **¶** *Conuenit his beatitudinibus septiformis gratia Spirit⁹ sancti, incipiendo ab ultimo dono, aptando primae beatitudini, & singulae beatitudines ut impleatur, postulant suffragiū septē donorum, quae dona ut habeatur, septē petitionibus in oratione dominica postulamus, septem ergo sunt dona, vnus spiritus: septē petitiones, vna oratio dominica: septe beatitudines, vna charitas. **¶** *pauperes spiritu.* Qui omnia habet, & nihil possidet, qui omnia abdicauit, & cōritū habent cor. **¶** *mites.* Perfecta virtus est morū possessio, mitis sunt, qui vincūt in bono malum. At pauper si non fueris, mitis non eris, impossibile enim est secundū gradū ascendere, nisi primū apprehēderis. **¶** *lugent.* Non ab irriguo inferri, sed a superiori, ex desiderio, scilicet, caelestis patriae. **¶** *miser cordes.* Iustitiae lunē est misericordia, misericordie virtus est iustitia, hac misericordia ex paupertate, in afluētia, luctuque nascitur, qui enim alieno casus vult iuuare desolat prius suos. **¶** *mundo corde.* Qui reliquos gradus ascendit, mundet cor, ne offendens in vno, fiat omnium reus. **¶** *pacifici.* Hac pax non nimum reus. **¶** *pacifici.* Hae pax non nimum reus.*

si bona voluntate nutritur, hanc solus Iesus dat, hæc superat omnem sensum, hæc facit filios Dei, quo nihil maius promittitur, hæc cum in nobis fuerit, scilicet, cum mens carni imperat, ad alios derivari potest. Porro infinitas æternæ pacis, intelligi nequit quanta sit? quomodo pax filijs iræ conveniat? quomodo pax severe iudicat? quanta est pax individua trinitatis? [qui persequer.] Qui superioribus virtutibus roborati sunt, persecutionibus non cedunt. Omnium harum beatitudinum vnum est præmium, & vniuersorum dignitas omnibus est communis, quia per charitatem quod in alijs est, etiam vltimus possidebit.

Lyra. [ascendit in montem.] Vnde plures possent audire. [cum sedisset.] Lex Evangelica datur in quiete, Moyse verò cum terroribus. [aperit a.] Quia lex Moyse per Angelos data est, lex gratia a Deo ipso, & quia hæc lex est excellentissimi. ideo datur de virtutibus non in gradu quouis, sed in gradu excellentissimi. [beat.] Non quia iam in re beati sunt, sed quia adeo in virtute excellent, ut sint homines ferè diuini, parum distantes à verè beatis, & quidem velle bona temporalia iuxta proprium volentis meritum bonum est, sed humanum: at hæc omnia continere, & ut possibile est abicere, id beati hominis est, hæc vero est paupertas spiritus. Ita dicendum in reliquis beatitudinibus, etenim moderatè uti ira, humanum est, sed eam omnino repellere, diuinum est. Ita moderatè uti delectabilibus gustus tactus & aliorum sensuum, humanum est, sed diuinum est omnia illa reiicere, & luctum voluntariū assumere, ut Paulus, quis me liberabit de corp. & desiderium habens esse cum Christo. Ita & iustitia humana est reddere quod debes, sed id elurire & feruenter exequi, diuinum est, sicut est humanum Deum agnoscere per creaturas, sed diuinum est, cum agnoscere per cordis mundiciā & demū cum homo Deum diligit ut causam suam, humanum est. Sed cum totaliter Deo vnitur, & nihil extra Deum querit, hæc pax, res diuina est, hi sunt verè pacifici, qui sunt filij Dei, ipsum imitantes qui nihil extra se querunt sed omnino in se pacificantur & quiescunt. Iam cum pateris dolenter, ne deseras virtutem, humanum est, sed diuina virtus elucet, cum pateris latenter.

D. Augusti. Et refertur de consecra. d. 2. capitul. accesserunt, dicit, Iudæi pascebantur tanquam de poena Domini, nos de cru-

ce Domini pascimur, quia corpus ipsius manducamus, habent ergo impij suas epulas, habent & pij suas, beati enim qui elurunt & sicut iustitiam. Idem & refertur. 23. quæstio. 5. capit. ad fidem, cum viderent scismatici se pati persecutionem propter schisma, iactabant se beatos ut qui paterentur persecutionem, at Augustinus inquit, cum hæc non patiamini propter iusticiā, profecto infelices in hoc & in futuro seculo eritis.

Vos estis sal terræ.

D. Hieronymus, sal dicuntur Apostoli, quia per eos vniuersum hominum conditur genus. [quod si sal.] Si doctor errauerit, a quo alio doctore emendabitur. [ad nihilum valet.] Quia non habet sal alium usum, quā cibos condire, certum est quasdam vires ita victorum sale seminat, ut nullum in eis germen oriretur, caueant ergo doctores, & videant potentes potenter tormenta sustinere, nihilque esse remedium, sed maiorum ruinam ad Tartarum ducere. [estis lux mundi.] Vult Apostolos tota fiducia prædicare, & non abscondi sub modio propter metum, sed quod audierunt in cubiculis, prædicent in tectis. Idem contra Luciferia, ex hoc loco fit ut episcopus lapsus in suum locū non debeat reuocari, si enim laicus cadat, per episcopum conditur, at si cadat episcopus, a quo debet reconciliari?

D. Augustinus, libr. 1. de sermo. Domini in monte capitul. 10. hi sunt facti iudicandi, qui temporalium copiam sectantur, aut inopiam metuunt, & æterna quæ nec dari ab hominibus possunt nec auferri, despiciunt. Si igitur metu persecutionum, vos qui aliorum errores corrigere debetis, regnū celi perditis, quis vos corrigit? [conculcatur.] Non calcatur qui patitur persecutiones, sed qui earū metu infatuatur, non enim calcatur nisi inferior, at inferior non est, qui quauis corpore multa sustineat, sed corde est in celo fixus. [lux mundi.] Idem, hominum, qui sunt in mundo, vel qui diligunt mundum, quibus illuminandis Apostoli missi sunt. [super montem posita.] Idem, super insignem magnamque iustitiam, quam significat mons ille, super quem Dominus ascendit prædicaturus. [ponit sub modio.] Non ponit sub modio, qui superiora facit corporis commoda, quam veritatis prædicationem, & ideo non prædicat ne ali- quod tēporale amittat, & bene modius dicitur,

Coloss. 3. tur, sine propter retributionem mensuræ, (recipiet enim quisque prout gessit in corpore) siue quia temporalia quæ aguntur certa dierum mensura inchoantur & finiuntur, non verò æterna sine aliquo terminantur, modio igitur lucernam includit. quisquis lucem bonæ doctrinæ, temporalibus commo- dis obcurat & tegit, super candelabrum autem qui corpus suum ministerio Dei subijcit, ut per ipsam corporis seruitutem excellentior sit doctrina, sicut Paulus, qui castigat corpus suum & in seruitutem redigit. [omnibus qui in domo.] Idem, in mundo, quia supra dictum est, vos estis lux mundi, aut in domo, idem, Ecclesia. [ut videant opera vestra.] Si id tantum dixisset, videbatur collo- casse operibus nostris finem, ut captaremus hominum inanissimam gloriā, contra quos dicitur, si hominibus placerem Christi seruus non essem, & Psalm. qui hominibus placent confusi sunt, & Paulus, non efficiamur inanis gloriæ cupidi, & itē, probet seipsum homo, & sicut tantum in seipso gloriā habebit, ideo ergo dicit Dominus, luceat lux vestra, ut videant opera vestra, & glorificet patrem, ut videlicet homo hominibus placeat ad laudem Dei, sicut in Euangelio legitur, quod videntes glorificauerunt Deum, qui dedit talem potestatem hominibus, & Paulus dicit, in me glorificabant Deum. Idem tract. 23. in Ioannem omnes homines sunt lucernæ, quia accendi possunt & extinguunt, tunc verò lucent, cum sapiunt & ardent & feruent, alioqui si extinguantur, putent, lucernæ ergo Apostoli, accensi lumine veritatis, feruentes spiritu charitatis, quibus suppetit oleum gratiæ Dei, ideo dictum est, vos estis lux mundi, non illud lumen verum quod illuminat omnem hominem, sed quod illuminatur. Idem, libr. 16. contra Faustum capitul. 17. Christus petra, idem est mons, de quo ipse dicit non potest ciuitas abscondi supra montem posita, fideles suos dicens esse ciuitatem in sui nominis gloria fundatos, quia igitur Christus est humilis fortitudo, ideo petra, & quia eminens magnitudo, ideo mons. Idem libr. de 5. Hæresibus. cap. 7. Loquebantur in die transfigurationis Moyses & Helias cum Christo, loquebantur lex & gratia, umbra & veritas, terror & mansuetudo, præceptum & adiutorium, ferramentum & medicus, præco & iudex, sententia & misericordia, quid postea? respondit Petrus, faciamus hic tria tabernacula, quid dicis Petre? mundus par-

tur, & tu secretum petis? vides tenebras mundi, & tu lumen abscondis? nemo accendit lucernam, & ponit sub modio: sed super candelabrum ut luceat omnibus qui in domo sunt, domus est mundus, lucernæ accensio, verbi est incarnatio, candelabrum est crucis lignum, lucerna in candelabro lucens, est Christus in cruce pendens. Vides tu petre, videamus & nos. Idem libr. de verbis Domini. sermo. 39. Præcipit Dominus cauere a temporalibus ne ponamus lumen sub modio, dictum enim est, sint lumbi vestri præcincti, idem, declina a malo, & lucernæ ardentes in manibus, hoc est, fac bonum, & vos similes hominibus expectantibus, hoc est inquire pacem & persequere eam, quæ in celo est.

Diuus Gregorius. libro. de cura pastor. per. 2. capitul. 4. Vult saltem esse sapientiam, & vult prædicatorem habere saltem, ut Luca. 14. habetur, idem, ut nihil imprudenter dicat, sal enim & superflua tollit, & insipida rei saporem donat, caueat ergo prædicator ne sua prædicatione audientes offendat. Ideo enim inter tintinabula sacerdotis mala punica collocantur, ut inter sermonis verba studium vnitatis procuretur.

D. Chrysostomus, homil. 15. [sal terra.] Non pro vestra solum salute vobis hæc doctrina committitur: sed pro vniuerso orbe, nec enim ad duas aut viginti vires vos mitto sicut olim feci, prophetas: sed ad omnem terram, ad totum mundum, varijs criminibus oppressum, & dicendo sal terræ, ostendit omnium hominum infatutam esse naturam, & ideo ab illis requiritur virtutes, quæ mundo esse viles possint, & quidem non est Apostolorum putrida reparare, id enim Christi est, sed Apostoli ea quæ Christus a putredine seruauerat, illi in nouitate quam acceperant seruabant, & vide, non efficit Christus Apostolos blandos vel adu- lantes, sed seueros atque terribiles, & salis instar adurentes. Considerate, inquit Dominus, quantis viribus vos præficio, ideo non vobis solis estote sapientes, sed ut tales faciatis ceteros. Huiusmodi autem magistros in quibus tantorum salus periclitatur, magna decet polleere prudentia. [si sal euauerit.] Alii si sape delinquant, ad veniam peruenire possunt, si vero hoc ipse patiatur, magister, omni satisfactione priuabitur, & supplicia extrema persoluet. Non vos inquit oportet maledicta hominū timere, sed lau- des,

des, quas si audire cupitis, tunc infatuandi
estis, si vero vos ipsos calligantes mala au-
ditis, gaudete, quia sal estis, cuius est offi-
cium laxa vrere, atque restringere. Itaque ne-
cessaria vobis est maledictio, quae vobis ni-
hil incommodat, imo testimonium vestrae
perhibet firmitati, quam si timetis & for-
titudinem vestram deseritis, multo facilio-
ra patientini: & male scilicet audientes, &
a cunctis contempti, & despecti, hoc verò
est a cunctis conculcari. [*estis lux mundi.*]
Non vnius gentis, sed totius orbis, estis vos
lumen spirituale, ipso sole fulgentius. Prius
vero posuit sal, ut discas, quantum sit verbo-
rum vrentium beneficium, hæc enim strin-
gunt animos, nec quoquam patiuntur dis-
fluere, ut attentius lumen virtutis respiciat,
ad quam velut apprehensa manu, pertra-
hant audientes. [*non potest ciuitas.*] Cohorta-
tur ad viuendum sanctissime, quasi qui in me-
dio omnium sint constituti, & in medio orbis
certantes theatro, estis enim sicut ciuitas præ-
alta, & sicut lux in candelabro. Ex his vim
prophetiae attende in Christo, qui suis famam
pollicetur, quod, scilicet, terra omni, marique
sint celebrandi, sicut enim soles quidam, ipso
etiam sole perniciosam omnem terram lustra-
nere, spargentes utique lumina veritatis.
[*neque accendunt lucernam.*] Ego quidem, in-
quit, lucernam accendi, ut verò perseueret,
vestri erit studij, non propter vos solos, sed
etiam propter eos, qui vestra luce potestur,
& vobis ducentibus viam veritatis inue-
nient, neque enim suis maledictis vestrum po-
terunt obscurare fulgorem, si tamen cum om-
ni diligentia vixeritis, velut qui vniuersum
orbem sunt illustraturi. [*sic luceat.*] Non so-
lum viuite sancte, ut vita, doctrinae conue-
niat, sed etiam, ut inde nomen Dei glorifi-
cetur, vita enim sancta & corrigit orbem, &
glorificat Deum, sicut & mala vita homines
perdit, & Deum blasphemij aliorum offen-
dit. Quid igitur vis, ut ad ostentationem vi-
uamus? absit, sed volo ut vestra virtus ma-
gna sit, & maxime illius ignis in vobis accen-
datur, & eius lumen ineffabile effulgeat,
quod si fuerit, non poteritis virtutem ves-
tram contegere, latere non poterit licet mil-
le enim modis contegatis, sed quam recte di-
xit, lux vestra, nihil enim est, quod tam cla-
rum hominem reddat, quam virtus, quam
qui habet, ipso sole circumdatus est, ut non
solum infra terram, sed supra ipsum caelum
eius splendor effulgeat. Nec tantum dixit,
ut glorificent Deum, sed ut glorificent pa-

trum vestrum, quod honor grandis est. Er-
go si vicij sordemus, etiam si nullus obtre-
det, omnibus sumus inferiores, contra si san-
cti sumus, etiam si omnes nos maledictis in-
cessant, sole erimus clariores, & re vera bea-
titudines iam dictas habentes, non minus per-
trahemus ad nos spectatores nostros, quam
si miracula faciamus, etiam si demones sint
qui nos spectant, quod si aliquem habes,
qui te maledicat, non eius inspicere verba, sed
conscientiam interroga, in qua te profecto
miratur.

Author imper. homili. 10. [*sal terra.*] Vi-
delicet ad Apostolos sermonem præceden-
tem maxime pertinuisse docens, quos præ-
cipue virtutibus esse decet ornatos, tunc
enim sunt optimum sal, quo condiatur po-
pulus, magis doctorem sanctum videndo,
quam audiendo, prima enim doctrina est
videre bonum, posterior est audire, sal ve-
rò in quo statu rem inuenit, seruat, ad me-
lius autem perducere non potest: ita Apo-
stoli & doctores seruant populum in Dei
agnitione, quam perceperunt. At licet ver-
bum prædicatum adducere possit homines
ad scientiam veritatis: sed tenere eos in re-
cta vita vix, potest, sine bona prædicatoris
conuersatione, imo potius scandalizat. Igi-
tur sacerdotes propter bonam conuersatio-
nem sunt sal, propter verbum verò, sunt
lux, prius sal, postea lux, quia prius est ser-
uare quos habes, mox vocare quos non ha-
bes, & prius bene viuere, quam bene doce-
re, nam per bonam conuersationem ascen-
ditur ad scientiam, non autem a scientia ad
bonam conuersationem, ideo enim sunt
scientes multi, qui verò bene conuersantur
pauci. [*super montem.*] Quamvis ciuitas ve-
lit abscondi, non potest, quia mons qui eam
portat, detegit, ita licet velit sanctus præ-
dicator abscondi, non potest: quia Christus
qui eum portat, non patitur velari. Iam ci-
uitas est ecclesia, cuius ciues sunt fideles, tur-
res prophetæ de quorum armario iacula ia-
ciuntur contra infideles, & hæreticos, por-
tae sunt Apostoli, quas portas diligit Dômi-
nus super omnia tabernacula Sio, per quas
fideles in Ecclesiam ingressi sunt, muri sunt
sacerdotes, qui hæreticorum & maledicen-
tium debent in se vulnera recipere, de his
dictum est, alienigenæ ædificabunt muros
tuos. Isaia. 60. Ex gentibus enim muri sacer-
dotes ædificati sunt. [*nemo accendit.*] Accen-
sores lucernæ sunt pater & filius, lucerna est
verbum Dei, candelabrum Ecclesia est, iuxta
Paulum,

Paulum, lucetis sicut luminaria, verbū vitæ
continentes: quare & omnis vir Ecclesiæ sal-
cus candelabrum dicitur, mundiales verò
modium sunt, quia desuper vacui sunt, inse-
rius pleni, id est, rebus superioribus & cele-
stibus vacui: inferioribus & terrenis pleni,
quos si tentatio aliqua pulsaret, ad terram re-
uoluntur, verbum Dei abscondunt, quod
palam non audent proloqui. [*sic luceat.*]
Ut verbo doceatis, illuminantes, sed exem-
plo conditis bene viuentes. [*ut glorificent.*]
Dicunt enim qui vos vident, verè Deus isto-
rum iustus est, qui suos ita tenet in iustitia,
at contra cum mala nostra vident, dicunt,
quales hi, talis est Deus eorum, neque enim
eos sustineret, nisi consentiret operibus eo-
rum: nec enim Dominus potest bonam opi-
nionem habere, cuius est mala familia.

D. Basilij regula. 223. [*non potest ciuitas.*]
Ostendit Dominus, mandatum Dei, quod
ad Dei gloriam sit, nequaquam apud Dei cul-
tores abscondi debere.

Euthymius. [*sal terra.*] Ad occidendos
vermes invisibiles, id est, irrationales affe-
ctus. [*non potest ciuitas.*] Non potest occul-
tari in doctrinae altitudine collocati, reli-
quum est, ut solliciti sitis, quomodo sitis
optimum vitæ exemplar & doctrina: nisi enim
non accendunt lucernam ut sub modio la-
teat, nec ego vos accendi ut lateatis, sed ut
alios illuminetis.

D. Hilarius Cano. 4. Sal nullum est ter-
ra (ut arbitror) sed est ignem & aquam, in
vnum continens & hoc rebus præbet incor-
ruptionem, & saporem: ita Apostoli sunt
immortalitatis, æternitatis, & incorruptio-
nis satores: hanc enim conferunt iis, quibus
eorum sermo aspersus est, & quidem supe-
rius dictum est, quod Christus baptizat spi-
ritu & igni, ubi aqua & ignis mysterium
agnoscis. [*si sal.*] Salis natura mutari ne-
quit, sed homo qui sal est mutari potest,
ideo admonetur ne satius fiat. [*vos estis
lux.*] Mundus erat in tenebris, per Aposto-
los illuminatus est, & de paruis eorum cor-
pusculis lux exiit quæ mundum illustrauit.
[*non potest ciuitas.*] Ciuitas corpus Christi
est, ex omnium nostrum confortio adina-
tum hoc abscondi iam non potest, in alti-
tudine diuinorum operum iam elatum. [*sub
modio.*] Id est, sub Synagoga, nec enim Chri-
sti lumen erat abscondendum sub Synago-
gæ modio, id est, certis obseruantijs, sed in
eruce subleuandum ut luceat omnibus. Ru-
pertus libr. 4. de glorif. filij hominis. Cum

Deus daret legem in monte Sinai, lux appa-
ruit in medio delisimarum tenebrarum, &
maxima cura in lege mandauit, ut in omni
sacrificio sal offerretur. Ita Dominus dum
in monte legem nouam statuit, salis & lu-
cis mentionem habet. Indicans Apostolos
esse lucem illam in monte Sinai, & saltem in
lege mandata. Rursum cum dicit vos estis
sal terra, portendit vastationem terræ ho-
stilis: terra enim eorum qui Apostolos per-
sequuntur, sterilis erit, nullumque proferet
germen. Rursum sicut sal humores nocitu-
ros desiccatur: ita Apostolica doctrina deficca-
uit legem a veteribus caeremonijs, & item
desiccavit pueros & puellas ab humore lu-
xuria, & condidit legis parabolas & figu-
ras: cum enim Apostoli spiritum literæ de-
regit, velut sale condidit: ut iam lex non
carnaliter, sed spiritualiter sapiat. [*quod si
sal quann.*] Ergo noli altius sapere, si tibi vide-
ris lux & sal, cane ne tua sapientia abutaris
in superbiam, aut inuidiam, certe euauit
Phariseus qui lux erat & sal, euauit & qui
libet hæreticus, & ideo recte dictum est, ad
nihilum valet vltra, quia hæreticum homi-
nem post primam & secundam correptionem
deuita, sciens quia subuersus est huius-
modi homo, & ideo Pharisei reiecti sunt,
tanquam ad nihilum valentes. [*non potest
ciuitas.*] Quasi dicat, qui lux & sal sunt, no-
lent esse manifesti, maximam habent hu-
militatem: sed latere nequeunt, ciuitas est
is qui lux mundi est, & magna ciuitas, ut po-
te quam Deus inhabitat, locata est ciuitas
hæc in monte, quia in altitudine cali, no-
stra enim conuersatio in calis est, non verò
potest abscondi, quia ex hac ciuitate mille
pendet clipei, ut ad eam recurrere possint
qui pro iustitia laborant. [*neque accendunt
lucernam.*] Hanc ut sub medio silentij, &
sub latibulis perpetuis delirent, licet enim
aliqui patrum nostrorum habitauerint in
speluncis, ubi tamen ratio utilitatis commu-
nis se proferebat, proferebant etiam se illi,
ut de baptista est pulchrum exemplum.

D. Thomas, inter condimenta nihil sale
utilius, & inter vilibilia nihil luce clarius,
iam quatuor ad negationem absconditis, nihil in-
ter præsidia ciuitate manifestius, nihil lucet
na inter vtilia cōuenientius, at cum dicitur,
vos estis sal, notatur officij, cum vero dicitur,
si sal euauerit, notatur periculū, cum addi-
tur, ad nihilū valet, notatur supplicij. At sal
habet vim faporatiuā omnis sermo vester
sit sale conditus. Coloss. 4. Secundo habet
vim

vim arefactiuam, sterile enim terram facit.
1. Petri. 2. Tertiò habet vim restrictiuam, vt abstineamus à carnalibus desideriis. Quarto habet vim munoificatiuam, si quidem à vermibus & putredine seruat, vt non regnet peccatū in corpore nostro. Quintò habet vim tanatiuam, Heliseus enim sale sanauit aquas. Sextò sal fit ex aqua & calore ignis vel solis ita predicator debent cōstare ex aqua tribulationis, & calore dilectionis. [*si sal euat*.] Sal euanesceat, quia humore liquatur, vel quia infatuatur, vel quia cōsumitur, ita predicator euanesceat frigore aduersitatis, & humore prosperitatis, vel etiam si à veritate discedit, vel si definit esse, iuxta illud paruu li petierunt panem, & non erat qui frangeret eis. [*ad nihilum valet*.] Quia amissa gratia Dei predicator nihil est, si enim charitate non habuerit, nihil sum. [*nisi vt mittatur foras*.] Quia, scilicet, amittet calum, foris enim canes & venefici, & qui facit mendacium. [*conculcetur*.] Quia eiicietur in infernum vbi à demonibus conculcabitur, & hominibus: qui enim in inferno sunt, sub pedibus nostris sunt. Malach. vltim. calcabitis impios. [*vos estis lux*.] Vos, est discretium, vos, scilicet, qui estis à me deriuati. [*estis*.] Est verbum firmitatis, auferes lucis fictionem, aut defectionem, aut diminutionem. [*lux*.] Dicuntur Apostoli lux, quia lucis essentia est celestis, & ita predicator debent esse celestes, sicut etiam lux non inquinatur ab vili immundicia: ita nec predicator inquinari debet, iuxta illud Eccl. 9. Omni tempore vestimenta tua sint cādida, & sicut lux est communicabilis: ita predicator debet omnibus communicari, secundum illud, omni petenti te tribue. Iam lux illuminat tenebras, vias dirigit, latibula manifestat, rerum differentias ostendit: ita predicator illuminet in credendis, dirigat in operandis, vitia detegat, gloriam & infernum demōstret. Denum lux est delectabilis, quia dulce est hominibus videre solem. Eccl. 1. Et fac cūdat terram, viuētibz prebet generationem, egriuidines alleuiat, a omnia excitat, aures garrire, bellias latere facit: ita mūdus per predicationem est edificatus exemplis, inlammatus doctrinis, fecundatus virtutibus, alleuiatus à vicij, excitatus à negligēcijs, animatus ad contemplationem celestium, ereptus à potestate demonū. [*non potest ciuitas*.] Id est, soliditas doctrinæ Apostolicæ, vel sacra eorū vita (dicitur enim Hierem. 1.) Dedit te in ciuitate munitam. [*super*

montem.] Nota tria, quòd illa ciuitas quæ monti innixa est, erit secura & cōstans, erit inexpugnabilis, erit firma, predicator igitur erit constans, patiens, perseverans. [*neque accendunt*.] Non habent viri sancti predicationem & feruorem vt lateat, sed vt pateat. [*si luceat*.] Iuxta illud, prouidentes bonā & honesta, &c. Romanorum. 10. [*vt videant opera vestra bona*.] Iungit igitur doctrinam bonis operibus, quia secundum Bernardum, lingua magniloqua, & manus oclia, doctrina lucida, & vita tenebrosa, res est monstruosa.

Simon Cassia. libr. 10. capitul. 14. [*mittatur foras*.] Id est, extra omnem gratiam Ecclesiæ seponatur. At verò sal significat multa, primo charitatem, quia sicut iubet Dominus omnia sacrificia habere sal: ita vult omnia opera nostra in charitate fieri, & sicut pactum salis est sempiternum: ita charitas necit nos Deo & proximis fādere sempiterno. Secundò significat ordinem, iuxta Apostolum, omnia fiant honeste, & secundum ordinem, ac si diceret, omnia sacrificia sale condiantur. Tertiò significat sciētiam, sine qua sacrificia nostra inutilia sunt, maxime zelus si non secundum scientiam dirigatur. Quarto significat iustitiam, sine qua etiam nihil Deo placere potest. Quintò significat sapientiam Evangelicam, qua Eli-teus. 1. Christus, sanauit aquas, id est, gentes multas, quæ antea insulse erant, quia igitur doctor Evangelicus his virtutibus debet esse ornatus, ideo sal dicitur, at si virtus desit in doctore, fatuum sal est, & ad nihilum valens, nisi vt ab hominibus derideatur. [*estis lux*.] Ipse Christus lux, fecit Apostolos lux lucis participes, ideo & ipsi lux, illuminauerat Deus mundum luce exteriori, vult illuminare animas luce interiori, id est, veritate, ad quod faciendum, se & suos lucem esse voluit, quæ illuminaret: & quidem si Apostoli lux sunt, & lux se nulli denegati nec Apostoli se alicui debent negare, ideo dicitur, sic luceat lux vestra, & rursum, sicut secundum mandatum Diuinum in lege mandantur ciuitates refugij fieri, in quas rei se recipiant: ita voluit Apostolos has esse ciuitates refugij, non igitur latere debent, & quidem ciuitas non suo merito omnibus patet, sed Christi, id est, montis super quo ciuitas fundata est, nec enim fundatur petra in Petro, sed Petrus in petra. Petrus autem erat Christus. Porro sicut Christus carne in terra videbatur, ac deitate

1. Cori. 1. 6.

Num. 1. 8.

1. Cori. 1. 4.

Roma. 10.

4. Reg. 3.

Ioann. 1.

1. Cori. 10.

deitate erat in celo: ita & ciuitas Apostolorum seu fidelium, carne manet in terra, sed virtute consistit in celo. At ciuitas hæc tunc occultaretur, si non predicaret, aut si non secundum virtutem viueret. [*neque accendunt lucernam*.] Lucerna est lex Evangelica, quæ licet in tempore promulgata sit, at ipsa est in se æterna, hæc lucerna accensa est, cum saluator predicator apparuit, & eam vita, voce, & miraculis clarescere fecit, de hac dicit Salomon, quòd est sapientia, cuius est in extinguibile lumen, hanc figurauit lucerna illa vetus quæ semper debet ardere in templo, vt mandatur Exo. 27. Hanc lucernam oculi senis Heli videre nequibant, quia videlicet carnales oculi, quos verus habet Adam, lucernam Euangelij in timis oculis videre non potest. Hæc igitur lucerna condi non debet sub modio, vase, aut lecto, vt Marcus dicit, & Lucas, quibus verbis significatur, Euangelium nunquam debere omitti propter auaritiam rerum quæ modio mensurantur, aut propter vsum eorum quæ vase continentur, aut propter delicias & requiæ, quæ per lectum significantur, & quidem antequam Constantinus Cæsar ditasset ecclesiam Euangelium super modio erat, nunc verò in plerisq; Ecclesijs iam sub modio rerum temporalium latet. At iniuria fit legi & legislatori, si quæ ad æternitatem ordinata sunt, ad temporalia conuertantur, & quidem legislator non sub modio locauit Euangelium cum discipulos suos si ne saculo militet, pera, & calceis, & sine omni alio falcimine, & Apostolus ita peregrinatus, cū sine sumptu posuit Euangelium. 1. Cor. 9. & cum in laboribus multis predicauit, similitè & reliqui Apostoli qui euntes ibant & stebant mittentes semina sua, & forsan magis conuertit mundum paupertas predicationum, quam virtus miraculorum.

Hugo. [*sal terra*.] Quasi diceret, dixi vobis parari grandem persequutionem copiam, cauete ne deficiatis: esset enim defectus vestester multis occasio ruine, si quidem vos estis sal qui mundum condit vniuersum. [*in quo salitur*.] Ecclesi. 1. Quis medebitur incantatori, a serpente percuto, &c. 34. Ab immun do quis mundabitur. [*euannet*.] Per tribulationem. Job. 3. Venit super te plaga & defecisti. Aut per inanem gloriam. Olee. 10. Trā fire fecit Samaria Regem suum, vt spumā super faciem aquæ, quæ cito euanesceat per ventum. [*vt mittatur foras*.] Isa. 22. Expellam te de statione tua, & de ministerio

tuo deponam te. [*non potest ciuitas*.] Apostoli dicuntur ciuitas, id est, fundamentum ciuitatis. [*et ponit sub modio*.] Prædicatio avarum designatur possessorem, dispersa enim crescit. [*candelabrum*.] Id est, ecclesiam. [*ut luceat omnibus*.] Sine exceptione, pauperibus & diuitibus, licet hæc lux malis sit absconsa, lux enim in tenebris lucet, sed tenebræ eam non comprehendunt. Zach. 1. rix. 4. Dicitur, vidi candelabrum aureum, id est, ecclesiam, super ipsum erat lampas, id est, Christus, & septem lucernæ, id est, omnes doctores, & 7. infusoria, quæ sunt dona Spiritus sancti.

Caietanus. [*vos estis*.] Non dicit, vos sitis, sed estis, vt proprii admonent officij. [*sal terra*.] Omnia enim terrena, siue delicia, siue honores, siue diuitiæ indigent vestra doctrina, vt gustui bene disposito sapiant. [*et conculcetur*.] A reuerentia capitum, transibunt ad pedum conculcationem mali pastores ecclesiæ. [*lux mundi*.] Vt habeat tam voluntas salem, quam intellectus lucem, quæ perficiatur. [*ut glorificent*.] Videant, inquit, non audiant, opera, non verba, vestra non aliena, bona, non mala, & glorificent patrem vestrum, itaq; redundabit gloria in vos, gloria enim patris est etiam filiorum, & sic vos cupere debetis gloriam patris, vt filij, amore filiali.

Glossa interli. [*conculcetur*.] Dum eius vita contemnitur. [*sub modio*.] Timoris, vel commodo vitæ presentis. [*candelabrum*.] Id est, vitæ integritatem. [*coram hominibus*.] Ille enim verè docet, qui facit quod docet, alioqui seipsum condemnat.

Glossa ordina. [*sal*.] Id est, salus à corruptione, iuxta illud, posui te in lucem gentium, vt sis salus mea usque ad fines terre. [*accendunt lucernam*.] Verbum testam suæ humanitatis, diuinitatis flammis impleuit.

Lyra. Apostolorum successores sunt prelati, qui & si omni virtute debeant pollere, sed in quatuor specialiter, primum in discretionem, qua dirigant plebes, sicut sale conduntur cibi, ideo dicit estis sal terra, & ideo subdit, si sal, id est, discretio prelatorum euannet, in quo plebs dirigitur. Secundum in sancta scriptura eruditione, vt enim lux occulta reuelat: ita & prelati scripturæ arcana retexunt. Tertium in constantia laborū, Ioannis. 10. bonus enim pastor animas dat pro ouibus, & ideo dicit, qd sint ciuitas, non occultans se tempore tribulationis. Quartum in euidentia vitæ

Isa. 41.

vitæ perfectæ, quæ tantum debet excedere vitam populi, quantum pastor gregis, & ideo dicit. [super candelabrum.] Vt excedat quantum lux ipsa excedit candelabrum.

Druthmarus. Sal dictum est, qd ab igne exiliat, dat saporem alimentis, excitat appetentiam, pecudes eo delectantur si semel gustarint, muscas fugat, quæ omnia doctoribus sacris conueniunt. [lux mundi.] Lux fures fugat, & nociuas bestias de mouumque phantasmata: ita per Apostolos omnia nociua animarum detecta sunt, & reiecta.

Nota quod habetur. 2. q. 7. c. Nō omnes, non omnes (inquit ibi Hierony.) Episcopi sunt episcopi, Petrum attende, sed Iudam considera, non est facile stare in loco Petri & Pauli, iam cum Christo regnantium, infatuatum sal ad nihilum valet nisi vt conculcet a porcis. Et 3. q. 7. ca. ultimo. Ex illo loco si sal euauerit ad nihilum valet, colligit Gratianus malum iudicem ad nihilum valere: ita vt eius sententia censenda videatur nulla. Sed concludit quod bona sententia, licet mali iudicis, est a subditis omnino seruanda.

Lucius Episcopus, in Conci. Cartagin. tempore Corneli Papæ ita legit, si sal infatuatum fuerit, id quod salietur ex eo, ad nihilum valet.

SECVNDA pars. Caput. V.

Nolite putare quod veni soluere.

ACTENVS Dominus premia vitæ Christianæ proposuit, cum beatitudines enumerauit, nunc explicat mandata, quibus beatitudinum premia comparare licebit, sunt vero mandata hæc, sex, quibus prior lex Moy si non eneruatur, sed firmatur.

Hierony. [sed adimplere.] Sine quod prophetata impleuerit, siue quod quæ in lege rudia erant propter audientium infirmitatem, expolierit & perfecit, videlicet tollens talionem, compescens iram, & occultam mentis concupiscentiam. [dones transeat.]

Hic quasi promittit nouos celos, nouamq; terram, indicans hæc omnia transitura. [iota vnum.] Quæ minima putantur in lege, sacramentis plena sunt, omnia tamen recapitulantur in Euangelio.

D. Augustin. libr. 1. de sermo. Domini in mon. c. 13. [non veni soluere.] Quasi discipuli interrogassent, Domine iubes nō lucē non abscondere, sed prædicare, num aliquid contra legem docturus es? Respondet, non veni soluere, sed adimplere, aut addēdo quod minus habet, aut faciendo quod habet. [iota vnum.] Nihil aliud potest intelligi, nisi vehementis expressio, ita quod minima etiam legis debent ad effectum perducī. [mandatis minimis.] Significatis per iota & apicē. [qui ergo soluere.] Et vt soluere ita docet, minimus vocabitur, fortasse, quia nō erit in regno celorum, vbi nisi magni esse non possunt. [nisi abundauerit.] Id est, nisi non solum illa minima præcepta impleueritis, quæ sunt tradita in lege, sed etiam ista quæ a me addūtur, qui non veni soluere sed adimplere, non intrabitis in regnum celorum. Porro qui fecit & docet, erit magnus in regno, non quis custodit minima illa, sed qui fecit hæc quæ ego addo, quæ verō sunt hæc: certē vt abundet iustitia vestra plusquam scribarum. Igitur qui non facit illa minima, & docet ea non esse faciendā, minimus est, at qui ea facit & docet non iam magnus est, sed non tam minimus, quā qui non facit. Ille verō erit magnus & regno aptus, qui facit & docet, vt Christus nunc præcipit, id est, cuius iustitia abundat super iustitia scribarum. Nam iustitia Phariseorum est non occidere, iustitia rāmē eorum qui intrabunt in regnum est, ne irascantur sine causa. Minimum est ergo nō occidere, & qui illud soluit minimus est in regno, sed qui implet, nō cōtinuō magnus, altior verō est quā qui soluit, perficietur autem si non sine causa irascatur, qui rāmētiōr propterea ab homicidio erit. Qui igitur docet non irasci, profectū legem magis implet, quā soluit. [Id est libr. de q. veteris & noui testam. q. 69.] Quærit, si lex & prophetæ vsq; ad Ioannem, quomodo dicat Dominus, se non soluere legem? Respondet, quod onera legis cessauerūt in perpetuum, vt circuncisio & sabbatum. Sed vindicta legis cessauit in ijs qui in beneficio, per Christum accepto, perseverant, non verō cessat, sed reficitur in ijs qui perseverare nolunt. Non ergo, quia misericordia præfertur, continēti debet iustitia, cui si non sua seruatur reuerētia, nec

tia, nec ipsa locum habebit misericordia. [Idem libr. 17. contra Faustum. c. 5.] Equifecerit & docuerit. Phariseos cogitabat Dominus, qui dicunt, & non faciunt. [Id est libr. 18. ca. 3.] Arguebat Faustus, si Christus venit non soluere, sed adimplere, cur Christiani non adimplent legem? in det Augu. ea Christiani non implent ex lege & prophetis, quib; significata sunt ista quæ adimplēt. Ille quippe erant figura futurorum, quas necesse erat auferri, cum futura venerunt, & c. 7. Antequam gratia per Christum data esset nihil aliud quam mortificabat nos litera iubens ea quæ non possemus implere, quoniam impossibile erat legi, in quo insimulabat per carnē, Deus filiū suū mittens, de peccato dā nari peccatū, vt iustitia legis impleveretur in nobis, hoc igitur est, nō veni soluere, sed implere. Quia enim lex superbos multum sibi tribuentes reatu præuaricationis augendo, de iuxta iubens, quod implere nō possunt: ipsius legis adimpleretur iustitia per gratiam sancti spiritus. Iam quia etiam humilibus dū viuunt, difficile est plenē legē implere: Christus sacerdos pro nobis effectus imperat nobis indulgentiam, etiam hic implens legem, vt quod per nostram infirmitatē minus possumus, per suam perfectionē recuperetur. Rursum prophetas impleuit, per ipsum em veritas facta est promissio dei. Quot quot n. promissiones Dei sunt in illo, est. Lex enim per Moysē, sed gratia & veritas per Christū. Cum igitur queris, cur Christianus nō circūciditur, si Christus non venit soluere legem? planē, quia illam impleuit, expollatio enim carnalis generationis, quæ per circuncisionem figurabatur, iā Christi resurrectione adimpleta est. Item cum queris, cur Christianus non seruat sabbatum: quia certe in Christo habemus sabbatum, qui dixit, venite ad me omnes qui onerati estis. Quare Christianus nō habet delectum ciborum? quia iā Christus impleuit, non admittens in tra corpus suum, quicquid per illa animalia in moribus hominū, significatū est. [Idem libr. de si de & operibus. ca. 16.] nemo sit male securus putans sibi fidem (vt cūque viuat) posse sufficere, nisi enim abundauerit nostra iustitia plusquam scribarum, non intrabimus in regnum, at Phariseorum iustitia erat dicere & non facere, quod ad regnum assequendum non sufficit. [Idem libr. 10. de ciui. cap. 9.] [minimus vocabitur in regno, &c.] Id est in ecclesia hac, vt illud, Venient angeli & colligent de regno eius scandala, id est, de eccle-

sia hac vbi scandala sunt & zizania. [Idem tract. 6. in Epist. Iou. [qui soluere.] Quid est soluere, est non facere: vt enim magnus est qui docet & facit: ita minimus est in ecclesia, qui licet doceat, non facit tamen.

Dignus Christostomus homi. 16. [non veni soluere.] Nū poterat quispiā suspicari, quod venerat soluere? non, sed ante quam iudici sentiant vulnus, apponit medicinam, sanē Pharisei non seruabant legem, sed minimē eam violari patiebantur, si quis ex sacerdotibus quicquam adderet legi, ferebāt, at Christum qui non erat ex genere sacerdotali, nō erat passuri, si addere aut infringere videretur. Igitur Dominus adhibet eorum morbo medicinam, dicens se non venisse ad soluendum, sicut alias ne Iudæi arbitrentur Christum esse parum hominem, graniora miracula, orationem non præstans facit, ne vērō putent eū Patri suo esse aduersum, cū miniora dicit miracula, orationem præstitit. [sed adimplere.] Ideo Mathæus, cum quidpiam a Christo factum enarrat, addit, hoc factum est, vt adimpleretur, &c. Porro legē Christi tripliciter impleuit primo quia ipse nihil prætermisit de lege, ipse enim ait sic nos decet implere omnem iustitiam, & quis ex vobis arguet me de peccato? & venit in me princeps mundi huius, & in me non habet quicquam. Et si dicit, qui peccatum nō fecit. Secundo impleuit per nos donans nobis spiritum quo imploramus, iuxta Apostolum ad Rom. 8. & ideo nihil dānationis est his qui sunt in Christo, qui non secundum carnem ambulant. Ideo nō destruiunt legē per fidē, sed statuimus. Tercio impleuit, addēdo legi quædam præcepta, quibus Christiani vehementius abhorrent a legis violatione. Et quidē cum beatitudines proposuit semina quædam explicauit legis seruandæ, nam beati mites, tale est, ac si diceret, nolite irasci, & beati mundo corde, ac si diceret, ne concupiscite mulierem & reliqua igitur in beatitudinibus, virtutū premia collocauit, nunc vero etiam comminatur non seruanti leges quas ponit, dicens enim prius beati pacifici, premium explicauit, at cum dicit, qui irascitur fratri reus est gehennæ, supplicium comminatur, rursum, cum dicit, beati mundo corde, premium dixit, at cum addit, qui viderit mulierem ad concupiscendum, iam mæchus est, itam minatur. [iota vnum.] Ne minimum quidem mandatum erit prætermittendum, & nota subindicasse Dominum quod totius mundi figura mutanda sit trans-

figuranda enim est omnis creatura, & hominum genus ad aliam patriam vocandum. [qui soluerit.] In honorem constituenda à se legis, poenam minatur praeuicantibus. Quod enim mandata sua, vocauerit minima subsequencia aperte demonstrant. Curigitur sua mandata, minima vocauit, cum tamen sublimia sint? Certè, quia sicut semetipsum humiliavit, ita de praeceptis suis mediocriter loquutus est, nos mediocritatem ubique docens, simulque inuidiam nouae legis attenuauit. [minimus vocabitur.] Id est, in tempore resurrectionis nouissimae, cum venerit Christus iudicare minimus erit & abiectus at si tunc minimus ibit igitur ingehenā siquidē nō solū soluit legem, sed & alios soluere docuit. [qui autem fecerit & docuerit.] Nemo enim sibi soli utilis esse debet, neque est merces equa ei qui se solum regit, & illi, qui alios Deo acquirit, & quia prius debes te, quā alios corrigere, ideo prius dixit, qui autem fecerit, mox subiicit, & docuerit, dictū enim est, medice cura te ipsum & qui alium doces, te ipsum non doces. [iussit vestra.] Id est, vniuersa virtus, sicut lob dicitur, quod fuerit vir iustus, & Paulus dicit iusto nō est lex posita. [plusquam scribarum.] Scribas hic non iniquos commemorat alioqui, quomodo eorū diceret iustitiam? sed de iustis sermonē facit, vult ergo discipulos suos maiorem habere iustitiam, quā iusti pharisaei haberent, simul docens, quod ambae leges si sunt cognatae. Dices si lex antiqua bona fuit, & ut talis à Christo laudatur, cur nō nūc inducit in regnum? Certè olim cultores suos adduxit ad requiem, ut Lazarū Isaac & Abraham, at nunc, quia ampliora sunt premia, & eminentior Sancti Spiritus gratia, consequenter requiruntur maiora certamina. & ideo nūc illa lex ad caelum aduehere nequit. Non enim iam lacte & melle manans terra promittitur non senectus vberior, non numerositas filiorum, non frumenti vini que copia, non ouium & armentorum greges, sed caelum, & quae in caelo sunt bona, filiorum adoptio, cum vni genito fraternitas, & societas hereditatis.

Author imper. homi. 10. [Non veni soluere.] Ac si dicat, volo vos esse legis mox obseruatores vigilatissimos, sicut & ego vigilanter exequor legem, non enim veni soluere, vobis me exemplum expono. Rursum, quia sciebat ludaeos reprehensuros, quod non impleverit legem, hinc calumniae vult satisfacere. [sed adimplere.] Duo tradunt lex & prophetæ, primum de Christo prophetizant,

quicquid verò de Christo prophetauerunt, Christus ad vnguem impleuit, secundū viū di normam instituunt, quod Christus dupliciter impleuit, soluens, scilicet, exteriores figuras, & interiores veritates adimplens, ut putā dicit lex gerendum esse in sabato, at Christus, quietem dedit in peccato, quod verè est seruile opus, figuram igitur impleuit. [non praeiudicat a legē.] Ingenuus homo, si vel in vili mendacio inuentus fuerit, erubescit, quomodo Deus praeiudicat vel exiguum à lege sua, vir sapiens non relinquit vacuum verbum suum, quanto minus Deus? Deus punit eum qui cum aliis docet, se non docet: quomodo Christus non impleverit opere, quod prophetarum ore praedixerat? [mandata ista minima.] Certè minima vocauit, nā data quae ipse dicturus est, vocauit verò minima, quia sicut mandata Moysi in actu facilia sunt, in peccato verò magna: ita quaedam mandata Christi, actu difficilia sunt premio magna, sed peccato minima. Lex Moysi erat, non occides, id quidem factū facile, sed si violes magnum peccatum fuerit, at lex Christi est, ne irascito, factū id difficile, premio magnum, sed si violes, peccatum est minimum. Omnis enim grandis culpa voluntatem repercutit, ne eam faciat, & ideo facile est ab ea abstinere. Dum verò culpa putatur levis, non facile seruatur à multis. Qui igitur hanc minimam violauit, minimus est in regno, non enim erit in poena quia nondum grande crimen aduulit nec tamen erit in gloria, quia peccati rugam contraxit, erit ergo minimus. [nisi abundauerit.] Qui legem Moysi impleuit, & hanc minimam Christi praecepta violauit liber erit à poena aeterna, sed non intrabit in regnum, ut pote quia peccator est, si igitur vis intrare in regnum, hanc seruabis & illa, ut abundet iustitia plusquam scribarum. Porro quod dicit, minimus erit in regno, id est, in ecclesia, sed non intrabit in regnum, scilicet, caelorum.

Euthymius. [sed adimplere.] Lex quidem peccati fines prohibuit, at Christus etiam principia, fructus arboris est occidere radix est ira, quam nisi succidas, aliquando suum proferet fructum, manca ergo erat lex, solum occidere iubens, & Christus eam perficit, irasci etiam vetans. Posita verò fuit lex hanc Iudaeis ut imperfectis lacte utentibus non solido cibo. Nobis verò iam perfectis solidum cibum apposuit. Dices, quomodo ergo iugum Christi suae est? Certè

suauis

suauis facit premium magnitudo. Erat certè lex ad euangelium, via erat praeco, vinbra, & typus: cessauit igitur nox appetente die, erat lex initium: euangelium verò perfectio, [iota.] Iota linea recta est, apex obliqua [mandata ista minima.] Minima vocat, ne extollantur qui ea seruauerint, docens nos nostra facta attenuare.

Diuis Hylarius cano. 4. Ultra sermonis humani eloquium est, dicere Deum ex Deo homini corporatum, morti subiectum, ne igitur putarem, aliud esset in operibus suis quā erat dictum in lege, ideo dicit, se non venisse soluere legem. In ipso enim Christo lex & prophetia omnis impletur, ideo dixit moriens, consummatum est, quia in morte eius dicta prophetarum fidem sumebant. [minimis.] Minimum est, quo nihil est minus, at nihil minus Christi morte & passione, qui igitur hanc erubuerit minimus erit, & fere nullus, qui verò cohibetur hic magnus erit. [nisi abundauerit.] Non igitur legis abolet praescripta, sed profectu ea excedit, docens iram sine causa susceptam, ita fore ream, quā erat homicidium in lege.

Diuis Thomas. [implere.] Impleuit moralia legis praecepta, dulcedine charitatis ea cōdiendo, quia plenitudo legis est dilectio. Secundum caeremonialia, figurarum velamen detegendo, ideo enim vellus templi scissum est, & agnus aperuit librum & signacula eius. Tertiū prophetias in se completas ostendendo, oportet inquit impleri quae scripta sunt in lege & prophetis de me. Quarto promissiones cōfirmādo. Abrahae enim dicta sunt promissiones. Quinto iudicialia per misericordiam temperando ut habetur apud Ioan. de meretrice, cui dixit, nec ego te condēno. Sexto cōsilia addendo, ut infra, vade vende omnia quae habes. Septimo persoluiendo ea quae disceptulū ipse promisit, ut hebraeorum Octauo dicitur, consummabo testamentū novū. [transiit calum.] Transiit enim non secundum substantiam, sed secundum formā, quia nunc mutantur, olim non mutabuntur. [minimis.] Minima dicuntur quaedam mandata legalia & moralia, quae minus sunt significativa. [minimus vocabitur.] Quia cum sit ipse malus doctorem in inferno minimus & despectus vocabitur ab his quae sunt in caelo. [nisi abundauerit.] Dices ergo si lex Moysi grauis fuit, dictum enim est, cur impositis super nos onus quod nec nos nec patres nostri portare potuimus? in cuius significationem manus Moysi fuerunt graues, si ergo lex no-

stra illi addit, grauior est ergo? Imo leuior est quia amor facit omnia leuia.

Chromatius episcopus. [non veni soluere legem & prophetas.] Author legis & prophetarum, qui ipsos ad praedicandum misit & mūdauit, adimpleuit verò, dum omnia sacrificia legis, & omnia exempla in se praefigurata, accipiendo corpus, veritatis ratione compleuit, & legis praecepta quae dedit, euangelica gratiae supplemento confirmat. [iota.] In iota & apice imago crucis ostenditur, igitur crux non praeiudicat, quin opere compleatur. [plusquam scribarum.] Pharisei non fidem diuinam, sed humanam laudem & seculi gloriam quae rebat, hortatur ergo Dominus, ut hanc famosam iustitiam laudis humanae operibus iustitiae caelestis, ac fidei meritis praecedam? Hugo. [adimplere.] In lege erat moralia, quae dulcedine charitatis velut sale erant condenda, hanc dilectione martulit Dominus, cui res spondere videtur illud, vos estis sal terrae. 2. erant caeremonialia, à quibus obscuritas & velamen erat auferendum, cui respondet, vos estis lux mundi. 3. erant rigores iudiciales, quibus ciues reguntur, huic respondet, nos estis ciuitas supra montem posita. Apostolorum n. consilio regi Christiani debet. [iota vna.] Licet Matthaeus scripserit haebraice, verbū tū usurpauit Graecū, quale iota est, significas denariū, & ita significatur, quod decalogus non praeiudicat. Nota quod moralia tenet locū iota, sed mystica quae sunt altiora locū habent apiceis. [minimis.] Minima dicuntur legis mandata, quia mortem & crucem Christi figurabant, quae dicuntur in Christo minima, vel minima id est, cōtempnibilia, gētibz n. sunt stulticia, Iudaeis verò scādalū, at nobis Dei virtus sunt, & sapientia. [minimus vocabitur.] Non erit in regno, ubi oēs sunt magni, ut significatū est in Petri piscatōe, qui eduxit 150. magnos pisces, nō paruōs. [qui fecerit & docuerit.] Prius fac, tum doce. eccle. 19. quia in manu habes cūba ceteros, significatū hoc est in lapidibus duobus onychinis, in quibus scribebatur veritas & doctrina, & in veste sacerdotis erant mallogranata, & tininabula. [nisi abundauerit.] etiam lex cohibebat animi malitiam, sicut & euangelium, sed nulla erat in lege poena posita pro peccato animi, eius enim lator erat purus homo, corda videre non potens. At Christus punit cogitationes, ut quae eas videre potest. [scribarum.] Qui erant in iusticia rudes, velut elementarij, toti ampletebantur exteriora, sicut qui imaginem Christi venerantur, ipsum verò conculcant, Pri. Tho. G 2 sicut

Matth. 5.
Ibidem.
Ibidem.

1. Cor. 1.

Ado. 15.
Exod. 17.

sicut Christiani corpus suum pascentes animam negligentes, erant ergo illi fallarij, vt falsum argentum.

Caietanus, non veni soluere, soluere dupliciter fit, aut non obseruando, aut tollendo vinculum legis, vterque sensus consonat literæ. Sed dubium, cum Dominus verè soluerit, non enim seruabat sabatum. Ioan. 5. cur dicit non veni soluere, Respon- detur non veni soluere, idest, non veni in hoc officium vt dissoluam, seruauit enim ille legem, sed non venit ad dissoluendum, sed lex ipsa sua sponte cessauit, Christo eam non soluente, & rursum si præcepit grabatū tolli, id non soluebat sabatum imo erat in sabati reuerentiam maximè quia ea ratione manifestabatur Christus Dominus etiam sa- bati. *[quicumque ergo soluerit.]* Huius enim Christus tantopere seruabat legem, vt puni- ret legis transgressores. *[minimis.]* Significa- ris per iota & apicem. *[minimus vocabitur.]* Quid si quis venialiter peccet, erit minimus an non erit minor quam adulter? Respondeo quod peccatum veniale non est contra sed præter legem, ideo nomine mandatorum non veniunt ea, quæ solauentia vetant. Est igitur sensus de solis mandatis obligantibus ad mortalia, & tunc sensus erit, inter docto- res alij sunt magni, qui docent & faciunt hec mandata, alij minimi, qui non faciunt, & nō facere docent, alij inter hos medij, qui vel fa- ciunt non docendo, vel docent non facien- do, &c. *[nisi abundauerit.]* Ne miremini in- quit si gratiora præcepta tradidero, nisi em magis iusti fueritis, quam Pharisei, qui iustio- res alij videntur, non intrab. in. c. *[plusquam scribarum.]* Non dicit plusquam legis & pro- phetarum, nam iustitiam Christi continent lex & propheta, at pharisei contenti erant sola iustitia exteriori.

Druthmarus. *[adimplere.]* Vbi male lex intelligebatur veni soluere: sicut est & dimit- tenda vxore, vbi verò perfectio debeat, veni addere. *[iota.]* Iota Græcis significat decem, sed cum apice, decem milia, quo significatur nisi decalogum seruemus soluturos nos de- cem milia illa talenta, quæ regi eius seruus debebat. *[magnus vocabitur.]* Qui em bene præfunt præbiteri, duplici honore dig- ni sunt.

Matth. 23.
1. Timo. 5.

Glosa inter li. *[donec omnia fiant.]* In capi- te vel membris. *[minimis.]* Quia in choant homines. *[minimus vocabitur.]* Despectissi- mus erit a cælestibus, licet prælatus sit. *[magnus vocabitur.]* Licet in præfenti abie-

ctus sit. *[abundauerit.]* Per gratiam miseri- cordiæ Dei. *[iustitia vestra.]* Quæ est in præ- ceptis vitæ in choatijs, & mysticis. Glosa ordi. *[dico autem vobis.]* Cum ait. dico, mag- nam vim, & profundam intelligentiam cogitandi inculsit, plus enim est diligere inimi- cos, quam non occidere, & non cupere, quā adulterari, &c. *[nisi abund.]* Id est, nisi super mandatis legis, ea quæ ego addo perfeceritis. *[scribarum.]* Scribarum iustitia est, totum il- lud ad cultum Dei actualiter præceptum, si- guræ etiam secundum literam intellecta, er- go iustitia illorum sunt mandata Moy si: at iustitia Christi, est illa implere, tandem iusti- tia phariseorum magis est secundum opera quam secundum voluntatem, at iustitia Chri- sti maior est in vtroque. Lyra, cōtendit pro- bare Christum nullatenus legem violasse. Quod si sabato iussit tolli grabatū, id qui- dem licebat: omne enim quod ad Dei reue- rentiam spectat licet in festo facere, sublatio verò lecti ad Dei illustrationem fiebat. Quod verò in adulterio deprehensam non dampnavit, id fuit temperamentum rigoris Mosaiici. Quod verò antiquas cæmonias ab- stulit, fecit id quidem alijs melioribus sub in- ductis.

Rupertus. libr. 4. de glori. filij hominis. *[non veni soluere.]* Longe plus dicit, quam ali- quis homo de se dicere poterat, valet enim ac si diceret, de me lex tota & propheta lo- quuti sunt humiliter tamen de se dixit, non enim ait, non transibit cælum donec omnia compleam, sed donec omnia fiant. *[iota ve- num.]* Quid ergo est, quod Paulus dicit, re- probatio fit superioris mādātī, propter eius infirmitatem, & inutilitatem. Responderetur, quod duplices leges dedit Iudæis Deus, prio- res fuerunt, antequā Iudæi admitterent pec- catum de vituli adoratione, posteriores verò post adorationem. Ille prior bonus erat, in quibus Iudæi viuerent, hæc posteriores, nō bonæ, vt Ezechiel exprælle dicit. c. 20. Igi- tur Dominus loquitur de prioribus, & quibus non præstabit iota. Paulus de posterioribus inutilibus & infirmis, de quibus totus Leui- ticus. Porro Christus de prioribus speciatim intendit cū dicit. *[qui soluerit vnum demand- tur istis minimis.]* Minima verò vocat mādātā il- la antiqua, quia si grandia essent & sufficien- tia, non esset opus ea adimplere, igitur si ad- implentur, non sunt grandia. *[minimus voca- bitur.]* Reuera minimus erit, qui de altro ca- dit, & cuius episcopatum accipiet alter, vt fa- ctum est in Iudæa Scarioth. Ita dicitur Abdie. i. paruu-

Hebr. 9.

paruum dedi te, ecce tu contemptibi- lis es valde. *[qui fecerit & docuerit magnus.]* Planè is magnus qui plenè fecit & docuit Christus, scilicet, reliqui enim omnes decli- nauerunt, & si fecerunt in Christo fecerunt.

Audistis quia dictum est.

Matth. 5.

Diuus Hiero. in quibusdam codicibus di- cit, qui irascitur fratri suo, sine causa, sed ra- denda illa particula est, sine causa, ira enim penitus tollitur, dicente scriptura qui te per- cussit in vnam in axillam præbe ei alterā. *[raca.]* Hoc verbum propheta hebraeorum est valens apud nos, hominē sine cerebro, va- cium, & inanē. Quod si pro ocioso sermone reddenda ratio est, quanto magis pro cōtume- lia, & significat dicit, qui dixerit fratri suo raca frater enim est qui vnum nobiscum ha- bet patrem, cū ergo similiter credat in Deū, & Christum nouerit, cur stulti nomine deno- tabitur? & si similiter vt nos credet in Deum caritatis nominabit. *[si frater habet aliquid aduersum te.]* Nō dicit, si tu habes aliquid ad- uersum fratrem, sed si frater habet aliquid ad- uersum te, vt durius tibi reconciliationis im- ponatur necessitas, quādiu verò illum pla- care non possumus, nescio an consequenter munera nostra offeramus Deo. *[esto consen- tiens.]* Græcis significat, esto beneuolus, co- hortatur ergo nos Dominus ad pacem, iuxta illud, si fieri potest, cū omnibus hominibus pacem habentes. Quidam dicunt nos cū dia- bolo in baptismo fecisse pactum, cum dixi- mus, abrenuncio Satane tibi, vicijs, & pom- pis tuis, si igitur fuerimus consentientes dia- bolo in hoc pacto dum sumus in via, non re- cludemur in carcerem, alioqui, ille coram iu- dice Christo accensabit nos pacti immemores ideoque non exhibimus e carcere, donec sol- uamus nouiss. quadr. Quadrans nūmus est, duo habens minuta, vnde in Euangelio vidua illa dicitur misisse quadrantem. Marci. 12. ea- dem verò dicitur misisse dua minuta. Luca. 21. sensus ergo est, non egredieris e carcere donec etiam minima peccata persoluas.

Rom. 12.

Diuus August. i. de ciuita. ca. 20. vt falsum testimonium dicit, non solū qui contra pro- ximum falsus est testis, sed etiam qui contra se: ita & homicidij reus est non solum qui aliū, sed etiam qui se occidit, licet enim præ- ceptum non occidendi non comprehendat feras & arbores, comprehendit tñ hominem at qui se occidit hominem occidit, est ergo homicida. *[Idem libro de conflictu vitiorū]*

ca. 9. Ita dicit, vindicari volo de eo qui me le- dit, ne laedere pergat. Patientia respōdet om- nes terræ stimuli retunduntur, si passio Do- minicogitetur, si enim Christum dixerunt Beelzebub, quāto magis seruos eius, alioqui si irascitur fratri, reus eius, eris etiam, si fra- tri dixeris facie, aut raca. At si obortaria, irascitur cū fratre, remediū tibi erit, si prius te reconciliaueris fratri: hæc ratione præmis- sam damnationem non incurres, munus ve- ro quod relinquere debes, est oratio tua, al- tare est cor tuum, ne ergo in corde tacitā pre- cem effundas, nisi offensum tibi proximum reconciliaueris. *[Idem in Euag. Ioan. tract. 51. vult, Raca esse interiectionem, quæ asse- ctum indignantis ostendit, similiter, osana, potius est interiectio laudantis, quā vox quidpiam significans.]* *[Idem de verbis Do- mini, ser. 4. qui dixerit fratri facie reus est ge- bena.]* Quis hic non timeat? qui lingua di- cit facie damnatur, & linguam nullus domi- re potest, qui domat leonem, non domat lin- guam, domans leonem, se non domat: quid igitur ibimus ne omnes in gehēnam? mini- mē, si enim ego meam linguam domare non possum, quia homo sum, domandam comico- tam Deo, qui domare potest, quia Deus est: leonem quem nō fecit homo domat homo nec enim leo domat se, nec vlla alia fera, do- matur vero ab homine, non viribus sed arte, domare ergo poterit te Deus, qui fecit te, & fortior te est. *[Et sermo. 16. qui dixerit facie reus est.]* Magnus hic fratres terror, sed en re- medium, vade reconciliare fratri tuo, ante- quam offeras munus tuum, non irascitur tibi querenti reconciliari fratri te enim quæ- rit magis quā munus tuum, dicit enim tibi tu peristi, quid mihi attulisti, relinque ergo munus tuum, & tūc veni cum reconciliatus fueris, ecce reatus gehēnæ quā est citō solu- tus: at non vis petere veniam, dicens nō me humiliabo, at qui se humiliat exaltabitur, be- ne diceres nolo descendere, si non iam tor- ruisses, at cum peccasti, ruiisti. *[Idem li. de sa- luta. docu. si modo Aug. eff. c. 64. Caro ma- la cur grauas animam, quare non consentis spiritui, qui est aduersarius tuus, cito dum es in via, ne spiritus tradat te Christo, & Chri- stus malis angelis, qui te in gehēnam mittet, vnde non exies donec minimum peccatum soluas.]* *[Idem lib. de serm. dom. in monte ca- pi. 19. qui irascitur.]* Tres sunt gradus peccati sicut & supplicij, primus gradus peccati est irasci in corde sine causa, nec tamen iram exterius proferre. Secūdus est iram voce pro- Pri. Tho. G 3 ferre

Luc. 14.

ferre, voce tamen nihil significante, nisi solum affectum indignantis, quem raca, significant. Tercio est, cum iam voce aperta conuincamur, dicendo fatue. Ira & tres sunt reatus, prior est iudicii: hic reatus est minor, nam in iudicio datur locus defensionis. Secundus est concilij, ubi iam conuincitur delictum, sed queritur qua sit poena plectendum. Tertius est gehennae, ubi nec de peccato nec de eius poena dubium est. Quia igitur poena olim puniebatur inter Phariseos homicidium, et nunc punitur inter nos, ira sine causa: & nota quod est legendum, qui irascitur sine causa fratri suo, reus est iudicio, & qui dixerit fratri (sine causa) raca, reus est concilio, & qui dixerit fratri suo, sine causa, fatue, reus est gehennae: alioqui fratribus suis dixit Paulus, o infensati galat. [si offeris munus tuum.] Si ad literam hoc est intelligendum, fortassis accipienda est, ubi frater praesens fuerit. At quia frater esse potest ultra mare, cogimur spiritualiter hac intelligere, templum Dei nos sumus, altare est fides, ubi haec non est, nihil gratum offerri Deo potest. Igitur si recordaris quod tu habes aliquid aduersum fratrem, non cogeris querere cum fratre reconciliationem, sed est animo dimittere, sed si tu fratrem in aliquo laesisti, in animo tuo prius per fide fratrem amare & prostratus, ab eo in corde tuo veniam require, quam offeras Deo munera tua. [esto bene uolens.] Iudex hic dicitur Christus. Patri enim omne iudicium dedit filio, ministri sunt angelis, angeli. n. ministrabant ei. nouit. quadras minima etiam peccata, quasi dicas, nihil erit impunitum, vel quia ex Quatuor partibus mundi, scilicet, caelo, aere, aqua, terra, nouit: ma est terra, ideo peccata terrena, p. nouit. quadrante accipiuntur: non ergo exies donec luas terrena peccata, quae quia semper lues ideo nunquam exibis, illud enim donec, tale est, ut illud, donec ponam inimicos tuos: & illud, oportet illum regnare, donec ponat. [aduersarius.] Loco aduersarii diabolum accipere non est æquum, quomodo enim illi iubemur consentientes esse aut concordare: aduersarium uero intelligere hominem ita non placet, quomodo enim homo hominem tradit iudici Christo, cum omnes oporteat si stante eius tribunal, nec placet carnem aduersarii nomine intelligere, qui enim illi consensunt, pereunt, placet igitur aduersarii vocabulo Deum a quo recessimus intelligere is enim qui resistit nobis, aduersarius est, at Deus superbis resistit, & peccatores inimici Deo sunt, qui ergo in via non reconciliatur

Deo, per mortem filij eius, traditori iudici, & gehennae, sed repugnat huic intelligentiae, quomodo impij dicantur esse cum Deo in via. huic responderi potest, Deum ubique esse etiam cum peccatoribus, sicut & lux cum caeco. Quod si non placet, aduersarium preceptum Domini intellige, quod datur ut nobiscum sit in via, cui si non consentimus, ei obediendo & ubi non intelligimus, orando ut intelligamus, tradet nos iudici, &c. [E]t dem sententiam habet in qua ex nouo testamento. ca. 70.

Diuus Ambrosius in ca. 12. Luc. iuxta Matthaeum, inquit, aduersarius noster, est qui uis cum quo nobis in via aliqua similitudo est. Est etiam aduersarius, omnis uirtutis uisus, & etiam sermo diuinus, qui nos ad asperiores uitam constringit. At iuxta Lucam aduersarius noster est, malus actus omnis, scilicet, uitiu. Luc. 12. vltus, est item nostra mala conscientia, quae iuxta Paulum testimonium reddet coram iudice, cogitationibus accusantibus & defendentibus, est etiam aduersarius diabolus, cui iubemur esse beneuoli, ne propter nostram culpam maiores poenas incurramus. [nouit, quadrante.] Id est, poenam pro peccato, ut enim fecerator iobnoxius es, donec omnia soluas, ita Deo donec charitate & alijs bonis operibus satisfacias, ut autem quadrantem dat, qui in balneo uult lauare ita det qui uult eriminibus elui.

Diuus Gregorius in 31. ca. iob in illud: ipse considerat uias meas, & gressus meos dinumerat inquit, minutissimas cogitationes, & leuissimas etiam uerba non sinit esse sine poena, adeo ut qui iram sine uoce in corde seruat, puniatur iudicio, ubi eius causa discutitur, & qui iram uoce inarticulata produxit, reus sit concilio, ubi in causa sententia profertur, & qui iram cum uoce formata extulit gehennam patitur, recte igitur lere. p. dicitur fortissime, magne, potens exercituum nomen tibi, magnus consilio, in comprehensibilis cogitatu, cuius oculi aperti sunt, super omnes uias filiorum Adam, ut reddas cuique secundum uias suas, & secundum fructum adinuentio unum manuum eius. [Idem homi. 8. in Ezechii.] [si offeris.] Per spicite quantum sit malum discordiae, propter quod, & illud abijciatur, per quod culpa laxatur.

D. Christi. ho. 16. [distum est.] Nū dixit ego dixi antiquis, ne uideret in solertia, nec dixit. Pater meus dixit antiquis, ne uideretur patri suo aduersari, se igitur tēperauit, & cū ait. [antiquis.] Perinde est ac si diceret, sat tēporis

Hebr. 2.

potis habuistis ad meditandum. in. 6. antiquorum praeceptorum uelut rudimentis, tēpus est ad altiora conuolare. [ego dico.] Vide dignitatem, non sic loquebantur sancti priores, solum dicebant, haec dicit dominus quia erat serui, at Christus est filius [non occidet.] Non iubet Dominus aduersari legis, sed potius quibus lex firmatur, longius enim abest ab homicidio qui nec irascitur. At dicunt Manichei, quo modo lex iusta erat, quae oculum pro oculo erueret iustus? Respondetur, imo lex haec iusta & misericors, non enim precipit mihi meos me oculos erueret, sed ut metu, ne ab alio illud nobis eueniat, nos alij inferre timeamus: sicut Niniuitas nolebat Dominus perdere poterat enim si id uoluisset: sed agere eos penitentiam iubet, ut metu cessarent a malis: ita uult nos Dominus ab iniuria proximorum cessare, si non amorem, certe metu poenarum & quidem, crudelis tibi uidetur lex quae id mandauit, crudeliorem sensisses, si id non mandasset, iniqui enim sine legitimo re soluti, nihil non implebant facinoribus, & quidem etiam cum lege uiciorum cohibemus manus, quid sine lege foret? qui irascitur sine causa. [Non omnino ira extinguit, nam ut regere passiones possumus, ita utque illis esse non possumus.] Imo & multis est hic affectus uilis, sane sine ira Paulus nec correxisset Corinthios, nec Galatas reformasset. Est plane uilis ira, quando uictor ces in nos iniungimus manus, & cum insolentes reprimimus, cūque desides in reparatione inuicemulamus at eam vindicare uolumus cum etiam pro peccatis ligamus, tunc non conuenientia. Dictum enim est, non vos defendentes charitatem, sed dare locum ire, Leuit. igitur & importune irasci, malum: alioqui dictum est, irascimini & nolite peccare. [qui dixerit raca.] Leuitus est conuicium, de contemptu ueniens dicentis, ut quando dicimus vade, dic illi nam & raca Syris est, tu. Concilium uero, iudicium est hebraeorum: quod ideo dixit Dominus, ne uiderentur illis esse contrarij. [qui dixerit fatue, reus est gehennae.] Dicis, grauis poena, exiguo uerbo, at uero etiam uerba grauem Deo faciunt offensam, ut blasphemiam, iuramentum mendacem, & si tibi uerbum illud lenere uidetur, uide quid parere soleat, certe unum uerbum peperit homicidium, & uerbum calamitates, & quidem cum amico uerbum tale dicis, non adeo uidetur durum, at si inimico & furem, grauisimum uidetur: ut enim cui exiguus est ignis, ligna coniecta, incendium, non excitant: at

1. Cor. 5.

Rom. 12.

Psal. 4.

si flammam sursum iam ascendat, lapides ipsos exurit, & aquam sepe absorbet, & inde magis ardescit, unde extingui solebat: ita in ira accendere solet, quicquid enim aliquis dixerit, pabulum huius pessimi efficitur incendij. Propterea a Christo reprimitur dicente, si frater iratus es, aut racha dixisti, me diocribus te ponis puniam, quod si conuicium dixeris, gehennam expecta, nihil enim est quod magis hominis animam mordeat, quam cum illi spuis conuicium. & quidem, cum fatuum uocas, prius hominem intellectu, quo solo a brutis discrepamus, rursus pacem Christianam tuo conuicio disruptisti, qua Christo nihil est optabilius, demum uiam diabolo per conuicia amplissimam paras. Cum igitur charitas sit maxima uirtutum, quam maxime Christus amat: & per inimicitiam charitas pereat, ideo eius fontes & radices Christus intercipit. Ideo enim per se & per discipulos in uero quo testamento charitatem maxime commendat, uide enim quid fecerit Cain contra Abel, & fratres contra Ioseph, & scies, quam sit necessaria charitas. [cum offeris munus.] O admirabilem benignitatem, & inestimabile Dei erga homines amorem, honorem suum despicit, dum in proximo dilectionem requirit: interrumpatur inquit, ministerium meum, dum tua sit charitas. Igitur cum concilium & gehennam comminatur, id non ex cupiditate nocendi, sed ex amore praecipuo, nec enim dixit, postquam obtuleris, aut antequam offeras, sed ipso iam publice sacrificio in altari posito, mittit te ut fratri reconcilieris. Quod facit ut indicet, quam honoret charitatem, sine qua nec ipsi uelit sacrificium: tum etiam ut necessitatem iresurabilis reconciliationis nobis imponat. Igitur sanctum altare, non suscipit dissidentes, audiant hoc sacerdotes qui Deo offerunt sacrificia, audiant & reliqui, nam & ipsi orationes offerunt et elemosinas, est enim oratio sacrificium laudis, & eleuatio manuum, sacrificium uespertinum, quae non admittuntur nisi reconciles fratrem omnia enim reliqua charitatis causa sunt, nam & ipse Deus in mundum uenit, ut filios Dei congregaret, & attende, non dixit, si frater habet aliquid aduersum te iuste, nam haec sic oportet inimicitias extendi: nam & Christus iussimē poterat nobis irasci, sed semetipsum nobis dedit, non nobis imputans peccata. Ideo & Paulus dicit. Sol non occidat super iracundiam uestram, uel quia in die multa caue

Pri. Tho. G 4 auocant

Gala. 3.

Ioanis. 5.
Matth. 4.

Psal. 109.

1. Cor. 15.

2. Corin. 15

Iacobi. 4.

1. Cor. 13.

Ioan. 17.

Rom. 12.

auocant iratum: sed in nocte ipse curae sollicitam iram & maius vulnus efficiunt. Paulus igitur non concedit nocte irae, & Dominus nec parum temporis concedit, sed statim iubet relinqui munus, ne si oblatio eius fiat, de fiducia torpeat animus, & in sua ira remaneat. Novit enim medicus noster, quam indigens velocis curationis ira sit. *[esto consentiens.]* Diceret, num iniuriam patiar, aut fraudem? quid si mea quis eripiat, & ad iudicium pertrahat? Hoc est quod Dominus iubet, ut nec vel sic inimicitias suscipias, si enim potentior te sit, qui nocet, magis nocebit, nisi reconciliatione placatus, & sanè prius rebus exutus, corpus tuum liberum possidebas. At nisi reconcilieris, & res perdidisti, & corpus habebis reclusum in carcere, & supplicia extrema persolues. Quod si iurgium fugis, duo bona acquiris, & quod nihil triste pateris, & quod negotij absolutio, nō de illius pendet potentia, sed de tua virtute. *[cito dum es.]* Prosum vrger, nihil enim magis vitam nostram euerit, quam dissimulatio & desidia in bonis operibus. Igitur cum ait, esto consentiens, significat, potius rerum dispendium patere, aut certe, negotij iustitiam expende, ac si alterius esset, non tua, ut ita meliorem feras sententiam. Quod si id durum tibi videtur, ideo Dominus beatitudines primo apposuit, ut viam tibi prae-moliret. *[ne forte.]* Plerique de diabolo hanc accipiunt, at de iudicio praesenti, & aduersario in rebus humanis sermo esse videtur, solennique praesentia crasiores animas potentius mouere quam futura. Quod si dura tibi haec esse videntur propter Christum fac & iunda iudicabis.

Author innominatus, homi. ii. *[dictum est non occides.]* Ut lex vetus inceptis ab hoc precepto: ita & noua & aperta est, quod qui nouam seruat, seruat & veterem, qui n. non irascitur, neque occidit, at qui in corde irascitur, & odit ille homicida est, ut habetur. Ioannis. 2. & 3. *[qui irascitur sine causa.]* Ego cum causa licet irasci, nam nisi ira sit, neque doctrina proficit, nec iudicia stant nec crimina compescuntur. Igitur iusta ira mater est disciplinae, sicut & irrationabilis patientia vitia disseminat, & iracundia cum causa magis est iudicium, quam ira, & quidem videtur Dominus de ira loqui spiritus, non carnis, nam caro legi Dei non est subiecta, irascitur enim nobis etiam non volentibus. *[dignus est.]* Concilio, idest, dignus est, qui sic vnus ex concilio eorum, qui

Roman. 8.

contra Christum fuerunt. *[fatue.]* Dubitatio est, cum idem sit hebraeis racha, quod vacuus, & vacuus idem quod fatuus, & eadem iniuria est hominem in quo spiritus Dei est, vacuum vocare, sicut hominem qui Deum agnoscit fatuum nominare, quae causa est, quod priori concilium Dominus minatur, posteriori verò gehennam. Certè, quia fatuum dicere ex odio meretur gehennam sed racha nō dicitur ex odio, sed ex fiducia, Dicis si non ex odio, cur meretur poenam? certe quia dicitur ex contemptu, & id dignum poena est, si enim persona contemptibilis vi si tibi est, respice non eum, sed in eo Christum & quidem si dignum erat, ut proximus tuus aliquid vanum audiret, non erat dignum, ut tu aliquid vanum diceret, si enim vanum & ociosum verbum, igitur malum. Ideo Paulus dicit, omnis sermo malus ex ore vestro non prodeat, sed bonus, & is non omnis, sed qui ad edificationem fidei, & item os nostrum, quod ad edificationem aliorum creatum est, adhibebimus in ministerium vanitatis? nam quod vanum est, a diabolo est, nū ergo locum dabimus diabolo, ut vana diceret in nobis? egregie igitur Salomon, duo inquit postulo a te, ne auferas gratiam tuam a me, antequam moriar, & vanum verbum non exeat ex ore meo, vasa enim facta, in vanos vsus & prophanos conueriti non debent, ut Balsasar in vasis templi sacris bibens in se expertus est. *[qui dixerit fatue.]* Intellige sine causa, nam aliquando castigatio fieri debet verbis duris, imò & verbis, ut illud Domini, o stulti & tardi corde, & Paulus, o insensati galatze. *[si frater habet aliquid aduersum te.]* Vt pote quia ei dixisti racha, aut fatue, quod si offenso fratre & non placato in leuibis his, non suscipitur offerentis munus, quanto minus cum quis praedatur: cum vulnerat fratres, non suscipiuntur eius dona? Et nota, si duo fideles esse sibi volunt inimici, Deus nullius esse vult amicus, ne si sit amicus vnus, alterius inimicus esse videatur. *[relinque munus.]* Quia munus nullum deo parit lucrum: sed fratrum concordia gloriam Dei operatur.

Quod si pro gloria Dei relinquis munus, magis cum laesus es, debes querere reconciliationem, quam si ipse laesisti, si enim tu rogas cum laesus es duplicem gloriam acquirere, & quia laesus es, & quia prior rogas, siue ro cogas quia laesisti, nulla tibi gloria, quia reus rogasti, festina igitur praeueni

Ephes. 4.

Prouer. 30.

Dan. 9.

Luc. 14.

Galat. 3.

mal. 1.

inimicum tuum, ne forte ille praeueniens te, gloriam tuam tibi praecipiat, si rogatus placaris, infructuosa est tua amicitia. Igitur non quia vult Dominus te humiliari sub pedibus inimici, vult quod roges: sed id vult, ut gloriam humilitatis assequaris. Dices, quo modo reconciliabor? Sanè, si cogitatu laesisti, cogitatu reconciliare, poenitens, quod male cogitaueris, iuxta Dauidem, quae dictis in cordibus vestris, compungimini, si verbis offendisti, verbis satisfacito, sicut de Aaron legimus, cum Moysen offendit. At si operibus laesisti, operibus compensa, ut fecit Zacharus, qui dixit, quencunque fraude abstuli, reddo quadruplum. Quod si non reconciliaris, elemosina tua, & oratio tua nihil valent, quo modo enim valebit, si hinc oratio tua Deum interpellat: offensa vero proximo facta, contra te clamat. *[cito dum es in via.]* Idest, dum viuis, alioqui si moreris irerconciliatus, inimicus tuus conuincet te reum coram Christi tribunali, & plerumque pro hisce peccatis in tribulationem carcerem a Deo conijcemur.

D. Basilii in regulis breuioribus. respon. 221. *[esto consentiens aduersario.]* Is aduersarius noster est, qui aliquid nobis adimit, eorum quae iure possidemus, tunc vero illi consentimus, cum volenti auferre tunicam, & pallium exhibemus.

Math. 5.

Euthymius. *[fratri suo sine causa.]* Dicitio Graeca uia, significat incallum, & non congruo tempore, & id significat, sine causa. Non igitur hic damnatur ira congrua, ea vero congrua est, qua non ad vindicandum nos, sed ad utilitatem eorum qui male viuunt, ex dilectione & amore fraterno irascimur, cum congrua honestate, & fratres nos vocauit, habentes eundem patrem, Deum, scilicet: & eundem primum parentem, naturam, fidem, praecepta, & pramiam. *[racha.]* Idest, qui ex abominatione, non vult statrem suo nomine vocare, sed eum dicit, tu hunc igitur dicit reum, quem leniora concilia obmiserit & reprehendat. *[fatue.]* Dignus hic gehenna, si etiam frater laesus est, fatuam dicit eius fidem. *[reconciliari fratri tuo.]* Nam ipsa reconciliatio sacrificium est, sine quo relinqua non suscipiuntur. Porro hic sermo vtrumque respicit, & eum qui laesit, ut mendeatur iniuria, & eum qui laesus est, ut iniuria remittat. *[esto consentiens.]* Idest, cura ut sis amicus aduersarii tui, cum is eum eo, ad iudicem.

Plal. 4.

Nume. 12.

Luc. 19.

D. Hilarius. Can. 4. *[qui irascitur.]* Ex precepto fidei, non minus rea est ira sine ratione suscepta, quam in operibus legis homicidium. *[reus est concilio.]* Qui Sancto Spiritu plenu, vacuitatis (i. racha) coactio insimulat, sit reus Concilio sanctorum contumelia Spiritus sancti, sanctorum animaduersione in iudicio habiturus. *[fatue.]* Piaculum magnum est, quem Deus saltem dixit, & aliorum intelligentiam salientem, a te insatutum nuncupari. *[si offeris.]* Reconciliata humana puer, in diuinam pacem transire iubet, & de charitate hominum, in charitatem Dei. *[cito dum es in via.]* Dum viuimus, plane in oratione dominica, remitti nobis peccata rogamus, & data aduersariis conditione veni, ipsi nobis veniam precamur. Quia nobis negabitur, si nos non negamus, nō itroque iudicio relinquitur, quia manens in nobis similitudo ira, nos arguit, Quia enim charitas ambiciosa est errorum nostrorum patrona, nouissimum quadranten soluemus, nisi eius precio sint redempta crimina nostra.

Venerab. Beda in cap. 10. Luc. 12. *[aduersario tuo.]* Aduersarius est sermo Dei, contrarius nostris carnalibus desideriis, in vita praesenti.

D. Thomas. Cur Christus non incepit ordinare intellectum circa Diuinum honorem, sed incepit ab eruditione patris irascibilis, & concupiscibilis? ratio quia concupiscencia destruit amorem Dei, & ira amorem proximi. Porro licet concupiscencia sit grandis affectus, quia tamen ordinatur ad multiplicationem naturae, ira vero ordinatur ad conseruationem personae: ideo prius incipit ab ira. *[qui occiderit reus est iudicio.]* i. Poena talis, ut occidatur. *[qui irascitur.]* Idest, qui malum motum habet ad nocendum, reus est in iudicio legis caelestis. Dices, non sancti irasciebantur? ita per zelum, sed non per consensum. *[fratri suo.]* Per fidem, ut sunt fratres Christiani: aut per naturae communionem, & possibilitatem ad fidem, & ita etiam gentiles sunt fratres nostri. *[concilio.]* Id est dignus est in quo sententia concilij profertur, vel secundum aliam glossam, dignus est accusatione, ut supra de homicidio, dices ergo eum semper iram mortalis, & venialis est, si sit subira, sed si consensus accedit efficitur mortalis. *[gehenna.]* Hebraea est terra Hinon, est enim locus quo conijcebantur eadavera mortuorum, & ideo illi comparauit Dominus locum inferni. Dices, si dicere fatue meretur gehennam, merebitur eam Paulus, qui Gala

Pri. Tho. G 5 tas

tas fatuos nominavit, Repon. quod Paulus id cum causa fecit, et Dominus, iuber in gehennam eum qui sine causa fatuum nominavit. Repon. quia ex Dno Hieronymo, illa dictio sine causa radenda est. Respondetur, illa contumelia hic prohibetur, quia est ordinatus motus ad nocendum cum consensu. Nota quod iudicium, concilium, gehenna, poenam inferni indicant, maiorem tamen gehenna, minorem vero iudicium: sed concilium mediam. [si ergo offers.] Id est, offerre proponis. [ad altare.] Materialiter intelligendo, vel ad altare, id est, Christum, vel altare cordis, in quo hymni & orationes Deo offeruntur. [habet aliquid aduersum te.] Vel quia eum in aliquo laesisti, vel quia ipse habet causam quare laesit te. [relinque.] Si presens est, illi reconciliare quem laesisti, si absens satis est animo reconciliari, si vero ipse te laesit, satis est rancorem contra eum ex animo pellere. Nota quid requiratur, ut munus placeat. Primum, mentis hilaritas, ideo dicit, si offers. Secundum, ut res sit tua, ideo dicit, munus tuum. Tercio, ut in loco opportuno offeras, ideo dicit ad altare. Quarto, quod in proximorum charitate offeras, ideo ait, vade reconciliare, si enim charitatem non habuero, nihil sum. [dum es in via.] Igitur non iubet nos reconciliari diabolo, qui non est in via, sed in deo eterno, igitur dum es in via, id est, in statu merendi, veniet enim tempus cum operari non licet. Ioan. 9. Potest ergo intelligi littera haec, de aduersario ad litteram. Secundum de Deo, qui dicit, ego Dominus, qui aduersor impij. Exod. 23. cui consentiendum est, in spe promissi, in timore supplicij, in opere precepti, in declinatione prohibiti. [ne tradat te.] Occasio sit tibi ut tradaris, & dicit, ne forte tradat te, videlicet, ne auferat poenitentiae tempus, quod auferret si dixisset, alioqui tradet te. [quid autem.] Id est, peccata terrena, quia enim nolisti esse igneus per charitatem, & reus per boni operis strenuitatem, nec aqueus per baptismi sanctificationem, sed esse voluisti ex terra, quae nouissimum est elementum, nunquam perfoluet peccata quae ex terra traxisti. [Simon Celsus lib. 10. de glorijs. f. 10. cap. 17. & 18.] Ita concepta in corde tripliciter ostenditur, signo quodam, ut cum naso, oculis, aut ore indignamur, id est, racha, verbo, cum dicimus fatue, facto, eum laedimus & ideo frater habet aliquid aduersum nos, haec tria prohibet Dominus. Sed in ter-

tio iubet relinqui munus, quomodo enim proximum diligit, qui quem turbauit, omnibus modis non contendit pacare: at sine dilectione, quaecumque facta, non placent. Potest si laesus placari non vult, is qui laesit, paratus semper laeso reconciliari, securus vadat, Deo munus suum oblaturus. Aliter haec etiam exponi possunt. Ut ira latens in corde, hoc solo puniatur, ut videlicet diuino iudicio subdatur, sed ira quae iam per signa erupit, & ab hominibus visa est: consilio hominum subiiciatur qualiter sit illi satisfaciendum, qui laesus est. At si fatuum dixisti, id adeo graue est, ut nisi corrigas, gehennam sis pallurus. [esto consentiens aduersario.] Illi scilicet, qui te laesit, nam supra iuberis reconciliari ei quem laesisti: ideo reconciliandus est quem laesisti, consentiendum ei qui te laesit. Sed literalis sensus potius esse videtur, de eo qui rem suam a te repetit in iudicio, ante quod vult Dominus ut reddas quod debes, ne venias ad iudicium, ex quo mendacia, discordia, & expensa oriuntur. Consenti igitur ante litigium, alioqui, cum veneris, aut negaturus es quod debes: aut confellurus, si secundum praueuisti igitur, & solue, si primum, ea summa nequitia fuerit.

Chromatius in cap. 5. Matthaei. [qui irascitur.] Ideo Iob dicit, stultum interit iracundia, & seductum occidit amulatio. [qui dixit fatue.] Ideo dictum est, beatus, qui non est lapsus verbo oris sui, & non est stimulatus tristitia delicti, & item, fac ori tuo seras, & lingua tuae & verbis tuis fac stateram: & item, circuncide a te os primum, & iniqua labia longe expelle a te & rursus in disciplina loquellae non assuescat os tuum, est enim in illa tristitia delicti & David, pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiae labijs meis: & item, dixi, Domine custodiam vias meas, ut non delinquam in lingua mea labia enim imprudentum, stulta narrabunt, at verbum prudentis statera appenditur, recte ergo Dominus dicit, quod de otioso sermone reddetur ratio, & Paulus omnis sermo malus non exeat de ore vestro, & rursus, sermo vester sit semper gratia conditus. [offers munus.] Ideo munera Cain non placuerunt, quia contra fratrem iram corde retinebat. Mandatum enim nouum est, ut diligamus inuicem, & in hoc cognoscent omnes, quod discipuli. & vnde apud Zachariam dicitur, nolite

1. Corin. 13.

Iob. 5.

Eccle. 14.

Eccle. 28.

Eccle. 10.

Eccle. 23.

Psal. 140.

Psal. 13.

Eccle. 11.

Matth. 12.

Colo. 4.

Gen. 4.

Ioan. 14.

Ioan. 13.

Zacha.

Psal. 36.

Eccle. 28.

Apocal. 11.

Eph. 4.

Eccle. 4.

1. Reg. 16.

Ioan. 11.

Luc. 11.

nolite retinere maliciam fratris vestri in cordibus vestris, & David, desine ab ira, & relinque furorem, & Salomon, homo homini referuat iram & a Deo, quia time de illam. [aduersario tuo.] Quidam intelligunt, eum esse aduersarium, qui nobis contradicit, sed non est id plenum, alioqui iuberet nos Dominus consentire illi, qui ad malum nos prouocant, cum quibus sancta est discordia, alij diabolum intelligunt, sed neq; id plenum, nisi forsan, cum diabolus causa confessoris Christi, vult nobis mortem tractare, tunc enim consentiendum illi est, ut si vult ille quod moriamur, moriamur, & ne nos diabolus accuset qui accusator est fratrum. Igitur aduersarius est Spiritus sanctus, qui carni nostrae aduersatur. Spiritus enim concupiscit aduersus carnem, huic consentiendum est. Dicitur enim nolite conciliare Spiritum sanctum, de quo dicitur, var sol, quia cum ceciderit non habet qui eum subleuet, & scilicet, carni, quae non habet spiritum sibi consentientem.

Rupertus lib. 4. de glorijs. [Equi irascitur.] Non leni ira, sed illa, quae occidere cogitat, quali iratus est Cain. [reus est iudicio.] Scilicet, diuino solum, non humano. [concilio.] Quia, necis testibus argui potest, quod oderis fratrem tuum, legitimum super hac re fiet hominum concilium, ut etiam ab altari Domini semonearis, & Deo & fratri reconciliaris. [sine fratri suo.] Nam hosti Christianitatis fatue dicere malum non est, sic enim cum Iulianus Caesar obiit, ei ecclesiae, insultabant, maxime fatue, vixit te Christus. At fratri fideli (fides enim fraternitatem facit) fatue dicere, peccatum est grande, tale fuit Semei contra Davidem, & Phariseorum contra Christum, contra quem iram habuerunt in corde, & in verbo, & in opere. Sed quid, num sine remedio est, qui fratri suo, fatue dixerit, non, sed remedium est, reconciliare fratri, & offerre munus, & placebit Deo. Pharisei ergo dicitur, o Pharisei, frater vester Christus habet multa aduersum vos, reconciliamini ergo illi, & tunc venite offerentes non sanguinem taurorum, sed ipsius Christi carnem. Estote consentientes aduersario vestro, scilicet, praedicatoribus euangelicis, alioqui hi praedicatores tradent vos Christo, & Christus tradet Satanae, nam Apostolus tradidit Satanae non sibi consentientem. 1. Corin. 5. & 1. Tim. 1. Quod si non consensieris, non exhibitis donec soluas in quadrante minimum, ex 30. argenteis, quibus

Christum vendidistis. [ne tradat te.] Forte sermo est de fratre qui corripit te, inter te & ipsum solum, & quia non audis eum, aduocat alios duos fratres, quos quia dedignaris, tradunt te iudici ecclesiae, a quo excommunicaris, & reputat te sicut ethnicum.

Hugo. [non occider.] Est multiplex homicidium. Odij, qui enim odit fratrem, homicida est. 1. Ioannis. 3. Oris, quia sine lingua male ditorum est acuta, ut gladius biceps, prouerb. 5. & etiam dicitur prouerb. 30. est generatio, quae pro dentibus gladios habet, & Iob. 5. habetur. Saluum faciet Dominus egenum de gladio oris eorum. Operis, ut 3. Ioan. qui fun debet sententiae nascere infantes. Gen. 38. Mali exempli Olex. 5. 41 dicitur ad malos sacerdotes, laqueus facti estis speculationi, & quasi rete expansum super Thabor. Scandali perit in tua conscientia frater propter quem Christus mortuus est, sic autem peccantes in fratres peccatis consentiam eorum infirmam. Ne 6. gligentia, ut illa quae nocte occidit infantes suum. 3. Reg. 1. Silemij. Ezech. 33. Si me dicente ad impium, morietur, non fueris loquutus ut custodiat se impius a via sua, iose impius in sua impietate morietur, & sanguinem eius de manu tua requiram. 8. Fraudis, sicut noxius est, qui mittit lanceas suas in mortem: ita vir qui nocet fraudulentem amico suo, prouerb. 26. Ananias, Ambros. pasce fame morientem, si non paup; occidisti. [ego autem dico.] Ex hoc arguunt quidam, quod manus Christi grauior sit, quam Moysi. Sed non est ita, quia charitas adiuuat, & sacramenta, & doctrina aperta, magna promissa, & magna etiam dona. [qui irascitur dignus est iudicio.] Id est, accusatione, non loquitur de ira zeli, quia Phinees perfodit coenantes, & Christus eiecit ementes, nec de ira veniali, quae velut spuma transit. Ira zeli est sicut mare, quod cadauera non suffert. Ira venialis ut spuma. Sed mortalis, ventus turbidus, & tempestas maris, haec ira hominem excecatur, dicitur enim non occidat sol (rationis,) super iracundiam vestram, hominem infatuat, iuxta illud, ira in sinu stulti requiescit, exsiccat ossa, iuxta illud, spiritus tristis exsiccat ossa, sollicitatem conuellit, dicit enim ne sis amicus homini iracundo, spiritum extinguit, quia factus est in pace locus eius. [fatue.] Vir contumeliosus similis est olla ebullienti.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

1. Reg. 16.

Prover. 15. ti, dicitur enim os fatuorum ebullit stultitiam, apostematisanem manant, & etiam multo feruenti. [si offeris.] Inueteratam prohibet iram, & tractat de fratre quem laesimus, postea de eo a quo laesi sumus, & nota, prius debes offerre te, quam tua, alioqui irrisio est. [tradat te iudici.] Ut videlicet de causa sua ratione confusus. [dum es in via.]

De qua dicitur, beati immaculati in via, & ambulans in via immaculata hic mihi ministrabat, & prover. 3. via illius pueri. Est etiam via penitentiae, de qua dicitur, in via hac qua gradiaris firmabo super te oculos meos, & item viam trium dierum pergemus per solitudinem. Est via sanctae scripturae, errare feci eos in iouio, non in via & viam ciuitatis habitaculi non inuenerunt. Est via quae est Christus, ego sum via. Est via mundi, scilicet, via quae videtur homini recta, sed nouissima eius ducunt in perditionem, & item sapiam spūs viam tuam, & item via peccatorum complantata est lapidibus, idest, vicijs. Est demum via inferni, ambulauimus vias difficiles, lassati sumus in via iniquitatis & perdi. [ne forte tradat.] Ponitur forte, ne quis putet, quod postquam peccauit, remedio careat. [in carcerem.] Idest, in infernum, qui carcer est, quia ibi inclusi ligantur, in tenebris sunt, in fatore, in vermium corrosione & poenarum angustia.

Caletanus. [non occideris.] Intellige hominem, nam bruta concessa sunt homini. Gene. 9. & ideo potest illa occidere, & item intellige priuata auctoritate, nam publica, licet iudici occidere. [reus erit iudicio.] Idest, iudicijs & legibus, quae contra homicidas feribantur, Exod. 21. [ego autem dico.] Velut legislator non minor illo qui legem antiquis tulit. [qui irascitur fratri.] Licet enim irasci vitio fratris, sed non fratri, irasci vero est plene & deliberate, quae ira plena est. [raca.] Conuiuium est, quo hebete in hominem dicimus, sine intellectu esse, est igitur maius peccatum quam ira, & minus quam dicere fatue. [consilio.] Non vnus tantum iudicis sententia. Sed plurium, ut quod grauius est, & maiore indigens examine. [fatue.] Maior est haec iniuria, nam prior est natura, posterior personae, quod vero Paulus dicit de intentati, & Dominus, de stulti, non fratri, sed erranti dicitur. [si ergo offeris.] Igitur necessitas tibi incumbit reconciliationis non solum propter fratrem sed etiam propter Deum offensum, &

Galat. 3.

propter te, qui impedis ne offeras, donec placaueris fratrem. [vade prius.] Etiam si tibi assumendum sit ad reconciliationem faciendam, sed si prudentia ratio (cui non obstat spiritus Christi) dictauerit non esse iter illud assumendum, ut quod longe distet frater tunc offerri munus potest, itaque executio reconciliationis differatur, quantum temporis ratio permittit, quantum vero ad animum intelligitur absolute nisi ratio scandali exigeret, ne oblatio fiat, sine publicatione, licet facti iam sis animo reconciliatus. Ex quo precepto habetur, quod facti factio fratri debita, si fieri potest, praecedere debet communionem. Et haec dicitur Dñs tulit leges ne animo, aut opere ledamus proximum, & etiam si iam lesio contingat, dixit enim querendam eius reconciliationem ante oblationem. Nunc reliquam erat legem condere, si quis mihi aduersatur, si quis ledit, quid facturus sum. Dicitur igitur esto beneuolus aduersario tuo, ut nec verbo nec opere, nec animo ei male velis. [cito dum es in via.] Ante quam ad tribunal peruenias. [ne forte.] Periculum est, si benignus non fueris, quod aduersarius traderet te iudici Deo, & Deus ministro diabolo, &c. Si enim peccasti mortaliter, quia in animo non fuisti beneuolus tuo aduersario aut in loquutione, aut in opere non exhibuisti debitam beneuolentiam, non exilis ex inferno, aut ex purgatorio, donec soluas poenā peccato debitam.

Glosa interli. [qui occiderit reus est iudicio.] Idest, accusatione, qua etiam reus est, qui fratri irascitur. [qui dixerit raca.] (Quae est interdictio indignantis) reus est concessu eorum qui in eum dent sententiam. [offeris munus.] Idest, boni operis sacrificium. [altare.] Idest ad fidem, sine qua nemo dignè offert. [frater habet aduersum te.] Quem laesisti. [reconciliare.] Quantum in te est emendans quod fecisti, & haec tenus de proximo nunc de aduersario. [cito.] Quia nemo nouit quantum vitur sit. [carcerem.] Tenebras exteriores.

Glosa ordi. [qui irascitur.] Nesciebant homines homicidium esse nisi interemptio nem. At Dominus aperit omnem animi motum ad nocendum in homicidium computari. [iudicio.] Minus est iudicium, quando videlicet datur defensionis locus, plus est conciliū, quia in eo iam agitur de poena quā reus meretur, sed plus oib' gehēna, sed licet diuersa haec

haec sint, damnationem tamen significant eternam, secundum maiores aut minores in ea gradus. [fatue.] Non modicus est furor, quem Deus sale condidit sapientiae, fatuum appellare, & salienti Deo derogare. [ante altare.] Idest in fide. [habet aduersum te.] Quia si tu habes aduersus eum, quia ipse te laesit, tunc non te oportet veniam petere, sed dare, sicut vis tibi dimitti. [relinque ibi.] Non dicit refer, quia quod recte Deo offertur, immutari non licet. [vade.] Non pedibus, sed animo, sed si praesens est, pete ab eo veniam. [cito dum es in via.] Idest, dum operari licet. [ministro.] Idest, angelo, qui colligit zizania.

Lyra. Dixit Dominus si vis ad vitam ingredi serua mā, igitur obsequatio mandatorum Dei facit ad salutem, ideo Dominus noua mandata non dedit, sed antiqua genuine explicauit, Iudeorum errores eradicando. Putabant Iudei quod peccatum voluntatis non merebatur poenam, adeo ut Iosephus, antiquitatum reprehendar Polibiū historicum, quia dixit Antiochum miserē mortuum, eo quod voluerit templum Dianae expoliare. Dicit Iosephus voluntas mala non est peccatum, nisi in actum exeat. Similiter igitur dicebant quod voluntas occidendi nisi occisio fiat, peccatum non est. [transiit.] [Supple inuile, idest, cum iniusta vindicta requiritur est autem vindicta iniusta, vel quia appetitur vindicta eius qui eam nō meruit, aut min' meruit, vel ordine debito pretermisso, vel non propter debitum finem, sed propter vindictam.] [vade prius.] Si id eodem fieri possit, sed si absens est frater, satis est propositum satisfaciendi tempore conuenienti. Et ita ecclesia Romana seruat, quareum confitentem absoluit, & imponit ut satisfaciatur lesio. [aduersario.] Scilicet, te lesio. Burgenis in annot. super Lyra. presupponit quod, raca, significet inopem, & etiam vanum, siue vanum. Tunc dicit, quod qui in corde concipit odium, & proponit occidere, equalis est in ream ei qui occidit, ideo dicitur, qui occiderit, & qui irascitur reus est iudicio equaliter. Sed qui dicit raca reus est cōcilio, quo ex circumstantijs, iudicent iudices, an qui ita dixerit, significare voluerit inopem, ubi contumelia non est: an vero, vanum, ubi contumelia est, at qui aperte contumeliam expuit, dignus est gehēna. Gelasius papa ut refertur ss. d. cap. ult. dicit ex euangelio haberi, quod qui fratri dixerit raca, reus sit gehēna, fortasse pro raca le-

gi debet, fatue. Innocentius in capit. cum ex iniusto, de haereticis, damnat quosdam, qui temere rudes sacerdotes de incitia reprehendebant, & dicit, quod occulte corrumpere fratrem, secundum euangelium, quis potest, sed publice quempiam reprehendere nemo potest, alioqui, qui fratri dicit fatue reus est gehēna.

Audistis quia dictum est.

D. Hierony. in hunc locum. [ad concup.] Differentia est inter passionem, & propalioem, quia passio reputatur in vicium: propalio, licet vici culpam habeat, non tamen tenetur in crimine, ergo qui videt mulierē, & eius anima titillatur, hic propalio perculsus est, si vero consenserit, & de cogitatione affectum fecerit, ut dicit David (transiit in affectum cordis) hic iam transit ad passionem, & voluntas peccandi non deest, sed occasio. Qui igitur appetit ut concupiscat, ut facere disponat, recte dicitur, iam mochari in corde suo. [si oculus tuus.] Idest, cogitatio in diuersa volitans. [dexteratua.] Voluntas est & affectus. Cauendum igitur ne quod in nobis est optimum labatur in vicium. Iam si oculus & manus dextri nos scandalizant, quid facient oculus sinister & manus si enim anima labitur, quanto plus corpus quod ad peccandum procliuus est. Aliter exponitur, oculus & manus intelliguntur affectus vxoris, patrum, liberorum, qui si ad contemplandam veram lucem, nobis sunt impediunt, truncandae sunt haec portiones, ne dum alios lucri facere volumus, ipsi in aeternum pereamus. Vnde sacerdos magnus, cuius anima Diuino cultui dicata est, dicitur, super patre, matre, & filijs non polluetur, idest, nulum affectum sciet, nisi eius, cuius cultui dicatus est. [libellum repudi.] Dabatur libellus propter duritiam maritorum, non dissidium concedens Dominus, sed auferens homicidium, melius enim est (licet lugebrem) venire discordiam, quam sanguinem fundi.

Diogenes Augustin. libr. de honestate mulier. capit. 4. & 5. [qui viderit.] Cauenda ergo est cum foeminis secreta familiaritas, & oculorum incanta fragilitas, ne mors intret per fenestras, recte ergo dicitur, omni custodia serua cor tuum: quia ex ipso vita procedit, & illud uerte, oculos meos ne videant vanitatem,

Psal. 72.

Leuiti. 24.

Iere. 9.

Prover. 4.

tem, vult habetur in ipsa. Vt igitur qui carbonem quos accepit, delectat cito, non leditur, at si deo retinere voluerit, non erit sine vulnere, ita qui libidinis malum cito ex corde reijcit, erit sine noxa, at si vult retinere, peribit. Et idem lib. de Sermo Domini in monte cap. 3. & 12. *[videtur ad contemp.]* Non dixit qui compierit, sed qui viderit, hoc animo vt concupiscat, id enim iam non est titillari delectatione, sed plene consentire libidini, vt si facultas appetitui detur, satietur. Tria sunt quibus peccatum impletur, suggestio, delectatio, consensio, at peccatum non est, si consensio non est, suggestio est serpens ille qui Euam decepit, & per se suos nostros lubrici se ingerit, delectatio in appetitu est Eua pomum degustans. In ratione vero, vt in viro, est consensio, ratione vero consentiente de paradiso, id est, de exactissima luce in mortem homo expellitur. Quia omnes naturae in suo ordine pulchrae sunt, sed de superioribus (vbi ratio est) ad inferiores non est declinandum. Porro cum peccatum est in corde, mors prima est intus, cum vero ad factum peruenitur, peior est mors secunda, si vero sit in consuetudine multo est ista mors peior, prior mors est velut in domo. Secunda velut extra portas, tertia, quando consuetudine velut lapide premitur animus, mors est qua velut in sepulchro iam solet, ab his tribus mortibus Christus mortuum resuscitavit, a prima cum dixit, Puella tibi dico, surge. A secunda cum dixit, Iuuenis surge. A tertia, cum fremitu spiritus & dixit Lazare veni foras, & prodijt Lazarus foras ligatus tamen. Hanc libidinis concupiscentiam, fornicationem, scriptura nominat, quando anima neglecta superiori lege qua regitur, inferiori naturae turpi voluptate quasi mercede prostituta corrumpitur. Iam qui indomita violentia foeda consuetudinis se captiuam sentit, clamat cum Apostolo, infelix ego homo, quis me liberabit a corpore mortis huius? gratia Dei, ideo enim dicitur Beati qui lugent. *[si oculi sunt.]* Hic magna est opus fortitudine ad ea membra praescindenda. Quicquid enim significat oculus, sine dubio vehementer diligitur, dicimus enim diligo te, vt oculos meos, & quod additur dexter, fortasse, ad augendam vim delectationis valet, nam vehementius oculum dextram amittere timemus. Est ergo sensus, si quid diligis vt oculum dextrum, & id tibi est impedimento vt salueris, proijce.

Sed quia additur si dextra manus, vbi ab oculo ponitur differentia, ideo per oculum amicum dilectissimum intelligo, qui si consiliarius sit in diuinis, recte dexter oculus dicitur, si vero in terrenis, recte sinister nominabitur: si igitur consiliarius tuus in errorem te conetur abducere, proijce ab te. Dextera vero manus dilectus est adiutor in diuinis operibus, vt enim in oculo contemplatio, ita in manu operatio monstratur. *[qui dimiserit.]* Ita Paulus tandiu ligatur vxor viro, quandiu viuit. Illo mortuo dat nubendi licentia, & alibi, praecipio non ego sed Dominus, vxorem a viro non discedere, & si dimiserit, aliam non ducat, fieri enim potest, vt dimittat causa fornicationis, si igitur non licet dimittere, & aliam ducere, multo minus licet reliqua stupra committere. Immo beatiora coniugia sunt vbi non carnalis est commixtio, iuxta illud reliquum est vt qui habet vxores, sint vt non habentes. & Dices, si vir non potest dimittere vxorem, quo modo dicitur, si quis non odit Patrem & matrem & vxorem, non potest esse meus discipulus, plane fortis esse debet, qui diligit inimicos, patrem vero & matrem odit & vxorem. Non ergo contrarium est odire, & non dimittere vxorem, si quidem in vxore est creatura Dei, est etiam carnalis illa commixtio quae necessaria est ad filiorum generationem. Christianus igitur diligit in Patre, & matre, & vxore creaturam Dei, & quicquid ad eam ex eis commode esse sibi potest. Odit tamen in eis eas necessitates, quae in vita hac sunt, non erunt tamen in futura, siquidem in caelo licet erunt viri & vxores, non nubent tamen neque nubentur. Porro odimus quod vt non sit aliquando optamus. At Christianus optat esse sine commixtionibus huius. Et ita Dominus addit, qui non odit animam suam, id est, qui non odit vitam hanc temporalem, vt habeat aeternam non potest esse meus discipulus. & Est etiam altera quaestio. Cum par sit vir & vxor, ita quod propter fornicationem vterque alterum potest dimittere (licet etiam possit seipsum retinere) dubium est de qua fornicatione, hic sermo sit, an de sola carnali; an de spirituali, qua animus corrumpitur. An ergo propter animi corruptionem licet coniungi coniugem relinquere? Respondet, quod cum Dominus solam fornicationem exceperit ob quam licet coniugem relinquere, & Paulus dicit, quod si vir fidelis habet vxorem infide-

infidelem quae cum fidele viro non vult habitare, relinquat inquit fidelis infidelem. Clarum hinc est, quod propter infidelitatem vxor relinquatur, & ita patet quod infidelitas, fornicatio sit, propter quam licet infidelem dimittere. Etiam si auaritia est idolatria ex Apostolo, & idolatria est infidelitas, quae vt dictum est, fornicationis nomine intelligitur, igitur & auaritia est fornicatio, ob quam licet coniugem relinquere, omne igitur vitium, quod animam corpore male vtentem aberrare facit, & perniciosè turpiterque corrumpit, fornicatio erit, ob quam relinquere coniugem licebit, & sic fornicatio generaliter venit intelligenda. Et Porro iniquum esset fornicatorem dimittere vxorem fornicariam, is enim qui causa fornicationis, fornicantem dimittit, liber esse debet a fornicatione, alioqui, in quo iudicio iudicat, se ipsum condemnat. Et quia Dominus dicit, qui dimissam duxerit mocha, quærit potest, an si illa non dimiserit virum, sed a viro dimissa sit, si forsitan alij nupserit an mocha sit? & plane est, si enim mocha est illam ducens, mocha est & ipsa quae ducitur. Et Porro nec fornicationis consensu vir potest alteri concumbere, licet Abraham & Iacob de consensu vxorum alteri foeminae se copulauerint, sed in lege noua strictiora sunt praecepta. Narrat historia vxorem pulcherrimam Accindini, corpus suum dedisse de viri licentia diuini cuiusdam, vt tantum auri pro concubitu daret, quanto erat Accindinus morte multandus nisi aurum illud solueret, sed hoc factum non disputo: licet de hoc cuiquam estimare quod velit. Ex hoc tamen capitulo nil fortius considerandum est quam tantum malum esse fornicationis, vt cum tanto vinculo connubia coniugantur, haec vna causa solutionis excepta sit. Et idem lib. 83. quaest. quaest. vltim. Iterum disputat an infidelitas sit fornicatio, & concludit, quod si fornicatio ea sola intelligatur quae carnalis est, Dominus non est loquutus de coniugio infidelium, sed de fidelibus. Ne videlicet Apostolus Christo contrarius videatur. Et idem lib. de bono coniugio. capit. 7. dicit quod non licet dimissæ vxori, aut dimittenti, alteri nubere, quo sacramentum connubi declaratur, quod deserentibus coniugium, incoactum maneat ad pernam.

D. Gregor. lib. 2. moralium, in illud

Iob, pepigi foedus cum oculis meis, quia Iob. 31. inquit peccatum etiam in corde est, ideo addit, vt ne cogitarem quidem de virgine, vnde & Petrus dicit succincti lumbos, 1. Petri. 1. non solum carnis, sed etiam mentis vestrae, sobrii sperare in eam, quae vobis offertur, gratiam, lumbos enim carnis frenare, est carnem ab effectu luxuriae cohibere, sed succingere lumbos mentis, est etiam cogitationem ab hoc affectu restringere, vnde in Apoca. angelus ille qui cum Ioane loquitur Apoca. 4. zona aurea super mamillas praecinctus habetur, quasi qui corde & cogitatu cinctus esset. Et recte zona aurea, id est, charitatis cingitur, siquidem non timore supplicij, sed patrie amore supernae, cogitationes carnales sunt cohibendae. Porro carnales homines in quibus serpens antiquus locum habet, immundi sunt prius corde, postea opere, quia dictum est, quod serpens repit pectore, & ventre, pectore cum cogitationes prauas instigat, ventre, cum ad effectum luxuriam perducit.

D. Christo. homi. 17. Dixit Dominus de iracundia, nunc de concupiscentia, haec enim sunt, quae tyrannidem in pectoribus hominum exercent. Igitur quia spiritus sancti gratiam mente concipimus, hanc primam Dominus purificat. *[qui viderit.]* Non inquit qui concupierit, potest enim homo inter se creta montium concupiscere: sed qui concupiscentiam, videli curio sitate collegerit, quique nullo cogente bestia concupiscentiae, quiescenti animae immiserit. Hoc enim non naturale est, sed propriae desidia, vnde & in lege veteri prohibetur, noli inquit addiscere pulchritudinem alienam. Quid inquit, suspiciam, & non me capiat cohibuit Dominus aspectum hunc, ne hac licentia usus, in peccatum corrueres, semel enim ac his, videri poteris illesus, at si frequenter videas, corrues, neque enim extra humanam aleam es. Ideo enim nos cum puerum tenere gladium conspicimus, verberamus, comminamurque, ne iterum gladium sumat, ne feriatur. Ita & Christus animam cohibet, ne nos adurat. Quid respondebunt, qui virginibus audient cohabitare cum enim eas quotidie ad concupiscentiam videant, mille adulteriorum rei sunt. Profecto, post aspectum, fortiorem facimus hostem, amplioreque locum diabolo praeparamus, vt nequaquam ultra illum pulsare valeamus, quem semel in intima cordis admisimus, & temere mentis ianuam reserauimus.

Recte

Redigetur Dominus, qui viderit iniquitatem, videlicet, ad hoc aspiciens ut suum oblectet aspectum, hic iam iniquus est, nec enim finxit tibi Dominus oculos, ut per illos in cor adulteria transfundens, sed ut per illos aspiciens mireris auctorem: si enim alienam non attrectasti manum, sed oculis & voluntate, adulterium est, quod etiam nunc graviter punitur, si quidem cor est, per turbationibus & dolore repletur, nec minus tunc homo dolet & affligitur, quam qui captivitate tenetur, & vinculis. Similiter extrema supplicia dabitur foemina, quia ideo se comit & ornatur, ut oculos aliorum in se irriter, poculum enim propinavit, venenum temperavit, quo occideret, licet ex eo nullus ebibat, ut est apud Isaiam, cap. 3. & Paulum, 1. Timote. 2. In quibus, quid si mihi confanguinea est, aut viliis quae me affligit, ideo Dominus oculum etiam dextrum iubet erui, non de membro intelligens, si quidem si id velet, utrumque oculum erui iuberet, etenim cum dexter scandalizat, sine dubio scandalizat & sinister, sed de iis quae amamus intelligit, à quibus non simpliciter separari iubet, sed ea erueri & projicere, quia quia dura sunt, ideo magnam illis mercedem pollicetur, *[melius est tibi]*. Profecto si membrum quod mihi est causa perditionis, mecum perire debet, quia humanitas est, utrumque demergi, si vel unum liceat separatione saluare. Nam & Paulus cupit anathema esse, & dauidi non simpliciter, sed ut alij saluaretur. Igitur si foemina tibi nocent amando, & incurabilis perseueret, projice abs te, nunquam resumpturus, ita enim te omni peste liberaisti, & ipsa à maioribus est erepta peccatis, *[libellum repudij]*. Ne occideret mariti quae odibant uxores, natio enim ludaeorum facilis erat ad effundendum sanguinem, nec suis parcebant prophetis, imo nec filiis. *[qui dimissam duxerit]*. Ut vel sic uxor virum suum amare cogatur, sciens quod si ejicitur à viro, alteri copulari nequit. Cur vero non dicit, si dimissa aliu duxerit, mocha est, certe quia viro flagellando, etiam flagellatur & mulier, sicut qui filium habet quem sui cor rumpit ferui, feruos flagellans, flagellatur & filius. *[fornicationis causa]*. Hanc excepit, ne licet in pateret adulteris.

Auctor in nomi. homin. 2. *[qui viderit]*. Deus enim magis considerat voluntatem quam opus, & dum Christus amputat concupiscentiam, amputat & adulterium, quod ex illa, ut ex mare, pcedit. Porro sicut in nobis duae sunt naturae & animae & carnis, ita & duae vo-

luntates, duae irae, & duae concupiscentiae, ita sane carnis, & carnis concupiscentiam nemo est qui non habeat, nec hanc damnat Dominus, alioqui nos omnes reos efficeret: datur igitur concupiscentiam animae, quae tunc est, quando complacet tibi in delectatione, & obpere decernit implere. *[si dexter oculus]*. Hic nostra merces est, si quidem continua pugna est cum carne quae semper concupiscit aduersus spiritum, unde dicitur, quotidie constitutus ingrediebar, quia renes mei impleti sunt illusionibus, & non est sanitas in carne mea, sed si in carne nostra non est sanitas, ubi sunt oculi, & dexterae eruantur: ut secundum malitiam carnis sufficiat poena membrorum. Sed non de membris corporis loquitur, sed de anima, habet igitur anima oculos duos, mentem, scilicet, animam, & mentem carnis (oculus enim corporis non oculus est, sed interioris oculi speculum), de oculo vero animae prior habet Apostolus, mente quidem seruo legi Dei, de oculo posteriore dicit Apostolus, in statu mente carnis suae. Oculi igitur mentis in anima dexter est, sicut & in anima oculus carnis est sinister, nam p. ad dexteram sunt, imp. ad sinistram, & mens in suo arbitrio est, ut legi Dei subdatur, sed caro legi Dei subiecta non est, neque potest. Cum igitur anima concupiscit, (quia homines sumus) si oculo carnis anima concupiscit, & mente resistimus, tunc oculus sinister scandalizat, non vero dexter, & ita si voluntas carnis vult, sed voluntas animae non vult, dextra manus non scandalizat, sed carnis, nam dextra corporis (non est manus, sed organum interioris). Igitur Dominus non iubet erui mentem carnis, aut voluntatem carnis, neque, n. fieri potest, ut caro cesset à delirio suo. At si anima ex popoli to vult & cogitat malum, tunc dextra manus & oculus dexter scandalizat, hos vero (quia in nostra potestate & arbitrio sunt) iubet Dominus erui, & projici. Est alius sensus visitas foemina, ut in religione eam instruas, bonus est hic respectus, oculi dexter est. Sed si ex consuetudine incidisti in laqueum delirij eius, erue oculum hunc & projice. Responsum manum adiutricem orphanae mulieri porrigis, manus haec dextera est, sed si illa scandalum est tibi, manum hanc dexteram absconde. Tertijs sensus est, ut omne opus bonum quod nos, vel alium scandalizat projiciamus, quale enim bonum est, ex quo nascitur malum? melius est sine illo bono saluari, quam cum illo perire. Quartus sensus est, vult Dominus ut si filij aut consanguinei no-

Psal. 37.

Rom. 5.

stri

stri turpe aliquid agant etiam si oculi nostri sint, qui res nostras melius, quam nos prospiciunt, & si manus nostrae sint, quae melius res nostras, quam nostrae procurant, projice tamen eos debemus ab anima nostra nec enim solum pro peccato nostro, sed etiam pro alieno, si potuimus & non cohibuimus rationem reddere debemus, & licet membra nostra sint, omnes enim sumus unum corpus in Christo: melius est sine illis saluari, quam perdi cum illis. *[repudijs]*. Iudaei egressi de Aegypto, moribus erant Aegyptij, odiebant ergo uxores, & quia erant crudeliter occidere cogitabant, iam igitur mente occidebant, lex vero ne occideret, permittebat repudiare. At vero dato repudio, licet coniugium publicaretur dissolui, non tamen dissoluebatur, sed peccatum dissolutionis exaggerabatur. Quod si vir debet aliorum onera supportare, quanto magis culpas uxoris?

Euthymius. *[qui viderit]*. Etiam ad feminas sermo est, vir enim est caput mulieris, ea put vero & membra unita sunt.

Psal. 118.

Ecclesi. 18.

Iob. 31.

Iacobi. 1.

Psal. 136.

Chromatius. *[qui viderit]*. Recte dictum est, tu mandasti mandata tua custodiri nimis, vere nimis, ubi non solum opus sed concupiscentia sit rea, recte & Salomon auerte faciem tuam à muliere compta, & ne aspexeris speciem alienam, & alibi, ne te vincat forma desiderium, nec capiaris oculis tuis, & Iob dicit. Si deflexit pes meus de via, & sequutum est cor meum oculum meum, quia commutare mulierem viri, ignis est ardens, si igitur adulterium est grande peccatum, Dominus eius radices enervat, quia concupiscentia parit peccatum, & David, beatus qui alidit paruulos ad petram, id est, qui has enecat concupiscentias antequam crescant. *[fornicationis causa]*. De sensu cordis intelligit, multi enim sunt caeci, & claudi, qui peccant sicut & sani, vel oculum intellige Episcopum, qui si prauam docet fidem, aut turpem ostendit conuersationem, abijci debet à corpore Ecclesiae, similiter manus, id est, sacerdos. *[fornicationis causa]*. Licet adulteram dimittere, quae se viri consortio fecit indignam, & quae in corpus suum peccando, Dei templum ausa est violare.

Rupertus, libr. 5. de glorificatione. *[videre ad concupiscendum est]*. Videre habendo voluntatem adulterandi eam. *[oculus dexter]*. Si vis in castitate permanere, fuge non solum adulteria, verum etiam licitum amorem, licitam coniugij copulam solue: si mulier non cōsentit tecum habitare, aut si pro-

pter eius cohabitationem subeundum est tibi periculum vitae, vel salutis aeternae. Si enim non patitur coniux coniugem in fide permanere, dexter oculus te scandalizat, & nota, non dicit, erue oculum ne scandalizet te, forte enim si nondum scandalizat, tua conuersatione conuertetur ut nunquam scandalizet, & ideo Paulus vult, quod si infidelis vult habitare cum fidei, fidelis non recedat, quid enim scis si infidelem saluum facies. Nam Rachel infidelis erat, idola enim Laban patris sui futura est, sed per Iacob virum suum salua facta est. At si fornicata est uxor tua, etiam si fidelis sit, & tecum habitare desiderans, licebit illam tibi dimittere.

1. Corin. 7.

Genesi. 31.

D. Thomas. *[qui viderit]*. Cur Dominus tacuit de alijs sensibus? Respō. quod visus est magis in promptu, aut secundum Bedam, quia in visu omnis motus animi ad delectationem intelligitur. Cur non dixit, qui concupiscit? quia potest concupiscentia esse subita & indeliberata, & tunc non est mortalis. Cur non dixit qui viderit ad moechandum? ut notaret quod non solum consensus in opus est mortalis sed etiam consensus in delectationem. *[si oculus]*. Non solum Dominus prohibet opus & voluntatem, sed etiam occasiones, quae maxima sunt in visu, & tactu, ideo & oculos prohibet, & manus, sicut Isidorus. tamen qui oculum dextrum intelligant vitam contemplatiuam quae si in tardum, aut arrogans, pronocat, projicienda est, & transiendum ad actiuam. At nullum membrum precipit erui, nam qui erueret esset irregularis. Quod si aliquis ex sanctis membrum sibi eruit, excusatur, quia spiritu sancto id intus iubente, peregit. *[repudijs]*. Marci. 10. habetur, quod Moses permiit libellum, ubi nota quod est multiplex permissio, concessio licet, ut cum cōcedit prior ut monachus suos parentes visitet. Secunda dispensationis, ut cum concedit prior monacho comedere carnes. Tertia indulgentiae, cuius scilicet, oppositum melius est, ut conceduntur secundae nuptiae. 1. Corin. 7. Quarta sustinentiae, ut Deus permittit peccata. Quinta tolerantiae, ut cum permittimus minus malum, ne maius contingat, & ita permittit Moses repudium, ne contingeret homicidium. *[causa fornicationis]*. Corporalis viri, aut uxoris. At spiritualis fornicatio tunc solum rumpit coniugium, cum coniux pertrahit coniugem ad crimen, alioqui non soluit. Porro & ipsa carnalis fornicatio non soluit, si coniux etiam fornicetur, aut si vir

Pri. Tho.

H

con-

coniugem prostituat, aut si femina violentia absoluta corrupta est, aut si probabiliter credebatur iam virum defunctum, aut si admisit alienum putans probabiliter esse suum, aut si femina infidelis fornicata, ad si dem conuertatur, aut si maritus post fornicationem, eam cognouit. Par vero in hoc negotio est, viri & uxoris causa.

Simon Caisien. libr. 10. capit. 19. [qui videtur.] Cohibendus est visus, non ut non videat, sed ne mala concupiscentia generetur, qua moechus homo fiat. Itaque bona mulier, bonus visus, bona est cogitatio, sed si accedit concupiscentia, hæc cor & visum maculauit. [oculus.] Est intellectus interior, qui tunc erigitur, cum a concupiscentia diuellitur, tunc proicitur, cum nihil inquitimus propter sensualem delectationem. [manus tua.] Est potentia effectiua eorum quæ cogitamus. [melius est igitur perire unum membrum.] Quid potest ne vnum membrum peccare, quin peccet omnia membra? Igitur ad tempus id referri debet, ut sit sensus, melius est in parte temporis hac delectatione priuari, quam in gehenna ignis æternitate damnari. [libellus repudiij.] Certè non erat honestum ut mulier vna duobus viris, ijsque viris subiceretur, honestius erat vnum virum duas aut tres habere feminas, hanc igitur indecentiam Dominus reiecit ut nulla femina repellat a viro posset, nisi ob fornicationem, sed dicit vir cui adultera contigit uxorem si hanc repellat, cur mihi non datur facultas alij nubendi? continere nequeo, reconciliari adultera est nefas, alij sine nuptijs iungi est mortale, quid faciam? Respondet, hæc sunt iudicia Domini, qui tibi copulauit eam quæ futura erat adultera, noli rationes Diuinæ voluntatis inquirere.

Hugo. [qui videtur.] Vt si facultas detur, in ea satietur. [iam moechatus.] Oculus meus deprædatus est animam meam. Thren. 3. Et vidit mulier quod bonum esset signum ad vescendum, & tulit, & comedit. [si oculus.] Per oculum omnem malam voluntatem intendit, & per manum actionem. [totum corpus.] Moyses penè occidebatur, quia secum asserabat uxorem & filios incircumcisos, verè dictum est inimici hominis domestici eius. Michæ. ultim. [repudiij.] Dicitur, quod in re pudio scribebatur causa diuortij, & dos quæ ei dabatur, & licentia nubendi alij, porro si crudelis est dimittere castam, ita stultum retinere meretricem. Prouerbio. 18. qui expellit mulierem bonam, expellit bonum,

qui autem tenet adulteram, stultus est & insipiens. Peccata verò quæ adultera committit habetur. Ecclesiasti. 23. Adultera in lege altissimi incredibilis fuit, virum dereliquit, adulterio fornicata est, filios ex alio statuit sibi.

Caietan. [qui videtur.] Lex vetus prohibuit adulterij opus, & concupiscentiam alienæ uxoris, at Christus vniuersaliter prohibet feminam non suam concupiscere, & dicit, qui videtur ad concupiscendum, ut simul damnetur concupiscentia & visus libidinosus. [si oculus & si manus.] Id est, si negocia, officia, commercia tam nobis chara, ut oculus & manus nobis sunt impedimento ad vitam, reiciantur, & non dixit si oculi & manus, non enim fieri potest, ut illud sit abscondendum, quod necessarium est ad vitam, sed euenire potest, ut multa vitia, delectabilia, & sancta negocia sint nobis causa ruinae, quæ abscindenda sunt, quia melius est, sine his vtilibus & sanctis operibus saluari, quam cum tot bonis damnari. Porro meminit oculi & manus, per quæ omnia vitia intelliguntur: omnia enim profane vel ad notitiam, id est, ad oculum, & ad manum, id est, actionem. [dimissam duxerit.] Ex hoc textu non habetur aliud, quàm quod impune vir potest dimittere uxorem fornicariam: non verò quod licet id possit, ut lex quæ permittit occidere uxorem in adulterio deprehensam, permittit quidem impune sed non licet. Similiter & hac lege Christi nihil disponitur de uxore dimissa, an possit alij nubere, an non.

Glossa interli. [manus dext.] Id est, operatio prospera, & infra, oculus vita contemplatiua. [desit libellum.] Permissio fuit, nō præceptum.

Glossa ordinat. Hic nomine moechantium omnem carnalem delectationem accipe, & visus, pro omni motu qui est ad delectationem, non ergo solum visus corporalis, sed illi oculi interiores, qui pro peccati primis parentibus male aperti leguntur, non enim ex eo quod quisque voluit & non potuit, sed ex eo, quod proposuit conscientia accusatur, aut defenditur. [si dextera.] Cum oculus sit contemplatio, & dextera sit actio, vult Dominus, ne in illa pro desidia & torporis ocio, in hac verò pro frequentia, & seculi occupationibus tedio illa queamur.

Lyra. Iudæi illud præceptum non concupiscentes intelligebant, id est, non ostendes

exte-

exteriora signa concupiscentiæ, id est, non osculaberis, aut contrectabis aliena, nam latentem in corde concupiscentiam, nullum putabant esse peccatum. [qui videtur.] Aspectus, peccatum nondum est, ex eo fit in appetitu concupiscentia, quæ nullum adhuc peccatum est. Si autem illa concupiscentia tenetur per delectationem morosam, absque consensu, veniale est, sed si consensus fuerit est mortalis, ex quo infertur, quod si hic oculus facit te in mortale ruere sollicitè caue, & vita ne videat, ille enim plene oculum sibi eruit, qui a visu arceat impudico. [totum corpus.] Id est, tota cogeris operum. [repudiij.] Libellus hic non erat licitus sed permissus.

Marth. 25.

[qui videtur.] Igitur perit corde virginitas, & hæc sunt virgines malæ, virgines carne, non spiritu, quæ quia oleum non habent, excluduntur, & Cano. qui videtur. Grego. affirmat, quod secundum Euangelium concupiscere in nuptiam sit adulterium, nam moechia adulterium significat. Rursum. 24. questio. 3. Cano. illud. Leo papa accipit oculum aut manum, pro clericis qui consenserant prauitanti, quos dicit abscindendos, superfluo enim extra ecclesiam positos resistimus, si ab ijs qui intus sunt, vulneramur.

Iterum audistis quia.

Hoc ex Hieronymo de sumptu & caute legendum.

Diuus Hierony. Hanc per elementa iurandi pessimam consuetudinem habuere Iudæi, iurabant per Angelos, Hierosolimam, templum, & carnales creaturas, eas honore & obsequio Dei venerantes, qui enim iuratur, aut diligit aut veneratur eum per quem iurat. Saluator igitur per Deum iurare non prohibet, sed per creaturas, & quidem si Iudæis concedebatur iurare per Deum, id erat tanquam paruulis concessum, ut per Deum iurarent, & non per demones. Euangelica autem veritas non recipit iuramentum, cum omnis sermo fidelis pro iurando sit.

D. Augustin. libr. de mendacio ad Confessum capitul. 15. [ego dico vobis non iurare.] Ne ex facilitate iurandi veniatur ad consuetudinem, & inde ad periurium. Porro quod Dominus dicit, non iurare omnino, id est, quantum in nobis fuerit, ne amemus iurandi opus, si quando verò fuerit iurandum, id aliorum incredulitas exposcat, & hoc est quod Dominus dicit, quod amplius est, a malo est, non a malo iurantis, sed eo-

rum quibus iuramento fidem facere conamur, quæ ratione Paulus iurauit. Idem de Roma. 1. sermo. Domini in monte. libr. 1. capitul. 30. Intelligendum non in bonis, sed in necessarijs iurationem habendam, id est, propter eorum infirmitatem, qui non credunt sine iurando, & ita dicit, quod amplius est, a malo est, non dicit, malum est, sed a malo auditorum. [neque per celum.] Putabant enim Iudæi si per hæc iurassent, iuramento non adstringi. At contra, Dominus dicit nihil esse tam vile in creaturis Dei, ut per hoc quisque perierandam arbitretur, quando a summis ad ima omnia reguntur Diuina providentia, incipiens a throno Dei usque ad capillum album & nigrum. Si igitur per celum, id est, thronum Dei iuras, & si per caput tuum, (quod non est tuum, cum nequeas vnum capillum album facere) iuramentum Deo reddere debes. Non verò accipias Deum ita sedere in celo, ut pedes habeat in terra sed dicitur sedere in celo, tanquam præsentior celo sit, at terram calcare, quia etiam infima ordinat & extrema, spiritualiter verò animæ sanctæ celum dicuntur, peccatores verò terra.

Diuus Ambrosi. In illud Psalm. 118. Iuravi & statui: dicit quoniam Dominus loquens turbis infirmis, in quibus ex iuramento periculum non seruandi, aut implendi contingere potest, vetuit iurare. At ille iurare potest, qui implendi habet potestatem, unde Deus iurauit, & non poenitebit eum, quia implere potest, & Dauid iurauit & statuit custodire iudicia Dei, quia iam persectus erat, & perficere poterat omnia iudicia quæ Dominus super eum venire disponeret.

D. Basilii in illud Psalm. 14. Qui iurat proximo suo, inquitur cur Dauid dicit eum esse virum perfectum qui iurat, Dominus autem vetat omnino iurare? & respondet. Primo quidem, quod utique eadem legis est ratio, olim conceditur iurare viro perfecto, nunc negatur iuramentum, ne sit occasio periurij. Secundo respondet, quod iuramentum dicitur firma & constans rei confirmatio, & ita cum Dauid dicit, iuravi & statui, sensus est, non quod adhibuerit Deum in dicti sui testem, sed quod erat illi decretum & firmum custodire iudicia Dei, & ita etiam intellige illud, iurauit Dominus, & non poenitebit eum. Tercio respondet, quod sunt quidam sermones figuram iuramenti habentes, cum tamen iuramenta Pri. Tho. H 2 non

non sint sed remedia persuadendi, ut cum
Genesi. 42. Ioseph iurat per salutem Pharaonis, & Paulus,
1. Corin. 15. cum dicit, per vestram gloriam fratres,
hic sermo licet figuram habeat iuramenti,
accipiendus est tamen, ut simplex sermo.
Alioqui iurans, ipse se prodit indignum cui
sine iuramento credatur.

Diuus Chrysostomus. Homil. 16. [neque
per celum quia thronus Dei est.] Considera
unde Dominus extollat elementa, non qui
dem ex ipsis, ne idolatrie animum praeberet,
sed extulit ex subiectione quam habent ad
Deum, ideo dicit, neque per terram quia
scabellum Dei est, &c. Vult ergo Domi-
nus ut per creaturas, quia nostrae non sunt,
non iuremus. Dices, quid si aliquis a me exi-
gat iuramentum, & necessitatem iuratio-
nis imponat? certe sit tibi timor Dei om-
ni necessitate violentior, si enim has occa-
siones queris, nullam legem seruabis. Ut
enim leges humanas velis nolis, obsequas:
ita & Diuinam obseruare debebis. [quod
his amplius est a malo est.] Quia superfluum,
Cur igitur iubeatur in lege? certe sicut
& repudium, erant ista infirmorum, nunc
iam sua receperunt incrementa virtutes. Nu-
triebant ludaeos leges illae, sicut mamillae
pueros, at cum puer grandior est, reuoca-
tur a mamilla, cui fel oblinitur, ut puer
videat iam sibi mamillam esse vilem, ita Do-
minus a malo dicit illam legem, non ut a dia-
bolo esse diceret, sed ut legis vilitatem de-
monstraret. Est igitur in iuramento nunc plu-
rimum mali, olim non erat, sic enim quic-
quid in rebus est, nunc bonum est, quod non
erat bonum prius, ut portari collo, lactari,
pane prae manio uti, pueri bonum, viro non
bonum.

Autor in nomi. homil. 12. [non iurare.]
Ecclesi. 13. eodem. Ommino, ne enim assuescat os tuum iura-
tioni, sunt enim multi casus in illa. Porro
Dei sententia est contra eum qui iurare
assuerunt, vir multum iurans inquit, non
exiet plaga de domo eius, si a iurantibus
plaga non recedet, quomodo recedet a pe-
ierantibus? Dices, quid faciam, non credat,
nisi iurem? magis acquiesce magis perdere pe-
cuniam, quam animam. Si enim amittis
rem tuam propter Dei timorem, maiorem
mercedem habes quam si eleazarum de
disses. Tu vero cur ad iurandum tuum adi-
gis fratrem? si iuentum audeat, periurare au-
debit. Si bene ergo credideris iuraturum, cur
iuramentum exiges? si male iurabit, tu eius
periurij causa es, & tu sine lucro & periur-

rio relinqueris, ille vero sui periurij aliquid
lucrum reportat. Igitur si frater tuus Deum
timet, sine iuramento vera dicit, si Deum
non timet, etiam cum iuramento proferet
falsum. Fit iam, ut iurate per Deum bo-
num non sit, maius vero peccatum est, iu-
rare per elementa, quae Deus ad suam crea-
uit ministerium, non vero ad humanum
iuramentum, nam qui per elementa iu-
rat, illa deificat, qui igitur ita iurat idola-
tra est: & peccat peccato duplici: quia Deo
non reddit iuramenta, & creaturam diuinum
exhibet honorem. Ergo qui per filios suos
iurat, siue per se, siue per alium, meliores il-
los facit quam Deum.

Euthymius. [neque per caput.] Id est, ne-
que viliissimum & paratissimum iuramen-
tum iuraueris, ne ad maiora procedas. Ma-
ximè, cum caput creaturae Dei sit, per quem
iurat, qui per caput iurat. Hoc loco anno-
tatur, quod eadem lege & iuramentum in-
hibetur, & ne quis ad iurandum inducat,
admonetur. Adnotatur secundo quod Chri-
stus vetat iurare, non ex illius aliquarum
rationabilium causa.

Diuus Hilarius cano. 4. Permissum est
Iudaeis iurare per Deum, ut vel hac ratio-
ne Dei sui mentionem haberent, familiar-
itate iurandi. At fides nostra omnia nego-
cia in veritate constituit, & abiectione fallendi
affectu simplicitatem sequitur.

D. Thomas. [non iurare omnino.] Id est,
assidue, vel omnino, id est, in omni casu, vel
cum dixit non iurare omnino, Apostolus id
solum dixit, ne iurantes viderentur imper-
fecti, vel omnino, id est, ne habeatis affectum
iurandi, iuxta Iacobum, ante omnia fra-
tres nolite iurare, ne, scilicet, id velitis. [ne-
que per celum.] Vbi prohibetur iuratio per
omnem naturam superiorem. [neque per ter-
ram.] Vbi intelligitur omnis natura inferi-
or. [non potes unum capillum facere album.]
Naturaliter. Igitur iurare per creaturas est
earum creatorem testem adhibere. [est est.]
Ut quod ore dicis, factis confirmes. [non
non.] Ut quod negas, factis ne probes. Sine
vero multa causa propter quas iurare licet,
sed comprehenduntur duabus, scilicet, ut
bonum habeas, & ut malum vitas, nam pro
veritate confirmanda, pro pace, pro amici-
tia, &c. iurare licet.

Rupertus. lib. 5. de gloria filij hominis.
[non iurare.] Quid si iurare compellat? cer-
te sentus est, ut nihil in mundo possideas,
cuius causa iurare compellaris, sic enim non
iurabis

Matth. 19. iurabis omnino, vade igitur & vende om-
nia quae habes. Itaque non iurare omnino
consilium est, sed non iurare per creaturas
est praeceptum, per eas enim iurare, illas ut
Deum venerari est. Porro quod dicit, non
iurare per celum, quia thronus Dei est, huc
habet sensum, tanto est minus celum quam
Deus, quanto est minor sedente sedes. Si
ergo tam est infima res celum, indignum
est, ut per illud quis iuret, & ita, si Hieroso-
lyma est ciuitas Davidis regis magni qui
eam edificauit, propterea multo est Da-
uide inferior, cur ergo per eam iurabis? Ar-
guunt igitur ludaeos, qui per hanc, ut per
res diuinas iurabant. [amplius est, a malo est.]
Id est, ab eius infirmitate, qui iurare cogit,
sicut Rex ille iurare coegit Abrahamum.
Genesi. 22.

Simon Cassian. libro. 10. capituli. 21. Do-
minus in Euangelio suo eam vult seruati iu-
stitiam, quae in originali seruabatur lege.
In qua sine fraude loquebantur homines, ve-
lut ad suae naturae consortes. Quod si in no-
stra lege iurare compellimur, vult Dominus
ut solum per Deum homo iuret, non vero
per aliquam creaturam, quia qui iurat per
maiores se iurat, at nihil est maius homi-
ne, Deo & Angelo excepto.

Chromatius: prorsus iurare nos conue-
nit, quid enim iurare necesse est cum men-
tiri omnino non liceat? quorum verba ita
fidelissima sunt, ut pro iuramento habeantur,
prohibet igitur Dominus iuramentum,
ne tunc veritatem dicere putemur, solum
cum iuramus, neue putarem sine iurame-
to licitum esse mentiri, vult igitur inter iu-
ramentum & assertionem, nullam esse di-
stanciam, & quidem inuenitur Deus ali-
quando iurasse, sed id erat, quia Iudaei
nisi iuranti non credebant. [neque per ce-
lum.] Nemo igitur credat, impunitatem
periurij se habiturum, si per mundi elemen-
ta iurauerit. [quod his amplius est.] Men-
daciū est, siquidem Christiani nihil ni-
si verum dicturi sunt, porro mendacium
a malo est, id est, a diabolo, qui est pater
mendacij.

Caietanus. [reddes Deo iuramenta tua.]
Id est, non per creaturas sed per creatorem
iurabis, ita habetur Deuterono. 6. Per no-
men Dei tui iurabis. [non iurare omnino.]
Id est, nullo modo, quod explicatur, cum
addit, neque per celum, &c. Porro vetat iu-
rare per creaturas summas, celum namque
& terra sunt prima omnium corpora. Gene. 1.

Iam Hierosolyma erat summa ciuitas, re-
gia enim erat & Diuina, caput vero huma-
num summum est inter animalium mem-
bra. Iam indicatur quod Deus est in celo
& terra per essentiam, utpote qui in celo
sedet, in Hierosolyma, per praesentiam,
qua specialiter eam gubernabat, in capite
vero per potentiam, extendentem se ad mi-
nima, id est, ad capillos etiam. Cum ergo
Deus sit ubique, qui per creaturas iurat, per
Deum iurat. Dices is qui per creaturam iu-
rat, per eam solum & non per Deum iura-
re contendit. Responde, quod iurare est ve-
ritatem infallibilem in testimonium voca-
re, & ita iurare intendit per Deum. [album
facere.] Intellige ab intrinseco. Dices ite-
rum. Cur Dominus iurare prohibet, cum
iurare non sit malum? Respon. Quod sicut
Dominus prohibens occasionem, non pro-
hibuit occasionem vestitam suis circumsan-
ctis, ita prohibens iuramentum nudum, non
prohibuit ornatum suis appendicibus, sci-
licet, iudicio, iustitia & veritate. Sicut san-
cti viri ornare solent. [quod amplius est.] Cum
additur sermo nostro, vere, certo, amen,
non est additio illa addens aliam veritatem,
qua propter additio illa licebit.

Glossa interli. [est est.] De re quae est. [non non.] De re quae non est.

Glossa ordina. [per celum.] A summo ad
imū, id est, a celo, ad capillum iurare ve-
tat, quia nihil tam est vile in creaturis, quod
peierare liceat, ne igitur iuremus per creatu-
ras, ut eas venerari videamur, aut ut viles
existimemus.

Lyranus. Iudaei ex illo praecepto, per
Deum tuum iurabis, putabant iuramen-
tum sine necessitate licere, at Dominus di-
cit, non iurare omnino, id est, quavis causa,
sed solum tunc, cum necessitas id suadeat,
& hoc notat cum dicit, si sermo vester, id est,
loquendi consuetudo sit, est, est, iurare ve-
ro, licebit in necessitate. Paschalis papa, ut
habetur de electione capit. significasti, di-
cit, licitum esse recipere iuramentum, pro
obedientia & unitate seruanda, quia enim
multi non seruauerunt obedientiam, hoc
malum coegit iuramentum recipere, ut obe-
dirent, & ita exponit locum, quod amplius
est, a malo est, id est, malum non obedi-
entiam coegit.

Innocent. 3. Ut habetur in cap. & si Chri-
stus, de iure iurando, exponit illud. [est est.]
Id est, sicut ex ore, procedat ex corde,
[a malo est.] A malo potius, non culpa, in-

Pri. Tho. H 3 cre-

Iacobi. 5. credulitas enim potius est poena quam culpa. Vbi Dominus non per creatorē, sed per creaturas iurare prohibuit. Vnde cum dixisset non iurare omnino, explicat se, id est, non iurare per coelum & terram, ne detur creaturae honor creatoris. Cum autem Iacobus dicit, ante omnia nolite iurare, id est, ne cupiatis iurare. Apostolos verō cum dixit, homines per maiorem se iurant, ostendit, per quem iurare liceat, & cum addit, omnis controuersia finis est iuramentum, docet causam propter quam sit iurandum. Igitur iurare per se malum non est, sed prohibetur ex causa, id est, ne ex facilitate peieremus, sicut vinum prohibetur cum dicitur, nolite inebriari vino: & tamen in necessitate Timotheo concessum est.

Audistis quia dictum est:

D. Hieronymus. Qui dicit oculum pro oculo, non alterum vult auferre, sed utrumque seruare, Dominus noster vicissitudinem tollens, truncat initia peccatorum. Etenim lege retributio est, in Euangelio gratia. Ibi culpa emendatur, hic peccatorum auferuntur exordia. [si quis te percussit.] Ecclesiasticus vir describitur, eius imitator qui dicit, discipe a me, quia humilis sum, & qui percussus ala-
pa, comprobatur. Tale quid in Psal. si reddidi retribuētibus mihi mala decidam merito, & Hieremias bonum est viro, si portauerit iugum ab adolescentia, dabit percussori se maxillam, saturabitur opprobrii. Mystice, percussus seruus Christi non iubetur sinistram maxillam præbere, iustus enim sinistram non habet. Si haereticus dextrum dogma nostrum vulnerat, offeramus ei aliud dextrum dogma, donec vincatur. [Et qui percutit te.] Non solum de elemosyna hoc intelligitur, alioqui pauperes non habent quod dent. Intelligitur ergo de doctrina, quæ quia gratis accepta est, gratis detur, & licet detur, dando duplicetur.

D. Augustinus. lib. 1. de sermo. Domini in monte. cap. 33. Phariseorum iustitia minor, est, non excedere vi dicte modum, nec plus rependere quam accepit. Cum enim quis laesus putet iustum esse, plus ledere, quam laesus sit, hunc animum refingunt lex dicēs, tantum ledere quantum laesus es, & hæc est patris inchoatio, et ille locus medius inter illud quod querit vindicta, scilicet, plus male inferre quam acceperis, & illud quod iubet Dominus, scilicet, non malum pro malo, sed

bonum esse rependendum. Sunt igitur multi in hoc negotio gradus. Primus nolle ledere, sed si ledar, velle grauius ledere quam laesus sum. Secundus est, tantum velle ledere quam laesus sum. Tertius minus velle ledere quam laesus sum. Quartus nihil velle ledere, etiam si laesus sum. Quintus si laesus sum, paratus sum ut amplius ledar. Ideo Dominus non solum dixit, non rependere malum pro malo, sed non resistere malo, id est, ne resistas quo minus aliud irrogetur. Ut enim ferimus patienter improbitates parvulorum, aut phreneticorum qui nobis dilectissimi sunt, ita vult Dominus feramus infirmitates proximorum nostrorum, omnis enim improbitas, ab infirmitate animi procedit, nihil enim innocētius virtute. [In dexteram maxillam.] Maxilla facies est, facies verō hominis est, id vnde honoratur, honor verō non ster, dexter est quod Christiani suus, reliqui honores seculi laici sunt, est ergo sensus. Si quis contemnit in te quod Christianus es, paratus esto contemni & in reliquis seculi honoribus, ita enim paratum cor habere necesse est, ut canamus illud paratum cor meum Deus, paratum cor meum. Ita paratus fuit Dominus corde, cum percussus alapa, non exprobrat, paratus alteram præbere maxillam, ut qui totum corpus percutiendum offerebat. Referenda ergo sunt hæc ad preparationem animi, licet non præstentur in opere. [tunicam tollere.] Non de tunica solum intellige, sed de omni eo, quod in iudicium venire potest. Si enim necessaria contemni iubentur, ut vestis qua tegimur, quanto potius superflua, ut domus vel fundus. Verum si seruum habeas, qui sanctius apud te nutritur, quā apud eum qui tibi auferre donatur, tūc plane non debes cōtinere seruum. [Et qui te angaria.] Nō de pedibus intelligas, sed de preparatione animi, si quidem nullus sanctus nec Christus inuenitur angariatus, duo aut tria millia passuum ambulasse. Quod autem dicit, vade cum eo tria millia, (quia tria est numerus perfectionis) significat, perfectus esto, ferens aliorum infirmitates. His tribus generibus iniuriarum, scilicet, alape & ablata vestis, & angariationis, omnia iniuriarum genera comprehensa videntur. Et quidem non prohibet Dominus vindictam, in correctionem, vult enim ut licet ipse corripit filium quem recipit ita & nos corripiamus eos qui egerunt conceptione, hæc tamen lege, ut ita corripiamus, & corrigamus, sicut pater qui corripit filium solet.

4. Reg. 1. solet. Vnde patet, posse peccatum amore potius vindicari, quam impunitum relinqui, vultum in quem vindicat, non poena miserum: sed correctio beatum faciat. Digne quidem Eliasigne de celo multos occidit, & eius exemplo optabant etiam Apostoli signem de celo aduersus eos qui Christum non recipiebant. At Dominus quia videbat eos non amore, sed odio velle vindicari, prohibuit eos dicens, nescitis cuius Spiritus sitis. At qui idem Dominus per Petrum, Ananiam occidit & Saphiram, Igitur Christianus accepta iniuria non surgat in odium, sed infirmitatis misericordia, plura perpeti paratus sit. Ita verō, ut nec correctionem negligat, quæ vel consilio vel potestate uti potest. [omni petenti.] Parum est Christiano non nocere, nisi & beneficia præstet, ideo Dominus dicit, omni petenti da, sed significat non dicit, omnia petenti, da, Sed omni petenti, ut id des, quod dare iuste & honeste potes, id enim dandum, quod nec tibi nec alteri noceat, quantum sciri ab homine potest, & ubi negaueris aliquid iuste, ipsam iustitiam negandi dicere debes, ut sic des aliquid petenti. Ita enim omni petenti dabis, & aliquando melius aliquid dabis, quam petentem iniuste, correxeris. [qui vult a te mutuari.] Ad animum referendum est, hilarem enim datorem diligit Deus, mutuaberis ergo fratri, licet non sit solutus, & intellige te mutuatum, quia Deus misericorditer reddet, plusquam dedisti. Quod si non placet mutuantem accipere, nisi eum qui est redditurus, tunc intelligendum est, Christum duo genera præstandi esse complexum, dandi, & mutnandi. Sunt pii homines, qui dare prompti sunt, sciētes Deum fore redditorem, sed mutuari recusant, quasi nihil à Deo recepturi, siquidem, qui mutuo accepit, solutus est. At Dominus vult nos dare petenti donum, & mutuari mutuum petenti. Quod quia ex præcepto Domini facis, instructiuolum tibi esse non potest.

D. Ambrosius, in capit. 6. lucæ. In tres partes Philosophia diuisit omnem iustitiam. In Deum. In parentes & reliquos homines. In mortuos. At Christus legē & Philosophiā excedens, in eos quoque, qui laferunt pietatis porrexit beneficium. Si enim parcimus homini subiecto, naturæ contemplatione, quanto magis religionis nostræ contuitu deferendum est. Recte igitur Apostolus, charitas patiens est. Si patiens, debet patientiam

verberanti. Si benigna, non respondebit maledictis. Si non querit quæ sua sunt, non resistet diripienti. Si non æmulatur, non debet odisse inimicum. Sed his maiora præcipit, & præstitit Dominus. Cum enim malediceretur non maledicebat. Cum percuteretur non reperiens, cum spoliaretur, non restitit. Cum crucifigeretur, pro persequentibus orauit. Illi crucem parabant, ipse salutem donabat & gratiam.

Diuus Gregorius. 3. parte Pastoralis, admonitione. 10. ad patientiam prouocat multis rationibus. Prima quod sepe impatientes plura irati faciunt, quorum post iram poeniter vehementer. Secunda, quod charitatem (quæ patiens est) amittunt. Tertia indocti redduntur, quia doctrina viri per patientiam noscitur. Prouer. 12. Quis enim bona docebit, qui mala tolerare nescit. Quarta arrogantes se esse demonstrant, melior enim est patiens arrogante. Ecclesiasti. 8. Et quidem Ezechiel iubet Dominus ut altere faciat cum fossa, ne sacrificium leuis auræ dispelleret. Quo significatur, quod si sacrificium celebrandum est, patientia fossa est habenda, ne arrogantia vetus bona quæ facimus dispergat. Quinta impatiens magna se victoria defraudat, melior enim est patiens expugnatore urbium. Prouerbi. 16. Sexta, sicut patiens in patientia sua possidet animam suam. Lucæ. 16. Ita impatiens se totum amittit. Iam qui patiens fuit, & dolet postea se tolerasse, similis ei est, qui ex acie exijt illæsus, occiditur tamen in urbe, & qui magnam passus febrem, ab exigua extinguitur.

D. Chrysostomus. Homi. 18. [oculum pro oculo.] Non solum in noua lege, sed in veteri etiam, seruatur misericordia, alioquin, qui intulit iniuriam, maiori erat supplicio dignus, quam erat ab ipso illata. [non resistere malo.] Id est, diabolo, ut iam minus tibi videatur crimen, intelligenti quod a diabolo instigetur. [in unam maxillam.] Summum iniuriæ genus posuit, ut reliqua intelligantur comprehensa. Hoc verō præceptum utile est percussori, & etiam percusso, nam cum percussus optare & procurare debeat percussoris salutem, nulla id ratione commodius perficiet, quam patientia. Quæ enim fera non cadat ad pedes tam patientis hominis, ut percussit, maxilla altera obuerlet? [da et cor pallium.] Non dicit da cuius pallium, sed ei qui super tunica tecum in iudicio contendit. Supra enim dixerat, esto consentiens aduer-

Genesi. 3.

Genesi. 39.

fario tuo, nunc addit, esto liberalis cum illo, da illi pallium. Dices, quid nudus ne incedam? Profecto cum inimicus tuus, ita te viderit libere, cessabit ab oppressione. Quod si adhuc ferox est, multi tibi compatiuntur, & pallium aliud dabunt. Quod si non dederint, volueritque Dominus te nudum esse, gloriosius equidem est, ita nudum esse, quam veste vestiri pretiosa, gloriosior erat nudus Adam, quam vestitus, & gloriosior Ioseph sine veste, quam in manibus Dominae suae reliquit, quam cum ea, & nudus Elia gloriosus. Esai. 20. ¶ Non sunt verò haec praecepta difficilia, si attendamus non esse nos nobis solis natos, alijs etiam sumus profuturi. Si igitur contendenti tunicam auferre pallium donaueris, inimicum tuum demereberis, si oculus es, vide ut non tibi tantum luceas, sed alijs. ¶ Scito Dominum velle te esse perfectum, ideo dicit, etiā si alapa fueris percussus, etiam si te nudauerit aduersarius tuus, & ita nudum trahere cupit ad duo millia, nec sic succumbe, sed eius iniquitatem, tua viceris patientia. Nec hic te vult Dominus cessare, sed iubet ut pro inimicis ores. Quod verò huius operis erit premium? ut sitis inquit filij patris vestri, qui solem suum oriri facit, &c. Summum sanè premium. Quod si Deus offensus, beneficus est, quāto magis tu ille offenditur à seruo, tu verò à fratre, & tu tantum iuberis orare, id est, verba fundere, Deus tamen non verba modo sed multa largitur beneficia. Sed age fac te Deum esse, & nec sic inimicum oderis tuum, siquidem ille te ad magnam vocat coronam, alioqui & laesus eris, & mercede carebis. Si clamas impossibile esse praeceptum, attende ad Christum & Apostolos. Si nimis laesus es, coronam tuam & fratris salutem procura: medicus manum porrigit egrotis, etiam si pollui se intelligat, & foemine quae adsistunt parturienti mulieri, patiuntur ab ea morderi & laniari, nec ira sentitur tamen aut ferunt, imo potius compatiuntur. Si in te ardet ira, libera te à tam seruo dāmonē, excute furentem viperam, scito quod te Dominus optat, gloria mundi vacuum, terrenorum contemptorem, ab ira & concupiscentia liberum, ideo vult ne videas mulierem ad concup. & nūc tam minutim à te excutit iram, vult Dominus aliū hominem te facere, vitae naturalis erat vim repellere, sed si haec facimus, non merebimur premia aeterna, si celum vis, celestem amplectere vitam. Si vitam vis publicano

rum & gētium, cur expectes gloriam coeli? Si hanc vis, esto perfectus sicut pater. Vide quam sit frequens Dominus in mentione regni & patris. Dices, laesus ille me, humilietur ille prior. Cur ergo tu perdes tuam humilitatis coronam, cur doles quod nō te prior salutet? cur non facis, quod illum non facere doles?

Author in nomi. Homi. 13. Sciant Christiani, si reddiderint retribuentibus sibi mala, palluros se ea omnia damna quae Psal. 7. dicuntur, decident enim merito ab inimicis suis inanes, persequetur inimicus animā eorum, & conculcabit, &c. Lex proposito talione, mala cupiebat arcere, at si reperecutere lex sinebat licentiam malorum indulgebant. Dominus verò reperecutere non sinit, sed si membrum perdidisti, patientiam ne amittas, at si reperecutis, tu membrum in corpore & patientiam amissisti in corde. Excitauit diabolus contra te fratrem tuum, vindictam de eo sumens putasti te satiatum de illo, & tu de te diabolus satias, vulnus corporis sanatur facile, cordis raro, aut nūquā, si reperecutisti, num illum compescuisti, ut non te amplius percutiat? imo verò potius irritasti ad reperecutiendum relinque igitur tuam Deo vindictā, maiore ille accipiet de hoste tuo, quā tu eras accepturus. [relinque ei pallium.] Nam si in iudicium intraueris, vix sine peccato exibis. Si propter Christum rem perdis, Christus potest rem restituere. Si propter rem Christum perdis, num poterit res tibi reddere Christus? At Ioseph pallium reliquit, ne castitatem relinqueret. Iam quo modo infideles putabunt nos amare celestia, si vident ita ardere terrena? & quomodo ostendis te Deum amare, qui ita haec vilia queris? [qui te angariauerit.] Vt maior appareat virtus Dei in sanctis, quam violentia diaboli in malis, vade ergo vnum miliare propter coactionem, alterum propter Christum, tertium ut vehementius confundas diabolum. [omni petenti te.] Quia diuites nō tentantur per patientiam, nemo enim eos percutit: nec per violentiam, nemo enim eos angariat, vult Dominus quod tēctur per largitatem. Posuit enim eos Dñs ut dispensatores.

D. Basilus, querit quando angarianti est obediendum? & respondet responsione. 114. Dicens non est attendendum quis tibi imperet. Sed tunc obedi, quando quod tibi imperatur non repugnat his, quae à Domino imperantur, & responsione. 101. Dicit omni petenti te tribue, si tibi inquit dare liberum est.

Euthy-

Genesi. 39.

Euthymius. Lex arcebat homines ne iniuriam facerent, vel hoc metu, ne reciperēt malum confecerunt, at Christus non timore similis poenae arcebat ab iniuria, sed gehennae timore. [nō resistere malo.] Quid? diabolo nō est resistendum? ita planē, sed non vlciscendo, imo contra, patiēdo: nō enim ignis igne extinguitur sed augetur, ita nec ira extinguitur ira: sed suo contrario, sicut & reliqui morbi qui contrarijs curantur. [in dextera max.] Sicut lex loquitur de oculo & dente, quē in pugna solent facilius vulnerari: ita & de maxilla dextera loquitur Christus, ut quē facilius percussus dextera pulsatur. Pallium est, quod super alias vestes gestamus, tunica verò quam interius. Tunica igitur & pallio nudus incedat? An tibi magnum videtur obfratris utilitatem, nudum incedere. [vade cū eo alta duo.] Agnouisti in corpore patibili in sertam immobilitatem? Considerasti in homine, disseminatam angelicam politiam? nō concupiscere enim nec irasci, angelicae sunt politiae. [petenti ab te tribue.] Non diuicias dignum ab indigno.

D. Hilarius can. 4. [non resistere malo] Dominus ipse rebus vult probari extensam spē nostrā in aeterna, ut ipsa tolleranda iniuriarū patientia testis sit futuri iudicii. Lex suos intra metū vicissitudinis continebat: at Christus nullum patitur esse suae vindicem contumeliae. Si quidem in iudicio Dei, iniuriā perpeccis plus est consolationis. [relinque ei pallium.] Vt per spem bonā, secularem suppellectilem contemnentem, gentium inanē cupiditatem arguamus. [petenti ab te.] Vt bonorum quibus à Deo indigemus, digni repemur, cum obtinendi mericum, indulgenti consuetudo conciliat. Iubet ergo Dominus ut boni gratuiti sit dispensatio gratuita, mutuarivolenti, non negemus quod mutua mur à Deo, semper sine habendi damno, impertiendi nihil serio functuri. Venera. Beda nihil dicit praeterea quae August. dixerat.

Rupertus lib. 5. de gloria & hono. filij hominis. [oculum pro oculo.] Non iubentis hoc sed permittentis fuit, sicut de libello repudiij dictum est. [praeberi alteram.] Verē dictū est, Venite ad me omnes qui laboratis & inuenietis requiem: planē enim laborat qui vindictam accipere vult, sed planē requiescit, qui alteram obuertit percussus maxillam. [omni petenti tribue.] Si non habes, dic argentum & aurum non est mihi, sermonem bonum da, nam dictum est, sermo bonus, super datum optimum, & quidē Donatus omni

Matth. 11

1 Cor. 1

petenti tribuit, imo plus tribuit quā petatur, & prius quā ab eo petamus: nam cum diues esset, egenus propter nos factus est. [quite angaria.] Christus angariatus à dāmonē in prima tentatione permisit se secundo & tertio tētari & angariari, & nota quod mille passus sunt iter sabbati. Dominus igitur cum esset in sabbato suae contemplationis in deserto, angariatus semel, permisit se ad duas alias tentationes abduci. Item anima viri sancti forte sabbatizat, lauit enim pedes suos & requiescit. Si verò Dominus vult eam angariare, & in hoc sabbato facit eam laborare, ut in vnam regionem eat ad praedicandum, ut in Asiam, respondeat anima, se paratam esse ad laborem non solum in Asiam, sed Africam, & Europam, & ita angariari se patitur ad tria millia passuum. [omni petenti te tribue.] Nemo igitur conquatur quod petat à Deo & non accipiat. Si tu non das petenti, quid mirum si tibi petenti Deus non det? Si placet illud, petite & accipietis, placeat reliquum, date, & dabitur vobis. Dicit Dominus, subuenite oppresso, iudicate pupillo, tunc venite & arguite me.

Chromatius, [praeberi alteram.] Haec enim meditatio tolerantiae, ducit ad passionem martyrij, facile enim tempore persecutionis pernas corporis sustinebit, si in pace ante exercitatus, huiusmodi iniurias libenter suscipiat, toleret igitur iniuriam, ne similis videatur ei qui intulit, quomodo enim bonus apparebit qui vindicari vult? [relinque pallium.] Si ad probandam fidem nostram litem contra te quis moueat ablata tunica, pallium etiam relinque, & haec erit perfecta victoria si iniuriam facienti etiam quae non petit offeramus. [Alia duo mille.] Integre enim charitatis, & perfectae deuotionis est plus praestare quā petatur. [omni petenti.] Ne plus facultatem quā fratrem faciamus. [mutuare volenti.] Iucundus enim qui miseretur & commodat. Et Iob sui exemplum plenissimū nobis super haec remonstrauit. Iob. 31.

Diuus Thomas. [oculum.] Contra Leuitici. 19. dicitur, Non quaras ultionem, nec memor eris iniuriae inimicorum tuorum: quomodo ergo praecipitur erui oculus? respondetur quod lex Talionis praecipiebatur non cuius offensa, sed iudici soli: offensus verò dicebatur ne propria autoritate quærent ultionem. [Non resistere malo.] Poenā, nam malo culpae usque ad mortem est resistere. To. primus. H s dñ.

Prouer. 15
2. Cor. 8.

Matth. 4

Canti. 5

Psal. 111

dum. Dubium est, an semper non sit malo resistendum. Respon. Si malum est publicum necessario ei debet princeps cum subditis resistere, est enim Dei minister in ira ei qui male agit. Si vero malum particulare est, possumus impediendo resistere ut Paulus, qui per milites insidias Iudaeorum cohibuit, possumus etiam arguendo resistere, sicut Dominus reprehendit militem, qui eum alapa percussit. Clerici tamen non possunt armis resistere malo, sed fuga, aut alia ratione. Laicis tamen licet etiam armis malo resistere, in sui defensionem, cum moderamine inculpatae tutelae. Quomodo igitur praecepit Dominus non resistere malo? intellige animo vltiscendi, & vindictae libidine. [praebe ei alteram.] Id congruebat Apostolis pro tempore illo, quia fundaturi erant Ecclesiam Dei. [relinque pallium.] Num ergo cessabimus ab omni lite? Imperfectis concessum est ut res suas litibus repetant, modo sine fraude repetant. Perfectis vero non licet nisi ad refrenandis impios, qui aliena inuadunt, aut ad alendos pauperes. [omni petenti da.] De corde, compassiionem. Ita, 58. cum effuderis esurienti animam tuam, & quidem qui compatitur de se ipso dat, qui vero pecunia dat, de alieno dat. De ore consolationem. Eccle. 18. Verbum melius quam datum. De manu substantiam. Deu tero. 15. Praecipio tibi ut aperias manum tuam egeno. Quae sit praeceptum dare omni petenti. Respon. Si quod petit est obsequium operis nostri, dare tenemur indigenti. Si enim videris asinum iacere sub onere, non pertasibis. Exod. 23. Si vero petunt res clerici tenentur dare de superfluis. Omnes tamen tenentur dare ei qui est in extrema necessitate. Si autem dare non possumus temporalia, tenemur ad affectum praestandum. Si autem quod petitur, spirituale est, dare tenemur indigenti. [mutuum petenti.] aufert viuas.

Simon Cabienfis lib. 10. c. 22. [non resistere malo.] Remota iustitia, inducitur patientia, quae opus perfectum habet. Igitur omnia contemnuntur, ne discordia inter fratres nascatur, & non solum res, sed & persona in Christi obsequium aptatur. [omni petenti.] Sicut Dominus vult personam non solum sibi esse, sed alijs: ita & res vult non solum nostras esse, sed & aliorum, faciamusque ut vellemus nobis fieri. Hae est originalis iustitia, si dari tibi vis, da. Et Luc. 6. dicit, qui aufert tua, ne repetas, induxit animi nostri libertatem, ne rebus corruptilibus subiaceremus.

Hugo. [non resistere.] Iudici quia locum Dei habet, vindictam accipere licet, non odio, sed zelo iustitiae, ceteris vindicta prohibetur, maxime laicis, qui non amore iustitiae, sed luore vindictae vltisci cupiant. [praebe ei alteram.] Ad perfectos illius temporis loquitur, nostris temporibus non congruit hoc praeceptum, alioquin pagani abuterentur patientia nostra, & ita cederet in nostrum detrimentum. Dices dignus est ille qui percutiatur. Ita, sed tu dignus non es qui percutias, ut qui seruus es illius, qui cum maledicebatur, non comminabatur. [mille passus.] Mille passus ambulare non erat contra legem de observatione sabbati. Tu igitur angarias eas sustine, quae non sunt contra sabbatum, quod in pectore seruas. [omni petenti da.] Non vende. Ne igitur expectes ut multis precibus a te emat, quod daturus es egenti, manus eius inquit tornatiles, id est, faciles, & leues ad dandum. Item vendit, qui procastinat, ne protrahas datam angustiam. Eccle. 4. Item vendit, qui improperat, Eccle. 10. Exigua dabit, & multa improperabit, apertio oris eius inflammatio est. Item vendit qui tristi dat vultu. Eccle. 31. Splendidum in epulis benedictio labia multorum. Item vendit, qui aliud beneficiu expectat. [mutuum.] Na vltura totam facultatem, (ut fermentum) conuestit ad se.

Caetanus. [non resistere malo.] Licet praeceptum hoc negatiuum videatur, & ita videri poterat, nunquam esse malo resistendum, tamen quia contrarium est naturae suadenti, ut malo resistamus, ideo praeceptum ut affirmatiuum intelligendum est, ut habeat hanc vim, ego dico vobis sustinere malum, tunc scilicet, quando tempus & locus sustinere praecipunt. Sic & praeceptum de obuerrenda altera maxilla affirmatiuum est, quod obligat, quando omnes circumstantiae obuertere iubent. Ex his patet, quam fit longe praestantior animus noua quam veteri lege instructus, in noua enim praecipitur non solum mala sustinere, sed etiam offerre non ad alia sustinenda. [omni petenti tribue.] Praeceptum affirmatiuum est, obligat igitur quando recta ratio poscit pensatis omnibus circumstantiis. [ex volenti a te mutuum.] Non solum cum proximus petit, sed etiam cum vult petere, & forsan praerecundia non audet, mutuari debemus, ideo non dicit petenti, sed volenti, quod autem dicit, ne auertaris, sensus est, ne offendas inhumanitatis signa. Quae

1. Petri 4

Canti. 5

Roma. 12
Matth. 26

Deuter. 32

Actorum. 5
Ioan. 12

res quando praecepta haec obligent ad mortale? Tunc quando professio fidei poscit ut opere compleantur, aut quando aliorum fides periclitatur nisi ego res meas contempsero, & quando petens caret aliunde subsidio, teneor dare aut mutuari.

Glossa interlinia. [si quis te percussit, in dextra maxilla.] Conscientiam tuam culpando, offer ei, corpus ad affligendum, id est, ne resistas si affligere vult. [angaria.] Non solum tua, sed te etiam praebe.

Glossa ordinaria. [praebe ei alteram.] De necessarijs si perdidicis vnum, sine tolli & reliquum, quid ergo de superfluis? [angaria.] Si quis cogit te sibi seruire, & solatium impendere, compassionis affectu, paratus esto plura impendere. [ex palliam.] Id est, qui animam tuam perdere vult, dimitte ei positus corpus ad martyrium. Item cum confessor peccata tua interna a te extorquet, tu ei etiam externa peccata manifesta, qualia sunt fornicatio, furtum, &c.

Lyra. Errabant Iudaei credentes vindictam posse propter se appeti, ac cum vindicta sit illatio mali, hoc non potest alicui appeti, nisi propter aliquid bonum, scilicet iustitiae, ne malum in exemplum trahatur aliorum, quando igitur ex vindicta nullum bonum speratur, tunc non est resistendum malo, quando vero speratur, tunc non resistere, consilij est, non praecepti.

Gratianus. 23. questio. 1. capit. 1. Arguit quod bella sint iniusta, quia non est resistendum malo, & quia non est neganda maxilla percutienti, & Paulus dicit, Non vos defendentes charissimi, & Petro dicit, Conuertere gladium, & Dominus mihi vindictam. Sed responderetur, quod haec omnia ad praeparationem animi referenda sunt. At. 23. questio. 4. tota in hoc argumento versatur, an liceat resistere malo? & eleganter concluditur quod licet, per iudices tamen. Ita dicitur eadem causa & questione cap. qui peccat exemplo ad ducto ex Apostolo, qui fornicarium tradit Satane, de quo habetur. 1. Corinthio. 5. & ex Petro qui Ananiam & Saphiram occidit & ex Domino, qui flagello Iesum videntem, & in cap. quid crudele esset exemplum de Mose occidente idololatrias.

Audistis quia dictum est.

D. Hierony. multi dicunt praecepta haec esse impossibilia, & plus praecipitur, quam humana natura patitur. Sed Christus non iur

possibilia praecipit, sed perfecta, quae David in Saulem & Absalonem, Stephanus in suis occisores, fecit, & Paulus optat anathema esse pro fratribus, & Christus quod praecipit efficit. Dum pro persecutoribus orauit. [ut sint filij.] Igitur non sumus natura filij, sed arbitrio nostro.

D. Leo, in sermo. de martyribus. Duo praecipua sunt in quibus imitari Dominum debemus, ut mites simus, & ut inimicos diligamus. De diligendis inimicis nullus potest excusari, excusatur si non ieiunat, si non dat elemosynam, sed nulla est excusatio, si inimicum non diligo, quod non de cellario, sed de corde iubeor implere. Iam vero elige, si vis Dei filius esse, dilige inimicum, si vis odire, homicida es, & in tenebris ambulas, Rursum si diligis inimicum, ei remittens offensam, peccata tua a Deo dimittentur. Si non dimittis, veniam non inuenies. Igitur in potestate nostra est, qualiter in die iudicii iudicemur, non sunt longe vulneribus meis medicamenta requirenda. Dices, uocuit mihi illemultum, plus tu offendisti Deum, dimitte proximo tuo parum, ut tibi Deus multum remittat.

D. Augusti. lib. 1. de serm. Domini in morte, ca. 41. [diligite inimici.] Sine dilectione inimicorum, superiora implere quis potest? vltima vero dilectionem inimici, perfectio misericordiae extendi non potest, & ideo dicit, perfecti estote sicut Pater, intellige, Deum perfectum ut Deus, animam vero ut anima. [Quod vero dicit, odio habebis inimicum.] Non vox est iusto inuentis, sed infirmo praenitenti. Sed dices, Prophetae imprecati sunt mala hostibus suis. David dicit, sicut filij eius orphanis, &c. Et fiat mensa eorum in lapideum. Apostolus dicit, Percutiat te Deus paries dealbate. Sed haec sanctorum voces, non erant optantiu, sed praudentium, quae hostibus futura erant: sicut illud Domini, vltima tibi Corozain non est optantis mala, sed prophetantis ventura.

At qui grauius dubium urget, Ioannes dicit, est peccatum ad mortem non pro illo dico ut roget quis, igitur non est verum, quod grandum est pro his qui nos oderunt, si hi peccauerint ad mortem. Responso est, quod illud dicitur peccatum ad mortem, cum quis post agnitionem Dei, oppugnat fraternitatem, & aduersus ipsam gratiam, qua reconciliatus est Deo, inuidiae facibus agitur. Iudaei pro quibus orauit Christus in cruce, gratiam nondum nouerant, dicit enim Dominus, nesciunt quid faciunt.

Reg. 1

Roma. 9

Luc. 23

1. Ioan. 1.3

Matth. 6

1. Petri

1. Petri

1. Petri

1. Petri

1. Petri

1. Petri

1. Petri

1. Petri

1. Petri

1. Petri

1. Petri

1. Petri

1. Petri

1. Petri

1. Petri

1. Petri

1. Petri

1. Petri

1. Petri

Luce. 23. facient, in idem ignorabant Iudæi pro quibus Stephanus rogabat, sed Alexander gratus, & Pharisei gratiam Domini impugnantes peccabant ad mortem. Cum igitur Dominus iubet orare pro inimicis, ab his sunt excipienda illi inimici qui peccauerunt ad mortem, ne scripturae libi dissentiant.

1. Timo. 4. Obijcis ulterius martyres in Apocalypsi rogasse contra inimicos suos, dicentes, Vindica Domine sanguinem nostrum. Responso est, non rogasse contra inimicos, sed ut seculum finiretur, quo sancti laborum suorum præmium, & finem peccandi mali, reciperent. [qui solem suum.] Intelligi potest Sol iustitiae Christus, & pluvia, doctrina potest accipi. Sed quadrat magis de Sole corporali intelligi. [solem suum.] Suum dicit, quia ipse eum fecit, & a nullo accepit ut faceret.

Apoca. 19. Idem in sermone. 62. de tempore. [ut sitis filij Patris vestri.] Quomodo igitur dicere poterit, pater noster qui fratrem odit? Si enim odimus filij Dei non sumus, igitur quomodo vocabimur patrem. Aut qua conscientia dicere possumus, dimitte nobis, sicut & nos; plane si amas amantes te, nihil facis supra bruta animalia: ut igitur superior sis brutis dilige inimicos tuos, alioqui audies illud Domini, qui seruo malo dimittit omne debitum ut quia noluit remittere confertio, dicit Dominus, tradite eum tortoribus, & additis faciet Deus si non dimiseritis de cordibus vestris. Certè qui offendit in vno factus est omnium reus, illud vero vnum, est, mandatum meum est ut diligatis invicem: nam omnis lex in vno sermone completur, diliges proximum. Si enim tradidero corpus meum ita ut ardeat, & non habuero charitatem nihil mihi prodest, at charitas ad inimicos se extendit, sicut charitas Dei, quæ ad omnes se extendit bonos & malos.

Genes. 44. Idem in sermone. 68. Exemplum dilectionis inimicorum fuit Ioseph amans fratres à quibus venditus est. Moses rogans deleri se de libro vite pro Iudæis. Iob, si gaudium inquit ad ruinam inimici mei. David ab inimico Iesus non vult vindicari, Deus dicit, Si videris alium inimici tui iacere sub onere, non præteribis, & alibi dicitur, ne memor sis iniurie proximi tui. Et alibi, cum ceciderit inimicus tuus ne gaudeas, ne forte videat, & displiceat illi, & rursum, homo homini re-servat iram &c. a Deo querit medellam.

Levi. 19. Sed ita diligas proximum tuum malum, ut hominem diligas, eius peccatum odio habeas, dilige hominem, & odio habeto ini-

micum tibi, quia ipse est inimicus sibi esto sicut medicus, diligens hominem, odio habens morbum. Memor esto quod Hierusalem habet muros, pacem. Qui ergo pacem cum omnibus servare non vult, locum intrandi non habebit, siquidem mori illius civitatis sunt pax. Item memor esto, quod sponsus sine oleo charitatis non vult sponsus aperire. Sanè Paulus dicit, certus sum quod nec mors, neque vita, neque alia creatura poterit nos separare à charitate Dei: cur igitur convitiolum quod à fratre audisti, separat te à charitate, à qua nec tormentis & persecutionibus, sancti separabantur. Tandem Deus charitas est, quomodo sine charitate, ad charitatis Dominum accedere vis.

Idem libro. 50. Homili. homili. sexta. Dicis quis potest dilige inimicos? Prius te dilexit impius pius Deus. Si non es impius, fuisti impius, non enim dicit beati qui non peccaverunt: sed beati quorum remissa sunt iniquitates. Tu ergo dicis, quomodo Deus iniquitates illius patitur? & non es memor tuarum iniquitatum? volebas quod te transseunte pontem misericordiae Dei subduceretur pons ne transire alij possent? volebas ut usque ad te solum, Deus esset patiens? quid scis an qui nunc iustus & amicus est, inimicus postea fiet? & contra qui malus & inimicus est, sanctus fiet, calumque possidebit, te fortasse excelsior? Saul postea Paulus huius rei exemplum est. Diligamus ergo inimicos, nullum enim sacrificium maius est, quod Deo debeamus, nisi quicquid boni est, malis hominibus, si tamen hominibus, fecerimus. Eleemosyna cordis multo est maior, quam corporis, est autem cordis eleemosyna dimittere quæ alij, contra nos peccaverunt: sine eleemosyna cordis, eleemosyna corporis omnino non sufficit, at illa sine hac satis est.

Idem in sermone. 170. de tempore. Intendite ad charitatem fratres, quam sic laudat scriptura divina, ut nihil illi coequet. Sanè iudex noster Christus est, tu debitor illi es, si debitor est tibi proximus, dimitte illi, & dimittetur tibi, rogas pro misericordia: quia nullum sacrificium sine misericordia placet: dicit enim misericordiam volo magis quam sacrificium, concede ergo veniam oranti, & securus piete tibi veniam, & gaude quod habeas, in quo facias, quod Deus faciat in te.

Dices,

Dices, peccavit ille in me, nec veniam exigit a me, sed adhuc irascitur. Si tu non dimisisti, quia ille non petiit, securus esto, dicere oratione Dominicam potes, roga tamen pro non rogante, sicut Dominus in cruce dicebat ignosce illis, &c.

D. Ambrosius in cap. 6. Luc. [diligite inimicos.] Ut impleatur quod dicit sponsa, ordinate in me charitatem, quæ tunc ordinatur cum præcepta charitatis formantur. Tu igitur incipe beneficis esse: nam in beneficio pari prior est qui cepit, beneficis enim est, qui gratiam experit, debitor qui retulerit. Sanè commune omnibus est, amare qui nos amant, ergo Christianus, cui professio excelsior est, amet odientes.

D. Grego. Dialog. lib. 4. c. 44. pro inimicis orandum, ut Deus det illis poenitentiam, qua respiciant à diaboli laqueis, à quo capti videntur. Pro damnatis igitur non orandum, quia non possunt habere poenitentiam. Idem in 30. cap. Iob. Tunc verè inimicum diligimus, cum de eius profectu non tristamur, nec de ruina letamur, dilectionis quippe vim, inimici casus interrogat. At vero quædo casus inimici, est multorum erectio, gaudere oportet, dictum enim est, letabitur iustus, cum viderit vindictam. Sed subtiliter est aduertendum, cum Deus ferit impium, con-dolendum nobis est, miseria pereuntis, sed congaudendum iustitiae iudicis.

D. Chrysost. homi. 18. [diligite inimicos.] Non sat fuit Christo præcipere, ut percuti-tem patere, nudanti daremus pallium, aliud maius requirit à nobis, quid nam? ut diligamus eum qui ita nos laesit ut percuteret & nudaret, nec enim dicit, ne odio habeatis, sed diligite, nec dicit, ne male faciatis, sed & benefacite, nec his contentus addit, orate pro inimicis grande hoc planè præceptum sita & est eius grande præmium, nec enim terram proponit dilectioni præmium, nec regnum celorum, nec magnam in celo mercedem, sicut supra in beatitudinibus preposuerat. Sed proponit, si diligimus erimus similes Deo, qui solem suum, orti facit, &c. id est, qui non solum non odit suos contemptores servos, sed & beneficis onerat, tu vero conserva donare iubeas. Noli ergo odisse malum tibi inferentem, sed magis ama, quasi multo rum tibi conciliatorem bonorum, teque ledendo, ad amplissimum honorem ducentem: alioqui & passus es, & futura mercede nudatus. Dicis laesit me plurimum, nū laesit te, quantum Christus à Iudæis laesus est: at la-

sus in cruce rogat pro hostibus, & in calce gloriosus interpellat pro omnibus. Laesus est, refer gratiam, ut tibi maiorem addas coronam, & fratre gravissimo eripias languore, immo libera te à seculissimo demone, propria scilicet, mentis furor, furent quidem acti à demone, sed iracundi peiores sunt, quia scienter insanunt. Noli tu foeminis esse mollior, at foemina non gravatè ferunt si à patientibus mordeantur. Tu igitur ne graueris irati fratris morsus sullinere. Quod si adhuc gratia tibi præcepta videntur, sine ad hoc venit Christus, ut hæc mentibus nostris infereret, vilia non amicis solum, sed & inimicis, quos si amicos solos diligis, in numero es publicanorum, qui faciunt quod tu facis. At quoniam supplicio digni sumus qui cum ad similitudinem Dei vitam nostram informare iubeamur, forsitan ne gentilibus quidem inveniamur æquales? imò ipsis inferiores iacemus: quomodo igitur in regnum illud admitemur, quod gentes non intrant? Et adverte multus est quidem Dominus, cum loquitur de præmijs, strictus est eum loquitur de poenis, semel enim hoc sermone meminit gehennæ. Tum meminit alterius poenæ, dicens, minimus vocabitur, item alterius, iam mœchatus est inquit. Nunc etiam poena est, similes esse publicanis & peccatoribus, tanta verò est magnitudo peccati, ut similes esse peccatoribus, ad virtutem pudore succendat. Iam ne expectes, ut te tuus salutet inimicus, imò tu præcurre, ne ille humilitatis præcipiat coronam. Si reprehendis quod te non salutat, cur facis quod reprehendis? Dices si salutatio, despiciat, quid offendi Deum, ne despiciaris? Si indignum putas te ab æquali despici, quanto indignius creaturam despiciere suum creatorem? mihi verò prius proveniat inimicitias sustinere propter Christum, & contemni, quam à regibus honorari.

Author innominatus, homili. 13. Si iustum esset inimicos odire, nunquam te Deus ad suam dilectionem traxisset, ille pro te filium suum tradidit opprobrijs & morti, & tu vel nudam dilectionem negas inimico? Sed quid mirum si grave hoc videatur præceptum de diligendis inimicis, si quidem nec amicos satis sincere diligimus. Id vero sit compertum, si la-tuis amicos diligere solum, necesse est ut odias omnes, & odias ab omnibus, necesse enim est, ut veniant scandala, & quod

quod hie te lardat hodie, cras alter, &c. Puto
verò quod non solum in gratiam inimico-
rum hoc Christus mandauit (quia videlicet,
illi essent amore digni) sed in gratiam nostrā
quia non est dignum vt nos odiamus, odiū
enim est spiritus tenebrarum, & totam ma-
culat sanctitatem, repellamus ergo odium a
nobis, forsā enim inimicum odiens, nihil il-
lum lardis, te autem in anima multum lardi-
sti, & si illi benefeceris, plus tibi benefecisti.
Planē caro sentit iniuriam, nec dimittere po-
test. Sed anima cui hoc præceptum ponitur
libera est remittere, si vult potest. Potest ve-
rò si spectet nunc patientiæ lucrum, & glo-
riæ premiū, & quod inimicus a diabolo exa-
gitatur. *[benefacite]* Quia ex beneficii amor
mutatur, odium compescitur. *[orate pro per-
sequentibus]* Pro quibus orantes magis exau-
dimur, quā cū oramus pro nobis: hoc enim
est opus naturæ, illud gratiæ. *[vt sitis filij]* Si
lij carnis simulantur parentibus in facie, risu,
vel signo, filij Dei, simulantur ei in dilectio-
ne. *[quam mercedem]* Si quidem qui diligit
amicum, propter se diligit, qui vero inimicū
propter Deū diligit, ideo mercedem habet
a Deo. *[estote perfecti]* Qui diligit amicum,
dilecti a malo, habet igitur diuini sancti-
tatem, reliquū est, vt diligit inimicum, &
ita faciat bonū sicut, sit perfectus, illud enim
a poena liberat, hoc ducit ad gloriam. *[super
bonos & malos]* Prius ponuntur boni, pro-
pter quos, vt fruatur bonis, Deus mittit bo-
na, & limit eis malos suos. At contra si Deus
castigat, propter peccatores castigat bonos,
quibus castigatio ad lucrum prouenit.

D. Basilus respō. 176. Sine dubio nō præ-
cepisset nobis Dominus diligere inimicos,
nisi etiam facultatem qua id faceremus esset
largitus. Quam quidem & in natuas insitam
videri voluit, si quidem, bene merētes de se
etiam bestię diligunt, & quis est amicus, a
quo eam mercedem sperem, quā speramus
ab inimico, a quo speramus id quod dicit
Dominus, gaudete cum vobis maledixerint
homines, & persecu. vo. f. quia merces ve-
stra eo. est in cæ.

Euthymius. *[qui solum suum]* Per solem &
pluuiam reliqua omnia naturæ humanæ cō-
uenientia intellige, quæ per solem & pluuiā
& generantur, & nutriuntur, & augentur &
perficiuntur. *[vt sitis filij]* Id est, similes filio
Dei, qui innumeras ab inimicis passus iniu-
rias, ipsos amabat. *[publicani]* Erāt hi omniū
maximē infames.

Rupertus libro quinto, de gloria & hono-

re filij hominis. *[odio habet]* Cur Dominus
distulit legem de dilectione vsque ad tem-
pus gratiæ? quia lex infirmabatur per carnē,
erant enim homines illius temporis carna-
les. At cum etiam sint nunc carnales, cur eis
ponitur lex? quia iam exemplum Christi
amantis amicos adiuuat nos, quod olim nō
erat. *[solem suum]* Grandis benignitas, quod
solem corporalem otiri faciat super bonos
& malos, sed maior est, quod Christum ori-
riri fecerit Iudæis & Gentilibus, quibus etiā
pluuiam Euāgelicæ doctrinæ comunicauit.
[sitis filij] Serpens persuasit hominibus odi-
re Deum amicum, hoc præmio, quia eritis
(inquit) sicut dii. At Christus contraria via
per dilectionem inimicorum ad cælum vo-
cat, proposito premio, vt sitis inquit filij
Dei, Patris vestri, illa via iniqua dispulit ho-
minem a diuina similitudine, hæc via qua
inducet in similitudinem. Dicit Ioannes, in
hoc manifesti sunt filij Dei, & diaboli, quia
filij diaboli, nec amicos diligunt, sicut dia-
bolus suum factorem non dilexit, & non di-
ligere persuasit. Sed filij Dei etiam inimicos
diligunt.

Diuus Thomas. *[odio habetis]* Id non in-
uenitur in lege, sed erat Iudæorum additio,
putantium id licere, quia erat concessum
odium cum Amalechitis, &c. *[diligite ini-
micos]* Præceptum hoc ligat omnes, vt di-
ligamus inimicos affectu, & si necessitas fue-
rit, etiam effectu, perfecti verò debent dili-
gere, etiam effectu extra necessitatem. *[be-
nefacite]* Isaias. 58. Carnem tuam ne de-
spexeris.

Simon de Cassia libro decimo, de gestis
Domini. Saluato. capit. 23. Licet qui peccat vi-
tium habeat in sua natura, non est tamen de-
rogandum naturæ propter vitium. Si qui-
dem propter vitium non desijt esse homo,
qui vitium habet, nec imaginem Dei quam
a Deo accepit amisit. Si vitium esset a natu-
ra inseparabile, iure posset odiri natura vbi
vitium est: at separari vitium & natura pos-
sunt. Quod circa si odis naturam vitiosam,
prius quidem cum non oderas, vnum vi-
tium erat: nunc verò cum odis, duo sunt vi-
tia, scilicet, in illo, & in te. At verò non de-
bueras vitium vitio repellere, vitia enim
non nisi virtutibus sunt repellenda. At di-
lectio est secundum naturā, quam omnia cu-
piunt, ex diuersis vnum facit in conuenien-
do est necessaria, auget reipublicam confer-
uat omnia, sola est benefica, ideo eam Do-
minus præcepit.

Quod

Quod verò dicit, odio habetis inimicum,
non inuenitur, nisi forsā colligere potue-
runt Iudæi ex Deuteronom. vbi cum Am-
monitis & Moabitibus pugna perpetua præ-
cipitur, aut certe erat scribarum adiectio,
aut forsā erat illatio, si enim amicus diligi
præcipitur, videtur odiendus inimicus. *[di-
ligite inimicos]* Statim hoc refugit auditus an-
dixit, id verò est, quia non distinguimus na-
turam a vicio, illi enim dilectio, huic odium
debemus. Lubetur ergo in primis dilectio
cordis, tanquā radix & principium omniū
ramorum & riuulorum sequentium, frustra
enim dares beneficia inimicis, si eos odio ha-
beres. Iam dilectio oculari non potest, quare
cui benefaciat, & eo ipso validior sit, quo ini-
micum diligere potest. Porro dilectio, cum
ex Deo sit, Deum respicit, vt iuxta eius vo-
luntatem amet: amat ergo quem Deus ama-
re iubet, non attendens quem diligit, sed
quem diligere iubeatur. Tum dilectio re-
spiciet suum possessorem, & quia ipsa est pu-
ra, fugabit odium, quod animam maculat at
que feedat. Demum beneficentiæ cupida,
non queret in qualem benefica sit, dum in
hominem benefica esse possit. *[orate]* Quia
iussa dilectio maximē bona spiritalia qua-
rit, ipsos quos diligit, & nulla victoria maior,
quā tuis precibus, tuum inimicum conuer-
tisse. *[qui solem suum]* Poterat quidem Deus
solo nutu de omnibus inimicis vleisci, non
vult tamen, sed hunc solem totius mundi la-
ritiam, & quæ impertit malis ac bonis *[quæ vo-
bis est gratia]* Non est vsus eandem rem
duobus vendere emptoribus, ergo dilectio
propter Deum non querat ab homine mer-
cedem, Deus sui præcepti merces est, dero-
gat virtuti, derogat, & sibi, qui alium quā
Deum querit habere in premium.

Hugo. *[diligite inimicos]* Quia omnia di-
lecti diligenda sunt, non solum agri & sege-
tes, sed etiam spine & fæpes. Item quia Deus
faber est, inimici verò sunt lima & mallei,
quibus nos ille expurgat, & quia filij Dei
sunt, licet infirmi. Fratres nostri sunt, licet in-
firmi, deducunt nos ad portum, soluunt de-
bita nostra, rubignem tollunt. *[Pater ve-
ster qui in cælis est]* Ibi enim relucet eius po-
tentia in tam vasso corpore: eius sapientia, in
tanta pulchritudine eius bonitas, in motus
vniformitate. *[estote perfecti]* Num tenen-
tur omnes esse perfecti? Respon. est perfe-
ctio poenitentia, ad quam tenentur omnes,
secunda est comparationis, quam debent ele-
rici habere, tertia ordinis: continentes hanc

habeant, quarta professionis, hæc est mona-
chorum, quinta prælationis, est hæc præla-
torum, sexta tranquillitatis, de qua dicitur eu-
pio dissolui, & perfecta charitas for. m. si.

1. Ioan. 4.

Caieta. *[odio habet]* Ita colligebant Iudæi
ex Deuteronom. 26. Dabit Dominus inimicos
tuos corruentes in conspectu tuo. at corruere
effectus est odij. *[diligite inimicos]* Sicut
Deus dans solem & pluuiam, nullum exclu-
dit a sole & pluuiā ita nos cogimur, a dili-
ctione, beneficentia, & oratione, qua prole-
quimur omnes, inimicos nostros non exclu-
dere, & nihilominus, etiam beneficentiam
specialem debemus cum necessitas ingru-
rit: dictū enim est, si esurierit inimicus tuus,
ciba illum. Proverb. 25. *[si diligite]* Consi-
lium est, non præceptum, si quidem dicit,
estote perfecti, perfectio verò est consilij,
consilium ergo est, diligite inimicos in spe-
ciali *[quam merce]* Potius enim diligere dili-
gētem est rependere vicem, quā mereri.
[sicut pater] Qui tot peccatores in speciali
conuertit.

Roma. 12.

Glossa interli. *[sitis filij]* Dignitatem suā
heredes intelligant. *[publicani]* Qui publi-
ca viētigalia exigunt, vel publica negocia &
lucra sectantur.

Glossa ordina. *[odio habet]* Forsitan in iuxta
superius dicta, oculū erūdo pro oculo, &c.
[benefacite] Ministrantes cibum mentis &
corporis, quod facit ille qui dixit, cum eis
nec cibum sumere, spectabat enim ad fra-
trum concordiam.

1. Cor. 5.

Lyra. Diligendi inimici, quia vnam no-
biscum imaginem Dei ferunt, & vnam no-
biscum gloriam possunt participare. *[dili-
gite inimi]* Bona gratiæ & gloriæ eis optan-
do, bona verò temporalia, sub quadam
generalitate, scilicet, si eis profunt ad vi-
tam æternam. *[benefacite]* Irenemur enim eo-
rum salutem æternam vt possumus procu-
rare, alia bona optare aut procurare non
est necessitatis.

Nicolaus Papa, dist. 28. capit. finali, dicit
quod laici non debent suum presbyterum
quantis concubinariū reijcere, sed susten-
tare, sicut Deus, qui solem suum oriri facit
super malos, & sicut Christus qui Iudam nō
reiecit.

Cyprianus, cuius dictum refertur de con-
secratio. dist. 4. cap. nec quemquam, dicit
Christus sol iustitiæ per omnes diffunditur,
sicut olim māna diffundebatur capientibus
suum gomor cunctis sine ætatis, lexus, aut
conditionis discrimine.

Exo. 16.

CAPVT

Paulus de Palacio
CAPVT. VI.

Attendite ne iustitiam
vestram.

IVVS Hieronymus. Hy-
pocrite sunt, qui quod libet
faciunt ut ab hominibus glo-
rificentur, qui igitur tuba ca-
nit eum facit elemosynam,
& qui in synagoga orat, &
qui dicit, sine fratre ei-

ciam festulam ab oculo tuo, hypocrita est:
non itaq; virtus sed causa virtutis habet mer-
cedem apud Deum. *[nesciat sinistra.]* Non so-
lum nesciat in elemosyna, sed etiam in quo-
uis alio opere: nam si illa scierit, statim dexte-
ra opera commaculat. *[repperunt mercedem
suam.]* Suam, non Dei. *[clauso ostio.]* Et si sim-
pliciter erudit auditorem ut vanam gloria
fugiat, mihi tamen videtur, hoc magis esse
praeceptum, ut inclusa pectoris cogitatione,
labijsq; compressis oremus Dominum, ut ora-
uit Anna, cuius labia mouebantur, sed vox
non audiebatur. *[nolite multum loqui.]* Deus
enim non verborum, sed cordis est auditor.
[scilicet pater vester, quid sit opus vobis.] Dubium
confutrat Philosophorum & Hæreticorum
si Deus scit, frustra igitur scienti loquimur.
Quibus responderetur, nos non narratores ef-
se, sed rogatores: aliud enim est narrare igno-
ranti, aliud a sciente petere: illic enim fide-
ter indicamus, hic miserabiliter petimus.

D. August. lib. 2. de serm. Domini in mō.
Tractat Dominus de cordis munditia, est
enim cor mundum, tanquam oculus, quo vi-
detur Deus. Huic vero oculo mundato sur-
repunt sordes laudis humanæ. Et quidem si
inter quos recte viuus, te nō laudant, illi in
errore sunt, at si laudant, tu in periculo, nisi
tam tibi simplex est cor, ut quæ recte facis,
non propter laudes facis, magisq; gratularis
illis recta laudatibus, quam tibi: & nisi quia
recte viuus, etiā si nemo laudaret, & illas lau-
des viles esse laudantibus intelligis, si nō te,
sed Deum in tua bona vita honorant. Pertin-
et igitur ad oculum mundum, ut bonū fa-
cias, non tamē propterea, ut hominibus pla-
ceas. Non enim habet mundum cor nisi qui
transcendit humanas laudes, & illum solum
intuetur, qui cor inspicere potest. *[caute igi-
tur ne iustitiam faciatis.]* Ibi constituentes bo-
num vestrum, ut vos videant homines. Vos

enim estis lux mundi, lucere debet lux ve-
stra, ut videant homines opera vestra bo-
na, sed non ibi finem statuit, addit enim ut
glorificent Patrem vestrum. Ita Paulus dicit. *[Gala. 1.]*
Si hominibus placere, Christi seruas
non essem, at alio loco dicit, Placete o-
mnibus per omnia, sicut ego omnibus per
omnia placeo. Non enim placebat homini-
bus, volēs id esse suorum operum mercedē,
sed placebat proponens se hominibus imita-
dum, quod nisi faceret, Deo placere nō pos-
set. Ita Paulus alibi, non quero datū, sed fru-
ctum vestrum, id est, non quero munera ve-
stra, sed fructum vos habere volo de bono
opere vestro. Summa ergo est. Cauete ne in
humana laude mercedem statutis, id est, ea
vos bōs effici arbitremini. *[hypocrite.]* Sūt
simulatores, pronūciatores alienorū gestorū
quisquis ergo in omni vita se vult videri qd
non est, hypocrita est, hi mercedē recipiunt
non a Deo, a quo suæ fallaciæ recipiunt sup-
plicium. *[nesciat sinistra.]* Quidam per sini-
stram infideles intelligūt, quidam nostros
inimicos, sed falso. Si quidē infidelibus etiā
& inimicis debemus nos imitandos exhibe-
re. Alij dicunt, sinistra esse uxorem, quæ si
tenacior est, scire non debet viri elemosinā
ne eam impediatur. Quasi verō femina, Chri-
stianæ non essent! Si enim Christiana est, a
qua sinistra suam debet elemosinā occul-
tare, igitur sinistra est ipsa delectatio laudis
humanæ, sicut dextera est, interior imple-
di præcepta diuina. Præcipit ergo Dominus
ne intentioni implendi præcepta Dei, lau-
dis se appetitio commisceatur, sed sit in absco-
so nostra elemosyna, id est, in bona conscie-
tia, ubi multi elemosynam faciunt in bona
voluntate, licet opere non faciant, quia non
habent. Sicut contra multi exterius dāt, qui
sunt vacui interiorius. Quod si Dominus prohi-
bet, ne bonæ intentioni laudis cupiditas in-
hæreat, magis prohibebit, ne propter laudē
solam quicquam faciamus. *[intra cubiculum
tuum.]* Id est, cor tuum, iuxta illud, in cordi-
bus vestris, & in cubilib⁹ vestris. *[clauso ostio.]* *[Psal. 4.]*
Frustra enim intras cor tuum, si per carnalē
sensum sicut per ostium, temporalium in-
trāt phantasmata. *[nolite multum loqui.]* Ethni-
ci putant se in multiloquio exaudiri. Ethni-
ci enim magis exercendæ linguæ quam mū-
dando cordi operam dant. *[Dices, cur ergo
Dominus hæc ipsa verba orationis Domini
ex docuit, si iā Deus nouit quid nobis opus
sit? docuit verbis illis, quas res petere debea-
mus.]* Dices, nec id erat faciendum, si quidē
Deus

In Euangel. Matthæi. Cap. V.

Deus scit quæ necessaria nobis sint: certē
ipsa oratio animum serenat, & capaciorem
donorum Dei efficit, sit enim oratione con-
uersio cordis ad Deum, qui dare paratus est:
& purgatio, ut animus noster manere possit
intuens lucem diuinam, non solum sine mo-
lestia, sed cum gaudio. *[Idem Sermo. 182. de
tempore.]* *[nesciat sinistra.]* Id est, non venan-
do laudes, sed propter intentionem vitæ æ-
ternæ quæ per dextrā significatur, facere ad-
monemur. *[intra cubiculum.]* Id est, habeto cor
quietū, ab omni tumultu exteriorum. *[Idē
Sermo. 17. in dedicatione Ecclesiæ, quæ stio
est quomodo Christus iubet, ne faciamus
opera coram hominibus cum supra dicat, sic
luceat lux vestra coram hominibus, & respō-
det, non iubet Dominus ut opera nostra ab-
scodamus, sed in bonis operibus laudem hu-
manam non cogitare. Iubet vero videri ope-
ra nostra, cum dicit, nemo accēdit lucernam
& ponit sub modio, & item sic luceant ope-
ra vestra ut videant, &c.]*

D. Grego. lib. 8. moral. cap. 37. contra arro-
gantes pulchre inuehitur, primū, quia tradit
in captiuitate virtutes suas, & pulchritudi-
nem suam in manus inimici. Tum, quia dum
ostendunt in itinere huius vitæ bona quæ fa-
ciunt, a latronibus vanæ gloriæ spoliantur.
Tum quia faciunt, quod per locum dicitur,
posuit vineam meam in deserto, de cortica
uit ficum meam, nudans expollauit eam, al-
bi facti sunt rami eius, quia videlicet vinea a-
nimæ, virtutibus plena, humanæ laudis cu-
pitudine dissipatur, & cortice humilitatis de-
recta, licet albi videantur eius rami, inde ta-
men vnde albescent, siccantur, recte ergo di-
citur, nesciat sinistra tua, & iterū, omnis glo-
ria filii regis abscondita, Paulus gloria nostra,
est testimonij conscientie nostre. Sed quid
est, quod Dominus dicit, sic luceat lux ve-
stra: Certē cum gloriam querimus Dei, etiā
si publica sint, occulta tamen in pectore ser-
uamus. Sed valde perfectorum est, ostenso
opere, sic gloriam Dei querere, ut de illata
laude priuata, nesciamus gaudere, & tunc so-
lum innoxie, hominibus laudabile opus o-
stenditur, cum per despectum mentis, vera-
citer laus impensa calcatur. Quam quia infir-
mi non superat, reliquum est, ut bonū quod
operantur abscondant. Ideo sanctus Iob di-
cit. Scirpus (id est, hypocrita) inter lapides
(id est, homines) commorabitur, sed si absor-
buerit eum de loco suo (id est, cum moritur)
negabit eum (scilicet, Deus) & dicet, non no-
uī te. *[Idem lib. 4. cap. 14. declarat illud Iob,*

expectet lucem & non videat, dicens, quod
qui propter humanas laudes operantur, ex-
pectant lucem gloriæ eternæ, sed non eam
videbunt, quia iam receperunt mercedem
suam. Idem lib. 8. cap. 28. in illud spes hypo-
critæ peribit, dicit, peribit, quia cū in res mo-
biles, scilicet, laudes humanas, animum ha-
buit fixum, cum re mobili mouetur, & recte
Iob ait, tunc non placebit ei vecordia sua,
quia magna vecordia est, vili precio suum o-
pus vendere, magna, scilicet, impendere, &
modicum recipere.

D. Chrysost. homi. 19. Impotentissimam
hic Dominus, hominum eliminat passionē
rabiam, scilicet, quandam, quam ab alijs vi-
cijs emendat, de inanī gloriæ amore patitur.
Incipit igitur ab elemosyna ieiunio &
oratione, in his enim vicium hoc solet inha-
bitare, ut in Phariseo monstratur, qui dixit.
Ieiuno bis in sabato, &c. *[attendite.]* Clam
quippe ingreditur hæc bestia, cunctaq; benē
intus erientia, quierem & sine sensu perden-
tis exportat, admonet igitur Christus inesta-
bili erga homines providentia, ne mercede
suæ elemosynæ quam faciunt, priuentur.
[ut videamini.] Non enim vult omnes ubiq;
elemosynam facere latenter, sed ne eam fa-
ciant ad ostentationem, non enim operi, sed
voluntati operantis præmiū statuit, aut poe-
nam. *[nō habebitis mercedem apud Patrem, qui
est in calis.]* Igitur coerceat nos ab ostentatio-
ne, mercedis priuatio. Pater noster, & regnū
cælestē, & quod hypocritæ ostentationem
affectant, recte vero nominat hypocritas, ho-
rum enim facies erat miserrimum, cor vero
crudelium, non enim dabat ex affectu com-
passionis. Porro caneant hi tuba, quia sti-
pem ad signum tubarum erogabant. *[nesciat
sinistra.]* Exageratio est, si fieri potest, ut ip-
sum ignorare quod facis, sit hoc tibi in stu-
dio. *[Pater qui videt in abscondito.]* Admonuit
Patrem esse ubiq; præsentem, & quod bona
aut mala nostra, non vsque ad hanc tantum
vitam perueniunt, sed iudicium nose xpe-
ctat terribile, ubi nihil latebit, etiam si nunc
interim aliquid occultetur. *[reddet tibi.]*
Quid optabas videri? ecce spectator tibi est,
non angeli solum sed & ipse Deus. Quod si
spectatores homines cupis, id cumulatissimē
reperies, non nunc, sed cum mercedem labo-
rum percepturus es. Et nunc si spectari cu-
pis ab hominibus, spectabunt te quidem,
sed culpabunt, ut laudis audium, at si tunc
viderint a Deo coronari, administrabuntur.
Quæ vero stoliditas est velle spectari a mise-
Pri. Tho. I ris

ris & egenis, & non potius ab ipso rege? Ergo vetat ostentationem, imo & aliquid maius indicit, scilicet, velle latere, plus enim est velle latere, quam non optare videri. *[cum oratis non eritis vt hypocrita.]* Qui facie habent orantium, sed corde ridiculorum hominum personam gerunt. Quid enim ridiculosius, quam orans coram illo qui habet donandi potestatem, ab illo faciem auertere, & ad alios huc atque illuc vagos oculos conuertere? plane cum sic verba profuderis, vacuus redibis eo quod postulasti. Interim cogita misericordiam Dei, qui mercedem pollicetur, pro his bonis, quae nos ab illo petimus. *[in cubiculum.]* An non in ecclesiis ibi valde quidem, sed hoc animo, latere, scilicet, volens. Nam si in cubiculum tuum intraveris, ibi cupiens, vt te alij videant, iam non in cubiculum intrasti. Et quidem cum ubique oporteat animum habere a vana gloria alienum, maxime vero cum oramus, alioqui orantes, nec nos ipsi intelligemus, & quomodo volumus ab eo audiri quem rogamus? Non igitur gestibus corporis, neque clamoribus vocis, sed intentione optimae voluntatis, orationis vota reddamus. *[Disces, doleo, nec possum a clamore temperare.]* Imo vero maxime dolentis est, corde sine voce clamare, ita enim clamabat sine voce Moyses. Ita & Ana. Imo & Abel clamabat defunctus, sine voce, & David de profundis inquit, (scilicet, pectoris) clamaui ad te. Imo certe cum regis aulam ingrederis, si leniter petis, quanto magis caelestis tu aulam ingressus, vbi vnum te Angelorum esse, putato, vt cum timore & tremore multo, coram Deo assistas. *[pater tuus reddet tibi.]* Non, inquit, donabit, sed reddet, quia debitorum eum tibi fecisti. *[nolite multum loqui, sicut ethnici.]* Pudore suffunditur, qui desperatis & vilius hominibus comparatur. Multum vero loquitur, qui non vilia petit a Deo, vt potentiam, aut honorem, superbiae vetat longas orationes facere, longas vero, non tempore, sed prolixitate verborum, alioquin Paulus dicit, orationi insiste, & Dominus iubet eum vidua frequenter rogare. *[sic pater vester.]* Sic itur, cur orem? vt inleestas, vt familiaris illi reddaris, vt humiliteris, vt peccatorum recorderis. *[Auctor innotuit.]* Carnis natura nostra difficilis est ab beneficiendum, at vbi benefecerit, facilis est ad iactantiam, ab hac Dominus cauere iubet, quia omnia ma-

la seruos diaboli vexant, at vana gloria seruos etiam Dei impugnat, imo magis seruos Dei. *[attendite.]* Ad quid? non tantum ad homines, sed ad cor nostrum, an vitio vanae gloriae pulsetur. Plane si stereoris non nihil sit in loco mundo, facile conspicitur. Sed si in loco sit stereore pleno, non facile dignoscitur. Ita si anima munda sit, & a Daimone per vanam gloriam tentetur facile eius impugnatio discernitur, sed si immunda sit anima, serpentis suasio non facile intelligitur, in velle candida cito macula apparet: at non ita in nigra. *[vt videamini.]* Qui enim dat coram hominibus: sed non ideo dat, vt videatur ab eis, non videtur coram hominibus fecisse, vt enim qui scribit epistolam, dum scribit, putat se illum habere praesentem, cui scribit: ita & tu cum elemosynam facis, puta Deum te habere praesentem, cuius gratia facis, & licet te alij videant, putabis non te vidisse, sicut qui iter facit, cogitans aliquid, a multis quidem videtur, ipse se nullum videt, intentus in id quod cogitabat. *[mercedem non habet.]* Vt vel hoc timore desistamus a malo. Porro Dominus nos admonens, ne vanam gloriam quaeramus, vanitatis nos esse amatores ostendit, quis enim iubet, ne sis lasciuus, nisi quia crederis esse lasciuus? vani igitur sumus, quia de vanitate nati. Sed huius vanitati caro subiecta est, anima non ita, nam si cum bonum facio, vanitatis iterumpit cogitatio, & anima contradicit, vincit anima carnem, nec coram hominibus facere videbitur. Nec enim ille facit elemosynam propter Deum, qui non concupiscit, sed qui concupiscit gloriam intrinsecus. In omni enim opere bono scandalum positum est, dicente psalme, iuxta iter scandalum posuerunt mihi, non longe, sed prope scandalum est, vt bonum sit semper tentatum & probatum. Sanè Dominus dicit, quod in tritico superseminantur zizania, & iubentur vtraque crescere vsque ad messem, vbi innuitur: quod si te faciente bonum super seminetur vanae laudis cupiditas, quasi zizania, non ideo deseras bonum, crescat vtrumque, id est, crescat opus tuum, nam zizania sicant buntur. *[non habebis mercedem.]* Quid enim Deo dedisti, vt mercedem ab eo recipias? Quod enim propter Deum facis, illi donas: quod vero propter homines, effunditur in ventrum quia quid aliud est laus hominum, quam ventus? Quae vero sapientia est res dare, & ver-

& verba vacua recipere? certe melius est non facere, quam propter homines facere, qui enim non facit, nihil amittit, qui vero propter homines id amittit, quod fecit. Et quidem si laudari vis, ille non te laudat, nisi quia credit te propter Deum fecisse, fac ergo quod ille credit de te, alioquin si contrarium intelligeret, non laudaret, sed derideret. *[tuba canere.]* Tuba est, omne id, per quod operis iactantia monstratur. Si enim cum te vident homines facis elemosynam, hoc tuba est, perquam iactantia tua praedicatur. *[nesciat sinistra.]* Non de dextra carnis est sermo, quo modo enim latebit dextra sinistram, cum sit in eius adiutorium creata. Senus ergo est nesciat carnis voluntas (quae ad gloriam vanam intenta est) mentis seu animae bonam voluntatem, quae dextra est. Si enim cum benefacimus, tentationi laudis ambiendae consentimus, dextram sinistram coniungimus. *[Deus qui est in abscondito.]* Cordis, non loci. *[Dices, si iubet facere in abscondito, quo modo dicit, vt videant opera vestra bona?] Certe tu bonum abscondit, & Deus ostendit, nec enim bona abscondita Deus patitur non reuelari. Vt enim diabolus, quod tibi malum suggessit, reuelat, quia in gloriam suam est: ita & Deus bonum quod fecisti, in publicum profert, quia gloria sua est. *[in manifesto.]* Id est, in seculo futuro, hic enim merces manifesta esse nequit, vbi bona temporalia aequae imò magis, obueniunt malis, quam bonis, at in seculo futuro si Deus alicui benefacit, manifestum est, quod pro mercede iustitiae facit. *[cum oratis.]* De oratione sermo nobis est, quam solam, quasi spirituale talentum, anima Deo offert de visceribus suis. Et quidem nulla iustitia nostra thimiamati comparatur, nisi oratio. Teste Apocalip. vbi dicitur habens turibulum incensi odoramentorum, quae sunt orationes sanctorum. Oratio enim iusti Deo suavis est. Oratio, simul ac ore processit, ab Angelis suscipitur, & Deo offertur, vt Raphael Tobiae dixit, ego sum, qui orationem tuam obtuli ante Deum. Potens est oratio, vt quae ardentem caminum tepefecit, orantibus tribus pueris. Quanto ergo est oratio gloriosa, tanto cautius a vanitate seruanda. *[amant in synagoga.]* Quid non est orandum in templo? Ita nam dicitur, in ecclesiis benedicite Dominum, sed ita orandum, vt mensuri-*

hil orando habeat coram se, nisi Deum tunc enim secreto orat. Iam nihil debet facere, quo notari possit, nec enim voce clamare, aut percutere pectus grauitate. *[in angulis platearum.]* Non orabant in platea. Sed scientes, laudabilibus esse absconditè orare, angulos captabant oraturi, vt laudabiliores essent. *[repperunt mercedem.]* Vbi enim seminasti, metes. *[intra in cubiculum.]* Vbi nemo sit extraneus propter Deum & te. Quod si multi sunt vnus cordis, iam non multi sed vnus sunt, quia credentium est cor vnum, vel spiritaliter cubiculum est intellectus, vt cum oras intelligas quem oras. *[clauso ostio.]* Intelligi potest, clauso ore, vt non clamosa voce ore tur Deus, sed desiderio tacito, alioqui vox clamosa, alios orare non sinit. *[in multiloquio.]* Clamabant ethnici, quia muta idola rogabant, quod si nos putamus Deum clamore pulsandum, profitemur Deum nos habere aut mortuum, aut dormientem, qui sit clamore vocandus.

Dionysius Basilus, responsione. 197. Cum artifex alicui operi vnice intentus est, id solum instrumentum spectat, quod est sibi vile. Ita cum anima vnice cupit Deo gratificari, dextram spectat, nihil curans de sinistra. Idem responsione. 277. Cubiculum siue cellarium locus est a celebritate & frequentia remotus. Igitur qui animum nec dum liberum habet a vanae gloriae cupiditate, locum remotum sibi quaerat. Si iam liber est ab hoc affectu, non oportet occultare bonum quod habet.

Euthimius. *[nesciat sinistra.]* Id est familiares tui, qui proximi tibi sunt, sicut manus manui. *[pater tuus qui vidit.]* Et more patris gaudet bona filiorum videns. *[sic enim pater.]* Sed orari vult, vt iudicemus nos ab eo pendere, vt a Patre, & educatore. &c.

Dionysius Hilarius. Omnem curam rerum praesentium amouet, & attentos tantum, in spem futuri iubet, tanquam expectatio nostra, sit acceptura praemium longae patientiae. *[clauso ostio.]* Docemur in omni loco precem fundere, etiam inter seras & flammis, nam & de ventre catti oratio suscepta est, non ergo occulta domus, sed cordis nostri secretum ingredi, & hoc clauso secreto ad Deum orare mouemur.

Chromatius. *[noli tuba.]* Id est noli Pri. Tho. I 2 pro-

Exo. 14.
1. Reg. 1.
Gen. 4.
Psal. 129.

Colo. 4.
Luc. 11.

Roma. 8.

Psal. 139.

Matth. 13.

Oratio.

Apoc. 8.

Thobie. 12.
Danic. 3.

Psal. 12.

Math. 25. promulgare quod facis. [nesciat sinistra.] peccatores sunt à sinistris. Igitur cum bona facimus, coram peccatoribus ea non iactemus. Iusti enim non iactantiae nos iudicabunt esse obnoxios. [in cubiculum.] Nam in secreto Daniel orans auditur, & Cornelius, & Ionas. [in multi loquens.] Quantum distet oratio multiloqua, à simplici, docemur in oratione Pharisei, & Publicani.

Rupertus lib. 5. de gloria filij ho. [attendite.] Temperantiam docere incipit quam philosophi ignorauerunt, sicut & reliquas virtutes, nomina quidem earum declamantes, earum tamen dignitatem & fundamentum nescientes, & quidem supra posuit fundamentum operum, cum dixit, diligite inimicos. Si ergo fixa est in corde radix dilectionis, bona & elemosyna, oratio, & ieiunium sunt, quæ vero radice dilectionis caret, aurum videtur, sed aurum non est, sed potius hypocrisis auri, habet vero elemosyna sex opera, velut sex dies, quibus ad sabbatum caeleste venit, scilicet, sex opera misericordiae de quibus meminit Dominus dicens, esurivi & dedistis mihi manducare. &c. [nesciat sinistra.] Ut tubam tangas, corpus lectis, vitamque manum adiuves, ac ut elemosynam tribuas, si est, si dexteram extendas, quid igitur sinistra opus est, ubi facis est dextra? [ut sit elemosyna tua in absconso.] Iuxta illud, munus absconditum, extinguet iram.

Prover. 21. [Pater tuus.] Inde est pater tuus, quia elemosynam inferis inimicis tuis. [in multiloquio.] Fuit ethnicis summa ornandæ orationis cura, & terrenæ res, verbis grandibus ornabantur apud illos, apud nos tamen, non res verbis, sed verba summis rebus ornantur. [scilicet pater.] Cur igitur oramus? ut datori Deo dignè occurramus, sicut cum venit princeps, exitur ei obviam, non ut veniat, sed quia venit, ut dignè recipiatur. Sic virgo sacra, venienti Verbo Dei, exit illa obviam, dicens, ecce ancilla Domini. Sic David, mane oratio, inquit, præveniet te. Sed nunquid Psalmos prolixos dant hoc loco Christus? at profecto, hos Spiritus sanctus composuit. Respondi debet, quod Dominus non dicit, nolite multum loqui, sed addidit, sicut ethnici, id est, nolite multum loqui, nisi affluant multa verba ex affectu Spiritus sancti. Exemplum accipe, Apostolus dicit, scientia inflat, num damnat scientiam? minime,

1. Corint. 8. 1. Cor. 13.

nam & ipsa est donum spiritus, sed damnat eam cum sine charitate est. Ita & oratio longa rejicitur, sine desiderio sancto, qualis ethnicorum est. Et quia ad accendendum hoc desiderium multum valet modulatio mulica, ideo & hæc amplectenda, licet prolixior em orationem faciat. Tres sunt igitur orandi modi, scilicet, verbis à spiritu profectis. Secundus labijs solum, non verbis, ut oravit Anna. Tertius, nec verbis, nec labijs, sed solo desiderio, ut Moses, & Psaltes dicit, desiderium pauperum audiuit Dominus. Orationem vero longam sine affectu, omnino despiciat Dominus.

Divus Thomas. Iustitia est torum, cuius partes sunt elemosyna, oratio, ieiunium. Elemosyna est contra concupiscentiam oculorum, oratio contra superbiam vitæ, ieiunium contra concupiscentiam carnis. Elemosyna ordinat nos ad proximum, oratio ad Deum, ieiunium ad nos. [qui videt in abscondito.] Id est, qui est discretor cordium. Hebre. 4. & 1. Reg. 16. homo videt quæ foris patent, Deus autem intuetur cor. [cum oratis.] Cur non dixit in singulari, cum oras sicut supra dixit, te faciente elemosynam? Quia elemosynam facere non est omnium, sed eorum qui habent, at orare omnium est. Secundo etiam, quia oratio in communi fieri potest, scilicet, in choro. [stantes orare.] Erat mos Iudeorum stantes orare, quia stantes legem acceperunt. [in cubiculum tuum.] Ad literam, quia toto die mille te circumdederunt cura, quæ non fuerunt te esse orationi secretum. Cum igitur ad lectum perveneris, dic animæ tuæ, quo modo expendimus diem, quid boni aut mali fecimus, roga Deum prius. Exemplum habes, Iudith. capit. 8. Petrum, Actor. 10. Tobia. capit. 3. [clauso ostio.] Ista. 2. vade popule meus in cubilia tua, claude ostia super te. [multum loqui.] Contrarium videtur haberi. 1. Thess. ultim. sine intermissione orate, & Dominus etiam multum stetit in oratione, infra. 26. Luca. 6. Responsio, damnatur multiloquium, eorum qui credunt Deum non intelligere nisi multis verbis doceatur. Gentes enim multa dicebant ut ab Idolis intelligerentur. [Pater vester.] Hoc verbo complexus est, veniam peccatorum, poenarum interitum, sanctificationem, adoptionem, hereditatem Dei, fraternitatem cum unigenito, & Sancti spiritus

tus dona largissima. [opus sit vobis.] Cur ergo oramus? ut profiteamur nos à Deo habere quod habemus, ut exemplum præbeamus populis petendi à Deo, ut mens nostra excitetur, purgetur & occupata in æternis retrahatur à temporalibus.

Simon Calsien. lib. 10. capit. 24. Nimis deiecit virtutem, qui laudem hominum, sibi voluit in premium, & quidem demencia est, tantum operis velle iudicem habere, qui veram non potest proferre sententiam, nam homines non vident cor, ubi virtus est, quo modo ergo de virtute iudicium proferent. Fallebantur homines nimis estimantes, eos qui munera magna mittebant in gozophilacium, at Dominus virtutis conspexitor duo æta mittentem viduam, magis estimavit. [repperunt mercedem.] Quia Divina iustitia non patitur diuinum premium & humanum nostram optare iustitiam, licet multi qui honores rejiciebant, eosdem Deo volente inveniunt. [sic elemosyna tua in abscondito.] Non ita abscondita esse potest, quin vel ipsi videantur, quibus datur. Intentio ergo absconsa esse debet. [repperunt mercedem.] Si non opere, sua saltem intentione. Et nota, quod Deus elemosynam purificans, vitam purgavit actionem, contemplativam vero, cum orationem purificavit. Idem capit. 26. Incideramus omnes propter peccatum in Divinam iram, ac ideo in supplicia extrema, non erat alius modus evadendi, nisi per orationem, iudicem nobis reconciliaremus. At in lege naturæ aut veteri, licet esset oratio, non tamen posita erat manifesta orandi scientia. Et licet Christus sit interpellator pro nobis, vult tamen nostris orationibus excitari, nemo igitur sit, qui orandi fugiat necessitatem. Nam prædestinatio orationibus nostris vult iuvare, aut alienis, & Divina misericordia, causam vult sibi subijci, saltem in adultis. Est autem oratio: in corpore, incorporea operatio: Aspectus immotus animæ, in fide Deum aspiciens: Ordo rationalis animæ ad Deum, cui se studio subdit: consistens animæ ante Deum: Alloquentio Divinas aures pulsans: Suanis clamor in sensu cordis: Negatio omnium (dum agitur) actionum corporallium: Restrictio sensuum: Oblivio sui, & omnis creaturæ: Porus vago spiritui: Presentatio sui coram iudice: Deijudicatio sui ad mortem æternam:

In confidentia suarum actionum: Preuentio ante aduentum, id est, iudicium ante diuinum iudicium: Verum animæ speculum: Luminare splendidiss. Lux inuisibilis ad actionem inuisibilem: Umbra effluantem refrigerans. Lactatio sui in Deum: nihil volendo nisi quod illi fuerit gratum. [nolite multum loqui.] Quia cum anima tota effunditur coram Domino, non expedit in oratione multis verbis aerem verberare, & licet quidam putent non esse lingua orandum, advertant tamen Deum ab omnibus membris nostris esse glorificandum, & quod Christus lingua oravit & lachrymis. At debemus nos ambulare, sicut ille ambulavit.

Hugo. [attendite.] Iob dicit, verebar omnia opera mea. [ut videamus.] Tales fuerunt virgines fatuæ. Nota in Elemosyna debent inveniri octo, comparsio cordis, cum esurienti animam tuam, orietur in tenebris lux tua. Isai. 58. dulcedo sermonis, verbum refrigerat melius quam datum. Eccl. 18. facultas dantis, si multum fuerit tibi, abundanter tribue. Tob. 4. hilaritas dantis. In omni dato hilarem fac vultum tuum. Eccl. 35. Humilitas dantis, oculos tuos ne transvertas à paupere. Eccl. 4. Discretio dantis. Si benefeceris scito cui feceris. Eccl. 12. Velocitas dantis, ne dicas amico tuo vade. Proverb. 3. Intentio recta, nesciat sinistra. Quoddecim sunt elemosynæ fructus, peccatorum veniam impetrat. Eccl. 3. sicut in sereno glacies solentur peccata tua. Secundo presentia peccata purgat. Tob. 4. elemosyna ab omni peccato purgat. 3. Aeternum supplicium vitat. Tobie. 4. Elemosyna non patitur animam ire in tenebras. 4. fomitis ardorem mitigat. Eccl. 3. ignem ardentem extinguit aqua. 5. 6. Animam reficit, & gratiam conservat. Eccl. 17. elemosyna, quasi pupillam conservabit. 7. impugnat diabolum, super lanceam aduersus inimicum tuum pugnabit. Eccl. 19. 8. absoluit à poena peccati. Danie. 4. Peccata tua elemosynis redime. Luca. 11. date elemosynas, & ecce omnia vobis munda. 9. intercessores multiplicat. Actor. 9. circumsteterunt illum omnes viduæ. &c. 10. 11. prolongat vitam presentem, & meretur æternam. 1. Tim. 4. pietas ad omnia valet, promissio nem habens vitæ quæ nunc est, & futuræ. 12. Inimicos mitigat, si esurierit inimicus. Pri. Tho. 13 Rom.

Rom. 12. [Cum oratis.] Pone eleemosynam & ieiunium extrema, mediam vero orationem, sunt enim alae orationis eleemosyna & ieiunium. Tob. 11. bona est oratio, cum Eleemosyna & ieiunio. Porro sunt multi orationis fructus

1. Desiderium accendit. 3. Reg. 18. ad orationem Elias descendit ignis.
2. Cor serenat. 1. Reg. 17. pulsante David citaram bene erat Sauli.
3. Calum vitat. Isai. 48. laude mea infrenabo te ne intereas.
4. Diabolum fugat. 1. Mach. 4. cecinerunt, & contrita sunt gentes.
5. Veniam peccati impetrat. 3. Reg. 12. orante David translatus est eius peccatum.
6. Vitam ad poenitentiam prolongat, vt Ezechie adduntur. 15. anni. 4. Reg. 20.
7. Sanitatem corporis impetrat. Eccl. 38. ora Deum, & ipse curabit te.
8. Deum mitigat. Tob. 3. Deu oratio lenit.
9. Gratiam impetrat. Luc. 1. Zacharias orando accipit Ioannem.
10. Sapientiam impetrat, vt Salomon accipit. 3. Reg. 3. & Iacobi. 1.
11. Temporalia dat & aufert. 3. Reg. 17. orante Elias, & clausit celum.
12. Audaces facit, vt Iudith. cap. 9.
13. Opprobria tollit, vt Annam filiam Raguelis liberauit. Tob. 3.
14. Pacem concedit. 1. Timo. 4. fieri orationes, vt quietam vitam agamus. [Receperunt mercedem suam.] Recipient meam, scilicet poenam inferni. [ora patrem.] Qui vult adorari in spiritu & veritate. [putant quod in multi.] Putant Deum esse vt hominem, qui composito sermone figatur.

Ioan. 5.

Caietan. duo sunt que maxime cupiunt homines, honorem inter spiritualia: diuitias inter temporalia: quæ cauere præcipit Dominus, quia periculum habent, gloriam enim cupiunt homines vt premium bonorum operum, ideo id Dominus cauet. Incipit vero ab eleemosyna, vt a præcipuo opere. [mercedem non habebitis.] Non dixit dana bimini. Sed carebitis illius operis mercede, fieri enim potest, vt qui dat eleemosynam laudari velle, cauens ne aliunde peccatum mortale committat, tunc vero venialiter solum peccat, nec ideo damnatur, sed opus suum priuatur sua mercede. [tuba canere.] Erat mos prudentum tuba pauperes conuocare, ne vel pauperes querendo vagarentur, vel diuites continuis petitionibus grauarentur. At hypocritæ caneabant

tuba, vt viderentur. Dominus vero non vetat tuba canere, sed canere tuba vt videantur, & honorentur. [nesciat sinistra.] Id est, cum cuique particulari das eleemosynam, secretissime da. hoc significat verbum, nesciat sinistra. [tu autem cum oraueris.] Non est sermo de publicis orationibus, quales sunt missæ, sed de priuatis spontaneis, quod notatur, cum dicit, tu cum oraueris, priuati, scilicet, sicut & hypocritæ in angulis, spontaneæ & priuati orabant. [multum loqui.] Non dixit, multum orare, aut prolixè orare, si quidem ipse prolixius orauit, & in oratione permoratur. Nec dixit, nolite loqui nec enim verauit orationem vocalem, sed vetat multum loqui sicut gentiles putantes necessariam esse orationem rhetoricam, vt audiantur. Multum vero loqui in oratione tunc bonum est, cum per eam aut excitatur, continuatur, aut augetur deuotio eius qui orat.

Luc. 6.

Glosa interli. [mercedem.] Id enim reputatur merces, cuius amore facimus. [nesciat sinistra.] Non se immisceat appetitus laudis, vel aliud vicium. [in abscondito.] Nihil extra te quæras, vt vita tua sit cum Christo abscondita. [stantes.] Orare, non humiliati. [in cubiculum.] Non extra querendo Deum quem diligis, tunc teneas. [ora patrem.] Vt filius renatus, & ad quod renatus, vult vero Deus orari, vt desideranti det, ne vilescat quod dederit.

Glosa ordinaria. [apud patrem vestrum.] Cuius gloriam filij querere debent, & omnia bona, vt illi placeant, referre. [in abscondito.] Fit eleemosyna in abscondito, quæ nullis miscetur tenebris, lux enim intus est, tenebræ extra. [qui videt.] Id est, qui approbat, non probat Deus quæ extra sunt, sed absconsa. [anguli platearum.] Sunt vbi via viam fecit, & quadriuium facit. [clauso ostio.] Id est amore, vel timore mundi hi enim malorum ianua sunt.

Lyranus. [coram hominibus.] Hoc imperfectis dicitur, nam perfectis dictum est, sic luceat lux vestra, hi enim sunt Prælati, illi subiecti. [tuba canere.] Erat Iudæis tubatum usus, sicut nobis campanarum, vt ergo apud nos, cum conuocandi sunt pauperes, campana conuocamus: ita illi tubæ non propter pauperes tamen, sed propter laudem. [nesciat sinistra.] Phrasis est loquendi, cum quid secreto iubemus fieri. [cum oratis.] De oratione priuata loquitur, quæ melius in occulto fit, facilius enim in occulto

Matth. 5.

mens

mens eleuatur in Deum, & certis vanagloria vitatur. [angulis platearum.] Id est, in atrijs illis, quæ erant iuxta templum, quomodo conueniebant ad orationem & prædicationem. [multum loqui.] Sed id solum quod ad deuotionem magistat, & loquendum est in oratione, iuxta illud cor meum & caro mea exultauerunt. [scit enim pater.] Dices, quid igitur orbimus sane orandū, quia Deus prædestinans suæ, prædestinat etiam media ad finem, media vero sunt opera bona & orationes nostræ, & ideo orandum.

Psal. 83.

Dionysius Cartusius. [stantes orare.] Pharisæi orabant stantes vt remotius viderentur. [in angulis platearum.] Tales sunt multi, qui fingunt se honores fugere, vt magis honorentur. [receperunt mercedem suam.] A Deo recepturi poenam, quia re sacra abutuntur in vanitatem, id est, oratione ad vanam gloriam. Porro non prohibet Dominus orare publice, alioqui quomodo possem sine intermissione orare, si non orauerimus vbiq; fuerimus, sed prohibet orare grā boni temporalis.

Luc. 16.

De poenitentia. d. 3. e. cauendum, dicitur, cauendum nobis est ne bonum quod agimus in hoc seculo remunerationem accipiat, dictum enim est diuiti in inferno, receperunt mercedem suam.

Sic ergo vos orabitis. Pater noster, qui es.

Victor Papa. Epi. 2. decretali. [sanctificetur nomen tuum.] Quia in bonis sanctificatur, in malis vero blasphematur, propter vos enim blasphematur nomen meum inter gentes.

D. Hier. [Pater noster.] Filios se confitentur, qui hæc orant. [sanctificetur.] Non in te sed in nobis, ne propter nos malos, nomen tuum blasphemetur. [adueniat.] Cesset regnū diaboli, veniēte in iudicio, vel regnet Deus in mortali corpore nostro. Simul autem, grandis audacia, & puræ conscientie est, regnum Dei postulare, & iudicium non timere. [sicut in celo.] Vt in celo Angeli Deo seruiunt inculpate, ita nos in terra. Nullum ergo peccatū in celo. [panem nostrum.] pro quo nos habemus super substantialem, Græcis est, epulsion. Pro quo Septuaginta dixerunt xeprosom. Hebræis est לחם. Apud Simachum, est egregium vel præcipuum. Scius ergo est, da nobis illum panem egregium, de quo, scilicet, dictum est, panis quem ego dabo, ca-

Ioan. 5.

ro mea est, & ego sum panis vitæ. Porro in Euangelio quod dicitur secundum Hebræos habetur לחם, id est, panem crastinum, vel futurum da nobis hodie. Potest etiam exponi panem nostrum super substantialem, id est, illum panem qui est super omnes substantias & creaturas. Alij simpliciter putant dictum, panem, id est, victum, de quo. i. ad Timo. 6. habentes victum. Vt intelligamus sanctos posse de presenti curam habere, non vero de futuro debere esse sollicitos. [amen.] Signaculum est orationis dominicæ, & significat, si deliter, aut verò. [si enim dimiseritis hominibus peccata eorum.] Recte ij qui peccant homines dicuntur, sicut qui non peccant Dijs, dicitur enim in Psalmo, ego dixi Dijs esis, vos autē

Psal. 81.

sicut homines moriempini. Eodem li. 3. aduersus Pelagianos, qui se non posse peccare affirmabāt, eos confutat. Primo, sancti orant, sanctificetur nomen tuum, id est, vt nos sancti simus, quo modo tu audes dicere iam sanctus sum? Secundo, si sancti orāt adueniat regnū tuum, ne peccatum regnet in nobis, quo modo tu dicis, iam in me peccatum non regnat? Tertio, si orant fiat voluntas tua, vt nos angelos imitemur, quo modo dicis, iam te angelum esse? Quarto, desiderant a Deo puritatem qua panem celestem accipiant, & tu iā dicis purus sum. &c. O homo in lauacro baptismi purus factus, de te dicitur, quæ est ista

Cant. 8.

quæ ascendit dealbata, innitens super dilectum, videlicet, quia licet lota sit anima, sed mundiciem seruare ipsa non potest, nisi suo dilecto innixa. O Pelagiane, qui dicis te nunquam peccare, Publicani orationem damna sti, Pharisæi superbiam viciisti.

Luc. 18.

D. August. li. 2. de Serm. D. in monte. c. 8. dicit, quod qui orat prius captare debet eius beneuolentiam ad quem orationem dirigit. Porro beneuolentia laudando conciliatur. Dei vero laudes sunt infinitæ, ex omnibus tamen hæc vna sumpta est. Pater noster, qui es in celis. Planè Iudæi dicebantur filij Dei, filij excelsi omnes, & filios enutriui. Item Isai. Deus dicebatur eorum pater, dicitur enim si ego pater vester, vbi honor meus. At licet hi filij Dei dicti sint, nunquam tamen inuenies Deum voluisse, & præcepisse, vt Pater ab eis nominaretur. Christus ergo primus iubet nos Deum, Patre compellare, videlicet quia iam sumus filij liberi, & quia non accepimus spiritū in timore, sed in quo clamamus abba, & quia hunc spiritū accepimus, non ex meritis nostris, sed ex gratia, huius gratiæ vult initio orationis mentionem fieri. [Pater noster.]

Malach. 1.

Galat. 4.

Rom. 8.

Pri. Tho. I 4 Hac

Hac ratione charitas excitatur. [qui es in celis.] Nos supplices facit, utrumque vero impetrandi fiduciam prebet, quid enim non dabit, qui dedit ut filii essemus? Magnam vero curam animo iniecit Christus, ne qui orat, inueniatur tanto indignus Patre. Admonetur etiam diuites, ne despiciant pauperes, quorum est communis Pater Deus. Utatur igitur populus nouus, voce noua, dicēs. Pater noster. [in celis.] Id est, sanctis, sancti, enim sunt cœli, sicut peccatores, terra. [sanctificetur.] Sanctum habeatur, notum enim in Israel est magnum nomen Dei, quia ibi colitur, adoratur, & sanctum habetur, & ibi sanctificatur, ubi cū reuerentia, & timore nominatur. [adueniat.] Regnat etiam nunc Deus: sed non videtur impijs regnare: sicut lux ubique lucet, at non ita videtur regis. In die vero iudicii omnes intellegant regnum Christi, veniet enim Christus visibiliter regnaturus. [fiat voluntas.] Vt angelorum felicitatem nulla turbat miseria: ita nec nostram turbet. 2. fiat voluntas tua ut in cœlo, id est, in iustis: ita in peccatoribus. 3. fiat voluntas tua, & in cœlo: ut bonis prœmia, & in terra, ut malis pœnae proveniant. 4. fiat voluntas tua in spiritu: ita & in carne. Nunc enim spiritus proprius est, sed caro infirma, & nunc mente obedimus legi Dei: sed carne legi peccati, oramus ergo ut veniat celestium mutatio, & ut mente: ita & carne Deo pareamus. 5. fiat voluntas tua in Christo: ita & in ecclesia. Ut in viro: ita & in femina, vir enim velut cœlus est, cœlum siquidem fecundat terrā. [panem nostrum.] Hunc quœdumus, da hodie, siquidem de crastino veruit cogitare. 2. Panem, id est, Eucharistiam, quā quotidie accipimus. 3. Panem, id est, cibum spirituale, de quo dictum est, operamini non cibum qui perit. [Queris quare harum expositionum sit melior.] Et quidem prima non est accommodata, nam dictum est primum querere regnū Dei, & hæc omnia adiunguntur, non quare primum panem. Secunda item non est accommodata, si quidem multi non comunicant quotidie, & rursus, qui comunicasset, non posset eo die orationem hanc dicere, rectior ergo tertia est, ut enim calore absumēte humidum nostrū, egemus cibo: ita calore & amore temporalium robur animæ absumente, egemus cibo. [hodie.] Id est, dū hodie nominatur, ut habetur ad Heb. 3. [debita nostra.] i. peccata quæ magna debita sunt de quibus habetur Matth. 5. non exies inde, donec reddas novis. quadrātem, non ergo de pecunia debita loquitur: licet & hanc dimittere debeamus, quando si-

ne litibus non vult debitor solvere, seruum enim Dei, non oportet litigare licet etiā per litem exigi pecunia potest, ne frater in peccato maneat, modo animus paratus sit remittere offensam & pecuniam. Inopi enim dimittis. Si enim ille non habet quod reddat, inops rerum est: si vero habet, sed avarus est, inops animi est. [nos inducat.] Non dicit, ne nos tentes, nemo enim sine tentatione probatus esse potest. Qui enim tentatus non est, qualis scit, ut Eccl. 34. dicitur, & Deuteronomiū. 13. dicit. Tentat vos Deus, ut sciat, si diligatis eum, oramus ergo ne in tentatione vincamur. Permittit vero nos Dominus tentari, occultissimis causis & meritis. Igitur tentatur Ioseph, Susanna, Iob sed non inducuntur in tentationem. Tentat enim Satanas non potestate, sed Dei permittit. [liberanos a malo.] Quod per peccatum incurrimus. Id vero non erit in hoc, sed in futuro seculo. [Nota, quod tres priores petitiones ad futurum etiam seculum spectant. Quartō, vero posteriores, ad hoc tantum, nam panis non editur nisi labore frangendi, & manducandi, qui labor est in via, at in patria torrente voluptatis potabimur in potu siquidem, nulla est difficultas. Hic igitur panis, illic vero potus. Idem epistol. 57. quæ est ad Dardanum. [es in celis.] Cur non dixit, qui es ubique respondet, ut memores essemus templi Dei, quod nos sumus. [dimitte.] Cur ergo dicit Apostolus, Christum passum, ut exhiberet sibi sponsam, carentem macula, si habet quod ei dimittere sit? Respondet, dimissio culpæ pertinet ad hoc seculum, non habere maculam, ad futurum. Idem epistol. 11. quæ est ad Probā. [fiat voluntas.] præcamur ab eo obedientiam. [panem nostrum.] præcamur ab eo sufficientiam. [ne nos.] Præcamur adiutorium ne tentationi cedamus aut decepti, aut impugnati. [liberanos a malo.] Non enim sumus in eo bono, ubi nullum est malum. Quisquis ergo recte orat, aliquam harum petitionum orat, quod si non aliquam harum orat illicite, aut carnaliter orat. Idem de verbis Domini. Ser. 28. [Pater noster.] ne præsumas de opere tuo, sed de gratia Dei, quæ ex malo seruo factus es fidelis filius, Pater est, qui te lauacro mundauit, per filium vero, redemit. Pater est Christi specialis, noster communis. [qui es in celis.] An non est super omnes cœlos Dominus? an

1. Timo. 2.

Psalm. 115.

1. Corint. 5.

Ephes. 5.

non & angeli sunt in cœlis? Ita sed loquitur Dominus de his cœlis qui enarrant gloriam Dei, id est de iustis. [sanctificetur.] Vt eius sanctificatio ad nos perueniat. [regnum tuum.] Tunc sumus regnum cum sumus in grā. [panem nostrum.] Num post consecrationem, panis manet? Certè panis qui manet non hic vualis est, sed ille super substantialis. [da nobis hodie.] Cur igitur ad anū sumas? accipe quotidie, quod quotidie tibi prodest, nam Iob pro filijs quotidie sacrificat. Nostrum verò sacrificiū, hic panis est. [debita nostra.] Id est, peccata quæ diabolo debemus & quæ cruci affixit Christus. Idem lib. 50. homi. 10. 42. [pater noster.] Sic ergo vive, ut hanc patris hereditatem merearis accipere. [adueniat.] Veniet certè, sed non omnibus, oramus ergo ut veniat nobis, ut audiamus, venite benedicti. [sicut in cœlo.] Id est, in ecclesia: ita & in terra, id est, in infidelibus, ita & in inimicis nostris. [debita.] Ergo habemus omnes debita, & si Apostoli rogant pro debitis suis, quanto potius nos? At dices minima sunt hæc debita, ita sed ex paruis impleretur flumina, & per paruas simulacra intrat aqua in nauem, & mergitur. [a malo.] Igitur in malo sumus, quia dies mali sunt. Idem in serm. 126. de tempore. [sanctificetur.] Gratiarū actio est, si filius nos fecit, benedictum sit nomen eius, id significant sanctificet. [adue.] An non regnū Dei est regnū omnium seculorū: ita sed indicamus, quod in futuro est vita, substantia nostra & regnū nrm [fiat voluntas.] Igitur aliquid in nobis est, quod voluntati Dei resistit, & præcamur ab eo, ut in meti nostræ, ne offendamus. [panem, & quotidianum.] Cum solum panem petis, audiatem temporalium abiicisti: cum quotidianum, indicas vitam esse incertam, nec te audere petere panem in crastinum, cum nescias an sis in crastinum victurus. Et iter. 135. [qui es in celis.] Nolite hærere terrenis qui talem patrem habetis in cœlis, ad magnum enim genus pertinere coepistis. [qui es in celis.] Ergo in cœlo paratur nobis hereditas. [Et ser. 182. qui es in celis.] Id est, in his quorum conuersatio est in cœlis. [sanctificetur.] Vt omnes timeant offendere nomen tuum, en primus gradus beatitudinis, timor Dñi paupertas spiritus. [regnum tuum.] Vt nos tibi mites simus. [fiat voluntas.] Vt hic lugentes, postea cōsolemur. [panem nostrum.] Quem esuriamus ut satiemur. [sicut & nos.] Beati enim misericordes. [ne nos inducat.] Vt mundi corde sumus. [a malo.] Vt simus

pacifici filij Dei. Consonant igitur petitiones hæc, cum beatitudinibus, & etiā cum donis Spiritus Sancti.

Idem lib. 4. contra duas epi. Pelagia. ca. 9. [panem nostrum.] Ne grauati aliquo crimine a pane sacro prohibeamur, & a Christi corpore separemur. [uenos.] Admouemur imbecillitatis nostræ, ideo enim dicit vigilate ne in tressis in tent.

Idem lib. de bono perseue. ca. 6. [ne nos.] Duplex est tentatio, noxia & utilis, noxia est, ne tentet vos is qui tentat, utilis, proba me Domine & tenta me oramus ergo ne in noxiam tentationem inducamur.

Idem li. 50. homi. 14. [panem nostrum.] Si noster est, quid ergo, da nobis: certe noster est, quia ille donauit, ut illud, ab eo est patietia mea, mea quia ille dedit, ne ergo superbus sis, agnosce largitorem, & si mendicans, adhuc superbis, quid si non mendicantes? Igitur panis noster æternus, Christus Deus est, at panis quotidianus, Christus in carne, hic enim est panis de cœlo descendens, qui cor hominis confirmat. [dimitte.] Non peccata in baptismo dimissa, sed quæ ex huius vitæ a maiore contrahimus.

Idem lib. 2. contra epi. Parme. c. 10. [liberanos a malo.] Non enim manet bonum in carne tua, hoc igitur non regnet quod si aliquādo vicerit, dimitte nobis.

Idem de utilitate poenitentiae. [dimitte nobis.] Si in baptismo omnia crimina sunt dimissa, si in hoc mari, Aegyptij iam mortui sunt, quid ergo nunc oramus dimitte? certe si Moyse manus essent semper extēta, nunquam vinceretur Israel ab Amalech. i. si nostræ manus per orationem, & elemosinam semper extendere, nunquam vinceret daemon. at quia aliquando languemus, vincimur, & victi rogamus veniam.

Ex Diuo Ambrosio, & Gregor. parum aut nihil habemus, quod dictum iam non sit.

Diuo Chrysost. ho. 20. [pater noster.] Beneficij memores nos fecit, veniā peccatorū poenarū interitum, iustificationē, liberationē filiorū adoptionē, hereditatē Dei fratemitatē cū Christo, Sancti Spiritus dona largit. vno sermone cōplexus est impossibile. n. est patrē nominari, nisi ab eo, quæ hæc dona consequutus duplici ergo nomine accendamus nostros, & Patris diuinitate, & beneficiorum magnitudine. [qui es in celis.] Vt orans abducatur a terra, affigaturque cœlo. Cum igitur dicit Pater noster, do-

1. Thess. 3.

Psalm. 25.

Psalm. 61.

Exo. 14.

Exo. 17.

et generaliter rogare pro omnibus ut non tã
propria, quã cõmunia cõmoda petamus.
Igitur inimicitias interemunt, superbiam re-
preßit, inuidiã expolit, omnium bonorum
matrem charitatem induxit. Iam, quid ti-
mes terrenã ignobilitatẽ, quãdo celesti om-
nes nobilitate coniungimur? Item, qui talẽ
patrem nominat, videre debet, ne ipso in di-
gnus sit. [sanctifi.] Digna filio postulatio, ut
laus pr̃simo loco statuatur, reliqua, loco
posteriore est verò, sanctificetur, idest, glori-
ficet, dixerat enim supra luceat lux vestra,
ut glorificent Patrem vestrum. Hac voce Se-
raphini clamant, Sanctus Sanctus. Vita igitur
petitur à Deo, quã cuncti mirantes, glo-
rificant Deum. [adueniat.] Gratissimi serui
est, nihil pr̃sentium magnum estimare, sed
ad Patrẽ semper fupirare, quod de optima
nascitur conscientia, mente à terrenis exuta
ut Paulus gemens ad optionem filiorum ex-
pectat. [fiat.] Iam quod in cõelum non inus
petimus conuersationem cum celestibus ha-
bere cõmunẽ, cõelumque fieri in terra, ut
ita omnia faciamus, ac si in cõelo habitaremus
quo docuit, posse in terris ad celestẽ conuer-
sationem veniri erunt igitur & in terra An-
geli, ex hominibus [panem nostrum.] Cibum
quo egimus petimus, non verò diuitias aut
delicias. [dimitte nobis.] Ineffabilis est digna-
tio, quã post tot peccata in baptismo dimis-
sa, etiam postea peccantibus ignoscit. Sequi-
tur ergo post baptismum poenitentia. [sicut
et nos.] Viam faciem ad peccatorum veniã
ostendit, atẽ ergo incipitur iudicium, & si
iniuste lesum te quæreris à proximo me-
mento idem te fecisse Deo. [libera nos
à malo.] Non dixit à malis, sed à malo, id
est, à nostro aduersario cum quo nec volu-
mus in certamen descendere aut certe no-
lumus vinci. [si dimiseritis.] Ostendit
nihil à se adeo odiri, ac vitium, nihil ita
diligere, ac virtutem, ne ergo serues cum fratre
feritatem, quã Deus tecum non seruat, ni-
hil est quod adeo nos Deo similes faciat quã
bene velle ledentibus. Vide verò quod in to-
ta oratione verbis pluralibus vsus est: noster
nobis, nostra, ut nihil simultatis sit in nobis
aut odij.
[pater noster.] Author in nomi. hom. 14. [pater noster.]
Vt fiduciam habere sperendi, & spem lar-
giri impetrandi filius enim petit, quod se
debet habere, & patrem dare. [noster.] Gra-
ta oratio quã charitas commendat, per se
enim petere naturã est, pro alijs, gratia. [qui
es in celis.] Vt pudeat nos terrenos esse, ge-

nerosi enim patris, degener filius oppro-
brium est. [sanctificetur.] Vt vestis pr̃clara,
quã nobis dedisti, immaculata perma-
neat. [regnum.] Regnum pmo dicitur, ma-
lorum & bonorum retributio. Secundo ipse
sancti, ut ibi, colligent zizania de regno Ter-
tio dicitur iustitia, ut auferetur à vobis reg-
num Dei. At nos oramus ut detruso diabo-
lo, qui nunc regnat in malis, Deus regnet so-
lus. [fiat voluntas.] Semper sit voluntas Dei,
sed non sicut in cõelo. Aduerte non dici, san-
ctifica, aut sanctificemus, nec fac, aut facia-
mus, sed fiat ut intelligamus ad actiones iu-
storum concurrere Deum & nos etiam, si-
cut terra requirit semen nec enim aut semen
solum, aut terra sola fructificat. [panem no-
strum.] Si panis tuus, cur petis? respondet,
petit ut panis quem habet, cum gratia & iu-
sticia percipiat videlicet ut panis quẽ nos ha-
bemus, ipse det, & in eius gloriã edatur, qui
enim cum peccato pr̃parat quod edat, non
Deus ei, sed diabolus panem dat vel Secun-
do sicut nos offerimus sacerdoti panes quos
ipse sanctificet ita petimus ut Deus panem
nostrum sanctificet, sanctumque nobis por-
rigat. [quotidianum.] Idest, quantum vni di-
ci sufficit, vbi luxuriosos comprehensum,
qui si vno die, cibum decem dierum obligu-
runt, iam non panem comedunt quotidiana-
num, sed dierum decem, vel Secundo vellet
Dominus si fragilitas nostra permitteret, ut
panem nostrum quotidianum, vnius, scili-
cet, dici curaremus. [nostrum.] Non enim
Deus dat panem, ut tu tantum tibi sumas;
sed etiam ut ex eo alijs communices. & Se-
cundo panem nostrum, ne alienus sit, aut
malè partus, iam enim non esset noster. [di-
mitte nobis.] Quã igitur spe orat, quã non
dimittit. [noster.] Hactenus petimus res il-
lustres, videlicet ut veniat regnum & nunc
nostrã humilitatis admonemur, si ergo Dñs
voluerit in gloriã nos suã tentare, petimus
ut nō sit in magno iudicio & rigore.

Euthymius. [Pater noster.] Ne contrafra-
tres nostros quicquam faciamus aut cogite-
mus. [qui es in celis.] Vt perspiciamus sem-
per cõelum, audito, quod ibi sit Pater no-
ster. [adueniat.] Vt quod petimus agno-
scentes, pr̃parati ad eius occursum, per om-
nia simus, vel aliter imperati nobis, non
diabolus. [panem nostrum.] Propter nos
scilicet formatum. [super substantialem.]
Idest, ad vitam & constitutionem nostram
conueniens. Eget etiam anima suo super sub-
stantiali cibo, idest, illuminatione celesti.

[ne nos.]

Matth. 15.
Matth. 21.

[ne nos.] Ne nos de nobis confidamus, nenẽ
in tentationes nos ingeramus. [in ducas.] Id
est, permittas induci, Deus enim neminẽ tẽ-
tat, sed permittit nos tentari, rogamus ergo
ut si permiserit, ne permittat cadere. [à ma-
lo.] Idest, à demone, quem ideo malum dicit
quia in extremo maliciã est, & optamus li-
berari quia cum eo bellum irreconciliabile
gerimus, non verò rogamus liberari ab homi-
nibus, quia forsam per inconsiderantiã no-
cuerunt. Aliter exponi potest, sanctificetur
nomen tuum, idest, filius tuus. [adueniat
regnum tuum.] Scilicet, spiritus. s. ut in nobis
filius, sanctus appareat, & spiritus. s. regnet.

Diuis Basilii, responsione. 206. vult qd
secundum pr̃ceptum Pauli, laboremus, ut
necessitatem patientibus tribuamus, sensus
ergo est, panem nostrum da, idest, fac, ut pa-
nis, quem labore meo acquisiui, in aliorum
commodum vertatur.

Ex Diuo Hilario nihil habemus, satis
enim libivisa est expositio Diui Cypriani
& Tertulliani, quas libuit subijcere.

Cyprianus ser. 6. Orare aliter quam Chri-
stus docuit, non solum est ignorantia sed cul-
pa, oremus ergo ut magister ille docuit. Ami-
ca & grata oratio Deo, Deum de suo pr̃ca-
ri. Quod si efficacẽ est oratio in nomine Chri-
sti, efficacior erit etiam in verbis eiusdem.

[Pater noster.] Vnitatis magister, non dixit
pater mi, aut panem meum, sed noster, & no-
strum, sed quia vnitatem docuit, sic orare v-
num pro omnibus voluit, quomodo in se v-
no, nos ipse omnes portauit. Ita tres pueri in
camino, vno ore clamabant, & discipulorũ
Christi erat cor vnum & anima vna, Deus
qui facit habitare vnanimis in domo, non
admittit in domum aternam, nisi quorum
est oratio vna. [qui es in celis.] Vt renuncies
Patri qui est in terris, qui dicit Patri, & no-
stri, non noui te. Ita enim Dominus iubet,
ne agnoscamus patrem in terra siquidem pa-
ter est vnus nobis in cõelo, & iuuenis volens
patrem sepelire, audit, sine, mortui sepeliat
mortuos suos. Rursum cũ dicimus pater no-
ster perstringimus ludæos qui iam ex patre
diabolo sunt perstringimus etiam & pecca-
tores, qui diabolum patrem habent vide
verò quanta sit dignationis Deum in suo
consp̃ctu Patrem nominare. [sanctificetur.]
Vt nos qui quotidie delinquimus, quotidia-
na sanctificatiõe purgemur. [regnum tuum.]
Regnum etiam terreste est, sed nos in ma-
ius regnum nati, illud venire desideramus.
[fiat.] Si Christus orat, non ut sua sed Partis

voluntas fiat, quanto magis nos id orare con-
uenit, est autem voluntas Dei, observatio
mandatorum eius. [sicut in celo.] Idest, sicut
in spiritu: ita & in carne, opramus igitur, ut
in lacta carnis & spiritus, spiritus pr̃ualeat, vel
etiã, in cõelo. i. in pijs, qui sunt de cõelo cele-
stes, sicut Christus est celestis, impij verò
sunt de terra terreni. [panem.] Non dicit re-
liqua alia, qui enim alijs non dicitur enim
non occidet Deus famã animam iusti, & itẽ
non vidit iustum derelictum, nec semen eius
&c. Et Dominus hæc omnia adiciuntur vo-
bis, & quidem Daniel accipit à Deo panem
in lacu. Elias in deserto, & qui Deum habet,
certẽ omnia habet. [dimitte.] Si quotidie ora-
mus, quotidie peccatores sumus, & Deus be-
nignus est, qui quotidie parcere paratus est.
[sicut es.] Placuit Abel Deo quia pacificus,
qui pacificus non est, etiam si pro Deo occi-
datur, non placet. [ne nos.] Igitur caro no-
stra infirma, pr̃cedat humilis confessio: no-
stra, & assequamur, quod sequitur, scilicet.
[libera nos.] Collecta breuitate pr̃ces om-
nes cõclulit quis enim metus erit, vbi Deus
tutor est? Verbum igitur abbreviatum Chri-
stus ut breuiss. definiuit felicitatem, dicens
hæc est vita aterna ut cog. & breuissimẽ cõ-
prehendit mandata, dicens diliges Deum &
proximã breuiss. docuit orare.

Tertullianus libello de oratione, Christus
noui testamenti discipulis, nouam orãdi tra-
didit formulã, ut vinum nouum, non nisi
in vtres novos conderetur. Docuit Baptista
suos discipulos orare, sed non extat eius ora-
tio, quia terrena cesserunt celestibus. In hac
verò oratione totius euangelij breuiarium
comprehenditur. [Pater noster.] Incipit à te-
stimonio Dei, & merito fidei, meritum est si
dei patrem habere: nam ijs qui credunt dedit
potestatem filios Dei fieri. Iam sic orantes
pr̃ceptum implemus Christi, iubentes ut
Deum patrem nostrum nominaremus. Cũ
etiam patrem dicimus, Deum esse fatemur,
est enim pater nomen pietatis, & potestatis
vbi etiam filius cõprehenditur. Imo quia fi-
lius est ex Patre & matre, quã est ecclesia.
Patrẽ dicẽdo, etiã ecclesiã nominamus. Vno
igitur vocabulo Deum cũ suis honoramus.
Et quidem nomen Patris nondum erat no-
tum, siquidem. Moli interroganti, quod est
nomen tuum, aliud nomen responsum est,
at filius nomen Patris manifestauit hominib.
[sanctificetur.] Angeli non cessant cla-
mare Sanctus Sanctus, nos quoque angelo-
rum candidati iam hinc celestem illam in
Deum

1. Cor. 15.
Ioanis. 3.
Luc. 14.
Psal. 10.
Psal. 36.
Dan. 14.

Ioanis. 14.

Exo. 3.
Ioanis. 17.
Matth. 6.

Danie. 3.
A Ro. 4.

Deut. 13.
Matth. 25
Luc. 9.
Ioan. 2.

Matth. 16.

Deum vocem ediscimus, simul etiam rogamus pro inimicis, cupientes nomen Dei etiam in ipsis sanctificari. *[Sicut in celo.]* Ut fiat voluntas Dei a nobis in terris, ut possit fieri in celis, vel etiam, quia voluntas Dei est, ut omnes salvi fiant: oramus ut hæc voluntas in nobis impleatur, ut salvi simus, vel voluntas Patris est ut Christus patiat & sustineat: ita enim dicit non mea voluntas sed tua, oramus ergo, ut nos iuxta exemplar Christi usque ad mortem patiamur, vel precamur nobis bene, cum rogamus, ut si quid mali nos in Dei voluntate meremur, id ipse auertat a nobis. *[adueniat.]* Optamus maturis regnare, & non diutius seruire. Id vero clamant animæ quæ sub altari postulant, vindicta Domine sanguinem nostrum. Votum hoc Christianorum, confusio est nationum, & exultatio angelorum. *[panem nostrum.]* perpetuitatem postulamus in Christo, & in diuinitatem a corpore eius, potest etiam carnaliter hæc vox intelligi, ut panem petant Christiani ceteræ enim nationes requirunt. Quod Dominus exemplis inculcat, dicens, nunquid panem filijs auferet, aut filio panem poscenti lapidem dabit? sed & notandum ille pulsator panem poscebat. Porro quia alimenta non profunt, si illis dedicantur, sicut tauri ad victimam, ideo poscimus ut post datum panem debita dimittat. *[dimitte.]* Ergo fatemur nos deliquisse. Est ergo in hac oratione, honor in patre, filij testimonium in nomine, oblatio obsequij in voluntate. Commemoratio spei in regno, petitio vitæ in pane, confessio delicti deprecatione, sollicitudo temptationis in petitione tutelæ. Quid mirum, Deus solus docere potuit, ut se vellet orari, suo ergo animata privilegio in celum ascendit.

Diuus Bernardus in natali Beate Mariæ. *[pater noster.]* Ut memores nostræ adoptionis & peregrinationis gemamus, adoptionem filiorum expectantes, sumus enim sub vmbra sponsi, & non in splendoribus sanctorum dicitur enim thronorum. 4. sub vmbra tua viuemus, & sponsa, sub vmbra eius quem dilexi, sedi, &c. *[sanctificetur nomen tuum.]* Per quod utcumque in nobis habitat Deus dicitur enim nomen tuum inuocatum est super nos. *[adue.]* Ut euacuetur quod ex parte est. 1. Cor. 15.

Idem in dedicatione Ecclesiæ. sermo. 6. *[qui es in celis.]* Vbi que est Deus, in malis peccans & dissimulans, in electis operans & seruans, in sanctis pascens, & cubans, in dā-

natis, arguens & damnans.

Idem serm. 15. Qui nouit nomen Domini, & cuius est nomen Domini spes eius, & super quo inuocatum est nomen Domini nihil magis cupit, quam nomen Domini sanctificari.

Idem serm. 15. super cantica, ut nomē Abrā, versum est in Abraham, & Sarai, in Sarā: ita nomen Domini terribile versum est in hoc nomen Pater noster. Pater futuri sæculi.

Idem serm. 6. de oratione Domicica nomen Dei est gloria Dei, optamus ergo ut sicut gloria Dei est in se sanctissima, ita sit & in nobis. *[adueniat.]* Optamus regni securitatem. *[fiat.]* Ut sicut voluntas Dei facta ab angelis eos beatificauit, ita nos beatificet, facientes eam. At quia plenum labore est facere diuinam voluntatem, ideo panem laboribus petimus, & quia laborantes aliquando erramus, petimus veniam.

Ruper. li. 5. de gloria. & ho. *[pater.]* Christus pater noster, docuit nos ipso ingressu orationis magnificare gratiam Patris nostri, quam admirantur angeli, quod cum in celis inuilibilibus habitet, nos in terra positos voluntarie genuerit ut essemus eius filij. *[qui es in celis.]* Laudamus eum, qui est in celis ubi nulla mutatio est, aut miseria, sed gloria plena. *[noster.]* Nam dicere pater mi, est filij natura filij Christi. *[sanctificetur.]* Ezechie. 36. dicitur sanctificabo nomen meum, ac si aliquis quæreret, quomodo sanctificabis? respondet, effundam super vos aquam mundam, & dabo vobis spiritum nouum. Igitur mundare a peccatis, & dare spiritum nouum est sanctificare nomen Dei. Ergo cum ecclesia orat pro conuersione infidelium, orat ut sanctificetur nomen Dei, & eam Christus dicit, pro eis sanctifico me ipsum, sensus est, deleo peccata omnium quæ tu Pater, super me posuisti. *[regnum.]* Quando Dominus hanc orationem docuit, nondum venerat regnum Dei, nec enim princeps mundi erat eiectus foras, quod in passionem & resurrectionem factum est, eiiecitur vero plenius foras in die iudicij, quod nos in hac oratione petimus. *[fiat.]* Regnum quidem tunc extenderetur ad bonos & malos, sed nos rogamus ut sumus ex illis de quibus dicitur. *[Isai. 62.]* vocabitur voluntas Domini in eis, & non ex illis de quibus *[Mala. 1.]* dicitur non est voluntas mea in vobis voluntas enim Patris maxima hæc est, ut omne quod dedit Christo non perdat, sed resuscitet ad gloriam. *[panem nostrum da.]* Quia nisi Deus dederit, neque

Cant. 1.

Ioanis. 17.
Isai. 54.
Ioanis. 12.

reges habent, dicit enim Dauid, ego autem mendicus sum: licet rex esset. *[Sicut et nos dimittimus.]* Dimittimus debitoribus quia ne sciunt quid faciunt, sicut Christus nescientibus dimisit. *[ne nos.]* Non loquitur de temptatione peccati, non enim Deus ad peccatum tentat. Sed de temptatione tribulationis, sci-mus enim quia sumus infirmi. *[a malo.]* Mor-te, diabolo, inferno.

Diuus Thomas. *[pater noster.]* Remouet duos errores, priorem, quod Deus curam nostram non habeat, ut ezech. 9. dicitur. Deus terram non videt. At vero si Pater noster est, curam nostram gerit. Alterum, quod licet curam habeat, eueniunt omnia tamen ex necessitate. At si pater noster est, liberi sumus, non serui, libertas, filiorum conditio est. Porro hæc oratio inuitat ad spem, nam si nos mali nouimus bona dare filijs nostris, quanto magis pater noster. Ad charitatem, quia mutua esse debet inter Patrem & filios. Ad imitationem Patris, ut filijs charissimi. Ad humilitatem, filij enim parentes suos honorant. Ad fidem, quia aliter Christus est filius quam nos. Ad amorem proximi, cui communis nobiscum est. Pater. *[adue.]* Fac nos in regnum tuum peruenire. *[panem.]* Id est Christum. *[nostrum.]* Ex quo quis est baptizatus ius habet in hunc panem. *[dimitte.]* Excluditur error Pelagianorum asserentium vitam hanc transigi posse sine peccato, & dicentium quod post peccatum non est poenitentia.

Simō Cassian. lib. 10. ca. 27. *[qui es in celis.]* Non quod loco sit, sed quod non sit locus celo cellior. *[sanctificetur nomen tuum.]* Hoc, scilicet, nomen Pater noster, ut perpetuo tu pater noster sis, nosque tui filij. *[adueni.]* Dupliciter est in Euangelio regnum, prius in exercitio sanctitatis, de quo dicitur, regnum Dei intra vos est, posterius est regnum omnium seculorum, rogamus ergo ut veniat in nos prius regnum, cui posterius succedat. *[fiat.]* Voluntas Dei est, ut qui uis neget se ipsum, & totum quod per naturam habet Dei præcepto subdatur. Id vero quomodo fiet? sicut in celo, ut enim. Intelligentia a carne & materia abstracta, longissime abest a Diuina offensione ita sumus & nos. *[panem nostrum.]* Licet panis hic detur etiam non potentibus, imo etiam brutis: at nostra subiectio ad Deum in hoc ostenditur. *[Sicut et nos.]* Non nobis durum videatur dimittere, nam si omnes offensa quæ contra homines facta sunt in unum colligerentur, ad offensam Dei collata, nihil sunt, igitur nos obli-

guit ad dimittendum, si dimitti volumus. Nec tamen obligaris dimittere, ijs qui soluere possunt, sed ijs qui soluere nequeunt. At dimittere omnino, perfectionis est. *[ne nos.]* Ne permittas nos in eum finem tentari, in quem Satan tentat. *[a malo.]* Quartum est malum, primum est voluntas mala quæ mala facit, a quo malo si liberamur, nihil est quod timeamus. Secundum est peccatum iam commissum, a quo petimus liberari, ne consuetudine firmetur. Tertium est, poena peccati, petimusque ut mitior sit, quam meritum est peccati. Quartum, Diabolus, qui implicat illi in nos fratribus.

Hugo. *[Pater.]* Qui amari vult potius quam timeri, iam enim non dicam vos seruos, sed amicos. A quo etiam degenerare nefas sit, attendite enim ad petram unde excisi estis. *[Isai. 51.]* Nam si Pater est, (ut Malach. 2. dicitur) nunquid non vnus est pater omnium nostrum vnus qui creauit nos? cur vnusquisque despiciat proximum suum? ubi vero dicimus paternum, rogamus alij pro alijs, orate pro inuicem ut saluemini, ubi indicatur, quod oratio, quod communior est, eo est fructuosior. *[qui es in celis.]* Quasi in diuine poenæ, ubi omnia sunt, vnus enim Dominus, diues in omnes qui innocent illum. Ioan. 4. Roman. 10. *[qui es in celis.]* Ut adores eum in spiritu & veritate, ut ad celestia tendas, ut celestia petas, ut celestis sis, & celestium imitator. Reliquæ petitiones ab vltima inchoantur. Primum enim est ut liberet nos a malo, id est, peccato & mala voluntate, ut pauperes simus spiritu, habentes donum timoris. At ubi stamus in timore. Pharaō quærit occasiones subuertendi pueros recens natos, id est, qui Deo seruire volunt, necesse enim est ut scandala sint, petimus ergo spiritum pietatis, ne temptationi succumbamus. Sed quia in multis offendimus omnes, ideo spiritum scientiæ, & ut lugeamus, petimus, ut videlicet lugentes, dimitti nobis peccata mereamur. Iam petimus panem, quem integrum mandunt angeli, nos vero non nisi præmansum, & in molliciem humanitatis conuersum, ut esurientes, mox satiati, per spiritum fortitudinis ascendamus in montem Dei Horeb. Vbi vero experti sumus dulcedinem huius panis, spiritu misericordiae mouemur, ut Deus sicut fecit in nobis misericordiam, & voluntas eius facta in nobis est: ita faciat & in alijs omnibus, qui est spiritus consilij: misericordes enim misericordiam consequuntur

Ioanis. 17.

Jacob. 5.

Ioan. 4.

Exod. 1.
Matth. 19.
Iacob. 3.

3. Re. 19.

quantur. Hoc statu incipit homo coeleste regnum anhelare, & spiritum intellectus habens, corde mundo querit Deum in regno suo intueri. Tandem optamus frui pace sempiterna, qua filij Dei sumus pacifici, & Deus sit pater noster, quod nomen rogamus sanctificari, id est, perpetuo stabili.

Caietanus. [Pater.] Vt filiali affectu, reuerentia, fiducia, & securitate accedas. [noster.] Vt ipso ingressu orationis recolas te fratres literar. [qui es.] Designauit amorem & curam Dei erga nos cum dixit. [pater noster.] Modo designat eius excellentiam, quia in coelis est sanctificatur. Amor amicitia querit bonum amico. At deo nullum bonum aduenire potest, nisi in exterioribus, scilicet, in gloria nominis sui in regno, in obedientia, hanc igitur optamus, illi peruenire in terra sicut perueniunt in coelo, ubi nota, non dixit in terra, & in coelo, sed sicut in coelo, ut enim in coelo ex charitate sancti seruant nomen Dei sanctum & illibatum: ita fiat in terra. [adue.] Non regnet auaritia, non superbia, non deum alia vitia, sed tu regna in terra, sicut in coelo. [fiat voluntas.] Hanc semper sit sed optamus ut sicut in coelo sit ex charitate: ita fiat in terra. [panem.] Non videtur de pane corporali mentio, sed de eo quod animam vegetat, quod est verbum Dei, operatio bona, sacramentum gloria. [nostri.] Nihil deperit orationi, quia pro multis petitur. [da nobis.] Qui sumus vnum, & qui filijs tuis dari debet. [quotidianum.] Quo quotidie egemus. [da.] Non vende, nec accomoda. [dimitte.] Gratis condona. [nobis.] Qui sumus filij. [debita nostra.] Quae tibi ex Dei tatis natura debentur, ex collatis beneficijs, ex nostris offensis. [sicut & nos.] Modum nobis praefigimus, si enim nos tarde aut vix dimittimus: ita Deus. [ne nos.] Permissio est quod tentemur, nostrum si cadimus, Dei si stamus, ego enim indurabo cor Pharaonis. [malo.] Quod vere malum est, scilicet, inferno. [si dimiseritis.] Multas habet prerogatiuas hanc dominica oratio, scilicet, fidei, spei, religionis, charitatis, sed totum potest orationis in misericordia collocat. [Dn] hanc, si dimittitur dimittenti, ergo fornicario dimittenti, dimittet Deus. Ita credendum est, quod si fornicarius dimiserit, Deus aliquando fornicarium conuertet.

Chomatius. [fiat vol.] Voluntas Dei est, ut toto corde in eum credentes quae praecipit impleamus, hanc enim est voluntas Dei sanctificatio vestra, & rursum, hanc est autem

voluntas Patris, ut omnis qui credit in filium, habeat vitam aeternam. [pater.] Rogamus ut Eucharistiam quotidie mereamur accipere, id est, ut nullum in nobis peccatum sit summptione impediatur. [sicut & nos.] De hoc extat parabola Lucae. 6. de debitoribus, qui conseruo dimittere noluit. [ne nos.] Non rogamus ne tentemur: nam Dauid dicit, proba me Domine, & tenta me. & Abraham & Paulus tentantur, sed rogamus, ne supra dei meritum tentemur, id est, ut non patiamur nos tentari supra id quod possumus. [Corint. 10.]

Glosa inter. [sanctificetur nomen.] Quo filij sumus, ut tales esse perseueremus quales in baptismo incepimus. [debitis nostris.] Veniam petentibus. [ne nos.] In tentatione inducitur, qui tentatione frangitur. [si enim dimiseritis.] [Vos Qui estis filij.] [hominibus.] In hoc enim quod peccant, homines sunt, in dicitur enim sine misericordia fieri, ei qui non fecit misericordiam.

Glosa ordin. [Pater.] Non querit Deus quibus verbis oratur, possunt enim hanc quae in hac oratione continentur alijs verbis orari. Nulla tamen oratio magis spiritualis est, quam haec, quae a filio Dei processit. [Pater.] Antiquis (ut seruus) nominatur Dominus, nobis (ut filij) dicitur Pater quid veronegabit filijs, qui iam dedit, quod Pater est. [adue.] Iuste qui filij sunt regnum querunt. [veniat.] Id est, manifestetur. [fiat.] semper voluntas Dei sit, sed optamus ut libertas arbitrij nostri, gratiae Dei copuletur, ut viuamus Deo, non nobis. [dimitte.] pecuniam repetere licet, sed peccati veniam postulanti, iuste negari non potest. [libera.] Hanc vnepetitio continet omnes superiores. [a malo.] Animae & corporis, sine quo in hac vita non viuatur. [si enim dimiseritis.] Deus magis vult parcere, quam punire: ideo in nostra potestate constituit, ne puniamur si dimittimus, & qui non dimittit, peccat, quia & ipse debet, & quia admonitus a Iudice, fratri non indulget.

Lyra. [Pater.] Generaliter omnium, quia creator est. [noster.] Specialiter quia nos adoptauit. [in coelis.] In omnibus est perfectio, specialiter in iustis per gratiam, sed specialissime in beatis per gloriam, ideo in coelis. [adueniat.] Non possumus ad eum ire, nisi per gratiam, & gloriam ipse prior veniat ad nos. [regnum.] Beatiifica visio ubi sunt omnia bona. [fiat vo.] Quia frequenter

quenter eius nobis voluntas incognita est & ubi cognoscimus pigritamur ea adimplere. [panem.] Id est, sacramenta ecclesiae, quae omnia quia ordinantur ad Eucharistiam, sub pane Eucharistiae comprehenduntur, dicitur autem super substantialis, quia transcendit vitam corporalem, & dat aeternam, & dicitur quotidianus, quia quotidie eum sumimus, per ministros ecclesiae, qui hoc sacramentum pro se & ecclesia sumunt licet etiam per panem intelligi possint omnia ad vitam necessaria. [dimitte.] Quo ad culpam & poenam, ne impedimentum sit ad gloriam ingressum. [sicut & nos.] Offensam tenemur cuius dimittere, porro in iriam non tenemur. [a malo.] Id est, a fornicatione, qui ad peccatum inclinatur.

D. Ambrosius, cuius sententia refertur de consecr. d. 2. c. in calice. Dixi, inquit, vobis, quae ante verba, panis est. Post verba, non iam panis, sed corpus Christi dicitur. Quare ergo in oratione dominica, dicitur panem nostrum. Panem sane dixit, sed super substantialem.

D. August. qui refertur de consecr. d. 2. c. panem dicit, panem spiritualiter manducare, est innocentia ad altare portare. Peccata dimittit, ut dimittatur etiam tibi. Panis est, & non venenit secutus accede.

D. Chrysost. ut habetur de poeni. d. 3. c. de quotidianis, dicit. De quotidianis leuibsq; peccatis, quotidiana oratio fidelium satisfaciat. Foru est dicere. Pater noster qui es. Delet omnino hanc orationem minima quotidiana peccata. Delet etiam illa, a quibus vita fidelium, & scelerata gesta, sed in melius commutata, discedit. Modo nos dimittamus.

Quia & ipsa elemosyna est, veniam petentibus, omnino ignoscere.

D. August. ut recensetur de poenitent. d. 4. c. dixit Dominus, si non dimiseris aliena peccata, renocabo te, & quicquid dimiseram replicabo tibi. Eiusdem verba habentur de poeni. d. 3. c. adhuc, ubi reprehendit negantes quod, lapsi post baptismum, non possint per poenitentiam reparari, at Aug. quia Deo vehementer peccata displicent, ideo quotidie parcat. Quia enim quotidiana est offensio, quotidiana sit remissio: alioquin non doceret ut dimitteremus, nisi & ipse esset misericors, qui dimittit.

Cum autem ieiunatis.

Diuus Hieron. [exterminant fauces suas.] Id est, demoluntur, ut tristes videantur. [ieiunatis.] Ritus erat Palestinis scilicet

diebus ungere capita, praecipit ergo, ut laetos nos & festiuos, quando ieiunamus demonstremus. Iam cum sit oleum peccatoris, quod psalm. 140. psalm. 44. & cum sit oleum letitiae, sentius erit, ut oleo spirituali, principale cordis nostri ungamus. [ibi & cor tuum.] Non solum id de pecunia intellige, sed de cunctis passionibus. Gulosi enim Deus venter est, & ibi habet cor. Amatoris Deus est libido, ibi habet cor, & c. [si oculus tuus.] Lippientes solent lucernas videre numerosas: simplex oculus & purus, simplicitate videt & pura. Quae ad sensum transferuntur, si enim anima principalem fulgorem suum perdidit, vniuersus sensus in caligine commorabitur.

Diuis Augusti libro. 2. de serm. Domini cap. 19. 20. [unge caput.] Quia etiam in fordidis vestibus potest esse iactantia. Qui enim pretiosis vestibus ornatur, facile ab omnibus ambiciosus habetur. At sordidus, ex alijs operibus suis cognoscitur, an quis sit an vero lapsus. Porro praecipit hoc, unge caput tuum, si ad corpus referatur turpe est. Igitur ad animum referri debet, ut sit sensus. Laua faciem animae a sordibus vitijs, unge caput, id est, spiritum tuum, qui est caput carnis, unge, scilicet, letus sis, quia carnem subiectam habes, & hoc facit, qui foris non querit leticiam, ut de laudibus hominum gaudeat. Quod autem dicit, faciem tuam laua, explicatur ab Esaia, lauamini, mundi esto te: auferre malum cogitationum vestrarum ab his ergo sordibus mundandus est oculus qui Deum visurus est, nos enim reuelata facie, gloriam Domini speculamur. Interdum etiam, & cognitio rerum necessarium, ad vitam istam pertinentium, sordidat animam ut non corde simplici opera sua faciat, nam corde duplici facit, qui cum bene facit, non propter Deum facit, sed propter suum emolumentum. At finis praecipi est charitas de corde puro. Qui autem propter suam necessitatem, fratri consilium, non utique charitati consulit, sed sibi: imo nec sibi, cum id non valeat ad operandam felicitatem aeternam.

[nolite thesaurizare.] Si in terra fuerit cor, id est, si terrenum aliquid venari cupit, cum bene operatur, quomodo mundum erit, quod in terra volutatur? si autem cor in coelo fuerit, mundum erit, quia omnia caelestia, munda. Sordescit vero quod inferiori miscetur natura, ut aurum si argento miscetur, ita & animus noster sordescit, rerum terrenarum cupiditate, etiam si terra

terra ex sua natura, munda sit. Coelum autem hic accipe, non hoc quod videmus: nam omne corpus pro terra habendum est. Sed spirituale, scilicet, caelum celi Domini. [fiscus lustrus.] Tunc enim sunt omnia nostra opera munda, cum sunt oculo, id est, intentione superna, id est, sine charitatis, finis enim precepti est charitas. Igitur totum corpus sunt omnia opera nostra, hanc vero opera, quia incertum habet exitum, an feliciter succedat an secus, ideo tenebrae vocantur. Recte ergo dicit, si lumen quod in te, id est, si tua intentio sordida est, ipse tenebrae, ipsa opera quanto erunt sordidiora? [Idem serm. 2. in die cinerum.] Iubemur primitus ieiunare, a malis operibus, dictum enim est, declina a malo, secundo ut faciem lauemus, bonis operibus, ut, scilicet, faciamus bonum, tertio ut caput vngamus: totum tribuentes Deo. Maria enim primo lachrymis pedes Domini, & suam faciem lauat, postea ad vngendum caput Christi accedit.

D. Gregor. in 8. caput Job. [exterminant facies.] Similes sunt hi hypocritae Simoni Cireneo, qui crucem Domini angariatus, & non ex charitate portat: ita & hi, crucis mortificationem non ex charitate ferunt. [Idem in 8. caput Job.] [si lumen quod in te est.] Tenebrae sunt, si hoc quod bene nos agere credimus ex mala intentione fuscamus: quanta ipsa mala sunt, quae mala esse, etiam cum agimus, non ignoramus: & si tibi nihil cernimus, ubi quasi discretionis lumen tenemus, quae cecitate illa perpetramus, quae sine discretionem operamur?

D. Christost. homi. 11. Reprehendit primo Christianos, qui cum non ieiunent habitum tamen ieiunantium ferunt, peiores hypocritis, nam hi si videri ieiunantes volebant, etiam ieiunabant. Reprehendit secundo feminas quae exterminant facies suas fucis, hypocritis peiores illi enim sibi solis mali sunt, ac feminas se & miseros corrumpunt iuvenes. [Vnge caput.] Non ita ad litteram intelligendum est, neque Christus post ieiunium vngit caput suum, neque monachorum populi ieiunantes vngunt caput, sed sensus est, exhibete vos latos sicut olim in festis diebus Iudaei cum latabantur vngebantur, ut habetur i. reg. 16. & 2. reg. 2. & 5. & vrantur thesauri summo studio occultare contendatis. [Vt appareant hominibus.] Brevis plane & laevis tanti laboris merces, ergo theatro dissoluti vacuantes. [Pater tuus reddet.] Si igitur gloria hominum quae sit, parumper expecta, & Pa-

ter tuus coram hominibus & angelis glorificabit te. Interim libera te a gravissimo onere placendi omnibus, etiam vilissimis hominibus. Utque te malis laudent, a malis laudari, malum est. [Idem homi. 10. ex varijs locis Matthaei.] dicit antiquum morem fuisse pijs, ut cum ieiunarent vngerent caput & faciem lauerent, ut patet Iudith. 9. Helter. 2. Danielis. 1. Ad secundum spiritum, caput vnge. i. Christum id facies, si misericordiam egeno praestiteris, quod enim huic, etiam illi praestiteris. [nolite thesauros.] Haec tenus Dominus vanam gloriam fugaverat. Inde facile iam contemptum terrenorum inducit supra enim dixerat, beati misericordes: rursus, relinque pallium te cum iudicio contendenti: nunc multo maiora praecipit, scilicet, terrena contemne. [nolite thesauros.] Sed si times dare elemosynam tibi pecunia pereat: imo certe peribit, nisi dederis. Dices seruo ea filijs. Imo non servas sed tunc & furibus. Dices, non omnes a furibus sunt expoliati, certe plurimi. Et ut nullus fur te expoliet, quod maius esse potest in eodem modum, quam cor habere thesauro tuo infixum? ubi enim est thesaurus tuus, ibi & cor tuum habes: ergo cor servum factum ex libero: nunc quid de coelestibus, semper de pecunia cogitas: nunc quid credens his qui veritatem tibi dicunt: velut canis servando thesauro reuinctus, omnibus tibi poscitis oblatras. [Lucerna corporis.] Quod est oculus corpori, est intellectus animae. Ut igitur parum curas vestis, ferica, aut aurea, si esset tibi oculis carendum (oculos enim alijs omnibus praefereamus) ita curanda nobis est oculorum animae sanitas, etiam alijs omnibus pereuntibus. Plane fonte obsecro, fluvijs exsiccat, ita si oculum animae terrenis affectibus obsecaveris, quae inde prodibunt tenebrae. Quando lux extinguitur, gubernator submergitur, dux capitur, qui est alijs reliquis salus. Sapiens vero non dixit mala quae ex diuitijs veniunt. Lodias lites, & alia. Sed lumen comitatur, egritudine. Sane quisque cum pecunia indivisibile consortium habet. Igitur, quid valet miles armis splendens, si ducem prius? quid valet aurata navis, sine gubernatore? quid valet corpus exornatum, sine oculis? quid curas aureum lectum, si ibi sit tibi languendum, talis est conditio tua, si aurum cupide possides. Quid cupis, cum thesaurizas, delectari: ne ergo thesaurizes & liberior tibi delectatio erit. Cur de fodi thesaurum ut securus sit? recode in celo, & tutissimus eris. Hic adverte, quod infra, possidere diuitias, dixit esse, spinarum la-

Matth. 9.

Psalm. 50

Isaia. 1.

Genes. 3.

nem, ut enim qui in tenebris ambulat, fures purat esse serpentes, & umbras latrones: ita diuites, quid non timeat? ad omnem iniuriam efficiuntur molles, ad solam diuitiarum curam ferendam, fortes: quid enim non ferunt, ut dicant? Velut qui supra fingunt exultum, fortianimoludunt, ad cetera inertes. Obsecrat igitur animum diuitiarum, amor, sicut humor oculi pupillam. Et prodest si tibi quis demonstrat, locum innumum, ubi recondere thesauros, ibi abscondere: monstrat Christus celum, tutiorem locum, ibi recondere: ubi non solum aurum erit sine fructu, sed tibi certissimos fructus, velut semine, producet. Quod si moram times: at quam multa facis, & plantas, quorum fructum non in proximo, sed de longe expectas? An illis feruas, nos te admonemus, ut tibi seruas: quid enim si dies iudicii cito venient: ubi nemo sanctorum rogabit pro te, nemo pro te.

Author in per. bonis. Omnium bonorum fortiora sunt, elemosyna, oratio, ieiunium. Elemosyna contra avaritiam. Contra gloriam vanam oratio. Contra gulam ieiunium. Porro oratio faciunda est elemosyna: non enim (inquit) apparebis in conspectu meo vacuus, id est, sine elemosyna, & ante orationem prepara animam tuam: prepara autem per elemosynam, sicut per oleum accenditur lucerna. Preparatur etiam per ieiunium: nani cor contritum Deus non despicies: contritum autem ieiunio, sicut pane confirmatur, vino laetificatur. Recte igitur sancti in opere, & Dominus in hoc Evangelio orationem, ieiunio & elemosynam copulat, quasi militem armans. [ieiunantes nolite esse sicut hypos.] Quia peccatorum opera Deo non placent. [tristes.] Ieiunium necessario facit tristem. Sed Dominus vult ne furo ostendamus tristitiam. Ieiunium ostendat te, non vero tu ieiunium. Quam vero peccat, quia non ieiunans exterminat faciem, ut videatur ieiunans: castigat ille faciem, quia fraudi non consentit, & naturam: quia non est ad illum dolum composita. [faciem tuam lava.] Facies est conscientia, iuxta illud, ex quo tibi facies mea, & Vidi Dominum faciem ad faciem, ut enim facies pulchra grata est intuitibus: ita conscientia munda Deo. Ut igitur facies risu hilarescit: ita & conscientia, spe. Sensus ergo est, cum ieiunatis spe aeternorum exhibeamini. Nam qui propter homines ieiunat (ut qui sine spe sunt) necessario tristitia praefertur. Sed nota, cum ieiunas, prius mente a vicijs, quam corpore ab elcjs. Caro enim

delectatur mducendo, anima peccando, cum igitur ieiunas, si sic oportet, potius signa tibi essent ostendenda luxus, quam tristitia. Vbi adverte quam cupit Dominus opera nostra in affectu fieri. Lex enim vetus in opere est, nostra vero in affectu. [nolite thesauros in terra.] Quia non estis de terra, nec de terra venistis, nec terram in aeternum recepistis: sed ad tempus, ut ea vinceretis, estis de caelo, de caelo venistis, in caelum redibitis: ibi ergo, id est in patria tua substantiam tuam colloca. Cur vero vis in terra aliena servire diabolo, cum possis in terra regnare cum Christo? & cur thesaurizas ubi aurum tuum damnum pati potest: non vero ubi non potest? Quia stultitia est tibi relinquare, unde exiturus es: non vero premittere quod amaris? Hae recte congregari esse, quid prodest, si tibi dispersum est: in recordis in terra, quid speres in caelo? quid enim speret in caelo, qui nihil habet in caelo. [Lucerna corporis.] Non de oculo corporis loquitur, dicit enim si oculus tuus simplex, aut nequam fuerit, quae corporali oculo non conveniunt. Iam si oculis tuis quaerit caelestia, mundus est, beati vero mundis oculis, quia Deum videbunt, sed si terrenis offuscatur, quibus non sordibus co-spurcatur? totum corpus tenebrosus est.

D. Basil. hom. 1. de lau. ieiun. [hypocritarum.] Noli tibi coronari, noli tristis esse dum quare ieiunio contra ob mentis sanitatem gaudeas: enim vermes qui in puerorum intestinis signantur, acerbis sanaturis peccata intestina, ieiunio curantur. [Vnge caput.] Vnge te vnguento sancto, ut conspiciam cum Christo vincto possis habere. Porro ieiunij canices a Paradiso ortu habet, ubi Dominus ab arbore abstineret iussit, at abstinentia ieiunij nomen est. Ieiunia igitur ne terra tua maledicta, spinas tibi profertat & tribulos. In tristitia & dolore vivere iussus es, cur ergo delicijs indulges? si a ieiunio te excusas, quia infirmus es, cur ergo te elcjs impleas? si quidem infirmi inedia curantur: & navis magnitudine sarcinarum, facile summergeit. Moses ieiunans per. 40. dies tabulas accipit, quas luxus populi confringit, in monte Moses ieiunat: at in valle populus manducat, & ideo idola colit. Ieiunium dat matri Samuele, Saronem, cui vehementer precipitur ut a vino & lycera caueat. Ieiunium sacerdos facit, Nazareos sanctificat, Pueros in fornace custodit illefos. Danielis ieiunium etiam Leones ieiunare docuit. Ieiunium mater est sanitatis, iuventutis pedagogus, senectutis ornamentum, pacis coniugum, nec de ieiunante femina suspicatur maritus. Dominus To. primus. K iubeat

1. Tim. 1.
2. Tim. 1.
3. Tim. 1.

Genes. 3.

Genes. 3.

Exo. 32.

Eodem.

1. Reg. 1.

Iod. 13.

Danie. 6.

iubeat sabbatum servari, ut daretur requies iumentis, & tu ieiunium servas, ut requiem des famulis, totos illos ventri tuo in servientibus. Omnibus rebus sua visitudo est, tu ergo post gulam ieiuna. Bape ista ieiunium laudat, ut internatos mulierum minor sit. Paulum triduanum ieiunium subuehit in celum, & Dominus non prius vincit, quam ieiunet, in deserto. Nimitas ieiunantes cum beatis suis ieiunium Deo reconciliavit. Fand genus est demoniorum, quod non nisi ieiunio pellitur.

Idem ho. 2. Qui pugnat cum hoste corporali, manducant ut vincant, at qui cum hoste spiritali, flaginant spiritu, attenuent carnem.

Euthymius. [Vnge cap.] Latus sis, ut ipsa letitia ieiunij laborem faciat leuiorem. [tinea & fures] Apperit laudis, laudisq; ipse sunt quae bona nostra furantur. [si oculus tuus fuerit simplex.] Id est sanus, totum corpus erit illuminatum, sed si egrotus fuerit, tenebrosus erit, non habens ab ipso lucem: ita & mens obsecrata cupiditate diuitiarum egrotat, tota ergo animam obscurat.

Hilarius ca. 3. [Vnge caput.] Id est, oleo misericordiae animam tuam exorna, alioquin fugientes agnosce, vngimur magis cognoscimur, & rediculi erimus. [nolite thesa.] Vt omnis cura sit placendi Deo. [totum corpus.] Si lumen cordis purum manet, claritatem eterni luminis corpori tribuet, & splendorem originis suae, corruptioni carnis infundet. Si autem obscurum peccatis sit, videri mentis natura corporis subiacet, & tunc periculose, generalitati mentis, terrene carnis vitio fa origo dominabitur.

D. Thomas ex Isidoro super Amos. Qui a cibis abstinet, & est malus, similis est diabolo, qui non edit & malus est. [Vnge caput tuum.] Id est, mentem olio nitore conscientiae, ne diabolus per capillos, id est, cogitationes, teneat te, secundo oleo charitatis, prudentes enim virgines accipiunt oleum, tertio oleo compassionis, secundum illud. Ecce. 9. Oleum de capite tuo non deficiat, quarto oleo letitiae, quo reges & sacerdotes vngentur ac si dicat, hilarem & festiuium te exhibe. [fuit lana.] Per

Apoca. 11. contritionem confessionem, patientiam (lauent enim stollas suas in sanguine) & etiam per orationem, iuxta illud, attiram pulillum aquae, & lauentur pedes vestri. [parri tuo.] Per creationem recreationem, & conseruationem. [the saurizare] Nunc prohibet, reges habere thesauros, non, quia quod priuato superfluit, regi

est necessarium. Secundo prohibetur ne confidant in pecunia thesauris. Baruch. 3. vbi est aurum in quo confidunt homines. [tinea & fures.] Nam diuitias petita consumunt, quae per lineam si latent, per eruginem si pateant significatur. [the saurizare.] Quia Deo quid dona bis si iuste egeris aut quid de manu tua accipiet lob. 34. [oculus tuus simplex.] Ad litteram si oculus fortis est, totum corpus dirigitur ad recte agendum, secundo exponitur. Si oculus mentis in terra inclinatur, etiam inclinabuntur omnes alij sensus, tertio si oculus animae rectus est, omnia membra corporis tui seruabuntur a peccato, quarto si intentio recta omnia etiam opera tua erunt recta, quinta si praelatus qui est oculus gregis sanctus est, tale erit, & corpus gregis.

Simon de Cas. li. 10. c. 36. Ieiunium naturae humanae insitum est, quia quoties Deum nobis placere volumus, ieiunamus: quoties etiam aliquid a Deo impetrare cupimus. Ieiunium est imitatio Angelorum, initium beatae vite pars glorificatio corporis naturae libertas. Dominum in ventre subtrahit arma diabolo, vetat ne animus qui Dominus est, sui corporis, id est, seruatur a peccato, facit vigilem & paratum. At non ita ieiunandum, ut melioribus sit impedimentum. [cum ieiunatis.] Supponit ergo ieiunium fieri ex naturali, & diuino ductu. [sicut hypocrite.] Hi sunt similes pictoribus, qui nulla de interiorum curam habent, modo quae exteriora sunt, pulchra videantur. [repperunt.] Ideo lob. 20. dicitur gaudium hypocritarum ad instar puncti. [Vnge caput.] Quam Deus horret hypocritam ut velit potius in aliud extremum, id est, in mitorum corporis indicere, quam in hypocritis speciebus. [the saurizare.] Docet non querere nostram felicitatem in terra perditionis. Sed in locis tutis. [in terra.] Quia terra maledicta est in opere tuo, dicit Deus, & ita dicitur, Vt vobis habitantibus in terra. Terra si quidem data est in cibum serpentis. Gen. 3. Ergo omnes qui colunt terram, ipsi de tormentis deputabuntur, quibus & serpens. Terra fundata est super aquas, resluxa, ut nulla terra firmitate habere possit. [in celo.] Decebat filij Nathanael oculos fuisse, nisi thesaurum reconditum (scilicet in celo) se habere ostendissent. [si oculus.] Est oculus sicut auriga corporis. Oculi vero exterior lumen accipit ab interiori hic si nulla rerum compositione vicietur, sed simplex maneat, sine alicuius rei terrenae admixtione, sed vnice agens propter Deum, oia recta sunt, unde lob. 16. ad Deum stillat oculus meus, & in psal. oculi mei semper ad Dominum.

At oculo

At oculus malus depredatus est animam meam. [si ergo lumen.] Si caligaret in nostro hemisphaerio soli, quantae essent tenebrae?

Hugo Card. [tristis.] Non remouet Dominus a ieiunio omnem tristitiam, sed tristitia fiet. Est vero ieiunium spirituale, de quo Ias. 8. di. solue vincula impietatis, hoc est ieiunium quod elegit ieiunium corporale multa bona facit, pauperes reficit, frange enim esuriem pauperem tuum, nolle est subleuiat. Danieli. Mala fac ieiunare cogebat pueros, ut essent sublimiores: capae reuelationem facit. Danieli post ieiunium sunt reuelationes, Deum videre facit.

3. Reg. 19. Ieiunauit Elias & peruenit ad montem Dei Oreb. Auctoritate coram hominibus testatur: quia ad Baptisum ieiunantem colluebat omnis populus. Petrus exiit, ut constaret in Niniuitis. Lasciuia mitigat hoc enim genus demoniorum non efficit nisi ieiunio & oratione. Sanitatem praestat. Somnus enim sanitatis in homine parat. Ecce. 31. Da monem superat, quia Iudith post ieiunium amputauit Holopherni caput. Liberationem per alium impetrat. Vt Hester quae ieiunans impetravit Iudaeis securitatem, Spiritum sanctum adducit.

Marth. 3. Iste. [Vnge caput.] Nam ieiunantibus Apostolis Spiritus sanctus datus est. [sicut hypocrite.] Sicut enim deliciae, ita neque affectus fides decent. Caritatem. [apparent.] Non est totum gloria labijs hominum committere, videlicet arca sine clauis, & sera. [lana.] Non dixit lana caput, quia caput nostrum Christus sordes non habet, a quibus lauetur. [pater tuus qui est in abscondito.] Id est, humilis & pura conscientia. [nolite thesa.] Id est nullum opus facite pro comodo terre no. [fures effodiunt.] Quidam sub lapide abscondit thesaurum, & in lapide scripsit, hic sunt, aliter effodit, & rapit, super scribens, hic non sunt. Prior mortuus pro dolore est. Porro thesaurus scientiae, non est absconditus, nec thesaurus culpa, iuxta illud thesaurizans tibi iram. Rom. 2. [the saurizare vobis] Non Deo, lob 22. Quid prodest Deo si iustus fueris, aut quid conferes ei, si fuerit immaculata vita tua. Recte igitur, quid mihi est in celo, & ate quid volui super terram. [ubi fures.] Nau. 1. Celebra Iuda felluitates tuas, quia non adijciet, ut pertrahat per te Belial, vniuersus interijt. [ubi est thesaurus.] Oculi stultorum in sinibus terra. Prover. 17. Sunt enim in terra, sed cor sapientis in dextra eius, id est, in eternis. Cor vero stulti in sinistra, id est, in eternis. Ecce. 10. Oculi Iacob in terra frumenti, id est, in celo. Deute. 33. [si oculus tuus.] Non dicit oculi, quia intentio debet esse ad vnum. Cantu. 4. Vgl-

nerasti me in vno oculo tuo. [si oculus tuus fuerit nequam.] Oculus infirmus in tenebris videt recte, in sole nihil: ita vici mudani in mundanis prudentes sunt, in celestibus caci.

Gaietanus. [exterminant.] Obscurant, ut foeminae artificio lucere faciunt facies, ita & hypocrite artificio obsecrabant. [Vnge caput.] Non habet vngere sed ita occulte facere, ut vana gloria non surrepat. [pater tuus.] Ergo elemosyna, oratio, & ieiunium sunt opera Deo grata & meritoria. [nolite thesaurizare.] Non prohibet ne filij thesaurizent parates, nec reges sibi, ut non gratentur populum, nec quibus sibi, ut organa necessaria ad vitam habeant: verat igitur ne thesaurizemus habentes cor in terra, celorum obliuisci: qui enim memor vitae caelestis, filijs sibi, aut Reipublicae recodit videtur recedere in terra, sed potius recodit in celum: valde vero degeneras, si animam immortalem, cuius est de vita futura cogitare in terra figis, in terra tantum thesaurizando. [si oculus tuus fuerit purus.] Sine alicuius humoris admixtione, omnia officia corporalia erunt lucida, quantum est ex oculorum fulgore: sed si oculus fuerit impurus velut in tenebris sumus, nihil clare exercebimus. Sic si ratio tua fuerit obscurata, vniuersa operantia, erunt tenebris peccatorum inuoluta. [si ergo lumen.] Si ipsa ratio quae luminis vice fungitur, quia in terra fixa est, obscuratur, ipsa opera tua, non solu tenebrae, sed immania tenebrae erunt.

Chromatius. [Vnge ca.] Vt si fieri possit, corporis ieiunantis afflictionem vultus hilaritate velemus. Iam si via vniu caput habere perpetuo, & faciem lotam, insiste operibus misericordiae, & ieiunij. [nolite thesa.] Contrarium est saluti, diuitias sectari, & querere quam enim difficile diues regnum Dei possidebit: nam qui volunt diuites fieri incidunt in laqueum diaboli, & diues sepultus est in inferno. [the saurizare in celo.] Si queris quomodo Dominus docuit iuuenem, dicis. Vt Matth. 19 de omnia quae habes, & da pauperibus & habebis thesaurum in celo, & ita ad Timo. 6. diuites facile tribuant, & communicent, thesaurizent sibi thesauros in celo. [est oculus tuus.] Oculus noster est fides quae in huius seculi nocte, suo splendore, ne infoueat eadamas peccatorum illustrat, haec fides si vicij aut haeresi deprauetur, in tenebris sumus.

Glossa interli. [Vnge cap.] Caput vngit, qui spirituali letitia interius pinguescit. [pater qui est in abscondito.] Per fidem in corde. [the saurizare in terra.] Id est, in transitorijs. [ergo tinea.] Superbia & inuidia.

To. primus K. Glof

credibilem noxam ostendit nasci ex amore diuitiarum: siquidem dicit, vt de necessario etiam cibo non cogitemus. [ad futuram.] Non loquitur de anima: quia hanc augeri nequit, sed de corpore loquitur, quod non tam alimonia crescit, quam prouidentia creatoris, quia secundum Paulum, neque qui plantat est aliquid, sed qui incrementum dat Deus. [respicite volatilia.] Vbi uero dicit Dominus curam cibi & vestitus: reliquorum quae minora sunt, etiam curam vetat, animum exemplo, quas Deus tanta prouidentia pascit. Sed attende, Dominus haec vulgo dicit: at diabo loquitur. Non in solo pane uiuit homo. Item ille potuisset Dominus Moysen, & Eliam, & Ioannem afferre, qui de victu non fuerunt solliciti, noluit tamen, sed irrationalium attulit securitatem: ne quis se excusaret, quod nondum ad Patrum illorum sanctitatem accessisset, at qui adductis exemplis de irrationalibus, tollitur omnis contraditio. Imitatusque est legem, quae ad apes aliquando remittit, aliquando ad formicam. Aliquando ad torcurem. Ecclesiast. 30. Aliquando ad hirundinem. Et magnum est assequi nos posse uoluntate, quod bruta assequuntur natura. [quod non seminant.] Non dixit, quae non capiuntur, hoc enim praedictorum professio est, sed qui non seminant. Quid ergo non est seminandum? est sane, sed sine sollicitudine, si ne pusillanimitate. Nam nec de cibo oportet angere distendi, dicente Dauid: Aperi tu ianuam tuam: & item, Qui dat iumentis eseam ipsorum. [Dices, quis sunt sine cura? certe sancti scriptura adducti:] & Iacob nudus dicebat, Si Dominus dederit mihi panem, igitur a Deo expectabat. Apostoli sine cura dicunt, Ecce nos reliquimus omnia, & tria millia credentium, qui uidebant possessiones suas. Quod si haec non mouent te, certe moueat, quod nihil tibi tua cura praestat. Si quidem, per curam non poteris tibi adiacere cubitum unum. [Quod si necdum credis posse te abijcere curam, similis es homini qui semper cum meretricibus voluptuatur, & ideo non credit, fieri posse, ut talis quis sit, & similis est Eligui non credebat, aliquem esse, qui Deo seruiret, cum tamen reliqua essent septem milia seruorum Dei. Nos tamen qui multos monachos sine cura uidemus, credimus praeccepta Dei esse facilia. Interim dilectissimi, nihil uos iniustum possidete: uestra egentibus erogate: ita fiet ut paulatim ad maiora proficiatis. Scimus enim quosdam gentiles

nihil mundi fuisse sollicitos, at nos iusti sanctos antiquos transcendere, infra gentiles iacemus, quid dicam? Angeli esse iubemur, & nec homines sumus: nam rapere aliena, beluinum est, non humanum. [Talia.] Poterat adducere exemplum de pauone, de cigno: noluit uero, sed de lilijs, herbulis, scilicet, & nec isto contentus, adducit fenum & nec hoc fat fuit, sed ad duxit fenum: quod hodie est, & cras in clibanum mittitur & non dixit solum, Deum habere curam illorum: sed quod Deus sic uelit, & deum addit, quanto magis uos, uos scilicet quibus Deus animam dedit: corpus tale, propter quos fecit mundum, &c. propter quos filium suum misit, &c.

[Iam quid de pretiosa veste superbimus? in qua de nobis lilius habet uictoriam. Vocat nos igitur Dominus ad quietem. Si quidem labor est curam habere. [non laborant.] Non aufert quin laboremus: sed sollicitudine nos exonerat. [ut Salomon.] Qui tantum distat ab herba quantum mendacium a ueritate, & tamen superabat Salomon omnes reges in gloria sua, si igitur effudit Deus opes suas in herbulam, quae cras non erit, qui effundet in te?

[Quod si de necessarijs curare prohibemur, quae poena dignus est, qui superflua curat? & quae, qui ad aliena suspirat. [haec gentes inquirunt.] Pudorem nobis incutit, quod sub gentium uisitate iacemus. [scit pater reser.] Addit spem, & solatium, nec enim dixit scit Deus, sed scit pater uester, at neque alij patres suos filios despiciunt. [quod his indiget.] Non despexit Deus herbas, etiam superfluo eas amiciens ornatu, & tibi deerit necessarium? [primum querite.] Exolutos a cura terrenorum, id est, ad altiora prouocat, non sumus nati ad esum, aut vestem: sed ad regnum, regnum queramus. [adiacentur.] Inter temporalia nil magnum est, si ad aeterna conferantur. Quare igitur futura, & sic optime consequeris praesentia. Igitur non uult nos Dominus nudos, aut famelicos, sed ut abundantius donaret, iussit terrenorum curam deponere: si curas temporalia, nec temporalia assequeris nec aeterna cura aeterna, ut utraque assequeris. [sufficit diei.] Sat est maledictio illa, in sudore uultus tui: cur tu sudori curam adiungis? sat sit diei sua afflictio: id enim ualeat malitia, ut si est malum in platea, quod non fecerit Dominus: & ego Dominus faciens pacem, & creans mala. Isaia. 45. & Philistinorum

norum Satrapae, afflictionem suam, malum vocabant. Ab hoc malo Dominus liberare nos cupit, nihil enim est quod excruciet, nisi cura: & ideo Paulus uult uirgines sine sollicitudine esse. Haec omnia Dominus suo confirmauit exemplo, qui nec ubi caput reclinaret habebat: & Apostoli non habuerunt argentum aut aurum in zona, & tamen, inquit, nihil aliquid defuit uobis?

Author innotinatus, Si habens diuitias, non illae te superbum faciunt, aut violentum, aut non distribuentem pauperibus, non seruis illis, sed Dominus es earum. [nolite solliciti esse.] Quia sollicitudo est filia desperationis, ideo enim sollicitus: quia non habes spem in Deo, & ideo non habes spem, quia non bene operaris, bonum enim opus sperare facit: spera, inquit, in Domino, & fac bonitatem, & pascere in diuitias eius: & nota quod Dominus non dixit Ade in sollicitudine uelceris, sed in sudore uultus tui, laboranti enim in diligentia suae praemium panis subministratur: sicut dedisti, in penam desiderii, subducitur. [anima plus est.] Nisi animam esse uoluisset, non creasset, & quandiu esse uoluerit, escam, quae sit, praestabit. [volatilia.] Dedit non laborantibus, & non dabit ijs, quibus laborandi dedit scientiam, & fructificandi spem: animalibus dedit propter hominem, & homini non dabit? Animalibus dedit, quae tunc sunt, cum uiuunt, homini non dabit, qui tunc maxime est, cum uita defunctus est? [cubitus.] Si cogitans, nec minimum efficere potes, quomodo te totum seruabis? nescientem Deus te in uero seruauit, & auxit: augeat & nescientia lilia: sic & te nescientem augebit. [non seminant, neque uent.] Docet, quod exercitium uiri est seminare: foemine uero, [quanto magis uos.] qui intelligit quid est homo, non desperat de Deo: ad cuius imaginem factus est homo. Cur de Dei sapientia uis esse sollicitus, de qua si sollicitus non esses, haberes: de iustitia potius sollicitus sis, de qua quia sollicitus non es, non habes. [haec gentes inquirunt.] Qui credunt se fortunam gubernari, nos uero credimus quod prouidentia Dei gubernamur. [sufficit diei.] Diem uocat necessitatem praesentem, cras uero futuram.

Diuus Basiliius Regula secunda, capi. primo. [nemo potest.] Explicatur hic locus per illum, quae participatio est iustitiae cum

iniquitate, lucis ad tenebras, Christi ad Belial?

[Idem in Responsione. 106.] [nolite solliciti esse.] Qui habet uehemens in exequendis mandatis Dei studium, & in explebilem eorum cupiditatem, spacium non habet, ut ad sollicitudinem temporalium dilabatur.

[Et Responsione. 107.] Dominus iubet alii Matth. 15 famelicos, ueluti nudos, & Paulus inquit, Actor. 10 Omnia ostendi uobis, quod sic laborantes oportet suscipere infirmos, & alibi, Laboret potius manibus quod bonum est ut habeat, Ephes. 4. unde tribuat necessitatem patienti. Ex his perspicuum est, laborare pro se, & sollicitum esse pro se, interdici, at pro utilitate proximi mandari.

[Et Responsione. 127.] Qui certissime nouit Christum uera dicere, cum dixit, haec omnia adiacentur, nequaquam in curis uita huius, Luc. 8. quae uerbum suffocant, occupatur, sed certans bonum certamen in Domino confidit, 1. Timo. 3. qui dixit, Dignus est operarius mercede, & cibo suo, laborat tamen propter mandatum Domini, propter quod laborare & sollicitum esse, hominis est Christum amantis & frater nam charitatem diligentis.

Euthymius. Mammone Dominus dicitur, propter inbecillitatem eorum qui eius dominium sustinent. [anima uestra quid.] Aliquando sola mens curis angitur, aliquando anima & corpus: utrumque Dominus vetat. [volatilia.] Aues quae ab initio in eodem statu permanent, pascuntur a Deo, homo uero a Deo aduersus cibo priuatur, qui ei restituitur, si reuertatur ad Deum. Aues uero nutrit Deus imitens eis naturalem instinctum, unde cibum colligunt. [quid u. an. ducimus.] Iterum aufert sollicitudinem, quae adeo violenta est, ut uix abijci possit. [scit enim pater.] Qui magis curabit de cibo uestro & potu, quo haec magis necessaria sunt. [sufficit diei.] Igitur non amputauit poenitus curam, sed diei praesentis curam, ut necessitatem concessit, cras uero, ut superfluam denegat: licet quidam dicant, quod su pra omnem curam uetauit, propter perfectiores: nunc uero diei praesentis curam concessit propter imbecilles.

Diuus Hilarius Cano. 5. Par esse non potest ad seculum, & ad Deum cura: siquidem unum opus utriusque placere non potest, amat Deus paupertatem, seculum diuitias, &c. Vnicui enim rerum aeternarum curae nos uult esse intentos. [anima plus.] Multum To. primus K 4 mor

1. Cor. 7.

Luce. 9
Actor. 3
Luce. 12

Psal. 14

1. Reg. 19

Genes. 28
March. 19
Actor. 1

Psal. 144
Psal. 146

Prouer. 6
Jeremi. 8

Indic. 14

Matth. 4

1. Cor. 3

mortalitatem animarum negantes, similiter & corporum resurrectionem, dicunt: quomodo corpus esse poterit sine cibo? ex qua diffidentia in deliciis labuntur, ideo Dominus iubet, ne solliciti de cibo corporis nostri futuri sumus: qui enim animam verbo dedit esse, eodem verbo dabit corpori conseruationem. [*Volatilia cali.*] Id est daemones, quibus si Deus dat esse, quanto potius nobis? [*cubitus vnum.*] Infidelitas est dubitare, quo habitu corpus nostrum surget. Deus enim dabit vni corpori cubitus vnum, alij duos, &c. [*lilia.*] Id est, Angelos quos si sine suo labore Dominus gloria claritate vestiuit, cur non etiam nos? qui futuri sumus in resurrectione, sicut Angeli. [*semm.*] Id est, infideles: quibus si Deus dat aternitatem ad poenam (nec enim in illo inferni elibano, mors requies est) cur non potius Christianis dabitur aternitas ad gloriam? [*crassimus dies.*] Cum dies non possit esse sollicitus, reliquum est vt intelligamus praecipi nobis, vt in seculo praesenti curam habeamus, (hic enim dies noster est, quem mortis finit nox) quod si hic curam habemus, non est quod de futura diei mercede ambigamus. Sat sunt peccata nostra seculo nostro, ad quae purganda dies hic nobis coactus est, alioque futura secula ex se sollicita sunt dare praemium & poenam etiam non sollicitis.

Rupertus libro sexto, de gloriſic. Docet Dominus, vt qui ſpiritalibus ſtudijs donci ſunt, a curarum ſecularium turbaſe liberent, dicite enim Martha cur ſollicita es, & turbaris erga plurima. [*duabus dominis.*] Non dixit, duobus regibus: nam idem attiret & Salomoni ſerviebat & Hiras. Sed duobus dominis: quia dominatio ſuperbiæ faſtus eſt, quæ cum ſit in factiones diuiſa, duos admittere nequit. Neque enim quis Dauidi & Abſaloni herere poterat, illi adheſerebat bonus Chuiſi: hunc non diligebat ſuſtinebat malus Achitophel. Mammon princeps eſt ſeculi: qui dixit, hæc omnia mihi tradita ſunt, & cui volo do ea. Sed mentitur, quia ſolus excelfus domina- tur in regno hominum. [*num diliget, alium contemnet.*] Dauid non diligebat diabolum ſed deſpexit Deum in negotio. Viriſtideo ſuſtinebat diabolum. Nec ergo aliquando liceat vobis Deum contemere fugite a ſollicitudine māducandi & bibēdi. Hæc enim multis cauſa fuerunt vt Deum contemnerent, vt Saul. Licitum eſt contemere ſe de ſibi &

familia: sed vide nedum à necessitate co-
peris, per amorem feruius Satane, idelt,
dum putaste ire contra impetum fluminis,
ab eodem rapiaris.

¶ At si hanc non curaueris, unde esca & vestis? huic respondet, nonne anima plus est quam esca. Saturabuntur ligna campi: illic passeret nificabunt. Herodij domus, dux est eorum. Christus herodius est, & hic est dux passerum eorum, qui nihil congregant. Domus herodij vita Apostoli ca est, ad quam si confugitis, ligna cam pi, & cedri Libani, id est, diuites extendent ramos suos, vt in eis edificetis nidos, id est, construent vobis monasteria, in quibus sicut in nidis, vespere & mane cla mare & narrare Dei laudes licebit. Igitur pauperes Christi, ijdem dicuntur passe res: ijdem & lilia, vt Ecclesiast. 39. dicitur, Florete flores quasi lilia. [quanto magis vos.] Vestiemini in celo: nam hic ita vestiri, stulticia esset. [modica fidei.] Fides magna fuit in pueris, qui dixerunt. Potens est Deus eripere nos de igne, quod si non fecerit, notum sit tibi Rex, quod Deum tuum non adoramus: ita magnafides est, cum dicit. Potens est Deus pas cere nos sicut volatilia pascit: quod si non fecerit, notum sit tibi Mammion, quod te non colimus. Parua fides est eorum, qui dicunt. Si est Deus in celo, aut si est scientia in excelsis: & qui quærunt Deum, quia saturati sunt, & non quia videntur ligna: quod si non saturarentur, murmurarent. [ne solliciti fias.] Quia vult docere Sabbatissimum Dei contem platione, ideo rationibus multis id per suadere conatur. Prima quia id gentes in quirunt: quæ cum habeant, propitiaria plena, beati dicuntur: quia aliam bea titudinem non sperant. Secunda, Pater vester pascit, tunc maxime, cum res vi dentur magis desperare. Vt Elias per An gelos pascitur, & per viduam, & per cor uos, vide per quos: [Querite regnum Dei.] Id est, verbum qui est thesaurus in agro Ecclesie paraboli ce absconditus, quem qui inuenit vendit omnia quæ habet, id est, inueniæ a se ablegat curam, vt cum Maria sedeat ad pedes Domini. [ad ysiemur.] Si super salutem & speciem eam dilexeris, venient tibi omnia bona paucis cum illa. [Nunc solliciti esse.] Ecce tertio eundem sermonem repetim quia grande negotium est, radicem esse

piditatis amaram, è fundo cordis euellere. *[crasimus dies.]* Id est, seculum futurum quo properant impij, ibi nō est sollicitudo, sed stulticia, quia apud inferos non est ratio, neq; sciētia, vel dies est, cui cras opponitur, dici benedixit Deus, & licet ingredi requiē de die, dies etiam per Christum appropinquat, igitur in hoc die operandum, nocti enim Iob maledixit.

D. Thomas, recondere, nō solū dīstrahit à Deo, sed etiam alienat, seruus enim quod est, Domini sui est, at impossibile est, huiusmodi duorum contrariōrum dominorū esse, & quidem seruire diuitijs, est illud malum sub sole de quo Ecclē. 5. vidi malum, diuitias congregatas in malum Domini sui, & nota, id dici Deum alicuius in quo quis finem suum statuit. Philippen. 3. Quorū Deus vēter est. Nota. 1. Mammō posse intelligi Dāmōnē, qui diuitijs præst, sicut est spiritus fornicationis, qui præst libidini. Quomodo igitur seruies Deo & diabolo, quousq; claudicatis in duas partes? Dices non pono finem in superfluis diuitijs, sed in necessarijs. Et hoc etiam prohibet Dominus dicens, nolite solliciti esse, Eutiches dicebat, quod viri Apostolici, non debent laborare. At si non laborant, nec manducant. Sic. 3. v. 1. 11. 12.

ant, nec inducent. Sane quilibet obliga-
tur vitam seruare, si igitur aliunde non ha-
bet, vero conferuet, obligatur laborare. No-
ta, unde q̄ hic prohibetur sollicitudo, idest,
vehemens animi applicatio ad temporalia,
maximè ad superflua, expectatio enim sol-
licitorum peribit. Nam sollicitudo de neces-
sarijs conceditur. 1. ad Corinthios. 2. Illa vero
quæ cum quadam desperatione est prohibe-
tur. [volatilia.] Qui dat iumentis escam ipso-
rum, habet igitur iumentorum providen-
tiam, quædā verius hominum. [considerate.]
Ad laudem Dei, meditabor in omnibus ope-
ribus tuis. [naque salomon.] Ars imitator natu-
ræ potest, non vero æquari. [ferunt.] At fe-
num & herba produciuntur in montibus fer-
uenti hominum. [Ego erite regnum Dei.] Ut
finem, & iustitiam eius, ut mediū ad finem.
Dicit iustitiam eius, quia per iustitiam ho-
minum, homines seruati non possunt. [ad-
ficiuntur.] Quis non affliget Dominus fame
animam multam sed contra, Paulus elurit & si-
tit? Responde, Dominus tollit escam, &
ut te curet, vel ut alij det. [solito sollicito esse.]
Ne omittas flere, de speratis pluvij. Sed
deca consilijs. [crassius dicit.] Curam fu-
tura, ne ex nunc accipiat, equidē nō debet
tempore metis, habere curā de vindemijs.

Simón de Cassia. lib. 10. c. 39. 40. Deus cum unus sit, unumq; filium habeat, unum in mundum creauit, unum cuius animam dedit, & unum corpus, & licet duos homini oculos, aures & nares dederit, unum tamen vitam in duobus oculis, unum auditum fecit in auribus ideo unitatem vehementer amat, eamq; diuidi cauet, igitur nemo potest duobus dominis seruare. Domini vero dicuntur duo, cum diuersa precipiunt, nam si unum multi precipiant, unus dominus censi potest, at Deus & diabolus contraria habet precepta, & consilia. *[ne solliciti sitis.]* Non sollicitudinem, si modum propter eam, nihil virtuti deprecet, & sollicitudinem, quae per nos sunt coplenda: non ea illa quae pater posuit in sua potestate. *[anima quid man.]* Arte vel studio quare quod edas, non sollicitudine, omnem sollicitudinem igitur projicietes in eum, ipsi enim cura est de vobis. *[in iustitia eius.]* Iustitiaregni est fides si pater ceteris virtutibus: sacramentis ecclesiarum & operibus bonis, quae est iustitia, abusus in iusticia Scribarum & Pharisaeorum, seu iustitia Dei, est conuersatio in terra facta caelestis. De multis Christus est iustitia, sanctificatio & redemptio. *[in castrium.]* Nescit quid pariat dies castitina, vitam ne, an mortem.

lugo. *[Nemo potest]* Nemo potest thesauri-
zare in celo, & in terra, simplice oculum, &
nequa habere. *[alterū contēnet.]* Deus in om-
ni peccato mortali cōtēnitur, adde quod li-
cet Deus à peccatoribus nō odiatur affectu,
oditur in effectu. Igitur diabolo seruit mal-
iti Pharaoni, qui iubet suos laborare in ope-
ribus lutij, id est, sordidis, ad edificandas tres ciui-
tates. I. Pithon, per quā auaritia Ramessē,
luxuria, Hieropoli, id est, superbiā. Est verō
diabolus dñs exactor, perfecti enim operi
inflabāt. Exo. 5. Est iurgiosus semper iurgia
quaric malus. Pro. 17. Est infidelis, ne tradas
annos tuos eu deli. Pro. 5. Est infidelis, quia
mēdax, & pater mendacij Joan. 8. *[sollicitus.]*
De curiosa & superflua sollicitudine sermo
est. De qua Bernard. circū sedulus explora-
tor, sequitur, obsequitur, simulat, dissimulat,
pedibus & manibus repit, si quomodo se
possit ingerere in patrimonium crucifixi.
[quid mādū.] Taxa iurguloi, diues, scilicet
ille sollicitus de cibo, & veste epulabatur, cum
quotidie spoli dide & indueret purpura, & c.
[anima vestra.] Adhuc, & adimple multi mi-
nibilib curatēs de anima, sed de corpore tantū
peritū superbi. Thimothei. *[pascit illa.]*
Qui praparat coruo esca. *[sanctus pater.]*
Nolite ergo cum exacerbare, de talibus cu-

Pri. To. K 5

IIaig. 60.

Thren. 2.

Numer. 11.

Romano. 8.

Plalmo. 30.

Prouer. 5.

ram habentes. [Volatilia.] Intelligi possunt religiosi, qui sine suo labore pascuntur a Deo hi enim sicut nubes volant, & sicut columbae ad fenestras. [salomo.] Vestiebatur enim hic alienis, lilia vero proprijs. [dicentes quid manducabit.] Multa sollicitudinis iudicium est, cum non solum mente cura geritur, sed etiam ore profertur, cum dicitur, ubi est triticum, ubi vinum, & etiam, quis dabit nobis carnes ad vescendum. [gentes inquit.] Qui enim secundum carnem sunt, quae carnis sunt sapientia. Igitur Dominus contendit auellere sollicitudines. Primo quia suffocant verbum Dei infra. 13. Secundo quia impediunt bonorum operum fructum, nolite serere super spinas. Hieremi. 3. Tercio quia illaqueant laqueis diaboli, incidit enim in laqueos diaboli. Timo. 6. Quarto, a spiritualibus retrahunt, spoliavi me tunica mea, quomodo rursum. Cantic. 5. Amaritudine inebriant, inebriauit me absinthio. Thren. 3. Affligunt spiritum, vidi in omnibus vanitatem & afflictionem spiritus. Eccl. 1. Non permittunt dormire, vigilia & tortura viro insomni, id est, cupido. Eccl. 31. Execant, Sedechias execatur in reblata, Sedechias significat sufficientiam, & reblata, significat multitudinem. Euerunt poenitentiam, Cain occidit Habel, id est, possessio luctum. [querite primum.] Quia tempus breue est, adesse enim festinant tempora. Deute. 32. [regnum Dei.] Quia longeuum, quia regnum tuum regnum omnium seculi. Item quia iucundam, quam magna multitudo dulcedinis tuae. Itaque quia gloriosum & diues, mecum sunt diuitiae & gloria. [nolite solliciti esse in ea.] Abstulit curam praesentium: nunc futurorum, qui enim vadit a fonte bibiturus, non curat quid in fonte bibet, largior vero est fonte providentia Dei. Caietanus. [vnum diligit.] Si sponte seruit, reliquo odio habito, aut si cogitur seruire, vnum sustinebit, reliquo contempto, non faciendo quae praecipit, is vero seruit diuitijs, qui fixit eor in eis. [nolite solliciti.] Quia sollicitudo habet non nihil seruitutis, & qui dem qui fecit quod in se est, & adhuc est anxius, timens sibi necessaria defutura, aut Dei providentiam non credit, aut modice credit. [anima vestra quid manducet.] Non dicit, quid manducet, non enim anima manducat, sed anima sollicita est, quid totus homo manducet & significatissime dixit, anima vestra ut tollat sollicitudinem eorum quae ad vitam nedum ad perfontam necessaria sunt. Sed ea ut intelligas hominem non debere laborare,

re, serere, aut nere: minime, sed quod ita se habeat homo, ut aues, quae cum faciat quod in se est, non ociantes in caueis suis, non mandentes quae sibi sunt noxia, pascuntur a Deo. Igitur providere magna cura de futuris, Dei est non hominis, ideo illi relinquendum. [cubitum vnum.] Statuta tibi statuta est, cogitare nihil proderit, ut eam augeas: ita & vita statuta est, cogitando, non ea augebis. [quid manducet.] Cura timida prohibetur. [querite.] Haec est ratio ad inueniendi quae queritis, victum, scilicet, & vestitum, & non dixit solliciti estote, quia neque circa regnum habenda est cura timida, dubia: imo vero securae quae fidei & spei innixa sit. Cum vero dicit primum, ne intelligas, quod regno quiescit, querere alia possis. Sicut cum dicit, primogenitum peperit, ne credas alium postea peperisse, sed intellige: quod ante regnum, nihil aliud quarras, quare ergo quomodo regnum Dei extendetur, & quomodo te, regnum Dei efficiaris. [adiciuntur.] Non computata in praemium, sed adiecta. At si haec liceret inquirere, non essent adiecta, sed quaesita. Haec vero promissio sit his qui quaerunt regnum, non gratia sui, sed gratia regni. [in crastinum.] Vetat omnem curam, quae praesenti tempori non congruit. Cura ergo Iosephi congregandi in septem annos, non erat cura crastina, sed praesentis, eo enim tempore illud curandum erat, sensus ergo est, ne praesentis occupetis curam, futuram tempore suam curam relictate. Chromatius, Deus verus est Dominus omnium, sed nominari spiritualiter vult Dominus eorum qui ei seruiunt. Cum igitur nos iam crepti simus ab infidelitate, indignum est Mamona velle seruire. Druthmarus. [nemo potest.] Immo Dominus Paulus iubet, ut per charitatem spiritus seruiamus invicem: ita est quod seruire possumus diis, humano seruitio quod graeci doli vocant. At Deo soli debetur seruitium, & adoratio quae latra dici solet. [volatilia.] Non prohibet serere & metere, sed prohibet, ne timore indigentiae thesauros recedamus, & pauperibus negemus elemosynas. [adiciuntur.] Ad necessitatem, non ad superfluitatem. Glossa interlinea. [Dominus seruire.] Bonus dispensator, non seruit diuitijs. [ne solliciti sitis.] Ut eorum cura retrahamini ab eternis, temporalia enim nihil sunt. [pater vester caelestis.] Igitur ecclesijs, coelestia, vobis ecclesijs prouidebit, [plures estis vos.] Adoptati in filios. [pater vester.] Si pater ne du-

Matthae. 22.
Luc. 22.

Gen. 41.

Galat. 5.

ne dubitade eas bona voluntate, quia bonis filiis, quomodo sua viscera claudet? [scit quid indigetis.] Et dat, uti vestra auertat infidelitas. [primum regnum.] Summa sit haec vestra intentio. [iustitiam eius.] Ut propter eum iusti sitis, non propter vos. [haec omnia.] Quae vrenda sunt non propter se, sed propter regnum. [nolite solliciti esse.] Non labor damnatur, sed sollicitudo mentis suffocans. [malicia sua.] Quia in eo sunt mala. Glossa ordi. [duobus dominis.] Ideo in baptismo renunciamus diabolo. [anime vestrae.] Si cibis creatus est propter animam, ne curret anima, quod propterea creatum est. [ad statum.] Illi ergo corporis curam dimittite, qui ad haec statum perduxit. [gentes quaerunt.] Agentibus quid distat, is cuius animum haec frangunt & fatigant, at gentes haec quaerunt ut serui: nos regnum ut filij. [adiciuntur.] Nec enim nostra sunt, & adiciuntur, quia si filij sumus, iam nostra esse ceperunt, licet subtrahantur aliquando ad probationem. [multa.] Quia ex die, mortalitatem, & curam ex peccato incurrimus. Ideo maledicuntur a Hieremia. 6. 20. Lyra. Non aufert Christus moderatam sollicitudinem. Si quidem natura quae ad vnum determinata est, providere potuit aui? & herbis, quae ad vnum etiam ordinantur. At cum homo sit liber, & ad varia se inclinare possit, non potuit ei natura providere, nisi dando rationem, per quam de cibo & veste sibi esset sollicitus, quam curam si homo a se abijceret quaerens cibum a Deo, esset Deum tentare. Igitur ut pascit Deus aues moderate sollicitas: ita & homines. [plures estis.] Ut praecellat finis, ijs quae ad finem sunt. [primum ergo quaerite.] Deinde quaerite temporalia, quae adiciuntur vobis moderate sollicitis. [in crastinum.] Quae cura suo tempore bona est, extra tempus mala, male curatur mensis, tempore seminis. In decretis de poenit. d. 5. ca. 2. animaduerte. D. Augustinus colligit ex illo loco, nemo potest, quod omnia opera bona quae in mortali facta sunt, pereunt, quia qui seruit diabolo, Deo non seruit, dicit tamen esse pium credere, quod si peccator ad gratiam redeat, Deus remuneret bona, quae in malo statu fecerat. Quae sententia refertur, de poenit. dist. 3. capi. pium est. Eandem vilis est tenere Hierony. & refertur eadem capitul. si quando. Verum Scholasticus, imo & Canonista, in ea re nec Gratia num, nec Augusti. nec Hierony. audiunt ut glossa eiusdem capitul. dicit. Secundo Au-

gustinus, (ut refertur de poenit. d. 7. cap. refutatus) colligit ante confessionem, per contritionem peccatum remitti. Cum enim contritus desinat esse filius diaboli, necessario fit filius Dei, nemo enim potest duobus dominis seruire.

CAP V T. VII.

Nolite iudicare est non iudica.

Ius Hierony. [Nolite iudicare.] Quomodo ergo Paulus 1. Corin. 7. fornicarij. Petrus vero Ananiam & Saphiram iudicaeunt? Responso est, non prohibet Dominus iudicare, sed docet quomodo sit iudicandum, dicens, quod iudicio iudicaueritis, iudicabitur vobis. [nolite sanctum dare.] Sanctum, est panis filiorum, non mittendus canibus. [neque mittatis.] Porcus non recipit ornatum. Prouer. 11. Si porcus habuerit circulum aureum, facilius inuenitur. Quidam per canes intelligunt eos, qui post fidem acceptam reuertuntur ad vomitum peccatorum: per porcos vero, eos qui adhuc in infidelitatis volutabro versantur. His non est facile credendum Euangelium, ne dissipent nos. D. August. lib. 2. de serm. Domini. ca. 28. 29. 30. &c. [Nolite iudicare.] Praecipit Dominus, ut ea facta quae dubium est, quo animo fiant, in meliorem partem interpretemur. Ea vero quae bono animo fieri nequeunt, & sunt manifesta, fructus sunt, per quos peccatores iudicantur. Vnde Apostolus reprehendit fideles, qui manducatem iudicabant, si qui Roman. 14. dem poterat bono animo manducare. Ideo dicit, non iudicare de his quae foris sunt, & 1. Corin. 5. alibi dicit. Tu quid iudicas alienum seruum? Domino suo stat aut cadit, & alibi, nolite an Roma. 14. te tempus iudicare: quousque veniat Dominus, 1. Corin. 4. qui illuminabit ab leodita tenebrarum, & alibi. Quorundam hominum peccata sunt praecipue 1. Timo. 5. deia iudicium, quaedam sequuntur. Sane peccata manifesta praecedunt iudicium, de quibus, si iudices non peccas. Quae vero nescimus, ea sequuntur: haec enim illuminabuntur aliquando. Duo igitur hic cauenda, alterum, ne damnes, quod bono animo fieri potest. Alterum, iam quod lapsum vides, ne iudices, nunquam resurrecturum. [qui enim iudicis iudicant.] Num si inique

si inique & temere iudicamus, inique & temere a Deo iudicabimur? minime, sed si temere & inique iudicamus, ipsa nos nostra iniquitas condemnat. Omnis enim qui gladio occiderit, gladio peribit, quia ipse gladius animam occidentis necat. [Quid vides festucam.] Quia iudicare alium, est superbi hominis, aut inuidi, ideo dicit, si frater quidam leuitate peccauit, festucam habet, si tu eum iudicas superbia & odio, trabem habes in oculo. Hypocrita es, nam corrigere officium est beneuoli, tu autem cum beneuolus non sis, videri vis beneuolus esse. Cum ergo vis corrigere, cogitate in eodem vicio esse, aut esse potuisse, & ita misericordia iudicium temperabit. Habet enim Apostolus, infirmis factus sum infirmus, ut omnes lueri facerem, non id simulat dicebat: sed ita ex charitate faciebat, eius infirmitatem quam corripbat, suam esse putans, hanc charitatem praeiuxerat, dicens, cum ex omnibus liber essem, omnium seruum me feci, & alibi, vos in libertatem vocati estis, tantum ne libertatem in occasionem detis carnis, sed per charitatem spiritus, seruire inuicem, raro igitur & in magna necessitate obiurgationes faciendae sunt, & eam fiunt, oculo simplicis columbae fiant, trabe ab oculis nostris proiecta. [nolite sanctum.] Crederent, enim nonnulli simplices, nunquam esse tacenda ea quae vera sunt, ideo dicit ne dicatis vera, ijs qui sustinere nequeunt, Dominus enim licet nullum falsum dixerit, multa tamen vera tacuit. Dicit enim multa habeo vobis dicere, quae non potestis portare modo, & Paulus, lac vobis dedi, non escam, neque enim poteratis, sed neque nunc potestis. Iam Sanctum est, quod est violare nephas, Margaritae sunt quaedam pretiosa, sub tegumentis allegiarum, quasi sub quibusdam conchis absconsa. Canes sunt impugnatores veritatis. Porci sunt contemptores. Canes vero dilacerant, nec patiuntur integrum esse, quod integrum est: ita hi non patiuntur ut nos integri sumus, sed faciunt nos disrumpti. Iubet ergo Dominus, ne his qui odiunt veritatem, aut contemnunt, vera praedicemus: nec enim ea recipient. Cur vero Dominus multa praedicauit canibus & porcibus, quia illis non proficeret, essent nobis profutura. Quis enim interrogatus, respondere debet, si alicui credit vtile futurum. Sed si interrogetur de rebus curiosis taceat, sicut tacuit Dominus ab Herode interrogatus. Idem in Epistol. 49. [qua mensura.]

Obijcit cur ergo damnatio est aeterna, cum peccata sint temporalia? Respondet, Non debere intelligi, nisi in proportionem, iuxta Galat. 6. illud, quae seminauerit homo, metet plané seminat granum, non idem granum metit, sed proportionaliter sicut seminat, metet, ita si in mala mensura, id est in malavoluntate, alijs mensus es mala, in eadem mala voluntate, mala recipies. Iudicium enim sine misericordia fiet ei, qui non fecit misericordiam. Denique, quia aeternam habuisti mali fructum, aeternam patieris eiusdem punitionem. Idem lib. de verbis Domini sermo. 16. festuca est ira, trabe est odium. Si igitur tu habens odium iram fratris corrigas, festucam eijs, trabem habens. Porro festuca trabe sit, si alatur ira odium sit, si suspitionibus augeatur. Multum verò interest inter iram & odium, irascuntur bestiae, & parentes, cum filiis: non odiunt tamen, multum interest inter, turbatus est ira oculus meus, & qui odit fratrem suum homicida est, multum differunt turbatus oculus, & extinctus. Idem sermo. 202. de tempore. [nolite iudicare.] Cur ita? si quidem Dominus dicit, rectum iudicium iudicate, & alibi verum iudicium iudicate, & Apostolus arguit obsecra in eadem? Respondet, peccata manifesta arguenda sunt, sed ex charitate, quae vero bono animo fieri possunt, non sunt iudicanda, prius enim quam interroges, ne vituperes quaequam, & cum interrogaueris corripe iuste. Proni sunt homines ad vituperandum, fac ergo, quod tibi vis. Tu enim prius vis interrogari, rogatus verò, si reus es, patenter obiurgationem toleras ita igitur facito. D. Ambro. in Luc. 10. 6. [nolite iudicare.] Silicet temere. D. Grego. 3. par. Pastoralis, festucam dicit impatientiam esse exteriorem, tentationis aura exagitatam. Trabem verò, nequitiam cordis, vltu firmatam ne igitur alienam impatientiam arguas, donec nequitiam eieceris ex corde. D. Chrysost. homi. 24. [nolite iudicare.] Cur ergo Dominus constituit suos Apostolos iudices essent, & potestatem haberent ligandi, & soluendi? & si iudicandum non est, immunitas peccandi erit, & omnia peccant, quae in omnibus in vrbibus & populis erunt. Respondetur, prudenter omnia sunt lucidissima ex his quae sequuntur. Illis enim auferretur iudicandi potestas, qui cum ipsi vitij abudent, alios de leuissimis quibusque tota temeritate condemnant, ut Iudei, qui accusabant Christi

Matth. 23. Christi discipulos, quia sabbato vellebant spiritalia, alligabant importabilia onera quae nec digito mouere volebant. [condemnare.] Non tu illum condemnas, sed te: cogis enim de leuissimis etiam, grauem fieri vltionem. Igitur non oportet in solenter peccantem persequi, exprobare, & obiurgare: sed cum dilectione, clementer consilio iuuare. Lenescit ne praecipiunt, qui enim proximo renouit, se primitus a reatu liberauit, magnumque, si indulgentiae recondit thesaurum. Nolite ergo iudicare, ne sitis iudices amari, & non intelligit de peccatis grauioribus, dicit enim quid vides festucam? sed de his quae videntur esse peccata, non sunt tamen. Quid igitur reprehendis monachum, largior videntur cibo, ipse erapalatus? [hypocrita es.] Grauis reprehensio, cum enim graue peccatum est, & reprehensione Dominus incipit, ut ibi, serue nequam mira & hoc loco, hypocritam dicit, qui officium dilectionis assumit, qui tamen non diligit. Si enim diligeret, a se primo trabem eieceret. Non igitur prohibet iudicare, sed trabem ad iudicandum eiecerit. Si alterum vis curare, te ipsum prius vide, & te ipsum prius cura. Ita Dominus nullius criminis reus, alios reprehendit, & lege de sanctitate constituta, de iudicio tractat. Egregie pius latro in cruce pendens accusabat trabem alterius latronis, qui eam quae festuca in Christo videbatur accusabat. Quod ergo Dominus vetat est, si tua negligas & alios impudenter accuses. Idem enim duricordis est, & viri cum omnibus inimicitias gerere volentis. [sanctum dare canibus.] Non enim omnibus Euangelium praedicandum est, & ita intelligendus est locus ille, quod dico vobis in aurem testis praedicare. Si quidem animalis homo non percipit quae Dei sunt. Canes sunt infideles, porci luxuriosi. Merito igitur Paulus dicit. Quem tu deuota, valde enim resistit verbis nostris. Et, haereticum hominem, post primam & secundam correctionem deuota. Siquidem nec hi cum audiunt edificantur, & praedicatoribus mille suscitant pericula. Haec causa est, quod mysteria nostra celamus, non quia infirma, sed quia qui audiunt, sunt infirmi, & ideo Dominus loquebatur in parabolis, ut videntes non videant, & Paulus iubet scire nos, quomodo cuique oporteat respondere. Author in nomi. Homi. 17. [nolite iudicare.] Quidam exponunt, ne iudicemus ex instantia, proprium odium sub specie correctionis

nis exequentes. Sed expositio non congruit, Dominus enim addit, & non iudicabimini. At profecto non euadet iudicium, qui fratrem quem odit, non iudicat, non enim ideo consequitur veniam prioris delicti, quia posterius non addit. Sensus igitur est, qualis illius clausula, dimitte nobis debita nostra, nec enim est sermo de peccatis contra Deum: sed contra nos. Si igitur in peccato contra te facto proximum non iudicas, nec Deus te in tuo iudicabit. Et licet hoc praecipiunt generale sit, maxime tamen ad doctores spectat: quorum est festucam ex aliorum oculis pellere, & quorum est, sanctum non dare canibus. His ergo dicitur, si vis euellere festucam, proice abs te prius trabem. Quis enim audiat eum, qui non se audit? Quia iudicabit, sit prius sal & lux, sit igitur in membris inuictus, Euangelicus doctor, cum enim diabolus inter doctores, & laicos multas disseminat discordias, si eorum doctores memores sint, non praedicabunt. & ita Ecclesia peribit. Quod verò quadret haec expositio colligi potest ex Luc. 6. Vbi post verba quae explicamus, addit Dominus, mensuram bonam, confertam, & superfluentem dabit in sinum vestrum, bona mensura datur dimittenti iniuriam suam, commota datur non condemnanti, superfluentem datur ne iudicanti. [qua mensura.] Id est, si iudicatis, ne condanetis, aut si codanetis, rogati dimittere, sic enim Deus aut non iudicabit vestra crimina: aut si iudicauerit, non dabit, aut si dānauerit, rogatus dimitte. [quid autem vides.] Solus est, melius non docere, nec reprehendere, si in reprehensione doctor inueniendus est, eius enim doctrina non est audibilis, sed derisibilis. Iam enim quod in iudicium Dei incidit, fugiat certe hominum reprehensionem: qui dicent, medice cura te ipsum. Medicus enim si eger est, testis habet suae imperitiae. Cum tum sanare se, non sit in sua facultate, medicus vero animarum, in sua facultate habet se sanare. Vel sic, quomodo tu dicis, quod affectum non charitate, an hypochrisi? Si charitate, nū quis tibi beneuolentior est quam tibi tu? cura te. Si hypochrisi, igitur hypochrisi es. [festuca.] Peccatum laici festuca est, idem in doctore, trabe est. [nolite sanctum dare.] Quasi dicit, iubeo vos non iudicare, sed remittere: imo & bona malis dare, bona in quibus vestra non mea, bona secularia malis dare. Euangelium verò meum ne detis canibus. In vestris temporalibus estote simplices ut columbae, in meis spiritualibus, prudentes ut serpentes. Siqui-

Matth. 5. Si quidem pater vester pluuiam dat etiam malis, sed gratiam non dat nisi bonis. Qui uis querit sibi prudentem dispensatorem, multo uero magis Deus. Qui uero mittit canibus aut porcis margaritas, illi non commodantur: haec uero incommodantur. Canes haec retici sunt, non enim habent uogulam fiam. Porci mali Christiani, qui licet uogulam per fidem findant: non tamen ruminant. Canis nunquam non latrat, ita & haeretici, mali Christiani, luxuriosi se volutant, nunquam e cano faciem attollunt, nisi cum necessitate premuntur, egerunt stercore sua cum poenitent: sed ad illa redeunt. Sanctum ergo est baptismus, & Eucharistia, Margaritae sunt mysteria ueritatis, quae non nisi desiderantibus communicanda sunt, reliqui enim contemnent.

Diuus Basilus, ad interro. 164. [nolite iudicare.] Illa peccata quae non sunt a scriptura explicata. Ea uero quae manifeste Deo displicent, qui non damnauerit, in poenam dissimulantium incidere nisi litis, qui uident se in crimine, libere arguere non audent.

Euthymius. [nolite iudicare.] Id est, condemnare, non loquitur ad praedictos, dominos, aut patres, si enim hi non corrigant, implebuntur omnia uicij, loquitur ergo ad subditos, quibus praecipitur ut iudicent sua, relinquant aliena. Si enim nos diiudicemus, non utique iudicemur. Loqui etiam potest ad eos qui eum in maioribus offendunt, condemnant eos, qui in paruis labuntur. [qua iudicio.] Si leuia errata aliorum damnas, tua leuia anxie exquiritur, & in die iudicii condemnabuntur. [qua mensura.] Si dimittis, tibi dimittetur. O admiranda praepceptorum uirtus. Quae sunt facilia ad exequendum, & exequenti salute conciliant. Quid igitur si frater fornicator sit, non corriges? Imo corrige, ut medicus, non ut damnator, siquidem non subditum damnare, animae est Pharisaeae, & se ipsum iustificatis. [fessura.] Peccatum paruum, trabs, magnum, uide ergo quae tua sunt, & quae maiora sunt. Quomodo ergo te tabis fratrem curare, cum tu maxime indigeas salute. [canibus.] Canes dicit & porcos, qui immedicabili tenentur impietate, horum pes est infidelitas, quae ad perditionem gradiuntur.

D. Hilarius, Cano. 5. 6. [nolite iudicare.] De promissis Dei, & de iudicijs, si enim de patris potestate, aut de filij aeternitate iudicaueris, trabs habes in oculo, & ita idoneus non es ut aliorum doctor sis. [sanctum dare.]

Nihil sanctius promissis Dei, quae nobis sanctificatis thesaurum immortalitatis largiuntur, haec promissiones cum infidelibus & haeretici tractandae non sunt. Diuina enim mysteria non nisi praecipibus sentiuntur.

Diuus Bernardus. De gradibus humilitatis cap. 2. spiritualis inquit instruat alios in spiritu humilitatis, te ipsum considerans, ne & tu tenteris. Apostolus igitur iubet prius ueritatem requiri in se, quam in alijs. Te ipsum considera, quam sis facilis ad peccandum, pronus ad iudicandum, hoc considerato, mitesce & indulgetior eris, alioqui audies, hypocrita eijce grossam superbiam a te, postea uidebis eijcere aliorum festucas. Tua superbia trabs est, cuius umbra non finit ut te cognoscas, amor enim iudicium ueritatis nescit.

Beda in cap. 6. Lucae. Duo sunt in quibus temperatum iudicium cauere debemus, uel cum incertum est, quo animo quis fecerit, uel cum incertum est, qualis futurus sit, qui tunc uel malus uel bonus apparet. [qua mensura.] Qui enim parce seminat, parce & metet, & deditur Deo cuique iuxta opera sua. [fessuram.] Alioquin ex eis tecum ducet, igitur qui in eodem uicio est, non reprehendas, sed gemas, & fratrem ad pariter conuocandum imitet.

Rupertus, in fine libr. 6. de gloria & ho. [nolite iudicare.] Mandatum uetus est, ne oderis fratrem tuum, sed publice argue, ne habeas super illo peccatum. Iubet ergo Dominus, ne oderis fratrem: ita & nunc, ne iudices cum odio, alioqui & tu a Deo cum odio iudicaberis, odit enim Deus operantes iniquitatem. [fessuram.] Pharisei trabem habentes, festucam quae uidebatur, euellere curabant a Christo. At Abigail, & Natham, quia carebant trabe, eiecerunt festucam ex Dauid. [canibus.] Doctor Euangelicus attendere debet, tempus, personas ad praedicandum, ideo Dominus obscure praedicauit, ne a canibus & porcis intelligeretur.

D. Thomas. [nolite iudicare.] Iudicio amaritudinis. Amos. 6. conuertistis iudicium in amaritudinem, uel nolite iudicare de interioribus, prauum enim est cor hominis, & quis cognoscet illud? Iere. 17. Vel nolite iudicare si in eodem aut maiori peccato existis, quo enim iudicio iudicatis, te condemnas. Rom. 2. Vel nolite iudicare ad non remittendum, quia conuertetur dolor uester, in caput uestrum, uel enim qui praedaris, nam praedaberis. Iai. 33. [in qua mensura.] Contra quia culpa finita punitur.

capunitur poena infinita. Respondetur, quod etiam auerlio fuit infinita, & macula culpe infinita. Nota quod Petrus permittit tunc forte cadere, ut lenius iudicaret, & si iudex est in peccato quod sibi placet, ne iudicet, in dicit uero si peccatum quod fecit displicet.

Prouer. 25. [canibus.] Anima enim satiat conculcat fauam.

Simon de Cassia libr. 10. cap. 43. Iudicare alium temere natura non suggerit, ratio dissuadet, repugnat, & ita, mos hominum non consentit, poena deterret. Unde enim tibi iudicandi alium auctoritas, unde certa de alio crimine noticia? Quod si utrumque tibi adest, irreprehensibile iudicium est, sed nota aliud esse iudicare de facto, aliud de faciente, aliud iudicium suspitionis, aliud ueritatis, aliud amoris, aliud odij, aliud de culpa, aliud de poena, aliud de cordis, aliud oris. [nolite iudicare.] Mundani enim qui fertis uasa Domini, & panes propositionis non comedebant immundi, igitur immundi tractare uerba Dei, in quibus est filius Dei non debent.

Hugo. iudicium est multiplex, discretio, nis. 1. Corinthio. 13. Si nos diiudicemus, non utique iudicemur. Comparationis infra. 1. Regina Aulici surget in iudicio, & condemnabit. Approbationis, sedebitis uos iudicantes infra. 9. Certitudinis, ego enim iudicaui eum qui cuiusmodi est. 1. Corinthio. 5. Suspicionis, tu quis es, qui iudicas seruum alienum. Roma. 14. Temeritatis, & hoc multiplex, primo enim iudicium sit de persona ut. Hic homo non est a Deo, dicunt Pharisei. Ioan. 9. Secundo sit de re. Tercio sit arguendo, quem arguere non licebat. Quarto sit aliter de incerta. Id uero est quod Dominus prohibet, nolite iudicare de incertis rebus aut personis. [qua iudicio.] Suspenditur Aman in patibulo, quod parauerat Mardocheo, & Canes lingunt sanguinem lezabel in loco, quo sanguinem Nabot, quem illa fundi iussit, linxerunt, & rursum dicitur, quia dormisti cum uxore proximi tui, proximus dormiet cum uxore tua, & Zachar. 4. Dicitur exequabit gratiam gratiae. [qua mensura.] Si multum peccasti iudicando, multum punieris, si multum meruisti non iudicando, multum glorificaberis. Iai. 27. In mensura contra mensuram, cum abiecta fuerit, iudicabit eam. Prouerbio. 11. Statera dolosa abominatio apud Deum. Apoca. 18. Quantum glorificauit se in delicijs, &c. [quid autem uides.] Erubescit Sidon ait mare. Iai. 23. & Leui. 1.

Rester. 7.

1. Reg. 22.

2. Reg. 22.

Os debet conuerti ad aescellam. Qui sine peccato est, primus in eam lapidem mittat. Ios. 8. Et qui alios docet, te ipsum non docet. Romano. 2. Et sacerdotes primum se purificet. 1. Machab. 9. 4. & Paralippo. 22. Non edificabis mihi domum, quia uis sanguinum es, & Eliseus ad sanandas aquas uas nouum querit. 4. Reg. 4. Medice cura te. [canibus.] Canes sunt haeretici, de quibus dicitur. Sagitta in femore canis, sic uerbum in ore stulti, aut sunt infideles, porci sunt infideles, & Prouerbio. 23. dicitur. In auribus insipientium ne loquaris, quia despiciet doctrinam eloquij tui. [disrumpant uerba.] Nam uerbum Dei disrumpi nequit, quia manet in aeternum.

Caietanus. [nolite iudicare.] Non loquitur ad iudices, nec ueritatem iudicium de rebus, quae euidenti experientia constant, loquitur de personis: quarum iudicium si occultum est, seruatur Deo: si publicum, iudici, non enim licet privato iudicio inferre de adulteris aut blasphemis, &c. [in qua enim iudicio.] Id est, illud iudicium uestrum, cuius ratio uel praemij uel poenae, imo et mensura uel praemij uel poenae, quia iuxta mensuram meriti, aut culpae in iudicio, erit uel praemium uel poena in futuro, non enim dixit in mensura temporis. Sed quod iuxta mensuram meriti, aut demeriti, erit gloria uel poena. [quid autem uides.] Prohibet ne malus homo iudicet, dicit enim hypocrita, & c. Cur enim non uides tua mala maiora, & cur manum ad moues malo minorum, qui malum maius habes? [eijce primum.] Volo quod eijcias, sed primum a te, alioqui indigni iudicabis. [sanctum.] Id est, mysteria Trinitatis, Eucharistiae, &c. Haec non sunt danda impugnatoribus ueritatis, quantum ex praedicatoris uoluntate fieri possit, nisi forsitan distribuendo Ecclesiae, etiam canes sibi partem praeripiunt, & Plane Attius accepit panem, & dirupit Ecclesiam. [margaritas.] Id est, pretiosa uestra, quae sunt sacramentum ordinis, religionis habitus, beneficiorum redditus, testantur mala quae sunt in Ecclesia, quam noxium fuerit, haec facta carnis hominibus tradidisse.

Glossa interli. [nolite condemnare.] Nolite habere uoluntatem condemnandi, si quid necesse fuerit condemnare. [porcos.] Non facile inuenias quid placeat, ijs quibus margaritae non placent.

Glossa ordi. Iudicibus datum est iudicare de confessis & conuictis, non uero de incertis. [quid autem uides.] Ade oculi sunt referati ut uideant non

non quod proficiat, sed unde deterius cadat, & vix inuenitur homo, ab hoc vitio alienus, quia vnusquisq; facile suis fauens, aliena reprehendit, & quidem, saltem hoc quod aliena reprehendit, trahem habet. *[quomodo dicitur.]* Non poteris a fratre minus eieceris, nisi a te maius elegeris. *[nolite sanctum.]* Purgato oculo dispensatores ecclesie, poterunt quidem alios castigare, sed non prodige sancti canibus dare.

Lyra. Iudicare fratrem ex euidencia facti, vel euidentiis facti signis non est peccatum. Sed iudicare certo & firmiter, ex leuibus signis, quod frater peccauit mortaliter, mortale est: peiusque fit si ad punitionem proceditur. *[quomodo.]* Si iudex sit in peccato publico, scandalum dat iudicis. Euaristus Papa vt habetur. *[quomodo.]* Si Deus, inquit, Deus cui nihil occultum est, noluit iudicare Sodomitas, donec videret an clamor ille esset opere consummatus. Docens nos, ne mala de proximis, prius credere presumamus quam probentur, ne ad iudicandum precipite, simus: quibus enim presumitur bonus, nondum probatus malus. Vide. *[3o. q. 2. an quis diuini ex Sixto, & ea incerta, ex iudicio, & can. nullum, ex Euaristo, ubi de iudicio, non esse iudicandum de incertis.]* Ex illo loco, quid vides festucam probat Grego. laicos qui oculos habet magnis peccatorum trabibus offuscos, de Religiosis iudicare non posse. Quod si ex contemptu nostrorum procedat ad contemnenda diuina sacramenta, id iam ne phas esse. Rursus ex eodem probatur, infames non esse ad iudicium idoneos, vt qui trahent in oculo gerant, vide. *[3o. q. 7. c. infames.]* Addit eleganter Grego. ca. c. in grauibus, quod sicut Dominus adulteram non damnauit, nisi inclinatus: ita nemo damnet aut iudicet alium, nisi prius in se reuerfus videat maculas suas, nam Paulus inquit, si praeoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis corripite, quasi dicat, ne corripiat, qui spiritualis non est. Eleganter August. eo. c. ultimo. Si sal infatuatum fuerit, ad nihilum valet, ne ergo iudicet. Si arguas de Saule inobediente, de Dauid adultero, de Salomone idololatra, qui iudicabatur, respondetur interim quod tolerantur iniqui, eorum iudicio indigemus. Nos vero ingrato animo eius retinimur voluntati, & precepti conquarimur impossibilitate, cum etiam imperium beneficium sit. *[Lata via.]* Lata via est seculi voluptas: angusta

ta. Si iubemur, cum intramus in ciuitatem, querere quis dignus sit, vt apud eum hospitemur, quanto potius, vt illi diuina verba committamus? Origenes. *[43. d. c. in mandatis, secretiora, inquit, mysteria, non sunt dicenda nisi his de quibus fama est, quod sancti sint.]* Hierony. *[in 33. c. quando, quando vir Ecclesiasticus viderit, iniquitates fortes opprimere iustitiam, taceat, imitetur Hieroniani, qui solus tacebat.]* August. inquit, *[quod est 40. ca. quidam.]* Cane, tolerandi sunt propter Ecclesie pacem, at si pax tuta est, & potestas adest, coeundi sunt. Gregorius inquit, *[24. q. 1. c. quia ex sola.]* Si sanctum non datur canibus ergo extra Ecclesiam ubi sunt canes, non est salus. Ex canibus enim agni nihil foras debet abduci. Exo. *[12.]* Diuus Ambrosius. Si sanctum non est dandum canibus ergo peccatoribus non est danda Eucharistia: nisi diu poeniteant, de poenitent. *[d. 7. capitul. nonnulli.]*

Petite & accipietis.

D. Hierony. *[quarta.]* Qui igitur querens non inuenit, ostendit, quod male querat. Pulsemus ergo ianuam Christi, de qua dicitur, hanc porta Domini, iusti intrabunt in eam. Si intrauerimus, aperietur nobis thesauri, quos esse in Christo Paulus docet. Colo. *[2.]* *[cum sitis mali.]* In comparatione, scilicet, ad diuinam clementiam, & quidem ab infantia cor hominis ad malum pronum est. Genesi. *[8.]* Nec mirum quod homines huius, seculi mali sint, cum dies etiam mali sint. Ephe. *[5.]* Idem Episto. ad Celantiā. *[omnia quae vultis.]* Illa tibi eligenda via est, quae ad totius iustitiae breuiarium dominico ore profertur, scilicet, quae vultis, vt faciant vobis vos illis facite. Cuius precepti vim Dominus ostendit, dicens, hinc vniversa lex pendet & prophetiae. Infinitae sunt species iustitiae, quas nec animo comprehendere possis, sed eas hanc sententia complectitur. Cum igitur erga aliquem talem geris animum, qualem erga te nullum gerere velles, & quietis viam reliquisti. En totum legis arduum & difficile, sola est utilitas hominum, & o miram Dei clementiam, premium pollicetur, si nos inuicem diligamus: id est si nos ea praestemus inuicem, quorum inuicem indigemus. Nos vero ingrato animo eius retinimur voluntati, & precepti conquarimur impossibilitate, cum etiam imperium beneficium sit. *[Lata via.]* Lata via est seculi voluptas: angusta

contra sunt labores & ieiunia. Hanc Apostolus ingressus est. *[2. Cor. 11.]* & hortatur vt per ea Timotheus ingrediatur. *[ad timo. 5.]* Aduerte per latam via multi ambulant, angustia pauci inueniunt. Latam enim non querimus, ipsa. n. se sponte omnibus offert. Augustinus vero non omnes inueniunt, nec omnes qui inueniunt, per eam ingredi volunt, & multi ingressi, capiti voluptatibus, ex itinere reuertuntur. Illa via lata per consuetudinem velut mollior videtur: hanc infueto calle virtutis, tristis & horridior, quae ab his tantum eligitur quibus non tam via cordis est, quam via finis & mansio. Sed si in consuetudinem, via virtutis verteremus, via leuis & blanda videtur, vt prouen. *[4.]* dicitur via iusti leuis. Idem *[Iai. 26.]*

D. August. lib. 2. de ser. d. in mon. c. 33. Potest aliquis sentire non se accepisse a Deo sanctum, & Margaritas: dicit ei Deus, vt petat & querat. Vita enim nostra actione & cognitione proficitur, queritur igitur veritas ad cognitionem sanitas vero firmitas, & vires petuntur ad actionem. Vbi vero via veritatis inuenta est, peruenire cupimus ad possessionem, quae pulsanti aperietur. igitur qui fractos pedes habet, petat vt sanetur: sanus factus doctorem querat qui viam ostendat, ubi perueniret ad domum, pulset. Valentia enim ad ambulandum, & sapientiae vis perducant ad mundici cordis, quae videtur Deus. *[qui vultis.]* Quid ergo si quis si velit multum sibi vini dari, libidinis, & c. num hanc illi dona sunt? Non plane, quia mali cupiunt boni volunt, & Dominus non dicit quae cupiunt vt faciant sibi, sed quae volunt. *[angusta porta.]* Non ideo hoc dicit, quia iugum Christi sit a spiritu, & facinorosis: sed quia labores finire pauci volunt, minus credentes ei qui dicit, venite ad me omnes qui lab.

Matth. 11.
Iacobi. 1.

Idem lib. 12. confess. ca. 1. *[petite.]* Quis falli timeat, cum prohibeat veritas. Idem lib. de spiritu & litera. *[petite.]* Sapientiam, de qua Iacobus ait, si quis indiger sapientia, &c. Idem de verbis Domini. ser. miranda res. non enim nostrum audiuimus ab eo qui dixit, vos cum sitis mali. & tamen pater noster est, qui solus bonus est. Ideo ergo nos mali, bonum patrem habemus, ne temporali remaneamus. Ipse enim nos fecit bonos, ergo nunc ex malis reddere poterit bonos. homo enim cum malus sit, quomodo se sanare poterit? Sana igitur me Domine, Ideo adiuuemur

vt medici simus, petamus, queremus & pulsemus: siquidem iustitiam non habemus, licet aurum habeamus. At cum ipse dñs hortatur vt petas, quomodo negabit quod petis? quod si aliquando tardat, commendat dona, non negat, pete, quia petendo, crescis vt capias, magna magne desideranda sunt. Itē ne nega fratri petenti, impium enim est rogare patrem, & non agnoscere fratrem & certe parem, nihil enim intulimus in hunc mundum. *[1. Timo. 6.]*

D. Ambro. in. c. 11. Luca. *[omne qui petit.]* Importune, siquidem oratio importuna esse debet, si enim Christus amicus noster est, qui posuit animam suam pro nobis, & ipse vult vt media nocte ab eo postulemus tres panes: profecto semper est orandum, si media nocte est orandum. Ideo David media nocte surgebam, & c. Et rex ille per singulas noctes lauat lachrymis stratum, & septies in die laudat.

D. Grego. epi. ad Dinamiū. *[petite.]* Non frustrabitur nos munere suae largitatis, qui de dicit optare inani ipsam optare donum suum est. igitur petamus orando, queramus legendo, pulsemus operando.

Idem hom. 38. *[quod vultis vt faciant.]* Quis nostrum coccum bis tinctum habere debet, vt sic contemplationi inhaereat ne proximi subsidia deserat sic vero proximi seruati, ne contemplationi desit.

Idem li. 6. mora. c. 23. tractat illud Iob, speciem tuam visitans non peccabis, & dicit, ille speciem suam. proximum suum, visitat: qui gressibus amoris & operis illi adiungit, is vero non peccabit ita faciens, & ita Dominus dicit, quae vultis vt faciant vobis homines. Id vero est, quod iubetur in gene. vt quoduis lignum afferat semen iuxta speciem suam quod facimus cum infirmitate nostram in proximo cognoscimus.

Idem li. 10. c. 5. tractat illud Iob, vana De loquere tibi & aperiret quae multiplex sit lex eius, dicit, qui Deum toto corde debet diligere & proximo facere, quod vult sibi fieri, is debet ab innumeris vitijs abstinere, & innumeras virtutes praestare multiplex. n. est lex hanc charitatis.

Idem Mora. li. 4. c. 37. *[arbitra vana.]* In mundo esse & nihil de mundo concupiscere talia non appetere, & propria non habere, laudes despicere & probra desiderare, hic sunt semina angustiae, sed eade veremur magnae, quia quanto magis angustiantur, tanto magis in retributione dilatantur.

Pri. Tho. L Idem

Idē ho. 17. super Ezechie, in illud fecit atrium in circuitu. Atrium magnum est charitas de qua dictum est, latum mandatum tuum, & statuit in loco spatiofo pedes meos, & in gremio suae. Quid igitur dictum est, angusta porta, & arcta via? B. Atrium factum est per fructus, 60. cubitorum, at per 6. designatur labor & opus perfectum tamē in senario, n. perfecta sunt opera Dei. Perfectio ergo decem mandatorum Dei lata porta est, quia enim est incipientibus durum & angustum: id perfectum est latum & suauē, qui enim in charitate operatur dilatur. Qui verō charitatem non habet si operatur, frontem operis habet: sed atrium charitatis non habet.

D. Chrysost. ho. 24. Magna a nobis Dñs exegerat, ut non angelis, sed Deo ipsi similes essemus. Ne quis ergo diceret, & quis potest saluus fieri, si tanta ad salutem exigitur ideo ad auxilium Dei recurrere precipiat recurrere instanter vult qui ardentem querit & pulsant, praestemus. s. cū querimus coelū, id quod praestant qui querunt aurū, & sepe non inueniunt. [qui ex vobis.] Apud homines, si praestas pulsando: onerosum est. At apud Deū nisi praestes, indignatur, sed vide ne lapidem petas: si enim petis, non accipies. Pete sapientiā & cito accipies: ut Salomon. Pete igitur vehementer & ea pete, quae Deū dare, & te habere conueniat. Quod si offensoribus tuis miseris, sine dubio recipies. Pater enim tuus omnes patres benignitate superat, quantum benignitas superat malignitatem. [cum sitis mali.] Non est mala hominum natura: sed collatus ad Dei benignitatem, amor patrum in filios malignitas dicitur. Quia proprio filio non pepercit: & si fecit quomodo non cū illo donabit nobis omnia. Porro quia oratio instantes, reliqua solemus negligere, ideo addit, quae vultis ut faciant vobis homines, id est, si vis audiri: fac conseruo, quae ab eo velles tibi fieri: id enim lex est & propheta. Ergo plana est via virtutis, & naturalis. [arcta via.]

Quomodo iugum leue, si arcta via? Certe in hoc etiam ostenditur facilitas, nam si via est, etiam porta est, si enim prius sunt labores, succedit eis letitia sempiterna, momentanea enim est & leue quod affligit, sed eternum gloriae pōdus operatur, faciles videntur nauata labores pelagi: militibus pugnae pugilibus ictus, & certe ut corruptibile coronam accipiant, nos verō incorruptā. Quod si adhuc videtur haec via laboriosa, certe de desideria nascitur ista suspicio, sicut enim Paulus

1. Cor. 9. 11. Rom. 8. Ephes. 6.

cum dicit, non est collectatio nisi cum potestate statibus, non id dicit ut nos deiciat sed ut ad moneat: ita Christus arctam viam dicit, ut torpentes excitet.

Author in nomi. hom. 18. quae mandauerat Dñs homini, erant supra naturam hominis. s. diligere inimicos, non irasci, &c. Ideo nos transmittit ad Deum cuius gratia nihil est impossibile, licet enim infirmior homo sit alijs animantibus ita Deo tamen omnibus fortior est, ideo enim dicitur hō super omnia a Deo constitutus, & ut homo non se extolleret, auxilium a Deo est petere iussus, si enim cū Deus sit hominis virtus, adhuc homo superbit: quāto potius, si ipse sibi suā potentia esset. Petere igitur, sicut qui esurit, petere non cessat, donec saturetur: ita qui eget gratia, necessest donec impleatur. Porro si petis, quere etiam, id est, labora, ut enim qui non pugnat, non vincet: ita qui petit, si non laborer non inueniet. At non continuo si laboras inuenies gratiam. Multi enim legunt & studēt: sed anima eorū sine fructu est. [pulsate.] Eccl. 7.

Pulsate non solum voce sit, sed etiam manu, recte ergo dicitur, concupisce sapientiam, & serua iustitiam, & Deus eā dabit tibi. Dices, hoc oro, ut sciam & faciam, fac igitur quod scis, & ipsa iustitia docebit te, ostendens se tibi. Est enim iustitia ut vinea: quae tunc magis fructificat, cū magis colitur. Egregie dicitur. Cogitatum habet in preceptis Dei: & in mandatis eius meditare semper, & ipse confirmabit cor tuum. Plane sicut qui peccant, quotidie magis obtenebrantur dicit n. sapientia iniquorum, nequitia sua est. Ergo virtus orationis est opus iustitiae: odor vero iustitiae est oratio. Lucerna ex oleo nutritur: ita oratio ex iustitia. Potest haec intelligi, ne iudicaueritis, quia non iudicatis si petiti inuenitis, & si pulsati, aperietur ei. Potest etiam intelligi, dictam esse, ne detis sanctum canibus, sed pro illis est oratio, quae tendunt, & pulsantur. [omnis qui petit.] Non dicat peccator, solius iusti accipiunt: imo Dñs dicit, omnis qui petit accipit, sicut Deus solis iustis daret, id etiā ethnicis facit qui amicis suis dant. Igitur qui solem suum oris facit super bonos & malos, etiam malis petentibus dat. Modo petant panem aut piscem. Panis verū Dei: piscis est Christus. Quod si lapide peteres, inimicus esset quid daret. Lapis vero est quicquid in via Dei offendiculo esse potest. Ne forte inquit, ostendas ad lapidem pedem tuum. [cum sitis mali.] An non malus est pater, qui offendentem suū odit, non ob offensionem, sed ob iniuriam. At Deus non

Eccl. 7.

Eccl. 6.

Eccl. 17.

doler peccatū nostrum, quia est iniuria sua, sed quia est damnum nostrum, si dereliquerunt filij eius legem meā visitabo in virga peccata eorum: misericordiam autem meam non dispergam ab eo. Porro cum non omnia det Deus petentibus, significauit quid esset daturus dicens, dabit spiritum bonum petentibus. [pendet & propheta.] Quae dixerunt prophetae sunt velut innumerabiles rami, in hac vna radice fundati. [Arcta via.] Licet arcta via dicatur de omnium vitiorum mortificatione: sed potissimē de ieiunio & castitate. Intimae enim affectiones sunt cibi & coitus. Ideo qui has vincit, corpus suum mortificat & naturam. Qui vero ab his vincitur, in corpus suum peccat. Secundō porta lata diabolus est, non magnitudine potestatis, sed licentia effrenata superbie. Superbi enim diues spiritu dicitur: licet pauper sit: sicut & pauper spiritu dicitur humilis, licet diues sit. Christus verō angusta porta, quia humilitate collectus, quem totus non capit orbis, secundo lata via diabolus, quia omnes recipit. Christus angustus quia eos recipit solos, qui se a peccatis exuerint, at diabolus etiam onustos diuitijs & peccatis comprehendit. Tercio diabolus lata via est, quia apud eum sunt omnia sine lege, apud Christum, omnia habet suam legem, sub impijs enim est lex, at sub lege pij sunt. Quarto quia in via diaboli, licet in pio, ambulare cum rapinis, cum concubinijs, at in via Christi non ingreditur, nisi qui patri & matri & omnibus renūciauerit. Quinto lata via est, quam etiam nolentes incurrimus, peccamus enim saepe, & ab iniūto vitā ambulamus in via peccati.

D. Basiliius in 240. lata via, idem est ac spaciola, at certum est, eum qui e via egreditur, in magna spacia declinare, sed arcta, via ipsa est, quia qui per eam ambulat, altitudo secus angustatur, line enim declinet ad dexteram, siue ad sinistram periculum est, sicut euntibus per pontē magni fluminis. Ita David, iuxta iter scandalum posuerunt mihi, recte ergo dicitur, ne declines ad dexterā vel sinistram. Eutyrius. [pulsate.] Eo non statim aperit, ut pulsamus: & non statim dabit bonum. [dabit bonum.] Aduerte, quod nec de solo opere securos nos esse vult, nec de sola oratione, sed quae nostra sunt confestim, & simul auxilium de coelo imploremus, haec enim mutuo auxilio pugnatia fore licem habet successum. [angusta porta.] Porta: quia inducit ad aeternitatem, angusta: quia praeparat ad labores, donec ad finem iter faciat.

Psalm. 139.
Deu. 17.

ciens perueniat. Igitur qui crassi sunt peccatis, per eam ingredi nequeunt, nisi se eis exuerint. [lata via.] Quia indulgens est, nullo clausa termino, nullo obseruata custode. [quam angusta porta.] Admonet nos angustia, nam iacula cecilia, praecisa minus feriant, magnū vero solamen est, quod via virtutis porta sit, & via, quia neutrum permanet. Porro haec via arcta propter laborem, iugum suauē est, propter spem praemij.

Diuis Hyllarius can. 6. In his quae ignoramus via obtinenda veritatis aperitur, quam obtinere in sola precum mora est. Et pater optimus non pro vitā cibo, duritiā gentilis lapidem porriget, aut pro baptismi conseruatione, serpentem haeretici erroris praestabit. deinde consumata omnia bonitate exemplo: in hoc constituens omnia mandata, ut vniuersorum nobis bonitatem optantes, nos omnibus boni simus. V. Beda in ca. 11. Luca. Omnis qui petit, ergo qui petit & non accipit signum est quod non bene petijt, quae sunt, & pulsauit. [panem.] Panis est charitas propter maiorem appetitū, & quia necessarius cibus est, sine quo reliqua nihil sunt, lapis est cordis duritia. [piscis.] Est fides, vel propter baptismi aquam, vel quia est de inuisibilibus & latentibus, vel quia seculi fluctibus circumlata, non frangitur, serpens est contrarius error, serpens enim deceptit. Enam. [ouum.] In ouo indicatur spes, propter factum qui ex ouo speratur, nondum tamen est, contrarius est scorpio, qui retro mordet, spei enim contrarium est retro respicere cum spes futurorum sit in anteriora se extendere. [sitis mali.] Si mali, quomodo bona dāe sunt mali quia diligunt hoc seculū, dant bona, quae ipsi pro bonis habent, quāquam bona temporalia bona sunt etiam. Iam si Apostoli intelligantur mali eo intelliguntur, quia nihil in natura stabile, & nihil firmum, quod si creaturae aeternitatem & stabilitatem, assequuntur, id eo est, quia Deitatis sunt participes. [dabit bona petentibus.] Pro hoc Lucas posuit dabit spiritum sanctum petentibus, ubi denotatur quod spiritus sanctus sit omnia bona, & alia quae diuinitus administrantur, non posse absque eo subsistere, omnes enim vilitates, ex hoc fonte proueniunt. [contendite.] Intrare, multi suae salutis amore viam angustam querunt, sed ab ea desistunt itineris labore deteriti.

1. Cor. 13.

Rupertus li. 7. de glorifi. nihil obest Gregi humilium, quod sanctum & Margaritae abscondantur, ipsi enim humiles eas petent, Pri. Tho. L. 2. quae-

Genes. 32.
Osee. 12.
Exo. 30.

quarent, pulsabunt: ut ne sibi abscondantur. Magna his fortitudine opus est: ea videlicet, qua Deus vincendus est, ut Iacob superat angelum, & quæ apud osee describitur, innuit ad angelum & confortatus est, fleuit & rogavit, hæc ergo & oratio vincunt Deum. Ita Moyses tenuit Deum, ut Deus diceret, dimitte me. [quis ex vobis.] Vult pater ne simus filij differentie: sed quo coeli magis clausum, hoc virtus spei magis crescat. [panem.] Panis est sensus scripturæ, lapis est in eadã hæreticus error. [piscem.] Piscis Christus, sub prophetia latens, serpens est Christus aduersarius error. [onum.] Onum est virgo sacra, cui spiritus sanctus per modum volueris super sedens, & obumbrās, Christum edidit nobis, nobis igitur petentibus, ut e virgine detur Christus, non dabitur spiritus erroris. [angusta.] Sane via arcta est, id alijs facere, quod nobis fieri optamus. Sed quibus est angusta: certe superbis ac tumidis, ac cum animus est humilis viam mandatorum currit. Igitur angusta incipientibus, proficientibus verò latum est mandatum tuum nimis.

Psalm. 118.

Diuus Thomas. [petite.] Excluduntur superbi suis viribus fidentes. [accipite.] Excluduntur qui dicunt Deum non nostra curare. [querite.] Pullate idem est accipite, nisi quod additur diligentia, fervor, deuotio, attentio. [inuenietis.] At peccatores Deus non exaudit: scilicet si maneat in peccatis. Cur ergo multi non accipiunt quod petunt: scilicet te quis petunt quod non expedit, iuxta illud, nescitis quid petatis. Aut quia non bene petunt, iuxta illud, Petitis & non accipitis, quia male petitis, si quidem bene petit, fideliter & deuotè petere debet, si quidem dicitur, respexit humilitatem ancillæ suæ. Aut quia indignus est, is pro quo petitur. Ut dicit Dominus, si steterit Moyses & Samuel non est anima mea ad populum istum. Aut quia non perseuerat petunt. Oportet enim semper orare & demum aliquando tribuit non quod petim, sed quod Pater filio daret. [panem.] Panis est Christus Ioan. 6. ego sum panis, vel est sacra scriptura, vel charitas, erit enim panis nostræ pinguis & luberimus, lapis vero est diabolus, de quo dicitur, indurabitur cor eius quasi lapis. Aut est obduratio, de qua dicitur auferam a vobis cor lapideum. [piscem.] Piscis est fides latens in abundantia dogmatum sacrorum est enim fons aquæ salutis. Aut est fidelis qui in aquis tribulationum degit. [sitis mali.] Comparatiue ad Deum omnes enim iustitiae nostræ sicut pan-

Ioanis. 5.
Isai. 30.
Iob. 41.
Ezech. 11.
Ioan. 7.
Isai. 64.
Genes. 8.
Iere. 16.
Ioan. 10.
Roma. 9.
Acto. 14.
Osee. 4.

nus menstruatus, vel quia sumus prouid malum, ab adolescentia, vel quia ut dicit Ilias unusquisque post prauitatem cordis sui ambulat. [porta.] Porta Christus, ego sum ostium, angustia per humilitatem, quia verbum abbreviatum fecit Dominus, & humiliavit se Dominus usque ad mortem. [arcta via.] Quia per multas tribulationes oportet introire in reg. Dei. [lata via.] Virtus enim vno tantum modo, vicium verò multis. Maledictum enim & mendacium inundauerunt, & sanguis sanguinem tetigit. Queritur quo modo sit lata via, cum dicant impij, ambulauius vias difficiles: Ita quidē, quia via carnis rationi difficilis est.

Simon de Cassia li. 10. c. 45. [petite.] Quis petere audeat, nisi filius Dei etiam immeret tibus petendi daret audaciam: ut qui nouerat sui aterni Patris liberalitatem, qui in dando est liberalis, quaerit se offerit, & pulsantibus factus est ostium. [omnia quaeruntque vultis.] Optat Christus, originale in iusticiā, per peccatum deprauatam, restituere & reparare, ut sicut ante peccatū, lex in cordibus nostris insculpta ad subuentionem proximorum inclinasset: ita & nunc lex gratiæ inclinet. [hæc est lex.] De septem præceptis secundæ tabulæ loquitur, non de tribus primæ. [propheta.] Non loquitur Dominus de uaticinijs prophetarum, sed de his quæ propheta in morum edificationem scripserant. [porta.] Duæ ciuitates singulas habent portas, ciuitas Dei portā habet angustā, & arctā, ciuitas diaboli, laci vnde lata via ex licentia faciendi, quilibet. Vnde arctā quia animus, Dei legibus angitur, ne quid concupiscat illicitū, & fre natur coque, ne quærat superfluum. Hugo. [petite.] Peccati remissionē, incipientes: querite operā difacilitatē, pficientes: pulsate ut vobis detur gustus, perfecti, & quia petentes solent ostendere suas miseras, mittere munuscula, intercessores adhibere: ideo & nos petentes, petamus humiliter, mittamus operū munera, & sanctorum quæramus intercessionem. Iob. 54. [accipite.] Quod petitis, vel aliud. [querite.] At Can. 3. dicitur, quæsiui & non inueni. Non inuenit plenē. Nota viros bonos, bonā, bene petere, ut Christus, ignosce inquit illis. Contra mali, mala, male petunt ut Balac qui petebat ut Israel malediceretur, sunt infantes, qui malā bene petunt, ut Paulus ut sibi auferretur stimulus carnis, sunt mali, qui bonum male petunt, ut latam, ut taret Iob. [panem.] Panis est charitas, sine qua mensa vacua est, cor enim hominis con-

Iob. 54.

Luc. 23.
Nuc. 24.
1. Cor. 13.
Iob. 1.
Psalm. 104.
Iob. 4.
Rom. 7.

firmat

Eccle. 1.
Psalm. 17.
Prou. 9.
Eccle. 1.
Eccle. 1.

firmat, & est adeps fructus. [sitis mali.] Omnis enim creatura defectui obnoxia est, etiā in angelis reperit prauitatem, & in Paulo non habitat bonum. [dabit bona.] Temporalia & æterna. [intrate per angustiam.] Quomodo ergo dicit pulsantem aperietur, sanē qui pulsat non est ingressus. Respondetur, quod ingressus gloriæ ex nūc incipitur, dicitur enim ingressus, sapientie mandata æterna. Hic ingressus arctus in principio & in medio, amplius est in fine, dicitur enim dilatasti gressus meos subtus me, & rursus, ducam te per semitas acquiratis, quas cum ingressus fuero, non arctabuntur gressus tui. [ducit ad pendit lationem.] Quia in fine in priorum anseri, conchra, pœna. [multi ingredi.] Quia infinitus est numerus stultorum. [pauci inueniunt.] Quia est rationis cecitas, ad peccandum pronitas, appetitus peruersitas, diaboli subtilitas, retrahētium multitudo, resistendi debilitas, resurgendi difficultas, recte ergo queritur Dominus, factus sunt, tunc qui colligit racemos in autumno, non est bonus ad comedendum, & item quomodo si excruciantur paucæ oliuæ quæ remanserunt & nimirum est, quod qui uis credat, se esse ex his paucis.

Mich. 7.
Isai. 44.

Genes. 3.

Matth. 19.
1. Ioan. 1.

Iacob. 2.

Caietanus. Putat homines vanum esse petere, si quidem Deus omnia nouit, & immutabilis est. Ideo dicit Dominus petite, quia apud sapientes causæ secundæ, non obstant diuinæ prouidentia, sicut igitur ordo prouidentia est, ut comedamus panem, in sudore vultus nostri, ut consequamur regnū, per orationes & petitiones. [dabitur vobis.] Nō dicitur dabitur statim, sed dabitur, & addit vobis, quia si pro alijs oramus, forsitan nō est anima mea ad populum istum. [querite.] Quid certē viam quam pauci inueniunt. [pulsate.] Ad ostium regni. [omnes enim.] etiam malus qui petit accipit si petat debitis circumstantijs. [sitis mali.] Quia ex nihilo, & quia nemo bonus nisi Deus, & quia si dixerimus quod peccatum non habemus. [omnia quaerite.] Voluntate naturali non in ordinata. [ita ex vobis facite.] Proportionaliter, nec enim rex debet seruis seruire suis. [lex prophete.] Quæ de dilectione loquuntur sunt, ergo lex Euangelica non solum est iuris naturalis, sed legis veteris, & prophetarum. [angustam portam.] Id est fidem per quam captiuitas intellectus sicut credere iudicio rationis lata porta est. [arcta via.] Est via virtutis, quæ solū in medio consistit, aquo si defleat factus est omnium virtutum reus. At via vitiatorum lata, quia extra ceterū latitudo est. [multi ingrediunt.]

Experientia videtur.

Glosa interli. Angusta portā dura enim sunt ieiunia & labores, sed amantibus nihil difficile iugū enim suauē his est. Ordinaria quid angustius illo foramine quod miles aperuit, & in totus mundus per ipsum introit. [spatiola.] Quia in ea nati, & quia voluptas meretrix est importuna, suis delicijs omnes alioiens. [equam angustam.] Sat angustum omnia prætermittere, & vnum diligere, prospera despiciere, aduersa non timere, & si pauci inueniunt, pauciores intrare contendunt. [angustam.] Quia bonū est ex integra causa, sed malum ex defectu, & sagittanti difficili lo est scopum ferire, facile vero deuiare.

Attendite a falsis prophetis.

D. Hierony. De omnibus prophetis intelligi potest, qui aliud habitu & sermone promittit, aliud verò opere demonstrant, sed specialiter de hæreticis, qui ieiunijs & sanctitate se circumdant, in iusticijs verò animarum habent venenatum, quo innocentes ad ruinam trahunt, ideo lupis comparantur. [non potest arbor bona.] Ex hoc loco hæretici, dups Deos fecerunt, alterum boni causam, malum alterum, sed quidē an nō Moyses qui bona arbor fuit, malum fecit fructum ad aquas contradictionis? & Dauid, fecit malum in vitiā. Petrus in Christum: Contra vero, Ietro mala arbor fecit fructum bonum, cum consilium bonum dedit Musi. & Achior Holofernis. An non corruptunt bonos mores, colloquia praua? Sane Iudas aliquando bona arbor, vide qualem fructum tulit. Contra Saulus vide quem fructum factus Paulus fecit. Intelligitur ergo locus hic, de arbore quæ quandiu in bonitate perseuerat, non fert malos fructus.

At Hierony. idem in c. 5. ad Galat. docet locum hunc non intelligi de hominibus, fieri enim potest ut iustus peccet, & fieri potest etiam ut caro mala bonos fructus faciat, sed intelligitur de spiritu, qui reddere fructus malos non potest: quia fructus spiritus boni sunt. At caro quauis exulta, bonos fructus nō facit, fructus enim carnis iuxta Apostolum mali sunt. [non omnis qui dicit Dominum.] Supra Dominus docuerat hæreticos, si fide careant esse cauendos, nūc docet etiā fideles nō esse recipiendos, si moribus sint corruptis. Debet enim operibus sermo comprobari. Dices, an nō dictum est, nemo potest dicere Iesus nisi in spiritu Sancto: Ita, sed mos est feri

numero. 10
2. Re. 11.
Exod. 18.
Iud. 5.
Matth. 26.
Acto. 9.

Galat. 5.
Eode. n.
1. Cor. 12.
1. Titu. 1.

Pri. Tho. L 3 pruræ

pturæ, dicta pro factis accipere, ut illud con-
fiteretur se nosse Deū, factis autē negant. Ne-
mo ergo potest dicere, i. nemo potest facere.
Porro prophetare & virtutes facere interdū
non eius meriti est qui operatur, sed ex inuo-
catione Christi: aut in dānationē audientiū:
aut certe in eorū utilitatē. Hac ratione Saul,
Balaam, & Caiphas, prophetant. Pharaō, &
Nabuchodonosor, somniant ventura, quin
& Iudas miracula facit [non noui vos.] Nō no-
uit eos qui pereunt. [discedite a me, qui ope-
ramini.] Non dixit, qui operati estis, ne
videretur auferre poenitentiam, sed qui ope-
ramini vsque ad hāc horam iudicij, ubi licet
vobis facultas peccati desit, non deest tū vo-
luntas. Eldem ad Celantiam. [domine domi-
ne.] Quomodo ex animo dicimus Dominū
cuius imperiū contēnimus? Quid enim voca-
tis me Domine, & non facitis quæ dico? Po-
pulus hic labijs me honorat: sed cor lōge est
a me, si enim ego Dñs, ubi timor meus? Ele-
ganter sanē Nathā reprehendit David dicēs,
pro nihilo duxisti, Deū. Eleganter etiam re-
prehenditur Heliz: qui pro nihilo me habent
ad nihilum rediguntur. Quid verō tam ingra-
tum, quā contra eū viuere a quo viuere ac-
ceperis? quam eius mandata despiciere qui
eū mandauit, ut coronandi haberet oc-
casionem? [omnis ergo qui facit.] Pluula
diabolus est, flumina, omnes antichri-
sti, venti, spiritualia nequitia in coelestibus.
[fundata enim erat supra petram.] Supra quā
suam Christus ædificat ecclesiam. Aqua Pe-
trus suū sortitus est nomen, super qua nō
inuenitur serpentis velligiū, & propheta in
hac petra fundatus, confidenter dicit, statuit
supra petram pedes meos, & alibi idem dicit.
Petra refugium leporibus, siue herinaceis, &
ita lepulculo Moy si dicit Dominus, sta su-
pra petram, & posteriora mea videbis, hāc
est petra, nec aliud fundamentum potest po-
ni nisi hāc, id est, Christus, robusta mole in
se fundatus.

D. August. li. 2. de serm. Domini in mōte.
ca. 36. [falsis prophetis.] Id est hæreticis, licet
per angustam portā intrare videantur, a fru-
ctibus eorum, oculus simplex qui eorū fru-
ctus agnoscat, eos intelligit. [nō potest arbor bo-
na.] Ac si diceret, non potest fieri, ut nix cali-
da sit, sed si desijt esse nix calefcere potest. Ita
bonus mala facit, si prius desijt esse bonus.
Quod si etiam mali bona faciunt non ita est
q̃ mala arbor bonos fructus pariat: sed Diui
na providentia ascendunt mali in cathedrā
Mosi, & sibi ferentes fructus malos; alijs vi-

les ferunt, de quo dicitur seminastis triticum
metetes spinas, hi enim mali ex bono semi-
ne, spinas sibi reportant. Igitur prius homo,
qui ex impio colligit vvas, non de spinis eas
colligit, sed de vite spinis inuoluta. [fructibus
eorum cog.] Non planē ex ieiunio oratione
& elemosyna, hæc enim & lupi faciunt. Ex
quibus igitur ex his quos Apostolus ad Ga-
la. dicit esse fructus spiritus. [charitas gaudiū
pax, &c.] non est fructus bonæ arboris dicere
Domine Domine, sed facere voluntatem pa-
tris. Rursum ne fideles credant, eum dignum
esse credi, qui miracula facit: ideo & hoc Do-
minus admonet, fore multos qui miracula
facient, quos tamen Deus nō nouit, re & igitur
cum gaudent discipuli, quia miracula
faciebant, Dominus dicit, ne ea ratione gau-
derent, sed quia nomina eorum, essent in coe-
lis scripta, siquidem & magi Pharaonis mira-
cula fecerunt, & in fine mundi pseudopro-
pheta dabunt signa magna. Quam ergo est
necessarius oculus simplex, necot doctorem
qui miracula edunt turba decipiat. Eldem
de salut. docet, si ciuitas ex vna parte sit mu-
nita, & ex alia dissipata: alitū hostibus præ-
bet, & nauis si vel ex vna tabella perforata
sit, de mergitur: ita qui dicit, & non facit.

[Idem tracta. 38. super loa. non noui vos.] Do-
minus interrogat de Lazaro, ubi posuistis eū
quid Domine, quod mortuus est scis: ubi ve-
rō mortuus sit nescis? E quidem perditū ho-
minem nescit, non enim nouit in luce sua, in
iustitia sua, quāto ille nouit. Talis fuit etiam
vox ad Adam ubi es? quāsi nesciat dominus
ubi malus Adā sit. Eldem de ser. Domini in
monte ca. vlt. pluuiā cum in malū accipitur,
significat superstitiones caliginosas, ventis
rumores hominum, flumen: vitæ huius flu-
uium carnalibus concupiscentijs velut fluen-
tem. Qui ergo quæ audit, facit: velut funda-
tus super petra, nec aduersitatibus frangitur
nec prosperitatibus demulcet. Ad li. 22.
Contra Faustum. c. 90. flumina interpreta-
tur tentationes, & idem dicit esse pluuiam.
Eldem li. Contra Adimantum. c. 26. arguebat
Adimantum, si arbor bona fructum malū nō
facit. Igitur Deus mala non facit. Responde-
tur. Quod licet gehēna malo mala sit, at Deo
punienti bona est. Porro verbum Domini
(arbor bona bonum facit) ad solum homi-
nem, inquit, debet referri. Eldem li. 3. Con-
tra Petilianum. c. 44. arguebat ille, si hære-
ticus aliquem baptizat, dare spiritum non po-
test, alioquin mala arbor bonos fructus da-
ret. Respondetur August. Baptizatus non
est

est fructus baptizantis, sed Christi.

Diuus Ambrosius li. 5. in cap. 6. Luca.
[de spinis non colligit vvas.] Spinæ sunt mū-
dus, qui suis solitudinibus lacerat mētem.
Resurrectio sic est, maturis iam fructibus.
Iterum synagoga sic fuit: sed iam protulit
grossos suos: certē immaturos, nunc ex hac
licu colligere sic nō licet. Itē peccata sunt
spinæ, ex quibus vvas non colliges. Christus
est, qui velut vva pependit in ligno, ex quo
colligere fructus animæ licet. Nam ex carne
Adæ damnati spinæ & tribuli colliguntur, le-
uemus ergo manus ad Christum ut eum vin-
demus possimus. Eldem li. 7. in c. 6. Luca.
Omnium virtutum fundamentum, est coele-
stium obedientia præceptorum: per quam
hæc domus nostra, non profluit volupta-
tum, non nequitia spiritualis incursum, non
imbre mundano, nō nebulosis Philosopho-
rum disputationibus poterit commoveri.

Diuus Gregorius li. 15. Mora. c. 26. in illud
Iob. Pennæ struthionis similes sunt pennis
herodij, dicit opéra hypocritarū similia sunt
operibus electorum, sed opéra hypocritarū
pauca sunt: ideo eos in altum subleuare ne-
queunt: sicut neque pennæ, struthionem.
Quaigitur re cognoscitur struthio? ex fru-
ctibus: nam inquit Iob struthio relinquit in
terra oua sua. Ita & hypocritæ, filios per præ-
dicationem edunt: eos tamē velut oua in ter-
ra reliquunt, nec enim habent calorem, quo
pulos ex ouis excludant, ut in coelum suble-
uentur, & eleganter subdit Iob. Tu forsitan
in puluere calcas eas? quia solus Deus est,
qui in puluere peccatorum, oua a prædicato-
ribus destituta suo fouet calore, & pullos ex-
cludit. Eldem li. 20. c. 7. in illud Iob. quorum
virtus manuum erat pro nihilo, & vita ipsa
putabantur indigni, dicit virtus in manu, est
magnitudo in opere, sed hanc magnitudinē,
si sine charitate hat. Paulus testatur nihil ef-
fe, si igitur magna miracula faciunt hæretici,
acceperunt mercedem suam. si laudem homi-
num quā quaerant. Igitur charitatis & hu-
militatis signa fructus sunt, ex quibus cogno-
scitur arbor bona. Si quidem dicitur. In hoc
cognoscet omnes, quod discipuli mei, &c.

Idem homi. 17. in Ezech. in illud, & ante
frontes picturæ palmarum dicit, post mortē
verē palmarum sunt in manibus, ut Apoc. 7. di-
citur nunc verō licet multi miracula fa-
ciant, non sunt illa palmarum, sed palmarum
pictura.

Diuus Chrysost. hom. 24. [attendite.] Ma-
ius periculum est ab hypocritis, quā a

canibus & porcis. Ideo examinate predica-
res. Quod si quis queratur, quod sit gran-
dis difficultas in hac via a tot canibus, por-
cis, lupis, respondetur, quod id non est
in hac via nouum. Antiquum enim est
falsos esse prophetas, qui non soli sunt
hæretici: sed omnes qui cum mali sint,
speciem bonitatis exhibent, siquidem apud
hæreticos etiam vita honesta relucet,
apud hos verō neque vita monstratur. Quid
verō si honestatem fingunt? Facile qui-
dem dignoscitur, vita enim sancta labores
quærit, hi verō fugiunt. [omnis arbor.] Iu-
daeos notare videtur. At quos Baptista di-
cit. Omnis arbor non faciens fructum exci-
detur, & in ignem mittetur, ubi prius dicit,
excidetur. Maior siquidem poena est, glo-
riam amittere, quā igne torqueri. Nos ve-
rō id explicare non possumus, quia magni-
tudinem sollicitatis ignoramus. Ego qui-
dem mallem mille gehennas, quā a Chri-
sto excindi, odio haberi & separari, si enim
me inimicum, ita persequutus est gratia sua:
ut nec sibi propter me parceret, quomodo
sustinebo reprehendentem me, quod eum
neque panē dignum duxerim? Si quidem
diceret, esurini, & non dedistis mihi. [qui facit
voluntatem patris.] Carnon dixit, qui facit
voluntatem meam: quia nulla est inter eos
voluntatis diuersitas, sed speciatim Iudas
verberat, qui totam religionem in dogmati-
bus collocant: de religiosa vita nihil cu-
rantes, Iudæi enim nominabantur, sed le-
gem non faciebāt, ad Rom. 2. At Dominus
dicit, non est satis fidem sine operibus habere
in eo nec si fides miraculorū claritate resplen-
deat. Sed attende quo pacto se Dominus iu-
dicem professus est, dicens dicent mihi, Do-
mine, Domine: sed nunquam noui vos. Mi-
raris verō quod mali miracula faciant: ne mi-
reris, siquidem miraculum gratia est largien-
tis, cui quia ingratus est qui facit miracula pa-
nitur. Igitur miraculosa fides nihil valet: Pau-
lus dicit primo ad Cor. 13. siquidem miracula
faciebat, qui Christum nō sequebatur: & Iu-
das: Iuno & Balaam, & Magi Pharaonis. San-
cti igitur conuersemur. Quia miracula nos
faciunt Deo debitores, sed vita sancta Deū
sibi debitorem constituit. [omnis qui facit.]
Audis quid passurus est, etiam in presenti
qui Domini præcepta non facit: & quibus
fructus est in presenti & futuro qui facit.
[verbum meum.] Audis Domini excellentiam?
Primum ergo beneficium quod faciens ver-
ba Christi accipit est: viuere tutum, & mi-
nimum

Luc. 6.
Ist. 29.
Malach. 1.
2. Reg. 2.
4. Reg. 2.

Ephes. 6.

Matth. 16.
Prou. 30.
Psalm. 39.
Psalm. 103.
Exo. 33.
1. Cr. 34.

Matth. 13.
Iere. 12.

Galat. 5.

Matth. 7.

Luc. 19.
Exod. 7.
Matth. 24.

1. Cor. 13.

Iohan. 15.

Matth. 3.

Matth. 23.

Luc. 9.

nitum, & omnibus occurrentibus superius, quod non habent, qui coronam regiam habent, solus quippe munitus est qui validissima virtutum cohorte munitur, & quid mirabilius, quam inter validas tentionum procellas, non commoveri? Hic enim tentationes & pericula sunt pluviae & venti. Causa vero tanta firmitatis est, & sicasse super petram, id est doctrina munimentum. Hoc vero ita esse ostendit Iob, & demonibus etiam declaratus excellior, Ostendunt & apostoli torrenti Iudeorum, Gentium, & tormentorum obiecti. Num vero praestant hanc vitam divitiarum? Planè non est invenire aliam vitam, à malis liberam, nisi hac. Quid igitur possunt homines? Numquid aufertur at hos despiciere iubemur. In carcere trudere? at nos mundo crucifixi sumus. Detrahent nequeat pro his benedicere iubemur. Occidit tandem Martyrij palmam consequemur. Nihil igitur mali mala afferunt: imo nos clariores reddunt. Cōtra vero terret Dominus impios, quia comburentur igne, quia dicit eis, non novi vos, & quia etiam nunc sunt instabiles, hi igitur super arena edificant, id est, super vitijs. Vide instabile Achab. Phariseos, ille tremat Eliā, hi Apostolos, sanè qui adamantem percutit, magis percutitur: & pungitur, qui punitur. Iam nunc mulum. [ruina domus magna.] Quia de animae discrimine aeterno, & de perpetuis eius supplicijs agitur.

Author inno. ho. 19. [vestimentis ovium.] Id est, ieiunio, oratione, elemosyna, attendite ergo à bono simulato, quia nihil magis exterminat bonum, quam simulatum bonum, recipitur enim ut bonum, & nocet ut malum. Porro, qui murmurat de periculo tentationis, murmurat etiam de premio probationis. Nec enim premium est, ubi labor non est, si ne incidere in apertam foueam, stultitia est, in occultam vero, negligentia. Non igitur dicit, aspiciat simpliciter, sed attendite, res enim dubia est. Quomodo igitur dignoscemus bonos à malis? Planè per bona opera quae nos ipsi facimus. Qui enim veritatem facit, facilius alterius errores diiudicat, ut enim peccatum peccantis oculos obtenebrat: ita iustitia iusti oculos illustrat, sole exeunte, nox non praevalet: at sole declinante, nox irrumpit. [falsa prophetia.] Propheta est, non qui de Christo ventura praedicat: hi enim propheta iam non sunt: siquidem lex & propheta usque ad Ioannem. Iam ergo propheta est, qui prophetas interpretatur: falsus vero propheta haereticus est, mali enim Christum licet pec-

cent: non tamè intrinsecus sunt lupi rapaces: siquidem non habent animum perdedi oves Christi. At contra haeretici. De quibus Paulus, scio quod post obitum meum, intrabunt lupi rapaces, non parces gregi. [a fructibus eorum.] Fructus primus est confessio fidei, secundo, nunquam ovis persequitur lupum: sed contra ut Cain Habellem, Esau, Iacob, Ismael, Isaac. Ovis inclinato capite balat, lupus sublato in aëra capite ululat. Ita ovis humilitatis voces emittit: lupus blasphemias. Ovis ex pratis scripturarum flores carpit: lupus excarnibus persequutionum satiat. Vir sanctus miracula facit ad utilitatem, sicut ovis, lupus etiā mirabilia facit: sed ad pompam, qualia sunt per aërem volare, ignem non comburere, &c. quibus diabolus alluetus, Christum rogat, ut per aëra volet, seè pinna deiiciens. Igitur Deus plenus miracula plene facit. Vacuus diabolus, vacua. Rectè ergo Nicodemus: nemo potest signa facere quae tu facis, nisi fuerit Deus cū eo. Ite Deus miracula tēpore cōmodo facit. Porro dāmon non ita. Iam enim inter fideles vix est signorum utilitas. [nunquid colligunt de spinis vias.] Vna mysteriū Christi est, qui per endit in ligno: multos, ut grana, trahens ad se, similiter & multa grana habet fides, habent igitur gustatae fides dulcedinem, & charitatis complexum. Habet, & vna in torculari patientia, in gustu suavitatē, & in se sinceritatem: nec enim missionē habet aqua. Iam vide, fructus spiritus sunt patientia gaudium, pax hi sunt fructus quos ecclesiastici viri proferunt, haeretici proferunt spinas, vulnera, tribulationes. Quem enim fructum proferet, cuius radix diabolus est, sub arbore bona aues & animalia cubant: sub spineto cubant serpentes. [Non potest arbor bona.] Non dicit non potest mala arbor bona fieri, tunc enim malicia ad Deum esset referenda, sed vir bonus, quando bonus est, malum non facit, quod si inquam malum facere videtur, introspecte, & videbis primum hominis animum. Ut in Mose occidente Aegyptium, &c. Malus vero si bene loquitur, introspecte, molli sunt eius sermones, sed ipsi sunt iacula. Omnia demum faciunt, ut videantur. Arbores enim sylvarum: aut nullum, aut acerbum edunt fructum. [In illa die.] Quando ora tacebunt, & opera loquentur. Conscientia aperietur: persona confundetur. [In nomine tuo prophetamus.] Ita planè in nomine, sed non in spiritu. [sum con fitebor illi.] Tunc, grandem siquidem mirā, grādis dilatio praecedat. [non novi vos.] Quia non

Act. 17.

Matt. 17.

Matt. 4.

Ioan. 3.

Exod. 17.

Psalm. 54.

1. Tim. 2.
Rom. 1.

uit Dominus qui sunt eius. Sicut enim naturaliter omnes homines cognoscunt Deum, sed si eum dignè colere nolint, non videntur cognoscere. Ita cum naturaliter Deus omnes cognoscat, non videtur cognoscere, quē non diligit. [non cecidit.] Fundata enim erat. Certè non cadit, qui non solum cauet occisionem, sed etiam iram, qui non solum cauet adulterium, sed etiam concupiscentiam, & reliqua Christi dogmata, fundatus enim in his non cadit, reliquos non miremur, si cadant. [similabo eum viro sa.] i. Christo, qui edificavit ecclesiam suam, super firmitudine fidei. Diabolus vero stultus edificat super arena, id est, super idololatriis, qui per varios ritus, ut arena diuisi sunt. Aut per carnalibus, qui sicut arena steriles sunt. Terra vnitur: non arena, ita mali non vnum sapiunt, ut Philosophi nos doceant, qui per totas sectas diuiduntur. Demum populus diaboli, multus est ut arena, populus Christi pusillus est, grex. [pluvia.] Ut sunt nubes, id est, predicatorum excitati à spiritu sancto, qui faciem terrae rigant: ita sunt nubes excitatae à diabolo, scilicet, predicatorum turbidam aquam fundentes. Ventus boni, spiritus angelici sunt: sicut mali sunt diaboli. Pluvia mollis: ventus virget. Ita spiritus Christi, & demonis, primum blandus est, sed postea vehemens. Flumina sunt philosophi, è quorum ventre fluunt flumina aquae mortuae. Sicut ex Apostolis & sanctis Doctoribus fluunt flumina aquae vitae. Vide igitur, si doctrina demonis, si demones, si Philosophi intrant in hominem fidelem, hic perstat: ut fundatur super petram. At venit doctrina Christi, Apostoli venerunt, & Spiritus sanctus irrumpit in domum quam fortis armatus custodiebat, & cecidit, diabolus: ut staret Christo. Qui igitur ita se edificat, audiens & faciens, ut Christus edificavit suam ecclesiam: hic perstabit, sicut perstitit ecclesia. Porro qui audit, & non facit, edificat super verbis, quae sicut arena sparguntur, non enim adunatur in vno opere iustitia. [facta est ruina magna.] Vbi paries corrumpitur, leuior est ruina, si manet fundamentum, at si hoc etiam cecidit, gradis est ruina: ita si fides decidit, grauissima est ruina.

Luc. 11.

Di. Basilius.

Euthymius.

sunt per eam hypocritae incedere, & vide, non docuit eos discernere à floribus id est verbis, sed à fructibus, id est, operibus. Paulus dicit, per dulces sermones decipiunt corda simplicium. [mala arbor, malos fructus.] Graeca dictio, pro qua nos habemus, malos, potius significat marcidum, aut putrem, ex marcente igitur & inutili arbore, tales fructus expecta. [non omnis qui dicit Domine.] Duo ergo ad salutem requiruntur, dicere Domine, id est, fides, & facere voluntatem Patris, id est, obedientia. [non novi vos.] Quomodo igitur per malos operabatur Deus? videlicet, ut per illos alijs beneficia conferret, & liberalitas Diuina monstraretur, etiam in indignos diffusa & ideo qui miracula edunt, admirandi non sunt, sed Deus in eis, nemo igitur tristetur si miracula non faciat, haec enim non saluant, cum tamen bona vita saluet. Causam vero, cur non omnibus dignis Deus dat ut miracula faciant quibuscumque vero indignis dat, ipse solus nouit. [pluvia.] Id est, commoti animi cogitationes, quas demon excitat, [flumina.] Sunt affectiones, venti demones. Igitur qui audit & non facit, ventis tentationum agitur, cadit, id est, fidem amittit, quae ruina magna est, nec enim decidit à diuitijs, vel honore, sed à fide.

Roma. 16.

D. Hilarius can. 6. [pluvia.] Blandas & sensim illabentes voluptates significat, quibus fides rimis patetibus inmadescit. [flumina.] sunt grauiorum cupiditatum motus, venti, potestas demoniorum sunt.

Beda in. c. 6. Luc. 11. [in vestimentis ovium.] Non ideo debet odisse oves vestimenta sua, quia in illis se occultant lupi, ad decipiendum depandū, vel occidendū eos qui sub tali veste lupos agnoscere nequeunt. [de spinis vias.] spinas sunt curae & punitiones vitiorum: de quibus peccanti dictum est, terra tua tibi spinas & tribulos proferet, fides vero & vna dulcedo est, & feruor sanctae conuersationis, qui letificat cor hominis. De his dicitur, quod coruscante Euangelio, vox turturis audita est, fides protulit grossos suos. [Domine Domine.] Non enim in sermone est regnū Dei, sed in virtute. [similis est homini edificant.] Sicut Christus ex varijs hominibus edificauit ecclesiam suam, quam tādē in vitam deducet aeternam: ita qui audit & facit, ex varijs virtutibus, habitationem aeternam sibi parat in caelo. Cuius in praesenti, quali quadrandis & poliendis charitatibus, glutino copulandis lapidibus, insitet. [super petram.] Non super terrenis desuper Pri. Tho. L 5 derijs,

Gene. 3.

Can. 4.

1. Cor. 13.

derijs, sed in insuperabili sua fide, spe, charitate. *[Venerunt flumina.]* Flumina sunt porte inferi, quæ non prævalent aduersus ecclesiā, suntq; illa de quibus Dominus ait, beati cū maledixerint vobis. &c. quod vero non cadat domus, inde patet, quod ibant Apostoli gaudentes à persecutionibus, & rursum, singula nostra domus quotidie, vel immundo rum spirituum, vel improborum hominū, vel ipsa suæ mentis inquietudine, & carnis, pulsantur. Quantum vero suis viribus fidet, cadunt: quantum vero petreæ adherent, firman- tur. *[Super arena.]* Domus quam extruit diabolus, mundus est, & edificatur sine fundamento, quia peccatum caret fundamento: nec enim ex propria natura subsistit, malū enim sine substantia est, & planē qui peccat, sine fundo est, quia nunquam in vno peccato manet, sed semper deorsum descendit peccando. Impius enim cum in profundum malorum venerit contemnit. Potest etiam per impetum fluminis, discrimen extremi iudicii intelligi, quando omnis qui se humiliat exaltatur. &c.

Rupertus lib. 7. discretio spirituum est donū Dei: sine quo hi falsi prophete dignosci nequeunt. Igitur ex operibus cognoscendi sunt, & etiam ex verbis, sed non nisi ab illis columbinis oculis qui resident, iuxta fluentia aquarum, id est, scripturarum, conferendo scilicet, eorum verba, cum verbis scripturæ, à quibus qui aliud euāgelizant anathema sit, adijcet enim Deus plagas scriptas in libro hoc, ei qui addiderit ad scripta in libro isto. *[Domine domine.]* Vt Dominus sum, ita sum & iudex, assentationibus non delector, sicut qui reges gentium de nouo efficiuntur. Patet tunc vocabant Christum dominum, & tamen Christus nec his gaudet, quia venerat ut testimonium perhiberet veritati. *[Ergo confitebor.]* Ego qui prius tacueram, tunc quasi parturiens loquar. *[Flumina.]* Flumen veniens nudat domum, & cum ruit, eius etiam fundamentum nudatur. Ita illa confessio qua Christus dicit, non noui vos, nudabit peccatorem, ut reueletur quod nō erat fundatus super petram, at confessio Christi, non denudabit, nec prostrabit iustum.

[D.] Thomas, prophete sunt doctores, falsi sunt, quando non mirantur, & ex gloria sua per loā. 20. (quod dicit, pastor diligendus mercedarius tolerandus, lupus fugiendus) habetur, quod mercedarius est, qui commodum suum intendit, lupus vero qui aliorum perniciem. *[Afrus.]* Ex Seneca, nemo potest diu

fictam ferre personam. Cognoscuntur vero maxime in his quæ subito occurrunt, nam cū deliberat, cauēt sibi. Cognoscuntur etiam in tribulationibus, amicus enim fictus non permanebit tecum in die tribulationis. Cognoscuntur etiam si honorem accipiant, quia magistratus virū arguit. *[sicur.]* Dulcedo pacis ecclesiastica, per vnam spiritualis leticia: quæ non nascuntur ex tribulis peccatorum. *[Arbor bona.]* Anima ut est principium naturale, quicquid facit bonū est, sed ut est principium moris, si bona est, bonos fructus facit. &c. *[Domine domine.]* Populus enim hic la- bijs me honorat, nemo igitur ascendit in cor lum, nisi qui cum Christo descendit de celo: ut faciat voluntatem Patris, cuius voluntas est sanctificatio vestra. *[in illa die.]* Iudicij, cur ergo dies iudij dicitur nō quia media nocte clamor factus est: & aliquando dicitur meridies. *[psal. 36.]* Iudicium meū ut meridiem: nō dicitur ex tempore, dies ex claritate & certitudine. *[Virtutes fecimus.]* Quomodo malificiunt miracula? quidam dicunt, quod faciunt cum boni sunt, quidam, quod faciunt quæ videntur, sed non sunt miracula, quidam, quod faciunt in virtute diaboli, quidam, quod per artem magicam, demum Hiero. quod ex dono Dei, ut supra. *[Vire edificat.]* Vir est Christus, virum vnum de mille reperi. *[Eccle. 6.]* hic edificat sibi domū, ut Sapi. 9. & 14. dicitur edificat super petram, i. super se, nemo enim aliud fundamentum ponere potest, est enim fundamentū immobile sicut mons Sio, pluuia mala, est mala doctrina, de qua dicitur, pluit Dominus super Sodomā & Go. sulphur & ignem, flumina sunt sapientes, diripuerunt flumina terram eius. *[Veni sunt demoni.]* Qui circumsunt nubes, ut in canonica Iude dicitur vel aliter, pluuia est tē- tatio parua, flumina, maior, vēr gravissima, qui. n. spernit modica, paulatim decider, vel tertio pluuia est tē tatio carnis, flumē est tē tatio mundi, vēr tē tatio demonis. Cur vero sapientes edificat super intellectū, edificat super petram: qui vero super affectū, edificat super petram, quia intellectus est vniuersaliū, ideo vagatur, & est instabilis.

Simon de Cassia lib. 10. cap. 49. In homi- ne infirmitas est, dicit enim miserece mei, quia infirmus sum, & alibi, infirmus homo sum, & ex huius temporis, quatinus propterea firmitatem, hæc nō est nisi in Christo petra, quia Deus est. Quod uero nos huius petreæ iungit, est, eius verba facere. Iam nulla maior sapientiam esse in edificante potest quam

quam ita situari, ut non liceat decidere. Im- possibile est non temari, sed facile est a fundamento defendi.

Hugo. Quatuor fuerunt impedimenta vi- tæ Christianæ. Persequutio, hæresis, falsi fra- tres. Antichristus. Significatur hæc quatuor, per illos quatuor equos apocalypsis. Equus albus sunt heretici. Rufus, sunt persecuto- res. Niger in cuius manu est statera do- losa, sunt simulati fratres. Pallidus est Anti- christus. Significatur etiam hæresis per sagit- tam volatē in die, falsi fratres per negociū ambulans in tenebris, timor nocturnus sunt persecutiones, demonium meridianū est Antichristus. Attēdite igitur a falsis prophe- tis, id est, hereticis. Sunt enim vulpes illæ Sa- sonis, & vulpes parue quæ demoluntur vineas. Recte ergo dicitur, nolite omni spiritui credere, de quibus dicitur, fuerunt pseudo prophete in populo, ut docet Petrus. Hi sunt deprauatores. Distinguitur sigillorum, seu si- gnorum deprauatorum enim Sacramenta, quæ sunt sacra signa. Sunt deprauatores regis mo- nete scilicet, operum sanctorum, docent e- nim aut non fieri, aut male fieri. Eleganter dicitur, ne crederetis, iste intrinsecus luteus est, extrinsecus æneus, talia sunt istorum opera. Porro opera & nūmi regij quæ isti de- prauant sunt ieiuniū. Cui imago carnis Chri- sti mortificatur, percussa est. Eleemosyna, cui imago animæ Christi pro nobis datur in re- demptionem, incussa est, & demū est oratio, ubi verbi diuini imago imprimitur. Verbum enim orare præcepit. Deniq; hi sunt deprauatores clauum regni celestis, si quidem per aliam portam, quam per Christum docent intrare. *[Afrus.]* Dignoscuntur hi cum in honore collocantur, quia honores mon- strant mores, in cuius signum Dominus illi- ditur cum chlamidem coccyneam habere, & Loth ebrius corrumpit filias suas. Hi sunt scorpiones, capite blandientes, cauda punge- tes. Primo ponunt vinum bonum, postea quod deterius est, dicitur pax, & nō erat pax, sed nunquid heretici non faciunt bona ope- rata, manifesta, sed in occulto, pudore est di- cere. *[Nunquid de spinis.]* Multa sunt spinæ. Sunt primo peccata, de quibus dicitur, per agrum hominis pigri transiunt. &c. hæ pun- gunt in nouissimo, item facile herent, sed non facile euelluntur, dicitur enim quomo- do potest ethiops mutare pellem, item ig- nem hæ spinæ facile accendunt, ponet e- nim eos ut clibanum ignis, item ex spinis his edificantur sepes, ne ad vineam intret

gratia Dei. Ex his spinis non colliguntur vix nisi acerbæ, ex quibus dentes obstu- pescunt. Secundo spinæ sunt peccatores, dicitur enim de eis quod euellentur sicut spinæ, pungunt hi iustos, ut spinæ pun- gunt liliū, facile herent propter commo- dum temporale, dicitur enim adhesit pau- mento anima mea, facile ardent & succentā rediguntur in nihilum. *[Isai. 33.]* Tercio spinæ sunt diuitiæ, herent siquidem, nolite enim cor apponere, pungunt cor curis. Num ex his colligent vasa? imo vinum eorum fel dra- conum, prode enim quasi ex adipe iniqui- tate eorum. Quarto spinæ sunt tribulationes, pungunt enim sed ad salutem iuxta illud pū- gent oculū deducet lachrymas: pūgens cor profert sensum. Item tribulationes herent, quis enim eas effugiet? cum vita hominis mi- liciā sit, ab his siquidem gloriari nisi in cruce. Item accendunt ignem amoris, de quo dici- tur, ardebit ignis semper in altari meo, quæ nutriet sacerdos, subiiciens ligna. Item tri- bulationes edificant sepe, in his enim serua- tur religio & conuersatio sancta. Ex his spi- nis bene colligitur vix, libenter enim gloria- bor in infirmitate mea, ut in ha. in me vir. C. & alibi, secundum magnitudinem do- lorū meorum in corde meo, consolatio- nes tuæ lætificauerunt animam meam. *[Ar- bor bona bonos fructus facit.]* De hac bona ar- bore vide *[psal. 1.]* Ierem. 27. Matth. 21. ma- la arbor fructus reddit acerbos, ut sapien- 4. dicitur. *[Sunt vero.]* 12. fructus bonæ arboris. Abundantia bonorum spiritua- lium, iuxta illud, bona terræ comedetis. Vfus omnium in bonum, secun- dum illud, maledicimur, & benedici- mus. Crementum in spiritu, quia iusto- rum semita, quæ lux splendens. Ra- dicatio & firmitas in spiritu, dictum e- nim est, in charitate fundati, & radicati. Consolatio cordis. Dicit enim Domi- nus, ecce ego consolabor vos. Secretorum reuelatio. Domino dicente, vos di- xi amicos, quia quæ audiui à patre, no- ta feci vobis, & rursum, non facient Domi- nus verbum nisi reuelauerit secretis suis pro- phetis. Iocundas in operando, videlicet, quia in custodiendis illis retributio multa. Gaudium de deuicto diabolo, orat enim David, ne quando dicat inimicus meus præualui aduersum eum. Debilitatio fo- mitis. Apud Iosue iubentur equi sub- neruari. Rerum experientia, quia quid scit, qui non est tentatus? Præliba- tio

Glofa

4. Corint. 3. *Glosainterli. [Similabitur viro sapienti.] In futura providenti. [edificauit domum suam.] Id est, aurum argentum, lapides pretiosos. [flumina.] Potentum persequutio. [venti.] Blanditiæ. [super arena.] Id est, terrenis, que à vento facile feruntur. [vina magna.] Quia æterna, dicitur enim illis: ite maledicti. &c.*

Glosa ordi. [à fructu.] Sunt enim impatientes tempore aduersitatis. [Domine domine.] Verè dicere Dominus Iesus, est ore confiteri, & opere attestari, nam vnum sine altero, negare est. [non nauis vna.] Non enim nouit lux tenebras, id est, non aspiciet quia si aspiceret, tenebræ non essent, sed lux in Domino. [emittit audit.] Bonus qui facit verba Dei, Deo assimilatur: qui non facit, diabolo.

Lycanus. [*virtutes fecimus.*] Miracula sũt
à Deo, per viros malos, bona enim eleemo-
sina datur à bono Domino, per manum ma-
liferi. [*pluvia.*] Est tentatio lasciuiz, flumi-
na, tentatio auaritiæ, venti, tentatio super-
biz. [*irruerunt.*] Per inopportunitatem tenta-
tionum. [*super arena edificat.*] Qui super al-
liud quam supra Deum suam intentionem
collocat. [*ruina magna.*] Quia irreparabilis.
Nota quod habetur. i. quæst. i. cap. multæ, &
cap. profertur. Sacramenta & prophetiæ
& miracula à malis dari possunt, eorum enim
malitia non obest, quoniam mali sacramenta cõ-
ferant veralicer conferendo peccent.

Et factū est cū consummasti.

Diuus Hieronymus. Pharisei docebant
quæ Moſes & Prophetæ dixerunt, at Chri-
ſtus ſicut Dominus, Moſis & Prophetarum
legi addebat, cum dixit, dictum eſt antiquis,
ego autem dico.

Dixit Augustinus in fine lib. 2. de Sermonibus Domini in monte. [docebat sicut potestatem habens.] Quia dictum fuerat, fiducialiter agam in eo. Eloquia Domini eloquia casta, argentum, igne purgatum septies.

Dixit Chrysolostomus. homi. 2. 6. [admirantur turba.] Certè videbatur debuisse turbas dolere de grauitate præceptorum Christi: at nunc potius admirantur & laudant: cūta erat docentis virtus. Adeo vt nec descendente Christum de monte defererent, tanta eos verborum suauitate demulserit. Inter multa vero, admirabantur potestatem, loquebatur enim non ex alterius præcepto, sed sicut qui auctoritatem habebat imperandi. Ego autem, dicebat, dico vobis: iam

cum Pharisei ex similibus Christus verbis eum lapidare voluerint, turbæ tamen nihil horum patiuntur. Bona enim mens facile sermonibus veritatis consentit, propterea illi nec signis persuadentur, hi vero solis verbis adherent. Ideo sequitur, sequebatur eum turbæ, non sapientes, sed illi qui nullam questionem movent, qui nihil reprimunt.

Author innotuit. Intellectus audiens rationabiles sermones, laudat, ubi vincitur admiratur, ita admirantur turbæ, non quia credunt, sed quia irreprehensibilia audiebant. [*docens in potestate.*] Alij doctores doceant, ut ferui legis, maledictus enim est, qui verbis legis aliquid addit, aut detrahit, ut dicitur. Deuteronomium. 4. & 12. & Prouer. 30. & Ecclesiastes. 3. At Christus detraxit à lege libellum repudiij, & reliqua, quæ propter duritiâ cordis erant Iudeis mandata.

Diuus Gregorius. libr. mora. 13. capit. 12.
super illo verbo. Iob. audi eloquia mea di-
cit, super illud flores imperioſe loquuntur.
Iuxta illud vos cum auctoritate imperaba-
tis, at viſi pi non ita docetis. Sed cum Apo-
ſtolo, ſunt ſicut ſicut paruuli in medio ve-
ſtri. Adde ſicut Apoſtolus docet. Præci-
pe, inquit, hære, & doce, cum omni imperio.
Sanè cum imperio docet, qui d agit, quod
docet, quia loquendi aufert fiduciam, cum
conſcientia impedit linguam. Vnde Domi-
nus loquebatur cum potestate, quia nihil
mali admiſerat.

Rupertus libr. 7. Mali etiam si bene loquantur, potestatem in verbis non habent. Dicitur enim cum caperent animas populi mei, viuificabant animas eorum: & violabant mead populum meum, propter pugillum hordei, & fragmen panis: vt interficerent animas que non viuunt. Non ita fecit magister celestis, qui viam Dei in veritate docuit, nec enim accepit cuiusquam personam, siquidem in Ierusalem nec noctem vnam legitur hospitatus.

Dixit Thomas. [*admirabantur turba.*] Pri-
mò quia Dominus loquebatur vt Legisla-
tor. Secundò, quia penetrabat cor verbis suis
dabat enim voci sue, vocem virtutis. Tertiò,
quia quæ prædicabat, signis confirmabat.

Simon de Galila. [*admirabantur.*] Quia dictum erat de Christo, quod vocabitur nomine eius, admirabilis, plane quia doctrina eius erat supernaturalis, supra sensum, & supra communem docedimodum. Item docebat, ut qui à Patre acceperat potestatem prædicandi, &

Coloss. 3.
Ioan. 7.

Luc. 4.
Ioan. 7.

1. Reg. 10.
Apoc. 5.

Ioan. 17.

di, & non sicut qui in seculis didicerat. Item erant in eo omnes thesauri scientiarum, & sapientiarum Dei, ideo dicebant quidam, nunquam sic loquutus est homo. Et licet omnes sermones Christi sint admirabiles, hic tamen sermo inter reliquos precellit, habet enim quicquid ad vitam pertinet. Hugo Card. [admirabantur turba.] Quia nunquam sic loquutus est homo. [ut potestatem habens.] Primum interpretandi enigma. Sicut de Salomone dicitur, quod explicauit enigmata Regine Sabae. Ideo enim dicitur, Leo de tribu Iuda, dignus aperire librum quem aperire nemo potuit. [Caletanus.] [admirabantur.] Quia miracula faciebat potestatiue. Alij enim fecerunt signa, sed de preceptoribus. Item alij doctrinam alienam sed Christus suam. [Broinkui.] [admirabantur.] Quia erat Christo data potestas omnis carnis, ut omne quod dedit illi Pater det ei vitam.

CAPVT. VIII.

Cum autem descendisset de monte.

Ius Hieronymus. Descendenti Domino de monte occurrunt turbae, quia ad altiora ascendere non valuerunt, & in primis leprosus, nondum enim cum lepra ascendere poterat, & tam multiplicem Domini audire sermonem, & recte post sermonem miraculum fit, ut verbum miraculo confirmetur. [Domine si vis.] Qui voluntatem rogat, de virtute non dubitat. [extendis manum.] Statim ut extenditur manus, fugit lepra. [volo.] Quam sine iactantia respondet. [nemini dixeris.] Quid enim erat necesse sermone iactare quod opere praeseferebat? [ostendete.] Primo propter humilitatem ut honorem sacerdotibus deferret. Erat enim preceptum ut mundati a lepra, munera sacerdotibus offerrent. Secundo, ut si sacerdotes leproso crederent, saluarentur, sin minus essent inexcusabiles. Et ut viderent Christum legem seruare, cuius violationem tantopere in eo criminabantur.

Diuis Augustinus li. quæst. euangel. in Mattheum. quæst. 4. Hic leprosus significat eos qui dubitant, an præcepta Domini in monte proposita possint implere, qui

auxilio Christi ab hac lepre varietate mundantur. [Idem lib. 2. Quæst. Euangelica. ca. 3. vade ostendete.] Igitur videtur Dominus legis sacrificia probasse. Respondet. Ita est quod approbavit. Donec enim sacrificium corporis sui (quod est Sanctum sanctorum de quo Danielis. 9. habetur) offerretur, non debuit sacrificium Moyse reprobari.

Diuis Ambrosius. initio lib. 5. in Lucam. [dum esset in quadam ciuitate.] Non vna aliqua ciuitas monstratur, ut ostenderet in toto orbe leprosis, esse salutem. [Ecce vir leprosus.] Nemo igitur ex lege aut verbis sanum se credat, sed ex gratia & virtute quæ supra legem est. Ideo enim post legem traditam leprosus sanatur. [proci dens in faciem.] Ut quiuis de sua vitæ maculis erubescat, dum pudor confessionem non impedit. Ergo ostendere vulnus, & poscere remedium, & religionis & fidei plene confessio est. [si vis.] voluntati tribuit potestatem. [sanata est lepra.] Nihil est medium inter preceptum & sanitatem, quia preceptum est opus, ipse enim dixit & facta sunt. Si igitur Trinitas vnus est voluntatis, vnus erit potestatis, & vnus operis. Ergo Dominus dicit, volo, propter Fotinum, & tangit propter Manichæum, & sanauit propter Arium. [nemini dixeris.] Quia beneficia sunt præmendanda, non promittenda. Aut etiam silentij causa fuit, quia meliores sunt qui fide spontanea, quam qui sperato beneficio credunt. [ostendete te sacerdoti.] Non ut leprosum infamet: sed ut sacerdos Deo pro sanitate sacrificium offerat, & leprosus sapientiarum sale saluatur, siquidem omnis victima est sale salienda. Illud vero mirabile, quod eo modo sanatur, quo rogatur, si vis, potes: inquit. Respondet, volo, mundare. Porro tetigit eum etiam si lex leprosum tangere vetet, ut ostendat se esse lege maiorem. Et sanæ lepræ contagium non timet, qui homines a lepra venenat sanare.

Diuis Chrysostomus. supplicauit leprosus ardentem, quia ut Marcus dicit, supplicauit fixis in terram genibus. Supplicauit cum fide, neque enim dixit, Domine si oraueris, sed solum, si vis. Neque dixit, Domine munda me, sed totum eius commisit arbitrio. At Dominus, si putas me posse mundare, ne tua de me opinio falsa videatur, volo. Hoc verbo non sunt vsi Apostoli, imo nec ipse Dominus, nisi hoc loco. Quo ne Christus videretur blasphemasse, celsit natura præcepto. Porro tetigit lepro-

Psalm. 145.

Marci. 9.

In Euangel. Matthæi. Cap. VIII.

88

4. Reg. 5.

Psalm. 135.

Rom. 10.

leprosum, ne se immundum tactu fieri posset monstraret, & ne videretur legi subiectus. Nam Eliseus noluit Syrum Naaman tangere, quia erat legi subiectus, & ut ostendat lepram nihil obesse virtuti, ac ideo lepram non esse timendam. Sola enim animæ lepra timenda est. [ostendete te sacerdoti.] Dicunt quidam id factum esse, ut sacerdotis iudicio monstraretur, lepra sanata. Sed id stultum est, adeo enim euidentis fuit lepræ sanitas, ut nullus egeret testimonio. Fecit ergo, ne legi videretur aduersus. Porro soli sacerdoti iussit ostendi, docens nos ab omni iactantia debere esse alienos. [in testimonium.] Ut sciant illi quam sit Dominus legis seruator, & licet sciret illos non conuertendos, faciebat tamen quantum ex sua erat parte, ne illi possent excusari. Ut sciat, inquit, nihil à me pro eorum salute omisum.

Author in nomi. homi. 21. Ascendentem turbæ Christum non sequuntur: sed sequuntur descendentem, quia curis obruntur. Sanatur vero leprosum, quia granditer dicere non est multum, sed granditer facere. Et Dominus de monte descendit, ut sanet leprosum, quia de celo descendit, ut lepram animæ sanet. Cur vero leprosus in montem non ascendit? quia quis ascendit in montem Domini? nisi innocens manibus, & mundo corde? [veniens adorabat.] Adoratio est in fide & confessione, ore enim confessio fit ad salutem. Porro leprosus fideliter adorans Christo retribuit mercedem, ut enim recipiunt medici ab infirmis pecuniam: ita Christus à peccatoribus fidelem orationem. [si vis.] Non dubitat de Christi voluntate ad omne bonum promptissima, sed dubitat an ea salus futura sit sibi proficua. Alioqui Paulus fidenter rogat, ut liberetur à stimulo carnis. [tetigit eum.] Num soluit legem? non quia si lex sciret, quod lepra tagentem non sordidaret: sed mundaret, tangere non vetuisset: sed iussit. Sed de manu necesse erat illam legem rescindi, sub qua qui erat leprosus erat. [volo.] Non necesse erat tangere, alioqui dixisset, tango te. [ostende.] Non dixit simpliciter, nemini dixeris, sed nemini dixeris, antequam te sacerdoti offeras, ne odio te alij prosequantur, ficiunt te velle videri sanum sine sacerdotis praedictio. [offer manus.] Manus erat par turturum, quo significatur declinare à malo aut duo pulli columbarum, quod significat, facere bonum. [adorabat.] Audierat eius

doctrinam & potentiam, ideo Deum esse credebat. [tetigit eum.] Et nullus de turba contradixit, licet scirent legem repugnare contactui lepræ quia ex præmissis certi erant, quod omnia legitime faceret. [ostende te.] Partim legem soluit leprosum tangens, ut viam aperiret Christianæ fidei, quam lege cessante, erat necesse vigere, partim vero legem seruauit, iubens leprosum stare iudicio sacerdotum, ne eos offenderet.

Diuis Hilarius. Can. 7. Labe & afflictu corporis anima contaminata, audita regni coelorum predicatione, curari se rogat, & contactu corporis Christi visitatur, & verbi virtute sanatur.

Rupertus lib. 7. Ante sermonem suum innumera miracula Dominus fecit, & post sermonem itidem, ut hoc cap. habetur. Sed speciatim in sanatione leprosi, sanationem Iudæorum Dominus meditabatur. Erat enim hic leprosus Iudæus, siquidem iubetur ostendere se sacerdoti, ut qui ei erat subiectus. Propterea eum Dominus sanans, suam extendit manum, quia ex Iudæorum gente carnem assumpsit. Ac in puero centurionis, sanitas tractabatur Gentilium, unde nec eum Dominus tangit, nec visitat, sed predicatorum ad eum mittit. Vnde ad hoc significandum, leprosis lex ponitur, imo lex ponitur grauissima, ut Exod. 17. & Leui. 13. quia lex Iudæis grauis posita erat. At paralitici, gentes significantibus lex nulla posita est. Porro socius Simonis infirma significat ecclesiam, si quando aliquis Christianus in anima languet, ideo enim hæc socius iacet in domo Simonis, cui Simon praestitit, legitur nullus caret remedio, siue Iudæus, siue gentilis siue Christianus. Licet Christiani infirmi sanitas sit difficilis, quod significauit Dominus, qui non nisi stans, & imperans febri, eam sanauit.

Diuis Thomas. [descendisset de monte.] Aut de celo, qui dicitur mons pinguis, aut de altitudine doctrinæ, de qua dicitur. Iustitia tua sicut montes Dei. Tunc sequuntur eum turbae, quia carnalibus non poterat spiritualia loqui. [adorabat.] Per fidem venit, per humilitatem adoratur, humiles vero saluat Dominus. [tetigit eum.] Ita erat dictum, mitte manum tuam de alto, & libera me. Sed aliquando hæc manus non tangit, expandi, inquit, manus meas.

Psalm. 35.

Psalm. 33.

Psalm. 145.

Isa. 61.

102

tota die, ad populum contradicentem. Aliquando vero tangit montes & fumigat. Sed cur tangit Dominus? id sibi esset lege prohibendum. Primo ut suam ostenderet humanitatem, nec enim sola in Diuinitate fides saluat. Ostendit etiam victus Sacramento rum, quia in verbis & tactu perficiuntur. *[ne mihi dixeris.]* Non solum eum sanat, sed instruit etiam, intellectum tibi dabo, inquit, & instigam te. Primum ergo indicit silentiū, ut superbia locum non habeat. Secundo indicitur ut ostendat se sacerdoti, ubi confessio delictorum innuitur. Tercio indicitur preceptorum executio. Sicut, inquit, precepit Moyses, ut sanus non se a lege liberum esse credat.

Simon de Cassia lib. 5. cap. 11. Summa mundi, rationalem creaturam immundam esse non patitur, si modo ipsa mundari velit, hac causa Dominus huic mundationi obuiam venit. Leprosus vero venit etiam, adorans & omnipotentiam confitens, in hoc solo dubitans, an velit mundare. Quod non dubitasset, si eius nouisset amorem, & in nostram humilitatem aduentum. Hac vero conditionata rogatio, si vis reprehensione caret, ita enim rogauit Mardocheus. Si decreueris saluare Israel continuo liberabimur. *[et tunc.]* Nec enim ut homo leprosum abhorrebat, quem ut Deus ipse creauerat. Porro extendere manum, concessio est beneficii: tangere vero, est excitatio ad maiora. *[sanata est lepra.]* Leprosus sanari nequit, sed leprosus mundatur a lepra. *[nemini dixeris.]* Nisi dixeris sacerdoti. Dei enim gratia preiudicium non generat Ecclesie. Zelatur enim Dominus Ecclesiam suam, & sacerdotium firmat, vultque dona sua cum sacerdotibus conuenire, & eorum testimonio firmari, siquidem sacerdotium antiquum, noui signum erat.

Hugo Victorinus lib. 2. Allegoria in Mattheum. cap. 11. Leprosus hic est genus humanum, varijs pollutum erroribus & vitijs, tangit vero leprosum Dominus, cum deitatem humanitati vniuit: ac simul lepra mundatur Domino mundo manente. Miraculum vero istud quotidie facit Dominus in animabus leprosis, id est vitiosis. At venialia non sunt lepra, sed leabies, propter quam nemo a fide lium catu ei sci debet.

Hugo Card. Turbar sequuntur, non princeps qui per totum euangelium relinquuntur. *[sanata est lepra.]* Dicitur enim Anima eius quodcumque voluit fecit, & item nūquid Deo est quicquam difficile & cursum, omni potens sermo tuus, qui omnia sanat, & item

psal. 32. ipse dixit & facta sunt. *[scilicet de te facit.]* Sapi. 16. *[dote.]* Ut eos honoraret. *[offer manus.]* Duos passeres viuos. *[ad testimonium illis.]* Ut eorum testimonio liceat tibi cum alijs conuersari, & testimonium illis sit, ad conuersionem vel damnationem. Moraliter. Dauid ad ioab dicit, de domo tua nunquam deerit leprosus, quia de domo inimici, nūquam deerit leprosus vicij, & lepra corpus absument, ut de Maria sorore Moysi dicitur, iam corpus eius diuidum consumptum est. Leprosus habet anhelitum fetidum. Cor enim stultorum ebullit stultitiam, & item colloquium eius exardescit sicut ignis. Leprosus sicut patitur. Dicitur enim. Venter impiorum infaciabilis. Leprosus est horribilis. Ita dicitur Osee. 9. intra uerunt ad beelphegor, & facti sunt abominabiles. Leprosus fetidus est, dicitur enim, Quasi sterquilinum in sine perdentur. Leprosus amittit manus & pedes. Ita enim Adonizebec excidebat pedes & manus septuaginta Regum. Leprosus amittit oculos, ne videntes videant, aures, ne audiant vocem incantantis, nares, quia dictum est, nasum & aures pre ciderunt tibi. Leprosus maculatur maculis varijs, cum tamen in sacrificio macula nulla videri deberet. Leprosus mutat colorem ita conueritur Ieremias, quomodo mutatum est aurum, auersus est color optimus? Leprosus nisi per miraculum, sanari nequit. Ita & peccatum quantum in se est, dicitur enim infanabilis est fractura tua. Nota cum descendit Christus de monte sequuntur eum. Turbar, quia ad Dauid descendunt, qui sunt in angustia constituti. *[extendit manum & sanat.]* At sapientia queritur, quod extendit manum suam, nec erat qui aspicere. *[Domine si vis.]* Breuis oratio, sed penetrauit celos quia erat humiliantis se, humilium inquit & mansuetorum, semper placuit tibi deprecatio. *[scilicet de te.]* Quia qui abscondit peccatum suum non dirigitur, qui autem confessus fuerit, & reliquerit ea, miseri cordiam consequitur. Ostendit vero te, non aliena peccata, Porro confessio multum debet habere condiciones, quas tractant humiliter.

Cassianus. *[Domine si vis.]* Magna fides, quae potentiam in voluntate facit. *[nemini dixeris.]* Non timet sibi de iactantia, sed nos timere docet. *[in testimonium illis.]* Ut intelligant in Christo esse curandi potentiam.

D. Bonaventura in cap. 5. Lucæ. *[Domine si vis.]* Demonstrat verum esse illud Iob, quis potest facere mundum de immundo, nonne solus qui potens es, & Dauid. Asperges me Domine

Domine isopo, & mundabor. *[tetigit.]* O clemens verè qui manum suam aperuit inopi. Non ergo possumus de Christo conqueri, sicut conquestus est Naamā de Eliseo, quod eum tangere noluerit. *[mundare.]* Consiliū, inquit, meum stabit, & omnis voluntas mea fiet. Verbo verò & tactu corpus & animam curat, quia totum hominem sanum fecit. *[ostende te.]* Mirū est quod lex leprosi examen commisit sacerdotibus, & non potius medicis, certe significabatur lepra peccati a sacerdotibus in nouo testamento examinanda. Simul ostenditur, quod lex fuerit bona. Contra Manicheos.

Cum autem introisset Capharnaum.

D. Hierony. *[Ego veniam & cura.]* Facile promittit Dominus salutem infirmo, videbat siquidem fidem, humilitatem, & prudentiam Centurionis, fidem, quia Gentilis credit salutem paralitico a Christo venire posse, humilitatem, quod indignum se reputet presentia Christi, prudentiam, quod sub tegmine corporis maiestatem Deitatis latere credit: siquidem cum dicit, ego homo sum sub potestate, &c. Significat Christū habere Angelos, sibi ministros. *[non inueni tantam fidem.]* De presentibus Iudæis intelligit. Nisi fides gentium in Ceterione fidei Israelis prapronatur. *[filij regni.]* Id est, Iudæi in quibus regnauit Deus, hi mittentur in tenebras exte. Tenebræ semper sunt interiores, sed dicuntur exteriores, quia lumen relinquit eū, qui a Christo foras expellitur. *[stridor dentium.]* Ibi erant oculi & dentes, ve raigitur est resurrectio mortuorum.

D. Augusti. de verbis Domini. sermo. 10. Audistis fratres fidem nostram in humilitate laudari. Et quidem Centurio cum indignum se dixit, dignum se prestat. Non solum intra cuius parietes, sed intra cuius cor Dominus intraret. Planè non tam humiliter loqueretur, nisi Deum iam in corde gestaret. Intrauerat iam in domum Simonis, sed non habuit ubi caput reclinaret, nec enim reclinat nisi in humilitate. Igitur iurat Christus in domum Simonis non in cor, in cor Centurionis, non in domum, in cor verò & domum Zachæi. *[non inueni tantam fidem.]* In Israël le secundum carnem, nam Centurio Israelita erat secundum spiritum. *[sub potestate.]* Ego qui sub alio sum, possum: quid tu, qui

sub nullo es? significatur iam fides gentium, ad quorum domos Christus non intrauit, siquidem nulla inter eos mirabilia fecit, iuxta illud, populus quem non cognoui, seruit mihi. Quomodo seruit, quem non nouit? Certè nouit, sed in auditu auris. *[multi ab oriente & occiden.]* Per hæc duo, totus orbis designatur. Idem in tracta. 16. super Ioan. *[non inueni tantam fidem.]* Rectè igitur dictum est, non est propheta sine honore, nisi in patria sua, quia extra patriam honoratur Dominus, etiam ab his qui non viderunt & crediderunt, ut iure reprehendit Dominus Thomam, sed cur dicit, ego veni? & curabo eum, cum regulo dicatur, vade, puer tuus uiuit? Respondetur, Dominus succensuit regulo, qui non nisi presentem Dominum volebat. At delectatus est Dominus humilitate Centurionis, qui etiam indignū se eius presentia indicabat. Idem sermo. 74. de tempore. Gens Iudæa ob superbiam repulsa est. Quia cum multa signa Deus fecisset propter eos, illi tumidi magistro humilitatis noluerunt humiliari, ei videlicet, qui ut homo se cognosceret, Deus velut Deum dimisit, & exinanitum hominem se monstrauit, videlicet qui humilitatem amat, sic amauit illud Chananeæ. Eū domine, nam & catelli edunt, de micis, &c. Sic etiam amauit illud Centurionis, non sum dignus, &c. Valles ergo suscipiunt, quam eiciunt montes aquam. Non inueni, inquit, tantam fidem, unde tantam? quia minimam, sicut granum synapis. Idem lib. 1. contra aduersarium legis. c. 7. laudat Dominus fidem Centurionis quam ipse condiderat, quia eam proponit laudandam, sicut olim laudauit lucem vrbis. Idem lib. 3. Contra faustum. cap. 7. Cur Matthæus dicit Centurionem accessisse, cum Lucas dicat non eum, sed eius amicos accessisse? Respondetur, nos dicimus accedere, cum amici accedunt, non ergo accessit Centurio, sed amici, licet corde magis Centurio quatuor amici, sicut cum Dominus premittitur a turbis, vna tamen eum tangit, quæ fide venerat.

D. Ambrosius lib. 5. in Lucam. In hoc sermo Centurionis, gentilis significatur populus, mundane seruituti adstrictus, lechalibus eger passionibus, qui moriturus erat, nisi beneficio Domini liberaretur. Impleuit ergo Dominus preceptum charitatis, etiam inimicis benelaciens. Quanta verò humilitas ut Deus Centurionis seruum visitare non dedignetur? significans nobis, deferendum tam Pri. Tho. M humi.

humilioribus, quam superioribus. Regulo dicit, vade, Centurioni tamen, ego veniam, ut intelligas & potentiam Deitatis, & gratiam humilitatis, illi dicit vade, ne videretur diuitijs detulisse, huic dicit vadam, ne videretur humilem conditionem despexisse, & sane hic Centurio, cum nondum animæ maculas detulisset, grauari se magis deitatis dignatione, quam iunari putauit, sicut & vidua Sareptana, prophetico se indignam iudicauit hospitio, & vide, quod Centurionis fides, suo seruo proficit, & quod Dominus præstat quod non promiserat.

Origenes. Homil. 5. in diuersos. [puer infirmabatur.] Debet ergo herus de infirmitate suorum seruorum dolere, & pro ea Dominum rogare. Cur ergo non attulisti seruum tuum coram Domino? Quia Domini potestas nullo loco includitur. Cur ergo non petis ut sanetur? Quia ad corda cognoscere te loquor.

Genesi. 18. [Ego veniam.] Similiter dixit Abraham iam seni, cum filium ei promittit, iuxta cōdictū inquit veniam. Cur ergo Domine promittis, te venturum, quod non es facturus? Certe ut nos contra Deum praualeamus. Tum ut similes nos Centurioni simus. Ideo enim

Genesi. 22. tentauit Abrahamum & Iob, ut nos tentari similes eis simus. Cum igitur Dominus vult ad nos venire, dicamus, non sum dignus, si Moses seruus ille tuus fidelis, indignum se tuo fatetur alloquio, quid ego accinctus gladio, & vir sanguinum? dicatur verbo, & absens corpore, ostende quid præsens spiritu possis. [nam ego.] Si ego inquit, quid tu, cui omnis subest creatura, o vere magna fides? unde vero processit e tenebris tantum lumen? unde ex tanto errore tanta iustitia? Merito miratur Dominus hominis fidem. Sane Dominus non miratur opes, aut quidpiam terrenum, sola est fides hæc quam miratur, & dicit non inueni tantam fidem in Israele, intelligit de Israele præfenti, non de antiquis patribus, qui de Christo prophetauerunt. Sed in Israele præfente non inueniunt tantam fidem, siquidem Laurus, inquit, veni antequam moriatur filius meus. Nicodemus dicit, quomodo possunt hæc fieri, Martha & Maria dicunt, si fuisses hic, frater meus non fuisset mortuus. Maior fides fuit Centurionis. [multi veniunt.] Illi de quibus Isaias dixit, quod venient dicentes, ascendamus ad montem Domini, &c. Et de quibus dictum est. Alias ones habeo, & filij Dei venient qui erant dispersi, &c. [ab oriente.] Id est, a toto orbe, vel illi dicuntur venire ab Oriente, qui pro Christo

Lucæ 8.

Ioan. 3.

Ioannis. 11.

Isaias. 1.

Ioannis. 10.

Ioannis. 11.

statim quod credunt, moriuntur, illi vero ab occidente, qui in fide multum durant. [re-cumbent cum Abraham.] Fratres præparamini, ne ab huius gloriosissimi epuli confortio alieni inueniamini. [sicut credidisti.] Quia secundum mensuram fidei remetietur nobis hæc Domini gratia.

D. Chrysostomus. homil. 27. Cur Centurio non attulit puerum coram Iesu? quia erat iam moriturus, vel melius, quia fuit eius fides maior, quam illorum qui paralyticum per lectum miserunt. Credidit enim solo verbo iacentem excitari. Iam sicut Dominus moratur Chanaanem, ut eius fides demonstraretur, & de tunc Centurionem dicens, ego veniam, non enim dixit, vade filius tuus viuat, si vis ergo Christum recipere imitare, Centurionem. [tantum dicit.] Ut Dominus dicens Leproso, volo, mundare, voluit confirmare eius fidem quæ credidit, sola voluntate se posse sanari. Ita Dominus laudat Centurionis fidem, eamque approbat, quia eius deitatem solo verbo potenter agnouit. Non ita laudauit Martham, quæ dixit, scio quod quæcumque poposceris a Deo dabit tibi. Imò eam reprehendit dicens. Non dixi tibi, quod si credideris, videbis gloriam Dei? At Centurionis fidem non laudat modo, sed etiam regnum Dei illi promittit: & item omnibus, quæ magna illa de Domino crediderint. Sed quomodo Matthæus & Lucas conueniunt? Respondet, aliquos sentire, aliud esse miraculum Lucæ, ab hoc Matthæi, sed melius inquit vnum miraculum est, sed cum Centurio ad Christum festinat, ut inquit Matthæus, Iudæi anticipant colloquium, ut Lucas. Quod fecerunt quasi essent ipsi digniores, quibus ea gratia præstaretur, simul ut Christo dignitatem Centurionis declarant. Mox Centurio, putans Christum offendendum, nisi & ipse veniret, misit seruos qui Christo dicerent, eum non venisse, quia indignum se reputabat. Tandem fidei ardore succensus, & ipse ad Christum accessit, cui Dominus. [Ego veniam.] Tunc exclamauit ille. [non sum dignus.] Nec enim eum illa calamitas adeo depraesserat, quin circumspecter, ne quid minus reuerenter diceret, clamat igitur veritus nemina recipere, quam peteret. Dementes Iudæi pronunciant Centurionem Dominum beneficii dignum: at Centurio indignum se & beneficio, imò & ingressu domus suæ se proficitur. Rependit ei Dominus, quia eius fidem miratur, Abraham confortem pronunciat, toti Israeli Centurionem præponit.

Matthæ. 7.

Lucæ. 5.

Matthæ. 15.

Ioannis. 11.

Interim

Interim cogitatio Centurionis ad miranda est, credidit ille quod esset ecclesiæ quoddam milicia, cui Christus dominaretur: ad cuius nutum morbi etiam pelleretur, imò & ipsa mors. Dicit enim ego dico huic vade, illi veni, &c. Porro cum tanta fide mirare & humilitatem. At Dominus ostendit non ex lege iustitiam, sed ex fide, dicit enim. Sinum Abraham ocludi Iudæis, gentibus vero aperiri. Quod si Iudæi non credunt, verbi veritatem editum miraculum confirmat, sanatus enim est puer ex illa hora. Porro non hæc Iudæis Dominus dixit, ut eos ex regno eiciat, sed ut studiosi fiant ne eiciantur. Qui ergo stat videat ne cadat, & qui cecidit adjiciat ut resurgat.

1. Cori. 10.

Psalm. 40.

Jerem. 8.

Author innotinatus. Homil. 22. Primitia gentium Centurio, ad cuius fidem, fides Iudæorum comparata infidelitas reputatur. Nihil enim de Christo audierat, nisi leprosi curationem, & tamen accedere non audebat: confessus eius diuinitatem: cum dicit, dic verbo. Præsignauit gentes quæ Christum non viderat, & eius efficaciam in corde senserunt. Quod verò Lucas dicit Dominum per sacerdotes rogatum, mysterium est. Omnis siquidem populi oratio, per sacerdotes ad Deum transmitti debet, sed frequenter Dominus non tam intercessorum meritum, quam rogantis humilitatem attendit. Sed quid mirari dignius est in Centurione? fides ne, an humilitas, an prudentia, an bonitas, qua pro seruo tam sollicitus erat? In quo non aspiciebat numos quos pro illo dederat: sed animam quam in eo Deus plantauerat. [Ego veniam.] Indicat non esse magnates colendos, & seruos relinquendos. [non sum dignus.] At si dicat. Iniuria tolerabilis fuit quod ad mundum hunc indignum, propter mundum venisti, at nunc non est tolerabile, quod propter seruum meum, in domum meam ingrediaris. [ego homo sum.] Indicat Trinitatem, sensus est, sicut ego licet habeam alium me maiorem, non tamen impediatur mea voluntas: ita licet tu, ut homo habeas patrem te maiorem, non impiedieris, quin angelis quod velis iubeas. [non inueni tantam fidem.] Habuerunt Apostoli tantam, sed habuerunt alij prænunciantibus, at hic neminem habuit, vel si hoc non placet, certe plus laudatur rusticus sapiens verbum, quam si sapiens dixisset.

D. Hilarius Cano. 7. Christus in domum Centurionis non intrat, quia in vitia seculi & peccata non ingreditur.

Diuus Gregorius Nazianzenus, in luminaria Epiphaniarum. Dum sumus Centuriones, & imperatori seruimus, qui nos deorsum trahit, nolimus Dominum in nostram domum recipere. Imitemur Petrum, qui dum per vndas nauigat, dicit Christo, recede à me, quia peccator sum. Alioqui non poterimus gloriam Domini contemplari, nisi prius purgemur. Iudæi enim spectare nequibant vultum Moysi, & Manue, credit se moriturum, cum gloriam Domini cerneret.

V. Beda. [erat moriturus.] Sicut & Ezechias mortuus esset à morbo nisi sanitate miraculo accepisset. [accessit.] At Lucas dicit seniores accessisse: Planè rem gestam Lucas narrat, Matthæus quod Centurio merebatur, recensuit. [miratur Dominus.] Id est, nobis ad mirandum fidem proposuit. Centurio iste Gentiles significat, qui quasi centenarius milite stipati virtutum spiritualium sunt perfectione sublimes. Unde arca Noe centum annis fabricatur, Abraham centenarius accipit Isaac, qui seuit, & inuenit centum, & longitudo templi est centum cubitorum.

Diuus Thomas. Per Centurionem intelligi mens potest, per eius seruum, caro, quæ tunc infirmatur, cum erigi nequit, caro enim concupiscit aduersus spiritum. [dic verbo.] Non herba, inquit, aut malagma sanauit eos, sed omnipotens sermo tuus, & rursum, misit verbum suum & sanauit eos. Porro quia mens Centurio dicta est, eius milites sunt mores nostri. Malis enim moribus dicitur, vade: bonis enim veni. [admiratur fidem.] Non quia ignorabat causam, sed quia apprehendit magnitudinem rei, nec enim erat illa fides dubia, aut cum præambulis. Verum ergo fuit illud, aduena qui moratur tecum in terra, erit te sublimior. [cum Abraham.] Qui est pater fidelium, in cuius semine omnes benedicuntur. [eiciantur.] Peccata damni est. [in tenebras ex.] Hæc est poena sensus.

Simon de Calsia. [Centurio.] Iussit enim Cæsar, ut pacis gratia, ubique essent cohortes, cum Centurionibus, huic erat seruus prætiosus, propter seruitium studiosum. At tunc noster homo paralyticus iacet, cum vita nostra actiua non regitur legis mandato, sed pessimæ voluntatis arbitrio. Nulla enim morum maior dissolutio, quam cum sit, non quod licet: sed quod libet. Male vero torquetur, cum etiam si vita nostra videatur Pri. Tho. M. 2. tur

tur quicquid, omnia tamen sunt variis & afflictio spiritus. Et erat moriturus, quia eius et nostra actio tendit in mortem, nisi Christus, qui est vita, a morte liberasset. Pretio- sus vero erat, quia nihil est adeo hominibus pretiosum, quam propriam implere voluntatem. [senioris.] Iam utriusque populi unitas designabatur, & significatum est, quod gens Hebraea erat diligenda a gentibus. [non sum dignus.] Quid enim indignius, quam ge- tiliter vivere? [non inueni.] Miratur fidem, quam ipse dederat, sed miratur more homi- num. [multi ab Oriente.] Dictum enim erat, ab Oriente adducam semen tuum, & ab oc- cidente congregabo te. [recumbent.] Vel in mensa ecclesiae, omni charismatum co- pia plena, vel in mensa gloriae. Merito ve- ro littere Abraham, Isaac, Iacob, memoran- tur, quia peregrini fuerunt, Deo crediderunt, & varias tribulationes sustinuerunt. [in te- nebras exte.] Merito quidem, siquidem de- lectati sunt in rebus exterioribus, vel tene- bris exterioribus, quia non habuerant lu- cem interiorem, ergo patientur, solum con- tra voluptates, stridorem, contra superbiam. Genesi. 22. Sed nota illud. [ego homo sum.] Igitur ad imaginem Dei conditus. Igitur memor erit eius Deus, si memor, debet ei innotescere, dicit enim quid est homo, quia innotuisti ei, quare Deus eum visitabit, & apponet er- ga eum cor suum. Sed a contrario, si homo, ergo mortalis, ex quo peccauit, morte mo- rietur, & ut Iob dicit, replebitur multis mi- serijs, & quia non intellexit, comparatur iu- mentis, imo lociabitur demonibus. Cur igitur memor est eius Deus? Sed iterum rem hanc considera, homo sum, rationem igitur eius, habeat Deus, iam factus homo. Hugo Cardina. [accessit Centurio.] Perfi- dem, non per corporalem accessum. [puer meus.] Si est tibi seruus fidelis, sit tibi quasi anima tua, quasi fratrem tracta. [taet in do- mo.] Contra eos qui seruos inhumanos ad ho- spitalia reiciunt. [sub rectum meum.] Non in palatia mea. Ve enim qui aedificant domos in iniustitia, & cenacula sua non in iudicio, & reliqua. [ego homo sum sub potestate.] Non de- dignatur dicere, se habere superiorem. [tan- tam fidem.] Excludit eos, ad quos loqueba- tur. [cum Isaac.] Quia ad hostes specialiter facta est promissio de verbo incarnando. [stridor dentium.] Propter frigus, transibunt enim ab aquis nimium, ad calorem nimium. Moraliter. In Capharnaum, id est, villa pin- guedinis, tacer panis, quia in pingue-

dine temporalis, est dissolutio, ita dicitur, in omni loco. frigidissimo prosternebas meteo- trix. Porro tunc Dominus in Capharnaum ingreditur, cum timorem auditoribus in- currit. Exeat ergo tunc praelatus dicens, puer meus iacet in conuersione seculari, id est, in domo, de qua dicitur, petuliam domum hiemalem, & domum est hiemalem, & peribit domus eburnea, id est, omnes deliciae. [ego veniam.] Contra curatos, qui pauperes fa- stidiunt, diuitibus se ingerunt. [sub potestate.] Cur ergo religiosi quereunt exemptiones a superiori. Certè bonum fac, & non ti- mebis potestatem. [habens sub me.] Cur er- go tantum exis de seruo? quia curati de qualibet ouicula reddent rationem. [non inueni.] Non ex scientia Diuina, aut infusa, sed ex scientia expe- rimentali, qua erat ei aliquid ignotum. [non inueni.] Ex tempore quo predicabat, & fru- ctum suae praedicationis querebat, id enim indicat verbum illud, inueni. Alioqui ma- ior fuerat fides Baptistae, vel secundo dicitur maior fides comparatiue. Comparat enim Gentilem, militem, et fama tantum Ioan- ni sanctificato in vtero, filio sacerdotis, ere- mite, conuersato cum Spiritu sancto. [tene- bras exte.] Tenebrae interiores sunt tenebrae animi. At exteriores sunt infernus, qui cre- ditur locus esse sine luce. Porro per tene- bras, solum, stridorem, perfectum penarum numerum intelligit. At non est futurus in in- ferno lachrymarum solutio, sed per nota, ignota declarantur. Diuus Bonauentura. Hoc miraculum fa- ctum est in Capharnaum, ubi solebat virtu- tes multas facere. Erat quippe in confinio gentium, & ideo curabat, duas gentes in vnum condere. [tantam fidem.] Quo ad re- uerentiam exteriorem. [sanatus est puer.] Velociter siquidem currit sermo eius. Ad- uerte quod hic infirmus seruus erat, qui enim facit peccatum, seruus est peccati. A quo enim quis superatur, eius seruus efficitur, ut Petrus dicit. Nota quod praemittit Centu- rio seniores Iudaeorum, quia Gentiles per Apostolos sunt conuersi. Nota hic signifi- ficari curationem peccatoris. In qua primò interuenit cognitio peccati. Iuxta illud, vi- de vias tuas & scito quid feceris, & postquā ostendisti mihi, percuti sum meum. Se- cundo interuenit autoritas seniorum, id est, Apostolorum, quibus data sunt clauces re- gni caelorum, & item. Orabit pro eo sacer- dos, & remittetur ei. Tercio, aduentus gra- tiae,

Luc. 7. rix, quae sunt viscera misericordiae, in qui- bus Deus nos visitat, sed haec non venit nisi in humiles, humilibus enim dat gratiam, & in Psalmo humiles spiritu saluabit, & Za- cheo pusillo dicitur, hodie in domo tua manebo. Diuus Cartusius. [non inueni tantam fidem in Israel.] Id est, in maxima eius parte, sicut habet intelligi illud, consolantem me quasiui, & non inueni, vel secundo, tantam fidem, id est, tam praelaram fidei confessio- nem. Sed dubium est, quomodo sancti di- xerunt, maiorem esse Ecclesiae fidem quam Iudaeorum, siquidem primitiua Ecclesia ex Iudaeis fuit. Respondet, quod fides Ecclesiae est maior, quia ad Ecclesiam nostram per- tinent omnes baptizati etiam Iudaei. Item maior est fides gentium, numero. [admi- ratu.] Quantum ad apparentiam, & no- stram instructionem, ut sciamus, quae debita mus admirari. Glossa interli. [ego veniam.] Scilicet vir- tute. [dic verbo.] Magna fides, qui dicere verbo, credidit esse facere. [admiratus est.] Docuit, quod de his oportet mirari. [ut ere- didisti.] Cuius sit ut eredit. Lyranus. [admiratus est.] Non scientia Di- uina: nec beatifica: nec infusa: sed experime- tali. [tenebras exteriores.] Licet in inferno erit ignis, non lucebit tamen, praefumo & caligine. [stridor.] Erit verus ex magno dolore. Ex hac sacra historia intulit Augustinus. ut habetur. 23. quae sitio. 1. capitul. noli, quod li- cent Christianis arma. In his enim fuit Da- uid & multi patres antiqui in his & Centu- rio a Domino laudatus. Intulit etiam, & habetur de Consecra. dist. 2. cap. quotidie, non esse malum aliquando abstinere a sacra communione sicut nec malum est quotidie communicare. Nec enim pugnaverunt Cen- turio & Zacheus, ille se indignum reputans Domino, hic vero eum in domum recipiens.

Et cum venisset Iesus.

D. Hierony. Tangitur manus mulieris, & sanatis eius operibus, peccatorum infirmitas fugit, & quia natura febris est, ut post eam corpora lallascant, ut sanitas monstraretur esse a Deo, illa quae febrierat ministrabat. [vespere.] Non mane nec meridie curantur infirmi, sed vespere: quando Sol occubitu- rus est, id est, quando granum in terra mori- turum est, ut multum fructum afferat.

Diuus Ambrosius. lib. 4. in Lucam. For- tasse in typo illius socrus Symonis caro no- stra languebat, nec enim minorem febrem amoris, quam caloris dixerim, haec enim cor- pus, illa animum inflamat, febris planè est libido, de qua dicitur melius est nubere quā vri, febris etiam iracundia, &c. Diuus Chrysostomus. Homi. 28. [venit in domum Simonis.] Videlicet ad edendum, quod innuitur, cum dicit, & socrus ministra- bat. At Petrus licet socrum haberet febrien- tem, non tamen interpellat Dominum praedicantem, sed ipse Dominus, iacentem so- crum vidit. Tanta erat Petri ad Iesum reue- rentia. Attende etiam Dominum intrasse in vilem casam Petri piscatoris. Adeo humanā magnificentiam respuit. [ministrabat.] Ve- omnis fucus repelleretur. Sicut non solum sedat ventos, sed facit magnam tranquillita- tem. Virtutis diuinæ haec demonstratio est. Attende etiam hanc socrum curatam ex fi- de aliena. [vespere.] Quanta erat audientium fides, ut nec tempore cogente, discederent, nec importunos se esse putabant. Quanta vero hominum multitudo vnicuique cura- ta est. [agrotationes nostras.] Si de peccatis hunc locum intelligi velis, innuit tibi Iudas, quod langueres corporis, ex peccatis na- scantur, mors enim quae caput est peccato- rum, ex peccato nata est. Diuus Hilarius Cano. 7. socrus Petri est omnis infidelitatis affectio vitiosa, quae ve- lut nupit libertati voluntatis. At ingressu Domini in Petri domum, id est in carnem, curatur infidelitas, peccatorum calore exe- stians. Nam primus Petrus credidit, & Apo- stolatus est princeps. Et quod in eo ante lan- guebat, Dei verbo conualecens, ministerio, tanquam publica salutis operatum est. Por- rō diximus infidelitatem fuisse Petri socri, quia donec Petrus credidit, voluntatis suae seruitio detinebatur. [vespere.] Cōcursus eo- rum qui vespere sanantur, denotauit, per pas- sionem corporis Christi, infirmitates huma- nas absorbendas. V. Beda. lib. 2. in Lucam cap. 14. Femina febricitans, caro est concupiscentiae feruore correpta, quam rogatus Dominus sanat, ali- quando vero sanabat non rogatus: ita profe- cto aliquando sanat quae nos intelligimus, ali- quādo & quae non intelligimus, & pro qui- bus non rogamus, iuxta illud, ab occultis meis munda me. [ministrabat.] Ut membra quae ex- hibuimus iniustitiae, ministrarent sanctitati. [vespere.] Solis occubitus, fuit passio eius Pri. Tho. M 3 qui

qui dixit, quando in mundo lux sum mundi, quia occidente plures sanantur quam ante. Ita in Plalidicitur, facite iter ei, quia lce die super occasum. Id est, predicatorum facite iter Christo, qui post occasum suum ascendit & creuit.

Euthymius. *[egrotationes]*. Iſaias de peccatis intellexit, quomodo ergo Matthaeus de egrotationibus corporalibus loquitur est? Primo quia languores corporales sunt reatus peccatorum. Secundo quia Christus portauit peccata nostra, sicut hyrcus ille qui populi peccata portabat. Tercio ipsi languores ut nati ex peccato, peccata dicuntur.

Rupertus lib. 7. Domus Petri, Ecclesia est. In hac iacet socrus, id est, quae liberat animam Christianam, quae spiritum amittit nisi curetur. Quod vero Dominus rogatur, indicat, fideles debere confirmare charitatem in languorem animam. Quod Dominus sibi impetret febri, indicat, quod Dominus terribilis iudicij comminatione, affectum peccandi cessare facit. Itaque febri citare in cuiusvis manu si tum est, sed surgere non nisi in manu medici. Quod Dominus tangit, significat, quod Dominus dat virtutem ut infelix homo, qui tenetur captiuus sub corpore mortis, sanetur per gratiam Christi. *[egrotationes nostras accipit]*. Id est, pro eis vulneratur est, & sentus Euangelistae est, quod curationem animarum a curatione corporum inchoauit. Primum enim medicus debuit per hanc miracula declarari, quam animas curaret.

D. Thomas. Socrus Petri Synagoga est, laborans febre inuidiae. Est etiam anima. Reliqua consentit Chrysostomo. *[obtulit et demoniacos]*. Id est, peccantes ex malicia. *[male habentes]*. Id est, peccantes ex ignorantia, & tunc quadrat locus Iſaiæ, intelligetis per egrotationes maiora peccata, &c.

Simon de Calſia. lib. 5. capi. 9. Socrus est Synagoga, & est natura humana. Moraliter tamen est fides. Cuius filia, id est, dilectio nuplit Petro. Fides vero magnis febribus, id est, magnis dubijs & persecutionibus agitur: imo nunc varijs hominum vicijs commouetur. Saltem in imperitis, cum tot vicia videt in eruditioribus. Venit vero Christus in domum Petri, id est, ecclesiam, quae est domus Simonis, id est, obediens, ibi rogatus sanatur, quia preces aliorum valent ad peccati remissionem, non vero ad glorie assequutionem. Accedit vero rogatus & volens, nisi enim vellet, non rogaretur. Porro ad socium accedit corpore, stat deitate accedit voluntate, stat effi-

cacia. Tangit manum. Ob benignitas. Conferuntur manus Dei & hominis iusti, peccato ris: medici, infirmi. Porro per manum potest significatur, ut Plal. 147. Emitte manum tuam de alto. Igitur opus nostrum semper est infirmum, nisi manui Dei conferatur, & etiam beneficium Dei conualeſcit, si ei quod homo potest iungatur. *[sanata est febris]*. Solius diuinæ potentiae est, ut vitium, quod sibi anima in sedem delegerat, ab anima eiciatur. *[miniſtrabat]*. Id est, ut beneficium oſiſe accipit, venit statim ut Christo pauperi, & eius collegio ministraret, non ergo quæſiuit bladias mulier illi sibi, si vis scire in quo ministrabis, docet Petrus, vos autem optime curam sub infirmis, &c. *[vespere]*. Recte quidem, quia post mortem & per mortem Christi curamur, & etiam recte, quia cum terrena prosperitas obſcuratur, tempus est percipiendae salutis. Imple facies eorum ignominia, & quærent nomen tuum. *[infirmi sunt]*. A quibus sanctitatis virtus abſceſſit. Tenentur varijs languoribus, id est, amoribus, nihil enim adeo lingueſcere animam facit, quam variarum rerum affectus. Demoniaci, sunt contumaces. Congregatur ad ianuam, id est, ad Ecclesiam. *[portat]*. Dominus mala nostra, quia ſuſtinet ea, ut curet. Clamantia demonia tacere iubentur, ne detur iactantiae ingreſſus, & ne daretur occasio plebi credendi demonijs, & etiam quia non est necessaria prædicatio demonum ubi est claritas miraculorum, & ite ne superbiorum bona æſtimemus, demum ostendit non sibi place re malorum hominum, bonam doctrinam.

Bugo Card. Domus Petri cōſcientia est, socrus, caro, concupiscentiae mater, cum qua Petrus frequenter copulatur, febricitat caro, quando vicijs ardet. Curatur per manum, auctus, per manum eleemosynarum, libidinofus, ieiunio, &c. Sanata vero caro ministrat spiritui. *[ſuſtinebat ſpiritus verbo]*. Non verbis. Omnia enim predicatorum verba, ab vno verbo habent eiciendi demonia efficaciam. Hinc multi eiciunt parum demonia, quia hoc verbum non curant, de quo dictum est, nolite cogitare quid loquamini, dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini. *[egrotationes]*. Id est, peccata, quae cum egrotant fecerunt in cruce, unde Petrus, peccata nostra portauit in ligno, & de Aaron dicitur quod portauerit peccata eorum, qui obtulerunt Domino.

Caietanus. Sanatio socrus Simonis facta videtur in Bethſaida ubi erat domus Petri. *[egrotat]*. Reprehendit Porphyrius Matthaeum, quod Iſaiam non intellexerit, hic enim de pec-

de peccatis intellexit, Matthaeus de corpora libus languoribus. At vero Iſaias intellexit de Christo in passione constituto. Quod ipse verè, & non fama fallaci infirmitates corporales sanauerit, & nihilominus Iudaei in quo rum persona loquebatur propheta, estimauerunt eum ut leprosum, & peccatorem. Huic sensui videtur obſtare quod textus dicit, languores ipse portauit, & non dicit ipsa curauit. Sed Christus adeo facile sanabat, sicut si infirmum ex vno, in alio locum asportaret.

Vidēs autem Iesus Turbas.

D. Hierony. Si hic scriba dixisset, Dominus sequar te, non fuisset repulſus, at quia dixit, Magister sequar te, credens Christum esse vnum ex alijs magistris, ideo repellitur: & audit, vulpes foueas habent, quia videlicet scriba hic, lucra ex miraculis querebat, sicut Magus ille Simon. At Dominus. Quid me queris, cum adeo pauper sum, ut ne hospitio habeam? *[alius autem]*. Hic non dicit magister, sed Domine, & propter pietatem patris sui sepeli re desiderat. *[ſine mortuos]*. Nam mortuus est qui non credit, nos igitur ne eutemus mortuos, ne si curauerimus, ipsi moriamur.

D. August. in. q. Euangelicis super Matth. 9. Hic scriba repellitur, quia propter iactantiam sequi volebat Christum, quae iactantia si gnificabatur in quibus. Tum simulatè volebat Christum sequi, quod denotatur in vulpi bus. Dominus vero suam humilitatem ostendit dicens, non se habere ubi caput reclinet. Idem de verbis domi. ser. 7. Quid tā proprius, quā sequar te, quocumque ieris? Cur ergo tam propius discipulus reſſeitur? quia quae sua sunt quarebat, eratque de illis, qui dicunt Domine Domine. Igitur o scriba vulpes in corde tuo simulato, & aues in corde tuo elato habent nidos suos: non vero filius hominis. Ad aliū verò tacentem, nihilque promittentē, dicit, se quere me, quia quantum in hoc videt boni, tantum in illo mali. Ideo nolenti sequi, dicit, se quere me. Paratū tamen reſpuit. Quid ergo Domine molestus es ei, qui te sequi nō vult? Certè fides omnes inuitat ad veniendū, quosdam tamē pietas in parentes auocat. At Dominus in eo quem ad Euangelium parat, nul lam exultationē admittit paternae pietatis. Quid ergo Domine tu reprehendis Phariſeos, qui parentes (gratia vni in templum) despiciunt? an nō Paulus iubet parentes primo loco honorari? Certè, sed est locus, tempus, res, honorandus pater: sed præponendus

Deus. Ordinate, inquit, in me charitatem, & Cant. 2. mater illa sancta, parere vos potui, formare non potui. Ex his colligitur, eos Dominum & Mach. 7. vocasse, quos voluit, ut electio ex gratia sit, non ex iustitia, nisi enim Dominus reliquis set nobis semen, sicut Sodoma fuisset. Idem lib. de duabus naturis, e. 2. *[ſine mortuos]*. Id est, peccantes, iuxta illud, vidua quae in delicijs elix viuens mortua est. Idem lib. 2. cōtra Petilian. c. 7. arguebat Petilianus. Si baptizans est in peccato mortuus, igitur nō uiuificat, sed ſepelit baptizatū. Aug. reſpōdet, nō eſſe hominē ſolū qui baptizat, ſed Deū.

D. Ambrosii lib. 7. in. c. 9. Luc. Dominus non obsequiorum speciem, sed puritatem spectat affectus, puerum vult esse quē recipit, & simplici sine arrogantia. At heretici, quia domum amiserunt ecclesiae, ideo foueas habent, ut inde gallinae, id est, Christo inſidias parent, Christus enim ut gallina congregat pullos, iam sicut vulpes nunquam manſueſcit, ita nec hereticus conuertitur, est enim proprio iudicio damnatus. Ideo dicitur. Cat pite nobis vulpes paruas, ne demoliantur vineam Christi. Eleganter Sanſon vulpū can dis faces ligari iuſſit, ſignificans debitu hæreticorum ſine, eſſe incendiū. Volucres eē li diaboli frequenter dicuntur, & ij qui eos imitantur, in his nō reclinat Christus caput. Caput Christi Deus, qui ubi mentem probabit innoxiam, super ipsam quodammodo, vim suae Diuinitatis reclinat, bonorum enim ſons, bonorum pectoribus inferitur. Ve igitur, videas quod innocentes eliguntur, ecce Dominus vocat aliū, ille verò mortuum patrem ſepeli re vult, at dictum eſt, obliuiſcere domū patris tui. Quid ergo humani ne offi cium vetat? Certè, quia humana ſunt Diuiniſpoſitionenda, partiuntur enim affectū, & minuunt profectū, & ideo Apoſtoli dia conos inſtituunt, ne a prædicatione impediā tur, & prohibentur ne in via quēquā ſalutē, non quod diſpliceant hæc beneuolētiæ offi cia, ſed quia illa magis placeat. *[ſine mortuos]*. Eſt mors corporis, quae mors non eſt timenda fortibus, eſt deſideranda ſapientibus, expe tenda miſeris, iuxta illud, deſiderabūt morte, & fugiet ab eis, eſt altera mors a peccatis, hanc obimus cōſepulti per baptiſmum cum Christo in mortē, de qua Baalam. Moriatur inquit anima mea morte iuſtorū. Eſt tertia mors, cum Chriſtus vita noſtra neſcitur, vita enim eſt, ut cognoscant te & Chriſtum. Verū eſt, quod eius cognitio hic in umbra eſt, in cœlo tamen erit lux, dicitur enim ſpiritus

Pri. Tho. M 4 nos leg

Thimo. 4. noster Christus, in eius umbra vivemus, & in umbra alarū eius cupit esse David. Quod si tua Domine tā dulcis est umbra, quid erit veritas: nunc vita nostra abscondita est cum Christo, sed tūc apparebimus similes ei. Ad illā ergo vitā festinemus, si quidē hāc nostra ad mortē festinat, & peccati periculis est annexa. Vel sine mortuos, nō patris officium impeditur, sed fidelis ab infideli secernitur. Indignū enim est, ut qui Christū in se perfidem sepeliunt, in se etiā diabolum sepeliāt.

Matt. 13. D. Grego. lib. mora. 19. c. 1. Volucres coeli dæmones sunt, qui semen in terrā iactā comedunt, hī in superba mente habēt nidum suum volarunt, cum dixerunt, ascendam super aquilonem, & volare docuerunt, dicentes, eritis sicut dii. Idem lib. 7. c. 17. Cadunt in tere, qui terrena cōcupiscunt, cadūt etiā, qui cum terrena despexerint, gloriā querūt humanā cadūt etiā, qui etiā si gloriā vanā contēpserint, amore tñ propinquorum tenentur. Vt hic de quo sermo est. Nō licet igitur hominī deuoto ex carnali affectu patrē suū humare, eū ex affectu diuino etiā extraneos humare debeat, sicut dicit illud, qui nō odit patrē & matrē nō pōt meus esse discipulus. Ita vero odire iubemur patrē, sicut & animam nostrā. Quam tunc odimus, quando quicquid est impedimento eundi ad celū, ressecamus, similiter ergo patrē. Ita igitur per amorē odium surgat, ut potius per odiū recte eos amemus. Sicut dicit Moyses, qui dixerit patri suo & matri nescio vos, &c. Si qui de vacca quæ ferebant arcē Dñi, recto ordine rebant, mugientes, propter vitulos quos reliquerat reclusos. Ita viri sancti propter pignora quæ amant mugiūt, sed nō reflectunt, lob amicus filijs, mugit, sed a via non deslexit.

D. Chryso. hom. 28. [videns turbas.] Dominus fugiebat turbas, tū fugies ostentationem inuidiæ occasione a iudeis amputas at turbas eū sequebātur, quis enim eum non arderet erat insignis edendis mirabilis, pulcherrimus aspectus, speciosus, scilicet, forma. Quod si dictū etiā sit, non erat ei species, vel ad tēpus passionis referendū est, aut quia tenui victu utebatur. Nā si Moy si vultus spledebat, & Stephano erat facies quasi Angeli, quid credis de facie domini? [magister sequar te.] Quid ais, an non tibi satis est, si sequaris sicut & alij sane Pharisæi id habent, nō contenti moribus aliorū, singularitatē cupiunt. [vultus fuit.] Aperit ei Dominus, quod eius cor pecuniā audidit cognoscat, ut sic respiciat. Non ergo eum abiecit, sed modum

mostrauit, quo sequeretur eum si veller. Vnde verō quā Dominus respondeat potius ad interrogantis mentē, quā ad verba, ut eum ille alius dixit, magister bone, quasi eum assensatione demulceret, at Dominus. Quid me, inquit, dicis bonū. Iterum attende, non dixit Dominus, ego multa habere possim, contēno tamē, sed dicit, filius hominis non habet, ut ubiq; humilitatem seruet. Alteri verō cuius bonam nouerat mentem, dicit se quere me, sciebat planē, quod ei esset patrē mortuus, at etiam sciebat, quod mortuū poterat alij sepelire, ideo filius uenire iubetur, ne a melioribus auocetur, videtur enim patrē ille infidelis, fidelis filij, dicit enim sine mortui, mortuos suos sepeliunt. Quod si miraris cur adolelescens in re necessaria & honesta consilium petierit, mirabilis erit, quod negata licentia, permanserit, an non laudandus fuit? Porro quo supplicio dignus est, qui nunquam coelesti doctrina incumbit, quando hic, ab officio tā necessario, & quod tam breui perageretur, propter coelestē doctrinā auocatur. Tum eripitur a mille laboribus, ad dolorem, scilicet, nimio, a testamētū turba, ab hereditate, a litibus, & forte si hereditate tēporale adijisset, negociorū vndis iactatus, eternā amississet. Dices, durū fuit patris extremo officio non adesse? Durū ergo tibi videatur, quod amici nolūt mortē patrē cum filijs statim renūciare, sed post aliquot dies, eū dolor min⁹ tēget cor, lauda ergo Christū qui iuuenē auocauit, ne in anima tēgeretur. Notat etiam Dñs eos qui in peccato iacent mortuos esse, clausi: siquidē habent oculos, ne celū videant, vermibus passionū rōduntur, mole peccatorū velut lapide clauduntur, si videre liceret animā peccato tabidā, meli⁹ iudicares esse in sepulchro, quā in peccato.

D. Basilus de cōlli. monach. c. 21. [sine mortuos.] Huic inquit videtur cōtrariū quod dicitur, appropinquis carnis tuæ ne auertaris, & rursum, qui suorū & maxime domesticorū, &c. Sed cōtrariū nō est, quia locus hic Domini applicatur monachis, qui mundo mortui sunt, a parentibus fratribus & omnibus liberi, imo sacrilegē faciūt, si hūc rebus immisceantur, totos enim se Deo sacrarunt, nihil ergo iam cum mūdo habent.

D. Hilarius cano. 7. [sequar te.] Cur interrogas, siquidem ex tuā lege scis eum esse sequendū? sed quia es in nauim cum Christo intraturus, ideo maris pericula times. Respōsio igitur Christi tuam aperit dissidentiam. Nam pseudopropheta & dæmones habent vbi

Matth. 13.

vbi quiescant, at Christus vix inuenit vbi quiescat. Plures siquidem inuicantur ad nauis ingressum, ut in illis quiesceret, at maris periculorum metu, pauci intrant. [permitte me sepelire.] In hoc discipulo iam credente, Ecclesia significatur, cui dicitur, quod ei sit vnus patrē in celis. Quo ostēditur, perfectā fidem nulla religione, in alterum seculū of ficij causa esse delectam, non ergo negat of ficiū in patrē, sed ad nouitū memorijs sanctorū, mortuos infideles miscendos nō esse, & in mortuos esse qui extra Deū viuunt.

Rupertus lib. 7. [in sit ire transieram.] Id nec dictum est turbis, nec solis discipulis, sed indefinitē indicans, non iubet turbis ut transierant eorum in secessum monachatus se abscondant, hoc enim consilium est non praeceptum. Iam in monachatus assumptione occurrit fortis ille pharisæus, dicens: sequar te, & primum, pharisæus re dolet, quod Christum vocat Magistram, ita enim pharisæi Christum nominabant, cum tamen, qui Christum amant Dominū vocent. Secundo, quanta fuit praeumptionis dicere, sequar te quod pharisæi orat, nō iūm de sua iustitia & virtutibus cōsidere. Ita dicit Petrus: Quare non possum te sequi, at verolice dicit ex dilectione illi enim ex prae sumptione. Porro Dñs etiam retinētes se re ad se inuitat, ut hunc discipulum quem nec ut patrē sepeliret, ire concessit.

Diuis Bernardus in declarationibus. [sine mortuos.] Igitur celeriter occurrēdum est vocationi celesti: nam qui vocatum a Deo reuocant, dicētes, caue tibi, diu cōsidera, &c. sapientia vulpiū habent, & elationem volucrum: Si enim tibi latus exurit, quid consulere oportet, an non est ex Deo renun tiare seculo?

Diuis Thomas. Dominus notat primum pharisæum, doli, elationis, infidelitatis. Secū dus verō petit ut sepeliat patrē. Ut Eliseus petit facultatem ad renūciandū Patri. Ha bes ergo ex hoc quatuor documenta, primum Quivocatus est ad perfectionē patrē carnalē non cognoscat, inordinato affectu, vnus est enim Pater, vester, secundū. Fidelis affectus retrahat ab infidelib⁹: hos enim odire oportet, quia retrahunt a Deo, tertiū. Infidelium memoria non est faciēda inter sanctos, quartū. Qui extra Christum viuūt, mortui est.

Simon de Cassia lib. 9. c. 16. Venit ad nos Christus meliore sorte quā Adā, militiā igitur factorus, milites quærit, adest scriba, pol licetur se facturum cuncta vitā & nos sic

Dei. 13.

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

sed non erat ei intentio recta & iuxta Christi, intendente suis dare celestia, non terrena pramia. Deus enim ipse, & aternus, non nisi aterna pramia erit daturus, non ergo decipere vult, nec recipere eū qui ab eo temporalia expectat. Si quidem & ipse pauperem vitam dacebat, egenus factus propter nos, demum scriba repellitur, quia rari est, ut sapientia carnis imbutus humilis Christi vestigia in hūilitate sequatur. [sine mortuos.] Nō erat huius patrē iam mortuus, sed senex, ideo filius querebat et seruire donec moreretur, at nemo solum sequitur sine tan to odio propinquorū. Præmendus enim Deus, Pater omnium. Pater noster ad vitam Redemptor sanguine & morte sua, iam cum clamat vox regis, ab omni alio negotio absoluit. Sic cum Christus vocat praecepto aut consilio, ab omni alio negotio liberum facit siquidem de Christo Pater dicit, hic est filius meus, ipsum audite, omnis igitur auctoritas in Christi vocatione consistit. Summi est cō filij Christum sequi, ars artium est.

Hugo. Iesus semper fugit turbas, Ioan. 5. declinavit a turba, Matth. 9. eiecit turbā intrat domum, &c. Turba hæc est multitudo negotiorum, prae quibus Zachæus videre ne quit Christum. [non habet vbi rec.] fuit pauper ad literam rediit enim in Bethaniam ex Ierusalem, quia non inuenit, qui eum inuitaret, pauper sit in ingressu, pauperior in progressu, pauperimus in egressu.

Caietanus. Scriba hic non dignatur discipulus esse Christi, sed coheres, non enim dicit, docebor a te, sed sequar te. Responso vero est ad animū luera querētē. [filius hominis] Filiū hominis se vocabat, humilitate. Licet alij eū vocaret filij Dei, veritate, quia futuri erant dicētes, Christū esse phantasmā appropriatione. Quia solus ipse totus deditus est hominī, venit enim ut se & animam suam daret pro homine. Ergo ut filius mortis dicit qui destinatus est morti, ita filij hominis hominī datus. [sine mortuos.] Nō erat patrē illi mortu⁹ sed senex, at Dñs, sine ut qui hæc tēporalia & mortalia curat, de his tractet: tu vero aeterna cura, quorū studio dicatus es, ut proportio sit curantis, & quod curatur.

Et ascendente eo in nauic.

D. Hierony. [ipse dormiebat.] Huius signi typum, in Iona legimus, quando ceteris periclitantib⁹, ipse dormiebat securus: ita Christus sacramento passionis suæ liberat eos qui naufragantur. [tranquillitas magna] Ois enim

2. Cor. 8

2. Cor. 8

Matth. 4

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

Luc. 12

creatura sentit creatorem suum: non errore hereticorum, putantium omnia esse animata: sed maiestate conditoris, cui sentiunt, quæ non sentiunt nobis. [qualis est hic.] Nō mirabatur discipuli, sed reliqui uauit, quod si etiam discipuli mirabatur, recte dicti sunt homines, qui conditoris potentiam nōdum sentiebant.

Diuis Augustinus in libro notho, de essentia animæ. [dormiebat.] Dormire Dei primo, est in cruce mori, qui somnus dicitur illi dulcis. Secundo dormit Deus in nobis, quando rerum temporalium successu non vigilamus. Tertio dormit, cū non subuenit. Idem in sermo. 22. de tempore. Nauigamus in hac vita, quasi per quoddam stagnū: procellæ tentationum nō defunt, unde hoc: quia dormit in te Christus, quia scilicet, fides tua de Iesu, in corde tuo sopita est, excita Iesum excita fidem, & hæc fides imperat bit ventis & mari.

Idem Dominica tertia post octauas Epiphæ. Ecclesia nauis signum habet, & etiam animata. Audisti conuictum, ventus est, ira fecit, fluctus est. Vindicare voluisti, naufragiū fecisti. Cur quia dormit in te Christus: id est, quia es oblitus Christi. Euigilet ergo in te, considera illum: ille noluit vindicari, igitur cur ego vindicabor? & forsitan ante vindictam moriar, nec suscipiat ab eo qui dixit, si non dimittis, nec pater dimittet vobis. Ita imperabit ventis, & fiet in te tranquillitas. Cur enim venti & mare ei obediant, tu verò non obedias? Si omnia per ipsum facta sunt, & tu similiter. Et quod de hac tentatione dictum est, debet similiter de alijs dici.

Diuis Ambrosius cap. 2. in Lucam lib. 6. Tempestas oritur etiam Apostolis, quia sine tēratione esse nemo potest. Siquid exercitium fidei, tēratio est, excitemus ergo Christum, quia nemini seruit, cui seruiat omnia. At cur Christus, qui pernoctabat in oratione Dei, nunc dormiat in tempestate: scilicet quia alijs timentibus nihil ille timet. [modice fidei.] qui hæret Christo perire non potest. Imperat ventis, non Aquilonibus: sed illi, cui dicitur in Epistola Iudæ, Imperet tibi Deus. At nūc cum Christus non dormiat corporali somno, timeamus ne nobis dormiat.

Diuis Chrysostomus. homil. 19. Quod discipulos dimissa turba in nauim receperit, honoris fuit: ne ergo superbirent, tempestate eos iactari voluit, ut eos in vitroque magister prudentissimus excerneret. Ad alia miracula

etiam turbæ admittuntur: ad signa terroris, soli discipuli. Ille verò dormiebat super cernicali, ut videas simplicitatem. [Dormiebat super cernicali.] Peruenerunt ad extremam desperationem, ut signū maius videretur, & ideo dormit, ut eos timor inuadat, quos si vigilaret, tuos reddidisset. [modice fidei.] Non reprehendit eos coram turba, ne ab ea despiccerentur, sed solos, ut mitigatis fluctibus animorū, mitigaret etiam fluctus marinos. Dices, cur vocat eos modice fidei, siquidem ad eum in angustia recurrerant: quia vigilantem credebant seruaturum, non dormientem. [qualis est hic?] Quia dormit, homo est, sed sedati fluctus, eum Deum esse clamant, licet enim Moses mare sedasset, sedauit tamē precibus ad Deum fatis, at Christus solo iussu, sicut enim de Patre dicitur, dixit, & fletus spiritus procellarum: ita fecit & Christus.

Author in nominatus homil. 23. Mira ratio, ascendit ad nauigandum, qui totum mundum gubernat: dormit, quia sua vigilia omnia seruat, & qui non dormit, neque dormitat, scilicet, ut veritatem suscepit nature demonstraret. Discipuli verò dicunt, quod olim David, Exurge, quare obdormis Domine? Mare tunc obtemperat, ut olim, Cū viderunt te aquæ Deus & timuerunt, & ite, Tu dominaris potestate maris, & motu fluctuum eius tu mitigas.

[Allegorice, nauis Ecclesia est quæ facta est quasi nauis inlitoris de longe portans pauperem. De naue hac dictum, non inueniri viā nauis in mari: siquidem conuersatio nostra in celis est, non in mari huius mundi, recte enim mundus mare dicitur, de quo in psalmo asseritur, hoc mare magnum, &c. Venti sunt demones. Dormit Christus, ut suos probet, excitatur deuota fide sanctorum, & eorum oratione frequenti: ut increpet spiritus nequam, & ita in pace quiescamus. Admiratio hominum confessio fidelium est. Alia nauis est seculi, contra quam Iaias cap. 2. & 33.

Diuis Hilarius cano. 8. [modice fidei.] Perpetuam reprehensionem dimisit nobis Dominus, nullus enim deberet esse metus motuum secularium, apud eum in quo fides Christi inuigilat.

Vene. Beda li. 3. in Lu. c. 3. nauis et ux Christi est, quam cū Dñs ascendit, in ea dormiuit & Apostolorum fides turbata est, excitatur tamen eorum precibus, ne si diutius in sepulchro maneret, funditus perirent.

At De

At Dominus increpat diabolum, qui habebat mortis imperiū, excitatus verò Dominus increpat eorum incredulitatem, & dicit, o stulti & tardi corde, &c. Nos igitur si nostrā crucem ascendimus, & charitas in nobis obdormierit, excitemus Christum, ut tranquillos nos reddat. Sanè ubi fides integra est, nulla tempestas est. Petrus siquidem eam infirmus est, & dicit, exi a me, quia peccator sum, tunc nauem habet periclitatē, & nisi a socijs iuuetur, naufragium patitur, & Paulus quia cum infideli Centurione nauigat, ferè perit, at cum Petrus nauigat ducentis cubitis à terra, id est, cum nauigat in perfecta charitate Dei & proximi, non procul à terra videntium, non periclitatur, sed cum Christo edit, & gaudet.

Rupertus libro septimo, iactatur nauis, ut qui in prosperis gaudent, per aduersa purgentur, qui verò in peccatis sunt, conuertantur, & martyres coronentur. [quid rimidi estis.] An non scitis, quod non sinet Dominus virgam impiorum super fortē infortiorum, ut in antiquis exemplis ostensum est? [sic tranquillitas magna.] Tunc maxime, cum exurget in iudicium Deus.

Diuis Thomas, factis miraculis in terra, facit etiam in mari, ut se terra & maris Dominum ostendat. Porro tempestas non est aeris intemperie, sed ex Domini præcepto facta est. Dormit verò, quia semper quod ostendebat Diuinitatem, pariter ostendebat & humanitatem. [modice fidei.] Quia si magnæ fidei essent, ipsi imperare possent etiam mari. [tranquillitas.] Ostensio miraculi est. Siquidem post tempestatem mare non quiescit, nisi ad duos dies, & ideo nauitæ mirati sunt.

Simon de Cassia libro quinto, cap. 2. Mare mundus est, Nauis est artificium aliquod Spiritus sancti: quò inhorrescens mare transimus, non enim est natura nostra in mari natæ, opus Dei est. At nauis quam Christus ascendit, aut sua caro fuit, aut Ecclesiæ fides. Dormitio, securitas est. Cum verò malis agitur, clamamus ad Dominum. Clamarunt enim dum tribularentur, & de necessitatibus eorum, liberauit eos. Ad quem verò confugient nisi ad Dominum, siquidem adiutorium nostrum in nomine Domini, nec enim ad mare confugiendum, à quo periclitamur, indictum nobis bellum cum mundo est. Certi sumus, quod per multas tribulationes oportet introire in regnum Dei, sed non sunt condi-

gnæ passionēs hæc ad futuram gloriam, imò verò, omne gaudium exallimate fratres, cum in variis tentationibus incideritis, ne ergo timeantur pericula, per quæ ascenditur ad palmam. [non ad te pertinet.] Imò ad eum solum pertinet, sui enim sumus, & illi perimus, si perire contingat. Iam excitatur Dominus & facile excitatur, quia voluntate dormit: ego, inquit, dormio, sed cor vigilat. Porro excitatur amore & oratione. Vide verò, quod cum frequenter ascenderit in nauem Dominus, at semel tantum dormire dicitur. Excitatur igitur tanquam potens, imperat ventis qui sine eius imperio non mouentur. [Comminatus est.] Quid comminaris bruto elemento? certe, quia significabat mare homines, qui contra Ecclesiam essent seditiosi, qui tamen à nullo alijs quam à Deo fruari poterant, quales sunt reges, & eorum præfecti. Iam sicut mare corripuit Dominus: ita & cor nostrum corripit, quod sicut mare feruet, beatus verò qui à Domino corripitur. Increpationem Domini, ne reprobos, quia ipse vulnerat & sanat. Væ autem si eius increpatione non admittitur, vide Prover. quinto & decimo quinto. Qui increpationes odit, morietur. Adde, commotio illa maris, significat anxietatem cordis à demone excitatam, cuius non est causam inuenire & impugnationem hominum, etiam sine vlla causa, & ratione, sicut mare est sine ratione, & etiam significat peruersam doctrinam, cui solus imperare Deus potest: ne alios corrumpat. [tranquillitas magna.] Id est, imperij Diuini, solus enim Deus potest in hac vita magnā tranquillitatem præstare: in futura verò maximam. Magna sanè tranquillitas est, aduersarium habere subiectum, aut certe ei resistere posse. [qualis est hic?] Est incomprehensibilis ingenijs hominum. Indocti illi credebant Christum esse qualem, cum tamen Deus qualis non sit, nulla enim illi qualitas hæret, totus est substantia. Illi verò quæstioni, qualis est, nullus mortalis ab origine mundi respondere ex integro potest. Respondeat sponsa utique, candidus est inquit dilectus meus & rubicundus electus ex millibus. Hæc illa respondit, rogata, qualis est dilectus tuus o pulcherrima mulierum. Igitur, si substantia Christi queritur, Deus est latens sub homine, si qualitas, & sapiens, iustus, &c.

Hugo

Matth. 11

Prover. 4.
Eccl. 18

Psal. 118
Iob. 31.

1. Reg. 18

1. Cor. 4.
Exod. 15

Ezech. 1

Prover. 14

Ezech. 17

Iob. 41

Iob. 41

Hugo Cardina. Navis anima est, quæ me diocriter onerata, secunda incedit, id est, si cum moderata poenitentia, iugum enim meum suave est, si exiguum foramen habet, perit: ideo dicitur, omni custodia custodi cor tuum, & item, Sapi autem tuam spinis, & noli audire linguam iniquam: & ori tuo facito ostia: & de oculis dicit, Averte oculos meos ne videant vanitas. & Iob, pepigit, inquit, Ecduscum oculis meis, ut nec de virgine cogitarem. Hæc est navis Salomonis quæ ex Tharlis afferebat aurum, (id est, splendentia opera bona) est etiam aurum, quod igne non consumitur, patientia. Sed vix, quia aurum in seoriam versum est, certe in aurichalcum, quod sonat & videtur aurum, non est tamen, ita videtur religio: sed non est. Afferebat etiam navis illa dentes Elephantis, significantes eloquia Domini casta, & afferebat simias, id est, imitationem sanctorum hominum, iuxta illud, imitatores mei estote, & illud, fac secundum exemplar tibi monstratum in monte. Afferebat demum & pavones, qui sunt oculis pleni, ut illa animalia de quibus habetur in Ezechie le. Gubernaculum huius navis est sapientia, ut dicitur, qui patiens est, multa gubernatur sapientia. Remi sunt opera, quæ dolenda sunt, iuxta illud, Quercus Basan, dolauerunt in remos tuos, velum est castitas, ibidem. Bisulva varia de Aegypto texta est in velum tibi hauritorium est confessio. In hanc navim ascendit Dominus, tunc veniunt venti. Prepara enim ad tentationem animam tuam, sed excitatur Dominus, quia dicitur, cum transieris per aquas tecum ero, Navis etiam est Virgo Maria, in quam cum ascendit Dominus, facta est tranquillitas, quanta nunquam erat visa. [Iactabatur.] Tria sunt cum naufragium timetur, exoneratur navis, dimittitur velum, anchora figitur, exoneratur ergo tu animam per confessionem, dimitte velum superbia, & arripe æternorum spem. [medica fides.] Prius hi increpantur, quam mare, quia ex illorum imbecillitate huius iactatio venit. [tranquillitas.] Ita Anna dicit, post tempestatem tranquillum facis. Caietanus. [medica fides.] Quia non ple necum Deo esse credebant

Et cum venisset Iesus.

Divus Hieronymus. Quid nobis, & tibi

Iesu fili Dei? Non voluntatis ista confessio est, sed necessitatis. Sicut servus qui diu a suo Domino abest, nihil aliud quam de verberibus deprecatur. Præsentia ergo saluatoris, tormenta sunt demonum. Porro suspicari demon potuit Christum esse filium Dei, quem nemo novit nisi pater. [Ejice nos in porcos.] Per interfectionem porcorum parata fuit hominibus salus, ideo enim pastores nuntiaverunt civitati. [rogabant ut transiret.] Non de superbia, sed de humilitate fuit ista precatio. Putabant enim se indignos præsentia saluatoris. Sicut & Petrus dicens, exi a me Domine.

Divus Augustinus, tracta. sexto in Epist. Iob. 3. Iacobus. Petit diabolus facultatem tentandi Iob, & intrandi in porcos (quo significatur diabolus dominari in eos qui porcorum vitam vivunt) & eam concedit Deus: ut Paulus petit ut ab eo auferatur stimulus carnis, & id non concedit Deus: Quid ergo exaudiat demon, & non Paulus? Imò auditur Paulus cum ei datur quod erat sibi profuturum. Daemon vero accipit facultatem, aliqui non possent rebellare contra regem celi, sed potius non auditur, quia licet eorum voluntas facta sit, potius tamen inde sunt cruciati, quam sanati.

Divus Ambrosius libro. 6. in Lucam. Hi demoniaci Gentiles significabatur. Duo enim fuerunt filii Noe, Cham & Iaphet, vnde orti sunt Gentiles. Hæc gens nuda erat, patens error, & crimini. Rumpere vincula legis nature iam a tempore multo, id est, a diluvio Noe. Erant vero in monumentis, id est, in corporibus immundis erant eorum anime. Agebantur in deserto virtutum, profugi a lege, a prophetia, a gratia, & ideo non ab uno demonio, sed a multis agebantur. Hi demones petunt ne mittantur in abyssum, quo significaverunt aliquando in abyssum fore mittendos, quando eorum impugnatio cessabit, mittuntur vero in porcos, in eos videlicet, quibus non sunt iaciendæ margaritæ, qui cum sunt rationis expertes, immundis actionibus se inquinaverunt: qui impetu feruntur in præceps, nullius siquidem meriti contemplatione reuocantur, & ita in aquis huius seculi suffocantur, intercluso videlicet transitu spiritus: quia spiritus non transit, in hos voluptuarios homines. Igitur qui vixit super ne est author, nisi enim ut porcus vixisset, non in te diabolus introisset. Cur vero pastores porcorum non eis tulerunt opem? certe quia salus non a pastoribus spera

peratur, sed a Christo, [rogabant ut discederet.] Infirma enim mens ad verbum Dei facta est, sed cur famus non permittitur ire cum Christo. Certe est aliis est exemplo. In domum vero suam ire debet, ut eius mens sit domus Dei, quæ fuerat sumulus victorum. [Iob. 41.] D. Gregor. lib. 14. Moral. cap. 14. D. moni habet potestatem, cui nullam terram paripotes, sed sine Christi iussu, nec in vi le animi huius potestatem potest. Major ergo Christi damone, Cui vero ita ita est porcos, id est, peccatores, ostenditur, cum quanto hoste pugnavit. Pulvis sumus, & contra initium vitium Domini militamus, minus ergo de nostra virtute fidentes, fidamus de Christo, qui factus pulvis vim pulveris dedit.

D. Chrysostomus homil. 29. Demones prædicant Christi deitatem, ut qui Mare dei tatem Christi prædicant, (postquam imperio Christi obediunt) non audiunt demones saltem audiant, & ne ad blandiri videantur, hostes se esse dicunt, quid venisti ante tempus perdere nos? Nec enim præsentiam eius ferre poterant, quia incendebantur. Quod vero rogant ne in abyssum mittantur ex timore rogant, credentes diem ultimi supplicij instare, & profectio miraculum est, quod qui vincit, teneri ab illo nequebant, nunc Christum præsentur. Porro versantur in se pulchris, ut persuadeant hominibus, quod anime sunt demones, quod impossibile est. Iustorum enim anime in manu Dei sunt. Iniquorum vero, cum diu illo detinentur a quo loco ad nos nequeant remeare. Cur vero mitti in porcos cupiunt? Primum, ut intelligant liberati a demone, quantum propterea dolorem demones habuerint. Secundo, ut sciamus demones, nec in suos habere potestatem, nisi permittantur. Tertiò, ut demoniaci intelligant, se maiora mala passuros a demone, si permittentur, ea videlicet, quæ porci passi sunt, quos si ita occiderunt, quid faceret hominibus quos ita odio habent. Quarto sciamus, non solum Apostolorum, sed & demoniacorum etiam capillos esse numeratos. Cur vero præcipiunt porcos? Quia sunt amici calamitatum. Sunt vero hi demoniaci libidinosi in sepulchro luxuriæ commorantes, nudi a stibus bonis, ferientes se suis sceleribus, qui nec minis, nec orationibus vinciri possunt, est etiam demoniacus avarus, & eo peior, audit enim ille verbum Dei quod ei

Sapient. 3
Lucæ. 6

semel dictum est, audit hic millies, nec obediens decernit. Divus Hilarius canon. 8. Habebat diabolus in gentibus ex Cham & Iaphet ortis, videns vero Dominum volentem eum abigere, clamat, ne ei sedem inuideat: & præcatur, ut patiat se habitare in hæreticis. Gerula vero vnde exeunt homines rogantes Iesum ut discedat, Iudæorum erat, qui mira colorum Christi magnitudine oppressi, rogant ut abeat.

Euthymius. Matthæus dicit duos demoniacos. Lucas unum, qui erat notior, & sciotor, cui ministrabat is de quo meminit Matthæus. [ante tempus torquere nos.] fatentur se tractare tyrannice homines, sed hanc culpam velent puniri post diem iudicii. [mitte nos in porcos.] Ut domini porcorum hoc damno affecti Christum non suscipiant: & tanto damno afficiantur, unde eorum malignitatem. [præcipiunt sunt in aquis.] Ut morte porcorum confirmaretur exisse demones. [ut discederet a finibus eorum.] Erant enim terribiles, & timebant, ne simili damno afficerentur ipsi, ac porci. Iesus autem discessit, ut ab indignis, reliquit tamen eis prædicatores eos, scilicet, qui erant liberati a demonibus, & etiam porcorum pastores.

Venerabilis Beda. Demoniacus est populus gentilis, ab initio mundi accens in errore, nudus stolla prima, quam Adam perdiderat, non manebat in domo sua, id est, in sua conscientia, sed in monumentis, id est, in operibus mortuis quæ sunt peccata. Procidit coram Iesu, & velane Ari, demones fatentur Christum esse Deum, & tu negas. O vesani Iudæi, demones dicunt, nihil nobis & tibi fili Dei: & vos dicitis, in Belzebul eiecit demonia. [ne mori querat.] Torquetur demon cum ab hominibus impetio pellitur: & tanto durius pellitur, quanto diutius dominatus eius fuerat, rumpit vero catenas, quia nulla leges tenent, eum qui peccandi consuetudine teneretur. [degit quia multi erant.] At in Christi Ecclesia omnia sunt unum, apud demonem multitududo, & linguarum confusio. Porro pastores porcorum, id est, principes infidelium aliquando mirati sublimitatem Christianam, eam suis prædicant, & ita infideles inveniunt Christianos sedentes, & sequentes vestigia saluatoris.

Relicto iam demoniaco liberato, redit Christus in patriam suam, quia gentilibus liberatis reditu

redicurus est Christus ut liberet Israel: quia caritas ex parte contingit Israeli, quos iterum quaret Christus, ut fiat vnum ouile.

Quod vero demoniacus non permittitur sequi Christum, significat, quod licet esse cum Christo sit multo melius, manere tamen in carne, necessarium est, propter proximis.

Rupertus lib. 7. Cur Dominus qui nulli nocet, permittit tot porcos perire? quia gens Gerasena plus merebatur: siquidem non receperat Christum tot miraculis clarum, sicut nec Capharnaum, nec Bethsaida. Duo vero demoniaci duae sunt mortes anime & corporis, habitabunt in sepulchris, quia per mortem anime moritur corpus, & in sepulchro iacet. Erant vero seui nimis, & neminem relinquebant transire per viam, siquidem in Adam omnes peccauerunt: & ita in omnes mors pertransiit, ergo nemo erat a morte liber. At venit Christus, in quem licet mors corporis locum habuit, non tamen occupauit, ingreditur limbum, torquet daemones, at illi clamant, venisti ante tempus torquere nos, nam in iudicio precipitandus diabolus est. Iob. 14. Aguntur daemones in porcos idest, ludaeos, quorum facta sunt nouissima, peiora prioribus. Aguntur vero preceps in mare, quia contra mare, idest, Romanum imperium arma sumperunt, a quibus dati sunt in necem. Vide quales nunc sint, sub aquis.

D. Thomas. Haecenus posita est liberatio a periculis exterioribus, nunc agitur de liberatione ab interioribus. Daemones habitant in sepulchris, qui per corpora mortua decipere cupiunt. Neminem vero sinunt transire per viam, quia in via hac qua ambulabam laqueum posuerunt mihi. [quid nobis est tibi.] Vere nihil, quia quae conuentio Christi ad Belial? [Ante tempus.] Quia quidam credunt, quod daemones qui nunc patiuntur poenam damni, post iudicium patientur poenam sensus, ab igne, qui aliquid spirituale habebit, quo eos torqueat, & tandem magnum tormentum reputant non nocere hominibus, vide vero animum eorum iniquissimum, non possunt nocere hominibus, cupiunt nocere saltem porcis. Huic pater non contigit hanc historiam inter ludaeos, qui non vtuntur porcis. Rogauerunt vero Christum ut discederet, reputantes plus damni se ab eo accepturos. Ita multi fugant Christum a se timentes aliquod ab eo dam-

num temporale, potest enim dici, quod ex deuotione rogauerunt.

Simon de Cassia. Ostenditur qualis incipiat esse homo, quem possidet daemon, nudus est, sicut Adam, hanc impudentiam peccandi dixerim, de qua dicitur, frons meretricis facta est tibi, noluisse erubescere neque enim a peccatis cessant, propter Deum in spectorem, aut Angelum custodem, aut propter homines punitores. Imo gloriantur cum malefecerint, at id est nudari, carere pudore, sicut bestiae. Secundo non manet in domo, idest, in conscientia, fugit enim conscientiae stimulos. Tercio habitat in monumentis, idest, exemplis malorum hominum, & mirum est, quod non compungantur cum ad sepulchra mortuos suos deferunt. Quarto multo tempore possidentur a demone, licet non semper ab eo arripiatur, siquidem non semper peccator ad peccatum currit. Sed o miserum spectaculum hominem factum daemonem, hoc ab eo differentem, quod poenitere potest. Quinto lapidibus se concidit in petram, siquidem peccati prioris, in maiora peccata labitur, id vero est lapidibus concidi. Sexto rumpit catenas, leges & promissiones, & minas, fugitque in desertum, ubi reprehensorem non sentiat. Septimo, & nemo poterat eum domare, o miram & obstinatam malitiam, peiorem feritate brutorum, quam saepe nostra arte domamus. At nemo corrigit, aut domat eum, quem Deus despicit. Octauo erat nomen legio. Ergo sunt incorporei, alioqui in vno corpore esse nequirent. Non o, nemo poterat transire per viam, quia daemon contendit per membra sua impedimentum ponere in via virtutis per malos praedicatores, per mala exempla. &c. [quid nobis est tibi.] Certe est dominium Christi super eos, conueruntur autem se expelli ab hominibus ante tempus praedictum a Prophetis. Incutiat vero nobis timorem, quod nemo mit preceps, nisi porcus, carnaliter & immunde viuens, liberatus vero a demone, sedet ad pedes Iesu, adorans eius Diuinitatem, ad mandata eius peragenda dispositus, quiescens sub eo, qui omnium refugium est, velut mentis pudore, & integritate.

Hugo Cardinalis. De his demoniacis dicitur in psalm. qui educit victos in fortitudine, &c. Moraliter, daemones qui sapientes significant, sunt quidam religiosi ubi est claustrum, velut ex sepulchro exierunt, hi sunt

hi sunt seui nimis, quia agunt semper lites, [Iesu fili Dei.] Num cognoscebant eum esse filium Dei? Plane, quando eum videbant edere miracula, licet quando videbant eum fame scire, purum hominem putarent. [precipites in mare.] Quia libidini dediti & ventri sicut porci, precipites in puncto ad infernum descendunt. Cur ergo hi amiserunt porcos? quia possidere porcos voluerunt.

Caietanus. [fili Dei.] Prosequitur tectationem in deserto inchoatam, volens cognoscere an esset filius Dei, quem si cognouisset, non quam Dominum gloria crucifixisset. [venisti ante tempus.] Id est, non sciebam te tam cito venturum, & venisti torquens nos, idest, compellens ad exeundum. Nam spirituali creaturae coactio, tortura est, vel aliter, ante iudicium ipsorum officium est torquere, cur igitur tu nos torques? [Ite.] Vt ut opera de monum, quod miraculum diuulgetur. [magna impetu.] Vt euidenter sciatur vexatione suis se daemones, non vero morbum aliquem. [rogauerunt.] Erant forsitan porci alicuius gentis praefecti ciuitatis, cuius indignationem ciuitas timens rogauit Christum ut discederet. Isidorus. [rogauerunt ut discederet.] Id est faciunt, qui non sustinent predicatorum si diutius praedicet, cupientes ad sua vana reuerti.

CAP V T. I X.

Et ascendens Iesus in nauicula.

I V V S Hierony. [in ciuitatem suam.] Id est, Nazareth: quia Nazareus vocabitur. [conside fili.] O mira humilitas, filium vocat eum quem Pharisei nec tangere dignarentur. Sed certe filius erat, quia dimittebantur ei peccata, Moraliter. Anima iacet in corpore, totis membrorum virtutibus dissolutis, a perfecto doctore offertur Domino curanda, quae si misericordia eius sanata fuerit, tam robusta efficitur, ut lectum suum statim portet. [hic blasphemauit.] Quia Iesai. 43. dicitur. Ego sum qui deleo iniquitates tuas. At Dominus ostendit se Deum, quia cogitationes intuetur, ac si diceret. Eadem maiestate dimitto peccata: quia cogitationes vestras intelligo. [quid est facilius dicere.] Magna dista-

tia est interdicere & facere. Vt ergo sciatis, quod possum facere, carnale signum ostendo per quod spirituale probetur. Nam eiusdem rationis est dimittere peccata, & infirmum sanare, simul etiam ostendit, quod languor ex peccato descendit: siquidem peccato demisso languor abiecit. [lectum.] Anima roborata portat corpus in domum virtutum suarum.

D. August. lib. 2. de consensu Euang. c. 25. dubitat, quomodo Matthaeus asserat miraculum hoc factum in Nazareth, cum Marcus dicat factum in Capernaum? Respondet quod tota Galilaea erat ciuitas Domini, sicut totum regnum Roma dicitur. Vel secundo, quod Dominus venerit in Nazareth, & inde in Capernaum ubi miraculum fecit.

D. Ambro. lib. 5. in ca. 5. Luc. [ecce viri portantes.] Is cuius vita compago resoluta est, monitores & precatores querere debet, quorum imitatione humilietur, ut dignus sit Domini conspectu, quia respexit humilitatem ancillae suae. [quorum fidem vidit.] Magnus Dominus, qui dum alios probat, aliorum peccata relaxat. Cur ergo apud te frater intercessor non valeat, cum apud Deum, seruus interueniendi meritum, & ius habeat impetrandi? Disce ergo agnoscere. Porro enim Dominus dicit, remittuntur tibi peccata. Iudaei fatentur remissionem esse opus Dei. At Dominus probat se remittere per sanitatem quam facit exterius. Igitur ex vestra confessione Christus probatur Deus. [surge & ambula.] Specimen est resurrectionis, donatis peccatis carnis debilitatem excludere. Id vero est totum hominem sanare. Et licet sit magni donare peccata, cum Deus solus id facere possit, & faciat, cum per suos ministros faciat: maius tamen est resurrectio mortuorum, cum ipse sit resurrectio & vita. Iam attollere lectum est corpus attollere, hic vero lectus est, quod per singulas noctes lauat David, qui enim prius causa mortis erat, quies esse coepit. Nec solum iubetur leuari corpus sed in domum repeti, idest, in paradisum, ea enim nostra domus est, quae prima hominem suscipit: non iure amissa, sed fraude, merito igitur restituitur, cum venit is qui fraudes tollere venit. [primuerunt.] Voluerunt hi timere potius quam credere.

D. Grego. lib. 3. Mora. cap. 24. [vade in domum.] Id est, in conscientiam: ut expendas qualiter te Deo exhibere debeas.

D. Chrys. homi. 30. [ciuitatem suam.] Id est, Capernaum, Bethleh etulit Christum, Nazareth

reth nutrit, sed in Capernaum habitauit. [et videtis fidem illorum.] Et etiam infirmi, qui nisi credidisset, non se demittere per te et uoluerunt. [quis potest dimittere nisi Deus?] Id Christus non negat, imò ex hac confessione se esse Deum probat: ita fecit Ioan. 10. dicebant Iudaei Tu homo es, et aequalem te Deo facis, id nō negauit Christus, sed addidit, si opera non facio patris mei, nolite credere mihi. Ita hoc loco, se Deum esse confirmauit, quia cogitationes eorum mouerat, quod Dei esset, ut dicitur. 1. Regum. 8. Et. 2. Paral. 6. Psal. 7. Jeremi. 17. & 1. Regum. 16. Sed attende, non dixit Christus: Ego tibi dimitto peccata, sed dimittuntur. Iudaei uero accusant iniuste. Item attende, non dicit Dominus, filius hominis habet a Deo potestatem, sed simpliciter, filius hominis habet in terra potestatem. Quod ut p̄bet dicit. [quid est facilius, etc.] Planè difficilior est spiritus quam carnis curatio: quanto est inferior caro quam spiritus. Sed Iudaeis facilius erat dicere, quam sanare. Iubet uero infirmum ut in domum suam redeat, ne eius satellitum videatur ambire. [quid cogitatis.] Dominus tanta iniuria pulsatus, nō fulminat, nec tonat, ut doceat nos, nostras iniurias ferre patienter.

Euthymius. [tolle lectum tuum.] Ad mani festandum corpus factum robustum, & non fuisse phantasma quod fiebat. [vade in domum.] ut sint plures huius miraculi testes.

D. Hilarius ca. 8. [in ciuitatem suam.] Id est, in coetum fidelium. Et in paralytico gentiū vniuersitas offertur medenda, & non dicitur ei, sanus es, sed cōfide fili. Dicitur uero filius, quia est primum opus Dei. Porro miratur scriba: quia lex scribarum dimittere peccata nō poterat: si quidem uia fides est quae iustificat. Primum igitur delentur peccata, deinde surgit infirmus, ubi resurrectio indicatur mortuorum. Deinde fert ille lectum, quo ostendit aliquando omnem dolorem ab futurum. [videntes turbae glori.] Non glorificauerunt, quod Deus dederit Christo talem potestatem, quid enim nō habeat Christus? sed glorificauerunt, quod Deus dederit hominibus, id est, discipulis potestatem dimittendi peccata: resuscitandi infirmum, & reducendi eum in celum, per verbum Dei.

Vene. Beda li. 2. in c. 5. Lu. [in ciuitate sua.] Id est in Galileam, aut in Capernaum, quam suam fecerat, miraculis eam illustrando. Paralyticus significat eum qui diu iacet in inertia illecebra carnalis. Hec curatio fit per doctores, qui quatuor esse debent, quia omnis

prædicantium virtus in quatuor Euangelij firmatur. Aut etiam quatuor sunt portitores quia quatuor sunt virtutes quibus ad promerendam sospitatem, mentis fiducia erigitur, de quibus dicitur, Sobrietatem, sapientiam, iustitiam & virtutem docet, quibus nihil est in vita utilius. Turba autem obstans, ne infirmus coram Domino ponatur, priscæ consuetudines intelliguntur. Sæpe enim inter sacræ orationis dulcedines, & cum Deo colloquia, cogitationum turba aciem mentis intercludit, ne Christum videat. Quid tūc fiet? ascende per te et uoluerunt, id est, legem Domini, cā meditando. In quo enim corrigis adolescentior viam suam: nisi custodiendo legem? Igitur doctores patefaciant te et uoluerunt, id est velamina scripturarum. [confide.] Intellige, quā ti sit meriti fides propria, si quidem tantum valet aliena [surge.] Id est, abstrahere animam a delicijs carnis. [tolle lectum.] Id est, priuam carnem tuam delicijs terrenis, subleuans eā spe æternorum. [glorifica.] Merito damnata blasphemix voce, glorificant.

D. Bernardus ser. 4. de modis orandi. Si iū surgis desiderio supernorum: si tollis lectum, id est, corpus tuum a carnalibus voluptatibus: ut iam non te corpus regat, sed tu corpus: si iam ambulas, quæ retro sunt obliuiscens ad anteriora te extendens: iam curatus es a tuo languore. Neque enim aliter surgere poteris, aut corpus tuū regere, aut in seruire ambulare, nisi peccatorum mole detracta.

Rupertus in fine lib. 7. Apud homines facilius est dicere, dimittere tibi peccata, sed Deo utrumque æquè facile. Quod uero in ciuitate sua tunc fecit Dominus, quotidie facit in Ecclesia sua, cum enim presbyteri vngunt infirmum, & oratio fidei sanat eum, tunc infirmus paralyticus Christo offertur, & ab eo sanatur.

D. Thomas. [ascendit in nauim.] Id est, crucem, aut Ecclesiam. [venit in ciuitatem.] Id est, in Gentes, dictum enim est, dabo tibi gentes hereditatem tuam. [confide fili.] Ergo ad remissionem peccatorum requiritur fides: si de enim purificat corda eorum. Sed cur sanatur corpus, tollit peccata prius? certe quia tollit causam: quia propter iniquitates eorum multiplicatae sunt infirmitates eorum. [quid est facilius.] Mentiendo facilius est dicere, sed in opere maius est dimittere, at in potestate, idem est. [habet filius hominis potestatem.] Ergo eadem est persona filij Dei & filij hominis.

Simon de Cassia. [audiebant eum ad ianuam.] Quia

quia multi audiunt, qui non vident Christum. Audiunt uero intus baptizati, extra uero cathecumeni: contemplatiui, & actiui: poenitentes, & proficientes. Baiuli uero inferentes infirmum in domum Dei applicantur quatuor elementis. Timor Dei comparatur terre, quia grauat, hinc aqua sapientie, supernorum vñ contemplatio, & ignea charitas. Porro huiusmodi ascendunt super domum, sub qua Christus, quia Christus omnibus inferior est, omnium nostrum languores sustinens: quia Patris infirmitates nostras super ipsum posuit, detexisse domum, detexisse peccata est, quibus detestis inuenitur Dominus, vel detegere est aperire figuras legis, sub quibus latet Christus. Sanans uero Dominus prius animam notat priorem rationem habendam animæ quæ corporis. [quid cogitatis mala.] Ergo malum & peccatum esse possunt in cogitatione. [tolle grabatum.] Id est, memoriā eorum in quibus prius male iacebas. [vade in domum tuam.] Ut non amplius uagetur in latitudine secularium platearum, sed conclusus parietibus legum celestium, fundatus in fidei fundamento, tecto charitatis imposito, firmatis seminum feris ne hostis subintraret, securus uiuat.

Hugo, offerebant paralyticum, scilicet, Prælati subditos suos, exemplo Ieremie clamat. Recordare Domine quid acciderit nobis, & Danielis dicentis, audi Domine, &c. Porro specialiter paralyticus dicitur luxuriosus ut illud, usque quo dissolueris filia uaga. Peccata uero septem modis dimittuntur. Baptismo, Maryrio, elemosina quæ non patitur ire in tenebras, charitate operiente multitudinem peccati. Si dimittamus peccata aliorum. Si conuertamus alium ab errore uisus, & demum poenitentia. Iam multiplex est lectum, est caro, ut hoc loco, est abundantia diuitiarum, est lectum Salomonis, scilicet, anima fidelis. Est conscientia, quam lachrymis suis rigat David, est contemplatio, est beatitudo, in qua Christus est cum pueris suis, est infernus, de quo dicitur, subter rostrum tinea. Denique redit infirmus in domum suā, cum propria uilitate considerat. Nam, ut intra in lutum & calceam, item redit, cum in conscientia recogitat annos in amaritudine, item in celum, cum ipsum desiderat, in xtra illud, annos æternos in mente habuit. Etiam quibus redit in domum, cum redit ad suam, ut curatus a celestium nam.

Caleta uolebat Dominum facere triplex miraculum. Sanare animam uidere cogitatio

nes, & sanare corpus. [dixerunt intra se.] Non idioræ sed scriba. Confirmat uero remissionem peccati, tantum robur datum infirmo ut ferat solus lectum, quem quatuor prius ferabant, facto uero miraculo non scriba, sed turba glorificat Deum.

Et cum transisset.

D. Hiero. Ceteri Euangelistæ propter honorem Matthæi noluerunt eum dicere publicanum, sed Leui: at ipse se publicanum nominat, quia iustus in initio accusator est sui. Dicit enim Deus, die tu peccata tua prius ut iustificeris. Ostendit igitur, neminem de salute debere desperare: cum ipse e publicano in Apostolum sit repente mutatus. Porro Iulianus & Porphyrius reprehendunt Matthæum, quod ita facile sit Christum sequutus, sed cū tanta signa præcessissent, cum Deitatis fulgor in Christi facie fulgeret, cum magnes & lutechnus paleas attrahant & ferrum, quid mirum si Matthæus ueniat ab omnium autore uocatus? Videntes autem publicani publicanum poenitentiam inuenisse, ueniunt & ipsi poenitentiam agentes. Ibat uero Dominus ad conuictum peccatorum ut docendi occasione haberet, eosque spiritualiter conuinceret, nunquam enim legitur eum fuisse conuictum, quin, quid fecerit & docuerit etiam scribatur. Similiter uero significatur eius humilitas, quia ibat: & potentia, quia conuertebat. [non ueni uocare.] Sugillat scribas, qui se iustos æstimates fugiebant confortia peccatorum.

D. August. lib. 2. contra Cresconium. c. 9. docet Christum mutasse uoluntatem Matthæi, sicut & latronis in cruce pendens, ut enim longam ætatem unus perimit lectus: ita & diuinam uiam unus mutat Domini aspectus, & idem de peccatorum mer. & remi. li. 1. cap. 17. Si pueri egent Christo seruatore, ergo pueri infirmi sunt, cur ergo quidam dicunt, eos non habere originale? Idem lib. 10. de ciui. ca. 5. ostendit misericordiam esse sacrificium quod alijs sacrificijs præponitur, quia dicit Dominus, misericordiam uolo, & non sacrificium, idem habet Paulus, bonè facere & communicare nolite obliuisci his enim sacrificijs promeretur Deus, & in Psal. non in sacrificijs angam te, immola Deo sacrificiū laudis, & alibi, quid Deus requirit ex te nisi facere iudicium, diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo. Idem lib. de uera & f. poen. c. 5. docet hominē multes etiam lapsam inuenire poenitentiam, alio-

Pri. Tho. N qui

qui non esset Christus verus medicus, qui non nisi semel lapsum nosset sanare. Omnis igitur qui inuocauerit nomen Domini etiam si miles labatur, saluus erit.

D. Ambrosius. Mattheus propria relinquit lucra, qui aliena querebat, vile sedile relinquit, ut Dominum sequatur, conuiuium parat, quia qui Dominum suscipit, magnopere letatur, & Dominus in eo libenter ingreditur, & recumbit. Sed accenditur Iudeorum ira. Videlicet, quia qui Christum recipiunt interius edunt: qui vero non recipiunt, ieiuniorum torquentur. [quare cum publicanis] Vox serpentina est, ut illa, quare precepit vobis Deus ne ederetis de omni ligno. Respondet Dominus, non est opus valde medicis, nouum affertur medicamentum, suscipite, qui variis languoribus conflictamini.

D. Gregorius lib. 18. moral. c. 16. super illo Job. 28. ferrum de terra tollitur, dicit, tunc ferrum de terra tollitur, cum fortis propugnator ecclesie, a terrena qua prius tenuit actione separatur, ut Mattheus, qui de terrenis negotiis sublatus in fortitudinem ferri coaluit, dictum est enim qui confidunt in Domino mutabunt fortitudinem.

D. Basilii interrog. 8. Sancti Patres docuerunt nos relinquere terrena, affectiones, familiaritates, consuetudines, ita Petrus & Ioannes reliquerunt retia, parentes, & Mattheus non solum relinquit sua: sed etiam exponit se & suos periculo. Nam & magistratus exigerent ab eo causam vectigalium, quorum rationes non essent confectae.

D. Chrysost. hom. 31. Transiit inde Dominus, ne animos Iudeorum amplius exasperaret, sicut & nobis etiam faciendum est. Cur vero Mattheus telonij meminit? Certè ut notaret, quod sicut virtus fuit magna quae Paulum e medio furoris abstraxit, velut e peccato: ita & Mattheum de medio quaestu eripuit. Magnus Dominus qui talem raptorem in suum amicum conuertit: ita fecit meretricem, suos pedes exosculari. Vidisti vocantis virtutem discere vocati obedientiam, non distulit, non abiit rem cum suis communicaturus. Sed ut piscatores qui reliquerunt omnia & sequuti sunt: ita & hic sequitur: Cur vero de piscatoribus & publicano meminit euangelium? Certè quia piscatoribus nihil humilior, publicano nihil peius, & Apostoli rari sunt in suis mirabilibus recensendis, multive ro in referenda cruce, contemptu & ignominia: ut veritatis & non ambitionis amatores. Inuitat Dominum Mattheus, nec Dominus

reiecit, cibum quamuis ex turpi lucro quaesitum. Inde enim magnum oriebatur lucrum. Sanè si medicus putredinem languentis non fer, non etiam sanabit. Ideo Dominus nec edacem se dicit, aut vini potatorem erubuit, ut discant qui ex ieiunio gloriam sibi arrogant. Despicit ergo Christus omnia ut rem ad finem optatum perducatur. At dices, Paulus praecipit, cum raptoribus neque cibum sumere. R.

non id Paulus magistris praecipit, sed fratribus, si quis inquit frater est raptor, &c. Item nondum illi Pharisei erant fratres, si enim fratres ad peiora relabantur, vitandi sunt. [quare cum publicanis manducat.] Imo hoc est meum institutum principale, inquit, medicus enim sum, & non dixit, facere id possum ut qui paraliticos sanauerim, solum ex scriptura suos reprehensores conuincit. Cur inquit sagillatis me facientem, quare facit Pater, is misericordiam amat, itidem & ego. [non veni vocare iustos.] Ironice id legendum, sicut & illud, ecce Adam ut vnus ex nobis factus est, alioquin neminem ex illis iustum, Paulus docuit, dicens, omnes peccauerunt, &c. [sed peccatores ad pe.] Adeo non abominatur peccatores, ut eorum gratia se dicat venisse. Sed ne, ipsi desides sint, addit, ad poenitentiam eos vocatos, ut in peccatis non maneat, sed ad meliora mutantur.

Eutimius. [publicanum.] Ipse se aperte profitetur, siquidem nec Christum eius producit Pater Euangelistas fide dignos esse, qui nec probosa tacerunt. Dominus vero comedit ex epulis publicani. Quod si Paulus dicat, cum raptoribus non esse edendum, intelligit, cum his qui in suis rapinis manere volunt, at hi iam desinebant peccare.

D. Hilarius. Non est opus his qui se existimant sanos medicis. [misericordiam volo, & non sacrificium.] Id est, non legem sacrificiorum, sed salutem omnium, neminem enim ad perfectionem adduxerat lex, nemo ergo iustos, igitur omnes indigent misericordia Dei. Nam si ex lege esset iustitia, non esset necessaria misericordia.

Venerab. Beda, in Marcum. ca. 11. Relictis omnibus sequitur Christum, quia qui vocatus erat exterius, quomodo sequitur esset docebatur interius. Dum vero secularia negotia contemnit, dominicorum thesaurorum dispensator efficitur. Publicani vero dicuntur, qui vectigalia exigunt, & vectigalia publica conuolunt. Significatur vero in publicanis Gentiles publice bonis inhiantes, contra quos Iudei insurgunt, at Dominus respon-

1. Cor. 15

Gene. 3.
Roma. 2.

respondet. Publicani & meretrices precedunt vos in regno Dei. Iam Dominus medicum se fatetur, qui nouo medendi genere, ipse vulneratur, ut eius liuore sanemur. Valentes vero dicuntur, qui ignorantes Dei iustitiam, suam cupiunt constituere. Aegri vero sunt, qui suae fragilitatis conscientia deuicti, euangelicae gratiae colla submitunt.

Rupertus lib. 8. [vidit hominem.] Non oculis corporis solum, sed oculis gratiae, quos oculos illi adscribit Zacharias ca. 3. & Apocal. cap. 1. Quia vero Christus filius hominis, qui sol est, vidit hunc hominem, eum illustrauit, & imaginem filij hominis ei velut speculo impressit. Ideo Mattheus dicitur habere faciem hominis, sicut Ioannes, faciem aquilae. Impleuit vero Dominus verbum suum, quo dixit, si quis mihi aperuerit intrabo ad illum, & exnabo eum illo: ita fecit cum Mattheo.

D. Thomas. [vidit hominem.] Id est peccatorem, sicut in psal. vos autem sicut homines moriemini. [intellectus.] Id est, in statu in quo vivere vix sine peccato possis. [sequitur est eum.] Quia miracula erant tanta ut beatum se crederet si sequeretur. Imo miraculum reputauit suam vocationem. [fecit ei conuiuium.] Signum est quod sis conuersus ad Deum, si tecum alios trahis ad Christum, iuxta illud

Exod. 36. Exco. cortina cortinam trahit. [quare cum publicanis.] Videntur hi dicere recte, nam peccatorum consortia sunt vitanda. Respon. quod aliquando vitamus peccatores ex superbia, iuxta illud, recede a me, quia immundus es, aliquando vitamus ut verecundentur, ut habetur. 1. ad Cor. 6. aliquando ad cautela, quia qui tangit picem inquinabitur ab ea, aliquando non vitamus eos, ut Loth qui habitabat inter improbos, sicut lilium inter spinas, id vero erat ad eius probationem ut Prouerb. 2. dicitur, aliquando non vitamus propter eorum

Isai. 65.

Cant. 2.

1. Cor. 9.

Apoc. 3.
Psal. 10.

Isai. 4.

Simon Casia lib. 9. cap. 17. vocauit Mat-

theum, sibi obtemperaturum: non vocat alios, qui non sunt obtemperaturi. Igitur non vocat eos, ne ex vocationis contemptu magis puniantur. Iam sicut piscatores maris fecerunt piscatores coeli, ita publicanum quarentem ditare fiscum regis fecit publicanum quarentem ditare fiscum Dei. [vidit.] Quem elegerat, quos enim praedestinavit, hos & vocauit. [sequitur est.] Relinquens telonij indene, alio qui nemo recipitur ad cultum Christi cum damno Reipub. aut alterius, reliquit vero omnia negotia ad verbum Christi, nam verbum Domini est affectuum illuminans mentem, afficiens voluntatem. Epulatur vero Dominus de male partis Mattheo, quia Christus Dominus est, & bene, & male partium. Imo & praedicatori necessaria de male partis sumere licet. Accepit vero peccatores ad conuiuium, quos cupit adducere ad regnum. Reprehensio non deest Phariseorum, qui iudicant alios esse peccatores, nescientes an sint iam conuersi. Porro qui se introspicit, cupient alios, ut se, inuenire misericordiam. [misericordiam volo.] Si enim Deus amasset iustitiam, paucos haberet coelum ciues: infernus omnes.

Hugo. [vidit.] Sicut dicitur Sapi. 4. respectus eius in electos eius, & sicut respexit Petrum, & sicut in psal. dicitur, de coelo respexit Dominus. &c. [sequitur est eum.] Quia in auditu auris obediuit. psal. 17. & in psal. 2. dicitur, postula a me, & dabo tibi, mattheus vero, datus interpretatur. [non sacrificium.] Ita habetur Prouerb. 21. & in psal. holocaustum pro peccato non postulasti, & item, utiq; holocaustis non delectaueris, & nunquid manducabo carnes taurorum. [sed peccatores.] dictum enim erat, quod perierat requiramus.

Caietanus. [intellectus.] Loco ubi soluebatur publica vectigalia. [multi publicani.] Qui centibus Romanorum colligendis adstabant, hi reputabantur infames: quia contra commodum populi fidelis, Romanorum commodis inserviebant, & sane rara sunt vectigalia ex omni parte licita. [discumbebant cum te.] Admiraanda humilitas, non dedignatur peccatores etiam publice. [misericordiam volo.] Quam exerceo, & certe misericordia ex se Deo est grata. Sacrificium vero non ex se, sed cum proficitur ex virtute religionis, & certe cum omnes peccauerint, & egeant gratia Dei, non est cur inculer si cum his tractem.

Nota ex Dno Augustino, & refertur. 2. quaest. 1. cap. multi. Non refugit Dominus Pri. Tho. N. 2. com.

Matth. 9.

Luc. 11.

Psal. 13.

Psal. 39.

Psal. 50.

Psal. 49.

Ezech. 34.

communione malorum hominum, quare nec sancti fugere debent, alioqui si cum malis non est communicandum debueratis de hoc mundo exire. Quid ergo? Certè cum his qui ecclesiastica censura damnati sunt, non est communicandum: cum alijs, licet.

Tunc acceperunt ad eum.

Diuus Hieronymus, ut aliud nō dicamus, reprehendenda est horum iactantia, qui se ieiunare iactant: & quod reprehendunt Christum, quem Baptista eorum magister, laudauerat, & quod sequantur Phariseos, quos Baptista gemina viperarum nominauerat. [Cum eis est sponsus.] Sponsus est Christus, spōsa ecclesia, & quorum cōnubio Apostoli pro creati sunt. Hac occasione post resurrectionem, quadragessimam inchoant Montanus & Priscilla, dicentes, quod tūc aufertur a nobis spōsus, tūc ieiunare debemus. [Vires.] Vires veteres Pharisei sunt. Assumentum nouum est Euangelium, quod illi iustitiam nequeunt. Ideo Galatæ reprehenduntur, qui simul legem cum Euangelio seruare volebant.

Diuus Augustinus lib. 2. quæst. euangel. cap. 18. Duplex est ieiunium. Primum in tristitia, quo propitiāmus Deum pro peccatis offensum. Alterum in gaudio, quo anima egestibus saginata, a terrenis nititur abstinere. Igitur ablato ab Apostolis Christo, illi ieiunant in tribulatione: donec gaudium illis veniret per aduentum Spiritus sancti, quo accepto ieiunabunt in gaudio. Porro ante spiritum sanctum receptum sunt vestimenta vetera, quibus temperantia rudis panis male assuitur. Si enim temperantia illis importune iniungatur, scisuram doctrinæ facit. Noua enim doctrina docet, abstinere ab omnibus terrenis, quod non debet præcipi, assuetis vite terrenæ. At post acceptum spiritum, noui vires fiunt, tunc orationi instant, multo spiritus pleni. Idem lib. 8. contra Faustum. cap. 2. negabat faustus legem veterem, dicens non esse assuendam legem veterem Euangelio. Respondet Augustinus, nos non probamus legem ut ei seruamus, sed ut nouæ ministret.

Diuus Ambrosius in capit. 5. Lucæ. Ieiunant hi a quibus Christus abest, ubi enim Christus est, ieiuna mens non est: imò magnum illa Christo exhibet conuiuium bo-

norum operum. Sed quidam sunt illi dies in quibus auferetur a nobis sponsus: siquidem ille dixit, vobiscum sum vsque ad consummationem seculi, & item nō relinquam vos orphanos. Profecto nemo tibi auferet Christum, nisi tu tibi abstuleris. Si de operibus tuis superbis sicut Phariseus, tu tibi Christum abstulisti, qui non venit vocare hos iustos, suam iactantes iustitiam, non enim Christus gratis mortuus est, sed ut impletet omnem iustitiam. Nobis vero nec Caiphas nec Pilatus sponsum auferent, habemus enim Christum, id est, eius carnem & sanguinem, in quo modo esuriat aut sitiet, qui Christum bibit, qui enim ex hac aqua bibit non sitiet.

Diuus Basiliius homi. in psal. 32. Vires noui dicuntur, qui de die in diem vite genus renouant, & vinum nouum de vera vite capiunt, veteres vires sunt qui veterem hominem non deposuerunt, quibus si vinum nouum credas, effundent & nulla venia digni erunt, siquidem tam bonum merum effuderunt. Igitur nouum vinum, quod Spiritu sancto effertur, quæ est veritatis intelligentia, mitere cōuenit in hominem nouum, id est, qui mortificationem Domini Iesu in corpore suo portet.

Diuus Chrysostomus homi. 31. Qui Dominum nunc reprehenderunt, erant Pharisei cum discipulis Ioannis: & postea cum herodianis, omnes enim habitabant in iudicia Christi. Vide vero quanta vitia ex superbo ieiunio oriuntur. Merito Dominus dicit. Tu autem cum ieiunas unge caput tuum, ne videaris ieiunans. Dominus vero qui se medicum vocauerat, nunc humiliter sponsam se vocat, ita enim Baptista prædixerat, qui habet sponfam, sponsus est. Dicit igitur. Nolite nunc moesta miscere, cum tempus letitiae sit: & hi adhuc sunt carnales, si enim spirituales esset, ieiunium esset illis iucundum. Porro nota, quod Isai. humilitatem animi ieiunium dixit, id est Isai. 58. Moses, numero. 30. [Venient dies.] turgabant forte discipuli Ioannis de passione Magistri, ait Dominus, se etiam passurum, quo simul præmonet & confirmat suorum discipulorum animos. [Nemo mittit.] Quasi diceret, nōdum discipuli mei renouati sunt, hac indulgentia indigent & laxitate, inepti sunt altioribus. Vnde Dominus multa minus quam pro dignitate disputauit, videlicet accommodans se audientibus, quod Ioan. 16. dixit multa inquit habeo vobis dicere, quæ non potestis portare. Igitur si tibi o homo mulier plena lucis est, amans ornari, lasciuia, &c. vide ne omnia

hæc

hæc vitia vnico ictu euellere velis, quanto enim festinanti festinas, tanto tardius remperages.

Diuus Hilarius cano. 9. [sit scisura peior.] Duplicem reatum ostendit, in eo qui præter vetustatem peccatorum virtutem nouæ gratiæ non sustinet.

Venerab. Beda lib. 2. in Lucam, capit. 12. Discipuli Ioannis ieiunant, non vero Christi, quia qui de operibus legis gloriatur sine fide: aut de traditionibus hominum, hic plane ieiunat. Qui vero fideliter per amorem Christo incorporatur, non ieiunare potest, quia eius carne epulatur & sanguine. Item Ioannes ut se ostendat infirmum, ieiunat. Christus vero comedentes reddere puriores potest, quam si per se alij abstineant, ideo non ieiunantes non respuit. Porro vinum nouum, significat feruorem fidei & charitatis.

Rupertus lib. 8. Iudæi cum erant captiui ieiunauerunt ut haberetur Zacharia. 8. Sancti etiam Patres antiqui Moses & Elias ieiunauerunt, ut qui sponsum desiderabant. Porro ubi sponsus venit, & a captiuitate liberauit, non est causa cur Apostoli ieiunent, donec sponsus abcedat, & quidem non est equum ut Christiani ieiunent propter causas temporales, propter quas ieiunabant Iudæi, hoc enim esset vinum nouum veteribus vitiis committere, aut certe vestimenta noua assumentum vetus.

Eutymius. [panni rudis.] Id est debilitati & vetustati discipulorum ego non immuto duritiam ac robur ieiunij, ne deterantur. [neque vinum nouum.] Id est, nec austeritatem præceptorum commito inbecillibus vitiis, præcepta quidem sunt vinum laticans cor: sed sunt vinum nouum in expertis, & discipuli sunt vires, quia capaces disciplinæ, veteres tamen, quia inbecilli.

Diuus Thomas. Lex vetus habuit initium in timore, noua vero in amore. Ideo non debuit institui in ieiunio, vnde nec nouitij grauari debent in religionibus. Vnde a patre ad Pentecostem non est ieiunium in ecclesia, quia eo tempore representatur nouitas legis nostræ. Item ieiunium est, ad domandam carnem, quam presentia Domini domabat. Ioan. enim. 17. dicitur, cum essem cum ipsis, ego seruabam eos.

Simon de Cassia, lib. 7. capit. 5. Christus est sponsus, quia illum Pater ecclesiæ spōso dicit. Ecclesia vero est sponsa, quia quasi voto se Christo copulauit. Illi vero Iudæi contra sponsum insultant, quia cum arctam viam

prædicasset, ipse laxam sequeretur. At verò licet ieiunium bonum sit, non omnibus tamen, neque semper, neque vno modo, neque nisi secundum Christi arbitrium. [sily spon.] Discipuli Christi ex synagoga erant, sed sponsus eos filios fecerat, non ex sanguinibus, neque ex carne, sed ex Deo, huiusmodi nuptijs Christi cum Ecclesia, præ mortuæ synagoga, ieiunabunt: imò lautionibus epulis fruuntur. Porro per apostolos nos omnes intelligimur, quibus cum per peccatum auferatur Christus, ieiunium indicendum est. Intertum vero Domini est, ne noui duris rebus grauentur, neque credamus ita legem gratiæ deprimere, ac deprebit lex antiqua, neque credamus filiationem in his exterioribus consistere. Non igitur improbat ieiunia Dominus, sed vitæ nouitatem præfert. [vinum nouum.] Dicitur erat humana natura spiritus Dei, qui licet effusus non pereat: perit tamen anima ex qua effunditur. Igitur vinum & anima legitima conuenit homini renouato, peccatori vero ut veteri ieiunium conuenit & lamentatio. Sunt enim vires veteres ex pellibus mortuorum. Huc spectat illud, effundam super vos aquam mundam, & illud, ex purgare vetus fermentum, nouis enim noua conueniunt.

Hugo Card. Quadruplex est ieiunium. Detestabile, ut illud de quo Isaias, in die ieiunij vestri inuenitur voluntas uestra. Commendabile ieiunium est, quod abstinentia indicit. Tertium, quod ex contemptu terrenorum nascitur. Quartum malum, ieiunare a spiritualibus. Tertio ieiunio non erant Apostoli idonei. [tūc ieiunabit.] Plangere enim quasi virgo accincta facce, super virum pubertatis suæ, & sicut Noui quæ virum suum amiserat. [panni rudis.] Contra hoc quidam monachi faciunt, qui vndeunque suæ religioni alimenta rudia assuunt: ut faciant filium gehennæ duplo quam illi sunt. Item faciunt Prælati, qui austerissima præcepta rōtis imponunt. Tertio contra hoc faciunt duplices, & affati. Vnicam enim vestem præcepit Dominus afferri. [vinum nouum in vires pro nos.] Contra faciunt prædicatores, qui populo corrupto dicunt pax, & non erat pax. Itē contra faciunt prædicatores qui doctrinam suam, moribus prauis assuunt. Porro nouum dicitur vinum quia illud. Aqua enim multum non possunt extinguere charitatem. Nouum etiam, quia mouet, imò charitas iuxta Paulum urget nos. Nouum etiam quia facile inebriat, & obliuiscit facit iuxta Paulum, populo. Pri. Tho. N 3 sterio.

Isai. 58.

Isai. 1.

Ruth. 6.

Matth. 10.

Can. 8.

teriorum oblitus ad anteriora se extendit.

Caietanus. Iunguntur Pharisei cum discipulis Ioannis, ut audacius reprehendant, & non dixerunt, tu non ieiunas, sciebant enim eum ieiunare. Sed aduerte ex more hebraei sermonis, Apostolos dici filios sponsi siue nuptiarum, quia vacabant preparationi nuptiarum, quae futurae erant cum Christo. Iam vestimentum nouum est vita noui testamenti, vestimentum vero vetus, est animus retinens suas imperfectiones, cui vita noua praecipit non debet. Vnde Dominus non praecipit ieiunium, sed futurum praedixit, & Apostolus lac exhibet, non solidum cibum.

Hac illo loquente ad eos.

Diuis Hieronymus. Hoc est octauum signum, quo princeps synagoga filiam suam sanari petiit. Sed subingreditur mulier sanguinis fluxum patiens, quia Aethiopia praeuenit manus eius Deo. Videlicet, quia cum intraverit plenitudo gentium, tunc Israel saluum fiet. Porro Mulier duodecim annis sanguine manabat: & item duodecim erat annorum filia principis. Ex quo enim crediderat generi Iudae, infidelis fuerat Gentilitas. Nisi enim ex comparatione virtutum, vitium non ostenditur, & obiter sanatur mulier, sicut obiter sanantur gentes. Dicitur enim Actor. 13. vobis oportebat praedicari regnum Dei, sed quia indignos vos iudicatis salute, transgredimur ad gentes. [sititigero.] At o mulier, qui foeminam menstruatam tangit immunda est, cur tu tangis? plane ut curetur. [confide filia.] Ideo filia, quia fides tua te saluam fecit, fecit inquam, non dixit faciet. [ex eum venisset.] Vique hodie puella, id est, gens Iudaea iacet, & eius magister, siue Rabini lugubre carmen canunt, & turba eorum, non est turba credentium, sed tumultuantium. [non est mortua.] Deo omnia viuunt. [sic est turba.] Quia indigni erant videre resurgentem puellam, qui Dominum resurgentem deridebant. [tenuit manum.] Nisi enim mundatae fuerint Iudeorum manus, quae plene sanguine sunt, eorum synagoga mortua non resurget.

Diuis Augustinus serm. 44. de tempore. Miracula Domini quidam corporaliter facta mirantur, quidam spiritualiter gesta stupescunt. Pater igitur suscitatur mortuos: ita & filius, non tunc solum, sed & nunc. At excitatos corporaliter, vident qui oculos corporis habent, excitatos vero spiritualiter, non vident nisi corde excitati. Item mortuos cor

porales lugent multi, mortuos spiritu, non lugemus, neque videmus. Videt tamen Christus, quibus dicitur. Surge qui dormis, exurge a mortuis, & illuminabit te Christus. Mortuus, dicit Christo dormiens, licet mihi mortuus sit, quia ipsum excitare nequeo. Christus vero facilius excitat mortuum, quam ego dormientem. Porro in scriptura leguntur tres a Christo excitati, non quin alij a Christo excitati fuerint: sed de his tribus propter mysterium sermo est. Tria enim sunt genera peccatorum, siue mortuorum. Consensus. Opus. Consuetudo ad quam velut quarto die venit. Primum, non est utilitatio. Secundo Consensus. Tertio Opus. Quarto Usus. In utilitatio & delectatione non dum mors est. At ubi consensus manet in pectore moritur quidem anima, cuius figuram habet filia Archisynagogi in domo sua defuncta. Sed ubi consensus prodit in opus, filius est viduae qui extra ciuitatem Naïm deferebatur. Vbi vero operi iungitur consuetudo, peior mors est, cuius typum gessit Lazarus. Ad quem excitandum infremuit Christus, docens multa obiurgatione opus esse ut hi excitentur.

D. Ambrosius lib. 6. in e. 8. Luc. Ad synagogam sanandam properabat Christus propter Archisynagogum: id est, propter legem. Sed Gentilitas sanitatem praecipuit, haec, omnia sua bona prodegerat sanitatem requirens, haec verecunda accedit, pudor enim est agnoscere infirmitatem, nec desperare salutem. Igitur peccatum erubuit, ut deferret, fidem detulit, ut crederet, deuotionem, ut rogaret, fiduciam, ut fateretur, sapientiam, ut sanam se sentiret. Tangit retro, quia dictum est, post Dominum ambulabis. Ab annis. 12. infirmabatur, quibus vixerat puella, quia Iudeorum delicto, salus est gentibus. Igitur quandiu viuit synagoga, languet ecclesia. Porro haec tangit Christum fide, quia Dominus fide videtur, reliqui, qui videntes non vident, hi non tangunt Christum, sed comprimunt. [virtus ex me exiit.] Non ergo Iudeorum terminis clauditur Deus, exit etiam ad gentes. Non ergo est humane opis sed diuinae congregatio gentium, quae fide breui, misericordiam Dei inclinatur. Et quidem si conferras, quanta sit fides, & quantum sit Dei filius, inuenies similitudinem esse, quam fide tangimus, nam superiora vestimenti eius, quis queat attingere? beatus qui vel extremum verbi contingit, nam totum quis comprehendat. Vide etiam, prius sanat hanc morrosam ut credatur posse excitare defunctam, ita praemisit suam resurrectionem

etionem, ut credamus nostram futuram, & praemisit Elisabeth sterilitatem, ut virgo paritura crederetur. Quod tres Apostoli admittuntur ad resurrectionem, intelligimus, quod pauci credent resurrectionem, in tellimus, quod pauci credent resurrectionem. Porro sicut mortuos, qui mortuos esse credunt. Vbi vero resurrectionis est spes, non mortis est species, sed quietis. Tibicines significant litteram & legem Iudaeis perstrepentes, ne synagoga exultationem spiritualem intelligeret. [tenens manum eius.] Beatus cui? Deus manum tenet. Vtinam iustitia, & sapientia actus meos teneat, & in penetralia inducat sua, auertat spiritum erroris, asserat spiritum salutis, & cibum mihi praestet. Quod filius viduae facile sanatur, & sine negotio, indicat gentes facile sanatas, sed Iudeos difficile.

D. Gregorius lib. 8. Mora. cap. 28. Diuersa est conditio Aegyptiorum, quam Israelitarum, hi sabatum habent: illi muscis premuntur, id est, hi quietem mentis habent: illi vero desideriorum & curarum carnalium cupiditate fatigantur. Carnales igitur curarum importunitates habent, haec sunt turbae, quas nisi Christus expellat, anima quae mortua iacet, non surgit. Nam dum se per innumeras desideriorum cogitationes spargit, ad suam considerationem, se nullatenus colligit. Ideo in his curis sapientiam habitare Iob negat, dicens. Mare loquitur, non est sapientia meum. Ideo alibi dicitur Sapientiam scribe in tempore aciei, & qui minoratur actu eam percipiet.

D. Chrysostomus hom. 32. Annotat primo patrem dixisse, filia mea modo defuncta est, cum tamen necdum defuncta esset, hunc nodum dupliciter soluit, primum, quod Pater ita filiam reliquerat, ut conijceret, eam defunctam, vel secundo, quod pater ita dolorem suum amplificauerit, solent enim qui rogant, suas erumnas amplificare. Sed vide hominis ruditatem, rogat ut veniat & manum imponat. Similiter dicit Naama Eliseo. Visu & sensu indigent rudiores. Assumit Dominus tres discipulos, ut reliqui eorum imitatione ad sublimiora conentur. Sat enim erat eis, ad sanitatem hemorroissae fuisse admissos. Etiam erudit Dominus omnem ostentationem repellere. Sed accedit retro mulier, cur retro? quia ob fluentem sanguinem se putabat immundam, ita lege iudicante. Sed non recte de Christo iudicabat, quae eum aliquid latere credebatur. Porro haec omnia: foeminarum prima ad Christum fuit accedere ausa. Tu quia audiebat alias a Domino sanatas foeminas,

tu quia videbat Dominum ire ad foeminam sanandam, tum quia quauis opulenta, ad suam tantam domum eum non est ausa vocare. [sititigero.] Salua ero, non dixit, forsan liberabor, sed salua ero, tanta erat eius fides. [quis me tetigit?] Cur etiam Dominus non permittit latere? primum ne foemina timeret, ac si esset furata salutem. Secundo, ut eam sanaret in corde, ubi credebatur, aliquid Christum latere. Tertio, ut fidem eius publicaret, & ita alij imitarentur. Quarto, voluit se Christus Deum manifestare, non solum quia sanabat, sed quia nihil eum latebat. Quinto, hac ratione operis tuis principi, ne quid dubitaret de edendo miraculo. Sexto, etiam voluit Dominus eum muliere imitari, ut interim moreretur puella, & mysterium resurrectionis monstraretur, & ideo voluit venire nuncios, qui mortem puellae nuntiarent. Sicut & Lazarus post eius diuulgatam mortem excitauit. [com fide filia.] Profecto dignior est principe mulier, ille Christum ad domum adducit, haec solo tantu sanatur. [fides tua.] Non sibi miraculum adscribit, sed mulieri. [non mortua est.] Leue fecit mortem, si quidem ad somni conditionem eam reduxit, & quia suam mortem leue etiam volebat discipulis facere. [deridebant eum.] Et ipse eos non increpat sed fert, eius enim increpatione certior sit mors, sicut cum Martha dicit, iam foetet, & quadriduanus est, haec verba miraculum faciunt testatius. [apprehendit manum eius.] Significans, quod sicut dormientes cum sua propria anima excitantur: ita haec puella cum (qua amiserat) anima excitata est. Et ne phantasma videretur, iubet ei dare cibum. [ne nunc dicerent.] O humilitate immensam! Attende quod sientes eiiciuntur: ne tu fleas & eiiciaris, & si sientes eiiciuntur, quando non erat apertum mortem esse somnum, quanto potius nunc eiiciendi sunt, quando certum est quod somnus sit, & illi nesciebant se mori ad vitam, nos post mortem, vitam speramus. Iam si psalmus dicit, conuertere anima mea ad requiem tuam, cur fles quando tua anima in suam requiem tendit? Cur fles cum e navigatione venis ad portum? quomodo poteris cum gentili de animarum immortalitate disputare, si plus defunctum desles quam ille? si quidem gentili nonnulli in morte filiorum coronabatur.

Eurimius. Iuxta anagogam, sanguine fluens intelligi potest natura humana, peccatorum sanguine manans, nec quicquam adiumenti fenerat a suis medicis. i. Philosophis, imo potius detrimentum acceperat, per eorum absurdos errores. Ut autem tetigit Christi vestem, id est, incarnationem eius per fidem, re Pri. Tho. N 4 pen

pentefanata est. Is enim tangit vestem, qui credit incarnationem.

D. Hilarius Cano. 9. princeps hic lex est, cui Dominus opem spondit. Sed gentiliū turba sanatur prius, tangens fimbriam, donū scilicet, Spiritus sancti, de corpore Christi velut de fimbria exiit. Est autem mirandū, quod potestas in corpore Christi manēs, vsq; ad veltum suum fimbrias extendatur. Ita est, quod corpore Christi eius virtus nō clauditur. Deū igitur cum vbiq; sit, vbiq; eum fides consequitur, est enim eius virtus tā infinita, tam libera, vt ostendat, non ex fide fidei, sed ex fide salutem expedit adit. Quod autem turba eiecit or, raritas salutis donū nō tatur, vult quidem Dominus omnes saluos facere, sed qui Christum vident, eius resurrectionis sunt indigni consortio.

D. Beda. lib. 4. in Lucam. cap. 3. recte princeps hic lairus, Moysen significat, quia lairus significat illuminantem. Quod autem lairus cecidit ad pedes Iesu, est: quod Moysen cum tota Patrum caterva agnouerint, & adorauerint carnem Christi: agnoscetes eam grandis dignitate vigere. Agnoscetes illud quod in firmum est Dei, fortius est hominib;.

Quod autem rogaret vt in suam domum intraret, desiderium denotat aduentus Christi. Iuxta illud, anima mea letabitur in Domino, & letabor in Deo Iesu meo. Huic principi vnicā erat synagoga velut filia, quā tēpore pubertatis, & quo terre fructus debebat, mori incipit. Dominus vero eam sanare volens, a turba comprimitur, id est, a consuetudine carnalis populi. Intrat gentilitas quā sanguinaria est. Nam cum David Philisteū occidit, Philistei posuerant castra in Domini, id est, sanguinibus, videlicet, cum Christus diabolum veniit prostrare, gentiles castra habebat in sanguine. Accedit mulier retro, quia qui mihi mori strāt me sequatur, vel certe, quia post mortē Domini gentes credūt. Tangit vero fimbriā, quia rarus valde est, qui in pectore Domini recumbere dignus sit, rarus etiam qui nardū in caput effundentis effundat, & Baptista se fatetur indignum, qui procidens soluat corrigiam calceamenti. [qui me tetigit.] Tangitur Dominus in puritate fidei, qui ita non tangit, dicitur ei, noli me tangere, nō dum enim credis me ad Patrem ascendisse. [virtutem de me exisse.] Nulli ex suis viribus salus contingit, virtus de illo exire debet, vt sanemur. Contra Pelagiu. Sanata muliere, puella mortua nunciatur, quia non credidit Christo. [surrexit.] quia qui relapsus est & poeniter, nō modo a for-

dibus surgit vitiōrū, sed etiā bonis continuō curat, plicere virtutibus. [Iesu illi dari cibū.] Quia si quis a spiritali morte surrexit, satianus est pane celesti, verbi, & Eucharistie. Nō ta vero puellā secretō & leni voce excitatā. Lazarus gradū, quia peccatū secretū secretū est corrigendum, publicum vero multo acriore.

Rupertus li. 8. Gestū hoc Dñi presignatū erat Zachariæ. c. 7. & 8. vbi dicitur. Apprehēdent decē homines ex omnibus gentibus fimbriā viri Iudæi, dices, ibimus vobiscū, horū decē hominū i. gentiū, formā gessit hāc heremithoilla. Qui eū facie nō viderint eū in quē credunt, retro accedere dicuntur, & feruā do eius pcepta, fimbriam eius tangunt.

D. Tho. Iste princeps significat antiquos patres, qui ad Christū per desiderium accedebant, adorabantq; eum, iuxta illud, adorabimus in loco vbi steterint pedes eius. Clamor laici significat clamorē Patriā vt veniret Christus, secundū illud, emite manum tuā de alto. [surgit Iesus.] O misericordia, statim dum audit, surgit, dictū enim est, statim dū audierit, respōdebit tibi Dominus. Et docetur Petri, vt solliciti sint in ouium suarū periculis, maxime peccati. [tangit fimbriam.] Quā Iudæi per quatuor angulos aherabant, vt memores essent legis, & quidē gentiles tangunt Christū per Apostolos, qui sunt ei fimbria.

[saluatio.] Magna virtus Christi, quā nō solum est in anima, sed ex anima in corpus, & ex hoc in eius velle descendit, generāda ergo sunt omnia quā Christū tangunt, quia descendit virtus ex capite in barbam, & ex hac in oram vestimētorū ei. [Iesus conuersus.] Nō solum fimbria, sed & vultu voluit eā honorare. [filia.] Dedit n. pōtate filios dei fieri [abiectiones.] erat illis iste mos, vt Ierem. 9. vocatē lamētantes. Sūt autē hi falsi doctores, quorū ad inuēctōnes sunt cōtra Dñm. Ite ribicines sunt, qui peccatōrē in peccato suo fouēt, laudatur enim peccatōr in desiderijs anime sue. [tenet manū.] Quia dextera Domini fecit virtutē.

Porro tenet manum, cum auxiliū pręstat. Simō de Cassia. li. 5. c. 14. Vita immortalis vitā quandā fecit, contra quā mori perperuū odiū habet, nec nisi p̄ligata morte, vitā spiritualis ingredi potest. Iairus ergo erat princeps, & significat illuminationē, quo significatur, nec principatū nec scientiam valere contra mortem, Dominus ergo illuminatio mea, vt sit salus mea. Filia laici languet, quia infirmata est in paupertate virtus mea.

Dilectio verō, est filia sanctitatis & virtutis, hac infirmatur, sed non sine spe salutis

Simō de Cassia. li. 5. c. 14. Vita immortalis vitā quandā fecit, contra quā mori perperuū odiū habet, nec nisi p̄ligata morte, vitā spiritualis ingredi potest. Iairus ergo erat princeps, & significat illuminationē, quo significatur, nec principatū nec scientiam valere contra mortem, Dominus ergo illuminatio mea, vt sit salus mea. Filia laici languet, quia infirmata est in paupertate virtus mea.

Dilectio verō, est filia sanctitatis & virtutis, hac infirmatur, sed non sine spe salutis

Dilectio verō, est filia sanctitatis & virtutis, hac infirmatur, sed non sine spe salutis

salutis dum viuimus. Venit ergo hæc infirma ad extremum, sicut quidam veniunt ad extremum vitiōrū, sed si benefecerit, spes illi est, etiam in extremis, sed si nō timet Dominum, ab extremis vitiōrū deducetur ad extremum dolorum, gladius enim Domini, deuorabit ab extremo ad extremū [noli vexare magis.] Desperat vita a morte deuicta, posse renouari ad vitam, & rectē secundum naturam desperat, fide verō inuicta permaneat. [noli timere.] Quia omnia mihi possibilia sunt: præter inconuenientia.

[tantum crede.] Non quod solo fides saluet, nisi quia Deus saluare non vult nisi credentes, supernaturalia enim non valent nisi credenda sunt. Attendit verō magnum meritum fidei. [eiecit abiectiones.] Eiecit eos qui temporalia dāna sēnt, nō verō eiecit, si peccata, se uissent. Admittuntur excitationi parentes puellæ, & tres Apostoli. & Christus. Patres quasi diceret Christus, parum potest parentibus debes, licet enim te genuerint ad vitam, iam mortua eras. Respice ergo ad solam auctoritatem vitæ tuæ. Petri verō fidei, Iacobi agnitionem, & Iohannis gratiam imitare. [crederis est spiritus.] Qui vbiūque erat, vim se vocantis sensit. [præcepit ne cui diceret.] Opera enim se prædicant, nec indigebant humana prædicatione. Porro dum vadit Dominus curatur? Iairi filia, interijcit se hemorhoissa, anima, scilicet, peccatrix, quæ dicit, libera me de sanguinibus, peccata enim sanguis sunt, vt dicitur, sanguis sanguine tetigit, sed hic sanguis per sanguinem Christi mundatur. [crederis in me.] Parum est enim accedere ad viros quantūnis sanctos, & doctos, nisi velis tangere Christi fimbrias, id est, mores: qui tacti, non solum crediti, sanant, sanē caro Christi eius veltis est, hanc totam intelligere nemo potest, sat sit tangere fimbrias, quas sacerdos antiquus tintinabulis, & malo granatis ornatas habebat. [veni inter turbas.] Quia nō in singularitate sanaberis, sed in fide & vitā cōmuni, id est, catholica. Porro sanatur mulier & non turba quia aliquis in muliere feruor fuit, qui assequutus est, quod non potuit assequi turba. Aduocatur vero in publicum, vt vocaretur in fide filia, quæ per legem erat a filiis segregata: & cōfiteretur ore ad salutem, quæ corde crediderat ad iustitiam: & crederent gentes, solo etiam corde aliquando inuenire posse salutem. [vade in pace.] Magni meritis magna premia tribuuntur. Nihil verō pace maius, certē, optatius. Pax est in Dei visione: pax cum proxi-

Eccle. 1.
Iere. 12.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

mis, cum ordo custoditur: pax secūni, ho. Ioann. 4. ste subactō.

Hugo Card. [sed vent.] Similiter dicit Regulus ille, qui ait, descende vterque ergo infidelitatis arguendus. [ecce mulier.] Eusebius scribit hanc mulierem fecisse Christo statuam, cum veste & fimbrijs illis, quas viderat Christum habere, & hanc statuam reuerēbatur. Factum verō est, vt sub statua herbae crescerent, quæ efficaciam sanandi non habebant, eam verō recipiebant, simul ac fimbrias contingebant, & sanabant egrotos. [saluatio.] Cum ergo vltima die hora sit duo decima, significatur peccator, vsque ad senium.

Et Domini misericordia est, etiam vsque ad senium, vsque ad senectū ego ipse, & vsque ad canos ego portabo. [fimbriam.] Fimbriae sunt Apostoli, vel sunt minima etiam mandata. Hinc enim est quod in fimbria pendebant tintinabula loquentia, & malograta rubentia, quibus denotatur desiderium martyrii ad confitendum Christum. [efficitur est fons sanguinis.] Hic fons est cogitatio, ex qua peccatum incipit. Nō a mulierem credidisse, dixisse, tetigisse. In his enim tribus salus est. [turbam tumultuantem.] Turba est vbi cadaver: mel enim sequuntur muscæ, lupi cadaver. [eiecit turbam.] Dicitur enim est non ingredieris huc nisi abstuleris carcasses & claudos.

D. Bernardus. ser. de. 4. Modis orandi, Regnum cōlorum vim patitur, & ita illud vjō lenti rapiunt, ut hæc mulier rapuit, quæ retro tangit, & siccatu est sanguis, ille de quo dicitur, sanguis regnum Dei non possidebit. Hic sanguis peccatori etiam inuito fluit. Quia qui seruus est peccati, nō se potest cū vult continere. Accedat ergo ad Christi fimbriam, id est, ad abiectiones Ecclesiæ, accedat prece humili, confessione pura & sanabitur, videat tamen fimbria, quod virtute Christi, non sua, sanauit.

Ex hac sacra historia colligit August. vt refertur. 5. di. c. vltimo, quod menstrua, nec ab ecclesia, nec a communione arceri debet, sicut nec mulier ista sanguinaria reprehenditur, quod ad Christum accesserit.

Ex hac sacra historia colligit August. vt refertur. 5. di. c. vltimo, quod menstrua, nec ab ecclesia, nec a communione arceri debet, sicut nec mulier ista sanguinaria reprehenditur, quod ad Christum accesserit.

Ex hac sacra historia colligit August. vt refertur. 5. di. c. vltimo, quod menstrua, nec ab ecclesia, nec a communione arceri debet, sicut nec mulier ista sanguinaria reprehenditur, quod ad Christum accesserit.

Ex hac sacra historia colligit August. vt refertur. 5. di. c. vltimo, quod menstrua, nec ab ecclesia, nec a communione arceri debet, sicut nec mulier ista sanguinaria reprehenditur, quod ad Christum accesserit.

Ex hac sacra historia colligit August. vt refertur. 5. di. c. vltimo, quod menstrua, nec ab ecclesia, nec a communione arceri debet, sicut nec mulier ista sanguinaria reprehenditur, quod ad Christum accesserit.

Ex hac sacra historia colligit August. vt refertur. 5. di. c. vltimo, quod menstrua, nec ab ecclesia, nec a communione arceri debet, sicut nec mulier ista sanguinaria reprehenditur, quod ad Christum accesserit.

Ex hac sacra historia colligit August. vt refertur. 5. di. c. vltimo, quod menstrua, nec ab ecclesia, nec a communione arceri debet, sicut nec mulier ista sanguinaria reprehenditur, quod ad Christum accesserit.

Ex hac sacra historia colligit August. vt refertur. 5. di. c. vltimo, quod menstrua, nec ab ecclesia, nec a communione arceri debet, sicut nec mulier ista sanguinaria reprehenditur, quod ad Christum accesserit.

Ex hac sacra historia colligit August. vt refertur. 5. di. c. vltimo, quod menstrua, nec ab ecclesia, nec a communione arceri debet, sicut nec mulier ista sanguinaria reprehenditur, quod ad Christum accesserit.

Ex hac sacra historia colligit August. vt refertur. 5. di. c. vltimo, quod menstrua, nec ab ecclesia, nec a communione arceri debet, sicut nec mulier ista sanguinaria reprehenditur, quod ad Christum accesserit.

Ex hac sacra historia colligit August. vt refertur. 5. di. c. vltimo, quod menstrua, nec ab ecclesia, nec a communione arceri debet, sicut nec mulier ista sanguinaria reprehenditur, quod ad Christum accesserit.

Ex hac sacra historia colligit August. vt refertur. 5. di. c. vltimo, quod menstrua, nec ab ecclesia, nec a communione arceri debet, sicut nec mulier ista sanguinaria reprehenditur, quod ad Christum accesserit.

tē fidei lumen accipiant. Idem vero significatur per cecos & haemorroissam, significatur enim Gentilitas, & Iudaismus, qui erant cecī, domino per seculum transeunte, & in domum suā redire cupiente. [commutatus est.] Dominus fugere iactantiam docet. Ille gratias agentes tacere nequeunt.

Diuis August. li. 2. de consensu Euan. c. 29. Non sunt hi duo cecī illi de quibus Marci. 10. & Luc. 18. habetur. Sed illis similes. In tanta enim miraculorum frequentia, alia alijs miracula similia congingebant.

Diuis Chrysost. homi. 33. Non curat Dominus hos nisi in domo, ut fugere iactantia doceat. Sed attende feruorem, clamant clamore magno, & nihil petunt, nisi misericordiam. [fili David.] Propheta & Sancti hoc nomine dignabatur eos quos magnos appellabat, ut Ezechi. 34. & Zacha. 12. In domo vero rursus eos rogat, ne quis obijceret, cur non omnes saluos faciebat? Certē quia non omnes credebant. Habet enim misericordia suas in fide radices, & item rogat, ut qui eum filium David nominauerāt, ad altiore fidem eueherentur, cum illis dicitur, creditis quia hoc possum vobis facere? & illi dicunt, utique Domine, Dominum vocant, & non solum qui posset impetrare, sed & facere. Item rogat, ut reliqui ad fidem animentur, ferē enim neminem sanat, cuius fidem non examinet. [videte ne quis sciat.] At contra dicitur, vade & enarra gloriam Dei. Sed non est contrariū aliud est enim enarrare in gloriam Dei, aliud in gloriam hominis, hoc non illud prohibetur.

1ere. 3.

Iob. 29

Diuis Gregor. li. 19. Moral. c. 18. Cur Dominus iubet cecos tacere, cum contra Iob sua bona ostendent, dicens, oculus fui ceco, pes claudus? Respondet, sancti studio & voluntate capiunt bona sua occultare in custodia humilitatis, si aliquando prodere se coguntur, id est, in proximorum utilitate. Aliquando etiam Prædicatores produnt se ut sciatur vitam conformare doctrinæ, ut Paulus. 2. Cor. 4. Alij inter tribulationes bona sua recēsent, ut animum suum in spem erigant, ita faciebat Iob.

Diuis Basiliius hom. 3. in Exameron, cecī sunt qui tam apertas demonstrationes de filio Dei non intelligunt.

Rupertus li. 8. Si nos Christiani cecī non sumus faciamus quod illi cecī fecerunt, non illuminationem nostram fateatur lingua nostra, sed opera nostra.

D. Thomas. [transcurre illo.] Tempus op-

portunum elegerunt cecī isti, scilicet, tēpus incarnationis, de quo dicitur, venit tempus miserendi eius. 2. sequuti sunt eum per obedientiam. Cecī fuere uterque populus, palpantes ad parietem. 3. feruorem habent devotionis & cum clamā ad Dominū, ipse exaudivit. 4. humilitatem habent, dicunt enim fili David miserere. Nec tamen statim accipiūt, sed fidem differendo explorat, si enim morā fecerit expecta eū, quia veniens veniet. Porro in domo. id est ecclesia iterum fides exploratur, corde enim creditur ad iusticiā, sed ore confessio sit at salutem. Porro tangit oculos, quia verbo non solo, sed incarnato salus offertur. Illi vero diffamauerunt, nec peccauerunt, quia bona id fide fecerant.

Simō de Calsia li. 5. c. 20. fletur cecitas corporis, quæ lumen mundi non videt, & non fletur cecitas animæ quæ lumen veritatis non respicit. Hi vero cecī corpore, videntes corde, filium David interpellant, sed quia non erat facturus miraculū, ex eo quod erat filius David, sed ex deitate, ideo ad fidem deitatis puocatur, sanat vero eos Dñs verbo & tactu ut simul Deū in homine sanare cognoscant.

Hugo Card. Caci hi significant eum, cuius oculus & cognitionis & affectionis cecus est, sunt enim aliqui quibus vixit est oculus illuminatus, de quibus dicitur, in hoc feriam vobiscum pactum, ut erua vobis oculos dextros. Porro etiam in domo sunt cecī, quia in ecclesia multi sunt cecī, quis enim, cecus est nisi populus meus, sed speciatim sacerdotes prohibentur ne cecī sint, & de Moie dicitur quod non caligauerunt oculi eius, nec dentes eius moti sunt, quibus, scilicet, legem ru minabat.

Caietan. [fili David.] Messiam profitemur. [videte ne quis sciat.] Non precepti, sed humilitatis humanæ verba sunt, quibus sancti docentur, toto studio gloriam humanam declinare.

Glosa interli. Duos cecos esse dicit, quosdam ex Iudæis & gentibus, qui crediderunt. [acceserunt ad eum.] In unitatem fidei. [tunc tetigit eos.] Confessio tactum meretur pietatis.

Lyra. hi cecī significant simplices Ecclesie, qui per prædicatores illuminantur, at prædicatores vnicē fugiant vnam gloriam.

SEQUEBATVR. Historia de homine muto & dæmonium habente, eius tamen expositio expectabit nos donec ad caput duodecimum veniamus.

Et cir-

Et circumibat Iesus.

Diuis Hieronym. cernis ut æqualiter & magnis & paruis populis predicat, quam non considerat nobilitatem potestatis, sed salutem credentium, sanē erat hoc opus sibi à Patre mandatum, erat hæc esuries saluandi, quia ille esuriebat. Docebat verò, & miracula faciebat, ut quos verbo non traheret, traheret miraculo. Proprie verò dicitur curasse omnem languorem, quia nihil est ei impossibile. [ut demturbas.] Vexatio gregis vitium pastorum est. [operarij pauci.] De quibus dicitur, qui seminant in lachrymis in exultatione metent.

Iohn. 4.

Luc. 8.

D. August. serm. 42. de sanctis. Messis non fuit gentilitas, quia nondum seminata erat eorum terra, erant ergo Iudæi, in quibus propheta seminauerunt sed eorum fructum reportarunt Apostoli. Postea verò gentes ab Apostolis seminatæ sunt, nam Paulus dictus est seminivertus. Iudæi igitur messis transacta fuerunt. Alia messis futura erat, quam Dominus ostendit dicens se venisse ad seminandum, videamus igitur ne nos qui terra sumus in qua verbum Dei seminatur, non simus via, aut terra petrosa, aut terra plena spinis, sed terra bona ut afferamus semē tricesimum, sexagesimum, aut centesimum.

Diuis Ambros. lib. 7. in c. 10. Lucæ, terra nostra verbo Dei sata, cultura tamen laborem, & sollicitum operarij munus requirit, ne aues cœli sparsa semina dissipet. Ideo Dominus in hanc messem operarios mittit.

Diuis Gregor. lib. 27. Moral. ca. 22. Frumentum, electi sunt, cœlestis horreus reconcondi, quod nūc in tritura palea tolerat, donec cœlestis agricola malos & bonos separet.

Iob. 37.

Hoc tamen frumentum, donec ad perfectionem veniat, nubium infusionem desiderat, ideo Iob dicit, frumentum nubes desiderat, bonorum enim mens prædicatorum verbis infundit, ne à calore cupiditatis exsiccetur. Ergo quod Iob frumentum, Dominus messiam dixit: quod Iob nubes, Dominus operarios, nubes quia verba distillant, operarij, quia quæ dicunt faciunt. Quod non tacuit Iob dicens, & nubes spargunt lumen suum.

Diuis Chrysost. homi. 33. Dixerunt pharisæi, in Beelzebub eiicit dæmonia at Dominus circumite eorum terram, ut discamus bene facta, pro maledictis rependere, alioqui qui pro malefactis, benefaciendi studium relinquit, non is propter Deum sed propter honores benefaciebat, Item Dominus non

expectabat ad se ægrotos afferri, sed vltro ipse ad eos ibat, duo eis beneficia maxima conferens, euangelium, & sanitatem. Nec id ei fuit satis, cum ad ipsum omnes venire nequeret, misit suos discipulos, ut ipsi eos curarent, & in Iudæa ut in palestra exercerentur, ut totius orbis curam lubire possent, emisit ergo auiculas e nido: data potestate curandi corpus, & etiam animam. [messis multa.] Non mitto vos ad arandi, seminandi que laborem sed ad præparatam messem: idque nequid si bi arrogarent, & ut ad laborem promptiores essent. [non habentes pastorem.] Pastorum illius temporis accusatio est, qui oves non ad virtutem ducebant, sed impedimento potius erāt [orate.] Certē si orantibus Apostolis non dedit Dominus adiutorem, in numero: dedit tamen in virtute, & docuit tātā esse huius doni magnitudinem, ut ad eam esset opus oratione, simulque esse se dominum messis ostendit, & confirmavit verba Baptiste de Christo, quod haberet ventis labrum, &c.

Matth. 3.

Diuis Hylarius cano. 10. [vexat.] Cū nullus adhuc esset vexator, nec casu aliquo percussus iacerent oves, cur Dominus vexatorum miseretur? Certē in mundi spiritus domināte violentia, & sub legis onere plebis iacentis Dominus miseretur, necdū enim erat aliquis pastor, qui custodiam spiritus sancti adhiberet. Spiritus Sancti donū copiosiss. est quia verò vtile est, multos esse, qui domum hoc alijs ministrent & iherant, ideo dicit, rogate Dominum mes. ut mittat. Oratione enim hoc munus à Domino præstatur. Quibus missis vis eiiciendi dæmones conceditur.

V. Beda li. 2. in Marcum. ca. 26. Dominus suos auditores explorat. Cum facit eos petere solitudinem, pedibus suis, non vehiculis vestos, quātum ergo suam salutem requirāt ostendunt. Quam verò sit ipse pius ostendit, eos docendo, & sanando.

Diuis Thomas exemplum præstat prædicatores ne in vno loco doceant, dicit enim eis. Posui vos ut eatis & fructum afferatis. [docens & prædicans.] Iuxta illud, annuntiaui iusticiam tuam in ecclesia magna. [euangelium regni.] Scilicet veritatem, quia in hoc, inquit, natus sum, & ad hoc in mundum veni, ut testimonium perhibeam veritati, & item. Ego Dominus docens te veritatem. [sanans omnes infirmitates.] Ita dicitur, qui propitiator omnibus iniquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmitates. Ut sic confirmet doctrinam, sequentibus signis. [miraculis.]

Psalm. 37.

Iob. 18.

Isai. 43.

Psalm. 12.

Marc. 16.

serius est. Contra Stoicos, qui negabant affectus. At Dei est proprium misereri. *[Vexa ti.]* Quia ubi non est pastor corrumpit populus & iurum. Dispersa sunt oues meae, eo quod non esset pastor, & alibi dicitur, o pastor & idolum, de relinques gregem. *[messis multa.]* Magna multitudo est tendentium ad bonum, sed paucissimi doctores operarii, qui sunt Dei coadiutores. *[regate.]* Officium praedicationis, non nisi precibus impetratur, rogate ergo ut sanctitas predicatorum alijs profut, unusquisque ut accepit, gratiam in alios administret. *[mittat operarios.]* Non quaestuosos, qui non in messe Dei, sed suam veniunt.

Prou. 11.
Ezech. 34.
Zacha. 11.

1. Pet. 4.

Ezech. 22. &
34.
Numer. 11.
Lui. 10.

1. Corin. 15.
Ioann. 3.

1. Pet. 2.
Isa. 53.
Ezech. 34.

3. Reg. 22.

& quidem pastor ouem centesimam errantem adducit. *[messis multa.]* Multi sunt quos potestis in caeli horrea congregare, videte, inquit, regiones albas ad messem, & Ioel. 3. & Apoc. 14. mittite falces, quia maturauit iam messis.

Luc. 15.
Ioan. 4.
Apo. 14.

Caetera. *[nunquam apparuit sic.]* Recte dicuntur turbae, visa tanta miraculorum copia. *[castella.]* Non ergo dedignabatur Dominus, in paruis oppidis praedicare. *[in synagoga.]* Locis praedicationi deputatis. *[omnem linguam.]* Summa miraculorum multitudo breuissime comprehendit.

CAPVT. X.

Et conuocatis duodecim discipulis

Ius Hieronymus. Benignus Dominus, qui suas virtutes discipulis suis non inuidet, sed sicut ipse curabat omnem languorem inuita seruis suis de dit curare omnem languorem. Sed multum interest inter habere, & accipere. Discipuli curant, sed in nomine Iesu, suam fatentes infirmitatem, & Domini potentiam, & ordinem discipulorum, illius solum fuit ordinare, qui nouit cordis secreta rimari. Simon Chananaeus ex Chana, ubi vinum ex aqua factum est. Dicitur et Zelotes, quia Chana significat zelum. Taddaeus idem & Iudas Iacobi apud Lucam, & Lebbaeus, hic ad Abagarum regem missus est. Iudas Iscariotis, vel a vico aliquo, vel quia Ischar significat mercedem, ut iam pretium proditoris significaret.

D. Aug. locum hunc non explicat. Ex eo tamen habemus conditiones Apostolorum. Vocatores arietes gregis. Lumen mundi. Fundamenta & columna ecclesiae. Boues, Nubes, Coelos, Piscatores hominum. Colles, Canes, Principes, Duo decem porte coeli. Moyses, Iudices, Sal terrae, Lapides pretiosos, Ossa Dei. Vide Aug. Epistola 120. quae est ad Honoratum, & Tractatu. 12. in Ioa. Speciatim vocatur canes psal. 120. ubi dicitur. Lingua canum tuorum ex inimicis. Latrat. n. pro domo Dei, & edut de micis quae cadunt de mensa Dei. Qui non sunt canes muti. Vide vero, non laudari dentes, sed linguam canum, nec lingua laudatur malorum canum, sed bonorum canum, inquit, tuorum. Hi lambunt aquas ut canes, sicut fecerunt milites. Gedeonis, qui fuerunt. Iohanne vero numerum

Isa. 56.

Iudic. 17.

Iudic. 7.

Roma. 5.

Psalm. 26.

merum designat gratia litera. hanc vero litera crucis signum est, quam per mundum gestauerunt Apostoli. Facti ergo sunt hi apostolici canes, ex inimicis, non tamen ex se, sed ab ipso, id est, a Domino. Cum enim inimici essemus, reconciliati sumus, non ex nobis, sed per mortem filij Dei. Eodem psalmo dicitur principes coniuncti psallentibus laudes Deo, in medio iuencularum, id est, nouarum ecclesiarum. Hi etiam dicuntur porte coeli, quas diligit Dominus super omnia tabernacula Iacob, ubi etiam dicuntur fundamenta urbis sanctae.

Diuus Ambrosius li. 5. in cap. 6. Lucae. Ante quam eligat Dominus Apostolos, orat, non ut pro se obsecret, sed ut pro me impetret, licet enim pater posuerit omnia in eius potestate, est tamen aduocatus noster. Addit Lucas, erat pernoctans in oratione Dei, ubi forma tibi praescribitur, quam debes imitari, quid enim pro salute tua te oportet facere, quando pro te Christus in oratione pernoctat, rursum quid oporteat facere quando vis aliquod negotium adoriri simul aduerte, non eligat Dominus nobiles, sed piscatores & publicanos, ne videat vocasse causa diuitiarum, potentiam, aut prudentiam. Eligere etiam Iudas ex providentia, non ex imprudentia, quanta enim est veritas, quam nec minister aduersarius infirmat. Rursum, magis voluit Dominus periclitari iudicium suum, quam assecurum suum. Quia enim susceperat nostram humanitatem, ideo nec has hominum fragilitates sustinere recusat, voluit igitur deseri, & prodi, ut tu a socio, proditus moderatè feras tuum errasse iudicium, perisse beneficium.

Diuus Gregorius li. 1. Mora. c. 12. in illud, nati sunt ei. 7. filij, dicit per hos filios significari. 12. Apostolos, quia. 7. est summa perfectionis, & quia quater tria sunt duodecim, qui fidem trinitatis, per. 4. partes mundi tulerunt. Idem li. 14. Morali. c. 24. in illud, relictæ sunt tantummodo labia circa dentes meos dicit labia significare loquelam, dentes vero significant Apostolos qui vitam carnalem mordet & confringunt. Vnde Petro dictum est occide & manduca. Tempore igitur passionis, derelicta sunt labia circa dentes, solum enim Apostoli loquebantur de Christo. Idem li. 27. Morali. c. 3. dicit Apostolos fuisse stellas pluuia, quia sublatis in caelum doctrinae imbres, per succedentium doctorum expositiones emanauerunt, ne ergo essent se doctores, eorum enim doctrina de doctrina manauit Apostolorum.

Diuus Chrysostomus homi. 33. Non misit Dominus Apostolos, donec eius omnipotentia sufficienter per tot miracula perceperunt. Beda li. 2. in Lucam. ca. 21. Recte. 12. eligit Dominus, siquidem Marcaneum in quo sacerdotes lauabatur. 12. bouum clunibus Salomon imposuit, quorum terni quatuor mundi partes spectarent, significans quod Apostoli quatuor mundi plagas, fide sanctae Trinitatis essent a peccatorum labe purgaturi.

Hugo Victorinus super Iosue. li. 4. ca. 3. Vectores Arcae, quae circumdusta septies, ad clangorem buccinarum corruit Iericho, fuerunt Apostoli: ubi etiam significant eorum praedicationem inuincibilem, quas clangendo, manibus tenent, cum id quod praedicant opere complent. Murus Iericho corruit, id est, Philosophica argumenta. Pereunt habitatores Iericho, id est, homines seculares. Ra ab vero, est electa de gentibus Ecclesia quae in fenestra coccinum suspendit, id est, passionem Christi corde creditam per oris fenestram confitetur.

Rupertus lib. 8. de honoris. *[dedit eis potestatem.]* Si mirantur turbæ ob id quod monium a muro eiecit, & dicunt, nunquam apparuit sic mirantur nunc magis Christum, qui tale potestatem Apostolis dedit. Nunquid fuit Moyses talis: certè tanas eiecit hic & mulcas. Apostoli vero principem ranarum & mulcarum eieciunt.

Diuus Thomas. 12. eliguntur, ut esset cor respondentia noui & veteris testamenti, & 12. Apostolo responderent. 12. Patriarchis. Item bis. 6. sunt. 12. portæ. 6. est numerus perfectus, estote igitur perfecti. *[dedit eis potestatem.]* Etiam faciendi maiora. Non enim legitur de Christo, quod eius umbra sanaret egrotos, quod de Petro legitur. Nunc praedicatores non habent eam potestatem, quia iam maximum miraculum factum est, scilicet, quod per. 12. vilissimos homines totus sit mundus conuersus. *[misit binos.]* Bini, significant charitatem: Petrus dicitur Simon, id est, obediens. Vir enim obediens loquetur victorias.

Simon de Casia li. 9. c. 18. Primum Dominus Apostolos suos idoneus fecit ut tales essent vita, quales erant futuri in doctrina, ut audiri inuenirent in praedicatoribus ea omnia, quae praedicabant, sic enim idoneus fecit ministros noui testamenti, non litera, sed spiritu, ne esset sermo contemptibilis, & ita eos attemperauit, ut eorum vita non esset amica malis, nec

Acto. 16.

Prouer. 25.

1. Cor. 3.

Genes. 17.

Exo. 24.
3. Re. 4. 7.
101

Apo. 21.

Exod. 15.
Exo. 23.
Leu. 14.
Nume. 13.
Iosue. 8.
Apo. 12.
Apo. 12.
Apo. 21.

nec tediosa bonis. [conuotatis.] Non fuit acceptor personarum, sed morum ipse enim dispositiones mentium non erat. Hi sunt. 12. principes genti ab Israel, siquidem constituti sunt ad predicandum Paganis. Hi sunt. 12. Patriarche genti a Iacob. Sunt. 12. fontes unde potantur Israelitae ut exodi. 5. dicitur. Sunt. altaria. 12. ubi Moyses sacrificauit sunt. 12. praefecti Salomonis, sunt. 12. boues portantes mare, scilicet, baptismum portantes ad omnes gentes, sunt. 12. leuiculi, per quos ascende debatur in solium Salomonis. [mittantur lin.] Ut tellis esset alter alterius, & in solamen, & in adiutorium, & in consilium, & ad confertenda ea quae essent agenda, & ad gratitatem, & in supplementum, si forte alter deesset, & in linuatur charitas in proximos habenda.

Hugo Card. Legitur, quod murus ciuitatis supernae haberet. 12. fundamenta, in quibus essent scripta nomina. 12. Apostolorum & Agni. Iam sicut peccatum primi hominis per inobedientiam introiit, ita primus Apostolorum vocatur Simon. i. obedientia. Porro seneca dicit, qui se vincit contra omnia fortis est. Ideo Simoni Andreas iungitur. i. fortitudo. Nota solis tribus viris fuisse nomina mutata. Abraham, Iacob, Petrus. Isti sunt. 12. principes, qui pronuntiant salutaria praeccepta. Sunt. 12. Lapidis in veste sacerdotali virtutes & miracula facientes.

Sunt. 12. Panes propositionis, qui nos pane coeli aluerunt.
Sunt. 12. Exploratores qui via veritatis ostenderunt in caelum.
Sunt. 12. Lapidis altaris, in quibus praesentantur opera & orationes nostra Deo.
Sunt. 12. Stella in corona sponsae, id est, decore Ecclesiam.
Sunt. 12. Fundamenta, super quibus Ecclesia redicata est.
Sunt. 12. portae ciuitatis, quia habent clauis regni coelorum, & quia exemplum praebuerunt, quo in caelum iremus.

Caietanus. Ratio quare elegit Dominus Apostolos fuit, videre turbas ut oues sine pastore, pronas quidem ad fidem, ut oues: sed quas culpa pastorum neglexerat, quia operarij erant pauci. Nota, non erant pauci doctores, magistri, doctores: sed pauci operarij, qui vita & doctrina studeant salutis animarum. Primus Simon. Solus Petrus: insignitur primatu, significatur, multum interesse. Religionem Christianam, non esse Petri primatum parum vero quales sint reliqui.

Diuus Hierony. [in viam gentium.] Non est contrarius hic locus illi, quo dicit Dominus, euntes in mundum vniuersum, hic enim locus dictus est post resurrectionem: ille vero ante. Mandabat enim Dominus, ut ad solos Iudaeos irent, nec haberent excusandi occasionem, cum reijcerent euangelium. Docemur etiam ne in via gentium ambulemus, ut quorum religio separata est, separatur & vita. [sancti.] Quis enim crederet rusticis hominibus pollicentibus regnum Dei, nisi miracula fecissent. [gratitudo.] Sine pretio accepistis, sine pretio date, ne Euangelij gratia corrumpatur. [nolite possidere aurum.] Si quidem sine pretio praedicatis aurum non habete: imo nec necessaria vitae, id enim dicit neque in sacculis, ut sic ostenderent Deum omnibus providere, & simul quod sicut ipsi de se non cogitabant, ita de se non cogitantibus ille prouideret. [non peram.] Contra Basilio peritas Philosophos, qui contemptores mundi se professi, cellarium tamen secum asseriebant [neque duas tunicas.] Non quod frigore ingenti, vnica debes esse tunica contentus, sed quod habens vniam, aliam futurorum timere non seruemus. [nec calcamenta.] Plato etiam nudum caput & pedes esse iubebat, si enim haec fortia sint, reliquum erit totum corpus forte. [neque baculum.] Qui auxilium Domini habet, baculi auxilium cur quarat? [dignus est operarius.] Ideo tantum accipite, quantum fuerit vitae necessarium. Habentes enim victum & quibus tegat, & alibi, communiceis qui catechizantur ei qui se catechizat, & item, si nos vobis spiritualia seminamus, mirum est, si vestra carnalia metamus? Cuxta anagogem, aurum est sensus, argentum est sermo, & est vox, haec non a Philosophis, non ab haeticis possidere licet, sed a Domino accepta seruare. Rursum non metallo, id est, seculi onere premi, non duplici esse animo, quasi duabus tunicis, non pedes mortiferis vinculis alligari, sunt enim calcamenta ex pellibus mortuis, sed sanctam terram ingressis, nudos conuenit esse, non habere virgam quae vertatur in colubram: nec carnali nutu praedictio: baculus enim arundineus est, Cui si multum nitatis, & baculus confringitur, & magnum perforat.

Diuus August. lib. quaestione ex nouo testamento. quaestio. 77. [in viam gentium.] Mar. 7. Volebat Dominus non predicare gentibus, Ideo apud Marcum intrans domum, quae erat in confinio

Deuter. 13.
Iacobi. 1.

Galat. 6.
1. Corin. 4.

1. ad Cor. 9.

in confinio gentium, neminem voluit scire, & ideo inquit, non sum missus, nisi ad oues, &c. In quaestione super Matthaeo. q. 6. [excuti te puluerem.] Indicantes, vanum fuisse laborem pro eis susceptum, & item, ita nihil terrenum ab eis quasi se, ut neque puluerem sibi haerentem velint. In li. 1. de consensu Euan. q. 30. Quam quomodo Matthaeo & Lucae prohibetur usus baculi, cum tamen apud Marcum concedatur. Respondet, quod sicut tentare in scriptura varie sumitur. Non dicitur, tentat vos Deus ut sciat si diligatis illum, at alibi dicitur neminem Deus tentat. Et sicut portare est varium, nam dicitur, alter alteri onera portate, alibi vero dicitur, vnusquisque portabit onus suum: sic & virga alieni significat potestatem, ut illud, vultis in virga veniam ad vos, hac ratione concedit Dominus virgam apud Marcum, id est, concedit potestatem accipiendi necessaria, ut Paulus docet. Porro apud Matthaeum negatur virga, id est, superflua. Illa de tunicis & calcamentis, negat Matthaeus praedicatori duas tunicas & calceos, id est, ne seruent calceos, tamquam aliquando sibi defecturos, sed apud Marcum conceditur usus sandaliorum quibus mystice significatur, ut euangelicus pes nec ita testis sit, ut taceatur praedicatio: nec ita nudus ut sibi haereant terrena. Idem li. q. vete & no. test. Dominus iubet nihil deferri in via quorsum enim ferrent, quibus erant omnia offerenda.

Diuus Ambrosius li. 6. in c. 9. Lucae. Vult Dominus ut praedicator fide tutus sit, ut quominus necessaria, requirit, hoc credat magis posse suppetere. Ergo virgam potestatis secularis reijciat: aurum & diuitias contemnat carnem & eius illecebras, quasi tunicam exuat. Puluerem excutiat, ut si quid leuitatis est in suis hospitibus, ab Apostolis excutiat.

Rom. 1.

Acto. 3.

Matthe. 5.

Exod. 3.

Idem li. 7. in c. 10. Lucae, si aurum habere prohibetis, quanto magis eripere? cur qui di eis non furandum furatis. Non ita Petrus sed iuxta hoc praecceptum inquit, aurum & argentum non est mihi hic gloriatur se nihil habere: cur ergo nobis pudori est minus habere? Igitur pauperes est gloriosa, quia beati pauperes. [non calcamenta.] Id est, nihil sit in vobis mortale, calcei enim ex corio sunt mortui. Qui mittitur ad liberandum populum calceos non habeat, sicut. Moli praecipitur huius enim officij minister, nec mortem timere debet. Dices, cur ergo agnus paschalis non nisi a calceatis comedi iubetur? Ratio est, quia in Aegypto sunt serpentes,

qui ergo in Aegypto est, timeat pedibus ne mordeatur, at qui Paulus exijt ab Aegypto ideo nihil viperarum venenum timuit, dedit enim Dominus potestatem calcandi super serpentes. [non virgam.] Id est, non potestatem vliscendi, humiles discipuli humilis magistri, qui doctrinam non tam cogerent quam docerent, qui docentes patientiam eam praestarent, qui faceret quod fecit Christus, percussus non repercutiens, grauiora enim vulnera mansuetudo contumacibus refert. Porro quod apud Marcum conceditur virgae usus, id est, quod Paulus Timotheo dicit, argue, increpa cum omni imperio, ante passionem omnis conueniebat mansuetudo, post eam vero, etiam requiritur correctio. Qui enim parit virgae odit filium unde & baculos habeant in manibus qui pharisee celebrant, & Dominus inquit, visitabo in virga iniquitates eorum. Haec sunt ex lege veteri, at in noua est mansuetudo, ut illud. Si me queritis finite hos abire, & rursum, cupientibus igne de caelo dicit, nescitis cuius spiritus sitis. Perfectiores ergo habeant sine virga, imperfectiores vero cum baculo eant. [neminem saluauit.] Id est, ne ob speculum deuotioni ponatur, sicut. Eliscus dicit ad Giezi. [domo in domum.] Ne primus hospes contemni videatur.

Diuus Chrysost. homi. 33. [in viam gentium.] Ne ergo putetis me odire Iudaeos: licet ipsi dicant me demonem habere: imo horum priorem curam habeo, non ergo mittit Dominus ad eos qui facilius conuerterentur, sed ad eos qui difficilius. [ad oues.] Oues vocat, licet sponte fugerint, ut paratam sibi veniam doceat. [appropinquauit regnum.] In audita est haec doctrina. Moyses enim & prophetae terrena promittebant. At qui Apostoli tanta praedicaturi, nullius mortis aut periculi timorem obijciunt, sed Domini iussa capebant. obedientissimi, licet Dominus eis vincula & carceres manere praedixit. Iam dat eis potestatem edendi miracula, canet tamen ne in superbiam eleuentur, & dicit gratias accepistis, quasi diceret, non est vestrum, ne incidatis in superbiam, cum qua parum valet edere miracula. Mox intulit eradicationem cupiditatis, quae est omnium malorum radix, ideo eis aurum & argentum interdixit, non dixit non accipietis, sed non possidebitis, ut sic de discipulis nulla posset esse suspicio, & eis ex temporali cura nullum oriatur impedimentum, & ut suam omnipotentiam ostendat, dicit, num aliquid defuit vobis?

D. Basi

Diuus Bassilius interro. 29. Quomodo cō-
stant, nō portetis sacculum neque peram, &
quod Luc. 12. dicitur, qui habet sacculum tol-
lat similiter & peram? Respondet, secundum
locum non esse preceptum, sed vaticinium
quod docuit, Apostolos in nocte passionis obli-
tos precepti Domini, gladio rem esse ausu-
ros, ergo valet illud tollat, pro tollet, impe-
ratiū pro futuro, de Hebræorum more, ut
illud diabolus stet, pro stabit a dextris eius.
Psal. 108. Idē interro. 23. Vnus zonę fuit in usu maiori
b. Nā Iohannes Zona pellicea cingebat lūbos
& Elias, & Petrus ut habetur eo loco, precin-
gere & calcea te, & Paulus ut eo loco. Virū
cuius est hęc zona alligabunt, & Iob, ut illo
loco, accinge vir lumbos tuos. Est enim zo-
na signum animi strenui, & ad opus præpa-
rati, quā etiam calorem fouet, & impedimē-
ta motus auertit, Dominus enim lauaturus
discipulorum pedes præcinxit se. Idem in
psal. 44. virga varie dicitur, instructiua, qua-
lis est virga Dei, recta, & recta inferens iudi-
cia, ut ibi, visitabo in virga iniquitates eorū.
Est virga consolatoria, ut ibi, virga tua & ba-
culus tuus ipsa me consolata sunt. Est virga
contritionis de qua, reges eos in virga se, &
tanquam vas figuli confringes.

Euthymius. [non aurum.] Quia regnum
caeleste annūtiabant, oportebat eos quasi an-
gelos de celo descendentes, leues, ac expedi-
tos incedere, omni terrena cura liberos, & ad
solum ministerium sibi commissum respiciē-
tes. Quomodo vero Matthæus & Lucas di-
cunt interdictos calceos, cum Marcus dicat
concessa sandalia? Resp. Primum quidem cal-
ceos prohibitos, postea vero concessa sanda-
lia, & ut retinerent baculum, ad pedum cu-
stodiam, & sustentamentum corporis, demit-
tente se Domino eorum imbecillitate.

Diuus Hylarius. [in viam gentium.] Agen-
tili ignorantia opere & vita abstineret. [in ci-
uitates samaritanas.] Id est, ab ecclesijs heretico-
rum abstineret. Tota deinde potestas domini
eius virtutis in Apostolos transfertur, ut qui
in Adam erant ad similitudinem & imaginē
Dei figurati, nunc ad imaginem Christi figu-
rarentur, nihil à Domini sui virtutibus disse-
rentes. [predicate.] Quia instat regnum. i. p.
imago & similitudo Dei, nunc in consortiū
veritatis assumitur, ut sancti omnes, qui ec-
cliam occupati sunt, Domino conregnent, in-
firmos curent, mortuos suscitent, & demum
quidquid malorum à corpore Satanæ in-
fluctus intulerat, ipsi expellant. [non aurū
in zona.] Non inuider auro. Sed quia zona

ministeriū significat, admonemur, ne quid
in ministerio nostro venale sit, nec apostola-
tus nostri sit auri possessio. [non peram.] Id
est, cura secularis substantia est relinquenda
quia ubi est thesaurus, est etiam cor. [non duas
tunicas.] Sat enim est semel Christum induit-
se, ne hæresin vel prauitatem superinduamur.
[non calceamenta.] Quia terra sancta est, vita
Christiana, neque spinis peccatorum est ob-
fessa, nō igitur requirit calceos, sat est sic am-
bulare, sicut Christus præcepit. [non virgam.]
Id est, non indigere iure potestatis externæ,
sat enim est habere virgam de radice Iesse.

Beda li. 2. in Marcum c. 24. Nō negat Do-
minus, quin Apostoli aliunde quam ex præ-
dicatione victum quaerant, alioqui, nec ma-
nibus suis illum quaerere possent, sed docuit
Apostolis ista deberi. Cum autem aliquid à
Domino mandatur, culpa est non obedire,
cum autem potestas datur, licet suo iuri car-
dere. [non in zona.] Indicat apostolis ne pos-
sideant nec portent vitæ necessaria nec mini-
ma etiam, hæc enim ministris Euangelij ni-
hil requirentibus, à fidelibus deberi, & exhi-
benda esse.

Rupertus lib. 8. in Matth. Non ordinavit
aut sacravit Dominus in loco isto suos Apo-
stolos, sed tunc quando introiuit in Sancta,
& quidem post suam resurrectionem plenā
eis dedit potestatem, cum dicit euntes docē-
te omnes gentes, & accipite spiritum sanctū,
& ideo prohibentur nunc in viam gentium
ire, quia nec dum acceperant spiritum san-
ctum, quem baptizatis darent. Porro prædi-
caturi erāt, aduenisse regnum, id est, aduenisse
se pastore magnum, iis ouibus, quæ pro pa-
storibus habebant lupos, & quorum faucibus
essent liberanda. Item predicate, quod
appropinquat illud regnum, quādo magnus
pastor separabit oves ab hædis, & iudicabit
inter pecus & pecus. Quia verò difficile erat
habere fidem tantæ prædicationi, ideo in-
mosecurate, ita verò curate ut licet gratis ac-
cepistis gratis detis, gratis dedi vobis, quis ni-
dedit ei, & retribuetur ei. Iino non soli vos,
sed omnes etiā antiqui, de plenitudine eius
acceperunt, & gratis dederunt, ut Eliseus. [non
virgam.] Virga duplex, regalis quæ eis inter-
dicta, & pastoralis, quæ eis apud Marcum
conceditur. De prima dicit Petrus, non do-
minantes in clericis, sed forma gregis facti, &
Paulus, Parcens vobis non veni ad vos, non
quod dominemur fidei vestræ, sed adiuto-
res potius gaudij vestri. Quorsum verò por-
tet Dei minister aurum, cum etiam regibus

Roma. 1.
4. Reg. 5.

1. Pet. 5.

2. Cor. 12.

fame oppressis, Dei ministri, à Deo alantur.
1. Reg. 17. Si quidem fames præmebat Achab, & Eli-
sæus pascebatur à coruo & à vidua.

D. Thomas. [Samaritanorum.] Cur pro-
hibentur Apostoli ne his prædicent. Siqui-
dē dicitur, videbit omnis caro salutare Dei.
Respon. quia Iudæis erat primum prædican-
dum ex iustitia. Gentibus ex misericordia.
Roma. 15. Sicut Paulus docet. Dico inquit Christum
fuisse ministrum circumcisionis, &c. Porro
iustitia præcedit misericordiam, & prius nu-
tritum olina, mox ei oleaster infertur, & secū-
do, quia agēs debet prius agere in proximū,
quam in remotum. Iudæi verò erant propin-
qui. [ad oves.] Cur oves? quia magis perie-
rant culpa pastorum, quam sua, eratis enim
sicut oves errantes. [predicate.] Idem præci-
pitur ut illi prædicent, quod cepit Christus
predicare. Quod scilicet, cum prius esset lō-
gæ peccatoribus salus, per Christum iam
prope est. Sed cur nunc miracula non fiunt?
Quia satis est totius mundi conversio, &
etiam quia nunc multa miracula spiritalia
fiunt multi enim mortui in peccato, viuunt
multi infirmi in fide, sanantur, multi lepro-
si, qui alios inficiunt, mundantur, multi dæ-
moniaci in quorum affectum peccatum per
vsum intravit, liberantur. Data verò potesta-
te, dicerent Apostoli, iā possumus esse diui-
tes, ideo dicitur illis gratis date, magnum est
facere miracula, sed maius est bene facere,
alioqui omne aurum in comparatione eius,
arena est. [non aurum.] Fuit hæresis dicentū
neminem seruari posse nisi, qui nihil habe-
ret, & discalceatus esset. Sed hī non intelli-
guunt aliud præcipi solis Apostolis aliud ve-
ro fidelibus cunctis. Dices si Apostolis solis
id præcipitur, igitur male faciunt Episcopi
habentes aurum, respondet, hoc præceptum
positum solum ante passionem: quādo mit-
tebantur Apostoli ad Iudæos, qui de more
habebant suos pascere Leuitas. Post passio-
nem verò etiā gaudiū ferri permittit. [calcea-
menta.] Pauperes orientales sine calceis, sed
cum solis sandalijs ambulāt, voluit ergo Do-
minus suos Apostolos esse pauperes.

Simon de Cassia lib. 9. cap. 18. Nemini in-
mentem veniat Christum aspernatum gen-
tes aut Samaritanos, qui omnes homines
vult saluos fieri, sed decebat Iudæis primum
predicari, siquidem inter omnes, vnus
Dei cultum seruauerant, & eis prædica-
tionis promissio facta est, & ex eis sunt Pa-
tres, ex quibus est Christus. Igitur præcipit
Dominus ne prius aut magis prædicetur ge-

tibus, quam Iudæis, nec credas si Iudæi credi-
dissent, gentibus non fuisse prædicandum:
imò fuisset, sed prius Iudæis. Id enim habet
veri Christiani, ut fidem suam omnibus ve-
lint esse communem. [gratis date.] Quomo-
do enim Euangelium æquo pretio posset
vendi, cum sit virtus Dei? lubentur verò ni-
hil ferre in via, quia prædicatores exemplū
præstare debent contemnendi mundum, ne
ocasio infidelitatis sint: non enim terrena
gerant, à quibus conantur terrenos auertere,
neque ornamenta quaerant corporis, qui or-
nati sunt virtutibus. [duas tunicas.] Omne
quod iure naturali sufficit, vnum est, super-
fluitas est dualitas. [sine calceamen.] Labo-
riosos, non delicatos vult esse Euangelicos
pedes, quos abstergit Dominus, suis manib.
[non virgam.] Correctionis non enim pro-
hibet senibus aut infirmis baculum habere.
Audaacter dicam non ita mirabiles fuerunt
Apostoli, in miraculis edendis, ut in tempo-
ralibus contemnendis, nec in efficacia verbi
adeo persuaserunt, quam in libertate à tem-
poralibus. In hoc solo visi sunt diuini Chri-
stiferi, & audientes rediderunt faciliē esse
aliā vitam, cum illam videbant ita despicere.

Hugo Cardina. [in viam gentium.] Ne san-
ctum detur canibus, neque mittatis, &c. [sed
ite ad oves.] Supra enim dixerat, miseris
est eis, qui erant ut oves sine pastore, & rur-
sum dictum est, ad annūciandum mansue-
ritis misit me, id est ad oves. [Appropinquabit
regnum.] Id est, prope est, ut homines fiant
digni, ut in eis regnet Christus, vel prope est
ut aperiat porta celi, per meam passionē.
[gratis date.] Ita Petrus Simoni Mago, pecu-
nia tua tecum sit in perditionem, quia existi
masti domum Dei pecunia possideri, gratis
igitur date, etiam sine respectu gratiæ & fa-
uoris humani. [neque pecuniam.] Scilicet ap-
pensam in zonis, hæc præcipiuntur ante re-
surrectionē, non verò postea. [neque calcea.]
Necessaria fuerunt Apostolis sandalia, quia
Palestina arena est, & estate calentissima.
[dignus est operarius.] Qui enim bene præ-
sunt presbyteri duplici honore digoi sunt,
maximē qui laborant verbo: & item labo-
rantem agricolam oportet primum de fru-
ctibus percipere, & item qui altario deser-
uiunt, de altari manducent. [gratis date.]
Venite emite absque argento & vlla com-
mutatione Itaias. 55. [nolite possidere.] At
nunc nihil aliud suspirant, nisi aurum.

Cætanus. [in viam gentium.] Erāt enim
infideles, quibus nondum erat prædicandū,
To. primus. O donec

1. Cor. 1.

Itaias. 61.

Acto. 3.

1. Timo. 3.

1. Timo. 2.

1. Cor. 9.

donec Spiritus sanctus mitteretur, quo mis-
so debent ire ad omnes gentes, & eritis mihi
testes inquit, in Iudaea, Samaria, & usque ad
ultimum terrarum. [*appropinquavit regnum.*]
Quod Ioannes & Christus praedicauerunt,
praedicant Apostoli: fructus enim prae-
dicationis est, ut audientes credant, ament, & spe-
rent caelestia, quae in lege veteri distabant,
nec enim sancti Patres ad caelum, sed ad lim-
babant. Porro in praedicatione regni celo-
rum claudatur praedicatione contemptus regni
terrarum, & abiectione vitiorum quae introi-
tum regni impediunt. [*nolite possidere aurum.*]
Non negat quin habeant pretia rerum, sed ne-
gat, ut ea in zonis suis iter faciant asserant, sen-
sus ergo est, iter aggressuri, in zonis vestris
aurum nec es appedatis. [*duas tunicas.*] Non
prohibet multas deferre tunicas, sed prohibet
asserre mutatorias. Alio qui habuit Chri-
stus plures tunicas. Siquidem milites sorte
miserunt super eius vestibus. [*neque calce-
menta.*] Intelligit duplicia, duo enim ad tuni-
cas & calceos refertur, est ergo sensus, ne asse-
ratis calceos mutatorios, alioqui calceos san-
daliorum eis permisit. [*neque virgam.*] Ad
defensionem: siquidem baculus sustentatio-
nis apud Marcum conceditur. Haec ita serua-
ta fuisse testatur Dominus dicens, quando
misi vos sine sacco & pera. Iam sicut nega-
tur pera, ita & vitriculus vinarius, sicut vero
conceditur sandalium, ita & pileus: ea enim
prohibet quae erunt pro futura, non tamen
ea quae de praesenti sunt opportuna. Porro
non haec praecipit Dominus, sed declaravit
hunc esse meliorem modum supererogatio-
nis, ad praedicandum, quem ipsa comproba-
uit experientia, quod vero non praecerit
monstrat illud verbum, dignus est operarius, &c.
[*dignus est.*] Id est, secum fert unde vivat, nec
intelligas debere cibum pro mercede, infor-
elix enim esset praedicatione, cui cibum daretur
in mercedem, sed est argumentum a minori
si operarii securi sunt de cibo, multo vehe-
mentius vos.

Lyra. 5. modis capitur regnum caelorum.
Pro Ecclesia militante iuxta illud, minimus
vocabitur in regno caelorum, id est, in hac Ec-
clesia, ut Gregorius testatur. 2. Pro Ecclesia
triumphante, ut in illo, beati pauperes, quia
ipsorum est regnum caelorum. 3. pro lege Moy-
si, ut auferretur a vobis regnum Dei. 4. Pro
Euangelio, ut cum dicitur, omnis scriba do-
ctus in regno caelorum profert de thesauro
suo, &c. 5. Pro Christo: de quo dicitur, per-
uenit in vos regnum Dei. Ita capitur hic.

[*non virgam.*] Id est, nullum auxilium tem-
porale, alioqui mos erat Magistris Hebraeis
gestare virga, ideo apud Marcum conceditur.

In quancunq; civitatem.

Diuus Hieronymus. Apostoli novam in-
trantes urbem, scire non poterant, quis qua-
lis esset, ergo est eis hospes, populi famam eli-
gendus: ne praedicatoris dignitas hospitii in-
famia deturpetur. [*quis in ea dignus sit.*] Ex
hoc igitur loco, hospes non tribuere benefi-
cium videtur: sed accipere. [*pax.*] Erat salu-
tatio Hebræorum, ergo pacem precamini cum
domum intratis, & si ibi discordia fuerit, eam
sedate. [*excusate pulverem.*] Ut nec etiam ne-
cessaria suscipiatis, ab iis qui Evangelium spre-
verunt. [*tolerabilis.*] Unde colligitur inter
peccatores diversa esse supplicia.

Diuus Augustinus lib. 4. in Matth. q. 7.
[*excusate pulverem.*] In testimonium quod
ab eis nihil terrenum quaerent, ut etiam pul-
verem herentem pedibus excuterent.

Diuus Ambrosius lib. 6. in Lucæ cap. 9. Ali-
enum a praedicatione esse debet cursitare per
domos & hospitium iura mutare. [*excusate pul-
verem.*] Ut si quid hospitibus levitatis he-
ret, per Apostolos susceptos excutatur
Mythice, dum domus hospitii deligitur, Ec-
clesia intelligitur. Quae enim indignior esse
potest Apostolice praedicationis ingressus,
quam Ecclesia? Aut quis magis eligendus
quam Christus, ubi habitemus? Ipse enim so-
let hospitum suorum pedes lavare: nec eos
immundos esse patitur. Hic solus est hospes,
quem nemo deferere quem nemo debet mutare.
Ad quem enim ibimus, verba siquidem vite eter-
nae habes. In hoc ergo hospitio Ecclesiae &
Christi habita. At in pulvere fatiscetis perfidiae
hereticorum ne figas pedem, ne inficiat, ut enim
fidei infirmitates sunt a nobis suscipiende,
iuxta illud, quod infirmas, & ego non infirmor
ita & hereticorum pestes sunt vitandae, hereti-
ticum enim hominem denita, iuxta Paulum.

Diuus Chrysostomus homili. 33. [*quis di-
gnus sit.*] Id laus erat Apostolorum deligen-
tium meliora, & simul erat providentia, nam
qui dignus erat, daret eis necessaria non inui-
tus, praesertim non nisi necessariis volentibus
lubentur igitur ne transeant de domo in do-
mum, ne vel aut hospes turbetur: aut ipsi le-
vitatis aut gula arguantur. [*pax hinc dom.*]
Nolite credere quod quia doctores estis, si-
tis salutandi, imò vos ipsi salutate priores. Ve-
stra vero benedictio non erit inanis, imò si fi-
lius

lius fuerit ibi pacis, pax vestra requiescet
super eum. [*excusate pul.*] In signum quod
nihil ab eis receperitis. Tamen considera, ut
omnibus eos prius, eis omnia concesserit.
Siquidem facultatem eis dedit penetrandi
domos, & sumendi quae apponerentur. Igitur
Apostolos cura liberabat, & ceteris persua-
sit, eos eorum salutis causa missos. Idque fa-
cile persuaderi poterat, siquidem viderant
eos medicos & doctores non nisi necessaria
petere: ad solos dignos intrare: virtutibus et-
iam clarescere. Ergo nihil adeo philosophiae
sublimitatem ostendit, quam si nihil super-
fluum quaeras, & magnitudine animi nulla
re indigeas. Hanc Apostolorum pacem Pon-
tifex in Ecclesia populi dat, quod si aliquā
do reprehendit & castigat, pacis id studio fa-
cit. Si tu iniquus es pacem non recipiens, pō-
tifex pulvere non excutit, sed tolerabilius
erit Sodomae quam tibi.

Diuus Basiliius Psal. 138. Inter benedictio-
nes Dei pax est, & Pax est status mentem
procul omni intemperie constabiliens, haec
exuperat omnem sensum: quam Aposto-
lus precatur Ecclesijs, cum dicit, Gratia vo-
bis & pax, &c.

Euthymius. [*si fuerit domus digna.*] Non
dedit Apostolis praecognitionem digni & in-
digni, ut se videntes hac cognitione destitu-
tos humiliarent se. [*excusate pulverem.*] Ve-
lut impium propter illos. [*Sodoma & Ge-
morra.*] Cum igitur Sodomei fuerint in hoc
seculo puniti, & in futuro etiam punientur,
sequitur aliqua esse peccata in hoc seculo &
futuro punienda.

Diuus Hilarius Cano. 10. Pax dicitur ab
Apostolis, sed non datur nisi dignis, pax ve-
ro illa est, viscera miserationis. [*excusate pul-
verem.*] Est nescio quae communio loci, &
eius rei quae est in loco. Siquidem est loci
cum corpore coniunctio, igitur relinquendum
est peccatum loco indigno, & nihil sanctita-
tis de insistentium Apostolorum vestigijs re-
lictum est ei relinquendum.

Rupertus lib. 8. de honor. filij hominis.
Loth videns hospites suos non expectavit
ut quaereret, quis esset in eo loco dignus, sed
obsecrauit, imò compulit eos ut in eius do-
mo manerent. Quia ergo eius domus digna
fuit, pax hospitum in ea venit. Sodoma ve-
ro quia indigna fuit, non recipiens hospitio
Angelos illos, igne & sulphure crematur. Er-
go similiter Ecclesia nostra quae Christum
& Apostolos suscepit, utpote digna, pace
impletur est enim Christus pax nostra, qui

in Ecclesia quiescit. At illa antiqua Synago-
ga quae Christum non suscepit intolerabi-
lius cruciabitur quam Sodoma. Dicitur enim
maior est iniquitas filiae populi mei, pecca-
to Sodomorum. [*excusate.*] Horrendam se-
parationem, & anathema significat.

D. Thomas. [*si quis dignus.*] Magnū est
Apostolos in hospites recipere. Sicut Abra-
hae magnum fuit tres illos suscipere. [*pax
vestra.*] Possumus dicere quod domus illa
haberet inde aliquid benedictionis, ut Nu-
me. 6. dicitur, inuocabunt nomen meum
super Israel, & ego benedicam eis. [*ad vos
revertetur.*] Non enim amittetis vestri labo-
ris premium. [*excusate.*] Ita Paulus & Bar-
nabas, Acto. 4. [*tolerabilis.*] Contra quia
Sodomia est gravissimum peccatum. Re-
spond. ita est gravissimum carnalium. Sed
non recipere praedicationem est contra Deū.

Simon de Gassia libro. 9. cap. 19. Iubentur
habitare cum dignis, ne aniam alij accipiant
habitandi & conuersandi cum indignis. Ne-
mini igitur dantes ullam offensionem, nemi-
nisterium nostrum vituperentur. Falli vero
poterant. Siquidem exploratores Iudaeorum
hospitio recepti sunt a meretrice. Elias a vi-
du gentili, & Dominus ibat in domum Ce-
turionis. [*pax.*] Recte is quo nascente pax
cantatur in terris, qui dum vivet annuat
pacem his qui longe & his qui prope, qui mo-
riens pacem relinquit Apostolis, non eis aliud
mandat quam pacem. Pax vero erat, bona
voluntas, Christi sequela, terrenorum abdi-
catio, patientia in aduersis, temperantia in
ter prospera, certissimus virtutis amor, vitio-
rum odium. [*excusate.*] Velle pulvis excu-
sus testimonio sit tot laborum, pro eorum
salute susceptorum, & sicut lutum ē pedibus
excutitur, ita essent illi a consortio sanctorum
excutiendi, & sicut est res vilis pulvis pedi-
bus haerens: ita illi cieciores Apostolorum
essent viles, & sicut terra propter Adam ma-
ledicitur: ita & maledicitur pulvis propter
hos, & sicut pulvis levis est, & facile tractatur
ita hi essent facile tractandi, ut qui doctrina
Christi grauidi non essent, vel certe excuti-
tur pulvis, ut illi recordentur se resoluendos
in pulverem, ut vel timor mortis eos admo-
neat. [*tolerabilis.*] Siquidem non est vitium
doctrinam Christi recipere, imò recipere,
omne vitium eiecit.

Caietanus. [*quis in ea dignus sit.*] Non quis
diues, aut quis bonum habeat hospitium. Sed
quis dignus est regno caelorum, siquidem ta-
lis recipiet vos hospitio, & domus eius pri-
mo. O 1 ma

ma sumet vestra predicationis fructu. Vnde paret Christum non ordinasse ut discipuli viverent mendicando nec ex pretio, neque ex oblationibus quas essent recepturi, sed ex hospitibus digni cibis. Dices forsitan nullus erit dignus, imo vero hanc est curam diuinam infallibilitas. [donec extiterit.] Non est ergo mutandum hospitium, etiam si sit angustum, etiam si tenuis cibum ministrat. [pax.] Cuncta se cum bona trahit, pax, scilicet illa spiritus, pax celi, non terrena. [exultate.] Vt nihil relinquantur vestrum apud illos, & ita torcantur. [tolerabiles.] Quia reiicientes Euangelium dicunt Deo recede a nobis, scientiam viarum tuarum nolumus. Rursum peccant hi contra fidem & spem, quae sunt bona ordinis diuini.

Ecce ego mitto vos.

D. Hierony. Lupos vocat scribas & pharisaeos. [estote prudentes.] Ad canedas insidias Serpens enim toto corpore occultat caput, ne feriat. Et nos igitur toto corporis periculo, Christum qui caput nostrum est, cuncto diamus. Simples sumus ut columbae, vel scilicet habentes spiritum sanctum, qui specie columbae habuit. [tradet frater fratrem.] Id crebro videtur, non est enim inter eos fidus affectus, quorum est diuersa fides. [qui persequerentur.] Non enim fecisse, sed perfecisse virtutis est. [fugite in ciuitatem.] Vt ibi Euangelium praedicetur.

D. Augu. lib. de salutaribus docu. cap. 28. Quidam serpens bibiturus aquam, euomit prius omne venenum, esto ergo & tu hic serpens, & odium omne proijce abs te, nisi enim remiseris, non remittetur tibi. Idem in lib. q. super Matth. q. 8. [sicut serpentes.] Exiit enim veterem pellem, quod imitatur qui intrant per angustam portam. [sicut columbae.] Columbae nullum prorsus animal occidunt. Sanepasserese dicit animalcula minuta: quod columbae non faciunt. Idem lib. 3. de doct. Christia. c. 25. Multa vocabula accipiuntur diuersae in sacra scriptura. Serpens hic capitur in bonum. Sed 2. Cor. 11. Capitur in malum, Serpens inquit deceptus Euam. Ita leo in bono, vicit leo de tribu Iuda. Leo vero in malo, circuit quarens leo rugiens. Ita & fermentum, &c. Et lib. 4. de doct. Chri. c. 15. Magis studere debet predicator orationi quam eloquentiae, ut non ipse, sed Spiritus sanctus loqueretur in ipso. Debet tamen & ipse suam adhibere diligentiam. Sicut cum curamus infirmum Deus est qui salutem operatur, at nos etiam diligentiam adhibemus.

D. Ambr. in c. 10. Luc. [Ecce ego mitto vos.] Id ad septuaginta duos discipulos dictum est. [Agnosce.] A natura lupus agnosce inimicum, sed pastoris diligentia efficit, ut nihil agna lupis timeat, sed impleatur illud, Agni & lupi pascuntur simul, lupi bestiae sunt rapaces, gregibus insidiatur, cunctis hominibus timeant, absentia pastoris explorant, canis vocem effugit, greges ouis inuadit, & ut fertur si hominem prius viderint, mutata eum reddunt, quadrat hanc in hereticos id maxime, si qui inuadunt, ipsam vocem ab eo auferunt, mutantque ad Christum efficiunt.

D. Grego. li. 1. Mora. c. 2. In illud erat lob vit simplex, inquit, Paulus monet ut sumus simplices in bono, & simplices in malo, & scit, nolite pleni effici sensibus: malitia vero parua res est. Id est, quod Dominus iubet simplices nos esse ut columbas: sed prudentes ut serpentes. Siquidem Spiritus sanctus in specie colubae veniens, venit etiam in specie ignis. Vtrique igitur alterum temperet. Aduerte tamen, quod Spiritus sanctus cum super Christum apparet, videtur in specie columbae, cuius simplicitate zelus Domini qui sicut ignis ardet, temperetur. Dum apparet tamen Apostolis, in igne videtur ut eos torpentes accendat. Idem li. 2. Epi. c. 37. Si Dominus iubet, nolite cogitare quid loquamini, videtur ergo frustra esse studiū literarum sacrarum? Respondet in tribulatione persecutionis, non esse cogitandum secus in pacis tranquillitate.

D. Chryso. homi. 34. Dominus Apostolis, quae eiserant mala ventura praenunciat, ut inde eius scientiam intelligerent, qui etiam tam longe post vetera praedixit. Et sciat non esse eum imbecille qui futura praenouit. Et sciat mala antequa veniant, ut a iaculis preuis minus feriantur. Et ut tempore passionis Domini, ut praemuniti, non stupere, & deum nosse, se contra mundum praeliaturos, nouo prelii di genere, pauperes, inermes, nudos, &c. Dicit igitur mitto vos, non modo contra lupos, sed etiam in medio lutorum, inter quos iubeo vos non solum simplices esse, sed etiam colubas, ut inde mirabilis potentia monstraretur, quod nec oues vincantur a lupis, sed contra lupi vertantur in oues, quod maius est, quam illos gladio vincere. Certum dum oues sumus vincimus lupos, dum lupi esse volumus, destituimur fauore pastoris: qui non lupos pascit, sed oues. Igitur ego mitto vos, indoctos ignobiles, ad tanta pericula. Sed vnica haec consolatio sit, quod ego mitto vos. Poteram quidem mittere vos ut leones totum orbem deter-

2. Cor. 12 deterrentes, sed hac ratione magis mea declaratur virtus, virtus enim in infirmitate perficitur. [estote prudentes.] Sed quid prodest ouina prudentia, aut columbina simplicitas in medio lutorum in medio accipitrum. [simplices ut columbae.] Vt etiam contumeliosis affectus, omnem malevolentiam ex animo exuas. Dices durissima haec praeccepta, quomodo enim iubeo fornum iuxta ignem, non cremari, imo extinguui? Certum non sunt impossibilia haec. Si quidem ea praestiterunt Apostoli. [tradent enim vos.] O admirabile discipulorum constantiam, audiant praesides, reges, orbem contra eos concitandos, nec tamen a Christo fugiunt. Imo addit Dominus, tradet frater fratrem, quomodo ergo dicere poterant Apostoli in nos credent homines, cum videant propter nos omnia cedibus & sceleribus impleri? Duodecim sumus & si mille millium essemus, quomodo pacem persuaderemus? Nihil vero horum dixerunt, sed facile obtemperant, satis habentes, si propter Christum paterentur. Ita enim Dominus adiecit. Propter me, & item adiecit Spiritus patris loquetur in vobis. Quo vero ad dignitatem eos exulit prophetarum. Adiecit etiam. Qui persequerentur saluus erit, hoc deiecit animos attolebat. Intellexerunt etiam Apostoli, tantam suae predicationis efficaciam futuram, ut propter eam fratres suos fratres committerent: utque omnia essent aduersa superaturi. Num tale aliquid fecerunt Stoici, aut alij Philosophi? Inuaduntur Apostoli a demoniis, ab hominibus a toto orbe, illi vero ex vita demoniaca conuertunt homines ad diuinam, eiciunt demones non modo ex ciuitate, sed ex eremo, & nemo eos impedire potuit. Quia Spiritus loquebatur in illis. At nos miseros. Illi in tantis tribulationibus seruant se & orbem. Nos vero molliter & in pace uiuentes, nos & alios destruimus. [non consumabitis ciuitatem israel.] Id est, non peragrabitis omnem Palaestinam, ante meam passionem postquam, non ego vobis auferam tribulationes, sed addam robur ad eas tolerandas. Sat enim est aspectus Christi, ad sedandos labores.

Author in nomina. homi. 24. [Ecce ego.] Ego qui claudio ostium mare, mitto vos, ut dum mittentis auctoritas attenditur, minus pericula timeantur. [in medio lutorum.] Cum lupi inceperint vos vellere, ne vociferemini: scientes, quod nisi vos exuamini lana & vita, alij non habebunt vellem nec vitam, & si exuamini hac vita mortali, vos

alia manet immortalis. Interim quod gentes fuerint lupi, dorsum in patientiam praestare, ubi versi fuerint in agnos, vestrum eis lac praebere. Cur vero dicit, sicut oues, & non dicit, sicut lutorum. Certum quia dum viuimus nemo ad plenum est ouis, sed sicut ouis, at esse potest plene malus & lutorum. [estote prudentes.] Cum infidelibus esto te serpentes, cum fidelibus columbae, serpentes ad malum intelligendum, columbae ne malum faciamus. [caute ab hominibus.] Vt a pestilentissimi malo, bestia enim malum est: sed irrationale, homo vero rationale malum ideo bestia vnus malus est homo omnia mala, peior est homo bestia: imo & diabolus, qui timer iustum, quae magis homo aggreditur, arma diaboli, malus homo. [spiritus loquetur.] Alias quid loquerentur piscatores, edocui a Christo, quid crederent, non quid loquerentur. Loquatur ergo is cuius est causa. Si quidem & diabolus loquetur in iudice: loquatur Christus in Apostolo. [frater fratrem.] Vt nemo in patronis, nec etiam in fratribus speret, mendax est seculi amicitia, quae diuini amoris vinculo non est ligata, non est fides in seruis diaboli, qui cum non gignat, nec gignatur, non etiam iura propinquitatis seruat. Ideo Cain occidit Abel. Esau persequitur Iacob. [eritis odio omnibus.] O inextinguibile diabolici furoris incendium, quod nec ipsa paternitatis charitas reslinguere potest. [qui persequerentur.] Incepisse multorum est, persequerentur paucorum, illud aliquando est naturae, aut voluptatis, aut carnis, ideo temporale est: quia omnis caro breui consumitur, ac finire Dei est, qui solus aternus est.

Diuus Basiliius interro. 245. Prudens ut serpens est, qui omnia circumspecte agit, adhibita ratione, qua & fieri & facile fieri possit. Columba est, qui de velle sciendo, nec cogitat quidem imo nec deficit benefaciendo. Iam sicut serpens ille antiquus quibus potuit rationibus parentes primos a Deo auertit, ad peccatum pellexit: ita & predicator omnia circumspectat, ut a peccato homines auertat, ad Deumque conuertat.

Idem Episto. ad Iulianum. Cupiens venari columbas, ubi vniam cepit, cicurem facit, eius alas vnguento perungit, ut eius fragrantia reliquae allecae accedant & capiantur, quadrat hoc nostro instituto.

Euthymius. [prudentes ut columbae.] prudentia & innocentia vniam virtutem cōficiunt, & neutra sine altera satis est. [intestimonium illis.] Ne dicere possint quod non To. primus. O 3 24.

audierint, audierunt enim & innumeris malis affecerunt. [eritis odio omnibus.] Non omnibus, sed pluribus, de more scripturæ. [perseuerauerunt.] Quæ enim est utilitas principij, si finem non habet. [fugite in aliam.] Non ut timidi, sed ut expulsi, & ut miseres persequentium, & ut non sit ciuitas ad quæ Euangelium non perueniat.

Diuus Hilarius Cato. 10. [sicut serpentes.] Serpens allexit prius Euam, spem diuinitatis proposuit, pariter prædicator verba attuleret quibus persuaderet, & quam deitatem ille metitus proposuit, nos proponamus ex vero. Ita enim promissit Christus, futuros angelos Dei, qui crederent. [spiritus patris uerari.] Non decit inter tribulationes quod loquamur, sicut Abraham non defuit inter uesperes quod immolaret. [non consumabitur.] Quia post plenitudinem gentium, Israel saluus fiet.

Diuus Gregorius Nazian. Serpens est gravis & asperus, ita pastor esse debet, at difficile est huic grauitati columbinam simplicitatem connectere.

Rupertus libro. 8. [sicut oues.] Erat enim ipse ouis ad occisionem ductus, ideo ipsos ut oues mittit lacerandos, ut euentus probauit. [columba.] Non ut cornu rapaces, aut pro rebus mundi litigantes. [caute ab hominibus.] Id est, serpentes esse. [in testimo.] Nam cicatrices vestra eos accusabunt. [spiritus.] Id est columbinum, non præcogitare. Quam uero egregius ille sermo est, quando audito res dicunt, non esse locutum hominem, sed Deum? [qui perseuerauerit.] De torrente in uia bibens, ille exaltabit caput. [fugite.] O prædicator, ne te ad martyrium ingeras, iustitias necessitas quam uoluntas coronam parit, quid leuiter aliquæ terrebit ancillæ.

Diuus Thomas. [sicut oues.] Si armatos misisset, conuersio mundi coram uirtute ascriberetur, mittit ergo uos, ut sit gloria Christi. [in medio luporum.] Si enim homo cupiditate agitur, lupus est, si ira, leo, homo enim qui erat in honore, in belliam commutatur.

[propter me.] Omnia facit amor leuia. [spiritus.] Cum facultatem habes operandi, non li eum a Deo expectare, esset enim id Deum tentare, at si facultate cares, eam ab ipso expecta. Ergo loquitur spiritus, cuius sunt sermones, ait enim Dominus ego ero in ore tuo. [editio omnibus.] Ut non sit uobis in mundo refugium, non enim estis de mundo, ut mundus uos diligat. [non consumabitur ciuitates iudeæ.] Donec Christus resurgat a mortuis,

Simon de Cassia lib. 9. cap. 20. [sicut oues] Nos uidetis quanto Deus periculo uictoriam suam obiciat, eam ouibus inter lupos committens. [serpentes.] Non imitemini eius toruositatem, bifidam linguam, uariam pellem, gressum super terram, sed solam prudentiam. [caute ab hominibus.] Qui simulabunt se esse ex uobis, tradent uos tamen, sicut Iudas [spiritus loquatur.] Ut non gloriatur omnis caro, coram illo, a quo omnis nostra sufficietia est, mirabilis uero dignitas hominis, in quo Deus loquitur. [fugite.] Propter uestram infirmitatem, nouit enim Dominus si gementum nostrum, ne ergo fidamus in nobis, permittit timorem nos inuadere, & ita fugere. Si igitur non est necesse negocio fidei, fugite, sicut Iacob Elan. Pharaonem Moses. Iezabelem Elias. [ciuitates.] Donec ueniat auxilium Christi.

Hugo Card. [ego mitto uos.] Prædicite tribulationes, ne decollata potestate superbiat [sicut oues.] Sicut enim misit me Pater mitto uos. [prudentes.] Quia serpens erat callidior cunctis animantibus terræ. [columba.] Quia oculi eius sicut columbarum, super uolos aquarum, quando habet sunt loca, id est doctrina Christi. Dicitur est, qui sunt isti, qui ut nubes volant, & sicut columbe ad fenestras suas, id est, ad Ecclesias, ubi pullos suos educant. [mitto uos.] Non enim prædicabunt nisi mittantur, mittit uero ut nuncios uel cursores eum literis regijs, ut milites ut aduocatos Ecclesiarum, ut testes suos. [in medio.] Ut omnibus communis sit, ad Thes. 2. Facit sumus paruuli in medio uestri, tamen si nutrit foueat filios suos. [luporum.] Mirabilis uenator Christus, ad capiendos lupos mittit oues. Sed Rachel, id est ouis, parit Beniaminum, qui est lupus rapax. [serpentes.] Ut sapientia spiritus deuoret astutiam carnis, serpens enim Moyse uoluit serpentes magorum. Dicitur serpens caudæ suæ non habere curam, ita mali faciunt, qui non memorantur nouissimam suam, pectore replet serpentes, querentes terrena serpentes sunt, timent spatium ieiunij hominis, ita mali sobrietatem uerba. [tradenti in concilio.] Eum enim qui malefacere uidebatur, adducebatur in iudicium, & si poterat flagellabatur in synagoga, si non poterat adducebatur ad præsidem. [propter me.] Magna gloria est a Deo pati, inquit Iob. [adhibetur uobis.] Ita factum est in Catharina, Stephano, Petro. [spiritus patris.] Nam & Christus dicit, Ego quæ audiui a Patre meo loquor. [frater fratrem.] Vnusquisque se a proximo suo custodiat, & Matth. 7

1. Cor. 1

1. Cor. 3

Ioan. 10

Gene. 3

Canti. 5

Isaia. 60

Genes. 49

Exo. 7

Iob. 6

Ioannis. 8

Matth. 7

in fratre suo non habeat fiduciam, & item filius corneliæ facit Patri, &c. Id uero erit grauius. Si enim inimicus maledixisset mihi, sustinuissem, &c.

Caictanus. [ecce ego.] Ex mea electione & scientia mitto uos mihi charos. [in medio luporum.] Ut inde oues perditas recuperetis [sicut serpentes.] Non insensatos aut stolidos, sed ut in quibus est spiritus sapientie, consilij, &c. columbas uero, non duplices, sed ubiq; integram intentionem seruantes. [caute ab hominibus.] Ab his, scilicet, qui confanguinitatis aut alterius humanæ rationis nequeunt vinculo, persuadent uobis ne patiamini, ab his caute: nam a lupis estis dilacerandi. [eritis odio omnibus hominibus.] Id est, his qui sapiunt, quæ hominum sunt, non quæ Dei. [qui perseueret.] Non facit ad salutem, tradi, flagellari, odiri, nisi adsit perseuerantia. [fugite.] Licentia est, non præceptum. [non consumabitur.] Id est, non perficietis hanc presentem legationem, quin prius ego uobis ad sim immortalis.

Glossa. ordi. [mitto uos.] Non me Pater misit ad gaudia, nec ergo ad ea ego uos mitto. [in testimonium.] Vestræ innocentie & malicie illorum. [qui perseueret.] Lucas dicit in patientia uestra pos. a. v. Quia cum nobis dominari discimus, hoc ipsum incipimus possidere quod sumus.

Lyra. [prudentes.] Ideo Paulus appellat ad Cæsarem. [nolite cogitare.] Non tollit præcogitare ea quæ prædicanda sunt, sed turbati in tempore angustie.

Caictanus. 36. d. c. Ecclesiasticis, ex illo, esto prudentes colligit pastores debere esse doctos. Confirmat ex illo quod potifex in petore habebat rationale in quo erat sculptum doctrina & ueritas. Salomon ut regnet accipit sapientiam, & ex labijs sacerdotum requirit scientia, & Apostolis aperitur sensus, & postea dicit eis, docete omnes gentes, &c.

Non est discipulus.

D. Hierony. [si patrem sa. beelzebub uocauerunt.] Beelzebub idolum est Accaron, & significat idolum muscæ, & ita uocatur diabolus ex spurcissimi idoli appellatione. Igitur uocatur musca, quia perdit suauitatem uiguenti. [nihil operum quod non reuelatur.] in seculo futuro, quando Deus reuelabit abscondita tenebrarum. Ne ergo timeat hominum fauorem, ueniet ille dies, ubi uestra uirtus illorum iniquitas monstrabitur. [quod dico in tenebris.] Id est, in mysterio, aperte prædicare, & quod dico in Iudææ angulo, in toto mundo audacter proferte. [mittere in gehennam.] Hoc uocabulum non est ante Christum in ueteri lege, est ergo locus ad radices Morie montis, iuxta Ierusalem, ad modum parui campi, ubi uallis in quam Siloa influit ibi lucus in memoriam idoli Moloch consecratus. Vocatur hic locus gehinnon, id est, uallis filiorum Henon, de qua. 4. Reg. 23. 2. Paral. 28. Ierem. 7. 19. 32. Duplicem uero esse gehennam ignis & frigoris habet Iob. c. 24. [nonne duo passeres.] Si parua animalia non pereunt sine Dei prouidentia, quanto uos minus, animalia eterna? Dicitur est de hoc super eo loco, respicite uolantia celi. [sed ex capilli.] Immensam Dei erga illos prouidentiam notat, & ineffabilem affectum.

D. Augusti. in. q. super Matth. q. 2. [in tenebris.] Id est, dum estis in timore carnali. [dicit in lumine.] Id est, in fiducia ueritatis, iam accepto Spiritu sancto. [prædicare.] Super te sta, id est, calcato iam carnis domicilio.

Idem de uerbis Aposto. sermo. 17. Si uides alienam coniungem, amas, quæ ut potiaris, multa subis pericula, licet etiam timeas pro ea torqueri, ligari, & mori. Igitur si mentis oculo uideris iustitiam, amas, multa pro ea pericula subeunda sunt, parumque illud erit, nisi omnem dolorem & cruciatum pro ea contempnas, ascende super te, id est, super corpus tuum carnem tuam omnino contempnas. Idem lib. 1. de ciuita. c. 12. Nihil Christiani ueretur, si sua corpora inhumata iaceant, & a bestiis absumantur, sciunt enim nihil obstare bestiis ijs, quorum nec capillus de capite peribit, non ergo timeant eos qui occidunt corpus, siquidem animam occidere non possunt. Idem lib. de cura pro mortuis. c. 3. in illud posuerunt morticina seruorum tuorum, dicit, hoc non est infelicitas eorum qui occiduntur, in sepulchra iacere: sed occidentium crudelitas. Nam curatio funeris, & pompa exequiarum, magis sunt uiuorum solatia, quam mortuorum iudicia. Idem in Ioan. tracta. 47. [animam non possunt occidere.] Anima non occidit. Unde id sciamus: a te non occidatur, & non morietur. Num ego occido animam? Ita: os enim quod mentitur occidit animam. Quomodo igitur dicitur quod animam nec mo occidit? Certè quia uiuens mortua est: cum enim amittit Deum, moritur, licet uiua perseueret. Apostolus enim dicit, uidua quæ in delictis est, uiuens mortua est.

Idem de agone Christi. [nomen duo passeres.] Quomodo igitur Paulus dicit, num de bo-

To. primus. O 4 bu

1. Cor. 9.

Psalm. 51.

Exod. 1.

Geno. 37

Danie. 4.

buscura est Deo? Certè quia mûdas animas rationales, per se De⁹ ipsecurat, reliqua per Angelos & homines administrat, docuit enim quomodo homines cum hominibus conuersetur, non verò docuit, quomodo peccata tractent. ¶ Idem de Gene. ad lite. lib. 5. cap. 21. [Vnus eorum non cadit.] Mentiuntur ergo qui dicunt hæc inferiora à Deo nō regi, etiam si multis casibus sint obnoxia, & licet multi præter meritum, aut premium, aut poenam assequantur. ¶ Idem sermo. 6. de verbis domini in illud, sicut nouacula acuta fecisti dolum, dicit, tyranni cum diuitias amicos, & vitam hanc auferunt, nouacula sunt: radunt enim pilos superfluos, carnem non tangunt, idest, superflua nostra tangunt sed animam occidere nequeunt. In sinu Dei es o homo, quid tyrannum times? tantum ne de sinu Dei cadas: quid enim auferat tyrannus, latro, febris, fungus, comessus, superflua tollit. Id verò facit tyrannus quod fungus. ¶ Idem de vera & falsa poenitentia. cap. 5. [omnis qui confitebitur me.] In poenitentia sacramentali, quicquid sit, confitebor ego illi. Diuus Ambrosius. c. 12. Lucæ. [quod dico in tenebris.] Tollit Iudæicam simulationē, aliud ore, aliud corde prementem.

Diuus Chrysost. homili. 35. [nihil opertū.] Igitur licet nunc vestra sanctitas operta sit, reuelabitur tamen aliquando, tempus quod omnia detegit efficiet, ut omnes sint virtutis vestre tubæ sonore. [predicate in lumine.] Non solum coram rudibus, sed coram regibus, coram facundis, oratoribus, coramq; acutis. Philosophis. Non ergo hæc tam dixit Dominus iubendo, quam prophetando. [ne ergo timueritis.] Cur enim timeant? propter mortem? imò hæc causa est cur prædicet: hæc enim prædicatio eos ab æterna morte eripiet, vnicuique igitur verbo immortalitatis eorum pectoribus infixit, & timore mortis, eos morte superiores effecit.

Author in nominatus homi. 25. [nihil opertum.] Docet quem sit exitus eorum prædicatio habitura. Ego inquit sum lumen in tenebris. Deus in carne, hoc mysterium absconditum à seculo, per vos reuelabitur in orbe vniuerso, ut verum sit, quod qui à summo exiit cælo, ad eius summum & vsque ad fines terræ per vestras manus perueniam. Vos igitur primum reputabimini ut seductores, sed postea aperietur veritas, ut Moses olim eiectus ut homicida, sed tandem habitus est Saluator. Idem & Ioseph, & tres pueri Babylonis. [quod dico in tene-

bris.] Idest, Iudæis, de quibus dictum est, tenebræ eam non comprehenderunt. [dicite in lumine.] Idest, Ecclesiæ, de qua dicitur: eratis tenebræ, sed nunc lux in Domino, vel aliter, quæ audistis in parabolis, prædicare aperte: nam parabola dicuntur tenebræ, quas significat caligo, sub qua lex data est. [in auro.] Nam Apostoli audierunt multa secretò, ut parabola zizaniorum declarationem, & transfigurationem. Si enim Christus declaratus fuisset Messias, nō fuisset crucifixus, & regnum diaboli adhuc durasset. [nolite timere.] Contra hoc præceptum Domini facit sacerdos, non annuntians veritatem: imò & laicus, quod si timore mortis tacere est culpa, quanto magis timore poenæ leuioris, id est, ne amittas gratiam & fauorem principis. Cur igitur timeas? ne moriaris? at moriendum est, times ergo mortis præuentionem, at nemo ante diem suum morietur. Siquidem & capilli nunc enumerati sunt, & si ante diem morieris, hoc ipsum Deo offer. Profectò caro tua data est tibi in vestem: quā nolumus expoliari, igitur qui carnem lædit, vestem lædit non corpus. Imò si caro tua tibi est inimica, & te cadere facit, quis sapiens non optet carne carere? Cur seruas quod seruari non potest, & non seruas quod æternum erit? Iubet verò Dominus mortem contemni: ne singula alia contemni mander, quia morte contempta, contemnere reliqua leuius est. Dices, cur ergo natura instituit nos hæc timere? ut per hæc, illa summa magis timeas, sicut & non iussit te non gaudere temporalibus, iussit tamen, ut magis gauderis de spiritalibus, fecit enim Deo hæc temporalia bona & mala: ut per horum gustum agnosceremus æterna. [non ne passeret.] Si passeret quorum pretium est as non sunt sine Dei prouidentia, quanto vos minus: quorum pretium est sanguis Christi? Si passeret, quid filij? Errabat Pilatus credens se habere potestatem in Domino: non haberet, nisi acciperet. Quæ ergo stultitia est, eum non timere qui dat potestatem, eum verò timere qui accipit, planè si accipit, frustra tu times, qui eius potestati traderis, cui si non traderis, ne timeas, quia non tibi ille nocebit. [capilli numerati sunt.] Certè ne aliquis eorum pereat, & si perierit, ut requirantur. Nam pastor requirit ouem, quia eas numeratas habet. Non numerat Deus eos qui pereunt, quorum enim numeret, eos qui non

Exod. 24
Matth. 11
Matth. 27

Matth. 10
1. Cor. 5.

Isai. 40. non dicuntur esse omnes enim peccatores quasi non sint. In libro numerorum soli au-
erantur electi. Inter quos femina non nu-
meratur, idest, mollior. Neq; seruus, idest, peccati. Neq; Aegyptius, idest, mundo ad-
strictus, neq; puer, idest, sensib⁹, qui em ma-
litia puer est, is nō puer est, sicut nec Daniel, qui licet puer esset, senes rē iudicauit, & Da-
uid puer, sed vicit gigantem. Spiritualiter ca-
pilli sunt subtile sensus sanctorum, qui de Christo capite nostro prodeunt, quos si quis tradit capiti Dalida præcidit, & mali-
gnis spiritibus traditur ligandus. [qui me con-
fitebitur.] Mandauerat Dominus rem ferè impossibilem, idest, nō timere mortem, ideo ei proponit premium & poenam, sed pre-
mium prius, siquidem Deus paratior est ad premia, quam ad poenas. Igitur si illum con-
fiteris, nihil illi præstas: præstat verò ille tibi immortalitatem, sicut contra, si non con-
fiteris, nihil illi nocet: sed tibi, quis tam lapi-
deus est, ut non cupiat iustitiæ suæ testem habere Christum: certè magnum est testem esse Christi, sed maius est testem tui habere Christum. Et quidem non sat est corde cre-
dere, fides enim viua folia confessionis af-
fert, & planè non est satis te Christum agnoscat, nisi etiam beneficium præstet, sicut nec sat esset tibi, si cor, non os dedisset. Imò non est sat ore & corde confiteri, nisi & alijs etiā sensibus fatearis, dictum enim est, confite-
mini dño in cithara, & in Psalterio decachor-
do, scilicet, sensu exteriorū & interiorum. Eutimius, Christus vocatus est beelzebub, cum dicebatur in principe demonio-
rū & in Beelzebub eijcere demonia. [in tene-
bris.] Idest, priuatum. [in luce verò.] Idest, publicè. [capilli capitis.] Idest, habet exa-
ctissimam notitiam valdeque estis cogniti ab eo. [confitebitur me.] Meam Diuinitatem. Diuus Hilarius capitul. 10. [non est discipu-
lus.] Passiones gloriæ loco amplectamur, ut Domino nostro, vel in hoc similes simus. [nonne duo passeret.] Non est peccatum, ut puto, aucupium, & aues vendere. Passeres hi anima & corpus sunt, hæc venduntur pec-
cato, idest, minimo obolo, vendunt se, ij qui nati sunt ad volandum, & ut se in cælum ef-
ferant. Vnum verò non cadit in terram, (sci-
licet, corpus, quod mori debet) sine patris vo-
luntate. Multis vero passeribus infidelium, me-
liores estis vos quia fideles estis. [numerati.] Summe diligentiæ est innumerabile numerasse. Bedali. 4. in. c. 12. Lucæ. [nihil opertū.] Ihy-
pocritis in die iudicii reuelabitur, quia vobis

Psalm. vlti.

Lucæ. 11.

Iob. 10.

dicat, Laus impiorū brevis est, & gaudiū hy-
pocritarū ad instar pūci, in fine perdetur. [in
tella.] De more Palestinae, vbi testa erant
aperta, unde iubeatur ut in eorū gyro pone-
retur murus, nequis decideret. [passeres.] At
dicit Paulus, nū de bobus cura est Deo? sed
aliud est cura aliud scientia. [numerati sunt.]
Veresurgat, nō quod capillus qui perijt ad
capillos resurgens addetur, id enim esset in-
decorum, sed quod ex tota massa hominum
mortuorum Deus resurgere faciet viuos, ita
ut & malè nihil depercat, & resurgentes nō
sint deformes, sicut cum artifex ex fuso are
antiquam renouat statuam.

Rupertus libr. 8. de glori. [nihil opertum.]
De malis actibus electorum aliquid opertū
manebit, beati enim illi quorum testis sunt
peccata, & item dissimulas peccata propter
poenitentiam, quo loco innuitur Deum dis-
simulare & obtegere peccata. Sed de bonis
bonorum actibus, de quibus mali male iudi-
cant, nihil non reuelabitur. Et quidem fre-
quenter Dominus non expectat diem iudi-
cij, sed in hac etiam vita suorum acta reue-
lat, etiam ipsis inuitis, pro gloria Dei, & pro
aliorum vtilitate, vide Paulum dicentem se
raptum in tertium cælum. Procul aberat ta-
men ventus miseræ vanitatis. [nolite timere.]
Rectè hic dicitur, Domine da quod iubes,
Petrus enim timore te negauit, esto er-
go tu fortitudo nostra. [Vnus non cadit.]
Est Deo prouidentia de omnibus iuxta il-
lud, quidat iumentis escam illorum, & pul-
lis coruorum inuocantibus eum. [confitebor
ego.] O quanta erit gloria, quod talis confi-
teatur, & quanta confusio, quod à tali erube-
scamur? Apostolus dicit, non confunditur
vocari eorum Dominus. Quorum? eorum
qui peregrinos se in hoc mundo putabant.
Contra ergo confundetur vocari Deus ci-
uium huius seculi.

S. Thomas. [non est discipulus.] Christus enim
passus est pro nobis, vobis relinquens exem-
plum, ut sequamini vestigia eius, & item, ma-
gnū gaudium estimare fratres meos, cum in
tentationes varias incideritis, & illud, ibant
Apostoli gaudentes à conspectu Concilij,
quia digni habiti sunt pro no. le. con. p. [quod
in auro aud.] Sed contra est illud, in occulto
loquutus sum nihil, sed intelligitur, nihil
quod non possit publicè prædicari. [Vnus
eorum non cadit.] Referendum est ad illud
leprosi curati, vbi vnus passer immolaba-
tur, alter liber mittebatur in desertum, id
verò non erat sine Dei prouidentia, sed di-
Pri. Tho. O s ces,

1. Corio. 9.

Psalm. 31.
Sapien. 11.

1. Corin. 13.

Matth. 16.

Psalm. 146.

Hebra. 12.

Iacobi. 12.
Aclor. 4.

Ioan. 18.

Leuiti. 14.

2. Corin. 7. cet. Paulus ait, non est Deo cura de bobus. Responde, plane Deo cura est de omnibus ut in Sapientia. c. 1. dicitur, sed non est Deo cura de bobus, ut de hominibus. Aliter enim prouidet pater familias filiis, quam seruis. Vnde de capillis erit cura, si quidem resurgent. Dices, ergo surgent longissimi? Respo. non dicit, capilli sunt ponderati, sed numerati, ut videlicet resurgant in eadem forma, licet non materia, resurget enim quod ad veritatem naturae spectat, quo ad speciem, licet quoad materiam, id surget quod ad perfectionem attinet. [pluris estis.] Quia omnia subiecit sub pedibus eius, & item ut praesit volatilibus caeli. [qui autem negauerit.] Aut verbo sicut Petrus qui negauit: aut factus, ut inquit Paulus, fatentur se nosse Deum, factus autem negant, hos negabit Christus.

Ican. 12. Simon de Caesaria libr. 9. capitul. 12. Christus vocat se magistrum & Dominum, erat enim, si igitur Rex noster in pugna percutitur, eius miles non desideat sub pellibus. Cur ergo turbamur, si aequum voluit Dominus sui & nostri esse conditionem? Imo ipse prior percussus est, ut nostrum pelleret timorem. [nihil occultum.] Dignum est Euangelium quod praedicetur, sed res est anceps ipsum praedicare, ad quod praedicandum omnes mundi terrores & minae conuenient, at verbum est lux, lucerna enim pedibus meis verbum tuum, est sanitas, milit verbum suum & sanauit eos, est ignis, igneum eloquium tuum, dignum profecto verbum quod praedicetur in caelis, & nisi praedicaueris in gehennam mitteris, si vero praedicaueris, cohibebitur te Christus. Est verò maior confessio factorum quam verborum, & plane a seruis, filiis, amicis hanc factorum exigimus confessionem. Nota, neminem pater ad patriam inducet, nisi quem filius confitebitur.

Roma. 12. Hugo. [sicut magister eius.] Qui facile iniurias ferebat, (nulli malum pro malo reddentes) qui non quarebat vindictam, (mea enim est ultio) qui prius faciebat quam dicebat, si quidem potius praeponeretur superhumere rationali. Exo. 28. [ne timeueritis eos qui.] Nolite enim timere opprobrium hominum, & blasphemias eorum ne metuatis, sicut enim vestimentum ita comedet eos vermis, & ibi, quis est tu, qui timeas hominem, qui quasi formidat, & alibi, ne timeueritis a verbis peccatoris, quia gloria eius stercore & vermibus est, hodie extollitur, & cras non inuenietur.

Daniel 7. [quod non reuelatur.] Quia iudicium sedit, & libri aperti sunt. [nolite timere.] Nolite enim

metuere quos gentes timeant. Seneca, Mors, luctus, & exilium, non sunt supplicia sed vitia tributa, paratus sum ea reddere, ubi me formator inuenierit. Strenuus miles nihil moratur equi iacturam, ut facinus perficiat, ergo nec tu corpus tuum, sanè rectius lingua libenter exhibuit & manum, dicens, de caelo illa possideo, propter eius leges despicio, meliora; me accepturum spero. [nolite timere.] Morsetur malorum sitis, est aliquando necessaria fac tu voluntariam, offer pro munere, quod redditur pro delicto.

Cetera. [predicatur in caelis.] Omnia mysteria Christiana tam sunt pura & nitida, ut non vereamur ea omnibus praedicare. [animam non possunt occidere.] Non enim possunt auferre animae vitam naturae, virtutis, beatitudinis. [timeat eum.] Cur timendus, cum malus non sit, & solum malum timeri debeat? Certè quia inferre malum potest.

Glossa interli. [pater fami.] Cui, scilicet, famulantur coelestia & terrestria. [animam non possunt.] Quia ea Deus corpori reddit. [vestri capilli.] Vt taceam de tota corporis massa. [nolite ergo.] Sed vestri curam in eum projicite.

Glossa ordi. [qui confitebitur.] Fide per dilectionem operante. [confitebor ego.] Id est, per filium habebit accessum ad patrem.

Lyra. [sufficit discipulo.] Non conculcari & affligi plusquam eius magister. [nihil operatur.] In die iudicii omnia merita & demerita iussu iudicabuntur. [in caelis.] Secundum aliquos tecta erant deambulatoria in circuitu templi ubi verbum Dei praedicabatur.

Innocentius tertius ut refertur de heretici capitulo. cum ex in iuncto, docet non esse praedicandum in coeliabulis, ut heretici faciunt, sed publice, ex autoritate Ecclesiae, qui verò se a Deo missum iactat ad praedicandum, id miraculis probet, sicut fecit Moses.

D. Augusti. ut refertur de penitentia. d. 3. ca. adhuc, torfit illum locum, (omnis qui confitebitur) ad confessionem, in hunc sensum. Omnis qui peccatum suum confitebitur, saluus erit. D. Fabianus Papa iubet subditum non accusare suum pastorem nisi hereticum, ne sit discipulus super magistrum. Ita habetur in eius. 2. Episto. decretali. D. Diuus Anacletus Episto. 1. Docet praedicatorem debere esse constitem, tum quia est fundatus supra petram, tum, quia ei iubetur non timere mortem. D. Diuus Felix Papa. Episto. 2. Ex illo, animas non possunt occidere, docet animorum immortalitatem.

D. Diuus

D. Diuus Euthychianus Papa Episto. 1. ex illo qui me confitebitur, docet in Christo duas adorandas esse naturas, eiusdem enim est periculi, vel deitatem vel carnem in Christo non confiteri.

Nolite arbitrari quod pacem.

D. Hierony. Ad fidem Christi totus mundus contra se diuisus est, siquidem qualibet domus fideles habebat, & infideles, missum ergo est bellum bonum, ut rumpetur pax mala. [veni separare.] Idem habetur Michae. 7. [qui amat patrem.] Recte dicitur ordinare in me charitatem, ordo vero hic est, ama patrem, sed post Deum, odiū enim in patrem, qui contra Deum est, religio est. [qui non tollit crucem.] Apud Lucam additur qui non tollit crucem suam quotidie. Nec enim sat est semel habere ardorem fidei. [in nomine propheta.] Qui carnaliter recipit prophetam, non recipiet mercedem, vel aliter. Ne recipias personam sed nomen, etiam si ludas sit, nomen prophetae recipere, & mercedem recipies. [calceum aqua frigidam.] Ne cauteris deesse tibi ligna ad calcandam aquam.

Diuus Augusti. in quaest. super Matthae. qd. 3. [aduersus patrem.] Id est, diabolum, qui fuit pater peccatoris. [aduersus matrem.] Id est, mundanā ciuitatem, quam nomine Babilonis, Sodoma, Aegypti sacra scriptura commemorat. [aduersus fratrem.] Id est, Ecclesiam aduersus synagoga, quae secundum carnem peperit Christum Ecclesiae spolum. Domestici vero dicuntur, cum quibus antea consuetudine erat implicatus. Id est de salutaribus doct. c. 21. Si parentes animas, quāto potius Deū, qui pro te crucifixus est, cui debemus beneficia a parentibus accepta. Si igitur hi a cultu Dei nos prohibent, nec eos sepelemus.

Diuus Ambro. lib. 7. in cap. 12. Lucā Dominus qui iussit proximos diligere, & qui est pax nostra, nulla praecepit inter parentes cum filiis discordia, ergo non dicit, odio patrem habendum, sed parentem parentum praefendum. Plane filii, sunt Dei beneficia, amandus est potius qui dedit, quam quae dedit. [erunt quinq. in domo vna.] Qui sunt hi quinq. si quidem sex personarum est mentio in Euangelio, patris, filii, matris, filiae, socrus, nurus? Domus spiritualis homo est, hic sunt duo, scilicet, corpus & anima, quae imperare debet, sunt in te, scilicet, potentia irascibilis, concupiscibilis, rationalis, haec quinq. per Christum diuiduntur, quae in peccato con-

ferant, vel aliter, per gladium verbi, anima nostra diuiditur contra motus proprios, qui sunt filii sui.

D. Gregor. 3. parte Pasto. ad mo. 23. vehementer nos Dominus ad pacem admonet. Pacem, inquit, seruare cum omnibus, & san- ctimoniam, sine qua nemo videbit Deum. Qui ieiunāt, laudāt quidem Deum in tympano, id est, in pelle sicca, sed si discordāt, non laudant in choro, id est, societate, Dominus iubet nos silem habere, & pacem, non enim admittit Dominus munus ante altare sine reconciliatione. Vide tamē, ne dum nimis pacem amas, prauos hominum seras mores, Dauid dicit, nonne qui oderit te oderam, & tribus Laui manus suas consecrauit malorum peccata puniens, & Phinees laudatur quia percussit peccantes, & Dominus dicit, non veni pacem mittere sed gladium. Porro dum corrigis peccata, vide ut pacem serues interius, cum his qui oderunt pacem eram, inquit pacificus, & Paulus, nolite ut inimici existimare sed corripite ut fratrem. Idem homi. 20. in Euangelium Lucā. ca. 3. qui pacem prophetam, adiuvat eum ut prophetet & praedicet, ergo qui habentibus spiritualia dona, temporalia tribui subsidia, cooperator est in spiritualibus, & per hoc diuites se virtutibus pauperum inferunt, si eos alunt, vnde in Isaiā Dominus promittit cum myrto & oliua ponendam vltimum & abietem, cedros & spinas, cedri sunt spirituales, qui sunt bonus odor Christi, spinae qui peccatores pungunt, myrti sunt compalsiui, oliuae misericordes, abietes sunt ignari sed contemplatiui, cum his ponitur vltimus, id est, diues, qui eas sustentat, suos enim efficit fructus, qui bene sustentat alienos.

D. Chrysost. homi. 36. [non veni pacem.] Si bella venis mittere, quomodo intrantibus Apostolis in domū, iubet dicere, pax, & cur te nascere datur pax? & propheta omnes in tuo aduentu pacem praenuntiauerunt futuram. Certè quia tunc vera pax est, cum projicitur, quod erat tabidū, quando factiosi repelluntur. Ita enim medicus sanat infirmum, & dux seditionē sedat. Ergo Dñs nō modo bella ciuilia, sed intestina adducit, etiam inter eos qui necessarii vniuersis erant adstricti, si tibi haec dura videntur: ita factum videbis Exodi. 22. nu. 25. Vt ergo summe nos ille dilexit, summam attulit beatitudinem, summam etiam exigit obedientiam. [qui amat patrem.] Ita habetur Deuteronomio. 33. Qui dicit patri aut matri, non noui te, hic seruat eloquia mea,

mea. Hæc igitur doctrina, & filios grandis animi facit, & parentes admonet, ne in fide filios suos turbent. Nec solum patrem & matrem, sed & animam meam odituros sum, non utcumque, sed usque ad mortem, violentam, & probrosam. id est, usque ad crucem. Mirum est quomodo illi hæc audientes non à Christo aufugerint. Mira virtus Christi, hæc illis persuadentis. Vide tamen, quam utilitatem promittit, si durum tibi videtur odire animam, quia amas animam, ideo hæc ratione ama, ut serues eam. [qui vos recipit.] Digni erant Apostoli se & sua despicientes, orbem ut Leones debellantes, qui ab omnibus recipere mercedem, quod scilicet, simul recipere patrem & filium. [in nomine iusti.] Si enim alia causa seculari aut terrena in seipsum: carere mercede, uti ut Prophetam, mercedem talem, qualem ille recipies. Iuxta illud, ut vestra abundantia, vestra inopia sit 1. Corin. 3. supplementum. Dices, & quis est nunc Apostolus? certe non id ex persona recepti, sed ex voluntate pendet recipientis, quod enim Math. 23. vni horum fecistis, mihi fecistis. Dices, ocio si sunt, mali sunt. At tu etiam ociosus es, & peccatorum ingluvie demeris, Deus tamen quæ sua sunt bona à te non prohibet, cur tu à confidelibus tuis negas? Autor in nomina. homil. 26. Est pax bona, quæ est inter bonos, de qua dicitur dominus diuisa cadet, & si inuicem mordetis videte ne consumamini. Altera est mala pax, quæ est inter infideles & iniquos, qui si aliqua discordia sepantur, ne iniqui sint, bona hæc discordia erit, id Dominus venit facere, mittens verbum suum, gladium acutissimum, bonos ab errore, malos ab excusatione præscindens, bonum enim malo mistum est. Per gladium hunc, bonum à malo resurgit, malum à bono separatum cadit. Sane diabolus cupit detinere fidelem cum infideli, ut ab hoc corruptatur. At fides ab hoc separat, dicens, exite de medio eorum, non enim immundo periculum est si mundum tangat, sed mundo periculum est, si tangat immundum. [tollat crucem.] Ille tollit crucem, qui paratus est quotidie omnia subire pericula, etiam mortis, potius quam Christum negare. [qui non odit.] Christus mortuus est pro nobis, qui poterat non mori, si voluisset, moriamur ergo propter illum, qui etiam si velimus, non mori, non possumus, Dominus sine premio pro seruo moritur, seruus ergo pro Domino cum premio

moriatur. [qui recipit vos.] Si qui recipit minimum, recipit Christum, quæ potius, qui recipit Apostolum, recipit Christum. [in nomine iusti.] Id est in nomine Christiani. [recipiet mercedem Prophetæ.] Id est, recipiet aqualem cum Prophetâ mercedem: is qui laborat, & qui laborantem, propter Deum, refrigerat, sanè si recipit Prophetam alia causa, mercedem boni operis recipiet, sed non qualem propheta. [calicem aquæ.] Iustus iudex, verbo ocioso statuit poenam, ergo calici frigidus mercedem. Non ergo habet mercedem, quia aliquid est quod dat, sed quia magnus est propter quem dat. Iam si frigidæ aquæ mercedem dat, dabit etiam volutatem, si opus facere nequit, nam si potest facere, nec facit, inexcusabilis est. Dices, cur ergo dictum est, recipite iustum, & ne dederis impio? Certe quia minima merces est dare impio, Paulus vero dicit, operemur ad omnes, maxime vero ad domesticos fidei.

Eutimius. [sed gladium.] Quomodo ergo cæcatum est, in terra pax? certe quia gladius hanc in terra pacem faciet, gladius vero est, amor quo est ipse diligendus. [aduersum patrem.] Ergo fortius virum contra coniugem, hic enim amor ad seipsum est, ille naturalis. [tollat crucem.] Id est, mortem ad mundanas voluptates. [qui inuenit animam suam.] Non eam exponens tempore martyrii. [mercedem.] Hoc dicto domos fidelium, qui Christum amant, Apostolis aperuit.

Diuus Hilarius. Cano. 10. [patrem.] Id est, peccatum. [matrem.] Id est, infidelitatem. [crucem.] Quia qui Christi sunt, carnem suam crucifixerunt, & certe Christo indignus est, qui crucem non accipit, in qua compatiatur, commoriatur, ut conspultus conresurgat. [perdet eam.] Detrimeto enim brevis vita, fœnus immortalitatis acquiritur. [qui recipit vos.] Christus in nostra carne receptus, in nos transfusus est: ita qui Apostolum recipit Christum & patrem recipit, si quidem in Apostolo, non aliud recipit quam Christum. [mercedem iusti.] Par merces deputatur, sit enim iustus, qui recipit in nomine iusti. [minimis.] Si peccatoribus das, sub nomine tamen discipuli, mercede non caret.

V. Beda. lib. in Luca. 4. cap. 55. ad fidem Christi mundus contra se diuiditur, ita dictum erat, ecce Dominus ascendit super nubem leuem, & egredietur in Aegyptum, & mouebuntur simulachra Aegypti à facie eius, & concurrere faciam Aegyptios contra Aegyptios. [duos contrarios.] Tres sunt, qui fidem

fident trinitatis seruant, duo qui hanc fidem non habent. [nemini dicitur.] Cur iubet odire patrem, qui inamicos diligere mandas? certe ea ratione odire debet patrem, quo & animam odire iubet, eam enim odire est, eius carnalibus desideriis non acquiescere. [tollit crucem.] Qui per abstinentionem macerat carnem, aut per compansionem salutem ut suam reputat miseriam. [non venit mittere pacem.] Quomodo mundus dat, alioquin pacem suam dat, & relinquit discipulis suis, nam fructus spiritus est pax, & gaudium, huius patris ipse est princeps, pacificans per sanguinem suum quæ in terris, & in celo, hæc pax est remissio peccatorum. [qui inuenit animam suam.] Id est, qui non tollit crucem, ut suauiter viuat. [qui recipit vos.] Ita sane Dominus sit sollicitus sui Apostoli, pauperis, & mendicis. Pater enim & mater reliquerunt me, Dominus autem assumptus me. [qui recipit vos me recipit.] Et ideo merito hospes adoratur, si quidem in eo recipitur Deus, unde Abraham adorauit Angelos quos recepit, adorans in ipsis Deum.

Diuus Thomas. [pacem.] Est mala pax, de qua, tot mala pacem appellant. [domestici eius.] Ita dictum erat, persequamur eum ab omnibus viris, qui erant pacifici mei. [patrem plusquam me.] Ita Iob, Deum homini non æquabo. Si enim amas patrem, quia pascit te, magis te Deus pascit. Demum Deus diligendus est ex toto corde: pater non ita. [sequitur me.] Gloria magna est sequi Dominum. [qui inuenit.] Is qui ad Martyrium petitur, propè est ut perdat animam, & ideo si non exponit eam, dicitur inuenire. [in nomine Prophetæ.] Non enim solum qui facit est dignus mercede, sed etiam qui consentit facientibus. [mercedem non perdet.] Quia dictum est, ecce merces eius cum eo.

Simon de Cassia. lib. 9. ca. 24. Fecit Deus mundum pulchrum, cuius pulchritudine corpus nostrum & anima lecta, ex summo in imum detrusa est, hisque rebus colligata, hæc pacem cum seculo venit Christus auertere homines auellens à seculo, si enim quia ineraffatus es, & dilatatus dereliquisti Deum, hanc pacem gladio spiritus destruas, gladius spiritus est biceps, ut affectus noster à seculo & impertinentibus diuellatur, nolite ergo diligere mundum, nec quæ in mundo sunt, nec item conformemur huic se-

culo, &c. Et nota, Lucas loco gladii posuit ignem, ut ardere nos faciat in amore supernorum, & illuminet, ut contemnamus externa. Item nota, [inimici hominis domestici.] Hostes nostri sunt, nihil enim adeo nobis nocet, ac domesticorum blanditiæ. [perdit animam.] Is perdit, qui hoc mundo vitatur, ac non vitatur, qui reliqua arbitratu stercora, quæ granum frumenti cadere faciunt in terram, nec æternis iungitur, qui à temporalibus non diiungitur. [qui vos recipit me recipit.] Ut Apostoli humiles sint, videntes non se, sed Christum in se recipi, & ut sint alacros, scientes non suis sed Dei vocibus auribus hominum intonare, qui enim nuncium regis spernit magna dignus est poena.

Hugo. [sed gladium.] Quia maledictus qui prohibet gladium suum à sanguine, & lectulum Salomonis. 60. fortes ambiunt habentes gladios, sed ut quia multi nunc gladios habent, sed inuolutos. [qui non habet gladium.] Super quem videritis Tau, ne occidatur, Tau signum crucis est. [sequitur me.] Non enim bene sequitur, qui aut inuitus, aut propter lucrum sequitur, ut Simon Cireneus. [qui inuenit animam suam.] Ut, scilicet, in labore hominum non sit, vel usufruatur bonis, hi vero qui ducunt in bonis dies suos, in puncto ad infernum descendunt. [qui perdidit.] Ut habeatur ab impijs in derisum. [propter me.] Quia Martyrium non facit poena, sed causa. [aqua frigida.] Contenti ergo sint prædicatores aliquando aqua frigida.

Caletanus. [pacem.] Omnem pacem non mittit Christus, ergo præponendus est Christus, patri, matri, etiam tibi. [qui non accipit crucem.] Non dicit, qui non se crucifigit, sed qui illatam non fert Crucem, is vero non baiulat, qui se Christo præponit, eadem enim poena est non baiulantis, & non odientis animam suam. [perdet eam.] Peius erit damnato habere suam animam, quam ea carere, desiderabunt enim mortem, & fugiet ab eis. [mercedem Prophetæ.] Mercedis prophetica erit particeps, sed non tantæ ac ipse Propheta.

Glossa interli. [domestici eius.] Non possunt esse iura pacis inter quos est bellum fidei. [qui perdidit animam.] Paratus omnia perdere, propter amorem meum. [mercedem.] Qui in vobis sum.

CAP V T. XI.

Et factum est, cum consumass.

Ioan. 11.

Ius Hieronymus, nō sicut ignorans interrogat Ioānes, ipse enim ignorans Christus demonstrauerat, dicens, ecce agnus Dei, sed sicut dominus interrogat de Lazaro ubi posuisti eum, ut audientes pararetur ad fidem. Ita Ioannes breui ab Herode interficiendus, discipulos mittit ad Iesum, ut hac occasione videntes eius signa, in eum crederent, cui prius inuidebant ut haberet Ioannis. [Tu es qui venturus es.] Nō dicit, qui venisti, sed qui venturus es, ut sit sensus, ego vix te monstravi, nunc etiam inferis nuntiabo te venisse, an quia indignus es morte, alii ad moriendum mittes? [respondens.] Ioānes nō per se, sed per discipulos interrogauerat, ita Christus non per se, sed per signa respondet, ut scandalum cesset discipulorum. [pauperes Euange.] Non minus signum est pauperes & diuites, in predicatione Euangelij esse pares, quam cecos videre. [beatus qui non scandalizatur.] Id ad nuncios spectat.

D. Augustinus, 20. de sanctis. Ioannes ad Christum mittit, id est, lex ad Euangelium, quae lex quasi ignorantia & obscuritatis carcere clausa, id est, sensus intra literam, sicut Ioannes erat intra carcerem. Dum autem lucerna ardens mittit ad Christum: inter densissimas tenebras iustitiae solem demonstrat, sermone vero 21. duo discipuli, duo forte sunt populi gentium & Iudaeorum, quos lex ad gratiam mittit.

D. Ambrosius, lib. 5. in Lucam. c. 7. Ioānes inquit. Ego vidi & testimonium perhibui, quomodo ergo nunc quasi ignorans interrogat? Significat ergo legem, quae per fidem pectoribus velut carcere tenetur conclusa, hanc sine dispensatione testimonij Domini, exire nequit. Est quidem figura Baptismi in nube, mari, petra: est figura Christi in agno, sed hanc suam plenitudinem accipit in Christo, nutant enim verba sine factis. Duo vero discipuli nos omnes sumus, qui vidimus in Apostolis signa quae fecit Christus, & per manus Thomae vulnera Christi contrectauimus. Igitur nunc qui legem legunt, dicunt, tu es qui venturus es? At si Euangelium

legant, legent cecos vidisse, & dicent, nos non oculis vidimus cecos vidisse, nos non oculis nostris, contra etiam de verbo videtur. Iam in Psalmis deimus. Dominus erigit elisos, Dominus illuminat cecos. Si igitur hanc Christus facit, verum est Dominus esse, sane & ante Euangelium illuminatur Tobias, sed non ab homine, Elias suscitatur mortuum, orando, non iubendo, Eliseus leprosum mundat in figura baptismi, rara haec. [beatus qui non fuerit scandalizatus.] Etiam Christus crucifixus electis scandalum est, sed nullius maius diuinae personae testimonium, quam vnum se pro toto mundo obtulisse, & equidem ita a Ioanne praenuntiatur erat, dicens, ecce Agnus Dei, qui tollis, &c. [Matth. 3.]

D. Chrysostomus, homil. 37. Quæstio Ioannis est implexa. An non tu Ioannes es, qui dixisti, non sum dignus soluere eius corrigiam calceamenti? an non audisti, super quem videris spiritum descendente? an non tu dixisti, ego autem te debeo baptizare? & ille est qui baptizat spiritu & igni? qui fieri potuit, ut quem clausus in vtero adorasti, nunc editis ab eo miraculis, & a te vita plane angelica facta, dubites qui sit? Causa ergo fuit, ut discipuli Ioannis invidia de Christo succenssi opera Christi videntes, illi crederet, & haerere. Nec enim Ioannes patiebatur suos discipulos Christum non sequi, nec id ab eis suo verbo impetraret, Christus vero cor Ioannis videns, non respondit, ego sum, sed quod certius est, respondit factis. Et iam quod quidam dicunt, nescisse Ioannem an esset Christus moriturus, rationale non est, falsus enim est Ioānes Christum esse agnoscere, ergo moriturum pro peccatis, ut hostia. Item dixit, hic baptizat spiritu, ergo intellexit post resurrectionem missurum spiritum quo baptizaret, ergo & mortem intellexit. Et si alij prophetae intellexerunt Christum moriturum, multo vehementius Ioannes. Nec ferendi sunt qui dicunt Ioannem interrogasse, an ipse esset Christus moriturus, quem apud inferos praedicaret. Siquidem apud inferos non est praedicatio. In inferno enim quis confitebitur tibi.

Aut in nomina. Homil. 27. Ioannes, species homo, gratia Angelus, secundum corpus claudebatur in carcere: sed animo versabatur in coelo. Mortem illi inferebat Herodes pro poena, ille accipiebat pro gaudio non ergo de suo periculo timidus, sed de discipulorum, mittit ad Christum, optat enim patet filios fidei commendare tutori, imò verius

rius pedagogus moriens filios suo vero commendat patri. Ita Ioannes filios Christi Christo commendare desiderat. [animum expe.] Plane expectamus Antichristum, quem recipient, qui Christum abicient. Videns igitur Christus cor Ioannis, non fuisse interrogare, sed discipulos mittere, ut viderent, dicit, videte vos ipsi quae facio, o Christi misericordiam, fecit tunc miracula plura, ut pauculos lucraretur, quia plus aestimat paucos iustos, quam mundum peccatoribus plenum.

Eutimius. [beatus qui non fuerit scandalizatus.] Sciebat enim discipulos Ioannis fuisse scandalizatos, quod Christus manducaret cum publicanis, quodque eius discipuli non ieiunarent, ut supra dictum est.

D. Hilarius, Can. 11. Domini testimonium quod sequitur, de Ioanne, non sinit credere, eum dubitando interrogasse, an ipse esset Messias. Ergo lex in Ioanne, hominum vincula vitij, ad Christum, id est, ad Euangelium suos mittit, ut visis factis Christi, verbis crederent Ioannis de Christo. [qui non fuerit scandalizatus.] In cruce, scilicet, de qua dixerat, qui crucem non baiulat, &c.

Beda, lib. 2. in Lucam. c. 27. [qui non fuerit scandalizatus.] Visis mirabilibus Christi nemo debuerat scandalizari, sed mirari, sed quia ex morte eius plurimi scandalum sumplerunt, ideo ait beatus qui non scandalizatur.

Rupertus, lib. 9. de gloria & honore. Petrus dixit, Deus qui praenunciavit per os omnium prophetarum, pati Christum, impleuit sic, quid ergo Ioannes plura prophetia ignorabat, quod scirent omnes prophetae? Cur ergo interrogat? certe ut ipse Dominus se faceret Christum verbo, sicut fatebatur facto. Plane Christus nō se hoc nomine nominabat, nec nominantes, nominare sinebat, ut infra habetur, ne videlicet si sic se nominaret, mortem sibi accelerasset. Illud enim regium nomen erat Iudaeis & Romanis inuidiae plenum. Donec igitur Euangelij sacramenta perficiuntur tacet suum Christum nomen, ubi vero perfecta erat praedictur publicari etiam a pueris acclamantibus, Dominus ergo interrogatus an ipse esset, tacet verbo, & prodit facto. Imò & prodit verbo tacite. Cum enim ipse fateatur Ioannem esse Angelum de quo Malachias praedixerat, plane etiam fateatur se esse illum dominatorem, qui statim post illud Angelum erat venturus ad templum sanctum suum. Nam licet Ioannes testimonium perhibuerit Christo, optabat ille tamen maius testimonium quam suum, id est, optabat ut Christus sibi

testis esset. At Dominus inquit, vos nescitis ad Ioannem, & ille testimonium perhibuit de me, sed ego testimonium habeo maius Ioanne, scilicet, opera quae facio.

D. Thomas, respondet argumentis Diui Chrysostomi, quod Ioannes erat defensor ad inferos praedicaturus non dānatis, sed pauperibus Christi aduentum ad eorum gaudium.

Simon de Cassia, lib. 3. capit. 2. [tu es qui venisti.] Non querit de primo aduentu, quia iam hic factus erat, nec de aduentu ad iudicium, quia hic longe distabat. Erat ergo quæstio an esset venturus ad mortem? de qua dicit, beatus qui non fuerit in me scandalizatus. Sed Ioannes in vinculis significat peccatorem in vicijs, solus enim ille effugit Herodiana vincula, quem eripit Christi gratia. Quia vero rumor operum Christi peruenit ad omnem incarcerationum in vicijs: o si tunc, vinculus mitteret duos discipulos, scilicet, intellectum, & affectum: qui a Domino veram doctrinam discerent. His ergo dicit dominus, dicite vineto, quod multi ceciderunt nunc vident: spiritus mali verbo Dei tanguntur: claudicatio dilectionis in vtramque partem sanatur: morbi contagiosi leprosum sanantur: inobedientes verbo Dei, per eius auditum obediunt: & demum paupertas quae hactenus habebatur odibilis & abiecta, nunc habetur in pretio. [beatus.] Rogemus Deum, ut cum inualuerit regnum sataranicum, fidem firmet in nobis, ne fidei aut rationem quæramus aut experimentum.

Hugo Cardin. Ioannes est gratia Christi, quae detinetur in vinculis peccatorum ne proficiat. Veritate enim Dei in iniustitia detinetur. Aut in vinculis carnis, quia corpus quod corrumpitur aggrauat animam. Aut in vinculis tribulationum, in quibus erat Isaac, cum erat Domino offerendus. Aut in vinculis religionis, iuxta illud inijce pedes in compedes illius. Cū ergo audisset in vinculis, quia dictum est sola vexatio dabit intellectum. [opera Christi.] Quae ipsa sunt vincula, de quibus dicitur, in funiculis Adam trahā eos. Osee. 11. Quid vero est, quod Ioānes fateatur in deserto, in carcere vero non fateatur? Significat quosdam literatos, qui in paupertate dicunt veritatem: at in vinculis diuitiarum, in compedibusque regum dissimulant.

Caieta. [tunc es.] Tunc esset expectatus ab omnibus, tū proclamatus a Prophetis: [quae audistis.] Miracula priora, & quae vidistis praesentia, ut ex ipsis conuincamini. [pauperes.] Id est, suscipiunt latum nuntium, liquidem

si quidem bona terrena ad diuites prius veniunt, per quos pauperibus communicantur: at celestia bona prius ad piscatores venerunt, & per eos ad reges & reliquos perueniunt. Quod recedat inter miracula Christi, & nota. Pauperes spiritu, id est, non affectos diuitijs letum regni celorum nunciū recipere. [beatu]. Id dixit ut Ioannes pramuniret discipulos suos, ne in Christi morte offenderetur, si quidem & discipuli Christi in eius passione sunt scandalizati.

Lyran. notat, quod etiam si humilis doctor sciat veritatem, tamen ad aliorum confirmationē, debet remittere ad sapientiores.

Illis autem abeuntibus.

D. Hieronymus. Quia turba circumstantes putabat Ioannem dubitasse, de illo, quem digito monstrauerat, ut intelligerent, non si bi Ioannem, sed suis interrogasse discipulis, ideo dicit. Num Ioannes calamo leui est similis: num quærit vestes aut dapes? Ex quo ostenditur, austeram prædicationem vitare debere principum aulas. [plusquam propheta]. Quia alij dixerunt eum esse venturum, quem Ioannes digito monstrat, & aqua baptizat. [non surrexit maior]. Internatos qui ex concubitu nati sunt, eo excluso qui ex virgine natus, & nota, non eum omnibus prætulit, sed equauit, dicit enim non surrexit maior. [qui minor est]. Quidam de seruatore dictum id voluit, nos vero simpliciter dicimus, omnis sanctus qui iam cum Deo est, maior est eo, qui constitit in prælio, maius enim est iam vicisse, quam adhuc pugnare. [violenti]. Grandis est violentia in terra generatos, celorum regnum querere, & id possidere per virtutem, quod non tenuimus per naturam. [lex & propheta usque ad Ioannem]. Non negat post Ioannem alios fore Prophetas, sed quod quæ illi dixerunt futurum, sit iam in Christo præsens. [ipse est Elias]. Non secūdum stultam meremphichosin, sed quod eandem habuerit cum Helia spiritus mensuram, ut enim Elias Achab: ita Ioannes reprecendit Herodem.

D. Augusti. Contra aduersa, legis. lib. 2. ca. 5. [qui minor est in regno]. Regnum primo accipitur pro beatitudine æterna, ubi Angelotum minor est maioribus qui portant corpus quod corrumpitur. Sed secundo si accipias regnum celorum pro ecclesia, is minor in regno, debet Christus intelligi, qui licet ætate minor esset Ioanne, erat tamen digni-

tate maior. Idem in. q. vete. & noui. testa. quæstio. 26. Helias est Ioanni par, non maior. Idem homi. 44. in libr. 50. homi. Ioannes de sterili matre, de sene patre, tantus fuit, ut putaretur esse Christus: tātus ut eius solius natalem celebraret ecclesia: sicut Domini: tantus ut Gabriel qui Christum annuntiavit, annuntiaverit & Ioannem: merito ergo inter natos, &c. Idem homi. in natali Ioannis. [violenti]. Mens humana diuersis illecebris denicta fugit laborem, expetit voluptatem, & vix adducitur, ut vite prioris consuetudinem excludat, sed cum bellum passionibus indicit, violentiam sibi facit, nec enim si ne violentia fieri potest, ut ex abundantia & delicijs, ad famem & crucem veniatur, & ex altero alter homo efficiatur, horum verò est regnum celorum. Est autem duplex crucis genus, alterum corporale, à corporalibus delicijs abstineret: alterum spirituale, multo pretiosius in conspectu Domini, scilicet, motus animi regere, perturbationesque moderari, qui hæc facit, velut prærupto passionum muro ad cælum contendit. Vim itaque sibi anima facit, ut palmam laborum quam ei multum cupere contendunt, sibi seruet, quasiq; excubantibus inimicis obfessos fructus decerpere, & prædam ecclesie thesauri quasi de medio incendio seculi reportare. Idem de sermo. Domini in mon. capitul. 25. Quanta vis est inimicos diligere, uxorem filios patrem & matrem odire? igitur regnum cælo. vim patitur.

D. Ambro. libr. 6. in. ca. 7. Lucæ. Deserto hic mundus comparatur in quo negat Dominus esse imitandos inflatos feniu carnis suæ: quos vita hæc mobilis inquietat, verò arundini comparandos: in quibus solidæ inficitur nullus est fructus: qui intus inanes, foris speciosos sectantur. Arundines sumus nulla validioris naturæ radice suffulti: quos facile aura prosperior mouet, inopes ad suffragandum, faciles ad nocendum. Arundines fluuios amant: & nos ita labentia atque caduca. At si arundinem euellat, & folijs spoliat, calamus fiet, ad scribendum idoneus, ita & ta veterem hominem exue, attemperato Christus ut eius calamus fias, tinge te in spiritu & sanguine Christi. [qui mollis]. Significatur Ioannes habuisse asperam vestem, id est, vitam cruci Christi dicatam, tunica enim Ioseph fuit eruentata. [plusquam propheta]. Priores enim cupierunt videre, quæ ille vidit & baptizauit, non tamen Ioannes est maior illo propheta de quo Deute. dicitur.

147,

tur, prophetam suscitabit Dominus, &c. Sane Ioannes angelus est, sed natus de muliere, ideo minor angelis veris, qui de muliere nati non sunt. [valenti rapiunt]. Scilicet, gentes à Iudæis, sicut heremio illa rapiunt sibi filium antequam eam filia archisynagogi reciperet, & Chanana rapuit panem filiorum. Rapiamus ergo festinemus, nam pascha non manducatur nisi festinanter.

D. Grego. li. moral. 33. ca. 4. calami apellatione verbum significatur, ut ibi, lingua mea calamus scribæ, verbum enim nisi scribatur non manet, quia igitur Christus verbum est manens ideo, lingua scribenti comparatur. Cum autem dicitur. In cubilibus ubi habitabant dracones orietur viror iunci & calami, ibi intelligitur per calamum doctrina Apostolorum. Secundo calamus intelligitur mens mobilis, ut in hoc Euangelio. Tercio calamus intelligitur homo gloria temporalis, nitens, ut cum dicitur, fulgebunt iusti sicut scintille in arundinetis, id est, inter homines quantumuis gloriosos, in quorum calamorum secretis diabolus dicitur habitare, qui enim vacuum habent cor, illud diabolus ad quiescendum offerunt, dictum enim est, quod spiritus nequam inueniens domum vacuum, intrat in eam. Idem in Ezechiel, homi. 9. arundo vento agitata est, qui vel detractione deiecit, vel laudibus erigitur. Idem in Euangelio, homi. 21. Adiebus Ioannis poenitentia prædicatur & peccatores ad regnum inuitantur, cum autem ad cælum non admittantur nisi iusti, si peccatores poenitentes recipiunt, certe in alienum locum irruunt, quare violenti rapiunt illud, gaudet vero Deus hanc sibi violentiam fieri ut fletibus acquiramus, quod meritis non possumus.

D. Chrysost. homi. 38. Turba credere poterat Ioannem ex carcere factum timidiorē, aut leuiorem: ideo Dominus ostendit se nosse illorum arcana, & quod illi credebant, diluit ipse: diluit autem ex ipsorum etiam opinione, qui virum tantum exissent videre, suis ciuitatibus dimissis. Est igitur homo inconstans arundo, at Ioannes est omni lapide firmior. Porro quia mollis vestitus quosdam natura constantes mobiles facit, ideo addit Dominus Ioannem non esse mollibus vestitum. Demum probat Ioannem mobilem non esse, quia si esset, licebat sibi in Herodis aula versari, & catenas euadere. [sed quid existit]. Laudauerat Ioannem à vulgi opinione, ab aspero amictu, à culta eremo. Nunc propria eum autoritate laudat. Demum propheti-

ca voce laudaturus. [maior est Ioannes]. Maior Ioannes prophetis, quia propinquior Christo ita enim dicit, ego mitto angelum meum, ante faciem tuam, at qui ante faciem est, proximus est. Nam qui regibus assunt maiores sunt. [inter natos]. Quod Ioannes sit maior natis mulierum confirmat eius vita, quæ superata omni necessitate naturæ, ab hominibus alienus, Deo fuit familiaris, mitis simul, & acer, quod eius verba declarant. [qui minor est]. Ne crederetur esse Messias, ideo Dominus se maiorem esse pronunciat, licet opinione vulgi minor esset, putabant enim eum esse edacem, & vini potorem. Quod verò Christus sit Ioanne maior probat facite. Primum, quia lex & propheta usque ad Ioannem, cur ita? Certe quia venit Messias quem lex & propheta prænunderant, maior ergo Messias Ioanne. Secundo quia plures discipulos Christus facit, & regnum Dei maiorem violentiam patitur à discipulis Christi. Tercio, quia Ioannes est Elias. At Elias erat mittendus ante Dominum, ergo Ioannes mittitur ante Dominum suum ut ex Malach. 4. habetur. Quare recte subdit, qui habet aures, ut torpentes excitet in occursum sui Messie.

Author in nomi. homi. 27. [abeuntibus illis]. Castigat eos qui in facie laudant, vel cum ad sunt, qui laudato laudes renunciet, & quidem si sapiens laudatur in facie, flagellatur in corde, si insipiens laudatur, non erat ille laudibus dignus. [calamus]. Est carnalis homo, in quo non est medulla virtutis. Mollibus indutus est amicus seculi huius, at Ioannes intrauit mundum, ut contemneret mundum. [plusquam propheta]. Quis enim fuit ante propheta, quam natus? Propheta donum prophetiæ recipit a Deo Ioannes donum baptismi dat Deo. Propheta de longe Christum prænunderat, Ioannes demonstrat. Propheta de Deo loquitur: Deus loquitur de Ioanne, ut apud Malachiam inuenitur. Ioannes Christum dicit agnum, Christus dicit Ioannem angelum, & profecto maius est angelum esse, cum sit homo, quam si angelus natura esset, siquidem angelus nomen est naturæ: sed quod angelus homo sit, gratia est, & aduertenter dicit, ille angelus, multæ enim stellæ sunt, sed una est ante solem, scilicet, Luciferus. Ioannes est vox clamantis, quanto ergo vox est propinquior verbo, tanto Ioannes Christo. Alij propheta non faciunt prophetas, sed Ioannes matrem suam prophetam facit.

Pri. Tho. P Sed

Ioannes laudat.

Matth. 3.

Sed attende Ioannes natus mulieris, quia de muliere originem habet, sed Christus non est natus mulieris, quia de Spiritu Sancto originem habet, licet sit Christus natus de muliere. Iam cum Christus se solum præposuerit Ioanni videtur nullus Ioanne maior nisi Christus.

Eutymius. [lex & propheta] *vsque ad Ioannem.* Quia vsque ad eum sunt venturorum prænuntiationes, ab eo verò, per Christum sunt eorundem futurorum exhibitiones, vel secundo simpliciter est intelligendum, quod Ioannes sit omnium prophetarum ultimus qui Iudæis ad prophetandum mittetur.

Diuus Basilus in serm. de rerum abdicatione. [violenti.] Violentia hæc est assidua & actis corporis in laboribus fatigatio, voluntatem propriam, & omne laxamentum abnegans vt Christi præcepta perficiat.

Diuus Hylarius cano. 11. Arundo est homo exterius placens, interius nullus, ad omnem venturum, id est, immundorum spirituum statum mouendus. [in domibus regum.] Id est, demoniorum, qui sunt principes aeris huius, horum domus sunt corpora per luxum fluida, & dissoluta. [violenti.] Retum natura est quod minus est vim patitur & ita planè publicani & meretrices rapiunt cælum, cum filii regni ab eo eiiciantur. Gloria Israel patribus debita, à prophetis prænuntiata, à Christo oblata, fide gentium rapitur.

V. Beda libr. 2. in Lucam. cap. 17. arundo est, qui vel fauore vel detractione mouetur. [mollibus.] Non Deo, sed terreno regno militat, qui pro Deo pati aspera fugit, nemo ergo exillimet in luxu, & vestium studio deesse peccatum, aliqui Ioannes non esset de vestium asperitate laudatus. Quamuis intelligi possit Ioannem non fuisse mollem peccantium fautorem. [angelus.] Quia vitæ dignitate angelis non inferior, & sacerdotes angeli dicuntur: imo & quilibet prædicator alios ad cælum inuitans.

Rupertus libr. 9. de gloriæ Ioannes Christi testis est: idem & Christus Ioannis. [non surrexit maior.] Digna Ioanne laus, dicit, non sum dignus soluere corrigiam, ac Dominus, nullum Ioanne maiorem fatetur. [minor in regno cælorum.] Non intelligit de Patria, nescimus enim quis sit in ea minor. Intelligitur ergo Ecclesia, in qua minor est Christus, qui non venit ministrari, sed ministrare: vt qui humillimus

humillimus esset. Hoc igitur regnum præsentia Christi est, in regnum intrare est penitentiam agere. Merito ergo lex & propheta vsque ad Ioannem, quia illi dicebant venturum hoc regnum, ac Christus dicit iam regnum intra nos esse. In quod regnum peccatores nihil in ipsius iuris habentes faciunt violentiam, per humilitatem quam Moses Deum tenere potuit ne puniret Iudæos, ipse est Elias dictum em de Elia, est eius aduentus sicut ignis, & verbum ipsius quali facula ardens, ita fuit & Ioannes.

Diuus Thomas. [mollibus.] Num est peccatum mollibus indui? Augustinus docet, quemuis posse vestiri secundum usum sibi convenientem, sed si laxius quam usus exigit, vel ex superbia vestiris, peccatum est. [plusquam propheta.] Quia angeli vident faciem patris, & Ioannes specialiter vidit Christum, & ideo angelus dictus est. [surrexit maior.] Recte dicit surrexit, quia omnes nascimur filii iræ, & qui inde ad gratiam venit, surgit. An verò maior sit omnibus Ioannes? Certè argumentum valet, nullus est maior inter angelos, ergo inter angelos est maximus liquidem inter eos est ordo naturæ. Atqui inter homines argumentum non valet, siquidem inter eos non est ordo naturæ sed gratiæ. Sed profecto nullum est incommodum dicere Ioannem fuisse maiorem patribus veteris testamenti, vt videlicet ad maius officium assumptus, vt esset præcursor Domini. [qui minor est in reg.] Primo sensus est, quilibet beatus est maior actu quam quilibet homo ad regnum nondum assumptus. Alioqui poterat in virtute aliquis hominum maius meritum habere, quam aliquis beatus. Secundus sensus, Christus qui post Ioannem venit, ante Ioannem est. Tertius sensus, ex statu status noui testamenti maior est, quam status veteris, ergo maiores sunt Christiani quam status Ioannis, licet in statu Ioannis inueniri possent multo meliores, quam aliqui Christiani, sicut status virginum melior est statu coniugatorum, licet multi coniugati sint meliores multis virginibus.

Simon de Caisi libr. 3. capi. 3. O quam sanctum esset ijs, qui patiuntur iniuste, si suam à Deo expectarent excusationem. Patitur Ioannes iniuste, & ideo à Domino laudatur. Et si contenti essemus extremo examine Iudicis nostri, eo erit melior laus, quo

quo vilior nunc est patientis conditio. Laudatur ergo Ioannes, quia fortis, & non arundo, nec enim flexus est tanta illa gloria, quæ sibi offerebatur à Iudæis illum credentibus esse Messiam: nec flexus est tam vili morte quam passus est. [mollibus.] Non damnat Reges aut Regum aulas, sine quibus non esset respublica tuta nec dominat molles vestes, quæ sunt aliquando necessitæ, sed perfectionem Ioannis ostendit, nihil enim Aulicis communicantis. [plusquam propheta.] Ad condemnationem Iudæorum spectat, quod tanto propheta non crediderint, dicitur enim. Ipsi rebelles fuerunt luminibus, vt enim multitudo sapientum sanitas est orbis terrarum: ita agnitudo est, eorum consilij non acquiescere. [Ecce ego mitto.] Solius Ioannis prophetias Christus explicauit, ac nullus ita explicare prophetias potest, quam qui eas condidit. [qui parauit viam Domino.] Et nos etiam angeli si viam Domino parauerimus, nihil terrenum cupientes, erit Seraphim, qui ardet eo igne qui Deus est. Erit Cherubim qui intelligit, erroris depulsa caligine, erit Thronus, qui Thronum in se Christo parat, erit Dominatio qui per rationem sibi dominatur. Erit Principatus, qui principum actionum in Deo constituit, erit Virtus, qui mirabiliter supra naturam viuit. [Inter natos.] Aliquid interius magnum vidit Christus in Ioanne quod laudaret, siquidem sanctitatem in vtero habuit. Ieremias, desertum etiam coluit Elias, tactum in baptismo: etiam & sacerdotes tangunt Eucharistiam. Denique quæ Ioannes habuit reperientur etiam in alijs. Sed interius aliquid habuit quo alios excederet: ita & virgo sacra in exterioribus forte ab alijs exceditur, ac in interioribus omnes transcendit. Et nos igitur studeamus sanctitati interiori, vt commendationis Christi simus participes. [à tempore Ioannis regnum vni patitur.] Non à tempore quo natus est Ioannes, sed ex quo prædicauit, tunc magna iniquitates finem sumpserunt multi enim conuersi sunt per eius prædicationem, & ceperunt desistere vsum peccandi. [violenti.] Periclitantur Christiani in ocio seruantur in agone. [vsque ad Ioannem.] Quia catechus velatum Christum profitebatur lex, sed Ioannes prædicat eum sine velamine. [ipse est Elias.] Qui magnus Iudæis habebatur.

Hugo. [in domibus regum.] Petrus in

atrio, ancillæ voce, negauit. [à diebus Iosue vsque nunc.] Ecce ergo nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies salutis. [vni patitur.] Si non potes vel emere, vel rapere, certè vim patere, & compulsus intra. Hoc regnum vndique portas habet, ab oriente, occidente, &c. Atqui cum pateat regnum, homines rapiunt infernum, emunt sibi, imo sibi violentiam faciunt, vt in ipsum intrent. Porro de fidelibus dicitur, ad prædam ascendisti fili mi, & apud Iosue terra promissionis violenter occupatur. Si quidem militia est vita hominis, ideo enim Christi, id est, vni dicimur, vt militemus. Et iuxta Bernardum, alij emunt cælum, qui faciunt elemosynas, facientes sibi amicos ex mammona. Alij rapiunt, vt qui relinquunt omnia, vt Christum lucri faciant. Alij furantur, qui occultè bona faciunt, alij compelluntur intrare, vt qui bus Dominus calamitates mittit iuxta illud, exi in vicos, & cæcos claudos compellere intrare.

Caietanus. Cum Dominus videt Ioannis gloriam, & testimonium quod dedit periclitari, tunc laudat, à constantia animæ, austeritate vitæ, à dono gratiæ maiore quam prophetæ, siquidem nullus fuit propheta Ioanne maior, vt ex Marco habetur. [qui minor est in regno.] In regno inchoato, scilicet, in ecclesia maior est. Christus dicitur minor, quia ministrat. [regnum vni patitur.] Quia olim homines non operabantur explicitè propter regnum Dei, sed sub obedientia Dei, propter mercedem, quam à Messia expectabant, nunc verò explicitè propter adipiscendum regnum operari, id est, violenter rapere. Et sanè cælum non est habile hominibus, si illud possident violentia est, non quidem est violentia ex vi naturæ, sed ex vi Spiritus Sancti, totam naturam excedentis. [vsque nunc.] Id est, vsque ad tempus meum, quod tempus vltimum est. [si vultis recipere.] Docuit Christus, non esse necessarium sensus mysticos recipere: qualis est quod Ioannes sit Elias. [qui habet aures.] Erat enim mysterium duorum aduentuum, in quorum secundo præceder Christum Elias, in priori præcessit Ioannes in Spiritu Eliæ, huius admonuit Iudæos Dominus, ne ratione aduentuum deciperentur.

Glossa inter. [ante faciem tuam.] Id est, ante manifestationem tuam, perueniam tibi Pri. Tho. P. 2. tibi

tibi corda fidelium reddet, baptizando, & poenitentiam predicando. [natos multorum] Sed non virginis. [maior.] Potest tamen esse equalis Iohanni.

Glossa ordi. [violenti.] Intrat peccator quo ius non habet, & est grandis violentia in terra natum, celos possidere.

Lyra. [domibus regum.] Recte Diogenes euidam Philosopho dixit, si hac legumina edere velles: Dionysio non adules.

Cui autem similem æstimabo.

Isai. 9. Diuus Hieronymus. Pueri sedentes in foro, ij sunt de quibus dicitur, ecce ego & pueri mei, & in psal. sapientiam præstans paruulis, & iterum, ex ore infantium, hi prouocauerunt Iudæos, dicentes, saltate ad nostram tibiam, sicut Dauid saltabat coram arca Dei. Aut certe poenitentiam agite de peccatis. At utrumque spreuistis, si ieiunium placebat: Cur Iohannes ieiunans non placuit? Si saturitas, cur filius hominis displicet? Merito ergo iustificata est sapientia, id est, iuste egit, a vobis prudentibus abscondens, quæ reuelauit paruulis. [Tyro & Sodomis.] Quia hæc ciuitates solam calcauerunt legem naturæ, at Capharnaum & Bethsaida calcauerunt legem naturalem, scriptam, Domini prædicationem, eiusque virtutes. Tu Capharnaum meo hospitio exaltata ad inferni grauissimas poenas descendens. [si in Sodomis.] Dices cur ergo Dominus non prædicaui Sodomis? Respon. nos ignorare Dei iudicia. Alioqui decretum erat Christi fines Iudææ non transire, ne occasione præberet Pharisæis.

Diuus Ambrosius lib. 6. in capit. 7. Lucæ. [sapientia iustificata.] Aperit Lucas quam sapientiam intelligat, cum dicit, Omnis populus & publicani audientes iustificauerunt Deum. Deus ergo sapientia est. Porro iustificatur Deus a peccatoribus & publicanis, peccata sua confitentibus, & se sic iustificantibus, iuxta illud. Dic tu prius iniquitates tuas, ut iustificeris. Tunc ergo iustificatur Deus, quia cognoscunt homines munus Dei per eius iustitiam, & quod illud munus non nisi per baptismum innocentibus confertur. Iustificatur ergo qui poenitet Deum, & credens vincenti. [cantamus vobis.] Iudæi nec triumphis nec excidijs ad Deum vel mentem leuare, id est, saltare: vel culpam flere, id est, plangere voluerunt. Iustificatur ergo sapientia, quæ tribuitur fidelibus, negatur verò perfidis. Vide verò Moysen submerso Pharaone cantantem: Esaiam canticum vineæ canentem, & tres pueros psallentes in flammâ ignis. At Iudæi non saltant, id est, non tripudiant animo bonis operibus eleuati: organa sua in salicibus suspendentes. Sanè cum anima Christo sponatur recte saltat, sumit enim psalmum, dat etiam tympanum, &c.

Chrysost. homi. 38. Solent venatores fugacissimas feras, diuersis vijs aggredi: ita Christus Iudæos & abstinentia Iohannis, & sua laxitate adortus est. Non quia Dominus etiam arctam viam voluerit, siquidem ieiunauit, quadraginta diebus: & non habens ubi suum caput reclinaeret. Sed postea, ut omnes saluaret, communem viam sequutus est. Si ergo admiramini ieiunantes, cur Iohanni non creditis? Si graue est ieiunare, cur non creditis Christo? Id ergo dicit, cantauimus vobis latori & laxiori via propolita: lamentauimus, difficiliore, neutram vos elegistis. Iustificata est ergo sapientia, quæ nihil intentatum reliquit, quominus attraheret vos, ut nec impudentissimus ullam excusationem aut querelam habeat, & sanè miraculum est, siquidem & Christum & Iohannem Iudæi demonium habere dixerunt. Igitur cum nec blanditijs nec austeritate eos attrahere potuerit, ad probasse conuertit, ut vel sic eos emolliat, dicens, vobis, &c. [in Sodomis.] Grauioraminatur Iudæis quam Sodomis, quæ etiam euenient nobis, si sicut illi contempnimus, illi in lege naturæ peccauerunt, nos in lege gratiæ, illi verbum non audierunt, nos quod dicit, quod ut nobis prodest, munde mus aures nostras stercore oblitus.

Euthymius, Iohannes ut prædicator poenitentiae, viam poenitentiae elegit, Christus ut largitor veniæ laxiorem complexus est, & Iohannes nullum fecit signum. Christus verò a diuinis miraculis testimonium adeptus est. [iustificata est.] Id est, admirationi habita est, ut quæ diuersis vijs homines ad se attrahere voluit. [Sodomis.] Hanc nominauit ut libidine in lignem, sicut Tyrum idolotria celebrem.

Diuus Basilus in psalm. 29. Quilibet sanctus tilia est Sancto Spiritu inflata, hominum sanctorum sermones ad vitam nos san-

etiam prouocant. Prius tamen ad luctum & lamentationem, quam ad iustitiam, ut Iugemus prius exitium nostrum, postea rumpatur iaccus noster, & circudemur latitia.

Diuus Hylarius. cant. 11. Pueri canentes sunt Prophetæ qui in simplicitate sensus prædicauerunt, qui & letæ, & lugubriter ad legis obseruantiam prouocauerunt. Porro Iudæi Iohannem, id est, legem dicunt demonium habere, id est, grauem esse. At prædicato Euangelio, & legis vinculis laxatis, nec ita Christus, placet. Iustificatur ergo sapientia ab Apostolis, dicentibus dignum esse Christum Dei sapientia auerit a Iudæis, & conuertit ad Gentes.

V. Bedali. 2. in Lucæ. c. 7. Pueri sunt prophetæ quia humiles, cantant in foro, id est, synagoga, vel Hierusalem, ubi leges condebantur. Cantatur in psalm. sumite psalmum, quid verò sequitur? & non auduit populus meus. Rursum Iugetur Propheta. Conuertimini in toto corde vtro in ieiunio fletu & planctu, sed infra sequitur, stultus populus me non cognouit. Ut ergo tunc contempnisset: ita & nunc contempnit, & Iohannem, & me. [iustificata.] Dei dispensatio, qua superbis restitit, & humilibus gratiam dedit, a fidelibus comprobatur. Vel secundo iustificata est ab intelligentibus, quod nec in luctu nec in gaudio est iustitia sed in corde, si nec luctu frangitur nec gaudio corrumpitur.

Idem lib. 3. in cap. 10. Lucæ. [olim in ciliis.] Poenitentia fieri debet in cilio, quod fit ex pilis caprinis capri verò ad sinistram in die iudicii statuendi sunt peccatores, igitur memoria peccatorum cilicium est, in hac debet poenitentia fieri, & in cinere, id est, in mortis recordatione, & sedendo, id est, in humilitate.

Rupertus lib. 9. de gloriis. Puerorum cantantium primus fuit Iesus, de quo dicitur, ecce puer meus exaltabitur & eleuabitur, etiam Apostoli fuerunt pueri dicitur enim ecce ego & pueri mei. Cœpit cantare Dominus manducans & bibens, sed ad hunc cantum, non exaltauerunt Iudæi, cœpit lugere Iohannes, dicens, genimina viparum, nec ei responderunt Iudæi. [in Tyro.] Cur igitur Deus, qui vult omnes saluos fieri, non misit Tyrijs prædicatores ut poeniterent? Respon. si misisset prædicatores qui regnum cœli prædicarent, illi non

poenituissent. Quod si poeniterent, id esset ne regnum perderent terrenum, quod Deus parum curat. At Iudæi his peiores, nec timore amittendi regni cœlestis nec terreni poenitauerunt. Porro mysticè Corozaim, si significat mysterium, notat enim superbos sapientes. Bethsaida, id est, domus frugum, significat diuites. Capharnaum, id est, villa delitiosa, significat delitiosos, ijs vix, nisi poeniteant.

Diuus Thomas. [pueris cantantibus.] Pueri liberi a curis, inendunt lusibus & quia sociales sunt, ad forum veniunt, erat ergo pueris olim mos iste, ex vna parte statuebantur pueri canentes, ut oppositi pueri saltarent, quod si non facerent, iniuria afficiebant cantores. Ita ergo Iudæi affecerunt iniuria Iohannem qui specie sanctitatis canebat, & Christum, qui specie familiaritatis cantabat, cantabant igitur Iudæi non saltantibus. Cur ergo Dominus edebat & bibebat? quia periculum non erat, quod cibo & potu malè vteretur. [iustificata est.] Iusta apparuit faciens quod debuit, iustus enim apparet qui quod debet facit, si uel audet, siue vituperetur. Cur igitur Dominus non abstinit, ut Iohannes? quia si abstinuisset, crederemus neminem nisi abstinentem saluandum. [exprobrat.] Non exprobrat Dominus peccata, sed quod eorum non fiat poenitentia, sed cur Dominus dicit vix, & maledicit, eam dictum sit. Nolite maledicere? Respon. cum non dicimus malum eo affectu ut veniat, sed nunciando quæ ex iustitia ventura sunt, id non est malum. [Tyro.] Cur igitur non misit Tyrijs prædicatores, siquidem si misisset, Tyrii saluarentur? Primo teste Gregorio, quia eis non promiserat. Secundo, quia Ex Remigio, quia inter Tyrios essent multi non credentes, licet etiam alij acceptarent prædicationem. Tertio ex Aug. quia non durassent in fide recepta.

Hugo. [non saltastis.] Erant in lege benedictiones, ijs qui implerent legem, & maledictiones violatoribus. Illas Ezechiel vocat carmina, has vocat lamentationes & vix. At Iudæi nec his nec illis moti sunt. Cum tamen dictum sit, flere cum fletibus, & gaudere, &c. [Sodomis.] Quia maior facta est iniquitas populi mei quam Sodomorum. [in Infernum.] Iuxta illud, si ascenderit vsque ad cœlum superbia eius, quasi sterquiliniū Iere. 49. in fine perdetur: & illud, si exaltaueris ut aquila nidum tuum, inde detrahā te, & il-

Pri. Tho. P 3 lud,

Ind, si ascenderint vsque ad ecclos inde detra-
ham eos. Vide etiam Abdiam c.1.

Caeterus, Licet pueri non habeant re-
sponsales qui saltem, non ideo referunt in-
iuriam: ita nec retulerunt Ioannes & Chri-
stus.

Glossa interli. [manducans & bibens.] Id
est, cibo & potu letitiam regni futuri signifi-
cans. [sin Tyro.] Minor culpa est nuncios ve-
ritatis non habuisse, quam refutasse.

Glossa ordi. [non saltasti.] Id est, non ha-
buisti deuotionem.

Lyra. [non saltasti.] Erat mos pueris lu-
dorum (est siquidem grande negotium, a
pueris, alluere bene) in duas partes aequa-
les diuidi, hi canebant illi flebant. Postea
exprobrant sibi, quod non inuicem compas-
si essent, ut inde alluere compatiendum
esse in bono & in malo. [manducans.] De-
buit enim mediator Dei & hominum, eam vitam
habere, a qua communes homines non abhor-
rerent. [Cerozum.] Quia primo suscepit ver-
ba Domini, nam alleuiata terra illa fuit vt
Matth. 4. habetur, sed postea ad vomitum
redijt. [remissus erit.] Quia veritatis agnitio
repugnare est peccatum in Spiritum San-
ctum, quod est maius vitio Sodomorum
contra naturam.

Druthmarus, Dominus sumebat a pu-
blicanis & ab eis cum quibus prandeat cor-
poralem cibum, vt eis traderet spiritualem,
ideo laxius vivebat.

In illo tempore re- spondens.

Diuus Hieronym. Verbum confitetur
non semper poenitentium est: aliquando
enim est gratiarum actio, vt in psalm.
saepè legitur. [tibi pater.] Pater Christi,
sed Dominus coeli & terræ, Christus e-
nim non est creatura. [sapientibus.] Qui
sibi videntur esse sapientes. [ita pater.]
blandientis affectus est, vt inceptum com-
pleat beneficium. [omnia mihi tradita.]
Id est, homines mihi traditi sunt, vt per-
fidem accessum habeant ad gratiam. [Co-
nerati.] Grauius esse peccati pondus, Za-
charias tradit, cum ait, iniquitatem su-
per pondus plumbi sedere, & item ini-
quitates mex aggrauatae sunt super ca-
put meum. [iugum leue.] Quomodo
leue, cum lex homicidium, & Euange-

Zach. 5.
psalm. 37.

lium non solum homicidium, sed iram
etiam puniat? in lege adulterium, in
Euangelio, etiam concupiscentia? Re-
spond. Certè Paulus multa esse in lege
docet, quæ impleri nequeant, at Euan-
gelium non præcepit nisi quæ possumus.
Lex virginem in persecutione perstitu-
tam repudiat, sed hæc in euangelio non pec-
cat, si voluntate non consentit.

Diuus Augustinus in libr. quæstion. ve-
ter. & nou. testament. quæstione. 100.
abscondit Deus sapientiam suam ab his qui
prudentes mundi sunt, & reuelat eam iis
qui voluntati Dei se inclinant, & suæ scienti-
æ legem Dei anteponunt. Repudiat Do-
minus eos qui ornati se potius volunt ser-
monibus, quam operibus. Accepit ve-
rò eos qui sunt simplici verbo, magna ve-
rò vita, non enim est regnum Dei in subli-
mitate sermonis, sed in simplicitate. Ne ergo
doleas si forensibus literis careas, sanctus sis,
& plura videbis quam sapientes.

Ideam libr. de verbis Domini sermon. 8.
[a sapientibus.] Id est, a non parauis. [para-
uulis.] Id est, humilibus, exultat ergo Do-
minus, quia via quæ ante latebat, nunc pa-
tet, sed humilibus, nam sapientes dicen-
tes se esse sapientes stultificati sunt. Dic-
ergo tu, te lumine carere, insipientem esse, id-
que dic in animo & coram Deo. & sapiens
eris, & lux Dei veniet tibi, recte enim dici-
tur, illuminans lucernam tuam, lucerna su-
mus, sed a Deo lumen est.

Ideam libr. 1. quæstion. Euangelii. quæstio
ne. 1. Verbum nostrum se, & eum cuius ver-
bum est declarat. Ita & Verbum Dei se &
Patrem suum manifestat, nemo ergo no-
uit Patrem aut filium, nisi ex verbi reue-
latione. [Ego reficiam vos.] Sed contra om-
nes qui pie volunt viuere in Christo patien-
tur persecutionem, & illi qui ociosi e-
rant in foro, ad laborem vineæ vocantur,
ad laborem diei & æstus, & apostolus di-
cit, in omnibus commendemus nosmet
ipsos in multa patientia. Respond. ad est
Spiritus Sanctus nouum hominem faciens.
Ergo gustare requies deliciarum Dei, & ex-
lorum spes accepta, graues labores leues
facit, nam momentaneum & leue est pon-
dus tribulationis Apostolico spiritui. Cer-
te vti se ac fecari permittit a ger propter salu-
tem breuitatis, grauius exercetur miles
in bello propter vilem mercedem, horri-
dis se committit periculis mercator, nec
minoribus venator: puer item flagellis
subij-

psalm. 17.

1. Tim. 30.

Matth. 20.

1. Cor. 6.

1. Cor. 4.

subij-

subijetur, laboribus multis qui student.
Qui hæc amant, leuia se pati putant,
qui non amant graua. Omnia læua, &
immania, facilia facit amor, & ideo lex
iusto non est posita. Nihil facilius vo-
luntati, quam ipsa sibi, hæc verò satis est
Deo, pax igitur hominibus bonæ vo-
luntatis, fidelis enim Deus, qui non per-
mittit vos tentari super id quod pote-
stis.

1. Thimo. 1.

Luc. 1.

1. Co. 10.

Et homi. 20. Discite a me non celos fa-
bricare, non mundum gubernare, sed quia
mitis sum, si vis vsque ad conspectum
Dei tuum surgere adificium, profundum
pone fundamentum.

Et homi. 11. de verbis Aposto. si non sen-
tis bellum carnis tuæ, vide ne sit pax ista
peruersa, si sentis vide ne consentias, ne
peccatum regnet in tuo mortali corpore.
Regnat verò si consentis desiderijs carnis,
si non regnat, non est meriti tui sed do-
ni Dei, si laboras ne peccatum regnet,
veni ad Christum, ipse enim qui fecit, re-
ficit. Quomodo reficiet? tollite inquit
iugum meum. Quomodo tollitur? Di-
scite a me, quia mitis sum, ego Deus
exinanivi me, vos mortales humiliamini.
Tolle ergo iugum Domini: sentis te habere
fessorem, & rectorem.

Et homi. 34. Omnia si vis habere, omnia
per Christum habebis. Nemo nouit Pa-
trem nisi filius, accede ad eum, & ipse tibi
Patrem reuelabit. Vocaris ad angustiam por-
tam, quia tumorem habes, intrare non
vales, disce humilis esse. [discite.] A mag-
no artifice magna discuntur. Alijs dedit hic
magister leprosos mundare: alijs, miracu-
la facere, sed non omnia membra eundem
actum habent. Quid verò tibi proderit fa-
cere miracula, si superbus sis, dicitur tibi,
nescio vos, recedite a me.

Matth. 7.

Ideam libr. de Sancta virginitate cap. 35.
Video te o bone lesu, quasi in concione ge-
neris humani, clamantem, discite a me.
Hucine redacti sunt omnes thesauri sapien-
tiæ tuæ, vt pro magno discamus a te, quod
humilis sis adeo ne magnum est esse par-
uum, vt nisi a te qui magnus es, disci
non possit? Ita plane, nec enim aliter in-
ueniri requies animæ potest, nisi digesto
animæ tumore, quo tibi magna esse vide-
batur. Audiet, ergo te publicanus, qui
in coelum oculos lenare non audeat. Au-
diet & Centurio, qui indignum se iu-

Luc. 18.

Matth. 2.

dicabar, vt in eius domum intrares, au-
dient publicani & meretrices, qui nequissi-
mam vitam videntes & indulgentissi. mi-
sericordiam tuam, mites & humiles e-
runt.

Diuus Ambrosius libr. 7. in cap. 10. Lucæ
[sapientibus.] Stultam enim fecit Deus sa-
pientiam. [parauis.] Ille paruulus, qui di-
xit, non est exaltatum cor meum, neque
elati sunt oculi mei, tales vult nos Aposto-
lus dicere, qui est sapiens inter vos, stul-
tus fiat vt sit sapiens. [omnia mihi.] Ergo
omnipotens est vt Pater, sed quia sibi tradi-
ta sunt, filium se esse tradentis fatetur, sunt
omnia propria, vnius iure substantiæ, non
dono gratiæ collata.

Diuus Gregorius libr. 4. Mora. cap. 39. in
illud. Ibi impij cessauerunt a tumultu, ibi
requieuerunt fessi robore. Inquit. Mediato-
ris aduentu gentes ad vitam suam requiem ve-
nerunt. Quia quod Israel non est consequi-
tus electio consequuta est, in hac luce, im-
pij cognita nequitia sua, cessant, & tran-
quillitati intimi amoris acquiescunt, ad
quod inuitat Dominus dicens, Venite ad
me, &c. [Tollite iugum.] Non est graue iu-
gum, quod præcipit vitari omne quod tur-
bat, & sic qui fuit impius cessat a tumultu.

Idem libr. 20. capi. 26. in illud esse sub sen-
tibus delicias computabit, inquit. Non si-
ne grauibz curis licet aut honores, aut di-
uitias custodire, potentiam ostendere alios
timere, at qui in his sentibus sunt, in deli-
cijs se esse putant, iuxta illud, inebriauit
me absinthio. Ebrii enim quod patiuntur
nesciunt, amant ergo seculi homines vt e-
brii absinthium tribulationum, vt quadret
in eos illud, vitula Ephraim docta eligere
trituram. Auocat ergo suos Dominus a
laboribus his, & ex labore externo ad
gaudia contemplationis, licet populus Is-
raeliticus fastidiat manna, quod sine labore
dabatur, & colligebatur: & cupit ollas
carnium, quæ non nisi igne tribulationis
loquuntur: cupit porcos & allia, quæ come-
dentibus lachrymas excutunt.

Idem super Ezech. homi. 17. [iugum sua-
re.] Certè charitas lata est: quia latum
mandatum tuum nimis, & quia posuisti
in loco spaciofo pedes meos. At contra-
rium videtur, dictum enim est, arcta est
via, & item propter verba laborum tuo-
rum ergo custodiui vias duras. Certè inchoa-

1. Co. 2.

Job. 3.

Rom. 10.

Job. 30.

Threno. 3.

Osce. 10.

nume. 14.

Psalm. 118.

Psalm. 30.

Psalm. 17.

bus ista via est, perfectis lata.

Diuus Chrysost. homi. 39. Latatur Dominus quod hanc sint abscondita sapientibus non latatur quia hi pereunt, sed quia humiles seruantur, nec laudabilem sapientiam damnat, sed eam quae à seculari doctrina praestatur, ubi docemur superbia statum fugere, simplicitatem admittere. Agit verò gratias Patri ex charitate ad Patrem, sicut & pro nobis orat ad Deum ex charitate quam ad nos habet, & nota Lucas refert hanc confessionem prolata à Christo cum septuaginta discipuli redirent fugatis demonibus. Ne ergo hitu merent, & reuelatione Patris indignos se redderent, admonet eos, id totum ad Patrem esse referendum. [abscondisti.] Non quod id Deus fecerit, sed quod illi occasionem prebuerunt, ut illud tradidit Deus eos in reprobum sensum. [nemo novit Patrem.] Si miramini quod omnia mihi tradita sunt, illud maius est, quod sine eiusdem cum Patre substantia. Quem reuelo, non quia id mihi iustum sit, sed cui volo, reuelo. Porro non dicit Patrem à nemine nisi à filio cognosci, sed non cognosci, ea cognitione qua cognoscit filius. [venite ad me.] Salutem vestram fido, non gloriam quero, dabo vobis salutem & requiem. [iugum leue.] Nisi ignavia dissolutus sis & magnitudo retributionis omne onus leue facit, & non est tam graue onus, quin si grandi animo accipias, leue fiat, & veniat in mentem viam vicij esse dubiorem, idita esse docet Dominus dicens, qui laboratis & onerati estis. Requirō enim quid grauius est, mille ciborum curam habere, ut placeas ventri, an vnius cibi simplicis habere curam? mille querere vestes, an vnam? vos testes adhibeo, qui nunquam non dicitis, grauibz vos curis premi, cum contra sancti nunquam non gaudeant. Si percussus queris vindictam, mille curis angeris: si obuertis maxillam, omnia sinisti. Nihil suauius innocentia.

Author innominatus homi. 28. [à sapientibus.] Sapientes naturali sapientia creaturarum, quo magis Deum scire contendeant, hoc magis ignorare fatebantur. Ergo sanctitati incumbere, & in dies magis Deum videbis. [parvulis.] Parvuli sunt, toto corde bonum recipientes, & malum

fugientes nihil discutientes, sicut Christus qui dixit, quia sic placitum est ante te, nihil discutens, quia ratione placitum esset. [omnia mihi tradita sunt.] Secundum carnem, in qua Paulominus angelis minoratus est, non secundum Deitatem, in qua non rapinam putat esse se æqualem Patri. Omnia tradita sunt, ut omne genus spectaretur celestium, ter. & infer. Omnia tradita, ut iam nemo credat creaturas esse se Deos: ergo tradita sunt vita & mors, paupertas, & diuitia, seruitus & regnum, ut mihi omnia seruiant. [nemo novit.] Ex viribus suis. [qui laboratis.] Sub onere legis, contententes & non potentes ad iustitiam peruenire, lex enim præceptum nudum est, gratia verò virtus est legem implens. Ergo lex iugum graue, quia gratia præcipiens, ad faciendum non auxiliatur, gratia leue iugum, quia ad agendum auxiliatur, omnia enim possum, in eo qui me confortat, & ideo nos, scientes quod per legem nemo iustificatur, credimus in Christum, ut ex fide iustificemur. Qui ergo laborat, & laboris sui fructu non fruatur, oneratur, qui fruatur leuis sit & delectatur. Non ergo querit Dominus ociosos, sed laborantes. Etiam veterat iniquos sub peccatorum onere pressos, qui dicunt lassati sumus in via iniquitatis. At sicut Spiritus Christi verè laborantes delectat: ita & Spiritus diaboli falsè delectat. [iugum meum.] O gratissimum pondus, quod non terit, sed confortat portantium vires, non enim nos gratiam, sed nos gratia portat. [requiem animabus.] Quia corpora laborant, in Christo pacem habent, sed in mundo tribulationem.

Euthymius. [iugum.] Iugum nominauit Euangelium, quod in iugi modum imponatur credentibus, ut ipsos colligat ad inuicem, & ad aurigam Christum. [humilis corde.] Nam fortuita humilitas instructuosa est, & de humilitate meminit, quia est omnium virtutum radix, se verò exemplum posuit, ut facilius sermo reciperetur. [innenietis requiem.] Quia qui humilis patitur, vobis pati sibi videtur, nec turbatur. Nota, iugum dixit, & suauis. Onus vero, & leue, ut neque despicias quasi facilia, neque refugas tanquam laboriosa.

Diuus

Diuus Hilarius Cano. 11. Gaudet Dominus de fide gentium, facti huius acquiritatem, filius Patri tribuit, ut qui dedignatur in Deum paruuli fieri, in sua sapientia fiant stulti. [iugum meum.] Ut Sacramento Crucis ad Christum veniant omnes. Quid vero hoc iugo suauis, scilicet, à scelere abstinere, malum nolle, velle bonum, omnes amare, nullum odisse praesentibus non irretiri, æterna concupiscere.

Venerabil. Beda. lib. 3. in Iuam. capit. 43. Sapientibus opposuit humiles, ut intelligas damnari tumorem, non acumen. Clavis scientia humilitas est fidei. [sic placitum est.] In consilio æternæ predestinationis, non ratio sed Dei voluntas querenda est, iuxta illud, an non possum quod volo facere? [omnia mihi.] De paruulis intelligit, quos ei dedit Pater.

Diuus Bernardus Sermo. 15. in Psalm. [iugum Domini.] Iugum beneficiorum est, minus quidem graue, sed non minus grande. Onerat Deus beneficium, cum exonerat peccato. Onus sentiebat qui dixit, quid retribuam Domino, & exclamare quia peccator sum, & semper timui Dominum quasi timentes sanctus. Idem in Serm. de subiectione voluntatis nostræ. Quidam ambulant in lumine vultus sui, qui, scilicet, sibi placere student, quidam ambulant in lumine vultus alieni, qui alijs placent. Hi omnes confusi sunt, quia Dominus spreuit eos, contritio & infidelitas in viscerum. Venite ergo ad Christum qui laboratis, iugum enim eius suauis, quanto suauior est Dei, quam humana clementia. Qui igitur ambulant in lumine vultus Dei, quærentes, quomodo ei placeant, nunc quidem exultant in nomine tuo, & non est illis scandalum, & tandem introibunt in potentias Domini. Idem in vigilia natalis Domini. Qui nouit sibi distendere, se deferere, & super dilectum inniti, hic delectis affluit, & ideo mitis est, sociale enim vitam cum gratia tractat. Idem Serm. 1. natalis. [humilis corde.] Exinanivit se ipsum, ut prius præstaret exemplo, quod erat docturus verbo. Ut non ultra apponeret magnificare se homo super terram. Intolerabilis enim impudentia est, ut ibi intumescat vermiculus, ubi se exinanivit maiestas.

Rupertus lib. 9. de glorifi. Cum memo

rat scriptura Patrem filio loquutum, memorat etiam Filium Patri respondisse cum laude. Ut cum Pater dicit. Surge gloria mea. Filius respondet, surgam diluculo, propterea confitebor tibi in nationibus. Ita hoc loco. Pater dixit, Ecce ego mitto angelum meum parare viam. Respondet Filius. Confitebor tibi Pater. [omnia mihi.] Iuxta Danielelem, veniebat, quasi filius hominis, & usque ad antiquum diem peruenit, & dedit ei potestatem, honorem, regnum, &c. Nemo potest omnia dare alicui, nisi Pater filio. Quærebatis Iudei an ipse esset, qui venturus erat, & confitebatur, se esse cui Pater omnia dedit. [filium reuelare.] In qua reuelatione inuenietis requiem, quæ sentiri potest dici non posse. In cor enim non ascenderunt quæ parasti diligentibus te, nobis autem reuelauit, per spiritum suum. [iugum.] O vos detriti iugo hominum, qui imaginem leuæ & vrsi & ferarum habent, venite ad me, qui imaginem hominis habeo, & mitis sum, intelligetis, quod ferire mihi regnare sit.

Diuus Thomas. [Respondens Iesui.] Cuius tacite obiectioni, quæ illi fieri poterat, cur prædicasti Iudeis non penitentibus, & non Tyrijs, respondet, quia sic placitum est aetere. [tibi pater.] Ergo generatio est, non creatio, contra Arium. [parauit.] Nisi conuerfi efficiamini ut paruuli & item malicia paruuli estote. Hos deligit Deus. Si quidem infirma mundi elegit, dictum enim est apud Ecclesiastem. capit. 7. dixi sapienter efficiar, & ipsa longius recessit à me. [nemo novit Patrem nisi filius.] An non etiam nouit Spiritus sanctus? Ita, quia nomina exclusiua addita personis, non excludunt essentiam. [qui laboratis.] Vel onere legis, vel peccatorum, vel naturæ nostræ, dicitur enim in laboribus à iuuentute mea. [iugum.] Quid? nos putabamus te iugum excussisse nostrum. Planè iugum peccati excussum est, de quo Isaias iugum oneris eius superasti, & Apostolus, liberati ergo à peccato, serui facti sumus iustitiæ. [suauis.] Contra, doctrina est grauis? Ita nisi commutetur: Qui enim amat temporalia durum ei est, si amittat, & principio grauis est, non sic postea, dicitur enim ducam te per semitas æquitatis, quas cum ingressus fueris non ardebuntur gressus tui.

Pri. Tho. P. 5. Simo.

Simon de Calsia. lib. 9. cap. 27. Non agit Patri filius gratias ut Deus, sed ut homo. [nemo nouit.] Generationem, qua filius est a Patre. Ut enim Deitas habet separatim modum essendi: ita & cognoscendi, nisi per reuelationem. [omnia nunti.] Si Pater dedit nobis filium, cui omnia dedit, ergo cum filio donauit nobis omnia. Cum igitur Filius habeat omnia solus reficere hominum mentes potest. Sed quia non erat humane audacie ad eum venire, ideo nos ipse vocat, & neminem excludit. [venite.] Inquit. [ad me omnes.] Certè ex Adam omnes nascimur ad laborem. Si quidem in sudore vultus tui vesceris panem, & item homo natus ad laborem, & homo totus intendit laboribus vanis, quos conqueritur totus Ecclesiastes. A laboribus vanis edificandi, multa sciendi vocamur ad requiem. Sunt etiam labores in iniquitate, ut enim inique agerent laborauerunt, vocantur etiam & hi ut poeniteant. Est alius labor cum bonitate, de quo Paulus, tu vero vigila, in omnibus labora, & item labora sicut bonus miles Christi, huic labori specialiter promittitur requies. [iugum meum.] Est iugum ferreum Babilonicum quod positum erat super collum cunctarum gentium. Iugum hoc est, tradit in reprobum sensum. Omnis enim iniquitas prædominans iugum est, de quo Iere. vigilauit iugum iniquitatum mearum in manu eius, tunc vero iugum vigilat, cum a Domino quarit vindictam. Est secundum iugum humane seruitutis, quo Salomon oppressit Iudæos. Est tertium iugum, nature humane impositum, sollicitudo, de qua. Occupatio magna creata est hominibus, & iugum graue super filios Adam. Est iugum Domini, disciplina rerum bonarum agendarum, de quo, bonum est viro si portauerit iugum Domini ab adolescentia, & item, a seculo cōfregisti iugum, ad hoc iugum vocamur. [mitis.] Quali, id est, inuariat animus. [humilis.] Hic descendit in abyssum, ideo non inuenitur a diabolo impugnato. Quod si inuenitur, & ei tribulationes adduxerit, putat ille maiores sibi debere, si rationes, ille credit simpliciter. Humilis est sepultus, ideo terrena non curat. Hos humiles saluat Dominus, humiles spiritu saluabit, & alibi, ponet humiles in sublimi, & Maria sacra inquit, exaltabit humiles. [inuentis requiem.] Quia quiescet mens in vero, ubi sunt omnes thesauri scientiæ, quiescet voluntas in bono, quod est summum bonum, quiescet memoria in eo quod omnia tempora claudit. Sedebit er-

go populus in multitudine pacis, in requie opulenta. Tunc, cum requiescent sancti a laboribus suis. Si oppressa es, opta penas ut columba, ut voles & requiescas, non super terram, quia columba non inueniebat ubi poneret pedes.

Hugo. [nemo nouit.] Nemo potest aperire signacula libri, nisi agnus, & leo de tribu Iudæ. [venite ad me.] Figura humilis fuit, quod ad Dauidem venerunt omnes grauati aere alieno & afflicti. [qui laboratis.] Iupij laborant, habent cor ut mare feruens, & qui adorant bestiam non habent requiem die ac nocte. Iplis testibus qui dicunt, ambulauimus vias difficiles. At Ieremias inquit. Ego non sum turbatus te pastorem sequens. [ego reficiam.] Ita erat promissum. Ego pascam oues meas, ego accubare faciam, iuxta illud psalm. Dominus regit me nihil mihi deerit, & illud, Sapientia edificauit domum, miscuit vinum, & proposuit mensam. [inuentis requiem.] Idem in Ierem. inuenietis refrigerium animabus vestris, & item modicum laborauit & multam requiem inueni, & item in paucis vexati, in multis bene disponentur. [iugum.] Computrescet iugum a facie olei, id est, gratiæ. Certè Aus adiecto pondere alarum volat, sine alis volare nequit. Panis qui asper est, adiecto melle glutitur. Amor facit leue pondus, videbantur enim Iacob anni pauci præ amore. Leue fit ex adiutorio sacramentorum effundam enim aquam mundam, & mundab. Leue etiam fit audito Euangelij sermone, & Christi exemplo, & Sanctorum. Dictum enim est, mementote operum patrum, quæ fecerunt in generationibus suis. Etiam leue fit ex adiutorio Dei, dictum enim est, Dominus nobiscum nolite timere. Item ex hostium infirmitate. Christus enim deuicit principatus & potestatem. Item ex magnitudine premiorum, non enim sunt condignæ passionibus, &c. Item quia momentaneum & leue est pondus tribulationis.

Caietanus. [Respondens Iesus.] Discipulis, scilicet, regredientibus a predicatione. [Sapientibus.] Circa res diuinas & prudentibus circa res humanas. [reuelasti.] Illustrando eos lumine interno. Sapientia enim & prudentia humana non patiuntur intellectum captiuari: & voluntatem flecti in obsequium Christi. Ideo primi Christiani, scilicet, Apostoli paruuli fuerunt in oculis

oculis suis, similes infantibus. Tales placebunt Deo semper, ut saul cum paruulus esset [nemo nouit.] Certè Deum & angelis & homines nouerunt, ut ad Rom. a. dicitur. Sed quod Deus Deum filium habeat, ad reuelationem spectat. [cui voluerit filius.] Licet reuelare sit commune opus omnibus personis, appropriatur tamen filio, qui est sapientia, & ita dicit, manifestavi nomen tuum hominibus. Ergo venite ad me filium Dei, cui omnia tradita sunt, qui reuelare mysteria possum, ego reficiam, per me ipsum, non auferendo laborem exterius, reficiam interius. [collite iugum.] Voluntarie accipite Euangelij iugum, non iuxta aut infra vos, sed supra. Lex enim Diuina est, non humana. [discite a.] Cum Christus omnes virtutes ex corde habuerit, in duabus se exemplum posuit. Quia humilis, Deo patet mitis, hominibus, quibus se placidum exhibet. Ab alijs virtutibus possent se homines exultare, ab his non, in quibus Euangelij perfectio consistit. Et cum incredibilis sit fructus, requies animi, nemo eam nouit, nisi mitis & humilis. [iugum suauis.] Siquide præcepta moralia Euangelij, eadem sunt præcepta naturæ. Præcepta vero fidei, eadem sunt conformia naturæ. [onus leue.] Onus est, sed leue. Quia supra præcepta naturæ addit credere in Deum, in eum sperare, eum super omnia diligere, proximum sicut se, & baptizari in remissionem peccatorum. Dicit autem onus meum, quia reliqua onera importabilia, quæ quidam ministri Ecclesiæ imponunt hominibus, non sunt onera Christi.

Glossa interli. [paruulus.] Id est, humilibus spiritu. [sic fuit placitum.] Ut humilis redeat, qui per superbiam recessit. [venite ad me.] Per me enim est accessus ad Patrem. [mitis sum.] nullum lædo. [humilis.] Nullum despicio. [onus leue.] Non detrectantibus.

Lyranus. [Paruulus.] Quia humilitas est dispositio ad sapientiam. Vbi enim humilitas, ibi sapientia. [sic fuit placitum.] Licet enim in generali assignetur ratio electionis, (scilicet, hos elegit, ut in illis resplenderet misericordia, & illos reprobauit, ut monstretur iustitia:) sed in particulari, quare hunc, non illum eligat sola voluntas causa est.

Exlix Papa Epist. 4. Si filius Patrem nouit, ergo est ei consubstantialis. Deum enim nemo vidit vnquam, vnigenitus qui est in sinu Patris ipse enarrauit.

Alexander Alexandria Epist. ad Alex. Huius scientiæ Christianæ Sacramentum,

ultra omnem naturam est, soli Patri adiacet, & cui voluerit filius reuelare.

CAP V T. XII.

In illo tempore abiit Iesus.

Ius Hieronymus. [Vellere spicas.] Vita austerioris indicium est, non lautas sed simplices epulas quærentium. [quid fecerit Dauid.] Hostia enim Deo placabilis, salus hominum est.

Diuus Augustinus. lib. 1. quæst. Euangel. quæst. 2. Discipuli non comedunt spicas nisi manibus confrictas, non enim quisque transit in cibum Christi & Apostolorum nisi confrictus, & expoliens veterem hominem, & rursum ex Apostolo, circumcidi debet circumcissione non carnali, sed spirituali. Idem in quæst. super Matth. quæst. 10. Coloss. 3. Achimelech sacerdos & Dauid rex violaret panes propositionis, ille dādo, hic accipiendo: poterit ergo Christus Rex & sacerdos sabbatum violare.

Diuus Ambrosius lib. 5. in cap. Lucæ 6. Ager est hic mundus, numerosa hominum facione seminatus. Spicæ agri, sunt fructus Ecclesiæ, quos cum Apostoli discutiant, & bona eorum opera inueniant, comedunt, quia nostro profectu aluntur. His spicis spiritualibus eadem contingere pericula possunt quæ alijs terre spicis, & quæ enim aut imbre marcescunt, aut sole torrentur, aut certè a mellioribus feliciter, in receptacula reconduntur. Receptat ergo terra Dei verbum, & celesti semine satus ager diuites fetus effuderat. Esuriebant discipuli salutem hominum, & mentium fructus a folliculis corporum, ad fidei lucem, præclaris suis miraculis eruebant. Credebant vero Iudæi hoc, sabbato non licere. Christus vero designabat, per munus gratiæ iam oculi esse legis, & opus gratiæ. Quod vero Lucas dicit factum fuisse hoc quod Matthæus recenset sabbato secundo primo, significat, Legem gratiæ sabbatum esse secundo primum, secundo quidem, quia eam lex præcessit. Primum vero, quia lege soluta, gratia firma perseverat, vel secundo primum, quia quod secundo sancitum est, primum est in prædestinatione. Ergo Christus violans sabbatum docuit inania legis non esse

Paulus de Palacio.

esse curanda, sed que vtilia, esse sequenda. Quod vero David fugit Saulem, ostendit quod principem mundi lateat Christus. Quod autem David dat socijs sacerdotalem cibum, notat Christum dantem suis fidelibus sacram Eucharistiam, & quod omnes Christiani debeant vitam sacerdotalem imitari: imo quod sacerdotes simus, nos ipsos Deo offerentes. Porro Christum spicas euellere concedens, non violabat sed implebat legem. Sabbatum enim in vtilitatem hominis conditum erat. At vtile erat homini, ut abdicatis terrae fructibus, veteris famis ieiunia vitaret. Attēde & illud, David sumpto cibo arma Goliath sibi sumit, & tu si Christum acceperis Goliathem spoliabis. Doeg vero qui aderat quando David panes accepit, figura est pastoris gregis instructuosi: qui reuera Iudae proditoris figura est.

Diuus Chrysostomus, homi. 40. Sabbatū secundo primum dicebatur, quando erat sabbatum Domini, & succedentis solēnitatis. Ducit vero Dominus discipulos sabbato per fata, ut eorum cōsular necessitati: & propter eam a crimine discipulos vindicat, & considera discipulos a Christo nec propter famem discedentes, quia nisi premerentur, non violassent sabbatum. In discipulorum vero excusatione Dauidem, magis apud illos excusationis adducit. Nec contentus Dauidis excusatione, affert aliam ab ipsis sacerdotibus, violentibus sabbatum, cum in eo circūcidabant. Dices. Cur ergo qui olim colligebat ligna in sabbato, occidi iussus est? Certē quia tunc lex incipiebat, quae si cōtemni cōpisset, nunquam seruata fuisset. [sabbatum propter hominem.] Vt homines cessassent male agere, prohibiti sunt agere. [misericordiam volo.] Sitis misericordes sicut Pater vester: nullumq; humanum praeceptum auocet vos a vestri Patris imitatione. Neq; vnum diem festū solum agite, quibus tota vita solēnitatis est, habemus enim intrans altare, cor nostrum ubi sacrificemus, agamus ergo solēnitatem bonis operibus intendentes a vanis laboribus abstinentes. Quid enim aliud est labori inquirendi aut incumbere, quam sub Pharaone in operibus luti exerceri?

Diuus Hilarius Cano. 12. David cum suis, satiatur panibus sibi illicitis: significans Christum cum discipulis suis satandum Gentilium profectu, quem Iudaei illicitum esse putabant.

Rupertus libr. 9. de glorifi. Hae historia praecedenti Christi confessioni, annexa est,

quia enim Dominus se in ea Dei filium confessus est, cui essent omnia tradita, ideo facto confirmat, se esse templo maiorem, & Dominum etiam sabbati. Porro excusantur discipuli ex necessitate, sicut & qui cum David erant, ex eadem excusantur. Dices, cur ergo ille qui sabbato collegit ligna occiditur? Certē quia sabbatum contempsit. Ideo enim subditur, anima quae per superbiam aliquid commiserit, quia aduersus Dominum rebellis fuit, peribit de populo suo: verbum enim Domini contempsit. Dices sacerdotes excusantur quia faciunt Dei autoritate: & item discipuli faciunt ex Christi concessione.

Diuus Thomas. Sinit Dominus discipulos violare sabbatum, quia lex vsq; ad Ioannem. Porro discipuli esuriunt quia pauperes, & quia impediēbatur a turbis ut nec locum haberent comedendi. Contenti vero erant spicis, quia habentes alimenta & quibus tegat. &c. Sed cur Pharisei non reprehendunt discipulos, alienas spicas vellentes? Ratio est, quia illud erat in lege permissum. Adducit Dominus exemplum Dauidis, quia sacerdos abstulit panes ab altari die sabbati, alio enim die auferre nō licebat. Imo erat ille dies neomeniae.

Simon de Cassia. Discipuli nec portant peram, nec parant mensam, ideo cum esuriunt, ad aliena manus extendunt, quia lex necessitatis legem tollit proprietatis. Licet etiam omne ius haberent discipuli edendi, cum serui essent creatoris omnium. [misericordiam.] Id est, misericordia praestanda est est his, qui non ex contemptu, vel animi prauitate legem violant, sed ex necessitate. [Dominus est filius hominis.] Licet voluntarie se legi subiecerit.

Venerab. Beda libr. 2. in Luc. capit. 6. Sata sunt regiones ille, de quibus Dominus, leuate oculos vestros, & videre regiones, quia sunt alba iam ad messem. Fames discipulorum similis est fami Petri, cui dicitur. Surge, occide, manduca, idem ergo est conficere manibus, & occidere, aliter nemo transit in Christum. Ergo euellere spicas est homines a terrena intentione, ubi radices fixerat, eruere, fricare vero manibus, est exemplis virtutum, ab ipsa carnis concupiscentia, quasi a folliculorum & aristarum impuritate expoliare, & ita, pura membra Christi effici, est manducari. Reprehenduntur a Phariseis discipuli, sed Dominus arguit pro mansuetis terra.

Hugo.

In Euangel Matthaei. Cap. XII.

119

Psalm. 18. Hugo. Statim post ingum & onus meminit de manducatione, quia in custodiendis illis retributio multa; & item, germinet terra herbam virentem, & linum pomiferum. [esurientes.] Anima esuriens amarum pro dulcibus meritis. [Pharisei videntes.] Tales sunt qui Pralatos nimis de grege sollicitos reprehendunt. [quando esuriunt.] Dicit Abimelechum dispensasse eum David, iuxta enim est causa dispensandi, necessitas vel vtilitas communis alius non dispensatio, sed dissipatio est.

Caietanus. Cum discipuli vellēbant spicas erat festus altas constans ex multis sabbatis. Nam festum paschae ita constabat, & festum etiam tabernaculorum. Porro hoc festum erat pascha, si quidem erant in eo spicae. [David.] Est argumentum a maiori. Si laicis licuit panibus sanctis vesci, multo magis discipulis spicas conficere. [templa maior est hic.] Si vos excusaminis, quia seruistis templo, magis excusantur discipuli, qui seruiant mihi. [misericordia volo.] Quia succurrit & dispensauit cum discipulis esurientibus.

Glosa ordi. Sata sunt scripturae, quas discipuli in sabbato, in ocio percipiunt. Esuriunt vero diu Dei amorem querunt, conficant, cum singula discutiunt. [misericordiam.] Si sciretis quod per misericordiam Dei statuatur mundum liberare, non per legis rigorem nō condēnassetis, &c.

Lyranus. Sata sunt scripturae gentiliū: ubi sunt spicae verae doctrinae, quas discipuli Christi purgant a vanitate & falsitate, & eis vtuntur. Quod si quis hac causa, eos reprehenderit, excusantur a Christo.

Diuus Gregorius. ut habetur. 6. quæst. 3. capit. scriptum est, scriptum est, per alienam messem transiens falcem non mittes, sed manu grana cōteres & manducabis, id est, in manus alienum falcem iudicii non mittes, sed per affectum bonum admonendo & persuadendo, fratres a vitijs expoliare licebit. 25. quæst. 1. cap. idē. Gratianus dicit. Christus seruauit legem, non ut legi subiectus, eam enim aliquando violabat: ita Papa seruet canones, non ut eis subiectus. De peccat. d. 1. ca. libenter. Libenter debet sacerdos impartiri indulgentiam, quia misericordiam volo, & Christus non venit vocare iustos, & demum, lex per Moysen, sed gratia per Christum.

Et cum inde transisset.

Diuus Hieronymus. [interrogantem.]

Vt si non curaret, imbecillitatis, aut crudelitatis, si vero curaret, sabbati eum violati accusarent. [extende.] In euangelio Nazarenum habetur hunc hominem fuisse cementarium, & ideo rogasse Iesum, ut eius manum curaret, quia cibum quæreretur. [restituta est.] Vsq; ad Christum manus synagoga erat arida, neque enim opera Dei faciebat. At ubi ille venit reddita est Apostolis credentibus dextera.

Diuus Augustinus libr. 2. quæst. Euangel. capit. 7. Cum Dominus voluerit sanare dextram corporis manum, cur dixit, animam saluam facere. Respon. accipitur anima pro homine.

Diuus Ambrosius libr. 5. in cap. 6. Luc. Manum illam quam Adam extendit, Dominus sanat, ut quae crimine aruerat bonis operibus sanaret. [extende manum.] Generalis medicina est, vide tu qui te putas manū habere sanā, ne avaritia aut sacrilegio cōtrahatur, ex tēde ergo eam ut frequenter proximum iuues. Memor esto Hieroboam, qui cum Ido-Reg. 13. lis sacrificasset, manū cōtraxit, quam Deū rogans extendit.

Beda libr. 2. in cap. 6. Luc. Sabbatis Dominus curat, ut spirituale sabbatum bonorum operum designet. Et quia sabbato frequenter erat populi concursus. At piscatores ibi retia extendunt, ubi plurimos vident esse p̄sces. Homo ergo ille humanum genus designat, in fecunditate bonorum operum arefactum, sed per redemptoris gratiam, dum in fontes manus in crucis arbore tendit, arefactam succis bonorum operum, restituit. Itē reprehendit Iudaeos, ut qui non intelligeret in lege opus prohiberi seruile, ne sabbato fiat, est vero peccatum seruile opus, nā qui facit peccatum seruus est peccati. [extende manum.] Nullo ordine debilitas animae melius sanatur, quam eleemosynarum largiōe. Ita Ioannes rogatus, quomodo saluarentur, respondit, qui duas tunicas habet, det vnā, Eccl. 4. &c. & in Eccles. non sit manus tua addandū collecta, frustra enim tēdis ad Deum manus rogans, quas roganti pauperi contrahis.

Rupertus li. 9. de glorifi. O Iudae, si Christo non credis dicenti. Confiteor tibi Pater, certe eius operib; crede. Dixit Lucifer Deus ego sum, sed non id opere confirmauit, mendax ergo fuit, ac non ita Christus.

Diuus Thomas. Non eodem sabbato spicae euelluntur, & manus restituntur, sed sequenti. [venit ergo in synagoga.] Iuxta illud, in occulto loquutus sum

Psalm. 39. sum nihil, & illud, annuntiavi iustitiam tuam in ecclesia magna. **[homo.]** Est genus humanum, & quicquid nostrum, quando sumus potentes in malo, impotentes in bono. **[quanta melior est homo.]** Incomparabiliter melior est homo bonus. Sunt enim omnia propter eum, qui constitutus est super omnia opera manuum Dei. **[licet beneficere.]** Collige ex dictis quae excusentur in die festo, primo enim excusantur quae sunt ex necessitate, ut discipuli vellent spicas. Secundo, quae ad cultum Dei spectant ut circumcidere. Tercio, quae ad salutem corporis spectant ut mederi. **[extende manum.]** Extendere manus sanitati restituit, iuxta illud, peccata tua elemosynis redime, & illud, ignem ardere extinguit aqua, & elemosyna peccatum.

Genesi. 1. Simon de Cassia lib. cap. 22. In omni membro legimus naturam hominis fuisse multatam, etiam in manu, ubi est hominis actio. Dextera ergo arida est, cum operari cessat pro aeternis. Nam cum ad dexteram nauigium mittitur, magna piscium captura est. Sanat vero Dominus in sabbato ut pro sabbato illo superno, quibus in hoc tempore operetur.

Dan. 3. **Eccl. 3.** Hugo. **[Extendit manum.]** Qui obturat aures ad clamorem pauperis, ipse clamabit, & non exaudietur. Glosa inter. **[sabbatis beneficere.]** Licet in festis, utile quicquid sibi facere. Glos. ordi. Non est feriandum sabbato a bonis, sed a malis, sicut in sabbato futuro, id est, aeterno, non feriamus a bonis, sed a malis. **[restituta est sicut altera.]** Quia quae congregauerat auidē, distribuit ex charitate.

Exeuntes autem Pharisei.

Diuus Hieronymus. Quod Pharisei quae tantum Christum interficere, linor est in causa, quod enim erat crimen manum homini restitueret. **[restituit.]** Auferens occasionem impietatis. **[non audiet aliquis in plateis vocem eius.]** Vox eius non auditur in spaciola perditionis vestra, sed in arcta salutis. **[calamum.]** Qui peccatori non porrigit manus, calamum casum confringit, & qui modicam fidei scintillam contemnit in paruulis, linum fumigans extinguit. At Christus venit saluum facere quod perierat.

Diuus Chrysostomus. Homi. 41. Iudei nulla iniuria vexati necem Christo quarunt, adeo pestilens malum est inuidia: quod tunc maxime effertur, cum alij inuuantur, vel ad meliora reuocantur. Sed mitis Dominus curam omnium languentium habens, quibus eos

potest modis mitigat. Haec vero ante praedixerant prophetae, neque quicquam, vel minutum, sit a Domino, nisi ante praenuntiatum. **[non clamabit.]** Immensa est mansuetudo, scilicet, curare volentis, & cum iniquum illorum animum videt, recedit, ne contendat. **[calamum.]** Planta est Dominus virtutis, ut nos velut quassatos calamos confingere possit, & nostras iras fumigantes, ut qui aquam consuevit extingueret. Sed non in perpetuum eos fastinebit. Puniet eos, cum eiecerit iudicium in victoriam.

Diuus Basilus resp. 291. Calamus quassatus est, qui non ea qua oportuit animi tynce ritate mandatum Domini exerceat, hic non est conterendus, sed sanandus. Linum fumigans, cum mandatum Domini quis exequitur: sed non tam ardenti desiderio ut oportebat, qui extinguendus non est, sed inflammandus assidua memoria promissionum & poenarum.

Diuus Hilarius cano. 12. **[recessit.]** Longe enim abest a consilijs malignantium. **[praecepit ne cum manifestarent.]** Quia salus cuique reddita testis erat, sed ubique iactantiam declinare docet. In hoc vero silentio Christi, prophetia impleta est, non clamabit inquit, &c. Quassatus calamus fuerunt Gentes, qui non conteruntur, sed sanantur, linum fumigans sunt Iudei a quibus veteris gratiae spiritus non est ablatus, hic etiam sanabuntur, tunc cum est eiendum iudicium ad victoriam.

Rupertus lib. 9. de glori. **[recessit.]** Ut absconderet a sapientibus quae reuelaret paruulis. **[ne manifestum.]** Sic enim mandauerat Apostolis, ne apud illos docerent. Igitur mandauit nubibus ne pluerent super eos. **[non contendet.]** Quia praedicare Iudeis cum contentione fiebat, ideo idem est dicere, non contendet, ac, non eis praedicabit. **[calamus quassatus.]** In excidio Ierosolymitano, Iudei quassati sunt, & qui ardebant, fumigare ceperunt: sed non sunt confracti aut penitus extincti, cecitas enim ex parte contingit Israel. Donec vincat illud iudicium de quo dicitur, in iudicium veni in mundum ut videntes non videant, donec igitur compleatur hoc iudicium, & plenitudo Gentium intret, fumabunt sed non extinguentur Iudei, iuxta illud, ne occidas eos, sed depone eos Domine.

Diuus Thomas. **[recessit.]** Quia non erat patiendi tempus. 2. ut monstret discipulis aliquando esse fugiendum. 3. Ut se hominem monstraret. 4. ne eos irritaret.

Eccl. 8. irritaret. Faciant ergo similiter predicatorum, ne incendatur flamma ignis peccatorum. **[sequebantur eum.]** Voces enim eius oues audiunt. **[curauit eos.]** Misit enim verbum suum, & sanauit eos. **[ecce puer.]** Id est, seruus secundum humanitatem. **[quem elegi.]** Homines non ponunt gratiam in eo quem amant. At Deus gratiam ei quem diligit praestat, ideo dicit, quem elegi, ut esset filius Dei. Et etiam elegi ad opus redemptionis. Addit, dilectus meus, & ut intelligatur eum super omnes fuisse dilectum, addit, in quo placuit animae meae. Ponam super eum spiritum meum, totum. Ceteris vero per partes. Christo vero non ad mensuram. **[iudicium gentibus.]** Id est, habet officium docendi gentes de iudicijs Dei, ut iam non gloriantur Iudei, quod non fecerit taliter omni nationi. Porro quia in iudicio debet esse clementia, ideo Christus non clamabit, nec contendet. **[calamum.]** Id est, potestatem regiam Iudeorum non penitus confringet, sed quassatam, id est, subditam Romanis relinquet. **[linum fumigans.]** Id est, sacerdotium, quod lino induebatur. Possent etiam intelligi peccatores per calamum quassati, & repidi per lino fumigans, sed nec his nec illis est praclusa via salutis. **[donec iudicium.]** Factum est id sub Vespasiano, sed plenius in die iudicii.

Simon de Cassia. **[calami.]** Sunt peccatores ex fragilitate, qui quod nolunt in aliu faciunt, quod volunt bonum non inueniunt, calami enim recti ex se manent, si flectuntur, non id sua sponte faciunt. Linum fumigans, sunt superbi sursum elati. Neutros Dominus repellat si ad eum conuertantur, vel secundo exponitur. Calamo scribuntur ea quae mandati memoria cupimus, significat ergo sapientiam humanam. De qua dictum est, in crepa feras arundinis, siue calami. At si haec sapientia Christo humilietur non confringetur. Linum vero est corporalis mundi cibus. Quae si igne charitatis inflammetur, non exstinguetur.

Hugo Card. **[sequebantur eum.]** Simples sequuntur, docti persequuntur. **[electus.]** Electus ex millibus. Nihil enim in eo erat quod displiceret. **[non clamabit.]** Contra quia clamabat, si quis sitit, veniat ad me. Ita, sed non erat clamor. Semper enim tacuit, semper siluit, sed ut partem loqueretur. **[in plateis.]** Quia cum malediceretur, non maledicebat, fuit enim omnis ad occisionem, & agnus ad victimam. **[ad iudicium.]** Quo ille iudicatus est: quod sibi ad victoriam cessit. **[in illo gentes.]**

Quia non est aliud nomen datum hominibus, in quo oporteat nos saluari, &c.

Caietanus. **[recessit.]** Opus ergo perfectio nis est recedere aliquando quod in hoc monstratum est, quia sequuti sunt eum multi, fuit enim recedere velius ad salutem animarum. **[ne manifestum.]** Ne maius illorum odium concitaret. Et ita impletus est sermo Isaiae de Christi silentio & mansuetudine. Poterat enim illos vno verbo destruere. **[puer.]** Nomen est subiectionis. **[dilectus.]** Et homini & Deo conuenire potest. **[in quo complacuit.]** Quia nihil in eo fuit, quod Patri non sum inuolueret. **[ponam super eum spiritum meum.]** Quia requiescet super eum spiritus Domini. **[iudicium gentibus.]** Non per se, sed per suum Euangelium. **[non clamabit.]** Ex ira. **[audiet in plateis.]** Tumultuantem. **[calamum quassatum.]** Eo tempore erat Iudei quassati sub imperio Romano. Sed non sunt confracti. Ipsi etiam Iudei sunt linum fumigans, quatenus persequerantur Christum, ideo fumum & tenebras habebant. **[donec iudicium.]** Quo iudicatus est a Pilato deducit ad victoriam resurgendo: mittendo Spiritum sanctum: & predicando euangelium, quo facto calamus confractus est, & lino extinctum per Vespasianum. Postquam destructionem gentes in Christum sperant.

Glosa interli. **[quem elegi.]** Ad opus, quod nemo alius poterat prestare, scilicet, redimere homines. **[complacuit.]** Quia ipse solus est agnus sine macula. **[ponam spiritum meum.]** Non super Deitatem, sed super humanitatem.

Glosa ordi. **[recessit.]** Compleuit quod supra dixerat, cum vos persequerentur, &c. **[calamum.]** Iudei sunt calami omni vento agitati, & quia discrepando, ab inuicem separati sunt, ideo calami sunt quassati. Donec iudicium quod in eo fiebat, ad victoriam perueniret, id est, donec pulso mundi principe, ad regnum rediret, & poneret inimicos suos, sub pedibus suis. **[linum.]** Gentes sunt linum, quia naturalis legis ardore fere extincto fumum erroris amarissimi & odoris noxij proferebant. Hos non extingit, sed e parua scintilla, in magnum ignem amoris Diuini suscitauit. **[donec ponam iudicium.]** Id est, tandiu praedicatio eius mundo lucebit, nullis indijs superata, donec ponat in terra iudicium, id est, donec fiat voluntas sua in terra sicut in caelo.

Lyra. **[curauit eos.]** Vide benignitatem, non delinque

Supra. c. 14

desunt curare eos etiam cum persequuntur. *[iudicium gentibus.]* Quia secundum humanitatem perferet iudicium sententiam, in die ultimo, in qua enim forma iudicatus est, iudicabit. *[non contendet.]* Ut se vindicet. *[non clamat.]* Ut liberetur, ut patet in sua passione. *[donec exeat.]* Donec veniat ad extremum iudicium, ubi sua victoria manifestabitur.

Tunc oblatus est ei.

Diuis Hieronymus. Tria hic signa simul facta sunt. Cæcus videt, mutus loquitur, demoniacus liberatur. Et quod tunc carnali terfactum est, quotidie spiritualiter fit in ecclesia. Expulso enim demone primo lumen fidei aspicunt credentes, mox in laudes Dei tacetia prius ora laxantur. *[scilicet cogitationes.]* Ad eorum cogitationes respondet, ut vel sic conuertantur. Iam cum concordia parue res crescant, & discordia maxime dilabuntur. Si Satanas contra se pugnat, estigitur orbis consumatio, bellum enim illorum, hominum pax est. Quod si in principe demoniorum eiecit Christus demonia, ut sic demones deludant ignorantes. Quid dicetis de alijs sanationibus à Christo patratis? *[filij vestri.]* Id est, exorcistæ, vel etiam Apostoli, quorum opera si non tribuitis diabolo, cur mea tribuitis? Ideo ipsi iudices vestri erunt, non potestate, sed comparatione. Apostoli etiam iudices erunt, cum sederint super sedes. *[i. digito Dei.]* Hic est digitus quem Magi Aegyptiorum confitentur: & quo tabulae Moysi scribuntur. Si igitur manus Dei est filius, & huius manus digitus est spiritus sanctus, igitur Pater filius & spiritus vnus substantie sunt. *[peruenit in vos regnum.]* Regnum Dei vel est filius, de quo Lucas, regnum Dei intra vos est, vel est regnum gratiae, de quo, agite poenitentiam & ap. in v. r. d. vel est sacra scriptura, quæ datur genti facienti fructus eius. *[in domum fortis.]* Cur securi sumus, cum aduersarius fortis sit, etiam Christi confessione. Domus eius est mundus, propter delinquentium copiam, vasa eius nos sumus. Religat^r est fortis in Tartarū, & pede Christi conculcatus, cuius sedibus direptis captiua ab eo ablata est captiuitas. *[qui non est mecum.]* De hereticis non est sermo, sed de diabolo. *[non remittetur.]* Cur igitur quidam Episcopos & presbyteros postquam blasphemant in spiritum, in gradum suum recipiunt? Secundo explicatur, qui dixerit filium habere diabolum, cui eius opera tribuat, hæc blasphemia

non remittitur. Tertio, qui dicit me esse voracem, culpa non caret, habet tamen veniam propter carnis vilitatem, sed qui manifeste intelligens opera Dei, inuidia stimulatus, illa opera dicit esse diaboli, caret remissione. *[facite arborem.]* Si in me diabolus est, bona facere nequeo. Si bona sunt, a diabolo non sunt. *[progenies.]* Mala arbor efflis, ideo prodit à vobis blasphemia. *[bonus homo.]* Bonus est Christus qui de bono thesauro profert bona. *[omne verbum.]* Si verbum ociosum iudicandum est, quanto porius blasphemia vestra? Ociosum est, quod caret utilitate loquentis, vel audientis, qui turpia dicit, non ociosum verbum, sed criminolus profert.

Diuis Augustinus. lib. i. quæst. Euangel. cap. 4. & 5. *[fortis armatus.]* Fortem illum appellat, quia tenebat homines, ne viribus suis, à peccatis se eximeret, vasa eius, sunt omnes infideles. Eum alligare est, potestatem adimere impediendi fideles, ne Christum sequantur. *[Idem dicitur.]* 197. de tempore, alligauit Christus diabolum, sicut Dauid gigantem. Dices si ligatus est, cur tantum potest? certe si potest, potest in negligentibus, & tepidis. Neminem enim potest mordere, nisi qui illi securitate pessifera se coniunxerit, latrare & sollicitare potest, mordere non potest, nisi volentem. Imo sicut Dauid armis gigantis gigante interfecit, ita fideles demonem deiciunt ipsa persecutione, quæ eis ille exciuit. Arma vero gigantis posuit Dauid in tabernaculo suo, id est, in templo suo, ubi nos qui diaboli eramus arma collocauit. *[Idem de verbis Domini, serm. 11.]* *[si Satanas.]* Aut vos Iudæi creditis Satanam posse eiecere Satanam, aut non posse, ergo Christus in Satana non eiecit Satanam, si posse, ergo regnum Satane diuisum est, ergo non stat, ergo fugite à regno cadenti. *[ipsi iudices vestri erunt.]* Ut pote consilij, nihil malorum arduum à suo magistro didicisse. *[i. in digito.]* Siego & hi discipuli, filij Dei destruius regnum diaboli, ergo eius regno euerso peruenit in vos regnum Dei. *[alligauit fortis.]* Si videtis ciues vestros, corpore & animo è manibus diaboli ereptos, igitur ego sum qui vineulis iustitiæ fortem alligauit, & feci vasa misericordiæ, quæ prius vasa iræ fuerant. Et ut nemo credat in regno Christi esse diuisiones videns in eo hereses esse, ideo addit. *[qui non est mecum contra est.]* Heretici non sunt de regno Christi, non enim qui nomen Christi inuocat, de regno ei^{us} est, sed qui verbo & factis inuocat, recedat enim ab iniquitate qui inuocat nomen Domini.

mini. *[omne peccatum & blasphemia.]* Quid ergo num infideles, qui Christum fuisse magum dixerunt, spe venia carebunt? Num & hereticis negantibus Spiritum sanctum, venia si conuertantur negabitur? Quidam dixerunt solos baptizatos posse peccare in Spiritum sanctum, sed nescio an sit vera sententia. Cur enim in Ecclesia prædicatur poenitentia? & in textu non dicitur, qui baptizatus dixerit verbum in spiritum, sed simpliciter, qui dixerit verbum. Certè nulla maior quaestio in S. literis, aut difficilior est, quam ista. *[Et primum non dicit Dominus, qui dixerit omne verbum.]* Sed aliquod. Queramus quod sit illud: & planè cum de spiritu mentio est: de Spiritu sancto agitur ut apud Lucam aperte habetur. Qui etiam aperte dicit, qui blasphemauerit in Spiritum sanctum non remittetur ei. Non ergo est aliud, verbū, apud Matthæum, quam blasphemia apud Lucam. *[Ergo sensus est, si quis blasphemauerit cor de impoenitenti, huic non remittetur, ut enim ille locus, Deus neminem tentat, intelligitur, neminem tentat ad peccatum, & ille qui crediderit & baptizatus fuerit, non intelligitur de omni genere credendi, & ille, qui maleducat meam carnem, non intelligitur de omni genere maledicendi.]* Ita & hic qui blasphemauerit, non intelligitur de omni genere blasphemiae, sed de ea quæ est contra Spiritum sanctum qui est remissio peccatorum. Contra hanc remissionem loquitur cor impoenitens. Sola ergo impoenitentia est quæ caret remissione. Quodcumque vero peccatum poenitentia tangit, remittetur. Non est igitur maior spiritus quam filius, sed peccatum quod contra filium sit, si poenitentia tangatur, remittitur. *[Sed cur Spiritui sancto tribuitur remissio peccatorum? certe quia facit filios Dei, in eo enim clamamus abba pater, & reddit testimonium spiritui nostro, quod filij Dei sumus.]* *[i. abba pater.]* *[Luc. lib. 7.]* Num maior est Spiritus sanctus filio? ut negantes spiritum, venia careant: negantes filium, allequauntur? Minime, vna enim est Trinitatis vnitas. Quid ergo? Certè hæc dicta sunt, ut intelligamus, negare Deitatem & spiritum à Christo, esse irremissibile. Nā si peccatorum venia habenda est, confiteri oportet, Deum esse Christum, qui in carne venerit. *[omne regnum diuisum.]* Ostendit regnum suum esse indiuisum, & ideo peccatum, vna enim est fides, vnum baptisma,

vnus Deus. *[i. digito.]* Digitus dicitur spiritus quia est in eo operatoria virtus, iuxta illud, hæc omnia operatur vnus spiritus. *[i. in digito Dei ej. de. peruenit in vos.]* Ergo ellimare debemus imperatoriam esse potestatem Spiritus sancti, cum in eo regnum sit, nos etiam in quibus habitat spiritus regalem domum habemus.

Diuis Chrysostomus Homi. 41. *[cæcus & mutus.]* O pestiferam demonis astutiam, vtramque viam obstraxit, quæ erat ille crediturus, Dominus autem vtramque reuertit. *[Pharisæi audientes.]* Profecto nihil magni turbæ dixerant. Sed beneficijs aliorum ut acerbo morfu agitantur, torquenturque; peius demone, qui exijt nihil dicens, ipsi autem querunt Dominum interficere, tale malum inuidia est, alia vitia voluptatem afferunt inuidia seipsam cruciat. Scarabeus est, qui alieno malo, velut alieno stercore letatur. Certè hostes hostium suorum malis solent compati, hi aliorum malis gaudent. Certè inuidia fuit quæ terram primo homicidio foedauit, inuidia absorbit Dathan & Core, per inuidiam Laban infectatur Iacob, Maria & Aaron Mosem, & ipse diabolus, id est, calumniator ex inuidia vocatur. Cum igitur Deum & Angelos imitari præcipiamur, at nos diabolum ardentem zelamus. Dices, deiecit me ille dignitate, si eras dignitate indignus: planè beneficium tibi contulit, si dignus, maiorem apud Deum gratiam obtines, patiens iniuriæ, & profecto, qui dignitatem habet, ab ea ut à lasciuia puella fugere deberet. *[omne regnum.]* Ostendit se Christus Deum, tum quia eorum cogitationes agnoscebat, tum quia demones eiecit. Ostendit igitur se non esse demoniacum. Et quidem satis ostendit, tam mansuete respondens. Igitur regnum quantumuis rerum suarum magnitudine firmum, si diuidatur cadat necesse est. Si ergo ego demoniacus demonia eicio, diuisum est regnum demoniorum, cadit igitur. Nota, si Satanas Satanam, magna est eorum concordia, qui eodem nomine nominantur. *[Secunda ratio.]* Filij vestri (filios dicit, ut patentes in nobilitatem filiorum reuocaret), eiciunt demonia potestate à me data, & quidem nunquam somnias eos habere demonium, non ergo eua detis iudicium in quo ipsi iudices erunt. Quod si ego in digito Dei, id est, in maxima virtute eicio demonia, peruenit in vos regnum Dei: quod tantopere prophetæ decantauerunt, ad vos venit bonum hoc, cur laceratis Pri. Tho. Q. & con-

Genesi. 3.
Nume. 16.
Gene. 31.

Jacobi. v.
Marci. vii.

Ioan. 6.

Roma. 8:

Tim. 4.

& contentis illud: Prophetæ enim dixerunt hæc signa quæ videtis, facienda: cum venisset illud regnum. Nunc imbecillior Satanæ est, quomodo ergo, robustum alium, Satanam destruet. [quomodo potest.] Ad eod procul absit ut socio diabolo utar, ut contra, cum eo mihi perpetuum bellum sit, cum vincio, cum expolio. Cuius est experientia, quia eius arma dirempta videtis. Iam si demoniorum princeps vincit, vincti sunt & reliqui. [Qui non est mecum.] Quid ego quæro? vniuersos ad Deum reducere. Quid diabolus? omnia contraria, quomodo igitur is qui mecum non colligit, me sua operatione inuabit? cum contra totis viribus contendat mea omnia dispergere, quomodo igitur mecum consentiet ad eiciendos demones? subdit. Omne peccatum quod contra filium hominis illi dixerunt vult illis esse dimissum. Siquidem, ob assumptam carnem, non credebant eum esse filium Dei, ideo omnia peccata vsque ad mortem crucis eis dimittit, dicens, dimitte eis, non enim sciunt quid faciunt. Porro peccatum illud, quo opera Spiritus sancti, quæ clarissima erant, diabolo tribuebant, neutiquam dimittit, nisi poenitentiam agant. Reliqua peccata dimissa esse voluit, quæ ex offendiculo carnis in eum admiserant, ne videlicet, propter ea paterentur, sed propter infidelitatem. [nec in hoc seculo.] Sunt qui puniuntur in hoc seculo & futuro, ut Gomorrai, & Sodomæi, sunt qui in alio seculo, & non in presenti, ut diues ille epulo, sunt qui in hoc non in alio, ut fornicarius ille apud Paulum, & qui in hoc mundo iudicantur, ne damnentur. [aut facite arborem.] Cur mihi cōuiciamini, cum operibus nihil detrahere possitis? [progenies viperarum.] Quia pro spiritu verba facit, acius inuehitur. Satis monstratis quam mali sitis, cum bona non possitis loqui, malæ arboris pessimi fructus. [ex abundantia.] Christus hæc dicere potuit, qui latentia in corde cognoscit, nos non item, potest enim turpe verbum ex non turpi mente prodire. [thesaurus cordis.] Id est, ex nimia bonitate, ideo enim thesaurus dicitur. [ex verbis tuis.] Iustum iudicium, ut ex verbis tuis, quæ in tua sunt potestate iustificas aut damneris. Nulla ergo damnatio audienti conuicium, sed dicenti. Tuus ignis te calcificat, aut exurit, Saul in iuriam intulit, David patitur, quis gloriosior? Labam persequitur, Iacob patitur, quis beator?

Autor innoti. Homi. 29. [Tunc oblati.]

Tunc cum egressus est e synagoga: eum eam in mysterio contempnit. [homo cæcus.] In vno homine totus mundus excusuit & mutus, qui non agnoscebat factorem suum. Et certe nisi ludæam reliquisset, homo sanus non fuisset. [Sed dices, an non dictum est, non repellet Dominus plebem suam. Certe spirituales non repellit: sed magis elegit. [cæcus & mutus.] Non sat est fidem habere ad Deum cognoscendum, nisi confitearis, ideo cæco sano, etiam sanatur mutus, sed qui loquitur, & non Deum, mutus est. [superbiant.] Quia ignorabant quis esset. Si enim ipsum quantus esset artifex nouissent, nouissent etiam magni artificis esse, non nisi magna facere. Ergo si nouissent esse filium Dei, non stuporem, sed fidem habuissent. [Pharisæi.] Hæc dixerunt, ut turbam stuporem a Christo auerterent, aut certe in corde dixerunt, & Dominus ad eos respondit. [omne regnum.] Fieri potest ut demoniæ demonem deceptorie deiciat, ex facta conuentione. At Christus ex odio demonis & non ex pacto eiecit. Planè Matthæi. 7. Dicitur quod dam malos eiecere demones, id verò spectat, an in ore eicientis sit veritas, & in manibus iustitia. Si non est: non ex Deo: sed ex diabolo eiecit. [filij vestri.] Quibus demonia subdebantur. [regnum Dei.] Id est, ego ipse perueni in vos, sicut cum in virtute diaboli eicientur demonia, Antichristi regnum erit. [alligauerit fortem.] Quomodo possunt homines ad libertatem mentis venire, & ad Deum suum conuertere, nisi alligatus esset iam fortis, qui mentes hominum alligatas tenebat? Forte verò dicit, principem demoniorum, quod dicit, non ut nos terreat, sed ut sollicitos faciat. Nec enim timeat fortē, qui principem habet fortiorē, licet in fiducia fortioris non sit fortis negligendus. Fortem enim cum nostra negligentia facit. Cuius si te terret fortitudo, confidetur, quod eius cum eiciebatur, fortitudo ligabatur, alioqui quomodo tu carnalis eum vincere potuisses? Quod si quidam nunc eum sequuntur, non est eius virtus, sed horum amor. Domus ergo diaboli est mundus iste. Vasa, peccatores, fuge mundum, conuersione non corpore. [qui non est mecum.] Hæc est quarta ratio. Ego prædico virtutes: diabolus verò vitia, ergo contra me est, si qui non est mecum contra me est, quanto magis erit aduersarius qui contra me est.

Diuis Basilii. resp. 174. Ille blasphematur contra Spiritum sanctum, qui eius effectus, diabolo

diabolo tribuit, quod peccatum incurrimus multi, cum strenuū vocamus ambitiosum: zelatorem, iracundum, &c.

Diuis Hilarius. Cano. 12. In vnius cæci forma gentium salus sit, ut qui erat habitatio demonum, Deo habitaculum pararetur. [si Satanæ Sata.] Si diuisio in regno Satanæ facta est, maior est eo, qui eam diuisionem fecit. [ligauit fortem.] In prima tentatione cum ligauit, & ex nobis velut spolijs ab eo direptis, vtilem sibi domum effecit. [remittetur.] Pharisæorum ferocitatem seuerissima definitione cōdemnat. Qui Deum negat in Christo caret misericordia. Quid enim magis extra veniam est, quam Christo adimere Deitatem, qui in spiritu Dei omne opus consummet, & ipse sit regnum celorum, & Deus in eo mundus sibi reconcilietur. [aut facite.] Hæc igitur est venia, si ex opinio nis errore, malam simul artem, & malos fructus eius faciat. Ceterum ex operum magnitudine bona dicere opera, & ex inuidia arborem malam, id verò venia caret. Id verbum ociosum & inutile est, talem benivolentiam in iudicio reperiturum, qualem erga Christum ostendit.

V. Beda lib. 4. in eua. Luca. Beelzebub, Deus est Accaron, significans Deum muscarum, ob sordes immolatijs cruoris. [omne regnum.] Contra Arrianos qui regnum patris diuidunt a filio. Cum ergo vnum sit vtriusque regnum & indiuisum, nunquam destruitur. [iudices vestri.] Cum nunc sint contemptibilia mundi, in quibus non est artificiosa malignitas, sed in ex virtutis simplicitas. [arrium suum.] Id est, mūdum, qui positus est in maligno, ideo dicitur est diabolus princeps mundi huius. [qui non est mecum.] prædicat Christus Deum, diabolus idola, quo modo ergo sunt concordēs, quorum sunt opera tam diuisa? [Idem in Luca. c. 11.] Qui ex inuidia opera quæ scit esse Dei, diabolo tribuit, caret venia, si poeniteret, veniā haberet sed ita blasphemans nunquam poenitebit. [Idem in Marci. c. 3.] [omnia peccata remittuntur.] Sed non omnibus, nisi verē poenitentibus. Vbi damnatur Nouatianus negans poenitentibus (qui in martyrio negauerunt) remissionem. Damnatur & Origenes asserens etiam damnatos aliquando veniam habituros. Sed quia blasphemus in Spiritum sanctum ita eius exigentibus meritis nunquam poenitebit, ideo nunquam veniam assequetur, est enim hoc crimen simile diabolo, sci licet, ex inuidia Dei opera negare.

Rupertus. lib. 9. de gloria & honore filij ho. Ordo mysticus est, ubi recessit a synagoga illuminat gentes, futurū vero erat ut propter hanc illuminationem Iudæi magis blasphemarent, ut contra Paulum demonstrat Act. 22. est. Propter hanc blasphemiam eorū regnū diuisum est. Cum vallata eorū ciuitate per Vespasianum, in tres ipsi factiones sunt diuisi, Ioannis, Eleazar, & Simonis: deo misere ut & ipsi hostibus fuerint miserandum spectaculum. Prædicat ergo eis Dominus, eorū regnum diuidendum.

D. Thomas. Erat demoniacus, quia qui Ioan. 8. facit peccatum, seruus est peccati. [seruantur.] Quia eius opera sunt perfecta, sanat enim omnes infirmitates suas. [Pharisæi.] Impletum ergo est absconditum hæc a sapientibus. [in Beelzebub.] Quæ in credebant esse principem demoniorum. [omne regnum.] Siue ciuitas, siue domus, horum enim vita est pax, nam disparitas humorum in vno corpore mortis causa est. [desolabitur.] Ita dicitur, diuisum est eor eorum, nunc interibunt. [si Satanæ.] Dices, ex pacto cū damone Christus eiecit demonia. Id verò locum nō habet, quia si ex pacto eiciuntur, igitur volentes eiciuntur, cur ergo gementes exhibent? Si igitur eorū regnum a me impugnetur, ruit igitur. [si ego in Beelzebub.] Hæc est secunda ratio. Si Apostoli in nomine meo eiecit, ergo peruenit in vos regnū, at stultus est, qui regnum ad se veniens non amplectitur. [si fortis.] Tertia ratio. Nemo eiecitur a domo sua, nisi a fortiori coactus, eiecitur nūc a me demon, igitur sum illo fortior. Diabolus fortis, quia nō est potestas quæ comparetur ei, & fortior sit, quia nos ei vires damus. Vasa diaboli sunt hi in quibus diabolus continetur & habitat, & hi per quos ut per arma alios ad peccandum trahit, de vtriusque triumpho Coloss. 2. vult Christus confidenter. [ligauit eum.] Potestate nocendi cohibita, ex potentia enim Christi alligantur reges eorū in cōpedibus. [qui non est mecum.] Contrarij sunt qui in operibus non cōueniunt. Quæ verò conuentionio Christi ad Belial, est enim contra vitam mors, cōtra iustum peccator, Christus in brachio suo cōgregat agnos. Isai. 40. Sed diabolus dispergit oues, sed contra. Luca. 9. Dicitur, qui non est cōtra vos, pro vobis est. Respō. Qui cum Deo nō est, sine dubio, cōtra eum est, sed fieri potest ut qui nō est cum homine, ei aduerfetur. [remittetur.] Remittit se ad expositionē Hilarij & Chrysostomi, sed ex Magistro sententiarum adducitur. 6. peccata in Spiritu

Pri. Tho. Q. san-

sanctum. Desperatio. Presumptio, impoeni-
tētia. Obstinatio. Impugnatio veritatis agni-
ta. Inuidia fraternalis gratia. Hec dicuntur
non remitti, quia non facile remittuntur.
[progenies viperarum.] Quia contra Christum
tacuerunt linguas suas ut serpentes. [omne ver-
bum.] Pronocat eos ad poenitentiam, quia de
omni verbo reddent rationē stabimus enim
omnes ad tribunal Christi. Quod si de ver-
bo ocioso exigeretur ratio, quid de pernici-
o? [ex verbis suis damnaberis.] In hac vita,
alii te damnant, in illo iudicio, ex te dam-
naberis.
1. Reg. 11. Hugo. [reus.] Dāmon exacerbat. Naas
enim qui interpretatur serpens valebat erue-
re Israelitis oculos dextros. [mutat.] Habēt
enim maxillas constrictas chamo & freno,
ne confiteantur Deum. [alligauerit fortem.]
Habet nunc minorem potentiam, intrinse-
tus per fomitem. [quā non congregat.] Opus
Christi est congregare ad cultum Dei, vnita-
tem fidei, ad illud vnum, quod est necessa-
rium, & congregat a quatuor plagis terre, ab
Oriente superbia, Occidente timoris, meri-
dis prosperitatis, a quatuor ventis venit spiritus, & in
illa, super interfectos illos, & reuiuiscunt.
Opus diaboli est dispergere vnitatem, in hē-
reses, in vanitates, in discordias. [non remitte-
tur.] Primum, quia aduersatur gratia, quae est
fontemissionis, quia non habet excusatio-
nē, quia est ex sola malitia, spirante ad odiū
dei sicut spiritus sanctus spirat ad eius amo-
rem. Tertiū, quia vix se humiliare potest ad
veniam, si agnoscit peccatum, potius despe-
rat, quam oret. Quartū, quia raro & paucis
remittitur. Quintū, quia nunquam legitur
remissum. Sextū, quia nihil de poena ei debi-
ta remittitur, aut relaxatur. Septimū, quia
talis meretur non poenitere, ut recipiatur ad
remissionem. Octauū, quia cum illud pecca-
tū sit odium Dei, reliqua peccata carnalia, in
hac vita cessant, odium vero non cessat, ideo
reus odij, reus est aeterni delicti. [arborē bo-
nam.] Christus dicitur arbor, ut malus inter
ligna sylvarū. [progenies viperarum.] Filius
viperarum, matrem occidit, ita mala nostra co-
gitationes occidit nos. [profert mala.] Mors
& vita in manibus linguae. [bona thesauro.]
Doctrina, Gratia, Gloria. Dedit enim ex
thesauro doctrinae suae os & sapientiam. Rur-
sum, gratia & gloria dedit. Malus thesaurus
est cupiditatis, iniquitatis, & inferni. [ver-
bum ociosum.] Qui dicit, videat quid dicit, Sic
sermo eius sale conditus in gratia, videat cui

dicat, cum stulto nō multū loquatur, videat
quando loquatur est enim tempus tacendi.
Caieta. Prima Christi ratio est. Nullus ty-
rannus suum regnum dissipat, ergo nec Sa-
tanase impugnatur. Secūda. Exorciste qui in
nomine meo eijciunt daemones, non habēt
daemones, igitur neq; ego. Tertia. Ego in
digito Dei eijcio daemones, ergo peruenit in
vos reg. D. Probat antecedens, quia fortem
armatum diripio, alligo, spolio, experientia
docente, quot a peccatis liberavi. Probat
consequentia, quia si ille non est mēsu, aper-
tē colligitur cōtra me esse, igitur eijcto eius
regno, regnum Dei ad vos peruenit. Quarta
ratio. [ideo dico vobis.] Vos afficitis iniuria
spiritum qui in me est, & quem operari in
me videtis. Omnis ergo culpa remittitur ho-
minibus (aliquibus enim hominibus remit-
tuntur, licet non omnibus.) Sed blasphemia
spiritus, (id est, non ex ignorantia, sed ex ma-
licia.) Paulus enim blasphemauit, sed igno-
rans fecerat blasphemia ex spiritu, id est, ex
affectu & voluntate blasphemandi, non re-
mitteretur, non dicit, est irremissibilis. Sed
quod regulariter non remittitur. Nec enim
Diuina potentia ligata est ne remittat, sed
ordinarie non remittitur, quia habet comi-
tem obstinationē. Et similiter, peccatū con-
tra Christum ut hominem remittitur. Sed
contra Deum sanctificantem per Christum
homines, regulariter non remittitur. At mi-
sericordia Dei est super omnem cursum re-
gularem, nemini ergo desperandum. [neque
in futuro.] Ergo purgatorium est, ubi non so-
lum poena peccati, sed etiam culpa remitti-
tur, nam peccatum propriē culpam dicit, ali-
quam ergo culpam Dominus asserit in pur-
gatorio remitti. [fructus malos.] Bona enim
arbor non potest omnes fructus malos face-
re, sicut cōtra mala arbor, non potest omnes
fructus facere bonos, at omnes fructus ex
me prodeuntes bonos esse videtis. [verbum
ociosum.] Quanto magis peccatum in Spiri-
tum sanctum?
Glossa inter. [progenies viperarum.] Filij diabo-
li eius veneno corrupti ideo fructus, vester
blasphemia est. [de bona thesauro.] Tantū enim
quis boni facit aut mali, quantum facere in-
tendit. Glossa ordin. Necessaria complexio
est, aut in potestate daemones daemones eij-
cio, aut Dei, si daemones, ergo desolatur re-
gnū eius. Si Dei, ergo peruenit in vos regnū
eius. [non remittitur.] Si Ecclesia deseratur.
[neque in futuro.] In futuro seculo parua cul-
pa laxantur, si homo dum viueret, bonis
operi-

operibus meruit, ut laxarentur. [thesaurus.]
Id est, ex bona intentione.
Lyra. [filij vestri.] Non loquitur de disci-
pulis, sed de his qui cum non sequerentur
Iesum, in eius nomine daemones eijciebant,
de quibus dicere non poterant, daemones
eos esse. [alligauerit.] Apostoli daemones li-
gauerunt, ne in ciuitatibus darent responsa.
[non remittetur.] Pharisei certō cognouerūt
Iesum esse Messiam, dixerunt enim hic est
h̄res, ex inuidia vero, sumpta quadam
occasione, vocabāt eum potorem, & eadem
h̄res peccata remitti poterant, at sine vlla oc-
casione data, Iesum vocare participem da-
monis, hoc peccatum est de se irremissibile,
quia directē repugnat Spiritui sancto. Sed
demum remitti potest. [fructus bonos.] Si
Christus haberet daemones, miracula eius
nō essent solida: sed vana & curiosa, ut quod
statua loquatur, taur⁹ occisus viuere videat.
Simon de Cassia lib. 8. c. 22. Aliud est bla-
sphemā: aliud spiritus blasphemia. Blasphe-
mia est idolo vel creatura cultum Dei exhi-
bere, aut Deo tribuere quod non habet, aut
Ecclesiae, vel sanctis iniuriam irrogare, Spiri-
tus blasphemia, est cum ex corde & volun-
tate illa fiūt. Vt illud, dixit insipiens in cor-
de suo non est Deus, & illud. Oblitus est
Deus, auertit faciem suam ne videat in finē,
& illud. Ascēdam super aquilonem, & exal-
tabo solium meum, h̄res non remittuntur,
quia difficile & raro remittuntur, & non le-
gantur remissa. [ex fructibus arbor cognosci-
tur.] Procul este Phisitionomici. Gratia super
naturam potest, imo etiam ipsa libertas, sed
ex actionibus exterioribus anima cognosci-
tur. In quā enim quis impensē afficitur, de
his libenter loquitur & operatur. [verbum
ociosum.] Ociosum est, cum verbis res non re-
sponder. Vt si Christianum te dicis, sine ope-
ribus. De hoc exactam rationem dabis, nu-
mus enim malus, non est signum boni the-
sauri, ita & verbum ociosum non est signum
boni animi.
De poenitentia dist. 3. c. Sunt plures, sanatur
daemoniacus, & sic videns & audiēs, quia nō
potest vnum peccatū in poenitentia sine alio
sanari, ideo enim tota legio eijcitur a dāmo-
niaco, & a muliere daemones septem. 25. q.
2. c. Si ea. Quae antecessores edificauerunt suc-
cessor Papa ne destruat, ne regnum diuini
desoletur. 25. c. Qualis hinc. Docet
Grego. ex illo neq; in hoc seculo neq; in fu-
turo, Purgatoriū esse, pro paruis minimisq;
peccatis. De poenit. d. 3. ca. inter h̄res hyren,

blasphemia in Spiritum sanctum est in sce-
leribus usq; ad finem persequere, de poten-
tia & misericordia Redemptoris diffidere,
de sua salute desperare.

Tunc responderunt.

D. Hierony. [volumus a te signum.] Sic si-
gnum postulant, ac si quae viderant, signa nō
fuissent. Sed apud Marcum ostendūt, quid
velint, volebant enim signum de celo, ut
Eliē ignem de celo, Samuelis pluuiā, Moy-
si manna, quasi verō h̄res calumniā pati non
possint. Nam dicerent, Magos in Aegypto
multa signa fecisse. [prava & adultera.] Quē
Deum virum suum dimisit, & se amatoribus
multis copulauit. [tribus diebus.] Sumendo
partem pro toto, per synecdochē, pars enim
Parasceues, & diei Dominicae, pro diebus in
tegris accipitur. [Niniuita cōdemnabunt.] Nō
potestate, sed exemplo. [plusquam Ionas.]
Prædicat Ionas tribus diebus, ego tribus an-
nis, ille a Sirijis, ego populo Dei, ille exteris,
ego ciuib⁹, ille sine signis, ego cum illis.
[cum immundus spiritus.] Quidam intelligūt
de haereticis, qui multo peiores sunt gentili-
bus. Sed applicandum est Iudaeis. A quibus
exijt diabolus, cum legem acceperunt, ille
vagatus per gentium solitudines, non inue-
nit requiem redijt ergo ad Iudaeos vacantes
nec enim Christum hospitem receperunt,
ipse enim dicit, surgite eamus hinc, & item, Ioan. 14.
ecce relinquetur domus vestra deserta. Por. Luca. 13.
rō diabolus inuenit eos ornatos varijs legis
observationibus. [peiora prioribus.] Quia mi-
nus est venturum non credere, quam ubi ve-
nit, non recipere. [septem spiritus.] Quia si-
cut in Christo sunt septem dona spiritus, ita
& in diabolo vitia septē. [qua est mater mea.]
Non negat se habere matrem, nō enim erat
phantasma ut Marcio dixit, sed carni spiri-
tū prætulit. [fratres mei.] Quidam dicunt
Ioseph habuisse filios ex Escha, quos hic fra-
tres Domini textus dicit, sed h̄res sunt deli-
tia. Dicimus ergo fratres Domini fuisse eius
consobrinos: ex matretera Domini, matre Ia-
cobi minoris, Iosephi, & Iudae.
Diuus Augustinus, in Epistola ad. 6. qua-
stiones Paganorum quæstio. 6. Ionas fuit fi-
gura Christi. Iactus ille de nauī in coetum:
Christus de cruce in sepulchrum & mortē.
Ille iactus pro salute naufragantium: hic si-
militer. Ille non prædicat Niniuitis, nisi euo-
mitus a coetu: huius prædicatio non perue-
nit ad gentes, nisi ubi a morte euomitur est,
Pri. Tho. Q; ille

Psalm. 11. ille morabatur sub umbra, & dolet de salute Niniitarum, in quibus rebus figura fuit Iudaici populi, qui sub umbra legis morabatur, & de gentium salute dolebat. Vermis, quo corrodebat eucurbitae umbra aruit, Christus est, quo consumente legis umbras, tota lex translata est. Porro dicitur Christus vermis matutinus, quia mane surrexit. Idem libro. 4. de Trinitate. capitulum 6. Dies illi quibus Christus fuit mortuus, ita numerantur. Primus dies coepit ex nocte qua patiebatur, usque ad initium noctis sequentis. Secundus a nocte secunda, cum. 12. horis diei sabbati. Tertius a nocte tertia usque ad crepusculum diei Dominicæ, quo surrexit Dominus. Numerantur a tenebris ad lucem, quia Deus dixit de tenebris lucem splendescere, & item, eratis tenebræ, nunc lux in Domino. Licet in productione Ade prius nomine tur lux, quia fuit ille prius in luce gratiæ. Idem de quæstio. Euangeliorum. lib. 1. capitulum 8. [cum immundus spiritus.] Significat futuros quosdam, qui labores continentiae ferre non possent, quorum nouissima sunt peiora, quia pro. 7. virtutibus in. 7. vitiis cadunt. Idem libro. de fide & operi. capitulum 25. Fideles scelerate viuentes, sunt fontes sicci, ut Petrus dicit, sunt nubes sine aqua, ut ait Iudas. Sunt vxor Loth, retro respiciens, eorum nouissimi sunt peiora, &c. Idem libro. de sancta virgi. capitulum 5. [Qui facit voluntatem patris mater mea est.] Non est cur contristetur virgines, quæ matres carnis esse non possunt. Illum enim solum decenter virginitas parere potest, qui in sua Natiuitate parem habere non potest. Ipse igitur virgines cum Maria, matres Christi sunt si patris faciant voluntatem. Hinc enim Maria beatus & laudabilis Christi mater est, quia voluntatem patris fecit. Rursum mater Christi est Ecclesia, quæ fideles, Christi membra, parit. Item mater Christi est omnis anima pia, patris voluntatem faciens, fecunda charitate, in his quos parturit, donec formetur Christus in eis. Maria ergo faciens voluntatem Dei, sola est corporaliter mater Dei: sed spiritaliter, tota & mater. Sed mater spiritu, non ipsius Saluatoris. (Potius enim omnes fideles & ipsa ex saluatore nascuntur spiritaliter, dicimur enim filij sponsi) sed membrorum eius, qui sumus nos. Sua enim charitate cooperata est, ut nos nasceremur.

Diuus Ambrosius. libro. 7. in Lucam. Iudæorum plebe damnata, Ecclesiæ mysterium euidenter exprimitur, quæ in Niniuitis,

per poenitentiam, & in Regina Sabbæ, per sapientiæ studium, de totius orbis finibus congregatur ut pacifici Salomonis verba cognoscat. Planè regina, cuius regnum est indiuisum licet ex multis sit populis. Igitur ex duobus constat Ecclesia, scilicet, ut peccare nescias, quod Sabbæ præstat sapientia, vel ut à peccato poeniteas cum Niniuitis. [septem spiritus.] Non inueniens diabolus requiem in Gentibus credentibus, (quia Christus demoni incendium est) rediit ad Iudæos, qui facti sunt vitijs pollutissimi, id significat septem spiritus, id est, vniuersitas vitiolorum. Idem libro. 6. [mater tua & fratres foris stant.] Non debuerant foris stare, qui Christum querebant. Propè enim est verbum in ore tuo, & in corde tuo. Intus verbum, intus lumen. Si ergo nec ipsi parentes agnoscuntur foris stantes, propter nostrum exemplum, quanto minus nos agnosceamur si foris stemus. [quæ est mater.] Non matrem negat, quam etiam in cruce agnouit. Sed coelestia præferuntur, & allegoricè, Ecclesia Iudaismo præfertur.

Diuus Chrysostomus. Homil. 44. Volunt signum videre, o stolidos, quasi nullum signum videret: sed non querunt quod videant, sed quod carpant. [Magister volumus.] Verba sunt adulatione & derisione plena. Ideo Dominus acriter respondet. Cum tamen prius ad conuicia humiliter respondisset. [generatio.] Filios eos docet eos qui olim Deum offenderunt, & eius ingrati fuerunt beneficijs, ut se etiam patri parem innuat. [præua.] Quæ beneficijs ad malignitatem inclinatur, quod est extremæ iniquitatis. [adultera.] Præfens & præterita iniquitas denotatur, & rursum se patri parem significat. Siquidem sibi & patri non credentes adulterij crimine fugillat. [non dabitur nisi signum Ione.] Quid nonne & alia eis edidit signa? At non ut Iudæos, sed alios alliceret, vel aliter, non dabitur signum tam durum nunc, dabitur verò, post meam resurrectionem, ubi destructa ciuitate, & templo, & libertate amissa, erit vobis id sufficiens signum, maxime, quia hanc libertatem vestram nemo reparare poterit. [in corde terra.] Id est, sepulchro. Tribus diebus voluit mortuus esse, ut eum nemo mortuum ambigeret. Si enim figura Ione veritas fuit, potius ipsa veritas mortis Christi vera etiam fuit. Ideo nos in omnibus sacramentis cruce victimur, mortem Christi testantes. [cum immundus.] Niniuitæ euaserunt minas Ionæ, ne ergo Iudæi

Rom. 10.

dæi putarent se etiam euasuros Christi minas, ideo similitudinem de demone adduxit. [regina austri.] Illa tanto intervallo distans venit ego ad vos venio, illa ex ultimis terrarum partibus: ego ad vos, in vrbem vestram sedentes, illa adit Salomonem de herbis differentem: ego de sacramentis disero. Quod vero de spiritu immundo dicit tale est. Demoniaci semel liberati, si contumpanitur, peiores patientur imaginationes. Vos eratis demoniaci dolorum cultores. Non tunc vos reliqui, sed per meos prophetas adinueni: & nunc per me liberare conliti, sed quia non vultis, imò in me facitis, grauiora quam olim, pati mini. Tunc enim licet castigabamini, verum à Deo defendebamini. Nunc vero ab eo deserti, omnibus demonibus subditi. Vbi nunc sunt, qui miracula querunt. Iudæi cum signis non credunt. Credunt Niniuitæ sine signis. Iudæi cum signis peiores efficiuntur. Tu ergo si castigatus reliquisti, ne pecces, ne deterius tibi contingat. Dices, quid peius quam 38. habere annos, in infirmitate? Imò apud Deum magna punitionum copia est, ut videre est in Pharaone punito. Eleganter Deus, videt te pollutam, lauit te, & vixi, sed si repolluatur, grauiora minatur. [ecce mater tua.] Neque si Christum concepisti, neque si mirabile factum dedicasti, neque si eremum habites, quicquam prodest, nisi voluntatem patris facias. [quæ est mater.] Non de matre verendatur, alioqui non de ea nasceretur. Sed docet, frustra esse matrem, nisi virtutem colat. Ne ergo dixeritis patrem habemus Abraham. Si enim filij Abraham estis opera Abraham facite. [qui facit voluntatem patris, hic mater.] O mirabilem honorem, o virtutis incredibiles vires? Quæ non mulieres virginè dicunt esse beatam, & optant omnibus contemptis, matres esse Dei? En vobis via facilis est, ut non foeminis solis, sed etiam viris ad hunc honorem peruenire liceat, imò ad maiorem, maius enim est facere voluntatem patris, quam filium corporaliter genuisse. Dominus vero ne videretur matrem negasse, statim domo exiit, & matrem sequutus est. Sicut in Chana, durius respondit, sed iustificavit.

Autor in nomina. Homi. 30. Petere à Deo signum est mendacem eum facere, non credendo verbis eius. [signum videre.] Quia eatenus nullum viderant, licet enim corporaliter vidissent: sed non spiritaliter. Sicut terra arenosa, bibito imbre sitit, & febrici-

tans, quo plus bibit, plus sitit, & alij occupatus, etiam si audiat, non audit. [adultera.] Anima fidelis est sponsa Christi, in fide & dilectione, quæ verò non credit est meretrix. Facta enim est meretrix ciuitas fidelis. [signum peti.] Vbi ergo eratis, cum demones pellebantur, ipsi sentiunt, & vos non. [signum Ione.] Quod? scandalum crucis, quod Iudæis scandalum est. [plusquam Ione.] Niniuitæ nunquam eruditi credunt, & vos tanto ante eruditi non creditis. [regina austri.] Illa foemina: vos verò sacerdotes, illa nuda verba admiratur: vos diuina opera contemnitis illa audita fama venit: vos visis operibus fugitis, quid fecisset illa, si opera videret? illa munera adducit: vos adducta despiciatis. Refertur hæc ad Christianos debent. [septem spiritus.] Quia ex septem capitalibus vitijs reliqua prodeunt. [quæ est mater mea.] Asserebat se ille Deum, cum videretur homo, eratque periculum visibi matre, ne Deus crederetur, ideo dicit, nescio parentes in terra, prior eis sum: quia in principio erat verbum. Præponit ergo generationem spirituales, quæ non nescientibus & volentibus contingit, cum generatio carnalis nescientibus contingat.

Diuus Hilarius. Cano. 12. [per loca arida & iniqua.] Id est, per gentes baptismo carentes. [reuerter.] Tanta est iniquitatis facta possessio, quanta erat futura donorum, septem enim sunt dona. Et quia hæc erat loquutus in maiestate Diuina, ideo venienti matri respondit, quæ est mater?

Eutimius. [parentia loca.] Id est, animas, nullum affectionis humorem habentes, nullo vicio fecundas. [ecce mater mea.] Quasi doctrinæ verbum in intelligibili animæ vtero insipientes, & quasi congruo tempore, postea patientes. Fratres verò, à patre coelesti adoptatos, per fidem, factosq; regni ciuium cohæredes.

V. Beda libro. 4. in Lucam capitulo. 49. Non dedit indignis signum de cælo, sed de profundo terræ, quale fuit & Ionæ, erepti de faucibus mortis, dedit signum passionis, non resurrectionis: ac discipulis se transfiguratum, & in cælum ascendentem ostendit.

Diuus Thomas. [Tunc responderunt.] Quasi qui nullum signum vidissent, ut verum illud sit, quasi cum dormiente loquitur, qui narrat stulto sapientiam. [magister.] Loquantur pacem cum proximo, mala autem in cordibus eorum. [signum de cælo.] Sed si Pri. Tho. Q. 4 terra-

Os. 1.

Isa. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

1. Cor. 1.

Ioan. 3.

Isa. 57.

Roma. 5.

1. Cori. 15.

Psal. 44.

Can. 4.

Iob. 40.

Ecclesi. 33.

Thirga. 1.

Jeremi. 8.

2. Petri. 2.

Galat. 4.

terrena dixi vobis & non creditis, quid si dixerō celestia? [adultera.] Semen adulteri, & fornicariæ. [nisi signum tonæ.] Quantum ad animam, signum fuit de inferno, quia eo descendit anima Christi sed signum fuit de terra, quantum ad corpus. Fuit tamen signum summæ charitatis Dei, quia per mortem filij sui, nos sibi inimicos reconciliauit. Fuit etiam signum summæ potentie Dei. Fuit etiam signum nostre cum Christo mortis, & resurrectionis. [regina Austri.] Hæc significabat Ecclesiam, quæ illiit à dextris, vestita varietate. Dicitur verò regina Austri, propter Spiritum sanctum, qui Austri est, sicut eius aduersarius dæmon, dicitur Aquilo. Surge inquit Aquilo, sed perfla Austri. [per lucam arida querens requiem & non inuenit.] Habitat enim in secreto, sub umbra calami, in locis humentibus. [querens requiem.] Circuit enim querens quem deuoret. [reuerter.] Nunquam ergo tuus quicum sit. Semper diabolus tentat. [vacantem.] Triplex fuit dæmoni redeundi occasio. Prima, vacare. Multa enim mala docuit ociositas, & inimici eius deriserunt sabbata eius. Secunda, mundatam scopis, quia scopæ mundant non interiora, sed quæ exterius leuiter hærent. Tertia, ornata. Ornatus est in exterioribus, at in solis ceremoniis confidimus, sicut Iudæi fidebant, redibit ad nos hostis. [septem spiritus.] Peius est reciduum. Et secundum Augu. Qui negligenter agit de peccatis poenitentiam, procliuor in malum fit, & ita traditur in reprobum sensum. [habitant ibi.] Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reuertere. [peiora.] Melius fuisset eis, viam veritatis non agnouisse. [fratres tui.] Dicuntur variæ fratres. Primò, qui sunt vnius gentis, vt Deuterono. 17. Non poteris constituere regem, qui non sit frater tuus. Secundò, qui sunt vnius religionis, vt Matthæ. 23. Omnes fratres estis. Tertiò, qui sunt homines, vt Malachi. 2. Cur vnusquisque despiciat fratrem suum, nunquid non est pater vnus omnium? Quartò, qui sunt consanguinei, Abraham dicit ad Loth fratres sumus. Genesi. 13. Ita capitur hic. [frater meus est.] Frater est, qui firmior: qui infirmior, est soror, mater verò, qui non solum sanctus est, sed & alios conuertit. Hic enim generat Christum in alijs. Sicut qui alios ad peccandum prouocat, Christum occidit, Paulus adhuc parturit, donec formetur Christus.

Simon de Cassia, libro. 8. capitulo. 27.

[Generatio praua.] Generatio ex se donum Dei est, ad conseruationem speciei, vnde ergo habet, vt mala sit? Sanè Moses dicit, Deuter. 32. generatio praua atque peruersa. Certe quia erat infida, & iniqua, quia peccauerunt ei, non filij eius in sordibus, id est, in peccatis. Ergo & nos, qui habemus sordes in pedibus, generatio etiam sumus praua, quod explicatur, cum Psaltes dicit, non est creditus cum Deo spiritus eius, id est, rapit hæc generatio fides & fidem quam Deo debet. Sed locupletius explicatur quæ generatio sit mala cum dicit Salomon, generatio, quæ sibi munda videtur, cuius sunt oculi excelsi, quæ pro dentibus gladios habet. Ergo qui dicunt peccatum non habemus, qui facile de alijs iudicant, qui alijs detrahunt, generatio mala sunt. [adultera.] Quæ viuente viro, quæ est Deus, alteri per amorem inhaeret. [signum de celo.] At Dominus semper responder signum suæ mortis, vt cum Iudæi dicunt, quod signum ostendis nobis? respondet. Soluite templum hoc de morte corporis intelligens. [signum non dabitur.] Quia non signa fidem, sed fides signa facit. Ideo Ecclesia iam ablactata, signa non facit. Signa fallere possunt: sed fides firma stat. Est tamen miraculum infidelem ad fidem, sensualitatem ad bonos mores venire. Certe videri libidinoso poterat, prius montem è suo loco diuelli, quam se à libidine sua. Vt ergo maior est anima corpore: ita maiora mentis quam corporis signa. [Salomonem.] Salomon Rex pacificus. Cuius sapientia à celo fuit, qui rex constituitur patre viuente, qui patris sui vici fecit iniurias. Quadram in Christum melius hæc omnia. Venit verò Regina Sabba, id est, Ecclesia audire Christum, nisi enim venerit, salua esse nequit. Non enim sit est sapientia Platonis, aut Aristotelis: Christi necessaria est, quæ vita est, quæ qui caret, Sapient. 9. vt nihilum reputabitur. Item regina hæc, quælibet anima est, quæ si mundi ornatum & structuram intelligeret, magis stuperet sapientiam Christi, quam illa Salomonem, quid si dispositionem Ecclesiæ cõtueri posset? Quid si cœli? an non in exstasi fieret? [nequiores se.] Quia nunquam sola est vna inclinatio mala. Iam quia vnus spiritus adducit septem alios, ergo ipsi sunt. 8. Videlicet, quia peccatorem priuant octaua resurrectionis.

Idem libro. 2. capitulo. 26. [ecce mater.] Mater nimium diligens filium, eius absentiam

CAP V T. XIII.

In illo die exiens Iesus de

IVVS Hieronymus. Populus intrare non potest, in domum vbi Apostoli audiunt mysteria. Ideo Dominus misericors egredietur de domo sua, sedet iuxta mare seculi huius, vt ibi congregentur turbe, & audiant, quod intus non meretur audire. Christus in medijs fluctibus stat in sua maiestate securus. Populus verò periculum tentationum ferre non sustinens stat in littore fixo gradu. [multa in parabolis.] Vt quia populus varius est, ex varijs parabolis sumat quod vtilis fuerit, docet verò in parabolis multa, sed non omnia, vt ex his quæ intelligerent, in reliquorum notitiam veniant. Igitur sator est filius Dei, qui Patris sui vult seminare sermonem. [qui habet aures.] Prouocat ad dictorum intellectum. [qui habet dabitur ei.] Apostolis habentibus fidem, dabitur si quid deest illis virtutis. Iudæis verò, si quid bonum videtur inesse, tollitur. Neque enim quicquam bonum habent sapientie, qui caput non habet sapientie. [Audientes non audiunt.] De turbis dictum est, quæ sonitu secularium fluctuum perstreperet, non audiunt ad liquidum quæ dicuntur, ac cedamus ergo nos ad Christum rogantes vt edisserat parabolam. [in crassatum.] Non ex natura, sed ex culpa, quia clausurunt oculos. [multi propheta.] An non Abraham vidit & gaudius est? Ita, ideo non dicit, nullum propheta tam vidisse, sed multos non vidisse, & si Abraham vidit, id fuit in spiritu & enigmatate. [quod in corde seminatum est.] Ergo Christus in corde seminat. [intentione recedit.] Differentia est inter eum qui multis tēcationibus ictus cadit, & eum, qui ictu primo deiecit. [qui inter spinas.] Hic est Adam, qui iubetur inter spinas panem suum comedere. Qui ergo curis & voluptatibus vitæ se miscet, panem celestem inter spinas comedit. Eleganter verò dicit fallaciam diuitiarum, siquidem aliud agunt, aliud pollicentes, & merito difficile diuites intrant in regnum suffocant enim diuitiarum verbum, & virtutum rigorem emolliunt. Porro centesimus fructus virginum est. Sexagesimus viduarum. Trigessimus coniugatorum.

To. primus. Q. 5 D. Au

tiam diu non sustinet, damnum rata esse, sine quo bene esse non potest. Alii illam amorem, quam filij nesciebant. At qui terribilis est vt mors dilectio, potius mori quam aueli ab amato concupiscit. Cum alijs ergo eum audiebat, non illa interpellauit, sed Iudæus quidam. Exijt Christus ad matrem, bis matrem. Mater erat carnis, quod nulla alia, & spiritus, plusquam alia.

Hugo Cardina. [signum de celo.] Pharisæi nostri etiam signum de celo querunt, volunt enim esse sublimes. At Christus signum est cui contradicatur, & pastoribus signum est infans in præsepio, quæ sunt humilitatis. [Audire sapientia.] Venit illa de extremis audire verba hominis. Nos nec de domibus nostris venimus audire verba Dei. [loca arida.] Habitat dæmon, id est, Pharaon, in terra fluminum, id est, in terra humilitatis. [vacantem.] Dauid ociosus peccat, & peccatum Sodomorum fuit saturitas panis & ocium.

Caietanus. Generatio mala, secundum voluntatem adultera, secundum intellectum, quia suum Messiam non credidit. [signum non dabitur:] nisi ruinæ Iudæorum. [tribus diebus.] Non dixit tribus diebus integris, & ita fuerunt tres dies. Sexta feria. Sabbatum, dies Dominica. [peiora.] Significatur infelicitas maior his Iudæis, quam fuerint patrū suorum infelicitates.

Glossa interli. [signum non dabitur.] Sublimitatis: sed humilitatis, id est, passionis suæ. [reuerter unde exiit.] Sacramentum facit dæmonem exire. [vacantem.] per negligentiam. [mundatam.] per baptismum. [ornatam.] Simulatis virtutibus. [septem spiritus.] quia quem cupiditas arripit, in omnia vitia eum detrudit.

Glossa ordinaria. [signum de celo.] Si calumniaris ea quæ vides, & vnde vtilitatem capis, magis calumniaberis ea, quæ vnde sunt nescis. [tribus diebus.] More Hebræo, quo à nocte dies computatur, & ita computabitur primus dies à nocte qua pati coepit.

Lyra. [signum querit.] Curiosi Theologi, sublimia speculantes, sape in errores trudent. [ecce mater tua.] Id dixit calumniator quidam, cupiens videre, an propter matrem prædicationem dimitteret, vt inde colligeret, eum non esse Deum.

De poenitentia. di. 4. c. Reuertar in domum vnde exiui. Timendus est iste versiculus non exponendus. Ne culpa quæ in nobis extincta credebamus per incuriam, vacantes opprimat.

D. Augustin. in sermo. notho. de. 4. feria. c. 2. Dominus praecepit iaci semē, sine alicuius glebae discretionē, siue sit via, siue petra. [in terra bonam.] Illa ergo terra bona est, quae affert fructus, non enim auditores sed factores iustificantur. Ne igitur praedicator timeat in ter spinas seminare, utiq; perueniet in terrā bonam. Auditor reddet rationem spinarum suarum. Si non praedicaui, dicitur mihi, cur non posuisti pecuniam meam ad mensam. Qui vero terra petrosa est, accedat ad Christum, ut ponat desertum in stagna. Qui terra spinosa est, terra, sciet maledicta reter spinas, quibus caput Christi punctum est, cruce eius exaretur eius sanguine perfundatur, ut fecundetur. Vnde terra illa pretio sanguinis emptā, ager sanguinis dicta est.

¶ Idem lib. 1. q. Euange. q. 9. Centesimus fructus est martyrū. Sexagesimus virginum, quae in ocio sunt, ocium enim sexagenarijs tribuitur, videlicet, post miliciam, aut actiones publicas. Trigesimus coniugatorum, nā tricenarijs pugnare mandatum est, habent vero coniugati maiorem pugnam cum libidine. ¶ Idem lib. de sancta virgi. c. 46. dicit per. 100. 60. 30. Melius intelligi varios fructus tantum ordines, alij enim multum fructū edunt, alij mediū, alij minimum. ¶ Idem de bono perseuer. lib. 2. c. 14. [Vobis datū est nosse, alijs in parabolis.] Illud misericordiae est, hoc vero iudicii. Dicit enim psaltes, misericordia & iudicium cantabo tibi Domine. Igitur nec praedestinatio, debet impedire fidei praedicationem, sed omnes audiant, qui verō obedit sciat se nō ex se, sed ex Deo obedire. His igitur quibus datur obedire dantur etiam aures audiendi, ad quos dicitur, ut audiant, & veniant ad eum, ad quem nemo venit, nisi trahatur a Patre. Cur verō trahuntur alij, alij nō item? Quis nouit sensum Dñi?

¶ D. Gregorius lib. 1. Moralium. c. 4. Solet rerum abundantia timorem Domini soluerē, nam dum per multa mens spargitur, in intimis stare prohibetur. Ideo dicitur verbum Dei seminari super spinas, quae verbum Dei suffocāt, haec enim sunt diuitiae. ¶ Idem super Ezechiel. homili. 16. Bona terra fructū trecesimum affert, cū fidem trinitatis conceperit. Sexagesimum, cum fructus bonae vitae laborando protulerit, sex enim perfectionis est. Centesimum, cum ad cōtemplationem peruenierit. Sex enim diebus perfecit Deus opera sua, sed denario legem absoluit.

¶ Idem super hoc Euangelium. Diuitiae spinae sunt, quae cogitationum suarum pun-

tionibus mentē lacerant, & cum ad peccatum pertrahūt, velut inflicto vulnere cruentant. Fallaces verō sunt, quia diu nobiscum permanere non possunt, quia in opiam mentis nostrae non expellunt. Solae virtutes verae diuitiae sunt. [in tempore tentationis recedunt.] Multis sermone Domini audito, lachrymas fundunt, sed occasione peccati redeunte, iterum ad peccata redeunt. Ita Balaam cōtemplatus populi Israelitici tabernacula fleuit, & dixit, morietur anima mea morte iustorum. Sed mox oblatis auaritiæ muneribus, oblitus lachrymarum, consilium perdidit populi dedit. Nota simul diuitias esse sollicitas, & voluptuarias; possesores enim suos afflictos faciunt & lubricos. [fructum bonū ferunt in patientia.] Nulla enim sunt bona quae agimus, nisi patienter proximorum mala toleremus. Flagella vir bonus patienter sustinet, & post flagella ad requiem suscipitur. Vt vna quae prius calcatur, mox in suauē liquorē liquatur, & oliua, quae primum exprimitur, mox pinguem liquorem reddit, & graua tritici teruntur ut purgentur.

D. Chrysost. homi. 45. [sedebatur secus mare.] Vt omnes eū haberent a fronte. [in parabolis.] Nā sic dicta vehemētius heret. [exijt.] Vnde exijt qui omnia replet? Certē per incarnationem factus est nobis propior: nam quia peccata vetabant, ne ad eum accederemus, ipse ad nos egreditur. Ad quid venit? certē ut optimo cultu agrū coleret, ager anima est. Iam tribus partibus seminis perditis, vna saluatur. Promiscue enim seminat dominus, sciens seminationis exitum, ut dicere possit. Quid debui facere, quod non feci. Quod verō tantum seminis pereat, non seminis sed nostri culpa est, quo docetur praedicatores, ne despondeant animo si multū seminis amittant, videntes id etiam Domino accidisse. Cur verō in lapidibus & vepribus seminat? quis enim sator ita seminauerat? ratio est, quia anima petrosa, & senticosa bona terra heri potest, & ita fructum afferre. Via, sunt ociosi, Petrosi, sunt instabiles. Spinosi, diuites. Nectamen diuitiarum haec culpa est, sed eius qui spinas crescere sinat potest enim quiuis recte diuitijs vtī. Vide verō misericordiam satoris, non ab omnibus requirit fructum centesimum, sed non est contentus nisi tricesimo. Porro diuitie vocantur spinae, quas si non ita esse credis, qui sunt longe ab eis, planē ita esse vident. Ergo discipulis exponit parabolam, quia charitate flagrant, quae aliorum potius quam suorum

commoda quarebāt, quod ostendūt dicentes. Dimitte turbas, &c. Alijs autē in parabolis, ne torpore tabescāt. [qui habet dabitur ei.] Id est, qui vehemētī studio virtutē inquirat, ei ex Deo cūcta praestantur, qui verō nullo studio, inquirat, auxilium ei Dei denegatur. Ita enim nos attentos plura docemus, negligentes negligimus. [videntes non videant.] Idices cur ergo non eorum oculos aperuit? quia ex eo, nullam essent vtilitatē suscepturi, si quidem eius opera tribuebantur daemōni. Quin & ipsi se ipsos visu & auditu priuabant. Alio qui si Dominus obscurē loquebatur, cur ipsi non accedebant, cum discipulis ut expositio nem peteret? [beati oculi.] Priores prophetae Christi opera fide viderunt, sed Apostoli, oculis & hinc. Ergo isti beatiore.

Author in nomina. homi. 31. [congregata sunt ad eum.] Vt gaudent medici, reges, sacerdotes, cum eos multi sequuntur, ita gaudebat Dominus videns turbas. Ideo ascendit nauem, ut eo visu delectetur. [exijt.] Deus est ubi iustitia est, & ideo in celis est, ubi sunt sancti, veniens ergo in mundum ubi iustitia non est, exijt ē loco suo, venit in alienum. [seminare.] Nō semel seminat, est enim eius officium seminare; seminauit in Adam. Per Moysen, & prophetas. Sed per semetipsum diuina seminauit. [secus viam.] Via mundus est, de quo dicitur, incolae ego sum in terra. Vt enim viator nihil sollicitus est de via, sed de patria ita & nos esse oportet. Desperatus homo est, qui patriam & domum non habet. Hi igitur secus viam sunt, qui secundum mundum viuunt, nihil nisi mūdum cogitantes, in quibus cum sit cupiditas malorum radix, verbi Dei dulcedo non sentitur, ut si in magno aceti vase, guttas mellis infundas. Et ut non sapit leoni herba, ita nec mundano caelestia. Qui cum intus non feruet verbum de caelo cadens, rapitur a Demone, qui exposita rapit. Ideo dicit psaltes. In corde meo abscondi eloquia tua. [qui autem super petrosā.] Petra naturalem habet firmitatem, propter quam sancti petra dicuntur, habet etiam diuitias, & propter eam mali petra dici possunt, iuxta illud, auferam ab eis cor lapideū. Sunt ergo quidam naturali quadam bonitate ad verbum Dei gaudentes, sed quia non sunt integrē fideles, cum remātur, recedunt, & dicunt, ecce peccatores abundantes in seculo. Nos verō ex quo si fideles sumus tētamur. Non attendunt hi, neminem coronari, nisi qui legitime certauerit. Peccatores verō velociter sicut scenum arescent. Sanē exē-

plum habent Iudaeos qui cum in gratia Dei erant, nunquam non calligabantur. [inter spinas.] Dines ad ecclesiam nō venit, & ubi venit: corpore, non mente venit, mētem enim sollicitudo tenet diuitiarum. Porro fructus fidei in pace est bene facere in persecutione, est martyrium. At diuitiarum cupiditas vetat in pace benefacere, & earū mollicies vetat in bello martyriū. [fructū trigesimū.] hi sunt diuites, qui diuitias nō aggerāt, sed bene elargiuntur, qui verō eas continent, fructum faciunt sexagesimum. Si verō in tribulatione sustinent centesimum. Atq; ita, Iob primo habuit tricesimum, sed demum habuit centesimum. [illis non est datum.] Multi excusant se. dicentes si mihi non datur nosse mysterium, cur accusetur? At si tibi non datur, cur non tu petis? [auferetur quod non habet.] quomodo auferetur, si non habet? Planē quia Deo non habet, ut oculus videns iniquitatē, Deo cecus est, & qui Deo non viuunt, mortui sunt. Ergo si Iudaeus cui data erat lex, secundum eam vixisset, data ei esset veritatis notitia. Sed quia non ita vixerunt, etiā ipsa lex ablata est. Ita Christianis bonis ultra Euāgelium dabitur regnum. Malis ipsum Euāgelium auferetur, sunt enim haeretici, & traduntur in spiritum erroris.

D. Hilarius cano. 13. Turbae extra nauem sunt, ideo parabolae non intelligunt. Verbum enim Dei intra Ecclesiae nauem est, & intus intelligitur non foris, maxime ab his qui in arena litoris sunt, ideoq; steriles & inutiles. [dabitur ei.] Regni mysteria fides accipit.

D. Bernard. in term. S. Benedicti. O genus hominum, quam multi seminauerunt in te, quam pretiosum semen, quam male peribis, & quam meritō, si tale tibi semen perierit. Seminauit tota trinitas, angeli, Apostoli, martyres, confessores, ipse filius, & etiam Spiritus sanctus. Pater panem de caelo, filius veritatem, Spiritus sanctus charitatem.

Euthymius. [habenti dabitur.] Habenti fidem, dabitur secretorum cognitio. Non habenti, auferetur id donum quod habet. Nemo enim sine aliquo dono est. [audientes non intelligant.] Partim qui sua prauitate facti sunt indigni, partim ne contradicendi, illis detur occasio. [verbum regni.] Id est, verbum fidei, qui enim plenē credit affectibus imperat, & conregnat Christo.

Venerabilis Beda libro secundo Lucae, capitulo octauo, & vigesimo nono. Hanc parabolam exposuit Christus, ut in his quae non exposuit, sciamus expositionem esse

esse querendam [secus viam.] Via est cor, malarum cogitationum transitu aritum & arefactum. [volucres cali.] Id est, dæmones, quia spūales sunt aut quia per aera volitant. [petra.] Id est, cor durū, fidei vomere non penetratum, humor verò est quo lapides accenduntur, id est, amor & perseverantia virtutis. [centesimum.] Id est, nimis perfectum, nam qui omnia relinquit centuplum dicitur recepturus, id est, vitæ perfectionem.

Psal. 72

Psal. 118

[ceteris in parabolis.] Id est, his qui foris sunt. Nos igitur intremus in sanctuarium Dei, ut intelligamus, accedamus ad pedes eius, ut doctrina capiamus. Revela igitur Dñe oculos meos, ne videntes non videant. [petrosa.] Sunt hi, qui gustant quidem verbum, sed retardantur, aut prosperis, aut aduersis, ideo enim Paulus dicit, per arma iustitiæ à dextris & sinistris. [in patientia.] Mirū est, quo magis dilectio Dei in anima crescit, eo magis aduersitas contra animam crescit.

D. Thomas. [exijt.] Exeundum enim ex ocio cōtemplationis ad prædicationē, quod cum sit, profectus contingit, & ideo dicitur, congregatæ sunt ad eum turbe. [in nauim.] Prædicator non exponat suos fluctibus periculorum, sed statuat in tuto, id est, in litore.

Matthi. 7.

[in parabolis.] Ita non dabitur sanctum canibus, & etiam, quia spūalia, eum longe superent corporalia, non possunt nisi per parabolas explicari. [exijt.] Ex occulto patris, ex iudæa ad gentes, ex profundo sapientiæ in publicum doctrinæ. [qui seminat.] Vt etiā baptizat, in ministris suis. [semen suum.] Hoc est initium bonæ operationis, hoc enim à Deo est, alioqui vanè prædicator prædicat, nisi gratia adit saluatoris. Alij seminant mala, sed Christus semen suum, semen, quia facit simile ei à quo procedit, sunt enim Dij qui verbum recipiunt, iuxta illud, dedit eis potestatem filios Dei fieri. [viam.] Vanū cor, cuius cogitationi patens est via. Secundū quod verbo Dei opponitur est durities, factum est cor eius sicut lapis, & sicut incus malleatoris, contra amor mollicat, durum cogitur intra se, amor extendit se. Petro si ergo sunt, qui non multum amorem, licet quādam deuotionem habeant de his dicitur, ante messē totus effloruit, & immatura perfecti germinauit. Contra iubet Paulus, in charitate fundati & radicati. [super spinas.] Nolite serere super spinas, spine enim ortæ sunt super agrum hominis pigri. Prouer. 24. [vobis datum est.] Vos dixi amicos quia quæ aut diu à Patre, &c. [qui habet dabitur.] Quatuor

Ioannis. 1

Iob penul.

Isaie. 12

Eph. 4

Ieremi. 4.

Ioan. 15.

unt præparationes, ut alicui aliquod donū detur. Prima, desiderium, quia concupiscencia sapientiæ ducit ad regnum, habenti igitur desiderium dabitur: tepido auferetur incipiam enim te euomere ab ore meo. Secunda, studium, Si enim quaesieris illam tanquā thesaurum, scientiā Dei inuenies. A non stude dente auferetur. Tertia, charitas, quæ facit proficere, mater enim est omnium bonorū, igitur à non amante auferetur, quia qui nō diligit manet in morte. Quarta, fides, Apparet enim sapientiā his qui fidem habent in illam, qui hanc non habet, peccatum habet, quia, quod non est ex fide peccatum est (non vident.) Quia in tenebris ambulant, ergo non intelligit ut bene agant. Eleganter Isaias. Educ foras populum meum, cæcū habentem oculos, surdū habentem aures. [in crassatū.] Vt enim ad videndum corporaliter requiritur puritas, ita spūaliter. igitur terrenorum desideria in crassant. Ideo Apostolus Non contemplantibus nobis quæ videntur, recte ergo dicitur. In crassatus dilectus & impinguatus reliquit factorem suum. Huius durationis homo causa est, q. declinare vult oculos ne videat cælum: Deus verò non indurat, nisi quia non dat gratiam. (ne quādo videant.) Primus sensus. Clauserunt oculos, ne quando videant. Secundus, Ne quando videant ubi conuersi fuerint. Tertius, Ideo in crassantur, ut aliquando conuertantur. Licet aliquando eorum peccatis exigētibus in crassentur, ne conuertantur vnquā. (vestri verò beati oculi qui vident.) Beatitudo æterna est in visione ita & beatitudo inchoata. In hoc igitur gloriatur qui gloriatur, scire & nosse me. (multi prophete.) An non vidit Abraham. Isaias c. 6. & iterū Isai. c. 56. Respō. Viderūt, sed nō ita manifestē. Alijs enim generationibus nō est reuelatum filiis hominum, sicut nunc reuelatū est. Itē viderūt, sed non in carne. Sed rursum est argumentū, quia beati qui nō viderunt. Resp. non videre & credere est beatitudo ad meritū. Sed videre est beatitudo ad foelicitatem. Nota cor nostrum dici agrum de quo, exerce diligente agrū tuū. Hic ager est omni custodia custodiendus. (sed temporalis est.) Est enim socius amicus mēis, & non permanebit in die necessitatis. (continua scandalizantur.) Pax multa diligentibus legē cū & nō est illis scādalū, & si scandalizantur, sed non cōtinuō. (fallaciā diuitiarū.) Apostolus dicit, in incerto diuitiarū. (suffocatur.) Candelā exstinguitur, vel quia non habet humore, vel quia habet multum humorem.

Sapient. 6

Apoca. 3

Prouer. 2

Sapient. 4

Psal. 35

Isa. 43

1. Cor. 4

Deute. 32

Daniel. 13

Eph. 3

Ioan. vltim

Prouer. 14

Prouer. 4

Ecl. 6

Pla. 118

1. Time. 4

Simon

Simon de Cassia lib. 6. c. 2. [semen suum.] Diues Deus, qui semē & agrum habet. [vobis datum est.] Sine merito datum est nosse. Qui igitur ignorans est, non doleat, melius enim est assequi meritum regnum, quam si ne meritis nosse mysteria regni. [auferetur ab eo.] Nemo est qui non aliquid habeat, certe habet esse. Sed speciatim iudæi, scripturis legē, regno, sacerdotio, templo & cultu Dei priuati sunt. [ideo in parabolis.] Hæc iudeis dicta, in nos detorqueantur, siquidem eorū in nos iniquitates declinauerunt. [semen est verbum Dei.] Potens semen, ut quod facit elementa transire in sacramenta. Humanis diuina sociari, corruptibilia fieri immortalia, peccatores mutari in sanctos, fugari demones, effici miracula, nos ab inferno liberari, nisi enim Dominus reliquisset nobis semen sicut Sodoma esset. [rapit semen.] Quia eius obliuionem inducit. [quia non habebat radicem.] Radix sapientiæ timor Domini. [temporales sunt.] Temporalia sapientes. [in spinis.] Vt in his spinis gaudent, volutantur in patientia. [Quæ opus perfectum habet.]

Hugo Cardi. [exijt.] Contra eos qui nolunt ad humilia descendere, ut prædicent verbum. Ex contra inueteratos in studio, nō prædicantes. [qui seminat.] Id est, qui habet gratiam, & scientiam ad prædicandum. [semen suum.] Per intellectu & affectu, ideo dicitur, germinet terra herbam viuentem, & afferentem in semen, cuius semen sit in semetipso. igitur mane semina semen, sed vespere non celsit manus tua. Ne seras duplici semine, quod facit, qualiter viuit quam prædicet. [secus viam.] Posuisti corpus tuum ut terram, & quasi viam transeuntibus, ideo meretrix, & ideo concipere non potes, & item, venerunt latrones, & fecerunt sibi viam per me. [volucres cali.] Ita Deus dicit. Feris & auibus, omni que volatili, & bestiis terræ dedit ad deuorandum, & rursum, Deuorabit te morsu amarissimo. [comederunt ea.] Cum seminasset Israel, ascendebat Madian Amalech, & ceteri Orientalium nationum, & sicut erat in herba cōcta vastabat. Et itē. Videntur auerunt eam omnes qui prætergre diuntur viam. [profunditate terræ.] Id est, patientiæ. [sole orto.] Id est, persecutione, ita capitur cum dicit, exortus est sol cum ardore, & item auerunt ossa mea præ caumate. [super spinas.] Ille sub sentibus delicias computauerunt, filij iustorum. [bona terra.] Bona terra debet esse nigra. Nigra sed formosa. Cā

ric. Debet esse capax & lata ex charitate. Circundata, ne patiat alieni inuentionibus. [semen suum.] Seminabitur sancte, & eo anno inueniet centuplum. [videntes non vident.] Quia in terra sanctorum iniqua gesserunt, ideo non vident gloriam Dei. [in crassatū.] Prodiit quasi ex adipe iniquitas eorum. [cupierant videre.] Et non viderunt, nisi a longe, non acceptis promissionibus. Sed dulcius est fontem haurire, vbi. Non esse semen seminatum, verbum Dei. Semen est spiritum, voluntas bonæ faciendi. Semen est opus, gratia & virtutes, quas Deus nostra cooperatio in nobis seminat. Semen est datum bonum, propostum: Semen datum est elemosyna. De qua dicitur, qui parce seminat, parce & metet. [fallaciā diuitiarum.] Fallax enim equus est ad salutem. [semen suum.] Bonarū cogitationum: verborum, operum, & gloriæ, quia fructum adiunget bonum linarum comedet. Nota primum Dei semen fuisse angelos ex quibus qui malis fuerunt, conculcati sunt. Secundum semen fuit Adam, qui ut natus est aruit, in tempore cōtemptationis recessit. Tertium semen iudæi, qui inter diuitiarum spinas seminati sunt. Quartū, Christus, seminat in vteio virginis, & in cruce.

Caietanus. [ascendit in nauiculam.] Vt ab omnibus videretur. [sedens.] Conueniebat ille situs Christo. (ecce exijt.) Nunc tempus est, cum ego exij. [semen suum.] Alij prædicatores seminant semen non suum. Christus vero suum. [secus viam.] Vt solet cadere nō nihil in via. Nota terræ feracitatem, quæ vix minimū profert. [vobis datum est.] Ex gratia est nosse mysteria regni. [qui habet.] Cōgrua dispositio ex nobis est, ut ita intelligatur gratia, ne libertas negetur arbitrij, illo igitur dicitur habere, qui recte vtitur naturalibus bonis & gratuitis, qui verò vel male vtitur, vel non vtitur, ea quæ habet, amittet. [in crassatū.] Vt crassi difficile gradiantur ita in crassata voluntas à multa malicia, non facile videt. [clausurunt oculos.] voluntas nō enim dicit, eos sibi ereptos. (beati oculi.) Ergo beatitudo huius vitæ, est nosse mysteria regni, ignorare miseria est. (et non viderunt.) Quia fas eis non fuit, cum Christo loqui, & familiariter viuere. (venit malus.) Id est, demon, qui immutabiliter malo adheret. (temporales sunt.) Quia solum tempore pacis boni sunt.

Glossa interlineari. [exijt.] De domo iudæorum in mare gentium, & turbæ propter prædicationem Apostolorum, congre

Genes. 16

Deuter. 32

Hebra. 11

1. Cor. 9

Pla. 32

Isaie. 3

1. Cor. 1

1. Cor. 1

1. Cor. 1

congregantur ad eum: ita ut in nauiculam, id est, Ecclesiam, in medio contradicentium positam ascendere, id est, sua gratia illustrare, & in ea verba faceret. [secus viam.] Qui nec predicatione compunguntur, nec bene agere disponunt. [terram multam.] Id est, leuitatem animae obedientis. [aruerunt.] Virrorem fidei amiserunt. [qui habet dabitur.] Habenti amorem verbi, datur sensus intelligendi. [videntes non vident.] Id est, presumptuos de ingenio suo, priuantur intellectu spiritali. [grantes audierunt.] Id est, ingratos & inuidos. [beata aures quae audiunt.] Id est, obediunt. [verbum regni.] Quo promittitur regnum. [non intelligit.] Id est, nullam utilitatem capit. [solicitando huius seculi.] Cupiditas acquirendi, metus etiam perdendi. [fallacia diuitiarum.] Quia promittunt quod non praestant.

Glossa ordi. Iudaei ad Christum non intrant, foris in litera fixi. [ex se seminare.] Verbum quod apud Patrem audiuit. [conculcatur.] Ex Luca, ab hominibus, dum malorum suasionibus tollitur. [in parabolis.] Non solum dicta Christi, sed & facta mystica sunt & expositione indigent. [clausurunt oculos.] Id est, mentem, quae est nacies ad aliquid intelligendum, & aures ad discendum.

Lyra. [exiens de domo.] Quia domus tot capere non poterat. [volucres cali.] Id est de mone, propter peccatum superbiit alta peccantes. Est enim ipse rex super omnes filios superbiit. [super petra sua.] Ex de cursu scripturae apparet Iudaeos fuisse auaros, & cupiditatis amore exatos. [centesimus.] In qua libet virtute est gradus triplex, summus medius, & infimus. [vobis datum est.] Ut fundatoribus Ecclesiae, fuerunt enim fundamenta nouae ciuitatis in quibus sunt scripta & reuelata nomina Apostolorum & Agni. [habenti dabitur.] Habenti fidem, dabitur intellectus scripturae. Aperuit enim illis sensum. [vestri beati oculi.] Non solum corporaliter videndo, sed virtutem diuinitatis latenter intelligendo, & exterius audiendo, interius vero credendo.

Aliam parabolam proposuit.

Leo papa ser. 18. de pass. Domini. Omnes diaboli caute versutias qui non solum per carnis concupiscentias insidiatur, sed inter ipsa quoque semina fidei zizanijs falsitatum, veritatis ludent violare culturam, ut quos non potuit corrumpere malis actibus, impijs subuertat erroribus, fugite ergo mundanae argu

menta doctrinae, & viperea haereticorum vitate colloquia.

D. Hiero. Dñs quasi diues inuitator, inuitatos diuersis relicit cibis, ut vnusquisque iuxta naturam stomachi sui, sumat quod voluerit. Primam parabolam ipse Dñs explicabit. [simile est regnum grano synapsis.] Regnum est predicationis euangelij & notitia scripturarum, quae dictum est, auferetur a vobis regnum. Homo qui seminat, est animus hostis, qui discipulos verbum, ipsumque humore fidei fovens, facit in agro peccatorum fructum pulchrum. Porro praedicationis fidei minima est omnibus disciplinis. Siquidem prima fronte, non habet speciem veri, quod Deus sit mortuus, quod crucis redempti sumus. Tu si contuleris euangelium dogmatibus philosophorum, splendore eloquentiae videbis, quanto sit minor praedicationis euangelij. At hanc, viuendum habet, & innoxiam. Nihil tale philosophorum habet doctrinae sed exurgens in holera cito arefcit: at fides quae parua videbatur, quantum erexit. Certe volucres cali, id est, fortitudines Dei, in hac arbore inhabitant, ramosque arboris, arbitror fidei dogmata: allumamus nos per nos ut colubae, ut in arbore habitare possint.

Quarta parabola. Mulier haec Ecclesia est, hac intelligentia scripturarum abscondit in sacris tribus, id est, in corpore, anima, & spiritu, ut cum hi tres conuenerint, accipiant, quod a Patre petierint. Aliter alij. Mulier est Ecclesia quae fidem hominis misceat credulitati Patris, Filij, & Spiritus sancti, quae cum in vnum sit fermentata, non ad triplicem, sed ad vnum Deum nos perducit. [sati.] Mensura est Palestinis, modium & dimidium capiens. [per prophetam.] Locus est. Psal. 71. Ex quo habetur verbum illud, aperiā in parabolis os meum, de Christo esse intelligendum. Nam audiamus primam parabolam a Dño explicatam. Homines qui dormiunt, magistros Ecclesiarum intellige. Serui patris familias Angeli sunt, qui quotidie faciem patris vident. Diabolus est inimicus homo, quod Deus esse desijt, de quo dicit, exurge Deus non preualeat homo. [ne simul eradicetis triticum.] Locus datur poenitentiae. Contritum huic videtur, illud, auferte malum de medio vři, & illud, cum his neque cibum sumere. Resp. Inter triticum & zizania sine lolium in herba est parum discriminis inuenitur. Praemonet ergo Dñs, ne ubi quid ambiguum est, cito sententia proferamus, sed contra Deo reseruemus, secus vero cum lolium spicae praesit, ubi est clara ad triticum differentia. [sicut sol.] Iusti in hoc seculo fulgent ut lux, sed in futuro ut sol.

D. Au-

D. Augusti. lib. 1. super Matth. c. 11. Cum mortui sunt Apostoli, seminauit diabolus malos filios: hi sunt haeretici, & sunt & mali Christiani, licet hi potius palca, quam zizania dici debeant. Sicut etiam mali pisces maris Christianos designant, quos cum bonis rete Euangelicae praedicationis conclusit. Si similiter schismatici potius corruptis spiciis videntur similes, quam zizanijs. Boni catholici hi sunt qui fidem integram sequuntur & bonos mores. Siquidem docet, docent quod est vltimum & confirmatum, & si quid inusitatum est, ita docent, ut quare videantur, non praecipere. Bonos vero mores sequuntur ita ut vel temporalium amor aut sit in eis excitatus, aut ita subiectus, ut facile, si accenditur, reprimatur. Porro si haeretici tolerantur tunc sit, cum non defendunt falsitatem suae sententiae, ut intentam multitudinem faciant nam si id fecerint pellantur. [serui dixerunt.] Serui, id est, boni homines. Non enim de Angelis facile dices, eos ignorare quis zizania superfeminant. At cum homines boni corpe sint esse spirituales, tunc apparent haereticos, & errores, qui a regula veritatis discedunt. Hi ergo serui Dei, si potestatem habeant, dicunt Deo, viscamus & occidamus haeticos? At Dominus vetat, ne occidentes malos, occidantur ij qui boni futuri sunt, aut laedantur ij quibus mali sunt vitales. [alligate in fasciculos.] Multi sunt fasciculi, quia variae sunt hereses. Cum ergo in conuenticula sua iunguntur, alligati incipiunt ut comburantur. Idem sermo 18. de verbis Domini. Cur tolerantur iniqui, cum dicatur, exite, recedite, in mundum nolite tangere. Resp. recedere iubeat corde, non corpore, & exire, id est, facere quod fieri ad correctionem eorum poterit, salua semper pace. Ita praecipit Dominus excurrere pedes a puluere, & ita Dominus, si praedicator praedicante, peccator contempserit, praedicator liber erit, hoc est exire. Certe clamabat propheta, & ita recedebant corde ab iniquis, sed non corpore, & Moses cum dixit alteri populo deliquit, dicit, dele me de libro vitae, aut parce, non ergo corpore ab eis recessit. Idem sermo. de tempore, qui est 133. Inter vos segetes Dei, mista sunt zizania, amatores mundi, pecunia diuitiarum, quarentes quae sua sunt, non quae Iesu Christi. Idem sermo 39. de sanctis. [ligate in fasciculos.] Rapaces, scilicet cum rapacibus, adulteros cum adulteris, &c. similes cum similibus.

D. Ambrosi. in Lucae cap. 13. Granum

synapsis fides est, & haec eadem est regnum, quia regnum intra vos est. Petrus enim habens fidem, clauas habet regni. Si haec fides tetatur aduersis, gratiam suae virtutis effundit, ut in martyribus visum est. Imo & ipse Dominus granum est synapsis. Terivoluit, & seminari semina cum tu in horto tuo. Est igitur Christus granum frumenti, quia cor hominis confirmat. Est & granum synapsis, quod cor hominis accendit. Granum frumenti, in resurrectione qua cor affectu firmat. Granum synapsis in passione, acrimoniam enim habet, ut visci passione, a nostris voluptatibus temperemus. Semen est Christus, in quo benedicuntur omnes gentes. Semen est minimum, non enim venit cum regno, potentia aut diuitijs. Subito creuit, ut sponsa sub ipso dicat requiescere. Sanè minimum cum ei dicitur, nonne hic est filius fabri? Sed creuit cum dicitur, vade huic ista sapientia? In huius tamis ille passer solitarius in tecto, raptus in paradysum, rapiendus in caelum requiescit, requiescit Angelus, requiescit & Ioannes, cum in eius sinu recubuit. Rami etiam sunt Petrus & Paulus in quorum recessu & nos etiam quiescimus. Idem Christus est fermentum, quod cum sit ex farina, vi tam est supra farinam ita Christus carne, Patrum massae est aequalis, sed diuinitate eminentior. Hoc fermentum abscondit Ecclesia in cordibus nostris. Cum enim verum esse Deum docet ex scripturis. Inuat tamen, fermentum pro doctrina recipere, ut Dominus docuit dicens, caute a fermento Phariseorum, & alibi non in fermento veteri. Sed aliud est fermentum tritici, aliud zizaniarum. Igitur Ecclesia renatum hominum bonis authoribus acquiescentem, in corpore, anima, & spiritu sanctificat: eundemque crescere facit, per doctrinae officium. Tandem enim Ecclesia vim spiritualis doctrinae admiscet, donec totus interior homo fermentetur, & in gratiam celestis panis assurgat, fitque totum fermentum, quando caro non concupiscit aduersum spiritum, & anima est afflatu Dei, statum sumpsisse conscientia, contagia terrena declinat, quod Apostolus admonet dicens, ut veterem hominem exuamus.

D. Gregorius lib. 9. Moralium. c. 47. [alligate eos in fasciculos.] Ut par poena eos cruciet, qui pari culpa tenebantur. Idem lib. 19. Moral. cap. 1. Volucris illa prima, volatu se extulit ut diceret, in celum conscendam, quem volatum hominibus persuasit, ut vellet esse sicut dii. At bonae volucres in arbore

synapsis

synapis poni voluit. Christus granū est synapis qui in horti sepulchro plantatus arbor magna surrexit, granū fuit cum moreretur adeo paruum, ut non esset ei alpectus. Sed arbor cum surrexit, speciosus forma. Huius arboris rami sunt predicatorum, quorum vox exiit in omnem terram, velut ramis patenti bus. Animæ ergo sanctæ quæ volucres sunt, sustollentes se à terrenis, à terrenorum fatigatione respirant, &c.

D. Chrysostomus. homi. 47. Illud diaboli artibus astute fit, ut veritati errores connexi, per similitudinem decipiant leuiore. Propterea nō alia semina, sed zizania tritico similima, dixit. [dormientibus.] Præfulibus, & alijs. Iu gi ergo & perpetua custodia opus est, alios enim perdit diabolus via, alios petra, alios spinis, alios deniq; somno, quare Paulus dicit, Vigilate, stare in fide. Sed notandū quod ait. Cum germinauit, & fœnum protulit, ap paruerunt zizania. Solēt heretici obumbrare se in principijs, quousq; fauore multitudi nis iuuentur, tunc apparent. [inimicus homo.]

Conatus enim demonis est aduersus nos: sed causa quare nos impugnet à Dei odio profecta est. Vide autem seruorum diligentiam sedulo ad euellenda zizania festinantium, quæ res diligentiam eorum contra Satanam ostendit: non tam ut inimicus luat, quam ne fata depereant. Sed non sibi fidunt, sed Dominum interrogant. [grano synapis.] Prædicatione Euangelij, per orbem coruscatur prædicatione per huius oleis similitudinem. [fermentum.] Ut fermentum modicum grande massam farinae conuertit: ita & vos modici totum mundum conuertetis. Nolite ergo timere in vniuersum orbem missi: non enim splendor vester peribit, sed omnes superabit. [satis tribus.] Id est, multis de more scripturæ. Synapis verò & fermenti meminit, quia cum agrestibus hominibus loquebatur. Ergo vel hac prophetia futurae prosperitatis Euangelij, credat gentes, cum eam videant adimpletam, & nota fermentum, rursus posse fermentare, quanta ergo est malignitas nostra, qui alios non fermentamus, & mulci sumus, at Apostoli pauci totum orbem fermentarunt. [edifere parabola.] fidenter interrogat, quia Dominus dixit, vobis datum est nosse mysteria. [mittent in caminum.] Per se Dominus misericors seminat sed per alios punit. [sicut sol.] Plus sole fulgebunt, sed aliud non est in orbe fulgentius sole, adeo dicit fulgebunt ut sol.

Euchy. [inimicus homo.] Homo dicit diabo

lus, eo quod sit affectionibus & voluptatibus subiectus, eque ac homo amāterrena. [grano synapis.] Ideo dicitur verbum abbreviatū & item propter modicā apparentiam, & vilitatem eloquentiæ. [in ramis.] Id est, fidelibus hominibus Angeli quiescunt ad eorum custodiam, vel rami sunt virtutes in quibus sancti terrena superantes quiescunt. [mulier.] Id est, sapientia, vel Christus, eo quod fertilis sit, & nutriat. [massam corrumpit.] Prædicatione fideles in vnam massam vnit, in alterā virtutum conuersationem ē mortis tradit fursūmque in calū ascendere facit: sicut fermentum facit in farina.

D. Hilarius Cano. 13. Rami huius arboris sunt Apostoli, mundū inumbrantes, in quos gentes in spē vitæ aduolant, & à diaboli spiritu vexati, requiescunt. [mulier abscondit.] Id est, Synagoga, abscondit per iudiciū mortis. [satis tribus.] Legis, Prophetarum, Euangelij, quæ sunt sibi consona.

Venera. Beda. lib. 3. in Lucam. c. 57. Regnū Dei est prædicatione Euangelij, id est, granum synapis ob seruorem, vel quod synapis dicitur venena pellere: ita fides sua simplicitate & humilitate omnia dogmata prauitatis deuincit, & benedicit, homo seuit, quia dona quæ cum patre in diuinitate communicat, ex humanitate accipit. Vnde illud, accepit dona in hominibus. [erem.] Et in orbe, & in cuiusvis corde: nemo enim sit repente perfectus, sed ibit de virtute in virtutem. Neq; enim crescit cito sicut herba, sed sicut arbor tardius, longa videlicet annositate, & optima fertilitate. Nota in lege fœus arefcit: in Euangelio arbor synapis crescit. Fermentum est dilectio, quæ excitat mentem. Mulier, Ecclesia, cuius nos sumus, qui timoris, & spæi exercicio: quasi superiori & inferiori mola conterimur, ut panis simus. Hanc dilectionem abscondit in satis tribus, præcipiens ut sit ex toto corde, anima, virtute. In cuius figura dicitur Sarg. Accelera, tria lata farinae commisce, & fac subcineritios panes. [donec fermentetur totum.] Id est, donec anima nihil aliud amet aut cogitet, nisi dilectū, quod in hoc seculo incipitur, in futuro perficitur.

D. Thomas. Capitur hic semē pro bonis hominibus: nam infra dicitur, semen sunt filij regni. Ita Isaias. c. 6. semen sanctum erit quod steterit in ea. Ager mundus, quia mundus per ipsum factus est. [com dormierunt.] Id est, mortui essent, ita Paulus, scio quod post decessum meum surgent Pseudoapostoli. [super seminavit.] Prius fuerunt catho

lici

lici, postea heretici, qui ex nobis erant, sed utiq; non erant ex nobis. [in medio tritici.] Nulla ergo est societas in qua non sit aliquis malus. In angelis enim reperit prauitatem, & in Apostolis Iudam. [ferui.] Sunt homines boni, nam angeli sunt mellores. [unde ergo zizania.] Similis quasiō est. Ego plantavi vineam electam, quomodo conuersa mihi est in prauam? [inimicus homo.] Cuius inuidia mors intrauit in mundū. [Domine visimus.] Zelum habent, sed nihil sine Dei consilio faciūt. Omnia tua consilia in ipso permaneāt. [At illis non.] Dominus ne pereant, aut ut veniant bona sustinet mala. Quia per malos exercentur boni, ut qui probati sunt manifestentur, & quia qui nunc est malus fiet bonus, ex Balan enim conuertit Dominus, & quia multi videntur mali, non sunt tamen, ideo dicitur. Nolite ante tempus iudicare, & item quia mali sunt aliquando principes, & multitudo eos sequitur, ideo communitas non excommunicatur. Absit ergo, inquit Abraham, a te ne occidas iustum cum impio. [sinite vtrique crescere.] Qui in sordibus est sordescat adhuc. Num ergo heretici occidendi sine periculo nequeunt occidi, ne occidantur, at ubi periculum maius timetur, post primam & secundam correctionem occidantur. [messaribus.] Duplex est messis. Prioris fuerunt Apostoli mellores, cum regiones erant albae ad messem. Posterioris erunt angelici mellores, cum aruerit messis terra. [ligate eos.] Quia erit irreuocabilis damnatio. [congregare.] Quia erit sanctorum in coelo maxima vnitas, & quia, ubi fuerit corpus congregabuntur & aquilæ. [in horreum.] Id est, in tranquillitatem & pacem sempiternam. [granum synapis.] Doctrina fidei prædicantis Christi crucifixum, quod est scandalum & stulticia nō credentibus. [malus est omnibus clericis.] Nulla enim doctrina nec legis, nec Philosophiæ adeo propagata est, est arbor solida, non fundata in humana ratione, cuius sunt incertæ prouidentie, sed in verbo Domini, quod mandet in æternum. Est arbor ramola generalis coniugatis clericis & omnibus. [Fermentum.] Non est in commodum, aliquid in bonum & animum suum, ergo fermentum sunt Apostoli, quos sapientia Diuina abscondit in tribus, id est, multis gentibus, donec totus mundus conuertatur. [eradicabo.] Ex intima sapientia quæ abscondita est ab oculis viuentium aux ta illud, quod alijs generationibus non est reuelatum. [dimissis vobis.] Si quid intelligere volumus sine turbis, veniamus ad domum,

iuxta illud. Intrans domum meam conquiescam cum illa. [angelos suos.] Ergo Deus est, cum angeli eius sint. [fletus.] Quia damnati puniuntur in anima & corpore ex fumo fletus, ex frigore & desperatione stridor denitium: ita enim scriptura hos affectus exprimit.

Simon de Cassia. li. 6. c. 3. si sator bonus semē bonū & ager bonus, unde ergo zizania? Quæ est à Patribus definita. Interim certū est, semē bonū vocari pios: hoc enim est semē lōgeū, quod Christus ponens animā pro peccato, videt, & item, hoc est semen cui benedixit Deus. [qui habet aures, audiat.] Et caueat ne inter filios nequam computetur. [dormientibus.] Dormire significat minus prouidam contra vitia cautela. Dormit Noe, & nudatur. Dormit ancilla Miphiboseph, & ille interficitur. Dormit Holofernes, & occidit. Dormit Loth, & incestum admittit. Dormit Sanson, & Philisteis subditur. Dormitio fit, luce Diuina derelinquente hemispherium mentis humane. [seminavit zizania, & absit.] Non enim potest commorari quantum vult, siquidem est in nobis arbitrij libertas. [accipite ferui.] Hanc accedendi securitatem præstat fides & charitas. Admiratio vero inde causatur, quod res quæ est, cōturbetur ab eo quod non est, id est, à malo. [sinite ea.] Quia solus Deus cognouit qui sunt eius: ita tol ipse zizania nouit. [ligate in fasciculos.] Quia inde nullus se absolueret poterit. Scandalum vero auferenda sunt, qui in Christo scandalizantur, ut Matth. 18. & qui scandalum alijs sunt Marcus dicit. Etiam satorum dormisse, id est, permisisse quæuis agere quod vult. Addit etiā quod terra vltro profert bonū semē, quia bonū naturale est. Itē inquit, primò profertur herba, secundo spica, tertio plenum frumentum, id est, prior est fides, secundo charitas, Iud. 13. quam quia estratæ nesciunt nominare moriuntur. Tertio est perfectio: cum perfecta charitas foras mittit timorem, vel aliter, primum est bona voluntas, sed infirma. 2. est bona voluntas faciens bona sed modica. 3. est eadem iam bona magna faciens. Volucres egli quiescunt in arbore synapis, id est, homines in vanitate seculi versantes, veniunt ut quiescant in fide. Fermentum absconditur in tribus satis farina. Farina pertinet ad coneritionem, quam Iudæi egressuri de Aegypto portare iubentur, & cum ad Babylonem abducuntur, dicitur eis. Tolle molam, & mole farinam. Coneritio autem fit ex tribus causis, quæ hic dicuntur tria fata. Quia, scilicet, peccatum

Sap. 8.

Isai. 59.
Isai. 61.

Gen. 29

2. Reg. 4.

Iud. 13.

Isai. 43.

Pri. Tho. R catum

catum offendit, Deum, Proximum, & peccatum, vel tria fata sunt. Intellectus, memoria, voluntas.

Prov. 6.
Math. 26.

Hugo. [cum dormiret.] Vsq; quo piger dormies? & amos. 6. dicitur, vq; qui dormitis in lectis eburneis, & item. Sobrii estote & vigilate, & item. Vigilate ne intretis in tentationem. Zizania semen est diaboli, dictum enim est. Inimicitias ponā inter te & mulierem, & semen tuum, & semen illius. [inimicus homo.] Ab homine deuicto dicitur diabolus homo, sicut Scipio dicitur Africanus. Vel etiam, quia hominem, sub specie humanæ rationis decipit. [visimus.] Eodem feruore Petrus amputat auriculam Malchi, & discipuli dicunt, vis dicamus, vt ignis de celo descendat. [vtraque crescere.] Vt sit illud inter spinas. Iacob enim habet fratrem Esau. Porro cum delictum est iam damnatum, aut notum, tunc auferendum est. [in fasticulos.] Quomodo apud Isaiam dicuntur ligari in fascem vnum? Resp. quia erit vnica poena damni, licet varia sint poenæ sensus. [Volucres coeli, sunt viri spirituales, ante quorum oculos, frustra iacitur rete. Rami vero arboris habent fructus in cibum & folia in medicinam, illic ergo passeris nidificat. Merito ergo sub ramis sapientie, eius filii morabuntur. [Per mentum pastam eleuat: lapidam reddit, & leuem: ad suum trahit saporem, hæc charitati conueniunt. [Sicut Sol, designantur quatuor dotes corporum sanctorum. Lux, Agilitas, volat enim lux eius subito ab oriente in occidentem. Subtilitas, quia lux etiam vitru penetrat. Impassibilitas, quia lux armis non læditur. Igitur homo sensatus in sapientia sua manebit sicut Sol.]

Prouer. 1.
Ezech. 47.
Eccle. 14.

Eccle. 17.

Caieta. Regnum Dei, ex quo scandala auferuntur, Ecclesia est. [cum dormiret.] Id est cum cursum vite sue agerent: nunc vigilando, nunc dormiendo. Alioquin non hinc fuit culpa dormire, siquidem viuente Christo seminatus est Iudas. Et viuentibus Apostolis seminatus est Simon Magus. [super seminauit.] Naturaliter bonum est priusquam malum. [in medio tritici.] Satagit enim optimos quosq; fallere. [et abiit.] Curat ille occultare se, & ostendere, quod quæ ille instigat, non sint contra præcepta Dei. [serui.] Sunt ministri iustitie, zelo Dei contra iniquos armati. [sinite crescere.] Non enim generaliter omnes mali sunt eradicandi, sed hi specialiter, quos damnauerit iudex. [Granum synapis.] Principiorum hæc est conditio vt mole parua sint, sed magna virtute. Iam nihil est abie-

ctius doctrina crucifixi: sed ad vegetandas animas nihil maius. Albertus magnus, credit minus esse semē papaueris quā synapis, at eō trarium habet experientia. [Fermentum fuit pusillus in principio gregis Christi, hunc gregē mulier, id est, Ecclesia adhuc seculari potentia infirma] abscondit, (viles enim erant tunc Christiani) in farinam, id est, in electos, qui dicuntur tria fata, vt notentur incipientes, proficientes, & perfecti. [sine parabola non loquebatur.] Id est, non docebat nisi misceret parabolas.

Glosa inter. bonum semen bonus homo seminat, cupiens semen bonæ voluntatis ad bonum opus perducere. [ne eradicetis.] Eradicat, qui vicem reddens malis, est scandalū viris bonis. [congregate.] Vnitatem amauerunt, igitur congregentur in horreum. [tunc iusti fulgebunt.] Nunc enim vita eorum estimatur in sania. [sicut sol.] Nunquam deficiens.

Glosa ordina. Docet hoc loco Dominus bonam voluntatem, cautelam, patientiam, discretionem, longanimitatem, iustitiam. [ne forte eradicetis.] Docetur patientia, vt nos læsi patienter feramus, & docetur dari malis poenitentia locum. [sinite.] Docetur discretio, ne eradicemus malos dum ambigui sunt. [alligat.] In hac vita non est alligatio, alioquin non esset poenitentia locus.

Liran. [vique ad messim.] Erant ergo hæretici p̄is militi, vsq; ad iudicium. [synapis minor est.] Ecclesia minor fuit, donec habuit fautores reges, qui eam defenderunt. [volucres coeli.] Id est, diuites & potentes, qui requiescunt, & gubernantur consilio ecclesiastico. [tribus satis.] Asia, Africa, Europa, vbi prædicatum est Euangelium.

In causa. 23. quæst. 4. Gratianus eleganter disputat an hæretici & mali sint tolerandi, adducit primo textus multos, quibus probatur tolerandos esse, vt. c. tolerandi. c. tu bonus. c. quid ergo. Tandem in. c. cum in lege. §. his ergo, respondet, malos tolerandos, cum notis iuris non sunt: vel si sunt, manifestis indicij probari nequeunt, & in. c. cum quisque, cum crimen inquit est notum, & execrabile omnibus apparet, neque periculum schismatis timetur, non dormiat lenitas disciplinæ & cap. quidam. Tolerandi sunt canes ob pacem ecclesiæ, ea parat, sanctum non est illis dandum.

Simile est regnum celorum.

Diuis

Diuis Hieronymus. Thesaurus absconditus in agro, est verbum in carne. Si quidem in illo sunt omnes thesauri. Aut est sancta scriptura, vbi est notitia seruatoris, quæ qui inuenit, omnia contemnat, vt eum cōseruet quem reperit. [abscondit.] Timens ne perdat eum, propter quem omnia contempsit [margaritas.] Id est, legem & prophetas. [vna pretiosa.] Id est, notitia saluatoris: sacramentum passionis & resurrectionis. Hoc qui inuenit fit similis Paulo, qui propter Christum repertum, omnia detrimentum fecit, nō quod lex antiqua damnetur, sed quod collatione ad Christum omnis gemma vilior est. [legem.] Impletur ergo vaticinium Ieremias. cap. 16. c. Petrus ergo Ioannes & reliqui piscatores hominum, texerunt rete sue sagemam ex dogmatibus vtriusque testamenti, miseruntque in medium mare huius seculi, quod amarum est. Inde ceperunt bonos & malos, sed in fine, separabuntur boni a malis. [intellexistis hæc.] Non vt reliqua turba, sed velut populorum magistri, hi sunt Christi scribæ & notarii, qui eius verba in tabulis cordis scribunt, hi sunt opulenti partes familias ex thesauro sue eruditionis proferentes noua & vetera, id est, noua, ex lege antiqua confirmantes. Sicut sponsa quæ dicit, noua & vetera seruavi tibi. Post hæc transit Christus in patriam, vbi apertius doceat. Sed stulti Nazareni sapientie mirantur sapientiam. In hac patria pauca miracula facit ne incredulos ciues condemnet, at inter gentes edit quotidie maiora.

Philip. 3.

Mat. 7.

Diuis Augustinus. libr. 1. quæst. Enangelicarum. cap. 23. Thesaurus absconditus, duo sunt testamenta in Ecclesia, quæ cum quis reperit, contemptu temporalium, oculum quærit, vt sit diues in cognitione Dei. [Idem in quæst. super Matthæum. cap. 13.] [querenti bonam margaritam.] Ille negotiator querens bonos homines cum quibus conuerteretur, inuenit vñ primum omnibus, id est, Christum. Aut præceptum instiit quærens, inuenit præceptum dilectionis proximo in quo reliqua continentur. Aut bonos intellectus quærens inuenit vñ illud quod Verbum caro factum est, & testudine carnis relicta, iam non nouit Christum secundum carnem. Neq; enim alius intellectus est margaritæ nomine dignus, nisi hic. Si quis dem ille reliquos sensus continet, per Verbum enim facta sunt omnia. Ad vñam quæque harum margaritarum emendam, pretium sumus nos. Dem ergo nos pro eis, nō quod tantum valeamus ac illas, sed quos plus dare

nequeamus. [proferet de thesauro suo noua & vetera.] Igitur nouum & vetus testamentum sunt thesaurus iste, qui est gladius biceps. [vnde hinc sapientia & virtutes.] Sapientia in dictis: virtus in factis, vnde Paulus vocat Christum Dei sapientiam & virtutem.

Diuis Ambrosius. libr. 4. in Lucam. [non poterat miracula facere.] Non facit miracula apud inuidos, qui amoris causas in acerba odia inflectunt. Alioquin Christus ciues suos auarus, fecisset in eis miracula.

Diuis Gregorius. libr. 33. Moral. cap. 23. Sagenam est Ecclesia, congregat ex omni genere piscium, quia nullum respuit. Ideo Dominus apud Iob inquit. Num tu o Iob poteris sagenam pelle demonis, id est, vilius peccatoribus implere: & etiam capite ipsius Leuitam, id est, potentibus & fortibus, sicut ego impleui? qui prius infirma mundi elegi, vt postea concluderem fortes in sagenam. [Et libr. 5. cap. 3.] Thesaurus est sapientia inuisibilis relinque igitur visibilia vt inuisibilem assequaris. Facile thesaurum inueniet, qui male se prementem terrenæ cogitationis mole repulerit. Ideo Iob dicit, gaudent vehementer, cum sepulchrum inuenerint. Est enim Diuina contemplatio sepulchrum vbi absconditur anima, cum enim mundo viuunt anima, in eo vagatur, at cum sepelitur mundo, celatur anima in Deo. Mortificant se sancti verbi Diuini gladio, & eos abscondit Dominus in abscondito vultus sui, a conturbatione hominum, vnde Paulus hos vocat mortuos, quorum est vita abscondita est in Deo. [Pal. 30.]

D. Basiliius respon. 8. Plantum est pretiosum margaritam regnum dei esse. Quod nos assequi Dominus negat, nisi pro eo omnia neglexerimus. Idem significat illud, nemo potest duobus Dominis seruire, & illud vnde de omnia quæ habes, & da pauperibus, & qui non renuntiauerit omnibus, non potest meus esse discipulus, & ideo Paulus dicit, propter quem omnia detrimentum feci. [Matthæus cum reliquis Apostolis omnia reliquit vt Christum sequeretur.] Exuatus est igitur vetus homo cum actibus suis. Et demum crucifigendi sumus mundo.

Diuis Chrysostomus. homi. 48. Per thesaurum, & margaritam docentur prædicatores, prædicationem Euangelij omnibus alijs antepone, vt quæ summi sit pretij. Nec solum docentur relinquere, sed id summo gaudio facere. Sicut enim quæstuosissima sit mercatura. [vna pretiosa margarita.] Vna enim est veritas, nec in multas partes discinditur. Iam si Pri. Tho. R 2 cut

Heb. 4.

1. Cor. 1.

1. Cor. 14.

Pal. 30.

Luc. 14.

Philip. 3.

Coloss. 4.

cut qui margaritam vnam habet, licet occul-
tam, & vili reconditam loco estimat se tamē
diuitem ita & qui toto animo predicationis
veritati adheret, opulentum se iudicat. [sa-
gena.] Vides alios perire quia sunt secus viā,
alios quia petrosi, alios quia spinosi: alios qui
sunt zizania, alios etiā in ipsa sarena. Quot
ergo sunt perditionis viæ? lata est via perdi-
tionis. [Patri familias.] Ergo qui imperiti sunt,
non erunt patres familias. Similiter nec illi,
qui nouum aut vetus testamentum reieciūt.
Sunt enim ambo testamenta magno nexu
deuincta. Ergo ut qui vestes habet, excutit,
ne rodantur a tineis: ita & tu libros excute,
ut imago virtutis nunquam tibi excidat.
[transiit inde.] Vt & alijs ciuitatibus prædi-
casset. [signa multa non fecit.] Ne eos maiori in-
uidia exagitaret. [filius ioseph.] Cur non ad-
uertunt David, Amos, Moysen natos infirio-
ri loco? Quin eo magis admirari debuissent,
quod humili loco natus talia prædicaret: ut
non iam homo videretur prædicare, sed Deus.
Si fabri filius: ergo miraculum est multo ma-
ius. Pessima res est inuidia, etiam sibi repu-
gnans. Non ergo fecit signa multa, quia non
tuam ostentationem, sed aliorum vilitatem
quererebat. [non est propheta.] Magister veri-
tatis non exardescit contra calumniatores.
Eutyrius. Sermo fidei est thesaurus, pro-
pter Spiritus sancti diuitias quæ in illo sunt.
In mundo igitur est abscondita fides, in fide ve-
ro diuitie spiritus. Qui autem omnia non re-
spicit, & qui non cum gaudio respicit, fidei
thesaurum non inuenit. [sagenamissa in ma-
re.] Mare vocatur mundus, propter amaritu-
dinem, & vnde temptationum. [littus.] Locus
est ubi iudicaturus est Dominus. [vasa.] Sūt
premia parata iustis. [separabunt.] Angeli se-
parant ministerio, Christus iustis. [intellexis-
sint.] Sciebant eos intelligere, sed more hu-
mano interrogat. [vnde huc hanc amittis?] Oua
ni, nō ob diuitias, aut nobilitatem, sed ob vi-
tæ sanctitatem Deus intelligentiam & pote-
statem edendi miracula præstat.
Diuus Hilarius Can. 11. Thesaurus sunt
spei nollæ opes in Christo repositæ, in eu-
ius pretium sunt omnia vendenda, quia sine
damno temporali celestes opes non possi-
dentur. [re.] Prædicatio est, quæ noua pro-
fundis fecit huius ad veri Solis lumen edu-
cit. [patri fa.] Laudat discipulos suos, suum
illis nomen tribuens. [fabri.] Fabrum ferra-
rium intelligit, non carpentarium, vn-
de, ferrum omne suo igne Christus vin-
cit.

Venerab. Beda. lib. 1. in Lucam cap. 12.
[fabri filii.] Vere faber est, faber enim in e-
operatur & spiritum ita Christus baptizat spi-
ritu sancto & igne, vasa ferrea emolli t, ut va-
sa misericordiarum sint, & Malachias dicit, sede-
bit constans, & emundans filios Leni, & con-
stabit eos, quasi aurum. [nemo propheta.] De
propheta illo dicit, de quo Moyses, propheta
suscitabit vobis. &c.

Diuus Bernardus Ser. 26. ex paruis. Ager
corpus est, quod spinas & tribulos gignit, e-
mere agrum est, ipsum a concupiscentijs v-
dicare, dato pretio occasionibus concupiscen-
tiarum, ubi verò intra te thesaurum inuene-
ris, esto negotiator. Sanè pro thesauro dedit
peccator quæ habuit, id est, peccata & pecca-
torum occasionem, hoc reperto vnam pretio-
sam margaritam, id est, vnitatem quærat, tunc
omnia det, non parcat ieiunijs orationibus,
sed illam omnibus præferat. Tunc sit, sicut
sarena, omnes sinu charitatis excipiens. Er-
enim cum foras malos excludat.

Diuus Thomas. Thesaurus est sacra do-
ctrina in ecclesia recondita. Iuxta illud, in
corde meo abscondi eloquia tua. Dumque
magis absconditur, magis ardet. Ierem. 20.
factum est verbum Domini, quasi ignis
actuans clausus in ossibus meis, & psalm.
38. in meditatione mea exardescit ignis. Lux
cum latet, tutior est a periculo gloriæ va-
næ, ideo enim iubemur orare in abscondito,
& Ezechielas qui thesauros ostendit amittit.
Sed cum homo confirmatus est, tunc luceat
lux thesauri, ut videant opera vestra bona.
[vnde.] Incipit proficere. [vnde.] Id est, co-
temnit. [emittit.] Querendo bonam societatem
vel ceterum. Ita sponta, si dederit homo omne
substantiam suam pro dilectione, quasi nihil
despiciet eam. [inuenta vna.] Vel san-
cta doctrina, vel gloria æternæ, vel Christo.
[sarena.] Lex vetus non fuit missa in mare.
Non enim fecit taliter omni nationi. Sed
lex noua mittitur in mare, cum dicit, prædi-
cate Euangelium omni creature, & cū Pau-
lus dicit, omnibus debitor sum. [littus.] Finit
est mundi, tunc sedebunt sancti in secunda
quiete. [in vasa sua.] Quia in domo Patris
mei mansiones multe sunt, & item, recipiet
vos in æterna tabernacula. [exibunt angeli.]
Hi vident semper faciem Patris, sed exuunt,
cum aliquid exterius exerceat. [separabunt.]
Illa erit mala excommunicatio. Nunc enim
fallitur Ecclesia aliquando, sed non tunc. [in-
tellexis hanc.] In tribus debent examinari fu-
turi magistri. Primum si intelligunt hæc om-
nia.

nia. Secundo, si amant plus his? ut Petrus
examinatus est. Tercio, si possunt bibere
calicem Christi. [scriba.] Sunt scribae, qui
in tabulis cordis sui & aliorum scribunt ver-
ba Dei. Paulus ait, epistola nostra vos estis.
[nisi & vetera.] Non solum gloriamus, sed &
pœnas proferat prædicator. [faber.] Ligna-
rius. [propheta.] Non est Dominus propheta,
quia enigmatica aliquam rem videat, sed
quia apertos oculos habet.

Simon Calsien. lib. 6. cap. 6. thesaurum
abscondens est Pater. Thesaurus abscondi-
tus est filius. Ager est actio. Inuentor est qui
uis Christianus. Pater abscondit filium in
carne, & in Sacramentis Ecclesiæ. Adam
peccator absconditus est, Christus remittens
peccata ille nudus, hic carne vestitus, ut red-
dat quam ille amisit stolam. Ager est
omnium virtutum congeries, ubi verè est
Deus absconditus, nunc enim videtur Deus
in enigmate. Ager alienus est, emittit vero
non taxato pretio, sed totius substantiæ de-
relictione. Porro ecclesia quæ maior illa
fortis est considerauit agrum, si quid in eo
lateret, reperit latere sacramenta & virtu-
tes. Cum igitur in his lateat Christus qui so-
lus est vtilis suis hominum, si considerasti
agrum, & quid in eo vtile sit, eme illum.
Non est tuus, eme illum. Sed ubi pretium
tanta rei? vade vende omnia. Nihil tibi
cum Anania & Saphira relinquis. Propria
sunt peccata, hæc ibi abiecti, omnia vendi-
disti, & hæc est dispositio ad emendum a-
grum. In hoc agro meditabatur Isaac, & ideo
sponsam suam Rebecam, id est, gratiam, vi-
dit. In hoc agro puteum profunde sapien-
tiæ Isaac inuenit. In hoc agro post tergum
merentium Ruth collegit spicas, id est, post
mortem sanctorum, eorum exempla col-
legit. [negotiatori.] Quilibet Christianus ne-
gotiator est, dum querit scientias quæ men-
tem non faciunt, vna est margarita, Euange-
lij doctrina, quam qui inuenit, inuenit vi-
tam, Christus etiam est hæc margarita, que
rendus in simplicitate cordis, & in toto cor-
de ut Ieremias dicit, cap. 29. & cum diligen-
tia, qui enim inane vigilant ad the inueniēt
me. [intellexis hanc.] Quæ non intelligere,
incomparabile bonum amittere facit, sed non
est sat intelligere, nisi actio adit, cui pre-
mium debetur. [scriba.] doctus, hic scriba
Christus est, protulit vetera, cum dixit, ut
vultis ut faciant vobis homines, & vos facite
illis. Noua verò, cum protulit sacramenta.
Vetere, cum infernum: noua, cum resurre-

ctionem prædicat.
Hugo. Thesaurus est Christus, in agro,
quia agendo & operando inuenitur. Ieremias
inquit. Emi agrum Ananahel filio patris
mei: & appedi pro eo. 7. Itatez, & decem ar-
genteos. Ananahel est gratia Dei, a qua est
quicquid boni agimus. Est vero gratia filia
Christi, qui est pater noster, frater Ade pa-
tris nostri. 7. Itatez sunt. 7. opera misericor-
diæ. 10. vero argentei, sunt decalogus. Per
thesaurum intelligi potest virginitas, in a-
gro carnis per humilitatem abscondita. ra-
rus est hic thesaurus pretiosus, quia non est
comparatio continentis animæ. [negotiatori.]
Negotiamini dum venio, scilicet, ieiun-
ijs & orationibus, ita gullauit illa & vidit,
quia bona est negotiatio eius. [sarena.]
Habet & diabolus suas sargas, est enim
mulier sarena amator mortis. [ex omni gene-
re.] Ita in arca Noe, & in lintheo Petri, & in
templo Salomonis erat atrium mundorum &
immundorum. [secundus.] Zabulō habitat in
litore, facit tabernaculū, scilicet, in alia vita.
[emittit foras.] Foras euect, foras venefici. [in
camini.] Erūt omnes facientes iniquitatem:
stipula. Malach. 4. Caminus triplex, tribula-
tionis. In quo tres pueri manent illasi, ho-
mines receptibiles probantur in camino hu-
miliationis. Caminus gloriæ, iuxta illud,
cuius ignis in Sion & caminus in Ierusalem.
Caminus inferni de quo hic. Parabola prior
videtur significare virgines, secunda marty-
res, tertia doctores. [nisi in patria sua.] Ioseph
in patria sua venditur: in aliena fit rex Abra-
ham iubetur egredi de patria sua, & contra
Moysen iurgantur eius fratres.

Caietanus. Regnum coelorum est vita
Euangelica, quæ est iustitia pax & gau-
dium in spiritu, scilicet. Hæc est in agro,
quia potest emi, magno tamen pretio. Sed
incomparabilem excelsum thesauri ad pre-
tium indicat, & gaudium inuenientis: &
quod pro eo donauit omnia. Vendere ve-
ro omnia, est relinquere omnes passionem
& impedimenta, ut integritatem Euange-
lij assequaris. Ager est ecclesiasticum stu-
dium, in cuius intimis inuenitur profectio
vitæ Euangelicæ. [negotiatori.] Diligentia
indicatur. [bonas margarita.] Vita æterna, con-
templatiua, vacare lectioni, curæ in studio-
rum. [inuenta vna.] Quia nemo omnibus sa-
tis est inuenta ergo commensurata ipsi in-
uenienti, ad quam emendam opes sufficiunt
propria, tanto chariorem eam habet, quan-
to pro ea nihil sibi proprium relinquit. [sa-
Pri. Tho. R 3 gena.]

gena. Haecenus de Evangelio ordinato ad bonum cuiusque privatum, nunc de eo, ad bonum commune. Sagena ergo sunt praedicatores: congregantes bonos & malos. [*scriba doctus.*] Haec quarta parabola docet, quid sit necessarium Evangelico praedicatori. Sit Pater familias in prudentia. Proferat noua & vetera, adeo doctus esse debet. Neque dicit, qui habet, sed qui profert, qui enim non profert, ferè doctus habendus non est. [*ut mirarentur.*] Testantur ergo Christum non vacasse studio literarum, [*scandalizabantur.*] Vides donum Dei esse credere, hi enim videbant Christum non didicisse literas, videbant eius sapientiam & virtutes, nec credunt tamen. [*nemo propheta.*] Non rependit iniuriam, sed allegit, commune id sibi esse cum prophetis superioribus. [*propter incredulitatem.*] Lege Evangelium & videbis fidem fuisse dispositionem admiracula, ergo infidelitas erit impedimento.

Glosa interli. Regnum coelorum est conuersatio iustorum. Ager est coelestis studij disciplina. [*qui inuenit homo.*] Per gratiam Dei. [*adit.*] Vadit ille qui incipit diligere. [*negotiatori.*] Qui cum pauper sit multis laboribus negociatur. [*una pretiosa.*] Quae est coelestis vitae dulcedo, qua gustata omnia vileseunt. [*vendit.*] Renuntiavit omnibus, etiam sibi. [*similis est pater familias.*] Id est, Christo. [*noua & vet.*] Nouum praefertur.

Glosa ordina. [*abscondit.*] Ut seruetur à malignis spiritibus, & laudibus hominum. [*bona margarita.*] Legem & prophetas. [*noua & vet.*] Est ille praedicator doctus, qui nouit poenis terrere, quem premia non alliciunt.

Lyranus. Thesaurus est sapientia in scriptura abscondita, quae est infinitus thesaurus hominibus, quam qui inuenit, praeponeat regnis & sedibus. Margaritae sunt virtutes, inter quas una est pretiosa charitas. Sagena est regularis obseruantia. Thesaurus est premium coeleste, propter quod sancti Episcopi omnem laborem suum infundunt. Porro thesaurum inueniens in agro alieno, dimidium eius domino agri tribuit, ut ergo totum possideat, agrum emit. [*una pretiosa.*] Haec est vita contemplatiua, quae vnit, quia actiua non vnit, sed distrahit, pretiosa, quia est optima illa pars. Ad hanc habendam requiritur abiectio omnium terrenorum, saltem in particulari. [*Pater familias.*] Pater familias tenetur filios alere pane terreno.

Doctus, coelesti. [*noua & vet.*] Ideo duplex cornu habent in mitra nostri Pontifices.

CAPVT. XIII.

In illo tempore, audiuit Hero.

Iulius Hieronymus. Aetia rex filiam habuit Herodiam, quam Tetrarcha Philippo dedit uxorem. Cum quo ortis simultatibus, filiam illi abstulit, tradens Herodi fratri Philippi. Sub quo Herode Dominus passus est. Natus enim fuit sub huius Herodis patre. At Ioannes Baptista eodem spiritu hunc Herodem reprehendit, quo Elias Achab & Iezabelem, ut qui non posset uxorem fratris viuientis habere. [*timebat plebem.*] Timebat ne oriretur seditio, ab his quos Ioannes baptizauerat. [*die vero natalis.*] Nullus inuenit suum celebrasse natalem, nisi Herodes & Pharaon, patres in impietate viri. [*propter iusiurandum autem.*] Num si filia Herodiadis, patris aut matris caput postulasset, impetrasset? Minime. Cur ergo facis in Ioanne, quod in te contempsisti. [*da mihi huius caput.*] Dignum saltationis premium. [*concrisatus rex.*] Exterior, nam interior latibatur. [*propter iusiurandum.*] Ocasione pietatis impio praecepsit facinori. [*Alatum est caput.*] Flaminio fuit curia pulsus (licet dux esset Romanus) quia in conuiuio (rogatus à meretricula, quae nunquam viderat hominem decollatum) hominem decollati fecit facinorosum. Quanto sceleratione Herodes? Et quidem Iudaei caput omnium Christum interemerunt. [*audienti Iesus secessit.*] Ne illi hostes homicidium homicidio copularent, vel differens suam mortem usque ad pascha, quando erat immolandus agnus, vel auferens temeritatem eorum, qui se obijciunt morti, neque enim eadem constantia quae obijciunt, in tormentis durant, vel quia truncato Ioanne, perijt lingua prophetae, cessante vero propheta Iudaeis, transijt Christus ad gentes, quae erant desertum, quia virum non habebant, erant ergo viro desertae.

Diuus Augustinus serm. 230. de tempore. Ebrius

Ebrius Pharaon magistram piscorum iubet suspendi. Populus postquam manducauit, & bibit, surrexit ludere. Herodes accidit Ioannem. Ergo verum illud est. Vinum & mulieres apostatare faciunt sapientes, & illud. In greditur vinum blandè sed in nouissimo mordet ut coluber. Paulus ait, nolite inebriari vi no in quo est luxuria. Et item, nolite regibus dare vinum, ne forte bibant & obliuiscantur operum Dei. Tandem, ebriosi regnum Dei non possidebunt.

Diuus Gregorius lib. 3. cap. 4. Quis non miretur tam sanctum Iob, filios amittere, & meminerit Ieremiam radere? Dominus quos tam charè diligit, tam vehementer affligit. Ioannes ille ante sanctus quam natus, amicus sponsi pro saltatu puellae capite transgessit, & vir tante feneritatis pro risu turpium iugulatur, num peccauit Ioannes, ut culpam tali morte purgaret? minime. Sed Deus premit in minimis, ut in aeternum remuneret in summis: & foris vsque ad despecta deiecit, quia intus vsque ad incomprehensibilia perducit. Quid verò passuri sunt, quos reprobos, si hic ita patiuntur quos amat.

Diuus Chrysostomus. hom. 49. [*audienti Herodes.*] Haec est conditio principum, post multum tempus miracula cognoscunt. Tu verò vires virtutis intellige, etiam Herodem virtus Ioannis facit de resurrectione Philosphari. [*Ioannes quem ego occidi.*] Vides quam cum timuerit & ambitione hic misceat, quasi grāde aliquid occidendo fecerit. [*salutem.*] Quam est insensatus, qui iuramento, alij petendi potestatem facit. Porro reprehendebat Ioannes Herodem, quia uxorem fratris cum liberis defuncti duxisset, alioqui si absque liberis mortuus esset lex erat, ut vidua duceretur. Tu verò specta conuiuium vino, & temulentia plenum, ubi erat licentia dicendi, & faciendi quae vellent, & Puella, quae ut virgo abscondi debuerat, omnes meretrices impudentia superat, & quo die Herodes debuerat maiores gratias agere, ut pote quia eum produxerat, eo ad maiora scelera animatur. Sed ille dimidium regni, iuuenes verò nostri etiam animas diabolo tribuunt. Vbi saltus est lasciuus ibi diabolus est. Pedes non saltationis, sed modestiae datifunt. Illud confidera, non est territus Herodes, nec puella sacri capitis, & sacri sanguinis aspectu, adeo mala femina turculentissima est, & adulteria homicidia faciunt, cupiunt enim adulterare & virorum & aliorum qui impedimento esse possunt, mortem & interitum. Sed con

trarium illis euenit, maiori enim infamia resparguntur postcedem. In conuiujs nostris non caput Ioannis ab eius ceruicibus amputatur: sed Christus ab anima nostra auferitur. Laute edis, & Christus interim in paupere famelicit, quia perna esles dignus, si tutor orphanus esles, qui fame periret, te luxuriantem? Scurra pro facecia plenus abit, Christus pro regno coelorum panem non accipit. Reprehendit Dominus Simonem, quod osculum non dederit, quanto magis te, qui pappares Christi falsi.

Eutymius, etiam defunctum rex timebat, iniquus, Sancti etiam mortui terrent viuos, iniquos. [*da statim caput.*] Peti statim, ne vino decocto negaret Herodes, & ne intercessores haberet luxuria Ioannes. Propter iniuriam, & eos qui discumbebant. O mulieris mancipium, peritij testes tuamisti, & homicidij spectatores tam inuicti, non formidasti? melius erat peierare, & duobus enim malis, leuius est fugiendum. [*datum est.*] Vere pessima matris filia.

Venerabilis Beda lib. 2. in cap. 6. Marci. [*dicebant Ioannes surrexit.*] Iudaeorum inuidiam. Ioannes nullum signum facit & creditur surgere a mortuis. Dominum autem tot miraculis probatum, surrexisse negant. Et recte fatentur illud, Ioannem surrexisse, & operari virtutes, quia sancti ubi surrexerint maioris erunt potentiae, quam cum viuebant. Illud etiam recte, quod sponte resur rectionem fatentur. [*diem natalis.*] Vtilius ergo est diem mortis timendo, & castè viuendo memorari: quam diem natalis luxuriant do celebrare, ad laborem nascimur ad requiem morimur, si pii sumus. Iosephus vult Ioannem vinctum in Acherunte. Historia ecclesiastica, sepultum in Samaria. Cuius monumento pagani inuidentes, ossa Ioannis per agros eiecerunt, & partim cremauerunt. Sed Christiani ossa collecta ad suum abbatem Philippum detulerunt, qui ea ad Athanasium remisit. Postea iubente Theodosio pro aede Serapis, templum ossibus Ioannis dicatum est.

Diuus Thomas. Herodes sub quo natus est Christus. 6. filios habuit, tres ipse occidit, quartum Archelam, ut tyrannum Romani regno priuant, & regnum Iudae in quatuor partes seu tetrarchias diuidunt, earum duas Archelao, tertiam Philippo, quartam Herodi tribuentes: qui Herodes Philippo viuenti, uxorem Herodiadem abstulit. [*natalis.*] Melior est dies mortis quam natiuitatis. [*iuravit.*] Iuratori, non alluescat os tuum, sunt

Pr. Tho. R 4 enim

enim multi casus in illa. [da mihi caput.] Ergo non est malicia super maliciam mulieris. [insurandum.] Iurabis ergo in iustitia iudicio & veritate. [sepelietur.] Gratium habet hoc officium defunctus, quia affectum habet ad eadem suum. [venietes nuntiaverunt.] Multi in tribulatione conuertuntur. Ergo in tribulatione mane confurgent ad me. Simon de Galsia. lib. 3. cap. 2. Verē iustus (etiam cū discipulis) reprehendit. Verē iniquus Herodes, qui cum custodis uxoris fratris esse debuisset, reprehensorem adulterii occidit. Sed mos hic principum est. [insidiatur.] O impatiens femina amor, o impotens odium, igitur odio habuerunt reprehendentem in porta, & loquentem perfectē abominati sunt. Nihil vero nequius quam peccare & veritatem insuper velle extinguere. [scilicet verum insum.] Quid ergo prodest nosse iustitiam nisi eam amemus? certe augebit pacem. Item aduerte, bona faciebat Herodes audito Ioanne, quid ergo prodest bona facere, nisi mala caueas? [salutem.] Membra illa a nature situ distorta facinus a quoque praelagunt. [cum placuisset.] Placuit regi, & tacent omnes, laethale silentium est, cum vicia non redarguntur, cum iniquitas premiū habet, cum id reges faciunt. O vero si puella regis oculum aut manum postulasset: sed principes faciles sunt ad malum alienum, modo non imminuat suum. [que eum exisset.] Vnum hoc fuit in eo conuicio laudabile, quod femina non cum vitis exornabant. [noluit eam contristare.] Hinc tota nobis nata est infelicitas. Perdidit nos Adam ne Euam contristaret. Perderet magister discipulum, medicus infirmum si ei vetita concedat, ne contristeretur. At Deus omnium bonorum regula, negat amans, quia petimus, concedit dolens quia non conueniunt. [tulerunt corpus.] Quia eius anima descendere ad limbum, renūtiatura captiuis liberationem. Caput in disco significat ludibriū esse, Christum sine sua ecclesia credere. Sicut ludibrium est iudicium rationis sine opere, sicut contra corpus sine capite sepulchrum, significat omnia opera esse sepulta, quia rationis iudicio priuantur. Discipuli vero humantes corpus docent sanctis defunctis reuerentiam esse exhibendam.

Hugo Cardina. Philippus significat, os lampadis, per quod significatur Christus, huius uxore est gloria, gloriam enim meam alteri non dabo. Igitur cum Christi gloriam hareticus sibi praeipit & corrumpit, Hero-

dem representat. Sicut etiam literatus qui aliena dicta sibi arrogat, de quibus Dominus. Ecce ego ad prophetas, qui furantur verba mea, unusquisque a proximo suo. Hi in ea cerant Ioannem, gratiam Dei offuscantes. [alligauit eum.] Mali praelati alligant suos subiectos graui onere obedientiae. Item alligat, qui talentum in terra defodit, & qui praeceptorum silentium imponit. [propter insurandum.] Etiam Dauid iurauerat occidere Nabalem, sed non fecit. Caietanus. A baptismo Christi ad pascha, prope quod decollatus est Ioannes, ferē biennium fluxit. [propter Herodiadem.] Licet Iosephus dicat incarcerationem propter concursum populi, ad Ioannem. Hanc Herodiadem dicit Iosephus fuisse filiam Aristobuli, & uxorem Herodis fratris Philippi, forsitan & hic Philippus vocabatur Herodes, ut pater. [contristatus est rex.] Gaudebat ille, sed quia regiam habebat potestatem, simulauit se tristem. Quare merito vocatus est a Domino vulpis.

Glosa ordina. [timebat populum.] Timor enim Dei corrigit hominem sed timor hominum, quo plus differt animum, audidorem facit ad erimen. Herodes significat populum Iudaeorum, qui sociant sibi infidelitatem, uxorem populi gentilis. Id Ioannes clamat non licere, lex enim id prohibet. At cum Iudaei legem loqui non permittunt, Ioannem alligant. At in die voluptatis saltat praua voluntas ex infidelitate orta, & postulat Christum auferri de legis intellectu. Ita faciunt Iudaei: & sic faciunt infidelitatem.

Lyanns. Omnium opinio est, meliorem futurum statum resur. entium, ideo dicunt, virtutes operantur in Ioanne resuscitatio. [non stetit tibi.] Vnebat enim Philippus teste Abgesippo. lib. 2. de excidio Ierolol. cap. 4. [etiam si dimidium regni.] Simulata fuit promissio: ita volente Herode, ut Ioannis caput si peteretur, non negaretur. [secessit inde.] Docens praeceptores, ut cedant humane malicie, fugiendumque eis in desertum, ubi desinant culpas in populis commissas, utque in oratione hauriant, quod alijs praedicent.

Distinet. 26. cap. vna. 8. Ioannes probatur ex hac Ioannis contra Herodem reprehensione etiam inter infideles vera esse coniugia. Quare qui infidelis vni nuplit, & postea infidelis alteri bigamus est. Idem August. ibi cap. acutius. Idem Innoc. ibi. c. Deinde. 122. quæst. 4. c. c. actione. Septima synodus asserit iuramentū resur. entium seruandum non esse.

Quod

Quod cum audisset Iesus.

Diuis Hierony. [sequuntur eum.] Non in iumentis, sed pedestres, ut ardore mentis ostēderet. Et nota, sequuntur eum cum turba multā postquam in desertū gentiū venit. Prius enim ab uno tantū populo colebatur. [exierunt.] Ita & Pater familias exiens vidit filiū prodigium, quia homo vices perueniendi ad Deum non habet, nisi Deus ad eū exeat. Vt si vero turba curatur, ut fides eius plena premium statim consequatur. Id vero facit vespere. Tunc enim maxime curantur homines, cum solius iustitiae occubuit. [non habent necesse ire.] Ad querendos ignotos cibos, cum celestē panē secum habeant. [non dicit.] Vt his non habentibus, signi magnitudo monstretur. [est puer unus.] Hic est Moyses. Igitur Apostoli ante passionem Domini, id est, ante fructificationem panis, non habent nisi quinque panes legis Moisaice, & duos pisces (par enim numerus ad legem refertur) qui in amaris legis aquis versabantur. [asserit eos huc.] Legem ad se adduci iubet, ut eam sanctificet. [per quinquagenas.] Vt calcato sacro carnis, pœnitentiā (quæ quinquagenarū numero significatur) ad centesimum perfectionis culmen perueniant. [oculus in calum.] Vt illuc lenare eos doceat. [fregit.] Frangitur lex & propheta, ut quod integrum non aiebat, diuinitus multitudinem gentiū alar. [discipuli dederunt turba.] Per discipulos alit Dominus turbas. [cophinos.] Vt ex reliquijs doceat veros illos fuisse panes. [quinque milia.] Nondum peruenerat ad septenarium, nam qui comederat septē panes, erant quatuor milia, vicina numero Euangeliorū. Porro qui comederat erant viri feminae enim & pueri sexus fragilis, non cēsentur in numerū. [compulsi discipulos.] Amabat eū, ideo nisi compulsi ab eo non discedebant.

Diuis August. li. 83. q. 61. Lex significatur per 5. panes, quia carnalibus hominibus, id est, quinque sensibus deditis, data fuit, qua ratione & turba erant. 3. milia. Hordeacei erant panes, quia medulla legis sub te guentis & corporalibus figuris operata erat vel quia populus nondum erat expoliatus carnalium desiderio: imo palea tenacissime harenis, hordeum enim nec tritura palea amittit. Duo pisces, sunt regni potestas, & sacerdotalis, quarum officium est in procelloso quæstionum mari versari. Christus vero vtriusque personam gerit. Rex est, ut qui modū pugnandi & viciendi ipse pugnat, & vin-

dine Melchise, se ipsum in holocaustū offerens. Ideo Matthæus lineā seruatoris regni texuit. Lucas sacerdotale, & in Matthæo, lineā descendit, quia Christus descendit purgaturus peccata: sed ijs purgatis in Luca, ad Deū post baptismum ascendit. [super fanum.] Iudæi spem regni carnalis habent, ideo sunt super fanum, omnis enim caro fornic. [12. cophinos.] Impleuit Dñs. 12. Apostolo pane sapientie (quasi 12. cophinos) quando eis aperuit sensum ut intelligerent scripturas. 4. Secundo panis Dñs. 4. milia. 7. panibus, qui pastus significauit predicationē euangelij, septenario numero donorum Spiritus sancti exornatum, & ideo illi panes. 7. non dicuntur hordeacei, & quicquid ediderit fuerunt. 4. milia, id est, numerum virtutum cardinalium habentes: & non duo pisces, sed pauci pisculi, id est, Apostoli, qui mundū gubernauerunt, legatione sanctes, pro magno illo misce Christo. Et quinque panum pastio in seipso, septē vero, in terra nuda, nos em reuelata facie gloriā Dñi speculamur. Id cū pascit quatuor milia, misce retur turba Dñs, iam videtis sustinere, id est, sustentis in lege natura veteris, & gratiae, nam tempus gloriæ speratur.

D. Ambro. li. 6. in c. 9. Lucæ. Datur eibus non ociosis, nec in ciuitate manentibus, quali in seculari dignitate, sed inter desertā quare tibis Christi. At prius sanat Dñs turbā: tū reficit, nec sanat, nisi prius doceat. Nemo igitur accipiat cibum Christi, nisi ante sanatus. Licet turba nondū validioribus reficiatur ali- mentis. Sed cibis qui lactis vicē habet, significatur per hos quinque panes, cibis vero solidior per septē panes quib⁹ postea quatuor milia aluit, cibis demū vehemētiore corp⁹ & sanguis Christi. [nisi nos eamus et emamus.] Nōdum nouerant discipuli efficas Christi nō esse venales, sed gratuitas. Cū tamen nōs esse mus emendi, seu redimendi, & Apostoli necdum habebant pretiū quo nos emerent, sed nunciam habemus, si quis nunc defecerit in via nō defect⁹ est cibi, sed culpa sua est. Pluit enim Dominus super iustos & iniustos. Et si panis sufficit Elia per. 40. dies. Panis noster sat erit ad. 40. annos. i. ex quo egressus es ex Aegypto, quousque in promissionis terrā peruenias. Dñs igitur omnibus diuidit epulas modo velint extēdere manus: modo etiā tribus diebus cū Christo perseuerent. Cur vero 5. milia 5. panib⁹ sed 7. panibus. 4. milia satiat Per. 5. milia significantur. 5. sensus, quos corporaliter Dominus faciat. Porro quia homo constat. 4. elementis, ei septenarium prabet cibum.

Pri. Tho. R 5 bum

hum, idest, requiem, quæ post laborem. 6. dierum hominibus dabitur. Primi vero panes hordeacei sunt, carnalibus (quibus laete opus est) idonei. Perfectionibus dantur septem panes ex tritico, & demum perfectis, datur ex adipe frumenti. Quinque milia sunt perfecti, idest, loco molliore. Quatuor milia super terra: sed terra proferente triticum vinum & oleum gratia. Et 5. milia discubunt sed. 4. milia recumbunt, maior vero requies est recumbentibus. Cum pascuntur. 5. milia Dominus benedixit, cum vero 4. milia Dominus gratias agit, maior enim gratia fuit satis re ecclesiæ ex quatuor mundi partibus: col lectam. Quod vero satietur turba id dicit, non esurire, qui cibum capiat Christi. Etiam illud diuinum est. Quod licet iuges sunt fontes aquarum ita iugis erat fluuius particula rum panis testamentum creatorem naturæ, idem in pane, quod in aqua efficere posse. Hac differentia, quod aquarum fons hauritus non augetur, sed fluuius ille verbi diuini cum diuiditur augetur. Nec ociose reliquias colligunt Apostoli, quia quæ diuina sunt facilius apud electos inueniuntur, quæ apud turbam. Cophini. 12. colliguntur, ut manus ille quæ prius lutum in cophinis col ligebat, ex lectis iam vitæ operetur alimoniam, sed hæc alimonia non paucorum est, sed omnium, nam. 12. cophini. 12. tribubus, idest, omnibus dantur.

D. Chrysost. homil. 50. Turbæ sequuntur Christum, non deterretur morte Ioannis adeo res amor est valida. [ducitur denarios.] Discipuli adhuc imperfecti, non credebant Christum esse Deum, licet tunc multos curasset. [hordeaceos.] Deliciarum luxum ex pto Apostolorum docet esse calcandum, talis erat prophetarum mensa. [respicit calum.] Miracula cum potestate facit, sed in ecclesia respicit, ut se, a Patre nullum doceat, id que cum parua miracula facit, nã edo magna, solo iussu edit, ut cum peccata dimittit legem soluit, mortuos excitat. At cum cibum tollit oculos in celum, ut nos doceat cum ad mensam accedimus celum suspicere. Porro se esse creatorem illum docet, de quo dixerunt Iudei, nunquid poterit dare panem ad manducandum, & parare mensam in deserto? Aduerte, quæ fuit corporis negle tus, duodecim homines non habere nisi 5. panes, & 12. pisces: adeo rerum spiritualium cura tenebatur: ut & hæc ipsa facile alijs communicarent, ut doceamur, ex paucis quæ habemus libenter alijs tribuamus. [dedit disci-

pulis.] Honorauit eos miraculi ministros facies ut hac ratione, nec in eo dubitarent, nec obliuiscerentur. Quæ causa non fecit miraculum donec turba media vexaretur, licet discipuli rogarent, ut permitterentur abire. Quod vero non plures panes proposti sint, & quod communiter omnibus allati, quodque equaliter distributi ad abstinentiam, humilitatem, & charitatem prouocant, ut scilicet omnia sint communia. Porro diuidit Dominus panes, ne viderentur non esse illorum, quosque reliquit. Abundant cophini, ut eius dimissionem agnosceret, ideo enim populus illum voluit regem constitutur, quod in nullo alio signo factum est. Magnum miraculum hoc ubi mulieres & pueri laborem deserti contemnant, & ubi. 12. tantum cophini superant, non plus aut minus. His panibus Dominus turbam pascit docens non esse ventris satiuendum.

Euthymius. [videtur turbam.] Ab his fidem non expectebat, satis enim eam demonstrauerant, cum sequentes pedestres, & sine alimento. [cum vespera esset.] Expectauit occasionem, ne videretur ad miraculi operationem assilire. [vos illis date.] Non dixit ego illis dabo, fugiens arrogantiam. [est puer vnus hic.] Proculdubio hic puer panes illis vende bat. Docuit in hoc miraculo Dominus multa ab accubitu superæceno, modesti, a solo pane & pisce, temperantiam, a communi distributione requiem.

D. Hylarius cano. 14. Dominus relicta Iudæa ad ecclesiam gentium venit, eius misere tur, eam curat, ab ea daemones pellit, animi & corpus sanat. Admonetque discipulos, a se sanatos non egere venalis doctrinæ, nec redire ad Iudæam, ut inde cibos emant, ideo dicit, vos date illis manducare. Apostoli respondere non habere panes, quo reficiatur turba nisi si solos. 5. libros Moyli, & duos pisces prædicationis Prophetarum & Ioannis. Hæc Apostoli offerunt. Ab his enim Euangelica prædicatione profecta est, & ab hac origine creuit. Agitur vero Dominus gratias quod post tempera legis, ipse in cibum Euangelicum conuertatur, iubetur quini iacere super feno, ne suffulciatur in terra nuda, sine fructibus operis sui. Per Apostolos panes multiplicantur, quia per eos diuinæ gratiæ erant dona redenda. Tunc vero satietur turba ex illa doctrina, sed 12. cophini futura Ecclesiæ reseruantur. Porro quot comederunt ex legis, tot postea Petro prædicante conuersi sunt. Porro fragmenta panum fragmentis succedunt.

succedunt. Nescio an hæc erementa, fuerint in mensa, in manibus, in ore, superat omnem naturam virtus operantis, & sola relinquitur admiratio potestatis.

V. Beda in 6. c. Marci. [turbæ multa.] Magna felicitas illorum temporum, & docentium & discipulorum. Vtinam nostro rediret seculo ut docentes nec spacium sua curandi corpora haberent, ita enim minus relinqueretur curæ corporis illecebris. Iam, cum doctrina frequenter exigitur, docens cõsequenter inflammatur: ut quæ docet verbo, non impugnet exemplo. [misertus est eis.] Hos docendo, sanando, reficiendo, hoc enim est misereri. Turbæ ergo perseverantes in ieiunio & labore itineris, quantum salutem optent, indicant. Dominus sanando, & docendo, quantum de eorum deuotione latetur ostendit. Porro hæc refectio sit, anno ante Domini passionem, sit enim in pascha, sequenti vero pascha Dominus moritur. [panes. 5.] Sunt. 5. libri legis, pisces, sunt Prophetæ & psalmi. Ergo prior refectio est ex panibus hordeaceis, secunda ex tritico. 3. ex corpore Domini. 4. erit in regno Dei. [quinguenti.] Multi status indicantur, sed omnes vnam Deiecclesiæ faciunt. Porro quia. 50. significat lobeolum: indicatur ad comedendum panem Christi, requiescendum esse a peccato. [acceptis. 5. panibus.] Non noua docet, veniens enim in carne, non alia, quam vetera prædicabat: monstrabat tamē, quam esset sacra vetus scriptura grauida, suspicit celum docens, modo etiam inde scientiæ lumen esse requirendum. Fragit & distribuit quia legis sacramenta doctoribus Ecclesiæ patefecit. 12. Cophini significant Apostolos, cophini enim seruilibus operibus dicantur, hos vero seruos elegit Deus, & donis suis impleuit. Erant quinque millia. Qui in seculari habitu suis. 5. sensibus bene vtuntur, hos legalibus necesse est instrui præceptis, quasi. 5. panibus. Sed qui mundo renunciauerunt, quaternario numero designantur, & hi perfectiori numero, scilicet, septenario sunt alendi, spirituales. Scilicet, spiritualem. [compulsi eos.] Cum rex est constitutus fugit, cum est crucifigendus occurrit, melius enim est tribulatione torqueri, quam fauore sustolli.

D. Thomas. [non habent necesse ire.] Hoc enim loco est, qui dat escam omni carni. [ni si. 5. panes.] Carnis curam ne feceritis. [duos pisces.] Dominus ergo est terre & maris. [super fenum.] Significat mortificationem, mortificate membra vestra. [benedixit.] Sumum benedicere auger. Benedixit enim cre-

scite inquit & multiplicamini. In hoc miraculo altera materia conuersa est in illa frumenta. [saturati sunt.] Edent pauperes & saturabuntur. [5. milia.] Ergo ex quouis pane, mille facti sunt.

Simon de Cassialib. 5. ca. 3. [excepti illos.] Suscipit Dominus benigne sequentes se, dulcedine non fallaci eos alliciens. [dimittite illos.] Imperitum consilium, non enim vel ad modicum a Christo diuellendi sumus, solent hoc consilium etiam boni dare, sub pietatis velamine. [in castella & villas.] At vni ca villa est Ecclesiæ, ubi sunt escæ animarum, non in castellis diuitum, &c. Neque incutiat nobis solitudinem deserti. Pluit enim in deserto mana. 40. annis. Et si opus est: melius erit cum Christo ieiunare, quam sine Christo refici. Non sit timor famis, ubi pastor est vitæ. Tentatur Philippus ut scias, quam fuerint sapientes illi orbis expugnatores. [turbæ multa.] Cuius est turbam, sed author quietis eam quiescere facit. [non habebant quod manducarent.] Nihil mirum, nec enim ex nobis habemus unde viuamus: sed unde moriamur. Nostrium est nihil: Dei est refectio. [miseretur.] Qui omnium miseretur, plus enim habet, quā omnes possint haurire. Patrisimani habet voluntatem, non omnibus sed sustentibus se. Sustine Dominum viriliter age. Porro misertus est Dominus in deserto, si cui & misertus est Iudeorum qui erant in deserto. 40. annis, & apud Ieremiam dicitur, recordatus sum tui, miserans adolescentiā tuā quādo sequuta me es in deserto, in terra quæ non seminatur. [deserunt in via.] Nā qui ieiunant a sacramentis & escis spiritualibus, aut cadunt, aut errant. [quidam enim de longe venerant.] Qui, scilicet, sunt maioribus implicati criminibus. [unde emimus panes.] Nemo habet panes quibus satiet homines in deserto huius vitæ. Nam vno corporali cibo sumpto, alterius gula succrescit, nisi reficiantur gratia Dei. [discubuerunt.] Discubitus ille significat quod debet esse ordo in ecclesia & illud sedere significat subiectionem fidelium ad sacramenta, quæ sunt. 7. vt sunt. 7. dona spiritus, quæ per Prælatorum manus hominibus distribuuntur. Pisciculi significant spirituales dulcedinem, ex amantudine maris vitæ huius, conuiuio spirituali addita.

D. Cyrillus in Ioannem. [unde emimus panes.] Charitati assuefacit discipulos. [facite discumbere.] Docet cõfidere in Deo cum paupertas premit. [distribuite.] Docet liberaliter dā dū colligerit. 12. cophini. Pro ministerio discipuli

Psalm. 4.

Psalm. 80.

Luc. 7.

Matth. 14.

Luc. 7.

Psalm. 77.

1. Cor. 4.

Ioanis. 6.

Ioan. 19.

Psalm. 135.

Roma. 13.

Coloss. 1.

Genes. 1.

Psalm. 11.

Psalm. 136.

Iere. 2.

puli & Prælati reportant. 12. idest, mercede copiosissima.

Hugo. *[Exiens vidit turbam.]* Ita prædicator exeat de contemplatione ad actionem, quia de Sion exibat lex, & verbum Domini de Hierusalem. *[dimitte eos.]* Discipuli hoc loco significant Prælatos negligentes, qui suos subditos permittunt ire ad prauas doctrinas, & mores corruptos, ubi sicut filius ille prodigus satientur siliquis porcorum. *[tu leuasti reliquias.]* Quia quæ non potest populus capere. Apostoli retineant secreta, scilicet, scripturæ. *[Ego date illis.]* Pascite qui in vobis est gregem Dñi, & Dominus ter præcipit Petro pascere oves meas, at nunc pastores pascunt se ipsos. Ideo pecora vocantur pecora occisionis. Quinque panes sunt satietas

Luc. 15.

1. Pet. 11.

Ezech. 34.

Zach. 11.

Colo. 4.

Psal. 74.

Agge. 2.

Psal. 131.

Prou. 13.

Ecc. 7.

Isa. 40.

Isa. 1.

Matth. 4.

Matth. 16.

Matth. 11.

quinque sensuum & duo pisces sunt cognitio illuminans, & dilectio inflammans, latetate ergo & fastidio rerum temporalium, tunc cognitionem & amore diuino satiatur homines a Christo. *[benedixit & fregit.]* Oratione impetratur expositio scripturæ, iuxta illud, orantes pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis. *[discipuli dederunt.]* Non vendiderunt, gratis enim acceperant, susceperantque motes pacem populo, & rursum illuminans tu mirabiliter a montibus eternis, qui fuerunt Apostoli. *[saturati sunt.]* Mundus non satiatur. Comeditis, inquit, & non essis saturati, at pauperes Christi edent, & saturabuntur, dicit enim pauperes eius saturabo panibus, & ite, iustus comedit & replet animam suam: sed venter impiorum in saturabilis. *[statim compulsi.]* Fugies regni honorem, iuxta illud nolite iudex fieri, nisi valeat virtute irumpere iniquitates. *[præcedere eum.]* Ut misericordia præcedat nos & sequatur. *[ascendit in montem.]* Dñs ascendit in montem prædicaturus, secundum illud, ascendit tu qui Euangelizas, & ascendit oraturus: ita & nos ascendamus in montem, ut doceat nos de vijs suis, & ascendit tentandus in deserto, 4. in montem transfigurandus, 5. in aliam simplicitatis, in crucem passionis, in eolum æternitatis.

Caietanus. Seceffit Dñs. Haroder. moeci dit Ioannē propter cōcursum populi, at qui maior concursus fiebat ad Christum, ideo secessit cedens furori principum.

Lyra. *[Pedes suos.]* Quia erat pauperes, ca rebant iumentis. *[vespere.]* Tanta erat deuotio ut nec nocte turbaretur.

Statim compulsi discip.

Diuus Hierony. *[Iactabatur magnis fluctibus.]* Iure ergo discipuli inuiti dulcedunt a Iesu, ne naufragium patiantur. Tandem enim venti surgunt & periclitantur Apostoli, quā diu abest Iesus. *[quarta vigilia.]* Sub finem noctis succurrit, ut significet in fine mundi auxilium venturum. *[habere fiduciam.]* Causam timoris curat. *[ego sum.]* Iesus qui per obscuræ noctis tenebras, per Moysen vobis loquebar, dicebam enim qui est mihi me ad uos. *[sub me venite.]* In omnibus inuenitur

Petrus ardere in fide. Et licet alicubieret in sensu, ut cum reuocabat a cruce Christi: nūquam tamen errat in affectu. Dicit ergo tu præcipe, illico solidabuntur aquæ: & corpus meū per se graue leue fiet. *[capitulum mergi.]* Ardebat fides: sed humana fragilitas in profundum trahere. Relinquitur ergo tectatio ni, ut augeatur fides: & intelligat, se non facilitate postulationis, sed potētia Domini cōseruatum. *[modice fidei.]* Si ardentis fidei Petrus, modice fidei dixit, quid de nobis dixisset. *[adorauerunt eum.]* Ad vnum signum, eū adorant, & Arius eum esse Deum diffidet. *[in lacum Genesareth.]* Liberatam ecclesiā de persecutione transducit ad littus & in tranquillissimo collocauit portu. *[dixit miserunt in vniuersam regionem.]* Mira fides hominum, mittunt ad regionē, ut omnes currant ad me dicunt. *[symbria vestri.]* Idest, minimum in datum: quod qui non seruat minimus vocabitur in regno cœlorū, vel symbria est assumptio carnis, per quam venit ad verbū Dei qui igitur malē habent, hanc symbriam tangant.

D. Aug. li. 1. q. 1. Euāg. ca. 5. *[phantasma est.]* Significat id quod alias dixit. Cum venerit filius hominis, putas inueniet fidem in Israel: qui enim cesserunt diabolo, de fide dubitabunt. *[salua me.]* Significat Ecclesiam per tribulationes esse purgandam, saluus enim erit, sicut tamen quasi per ignem. Idem lib. 3. de mirabili script. ca. 8. An aqua fuerit solidata, an Petri corpus leuigatum & vtrūque fieri potuit potētia creatoris. Sunt etiā qui ita arte natandi valent, ut super aquas ibant. Et resurgentium corpora, etiam per aqua volabūt, occurremus enim obuiā Christo per aqua. Quid? quod aqua maris humanā corpora, & Liburnicas substat naues? Ad Petrum diffidentem aqua non fulsuet, si quidem Dathan & Abiron nec terra sustinuit. Igitur duæ sunt rerum administrationes, inferior quæ consueta est, quæ ex seminibus triticum, & arbores longo tempore

Exod. 3

Matth. 14

1. Co. 10

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

Joannis. 6. sunt, superior & in sueta, quæ vnius panis subitō vertitur in mille, quæ nunc aqua pedibus Petri non cedit. Idem tracta. in Ioanē. 2. Ipse factus est via, per mare, ut ostenderet in mari esse viam, sed tu qui non potes super mare sicut ipse ambulare, ligno te cōmitte, idest, crede in crucem, tum ueras superbia, humiliare, & venies ad portum. Idem lib. de cantico nouo. Nō metuat anima nostra hoc mare magnum, ubi sunt procellæ demoniorum. Iā enim sancti homines hos fluctus calcauerunt, & ad patriam peruenierunt, si exurgit ventus validus, idest, cupiditas, & incipit titubare, dabit Christus mergenti manum.

Diuus Chrysost. hom. 51. *[ascendit in montem solus orare.]* Docet orandum in solitudine. Sedans verō fluctus maris ad maiora eos prouocat: absente enim desiderio cogit, & tempestas fluctuum, & hyemis rigor, venit vero quarta vigilia, docens nō hanc se tempestatem profligaturum: malaque magno animo esse ferenda. Imo cum venisset liberatus terrorem incutit, maior enim terrore eos inuasit ex credito phantasmate, quæ ex proxima tempestate. Ut amici Iob, qui cum venissent consolaturi, magis dolorem exacerbarent. Iacob in fine peregrinationis a socero & fratre torquetur. Abraham in vitæ fine grauissime super filio Isaac tentatur, ut consolatio postea veniens gratior sit. Petrus dicit, iube non ora, ut veniam, adeo fide ardebat, amabat, ideo non dicit iube ut super aquas ambulem, sed ut ad te veniam, detinere enim se quin ad Christum veniret, non poterat. Venit igitur a periculo victus superatur. Ea enim natura nostra condicio est, ut difficilioribus superatis in minoribus superemur. Id quod Elias accidit, pregrum. 19. Moysi Exod. 2. David cum Bethsabæe regum. 11. Petrus igitur iuxta Christum superatur, quia non valet prope Christum esse loco, nisi sis & fide. Porro apprehendit Christus Petrum, ut aulā pullum enido e cœtētem: sed volare nescium, in nidum restituit. *[adorauerunt eum.]* Sensim eos adduxit ad fidem, prius enim admirabantur, sed postea adorauerunt. *[symbria eius.]* Si qui tangebant symbriam sanabantur, sanabimur nos si munde accedimus, cum totum eum inaudiamus.

Euthymius. *[compulsi eos.]* Nec enim semper verlandum est cū multitudinē, nec semper est ab ea fugiendum, sed vtrūque, cum fuerit opus. *[ad orandum.]* Nox enim & solitudo, silentium, & immobilitatem præbent orationi. *[iube ut veniam.]* Eius vocē audiens

Iob. 2.

Gene. 31

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

nimis gauissus, optabat ante alios ad eum accedere. *[adorauerunt eum.]* Adorauerunt iam cum essent prope terram, prius enim non intelligebant miraculum ut Marcus habet.

Diuus Hylarius can. 14. Quod vespere solus sit, suæ solitudinem passionis significat. *[Quarta vigilia venit.]* Prima vigilia fuit legis, 2. prophetarum, 3. primi aduentus, 4. iudicii, ubi inuenit ecclesiam sellam iactationibus Antichristi, & totius seculi moribus. Quo tempore, quia Antichristus vehementer regit Christi aduentum rem putabunt, phantasticam & consuetam. Porro quod Petrus solus in mare descendat, indicium fuit constantiæ Petri, qui solus Christum patientem sequebatur, sed sicut in fluctibus timuit: ita & in passione negauit, at cum cepisset mergi clamare, sicut post negationem plorat. Quod vero non venit ad Christum Petrus, sed Christi extensa manu saluatur, significat neminem æquari Christo posse in eius passione, soliusque dolores passionis, ut fluctus maris calcant, igitur redemptio ab uno solo expectanda est. Domū finisiam temporibus legis, & quinque milibus Iudeorum intra Ecclesiam collocatis, occurrat populus gentium post quem sanabit Dominus Iudeos perfidem, eius symbria (idest, carnem) tangentes.

V. Beda in Ioannem. *[ascendit solus orare.]* Quia sumus sacerdos semel solus in sancta intrabat non sine sanguine. Ita Christo ascendente in celum eius Ecclesia iactatur. *[tenebra erant.]* Quo enim magis mundus finitur, eo magis crescent errores, & recedit veritas, quæ apud Ioannem dicitur lux. Dicit enim qui odit fratrem in tenebris est, fignus ergo charitatis, & abundantia iniquitatis: hi sunt fluctus turbantes nauem. Nouis his quantitas sed non mergitur. Idem in Marcum li. 2. ca. 13. *[ascendit in montem.]* Non omnis qui orat ascendit, est enim oratio quæ peccatum facit, est etiam oratio pro diuitijs, honoribus hæc in infimis latet: non ascendit. Christus Ioan. 1. 1. vero licet, habeat omnia in manibus oratamen non pro se, sed ut pro me impetret, est enim aduocatus noster & iudex. *[ipse erat solus in terra.]* Tot enim pressure aliquando foedant ecclesiam, ut tam Christus deservisse videatur. Ecclesia est illa vox, ut quid Dñe resisti longe, &c. *[quarta vigilia.]* Quo tempore stella quæ Lucifer dicitur, splendere incipit. Iam cum ecclesia viribus suis diffusa in mœcœleste respicere incipit, tunc adiutorij sentit. *[phantasma est.]* Theodorus dicit, corpus Christi sine pondere fuisse, & ideo super

1. Cor. 10

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

2. Cor. 12

super aquas ambulasse, at fides dicit corpus eius cum pondere super aquas ambulasse, ut Dionys. lib. de diu. no. dicit. *[confidite]*. Prima Domini subuentio est, conceptum expellere timorem. 2. tempestatum furias compelescere. Vbi vero Dominus in nauem cordis intrauerit, vniuersa vitiorum & malignorum spirituum bella quiescunt.

Diuus Cirillus li. 3. in Ioan. c. 2. 4. Mare magnum, mundus est. Christus ascendens in motem, est ipse ascendens in celum, iactatur tunc Ecclesia, at in fine descendet Dominus in maiestate non sine magno discipulorum metu, descendet nocturno mundo vitij sopito. Tunc illico nauis ibit ad terram. Ecclesia ad terram viuendum.

Diuus Thomas. *[compulsi discipulos]*. Discipulos suos Christus periculis exponit, qui enim pie viuere volunt patientur pericula fluminum, latronum, &c. *[solum orare]*. Exemplum dedit nobis ut sicut ille fecit ita & nos, igitur oraturus, turbam cogitationum dimittes, claude ostium cubiculi tui. Tunc ascende eleuate super te, iuxta illud sedebit solitarius, & eleuabit se super te. Tunc solus esto, ut tibi Christus loquatur ad cor. *[venit super mare]*. Tu enim dominaris, potestati maris, & motum eius tu mitigas. Porro non aliam pte Dominus hic suas dotes, ut agilis esset, sed ambulatio fuit miraculosa. *[phantasma est]*. Quia in fine mundi multa phantastica fiunt. *[ego sum]*. Omnes vocem eius audiunt. *[tuba me]*. Num tentauit Deum? non quia ex desiderio id petiuit. *[capit mergi]*. Ne crederet, id ex se facere, sciat ergo Petrus Pastor ecclesie futurus, se infirmum esse. *[extendit manum]*. Mitte manum tuam de alto, & eripe me, & item, operi manuum tuarum in porti-
psalm. 143.
get dextram. Iam qui fidelis permanet interga non potest. *[stetit procella]*. Dixit & stetit spiritus procella. Item quando est cum suis Christus nihil mali habent, sed adoratur a suis. *[simbriam]*. Id est, baptismum, quia qui crediderit & baptizatus erit.

Simon de Cassia lib. 5. ca. 3. Corpus Petri agilitatem non habuit, alioqui mergi nequiuisset. Porro omnis vita nostra velut ars nauica est agens in incerto pelago incertam nauigationem. Apostolica nauis in medio maris est, ad equanimitate toleranda tribulationes. Est enim fere impossibile ecclesiam sine animam quieram persistere, tot sunt obstantia mala, intus & extra, laborandum est in remigando, sed sine me nihil potestis facere, faciet vero cum tentatione prouentum, si e-

nim producit ventos de thesauris iudicij sui, Psalm. 134. utique non ad nostram damnationem producit. *[quarta]*. Vigilia venit: ut quatrinduum Lazarum resuscitat. Prima vigilia usque ad Noe. 2. ad Moysen. 3. ad Christum. 4. venit Christus. Vide quam certauerint cum tribulationibus pii illi viri ante Christum. Post aduentum Domini sunt quatuor vigiliae, in prima pugnatum est contra Iudaeos in. 2. contra idolatras, in. 3. contra haereticos nunc in. 4. contra vicia. *[volebat eos praeterire]*. Luc. 24. Fictum, ut illud de Emaus. *[phantasma est]*. haec vox, futura praefagebat, plurimi haeretici id dixerunt, plurimi gentiles vitam Christi putant phantasia, & nunc multi idem putant, cum eis dicitur ut sint casti, pauperes, humiles, &c. *[ego sum]*. Christus nunc non videtur sed sui Euangelij voce cognoscitur, fides enim est ex auditu. *[venit Petrus super aquas]*. IV. circa Noe super diluuium. Ecclesia super baptismum, & super vnam sanguinis sui, sed spiritus Domini super aquas, & vox Domini super aquas, & manus Domini super aquas. Ergo & nos super aquas esse oportet, si spiritum, vocem, & manum Domini sentire volumus. *[videns ventum]*. Prius etiam viderat, sed nemo ita videt, quam qui ardua petit. Tunc senties bellum vitiorum, cum eis rebellare disponis. Merito timuit, erat enim ventus ille de deserto, qui domum filiorum Iob subuertit. Clamauit tamen & ereptus est, ut David saepe, clamans eripitur. *[medice fidei]*. Si magna esset fides de coelo, de inferno, non peccatemus. *[venit ad terram]*. Anima vehens Christum peruenit quo ibat, vehitur enim a Christo. *[adorauerunt]*. Crederet in mente, eum esse Deum, qui miraculis fulgebat. *[cum egressi essent cognouerunt]*. Res enim melius in pace quam in bello cognoscitur. Sentit enim vulnera miles, cum pugna cessauit. *[quocumque introibat]*. Ergo prius ille ingreditor quam nos occurramus. Nota ingreditur Christus in omnem locum, & paruum & magnum. *[simbriam]*. Id est, perseuerantiam usque in finem.

Hugo. *[nolite timere]*. Quia ego vici mundum. Cum enim transieris per aquam ego tecum ero, & item ne timeas a facie eorum, ego enim tecum sum. *[Domine saluum me fac]*. Quia eum ignoremus quid agere debeamus, hoc solum residui habemus, ut oculos nostros dirigamus ad te. Sunt vero. 4. vigiliae, prima. Continuum quod Marcus vocat, secundo. nox impestis. 3. gallicinium, vel gallicantus. 4. ante lucanum, vel mane.

Caicta-

CAPVT XV.

Tunc accesserunt ad eum.

Diuus Hieronymus. Mira Pharisaeorum stulticia Dominum arguunt, quod eius discipuli manus non lauent. Animum manus, id est, opera, non manus corporis sunt laudanda.

Falsam igitur eorum calumniam vera responsione confutat, vos negligitis praecepta diuina, cur arguitis negligentes humana. Praecipit Deus honorare patres. Honor vero subditiu est, ut primo, ad Timotheum. 5. viduas inquit honora, & item, qui bene praestant presbyteri duplici honore digni sunt. Ergo parentum penuria subleuanda est, etiam eorum aetas, & imbecillitas. At pharisaei hanc legem subuertebant docentes, si filius aliquid obtulisset Deo, ea quae patribus erant offerenda, parentes illa non posse iam contrectare: nisi sacilege ista miseri patres sancte conficiebantur & Pharisaei de oblationibus distabant, si militer & obligatus aere alieno, illud Deo sacrabat, ut in pharisaeorum usum veniret.

D. Aug. li. 4. q. 16. Docebant pharisaei filios cum aetate haberet, ut dicere possent patribus suis, pater offert pro te, nam ego pro me offeram: iam reos non esse, si parentibus non obedirent.

D. Chrysost. hom. 52. *[tunc]*. Scilicet, cum Christus tot signis claruerat, tunc eum audient reprehendere. *[accesserunt pharisaei]*. Scilicet, Hierosolymitani, qui inter omnes erat peccati mi. *[traditiones seniorum]*. Cauet Moses, ne quid legi adderetur. Dentero. 4. At seniores addiderant multa: & in dies addebant, ne principatum amitterent: & ita obseruari volebant plusquam diuina. Iam discipuli seipsos occupati, haec omittebant, ex obliuione, non ex contemptu Domini ergo non dixit seniores male statuisse: aut discipulos recte violasse: ne pharisaei irritarentur, altiori ergo via recriminatus est, reprehendens illos, cur Dei legem violassent docentes pueros, ut cum quid ab eis pater suus petisset, scirent aut quid aliud responderet, iam id Deo promissum esse: ideoque dari non posse, & tamen nec Deo, nec parentibus dari. Ergo Dominus hoc dicturus reficit legem Dei dicente, qui maledixit patri aut matri moriatur, at vos inquit, non ore, sed opere leditis, & cum Deum eiusque legem contemnatis, quid mirum si me reprehenditis?

Diuus

Caictanus. Cum contra ventum remigant non timent, sed cum phantasma esse putant, timent. Petrus vero quia non sciebat certo esse Iesum, & haec incertitudo licita fuit, saepe enim angelus Satanae transfiguratur se in angelum lucis, ideo ex auditu est, ut veniret super aquas. In eius animo facta est securitas, & in eius corpore manente grauitate, actus ponderandi ablatus est. Atqui non timebat praesentem submersionem, cepit timere futuram procellam. Nec credas esse ei ablata fidem infusam, sed illam Dei absistentiam, qua erat eius animus securus, quia secundum animae merita, sic absistit gratia diuina. *[vel simbriam]*. Non est sermo de legali simbria de qua numer. 25. Ne viderentur in legali simbria spem ponere, sed sensus est, rogabant, ut vel minimum vestis eos tangeret. Poterant tamen sanari sine contactu vestis solo verbo.

Glossa interli. *[ceperunt clamare]*. Indiciu magni timoris est confusus clamor. *[statim se sus]*. Prope enim est omnibus inuocantibus se. *[extendit manum]*. Non enim est volentis neque currentis, sed Dei miserentis. *[apprehendit eum]*. Nullus ergo praedestinitus perit.

Glossa ordin. *[phantasma est]*. Saepè fit, ut in subita tribulationum procella, non statim liberatio credatur. *[descendens Petrus]*. Qui de humano desperat adiutorio, mente calcat praelluras, ut Christo sit conformis.

Lyra. *[nauicula iactabatur]*. Qui Christo ca-
rent, tentationibus exponuntur. Atqui Petrus propriam fragilitatem cognouit ex sum-
matione: Christi vero diuinitatem ex liberatione. In his vero duobus consistit nostra salus. *[cessante ventus]*. Est ergo Christus Dominus ventorum. *[adorauerunt]*. Adoratione latræ. *[simbriam]*. Illam legalem, quae facilius tangebatur. Notat praedicatores debere sanare verbo & simbria, id est, opere.

D. Ambrosius vthabetur. 1. quaestio. 4. c. turbatur, habet nauiculam istam iactatam propter peccata Iudae. Aliena siquidem peccata licet non maculent alios, quoad culpam, nocent tamen quo ad poenam. Idem habetur. 24. quaestio. 1. capi. non turbatur. Multa discipulorum merita naufragabant: vni proditionis perfidia nauis agitabat. Petrus qui suis meritis est firmus turbatur alienis. Caveamus ergo ne per vnum pereamus plurimi.

D. Hylarius cano. 14. Phariseis respo-
det Dominus breui sermone, scilicet, illas tra-
ditiones hominum esse destruendas, omnis
enim plantatio quam non plantauit Pater
eradicabitur.

V. Beda li. 2. in Marcum ca. 29. o quam ve-
re dixit Dominus. Abscondisti haec a sapien-
tibus, & reuelasti ea paruulis. Nam simplices
adorauerunt Dominum, at scribae eum repre-
hendunt, & cu in manibus animarum, id est, ope-
ribus nihil reperissent pollutum, pollutas cor-
poris manus criminantur, homines carnales,
legerant in propheta, lauari, mundi esse
te, idque de manibus corporis intelligebant.
Nos vero qui panem coelestem fumus esuri-
in spiritu frequenter lauari decet.

Isai. 1.

Math. 7.

Prou. 18.

Acor. 4.

Diuus Thomas. [quare discipuli.] Hypo-
crita ejice primum trabem de oculo tuo. [ho-
noris.] Honor est exhibitio reuerentiae, quam
ille exhibet qui necessaria subministrat. [mu-
nus quod est ex me.] Sensus est, o pater id mu-
nus quod templo offero, tibi spiritualiter pro-
derit, plusquam corporaliter exhibitum. At
qui hoc erat falsum, quia qui subtrahit patri
aut matri, particeps est homicidae, ergo ho-
micida est, qui dimisso patre extreme indi-
genti intrat religionem. [labijs me honorat.] Di-
cendo munus Deo esse consecrandum, sed
cor longe est, cu rapina a parentibus praecipit.
[docentes doctrinas hominum.] Num ergo ma-
lae sunt hominum doctrinae? Certè sunt, si
diuinis mandatis praeducant, obediendum
enim est potius Deo, quam hominibus.

Simon de Cassia lib. 11. c. 22. sunt quidam
peruersi, putantes cuncta male agi, nisi fiant,
ut ipsi faciunt, aut ut ipsi fieri precipiunt, sunt
etiam qui cultui corporis dediti, cultum in
teriore reliquerunt. Hi sunt Pharisei. At
Christus cum discipulis suis internis stude-
bant. Tu vero attende discipulos Christi for-
dentes, non humano sed coelesti regno ido-
neos, primordia enim Euangelij rusticitatem
potius quam urbanitatem redolent. Porro
sunt humanae traditiones, quae conferunt ut
diuinae seruentur, haec seruanda sunt, sunt quae
nec profunt nec obsunt, haec post habenda,
tale est preceptum de corban, vide quo pro-
cedat humana auaritia, ut contemnat diuina
praecepta. [cor longe est.] Abierat enim in lon-
ginquam regionem, at Deus cor exigit. Prae-
be enim mihi cor tuum, ad cor enim sunt om-
nes leges diuinae.

Luc. 15.

Prou. 13.

Hugo Cardi. [quare discipuli.] Conar tur
culpam discipulorum in magistrum refun-
dere, sicut & discipuli Iohannis fecerant. At

Dominus sicut de adultera dixit, qui sine
peccato est, lapidem mittat: ita & nunc qui
sine peccato est, reprehendat. [traditiones ho-
minum.] Iuxta illud, timuerunt me mandato
hominum, ideo ponam eos ut admirationem,
&c. [tibi proderit.] Ita multi sub specie pieta-
tis cognatis, seruire non volunt. [sine causa co-
lunt me.] Id est sine mercede aeterna.

Isai. 29.

Caieta. Non reprehendunt pharisei discipu-
los, quia non lauant manus ante cenam, aut
prandium, sed quia non crebro lauantur. [quare
vos.] Si anteriori iustitia vos mouet, cur non
prius vos ipsi legem Dei seruatis? Zelus ergo est
& inuidia. [munus quodcumque.] Plane religio
Dei praefari debet honori parentum, dici-
tur enim qui non odit patres non est me dig-
nus: sed dum casus extremae parentum indi-
gentiae occurrit, etiam filius Deo sacer, & quae
libet alia res a templo debet auferri, ut paren-
tum necessitati succurrat. Neque enim offer-
ri Deo debet quod alteri debetur, unde qui
nuptijs, si castitatem vovit, reddere debitum
suae uxori tenetur. Hac ratione panes propo-
sitionis dati sunt Dauidi famem patienti.
Non enim ordo gratiae ordinem peruertit
naturae. [sine causa honorant me.] Ex hoc loco
Lutherani exantant Ecclesiae traditiones,
sed expendant locum Isaiam quem in suum
favorem citant. Is locus plane dicit putasse
Iudeos cultum Dei collocari in mandatis
hominum, quod non ita est, collocatur enim
in mandatis Dei praecipue quibus si addas ho-
minum mandata erit implere omnem ius-
titiam.

Math. 13.

nume. 14.

Lyra. A tempore Moyse erant 70 iudices
ordinarij ad regimem populi. Hi moraban-
tur Hierosolymis dirimentes omnem litem.
Hi statuiebant quaedam necessaria, & quaedam
decretia, quae erat hoc de lotionis manuum.
At Pharisei addebant hanc manuum lotio-
nem comparare munditiam spiritualem.
[mandatum Dei.] Pater debet filio provide-
re, & thesaurizare. Filius vero patri si in di-
guerit, si igitur eo indigente filius remedium
patris Deo offerat, est votum de alieno, sed si
ante patris indigentiam filius Deo se conse-
crarit, postea ex religione aut sacerdotio exi-
re nequit, sicut si nubat uxorem relinquere
non debet, subueniat vero monachus patri
indigenti meliori modo quo secundum re-
gulam suam poterit.

Burgensis ex libro Nedarim, id est, votorum,
Iudeos habuisse morem sacrandi sua tum
Deo: & tunc solum templum utebatur obla-
tis) tum alicui homini: & tunc solus ille ho-

mo

mo uti non poterat re sibi sacrata, ceteris li-
cebat. Iam si filius vellet patrem defraudare
aliquo bono, ipsum illi sacrabat, dices. Quod
cumque ex me tibi prodesse potest, munus sit,
sacrumque sit, & ita patri uti eo non licebat.

Et conuocatis ad se.

D. Hierony. Iudei credentes se esse forte
& partem Dei, quae animalia ipsi non come-
debant, communia, id est, immunda dicebant,
unde Actorum 10. Quod Deus sanctificauit
tu commune ne dixeris, unde communica-
re apud eos, est inquinare. Iam pater quid sit
quod intrat per os non communicat, id est,
non inquinat, hominem. Dices, ergo come-
dere idolothyum non inquinat? Ita est, sed
inuocatio demonum inquinat. [omnis plan-
tatio.] Dices, ergo quod plantat Paulus, &
rigat Apollo eradicabitur? Minime, quia pla-
tante Paulo, plantabat Deus. Dei enim co-
operatorum sumus. Dices, igitur quod plan-
tat Deus eradicari non poterit? Cuius contra-
rium habetur in Ieremi. Ego plantavi vos,
vineam electam, quomodo conuersi estis in
amaritudinem vitis alienae? Respondeo, pla-
tatio Dei eradicari nequit, nisi nostro arbi-
trio consentiente. [ecce sunt.] Doctor malus
difficile conuertitur, ita Paulus haereticus ho-
minem, post unam & alteram correctionem
deuita. [edifere hanc parabolam.] Putabat Petrus
parabolam esse, quod plane dicebatur, ideo
corripitur & corripitur debent, qui vel obscura
manifeste, vel manifesta obscure volunt in-
telligi. [ex corde.] Secundum Platonem prin-
cipale animae est in cerebro, at secundum Chri-
stum in corde. Male etiam dicunt, qui malas
cogitationes ex demone nasci dicunt, nasci
enim ex corde, licet eas diabolus incen-
dat, & ideo diabolus corrimari nequit: sed
quale sit ex coniecturis agnoscit.

1. Cor. 2.

Isai. 14.

Isai. 104.

D. August. ad Consentium. c. 16. exponit
illud verbum, quod procedit de ore, conqui-
nat, hoc debet intelligi de ore cordis, non cor-
aliquando loquitur, ut illud, qui loquitur ve-
ritatem in corde suo, unde & illud, os quod
mentitur occidit animam, debet intelligi, de
ore cordis. Et lib. de continentia. c. 1. Contem-
dit illud, pone Domine custodiam ori meo,
debere intelligi, de ore cordis nam statim sub-
dit, non declines cor meum in verba mali-
tiae, id est, non consentiat verbis malitiae. Ha-
bet igitur homo suum os interius, de quo di-
ctum est. Dixit insipiens in corde suo non
est Deus. Et idem contra Adimantum ca. 15.
Licet lex dicat immundas esse carnes a simi-
le

poris, &c. Non tamen Euangelium est legi
contrarium cum dicit, nihil esse immundum.
Quia lex dixit carnes illas esse immundas in
figura vitiorum, quae a Christianis edi non
debent. Euangelium vero excussit figuram,
relinquens claram veritatem. Licet Aposto-
li assueri legi suae putarint Christum fuisse si-
guratè locutum. At Dominus respondet. In
fidelitatem quam pater non plantauerat, fo-
re eradicandam. Et sed lib. 1. q. 1. Euange. c. 17.
Plantationem eradicandam intelligit cupi-
ditatem carnalem. Et idem lib. de pastoribus
cap. 10. [ambo in foueam cadunt.] Non igitur
credat quis se securam, si sequatur sui opera
pastoris, merito enim dictum est, quae dixe-
runt vobis facite, secundum opera eorum no-
lite facere. Dicunt enim mea, & faciunt sua.

D. Ambrosii. in illud, os meum aperui, di-
cit, habet os anima quae habet & reliqua me-
bra, hoc os aperit Christo, cu clamat ad Chri-
stum, os ergo cor est, ex quo exeunt malae co-
gitationes, &c.

D. Gregorius homi. 7. in Ezechielem. Ali-
quando cauendum est scandalum proximo-
rum, aliquando negligendum. Caut Domi-
minus, quando insit solui didrachma, ne scā-
dalum petentibus esset. At hoc loco, cum di-
cit, finite, cæci sunt, scandalum neglexit.
Igitur vitare debemus, cum sine peccato pos-
sumus. Sed si de veritate nascitur, ut illic scā-
dalum nasci permittitur, quam quod veritas
relinquatur, & ideo animalia plena sunt oculis,
ut omnia caute circumspectant. Contra sit
perbia cæca est, ut hi Pharisei cæci.

D. Chrysost. homi. 52. Dominus hoc loco
conuocata turba, & petita attentione sermo-
ne huc enuniat: dicens non quod intrat, &c.
Alioqui & discipuli ipsi pro ciborum obser-
uantia dicunt, scis quod Pharisei audito hoc
verbo scandalizantur, nam & ipsi scandalu
passi sunt. [omnis plantatio.] De traditioni-
bus illis humanis intelligebat. [si cæcus.] Ma-
lum est cæcum esse, sed grauissimum est, cu
si cæcus velle illuminari.

Diuus Thomas. Immundum est duplex
aliud ex natura sua, & sic mundus est omnis
cibus, ut. 1. ad Timotheum. 4. habetur nihil
enim reiiciendum, quod cum gratiarum actio-
ne percipitur. Aliud ex significatione, & ita
erant immunda, quae in lege vetabatur, qua
re luce Euangelij veniente, nihil est prohi-
bitum. Dices cur ergo Apostoli prohibe-
runt suffocatum & sanguinem? Respond.
Tunc illa prohibita, ne essent occasio scanda-
li, & ita Paulus. Videte ne haec licentia ve-

Psal. 118

Matth. 17.

Acor. 14

1. Cor. 8.

To. primus, S. stra

fra offendiculum sit infirmis. Dices, ergo co-
medere carnes in quadragesima non in-
quirit. Respon. inquinat non ex se, sed ex vio-
latione precepti. [scandalizantur.] Duplex
est scandalum. Actuum, quod est opus mi-
nus rectum præbens occasionem ruinæ, hoc
vitandum, & passium, cum occasione rui-
næ quis accipit, hoc contemnendum. [omnis
plantatio.] Quod ex charitate non fit, eradi-
bitur, quia omne opus corruptibile, in fine
deficiet. At Gamaliel dicit. Si fuerit à Deo,
non poteritis contradicere. [finit eos.] Scā-
dalum quod sine præiudicio veritatis, aut in-
stitione vitari potest, vitandum est, est enim id
scandalum pusillorum: sed scandalum na-
scens ex malicia, contemnatur dicitur enim
curauimus Babylonem, & non est sanata, re-
linquamus eam. [in secessum vadite.] Non to-
tum, sed pars. [hæc inquinant.] Quæ sunt
contra præcepta prima aut secunda ta-
bula.

Simon de Cassia lib. 11. cap. 23. [conuoca-
ti turbis.] Officium prædicatorum est turbas
admonere, ne falsa pro veris accipiant: neue
credant in exteriori mundicia esse posse sa-
lutem: aut animam ab alio quam à se, posse
fordere. [omnis plantatio.] Quid an non plā-
tauit Pater paradysum, & synagogā? & quid
est, quod Pater non plantet? Certe de vita
hypocritica sermo est, quæ eradicabitur, quia
vult coli Deus in spiritu & veritate. [finit.]
Lux non est tegenda, licet infirmis noceat
oculis. [ambo in fine.] Sed peior est casus
ducentis. [interrogabant.] Melius negocia-
mur cum Christo sine turbis. [non canqui-
nat.] Quia anima habet esse præter corpus
ideo à nullo corporeo attingitur. Dices, nū
non attingit eam baptisimus, & ignis infer-
ni? Ita, sed attingunt, ut sunt instrumenta di-
uine iustitiæ. Igitur animalia non vetaban-
tur in lege, quia inquinare animam possent,
sed vt obedientia Iudeorum ad legem mon-
straretur, sicut & lignum sanctiæ boni & ma-
li vetitum est Ade. Ergo exteriora nō in-
quirit animam. Cum contra vita Christiāna
fordet exterior. Dicente sponsa nolite me
considerare quod fusca sum. Ipse enim spō-
sus hanc exteriorem sui negligentiam fa-
cit.

Hugo. [non quod intrat.] Aperte omnes
obseruantias legales eliminat, his enim lega-
libus de cibis reiectis, quæ potiora erant, re-
liquare reiciuntur. [cæci sunt.] Speculatores
eius cæci omnes. Quis cæcus nisi populus
meus? vt habetur Isaia. 42. Porro qualis re-

ctor ciuitatis, tales habitantes in ea. [secessum.]
Seccessus est omnis pars per quam ex-
crementa eiciuntur. (homocidia.) Sub qui-
bus sunt odia, qui enim odit fratrem homi-
cida est. [adulteria.] Sub his idololatria. (falsæ
testimonii.) Sub his falsæ doctrinæ.

Caietanus. (omnis plantatio.) Quæ non af-
fert sanctum ecclesiis munditiæ, talis mere-
tur non solum scandalizari, sed etiam eradi-
cari. (ambo in fine.) Ita tellis est experien-
tia Iudeos incidisse in foueam presentis ser-
uitutis, & eterne damnationis. (omne quod in-
trat in os.) Id est, ex omni specie cibi, non
totum sed pars vadit in secessum. Iam si quod
in cibo impurius est, id abijcitur, per seces-
sum illa pars quæ manet, vt hominem cibet,
vt quæ pura est, inquinare nequibit. (quæ præ-
cedunt de ore.) Quatenus etiam ex corde ex-
eunt, ea inquinant. (mala cogitationes.) Li-
cet executioni non mandentur. [finit.]
Hæc peccata non sunt oris, sed inter ea nu-
merantur: quia naturali ordine, prius dicun-
tur quam fiant.

Glossa interlinia. (omnis plantatio.) Id est
doctores in Christo non fundati, sed in ter-
ra, eradicabuntur de terra viventium. (in se-
cessum.) Scilicet facta digestionem.

Lyra. (non quod intrat in os inquinat.) Scilicet
nisi animus officiatur, (omnis plantatio.)
Id est, doctrina ab hominibus inuenta, Deo
non consona.

De renuntiatione cap. Nisi, ex hoc textu
finit, cæci sunt probatur non omne scanda-
lum esse vitandum. At si multitudo defende-
re non vult malum quod facit, deserit potest
doctrina ne scandalum oriatur, vt habetur
distin. 44. can. Comestiones. At si vult de-
fendere, est prædicanda veritas etiam cum
scandalo, vt habetur de poenitent. distin. 6. c.
1. & 7. quest. 1. cum autem.

De renuntiatione cap. Post translationem.
Papadicit posse episcopum propter ignora-
tiam suam deferre episcopatum, ne cæcus
cæco dux sit. At itaq. 3. cap. Inter verba. Si lau-
daris, inquit Gregor. in mentem tuam recu-
re, vbi si hostium de quo laudaris non inuenis
dole. Si vituperaris, & malum non inuenis
gaude, voca tamen vituperantes te, & redden-
de illis rationem, ne scandalizentur. Si noluer-
int, sine eos vt cæcos. Distin. 37. cap. Ideo
prohibetur habetur quoniam sit damno la-
tis ignorantia ne cæci, sint, quod vbius
docetur distin. 36. Porro distin. 38. cap. Quæ
ipso habetur quid sit ne scilicet sacerdoti
vbius sacramentorum liber, compunctus, est
nones

nones penitentialia, psalterium, homiliae
dominici & festis diebus apte. Sed dist. 38.
cap. Omnes, habetur scienda ab Episcopo, vt
profunde norit sacros canones, Euangelium
Apostoli, & omnem sacram scripturam, &
docere populum.

Etegressus inde.

D. Hierony. [fili David.] Inde nouerat
vocare filium David, quia erat egressa de fi-
nibus suis: & errorem Sidoniorum loci & fi-
dei cōmutatione dimiserat. [fili me.] Ego
filium Cananæ animas credentium puto:
quæ malè à demonio vexabantur, ignoran-
tes creatorem, adorantes lapidem. [non re-
spondit.] Quia iusserat Apostolis ne in viam
gentium abirent, perfectam eorum salutem,
suo tempore referuans. [dimittite eum.] Vel
misericordia commouentur, vel importuni-
tate carere cupiunt. [non sum missus.] Prius
fuerat missus ad Iudeos: vt inde ad gentes iu-
sta fieret transitio. [illa venit.] Mira sub per-
sona huius mulieris Ecclesiæ fides significa-
tur, quæ credidit sanari posse filiam: & patie-
tia, quæ toties contempta in precibus perse-
uerat, & humilitas, quæ se non canibus, sed
catellis comparat. Canes sunt idololatæ, qui
fanguine satiantur. Nota, hanc prius vocasse
filium David, tum Dominum, demum ado-
rat vt Deum. [etiam Domine.] Non meretur
integros capere cibos, & ad mensam sedere
cum patre, micæ cupio, vt inde ad integritatem
panum veniam. Nota, gentes prius canes
postea filij Iudei prius filij, postea canes
videre inquit canes, & psalter, circundede-
runt me canes multi.

D. Augusti. sermo. 74. de tempore. Mu-
lier hæc non de populo vnde Christus, cla-
mabat ad Christum instantissime, & dissimu-
labatur, non vt misericordia denegaret: sed
vt desiderium accenderetur, & humilitas eo
mederetur. [non sum missus.] Prius enim pro
Apostolis & fidelibus ex Iudeis mortuus est,
quibus obrulit presentiam suam, prædica-
tionem & miracula. Ad gentes ipse non ve-
nit, sed misit discipulos suos, vt verum esset
illud, populus quem non cognoui seruiuit
michi, at qui viderunt, crucifixi erunt: & qui
non viderunt crediderunt, & impleta est fi-
gura Hamorrhoeis, quæ retrō tægit, & inter-
rogatur, quis me tetigit, quasi dicat, non no-
ui populum hunc qui me tangit, non sum
ad hanc missus. Sed cæco fimbria sanatur.
Fimbria fuit Paulus, qui dicebat, non sum di-

gnus vocari Apostolus, sum minimus omnium
Apostolorum. Porro differebatur hæc emul-
lier, quia dictum est, petite & accipietis. Nā
quæ pulsando est canis, cui sanctum dari nō
debet: perseverando fit homo, cui datur. Ca-
nis, inquit illa, sum. Sed quia perseverasti de-
tur tibi. Igitur commendatur humilitas. Nā
quia Iudei habebant vnde superbirent, su-
perbi noluerunt humiliari Christo, humili-
tatis auctori, & superbie hosti: vt qui cum es-
set Deus factus est homo: & ideo ex oliua in-
oleastrum conuersi sunt. Contra: gentes hu-
miles, propter humilitatem inserti sunt oli-
uæ. Hanc humilitatem docet Chananaea di-
cens, canis sum, & Centurio dicens, non sum
dignus, & c. at Chananaea audit, magna est fi-
destua, vnde magna? quia humilis, & Centu-
rio, non inueni tantam fidem, vnde tantam?
ex minimo. Est enim fides vt granum fina-
pis, discamus ergo habere humilitatem.

Idem de fide & operibus. ca. 16. Dominus
non laudat fidem Chananaeæ sine operibus,
nec enim dicit, o canis magna est fides tua.
Sed quia ex cane in filiam mutata est, ideo
dicit o mulier magna est fides tua. Non ergo
fatis est fides sine morum conuersione, alio-
qui & demones credunt, requiritur igitur fi-
des quæ per dilectionem operatur.

D. Chrysost. homi. 53. [egressus.] Cur
egressus nisi quia legalia contemnenda esse
docuerat? Recto itinere ad gentes vadit: sicut
Petrus, qui vbi cognouit nihil esse immun-
dum, ad Centurionem proficiscitur. Cur er-
go it ad gentes, ad quas discipulos ire vetue-
rat? Primum quia non obligabatur discipu-
lorum præcepta seruare. Secundum, nō ob-
pædicatur, nam Marcus dicit, eum latere
voluisse. Tertiū, sicut erat ordinis, nō prius
ire ad gentes, quam ad Iudeos: ita erat huma-
nitatis venientes recipere. Nam & fugientes
rogandi sunt, vt veniant. Quartum, erat etiā
mulier omni beneficio digna, quæ ex humi-
litate non est ausa ire Ierusalem, alioqui iuss-
set, vt erit ardens in fide. [ecce Chananaea.]
Videtur eū Euangelista accusare, erant enim
Chananaei iniquissimi reiecti à Deo ne Iu-
deos corrumperent. At hi ad Christum ve-
niunt, Iudeis venientem ad se, continentibus.
Miserum verò de se spectaculum exhi-
bet, clamans, miserere mei, quia filia mea in-
sensata facit, ego verò mille vexor eruminis.
[non respondit verbum.] Quid Iudei tot oia
culis, & miraculis admoniti, & blasphemian-
tes rogantur à Christo: hæc verò tam reuerē-
ter adorans, nec responsum accipit? & cum
To. prius. S a mul

multum & discipuli scandalum patiuntur illa tamen non commouetur. [etiam Domine.] Verè est Dominus, & id venatus est, ut mulieris constantiam demonstraret, sicut cum Centurione fecit. Tacuit igitur Christus, ut eam digna corona illustraret dicens, magna est fides tua. [fiat tibi.] Affinis est hæc vox illi, fiat celum, fiat lux.

Diuus Basiliius homi. 13. Chananæam imitare, dicens, licet filiam non habeam vexatam à diabolo, habeo tamen animam ab eo occupatam, magnus enim daemon est peccatum. Sed qui eum patitur misericordiam inuenit. [Misere mei.] Verbum breue, sed magnum benignitatis pelagus, ubi misericordia, non exigitur ratio: iudicium vacat: salus promittitur: denique salutaria omnia, clama ergo licet extra charitatem sis: non te hic locus deterreat, Hieremias eluto Deum atrahit. Daniel elacu, pueri in camino, latro in cruce, Iob in stercore, modo clames ex animo. Nam Moses etiam tacens clamat.

Exo. 14.

Venerabilis Beda lib. secundo in Marcum cap. 7. [non est bonum sumere panem filiorum.] Futurum est ut gentes saturentur: at oportet prius refici filios. [sub mensa.] Mensa est scriptura. De qua dicitur, parasti in conspectu meo mentam. Micæ, sunt mysteria quæ reuelantur paruulis. Igitur catelli, id est qui subduntur mensæ & præceptis Dei, non sunt crustas, id est, superficiem licetæ: sed niam, id est, eius mysteria.

Psal. 11
Matth. 11.

Diuus Thomas. [secessit.] Quia enim à Iudæis repellitur, ad gentes transit, ita enim Paulus, vobis oportebat primum loqui, &c. [ecce Chananæa.] Id est, mutata, debet enim qui orat prius mutari, quia ante orationem præpara animam tuam. Secundo, qui orat, debet clamare, magno, scilicet, affectu, iuxta illud, ad Dominum cum tribularetur clamauit. Tertio, qui orat debet esse misericors: alienæ miseriæ compatiens, Iob dicente, flebam super eum qui afflictus erat. Quarto habebat fidem. Ita enim Chananæa dicit: Domine fili David, dicitur enim postulet in fide, nihil hæsitans. [vexatur.] Ita vexantur qui contra conscientiam agunt. [ille nihil respondit.] Quia legem statuerat, ne in viam gentium iretur. At, qui orat, etiam contra legem impetrat, grandis adeo est virtus orationis. Sed Dominus non respondit, quia hæc mulier pietatem solum naturalem ostenderat, eum tamen Dominus confessionem fidei ab orante requirit. [non sum filius.] Ex promissione Iudæis debebat

Agor. 13

Prover. 16.

Psal. 119
Iob. 30.

Iacobi. 1

Matth. 10

tur, sed ex misericordia gentes in eum sperabant. [Adorauit.] Cognouit igitur esse Deum, dicitur enim Dominum Deum tuum adorabis. [adiuua me.] Quia auxilium meum à Domino. Nota, non dixit, ora pro me, sed adiuua me. [dare canibus.] Maxime probatur humilitas cum eius gressus exprobratur, mira verò humilitas vocatur canis, ipsa se catellum dicit. Iudæi filii dicuntur, ipsa dominos appellat, propterea respexit Deus in orationem humilium, & item, oratio humiliantis se, penetrat nubes. [fiat tibi.] Voluntatem timentium se facit. At sermo eius potestate plenus est.

Simon de Cassia libro quinto capitu. 24. [secessit in partes.] Quia non est acceptor personarum. Solis enim lumen omnibus communicare volentibus patet, ita & lux fidei patet omnibus. [Chananæa Syrophenissa.] Ex primitur genus & patria, sicut verò nomē, quia natura habetur in pretio non nomen. Item non nocet auctorum iniquitas, si tu humiliter venis ad Christum. [procedit ad pedes Iesu.] Ecce supra sydera eleuatur. [misere.] Misera misericordiam non peteret, nisi à miseria vexaretur. Porro tribulatio facit miseros, ut Iudith inquit, audi me misera de precantē facit etiā peccatū, iuxta illud, miseros populos peccatū facit. Cū igitur nemo à miseria expers sit omnibus ad misericordiam recurrendum est. [malè a demonio vexatur.] Numine vexatur aliquis benedicta. Martyres enim benè vexabantur cedebat enim eis ad coronam vexatio, licet ex intentione diaboli malè vexarentur. Hæc verò mulier, cum eius filia benè vexata esset. Porro multe sunt filiarum hominum voluntas, quæ mille temptationibus impugnetur. Intelligentia, quæ mille erroribus deluditur. Demones etiam sunt multitudine. Asmodeus tentat libidinosos, est etiam demonium meridianum. [dimittite eam.] O fellicem, qui Apostolos meretur in tercessores, sed nemo meretur, nisi qui eos imitatur. Quod si ita intercedebant in terra, quid faciant in celo & quomodo subsisteret nostra in defesta milita, nisi per tales intercessores. [panem filiorum.] Panis est omne subsidium, quod debetur verè credentibus. Ipsi qui acceperunt potestatem filios Dei fieri. Dominus verò contemnit animum mulieris, in præsagium earum concussionum, quæ Ecclesia, & quælibet fidelis anima patitur est. Animantur etiam orantes, ut persistant, etiam si non illico acquirant quod petunt. [etiam Domine.] Tales oratores quærit

Roma. 15
Deute. 6
Psa. 110

Ecd. 15
Psal. 144
Ecd. 8

Iudic. 9
Prover. 14

Ioan. 11

rit Deus, humiles & importunos, qui Deo non decernant, quid & quando dabit, non enim Pater bona data dare filiis suis, ad quam filiationem provocatur Chananæa ac si ei diceretur, facile haberes panem, si ex filiis esses. Dominus enim sedet in mensa ineffabilem gratiarum, perseuera igitur petens, saltem post mortem recipies. [fiat.] Si vis bonum, pete bonum, & recipies bonum.

Hugo Cardinalis. [egressus Iesus.] Vt iuxta suum nomen saluaret. [Chananæa egressa.] Egressus est Ioseph à carcere, & induitur mutatorij, Iesus Iosedec expoliatur velibus fordidis: & induitur nouis. Egredimini igitur de Babylone, & fugite à Chaldæis. [egressa de finibus illis.] Non tantum de ciuitate, nam Abraham iubetur exire de terra sua, & cognatione sua, & Loth dicitur, non fles in omni circa regione. Egreditur igitur Dominus, & egreditur Chananæa, & tibi occurrunt. Egreditur enim Isaac in agrum occurrit Rebecca. Bene ergo sponta, veni dilecte mi, egrediamur in agrum. [catelli.] Ita Prodigus, fac me sicut vnum de mercenariis tuis. [a demonio vexatur.] Demon interpretatur Sciens, & ita scientia vexat in honoribus, diuitijs, & delicijs acquirendis. [magna est fides.] Facit fides magnos. Abraham enim & Moses fide facti sunt grandes, fides nostra vincit mundum. [fiat tibi.] Plus ergo valet si tu accedas, quam si alij intercedant.

Gene. 14
Zach. 3
Isa. 48

Genes. 12

Genes. 19

Genes. 24

Canti. 7

Luc. 11

Hebr. 11
1. Ioannis. 5

Glossa ordinaria. [panem filiorum.] Id est verbum salutis. [magna est fides.] Vt quæ si dem Ecclesiæ significabat, sicut & Centurionis. [panem filiorum.] Doctrina & miracula promissa Iudæis: ut filiis. [magna fides.] Magna, ut quæ non cessat, etiam si Dominus taceat, neget, improperet. Moraliter. Chananæa, ratio superior filius eius, ratio inferior. Demon eam torquens, sensualitas, à cuius vexatione ratio superior liberari petit.

Lyra. [panem filiorum.] Doctrina & miracula promissa Iudæis: ut filiis. [magna fides.] Magna, ut quæ non cessat, etiam si Dominus taceat, neget, improperet. Moraliter. Chananæa, ratio superior filius eius, ratio inferior. Demon eam torquens, sensualitas, à cuius vexatione ratio superior liberari petit.

Et cum transisset inde.

Diuus Hieronymus. [habentes multos, eos claudor, debiles.] Pro debilibus Græci habent multos. Id est, manum habentes debilem Dominus verò prius sanat, quam pascit. Vocat verò discipulos, admonens maiores, ut cū minoribus tua communiceant consilia. [etiam sustinent.] Id est, quia credunt in patrem filium, Spiritum sanctum. [quid mandu.] Turba semper elutit & indiget, nisi satiatur

à Domino. Esuriunt verò post linguores, & per patientiam futuros expectant cibos. [desiderant.] Recte enim dictum est, Surge & manduca, grandis enim tibi restat via. In reliquis hoc signum est conforme superiori de quinque panibus. Nisi quod horum, quatuor milium ipse Dominus miseretur. Miseretur enim eorum qui longe à quinque sensibus sunt, & in quaternario numero laudato, resoculentur. Sunt enim quatuor Euangelia. Diuus Ambrosius Epist. 19. lib. septimi, dicit numerum septenarium, quod fuerit panes quibus satiatur quatuor millia, factum esse septem enim sunt dona Spiritu sancti, septem planetae, septem triones, septem hominis ætates. Septennia ingrella sunt animalia in arcam Noe. Idem libro. 2. de Iacob cap. 6. Septies adorauit Iacob fratrem Esau, non solum septies sed septuagies septies debet remissio fieri, in fine septem hebdomadarum annorum celebratur Iob leus, in fine septuagies, septime generationis nascitur Christus. Multo his plura philosophatur Gregorius. Nazanzenus super septenario, oratione in sancti. Pentecostæ. Plura etiam Basiliius homi. in Hexameron. Inde petat curiosiores.

1. Reg. 19

Diuus Chrysostomus homi. 53. Claudii ascendunt in montes, & ad pedes Domini se proijciunt, duplici ratione sancti, & quia claudii ascendunt, & quia nihil aliud quærun, sed ad pedes Domini proculati sanari polle se credunt. Summa erat admiratio, videre claudos ambulare, & summa facilitate curari. Chananæa tardius sanatur, ut feruentior, sed elandilacilius, ut Iudæis ora obstruatur quia qui multa recipit beneficia, magis reus est, si ingratus perseueret. Sed cur discipuli non dicunt, dimitte turbas, sicut supra cap. 14. dicunt? Certe aut quia facilius erant meliores, aut quia turbæ non tanta vexabantur inedia. Nota, turbas nihil petiisse sed Dominus qui curam omnium gerit, etiam non petentibus latigitur. Expetauit porro usque ad diem tertium, ut omnibus cibis consumptis indigentia coacta, maiori admiratione miraculū prosequeretur, ideo dicunt, ne deficient in via, ut potius quibus ante erat reliquum cibi. [unde panes in solitudine.] Non sunt attentiores ex superiori miraculo, sed solitudinem memorem, ut magis miraculum fiat perspicuum. Vide verò quam sint discipuli ventris superiores qui triduo habent septem panes. Aduerte aliud miraculū, septem soli corbes fragmentorum superantur.

tribuit. Querebant verò illi, vel solem fisci, vel fulmina dei. At Dominus, sicut signis hyemis cognitis, nullus ferens signum requiritur & vos signis primi aduentus habitis, non est cur secundi signa aduentus queratis. Tunc signis de celo opus erit, nunc ut medicus aduenio: tunc ut iudex, nunc humilis: tunc celo & elementis turbatis, nunc ad passionem: tunc ad gloriam. Ideo enim dictum est, non clamabit, nec contendet: & item, descendet sicut pluvia in vellus, id est, quiete & humiliter. Si hæc parua non creditis, quomodo magna credetis: parua dico, quantum ad pompam: nam in re, quid maius remissione peccatorum, vita mortuorum? *[quid cogitatis inter vos modica fidei.]* Nunquam adeo acriter increpauit suos discipulos Dominus. Sed fecit, ut ciborum observationem legalē ab eis eijceret, & ita salutem concederet. Neque verborum remissio semper laudanda est, vide verò quantum hæc reprehensio valuerit. Intellexerunt inquit, quod non de sermone loqueretur, sed de doctrina. Ergo non sunt semper prospera a Christo expectanda, misereri debent aduersis, nunc sit nox, nunc dies: nunc estas, nunc hyems: nunc dolor, postea voluptas: nunc sanitas, inde morbus.

D. Hilarius cano. 16. *[nisi signum Iona.]* Si signum sui Dominus dat. Ipse enim descensurus ventis (id est, immundis spiritibus) proiectus est in mare (id est, in iudicium Pilati) & a cæto (id est, a morte) vocatus, viuis postea erat eiciendus. Ergo illos obstinatos reliquit. *[caute.]* Veniente enim veritate celsat umbra.

Venera. Beda in 8. cap. Marci. Signum querebant, ac si quæ viderant signa non tuissent. Sed querebant de celo, quale fuit manna, aut ignis ab Elia descendere iussus. Dominus de eorum errore ingemiscit: sicut de salute latatur. ut sup. c. 10. exultauit in Spiritu sancto, at cum Iudas perit, turbatur. Signum ergo non dabitur ei, quia infideles sunt: nam si delibus datur signum ascensionis in celum, & aduentus Spiritus sancti. Idem in ca. 12.

Lucæ. Poterant pharisei aduentus Christi habere signa, quæ lex & prophetæ manifestis indicij, prænuntiauerunt. Ne verò causarentur se legem non intellexisse, ideo addit, cur a vobis non iudicatis, quod iustum est: naturali enim ingenio, quiuis iudicabit, cum qui facit opera quæ nemo alius fecit, supra hominem esse credendum. Nubem verò venientē ab occasu dicit carnem suam a morte surgentē ab illa enim imber euangelicæ prædicationis

omnibus infusus est. Sed stante Austro estus sit, quia ante iudicium tribulationes erunt. Idem in e. 8. Marci, quod discipuli sumere panem obliuiscantur ostendunt, quæ exigua sui habeant curam, etiam in his quæ necessaria sunt. Porro fermentum phariseorum est lege Dei verbis predicare, factis impugnare. Deum tentare, signa petere. Fermentum verò Herodis est odium in Christum, & eius precut forē, nos verò Christiani cauentes a fermento epulemur in azimis sinceritatis.

D. Thomas. Qui tardus est videtur excusationem habere, vos verò adeo docti in terrenis, ut facie celi iudicetis, adeo tardus in celestibus, omni excusatione caretis. *[serenū est.]* Scilicet, quia tunc sunt pauci vapores, & ideo recipere radios solis possunt, quod nequeunt, quando vapores multi sunt, sed mystice. Vespere fuit passionis Domini, ad vespere enim demorabitur fletus. Sed post hanc passionem & tempestatem tranquillū & serenum fecit Dñs. Mane verò fuit resurrectio: rubra ex passione martyrum: sed peccatoribus tempestuosa. Item vos queritis signum, en vobis, cæci vident, claudi ambulant. Hoc signum Iaias dederat. *[nisi signum Iona.]* Isa. 38

Cur datur signum resurrectionis? quia per eam salus nobis venit, quia si credideris, quod Christus surrexit, saluus eris. Cetera verò signa ut Lazari, & alia ad hoc referuntur. *[fermentum.]* Per fermentum intellige errorem pertinentem ad fidem, ea enim exinanita, ut quæ fundamentum sit, reliqua pereunt.

Simon de Cassia libro. 9. cap. 23. *[caute.]* Cum Euangelium sit in comprehensibile, & predicatoribus & explicatoribus egeat, admonet cauendum ab hypocritis, qui discipulus cauentur, & peius persequuntur, quā aperti persecutores.

Hugo. *[tentantes.]* At tentare Deum erat Deut. 6 prohibitum, quia non tentabis Dominum Deum tuum, & item, ne sis quasi homo qui tentat Deum. *[modica fidei.]* Vel quia fide spiritualis intellectus de facto miraculo non habuerunt vel quia habitabant, super inopia panis.

Cajet. *[et sadducei.]* Hi erant cōtrarie heretici quā pharisei, sed cōtra Christum vniuer. *[signum de celo.]* Quo declararet se esse Messiam. *[serenū erit.]* Non ita semper, sed sepius cōtingit *[nisi signum Iona.]* Mors enim & resurrectio locupletissima signa fuerunt eum esse Messiam. *[fermentum.]* Accipitur eadem res in bonū

bonum & malum, hic fermentum est mala doctrina, quod in superbiam eleuat. Contra Euangelium est fermentum, quia subleuat in colū.

Glossa inter. *[acceserunt pharisei.]* Legis fiducia insolentes, virtutū operta dedignant. *[facto vespere erit serenū.]* Id est, debetis per vespere mortis meæ remissionem peccatorū intelligere, & per mane tribulationū futurarū, iudicij extremi aduentū. *[adultera.]* Quæ pro spirituali intellectu carnalem habet. *[fermento.]* Vanis traditionibus quibus pharisei videntur esse, & non sunt. *[non dum intelligitis.]* Hæc mysteria.

Lyra. Quidā pharisei & tunc, & nunc mathematicis intendebant: ut inde mutationes temporū & legū prænuntiarent. Cur verò non intelligebat signa temporū, quæ sunt apud Danielē. c. 9. & Genes. 49. de duratione seipri ex tribu Iuda? Moraliter, quidā veniunt ad lectionē & prædicationē, subtilia querentes, hi signū de celo querūt. *[non intelligitis.]* Ex operibus, verbis, miraculis intelligere debueratis non mihi esse curam de pane materiali, qui tot fatiui cum. 5. panibus.

Venit autem Iesus in partes.

D. Leo Papa ser. 3. de Apostolis. Primus Petrus est in Christi confessione, qui primus est in Apostolica dignitate, ideo beatus, quia pater meus te docuit: nec terrena opinio fefellit, sed celestis inspiratio instruxit. Sicut ergo pater tibi indicauit diuinitatem meam: ego indicio tibi excellētiā tuam. Tu es Petrus, id est, cum ego sim inuiolabilis petra, & lapis angularis faciens vtrāque vniuersū, & fundamentū, præter quod nemo potest aliud ponere: tu quoque petra es, quia mea virtute solidaris: ut quæ mihi potestate sunt propriae sint tibi participatione cōmunia, super hanc petram æternū ædificabo templū. Hæc vox vitæ est, & ut suos confessores ad celestia prouehet: ita suos negatores ad inferna demergit. Ideo dantur tibi claves. Et licet hæc potestas clauium, ad alios principes Ecclesiæ commauerit: tamen Petro singulariter creditur, quia cunctis rectoribus Petrus præponitur.

D. Hierony. Philippus frater est Herodis qui ædificauit in honore Tiberij, ad fontes Iordanis ciuitatem Caesaream. Ideo Caesarea Philippi dicitur, alteram enim Caesareā huius Philippi pater ædificauerat, quæ prius turris Stratonis. *[quem dicunt homines esse filium huius.]* Humiliter de se loquitur, ubi nota, ho-

mines sunt, qui Christi humanitatem intelligunt. Dñi, qui diuinitatem. *[alij etiam.]* Erabant hi, sicut Herodes Christum credens esse Ioannē. *[vos autem.]* Quis iam estis Dñi. *[filius Dei.]* Quia Saturnus & Iuppiter Dij erant mortui. At Petrus meruit confessionis suæ mercedē, tu es Simō bariona, id est, filius colubæ, id est, filius Spiritus sancti. Quidā cōtendūt legi debere. Bar Ioana, quia Petrus esset filius Ioanis. Sed vtrūque dictū mysticē verissimū est. Est enim filius Spiritus sancti, & ite gratiæ, quæ Ioannes significat. *[neque caro.]* Id est, non Iudæi, ut Paulus dicit, non de Galat. 3. quicquid carni & sanguini, & sensus est, non id sciuit ex doctrina Iudæorū. *[ego discit.]* At meum dixisse, fecisse est. *[Tu es Petrus.]* Donauit Apostolis nomē luminis. Cum dixit vos estis lux, donauit & alia vocabula: nunc Simoni credenti in petra, largitur nomē Petri. Et secundū metaphoram petra, recte ei dicitur, super hanc petra ædificabo. *[eccle. mea.]* id est, super te ædificabo. *[porta inferi.]* Id est, vitia, vel hæreses. *[quodcumque ligaueris.]* Sicut sacerdos leuiticus non mūdāt leprosum, Deus tamē mittit leprosum ad sacerdotē, ut habeat leprosi, aut non leprosi notitiā, sic Episcopus aut presbyter aliquādo non alligat in fontes: sed cū peccatorū varietates audierit, scit quis sit ligandus, qui soluendus. *[præcepit, ut nemini dicerent.]* Cōtrariū supra visus est præcepisse, cum iubet prædicari Euangelium. Sed tunc præcepit prædicari aduentum Messiae, quod est nomen dignitatis. Nunc verò taceri vult nomen Iesu, quod est nomē saluatoris. Donec expleto sanguinis sacramento opportunius dicat, ite docete omnes gentes.

D. August. ser. 13. de verbis Dñi, Christus petra, populus Christianus Petrus. Petra enim principale nomē est, ideo Petrus a petra, non petra a Petro, sicut a Christo christianus: non verò cōtra. Et super hac petra quæ confessus es, ædificabo Eccle. m. id est, super me ædificabo, quia super me ædificabo te: non me super te. Nam qui volūt ædificare super homines dicunt. Ego sum Pauli, ego Apollo. At Paulus sicut non patitur aliquem in nomine Pauli esse baptizatum: ita nec ædificatū. *[beatus est simō.]* Quia confessus es quæ ex patre didicisti. Sed quando de tuo loqueris, Satanas es. Ego enim dixi Dñi estis: sed si humano more sentitis, sicut homines moriemini. Idē de verbis Apostoli. ser. 16. *[tu es Christus.]* Petrus hoc dicens, laudatur, demones idē dicentes repelluntur. Cur ita? quia vna vox est, sed Dominus radicē interrogat, non florē, Pri. Tho. S. 5. planē

plene quia demones credunt timendo. Petrus amando. Adhuc igitur fidei, dilectionem. Et dem serui in Cathedra S. Petri, pro solemnitate deuotionis, Petrus Ecclesiarum petra dicitur. Dicente domino, Super hanc petram edificabo Ecclesiam meam. Petra dicitur, quod primus nationibus, fidei fundamenta posuerit, & ex saxum inuoluit, totius operis Christiani molis, copiam continet. At Dominus petra, pro uirtute dicitur, iuxta illud, bibebant de spiritali confluence eos petra. Petra autem erat Christus. Recte uero Petrus consorsium meretur honoris, qui consorsium meretur & operis. Et de sermone, de tempore. Petrus durior erat & leuiter, ergo ut sententias temperaret, permittitur cadere in peccatum. Et totius corporis morbum, in ipso capite curat Ecclesia. In ipso vertice componit omnium membrorum sanitatem. Et dem lib. 30. Homil. vltima. Quid non sit, ut ueniam impetretur a rege, precum funditur, maris transeat, mors subitur, ut mors fugatur. Quid ergo perditur, quod se clauibus Ecclesie subditur, certiores illas sint, quam uocare regiam. Et dem Tracta. 7. et 10. Ioan. 1. Non solum Petrus accepit clauem, alioquin nunc non ligaret Ecclesia. Petrus igitur suscipiens clauem, Ecclesiam representauit. Sicut Iudas uice malorum tenuit, quando el dicitur, pauperes semper habetis uobiscum. D. Ambro. li. 6. in c. 9. Luc. Petrus dicitur Tu es Christus, omnia complexus est. Dilectionem, incarnationem, passionem. Christus enim est omnia, quia pater dedit ei omnia. [In c. 1.]. Noli acquiescere carni & sanguini, ne carnis precepta haurias, & caro ipse reddaris, qui enim carni adheret, caro ipsi sit, qui Deo adheret, vnus spiritus est. Aut dicit, non per manebit spiritus meus in homine, quia caro est, qui uero carnem inuicet, Ecclesie fundamentum est, & licet aequari Petro non possit, imitari tamen potest. Magna uero Christi gratia, sua nobis nomina communicat. Lux, petra, panis, (sumus enim omnes vnus panis). Vitis, dicitur enim ego plantauit te uitam. [petra inseri]. Id est, peccatum mortale, in quod si ingressus es: potens est Deus de portis inferi extrahere te, ut annunties laudes eius, in portis filie Sion. [preceptum dicitur]. Voluit enim ignobilis esse, & de passione gloriarum Paulus, ablit gloriam in cruce. Item precipit, ut fallat mundi principem: ne uel discipuli adhuc rudis predicationis mole oppelluntur. Docet igitur Dominus quomodo catechizandi sint ru-

des, primo enim docendi sunt, vnu esse Deum. Secundo uana esse idolatram, per Christum esse salutem, ut in principijs per imperfecta ad perfectam ueniantur. Hac causa prohibetur discipulis predicare Christum esse Dei filium. De hoc ego in 4. Plal. poenitentialem. Porro inforti, tunc hereses, sunt etiam potestates seculi, quis enim horum persequutiones sustineat, cogitauerunt Neromus, Diocletianus, & c. Sed Ecclesia firma manebit in fide. D. Chrysostomus Homil. 5. [Cassianus & Philippi]. Vbi discipuli remoti a Iudaeis & ab omni solitudine liberi, libere fateantur, quae sentiunt. Expectauit porro Dominus tempus ad hoc interrogandum, quando Apostoli post multa miracula uisa, multa quidam dogmata, digna de Christo proferrent sententiam. Nec interrogat, quem dicit Pharisaeus, sed quem dicant homines, qui uulgi opinio minus habet malicie. [officium hominis]. Sic solet sua deitatem appellare, ut ipse filius hominis qui est in caelo, & item cum uideritis filium hominis ascendere ubi erat prius. [respondens Petrus]. Vt omnia os, vertex consortij totius. [tu es filius Dei]. Si non intelligeret esse filium proprium, de patre nec esset opus reuelatione, nec ideo beatificaretur. Siquidem qui erant in nauis dixerunt, tu es filius Dei, & idem Nathanael. [pater reuelauit]. Vt intelligas nequidem reuelare filium nisi patre, ut hinc honoris & gloria, & substantia predicetur identitas, & ideo Dominus respondet. Sicut tu naturalem Dei filium me predicasti: ita & ego te naturalem filium Iona dico, alioquin, quorum sum hunc Dominus diceret. [petra edificabo]. Id est, super hanc fidem & confessionem, indicans magnam fore copiam fidei, quorum Petrus pastor constituitur. [et ego dico]. Sicut pater dedit donum tibi, ut cognosceres me: ita ego do sum num donum, clauem regni, scilicet, remissionem peccatorum, quam solus Deus dare potest. Vbi docet se Christus Deum, qui non minus hoc donum dedit petro, quam pater suum ei dederat. Rursum dedit donum, ut esset pastor, & caput Ecclesie, quae erat futura immobilis, erat quidem Ieremias columna ferrea: vnus tamen gentis, at Petrus totius orbis. [precepit]. Nec dum enim turba portare posset eam confessionem, nam si Petrus negat ad uocem ancillae, quid faceret turba? expectatur ergo aliud tempus, quo Petrus & Ioannes fortissimi fateantur Christum.

Euthymius. [tu es Petrus]. Vt qui, post abnegationem, fidei petra futurus es, tamen iam

iam prudentia firmus: & super hac firmitate edificabo fideles, ponente eorum fundamentum. [clauem regni]. Vt ad illud introducas. [quodcunque ligaueris]. Id est, quod non condonaueris. D. Hilarius cano. 16. Petrus dignus fuit, qui quod in Christo Dei erat, primus agnosceret. [tu es filius Dei]. O in nuncupatione noui nominis, felix Ecclesie fundamentum, dignaque petra, quae infernas leges & omnia mortis claustra dissolueret. [precepit ne se predicent]. Quia spiritus sui alios uoluit esse testes, scilicet, legem & prophetas: suae uero resurrectionis, Apostolos.

D. Basiliius Homil. 29. Petrus locatus in fundamento, tertio negauit, ipse dixerat tu es filius Dei, vicissim audierat, tu es petra, sed non qualis Christus, Christus immobilis petra. Petrus propter petram. Axiomata ergo sua alijs tribuit Christus, ut dices, qui licet alijs det, nihil sibi minuit, est enim perennis fons, haurire licebit, non exhaure.

D. Cyprianus lib. de Simplicitate praetorun. Quauis Apostolis omnibus post resurrectionem parem potestatem tribuat, dicens, sicut misit me pater, mitto uos: tamen ut unitatem manifestaret, eiusdem unitatis originem, ab uno incipientem, sua autoritate disposuit. Est igitur Ecclesia vna, sicut solis radij, cum sit vnus lucum: & sicut rami arboris multi, cum tamen vnus sit robur eorum, riuus fontis multi, sed unitas seruatur in origine.

D. Gregorius Nazanzenus. ser. de Machabais. Hic vocatur petra: ei que Ecclesie fundamenta concreduntur.

D. Thomas. [quem dicunt]. Instruimur ut interrogemus, quae sit fama de nobis: ut corrigamus, si quae sint mala, curam enim habere de bono nomine. [alijs Ioannem]. Quia predicabat Christus poenitentiam ut Ioannes. [alijs Eliam]. Credebatur esse Elias de quo dicitur, ego mitto Eliam. [uos autem]. Oris enim confessio fit ad salutem. [tu es Christus]. Id est, vnctus, tangitur fides humanitatis, & notatur rex, sacerdos, propheta. Hi enim vngebantur. [filius Dei uiui]. Tangitur fides deitatis. Nota, homo uiuit, sed ex participatione. Deus uiuit, ut fons uitae, ego enim inquit sum uita. Ioan. 14. [beatus es]. Quia beatitudo est in cognitione supernaturali, beatus enim qui inuenit sapientiam. [quia caro]. Non amici, non mea caro, non tua ratio naturalis: sed pater qui est in caelo reuelans mysteria. [tu es Petrus]. Hoc nomen Petro promissum est, Ioannis. 1. Tu inquit uocaberis Cephas, id est, Petrus, a petra, de qua Isai. ecce ego pono in

Sion lapidem. Quae lapide vnxit, & capiti suo Jacob subiecit. [super hanc petram]. Vel Christum, vel Petrum, qui a Christo habet fundare Ecclesiam, cum alijs Apostolis. [non praeualebit]. Aliarum Ecclesiarum error passus sunt, sed non fides Petri, id est, Ecclesie occidentalis, rogauit enim Christus ne deficiat eius fides. [tibi dabo clauem]. Venit Christus inducere nos in coelum, hoc officium dedit Petro. Hae clauem sunt potestas & scientia, id est, autoritas discernendi inter peccata, per has clauem (quae uim receperunt in passione Christi) tolluntur peccata, quae sunt repagula claudencia ne ingrediamur in coelum. [quodcunque solueris]. Cur non dixit, aperueris? quia coelum iam apertum est, homo est qui ligatus peccato indiget absolutione. Caueus primus error. Sacerdos non potest liber absolueret, neque enim est Deus, qui inueter peccatoris uoluntate. Secundus error, quod sacerdos non absoluit sed absolutum ostendit, est error, sacramenta enim legis ne uae efficiunt, quod significat. Tertius error. Contritio sola munit ad culpam: sacerdos diminuit de peccato, sed est error, quia sicut baptismus tollit culpam, ita & sacerdos: ut qui ad poenitentiam uenerit attritus, per eam fiat contritus: & tunc quod soluit, non solum quoad culpam, sed etiam quoad poenitentiam, solutum est. Et nota. Tunc sacerdos soluit cum sacramentum ministrat: tunc ligat, quando non ministrat. Sicut Deus soluit, cum tribuit gratiam: ligat uero, quando non tribuit. Nota. 2. aliquos dixisse Petrum ligare solum super terram: est uero falsum, quia etiam se extendit ad mortuos. Nota. 3. licet alij praetati habeant potestatem ligandi, eam tamen habet a Petro, qui habet plenariam potestatem.

Simon de Cassia. li. 9. c. 35. Nota Dominum hac interrogatione fecisse praemissa oratione, ut Lucas, & Marcus dicunt. [tu es Christus]. Id est, Messias ille Iudeis desideratus & gentibus. [beatus es]. Quia non creaturam habuit, ita doctor: sed ipsum patrem, qui Petro par uolo hanc reuelauit. Si sapiens quare, radix sapientiae cui reuelata est? & Isaias & brachium Domini reuelatum est certe Petro. [super hanc petram]. Id est, Christum, & quia coeleste habet fundamentum, nulla terrena Ecclesia poterunt diruere. [precepit ne cui dicerent]. Cur? siquidem ex quo natus est, agnosci uoluit. Angelis canentibus, Magis adorantibus miraculis prodentibus, ipso Samaritanarum se manifestante? Ratio fuit, ne si agnosceretur Deus, eius mors impediretur.

Hugo. [Caro & sanguis]. Quid enim nequius, quam quod excogitauit caro & sanguis?

guis: *[super hanc petram]*. Id est, fidei firmitatem. *[porta inferi]*. Dominus fecit infernū, & ne homines in eum caderent, murum interposuit, murus enim est lex, Christi labores, difficultates mille, quæ in peccatis inueniuntur. Huic verò muro homines peccando portam faciunt. *[ligaueris]*. Excommunicando. *[absoluendo]*. Ab excommunicatione.

Caietanus. *[quem dicunt]*. Ut non negligat prælatus nosse quid de se dicatur. *[alij loannem]*. Credebant animas aliorum, in alios migrare. *[vos autem]*. Examinat quantum profecerint in sua doctrina. *[tu es Christus]*. Vnde ut rex. *[filius Dei viui]*. At viuentis naturalissimum est generare sibi simile, ideo non dixit filius Dei benedicti, sed viui. *[caro & sanguis]*. Quia cum consanguineus meus non sis, consanguinitas nō ad id dicendum te mouit. *[dico tibi]*. Non vobis. *[tu es Petrus]*. Non vocaris, sed es Petrus, id est, Saxum, vt sis Ecclesia fundamentum, tota siquidē Ecclesia edificatur super firmitate scdis Petri. *[porta inferi]*. Non solum potestates humane, sed nec diabolice, quæ viribus hominū vtuntur, vt eos in infernum detrudant, sed non praualebunt. Bene praualebunt aduersus eius honores, diuitias, delicias. Sed tunc magis illa in fide & charitate florebit, cum in terrenis magis desolatur, vt in tempore antiquo visum est. *[tibi dabo clauem]*. Non dixit vobis dabo. Porro hæc promissio nunc facta, Ioannis vltimo impletur. Nota. Prius Dominus principalitatem Petri notabit dicens, eum esse fundamentum, nūcidem notat, in clauium datione. Solent enim clauem regni regibus dari, cum illi primū ad regnū adueniunt: in supremū domini signum. Sunt verò duæ clauis, prior auctoritas iudicandi, hæc dicitur scientia, postea de executione. Hæc dicitur potestas. *[regni celorum]*. In regno terrarum, sicut enim Dominus abstinuit a regno terrarum, imō & nunc abstinuit, non enim accepit possessionem regni terrarū vsq; ad diem iudicii: ita & Petrus, qui solum habet ius super spiritalia, quibus augeatur & cōseruetur regnum celorum: & item super temporalia, ad hoc regnum relata. *[quodcumque solueris]*. Id est, vincula culparum, poenarum: preceptorum, iuramentorum, vtorū, & difficultatū quæ in fide, & moribus occurrunt. *[quod ligaueris]*. Non solum preceptis adstringendo, sed etiam definiendo, quæ sit heresis, vt eam ab Ecclesia arceat, ergo dicit, quodcumque non vnum aut alterum, & dixit

solueris, ligaueris: vt reuera soluere intelligatur. *[super terram]*. Non sub terra. Anima enim purgatorij sunt extra forum Petri. Porro intellige absolutiones & ligationes Petri valere: non quolibet, sed quas dignum est celestem curiam approbare. *[precepit ne dicerent]*. Ne ante tempus occideretur.

Glossa interline. *[non praualebunt]*. Non eam separabunt a charitate Dei. Roma. 8.

Glossa ordina. *[dicens esse filium hominis]*. Christus suam humanitatem profiteatur. Discipuli, deitatem. *[respondens Simon]*. Vnus pro omnibus: & ita respondetur ei vni pro omnibus. *[caro & san.]*. Id est, homines humana scientia inflati, qui dicunt eum esse Ioannem, aut vnum ex prophetis. *[super hanc petram]*. Id est, me vt ego retineam dignitatem fundamenti. Tu super me ordina bis lapides, mundos acceptans, leprolos reiciens. *[porta inferi]*. Sunt peccata, minæ, blasphe mias, hæreses, quibus edificati super arenā, ruunt. Nam qui Christum propter temporalia sequitur facile ab eo diuellitur, secus qui fidem animo fixit. *[quodcumque ligaueris]*. Id est, quem in peccatis peritulentem, æternis poenis adiudicaueris, ligatus erit, quem verò humilem & verè poenitentem absolueris, solutus erit. Porro verè sacerdos peccatū dimittit. Cū enim discipuli Lazarū soluunt, licet ei nō ipsi dederint vitā, dederunt tñ ex precepto Christi, nō ex se, sed ex Christo.

Lyran. Cæsarea Philippi. Hæc olim Lachis, postea Daniquia filij Dan eam occuparunt, postea Cæsarea, nunc Palneas, erat verò ciuitas Gentilium. *[vnum ex prophetis]*. Ita Lucas. 9. dicitur. Surrexit propheta vnus ex prioribus. Credebant enim animam corpore exatam, miracula facere posse. *[Dei viui]*. Credebatur tunc, excellentes viros, in Deos transferri. Vt Antiochus de patre suo dicit. At isti Diuerant iam mortui, ad eorum differētiā dicit Petrus, tu es filius Dei viui. *[hanc petram]*. Id est, Christum. *[non praualebunt]*. Quo patet Ecclesiam non fundari in hominib; ratione dignitatis. Multi enim Reges & Pontifices a fide declinauerunt. *[tibi dabo]*. Pro te & pro alijs: licet tibi precipue. Clauis sunt auctoritas discernendi, & potestas admittendi, vel excludendi eum qui iudicatus esset vero iudicio.

Leo papa. d. 19. c. 1. ita Dominus. Predicatio nis sacramentū ita Dominus ad omnium prædicatorū officium pertinere voluit, vt in Petro omnium Apostolorum summo, principaliter collocaret: vt ab ea velut a quodā capite,

pite, dona sua velut in corpus omne diffunderet, vt exors sit diuini ministerij, qui à Petro discederet. Ecclesiam non posse succumbere portis inferi, nec erroribus, probatur. 24. questio. 1. cap. pudenda. cap. 1. recta. Et distin. 21. capit. in nouo, dicitur. Primus ligandi potestatem accepit: & licet ceteri Apostoli pari confortio honorem & potestatem acceperint, ipsum verò Petrum principem esse voluerunt. Pelagius Papa. dist. 21. cano. quauis. Sancta Romana Ecclesia, non synodici decretis, sed ipsa Domini voce primum obtinuit, cum dixit. Tu es Petrus, & super hanc petram, &c.

Exinde cœpit Iesus.

D. Hieronymus. Et nunc etiam Christus multa patitur ab his qui rursus sibi crucifigunt filium Dei. Item cum seniores sequuntur literam, occidunt Christū, qui totus est in spiritu. *[ex assumens eum Petrus]*. Erat eximij in Christum ardoris. Confessus enim Christum esse filium Dei, non credit posse filium Dei crucifigi assumit ergo eum separatim, ne palam videretur arguere, & dicit ei. Propitius sis tibi, ita enim est Græcis. At Dominus, vade Satana, id est, aduersarie, qui meæ voluntati aduersaris. Vnde diabolo Christus dicit simpliciter, vade retro. At Petro ex affectu erranti dicit, vade retro, me, id est, meam sententiam sequere, cadat granū frumenti, vt multum fructum adferat. Si queritur Petrus nūc vocatus beatus, tam cito errauit? Plagē quia nondum clauis acceperat: sed erat ei promissio. *[abneget se]*. Id est, deponat veterem hominē. Dicens viuo ego, iam non ego, sed viuit in me Christus, qui hæc facit crucem Domini tollit. *[quam dabit commutationem]*. Pro Israël datur. Aegyptus in commutationē, & etiam Aethiopia. Sed pro anima illa sola datur, quæ habetur in Psal. Quid retribuā Dño? Certē, calicē salutaris accipia. *[filius hominis venturus est in gloria]*. Ecce trisulcus lata succedunt. Si times mortem, audi gloriā. Vereris crucē, ausulta Angelorū ministeria. Dices hæc medicina, in longum differtur, cum præsentia mala cōturbant. Ideo addit, sunt quidam de hic stantibus, qui non gustabunt mortem, en præsentij laborij præfens premium.

D. Grego. Hom. 10. in Ezechielē, qui legūt, & nō seruūt quæ legūt, comedunt quidē, sed nō saturantur, iuxta Aggeū dicentē, comedistis, & non esistis satiati, bibistis, & nō

estis inebriati, multū seminastis, & parū intulistis. At electi inebriabuntur ab vbertate domus Dei, qui tāto replentur amore, vt sibi ipsis extranei videantur, vt impleat illud, qui vult venire post me, abneget se, ebrietas enim mentem mutat, ideo Paulus dicit, circuncisio nihil valet, sed noua creatura, de qua ipse dicit, si qua in Christo, noua creatura. Nam querere mūdū, vetusti hominis est. Idē, 3. par. Pastoralis. c. 21. Quid prodest totū mundum lucrari? Siquidem dictum est, hereditas ad quam festinatur in principio, in fine benedictione carebit. Non ergo festinemus hereditari & lucrari in terra. Quid enim prodest, totum quod est extra te congregare, si te damnas? Nam qui amat diuitias, non capiet fructum ex eis, & item qui festinat ditari, non erit innocens, vā enim qui coniungitis domū ad domū, & agrū agro copulatis.

Diuus Ambro. in capit. 9. Lucæ, arduum est crucem tollere, animā periculis: corpus morti offerre, negare quod sis, vt velis esse quod non sis, ideo dicit, sunt quidam de hic stantibus, quā ratione infirmitatem nostrā præsentiam remuneratione sustentat. *[qui non gustabunt mortem]*. Vis non timere mortem? Item vbi Christus est. Non sat est, stare: nisi stemus, vbi stat Christus. Dices, quis est qui non gustat mortem? Pauci non gustarunt, Enoch, Elias, & vt videtur Ioannes, sed profecto de spiritali morte sermo est. Sicut enim vidua in delicijs, viuens mortua est: & sicut descendunt viuentes in infernum: ita pijs, nec in morte corporis interrumpitur ordo viuendi. Nam Abraham, Isaac, Iacob, viuunt, teste Domino. Neq; enim Petrus ita mortuus est, contra quem portæ inferi non praualeant. Esto ergo & tu Petrus, vt contra te non praualeant. Esto & Ioannes, vt nō recumbas in terra, sed in pectore Dñi.

D. Chryso. Hom. 55. Cum dogma suæ diuinitatis Dñs in discipulis collocasset, tūc de passionē meminit. At Petrus in hoc labitur, quia nihil erat ei de passionē reuelatū. Porro Christus vt ostēdat se sponte ad passionē venire, increpat Petrū, & Satana vocat. Audiant, qui crucē vererentur. Si Petrus beatus, ita increpatur, crucis mysterio nōdū audiro, quid faciet, qui crucis beatitudinē iam audierit? Petre putas me passionē dedecereat præcipuū mihi decus passio est. Baptista dicit, sine modo, sic oportet nos implere omnem iustitiā. Petro dicit, si non laueris te nō habebis partē meā, nō igitur Christ? ducit ignominiosam esse humilitatem. Neq; nos ergo

Psalm. 35

Lucæ. 9. Galat. 5.

1. Corin. 5.

Prouer. 20.

Ecclesi. 5.

Prouer. 28.

Isaie. 5.

1. Timo. 4.

Psalm. 54.

Math. 22.

Matthæi. 4.

Ioan. 13.

pudeat crux, per quam salus, per quam vita. Imò in omni loco est ligenda crux, ut victoriz & salutis nostre signum. Porro cum cruce signaris, memor esto humilitatis & mansuetudinis Domini & fiducia te ipsum arma. Timet enim dæmō eam lanceā, quam mortuus est. *[tunc dixit ei.]* Tu Petre meam vis passionem prohibere, arsi tibi, me pati molestum est: nulla erit tibi salus, nisi & pati paratissimus sis. Neque putes sat esse tibi, quod me filium Dei cōfessus sis, multa sunt præterea pericula subeunda. Possem quidē vos sine passione coronare: sed quo magis ego vos diligo, magis victores cupio. Difficilis res hæc vobis videbitur: sed facilius fiet, ubi toti orbi præcipietur. *[abnegate.]* Si intelligis quod sit abnegare alium, scies, quid sit abnegare te. Cum alium negasti, quicquid eum pati vides non moueris. Igitur & nec tu tibi parcas. Id enim veritas erit: parcare. Patres enim tunc verē parcent, cum non parcent, & ut significantius rem dicat, non dixit, neget, sed abneget se. *[tollat crucem.]* Non solum te neges vsq; ad pericula & opprobria: sed etiam vsq; ad mortem, eamq; turpissimā: & nec semel hæc mors, sed semper est circumferenda. Si verò hanc mortem feras, reliqua omnia ferenda sunt. *[et sequatur me.]* Id est, propter me hæc omnia ferat. Alioqui & latrones hæc patiuntur, & reliqui perdituri, etiam cum damno animæ suæ. *[qui voluerit animam suam saluam facere.]* Tale est quod dicitur. Si erudieris filium tuum virga, non morietur: sed animam eius eripies à morte. Dux quidem parcens militibus, amittet eos. Et hi exponunt vitam, quam dux re parare nequit, atru si in acie cecidisti, vicisti. *[perdet eam.]* O re nullo remedio sanabile, ideo magno pondere subdit. *[quid enim prodest homini, si mundum lucretur.]* Si quem aut nūmum amissisti alium afferre potes. Sed si animam, num aliam animam dabis? num totum orbem acceptabit pro anima? Deus: ut enim si corpore debilis sis, nullare eam debilitatem commutabis, ita in anima. Cur ergo thesauros tibi congeris, ut alius eis fruatur? Sicut qui metalla elodiunt, cum suo periculo, in aliorum commodum. *[venturus est in gloria patris.]* Habes hinc, si patris & filij gloria vna, igitur & substantia vna. Sed Petre cur reformidas mortem meam, qua ego & tu futuri sumus in gloria? *[qui non gustabunt mortem.]* Quia dānum perdendi vitam erat præfens, & ipse remota, apponit spem in hac vita etiam, scilicet, visurus eos regnū

Dei in hoc seculo. Et vide. Regnum hūc videri voluit non gehēnam: ita enim rudioribus erat necesse. Verum est, etiam in Lazari historia, gehennam fuisse delineatam.

Euthymius. *[vade satana.]* Id est, qui in hac passionis meæ prohibitione Satanam imitatur. Siquidem Satanas, ut mendaces faceret prophetas, de Christi morte loquutos, nolebat Christum occidi. Licet postea sua malicia victus ludæos ad eum occidendū incitaret. Vide Christum, quam non accipiat personam. Petrum bene loquutum beatificat: eundem malè loquentem Satanam dicit. *[signis vult venire.]* Non modo non est indecens mori in cruce: imo si non sic omnes moriantur, non seruabuntur. *[abneget se.]* Id est, suam voluntatem, voluptatum ac vitæ amorem. Aut suum proprium corpus: ut ei etiam laboranti, & afflicto non parcat, sed illud periculis exponat. Vel etiā ferat in memoria sua mortem, id est, semper sui eadem expectet: ad mortem quotidie paratus, ut moriatur voluntate quotidie. *[si vult.]* Nemine cogit inuitū. *[sequatur me.]* Id est, vestigia meæ conuersationis: alioqui non est sat, crucem ferre. *[quid dabit commutationis.]* Neque mundus totus respondens est animæ rationali, quid igitur dabis, ut eā ab inferno eripias? *[qui non gustabunt mortem.]* Dicit de Petro, Ioanne, Iacobo, quinō gustauerunt mortem, donec viderunt Christum transfiguratum.

Diuus Hilarius Cano. 16. Aequalis periculi est, Deum sine corpore, aut corpus sine Deo asserere. Insinuabat ergo Satanas Petro, Christum velut sine corpore esse, ut quem passibilem non crederet: unde passio nem execratus est. *[vade post me.]* Id est, exēplo passionis me sequere. Diabolo verò, & non Petro dicit, scandalum mihi es, nō enim conuenit Petro id dictum fuisse, qui paulo ante beatificatus erat. *[abneget se.]* O beatum damnum, & iactura felix, voluit nos Dominus nostri corporis & animæ detrimētis discere: hortaturq; ut ei similes simus: qui in forma Dei existens se exinanivit, & obediens factus principatum potestatis Diuinæ accepit. Igitur sequendus est Dominus, cruce assumpta, & si non passionis forte, voluntate tamen comitandus est. Contemptū enim vniuersorum Dominus sequendus est, & æternitas spiritualium, terrenorū damno comparanda. *[sunt quidam de hic stantibus.]* Hoc præstitit cū post 6. dies transfigu-

ratus est, quare ostensum fuit, quod post 6. mille annos gloria Dñi apparebit, & quod tres transfigurationi illi assueti, significauit e tribus filiis Noe, ad gloriam assumendos.

Diuus Bernard. Sermo. 2. de S. Andrea. *[abneget se.]* Qui vult facere voluntatem meam, frangat suam. Sed statim surgent cōtra te inimici, tu continuo Regis arma suscipe, scilicet, crucem, dictum enim est. Scuto circundabit te veritas eius. Sanè id necessarium est, si quidem vndiq; igneis diaboli telis oppugnamur, at nos in alto ocio torpemus. Idem in declamation. Tollere crucē est laborem amplecti, & humilitatem, elegi enim abiectus esse in domo Dei mei. Idē in Apologe. Væ portantibus crucem, non sicut Christus suam, sed sicut Cireneus alienam. Væ citharedis citharizantibus in citharis non suis, sed alienis. Væ enim pauperibus, nō spiritu, sed superbis. Rursum væ portantibus crucem Christi, & non sequentibus Christum, id est, qui passionibus cōmunicat, non humilitati. Vē igitur quia & temporalis priuantur gaudio & æterno. De torrente in via bibunt, sed non exaltabunt caput. Lugent, sed non consolantur. Idem super Cantica. Sermo. 30. Si tuam deseris voluntatem, si renuncies voluptati, si mortifices membra tua: eris ut Paulus, qui non facit animam suam pretiosiorē, quam se, Gale nūs & Episcopus iubent indulgere voluptati, & consulere sanitati, Dominus vtrumq; continere docet. Qui enim vult seruare animam perdet eam: vel moriēdo sicut martyr, vel affligēdo, ut poenitens. Est & hoc genus martyrij, horrore, nullius illo: sed diuturnitate molestus. Idem Episto. 54. *[quid dabit commutā.]* Grandis res anima, quæ Christi sanguine redempta est, grauis eius calus, qui non crucē potuit reparari.

V. Beda lib. 2. in vlt. e. Marci. *[neget se.]* Tunc nos negamus, cum vitam quod per vetustatem fuimus: & nitimur, quod per nouitatem vocamur. Viuo enim ego, sed iam non ego, igitur nisi ate deficias, Deo nō appropinquas. *[tollat crucem.]* Paulus calligat corpus luui, & dicit, quis scandalizatur, & ego non vroris: ergo tollit crucem, qui affligit corpus per abstinentiā: vel animam per compassionem. *[qui voluerit animam.]* Id est, agricola dicas. Si frumentum seruas, perdis: si seminas, seruas. Igitur perdis animā, qui vel eam martyrio exponit: vel in tempore pacis eius desideria frangit. *[donec videant regnum Dei.]* Id est, vel Ecclesiam Dei stabili-

tam, Ioannes enim non est mortuus antequam videret Ecclesiam stabilitam, vel si de gloria sermo erat, discipuli non viderūt mortem quin in transfiguratione viderent Christi gloriam.

D. Thomas. *[capit ostendere, oportere ire Ierosolymam.]* Vt in loco sacrificiorum sacrificaretur, veritasq; figura responderet. Tra didit enim se oblationē & hostiam. 2. ut patetetur, ubi propheta passi sunt. Neq; enim capit Prophetā mori nisi in Ierusalem. Vt monstraret, iam esse viam ex Ierusalem terræ na ad coelestem, ab illa enim ad hanc Domi nus ibat. *[pati a senioribus.]* Illorum enim auctoritate passus magis est, quam a militibus. Et ut passio maior esset, passus est à precellētilius ætate, quia a senioribus: sciētia, quia a scribis: dignitate, quia a principibus. Pati enim a plebe, minus erat. *[scandalū mihi es.]* Scandalum ut perfectus Christus pati non poterat, licet Petrus ex se scandalū eisset: erat igitur scandalum non Christo, sed membris eius. *[Satana.]* Sciat homo, quis ex se sit. *[abneget se.]* Iuxta illud. Verberauerunt me, & non dolui: traxerunt me, & non sensi. *[tollat crucem.]* In preparatione animi: nō propter scelera, sed ob Christum. Ne enim patiamini sicut fur, &c. *[sequatur me.]* Qui in peccato est, licet patiamini nō sequitur. *[perdet animam suam.]* Perdidisti omnes qui tormentantur ab te. Igitur qui cum oportet nō se affligit, peribit. Contra, qui affligit, seruatur. Si quis enim modicum laborat, & multa requiē inueni. *[venturus est in gloria patris.]* Ne ergo doleas Petre, quod moriurus sum cū dedecore omnium. Omnis enim lingua cōfitebitur quia Christus est in gloria patris. *[qui nō gustabunt mortem.]* Pij gustant solum mortem, sed impij pascuntur à morte, & deuorantur ab ea.

Simon de Calsia. *[capit ostendere.]* Non minus fides solidatur, cum scimus Christū scientem, passum: quasi mortuum surrexisse. Nam & Apostoli in dēbibus mortē Christi calumniantibus, respondebant, mortuū quidem sed volentem. *[scandalū es.]* Erat enim impedimento eius consilium, voluntatis paternæ: æterna prædellinationi: humanæ necessitati: Christi charitati. At offenditur animas, si quid offendit amatum. Notā, nō solum Deum offendi cū peccamus: sed etiam cum terrena sapimus. *[tollat crucem.]* Gladius crucis semper tenendus est. Caro enim nostra, nos incessanter impugnat: eam ergo incessanter reprimere, nec enim

Prover. 23.

Psalm. 90.

Psalm. 119.

Psalm. 109.
Matth. 5.

Act. 21.

Galat. 2.

1. Cor. 11.

Matth. 23.

1. Petri. 4.

Psalm. 77.

Psalm. 77.

Psalm. 77.

Psalm. 77.

Psalm. 77.

Psalm. 77.

enim hostis deus est: nec furatus: nec
securitatem promittit. Corporalis crux tol-
lenda est, cum necessitas poscit, at spiri-
tualis tollenda semper, id est, tota vita sub disci-
plina & humilitate transigenda. Ita Domi-
nus explicat nam animam perdere crux est:
id vero est mundi abdicatio.

Hugo Cardin. Sapientia Dei docuit nos,
non metuere, quæ nō erant metuenda, id est,
mortem, nec crucē. [multa pati.] Docet nos,
per multas tribulationes esse intrandum in
coelum. Hæc vero retulit Dominus Aposto-
lis, ne in potestate suscepta superbirent. [a
senioribus.] Ecce hi magis confregerunt iu-
gum, & alibi dictum est. Facta est mihi hæ-
reditas Domini quasi Leo in Sylva. [absit &
te.] Ita David dixit ad Uriam, vade in do-
mum tuam, lava pedes tuos &c. [non sapit
quæ Dei sunt.] At iubemur sapere quæ sur-
tum sunt, nō quæ super terram. [abneget se.]
Id est, affectum, & intellectum. [tollat crucem
suam.] Nulli enim sat est crux mea, sine sua.
[inueniet eam.] Inuenit seruus tuus, cor suum
ut adoraret te. [reddet cuique.] Opera enim
sequuntur illos, & item virtus ab altissimo
interrogabit opera nostra.

Caleta. [oportet pati eum.] Ad salutem hu-
mani generis: & ad intrandum in propriam
gloriam, ex æterna Dei prædestinatione.
[non erit tibi hoc.] Multus amor prælagire fa-
cit falsum. [quia nō sapit.] Ideo reijcitur quia
non sapit: at diabolus simpliciter reijcitur.
Ergo non suffragantur dona prius accepta:
nisi gratia perseveraret assiluat. [abneget se.]
Suum velle Deo subiiciens. [tollat crucem.]
Voluntarie ferendo suos cruciatus. [sequa-
tur me.] Me imitetur. [quid prodest homini.]
Ne parvipendas vitam, aut mortem futurā,
nihil mundi est illi comparabile, hanc vitā
daturus est filius hominis, tempus quæris:
dabit cum venerit in gloria sua, sed non nisi
ex meritis. [qui non gustabunt mortem donec vi-
deant filium hominis.] Impletum est quando
eum viderunt a mortuis surrexisse: tunc enim
visus est in gloria corporis sui, iuxta illud,
non bibam de hoc genimine, donec illud bi-
bam novum in regno patris.

Glossa interli. [non erit tibi.] Fieri nequit
ut filius Dei occidatur.

Lyra. [exinde caput ostendere quod oportet
eum pati.] Coepit ostendere se esse redem-
ptorem mundi. [scandalum mihi est.] Id est,
es mihi impedimento, nam scandalum nec
actuum, nec passionum cadit in Christum.
Moraliter. [sunt quidam de stantibus.] Qui

stant patienter sustinentes, mortem neque
culpa neque poenæ videbunt, transibunt enim
in regnum Dei.

D. Bonaventura. In Luca. ca. 9. Sunt qui-
dam de hic stantibus, qui non gustabunt mor-
tem, donec per reuelationem (licet non per
claram visionem) videant filium hominis
gloriosum. Est ergo promissa aliquibus illo-
rum reuelatio de gloria Christi, ante eorum
mortem.

CAP. XVII.

Et post dies sex assumpsit.

Iustus Leo in sermone huius
festi. Aequalis est periculi
Christum aut Deum aut ho-
minem negare. Ideo Petro
suam deitatem reuelauit, ut
Deus esse crederetur, mortem

verò discipulis declarauit, ut homo esse scire-
tur. Ne verò crucis asperitatem trepidarent,
post dies octo, claritatem suæ gloriæ demō-
strauit. Implens quod dixerat, quosdam di-
scipulorum non gustaturos mortem, donec
viderent eum, in regno suo, id est, in regia cla-
ritate. Visionem siquidem diuinæ essentiae,
carne circumdati viuentes, non poterant in-
tueri. Etiam Ecclesiæ monstrabatur, quali
esset corpore futura, ut eius sibi honoris con-
sortium membra promitterent, qui in capi-
te præfulsisset. Promisserat enim ipse, fulge-
bunt iusti sicut Sol, & Paulus, vita vestra ab-
scōdita est cum Christo in Deo. Porro ad
Apostolorum scientiam prouehendam, Mo-
ses apparet & Elias, id est, lex & Prophetæ.
Vt in ore duorum vel trium stet omne ve-
rum. Cum verbo enim Euangelico antiqua-
rum protestationum instrumenta concu-
runt. Lex enim per Moysen, gratia & veritas
per Christum. Tunc Petrus terrena fastidiens
mentis rapiebatur excessu. Cupiebat habita-
re ubi manifesta erat gloria. Ad cuius verba
Christus non respondet, significans non im-
proba esse, sed inordinata. Prius enim Chri-
sti morte mundus erat seruandus. Et item
ut sciremus, prius tolerantiam esse postulan-
dam, quam gloriam, quia tempora patiēdi,
non potest præuenire felicitas regnandi.
Tunc vox patris audita, & discipuli intelli-
gentes patris & filij communem deitatem,
cantinuerunt, ideo ceciderunt, in facies,
Vox

Vox Patris erat. Hic est filius, ergo simul cū
patre, nō enim prius genitor quam genitus.
Filius, eiusdem æternitatis, potestatis, deita-
tis. Et licet alius (inquit Pater) sum qui genui
ab eo quem genui, aliud tamen fas nō est, de
illo quam de me cogitare. Non rapinam arbi-
tratus est, cū Dei æ qualitatem appetit, quā
mecum habet, licet se exinanierit. Ipsam au-
dite, est enim veritas & vita, quem mysteria
præcuntiauerunt, prophetæ cecinerunt, qui
viam aperit ad coelum, diabolus ligat, Chi-
rographum dirupit. Quid igitur nos trepida-
mus redimere? Nā in illis tribus tota audit Ec-
clesia, si enim in eius confessione & dilectio-
ne manemus, & quod vicit, vincimus, & q-
promissit accipimus.

Diuis Hieronymus. [post. 6. dies.] At Lu-
cas dicit post octo? Sed Matthæus solos me-
dios numerauit. Lucas addidit extremos. [du-
xit in montem.] Duxerunt ad montana pars reg-
ni est. [seorsum.] Quia multi sunt vocati, pau-
ci vero electi. [transfiguratus est.] Qualis ve-
niet iudicaturus, non tamen tollitur eius sub-
stantia, nec corpus aliud assumitur, sed eius-
dem gloriæ conmutatur. [apparuit illi.] Scri-
bis signum de celo petentibus negatur, Apo-
stolis datur, Elias de celo descendens, & Mo-
ses de limbo resurgens. Ideo enim dictū fuit
Achaz. Pete tibi lignū a Domino siue in pro-
fundum inferni, siue in excelsum supra. Por-
rò loquebatur Elias & Moses de his quæ Do-
minus passurus esset, Lex enim & prophetæ
crebro de passione præcuntiauerunt. [bonum
est nos hic esse.] Qui ad montana ascenderunt
nolent descendere: sed semper in sublimi re-
manere. [tristia tabernacula.] Terras Petre tria vo-
lens, vñ est tabernaculum Eāgelij, in quo
lex & prophetæ recapitulatur. Et tristia ad-
huc vis, non velis seruis: sed Dño. i. Patri, Fi-
lio, Spiritui Sācto. Petro verò non respōdet
Dñs, sed pater. Quia filius nō perhibet de se
testimonium, nisi pater, & Petrus petebat ta-
bernaculum de tentorijs, pater dat de nube.
[cecidit in facie.] Vel quia errorem suum ag-
nouerant, vel quia erant nube lucenti adum-
brati, vel quia humana fragilitas conspectū
maioris gloriæ non sustinet. Et quanto quis
maiora quæsierit, si ignoret mensuram suam
ad inferiora collabitur. [tetigit eos.] Et ita ti-
morem fugat, & debilitata membra solidat.
[surgite.] Hos sanat imperio. [nemo viderit
eum.] Si enim perseverauerunt, patris vox vi-
deretur incerta. Ideo solum vident Iesum stā-
tem ablatam nube, & euādis Moysen & Elia,
quia postquā legis & prophetarum vmbra

discesserit, utrunque reperitur in Euangelio
[nemo viderit.] Ne post tantam gloriam se-
quens crux scandalum faciat. [quid ergo scriba-
dicunt.] Eliam ventre prius. Audierant Eliam
venturum ante Christum, dicunt igitur, si tu
venisti, quomodo Elias non venit? Respon-
dit. Elias in Spiritu iam venit. i. Ioannes.

Diuis Augustinus. lib. de doctr. Chr. 3. ca. 33.
[post. 6. dies.] Integros. Lucas inquit post
octo dies, computatis partibus diei quando
Dominus dixit, & cum transfiguratus est,
pro duobus diebus, per synecdochem, ut est
synecdoche, post tres dies resurget. Idem de
mirabilibus scriptis. i. ca. 10. Apparent Mo-
ses, Elias, ut illius facies cornuta, & huius ig-
neus curus, Christi luce obseuerentur. Ha-
buit porro Moyses ibi verum corpus, alioqui
non conuenisset cum Domino, Elia, & disci-
pulis verum corpus habentibus. Dices ergo
non fuit Christus primus qui a mortuis sur-
rexit? Respond. imò fuit primus, qui post re-
surrectionem, corpus suum non mandauit se-
pulture: ut Moyses mandauit. Idem lib. 1.
quæstio. Euange. c. 2. [Elias restituit omnia.]
Id est, eos quos Antichristus turbauerat.
Idem in soliloquio. c. 22. Renuit consolari
anima mea. Peto ut omnia mihi amarescāt,
ut tu solus mihi dulcis appareas, qui es dulce
do inestimabilis, per quam dulcia sunt cun-
cta amara. Lapidem Stephano dulces. Crati-
cula Laurentio. Crux Andreæ, gladius Pau-
lo, pro hac emenda pellem detrahit Bartho-
lomæus, hanc ut gustat Petrus, omnium obli-
tus clamat, bonum est nos hic esse. Vñ stil-
lam dulcedinis gustauit, & omnem aliam fa-
stidiuit, quid si illam magnam gustasset, quā
abscondit Deus timentibus se. Idem lib. 5.
de hæresibus. c. 7. [loquebantur cum illo de ex-
cessu.] Loquebantur lex & gratia, asperitas &
lenitas: terror & mansuetudo, præceptum &
adiutorium, ferramentum & medicus, vmbra
& lux, sententia & misericordia. [factam uisita.]
Quid Petre, vides tenebras mundi & vis Chri-
sti lucem abscondit? Imò lux Christi super cru-
cis candelabrum collocati debet. [ipsam audi-
te.] Gratia tibi Domine, qui nobis dedisti do-
ctorem, facessat falsa doctrina.

Diuis Ambrosius in capit. 9. Luca. [Post
dies. 6.] Sex diebus factus est mundus, qui er-
go huius mundi momenta transcendit, hic
in sublimi positus, fructum resurrectionis
exspectet. [assumpsit Petram.] Multi viderūt
Christum in carne, & in cruce. Sed non nisi
electi vident eum in gloria, siquidem nō sur-
gūt impij in iudicio. Tres verò vident, quia

Pri. Tho. T per

per fidē Trinitatis, Iudai licet suum Moſem viderint cum gloria, non aſcendunt tamē in montem cum eo, vt Chriſtum videant. Reuelemus igitur nos faciem, vt gloriam ſpeculantes Domini, in eādē imaginem tranſformemur, ſi tantum credis Chriſtum hominē minuitur tibi gloria verbi, ſed ſi credis Deū de virgine natum, in montem aſcendis, ſi credis per mortem triūphaſſe: oculos cuſtodū, id eſt, Iudaeorum obtenebratos: mortuos verō, id eſt gentes de monumentis exiſſe, iam gloriam verbi vidisti. Tunc verba tibi diuina claſcent, ac propterea veſtimenta Domini candida ſient, vt nix, verba enim ſunt eius veſtimenta. Nunc enim cadente aues non habent vbi habitent, id eſt, dāmones fugiēt, terra verō animae ſecundatur. *[Nesciebat Petrus quid diceret.]* Premittit enim ſplendor deitatis noſtri corporis ſenſus, nam nec ſolis radios poſſumus intueri, quanto minus gloriā Deitatis *[enigilans verō vidit gloriā.]* Quam ne mo nili vigilans videt. *[faciamus tria.]* Capitur dulcedine Petrus, ita & Paulus cupit diſſolui. Porro non capit humana mortalitas Deo facere, vt Petrus dicebat, tabernaculū. *[Hic eſt filius meus.]* Non Moſes aut Elias, hi enim iam abierant, quādo filius deſignatur. Non eſt verō nubes hāc, vt illa antiqua, fumans, terrens, ſed lucida, ē qua nō pluuia, ſed vox Dei audiatur. *[ſolus Chriſtus aparuit.]* Ipſe enim rogat, vt vnum omnes in eo ſimius.

Ioan. 17.

Diuus Gregorius lib. 35. Mora. ca. 9. *[Elias reſtituet omnia.]* Id eſt, Iudaeos quos nunc amiſit Eccleſia, ſed tunc Iſrael ſaluus fiet.

Rom. 8.

Origines hoc. 33. in Matth. *[poſt dies 6.]* His diebus factus eſt mundus, poſt hos videtur Chriſti gloria, quia conſiderans non ea quae videntur, & temporalia ſunt, ſed aeterna, hic aſpicit gloriā Dei ne igitur concupiſcas mundum, nec quae in mundo ſunt. Vide verō, Chriſtus coram diuerſis diuerſus apparuit: ita verbum Dei ſimpliciter lectum humile videtur: ſed ijs qui aſcenderunt in montem videtur gloriolum. His non ſola Deitas adoratur, ſed eius etiam veſtes albefeunt. Verba, ſcilicet, Apoſtolorum quae ſunt Dei veſtes claſcunt, cognoscunt enim hāc verba omnia cum Ieſu conſentire. *[ſullo non pareſcere.]* Sapientes mundi ſunt fullones conantes verba ſua reddere illuſtria, ſed non ſicut verba Chriſti. *[faciamus tria.]* Imo vñ tabernaculū tres debet ſuſcipere. Lex enim & propheta teſtificatur de Chriſto. *[bonum eſt hoc hic eſſe.]* Ita dicūt, qui quærūt quae ſua

1. Corint. 4.

ſunt, ac non ita qui quærunt omnium ſerui eſſe, cum ſint tamen liberi.

Diuus Chryſoſtomus homi. 57. Cum Do-

1. Corin. 9.

minus dixit, ſunt quidam de hic ſtantibus, hoc ſpectaculum promiſit: vt ipſa praeſentia edione, Apoſtoli paratioreſ eſſent, & mora 6. dierum interiecta acueret appetitum videndi. Producentur Moſes & Elias, vt videant Apoſtoli quanta ſit horum ad Domini num differentia. Item dicebant Iudaei, Chriſtum legis violatorem: ideo apparet Moſes legiſſator & Elias legis zelator cum Chriſto conſentientes. Item, vt Dominus oftendatur Chriſtus viuorum & mortuorum ſuper-

Ioan. 9.

Exod. 45.

Et 3. Ro. 17.

notum & inferorum. Item quia iuxta Marcum, Moſes loquebatur cum Chriſto de gloria mortis eius, ideo apparet, vt Petrus ſciat crucem & mortem gloriā eſſe. Item vt Apoſtoli videant Moſem & Eliam, qui centies pro lege vitam poſuerunt: ab eiſque ſumant exemplum. Item vt ſimiles eſſent Apoſtoli Moſi in maſuetudine, Eliā in zelo. Ad maiora enim miracula patrandā vocabantur hi quam illi. *[bonum eſt.]* Timet adhuc Petrus Chriſto & ſibi, ideo latere in monte cupit, & adhuc Dominum ſeruis connumerat, dicens, tibi vnum, Moſi vnum. Porro ſomnium hic dicit magnam virium reſolutionem, ab ea viſione factam, ſicut fulgor ſolis oculos languere facit: ita nimis Chriſti ſplendor, oculos Apoſtolorum. Vox patris ſonat de nube: ſerē enim ſemper de nube eſt, nubes enim incircuit eius, & item qui ponit nubē aſcenſum ſuum. Nam cum vult minari, nubes tenebroſa eſt, cum docere, lucida. *[hic eſt filius meus.]* Ne timeas Petre, non perdet Pater filium ſuum. *[cecidit in facies.]* Cur ergo turba Patris vocem audiens in Chriſti baptiſmo non pauet & item cum tonitruum audit? Reſpondetur Diſcipulos expauiſſe ex ſolitudine, & tranſfiguratione, &c. Nam licebat nobis ſi volumus Chriſtum videre in gloria ſua ſcilicet, in die iudicii. *[reſtituet omnia corda.]* Scilicet. Patrum in filios, corda prophetarū in Apoſtolos.

Exod. 45.

Et 3. Ro. 17.

Psalm. 96.

Psalm. 101.

Matth. 3.

Ioannis. 12.

Genet. 1. 9.

Diuus Hylarius cano. 16. *[poſt 6. dies.]* Indicatur quod poſt 6. mille annos gloria Domini oſtendetur. Tribus apparet, quia de Sē Cham & Iaphere lecti viſuri ſunt gloriā Dei. Fit Dominus ſole ſplendidior, id eſt, ſuper omnem opinionem noſtram. Doctor Chriſtus proponitur, audiendus, vt qui ſuo exemplo moſtraret, crucem eſſe tolerandā praeſentia neganda.

Euthy.

Luce. 9.

Euthymius. *[ſuſcepit Petrum.]* Hi enim tres erant reliquis preſtantioreſ, Petrus ſide ſeruebat. Ioānes erat ille dilectus, Iacob⁹ graui⁹ erat Iudaeis, qui gratiā habuerūt Harodi, quando Iacobum occidit. *[ſeorſim.]* Quia nihil faciebat ad vanam gloriā. *[tranſformatus eſt coram eiſ.]* Vt ſcirent eum poſſe facere quae vellet. *[viſi ſunt Moſes.]* Lucas dicit viſos in gloria. Omnes enim qui ſecundum Deum vixerint, Diuinum induent ſplendorem. *[loquebantur de exceſſu.]* Alij libri dicunt loquebantur de gloria. Crux enim quae alijs probum fuit, Chriſto gloria fuit, quia enim non gloriſcitur Chriſtum, qui pro nobis cruci ſubi voluit. *[ſuſcepit Petrum.]* Vbi ſubito a morte quam praeſixiſti ſimus. Maxime praeſentibus Moſe Eliaque, qui in ſurgere contra hoſtes poterant, ſiquidem Moſes gentes deuicerat, & Elias igne multos cremauerat. *[ſilius meus.]* Triplex eſt mihi ad eū amoris cautela, quia ſilius, quia dilectus, quia me recreat, & in quo ſolator.

Exod. 14.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

1. Ioan. 3.

4. Re. 1.

tem. Quia ſuper omnem altitudinem ſcientiae & virtutis erit altitudo gloriæ. *[ſeorſim.]* Scilicet a malis, ſeparat enim agnos ab hādis. *[reſplenduit facies.]* Naturalis ordo erat, vt ex gloria animae Chriſti redundaret ſplendor in corpus. Sed non redundabat ex Dei voluntate, vt Chriſtus eſſet ſimul viator, & comprehenſor. Igitur hoc loco non accepit Dominus dotes ſuas, ſiquidem veſtis non erat capax earum, ſed miraculoſe corpus reſplenduit & veſtis. *[Moſes.]* Ibi erat ſola anima Moſi, & videbatur, ſicut ſolent angeli videri. *[ſi viſi ſacramus.]* Ergo ſemper debet noſtra voluntas diuinæ ſubdi, ſiat enim voluntas tua. *[hic eſt filius.]* Singulariter, alij enim ſunt adoptiui. *[dilectus.]* Vñ quem totam bonitatem pater per generationem effudit. *[in quo complacuit.]* Quia recte utebatur acceptis. *[ipſum audito.]* Non Moſem, niſi quatenus Chriſtum docet. Hābit ergo hic Chriſtus teſtimonium a celo, quia a Patre. Ab inferno, quia a Moſe. Aparadoſis quia ab Elia. A terra, quia a diſcipulis. Ergo in nomine eius omne genua ſectantur, coeſſum terreſt, &c. *[ceſſerunt in facies.]* Ioan. 18. Nam impij cadunt retrorſum. Heli enim cadit retrorſum. At ſancti adorant cadentes in facies. Apoca. 7. non enim vident quae retro ſunt. Sed anteriora. *[pateſcit.]* Igitur non timebo mala, quia tu mecum es & ſupra. *[ego ſum nolite timere.]* Ideo dedit Iſaia virtutem, & item manus enim eius tetigit me, & erexit me. *[viderunt ſolum teſum.]* Hic eſt effectus confortationis, ſolum videre Ieſum. Paulus ait, mihi viuere Chriſtus. *[procepit.]* Gloria enim ſpiritualis non niſi per ſpirituales erat praeſentia da, atqui, ſpiritus nōdum erat datus.

Matth. 6. 16

Philip. 1

Ioan. 18

1. Re. 43

Philip. 1

Psalm. 132

Iſai. 40.

Danie. 10

Philip. 1

1. Cor. 1

Ioan. 7.

Iſai. 49

Eph. 5.

Matth. 5.

Simon de Caſſia lib. 7. caput. 7. per tranſfigurationem inuitantur homines ad diuinā, laborantes ad requiem, & oſtenditur in tempore, quod eſt futurum in aeternitate, & oſtenditur humanitas Deitate coniuncta.

Hugo, Chriſti facies myſticē ſunt electi, veſtes laici, iuxta Iſaiam, viuit Dominus, quia hiſ omnibus, vt veſtimento veſtieris. Clerus igitur & laici debent lucere & ardere: debent tranſfigurari, vt ſimiles ſint Chriſto. Imitatores Dei eſtote vt filij chariſſimi. Foeminae tranſfigurant ſe. Contra illud Domini, non poteſ facere capillum album, at hae faciunt ſauum. Hypocrite tranſfigurant ſe. Sed non poſt 6. dies. *[apparuerunt Moſes mortuus & Elias viuent.]*

Pri. Tho. T 1 Quia

Quia visurus gloriam Dei debet esse viuis Deo, mortuus mundo. [in quo complacet.] Ut in me. [ecce derunt in facies.] Ita Ezechiel. capit. 2. & Danie. 8. Iob. 12. [donec filius hominis.] In omni negotio tempus est & oportunitas, & item ne laudes hominem in vita sua. Mala enim aurea, in lectis argenteis, qui loquitur verbum in tempore suo. [quomodo dicunt.] Credebant discipuli eam transfigurationem esse ultimam resurrectionem, ideo interrogant, quomodo Elias disparuit?

Caietanus. Quia hæc transfiguratio erat signum regni futuri, ideo consentaneum fuit, hanc lucem faciei, ex gloria animæ dimanasse, vestes verò externo splendore fulserunt. Videns porro Petrus Eliam & Moysen discedere, & cupiens ut manerent dicit. Bonum est nos hic esse. [omniarestituet.] Omnes abductos ab Antichristo reducet ad Christum. [passurus est.] Toties mortem suam reficit, quia discipuli vix illam fore credebant.

Glossa inter. [sicut sol.] Non est aliquid clarius cui comparatur. [in quo complacuit.] Qui prius dixerat, poenitet me fecisse hominem. [oportet venire primum.] Discipuli dicunt. Cum iam te in gloria viderimus, quorsum veniet Elias?

Glossa ordi. visurus Dominum debet esse firmus in fide ut Petrus: viciorum supplantator, ut Iacobus: ascribens omnia gratiæ Dei, ut Ioannes. [loquebantur de excessu.] Unica materia laudis est passio Christi. [bonum est.] Imò non est hoc bonum hominis, nisi intrare in gaudium Dei.

Lyranus Lux Christi à gloria animæ emanabat, sed non erat dos, quia non erat permanens, sicut lumen quo Paulus vidit Deum, non fuit lumen gloriæ, quia non permansit, alioqui erat eiusdem rationis. [complacuit.] In quo beneplacium de mundi redemptione completur. [oportet venire.] Id est, cur tam cito discedit Elias, non prædicans, si omnia ille restituet? confundebant hi secundum aduentum cum primo.

Et cum venisset ad turbas.

Diuis Hieronimus Lunaticus est, qui per vitæ momenta mutatur ad vitia, crescit

iste & decrevit. Nunc proicit se ignem adulterij, nunc in aquas, quæ non valent extinguere charitatem. Retulit eius pater culpam in Apostolos. Cum plerumque, quod non curetur in firmis eius sit culpa iuxta illud. Fiat tibi secundum fidem tuam. [generatio mala.] Non ex furorē hæc Dominus, qui agnus est mansuetus, sed verba medici sunt dicentis, usque quo operam apud te perdam, quod ostendunt sequentia verba: afferte, inquit, illum ad me. [increpauit eum.] Quia propter sua peccata eum oppræsserat demon. [quare nos non potuimus.] Igitur culpa deprecantis est, si non impetret. [sicut granum.] Magna est fides, quando granum sinapis est, montes enim illa transferre potest. Mons verò transferendus demon est. Neque enim tantum prodesse corporalis montis translatio, quam eius mons, de quo dicitur, quod corrumpat terram. [nisi per orationem.] His verbis instituimur ad vitam.

Diuis Augustinus lib. 1. quæstion. Euangel. capit. 22. [in ignem & aquam.] Id est, iram & voluptates. [quare nos non potuimus.] Admonet discipulos, ut per humilitatem fidei quæ est granum sinapis, terrenam elationem, quæ est mons, transferant. Vel etiam mons, qui est Christus, per fidem & ludæis transferant ad gentes.

Idem tract. in Ioan. Quadrag. fides est sicut granum, est enim fundamenta domus, radix arboris, videtamen, quo perducatur, scilicet ad immortalitatem.

Idem sermo. 230. de tempore. [nisi per ieiunium & orationem.] Ieiunium purgat mentē, donat carnem, cor facit contritum & humilatum, accendit castitatem, commendat humilitatem, docet superfluas esse diuitias, indicat homini suam infirmitatem, quæritque Dei virtutem. Oratio verò refectio est ieiunij, cor emollit, aduocat gratiam, temperat austeritatem, ascendere facit ad caelestia, si quis permanserit in oratione replebitur sicut adipe & pinguedine.

Origenes homi. in Matth. 4. Lunaticus est, qui cum aliquando in virtutibus sit firmus, aliquando passione corripitur, & ita labitur, aliquando in ignem de quo Oseas. Cili banus ardens, is est luxuria, aliquando in mare, id est, in mala presentis seculi, quod mari assimilatur. Contra de iusto dicitur, iustus sicut sol permanet: insipiens velut luna mutatur, ut enim luna lumen habet, sed nocturnum ita lunatici habent quod laudantur.

tur: sed tenebrosus. Erat verò lunaticus hic, cæcus, iustum non vident, surdus verbum Domini non audiens. Ideo erat sanatus difficilis. Operatio enim quæ in illis operatur mala est: ita magna & fortis, ut monti assimiletur. Nec expelli potest nisi à grâdi fide, in eum qui hæc mala sanare potest. Nota demonem seruare quædam lunæ diuisiones, ut lunaticum torquerat, ut ea ratione, qui radiores sunt, stellas culpent, tanquam hominibus noxias. [o generatio incredula.] Quia discipuli erant modice fidei. Quod si discipulis id dixit, nobis quid dixisset? Quia si enim grauatus humana malicia, dixit, usque quo patiar vos? [non eiecit nisi.] Ieiunio id est, non eiecit ad iurationibus, sed ieiunijs.

Diuis Chrysostomus homi. 8. Pater lunaticus fuit nimis infirmus in fide. Dicit enim si quid potes adiuua nos: & item discipulos coram magistro accusat. Cum profecto scriptura exigit magnam fidem, ab his qui miracula à ministris Christi requirunt. [o generatio.] Ad genus Iudæorum dirigit sermonem, quide discipulis male erant suspicati. [quosque voluisse mero.] Quam mori cupit, & ad Patrem redire? quam igitur non est molesta à ludæis passio, sed cum illis conuersatio? [omni sunt possibili credenti.] Culpa liberat discipulos, ac si dicat, tanta est mea virtus, ut alij etiam, meo nomine miracula edere possint. Iam expende Domini bonitatem, qua demones frangat, ne interficiant eos quos in ignem & aquam proiciunt. [dicenti monti.] Sanè maius est animam à peccato reuocare, quam montem transferre. Dicuntur tamen aliqui montes transulisse. Quo sit, ut si necesse fuisset, id discipuli fecissent, sed hoc miraculum tunc non fecerunt, quia fide minores erant. [non eiecit nisi ieiunio & oratione.] Nam qui in delicijs est à demone non liberatur, & gratius enim ieiunio opus est. Porro ieiunium & oratio duæ sunt alæ quibus super ventos homo supergreditur, homine orante nihil potentius. Quod si ieiunare non potes, vitare non delicias potes. Origo & mater vitiorum, deliciae sunt.

Euthymius. Cum discipuli has curassent hunc curare se posse non creditur: & ita curare conantes, non curauerunt. Dominus verò fecit, ut ovis infirmus præceptores, eorum infirmitatem curaret: proutam fidem.] Non quod ipse esset Deus: sed ad faciendū miracula. Que tunc habebatur,

cum sine vlla hesitatione, credunt se facturos. [nisi ieiunio.] Est oratio demoni terribilis, & fortior sit per ieiunium, non finens orationis assiduitatem satietate corporis turbati, nec cerebrum fumis ciborum laxati.

Hylatius canon. 17. obuiantur discipuli, quilibet in monte credidissent, fidem tamē relaxassent: quia cum turbis manebant. Gra num sinapis se dicit, montem diabolum, quem in profundum maris, id est, inferni deberet eiecere, oratione & ieiunio suo. Porro discipuli personam gesserant Pharisæorum, qui si fidem habuissent, peccatorum onus, & in fidelitatis molem seu montem, à populo transulissent.

Venerabilis Beda in Marcum lib. 3. [spiritus statim conturbauit eum.] Sæpe enim cum conuerit ad Dominum post peccata conatur, maioribus antiqui hostis pulsatur insidijs, ut vel odium virtutis incutiat, vel suæ expulsiōis vindicet iniuriam. Vnde & nascenti Ecclesiæ tot excitauit certamina. In hoc verò lunatico qui ab infania lunaticus erat designatur genus hominum, qui à peccato originis, id est, infantiæ nisi à Christo liberati non possunt. [exclamans.] Nemo enim repente fit summus, hic igitur creuit in fide. [ne intraret in eum.] Ille enim liberatur à peccato, qui peccata in posterum vitat, & quem demon expulsi, ut mortuum reddit, Domini tactus ad vitam reuocauit.

Diuis Thomas, volebat Petrus in monte manere: sed Dominus qui non quærebat quæ sua sunt, eum descendere fecit: ut homo ille, id est, genus hominum, genibus prouoluere etur, id est, ut omnes genua flectant coram Christo. [quosque patiar vos?] Si communicat lupus cum agno: ita iustus cum iniusto, quæ enim conuentio Christi ad Beliam? Datur tamen exemplum Prælati, ut etiam in calumniâ patientur, perissent in beneficio. [adducite ad me.] Nam qui à passionibus vincitur, non sanatur, nisi ad Christum adducatur. [quare nos?] Numnamimus potestatem, quam dedisti nobis? Ergo ubi est defectus fidei, est defectus miraculorum, ideo Dominus in patris sua non multa miracula fecit. [granum sinapis.] Quod attritum semet, ita & sancti, modicum nunc si oportet, contristantur. [ieiunio & ora.] Anima Christi per orationem coniuncta terribilis est demonibus. Sed hæc consuetudinem impedit crapula, bona ergo est oratio cum ieiunio, & item dedi cor meum, ut orarem in Pri. Tho. T 3 ieiunio.

in iunio. Aut certe Spiritus luxurie non aufertur, nisi ieiunio debilitando carnem: oratione vero roborando spiritum.

Simon de Cassia lib. 5. capit. 28. [o generatio.] Ad discipulos dicitur. Hic vero Spiritus libidinis carnem facit animam, inducens errores in fide, vel idololatriam, ut Salomonem, mutam facit, ne prodat latentia mala, inquietam facit, siquidem amat quæ non quiescunt, facit cadere in ignem & aquam, præfagia inferni, alliditur anima, cum ad ima curuatur, dilacerat se, cum nihil agit honesti, arefcit, ut qui sine humore est Spiritus Sancti [cred o Domine ad iuniora.] Rectaculus ius æstima- tio, ut si aliquid virtutis possidet, non se credat perfecte possidere, sed dicat adauge nobis fidem. [elusus est ad terram.] Est enim dæmoni infinita nocendi cupiditas, & verè qui à dæmone liberatur, fit quasi mortuus, sibi ut vivat Deo. [quare non potuimus.] Potius debuissent mirari, cur id aliquando potuerunt.

Hugo Card. Lunaticus est luxuriosus vel dives, qui facile mutantur. Et quidem sol semel in anno facit æstatem, & hyemem: at stultus quolibet die. [tunc accesserunt discipuli.] Non fugiunt arguentem, iuxta illud, increpationem Domini ne reprobes, & qui custodit increpationes astutior sit. [dicitur moniti hinc.] Ad petitionem Bernardi lapis maximus translatus est: qui eishortum impedi- bat, & ad orationem Gregorij Nazanzeni mons restrictus, ut Ecclesia fundari posset, & Psalm. dicitur, transferentur montes in cor maris. [ieiunio & oratione.] Contra, quia dictum est, date eleemosynam & ecce omnia sunt vobis munda. Respon. omnia, id est, quæ modica sunt, vel id intelligitur, quando datur eleemosyna loco ieiunij.

Caietanus. [generatio mala.] Dicitur est ad discipulos, & lunatici patrem, utique enim habebant incredulitatem post tot signa visa. [quousque patiar vos.] Tempus erat, ut de me dignè sentiretis, ne ego tantum paterer, vos tolerans. [ut gramum.] Si habueritis fidem ferventem, hæc enim necessaria est ad miracula faciendâ. [hoc genus dæmoniorum.] Qui scilicet, faciunt surdum & mutum, & ab infanciam torquent, in ignem & aquam eijci- do: hi non eijciuntur, nisi in ministro sibi- des, & in liberando sit oratio, & ieiunium, eo tēpore quo a dæmoni impugnatione quies- cit, & intellige, quantum Deus æstimet ieiunium, cuius concursus ad rem tam arduam requiritur.

Glossa ordi. [descendi.] Rebus loca con- gruunt, in monte monstratur maiestas: in imo turba occurrit: & miseris audit Do- minus.

Lyrans Discipuli qui cum Christo non ascenderunt in montem, contraxerunt in- vidiam, unde postea eijcere dæmonem non potuerunt. Porro lunaticus propter molli- tiem cerebri, aptior est in erementis aut de- crementis lunæ, ut patiat a dæmone. [o ge- neratio.] Etiam ad discipulos id dictum est. [quare non potu.] Videbant enim propria cul- pa non potuisse dæmonem eijcere. [propter incredulitatem.] Vnum enim peccatum tra- hit in aliud, & ita invidia teporem addu- xit fidei. [monti hinc.] Naturaliter ex vitæ re- motus potest mons transferri. [ieiunio & oratione.] Ieiunium & oratio liberant a tenta- tione superbix & luxuriæ, ieiunium, inquit & oratio, quando sunt effectus fidei for- mata.

Et cum venisset Caphar.

Divus Hieronymus. Post Augustum Cæ- sarem facta est tributaria Iudæa. Ideo enim Ioseph cum Maria professi sunt in Bethle- hem. Cum autem Dominus ita esset miracu- lis editis illustris, tributum exactores à Christo exigere non audent. Petrum conveniunt. Porro maliciose, sicut illi qui dixerunt. Læ- cet ne censum dare cæsar? [prævenit cum te- sus.] Ne scandalizaretur Petrus. [liberi ergo sunt filij.] Christus secundum carnem ex Da- vid, & secundum spiritum ex Deo, regis fi- lius est. Sed voluit solvere, quod nō debebat & omnem iustitiam implere. At nos miseri qui nihil Deo dignum agimus, ac si filij regis essemus, liberi à vestigalibus sumus. [mitte hamum.] Quid prius mirer presentiam salua- toris, an omnipotentiam, num stater in ore piscis creatus est? Mylicæ, ille videtur Adā piscis qui primò captus est, & in mari morabatur, ut per secundum Adam, primus libe- raretur. Et quod in eius ore inuentum est, id est, in eius confessione, pro Petro & Domi- no datur, idem pro utroque: sed pro Petro ut peccatore, at Dominus peccatum non se- cerat. Stater vero duo habet didrachma, ut si militudo carnis ostendatur. Dum eodem pretio & ieruus & Dominus liberantur. Ac- cedit vero auditori quod tam pauper sit Dominus, ut nec staterem haberet. Et licet Iudæa haberet loculos, nefas tamen puta- vit

uit res pauperum, in suos usus convertere.

Divus Augustinus sermo. 6. de verbis A- po. Mitte hamum, & qui primus surrexit, id est, primogenitum à mortuis accipe, eius os aperit, inuenies. 4. drachinas, quæ sunt, Christus, Ecclesia, Petrus, Euangelium. Por- ro ut Christus soluit mortem, quam non de- buit: ita soluit tributum.

Divus Ambrosius lib. 1. epist. 1. Bonus census Christi, qui stater soluitur, stater enim iustitia est, iustitia verò supra legem est, finis enim legis Christus ad iustitiam omni- credenti. Hic stater inuenitur in ore illius pi- scis, quem cupiunt piscatores hominum. Quem nescierunt Iudæi, cum tradiderint pro- ditori. Lex verè Exod. 30. dimidium didra- chmi exigebat, quia totum didrachmum Deo dare non poterat. Qui verò liber est, to- tus Dei est: nihil habens simile cum illo, ser- vo, qui cum posset esse liber, non vult esse liber, ob amorem Domini sui. At Christia- nus non dimidium dat Deo, sed omnia sua vendit, & dat pauperibus, nihil mundo, sed totum Deo servans. Qui ergo Dei est, ubi imago cæsaris non est, totum se Deo det. Ni- hil igitur Petrus & Dominus debent, quia non sunt de mundo, tamen quia facti sunt de muliere, ideo sunt sub lege, iubet ergo Dominus solui secundum legem, ut eos qui sub lege erant reparet.

Divus Gregor. homi. 7. in Ezechiel. Hic Dominus soluit, ne scandalum præbeat, quia ubi scandalum sine peccato vitari po- test, vitandum est, de hoc supra. c. 15.

Origenes homi. 4. in Matth. namisma ha- bens imaginem cæsaris in domo Domini non reperitur. Princeps enim huius mundi nihil habet in Christo. Sed ex mari accipit staterem, non ut faciat suum sed ut det cæsa- ri. Iam docemur cum tyranni per iniustitiā nostra tollunt, dabimus eam ne eos scandalize- mus: & amplius peccent, vel ut videntes nos faciles solvere, convertantur. Item avarus ha- bens in ore suo verba pecuniæ, piscis est, & in mari mundi versatur. Sed si capiatur à Petro ab eius ore & corde tollitur affectus pecuniæ ut iam in eius ore Dei verba versentur. De- num habet in libr. numerorum, quilibet filiorum Israel drachma sanctum soluat, at stater duo habet drachmata, utrunque dant pii, omnia à se abijcientes, ne drachma iniu- stum habeant simul cum iusto.

Divus Chrysostomus homi. 59. Cum Dominus filios primogenitos Aegypti in-

terfecisset, voluit sibi rependi filios Iudæo- rum, pro quibus tributum Iudæi accepit. Hæc verò cum minor esset, petijt Deus ut quili- bet primogenitus solum solueret. Hunc exi- gunt nunc à Christo (qui erat primogeni- tus) & eius loco petitur à Petro. [a filijs sat.] Ergo Christus naturalis filius est, alioqui es- semus omnes à vestigalibus liberi, cum filij Dei simus. [in ore piscis.] Monstrat mare se esse Christi servum, proferens ei suam obla- tionem. [solue pro me & pro te.] Summus honor Petri, Domino coniungi.

Divus Hylarius cano. 17. Lex iubebat Iu- dæis didrachma solvere, pro redemptione animæ & corporis, significans nos Christi no- mine consignatos, Deo esse offerendos, si re- dimendi sumus, Christus verò pro redem- ptione animæ suæ nihil debebat, ut filius re- gis, soluit tamen ne scandalizet. Piscis ve- rò extractus est Divus Stephanus: primus à Petro expiscatus, in cuius ore nova prædica- tio continetur.

Divus Thomas. [liberi sunt filij.] Reges e- nim quia præsidet communitatibus exem- pli esse debent. [pro me & pro te.] Christus sui corporis gloria per suam passionem pro- meruit.

Simon de Cassia lib. 9. capit. 41. Lex erat Romana ut pro censu nemo in persona coge- retur: nec item in facultatibus, si erat inopia nota: ideo exactores census Petrum adeunt non violente. Mare verò est mundus, ubi animalia pulilla cū magnis. Piscis, Christus. Hamus, amor, pretium in ore Domini, san- guis eius est, pro Christo obedire, & pro Pe- tro, id est, congregatione fidelium offerendus. Petrus piscem reperiens, est fides per dilectio- nem operans, datur hoc pretium regibus, si ipsi velint Ecclesiæ participes esse. Datur etiā forma obediendi ministris Reipublicæ. Hæc enim origo malorum est si bonum privatu publico præferatur.

Hugo. Pompeius fecit tributariam Iudæā per civitates. Sed Augustus per capita, stater verò est confessio criminum, qua Christus id est, gratia redimitur.

Caieta. Cavit Dominus dare scandalum, quia erat actuum, at supra neglexit scanda- lum, quia erat acceptum, nō datum. [da pro me.] Licet haberet Iudæa loculos, noluit ta- men Christus communia bona in proprios usus convertere, ut ita Prælati faciant.

Lyrans Publicani Romanorum collige- bant à quolibet principali domus didrachma quæ valet. 12. turonenses. Ideo de Christo qui

erat principalis petunt, an soluat. Dominus vero soluit pro Petro quem capitaneum domus fecerat.

Diuus Ambro. vt habetur. 11. quæstion. 1. ca. magnum, conuincit, Christianos debere censum, si quidem eum soluit Christus, unde Apostolus, hominibus potestatem subdita sit, & Petrus est totus subiecti domus vestris. Urbanus vt habetur. 23. quæstio. 1. vt. can. tributum. Non datur regi totus pifris, nec caput piscis, id est, non Ecclesia nec Pontificalis apex subduntur regibus. Sed de exterioribus Ecclesie, id quod antiquitus statutum est eis debetur. Sed iam clericis dederunt reges exemptionem vt affert Gratianus. 23. quæstion. 2. capit. tributum.

CAPVT XVIII.

In illa hora accesserunt ad eum.

Rigenes homil. 5. in Mattheum. Quia discipuli viderat Petrum ubique a Domino dignificari, rogant, quis eorum videretur esse maior? Vnde exemplum datur, cum quid dubij incidere, ad Christum recurrendi, & ad eum etiam qui doctor in ecclesia est. Ita discipuli scientes in regno Dei esse maiores, minimosque, quarunt quis sit maior. [sicut paruum.] Qui passionem vitorum habent mortificationem: ita vt eas aut non sentiant, aut debilitate sentiant, & quia in his mortificationis gaudet Christus habitare: ideo addit, qui suscepit vnum de his, me suscipit. Et licet cum hi mortificati iam sunt, scandalum non suscipiant, suscipiuntur tamen cum nondum perueniunt ad mortificationem. [in profundum maris.] In illius maris profundum, ubi est draco formatu, ad illudendum ei. Porro est mola humana, ad quam duæ molentes, absistunt. Est alia mola asinaria, hoc, scilicet, corpus grauissimum. Iam quod dicitur de mundo a scandalis, non comprehendit discipulos hoc

Matth. 5. tur, cum quid dubij incidere, ad Christum recurrendi, & ad eum etiam qui doctor in ecclesia est. Ita discipuli scientes in regno Dei esse maiores, minimosque, quarunt quis sit maior. [sicut paruum.] Qui passionem vitorum habent mortificationem: ita vt eas aut non sentiant, aut debilitate sentiant, & quia in his mortificationis gaudet Christus habitare: ideo addit, qui suscepit vnum de his, me suscipit. Et licet cum hi mortificati iam sunt, scandalum non suscipiant, suscipiuntur tamen cum nondum perueniunt ad mortificationem. [in profundum maris.] In illius maris profundum, ubi est draco formatu, ad illudendum ei. Porro est mola humana, ad quam duæ molentes, absistunt. Est alia mola asinaria, hoc, scilicet, corpus grauissimum. Iam quod dicitur de mundo a scandalis, non comprehendit discipulos hoc

cum discipulis sit Christi, quæ mundi sunt cupis, te etiam vt apprehendet. Nos vero cum Paulo optemus, vt mundus crucifixus sit nobis, & nos mundo. Quod si scandalizanti vt promittitur, quam est timendum offendere fratres & percutere eorum conscientias infirmas. [necesse est vt veniant scandala.] Semper enim multi spiritus contendunt quæ bona sunt impugnare, quanto enim bonum crescit, eorum regnum minuitur. [manus tua, vel pes.] Sacerdotes oculi sunt Ecclesie, diaconi, manus: populus, pedes. In his omnes sciendum est, pellendi sunt, si scandalizant. Alii ter intelligi potest, per oculum, oculi aclus, per manum, tactus, hæc igitur operationes si nos scandalizant, sunt ejiciendi. [vnum de pusillis.] Homines alij sunt paruuli, alij magno corpore, ratione seminis: ita & alij habent animas maiores, id est, perfectiores, alij sunt animæ paruuli, id est, iecens nati, quibus lacte opus est, non dum enim occurrerunt in virum perfectum, sed adhuc habent spiritum timoris, quare non differunt a seculis. Non ita hi in quibus perfecta charitas foras misit timorem. Dubium est, an homines, ex quo nascuntur, habeant angelos custodes, an ex quo baptizantur? Quidam voluit, ex quo nascuntur ab angelis custodiri, fuscianturque his testimonij. Paulus dicit. Cum placuit ei qui me se regauit, ex vtero matris mee protector meus es. Hæc vero segregatio, & protectio per angelos fieri debet. Alijs non placet hæc sententia, siquidem Dominus pusillos suos dicit habere angelos. Dubium relinquatur hæc questio.

Diuus Hieronymus. [aduersus paruum.] Intellige, ætate paruulum, vel pusillum Christum qui paruulus est, vel spiritum, scilicet, qui paruulos corde facit. [efficiamini vt paruuli.] Non ætate, sed malicia. [qui humiliauerit se.] Me paruulum immitando, hic maior est. [qui suscepit vnum paruulum.] Vt nemo honoratum se credat, sed Christum in eo. [qui scandalizauerit.] Pusilli scandalizantur non maiores, & licet hæc sententia ad omnes referri possit, proprie tamen referenda est ad Apostolos, qui si fideles scandalizassent (de honore contendendo) expectaret eis mola ad pedere. Erat autem illius provincie punitio mola asinariae molle suspensum

dere. Id vero expedit: quia melius est mola pmi, quam æternis cruciatibus seruari. Quos enim poena temporalis premit, non premit æterna, non enim Deus punit bis in idipsum. [si manus.] Nullus quantumvis coniunctus nobis, est Dei amor præponendus. Iam nouit quisque credentium, quid sibi noceat, aut in quo tentetur. Melius ergo est vitam solitariam ducere, quam ob præsentis vite comoda, æternam amittere. Interim qui in peccatis sunt, contemnendi non sunt, magna enim est animarum dignitas, quarum quæuis ab ortu angelum habet in sui custodiam delegatum. Ideo in Apocalypsi dicitur, scribe angelo Ephesi, Tiatyre, &c. & Apost. velent capita propter angelos. Addit impendendam esse clementiam exemplo boni pastoris, qui relinquit nonaginta oues vt vnâ quærat, hanc vnâ dicunt quidam esse hominem, reliquas angelos, vel vnâ, peccatorem: reliquas, iustos. Dominus enim non venit vocare iustos sed peccatores. [non est voluntas Patris vt pereat.] Si quis perierit, sua non Patris voluntate perit.

Diuus Augustinus lib. 1. de quæst. Euangelii. capit. 24. [vnum de pusillis.] Id est, de discipulis. [scandalizauerit.] Vel ei non obtemperando, vel contrariando. [vt mola.] Id est, cupiditas rerum temporalium (cui stulti & cæci ligantur) cum deducatur ad interitum. [Idem de rebus catholicæ conuer.] Moneo fratres vt superbiam penitus depellant: per quam de celo diabolus corruit. Deus enim superbis resistit, & qui se exaltat humiliabitur, & nisi efficiamini vt paruuli, non intra in regnum. [Idem lib. 3. Contra Maximinum. capit. 9.] Si Deum nemo vidit vnquam, quomodo angeli semper vident faciem Patris? quia illud, Deum nemo vidit, id est, nemo hominum vidit, sicut habetur. 1. ad Tim. 6. quem nemo hominum vidit: sed nec videre potest, & illud, nemo ascendit in coelum, id est, nemo hominum. Cum autem homines facti fuerint æquales angelis Dei, tunc videbunt Deum in natura sua, sicuti est, non tamen eum comprehendent.

Diuus Ambrosius lib. 7. in Lucam. [qui receperit vnum paruulum.] Qui enim imitator rem Christi recipit, Christum recipit, & qui imaginem Dei, Deum. Et quia imaginem Dei videre non poteramus, facta est ad nos per incarnationem verbi præsentia, vt nobis Diuinitas reconciliaretur.

Diuus Gregorius lib. 6. Moralium capit. 26. Si oculus vite contemplatiue no-

cet, quia non vales summa contemplari, melius est tibi luscum esse, vt intres in celum: quam cum duobus oculis cadere in infernum. Sunt enim qui addicti contemplationi, eorum quæ assequi nequeunt, in peruersa dogmata cadunt. His melius fuerat, vt vite actiue mola (quæ adstricti in circuitu laboris verterentur) ad eorum collum alligaretur, & in profundum seculi demergerentur. [Idem lib. 1. Pastoralis. capit. 2.] per mola asinariam secularis vite labor, & circuitus exprimitur, per profundum maris, æterna damnatio. Qui ergo sub specie sanctitatis alios destruit, verbo vel exemplo, melius ei erat, vt sub exteriori habitu, hunc terrenam collingerent acta, quam quod sacra officia ceteris in culpa imitabilem demonstrarent, quia si libus caderet, tolerabilior eum poena cruciaret.

[Idem hom. 34. in Euangel.] Angeli & homines erant a Deo centum oues sunt, peccauit homo in deserto: deseruit enim coeli & paradisi, humeris ouem imposuit, cum in se nostra peccata suscepit. Rediens vero in coelum, angelis dicit, congratulamini mihi, quia inueni ouem quam perdidieram. Congratulamini, inquit, non oui, sed mihi quia gaudium Dei vita nostra est, & cum in coelum reducimur, solennitatem eius letitiae implemus.

Diuus Basilus. respon. ad quæst. 116. [vt paruuli.] Ipse euangelij locus nos admonet, quid velit, nempe vt excellentiam non queramus, vt solent paruuli. Tunc vero regnum Dei accipimus, vt paruuli, qui cum discunt non contradicunt, non disputant, sed Dei præcepta cum fide & obedientia recipiunt.

Diuus Chrysostomus. hom. 59. [in illa hora.] Quando Petrus prelatum est, humanum quid passi sunt discipuli, dolentes, non solum quia Petrus soluit staterem, sed quia claves regni suscepit: & beatus prædicatus est. Interim tamen, nulla seculi cura tanguntur. Nos vero neque ad hos discipulorum defectus peruenimus: nec enim curamus, quis sit maior in ecclesia: sed quis erit dignior in terris. Tunc Dominus, vos quæritis quis sit maior ego dico, qui se ceteris humilior non effecerit, regno coelorum indignum iudico. Posuit etiam ob oculos paruulum, qui nec inuidere nouit, nec maiorem gloriam expectare. Non ergo sat nobis est, fortiudo, aut prudentia nisi humilitas adsit, & simplicitas. Paruuli.

Pri. Tho. T 5 lili

li si verberentur non afficiuntur odio, nec si laudantur arrogantia. Ideo, ut arbitror, valde paruulum ibi Dominus statuit, qui nec irascit superbia nec infamia macularetur. Vide veto quam possit homo suam flere voluntate, ut paruulus sit. Addit Dominus. Adeo in paruulos afficiat, ut qui eos suscepit, celi a me recipiat, & qui eos scandalizat, id est, vituperat me vituperet: & dignus sit mola asinaria, cuius meminit, ut rudes homines hanc poenam magis timerent. Vide quam velit Dominus superbiam euellere. Plane quia superbia infamia est. An non infamia est, cum cubilitalis sis, credere te motibus maiorem? Quando hic suas culpas agnoscat, qui captiuus tenetur a diabolo? Si de atavis gloriari, extende oculos, forsan eos agnosces inuenies. Si de deuitijs, an non eas bellu, mors, cura, timor, magis terrent? *[Vt mundo.]* Domine si necesse est mundo scandala venire, potius fauere, debueras, quam, veminari? Plane Dominus fecit omnia quae debuit, sed ignauissimi homines, hanc nihil curant, ideo desuntur, agri curari nolentes, flet vero Dominus, ut nos diligentiores efficiat, & clementiores se demostret, quo etiam contradicentes flet. Sed si necesse est scandala venire, quomodo ea vitabimus? quia non dixit, necesse per scandalum perire, necesse est venire, ne dormitemus: sed vigilemus, quia foris pugna intus timores. Quod autem dicit necesse, non tollit arbitrij libertatem: sed ventura praenuntiat. Cur ergo non ipse ea abstulit? quia multi, scilicet, iusti ea euadent. Si enim inter tot hostes ita dormimus, quid si nulli essent hostes? Si Adam die integra non durauit, quid si longissimo tempore, inter delicias mansisset. *[per quem scandalum.]* Id est, a quo scandalum venit. Sicut Genes. 4. possedi hominem per Deum, id est, a Deo, & per quem vocati estis, id est, a quo. *[si manus tua.]* Non de membris sermo est, sed de amicis & necessarijs, quos velut membra nobis coniungit ducimus. Quod si in morbo corporali membra tabida refecantur, quanto potius amici refecadi, quos saluare non potes, & per eos perire potes? *[vnum paruulum.]* paruulos dicit, hominum aestimatione: quia sunt pauperes & ignoti, sed reuera paruuli non sunt, qui Deo amici sunt. *[angeli eorum.]* Summa res est, ab angelo custodiri, summa fiducia, summus honor. *[relinquit nonaginta nanem.]* Vide quot rationibus curam tenuium nobis persuadeat, qui enim eos

scandalizat, afficietur extrema pernicie: vix enim illi: reiciendus est a nobis, etiam si manus nostra sit, quia tenues honorabiles sunt, ex tutela angelorum, & quia eos Christus sua passione honorauit, ut Paulus dicit, non esse scandalizandum fratrem, propter quem Christus mortuus est. Deum quia non est voluntas patris ut hi pereant. Quod si Dominus ita gaudet de vna oue reperta, quam & tu gaudere deberes? Debet enim nobis esse studium, aliquem quous die a periculo liberare, maxime animam. Mercator & miles, summa ad eum pericula, cur nos non item.

Euthymius. Videntes discipuli Petrum sibi in terra praeponi, rogant an sit ita praeposendus in coelo? Tunc Dominus, nili efficiamini innocentes ut pueri, non intrabitis in coelum, puer est simplex, non curiosus, non ambitiosus, sine fastu, inuidia, contentione, demum solutus est ab omni voluntario affectu. Qui ergo voluntarie se deicit, ut sit sicut puer, hic magnus est in coelis. *[Vt mundo.]* Id est, qui sunt in mundo. *[a scandalis.]* Id est, ab impedimentis rectae conuersationis. *[Vt homini, per quem scandalum.]* Scandalum a demone est, vix tamen homini qui offendiculum alit, auget & recipit, demon enim minister est. *[angeli eorum.]* Ita habetur in Psal. immet angelus Domini in circuitu timentium eum, & eripiet eos. *[centum oues.]* Omnem rationalem creaturam intelligit, centum vero vocat, propter ordinem rationalis naturae, tot enim sunt, quot esse oportet. Solet vero centenarius perfectionem significare. Quod si homo errantem ouiculam quaerit, quanto magis quaeret Deus errantem animam. *[magis gaudet super illa.]* Quia gaudium de non amissis, non sentitur, de recuperata sentitur.

Diuus Hilarius. Cano. 18. Pueri patrem sequuntur, matrem amant, proximum odire nesciunt, curam opum negligunt, non insolent, non mentiuntur, dictis credunt. Mola vero asinaria caritatis labor est, iumenta enim clausis oculis aguntur in gyrum. Sub asini nomine gentes intelliguntur. Igitur Iudaeis (qui scandalum dederant Apostolis) melius fuisset, si caritatis gentilitiae labore depressi, in ignorantie tenebras demergerentur. Erat enim tolerabilis Christi nescisse, quam cognitum non recepisse. *[Vt mundo a scandalis.]* Scandalum fuit humilitas passionis, ubi maxime ignorantia humumana offenditur. Homo ille per quem hoc scandalum venit

nit Iudaicus populus est, per hos enim, homines Christum passum negant, quem lex & prophetae praedicauerunt. *[ne contemnatis.]* Periculose contemnitur is, cuius desideria & orationes ad Deum, ambizioso angelorum famulatur peruehantur.

Diuus Bernardus libr. de praecip. & disp. Scandalum pusillorum cauendum: phariseorum contemnendum. *[Idem Serm. 2. Sancti Michaelis.]* Monacho fratres scandalizanti melius fuisset, si mola terrena cupiditatis, in profundum seculi mergeretur. Minus enim damnable est in seculo perire, quam in monasterio. *[si oculus tuus.]* Non membrum extrahendum, sed scandalum interius, id est, lex in membris nostris. Si igitur oculus nostrae intentionis minus recte videt, si manus nostrae operationis ad alia quam ad Diuina se extendit, si pes desideria a profectu nos retrahit, eiiciendus est.

Diuus Thomas. An non dignum est querere eminentiam in regno Dei? Plane, arbitrari te dignum eminentia, superbia est. Sed querere maiorem gratiam, ut meliores simus, bonum est. Eunulamini, inquit, charismata meliora. Porro Apostoli quaerunt quis sit maior in coelo, scientes in eo esse mansiones multas. *[paruulum.]* Dicitur fuisse S. Martialis. *[non intrabitis in reg.]* Quia humiles spiritu suscipit gloria, vel non intrabitis in doctrinam Euangelicam. *[hic maior est.]* Contra, quia non ex humilitate quis est in gloria maior, sed ex charitate. Resp. nunquam est humilitas sine charitate, nec contra. *[mola asinaria.]* Erat hic gentis mos, & ita factum est beato Clementi. *[Vt mundo.]* amatoribus mundi. *[necesse est.]* Iudaeis esset dicere, scandalum ex necessitate venire absolute, sed ex necessitate conditionata. Si, scilicet, diaboli odiunt

nos, & nos obedimus eis. Vel necesse est, id est, utile est, ut illud oportet haerere esse, ut qui probati sunt manifesti fiant. *[si oculus.]* Pes est qui sustinet, manus qui adiuuat, oculus qui docet, vel oculus est Praelatus, cuius est vita contemplatiua. Manus est diaconus, & vita actiua. Pes est populus, id est, operatio. *[angeli eorum.]* Ascendit fumus in conspectum Dei, de orationibus istorum, de mannan gel coram Deo. *[semper vident.]* Non interpollare. *[faciem patris.]* Id est, clara visionem, vident Deum in se. *[in calice.]* Id est, sublimi & excellenti visione. Iam si custodes nostri vident Deum, videbimus & nos. *[non agnoscemus.]* Quidam intelligunt superbos, qui in montibus relinquantur. Quod si in-

telligentur angeli: gaudet tunc Christus super homine, quia dignus erat reparatione. Si vero intelligentur iusti per illos non agnita nouem gaudet Deus super vno peccatore, qui se strenue gerit, plusquam super tepidis iustis.

Simon de Cassia. libr. 9. capit. 42. Erant adhuc discipuli imperfecti, curiositas enim est velle scire, quod ad virtutem non spectat. Et inter veros Deicultores de virtutibus, non de premijs contentio est, de his examinare folius Dei est. Quaerunt ergo discipuli, an in Christo sit acceptio personarum, ut pote qui Petrum alijs praetulisset. At Dominus docet humilitatem esse coeli ianuam. *[nam qui minor est.]* Fortan de se loquitur, qui exaltatus fuit, quia fuerat humiliatus. Sed etiam de humili potest sensus esse. Aqua enim tanto ascendit, quanto descendit.

Hugo. *[statuit paruulum.]* Vera humilitas stabilis est, est enim ut terra vel centrum aliarum virtutum, humilis enim recumbit in nouissimo loco, id est, in medio, seu in corde. *[nisi conuerfi.]* Aquae lordanis conuersae sunt: ideo intumuerant. *[mola asini.]* Asinus alijs laborat: & ideo qui alios scandalizat, laborare multum debet, ut alijs bonum exemplum praestet. Id vero fit, si in profundum poenitentiae mergatur. *[Vt homini per quem.]* Num si alijs scandalizantur, quia ego res meas coram iudice peto, perire debeo? Respond. si imperfectus sum, reperire possum, non tamen si perfectus. *[cum vno oculo.]* Vulnerasti cor meum, in vno oculorum tuorum. *[venit filius hominis saluare.]* Ego enim quod petierat requiram. *[nonaginta nouem.]* Sunt mediocriter boni, quibus adhuc aliquid deest ad perfectionem. *[vadit quaerere.]* Non ergo statim sunt excommunicandi quia titur enim Dominus de pastoribus dicens, quod infernum fuerat non consolidatis. At de Deo dicitur. Parcis omnibus quia tua sunt, qui animas. Cuius testimonium est, quod angelos, se, & quemlibet nostram in fratrum custodiam deputauit. Sed multi dicunt nunc, num ego custodiam fratres mei? *[gaudiam manus est.]* Agit festum Christus, videns suam humilitatem alicui profuisse. Agit & Spiritus sanctus videns sibi templum parari. *[non est voluntas.]* Non enim voluntatis meae est mors impij, multo ergo minus, mors pusilli. *[quod dicit.]*

Caietanus. [statu parvulum.] Rudibus discipulis exemplum sensibile proponit. [nisi conuerfi.] Quanto quis habet tumoris, habet & auersionis a regno celorum. [qui humiliauerit se.] Non verba, non gestum, sed se proprium obiectum humilitatis est humiliare se. Est igitur humilitatis dignitas prima, suum esse regnum celorum, altera, quanto maior humilitas, tanto est eminentior in celo, tertia, quia Christi humilis personam gerit, quarta, quia grauissima poena est humilem offendentis. [necesse est.] Moraliter, ut est necesse claudos & cecos esse. Iam licet sit necesse scandala in generali venire, ut tamē ei, qui in singulari scandalizat. [si manus tua.] Non dixit, si corpus tuum, aut caput, aut aliud membrum necessarium, nec dixit vtranque manum, nec manum alienam. Sed eas abdicationes dixit, quae possibiles & tolerabiles essent. Ea igitur scandala abijcienda sunt, quae tolerabiliter abijci possunt. Quod ergo remedium, cum quis nos offendit? Caue ne peccato scandalizantis consentias. Iam quia facile viles contemnimus, admonemur ne pauperes Christi despiciamus, quia custodiuntur ab angelis Dei, qui causas eorum agunt, qui se semper vident Deum, ut non sit necesse nostram relinquere custodiam, ut Dei felicitate fruamur. Nota ex hoc exitu non colligi singulos pusillos singulos habere angelos. Sed quod singuli, vel multi angelos habeant. [gaudet.] Habituali gaudio plus gaudet de nonaginta nouem, sed actuali tunc occurrente plus gaudet de uno recuperato. [unus de pusillis.] Scilicet electis, ad quos efficaciter saluandos ipse venerat.

Glos. interli. [maior est in regno celorum.] Id est in collegio iustorum. [et mundus a scandalis.] Si ea non cauet. [scandalizauerit.] Dicto vel facto minus recto ruinam occasionem dederit. [praeter abste.] Affectum nonaginta nouem iustis. Rationalis natura numerus pereunte homine fuit imminutus. [maius gaudium est.] Maior enim gloria est peccata restaurare, quam immotari in rectitudine. Glosa ordina. [semper vident.] Quia quousvis missi vadant, in Deo qui ubique est currunt. [maius gaudium est.] Quia iusti quidam, qui illicita non commiserunt, licitis vtuntur & ideo celestia non anhelant, vel etiam magis gaudet, quia nos magis gaudere facit.

Lyranus. [nisi conuerfi.] Diabolus per su-

perbiam ex celo decidit, contraria ergo via in celum redeundum est. [maior est.] Est enim humilitas dispositio ad gratiam, humilibus enim dat gratiam. Non quod virtutes Theologicae (imo & iustitia & prudentia) non sint humilitate maiores: sed quia ex magnitudine fundamenti, magnitudo colligitur aedificij. [qui suscepit.] In Diui Martini exemplo, id patet. [necesse est.] Si enim mundani mundane viuere volunt, alios scandalizant necesse est. [si manus.] Docuit ne scandalizemus alios, nunc pusillos docet, occasiones ruinae a se excludere, tactum, visum incessum. Non vero est sermo de membro corporali, nemo enim id praescindere potest, nisi ob salutem, aut etiam iudex ob bonum publicum. Si quidem non per membri abscissionem peccatum tollitur, sed per affectus exclusionem ut illud beati qui se castrauerunt. [maius gaudium est.] Ceteris paribus maius gaudium est de iustis, sed speciali ratione maius est de peccatore redeunte, quia recuperatur, & quia humilior est.

Innocentius in capit. 2. de noui operis nunci, propter scandalum non est admittendum peccatum mortale: nec relinquendum quod sine mortali relinqui non potest, reliqua ob scandalum relinqui debent. Si enim scandalizator frater, non manducabo carnem in aeternum. Idem ferē habetur, de regul. iuris. capit. qui scandalizauerit, & c. quāst. 3. Can. inter verba, & de his quae vi. me. ve. ca. f. c. facis. Est enim rigor iuris ad terrorem, dispensatio est iuris relaxatio, ut maioribus malis charitas sincera subueniat, ergo propter scandalum pusillorum ius relaxandum est.

Si autem peccauerit in te.

Origenes homi. 6. in Matthaeum. Num haec Domini sententia ad omnia peccata referenda est? Ii septuagies septies remittendū erit, id occasionem peccandi praebet, & Paulus repugnare videtur cum dicit. Si qui nominatus frater inter vos, fornicator est. & c. cum hoc nec cibum sumere. & haereticus post tertiam admonitionem vitandus. Res inquit dubia est. [quoniamque ligaueritis.] Recte soluitur, qui reprehensus emendatur recte ligatur, qui corrigi non vult. Attende Petro dat facultas ligandi in omnibus caelis.

Archis, in vno celo. [ubi fuerint duo.] Consentes in fide & conuersatione, ut Petrus Iacobus Ioannes, & filij Chore: Asir, Helcana, Abiasaph. Vbi ergo est cor vnum & anima vna, ubi sunt multi in eodem sensu, & sententia: ubi Christus est caput, scilicet, ubi sunt membra, quod si non consentiant membra, non fiet concentus Deo placens. Item cum spiritus & caro consentiunt (ut sit in vis perfectis) eorum oratio auditur. Sed magis auditur si consentiant tres, spiritus, anima, caro. Item Christus est ubi duo testamentum (intercedente spiritu) inter se consentiunt. [simile est regnum.] Propositum parabola est admonere, ut faciles simus ad indulgendum, maxime ubi nobis satisfiat, & venia delicti rogatur. Regnum ergo Dei, Deus est, ut enim ipse est iustitia, pax, veritas: ita & regnum regnans in iustis eorum, qui sibi obtemperant. Assimilatum vero est homini regi: cum carnem suam sibi Deus vnuit. Hic igitur rex, cum condit varias animas, velut ad varias virtutes propensas, dat cuique talenta, secundum earum vires. Porro non omnes sunt intra domum regis seruientes, sed qui dispensatores sunt verbi. [cum incepit ponere rationem.] Iudicium incipiet a domo Dei, & in Ezechie. A sanctis meis incipite. [qui debebat, 10. millia talenta.] Ut qui fecerat multa damna: & sequutus fuerat mulierem super talento plumbi sedentem, & forsitan debere tot talenta est, multos probos viros perdidisse, qui sunt sicut talentum auri. Nota, debitorem creditorem non suffocasset nisi a rege exisset. Item seruus adorauit regem, sed non quia adorauit, sed quia rogauit, sunt ei debita dimissa. At seruus non adorauit, sed rogauit. Item conferui non detraxerunt conferui coram rege, sed simplicitate rem narrauerunt.

Diuis Hieronymus. Si frater nos laeserit, dimittendi habemus necessitatem: alioqui non dimittetur nobis. Est vero in secreto admonendus: ne si semel pudorem amiserit, maneat in peccato. Si non audierit, adhibeatur secundus, & tertius testis, vel corrigendi studio, vel conueniendi sub testibus. Si non sic audierit, dicendum est multis: ut sic detestationi habeatur, ut qui non seruetur pudore, seruetur opprobrijs, is qui sub nomine fidelis, infidelium opera facit. Quod si qui corrigitur ab ecclesia, eam contempserit, dicit Dominus, Apostolos habere auctoritatem a Deo, ut quem illi condemnent, in terra, sit con-

demnatus in celo. [si duo ex vobis.] Pro- uocat adhuc ad concordiam, pollicens affuturum se in medio concordium, & eos impetraturos quod petierint. [septuagies.] Ut toties in die Petrus dimittat, quoties nemo eum offenderet. Addit Dominus exemplum facilitatis Regis, qui facile dimittit, quod si nos implacabiles sumus minorum peccantibus, implacabilis Deus erit nostris peccatis maioribus. Omnem vero simulationem fidei pacis aufert dicens, nisi dimiseritis de cordibus vestris: neque Pater dimittet vobis.

Diuis Augustinus. lib. 1. contra Aduersa. leg. capit. 17. Cum Ecclesia dictum est, ut remittas septuagies: non ad id valet, ut iniquitas sit impunita: qui enim dixit, quod solueris: etiam dixit, quod ligaueris. Bona enim est vindicandi iustitia. Et certe illud, sit tibi ut ethnicus, peius est, quam si gladio feriretur: si flammis ablumeretur: si feris subigeretur. Illud enim: Quaecumque ligaueris: indicat, quanto grauius puniatur, qui relinquitur impunitus. Adde de Verbis Domini. Sermon. 16. qui vult corrumpere fratrem, trabem, id est, odium, prius eiciat de oculo suo, non enim nocendi cupiditate quis bene corrigitur: sed qui amanter reprehenditur. Quod si corrigis fratrem, quia ille te laesit, nihil facis: sed si amore illius, optime facis. Ideo enim dicit, lucratus es fratrem tuum. Igitur ideo correcturus ut fratrem lucreis. Si lucraris, igitur ille perierat. Ergo qui in fratrem peccat, perit, nemo ergo contemnat peccare in fratrem. Paulus dicit. Sic autem peccantes in fratres, in Christum peccatis. Non igitur leue est in fratrem peccare. Reus enim gehennae est, qui fratri suo dicit fatue. Sed remedium ad manum est. Reconciliare ei. At nos faciles sumus ad irrogandas fratribus iniurias: difficiles ad petendam veniam. Dicis, non me humiliabo. Et iaces iam. Si nolebas descendere: cur prius corruisti? humilia ergo te, qui laesisti, laesus vero corripit. Quod si non facit, peior sit tacendo, quam ille fuerat conuiciando. Gloriosum enim est obliuisci iniuriam tuam, sed non vulnus fratris tui. Vides eum perire, ne negligas. Primum vero corripe inter te, & illum, ne ex verecundia incipiat defendere quod fecit: & peior reddatur. Si non audierit testes, nec ecclesia, ligatus erit sicut ethnicus, vide vero ut recte liges, alioqui vincula dirupet iusti-

1. Tim. 5. iustitia. Dices cur dictum est, qui arguit, palam, pacem facit? & item, peccantes coram omnibus argue. Respon. Textus se explicat. Si peccaverit in te, id est, secrete tunc argue secrete. Sed si publice te frater affecit iniuria: tunc coram omnibus argue: ut reliqui timorem habeant. Et idem libr. quæst. Euangelii. capit. 25. Oblatus est debitor decem milia, id est, qui violavit decem præcepta. Vxor & filij debitoris illius sunt cupiditas, & eius opera. Pretium venditi, eius supplicium est. Conserui, Ecclesia intelligi potest, quæ eum soluit, & ligat. Et idem libr. 1. de Bap. contra Dona. capit. 12. Tempus reddendæ rationis intelligitur, tempus quo per baptismum accipitur indulgentia peccatorum: tunc enim remittuntur omnia debita quæ inveniuntur. Vbi non dimisille conseruo, non impediuit, domini misericordiam. Sed quid ei indulgentia proficit? quandoquidem propter odiorum perseverantiam, omnia crimina in eius caput replicata sunt.

Luc. 17. Dicitur Ambrosius libr. 8. in capit. 17. Lucæ. [corripit eum.] Plus enim proficit amica correptio, quam turbulenta accusatio, illa enim pudorem facit, hæc indignationem. Paulus dicit. Corripite ut fratrem, ut erubescat: non ut inimicos vos existimet. Timor est infirmus bonitatis custos, melior officij magister est pudor. [si peccaverit in te.] Secus si in Deum. Teste Paulo qui dicit, hereticum hominem post unam correctionem devota, aliud enim peridia est: aliud culpa venialis. [septuagies.] Non prestat remissionis munus. Sed sex diebus laboratur, septimæ est sabbati. Sabbatum verò non solum est dierum, sed & mensium, & annorum, (nam septimo mense sabbatum est) imò & generationum, imò & totius mundi. Siquidem septima generatione Enoch translatus est, ne malicia immutaret sensum eius, & Christus nascitur septuagesima septima generatione, & sabbato dicitur mulieri, dimissa est, iniquitas tua, sabbato iacet Dominus sepultus.

Luc. 11. Dicitur Basilii in regu. brevioribus interrog. 261. [si duo ex vobis consen.] Cur igitur multi multa petunt, quæ non impetrant? Primum quia petunt ea quæ non sunt ex Dei voluntate. Nam Dominus dicit, non mea voluntas, sed tua fiat. Secundò quia non perseveramus orantes. Nam impotens vidua exauditur. Tertiò, quia manus nostræ impure sunt. Nam sacerdotes manus plenas sanguine levantes non audiuntur. Quartò, quia qui orat indignus est. Nam David in-

dignus non edificat templum Domino. Quintò, quia pro quo oratur indignus est. Nam Ieremias non impetrat iudeis, & nonnunquam melius est calamitatem tolerare. Igitur sensus loci adducti est. Si correptus in idem propositum eam corripiente venerit: quicquid circa relaxationem peccati petierint, recipient. Quod si correctus non consenserit, ligabitur sicut ab ecclesia, ita etiam a Deo. Et idem interro. 252. Qui non ex dignitate vocationis, nec vocationis Domini parent, congregati sunt, iacet in vnum in nomine Domini conuenisse videantur, id tamen audient, quid in vocatis Domine, Domine, & non facitis voluntatem Patris.

Matth. 7. Dicitur Chrysostomus. homi. 61. [inter te & ipsum solum.] Ne multitudine testium, accusatio grauior videatur. [sic audierit.] Id est, si ille persuasus, peccati se condemnabit. [lucrat es.] Non dicit, satisfactum tibi est, ne videatur, fuisse propterea in illum animaduersum: sed lucrat es: quia inimicitie utrique sunt detrimentosæ: alter enim iacturam fratris fecit: alter propterea salutis. Matthæi. 5. ad non uerat lætorem, ut relicto munere ad altare, fratri reconciliaretur: nunc admonet etiam læsum, ut lætorem reducat. Siquidem qui læsit, rubore super non venit ad satisfaciendum. Ideo læsus ad eum inicitur, non ut increpet, sed argue, id est, in memoriam ei peccata reducat. Quod si durus ille sit tanto amplius studendum est eius curationi. Nam & medicus probro affectus curare non desinit. Imò si tu iniuria affectus succumbis, tute ipsum iniuria affecisti: non si sanus manes, ideo enim sanus ad egrotum mitteris: non tu solus, sed & testes: & ecclesia, ut remulento quæ intemulentia patrauit ediserant. Porro non alius quam læsus mittitur ad sanandum, quia hunc patientius feret arguentem, & qui læsit, nam si qui poenam expetere posset, is pro salute læsoris laborat, eum maxime placare poterit, maxime ubi solus expostulat. [in ore duorum.] Qui iudicent, opus abstinentium à re ita confectum, ut nihil quod ad te pertineat, reliquum esse videatur. [dic ecclesia.] Id est, Præfultibus. [sic tibi ut publicanus.] Id est, sic tibi summe improbus, audiant attentè, qui iniustus sibi quæstus excogitat. Hunc autem eum publicanis collocavit, ut læsorè terreret, & læsum cõsolaretur. [quacunque alligaueritis.] Nō dicit,

xit, ligate. Sed si ligaueritis: id totum læsorè permittens: quod si ligaueritis, æterna supplicia futura sunt. Aduertis huc esse ab Ecclesia supplicia, & a Deo in futuro æterna? Aduertis etiam, quod læsor, non statim absconditur, sed ad tertium iudicium progressio fit? [iterum dico vobis.] Quam cupit omnes esse concordēs: non solum peccatorum dictarum tētorē, sed etiam donorum à charitate prouenientium promissione. Promittit igitur concordibus, quæ petierint impetraturos, & læsum in sui medio habituros. [congregati in nomine meo.] Id est, ppter me principaliter, non propter alias causas. Porro difficile inuenies, qui propter Christum proximum diligat, omnes enim secularium rerum vinculo vincuntur. Nam ubi spiritus alius est radix amoris, nulla secularis causa distulbat. Ideo charitas nunquam excidit, quo enim plures sunt non amandi causas, vehementius amat: siquidem maiora inde premia sperat. [usque septies.] Id est, videote Domine terminum præfuisse ei qui non peccat: ut habeatur sicut ethnicus, quis verò terminuserit, eius qui poenitentiam septies? Resp. imò septuagies septies, id est, cōtinuò, & semper. Quod si tibi id videatur difficile: parabola addit, quæ & misericordiam suam indicet, & non parcenti terrorem incutiat. [centum denarios.] Vides quantum distent peccata contra Deum, à peccatis quæ sunt contra homines? Planè tantum distant, quantum centum denarii, à decem milibus talentis. Quod ita esse constat, ex differentia per sonarum, ex crebritate offensionum contra Deum, ex ingratitudine ad tot beneficia recepta, scilicet, ad beneficia creationis, redemptionis, mundi propter nos facti. &c. Quæ igitur via ut tantæ totque peccata quæ contra Deum fecimus remittantur? facilis planè scilicet. Si remittamus fratribus, id parabola docet. [insistit vendi uxorem.] Non ex crudelitate (sed ut seruus conseruo remitteret) fecit Dominus: & ut remissionis magnitudinem intelligeret. Sic tamen Dominus donauit seruo, ut donatio videretur petitionis premium, licet totum ad donantis gratiam pertineat. [redde quod debes.] Audite qui similia contra fratres patrat. [patientiam habete.] Miser conseruus, portum ubi est ipse saluatus, ignorauit. [nonne oportuit.] Si triste est diligere inimicum, trillius est æternis supplicijs adigi. Audiant qui aliena rapiunt, non solum contra fratres, sed contra se læuiunt. Tua peccata colligis in fascem,

comburenda in æternum. [alligat enim.] Tantum valet iniquitas, ut dona Dei quæ sunt irrevocabilia, reuocet. Planè sine poenitentia sunt dona Dei. Sed hæc dona, serui malignitas reuocauit. [pater meus.] Non dixit pater velle. Quia qui fratri non donat, non est dignus qui talem patrem habeat. Nemo igitur dicat, quomodo donabo ei qui me mille contumelijs affecit? Imò quo plus est contumeliosus, tanto maiori beneficio te affecit: dans tibi occasionem, quæ tua peccata Deus tibi dimittat, sicut tu fratri dimisisti. Præbuit tibi ille occasionem patientiæ, perseverantiæ, humiliatis, humanitatis, qui enim nescit inimicis parere, nec amicis commodus erit. Imò tu tibi utilis eris si enim non irascor fratri, nec tristaberis, gaudebis igitur perpetuò, omnibus amabilis eris, & venerabilis. Dicit, publice me commicis proficis. Sanè se ipsum ipse publice dedecore notauit: multoties contra se ora aperuit: multos præcones fecit tux patientiæ. Cogita interim Christum eisdem contumelijs affectum. Dices, mala mihi intulit, cum ei beneficus essem. Igitur tu Deo similis es, qui beneficiens etiam peccatoribus, ab eis offenditur. Imitare tu Ioseph, Moysen, Paulum, Stephanum.

Luc. 17. Euthymius. [lucrat es fratrem.] Id est, membrum tuum, quod perdendo magnū damnum passus eras. [assumet eum.] Si solus curare non potuisti, assume paucos alios, qui curent. [dic ecclesia.] Id est, Prælati, verebitur ille forsan eorum dignitatem. [sic tibi ut ethnicus.] Cum quo nullam in eas societatem. [quæ ligaueritis.] Id est, quem ditrum inueneritis ligare poteritis, ad Præsides dicit. [si duo ex vobis.] Cur ergo multi non impetrant? quia non sunt similes Apostolis, non enim dicit, si duo petierint, sed si duo ex vobis, id est, ex habentibus vitam apostolicam. [ibi sum cum eis.] Non dicit, ero cum eis, sed sum protinus. [septuagies.] Id est, infinities. Siquidem nos contra Deum infinities peccamus, ergo remittendum est infinities veniam petenti. Nam impoenitens habendus est ut ethnicus. [talentorum.] Pondus est maximi pretij. [prostratus.] Nam stans in sua prauitate, non poterat assequi remissionem peccatorum. [debitum dimisit ei.] Seruus petierat solum temporis dilationem. Dominus vero omnia dimittit, plura ergo dat Deus, quam nos petimus.

petamus: etiam cum durius videtur. [Egressus
seruus ille.] Statim beneficentia Dei oblitus
est, imo beneficentiam transiit, & viam fe-
cit ad suam crudelitatem. [prostratus seruus.]
Neque formam supplicationis veritus est,
qua ipse misericordiam percepit. Et quidem
ipse pro talentis, hic pro denariis rogabat: ip-
se pro decem milibus, hic pro centum: ipse
Dominum, hic conseruum: Dominus tenuit
tirannia seruo, ipse vero nec dilationem dat
coferuo. [constrasti vehementer.] Incomparabi-
litas bonis est inuita, & Dominus non vo-
cauit nequam seruum qui non soluerat, sed
qui non erat compallus. Attende, peccata
contra homines esse denarios. Contra Deum
talenta.

Diuus Hilarius. Cano. 18. Adhibe tecum.
Ita Deus fecit cum Israele, cum enim solus
in monte Sina reprehendit. Mox adhibuit
testes: Moysen, prophetas, Ioanem, demum
Christum, tandem reliquit eum ut ethnicus.

Venerab. Beda. libr. 5. in Lucam. cap. 17.
[si peccauerit in te.] Simile habetur apud Mo-
ysen. Ne oderis fratrem in corde tuo, sed pu-
blice argue eum, ne habeas super illo peccatum.
Igitur peccantem zelo iustitie corrige
re oportet: penitenti indulgere. Qui ergo
peccantem non corrigit, non minus prece-
ptum violat, quam si eidem penitenti veniam
denegaret. [Septuaginta.] infinitus est nume-
rus, ut ibi septies in die cadit iustus.

D. Thomas. Peccatum contra nos dimitte-
re debemus at non peccatum contra Deum
& maxime curare debemus nostrorum so-
ciorum peccata: reliquorum cura habenda,
sed non tanta, quid enim nobis, de his qui so-
cis sunt. Nota, corripere Prelatis solis conue-
nit ex officio, reliquis ex charitate. Ideo bo-
ni plerumque cum malis castigantur, quia ma-
los non corripuerunt. At non est malus cor-
ripendus, si correptione peior fit: aut si per-
sequutionem parat Ecclesie. Sed si non cor-
ripis, ne laceraris in temporalibus, peccas. [in
ter te illum.] Quia charitas non finit famam
proximi ledi. [lucratu est.] Lucraris mem-
brum tuum, imo te. Nam qui conuerti fece-
rit peccatorem, saluabit animam suam [duos
testes.] Ut non neget crimen. [ut ethnicus.]
Igitur pro sola contumacia est quis excom-
municandus. [regnum eorum.] Id est, Eccle-
sia, quae habet omnia quae regni sunt. [cum
seruis suis.] Id est, cum Prelatis, vel cum quo-
uis nostrum. Prelati enim vigilantes, tamquam
rationem pro nobis reddituri, & quibus no-
strum dabit rationem de quouis verbo. [cum

Loui. 19.

Prover. 14.

1. Cor. 5.

Iocobi 5.

Heb. 13.
Matth. 18.

capisset rationem ponere. Incipit rationem po-
nere, cum aliquam tribulationem mittit. A
sanctuario meo incipit. [oblitus est ei.] Quia
Prelatus debet peccata populi. Hinc enim a-
nima eius, pro anima populi. Et haec pecca-
ta sunt gravissima, iuxta illud. Libet talia
plumbi portabatur, & illud. Peccatum impera-
renam maris. [cum non haberet unde redderet.]
Quia, quid dignum offerat Dominus? Et tunc
venundatur, cum poena de eo sumitur, & de
eius uxore, quae est concupiscentia, & de eius
filijs, id est, operibus. [rogabat eum.] Magna
virtus orationis, quia dicitur. Fili peccasti. &c.
[procedens.] Magna virtus humilitatis. Re-
spexit enim in orationem humilium. [omnia
reddam tibi.] Hic ostenditur iustitia. [patien-
tiam habet.] Et hic prudentia. Ita & Job, di-
mitte me, ut plangam. Tunc Dominus non
ex merito volentis, neque currentis, sed ex
sua misericordia plus dat, quam nos ab eo pe-
tamus. Sed homo ingratus eo die quo veniam
accepit, peccat, & in conseruum, & tam cru-
deliter, & super tam exiguo debito. [viden-
tes conseruit.] Iuxta illud, vidi prauaricantes,
& tabescebam. [constrasti sunt.] Naturaliter
omne membrum suo membro compatitur.
[vocat seruum.] Per mortem. [iratus est.]
Fremitus leonis in ira regis. [donec soluit.]
Peccata non redeunt simpliciter, sed propter
ingratitude redire dicuntur.

Simon de Cassia. libr. 9. cap. 44. Nos su-
mus qui labimur, & de quibus sperari corre-
ctio potest, iubemur ergo corrigi, ne in sta-
tum incorrigibilem veniamus. [lucratu est.]
Nulla pretiosior negotiatio, quam anima-
rum: nec vllum sub caelo maius lucrum. Quo
circa, quicquid spiritus, corporis, virtutis, &
studij impendi potest, impendi debet, ut ani-
me recondantur in thesauros, quos Christus
parare natus est. Iam qui odit correptionem,
minuetur vita, & viro qui corripientem so-
dura ceruice contemnit, repentinus veniet in-
teritus. [duos testes.] Ut plures erubescens,
conuertatur. [dic Ecclesia.] Id est, Prelato, quae
qui contemnit, diabolus est. [conseruit.]
Consensu charitatis, veritatis, iustitiae. [sic
eis.] Quando & quomodo vtilius fuerit. Et
licet Christus det multis multa in singulari,
libentius vero dat in communi, quam enim
bonum est fratres habitare in vnum. Et idem
libr. 6. cap. 17. Ut Dominus gratis remittit of-
fensas: ita & vult nos gratis remittere. [seruis
suis.] Serui sumus, velimus, nolimus, eo egre-
mus, ipse nostri non indigens. [pro milia talen-
ta.] Tot enim sunt beneficia suscepta, ut nu-
me-

Exech. 9.

1. Reg. 10.

Zach. 5.

Parall. 19.

Mich. 6.

Eccle. 11.

Job. 10.

Rom. 9.

Pal. 11.

Prover. 9.

Prover. 14.

Joan. 4.

Prover. 9.

Prover. 11.

Pal. 11.

Genesi. 3.

merari nequeant. Sed num exigit dominus
quae ipse donauit? exigit, ut eum laudemus
anemus: mandata seruemus. [procedens.] Ma-
gnae erectionis praesagium est, prociendere an-
te Deum, ante quem omnis erectus depri-
mitur. [patientiam habet.] Volo enim satisfacere,
sed unde ex pretio sanguinis Christi. [co-
strasti.] Ferale est non abominari crudelita-
tem: Sed vide non eum indicant ut malum,
sed ad iudicem deferunt, quod sanctum est.
Abundè enim miseros releuat, qui eos ad
iudicium pertrahit. Pertrahit vero ad Deum,
vel sancti Angeli, vel interni clamores iusto-
rum: quando vident dominari iniquitatem.
Igitur in expiabilis fiet nostra iniquitas, nisi
benigni simus in consortes nostrae naturae:
gratia: sacramentorum, essuli sanguinis, &c.
Malaq; nostra dimissa ad cumulum tormen-
torum nostrorum accedent. [de cordibus ve-
stris.] Non remittit ex corde, qui in malo ad-
uersarij latatur: qui ei non compatitur, qui
in necessitate non iuuat: si contra eum con-
queritur, si eius famam denigrat, si haec de-
sunt, remissum est ex corde, licet illa suauis
& dulcedo quae ad alios habetur, non
adit.

Hugo Card. [si peccauerit in te.] Id est, te
faciente, vel contra te, vel scandalu tibi pra-
bendo. [vade.] Non per scriptum, habet enim
energiam vox: & maxime iusti praesentia,
quem sibi peccator compati videt, recte er-
go dictu est. Si occurreris boui erranti inimi-
ci tui, reduce illum. [vnum aut duos.] In accu-
satione duo testes requiruntur, sed in denun-
ciatione, satis est vnus. [dic Ecclesia.] Ut co-
ram multis excommunicet Prelatus. [sicut
ethnicus.] De more Iudaeorum, qui cum tali-
bus non communicabant. Non enim contu-
tor Iudaei cum Samaritanis. [Nota.] Non te-
nemur ad correptionem quando non est spes
emendationis, quia dicitur, noli corripere de-
risorem. 2. Si criminaliter agatur, ubi corre-
cturus non habet plenam probationem. 3. Si
iam crimen illud accusatum est, tunc cessat
correctio. 4. Si alij operi vel meliori, vel
aequali correcturus occupatus est. 5. Si corre-
ctio in dampnu redundaret Ecclesiae. 6. Tum
male corripit, qui prius non eiecit trabem
ab oculo suo. Ozaenim percussus est, quia
arcam tetigit, qui cum uxore concubuerat.
Male etiam corripit, qui asperè corripit.
Ideo enim Maria leprosa fuit, quia dure Mo-
sem tractauit. Male etiam, qui derisorie &
non ex charitate corripit, ut Cham videns
patris sui verenda. Male etiam, qui inutili-

ter, ut qui corrigit incorrigibilem. [Ordo
corripienti est hic. Aut tu solus crimen so-
lus, aut alij tecum. Si tu solus, corripelo-
lus. Si non audierit, & peccatum iterave-
rit, adduc testes, qui in peccato eum depra-
hendant, si peccatum iterat reuela vni, aut
alteri, & tandem prelato, ut eum admo-
neat. Si tecum alij sciunt. Primum solus cor-
ripi. Tum adhibe testes, ex his qui noue-
runt. Quod si prelatus es, si solus nosti, pro-
cede, ut dictum est, sed si ex fama nosti, cor-
ripi secrete, & adhibe testes, ut peccantem
pudeat, si te non audierit, tunc ex officio,
procede ad inquisitionem, si potueris ei pro-
bare crimen, & ille perseverat in peccato,
dic Ecclesiae, id est, excommunicat. Si non
potueris, indicito ei purgationem canonica-
m. [Et hic processus non solum est ser-
uandus cum crimen factum est: sed etiam
cum imminet ut fiat. Porro seruandus est
modus: hic in mortalibus, non in uenialibus.
Quod si ex hoc ordine aliquid praetermit-
tatur ex simplicitate aut zelo, non erit pec-
catum mortale, secus si ex malicia praeter-
mittatur. [quacunque alligaueris.] Si iuste li-
gaueris, sed si iniuste, sententia quo ad Ec-
clesiam valebit: non quoad Deum. [in me-
dio eorum.] Amat medium mediator, fuit in
medio doctorum. Luca. 12. Baptizatus est in
medio. Ioan. 1. Crucifixus in medio. Ioan. 19.
Excitatus in medio discipulorum. Ioan. 20.
Iudex erit in medio agnorum, & haedorum.
Matth. 23. [Homini regi.] Id est, Regi be-
nigno, & humano: omnia suauiter dispo-
nenti. [qui posuit rationem.] In hac vita, per
scripturas, creaturas, doctores, confessores,
inspiraciones, propriae conscientiae, morum.
Ponant etiam prelatus rationem cum subdi-
tis suis. [inquit venundat.] In iniquitatibus. Isa. 50.
vestris venundati estis. [omnia redda.] Ita
multi qui sani volebant conuerti, languori-
bus pressi, satisfacere cupiunt. Multipli-
cata sunt infirmitates eorum, postea acce-
lerauerunt, & item, cum feceris iudicium in
terra, iustitiam discant habitatores terrae. Isa. 26.
[vocat eum.] In sua conscientia. [nonne er-
go oportuit.] Quod ab alio tibi oderis fieri,
caue ne feceris, & item, homo homini refer-
uat iram, &c. Et item. Intellige quae sunt
proximi tui, ex te ipso, & item Job, visitans
speciem tuam, non peccabis.

Caietanus. [peccauerit in te.] Non dicit,
in alium. Nam quod contra te fit, tuum est
accusare, aut condonare. [frater tuus.] Ni-
hil enim hic de peccatis ethnicorum: nihil
Pri. Tho. V etiam

etiam de peccatis superiorum, ut parentum contra quos non est hunc ordinem seruare. [Vnde.] Non expectes ut ille veniat, vel obuius sit. [Corripere.] Non est satis parcere, benefacere, &c. Sed oportet eius salutem curare. Sed quia praeceptum est affirmatum, tunc est exequendum, cum creditur fratri profuturum. [Sic audierit.] Nota, non est necesse te certum esse de fratris correctione: sit est, si dubites, ut corripere teneas. [Lucratus es.] Ergo ita salutem fratris, ut tuum lucrum queras. [adhibere teum.] Non est igitur sermo de peccatis occultis. In his enim nequaunt testes adhiberi. Et cum quis est impenitens occultus, non est contra eum ad vitiora procedendum. Nota, non dicit, si recidauerit, sed si te non audierit. Vult ergo Dominus testes, propter bonum peccantis: sed si non audient, propter bonum Ecclesiae. [die Ecclesia.] Non intelligitur dicendum Concilio. Nec enim concilia congregantur pro his criminibus sed die Ecclesiae, id est, praefato: accusando peccatorem, quod si tertio correctus a te, testibus, Ecclesia, non audit, habeatur ut infidelis, & haec pena excommunicationis ferri debet in criminisum, in participantem vero, non similiter, hi enim non eodem modo peccauerunt. [quatenus allegaueritis.] Vt non solum Petri, sed etiam cuiusvis praefati sententia, in sua diocesi timeatur. [duo ex vobis.] Non solum Ecclesia Romana: sed etiam quicquid alia duplicem habet potestatem, priorem iudicariam ligandi & soluendi, super terram, alteram impetrandi, non solum aeterna, sed etiam temporalia, ideo enim dicit, super terram, fiet illis. Non ipsi faciunt, sed fiet illis: modo conducatur. Cuius ratio, est Christus qui est in medio eorum, tribuens hanc efficaciam petentibus. Debet tamen haec congregatio fieri in nomine Christi, quia si congregatio humana fuerit, bona est: sed non gaudet hoc privilegio impetrandi. Hi vero soli congregantur in nomine Christi, quibus est viuere, Christus. [ibi sum.] Nescit futurum aeternus Deus. Sum quidem, non communi modo, sed etiam speciali, intus mouens, extra seruans, ut ipse dicit, cum eram cum eis, ego seruabam eos. [Eiusdem.] Erat antiquus mos uxorem vendere & filios pro debitis. Sed dubium est. Si conseruo non tenetur remittere seruus, cur cum Dominus damnat, non remittentem? Respon. damnauit seruum, quia non est misertus conserui.

Et item damnauit, quia cum non offerat strictus legibus, potuit punire eum, qui Domini libertatem contempsit: & conseruum in simili negotio despectit. Licet inferiores iudices non possent hanc ingratitudinem punire: [sic pater meus faciet vobis.] Igitur quis nostrum debet no. militatenta. Igitur si iustitiae rigor seruandus est nobiscum, nihil nostrum eximitur, quin vendatur ad satisfaciendum. Porro petit Dominus ab ingrato vniuersum debitum, non ut ante erat debitum: sed ut factum est materia ingratitudinis. Tanto enim maior fuit illa crudelitas, quanto fuit maius beneficium remittere di tantum debitum.

Glossa interli. [que alligaueritis.] Iudicio anathematis. [qua petieritis.] Pro salute conseruandorum. [in celis est.] Id est, in sanctis. [homini regi.] Id est, Christo qui hominum merita examinat. [oblatum est ei.] Populus Iudaicus, legi seruanda adstrictus, quam soluere nequibat. Iustus hic est seruare spiritibus immundis, Domino permittente. [omnia reddat.] Credendo viuide in te, qui finis es legis. [commiseris.] Id est, dignas misericordiae geres reputare. [tortoribus.] Id est, Romanis.

Glossa ordinis. [sum in medio.] Deus pax & charitas sedem in pacificis constituit, & unitatis merito omnia impetranda esse confirmat. [Dominus misertus.] Quia in aduentu suo omnia se remissurum pollicitus est: imò remisit, & a vinculis legis absoluit. Sed Iudaei gentes virgebant, ut debitum legis persoluerent.

Lyra. Duplex est correctio, altera ad conseruationem Reipublicae, & haec ad iudices spectat, altera ad conseruationem proximi, & haec ad singulos pertinet. Vnicuique enim mandatum est de proximo suo. [si peccauerit in te.] In te solum, alioqui peccata publica, publice sunt arguenda. Est vero hic procellus, ut in medicina. Vbi procuratur sanitas cum minimo, quantum fieri potest, dispendio. Maxime quia fama semel laesa, pessimus efficitur homo. [duos testes.] Ad facti probationem. Nota, si peccatum est in damnum fidei, vel communitatis, non est expectandum: sed denunciandum. Nota, offensa debet semper remitti: sed iniuria non ita: si ex ea sequitur in peccante ad peccandum facilitas: aut scandalum: aut omisio iustitiae. [procedens.] Per poenitentiam. [poenitentiam habet.] Commutando poenam aeternam in temporalem. [omnia reddat.] Faciedo opera

opera meritoria. [egressus seruus.] Per reciduationem. [narrauerunt.] Sancti petunt in oratione vindictam: non ex litore malorum: sed ex amore pauperum. [Vocatur.] In morte. [si duo ex vobis petierint.] Pater, persequerantur, pro se. [talenta.] Quia tanta est offensa, quantus offensus. [seruo nequam.] Non respondit seruus, quia post hanc vitam non est exculatio.

CAP. XIX.

Et factum est cum conseruasset.

Rigenes Homi. 7. Venit Iesus ad fines non ad medium Iudaeae. [Sequitur sunt cum turba.] Sequitur turba: at apostoli sequuntur Christum & propter eum relinquunt omnia. [tentantes eum.] Quis iam grauius, se tentatiferat? Porro tentatio erat, si diceret quatuor causa soluendum coniugium, & accularer eum, ut legis violatorem. Si diceret nulla causa soluendum, accusarent, quod cum muliere peccatisallucta conuincere inberet. [iam non sunt duo.] Vbi enim concordia est, ut alter princeps sit, alter obsequatur, non duo sed vnum sunt. Porro Christus cum synagoga seruauit quod hic praepit, reliquit enim patrem, cum quo erat in maiestate, reliquit matrem, id est, co. Iesum Hierusalem: & haec vxori, quam non reliquisset: sed illa eum reliquit. Porro haec carni nostrae Christus, & non duo: sed vnum, est verbum & caro. Mandatur vero ut quos Deus coniunxit, nemo separet. Quis enim hos separet a charitate Dei? [propter duritiam.] Moses fornicariam, non dimittere, sed lapidare iubet, Christus mitior permittit dimitti. Moses vero propter causam quam turpis vide retur vxor permittit dimitti, at Christus propter solam fornicationem. [non omnes capiunt haec verbum.] Gratia castitatis non apprehenditur a quoniam sed multis orationibus impetratur. [sunt eunuchi, nati.] Hi sunt frigidi a natura. [eunuchi facti ab hominibus.] Hi sunt qui propter philosophiam abstinent a venere. [alij propter regnum.] Hi non sunt omnes, sed quibus datum est. Nota alios fuisse eunuchos Pharaonis, hi nihil bonum generant: alij eunuchi boni, ut quire & edificat

Ierusalem, ut Eldras.

D. Hierony. [tentantes.] Vt diceret quauis causa soluendum coniugium, accusarent eum, quod predicator pudicitiae sibi esset contrarius. Si diceret non quauis causa, accusarent, ut violatorem legis. [masculum & feminam.] Vnam foeminam, non duas dixit ita adhaerebit vxori, non vxoribus, & item erunt duo, non tres, igitur pluralitas vxorū vitari docetur. [homo non separet.] Propter Deum separeari possunt, quando ex vtriusque consensu, ita habent coniuges, quasi non haberent. [propter duritiam.] Id est, num potest sibi esse Deus contrarius? ut in lege naturae vnicam, & in scripta duas admittat vxores? minime. Sed Moses videns facilitatem homicidiorum permittit repudiū, id fecit Moses, non ira Deus. [propter fornicationem.] Quia qui tenet adulteram stultus est. Ergo vbi est fornicatio libere fornicaria dimittitur. Ne vero sit calunnie locus, iubetur vir non coniugari, quasi dicat, si expertus es priores nuptias infelices, cur secundarum te obijcis periculo? [dicunt discipuli.] Videntes vxorem mille alijs viris pollui posse dicunt, non expedit nubere. [eunuchi facti ab hominibus.] Id est, quos vel captiuitas exequit, vel delicta mulierum, vel etiam qui ob cultū idolorum emolliuntur in feminas, vel haeretica persuasione. Qui ergo potest capere, metatur vires suas, & si pot, pugnet, triumphet.

Diuis August. tract. 9. in Ioannem, futuri erant qui nuptias damnarent, ideo Dominus dicit, non licere dimittere vxorem, nisi ex fornicatione, vbi prius ipsa, vxor esse noluit: marito fidem coniugalem nolens seruare. Idem lib. de continentia, probat castitatem esse donum Dei, ex hoc loco vbi dicitur, nisi quibus datum est, & ite, nemo potest esse continens nisi Deus det, & Paulus, velle vos esse sicut me, sed quisque proprium donum habet. Idem de adulte. coniug. lib. 1. c. 1. licet dimittere fornicariam, sed non licet alia ea viuente ducere, nam Luca 16. dicitur, qui dimiserit vxorem, & aliam duxerit, adulterium committit.

D. Grego. lib. pastoralis cura. 3. per. c. 29. Eunuchi sunt, qui compressis motibus carnis, affectum prauis operis abscondunt, hi me liorem habent in regno Dei locum, quam si liij, & hoc est canticum nouum, quod nemo: nisi illi, canere potest, scilicet, de carnis incorruptione, & hoc est quod non omnes capiunt, & ut difficile capitur, difficilius seruatur, perit enim si superbiat.

Pri. Tho. V 2 Diuis

D. Chrysost. Homi. 63. *[curant eos.]* Id est, integras plebes, id vero transcurrit Euangelista, iactantiam vitare docens, per hos vero qui curabantur, multis parabatur causa salutis: nisi Pharisæis, qui accedunt ad tentandum, pericula malum invidia, milles retusa aggredi non veretur. At Dominus respondet aliquando, cur me tentatis: ut maliciam eorum sibi notam ostendat, aliquando tacet, ut omnipotentia humilitatem adiungat. *[erunt duo.]* Vnum vni coniungit, ut sicut ex vna radice germinarunt, ita in vnum corpus coalescant. Qui tam sint inseparabiles, ut pater & mater prius dimitti debeat, adeo vni, ut vnum sint, ut ergo scelus est vnam carnem diuidere, ita & coniuges. *[cur Mose?]* Dominus non refellit Moysen, imo asserit illum sibi conuenire: sed propter duriciam cordis ita mandasse, regebat enim Dominus semper calumniam in caput eorum, probat vero propter duriciam id fuisse, quia ab initio non fuit sic. Si enim lex Moysi esset principalis, fuisset ab initio sancita. Iam Dominus ubi confudit Iudeos, legem statuit, ita enim solet confutis illis, legem aliquam sancire. Tunc discipuli ad exilicium proni, credunt facile esse non nubere, at Dominus inquit difficile esse, sed fieri posse. Sic enim cogita tecum. Si frigidus esses natura, aut vi exectus, ea certe voluptate careres: & nullam præterea mercedem habiturus, gratias agas igitur tu Deo, qui viuens sicut illi mercedem tantam habes: imò illi libidine acti, tristantur non potentes votum implere: tu cum letitia bonæ conscientia. Non loquitur tamen de membri mutilatione, qui enim se execat, maledictus est, ut homicida: ut qui operi Dei detrahat. Sanè quia ita libido non mitigatur, alius est libidinum fons, scilicet, cerebrum aut lumbi, aut ut ego credo, neglectus cogitationum, modestia enim mentis naturales cohibet motus. *[quibus datum est.]* Id tamen paratum omnibus est, qui volunt.

Genes. 2. Euthymius. *[et dixit, propter hanc.]* Verbum hoc, propter hanc relinquit homo, licet ab Adam dictum sit, quia tamen etiam Dei est, ideo à Deo dictum Christus asseruit. *[propter fornicationem.]* Nescitur enim cuius est factus, ideo separantur, reliquæ enim causæ curari possunt, non hæc.

D. Thomas. Tangitur hoc capite vita peccata, in continentia, & in paupertate. *[in finibus Iudeæ.]* Exemplum habent prædicatores ne in vno loco semper prædicent. Alij

enim ciuitatibus oportet me Euangelizare. *[accedunt turbae.]* Quærentes inferi oliuæ: cū essent oleastri. *[trans Iordanem.]* Quia per baptismum inferenda sunt. *[erunt duo in carne vna.]* Id est, in carne prolis, vel in vnum carnalem affectum, vel in vnum carnale opus. *[ab initio non fuit sic.]* Sicut Paulus aliquando loquitur ex Dei inspiratione, & non ex precepto: sicut cum dicit, de virginibus præceptum Domini non habeo: ita & Moyses cum libellum repudiij dedit, non accepit ex Domini autoritate firmata, sed ex inspiratione. An vero peccarent mortaliter repudiantes? aliqui dixerunt peccasse, quia Moyses repudium non mandauit, sed permisit, ut permittitur fornicatio. Alij contra, non peccasse, alioqui malè fuisset populo consultum. *[ut si fuerint.]* Et tunc vinculum matrimonij non dissoluitur sed thorus, matrimonium enim significat vinculum in dissolubile coniugij Christi cum Ecclesia. *[moecharum.]* Exprelse prohibetur duci alia, vti priore, alio qui quotidie vir uxori fornicationem impingeret, ut cum alia nuberet. Porro in lege veteri, relicta nubere poterat, aut priori marito, aut sacerdotibus. *[qui se castrauerunt.]* Non corporaliter, id enim prohibetur. c. ex parte, & c. significauit, de corp. vitiatis. Sed spiritaliter, quantum ad actum. *[qui potest capere.]* Sed contra, num non tenemus semper ad meliora? igitur omnes capere debent. Respondentem cupere esse meliores, scilicet, in affectu: non in effectu, qui enim non vult esse melior, ex contemptu consilij nollet, quod esset malum.

Simon de Calsia. lib. 10. c. 19. *[homo non separet.]* Nisi ex mutuo consensu, & etiam ante copulam, altero inuito, alter potest esse religiosus.

Hugo Card. *[migravit à Galilæa.]* Prædicator migrat, & relinquit mundum, nemo enim militans Deo implicat se negotij seculari. & nemo mittens manum ad aratrum, respiciens retro idoneus est regno. Vos enim de mundo non estis, & item super montem excelsum alcedite ut Isaia. 40. dicitur. *[relinquet homo patrem & matrem.]* Indicatur lege naturæ prohiberi nuptias inter filium & matrem, filia & patrem. Sunt enim hi reliquendi ad coniugium, id est, cum coniugatur filius matrem relinquit, igitur illam non ducat.

Cæteranus. *[relinquet homo patrem.]* Igitur inter parentes & liberos lege naturæ non est coniugium, reliqui omnes lege naturæ idonei sunt ad nuptias, licet non lege Ecclesiæ.

sic. *[erunt duo in carne vna.]* Antè quam sit copula, non sunt in carne vna, & ita non habent perfectum coniugium. Porro sunt in carne vna, quia est caro vtriusque, vtrique communis. Sicut qui exponunt res suas in comuni, sunt multi in re vna. Iam legitimi coniuges sunt in carne vna semper: sed vir cum meretrice est in carne vna ad horam, & significanter dicit, sunt in carne vna. Nam qui habent facultates communes non dicuntur simpliciter esse vnum in facultate: sed habere vnam facultatem, at quia caro est pars essentialis hominis, ideo simpliciter dicuntur, erunt duo in vna carne vtriusque, scilicet, communi, non ergo intelligitur de carne prolis, sed de carne coniugum. Porro libellus repudiij nec omnino in lege erat licitus, siquidem in eius poenam, maritus repudiatus puniebatur, ne repudiata repeteret. Nec erat illicitus mortaliter, ut habet Malachias, cum odio inquit habueris eam dimitte, dicit Dominus. Igitur per libellum repudiij ex Divina autoritate matrimonium dissoluebatur. *[non omnes capiunt.]* Viuere enim in carne & non secundum carnem, non est omnium: sed est Dei miserentis. *[qui se castrauerunt.]* Id est, qui sibi potestatem coeundi abstulerunt, tales sunt qui vouent castitatem, ut expeditius assurgant regnum celorum, calibes enim cogitant quæ Domini sunt. *[qui potest capere.]* Non dicit, qui vult capere. Si enim vis, sed in te non sentis constantiam ad capiendum, non es de numero eorum qui possunt capere.

Glossa interli. *[hæc vbi.]* Non uxori. *[erunt duo in carne vna.]* Non tres. *[ab initio non fuit sic.]* Id est, lex naturalis non ita habuit. Concordat verò Christus cum lege naturali.

Glossa ordin. Nulla causa dissoluit matrimonium, siquidem nos volentes illi subiecti mus, nisi esset suppositus seruus pro libero, aut esset consanguineus qui ducit consanguineam. Porro Moyses seruus in infirmitate: rudibus in quibus lex naturalis erat hebetata, permisit, non iussit.

Lyra. Indivisibilitas est de ratione coniugij, coniugium enim ordinatur ad prole educandam, hæc verò indiget educatione usque ad annum, ut minimum, vigesimum. Quid? quod in quavis ætate nascuntur hominibus filij? At etiam bruta cum filios educant, non separantur. *[patrem & matrem.]* Parentes cum liberis illegitimi sunt ad coniugium, coniuges enim debent esse pares. *[ad hæc.]* Per amorem. *[libellum repudiij.]* Non

scripsit Moyses repudiam, ut bonum, sed ut minus malum, nam & vsuras concessit cum extraneis: quæ mala sunt.

Tunc oblatis sunt ei paruuli.

Orige. Homi. 7. Quærebant multi, ut pueri tangerent Iesum, forsan credentes, eius tactu, liberandos à demonum incuria. Dominus vero sciens salutarem esse manuum suarum tactum, prohibet discipulos ne vetent pueros, diligit enim pueros factus ipse puer venit enim matella, donec staret super vbi erat puer. Sed aduerte, pro pueris non orat Dominus: sed eos tangit, maiores tangit, & pro eis orat.

Micro. *[discipuli increpabant.]* Credentes Dominum hominum importunitate posse lassari. *[tallum est regnum.]* Non dixit horum, sed tallum, non enim regnabit ætas, sed mores, merito ergo dicitur, malicia paruuli esto te: sensu perfecti.

D. Ambrosius lib. 8. in Lucam. Cur pueros aptos regno dicit quia sunt ignari vitiis, at non est virtus ignorare, sed contemnere. Non igitur pueritia, sed æmula virtutis, & puerilis simplicitatis bonitas, designatur. Non enim virtus est non posse peccare, sed nolle. Agnosce puerum. Cum maledice retur, non maledicebat. Est ergo in senectute pueri Dominum. Hi sequuntur Dominum dicentes osanna, lactentes plenius ex veribus Christi fugiamus superbiam, cui aduersaria est veritas, humilitas enim veritas est.

Diuus Chrysostomus. Homi. 63. *[increpabant.]* Dignitatis gratia, Dominus verò docens tumorem contemnere, manus imponit: & his regnum pollicetur. Nos igitur si regnare volumus, studeamus eam virtutem consequi. Ab omnibus enim passionibus vita paruulorum libera est. Si vapulant à matre, ei accedunt, matrem licet piosam, pro regina non commutant, ultra necessitatem, nihil querunt, panno lacte contenti sunt, rerum magnarum iacturam non dolent: neque venustatem admirantur, faciamus ergo nos voluntate, quæ faciunt paruuli natura. Hæc Dominus Pharisæorum arrogantia odians, docuit, ne discipuli etiam infollescerent, videt res se tanto pretio haberi, simul, ut versutia fugiamus: simplicitatem sectemur, sicut versutus Saul, David vero simplex.

D. Hilarius Cano. 19. Paruuli qui offeruntur gentes sunt. Discipuli prohibet, quia cupiunt

piunt prius Israel saluari, verat verò eos Dominus quia talium est regnum coelorum, impositione enim manuum, & precatione Christi (cessante etiam legis opere) essent accepturi Spiritum sanctum.

D. Thomas. Mos erat pueros offerre anti quioribus: qui benedicebant, & orabant pro eis, significantes benedictionem à Deo esse. Domino offerebant, experti quam eius ta-ctus esset salutaris. Hinc accepit Ecclesia vt parvulis dentur sacramenta: vt contra dæ-mones firmentur. Talium ergo est regnum, quia qui humiliatus fuerit erit in gloria.

Simon de Cassia. lib. 9. ca. 45. [ablati sunt ei.] Tanta erat vitæ sanctitas, doctrinæ dul-cedo, vt omnes ad se attraheret. Fert verò moleste quod fides offerentium, & parvulo-rum simplicitas veretur. [talium est regnum.] In regnum enim nemo nisi innocens ingre-ditur: aut si deliquit, ad innocentiam reuer-sus, ideo parvulos complexus est, indicans, neminem superna dignum benedictione, ni-si innocens. Sunt verò innocentes, aut qui innocentiam seruant: aut qui amissam, poe-nitentia recuperant: aut quæ in purgato-rio fiet.

Hugo. [nolite prohibere.] Noli prohibere benefacere eum qui potest, & si potes, ipse benefac. Herodiana crudelitas est, nascetum persequi puerum, & Aegyptiaca, natos oc-cidere parvulos. Tangit vero Dominus fla-gellando, vt Iob, manus Domini tetigit me. Consolando: vt Daniel. 8. Tetigit me, & sta-tuit in gradu meo. Beneficia conferendo, ac-cede fili mi, & tangam te.

Glossa interli. [finit.] Non est persona-rum acceptor Deus. [imposuisset manus.] Hu-miles sua benedictione dignos significat.

Et ecce vnus accedens.

Matth. 11. Origenes. [nemo bonus.] At contra, Chri-stus dicit, bonus homo de bono thesauro, & Angeli etiam dicuntur boni: Sed equidem Deus solus propriè bonus, reliqua sunt abu-sive bona. Rectè igitur, cum fecerimus quæ præcepta nobis sunt, dicamus, serui inuiles sumus, quia videlicet opera nostra sunt abu-sive bona. Sanè declinamus à malo, & facia-mus bonum. Sed hoc bonum collatum ad Deum, non erit bonum. Simul hinc discimus, quod li-cet Deus videatur mala facere, vt occidere, percutere, in his tamen bonus est: facit enim ea, vt sanet & viuificet. [si vis ad vitam ingre-di.] Est extravitā, qui est extra Christum,

ipse enim est vita. In quam intrat, qui absti-net ab operibus mortuis: verbis & cogitatio-nibus mortuis, hæ enim sunt quæ in die iu-dicii accusabunt, sicut bonæ defendunt, & quidem iuxta mensuram observationis mā-datorum licebit in vitam introire. [non furaberis.] Multi negotiatores admittunt furtum, tamen qui socij sunt, iuxta illud, si vi-debas furem, currebas cum eo. [hæc omnia ser-uaui.] Euangelium secundum Hebræos hæc addit, Dominum adolescenti respondisse, quomodo dicis te legem seruasse, cum mul-ti filij Abraham amici sint stercore, morien-tes præ fame, & domus tua plena sit bonis: tu tamen nihil mittis ad illos? Non ergo im-pleuerat ille mandata. [vende omnia.] Si vi-detur tibi difficile relinquere omnia: scito Tebanum quendam omnia reliquisse, vt li-berius viueret, & in actis Apostolorum, multi credentium ita fecerunt, vt Christo seruiret.

[Dubitum est. Num simul ac quis vedit om-nia perfectus erit?] Statim implebitur, non statim, sed paulatim. [abijt tristis.] Quā diffi-cile auellimur à bonis terræ? Ideo hic rectè dicitur adolescentens, non perfectus vir. [apud Deum possibile.] Qui camelum subiliare, & acum ampliare potest. [ecce nos reliquimus.] Pauca reliquit Petrus: sed Dominus eius af-fectum, quo omnia reliquit, aspexit. Secun-dò, reliquit Petrus retia, nauem, uxorem, fi-lios, sorte & possessiones. Tertio, reliquit Petrus se iactat, cunctas peccandi occasio-nes, vt sequeretur Christum, quæ vera iusti-tia est. [in regeneratione.] Cum, scilicet, coeli & terra innouabuntur. Siquidem in prima generatione nascimur sordidi, in iniquitati-bus concepti, in generatione secunda per ba-ptismum, nascimur mundi, sed in fide obscu-ra, in vltima verò regeneratione nascemur mundissimi. [duodecim tribus israel.] Hi enim tunc reliquis generosiores habebantur. Er-go qui omnia reliquerit cum Petro, accipiet promissā Petri. [centuplum accipiet.] In bo-nis, scilicet, spiritualibus vt si dimisit fratres carnis inueniet fratres in fide: imò & Ange-los, si continens fuerit. Si dimisit patrem, in-ueniet patres Episcopos, &c. [multi primi no-nissimi.] Intellegitur primo sic. Si iuuenis se-slinet, assequetur gloriam senum, & qui ignobilis est, fessinet, & fiet gloriosior quā generosus. Secundo sic. Gentes si credant, & pinguedinis oliuæ communicent, fient priores quam aliqui Iudæi. Aliqui, scilicet, nam Apostoli semper fuerunt primi. Ter-tio sic.

Roma. 11

Psalm. 49

Act. 4

Psalm. 50

Roma. 11

tiò sic. Angeli facti sunt primi, sed si homo contendat, eis superior esse in gloria potest, veniens ad habitationem coeli, quam illi de-feruerunt.

Diuus Hieronymus. Ille adolescens cre-debat Christum purum hominem, ideo do-cetur, quod comparatione Dei, nec sanctus homo bonus est, Deus verò bonus, Christus pastor bonus, Spiritus sanctus bonus dabit enim spiritum bonum. Igitur Christus no-men boni non renuit, sed nomen magistri si-ne Deo excludit. [hæc omnia custodius.] Fal-sum dixit. [si vis perfectus esse.] Igitur in no-stra est potestate, an velimus esse perfecti, si voluerimus: vendamus omnia, non partem, sicut Ananias, demus pauperibus, & sequa-mur Christum, ambulantes, sicut ille ambu-lauit, facilius enim relinquitur sacculus, quā voluptas. [abijt tristis.] Tristitia causa fuit habere diuitias, id est, spinas & tribulos, quæ verbum Dei suffocauerunt. [difficile diuites.] Quomodo igitur Abraham & Zachæus in-trauerunt? quia quando intrauerunt, diuites esse desierunt, difficile verò, non est impossi-bile, sed rarum. [perforamen acus.] Dices, er-go est impossibile diuitem intrare: Imò pos-sibile nam apud Isaiam Cameli Madiam & Ephra intrant per portas Ierusalem, sed depo-sitis prius oneribus diuitiarum: ita diuites si prius deponant sarcinam peccatorum pote-runt intrare. [nos reliquimus.] Magna fidu-cia Petri. Sed Dominus. (Non quia reliqui-sis omnia. Id enim Socrates fecit.) Sed quia sequuti estis me, in regeneratione, cum mor-tui surgent incorrupti, sedebitis vos iudican-tes eos qui non crediderunt. [qui reliquerit patrem.] Non enim venit Dominus mittere pacem, sed gladium & separare hominem à patre. [centuplum.] Id est, pro temporalibus spiritualia, quæ sunt velut centum ad vnū: vnde pauper Apostolus inquit, nihil habentes, sed omnia possidentes.

Diuus Augusti. sermo. 233. De tempore. Petis à Deo, & dicis, da mihi, ecce Dominus vult dare: & non habet vbi det, manus enim tuæ occupatæ sunt terrenis, dimitte terrena, & accipe coelestia. Da bona tua pauperibus, non enim perdis ea, sed seruas. Times ne quid tibi pereat: & non times, ne tu totus pe-reas? Idem Sermo. 205. Si perfectus esse nō viscerte serua mandata, bona habere vis, & bonus esse non vis, vllam vis habere bo-nam, & non animam bonam? [desijt tri-stis.] Pauperes caueant, ne vitijs repleantur, & vincantur à diuitibus sobrijs & pijs. Di-

uites verò habent Apostolum clamantem, 1. Timo. 6. vt diuites sint in bonis operibus, id est, vt fa-cilè communicent, Pharisei dabant deci-mas eorum quæ possidebant, at nisi abun-dauerit iustitia nostra plusquam Phariseo-rum, non intrabimus in coelum, igitur radix malorum est cupiditas, reuellis malas radi-ces è agro tuo, cur non ex anima tua? Idem lib. 13. confess. c. 19. Lauanini, mundi estote: Isai. 1. vt appareat arida, quæ vbi apparuerit, vitijs, scilicet, relictis, tunc germinet terra herbam virentem, id est, dilectionem proximi, tum extirpa dumetum syluosa avaritiæ, vnde quæ possides, implere frugibus, dando pauperi-bus: tum sequere Dominum, si vis perfectus esse, & sapientiā inter perfectos loqui. Idem 1. Corint. 13. libro. 50. homil. homi. 34. Non est perfectus qui reliquit omnia. Nam Petrus omnibus relictis, negauit Christum. Sed ille perfe-ctus est, qui omnibus veditis sequitur Chri-stum, discens ab eo, vt humilis sit & mitis. Idem de contemptu mundi. c. 6. Nolite di-ligere mundum, vt quid enim diligitis vani-tatem, at sunt omnia vanitas, & quid filius Ecclési. 9 hominis nō habet vbi caput suum reclinet. Cum tamen vā diuitibus, facilius enim est perforamen acus camelum intrare, quam di-uitem in regnum coelorum. Siquidem nemo potest duobus Dominis seruire, & nisi quis renuntiauerit omnibus, non potest meus es-se discipulus. Idem lib. 1. de. q. Euangelio-rum. c. 26. quomodo discipuli dicunt, quis po-terit saluus heri, cū tamen pauci diuites sint de quibus dicitur, quod non intrabunt in coe-lum: Respon. quia qui talia cupiunt in nu-merum diuitum habendi sunt. Idem de orando Deum. Discipuli contristati sunt, non pro se, quia pauperes erant: sed pro to-to orbe. Tunc Dominus, eos consolatur, fa-cile id esse apud Deum asserens, quia Za-chæus, & alij diuites contemptores rerū tee-renarum, finita cupiditate, facti sunt diuio-res. Idem Episto. ad Hilarium. q. 4. Dixe-runt quidam diuitem non posse saluari, nisi omnia vendat. Contra Augustinus arguit, Abraham diues, saluatus est. Respondent il-li, diuitias licuisse in veteri lege, non verò in noua. Contra, inquit, Augu. Quia Dominus non dixit, si vis saluari, vende omnia: sed si vis perfectus esse, vende, & Apostolus non dicit, præcipe diuitibus, vt omnia vendant, sed præcipe diuitibus ne se extollant, facile communicent: quod sine opibus fieri ne-quit. Respondent illi, Dominum dixisse, ita intraturum diuitem, sicut camelum, ergo si Pri. Tho. V 4 non

1. Timo. 6.

Matthæi. 5.

1. Thimo. 6.

Isai. 1.

Genes. 1.

1. Corint. 13.

1. Corint. 13.

Psalm. 5

Ecclési. 9

Matthæi. 6.

Luc. 14.

non se exoneret diuitijs, non intrabit. Contra Augustinus. Quia Dominus dixit, quod est homini impossibile, Deo facile esse, facile igitur Deo erit diuitem cum diuitijs in regnum admittere. Si diues, scilicet, non superbiat, nec confidat in multitudine diuitiarum suarum. Ita enim iubet Dominus dimittere diuitias, sicut uxorem & filios, at hos nemo dimittere cogitur, nisi esset vxor infidelis, quæ ad negandum Christum prouocaret. Sat enim est habere animum paratum, ad dimittendum cum esset necesse: ita nemo cogitur dimittere diuitias. Sat enim est habere animum paratum ad dimittendum, cum necesse fuerit, hic verè renuntiavit omnibus. Hic si thesaurizat in celo, si facile communicet, si hospitalis sit, si nudum operit, pauperi subuenit, intrabit in regnum, & licet non sedebit ad dextram Christi iudicaturus: stabit tamen ad dextram iudicandus, beati enim misericordes, quia ipsi misericordiam consequentur, & licet iudicium sine misericordia fiet ei, qui non fecit misericordiam, at misericordia superexaltat iudicium: ergo vos qui ad maiora contenditis, minora ne damnetis. Alioqui quomodo Christus præcipit amicos facere de mammona iniquo? & Paulus iubet dare carnalia, ut recipiant spiritualia? Et tandem, qui diuites damnant, ab eis alimenta recipiunt. Idem libro. 20. de ciuita. capitul. 5. Sicut vniuersitas iudicandorum significatur per 12. tribus Israelita vniuersitas iudicium significatur per duodecim sedes. Ideo non soli Apostoli erunt iudices: sed qui Apostolicam vitam sequuti sunt, ut Paulus. Idem libro. 2. quæstio. Euange. capitul. 47. Diues hic dicitur, qui terrenorum cupidus est. Porro Camelus dicitur Christus, nostris peccatis oneratus facilius est ergo hunc Camelum per foramen passionum pungentium introire, quàm diuiti illi intrare in regnum, non enim intrabit, nisi conuersus fuerit à cupiditate, ad charitatem, conuerrere verò est Deo facile.

Diuus Ambrosius libro. 8. in Lucam. 18. Hic Phariseus non debuisset Christum magistrum bonum dicere: sed vel Deum bonum, vel ipsum absolutè bonum. Non in parte bonum, sed in toto, & ideo Christus addit, nemo bonus nisi Deus, indicans, malè illum dixisse, qui Deum non esse credidisset. Iam sicut cum dicitur, non est qui faciat bonum, id non intelligitur de Deo, Deus enim non est vnus de numero: ita cum dicitur, nemo bonus nisi

Deus, Christus non intelligitur, Christus enim non est vnus omnino de nobis. Sicut enim à Deo non excipitur: ita nec à bono, arbor enim bona bonos fructus facit, ita pater bonus, bonum filium genuit. [facilius Camelus.] Vt non iactet se diues in diuitijs suis. In typo verò, Camelus est populus Gentilis deformis & vitijs oneratus, hic facilius per viam arctam Christi (qui acus est, scissa nostræ naturæ sarcina) quam populus Iudeorum diues in lege, egenus in fide. Rursus facilius publicanus intrat per foramen acus confessionis suæ, quam Phariseus ille superbus.

Diuus Gregorius libro. 35. mora. capitul. 17. Camelus significat gentilitatem vitijs deformem. Supra quam Ecclesia sedes, dum videt Isaac venientem vespere, (idest, Christum in fine temporum venientem) protinus de camelo, (idest, vitijs descendit) ut fecit Rebecca. Idem libro. 11. capitul. 30. Non soli Apostoli erunt iudices: sed etiam qui ex charitate, possessa reliquerit. Tunc erit nobilis vir Ecclesiæ, sedens cum senatoribus terræ, & implebitur illud, Dominus ad iudicium veniet, cum senioribus populi. Idem libro. 15. capitul. 7. [centuplum accipiet.] Quia & si nihil habeat, ipsa tamen mentis perfectione nihil querit habere, igitur centum significat perfectionem spiritualem, quam inuenit, qui omnia deserit.

Diuus Basilii Epistol. 141. Ad Cesarianos. [nisi vnus Deus.] Dicitur, vnus, vel, solus, aliquando personam dicit, ut, solus Paulus ascendit in tertium cælum, aliquando naturam dicit, ut, qui solus habet immortalitatem, idest, cuius natura sola est immortalis, & ita nemo bonus nisi solus Deus, idest, nisi natura Diuina. Idem homil. 7. Contra auaros. Mentitus est hic adolescens diuitiarum copiam habens, & iactans se curam proximorum habere. Cura enim proximorum, diuitiarum consumptrix est, & qui amat proximum sicut se, non plus illo possidebit, & sanè diuitiæ non sunt ad necessitatem: sed ad pompaticum excessum.

Diuus Chrysostomus. Homil. 64. Non erat hic adolescens simulator, ut multi dicunt, quia iuxta Marcum, genu flexo Dominum adorauit. Erat tamè cupidus, at radix omnium malorum cupiditas. [magister bone.] Putabat Christum esse vnum de magistris. [nisi Deus.] Non dixit, nisi pater, sed, nisi Deus, ut intelligeremus, quæ essent vera bona, & Deum

Deum esse radicem omnium bonorum, simulque ab adulationis vitio fugere docuit. Nota adolescentem fuisse cupidum cœli, non verò tentatorem, ideo querit, quid faciam? tum Dominus, serua mandata, tum ille, quæ? tum Dominus explicat, & ille, superest ne aliud? tum Dominus, premia proponit ante certamen. Ille verò tristis abiit, erat enim verè pauper, pauperior enim quiuis sit, quanto plus habet. [quam difficile est diuitem.] Id est, pecunia detentum. Iam si qui sua non dat, non intrat, quid faciet, qui rapit aliena. [facilius est camelum.] Explicat impossibile esse, quod dixerat difficile, ut discipuli non verecundarentur paupertati hærere. [Deus facile est.] Igitur tu, rei magnitudinem attendens, ora ut Deus gratia det, quæ opes proicias, & sordida cupiditate non supereris. Nā qui habet febrem quo magis bibit, eo magis eam accendit. Sitim diuitiarum in explebilem, notauit sitis illa diuitis in inferno. Despicie stultam opinionem, qua credis te posse diuitijs satari. [eccenos reli.] Quid reliquisti Petre? Non pro me, inquit, peto, sed ut pauperum turbam, ex sermone Christi instruat, scilicet, quod non sint minus habuit, quam si multa reliquissent. [vos qui reliquistis.] Quid de Iuda? Respond. promissio nes Domini intelliguntur, nisi quis se illis indignum effecerit: sicut & comminationes, nisi se corrigat: & ideo adiecit, & secuti estis me: nam Iudas non est secutus. [duodecim tribus Israel.] Apostoli iudicabunt Iudeos, dicturos, non potuisse seruare Christi præcepta, tunc producentur testes Apostoli, qui ex eadem gente, illa seruauerunt. [centuplum.] Apostoli & alij credentes, non solum habuerunt fidelium bona, sed & ipsos fideles, ita enim Paulus. Oculos etiam mihi dedidistis. [qui dimiserit uxorem.] Nō iubet dissolui matrimonium, sed religionem ceteris antepone, ut cum dixit, qui perdidit animam suā inueniet eam.

Euthymius. Non erat adolescens fictus: nam Marcus dicit, quod Christus dilexit eum. [nemo bonus.] Deus est natura bonus, ideo mutari non potest, reliqua sunt bona per voluntatem, ideo mutari queunt. [hæc omnia custodiri.] putabat enim se proximum diligere sicut se, si nullum ei damnum inferret, non credens esse necesse, diuidere cum illo possessiones, hoc enim Euangelicum est. [habebis thesaurum.] Si thesaurum perdis, thesaurum inuenies: & meliorem, quia in cœlo. [per foramen acus.] Non capit acus augu-

stia camelum, nec capit arcta Euangelij via diuitem seruientem diuitijs, oportet igitur repellere tumorem, & attenuari, per voluntariam paupertatem. [Apud Deum omnia possibilia.] Dices, num ergo facere malum Deus potest? Respond. facere malum non est potentia, sed infirmitas. Nam David dicit, Psal. 15. Multiplicate sunt infirmitates eorum, id est, peccata, & Aposto. Cum essemus infirmi, id est, peccatores. [eccenos reli.] Domine nos non vendidimus nostra, nec pauperibus dedimus, ut tu dicis, sed simpliciter reliquimus, quid erit nobis? [centuplum.] Habebit enim fidelis qui eius curam agant: velut si eius mater essent, aut pater, habebit etiam fideles, qui ei seruiant, ut vxores solent, filios verò, scilicet, alios suos discipulos. [primi nouissimi.] Vt neque qui præponuntur extollantur: neque qui despiciuntur, despondeant animum.

Diuus Hilarius Cano. 19. Adolescens hic erat Iudaicus populus, iactans legis impletionem, verè adolescens, immaturus: moribus inuenis. [quid faciendo.] Iudæi enim salutem suam in factis statuunt. At nos primum in fide, hoc enim est opus Dei, ut credatis, mox est operari. [serua mandata.] Nō est satis ea discere. [hæc custodi.] At nihil custodierat, siquidem Christum non adorauerat. [quam difficile.] Id est, quam rarum, nō enim criminis est, habere, sed modum in habendo non retinere, sed periculosa res est velle discere, simulatus enim Dei rem huius seculi, sine vitijs non assequetur. Camelus gentes significat, vestimento Baptiste assutas. Camelus verberibus obedit, ieiunij est patiens, oneri succumbit: ita & gentes. Accus est prædicatio Euangelij, per quam corporum vulnera alluuntur, dissata vestiu retextuntur, mors ipsa compungitur. Per hoc ergo Euangelium facilius gentes intret, quàm opulencia gloriantis in lege. [quis potest saluari?] Scilicet in lege, & ideo tristes facti sunt: legem enim amabant, sine qua neminē credebant, quis enim credidisset salutem ex cruce pendere. At hoc impossibile hominibus, fecit facile Deus. [centuplum.] Omnes qui sequuntur Christum centesimum fructum consequentur, qui in centesima oue cum laticia expletur, quom perfecta terra vbertas consequetur.

V. Beda li. 3. in Marcum. c. 10. [quæ difficile.] Alij nō habent diuitias, & eas amant, alij habent, sed nō amant: alij nec habent nec amant: hoc est status tutior, ut q sunt mudo crucifixi. Vnde To. primus V 5 Salo

Glossa interliniali. [circa undecimam.] Ipse tunc venit: qui ante erat locutus per prophetas. [procurator.] Id est, filio, cui dedit omnia Pater in manus. [volo & ist.] Gratia est, quod cōqualis, & concorporalis fiat populo Iudæo, gentilis populus. [multi vocati.] Ad fidem. [pauci electi.] Ad regnum. Glossa ordina. Vineam est Ecclesia, quæ ab Abel, ad vltimum iultum, quot sanctos protulit, tot palmites misit, & post murmuratio nem accipit denarium, id est, post longa lim bi tempora, vel etiam, quia Iudæi se gentib⁹ præferebant initio Ecclesiæ.

Lyra. Prælati sunt hi operarii, qui deberēt continuo operari in Ecclesia sua: & sine emu latione. [quid statis.] Ad gentes specialiter id dictum est, hos enim nemo conduxit, ne que propheta, nec lex. [camfero.] Id est, cum tempus gratiæ aduenisset. [redde mercedem.] Id est, gratiam, & dicitur merces, quia est in choatio gloriæ, quæ est merces. [incipiens a nouiss.] Quia Ecclesia pro maiori parte con siliit, & fundata est ex gentibus. Cum tamē Iudæi credidissent se maiorem gratiam habi turos, vt habetur Acto. 10. 11. [non facio tibi in iuriam.] Ita Dominus reuelauit Apostolis, quod non faciebat iniuriam Iudæis, dando gratiam gentibus. [vniuersorum.] Id est, colle ctioni illorum. [nonne ex denario.] Fides ha bet pro mercede gratiam, quæ licet non ca dat sub merito, eadē tamen eius augmentū. [pauci electi.] Omnes Iudæi vocati sunt, sed ex eis pauci eliguntur.

Et ascendens Iesus Hieroso.

Origenes. Promptissime ascendit Iesus ad pericula, ita Paulus, paratus non solum liga ri, sed & mori. Quando verò ascendendum sit ad mortē, & quādo fugiendū ē ciuitate in ciui tatem, sapiens est cognoscere. Et nunc etiā traditur Iesus ad illudendum, quando Chri stiani illuduntur, & quando liberati homi nes, Christi vitam contemunt. [ad dexterā tuam.] Non est mentio de aliqua corporali sede: sed dicitur Christus sedens in sede, id est, in gloria sua, quam habuit ante quā mun dus cōderetur. Porro qui plus habituri sunt gloriæ, sedebunt a dextris, qui minus, a sini stris. [calicem meum.] Quidam dicunt idem esse calicem, & baptismum. Sed non ita est. Calix enim est ipsa passio & perpessio dolo rum, hunc calicem accipit Dauid, pro omni bus quæ ei retribuit Deus, & calix hic dici-

tur, pretiosa mors in conspectu Domini. Qui igitur dolores accipit, nihil ex eis rei jciens, calicem accipit nihil euomens. Porro quia ita dolores bibens, remissionem pecca torum accipit, ideo baptismum recipit, vt e nim baptismus delet peccata: ita & marty rium, dicente Domino, qui me confessus fue rit, confitebor ego eum. Secundo, sicut Chri stus habet escam: ita & habet Potum. Escam est actio virtutis, potus & calix, est cognitio veritatis, dictum enim est. Seminate vo bis ad iustitiam: postea vindemiate fructum vite. Prius agat, deinde illustrabitur, ideo Dauid inquit. Calix meus inebrians, quam præclarus est. [sit vester minister.] Prælati si volunt esse maiores, non sint timori: sed sint in humilitate paruuli. Sint vt Christus, qui non venit ministrari: licet ei aliquando An geli ministrant.

Diuus Hieronymus. Audierat mater Ze bedeorum, Dominum die tertia surrecturū, huius regni sperati cupidine petiit. [quid vis] Non ex ignorantia interrogat: sed vt olim in terrogauit. Adam vbi es? & item, vbi posui stis eum? [calicem meum bibetis.] Non defuit Ioanni animus ad martyrium. Siquidem in ollam feruentis olei coniectus fuit. [non est meum dare.] Non enim est acceptio persona rum apud Deum. Quare regnum non datur persone, sed vite, qui se eo dignum exhibue rit, percipiat. [Iesus vocauit.] Humilis Ma gister: nec illos audacis, nec hos accusauit in iudicē.

Diuus Augustinus libro primo de Trini tate capitu. 12. [non est meum dare.] Hoc in telligitur de Christo in forma serui. Suum enim est dare, in forma Dei.

Diuus Gregorius libro tertio dialogi cap. 26. Cum Ioannes non sit passus martyrium: bibent verò calicem, necessario sit, martyriū non solum esse a tyrano, sed esse etiam eum animus ad martyrium flagrat. Imò & hi qui carnalibus desideriis resistunt, pacis tempo re martyres sunt. Deo enim se in suo corde mactarunt.

Diuus Chrysostomus homilia. 66. [ecce ascendimus.] Quia facile obliuiscerentur eo rum quæ volebant, crebrius memoriam pas sionis renouat. Secretò verò, quia non erat tempus publicè referendi. Publicè etiam di xit, soluite templum hoc, vt discipuli non ignorante, sed volente eū inisse selet ad pas sionē. Porro secundū Lucam verbū hoc erat occultū, quia licet de morte esset apertū, erat tamē de resurrectione secretū. Nō enim intelli gebāt,

gebant, quomodo vnus seipsum resuscitet. [accedit mater filiorum.] Videbant filij Zebe dei se alijs aliquando prælatos, credūt nunc facile se prælationem impetraturos, tempus verò credebant idoneum, ascendente Domi no Hierosolymam, vbi regnum futurū exi stimabant. [potestis bibere calicem quem ego.] Ad calicis participationem allicere: nam par ticipatione calicis Christi, calix dulcor fit. [baptisma baptizati.] Loquitur de baptismo indicans suū sanguinem futurum esse omni bus baptismum. [passurus.] Respondent ne scientes, quid dicant, scilicet petenti solum ad postulata. [calicem meum bibetis.] Magna ista corona afficiemini. [sedere a dextris.] Non loquitur de sede illa & throno gloriæ in qua Christus, vt Deus & vt homo sedet, hic enim nulli datur, sed de loco illo honora tiori, quem illi petebant: quem locum dicit Dominus non esse suum. Vt si iudex certa minis rogetur, vt det premium alicui amico: Respondebit, id non est meum dare, nisi illi qui vicerit. Ita Christus docet, si vis prima tum, primum in gratia, dein in proprio labo re cōfide, qui enim in grā & labore præcedit, præcedit ad premium. Vbi verò discipuli videt duos fratres reiectos, audent & ipsi proferre iram suam, quam non protulissent prius: vt qui Christum amabant. Quibus Dominus. Tyrānica passio est, primatum querere, qui primatum querit ipse sibi de decori est: nam apud me, qui solus est is primus est, vt in me videtis, qui me infra omnes deiicio con traria igitur via procedite, si vultis thesauri: ne thesaurizetis: si vultis lætitiā, lugete: si primatum, humiliamini.

Enthymius. [tertia dies sur.] Vbi tū stia dixit, consolationem subiungit, vt dum illa vident, hanc expectent. [vt sedeat.] Au dierant Dominum dicentem, quum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, sedebi tis & vos. Crediderunt sedem gloriæ esse se dem regni, quo Hierosolymis esset regnatu rus. Se ergo, cum honorari præ ceteris vide bant: Petri ne honorē præteriret timebāt. Prius verò ipsi accesserunt, Deinde eorum mater. [nescitis.] Hoc enim tempus non re quieci est, sed afflictionis & cadis. [calicem meum.] Calicem vocat mortem suam, vt po te lato animo pro hominibus susceptam. [non est meum.] quia cathedram dextram & sinistram Petrus & Paulus habent. Non est meum verò, non est impotentia, sed iustitia: non enim datur gratis, vt vos gratis dari petitis. [Decem indignati sunt.] Vides inui-

dentes, & de primatu contententes. Postea mutuo primatum concedent. [non veni mi nistrari.] Non capio vt mihi ministretur. [pro multis.] Id est, pro omnibus.

Venerabilis Beda in capitul. 10. Marci. [ecce ascendimus.] Dementia Gentilium confutatur. Cur enim eius crucem derident, qui crucis fuit præscius, & crucem intrepidi dus adiit? [meum bibetis.] Ioanni coniecto in dolum animus martyrii non defuit. [da re vobis.] Non est meum dare superbis. De finite esse quod ellis, vt accipiat quod pe titis.

Idem in Luca. 18. Apostoli crucem Chri sti non intelligunt: at pharisæi facile intelli gunt, quia quod amor Apostolis abscondit, pharisæi inuidia pandit.

Diuus Thomas. [Assumpsit duodecim.] Nondum enim Iudas malum conceperat. [Hierosolymam.] Non enim capit prophe tam perire nisi Hierosolymis & recte. Erat Christus sacerdos, debuit hostiam in tem plo offerre: erat Rex, debuit in ciuitate re gali regnum obtinere. Porro cum tria sint quæ homines cupiunt (honorem) illi illu serunt. Factus sum (inquit) in derisum tota die (Delicias) illi flagellauerunt, faciem Ieremi. 10. (inquit) meam dedi percutientibus, genas Isaiæ. 50. meas, vellentibus, (Vitam) illi occiderunt morte, & morte crucis. [mater filiorum.] Vo cabatur Salome. [petens aliquid.] Petitiō hec confusa est, quæ non debet admitti, vn de Herodes confuse, male promissit. Recte igitur Dominus, quid vis, exprime quod ve lis. [nescitis.] Quia temporalia non debue rant petere. Secundo. Nec tantam eminē tiam, nulli enim Angelorum dictum est, se de a dextris meis, Tertio. Et id iam erat Apo stolis concessum, eo verbo: sedebitis & vos, super sedes duodecim. [contristati.] Inter su perbos semper sunt iurgia. [reges gentium.] Prover. 17. Gentēs erant abominabiles: ideo earum mentione, horrorem illis incutit. [dominan tur.] Subijcere subditos, ac si essent serui, malum est. [sicut minor.] Seruus enim quicquid est domini sui est: & ita prælatus, quod est, suæ Ecclesiæ est, ita Paulus, cum li ber essem ex omnibus, omnium me seruum feci, & item, nōs autem seruos vestros pro pter Christum. [sed ministrare.] Ita inquit Paulus, dico Christum ministrum fuisse cir cuncisionis, & ipse inquit, ego in medio ve strum sum, sicut qui ministrat. [pro multis.] Quo ad efficaciam, pro omnibus, quo ad sus ficientiam.

Simon

Simon de Cassia. li. 7. c. 29. Calix dicitur passio: quia cito calix bibitur, liquidum, em est, & facile dilabatur, & perpetuum esse nequit, quod calici infunditur. Homines enim perpetuo torquere non possunt. Item calix sumitur pro portione, quia & si amara sit, salutaris tamen est, ideo calicem salutaris accipiam. Reliqua vide sup. c. 18.

Psal. 115.

Diuus Bernar. in festo S. Michaelis. Nihil mirum, si omnes Angeli sint in ministerium missi, cum Dominus Angelorum venerit ministrare. Bonus minister Christus, sua alacritate omnes vincens, ut qui vinctus sit oleo exultationis. Ideo salit in montibus, & transiit colles.

Canti. 2

Hugo. [secr.]. Contra hypocritas, qui cum ad poenitentiam vadunt, volunt agnoscere. [ait illis]. Quia facienda sunt reuelari piji debent, ad consilium. [ut duo filij]. Satis parentes ostendunt se parentes esse corporum. Siquidem salutem animarum nemo eorum nec dono, accipere vult pro filiis suis. Corporalia enim illis, non spiritualia cupiunt. [meu libetis]. Non est impar meritum Abraham co iugati, quam Ioannis sine nuptijs: ita nec est impar Ioannis qui passus non est, & Petri qui passus est. [sed quibus paratum est]. Parasti in dulcedine tua pauperi Deus. [ministrari]. Humilem spiritu suscipit gloria Prover. 29. Erit enim, qui humiliatus fuerit erit in gloria. [animam suam]. Dilexit enim nos, & lauit nos sanguine suo. [pro multis]. Proprio filio non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum.

Psal. 67.

Iob. 11.

Apoca. 1

Roma. 8.

Gaietanus. [non est meum]. Non veni secum hunc statum distribuere sedes, hoc enim iam est ordinatum a patre meo. [dominantur]. Id est, ordinant statum suum, ut dominentur, ut compellant, vos non ita, vestrum principatum ordinate ad ministrandum, ac si dicat vos queritis celsitudinem: at Ecclesiastica celsitudo est ad seruiendum. [ministrare]. Non fuit Christi intentio venire, ut sibi homines seruirent, sed ut ipse ministraret, non in corporalibus, sed spiritualibus, licet ad hac exequenda, ieiunaret, sudauerit, &c. Ut ergo seruiat quicquid est, Domini est, ita dominus ad erogandam animam pro hominibus venit. Vico etiam ministerio seruiant prelati, etiam usque ad animarum erogationem, egregie vero dicit, dare animam, in redemptionem. Liber ipse dat animam, in pretium, ut serui liberentur.

Glossa inter. (tertia die.) Ut tam cito resurrectionis scandalum crucis releuaret. (possu-

mus.) Inexperti promittunt, quod experti formidarent. (sic minister.) Non primatum ambiendo, sed humiliter deuitando. (sicut filius hominis.) Cuius uerbis non creditis, opera erubescite.

Glossa ordi. (ad illudendum.) Vesciamus nos qui per delicias cecidimus: quanta amaritudine redire debeamus.

Lyra. Apostoli cum Iudaeis creditur Messiam regnatum temporalem: ita enim dicunt. Quando restitues regnum Israelis: Ideo praeminentiam in eo regno querunt. (calicem meum.) Licet Ioannes & ceteri non fuerit, relegatus tamen fuit. At exilium est mors quaedam civilis. (sed quibus paratum est.) Id est, vere humilibus.

Etegreredientibus illis.

Origenes Homi. 13. Descenderat Adam in Ierusalem in Iericho, descendit etiam Christus in Iericho, ut ibi lucraretur multis, sequatur enim sunt eum turba multa. Duo caeci sunt Iudas, & Israel, a tempore Ieroboam diuisi. Sedenti iuxta viam, id est, iuxta legem, nihil aliud de Christo intelligentes, nisi quod esset filius David. At turba Christiana eos increpat, volens non solum esse filium David, sed etiam Dei. Tunc Dominus stat, ut fons benedictionis ad eos perueniat. (vocauit eos.) Hoc est principium beneficii.

Diuus Hierony. lib. 3. Multi latrones erant inter Ierusalem & Iericho, vulnerantes eos qui per eam viam transibant. Hos igitur vulneratos ut sanaret Christus, venit in Iericho. Simul ut turbam secum traheret, nisi enim ad humilia descendisset, populus mansisset in tenebris, & umbra mortis. Caeci sunt, qui dicere non possunt, in lumine tuo videbimus lumen. Duo vero sunt, Pharisei, scilicet, & Sadducei, vel iuxta alios, nouus & antiquus populus, qui per se videre non potest. Quod si caeci sunt Iudei, quos arguit Christus, his dicit Christus ne increpent, neque superbiant contra radicem suam. (stetit.) Quia caeci per illam praerupta viam sequi Christum non poterant.

Diuus Augusti. lib. 1. q. Enange. capi. 28. Egressio ab Iericho est resurrectio & ascensio Christi, sequuntur turbae, id est, multi populi. Duo caeci de utroque populo sunt, coherentes perfidem dispensationi temporali Christi, secundum quam via est: & desiderantes aliquid de eius eternitate percipere. Cupiunt vero

Acto. 11

Psal. 115

Roma. 11

vero impetrare per transitum Christi, id est, per ea quae gessit viues & transiens inter nos. Hi tandiu clamant, id est, tandiu orent, quandiu temporalium desideriorum turbas vincant, quae eos auocant, ne clament.

Idem Ser. 18. de verbis Do. Christus medicus salutis aeternae per miracula minora, quae tunc temporaliter edidit, maiores quas nunc edit sanitates significauit, quanto, scilicet, maior est animus corpore. Nunc non illuminatur caeci, nec viuificantur mortui: sed mortui, & ei, surdi in anima sanantur, de his mortuis Paulus. Surge qui dormis, exurge a mortuis, de surdis, qui habet aures audiendi audiat, de his oculis, beati mundo corde. Et sanet tota cura nostra, praedicatio Euangelium, sacramenta, in hoc sunt ut purgetur oculus cordis, videatque lucem sanus, quam sustinere nequit infirmus. Si quid in oculum corporis incidit, non quiescimus, donec auferatur. incidit in animam cupiditas auaritia. &c. & tacemus. Erat lux grata Ade sano, sed se abscondit a luce iam infirmus. Ergo qui mortuus est interioris, is surdus est & caecus. Humilissimi caecos curat Iesus. Transibat Iesus cum temporaliter viuebat. Duo caeci, sunt Iudas & gentes, nam & has curabat Dominus, ut Cananensem, & Centurionem. Transiente Iesu hi caeci per fidem clamant, per fidem, scilicet, humanitatis. Siquidem non est satis credere in Deum, nisi in Deum hominem credas. Clamat vero, non qui voce perstrepen-

Ephes. 5.

Matth. 13.

Matth. 5.

Matth. 8. 13

1. Cor. 5.

Tob. 4.

te: sed qui operibus congruentibus clamat ad eum, id est, si contemnat mundum & voluptates. Vbi vero contemnere inceperit, cognati & affines eum increpabunt, & dicent. Tu insanis, nimis es, an non sunt etiam alij Christiani. Mali igitur Christiani, quorum turba multa est, bonos prohibet, ne clament. Clament vero hi, non auctoritate barbarum ducantur. Qui enim clamando perseuerarint, hi videbunt lucem, id est, Christi diuinitatem, quantum in hac vita videri potest. Ita Paulus, & si Christum secundum carnem non uimus, nunc tamen non nouimus. Diuinitas vero Christi stat, & non mutatur. Fratres credite dum non videtis, clamate ut videatis, gaudet enim oculi dum vident lucem: dolent, dum videre nequeunt, & quidem elemosynae non linunt ire in tenebras interiores. Iam hi caeci in turba auditi sunt: ita nos non fugiamus ad haereticos ab ecclesia, ubi turba malorum est. Nam ut turba quae caecum prius prohibuerat, postea inuabat, dicens, vocat vos: ita & mali qui prius prohibebant,

postea perseuerantem laudant.

Diuus Chrysostomus. homi. 67. [illi magis clamabant.] Constans animus, quo magis veretur, eo magis acceditur, & ut caecorum feruor magis monstraretur, carpi eos Dominus linebat: ut & curatione digni videretur. Porro, quauis viles sumus, ut hi caeci, si feruenter clamamus etiam sine mediatore, audiemur. Quauis vero Deus sit ad dandum aliquando tardior, & licet nos impediatur turba, nos tamen a clamore non celsimus. [quid vultis.] Ut fides illorum monstretur, id interrogat, quauis enim sola gratia curet, curatione tamen dignos querit. Tales hi se ostendunt, ante curationem, constantia, & clamore, post eam, gratitudine. Hi enim sequuntur Christum.

Diuus Hilarius Cano. 20. Iudaei prohibent caecos hos, ne Christum filium David praedicent: ut verum sit illud: in iudicium ego veni, ut videntes non videant, & caeci salui fiant.

Venerabil. Beda. in capit. 10. Marci. Christo ascendente in caelum, multa sanctorum turba eum comitatur. Tunc populus gentium sedet caecus, sine veritatis lumine, veri Dei cognitionem mendicans. Intenti enim erant ad sciendum, quis verus Deus esset, ut de Centurione monstratur. Hunc caecum Iudas increpant, & malorum turba vetat. [vocat caecum.] Id sit cum predicator dicit his qui vitam iniquam egerunt, ut veniant ad Dominum, & confidant de eius pietate. His dicitur, accedite ad eum & illuminamini, & surge qui dormis: [quid vis.] Ad orationem excitat, vult enim importune rogari. [ut videat.] O utinam nos solam lucem aeternam quaeremus: non haec quae transeunt. Petit ergo ille lucem, non aurum, nam sine luce aurum non videtur. [sequens est eum.] Sequitur Christum, qui operatur, quod intelligit, Dominus per paupertatem & dolorem processit, & nos hac sequamur.

Diuus Thomas. [Domine ut aperiantur oculi hi.] Si isti fatentur Christum Dominum, & Dominus ipse est Deus, igitur etiam fatentur Deum. [miserere nostri.] Ita dictum est miserationes eius, super omnia opera eius. [vocat eos.] Quos enim praedestinavit, etiam vocauit. [quid vultis.] Voluntatem enim timetium se faciet. Psal. 144. [aperiantur.] Qui liber peccator id petere deberet, iusti illud, reuelat oculos meos, & item illumina oculos meos. [tetigit eos.] Hoc est opus humanitatis, statim videre, est opus Deitatis. [sequuntur eum.] Magna gloria est sequi Dominum.

Ioanna 9.

Acto. 10.

Ephes. 5.

Psal. 109.

Psal. 144.

Roma. 8.

Psal. 118.

Eccle. 13.

Simon de Cass. lib. 5. capit. 32. Duo cæci erant, licet vnus esset famosior, ideo de vno Marcus testatur, Dominus verò vehementer intendit curationi cæcitat, scilicet, igno- r. n. x. ad eam enim profligandam, multa cu- ra esse intendendum significabat, horrendū sane malum cæcitas: sed cæcitas corporis crea- turas non videt: mentis verò, creatorē. Qua- le gaudium mihi est, inquit Tobias, qui lu- men cæli non video? At si cæcus est intelle- ctus, malus erit & affectus, & ideo gressus e- ius deuiant à via, ideo sedet iuxta viam, non in via. Cæcitas tollit ne cæcus manibus labo- ret, at beati sunt, qui labores manuum suarū edidit, cæcitas igitur tollit, ne sit homo beatus, miser ergo erit, & eo miserior, quo Christū in sacramentis Ecclesiæ transeuntem, videre non potest, (transit enim in Ecclesia Chris- tus), iam curiosus cæcus interrogat, quā nā sit causa turbæ præcedentis Christum. Do- cuit nos curiosos esse inquirentes, cur præcel- ferint tot patriarchæ prophetæ & sancti? Congruè enim respondebitur, quia Christus sequitur. Fuerūt enim illi vt Christ⁹ veniret. Porro dicitur Christus transisse, quia cun- cta transitoria in sua humanitate celebravit. Item quia transit in suo corpore, quod est ecclesiā: donec eam in stabilitatē subuehat. Item qua causa priores transierunt, eadem & sequentes post Christum sequuntur, hi enim & illi sunt propter Christum, delicati ergo erant, si Dominum præcedentem non sequantur. Cæcus igitur curiosus audiens cau- sam tantæ processiois esse Christum, & nō aliud transitoriū, clamat, vt nos clamemus, & clamor noster intret in aures eius. At qui prius cæcum erudierat, postea clamare ve- rant. Sæpe enim qui vocibus bona laudent, operibus retrahunt à bono. Cæcus tamen clamat importunè Dominus vocabit stans. Licet enim vocet ipse ad passionem transeun- tes quas ipse pertulit, vocat tamen ad stabili- tatem & æternam beatitudinem, quam ipse præstat. Vocat etiam stans, quia vocat, vt Deus. Vocat & prædicatores, sed iussu Dei, qui si non vocet, prædicatores vana vocatio est. At vox prædicatorū sit. Animæ equior esto pacem habere peccatorum desperatio ne frangaris, ideo enim Prædicator pacem euangelizat. Secundo addunt. Surge, scilicet, vt te illuminet Christus. Tunc cæcus pro- iecto vestimento, id est, omni impedimento exiliat, nullas moras prætexerat. Tunc Do- minus, quid vis. Obligor facere quod velis, præuenio vota tua. Et cæcus, Rabbi (id est,

is cui verè est obediendum, quia solus do- ctor es,) vt videam, & per lumen viuæ fidei saluus fiam, tunc statim videt, & sequitur Dominum: non declinans ad dexteram vel sinistram.

Hugo. [Domine vt videā.] Ad contem- plandum te, ad cognoscendum me, & pro- ximos meos.

Caletanus. [Fili David.] Vulgatum erat Iudæis Messiam fore filium David. Porro quia cæci illi in specie nihil petebant, ideo credebantur petere eleemosynam. Cum ve- rō turbæ scirent Christum pauperem ad dā- dam eleemosynam, increpant cæcos, ne cla- moribus pauperem Christum vexent. [vt aperiantur.] Patentur Christum id posse. [mi- seretur.] Signum compassionis ostendit. [scilicet.] Ostendens humanitatem esse organum Deitatis miracula facientis. [sequuntur.] Igitur non solum lumen exterius sed inter- ius receperunt.

Glosa interli. Iericho, id est, luna, defectū nostræ mortalitatis indicat. [duo cæci.] Vter- que populus sine Christo cæcus: magno ta- men affectu illuminari desiderat. [turbæ.] Sunt carnalia desideria, seu etiam persecu- tiones quæ vetant, & obstant. [viderunt.] fide.

Lyranus. [fili David.] Ille per prophe- tias adeo promissus, [increpabat.] Ne clamor cæcorum obstarat, quo minus Christum do- centem audirent. [scilicet.] Clementia Domi- ni, non designatur alloqui pauperes. [confe- ssim.] Igitur fuit miraculum, quia natura nō operatur subito. [sequuntur eum.] Vt sani- intus, totum enim sanat Christus.

CAPVT. XXI.

Et cum appropinquassent.

Rigenes homi. 14. Quid est quod Dominus videns Sio- nem, fleuit? cum tamen Za- charias dicat. Exulta filia Sion? Certè Dominus fle- uit super Sion, terrena iu- betur verò gaudere celestis. De qua Aposto- lus, accessistis ad Sion montem. Igitur ascen- surus Dominus in cælum potestatem dedit discipulis suis dimittendi peccata, quibus ali- na, id est, Synagoga: & pullus, id est, Gentili- tas,

tas, erant ligatæ. Dicit verò Christus, quod his opus habeat. Non vt ipse in eis quiescat, sed vt eos in se quiescere faciat. [confeffim di- mittent eos.] Nemo enim contradicet, quia v- nus est Christus Dominus, per quem om- nia. Porro dicunt hi populi asina & pullus, id est, iumenta, iuxta illud, vt iumentum fa- ctus sum ante te, & certè si coram pastore no- stro oues sumus, iumenta sumus, at vbi Chri- stus nos infederit, participatione Diuinita- tis, commutabimur in melius. Gaudet pro- pretea filia Sion, quia rex suus venit iustus & saluans: scilicet, in iudicio & iustitia exterminaturus curus Pharaonis, arcum, scutum & gladium, ne peccatores intendant arcum, vt lagittent in obscuro, rectos corde. Tandem gaudeat Sion, quia venit rex suus, facturus pacē. Bethphage, id est, domus maxillæ, id est ac Bethania, id est, domus obedientiæ. Erat autem Bethphage villa sacerdotum, quibus ex sacrificio obueniebat animalis ma- xilla. Item erat ibi fons, qui erupit ex maxil- la Sasonis: quæ percussit Philistæos. Et signi- ficat patientiam & obedientiam Christiano- rum, qui percussus in vna maxilla, obuertunt aliam. Clam adducuntur in domum obedi- tiæ ij, qui absoluti sunt per Apostolos, à vin- culis peccatorum: & ad montem Oliueti: vt obediētes sint, & sint sicut oliua fructifera in domo Dei. Duo verò discipuli, myste- rium habent Petri & Pauli, quorum ille ha- buit Apostolatam in circuncisionem, hic ve- rō ad gentes. Imponunt vestimenta super Asinam Apostoli, quia adiutores Dei sunt. Sternit verò turba vestes, vt asina munda cō- cenderet. Sancti vero ante, & post Christū significant turbas præcedentes & sequentes, qui omnes laudant, dispensationem Dei in humanitate.

Diuus Hieronymus. Egressus Dominus ē Ierico, visu cæcis reddito, id est, post datam fidelibus salutem, cælum vult conscendere, id est, ad visionem pacis. Venit igitur ad Bethphage, id est, domum maxillæ, & confessio- nis. Mittit duos, id est, scientiam theoreticam, & practicam. [quod contra vos est.] Quia eo- rum doctrinam non recipiebant. [asinam.] Quæ multorum erat dominorum, id est, viti- orum & dogmatum multorum. Asina & pullus, id est, gentes ornantur vestibus, id est, doctrina & virtutibus apostolorum: vt Do- minus ibi sedeat. Cantant osana, id est, salus per Christū & additur, [in excelsis.] Quia sa- lus per Christum, non solum in terris facta est, sed etiam in cælis.

Diuus August. li. 22. contra Faust. capi. 42. Ille pullus asinæ, quem Iacob moriens prædi- xit, significauit Iudæos, gentesque, super qui- bus Iesus ascendit in cælum, id est, in viliō- nem pacis.

Diuus Ambrosi⁹. lib. 9. in Lucam. Venit Dominus in montem Oliueti, vt nouellas oleas, in sublimi virtute plantaret: quarum mater est Hierusalē, quæ sursum est. In hoc monte est ecclesiā agricola, forsan mons, ip- se Christus est. Ipse enim est, per quem, & ad quem ascendimus. Ex paradiso eiecti sunt vir & foemina: pullus & asina: scilicet, scilicet, vterque. Licet etiam pullus gentes signifi- cet, nemo enim gētes ante Christū infedit, id est, nemo ad Ecclesiā vocauit. Foris erat hic pullus à ianua, quæ est Christus. In transitu erat: vbi nullus certus possessor, misera pla- ne seruitus, cui vagum ius est. Mittuntur duo discipuli. Ad gentes enim missi sunt Petrus & Paulus. Hi soluunt gentes, sed iussu Do- mini. Talis actus: talis vita, Apostolis digna. Hi imponunt sua vestimenta, quia duriciam gentium molliunt. Iam felices illi, qui ta- lem in intimis renibus recipere vectorem. Felices, quorum ora coelestis fructum colli- bet. Docemur igitur hic aperire cor: simulū verbi Diuini perpetui iugum ducere: & disce- re esse sub Christo, (qui te prius gestauit) vt possis esse supra mundum. Iā nemo idoneus est Christo sedenti, nisi humiliatus. Ne verò supra lutum vestigia figas, Prophetæ munie- runt viam, præcedentes Dominum: & disci- puli Domini, proprio se exuentes amictu, viam tibi suo strauere martyrio. Alij verò ra- mos diuidunt, securis enim ad radicem posi- ta est, vt infructuosos vanæ gloriæ ramos suc- cidat, fidelium pedibus proterendos. Ne despexeris asellum, cuius mens Deo plena est: sicut cōtra sunt exterius oues: intus vero lupi rapaces. Quod verò multi ramos pal- marum accipiant, signum fuit, sub Christo, multos fore victores. Miratur porro turba, quid miraretur, sapientiam Dei in homine bestiali habitare? Non igitur despicias asinā, quæ olim angelum vidit, & loquuta est in si- gnum, quod in aduentu magni angeli, qui prius asini fuerant, iam loquantur. Turbæ verò clamāt. Osana, id est, Messiam expecta- tum venisse. At post modicum quem prædi- cauerunt vocibus, re crucifigunt. Quid verò miraris turbas loqui, quem lapide duriores, Iudæi qui crucifixerunt, eum confelsi sunt? Diuus Gregorius. 1. Mora. capi. 16. Asinus: id est, gentes. Bos, id est, Iudæi, iugo legis de- Pri. Tho. X. 2. triti,

Mat. 1.

Mat. 1. 1.

Gen. 49.

Sup. Ezech.

Ezech. 40.

triti, de his dicitur. Cognouit bos possessorem suum. &c. His dicit Dominus: Venite ad me omnes qui laboratis, scilicet, sub iugo legis: & onerati estis, scilicet, grauem peccatorum pondus ferentes, & ego reficiam vos. Porro dictum est. Isachar afinus fortis, vidit requiem, idest, Simplex gentilitas, quae videns requiem aeternam esse bonam, supponit humerum labori, ut afinus fortis. Idem homili. 17. Iumento insidet Dominus, cum sancta Ecclesia praesidet: eam in supernae pacis desiderium accendens, qui vestimenta sterunt, sunt qui carnem domant, ut alij exemplum prebeant, qui ramos scindunt, sunt predicatorum, verba maiorum audientibus offerentes, qui praecedunt & sequuntur, dicunt salua nos. Ab vno enim omnes salutem querimus. Peccata enim praecessorum Domini, capasso, mundata sunt: sicut & eadem in secula permanente nostra mundantur. Id vero est quod Ezechiel dicit, talamos tabernaculi fuisse hinc inde, quia corda tabernaculi, fidem, a priori & posteriori parte seculi complectuntur.

Idem hom. in. 4. Psal. poen. Dominorum est misereri. Iudicium damnare. Si igitur Christus venisset in nomine iudicis, quis saluus esset? quia vero venit in nomine Domini, ideo dicunt ei, benedictus qui venit.

Diuus Chrysostomus. homi. 67. Quot prophetias hic Dominus dicit? Dicit Apostolos inuenturos asinam, eius dominos nihil reclinatos. Id quod probum erat ludaeorum Christum non recipientium. Potuit igitur Dominus omnes ludaeos vnicuique idem reprimere: ut dominorum asinae cor repressit. Quod si ignoti asinam, igitur discipuli animam Christo dant. Idem vero ut rex, super asinam, id est, geribus immundis, erudiens nos, ne supra necessarios usus exigamus: quem tenore toto vite decursu seruauit. Haec tenus pedes ambulauit: sed quia nunc pro imbecillioribus iumento opus est, docuit asinos requirere: non equos aut mulos. Venit vero rex, non vestigalia petens, sed humilitatem docens.

Rom. 11.

2. Corin. 12.

Asina vero pullum sequitur, quia postquam gentes introierint, Israel saluus erit. Apostoli vestimenta super imponunt: ut parati se impedire, & super impendere pro fidelibus. Pullus vero indomitus non resiliens, significat populi obedientiam. Propter haec mystica, & non propter pompam Christus asinae insedit. Quanta nos vero digni sumus poena, qui Christum nudum non vellimus: cum Iudaei sub asina vestimenta strauerint illi se

quantur & praecedunt: tu etiam venientem ad te repellis, nam cum venit pauper & repellitur, Christus venit, & repellitur, at si scortum, scurra, cartae omnia tua petunt, facile tribuis.

Diuus Hilarius Cap. 21. Asina Samaria est. Pullus gentes, ambo enim hi extra ciuitatem & mores erant Iudaeorum. Duo Apostoli, Petrus & Philippus. Qui prosternunt vestimenta sua: prophetae fuerunt, prophetias suas Christo subdentes. Quod dicant nunc osanna, mox crucifige: rerum coelestium fidem etiam inuitorum medietur operatio.

Venerab. Beda. in. cap. 19. Lucae. Bethania & Bethphage sunt in monte Oliueti, idest, domus obedientiae & confessionis sunt in Christo monte olei. Qui vocatione spiritualium charismatum, & luce intelligentiae refouet, quos ad se venire disponit. Qui vero non vult lumen sub modio latere, duos in caestellum mittit, idest, doctores contra barbaras nationes. Duos, propter scientiam & opus: aut propter dilectionem Dei & proximi. Porro erant asina & pullus in bivio, idest, duobus quem sequerentur. Nota, qui peccator est, multorum est, qui vero sanctus, solius est Dei, nulli alij communis. [turba descendens.] Domino descendente, & se exinaniente, & equum est nos omnes descendere, & humiliter sub potenti manu Dei, ut exaltemur in tempore visitationis. [in nomine Domini.] Idem, Patris sui, ego enim veni in nomine Patris mei. [rex Israel.] Rex est quia regis mentes, eas perducens ad regnum coelorum. Quod vero rex sit spiritualis, miserationis est indicium, non dignitatis promotio. Et quia rex est angelorum & hominum, recte cum nascitur & moritur, canitur, pax in terra, & in excelsis.

Diuus Thomas Bethphage vicus erat sacerdotum. Sacerdos enim qui suam hebdomadam ministraverat, in vicum hunc redibat, iter sabbati. Ergo per Bethphage, idest, Confessionem, itur in Hierusalem, idest, visionem pacis. [dixerunt ad Iesum.] Non ad alium, quia non Paulus pro vobis crucifixus est. Solubere, est per doctrinam, quam debet episcopus habere, resistere vero contradicentibus, est per potestatem. [huius opus habet.] At bonorum nostrorum non eget, certe eget ad nostram utilitatem, & suam gloriam. [revertitur.] Nam haec tenus erat tyrannus. [Ius.] In tuam utilitatem. Egressus enim est in salutem populi sui. [mansuetus.] Id maxime commendatur in rege. [sedens.] Idem, humilis. [osanna.] Omnes

1. Pet. 5.

Luc. 2.

1. Corin. 1.

Psal. 118.

Abacuc. 1.

Matth. 1.

Ierem. 23.

Ioan. 8.

Mat. 18.

Psal. 118.

Apoc. 1.

Thren. 2.

Eccle. 3.

Marci. 1.

Eccle. 1.

Luc. 7.

Luc. 11.

Proverb. 7.

Exod. 5.

Luc. 19.

Zach. 9.

Zach. 9.

nes saluari cupiunt, quae salus incipitur in praesenti, perficitur in futuro. Ipse enim saluum faciet populum suum, quia ego suscitabo germen lulum & saluabitur Iuda. [in terra.] Da salutem eleemosynam in terra, & recipies in coelo.

Hugo Card. Bethphage erat locus ubi sacerdotes alebant pecora sua, ut qui aliam hereditatem non haberet. [Dux ex discipulis.] melius est esse duos quam unum, propter verbi auctoritatem, quia duorum testimonium verum est. [ite.] Ite Angeli veloces, ad gentem conuulsam & dilaceratam. [in caestellum.] Est diuinum iudicium a caestro, sunt in mundo diuinae veritates a filiis hominum, scilicet, veritates, vitae, doctrinae, iustitiae. Vitae ut ille, domus habes quod viuas, & mortuus es. Doctrinae, quia prophetae tui viderunt tibi falsa iustitia, quia in loco iudicii est impietas. [contra vos.] Quia impugnat vos, fictionibus, voluptatibus, superbia, quid enim nobis & tibi Iesum? [misse duos.] qui sunt timor & amor, timor enim tunc peccatum, & etiam amor, dimissa sunt ei peccata, quia dimul. Hi sunt duo discipuli quibus Iesus apparet euntibus in Emmaus, idest, in cor peccatoris. Asina est caro, pullus, eius affectus. Ambo ligati voluptatibus, quibus illa intexit lectum suum sed si soluantur, adducti ad dominum, ducuntur in Hierusalem. [Nota Iudaei fuisse iumenta deputata vltibus communibus, id est, pauperum qui alebant iumento, quo die eo utebantur, & remittebant.] [huius opus habet.] Ut impleat sedes paradisi. [dimittet eos.] Non solum harao dimisit.

Caictanus. [contra vos est.] E regione vestra, ideo enim non nominauit. [asinam.] Non communem, quia dominum habebat, ut Lucas testis est. [ut impleatur.] Non ergo subleuandi laboris causa: sed ut impleat prophetiam asina usus est. [filia Sion.] Hierusalem dicitur filia Sion, quia ab ea velut a matre protegatur. [rex tuus.] Tuus ille Messias, adeo te expectatus. [mansuetus.] Apud Zachariam habetur, pauper, Nullam igitur excusationem habent Iudaei, non agnoscetes Christum, cuius tam clara erant indicia. Vetus vero Dominus est successus super asinam & pullum, ut & ipsa habet prophetia. [turba.] Grandis fuit & mirabilis hic triumphus, nunquam autem Dauidi aut Salomoni concessus, maxime quod subito factus est. Vide igitur honorem plus quam regum, scilicet, diuinum, & acclamationem, quod esset Messias. [in nomine Domini.] Idem, in gloria, honore, & fama Domini.

ni, & bis dicunt, [osanna.] Quod significat salua obsecro, vel, nunc, ut tuae salutis desiderium ostendant. [in excelsis.] Non est hic aduentus ab infinis, sed a spiritu Dei, non ad terrena, sed ad coelestia.

Glossa interli. Mons Oliueti significat Ecclesiam, vel, cellitudinem diuinam dilectionis. [tunc.] Scilicet, recordatus misericordiae tuae. [soluite.] Quaecumque enim solueritis super terram, soluta erunt in coelo. [dimittet eos.] Ut diuino mancipandos obsequio. [mansuetus.] Ut potius ametur, quam timeatur. [in asina.] In humilibus Dominus quiescit, non in superbia. [vestimenta.] Quae sunt fides & mores. [cum desuper sederet.] Ad literam non sedet super vtrumque, sed secundum allegoriam, sedet in praecordiis vtriusque populi. [turba quae praecedebat.] Magno affectu Patres, & eorum successores, salua Verbo Dei, in Dauidica carne, fatebantur esse adscribendam. [in nomine Domini.] Nunc quidem tu venis in forma serui, venies tandem in forma & gloria Domini.

Glossa ordi. [ad montem Oliueti.] Ad misericordiam Dominus respicit. Olei natura est lucis ministra, dolorum solamen, liquoribus superflans.

Lyranus. Cum signum aduentus Domini super asinam, vulgatum esset, non potuerunt legisperiti, non tulle conemptores Maiestatis, Christum non suscipientes. [caestellum.] Idem, Hierusalem, quae erat triplici muro cincta, ut 3. Reg. dicitur. [asinam.] Vltibus communibus deputata. [rex.] Hic locus ab Hebraeis doctis de Christo exponitur. [super asinam.] Prius sedet super pullo, quia vero erat adhuc indomitus, asinam conscendit. [osanna in excelsis.] Idem, salua salute excelsa, & aeterna.

D. Bernar. Serm. 1. in ramis pal. Tria obsequia Christo in hac processione exhibentur, a iumentis, a stementibus ramos in via, a stementibus vestes. Ita est eorum qui saluantur ordo triplex, primi, vestimenta sunt, in labore abstinentiae. Sunt hi velut Daniel in laeoneum, vili contentus edulio. Sunt alij diuites, sua dispensantes. Sunt hi sicut Iob. Alij exemplis sanctorum verbum Dei praedicant. [fuerunt enim sancti sicut ligna secus decur.] [sus aquarum plantata] hi sunt sicut Noe. Sed propiores Christo primi, qui sunt sicut iumentum, dicitur enim anima iusti est sedes sapientiae. Idem dicit, pullum ligatum, esse peccatorem, ligatum, scilicet, ne velit, & ne facile bene agere possit. [huius Dominus opus habet.] Pri. Tho. X 3 Qui

Luc. 1.

Matth. 18.

Psal. 118.

Sapient. 7.

Galat. 4.

Psal. 90.

idem.

Cant. 2.

Math. 10.

Psal. 13.

Qui recedens ad Deum conuertuntur, filij sunt ancillae, qui bonis operibus credunt Deum esse illis debitorem, quando vero profecerunt, iam non credunt Deum eis esse debitorem: sed timent potius ne ipsi parum Deo pro debitis respondeant. Idem in Psal. qui habitat, ser. 7. Afello Christum portare onus est, & maximus honor. At quam erit sine metu laborum? quam non timebit periculum aut precipitium sub tanto rectore? nec mirum si turba afello vestes sternant, ne offendatur, cum angelis sit mandatum de eo, ne offendant ad lapidem pedem suum.

Et cum intrasset Hierosolyma

Diuus Hieronymus. [Commota est] vniuersa ciuitas. Vident eorum frequentiam qui Christum sequebantur, & nesciens veritatem. [hic est Iesus a Nazareth.] Quem Moyses venturum praedixit. A Nazareth, ut illos campi nutrebat in flore virtutum. [eiecit vendentes.] Augustissimum erat templum Salomonis. Confluebant ad ipsum omnes regiones, immolabant tauros, columbas, & similia. Ne ergo illis deessent hostiae, cogitauerunt sacerdotes, ut in templo venderentur hostiae, ira enim cedebat in eorum commoda. Rursum cogitauerunt statuere numularios, qui sub cautione, pecuniam mutarent, ne non ea carentes, delinquerent immolare, & sacerdotes amitterent immolanda. Quia vero prohibita erat foeneratio, repererunt aliam technam, ut qui soluturi essent, cum lex vltura in nummis prohiberet, ea in minusculis soluerent, ut in ciceribus, vni, pomis, &c. Hos foeneratores Graeci colybillas vocant. Christus, ergo zelo domus Dei accensus tantam hanc foeneratorum multitudinem eiecit. Dicens, feci istis domum Dei speluncam latronum. Latro enim est qui lucra de religione sectatur. Cuius cultus non Dei, sed negotiationis occasio est. Mystice. Quotidie Dominus e templo Symoniacos eiecit, quibus dicit. Gratis accepistis, gratis da. Et obserua, propter auaritiam sacerdotum, Dei altaria, numulariorum mensas appellari. [cathedras vendentium columbas sub.] Hi dicuntur vendere columbas, qui gratiam Spiritus sancti vendunt, & omnia faciunt, ut subiectos sibi populos deuorent, sicut escam panis. Et quidem columbae non erant in cathedris, sed in caueis, ut eos qui eas vendebat in cathedris esse, absurdum est. In cathedris, magistrorum dignitas indicatur, quae ad nihilum redigitur, cum lucris commiscetur. Et quod de Ecclesijs diximus, de

se quisque intelligat. Vos enim templum Dei estis. Non sit igitur in vobis negotiatio & cupiditas, ne Christus iratus, flagello templum mundet suum. [acceserunt eci & claudi, & sanauit eos.] Non meruissent sanari, nisi mentis numulariorum subuerfis. [videntes mirabilia.] Plerique dicunt, haec mirabilia fuisse vitam Lazari, eorum illuminationem. Mihi vero inter omnia mirabilia, hoc videretur mirabilius, quod vnus homo, & hic adeo vtilis, ut postea crucifigeretur, scribis & uentibus, ut qui viderent sita sibi lucra perire, ad vnus flagelli verbera, tanta eiecit turbam: mensas euertit: cathedras deturbet, & illa quae vix vnus faceret exercitus. Igne qui pice & sidereum radiabat in oculis eius, & diuinitatis maiestas lucebat in facie. Sed cum in animum inijcere non audeant sacerdotes, operaculum inuenerunt. [nunquam legisti.] Imperata responsio, ut nec laudet, nec arguat pueros acclamantes.

Diuus Augustinus tract. 20. in Ioan. Non magnum peccatum erat si venderetur in templo, quod offerebatur in templo, & tamen eiecit vendentes, quid si ebriosos inuenisset? Quid faceret contra iniustitiam, si licita vendentes eiecit? Si negotiationis domus, templum Dei fieri non debet, num potationis fiet? Sed qui sunt, qui boues vendunt, & oves? Hi sunt, qui quae sua sunt in Ecclesia querunt, non quae Iesu Christi. Venale habent totum, qui redimi nolunt. Eui nolunt, & vendere volunt, bonum erat eis si Christi sanguine redimerentur. Qui hac transitoria quaerunt, querunt ut vendant, ut Simon ille magister lebat emere Spiritum sanctum, quem postea venderet. Et qui dicunt, nos damus Spiritum sanctum, ideo dicunt, ut eum postea vendant. Et quo pretio vendunt? certe honoris pretio. In pretium enim cathedras temporales accipiunt, ut videantur ipsi vendere columbas. Caueant a flagello ex resiliulis. Columba enim venalis non est. Et Dominus flagellat eos, a quibus erat mox flagellandus. Ut praedicator non timeat, eos reprehendere, qui sunt ipsum lesuri.

Diuus Ambrosius lib. 9. in cap. 19. Luc. Generaliter docuit Dominus, a templo Dei seculares abesse debere contractus. Specialiter vero numularios pepulit. Numularij sunt, qui de pecunia Domini lucrum quaerunt, neque bona malae discernunt. Pecunia Domini, scilicet, scriptura est, quae est talenta illa, a Domino seruis distributa, & duo illa aera quae stabulario dedit. Vulnera enim nostra

1. Corinth.

1. Corinth.

Philip.

Philip.

Act. 8.

Math. 15.

Luc. 10.

1. Corinth.

Math. 25.

Os. 7.

Psal. 11.

Psal. 15.

stra per duo testamenta curantur. Tu vero quasi bonus numularius, eloquia Domini calta, (quae sunt argentum igne purgatum) reconde, nec suscipias adulteram imaginem regis, sciens, quod angelus Sathie transfigurasse in angelum lucis. Nec suscipias imitatum regis imaginem, sicut imminuunt Ariani. Nec pecunia sono, aures tentes fidelium, ne uanitas aetis profectum impediatur audientium. Non deiciuntur numularij boni, sed iniusti, nam iubetur pecunia, numularijs ad mensam offerri. Et cathedras vendentium columbas, non intelligo ad literam, non enim autum nudinatos, solij poterant habere dignitatem. Ergo significatur, eos in templo Dei esse non posse, qui columbam, id est, gratiam Dei nudinantur. Venditores ouium & bouum sunt, qui de simplicitate, aut labore alieno, foedi auctionatores nudinas aucupantur. Eieciuntur etiam columbae & oves & boues, quia Iudaei eieciuntur, qui erant ut columbae seducta, & quia odit Dominus eorum successiones, & labores. Et effunditur, ut gratia colligatur, mensa numulariorum subuertitur, ut Domini subrogetur, & ara eieciuntur: ut altaria erigantur. Porro Dominus non diuitijs & potentia deiicit: sed flagello. Habet Dominus virga rectam: sermones, scilicet, Prophetarum rigidos, habet & flagellum blandius, scilicet, suasiones Apostolicas: quibus quasi lento verberare conscientie flagellantur. Fumibus etiam agros metimur. Ergo flagello, Dominus utrumque ostendit, quod videlicet, funes ceciderint Ecclesiae in praeclaris, quodque Ecclesiae fines non aliquo fine comprehenduntur, flagellum enim immensum sibi vendicat spacium, scilicet, cum flagellum incuruum est. [saxa clamabant.] Passio Christi docuit eos qui clamabant, saxa fuisse duriores. Aut etiam si tacuerint clamabant Apostoli, qui lapides erant vini.

Diuus Gregorius lib. 4. epist. epist. 99. Columbas vendere est, de Spiritu sancto quem Deus per impositionem manuum tribuit, commodum, percipere temporale. Ex quo malo, vides quid sequitur, certe quia cathedra subuersa sunt ita vendentium. Cum enim sacerdotalis ordo intus cecidit: foris diu stare non potest. Idem lib. 7. epi. epi. no. dicit, pro spiritualium administratione non posse quicquam accipi, nec ad dandam eleemosynam.

Diuus Chrysostomus homi. 68. Bis dominum hos venditores e templo eiecisse lat co

stat. Prior enim eieccio fuit in pascha, ut Ioan. 8. nes refert. Altera multo postea, refert Mattheo, quo magis Iudaei culpantur, qui semel eieci, non delinunt cauponari. [audis quid isti dicant.] Imo Dominus dicere eis poterat. Auditis quid isti dicant. [ex ore.] Recte dictum, non ex mente, nam virtute illorum tenet, lingua ad haec verba formanda ducebatur. Quae res balbutientes tunc gentes, quae postea ex fide crediderunt, figurate significabat: & Apostolos confortabat, qui si se imbecillos ad praedicandum agnoscerent, videntes, pueros ita sonare, de sese ideo credere possent. Demum miraculum hoc Autorem naturae demonstrabat.

Diuus Hilarius. cano. 21. [commota est] Rerum omnium nouitas, motum attonitis afferebat. [ingressus templum.] Id est, Ecclesiam: a qua omnia sacerdotalis ministerij vitia, iure potestatis expellit, docens, quod libertas doni, a sacerdotibus suscepti, admittere venalitatem non debeat. [non legistis ex ore.] Quia cessantibus prudentium iudicijs, hanc sibi a paruulis infantibus, quorum est regnum eorum confessionis gloriam voluit esse paratam. Quia prudentes & principes seculi essent sapientiam Dei reprobatum, regenerationis vero paruuli & infantes essent praedicaturi.

Venerab. Beda in Luc. cap. 19. [si sit tacuerint.] Ita sane Christo crucifixo, tacentibus amicis, qui stabant a longe, lapides clamauerunt, terra enim mota est, & petre scisse sunt. Sed altiore intellectu, Gentium nationes duri cordes, lapidum more demonstrat, quibus ablato corde lapideo, humanum cor dedit, quo Deum suum credere possent & laudarent. Si igitur tacuerint Iudaei, lapides, id est, Gentes clamabunt. Caecitas enim contigit in Israel, donec Gentium intret plenitudo. [videns fleuit ciuitatem.] Significans quod ruina populi, maxime ex culpa sacerdotum fuerit. Cathedras enim euertens, & vendentes feriens, in ipso effectu operis ostendit, unde radix prodit perditionis. [speluncam latronum.] Qui ad accipienda munera residebat, qui vel non dantes ledebant in corpore: vel dantes laedebant in mente. Et spelunca latronum est, quia nonnunquam dum peruer si homines locum religionis tenent, ibi maliciae suae gladijs occidunt, ubi viuificare mortuos orationis suae intercessione debuerant. Et spelunca latronum est illa conscientia, in qua peruersae cogitationes sunt, proximis noxiae, non enim domus orationis est mens Pri. Tho. X 4 illa,

Ioan. 8.

Math. 19.

Math. 10.

1. Corinth.

Marci. 15.

Math. 27.

Rom. 11.

illa, quæ relicta innocentia, id conatur agere, unde proximis nocere possit.

Diuus Thomas. *[commota est.]* Id est, admirata, dictum enim est, tunc videbis & afflues, mirabitur, &c. & item, communuliter ram, & conturbasti eam. Et quid mirum quod hi mirentur, si quidem & angeli in ascensione mirantur, dum dicunt, quis est iste qui venit de Edon. *[intrauit in templum.]* Vbi tria ad eius gloriam gesta sunt. Templum, mundatur. Sanitares perficiuntur, puerorum ora laxantur. Porro intrauit Iesus, primo, ut hostia immolanda, nam quæ decim, quart, luna erat hostia immolanda, duodecima (qua Christus in templum ingressus est) offerri solebat. Secundo, ut Patri suo honorem exhiberet, iuxta illud, adorabo ad templum patrum tuum. Tercio, ut sacerdotium mundaret, dictum enim est, a sanctuario meo incipite. *[eiecit ementes.]* Præceptum erat, ut nemo coram Deo vacuus compareret, ut ergo ad manum esset quod offerri posset aderant venditores illi. *[cathedra.]* Id est, sedilia. *[Mystice.]* Qui in Ecclesia lucris temporalibus inhiant, eiciuntur ab ea, quia qui volunt diuites fieri incidunt in tentationem. &c. *[domus mea.]* Non erat illa domus Domini, quia in ea habitaret Deus corporaliter: sed quia in ea fidelium vota specialiter exaudiret. At in nostra Ecclesia Deus per Sacramentum inhabitat, domus igitur Dei est. *[cæci.]* Id est, ignorantes, qui sicut cæci parietem palpant. *[et claudi.]* Id est, iniqui, qui in duas partes claudicant, hi sanantur in templo, quia morbi spirituales non sanantur nisi in Ecclesia. *[indignati.]* Potius dicturi fuissent, mirabilia testimonia tua, & videntes pueros clamantes conuerti debuissent, videntes reuelata paruulis, quæ absconsa erant sapientibus. *[audis quid isti dicunt.]* Id est, cur sustines laudari supra quam iustum sit? At Dominus supra iustum laudari nequit. *[perfecisti laudem.]* Nō dixit, fecisti laudem, sed perfecisti. Illi enim pueri mouebantur à Deo, cuius perfecta sunt opera, illi vero non erant ætate infantes, sed malicia.

Hugo Cardina. *[Hic est Iesus propheta.]* Quem prædixerat Moyses dicens. Prophetam suscitabit vobis Dominus. *[ingressus templum.]* Dedit formam religiosi, ut prius introeant templum. *[eiecit vendentes.]* Dictum enim erat, non erit ultra mercator in domo Domini, & item,

Isai. 66.

Psalm. 59.

Isai. 63.

Psalm. 5.

Ezech. 9.

Exod. 23.

1. Timo. 6.

3. Regum.

Psalm. 118.

Math. 11.

Deutero. 32.

Zacha. vlti.

Eccle. 16.

difficile exiit negotians à negligentia sua, & item, nemo militans Deo implicat se negocijs secularibus. Non negociationem, sed artificia antiqui laudauerunt, & Apostoli piscatores fuerunt: Paulus vero factor. *[acceperunt cæci.]* Ut verum sit, in iudicium ego veni in mundum, ut non videntes videant & videntes cæci fiant, quis vero cæcus, nisi seruus meus? *[audis quid isti.]* Iusti enim suas laudes declinant.

Cætanus. *[commota est.]* Volle fama per ciuitatem: laudantium turbæ crescit. *[quis est hic.]* Cui quæstioni respondent, est Iesus: Propheta, prædicator, faciens mirabilia. *[ingressus in templum.]* Vbi terminauit celebritatem sui aduentus, & in templum, non in interius sacrarium: sed in atrium templi, eiecit vendentes, biennio præterito eiecerat, & nunc in correctos rursum eiecit, eiecit vero omnes ementes & vendentes, nullo excepto, non solum contra eos iratus: sed etiam contra eorum instrumenta, scilicet, mensas, &c. *[nummulariorum.]* Qui commutabant nummos minores pro maioribus, ut campores solent, quæ commutatio sine lucro non fit. Romæ vero, per parietes exteriores venalia figuntur, in ecclesia, nec est qui eieciat. Christus ergo eiecit à summo, id est, à nummularijs, ad imum, id est, vsq; ad sedilia vendentium columbas, illa enim cathedræ vocantur. *[latronum.]* Cum primum euertit, honestiore vocabulo usus est: nunc acius urget, ostendens, quod non solum ibi negociabantur, sed quod etiam raperent, quo ostenditur, videri eo loco, maiore pretio venisse. *[indignati.]* Non potentes latens venenum occultare. *[non audis.]* Id est, Iesum maiestatis reus es, qui Messias vocari vis. *[ex ore infantum.]* Id est, non ego has accamnationes procuro. Spiritus sanctus est, qui eas incitat: quo scripturæ de me impleatur, hoc confutatur pharisei, fides acclamantium confirmatur.

Druthmarus. Agnus immolandus, in domum adducitur, quinto antea die, id Dominus implet, ostendens quod sciens & iubens patitur. *[quis est hic.]* Dedignantur principes illum agnoscere, quem plebs venerabatur. *[est propheta.]* Non audet plebs eum dicere esse Deum, sed solum audent, quod sit propheta. *[flagellum.]* Irritauit ergo principes in duobus, & quod illorum dissipat commoda: & quod curam sibi templi arroget. *[nummularij.]* Quia pro argento commutant, sunt prædicatorum, qui cum essent annuntiatori populo scelera eorum,

1. Timo. 2.

Ioan. 9.

Isai. 42.

1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100.

Exod. 17.

Isai. 10.

rum, prædicant placentia. *[latronum.]* Is est latro, qui lucra de religione sectatur: & qui ministerium Diuinum, non vitæ merito, vel cleri electione, sed lucro consequitur. *[acceperunt cæci.]* Excelsus & humilis Dominus: humilia respicit, & alta à longè cognoscit, terribilis principibus, ut neque ednaudeat intueri, mitis cæcis & claudis, accedentibus vt curentur.

Glossa interli. *[populi dicebant.]* A minoribus incipit confessio, vt ad maiores perueniat. *[eiecit vendentes.]* Ardore spiritus coëctatus. *[domus orationis.]* In oratione, nihil agas, nisi ad quod factum est. *[cæci & claudi.]* Ostendit calumniatoribus virtutis potestatem, vt sciunt, facta in cæcis corporaliter, melius in ipsis fieri spiritualiter. *[indignati.]* Non aui mittre in eum manum, opera calumniantur, & populi testimonium. *[perfecisti.]* Est perfecta laus, ab his fieri, in quibus veritas, non dicentis ingenium operatur.

Glossa ordinis intrauit in templum vbi facie inueniri possit. *[latronum.]* Non hæc corporali, sed miraculorum suauitate, quæ dicuntur lac, non solidus cibus doctrinæ perfectæ.

Lyranus. *[commota est.]* vniuersa ciuitas. Factum maiorum, factum ciuitatis dicitur. *[quis est.]* Id est, non est tantus, vt hæc ei exhibeantur. Nota in duas templum fuisse partes diuisum, in Sancta Sanctorum, quò soli summo sacerdoti licebat introire, & in sancta, quo soli intrabant sacerdotes. Ante partem hanc erat atrium muro vallatum, vbi afferebantur Domino animalia, quò soli sacerdotes intrabāt & lauitæ. In hæc igitur Christus non introiit. Sed ante hæc loca erant duo atria, vbi homines sub diuo Deum orabant. In hæc Christus intrat, vnde emptores eiecit, & venditores. Vt verò voce exterruit cohortem quæ eum comprehendere venerat: ita & nunc vultu & manibus deiecit negotiatores. *[latronum.]* Qui enim illuc coëuerant, ad excoiandum populum aderant. *[cæci.]* Ergo Christus est super totam naturam, per eam enim à priuatione ad habitum impossibilis est regressus. *[Mystice.]* *[domus orationis.]* Nunc domus dissolutionis vocari potest. Insignes latrones cum pauperes per viam transire vident, exire è spelunca non curant, at exiliant accurrunt, cum diuitem vident. Ita canonici negligunt, si vilis est distributio: accurrunt, si pinguis. *[cæci & claudi.]* Vbi prædicatorum vita & doctrina homines vitiosos sanant, videbis pleros-

que sacerdotes indignari: quod tantus honor illis prædicatoribus exhibetur. His dicemus non legistis, quod ex ore infantum, si legistis, gaudendum, non indignandum erit.

Alexander Papa. quæstion. 3. ca. ex multis, dicit, venditores sunt, qui manus impositionem pretio vendunt: nam mulierij sunt, qui beneficia pretio acquirunt vtunque malum detestabile, vnde per totum Euangelium, nunquam reperitur Dominum ita acriter ferire peccantes corripuisse, vt hos, quos non solum verbo, sed & flagello eliminauit, monstrans hos peccatores acius quam alios esse corripandos. Eodem cap. vendentes, Diuus Gregorius dicit, vendentes sunt, qui quod iure competi quibusdam, ad premium largiuntur, & iustitiam vendere est, noxium pro premij acceptione seruare. Ementes contra sunt, qui quod debent facere continent, dato patronis pretio, emunt peccata. *[Et 16. q. 7. ca. & hoc diximus.]* Dicit Origenes. Templum ex viuis lapidibus constructum ecclesia Christi est. Cui vero multi in ea, cum deberent de Euangelio viuere, vt seruos dei decebat, id non faciunt, sed diuitias quarant, nonne dices ecclesiam sub illis factam esse speluncam latronum vt recte Christus dicere possit, quæ utilitas in sanguine meo? & item, vae mihi quia factus sum, sicut qui colligit racem. v. non est botrus. Quod si vides Dominus ciuitatem, fletis: quid si ecclesiam nunc videret? venditores columbarum sunt, qui irreligiosis ecclesias dant, de quibus dicitur. Principes populi mei, non cognouerunt me.

psalm. 19.

Mich. 7.

Lucæ. 7.

Iere. 4.

Et relictis illis abiit.

Diuus Hieronymus. Reliquit incredulos & urbem egressus contradicentium, Bethaniam venit, id est, obedientiam domum, iam tunc vocationem gentium præfigurans, ibi quæ mansit, quia in Israele manere nō voluit. Et tanta fuit Dominus paupertatis, & tam nulli adulatus est, vt vrbem in maxima nullum inuenerit hospitem, vt cogeretur in Bethaniam, ad domum Mariæ redire. *[mane reuertens.]* Discussit tenebris & matutina luce radiante, iuxta erat merdies, in qua Dominus passione sua orbem erat illustraturus. *[reuerens in ciuitatem egressus.]* Vel veritatem carnis ostendens, vel salutem credentium exoptas: Israelis incredulitatem exaltans. *[cum videret arborem.]* Id est, Synagogam. *[iuxta viam.]* Via erat Christus, Synagoga verò cum in Pri. Tho. X 5 cum

et non crederet, non in Christo, sed iuxta Christum est. [Veni ad eam.] Istantem & immobile, ut quæ Evangelij pedes non haberet. [Nisi folia.] Id est, promissionum strepitum traditiones pharisaicas, iactationem legis, ornamenta verborum, abique fructibus veritatis. [Nondum erat tempus.] Nondum enim subintraverat populus gentium, nam cum subintraverit, Israel salus fiet, siue etiam quia iam tempus præterisset fidei, ad eam enim primus veniens & spretus, transiit ad nationes. [Arefacta est.] Mansit tamen radix, licet defructis ramis quæ in novissimo, si credere voluerit, fidei pullulet virgulta, iuxta illud est arbori spes. Et hac ratione firmavit Dominus animos discipulorum cum esset mortuicivus, ut intelligerent: ita suos potuisse hostes siccare sicut & ficum: nisi eorum per poenitentiam salutem expectaret. [Si montes dixeritis.] Latrant gentiles, quod Apostoli fidem non habuerint, siquidem nunquam montem transfulerint. Sed respondemus, quod si cut mundus capere non posset, qui de Christo scriberentur libros, id est, ferre non posset miraculorum magnitudinem: ita nos credimus hæc fecisse Apostolos, sed scripta non esse, ne contradicendi maior occasio daretur. Quod si gentes, minoribus Apostolorum non credunt miraculis, quomodo crederent maioribus? Sed inter fideles dicimus, montem esse diabolum, contra creatorem suum se iactantem, is cum animam hominis possederit, & in ea fuerit radicans, transferri ab Apostolis in mare potest, id est, in aqua insulam, id est, corda non credentium, qui nullam dulcedinem Dei habent, in hæc mittuntur demones, ut nulla sunt duo millia porcorum, non ergo timebimus dum turbabitur terra, transferentur montes in cor maris.

Diuus Augustinus lib. 2. quæstion. evangelicæ. ultimo, dicit multa in Evangelio esse ficta, licet non mendacia, sed ad aliquid figurandum inventa, ut illud de filio prodigo ita illud quod quærit Dominus ficus, cum non esset tempus ficuum, erat igitur quæritio illa ficum efficta, ut esset figura, sicut etiam finxit se Dominus longius ire, ut qui eu hospitalitatis officio tenerent, Deum agnoscerent.

Idem de verbis Domini sermon. Quadragesimo quarto. Miracula fecit Dñs, non ut tantum miracula essent, sed ut aliquid significarent, ut qui scriptum codicem viderit, miratur literarum pulchritudinem, aliud verò est, quod literæ significant, ita maledicuntur

ficulnea, & aruit, cui culpa sterilitas non fuit, sed significati sunt, qui voluntate fructum non dabant, quem dare possent, ipsa culpa est sterilitas, quibus fructuosa est voluntas. Tales erant Iudæi, verba legis habentes, non facta. [Nisi folia.] Id est, non habentes. Diuus Chrysostomus hom. 62. Quia multa miracula Dominus fecerat, ne Pharisæi, in eam descenderent, non eos pergit docere, sed eos relinquit ab eis. [Mane esurit.] Quando sic mane esurit, quando ita carni concessit, passionem suam ostendit. [Male dixit.] Id fecit, ut discipuli considerent, & intelligamus, quod licet Deus beneficia semper conferat, verbo tamen omnes malefacientes exiccare potest, sed sponte sustinens, suam virtutem non in hominem, sed in ficum demonstravit. Cum ergo loqua, aut plantæ siccantur, non ratione inuestigare, sed in signum considerans, creatori gloriā reddere quod etiam de submersione porcorum dicendum est. Vide etiam miraculum factum fuisse, in humidissima planta, id est, ficu. [Maiores facietis.] Patet hinc aperit, hanc exiccationem ficus, discipulorum gratia factam fuisse, ne scilicet, inimicorum insidias reformident, & hoc repetit, ut eos in credendo & orando firmius figat.

Diuus Basilus interrog. 261. Quærit quomodo Dominus dicat, quicquid orantes petitis accipietis, cum multi multa petant, quæ non accipiant tamen: & Paulus ipse ter Dominum rogans? Respond. non esse nobis permittum, ut quæ volumus omnia petamus: nam Dominus dicit, non mea voluntas, sed tua fiat. Iam si non audimus, erudimur, quod sit opus contentione maiore, dictum enim est, quod propter improbitatem, surget, & dabit quot quot fuerint necessarii. Rursum erudimur, opus esse puritate maiore, dictum enim est. Non exaudiam vos, quia manus vestre plene sanguine sunt. Nec tamen sola occisio sanguis est, sed etiam tacete cum loqui debueras, dicitur enim sanguis de manu speculatoris erit requirendus. At si tacere sanguis est, quid erit scandalizare? Adde quod rogantis indignitas in causa est, ne exaudiat. David enim non impetrat ut templum Domino ædificet, licet in gratia esset, quia vir sanguinum fuerat. Tum etiam indignitas eorum pro quibus rogatur causa est ne rogans audiat, qua ratione leremias non auditur. Et etiam prætermisisse rogandi occasionem, efficit, ut postea rogans non audiat. Quod

si vilis est nobis, quod tentemur, quodque affligamur, tunc si rogamus ut liberemur, non exaudimur, non enim rogamus iuxta positum voluntatis diuinæ, ut etiam Paulus rogans ne stimulo carnis irgeretur testis est.

Diuus Hylarius sermo. 21. dato synagoga poenitendi spacio, tempore, scilicet: inter passionem Christi, & diem iudicii, & non afferenti fructum, sed solum verbis inanibus gloriant, quia excoisit poenitendi tempus, sententia iudicii coelestis, ipsa in perpetuum arefecit. Nam ubi voluit adferre poenitentiam salutis exemplum, potestatem suam Dominus in humanis corporibus curandis exercuit: spem futurorum, & animæ salutem in corporum cura commendans. Vbi vero in eorum tumacibus formam severitatis constituebatur, futuri speciem damno arboris indicavit: ut infidelitatis periculum, sine damno eorum quos redimere veniebat, indicaretur. Discipuli mirantur ficum continuo arefactum, quia presentis facti efficacia, futuri imaginem præ se ferebat. Cum enim ad iudicium Dominus venerit, sterilitatem Iudaicam continuo æternæ damnationis sententia consequetur. Iam dicit Dominus, maiora posse discipulos, non enim solum damnationi subijciunt sterilem Iudaicam: sed iudicantes tribus Israel iudicabunt etiam diabolum, montem magni ipsi in æternæ damnationis mare submergentes. Porro synagoga dicitur ficus, quia ficus profert primū grolos, qui si inter duas virgulas arboris inciderint, maturefcunt, & pulcherrimi fiunt, reliqui qui inter duas arboris virgas non incidunt, non maturefcunt, sed inutiles perseverant. Ita Apostoli, qui inter duo testamenta inciderunt, maturefcunt, reliqui Iudæi manserunt inutiles, a gentili populo protrusi. Et ut Adam pudorem suum ficus folijs contexit: ita synagoga suam infirmitatem verborum velamentis, velut folijs tegit.

V. Beda. in. n. Caput Marci. Arbor non de frondibus & floribus, sed de fructu, cognoscitur, id est, non de aslimatione famæ, non de pompa verborum sed de testimonio actionum suarum. At non tota ficus synagoga damnata est. Cum inde Ecclesia primitiva sit constructa: sed ea portio damnata est, quæ esurientem Dominum non pavit, quibus dixit, ego vado, & vos in peccato vestro moriemini. Congruit verò hæc figura illi parabola de ficu non ferente fructum, quam cum Dominus vellet succidere, cultor dixit, ut annos tres expectaretur. Cultor hic est ordo Apo-

stolicus, præcipue Iacob cui Ecclesie Iudaicæ cura demandata est. Sed quia Iudæa, nec in lege, nec in prophetis, nec in Evangelio, quasi in tribus annis fructum attulerat, non solum est forte electorum, sed etiam terra quæ inutiliter occupabat eiecta est. Tu igitur, si in ignem conijci non vis, cauto, ne arbor sis sterilis. Christo in pauperibus cibum præbe. Quod verò de monte dixit Dominus, factum est a Gregorio. Neocæsare Pontici Episcopo, quicum locum ad templum ædificandum idoneum non haberet, hinc rupibus, hinc monte impeditibus, noctu, flexis genibus, Dominum promissionis suæ admonebat. Mane verò tantum, confugerat mons, quantum templum capere deberet. Certe est etiam, quod diabolum, qui montem est prædicantibus prædicatoribus, eiecit in infidelibus, & in reliquos, qui sunt ut arbor feruens submergent, quod etiam habetur in Apocalypsi. Secundus Angelus (inquit) tuba cecidit, & ecce inquam mons magnus ardens, nullus est in mare, ita diabolum invidia accensum prædicatorum canite, pernetforū animos, grauis corrupturus adit.

Diuus Thomas. [Relictis illis.] In signum, quod ipsi prius eum reliquerant, iuxta illud curauimus Babylonem, &c. [Mane reuertemur.] Notatur sollicitudo quam Dominus habuit de Iudæorum salute, quam summam etiam mane procurat, cum exit summo mane conducere operarios. [Secus viam.] Id est Christum, quia secus viam fuerunt Iudæi, semper Christum expectantes: nunquam in ipsum ingressi. [Nunquam ex te.] Videtur iniusta damnatio non enim tempus ficum erat, & domino si eius irrogata iniuria est. At vindicta hæc signum fuit future in Iudæis ariditatis, & ita mali ne bonos corrumpant, a Domino sicantur. [Arefacta est.] Aruerunt legalia, crescente euangelio, & ita terra fructifera, versa est in opprobrium, a malicia inhabitantium in ea. [Si habueritis fidem.] Modo sit sine hæsitazione, per huiusmodi enim fidem Deus operatur. [Dixitis monti.] Non dicit, ita futurum, sed quod si se necessitas offerret, monti dicerent, &c. at necessitas non se obtulit. Per montem & diabolum & Christus intelligi potest, nam per Apostolos, Christus est eradicatus a Iudæis, & eiectus in mare gentium, dicunt enim quia indignos vos iudicatis salutis æternæ, ecce conuertimur ad gentes.

Diuus Bernardus sermone. 5. quadragesimi. Act. 13. [Quicquid orantes.] Nemo suam orationem

nem vilipendat, quam Deus non vilipendit, antequam egrediatur de ore tuo, Deus eam scribit in libro suo & certo dabit aut quod petis, aut quod vilius est. Cum enim ignoremus quid petamus, condolens ille ignoratiam nostram, id tribuit, quod magis expediat, dat ergo petitiones cordis nostri, id est, rationis nostrae, nec enim paruulo dat gladium, quem petis, sed panem.

Simon de Cassia. lib. 5. c. 6. *[esuri]*. Christus esurit ex voluntate, neque enim praefer voluntatem esurientium fatigabat. *[dicitis monti]* Potestas miraculorum non ad ostentationem datur, sed ad utilitatem. Si ergo vtile esset montem transferri, iam translatus esset, nec enim deest potestas in fide, sed opportunitas, quod si in fides, etiam nunc multos conuertendos, si essent miracula, id vero relinque sapientiae creatoris.

Hugo. *[mane reuertens]*. Erat hoc secunda feria. *[esurit]*. Semper esurit etiam in cruce. *[mirati sunt]*. Quia non erat ei mos punire. *[quacunque petieritis]*. Nitamur fortius ad petendum, & ad calcandum, ita ut unus pes nobis enervetur, alter conculcet pressius terram, nam quod calcauerit, nostrum erit.

Caietan. *[esuri]*. Verè esuriit, erat enim tanta sobrietatis, ut etiam mane esuriret: sed ob mysterium tunc monstrauit esuriem, totum enim hoc fiebat in figura. *[secus viam]*. Graece legitur in via, significat ergo haec figura, quod Christus habuit desiderium pascendi se herbis salutis, quae in vero Dei cultu consistebat, at non reperit nisi sola folia, populus enim ille labijs honorabat non corde, ideo maledicit, ut non ex iudaico cultu, vnaquam fructus nascatur. Quod impletum est in Christi resurrectione, qua legalia omnia mortua fuerunt, licet usque ad excidium Hierosolymae tolerata fuerint. *[non habueritis]*. Graece dicitur scrueritis, iudicantes hoc esse facile, illud difficile Deo. *[quacunque petieritis]*. Quaedam petuntur conditionaliter & quadam velleitate: quaedam verò absolute, de his solis intelligit Dominus, quod fient nobis, nihil enim absolute petitur, nisi id ad quod absolute petendum Spiritus Sanctus mouet.

Glossa inter. *[in Bethaniam]*. Id est, in domum obedientiae, qualis fuit gentilitas. *[emansit ibi]*. Immo manebat ad consummationem saeculi. *[secus viam]*. Non in via spiritus, sed li-
terae. *[nunquam ex te]*. Dum talis fueris. *[si habueritis fidem]*. Quae non arefcit in aduersis. *[montes hinc]*. Ad literam saepe factum est. *[quacunque petieritis]*. Si ad salutem pertineant.

Glossa ordi. *[arefacta est]*. Non facit creator agricolae iniuriam, si ad suam voluntatem sua utatur creatura, si etiam ad aliorum utilitatem. *[habueritis fidem]*. Per dilectionem operante: & sanè pro peccato alieno veniam obtinet, qui ipse alij dimittit.

Lyra. *[esuri]*. Non fuit esuries naturalis, quia vespere praecedente comederat, fuit ergo figurata: sicut & factum erat figuratum. *[secus viam]*. Extraviam iustitiae. *[dicitis monti]*. Facietis aequale, aut maius, nam suscitatio mortui maior est quam montis eradicatio, illa enim à natura fieri nequit: haec tamen à natura fieri potest, ut à terremotu. *[quod orantes petitis]*. Si tamen oratio sit ad salutem, & perseveret. Moraliter. Ficus haec praedicatorum significat, qui tantum auditorum querit applausum, hic ut curiosus maledicitur, exiccatur de uotione, & igne adustur aeterno.

Origenes homil. 16. in Matth. Cum Christus sustineret patienter peccatorem, non venit ad ficum. Sed cum tēamur, & affligimur, ad nos esuriens venit, si peccamus, exiccatur continuo. Quod si tentatio non venerit, veniet certè dies noster, in quo si non reperiamur fructuosi, exiccatur. Datur etiam discipulis exiccandi arbore potestas ut Petrus exiccavit Simonem, dicens, pecunia tua tecum sit in perditionem. Arbitror etiam in vnoquoque infideli, & iniquo, montem esse infidelitatis & iniquitatis, qui per Apostolos tollitur, & in mare tormentorum eius mittitur. Porro omnia, quae petierint in oratione, ut discipuli Iesu, accipient, nihil enim tales petent, quod non oporteat, tali enim magistro credentes, magna petet & coelestia, dicitur enim petite regnum Dei, reliqua adicietur vobis. At quod in Marco habetur, non fuisse tempus ficum, cum ad ficum Dominus venit, ita intellige. Fructus Spiritus Sancti sunt charitas, pax, &c. Cum igitur amicus tibi bene facit, si charitas tua eum diligit, reddit sicut fructum in tempore suo. Quod si inimicum diligit, tunc sicut profert fructum, etiam in tempore non suo. Porro Christus non solum vult fructus in tempore suo: sed etiam cum non est tempus fructuum, vult enim suos meliores esse omni natura: à quibus exigit opera, magis Dei, quam hominum, secundum illud, ego dixi. *[Dij estis]*, quia vero non redditis fructus in non tempore, ideo sicut homines morimini. Quod dictum est de charitate, dicendum etiam est, de pace, de gaudio, & de reliquis fructibus spiritus, pax

pax enim cum pacificis, fructus est in tempore: sed cum his qui oderunt pacem, fructus est in non tempore.

Christianus Druth. *[absit in Bethaniam]*. Non enim Hierosolymis inuenit hospitium adeo Iudaei timebant Phariseos. *[ficus]*. Ficus dicitur à fecunditate tres enim dat fructus, licet tertius despectus sit. *[in aeternum]*. Id est, in aliquod saeculum, vel certe plebs quae tunc erat, non erat fructificatura in aeternum siquidem dixit, sanguis eius super nos. *[montem]*. Montem transtulit Gregorius Nazianzenus, & Dignus Benedictus. *[quicquid orantes]*. Modo Christus dādo, nomen Iesu non amittat, at si nobis noxia concederet, Iesus non esset. Quod si nostrae salutis noxia aliquando concedit, non concedit id permittit.

Gratianus 24. q. 3. ca. cum ergo, per textum hunc aperte conuincit, quod liceat maledicere adductis etiam alijs maledictionibus, allegatur textus hic. cap. 1. de Schismaticis. De effectu orationis vide di. 36. can. vltim. & Ioannem Andream in clementi. Si Dominum, & glossam in cap. finali. de reliq. & vene. san.

Et cum venisset in templū.

Dignus Hieronymus. *[in qua potestate haec facis]*. Deum esse eum negant, nec putant eum suis viribus, sed alienis mirabilia facere: & subinducant, diaboli esse quod fiat. *[interrogabo vos]*. Malo arboris nodo, malus elauus infingendus est. *[tunc ego dico]*. Innuat, eos dicentes se nescire, fuisse mentitos, bene enim sciebant, sed dicere noluerant, ideo ipse ait, neque ego dico. *[duos filios]*. De his duobus filiis habes apud Lucā, quorum alter erat fructu, alter luxuriosus. Hi etiam sunt duo illi virgines, altera vocata decora, altera funiculus, prior filius fuit Gentilitas, cui dictum est, quod tibi non vis, alteri ne feceris, at ipse superbe respondit. Nolo. Posterior fuit Iudaeus populus, qui dixit. Omnia quae precepit nobis Dominus faciemus, at non iuit hic in vineā, quin interfecto Patris familias filio, vineā se putauit habere. Alij non putant hoc dictum de Gentibus & Iudaeis, sed de iustis, & iniustis.

Dignus Chrysostomus homil. 68. Iudaei non poterant miraculis repugnare: rogant ideo, in qua potestate ei fiat euentes de templo, idem olim interrogauerunt dicentes, quod tu signum facis: quibus respondit, soluite templum hoc nunc de eodem interro-

gatus, insolubili argumento victos tenet. *[in qua potestate]*. Id est, tu nunquam sacerdos ordinatus es, tu magisterij gradu cares in qua potestate facis? Certè facile patebat, in qua potestate faciebat, si percipere illi voluissent. *[baptismus Ioannis de caelo erat]*. Si de caelo, at Ioannes satis aperte asseruit, qualis esset Christi potestas, cum dixit, non sum dignus soluere corrigiam, et item qui de caelo est, super omnes est, & ecce agnus, qui tollit peccata mundi. Si autem baptismus Ioannis est ex hominibus: formidabāt turbam: miseros, qui cuncta propter homines agunt. Ioannem timent, multorum opinione deterriti non eius mirabili vita conuicti, in Christum non credunt, ne eo minores videantur. *[Dicunt ei, prius]*. Ergo vos estis damnandi, quia dicitis & non facitis. Parabola haec de Iudaeis, & Gentibus est. *[venit ad vos Ioannes]*. Venit tam iustus ut nihil mali ei impingi posset, & non credidit illi, en primum crimen. Alterum, quod credentibus publicanis & meretricibus, vos non item, tertium, quod non credentes, alij ut non crederent fuisset exemplum, quod ad profundum nequitiae vestrae accessit.

Origenes homil. 20. in Matth. Grande & necessarium mysterium hoc, siquidem tres illud Euangelistae narrauerunt. Interrogabant igitur in qua potestate haec faceret. De ne, an diaboli? Sed equidem nullus tam rudis, ita rogatus, respondisset, se in potestate diaboli operari: nec ipse homo peccati, qui supra omne quod Deus est extollitur, ita responderet. Ergo sensus est, cum in caelo sint principatus & potestates, non iudicant Pharisei incredibile, Christum per has potestates, ut per ministros sua opera peregrisse, ut per vnam potestatem ipse miracula faceret, per aliam in prophetis loqueretur per aliam mirabilia ederet in Apostolis, haec ergo inquirunt Iudaei: per quam harum potestatum sua opera faceret? Christus verò non responderet, indicat tamen, quod non per varias potestates, sed per viam operetur, dicens, nec ego dico in qua potestate haec facio. *[nolo]*. Timet enim labores, pondusque diei & aestus, videan applicari parabola possit, ad eos qui nihil promittunt, praestant tamen, cum sint alij qui multa religionis vota promittunt, nullum implentes, de illis dicit quod publicani & peccatores praecedent vos, hi enim negauerunt prius, praestiterunt postea, de posterioribus dicit Dominus, venit ad vos Ioannes, & non recepistis eum &c. Dignus

Diuus Hylariuscano. 21. *[in qua potestate.]* Quia in siccatu huius figurabatur exsecratio sy nagoge, ideo anguntur Pharisei, & ita interrogant. Porro parabolam duorum filiorum, ait, intelligi non posse de Israele & gentibus. Sed prior filius est, qui sub Ioanne, admonitus, ut poeniteret. Donec post passionem, miraculis Domini motus crederet, secundus filius est populus publicanorum & peccatorum quos Ioannes baptizauit, qui tamen usque ad passionem, Christo non crediderunt, ideo dicentes quod essent in vineam abituri, non abierunt tamen. Dominus vero dicit, quod hi publicani precedunt Phariseos, illi enim Ioanni crediderunt, quem hi contempserunt.

V. Beda in. n. ca. Marci. Dominus non respondit phariseis, duplici enim causa negari veritas alicui potest, vel quia non est eius capax, iuxta illud multa habeo dicere vobis, sed non potestis portare modo, vel quia non est ea dignus, ut hoc loco dicit, neque ego dico vobis.

D. Thomas. *[baptismus Ioannis.]* Baptismus noster non dicitur baptismus Petri aut Pauli, quia noster baptismus est a spiritu Sancto remittente peccata, sed baptismus Ioannis dicitur, quia totum quod in eo fiebat, licet a Deo haberet auctoritatem, erat tamen factum hominis, nec enim ibi peccata remittebantur. *[nec ego dico.]* Si quae nostis, non vultis dicere, ab eis dicitur a vobis quae noui. Ergo qui cessat quae scit, non docetur a Domino, quae ne scit. Sine inuidia enim sapientia se communit. *[duos filios.]* Intuere opera altissimi, nihil fecit sine aduersario, duo contra duo, vnum contra vnum. *[dixit filio.]* Quomodo dixit? certe per internam inspirationem, signatum enim est super nos lumen. *[nolo.]* Nolle est precepta Dei contemnere, ut illud, scientiam viarum tuarum nolumus. *[non iuit.]* In iusti. eum recesserunt a via, scandalizantes plurimos, irritum fecistis pactum. *[primus.]* Melius enim est non vouere, quam post votum promissa non reddere. *[precedent vos.]* Ut sint primi non vultis, unde Niuuicia condemnabunt generationem hanc.

Simon de Cassia lib. 6. capit. 22. Ab initio Deus duos filios habet, alterum obedientem alterum contumacem, horum distinctio non fuit manifesta usque ad Abraham, cuius populus promissus in viam se mandatorum abiturum, non iuit tamen, quia iustitiam operum amplexus est, non vero iustitiam quae est ex fide, quam populus gentium amplexus est, & cum illos Dominus, eorum ore condemnare potuisset

tamen ad maiorem verecundiam dicit, publicani precedunt vos, hi enim crediderunt Ioanni nullum signum facienti, vos mihi tot miracula edocti noluisse credere. Moraliter, qui in maculae viuunt, sine fideis promittunt, sed non ita egrediuntur fide & gratia Dei, sine qua nemo it, qui vero poenitet peccati, amplectens fidem Christi, ille est, qui cum noluisse ire, ita. Illi autem inter Christianos, est qui dicit se iturum, sed non it, aut qui dicit se non iturum, & it, is voluntatem implet Dei.

Hugo. Ad idem ponitur parabola haec, & illa de Patre familias, qui exiit primo mane. &c. Et significat humile gentiliu populu fecit uari, ludaeos vero elatos, ab ecclesia eijci. *[primus.]* Gentilis populus est prior. Sed contra, quia habetur. Primogenitus meus Israel, ergo Israel est prior. R. Israel est dignitate & fide, sed Gentilitas prior antiquitate & copia.

Caleta. Non querit in qua potestate doceat, sed in qua faciat, & licet multa mirabilia Dominus fecisset, non querunt tamen de omnibus, sed in qua auctoritate eijciat vendentes: vetet transferri vasa pertemptum: comoueat populum ad sui honorem, sanie Phariseis repli cura erat mandata, ideo querunt, cur tu hoc tibi asseris, qui hanc auctoritatem dedisti. Caesar ne pontifex, an senatus talio qui si interrogatus fuisset, in qua potestate ederet miracula, respondisset, ut olim, quod in digito Dei. *[si dixerimus.]* Videtur concilium factum ad respondendum: ideo respondens nescimus. *[neque ego dico.]* Noluit se fateri Messiam, id in diem passionis referuans, quando illi audientes, dicerent, reus est mortis. *[duos filios.]* Hanc parabolam ipse Dominus explicauit, docens eam intelligendam de publicanis, qui prius repugnant, & postea poenituerunt, & de sacerdotibus, phariseis, & senioribus: professione fatentibus, se cuncta facturos, nihil tamen exequentibus. *[venit Ioannes.]* Non dixit, veni ego, ne in sui odium eos exagitet, simul ut baptismum Ioannis confirmet, in via iustitiae quae praestabat, & predicabat.

Euthymius. *[in via iustitiae.]* Id est, non in ignorantia.

Druthmarus. *[si dixerimus de celo.]* Quare non credidit illi dicenti, in qua potestate haec ego facio. *[habebant Ioannem ut prophetam.]* Quia in eius ortu videbant miracula, quia igitur illi testimonium Ioanni dare non luerunt, Dominus illi dat, laudans enim & eos qui illi haeserunt. Primus filius sunt publicani & peccatores, secundus, Pharisei & scribae.

Glossa

Glossa interli. *[de celo.]* Id est, ex diuina ordinatione, an ex hominum statuto? *[timebant turbam.]* Ideo lapidari timebant. *[Ioannem ut prophetam.]* Ideo eius baptismum susceperant. *[operari in vinea.]* Id est, ut quod tibi non vis, alteri non facias. *[nolo.]* En liberum arbitrium. *[penitentia motus abiit.]* Contumaciam labore compensans. *[non iuit.]* Quia filium extra vineam interfecit. *[in regno Dei.]* Id est, in celo, vel in ecclesia.

Glossa ordi. *[interrogabo ego vos.]* Impletur ergo illud. Deus conteret dentes eorum in ore ipsorum, & quia aperte non responderunt sapientiae interroganti, in parabola capiuntur.

Lyra. *[in qua potestate haec facis.]* Id est, haec doces, nemo enim docere poterat, nisi ex sacerdotum facultate. Sed cur Dominus non aperte se a Deo missum asseruit, ut assererat Hic remias & Moses? Certe quia Pharisei digni non erant, & quia non est malum, arte adhibere, qui inimicorum manus euadamus, ita Paulus in concilio excitauit dissensionem, ut liber euaderet. *[homo quidam.]* Hic homo est Deus, ad imaginem enim Dei factus est homo, & ideo Deus factus est homo. *[vade operare.]* Nunquam Deus occulte cessat hominem ad bonum instigare. *[precedunt vos.]* Pessimis gentiles, maioris sunt apud Deum pretij quam vos. Quia simulata sanctitas, duplex iniquitas est, haec vero maxime vigebat apud illos sacerdotes. *[in via iustitiae.]* Id est, perfectiois, Christi iustitia sempiterna annuntians.

Aliam parabolam audite.

Diuus Hieronymus homo iste qui coduxit operarios, & qui duos habet filios idem homo est, cum eo qui plantauit vineam, de qua Isaias, & de qua in Psalm. vineam de Aegypto. *[septem circūdidit.]* Septem est vel murus vrbis, vel angelorum custodia. *[torcular.]* Vel est altare, vel illa torcularia de quibus in titulo trium psalmorum. *[turre.]* Est templum, de quo dicitur, & tu turris nebulosa si lia Sion. *[locant agricolis.]* Hi sunt qui venerunt hora tertia, sexta, nona. *[peregre.]* Non loci mutatione. Deus enim abesse non potest, dicit enim ego Deus appropinquans, non de longinquo. Sed dicitur abire, quia vinitoribus liberum operari reliquit arbitrium, licet per legem eos operari iubeat. *[lapidauerunt.]* Ita & Paulus habet. *[misit alios.]* Patientia Dei monstratur, quae prouocat ad poenitentiam, licet illi thesaurizauerint sibi iram. *[verebantur furere.]* Non de ignorantia id venit, quid enim Deus nesciat, sed videtur ambigere, libe

ram homini voluntatem relinquens. Iam dicat Arius & Eunomius quomodo Pater videatur hic ignorare, & nos idem respondebimus de filio, qui dixit se diem nescire iudicii. *[eiecerunt extra vineam.]* Nam extra portam passus est Dominus potest etiam intelligi, quod eum susceperint gentes, & ita extra Iudaeos passus sit. Locataque est vinea gentibus, locata etiam nobis est, ut fructum afferamus. *[reprobauerunt edificantes.]* Idem sunt vinitores agricolae, edificantes. De enim edificatio & agricolatio sumus, hunc lapidem acceperunt edificantes, ut vel in fundamento ponerent, vel in anguli capite, factus vero est in caput anguli, de hoc Petrus inquit, hic lapis est reprobatus a vobis, & Isaias, mittam in Sion lapidem. *[regnum Dei.]* Id est, sanctae scripturae a Iudaeis blata nobis tradita, ut eam fructum faciamus quae si non facimus auferet a nobis. *[confringetur.]* Aliud est offendere, aliud negare Christum, qui offendit, cadit super lapidem & confringitur, qui negat, adeo conteritur, ut nec testa remaneat in qua pulillum aquae hauriatur. *[cognouerunt quod de ipsi.]* Licet duri corde essent, tamen aperta intelligebant. *[sicut propheta.]* Mobilis turba, velut fluuius iactatur ventis, nunc fatetur prophetam, cito clamabit, crucifige.

D. Augu. contra aduers. legis & prophete. *[auferetur a vobis regnum.]* Regnum vitae aeternae quae sperabant, iuxta illud scrutamini scripturas in quibus vos putatis vitam aeternam habere, & tulistis clauem scientiae, & nec vos introistis, & eos qui introibant prohibuistis. Idem serm. 59. de verbis Domini plantata est vinea, cum data est lex Iudaeis, missi sunt serui querentes fructum. i. prophetas, querentes bonam Iudeorum vitam, illi occiderunt Christum, ut vineam possiderent, verum est consilium contrarium, ideo perdidit vineam, quia occiderunt Christum. Idem in q. euangeliarum. c. 30. qui a lapide confringuntur, hi sunt, qui Christum contemunt, at illi conteruntur, qui in die iudicii dantur, qui erunt sicut puluis, quae pijcit vetus.

D. Ambrosius in. ca. 20. Lucae. *[vineam.]* Euidenter Isaias dicit vineam esse domum Israel. *[peregre.]* Quia diligentibus prope est negligenter abesse, abesse autem multis temporibus ne propterea videatur exactio, & quo indulgentior liberalitas, eo inexcusabilior peruersitas. *[sepem.]* Diuinam munitionem, ne bestiarum spiritualium pateret incuribus. *[torcular.]* Sunt psalmi de torcularibus diuinis passionis inscripti. Et Ebrj putabantur Apostoli, in quibus Spiritus Sanctus innundabat. Fodit

Podit ergo torcular, in quod vix rationabili fructus interior, spirituali infusione deflueret. [torcular] Id est, legem. [tempus fructuum] Nullum iudaeum fructum dedit, non enim fecit vix, sed labruscas; torcularia non fuerunt vino plena, sed prophetarum cruore, nā & Hieremias in lacum missus est. [vult ueruerunt in capite] Hic fuit Isaias, capite vulnatus. Naboth lapidatus. [filium suum] Hoc est novissimum remedium, qui enim heredes negat, de autore salutis desperat. [verget dominus vinea] Aut in filio, vel quia novissimis temporibus, presentior humanis aspiet affectibus. Vineam est populus de vitis aeternae radice fundatus, terris supereminens vile solum regens: nunc gemante flore pubescens, nunc circumfusa viriditate vestitus, nunc fructum ingum suscipiens. Agricola Pater. Vitis filius. Nos palmites, vinea in cruce plantatur, populus in fronte crucem gerit, vinea fructum in autumno: populus in vltima aetate fructum gerit, vinea omne genus palmitum recipit, ita & ecclesia omne genus hominum, maritatur vitis arbori, & anima carni, vitis recisā non minuitur: sed augetur: plebs sancta, dum humiliatur, attollitur: dum reciditur coronatur, surculus tener, ex vteri arbore recisus, in alterius radicis foetu inferitur, plebs ex vereri conuersione rescisa, in ligni crucis gremio collocat, fructificat, aqua in altis scrobes iniecta arborem erigit, & Spiritus Sanctus in carcere hoc corpus nostrum demissus, nos diluit & erigit. Hanc vineam Pater aeternus colit, tigans, tondens, eiciens terrenas moles, nunc sole torrens, nunc imbre perfundens, nunc herbas eradicans, ne a gentibus gemma laedatur. Nihil aduersi vineae timeamus, quā per uigil Domini custodia, quasi muro vitae vallauit aeternae. Colligamus ergo alij in gremijs nostris vvas, alij coelestia munera ore libemus, alij nudis pedibus, multo fluente tingamus, locus in quo stamus terra sancta est, non est hyems nunc anti quorū errorum, non nunc mundus, blasphemij, velut gelu concreuit: sed nouos fructus terra parturit. O vinea salue, non solius Naboth, sed Christi & omnium martyrum sanguine sacra.

D. Grego. in ca. 22. Iob dicit, vineam esse, scilicet, scripturam, quam haeretici demerunt & vindemiant, quasi videū opprimentes, & in sensa sua dessectentes. Itē vinea & ager est ecclesia, quam falsi praedicatores tunc demerunt, cum auferunt fideles ab ea. Idem in 20. c. Matth. dicit. Qui in hac vita ea quae iua

sunt quatit, nōdum ad vineam peruenit, illi nanque Domino laborant, qui Domini sui lucra cogitant, & zelo charitatis feruentes, animabus lucrands inuigilant.

Origenes homi. 19. in Matth. Planē vinea fuit iudaea, seps, diuina custodia, turris, templum, torcular, locus libationum, coloni, sacerdotes, & scribae. Dominus peregrinatus profectus est, quod qui praecesserat eos in columna ignis & nubis non amplius similiter apparuit, tempus fructuum, quando Prophetiae exigebant fructus legis. [reuerbuntur] Eius enim praesentia, debuerat illis timorem incutere, at sacerdotes non insensati, cum heredes esse intellexerunt. [foras eiecerunt] Extrates Israelis eum esse iudicantes. Dominus verō resurgens abstulit ab eis vineam, dans eam Apostolis. Sed profundius rem tractemus. Homo plāns vineam Deus est, qui dicitur homo, quia moribus hominum sese aptauit, sicut si pater filio infanti, infantia loquatur, nam iustitiae illi legis datae Mosi, pueriles videntur, si ad iustitias Dei cōferantur, & licet vinea quam Isaias & Hieremias culpant, sit Israel, at Dominus non culpans vineam, sed colonos, indicat vineam esse Eloquia Dei. Seps eius est, verba & litera quibus eloquia Dei conteguntur, fructus sunt mores hominum immaculati, & speciosi. Torcular est, quo omnes viri perfecti, infundunt studia sua quasi fructus de eloquijs Domini collectos. Turris altior in vinea, sunt eloquia de Deo, & Christo, templum, sunt sensus diuiores de Deo, de hac turri dicitur, qui vult turrem aedificare, computet se cum sumptis, id est, qui de Deo dicere vult, videat si potest. Nam in tellige, in anima verbum Dei plantatum, primum verō vineae tempus, est tempus infantiae, nihil aliud fructuum monstrans, quam vitalem virtutem. Cum verō incipit puer loqui, tempus est ut generentur botri, qui accrescunt, si puer male operari coeperit, sed si alius quis magister iuuenem in melius reuocauerit, dulcescent botri, fructusque afferet charitatis, pacis, aliorumque spiritus fructuum. Licet verō solus Deus sciat quando tempus sit fructuum, nos tamen spectemus, quod debueramus esse magistri propter tempus: adhuc tamen lacte opus est, floresque sunt, non fructus. [alios occiderunt] Vt Micheā in facie. Azariam verō filium Ioiada lapidauerunt. [reuerbuntur filium] Sicut iudaei occiderunt Christum, non omnes, sed iudaei secundum carnem, non secundum spiritum: ita coloni vineae, qui secundum carnem erant coloni occiderunt

Exodi. 14

Isai. 5

Luc. 14

Galat. 5

Hebr. 6.

ita

ita reueriti sunt Christum iudaei, non illi secundum carnem, sed secundum spiritum. [hic est haereticus] Certō cognouerūt eum esse Christum: nam multi dixerunt hic est Christus: & Herodes natum Saluatore, Christum esse cognouit: eum enim ut Christum persecutus est, sed nec hic, nec illi, cognitū voluerunt diuulgare. [malos male perdet] Prophetarum ut Caiphas. [dabitur facienti fructum] Ergo is in quo peccatum dominatur, nō habet regnum Dei, sed ab eo aufertur. Nota vineam locatam malis, sed regnū datum facienti fructus, locari ergo vinea non electis potest, dari verō non, nisi ex merito electionis, [querentes eum tenere] Volūt sapē mali verbum Dei extinguere, sed nequeūt, sunt enim in turbis multi, quibus cordi est Christus: ideo non sinunt ejus verbum male tractari. At diuersē sponsa dicit, tenui eū & nō dimittam: quam his sacerdotes Christū tenere volebant. Nota etiam turbas Christū amantes, armatas, & pro eo mori paratas: ideo qui se profitēt sacerdotes timēt Iesū exterminare.

D. Basil. homi. 7. exam. Anima humana vinea sunt, septum est tutela quae ex preceptis Dei resultat, est & custodia angelorum, nā immittit se angelus in circuitu timentium eum. Statumina quibus vites defixit, sunt Apostoli, prophetae, doctores. Exerxit itē sensus nostros, exemplis sanctorum ne humi repererent. Vult etiam, ut clauiculis charitatis, quibus proximo suo hareat: & ita ascendamus ad sublimia arborum fastigia. Debet vitis defodi, ne suffocetur, id est, debet a carnali, ut a terra, cupiditate exui. Cauendum est ne vitis luxuriet, id est, ne quid per ostentationem faciat.

D. Chryso. hom. 69. Primū parabola monstrat, prouidentiam Dei iudaeis semper mirifice affuisse: illi verō contra, cedibus inuigilasse. Tū, nihil a Deo omissum, quod ad illorum salutē pertineret: nam post seruorum atrocissimā cedē, etiam filium misit. Tū etiā, quod filij mors esset futura mirabilis, quodque mortis illius auctores, essent extrema supplia passuri. Tū, quod gentibus essendū regnum Dei. Attēde, Deus maiorem vineam peregit opera, scilicet, plantare vitē, sepiē, turrim aedificare, vnum opus, & facile a colonis exegit, scilicet, vineam curā habere, & fructus eius conservare: Deus vigila omnia perfecit, legē dedit, civitate cōstituit, templum erexit, mirabili haec omnia cōganimitate facta sunt, id verō est, peregrini Dominum proficisci misit prophetas, ut opera bona fecundū legē

exigerent, at illi cū vel preces, si fructus non habebat dare debuissent, occiderūt prophetas. Non verō illico misit filium, ut vel ex multis erratis, possent, seipsos cognoscere. [reuerbuntur] Id est, reuereri debent, & possent ne quis existimet quod praedictiones Dei, necessitatem rebus imponant, sed illi occidere assueti, licet occidere prohibeantur, assuetudinem non deserūt, sed augent, Christum occidendo. Sed cur occidit? num quia Deus eos honorauit mittens filium? nū quia immanera eis contulit beneficia Christus? nū quia ad regnum eos vocabat? Vide quā dementē causam dicant, occidamus, ut haereditatē retineamus. [male perdet] Sētētia iuridica est, quia ab ipsis reis lata est: & Dñs ostēdit eam iustam esse, ut quā spiritus sanctus antea praedixit, dicēs, lapidē quem reprobauerūt. &c. [reprobauerunt] Multis parabolis Dñs docuit iudaeos reiiciendos, gentes introducendas: ut in parabola Chananeae. A fine, cui infodit, Centurione, cuius seruū sanauit. Id mirabile quidē tamen Deus ita voluit, a Deoq; factum est. [qui offenderit] Duas praedicit iudeorum perditiones. Primā, quia scandalizati sunt, ideo in lapidē offenderūt: alterā quia capti sunt: ideoq; calamitosi vixerunt, & uiuunt: id verō est, lapidē super eos incidisse. [tenere voluerunt] An non illi erāt Christū adoraturi, qui eis prophetias attulisset? si nō ex gratitudine beneficiorū, certē terrore poenarū: at contra querūt illū tenere: nec a turbis docētur. Nihil ergo ita praecipit agit hominem, quā his rebus caducis animū figere. Nec aliud presentibus vti, & futuris frui facit, quam si illis ista anteposueris.

D. Hilari. Can. 22. [sepe] Id est sanctificatio nē patrū & nobilitatē, ut Abraham Isaac. &c. intra quā, tāquā in sepro peculiaris custodie iudeos Deus inclusit. [torcular] Sunt prophetae, in quos multū spiritus sancti defluxit. [reuerit] Id est eminentiā legis: quae in celū, & solo agressa prouheret: & e qua Christi prospiceretur aduentus. [coloni] Sunt sacerdotes, quibus in plebē potestas est permissa doctrinae. [nostra erit haereditas] Id est nostra erit gloria legis. [venit pater suus] Veniet Pater in filio tempore iudicij.

Vene. Bedain. c. 20. Luca. Seruus missus fuit Moses, qui 40. annis vineam fructū querē: tandem dicit, de vinea Sodomorū vinea eorū. Item seruus est Jeremias, qui dicit: quomodo cōuerſa es in prauū vinea aliena? Ergo triplex est genus seruorū. Moses, Dauid, Prophetae: ita enim Dñs distinxit, dicēs: To. optimus. Y. opor-

Deute. 32

Jerem. 22

Hebræ. 13

Psalm. 76

Ioannis. 11

oportet impleri, quæ dicta sunt de me, in lege, prophetis, & psalmis. [*hic est heres.*] Ergo non per ignorantiam crucifixi erunt, sed per inuidiam. Est verò Christus heres vinee, non ex testamento, per mortem Patris: sed per sanguinem quem propter moriens effudit. [*extra vineam.*] Moyses, altare victimarum non intra tabernaculum: sed ad ostium tabernaculi posuit: ita Dominus ad ostium, extra portam passus est. Euthymius. [*sapē.*] Id est, legem: gentibus Iudæos commiseri videtur, aut etiam Dei cultodiam, de qua dicitur, destruxisti sapē eius, & vinde eam. &c. [*torcular.*] Erat altare ubi sanguis fundebatur. [*turris.*] Erat templum, propter structuræ firmitatem & altitudinem. [*fructus.*] Sunt observatio legis & præceptorum, sunt ergo virtutes. [*forte reuerentur.*] Lucas dicit. Quid faciā: mittā filiū meū, ubi explicatur magnitudo amoris diuini, punire nolētis. At illud, forte: Græcè est *toros*, quod significat, decens, equum: erat enim decens, ut Iudæi filiū Dei reuererentur. [*occidamus eum.*] Non ut Dei filium: sed ut regē quē credebāt Israhel. [*extra vineam.*] Marcus dicit, occiderunt, & extra vineam eiecerunt, id est, vinea prinauerunt & vita. [*vineam locabit.*] Dominus surgens à mortuis Iudæos per Romanos destruxit, & vineā suā locauit Episcopis. [*male perdet.*] Ita illi prius dixerunt, non intelligētes, quorū parabola tenderet, quod ubi intellexerunt, dicunt: Absit. [*caput anguli.*] Id est, similem lapidi angulari. Sunt qui dicunt angulum connectentē parietes esse ecclesiam, in cuius capite Christus locatus est. Druthima. homo paterfamilias est Deus, qui mundum suo amore gubernat, omnibus bona, nulli malum tribuens. [*hic est heres.*] Nūquid per ignorantiam sed per inuidiam occiderunt: & Dominus illis ostendit se nosse, quod illi in latibulis suis contra eū tractabant. [*male perdet.*] Prophetarū, quia erant faccedotes, ut prophetauit Caiphas, & quia eos famē quam nihil est durius, perdidit: ideo male perdidit. Cōpulit enim eos humanis carnibus vesci. [*alij agricolæ.*] Caneant ergo reges & Episcopi: parati enim patientur dānationem si uisā non bene conuerint, & si non desiderino fructus eius. [*a dño factū est istud.*] Nisi entia à Dño factum esset, fides Christi & eius Ecclesia, totū mundū non impleisset, repugnātibz totius mundi, etiā principibz. Mirabilia sunt in creatura, mirabile etiā est, quod omnes gentes super hoc fundamentum firmā habent fidem & spem. [*regnum dñi.*] Id est, scientia scripturarum. [*cognouerunt quid dñi*

ipsis diceret.] Dixit quidā sapiens, Conscius ipse sibi, de se putat omnia dici.

D. Bernar. l. 5. in natali. [*reuerentur.*] Ita sanē reuerentur, non Iudæi, sed electi: hi reuerentur stabulū in quo natus est, vulnera quę passus est. [*dabitur gēti.*] Vineā spiritua lis dāda est uiris spiritualibz, quorū interior sunt omnia culta & fructificantiā, hæc ergo vinea, hoc regnum Dei intra nos est, & datur genti facienti fructus illos quos Paulus vocat fructus spiritus, fructus ergo nostri sunt profectus nostri. Spōsus uero qui de his fructibus, ne pereat sollicitus est, dicit, capite nobis vulpeculas paruas, quę demolitūtur. &c.

D. Thomas. [*sapē.*] Id est, Orationes sanctorum, & cultodiā angelorum. [*torcular.*] Id est, altare holocaustorū, vel martyres sui fundentes sanguinē. Vel propheta repleti multo spirituali, vel profunditas sacra scripturę: vel laus Dei, in quā omnia nostra opera cōijci debent. [*turris.*] Templū est, vel cognitio Dei, de qua dicitur: turris fortissima nōmē Dñi. [*peregrī profectus.*] Ita dicit Deus peregrī profecti, quia non ad quamcūq; culpā puniunt, expectat enim. [*repsit fructum.*] puenit nō est tempus fructuum, sed adolescentia: nam etiam a populo iam plātato petijt fructū. [*nouissime misit filium.*] Ita Paulus, multifariā olim loquens Deus patribus in prophetis, nouissimē locutus est in filio. [*reuerentur.*] Aliqui enim reueriti sunt. [*vidētes dixerunt.*] Si uerē illum cognouissent, nūquā eum crucifixissent, sed cognouerūt per coniecturas. [*occidamus.*] Ita dictū erat, morte turpissima condēnemus eum, ne iugū nobis imponat. Sed fugitis iugum Christi, parimini iugum Romanorum. [*extra vineam.*] Id est extra synagogā: nā qui in eū credebāt, extra synagogā fiebant. [*quid faciet.*] Itare quid sit Nathanael. [*malum male perdet.*] Fortē Dominus primum hoc uerbum dixit: mox illi, vel certe populus adstant dicit, absit. [*istud est istud.*] Tāta enim exultatio: quā Christus exaltatus est, non potuit nisi a Deo fieri. [*est mirabile.*] Ita dixit. Abaque, uide & admiramini. [*regnum.*] Quod est scilicet, scripturę cuius intellectus est illis ablatu: ut legant, sed non intelligant corde. [*dabitur gēti.*] Non dicitur dabitur, sed dabitur: quia cum ex uincitatur fructus: Deus qui eam colit non dicitur mercedarius aut colonus, sed ei data vinea est. Cū uero fructus Deo nō datur, colonus locata est. [*super quem sapi.*] Ille cā illic in lapidē, qui proprio arbitrio peccat, in illum uero cadit lapis, quem Christus

stus punit, ita enim comminuitur.

Simon Calsi. li. 6. c. 32. Hæc parabola monstrat, quod nullum Deus damnat, nisi quem propria conscientia dānat. [*plantauit vineā.*] Id est, originalem iustitiam, quam colendū tradidit originalibus hominibus: qui eam destruxerunt: omnis enim caro corruerat uia suam. Plantauit & Noe suam vineam in figurā Christi, suam plantatis nouellam Ecclesiam, cuius uino & amore inebriatus, nudatus & crucifixus, a Iudæis, suis filiis, deridetur. Vineā etiā est cōcio fidelū, quæ est domus Israhel, non uero domus Iacob, sed Israhel, qui iudatus cū Dño, fecit se sentit emarcidū, lueta uero per orationem sit. [*sapem.*] Id est, legē: dicitur enim, qui dissipat sapē mordebit eum coluber, morde enim diabolus eū qui legem Dei dissipat. Iam in sapi inueniuntur flores & spinæ: ita in lege, odoramēta uirtutum, & poenitentia peccatorum, horrores poenarum, de quibus spinis dicitur, sapi spinas aures tuas: si enim his aures obseperis, fugies demonum blandimēta. Dictū etiam est. Vbi nō est seps diripiet possessio, quia uindemiant eā omnes qui prætergrediuntur uia. [*torcular.*] Sunt experimēta passionis & tribulationū quibus Ecclesia probatur, & premittitur, ut uinum & uia a uinacijs separētur, hoc torcular calcauit Christus uirgini Iudæa. Solus enim crucem ascendit, perficiens uinū sanguinis sui, in quo lauent stollas, qui cum Christo sunt in celum ascensuri. Ergo crux Christi torcular est, per quam electi a reprobis separantur: est enim crux gentibus & Iudæis stultitia, sed uocatis est uirtus Dei, ex hac cruce fuit latitā uinum, licet in presentia amarorē habeat. [*turris.*] Erat Iudæis uetus lex. Christianis est altitudo fidei Christiana: ubi est uerus ascensus fidelū aspicientiū contra Damascū, quę interpretatur, sanguinem bibens, & significat diabolū, qui peccatorū sanguinē bibit. Porro vinea hæc primū plantata, locata est Iudæis, mox gentibus, de mū cuius Christiano. [*peregrī profectus.*] Ut esset ignotus notis, ita enim uixit cū Iudæis quasi ignotus, quis enim illum nouit, qui posuit tenebras latibulum suum peregrinatur ergo, quia latenter opera sua & ignotē facit. [*uenit tempus fructuum.*] Ita largitur nobis omnia Deus: ut tamen omnium simus reddituri rationem, quasi emphyteosin, seu annuum censum. [*occiderunt.*] Ut possent in sua perniciosa libertate durare. [*regnum.*] Regnum est sacra scriptura, & omne sacramentum quo abluatur anima, quod ideo regnum

eternū dicitur. [*genti facienti fructū.*] Ut fecit olim Ecclesia in martyribus, uirginibus, doctoribus, confessoribus: omni ætate, sexu, cōditione. [*ueluerunt eū tenere.*] Id habet omnis qui sibi sapiens uidetur, ubi ratione conuincitur, ad uindictā profilit, nihil interim habet meriti, qui malū non operatur, nō quia Deū timet: sed quia homines ueretur.

Hugo Cardina. [*sapem.*] Id est, angelos uel reges. [*hic est heres occidamus.*] Iuxta illud ecce somniat or uenit, occidamus eum, & illud, mittamus lignū in panē eius, & illud: Circūueiamus iustū, inuiliis enim est nobis. [*ma- Jeremi. 17* le perdet.] per Iulium & Vespasianum. [*genti facienti fructum.*] Corde, ore, opere. Cordis fructus est cordis contritio, legis meditatio, mortis memoria, proximorum compassio. Oris fructus est confessio, prædicatio gratiarum actio, consiliū quod alijs dāmus. Operis fructus est obedientia, mortificatio, operū durorum tolerantia, elemosyna, poenitentia, diligentia.

Caictanus, posuit sapē, torcular, turrim: id est, fecit omnia quæ vinea necessaria erāt, posuit ergo sapē, id est, uindictionem temporalem & spiritualement contra extraneos, dedit securam habitationem, uel in tūm, & necessaria omnia ad uitam instrumenta, id est, torcular. [*peregrī profectus.*] Profectio hæc est ablatio auxilij seruantis eos a malo. [*cedere lapidare occidere.*] Significat omne genus iniuriarum, quas Iudæi seruīs Dei intulerunt. [*forte reuerentur.*] Illud fortē, non est in textu Græco, significat tamen quod fieri deberet. [*hic est heres.*] Id est, omnes credent in eū: id enim est esse Israhel heredes: quod Israhel credit in eū. [*occidamus.*] Apertē significat cōsiliū Caiphe de Christo occidendo. [*extra vineam.*] Quia cum per manus gentiū occiderunt, ut hominē, qui extra vineam esset. [*lapidem quem.*] Parabola solum significabat Iudæos de vinea eiciendos, sed locus psalmi addit, Christum eieci in summo ecclesię loco collocandū. [*dabitur gēti.*] Quantū ad cultū exteriorem, cōpletum est hoc in excidio Ierosolymę, ubi cessauit cultus Iudæus: sed quantum ad vim sanctificandi ablatū est regnū in passione Christi, ex qua omnes ceremonię cessarunt, & datū est regnū genti nouę per baptismū. [*confringeretur.*] Homo peccans cōminuitur, quando iratus Deus eide negat gratiā: ut fecit Iudæis, quibus Deus subtraxit gratiam conuersionis interioris, dimittebat eos Romanis exterius.

Glossa interli. [*vineā.*] Id est, terrā promissam. To. primus X 2. lio

CAP V T. XXII

Respondens Iesus dixit.

I V V S Hieronymus. Dixit Iesus. *[Illuminated initial]* Iesus timore Pharisaeorum non superatur, quominus arguat peccatores. *[Illuminated initial]* Homo hic est Deus qui facit nuptias. Christus & Ecclesia ex Iudeis & gentibus congregata. *[Illuminated initial]* Misit seruum. Si per hunc seruum intelligas Moysen, serui postea misit erunt prophetae. Si vero per seruum intelligas prophetas, serui postea misit erunt Apostoli. *[Illuminated initial]* Tauri & altilia. Jopes regiae designantur, aut certe dogmatum factorum magnitudo; & doctrina plenissima. *[Illuminated initial]* Illi neglexerunt. Sed non parit culpa: nam qui occupati alijs rebus non veniunt, minus peccant, quam qui ex contemptu seruos Dei occidunt, vel contumelijs afficiunt. *[Illuminated initial]* Rex cum audisset. Deus cum facit nuptias homo rex dicitur: cum clementiae opera facit, homo dicitur, ac cuius scitur, siletur nomen hominis, & regis nomen habet. *[Illuminated initial]* De quibus dicitur, immisiones per angelos malos, vel Romanos intelligit. *[Illuminated initial]* Exitus viarum. Gentiles non erant in vijs, sed in exitu viarum, sed queris: quomodo in exitu viarum inuenti sunt boni & mali? necesse enim videtur, ut qui extra viam sunt, mali sint. Paulus respondet. Gentes quae legem non habent, naturaliter, quae legis sunt faciunt, hi ergo boni sunt. Certe ex gentibus multi mali erant, sed quidam fuere virtutibus dediti. *[Illuminated initial]* Intrauit rex ut videret. Id fiet in die iudicii. *[Illuminated initial]* Inuenit vnum. Per hunc vnum significatur, qui in malicia socij sunt. *[Illuminated initial]* Vestis nuptialis. Id est, opera quae ex lege & euangelio complentur, haec sunt noui hominis vestis vestis celestis, quae qui non habet, habet veteris hominis exuias, huic dicitur, amice, seruat enim inuitatus. *[Illuminated initial]* Quomodo intrauit? Impudentiae arguitur, quod veste sordida, munditias poluerit nuptiales. *[Illuminated initial]* Obmutuit. Quia tempore illo non est locus aut poenitendi, aut negandi peccata, quorum angeli & mundus testes erunt. *[Illuminated initial]* Ligatis manibus. Ut veritas resurrectionis probetur: vel, quia currere non poterunt iam pedes, ad effundendum sanguinem. *[Illuminated initial]* Stridor. Tormentorū magnitudo significatur. *[Illuminated initial]* Pauci electi. Breni sermone parabolas claudit: quia in parabolis non initia, sed finis queri debet. D. Au-

sonis. *[Illuminated initial]* Id est, murū vrbis: & homines bello potentes: ut David, Machabaeos. *[Illuminated initial]* Torcular. Id est, tormēta legalia, per quae Iudei cogentur ad vitam meliorem. *[Illuminated initial]* Turrim. Tēplū. *[Illuminated initial]* Acciperent fructum. Id est, inquireret, an haberent fructum. *[Illuminated initial]* Locabit alijs. Id est, ecclesiā ex alijs nationibus seliget. *[Illuminated initial]* Fructus tēporis suo. Verba & facta pro cōpetentia temporis. Glossa ordi. *[Illuminated initial]* Sedit torcular. In fossione timor notatur: quia praecepta Iudei non ex amore, sed ex timore seruabant. *[Illuminated initial]* Verebuntur. Faciā quod meū est: faciet illi quod suū erit. *[Illuminated initial]* Hic est heres. Ergo non fuit ignorantia, sed inuidia. *[Illuminated initial]* Mystice. Cuiq; vinea colenda locatur, cū mysteriū baptismi ei credidit, quod operando exerceat. Mittitur ei seruus vnus & alter, cū lex ei, propheta, vel psalmus legitur, occiditur hic seruus, cū blasphematur, vel contemnitur. Sed heres occidit, qui filiū Dei cōculcat, & spiritui gratia cōtumeliam facit. At pendit hoc malo colono, vinea alij datur, perdet superbo, quod humilis acquirat, at malus querit tenere Chrm. i. veritatem quae impugnat, timet tū turbas ne lapidef. *[Illuminated initial]* Lyr. *[Illuminated initial]* Id est, clausurā legis, & mādatorū. *[Illuminated initial]* Sunt prophetae in quibus magis vis legis exprimit. *[Illuminated initial]* Turrim. Id est, tēplū ad modū turris extructū. *[Illuminated initial]* Ad agricolas. Seruo Dei primo ad reges & sacerdotes dirigitur, postea ad alios. *[Illuminated initial]* Jecerūt illis similit. Dicitur enim est. Impleuerūt Ierusalē sanguine prophetarū vsq; ad os. *[Illuminated initial]* Videntes filij. Divina opera faciunt & prophetas implentem. *[Illuminated initial]* Malos male per dei. Hoc quidā boni dixerūt & ita Dns cōfirmavit, mali vero dixerūt, abstin. *[Illuminated initial]* Lapidem quē. Dicitur ita factū fuisse ad literā in edificatione tēpli Salomonis. Sed Christus dicit lapidē, de quo Dan. 2. & Isa. 28. *[Illuminated initial]* Sed dubiū est. An Iudei nouerūt Chrm? Nā Chrs dicit, nesciūt quid faciūt, & Apost. Si nouissent nō crucifixi essent, & Petrus, scio quod per ignorantia fecistis. S. Thom. dicit, minores populi nō nouisse Christū, ut Messia, sed ut sanctū prophetā. Maiores vero nouerūt ut Messia, sed nō ut Deū. Lyrā cōtēdit quod nouerūt, eū ut Deū, nā dicit Iere. 33. vocabūt eū, Dns iustus noster. Vbi loco nominis, Dns, habet nomē Dei tetragrammatō, & apud Isaiā dicit, vocabit nomē ei. De pacis, ergo cognouerūt eū esse deū. Sed ira ex ca bat eos, ut incōtinēs scit malū esse, sed cū iruit passio excatur. Illa verō eorū cognitio, erat cōiecturalis. Moraliter. Seps est doctrinā Euangelica, torcular est patientia martyrum. Turris cōtemplatio doctorum.

D. Augusti. lib. 1. Euang. c. 31. *[Illuminated initial]* Id est, verbum fuit incarnatum: quia in homine suscepto Ecclesia Deo copulata est. Tauri sunt principes plebiū, altilia omnia saginata, exitus viarum, dogmata gentium. *[Illuminated initial]* Id est, 247. *[Illuminated initial]* Nuptias. Ad quas omnis conditio & sexus vocatur. *[Illuminated initial]* Inuenit vnum. Sicut multi vnum sumus ex vna fide: ita mali vni sunt, sub vno principe diabolo. Ergo infidelis non venit ad nuptias, fidelis malus venit, corpore, non mente. *[Illuminated initial]* Multi vocati. Sub vno reti nūc sunt boni & mali pisces, in vna area, triticum & palea: donec & angeli separēt pisces, & Christus euentilet aream, tunc manifestabitur qd multi erant vocati, pauci electi. Interim praedicatores clament vestes impudicas, fucatas facies, adulteros capillos signa esse mētis adulteratae, & certae quae se fucata, dicit Deo, quare sic me fecisti? & Deus in iudicio dicere poterit, se non nosse faciem illā haec sunt imagines hominis terreni, portemus imaginē celestis: & glorificemus Deū in corpore nostro. *[Illuminated initial]* Idem lib. 21. contra Faustū. ca. 19. Is carer veste nuptiali, qui in sacris nuptijs, non sponsi, sed suam gloriā querit. *[Illuminated initial]* Idem super Ioannem tracta. 40. tractans illud funibus peccatorū suorum quibus constringitur: dicit, bonum est, ut Deus nunc faciat cretibus flagellū, quo te puniat nūc ne postea peccatorū tuorū restibus ligeris manus & pedes. D. Ambrosi. in. c. 14. Lucā. Ille qui villas & possessiones terrenas emit studijs tantū intus inferioribus: nō adipiscitur regnum Dei: dicit enim Deus, vde omnia quae habes. Tales sunt avari gentiles, de quibus dicitur. Avari nō habent hereditatē in regno Christi. Iudei vero sunt, qui emerūt quinque iuga bouū id est, qui quinque libros legis Moisaicae sibi imponunt. Tandē haeretici sunt coniugati illi, qui se cōtē suū, velut Eue nupserunt. Igitur vendentes, & ententes diluuiū absorbuunt. Lex vero gratia non admittit Iudeos suū legi seruare volentes, & indignus est haereticus qui uxore illā propter Deum non reliquit: imo & patrē & matrem: nā & Dns fratres & matrem reliquit dicens, quae est mater mea? & qui fratres. *[Illuminated initial]* Diuitibus nolentibus Deū conuiuium, asciscuntur & celi laudi. Rariū enim delinquit, cui illecebra peccandi deest: & etiā, quia infirmitas peccatorum, per misericordiam Dei, & non ex operibus remittitur: ut redempti in aeternū, nō in saeculū. D. Augusti. in. c. 11. *[Illuminated initial]* Idem ad eximias viam, quia prudentia in exitu canitur, sicut ad plateas, quia

ut delata, ad arctam viam veniant, mittit ad vias, id est, ad eos, qui curis terrenis non sunt occupati, mittit ad sepēs, id est, ad eos, qui iudicio rationis (quasi sepēs) nouerunt bona a malis discernere. At non sat est venire vocatum, nisi nuptialem vestem habeas, id est, fidē & charitatē, alioquin mittis in tenebras exteriores, id est, extra diuina mandata, quae lumen sunt, nam qui sine Christo est, sine lumine est. Ergo neq; stridor dentium, neque vermis corporales sunt, sed sicut ex cruditate nascuntur vermes & febres: ita nisi quis decoquat peccata: sed noua veteribus addat, igni aduritur proprio, fontibus roditur proprijs. Ignis igitur est molestia peccatorum, vermis confusio conscientiae, stridor est affectus indignantis. D. Grego. in. ca. 34. Iob, in illud, inducet noctem & conterentur (inquit) in nocte, id est, in iudicio corruet impius, amittens in perpetuum viuēdi lumen, coactus in tenebras exteriores mittitur, qui nunc voluntarius in interioribus excecatur in nocte conteritur, cū dānatus praecedentium peccatorum cōfusio ne veritatis lumen non inuenit, & quid deinceps agere debeat non agnoscit. D. Chrysost. homi. 70. Haec parabola ut & superior Dei significat iōganimitatem, & prouidentia in Iudeos: tū Iudeorū obstinātā ingrāitudinem in Deum: eorū electionem, gentiūq; vocationē. Item quanta disciplina viuendum sit, & quā acerba poena negligentē maneat. Et quia dictū erat, Dabitur genti facienti fructum: declaratur nunc, cui genti datur. Item, non solū Iudei inuitantur ad nuptias ante passionem, sed etiam post eam. *[Illuminated initial]* Quid verō dementius, quam nolle venire ad nuptias, & nuptias regis, & quas rex, regi filio facit? Porro nuptiae dicuntur, ut Dei curam erga nos & charitatem intelligas, & rerum splendore non ignores, ibi enim nihil triste, sed omnia plena gaudij. Ideo Ioannes Christum vocat sponsum: & Paulus, despōdi vos vni viro. *[Illuminated initial]* Culpa verō Iudeorum prima est. Prophetarum occisio, secunda: occisio filij, tertia: quod inuitati ad nuptias venire nolunt, asserunt quādam occasiones, sed non sufficientes: nihil enim adeo necessariū esse potest, quā sint eo spiritualia meliora. Porro Iudei inuitantur a Prophetis, a Christo, ab Apostolis, a Ioanne: & inuitantur nō ad labores: sed ad magnificas dapes: & non sunt negocia quae illi preterierunt, sed negocia illis sua delideria obducunt, nec solū nō veniunt, sed inuitantes contumelijs afficiunt. To. primus. Y 3 quo

4. Reg. 11

Luc. 23
1. Cor. 1

Isa. 9

Ps. 117

Roma. 9

1. Cor. 15

Prover. 5

Matth. 29

Matth. 11

1. Cor. 1

Ioannis. 3
1. Cor. 12

quo furore, quid maius cogitari potest. [mis-
is exercitibus.] Id est, Tiro & Vespasiano, qui
Iudeos vastauerunt, non statim a Christi pas-
sione: sed post mortem Iacobi & Stephani.
Iudeis igitur nolentibus venire, gentes inui-
tantur. Ecce inquit Paulus, conuertimur ad
gentes. [nuptia parata sunt.] Predicatores o-
mnia expleant, licet inde nullus quicquam
emolumentum consequatur. Sed ne fideles
putent sola se fide posse seruari, meminit ve-
stis nuptialis, id est, actionis. Plane gratia fuit
quod vocatus es, & purgatus, quod vero ve-
stem immaculatam serues, tuum etiam est,
& gratiam hanc gratia Dei rependere debes.
Grandis gratia fuit, quod omnia illa quae lu-
dais parata erant, tibi vno temporis momen-
to conferantur, quare & tibi negligenti, gran-
dis poena erit. Accusantur Iudei quod non
venerint: accusaberis & tu, quod sordidus ac-
cubuit. [obmutuit.] Quamquam pateat cul-
pa, sed non inferitur poena, nisi se condemnati.
Qui statim rapitur ad poenas, quibus nihil
maius cogitari potest. Et iam audite Christia-
ni unde vocati estis, quia a vijs, & compitis:
caeci & claudi animo. Vereamini dignitate
vocantis, nemo sordida veste remaneat, non
est opus, vestis externa refulgens: quousque
hanc tenetis. At difficillimum est uti ve-
ste nuptiali: non enim possumus Deo serui-
re & mammo, quis ferat, domum auro, se cil-
icio vestiri. Cur ergo tu domum, id est, corpus
aures, animam vero nudam relinquis. Exor-
na prius principem, id est, animam deinde cor-
pori villora tribuas, ad nuptias vocaris, non
quasi libet, sed Dei ornate, non utique, sed ve-
stito deaurato, circumdato varietate.

Psal. 44

Roma. 2.

Roma. 2.

Origenes hom. 22. in Matth. Nuptiae sunt
restitutio sponsae Ecclesiae, ad Christum eius
sponsum. Tauri, & saginata, sunt solidae my-
steriorum Dei esse: sunt omnia parata, id est
de omnibus necessarijs, sermones parati sunt.
Praedicat etiam Dominus bellum, & excludit
Ierosolymam, [sic ad exitus viarum.] Id Apo-
stolis dicitur, exitus vero viarum sunt res ge-
tium, quae erant extra Israel. [bonos & malos.]
Boni sunt, rectiores, qui opus legis faciunt.
Quia vero mali etiam vocati sunt: non ut ma-
li remanerent, sed ut boni fierent, & vestirentur
veste nuptiali (id est, visceribus misericor-
diae, humilitate, &c.) Ideo rex ingreditur: ut
videat, antequam opponatur eis prandium.
videns vero vnum, qui mores non mutaue-
rat, dicit, amice, &c. qui obmutuit, ut carens
omni excusatione, neque solum eijcitur a
nuptijs, sed ligatur manibus, &c. ne videli-

cet, usum aliquem habeat ad bonum, neque
aliquid bonum expleat. [tenebras exteriores.]
Id est, pressiores.

Sed rursus omnia a capite tractemus.
Deus pater hoc loco, dicitur homo rex: ut
enim Deus dicitur irasci, misereri, incedere,
pedes & manus habere: ita dicitur homo ef-
se. Dum enim Deus nobiscum conuersatur,
debet ut homo conuersari: & non iuxta sua
occultam substantiam, & equidem tunc ces-
sabit Deus esse sicut homo, quando in nobis
humanae cessauerint passionis, mereamurque
audire, ego dixi dilectis vos: non merentes
audire, vos autem sicut homines moriemini.
Certè apud Oseam, Deus dicitur esse sicut
panthera, sicut leo, sicut vrsus, sicut ignis co-
sumens. Cum igitur nihil in nobis consumi
dignum fuerit, nihilque ultione dignum, ces-
sabit Deus dici ignis, diciturque lux, cessabit
esse leo & vrsus: & agnoscitur. Nunc igitur
videtur Deus, ut humanae conuenit di-
spensationi: tunc vero videbimus eum, non
ut hominem, sed ut in se est. Nunc ergo re-
gnum coelorum dicitur simile homini regi:
tunc vero, cum steterit Deus in synagoga
Deorum, dicitur simile regnum Dei regni.

Psal. 81.
Osee. 13.

1. Cor. 13

Psal. 81

Hic ergo rex homo fecit nuptias filio suo
cum anima, quae nubens Christo, & commu-
nicatis ei, parit filios, id est, opera, nihil per co-
municationem corruptionis admittens.
Sed nunquid tanta est varietas fidelium,
ut inter eos alij sint sponse, alij qui ad nu-
ptias inuitant, alij qui inuitantur? Prandium
Verbum Dei est, ubi fortia, sunt tauri: sua-
uia sunt saginata. Ad hoc epulum praecipue
Deus vult venire ingeniosiores. At hi cum
inuitantur a simplicibus predicatoribus, ve-
nire contemnunt, imò cum illis arguunt, di-
sputant, conuicijs afficiunt, & aliquando oc-
cidunt, error adhuc contrarius. Quorum
peruicaciam, Deus per angelos malos des-
truit. Ciuitas vero illorum, dogma est & er-
ror, cui haerebant. [ad exitus viarum.] Ex o-
mni enim via dogmatum imperitorum ve-
nerunt ad conuiuium ex gentibus vocati.
[vnum.] Vnius generis sunt, qui post fidem
malitiam seruant. [ligate manus.] Quia eis ut
debuerat, vrsus non cit: ad bonum enim non
cucurrit, bonos actus adimplens. [ut tene-
brarum.] A latrone alienas, ut qui se ibi conspi-
cit, clamet ad eum qui & miseret, & eripere
potest. [inimici tuos.]

Diuis Hilarius Cano. 22. Nuptiae, vite coe-
lestis, & in resurrectione gloriae recipiendae
sacramentum est, qui primo inuitatur est po-
pulus

pulus Israelis. Serui sunt Apostoli, serui po-
stea missi sunt Apostolorum successores.
Tauri saginati, gloriosa martyrum spes est:
velut hostia Deo electa. Saginata, sunt homi-
nes spirituales, tanquam aues paratae alios ex-
pelere, praeter cibum panisque caelestis vbertate.
His ergo paratis vocatur multitudo ad con-
uiuium. Sed qui interfecerunt Apostolos, a
caelesti exercitu sunt coburendi. [ad exitus
viarum.] Via est tempus praesens, igitur per gra-
tiam interior omnia peccata retroacta, exi-
tus, scilicet, via, id est, praeterita: condonatur.
[bonos & malos.] Vocatio bonos efficere de-
buerat, quia sancta est, & ab optimo inuitan-
tis affectu profecta: sed ex vitio inemendate
voluntatis discrimen vocatorum est, & quia
nos saepe fallimur, vocando: ideo Deus ad
nuptias intrat, & qui oculos hominum, praeter
simulationem effellerat, a Deo solo, sine veste
nuptiali reperitur. Sed num praescripserat
Deus vestem? & si omnes vocatur, non omni-
bus adesse vestis vna poterat? & si vestis vna
erat in nuptijs consueta, cur qui ea carebat,
non fuit ab inuitatis prohibitus? Certè Deus
inuenit, quod alij non repperunt. Vestis nu-
ptialis est gloria Spiritus sancti, & candor ha-
bitus caelestis qui integer a baptismo ad ex-
tremum seruatur caelestem. [multi vocati.] In-
diciuntur est bonitatis inuitantis.

Euthymius. Praecedens parabola tracta-
uit, quae ante Christi passionem contigerunt:
haec vero, quae post eam. Nuptiae sunt con-
iunctio Christi ad Ecclesiam, quae nunc fit
per fidem & alias virtutes: postea fiet magis
supernaturaliter sunt vero nuptiae propter
desiderium Dei ad Ecclesiam, & Ecclesiae
gaudium. Prandium sunt deliciae nunc di-
uinorum dogmatum: postea Dei fruitio.
Tauri & altilia sunt magnificentia prandij.
[villam emi.] Detentum sunt in his quae possi-
debant, quasi essent meliora. [exitus viarum.]
In his solent abiectioni morari. Significatur er-
go, quam essent Gentes abiectione, quae ad nu-
ptias vocatae sunt, [amice.] Non ergo securus
quod Christianus sis, quodque ad nuptias
vocatus: nisi ornatum celis digno vestiaris, at
vocatur amicus, quia Christianus: & profe-
cto si nuptiae terre fuissent, difficile foret, ve-
stem rege dignam inueniri, at in his nuptijs
omnis est ablata excusatio, in proptu enim
est vestis, & facilis est inuentura. [legat.] In in-
ferno nulla operatio sit quae regi placeat, ope-
ris nunc tempus est, postea retributionis.
[fletus.] Non solum est locus sine lumine,
sed accerrimi erunt cruciatus.

Venera. Beda in cap. 14. Luc. [Ecce cana
magnam.] Quia facietate nobis interne dul-
cedinis preparauit. [cum esset hora cona.] Id
est tempora nouissima, in quibus nos sumus.
[omnia parata.] Quia agnus occisus est, qui
abstulit peccata mundi. Offert igitur Deus,
id pro quo rogari debuit: & dare vult, quod
sperari vix poterat: at contemnitur, quia da-
tur: omnes igitur excusant: quia licet omnes
nuptias cupiant, sed non omnes quae sursum
sunt capiunt. [villa.] Est terrena substantia.
[iuga hominum.] Id est, quinq; sensus, qui pro-
pter curiositatem externorum nolunt ad in-
terna resisteri. [habe me excusatum.] Ita dicunt
hi quos vocant predicatorum, non possum, in-
quiunt, peccato exire, ora pro me. [vxo-
rem.] Per vxorem, voluptates carnis intellige: per
rem iustam, designatur res non iusta. Igitur,
diuites, curiosi, deliciofi, fastidiunt conuiuium
pauperes vero eliguntur: quia infirma mun-
di elegit Deus. Dicuntur vero pauperes &
infirmi qui veniunt, quia tales sibi videntur:
& equidem etiam pauperes exterius facilius
inuitati veniunt: ipsa enim plerumque de-
spectio hominem ad se reuocat. [adhuc locus
est.] Quia licet multi Iudeorum crediderunt,
non tamè impleuerunt numerum inuitando-
rum. [ad vias & saper.] Cum ex vijs & pla-
teis homines vocantur, vocantur ij, qui sub
politica conuersatione legem vrbani tenent,
hi vero a sepibus vocantur, qui rustici sunt,
& inuitantur: ij vero compelluntur intrare,
quos graue aliquod damnum frangit: ut gra-
uis morbus vel iactura.

1. Cor. 2

Eph. 5

Osee. 2

Prover. 19

Diuis Thomas: cum D. Gregorio vult
non esse hanc parabolam eandem cum illa
Luc. 14. licet dicat, dici posse eandem esse:
nam antiquis prandium coram erat. [homini
regi.] Nos enim more regis humano. [nu-
ptias.] Nuptiae sunt quadruplices. Naturae
humanae cum Verbo, in virginis utero. Ec-
clesiae cum Christo: de qua re dictum est. Sa-
cramentum hoc magnum, ego dico, in Chri-
sto & Ecclesia. Animae ad Christum: nam per
fidem anima fit particeps gloriae Dei (inchoa-
tiue) dicitur enim sponsabo te mihi in fide.
Demum sit coniunctio animae in resurrectione
cum Deo. [prandium.] Est spiritualis re-
fectio. Sapientia enim immolauit victimas,
Tauri & altilia sunt exempla sanctorum: vel
tauri sunt patres veteris testamenti, qui erant
parati ad vindictam, ut cornibus ferituri: alti-
lia sunt patres noui: qui ascendunt, ut aues,
torrens omnibus diuicijs, & impinguntur
sapientia caelesti. Vel muri sunt sacerdotes
To. primus Y 4 anti

Jeremi. 6

Isa. 5

Roma. 9
Acto. 13.

Mar. vlt.

Genesi. 19
Roma. 13
Gala. 3

Tob. 9.
Eccl. 9

Psal. 73.
Iob. 14

Matth. 7

Apoca. 12

Roma. 10.

antiqui, altitia pphete. [vltia] Indicat appetitus gl'ie humane, sicut in negotiatione auaritia indicat, dicit enim a minori ad maiore oēs auaritie studet. [nuptia parata sunt.] Filius enim iā incarnatus est, & fecit iā Dñs vineq. quod facere debuit. [indignus] i. qui indignos se reddiderit, siq. de iustitiā suā querētes statuere, iustitię Dei nō sunt subiecti, & ipsi iudei se indignos iudicant vitę eternę. [cōgregauerūt oēs.] Nā Apłi p'edicauerūt vbiq. [bonos & malos] Nā inter infideles sunt alij q. alij scō parati vidētur meliores, secundū virtutes ciuiles. [intrat rex.] Intrat rex, in iudicio: in morte: & in tribulatione, iuxta illud, descendam & videbo, &c. [veste nuptiale.] Id est, Christū, dicitur enim induimini D. n. Iesum & licet in duamur eo per baptismum, indui etiā oportet per operationē, per charitatem, & sanctā cōuersationē. [amicus.] Vocatur amicus, quia christianus, vel ei impropert, ac si diceret, amauit te. [obmutuit.] Nulla quis ob tendere exultationē poterit sufficientē, quare vestē non habeat, ita Iob. Si voluerit contendere cū eo, nō poterit respōdere ei. [ligatis manibus.] Id est affectu, quia iā boni effici nequeunt: nec enim apud inferos est opus aut ratio. [in tenebras exie.] Sunt tenebrę in intellectu apud inferos: vbi nec cognitio est interior, aut exterior, vel ad literā, separantur mali a cōsortio sanctorū. [stridor.] Bona tristitia in lachrymis mollescit, malaverō in irā & impatientiā: ideo dicitur, Superbia eorū ascendit semper, & equidē miseri illi patientur ignē, vnde sletus, & frigus, vnde stridor. [panctio.] Quia arēta est via q. ducit ad vitā. Simo de Cōsua. lib. 6. c. 24. [regnū colorū] Nō intelligitur regnū eternū: inde enim nullus eiicitur, est igitur regnū hoc Ecclesia militās. Parauit ergo nuptias Pater Filiū, & prius spōsus spōsani dealbavit in sanguine suo: nuptialis halamus fuit vterus virginis: cōgruēs spōso, quia est innolatus: & cōgruens spōsę, quia in cōturbatione creata fuerat: & in incorruptione vtriusq. copulatur spōso: & in omni incorruptione sancta resurgit. Sed licet desponderet Christus Ecclesia, multis tamen argumētis, eū ipse inuitat, vt sibi cōsentiat: vt sancta sit, vt corde eū amet, & ore fateatur, vt sit salus, & vitā, hoc morib. hoc morte ab eacōtēdit, amoribus eū maiorib. allicit, carnē illi p'pōiā exhibet in cibū, sanguinē (sū dāno) sicuti, quo omnia debita soluat, quib. habet illa multa. Nec quicquid fortis ille amor, mori voluit, spōsus vt in morte talē spōsā vitā tribueret, in celū ascendit, vt

locum illi pararet, celestia donaria inde mitteret, scilicet, Spiritum sanctum. Consensit his rebus spōsa prouocata, sū sanguinē in martyribus fudit: & omne virtutum genus exerceuit. Ad has nuptias omnes inuitantur: sed multi exteriorem videntes vilitatē, nō interiorē iucunditatē, venire contemunt, sed Dñs inquit, prandiu paratū est, cui aeterna corona succedat, vbi nihil occisum, sed omnia viuā, nunc tauri, id est, viri fortes, occisi sunt, occisi etiā cōtēplatiui, qui sunt altitia, nihil igitur ex parte Dei deest, qui perit, sua culpa perit. Parauit enim in dulcedine sua pauperi De: quis enim pauper nisi genus humanū? Sed qui volunt diuites fieri, malunt in sua villa manere, in porcis, vt filius prodigus erat, alij inhiant pecunijs acquirendis occidunt alij predicatorē: aut re ipsa: aut odio: aut disciplina veritatis. [iratus rex.] Est enim Deus vltionum, & dicitur Deus vlticens, & habēs furorē. [igne succendit.] Illo igne qui diabolo paratus est. [exitus viarū.] Gentes enim erāt extraviā, idola pro Dijs colētes. [nō fuerunt digni.] Quia superbi volētes esse sicut dii, nō capiunt spōsum Deū hominē factū. Spōsum sanguinolentū fusca horret spōsa, & decolorata, & nota verbū. [nō fuerunt digni.] Habet enim occultam p'edestinationē, quoniam enim p'edestinauit hos & vocauit, nota & [exitus viarū.] Quia vniuersę vię Dñi misericordia & veritas. Qui ergo vel Deum nō agnoscūt vel misericordes nō sunt in proximū, hi sunt in exitu viarū. [amicus.] Poteris enim amicus esse, si vestē adduxisses. [veste nuptialem.] Id est innocentia, aut seruata: aut recuperata: hęc est illa prima stolla, quā pater prodigo reddit, & est vestis illa incōsutilis. [obmutuit.] Nō ex virtute, sed ex pertinacia. Sunt qui reprehēsi excusant: vt Adam & Eva, & Cain, alij tacent vt hic ligatur ergo manibus ne se soluat, pedibus, ne fugiat, tenebrę exteriores, sunt sensibiles & in voluntarię pōne: vt interiores fuerunt culpe. [stridor.] Pro omisissis, pro gloria eterna, pro vano mūdi gaudio, stridor, pro vario corporis cultu, pro delicijs antiquis, p'ponit presentib. Hugo, regnū colorū, negociū Ecclesię simile est negotio quod ita fuit, vel esse potuit. [fecit nuptias] Vē dicitur, venerūt nuptiā agni, & vxor agni preparauit se by sinio ipsi deti: bisinū vero est iustificatio sanctorū. [prandiu paratū] De quo Iudas, faciet De: in mōte hoc cōmuniū pinguiū. [cōparatū] Ch b. loc. vestes. De primo dicitur pasti in dulcedine tua pauperi Deus, de secundo, vado parare

Psal. 67.
1. Timo. 6

Luc. 15

Nahum. 11
Matth. 23

Genesi. 1.
Canti. 1

Roma. 9
Psal. 14

Luc. 15
Ioannis. 19

Genesi. 3

Apoca. 7

Isa. 29

Psal. 67

revo-

Ioann. 14.
Basil. 28

Isa. 31

Proter. 1.

Sapient. 6.
Romano. 2

Genesi. 7.
Genesi. 12.

Daniel. 7.
1. Corin. 4.

Iud. 18.

Isa. 9.
Sopho. 1.

Eccl. 9.
Apoc. 16.

Sapient. 11.

Roma. 6.

Isa. 11.

Isa. 29

Isa. 29

Isa. 29

re vobis locū, de tertio dicitur, tunicas lineas parabis, baltheos ac thyras. [venite ad nuptias.] Vocat dñs, aut per se, aut per predicatorē, aut tuba, id est, minis: sicut milites vocantur ad pugnā, aut sibilō consolationū, aut tonitruo gaudiū promissionū, aut reclamatorio, id est, corpore suo cruento: vt aues vocari solēt, aut signo vt se vocare solent monachi: quomodo vocat Deus per sanctorū cōuersationē, de quo dicitur, ecce ego & pueri, quos dedit mihi Deus: in signum & portētum in Israel, aut beneficiorū collatione, ita solēt canes & aues vocari: & ita dñs extendit manū suā beneficiendo. [nō fuerunt digni.] Nā dignos se sapientia quærit, & in vjs suis ostendet se illis hilariter. [quæsumus.] Quia nō est personarū acceptor Deus. [malos & bonos.] In Ecclesia sunt mali, vt sunt boni, nō enim peruenit ferrū animę ad acumē, nisi ipsam lima alienę prauitatis acuerit, & quidem in arca Noe fuerūt aues munda & immunda. [vt videret.] Id est, vt faceret videri. Sicut illud, nūc cognoui quod timeas Deū. [vidit.] Id fiet in die iudicii, qñ iudiciū sedet, & libri aperietur, quādo illuminabit Deus abscondita tenebrarū. [vnum.] Quia in malicia mali colligantur, sicut vulpes Sanfonis. [quomodo huc intrasti.] Quadrat id in p'elatos, qui non per Christum introierūt, quibus ipse dicit, quomodo intrasti h. i. per me intralles ego sensissem, ita dicitur Michas. quiste huc adduxit: & ille respōdit, hoc & hoc dedit mihi Michas. [veste nuptiali.] Vestis nō nuptialis sed militari sanguine erit in cōbustione, vilitabo, inquit, super eos qui induiti sunt veste peregrina. Iubet dñs, vt omni tempore vestimenta sint cōdida. Vnde dicit, beatus qui custodit vestimenta sua, ne nudus ambulet. [tingatis.] Per quę quis peccat torquetur, vnde si pedes fuerūt veloces ad estundēdū sanguinē: si manus fuit porrecta ad recipiēdū & colenda ad dādū, hęc ligabūtur. Ergo sicut exhibuisti mēbra vestra seruire iniustitię, exhibere, &c. Quia funib. peccatorū quisq. cōstringit. [sibi erit flagitium.] Septies hoc verbū dixit dñs, supra. 8. in fra his. c. 23. & cap. 24. & hic, & Luca. 13. [panci electi.] Duo solū introierūt in terrā p'uisiōis, ex infinita multitudine, vt multi currūt, sed vn' accipit brauiū. Cetera, [respōdit Iesus.] Scilicet, cogitatio ni Pharisæorū quærit eū capere. [parabola.] Parabola p'cedēs ex dñi p'ncipiū iudicatorū, hęc ex dñi vniuersalē iudiciorū significat, incēdūq. vrbis eorū, alijq. illorū loco, vt rogādos, inter quos h. i. boni & mali

li, sed nō impunē. [regnum colorum.] Est p'p'ens status vsq. ad vitę finē, vbi dānatio sic eius qui veste caret nuptiali. [regi.] Nō solū regnū est simile regi, sed toti parabola, cui' initū est rex. [fecit nuptias.] In incarnatione, qñ verbū caro factū est, & habitauit in nobis vt nos sibi cōiungeret: & nuptiæ durāt ad finē seculi. [misit seruos.] Magos, Baptistā, Apostolos, Iesum, vt hō est. [vocare inuitatos.] Iudatos, & quia pauci voluerūt credere, misit sunt Apostoli, qui post resurrectionē Christi, nō solū inuitarēt, sed explicarēt prandiu paratū id est, Christū mortuū, nihilq. deesse. Prandiu est Ecclesia in fide & Sacramentis. Tauri & altitia: sunt patres vtriusq. test. qui testimoniū perhibēt fidei Iesu. [illi neglexerunt.] Occupati occupationibus necessarijs, vt cultui agri, vel occupati negotijs voluntarijs, vt negotiationi. Solet additertia causa, scilicet, vacare delectationi, at hęc nō parit negligētiā, sed impotentia eundi. [afferunt cotum.] Quādo Apostoli ibāt gauden-tes, quia digni habitū sunt pro nomine Iesu con. pa. Alij occisi, vt Stephanus & Iacob. A. cor. 7. [ad exitus.] Id est, ad loca cōgrua ad vocandū, nō dicit ad ciuitates, sed ad vias publicas vt omnes vocari intelligamus. [intravit rex.] Nō intravit finitis nuptijs, sed ingressis inuitatis, igitur nō solū in cōsummatione seculi intrat, sed etiā nūc, in morte cuiusq. [vidit vnum.] Inter tantos, subtilem habet vltimū, id est, curā habet singulorū, [amicus.] Nō cōtumeliose hominem tractat, sed expectat si quid habet excusationis, vt nos, etiā in ficto notorio, sine cōtumelia, amice, nō inauditū cōdenemus. [nō habēs vestē.] Quid si vidisset eū veste fordida? si quidē dānat eum qui veste caret nuptiali. [obmutuit.] Quia corā deo nō est exceptio, ipsa enim se veritas prodit. [ligatis.] Prima poena inferni est obliuio in malo. [tenebras ex.] Secūda poena est priuatio luminis, nō interioris naturalis: sed supernaturalis externi, hā sunt tenebrę exteriores, quæ dicuntur poena dāni, poena sensus est sletus, & tātus rigor, vt ad stridorē dentū pueniat, per quę oēs poenę significantur, sunt aut, ille dū testimonium qd corpora resurgēt. [panci electi.] Ergo nō vnus solū veste caruit nuptiali, sed sub vno multi intelliguntur. Glossa inter. [regnū.] Id est, Ecclesia p'p'ens, [fecit nuptias.] Quia per incarnationē, filij Ecclesię copulauit. [prandiu.] Incarnationis m' s'ensū completū: & doctrina iustitię ex omnib. prophetis apparata, celū apertū, qd ante erat clausum. [venite ad nuptias.] Cōcordatę Pri. Tho. Y 5 cum

cū alijs in fide. [seruus rex.] Sed trāquille iudicat. [seruus fuit.] Mittit alios ad inuitandū, nā si sermo Dei alicubi repellit, alibi requie scit. [egressi serui.] i. de iudaea. [in vias.] Sci licet, lectas gētiū. [intrauit rex.] Id est, illumi nabit cōscietias. [discumbentes.] Quiescentes in fide. [veste nup.] Id est, charitatē, per hanc em dñs nuplit Ecclesie. [exteriores.] Id est, in inferno, quia hic habet tenebras interio res. [fietus.] Oculorum qui hic vagi fuerant. [diciunt.] Qui hic in edacitate gaudebant.

Glossa ordi. Altilia sunt pingua interna charitate & hæc sunt Euāgelij præcones, qui cōreplationis penna superna petūt, & dicun tur occisa, vel in re, vel per mortē carnis iam requiescentes. [exercitibus.] Id est, angelis per quos iudicium exercebitur. [ciuitatē illorū.] Id est, carnē eorū, quæ cū anima ardebit igne gehēnæ. [omnia parata.] Quia totū sacramē tū incarnationis peractum est, scilicet, natiui tas, prædicatio, passio, &c. [exitus viarum.] Viæ sunt actiōes, exitus viarū, sunt defectus actiōnū, ij enim faciliē cōuertuntur, quibus actiōnū viæ prosperē nō succedūt. [ligatis.] Tūc ligātur, qui nūc a malo ligari voluerūt.

Lyranus. [nuptias.] Celebratæ sunt hæc nu ptia in vtero virginis Deo sibi nostrā carnē copulante. Serui priores, fuerunt Prophetæ hortātes vt in aduentū Christi intenderent. Posteriores sunt Baptista & discipuli, quos Dñs præmittebat in loca ad quæ erat ipse vē turus. Prandiū est sacramēta & doctrina, sed maximē Eucharistia. Tauri sunt præcepta, altilia verō cōsilia. [neglexerunt.] Negligentiā rerū temporalū, per villā omnis labor corporalis intelligitur, per negotiationē, om nis mentis labor circa terrena. [exercitibus.] Romanis qui exciderunt Hierusalem anno post Christū. 42. [homicidas.] Qui a Roma nis excisi sunt ad decies centena millia. [vo tate.] Nulli violentiā inferendo: & volentes omnes, admittēdo. [implet a sunt.] Quia fides per mundum diffusa est. [intrauit rex.] Gene raliter in iudicio, specialiter in cuiusvis mor te, nuptialis vestis est charitas, quā Christus ad nuptias indutus venit: ea enim ipsum in carnari fecit. [amicæ.] Ex natura & fide.

D. 35. c. Ecclesie, habetur ex Hieronymo, Principes Ecclesie qui delicijs affluūt, de spa ciosis domibus, de lautis cōuiuijs eijciendos in tenebras exteriores, vbi glossa, exte riores, id est, omnino extra lucem.

D. Grego. homi. 18. Regnū coelorū est Ec clesia. Cū enim coelū sit sedes Dei, & animæ iustorū sint etiā sedes Dei, sicut in animabus

iustorū sit regnū Dei, sicut est in coelo. [nu ptias.] Nuplit De^{us} nature humanæ, sed cum nuptiæ inter duas personas fiāt, natura verō humana, nō erat persona, qñ verbo fuit co pulata, ideo tutius dicemus nuptias factas Christi cū Ecclesia. Exiuit igitur velut spon sus de thalamo, vt Ecclesia sibi cōiugeretur. Ser ui sunt prædicatores. Tauri sunt antiqui pa tres. Altilia sunt Apostoli, & posteriores, qui dicūt, sicut adipe & pinguedine replea tur anima mea. Ergo cū dicit [tauri mei] & al tilia sunt occisa ita suadet. Aspicite præcedē tiū patrū mortē, & vitæ vestræ remedia cogi tate. Nota, in prima inuitatiōe nihil dicitur de tauris occisis, sed in secūda, quia cū verba Dei audire nolumus, ipse adiūgit exempla.

[perdidit.] Vbi enim sunt tyrāni illi qui mar tyres occiderūt: certē eorū nec memoria ad nos peruenit. [bonos & malos.] Dū viuimus necesse est, vt multi vitā agamus, boni enim soli, sunt in coelo, mali soli, in inferno, terra inter coelū & infernum sita, nec bonos solos nec malos solos habet. Qui bonus est, malos tolerat: si nō tolerat, indicat, quod bonus nō est. Abel tenuit esse, quē Cain nō exercebat, & in tritura grana sub paleis premūtur, rosæ na scūtur inter spinas. Cū Abel viuē Cain. Cū Sem & Iaphet, erat Cham, cū Isaac Ismael, cum Iacob erat Esau, cū vndecim erat Iudas, cū septē diaconis fuit malus Nicolaus, & Iob dicit, socius fui draconi, socius struthioni, & spūs est liliū inter spinas, & Ezechiel. c. 2. dicitur, fili hominis increduli & subuersores sunt tecū, & cū scorpionibus habitas, Loth cū malis habitauit, & Paulus, inter quos in quit lucetis sicut luminaria in medio natio nis peruersæ, & Deus. Scio vbi habitas, vbi est sedes Sathanæ, & tenes nomē meū. Imo certē mali sunt multi, boni pauci, vt arca Noe, in imo lata, in summo angusta, vbi ho mines arcti: vbi bestie spaciøse: quia lata est via quæ ducit, &c. Et egregiē arca deducta est in summo ad cubitū vni, quia vnus inter oēs sanctus natus est, sicut passer solitari^{us} in tecto. Ergo pauca grana sunt, quæ in horreū cōueluntur: multi sunt faeces palearū, at pa leæ cōburuntur igne, inextinguibili. [sic ve ste.] Si baptismus & fides vestis nuptialis est, quis sine hac fide durat in Ecclesia? ergo cha ritas est illa vestis, per quā Deus sibi homi nes vniuit. Inter duo ligna texitur vestis, ita & charitas in duob^{us} præceptis cōtinetur Dei scilicet, & proximi, vnde vestibulū ciuitatis duob^{us} cubitis mēsurat, nō em porta coelestis ciuitatis nobis aperitur, nisi nos q^{ui} in vestibu

Psalm. 111

Psalm. 63

Genesi. 4

Canti. 11

Iob. 11

Canti. 11

1. Petri. 11

Philipp. 11

Apocal. 11

Genesi. 7

Matth. 11

Genesi. 7

Matth. 11

Ezechi. 40

Io su

Exodi. 23

lo sumus duos cubitos hos teneamus. Item cortina tabernaculi coecū bistinctū intex tū habet. Nos sumus hæc cortina, qui per fi dē coelestia in cordibus secretauimus, huic fidei intertexi debet coecus, ignis, scilicet, Dei & proximi tinctus amore. Sic ergo per cōtēplationē quiuīs ad Deū tēdat, vt proxi mū nō deserat: & sic proximo faueat, vt fe stinatio ad Deū, nō torpeat. Rursum chari tas proximi duobus præceptis cōtinetur, ne proximo noceam^{us}, vtq^{ue} ei beneficiam^{us}. At nemo se seducat, nō enim charitas est si sol^{us} ametur amicus, nisi etiā diligatur inimicus, probari solet charitas si in inimici aduersita te tristatur. Probet se igitur quiuīs, si Deū, si amicū, si inimicū diligat. [amicæ.] Si vestem quis habet, licet perfecte nō habeat, ad regis ingressum desperare nō debet. Dicit enim est, Imperfectū meū viderūt oculi tui: & in libro tuo omnes scribentur. [ligatis.] Qui nūc spōtē ligatur in vitio, tūc inuitē ligatur in supplicio. [fietus.] Vt singula tūc mēbra poenis subdātur, quæ nūc culpis seruiebant. [multi sunt vocati.] Tremendū est quod dicitur, nā quod vocati sumus nouimus, quod electi, ignoramus, tanto ergo humillemur, quāto magis quod electi sumus ignoramus. Sūt enim qui totā vitā male cōsumunt, sed in fine eam in melius cōmutāt, cōtra alijs, vi tam benē transactā, in fine peruerunt. Tres cerē fuere. D^{ominus} Gregorio sorores. Tarilla, AE miliana quæ in coelū fuere subiecta, sed Gordiana tercia soror ē monasterio egressa cōductori agrorū nuplit. Contra quidā totā vitam iniquis & pestē percussus, cuiam more retur, circumdatur a monachis, orant illi pro agonizante, clamat hic, recedite inquit, quia draco qui me vorare cepit, orationibus ve stris detinetur, ne totū deuoret, & semiuora tus grauisimē crucior. Sed illi orationibus instant, vt prehensum draco dimittat, dimit tit rogat eger monachos, vt Deum pronētia præcentur, ita factus liber, sanctē vitā fi nit, morbo inualefcēte, nemo igitur sine in suum qualis sit nouit.

Tunc abeuntes Pharisei.

D. Hiero. Nuper sub Augusto Iudæa sub iecta, quā in toto orbe generalis descriptio ce lebrata est, stipendiaria facta est Iudæa, & sedi tio coorta, alijs dicētibz stipē esse reddēdā, pro quiete & securitate populi, Pharisei cō tradicētibz, populi qui Deo decimas sol uerēt, humanis non debere legibus subiacere. Augustus vero Herodē regem exactioni

tributorū præfecerat. Ideo Pharisei cū He rodianis militibus veniūt. Aut certē dicebātur Herodian, qui tributa soluebāt, vt iube bat Herodes. [viam Dei.] Id dicitur, vt magis eū ad Dei cultū prouocent: & ita autōrē se ditionis efficiāt, & ita ab Herodianis rapiatur. [quid me tentatis.] Prima virtus respōdē tis est, interrogantiū mentem cognoscere. [ostendite.] Sapientia sapiēter agit, vt tenta tores suis sermonibus illaqueentur. [dena rium.] Valebat decē nūmos. [Caesari.] Non Augusti, sed Tiberij, cuius tēpore Dñs pas sus est, omnes enim Imperatores Cæsares di ci sunt, a Caio Cæsare. [Dei Deo.] Id est, tri buta reddite Cæsari, oblationes & decimas Deo, ita & Christus tributum pro se, & Pe tro, Cæsari reddit, suam verō volūtātē Deo.

D. August. li. sententiā. sen. 15. Qui benē cogitat, quid Deo debeat, seipsum Deo vo ueat & reddat, hoc exigitur, hoc debet, ima go Dei, Deo reddatur. Idē cōtra Faustū. li. 21. c. 74. Manichæi bella dānabāt, Augusti nus bella licere docet ex Baptista, qui mili res nō dānat, sed instruit, vt suis sint stipen dijs cōtēti, & ex verbo Dñi dicentis reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, vt inde bella gere re possit, propterea enim tributa Cæsares quærit. Idē tract. 40. In Ioannē. Si māsēti tis in sermone meo, discipuli mei eritis, & cō tēplabimini veritatē sicuti est. Signauit nos Deus luce sua, signatū enim est super nos lu men vultus tui. Sumus ergo Dei nūmus, ex diuino thesauro, sed quia aberrauimus, qd si gnatū erat, detrītū est. Venit qui reformet, nā & ipse formauit, quæ nūc ipse nūmū suū, si cut Cæsar suū. Ideo inquit reddite quæ sunt Cæsari Cæsari, & quæ Dei Deo, Cæsari nūmos: vos Deo. O si Deū amarem^{us}, nūmos nō ama remus, sunt nūmi instrumētū peregrinatio nis, nō irritamētū cupiditatis. Idem de ver bis dñi ser. 19. Reddēda quæ sunt Cæsaris Cæsari, exactio nō dānatur, nisi iniqua sit, ferē dū quod Rex præcipit, licet fiat intolerabi le, dū præda exactionis illud accurnulat, & cū his fraudibus procuratores regū suos sac culos impleant, latiq^{ue} & accurati ad Ecclesiā veniūt, Deo gratias agētes, quasi pecunia illa sit eis ab Epō tributa. Idem ad fratres here mi ser. 7. Reddimus quæ sunt Cæsaris Cæsari, cū prælatis nostris dulciā, id est, reuerentiā & dilectionē exhibemus, qd etiā sanctis qui sunt in coelo debetur, reddim^{us} verō quæ sunt Dei, Deo: cū in latia perseveram^{us}, quæ soli Deo cōuenit, quæ in oratione, gratiarū actio ne, & in exterioris cult^{us} exhibitione cōsistit.

Diuus

1. Corin. 15

Matth. 19

Luc. 14

Matth. 5

Act. 15

Roma. 13

Act. 5

D. Ambro. in 20. ca. Luc. Hic docet nos Dñs, vt simus astuti. Duplex verò est imago, nã Paulus dicit, vt portauimus imaginẽ terreni, portemus, & celestis. Imaginẽ Cesaris Christus non habet, quia imago Dei est, neq; habet Petr⁹, qui dixit, ecce nos reliquimus omnia, neq; Iacob⁹ aut Ioãnes, hi enim sunt filij tonitru. Sed si Christus non habet imaginẽ Cesaris, quomodo celsum dat Cesar? certe nõ dat de suo, sed reddit mundo, qd est mudi. Si igitur nõ vis obnoxius esse Cesaris, noli habere que mudi sunt, omnia relinque, & sequere Christũ. neq; enim discipulus est Christi, qui mudo nõ renũciat, & qui de omnes renunciamus verbo: sed nõ omnes affectu, in sacramento certẽ renunciamus, quã verò graue est promittere, & nõ soluere? siquidẽ maior est cõtractus fidei, quam pecuniar, redde ergo nũc quã Deo debes, dum in corpore es, antequam veniat exactor, & mittat te in carcerem, vnde non ex eas, donec reddas etiam nonissimum quadrantem.

D. Chrys. homi. 71. [tunc Pharisei.] Tũc quando Pharisei debuerat magis cõpungi, terroribus Dñi perterriti, vel certẽ publicanorũ & meretricũ exẽplo admoniti, quia verò timẽtes multitudinẽ, eum tenere non audent, aggrediuntur alia via, vt regibus reñ efficiant. Iudas enim & Iudas hac ratione perierat, adiscit ergo Herodis milites, quorũ presentia Christus cõmouetur, & cõtra eos respõdens, ab eis rapiatur. [nonimus quia verax.] Si id nollis, cur interrogatis, in qua potestate hac facis? [non est tibi cura.] Vides vt cõtendat, eũ in Herodis odiũ allicere? [cur me ten.] Quia aperta vtebatur malicia, mai⁹ illis vulnus intorquet, simul se Deũ esse demonstrat, qui illorũ secreta cognoscat. [cuius est.] Interrogat, vt confundat. [Cesaris.] Diceret illi. Ergo nos subiecis hominibus. Ideo addit, & quã sunt Dei Deo. Põtenim vtrinq; vtriq; prestari, dicẽto Paulo, reddite omnib⁹ debita. Porro illa Cesaris reddenda sunt, quã religioni & pietati nihil officiũt: nam quã officiũt, nõ Cesaris, sed diaboli sunt tributa.

Origenes homi. 21. in Matth. Acta Apostolica docet, quendã Iudã fuisse, qui populũ auertisset, docēs non esse pendendũ vestigal Cesaris. Idẽ cõtendit Pharisei à Christo extorquere, adducũtq; secũ, eos qui dicebãt Herodi tributa esse pendenda, qui deo Herodiani dicebãtur. [quã sunt Cesaris Cesaris.] Docemur hoc loco, nõ his quã à multis dicuntur, & quã spei habet pietatis attendere: sed his quã cõueniẽter & secundũ ordinẽ rationis

dicta sunt. Nemo pietatis occasione, suis rebus fraudetur. Moraliter. Oēs cõsilius ex anima & corpore. Corporum imperator est corporis necessitas. Huius Imperatoris imaginẽ habent, cibus potus, sonus, quies, & reliqua corpori necessaria, quare hac necessitati reddenda sunt, quia sine his cõsistere nõ põt carnis natura. Qui verò legẽ Dei supra modum docent, nihil de corpore curãtes, hi Pharisei sunt, qui tributa vetat dari Cesaris, tales sunt qui nubere prohibet, quiq; iubent à cibis abstinere, quos Deus creauit, vt eum gratiarũ actione perciperetur. Cõtra, qui dicunt nimis esse corpori indulgendũ, & ei per omnia satisfaciendũ, Herodiani sunt, Dñs verò vtrũq; discẽs, dicit, imaginẽ Cesaris habet omnis res corporalis, imaginẽ Dei virtus habet. Sic igitur corpori reddamus corporalia, quã necessaria sunt, vt Deũ suis, id est, virtutibus nõ fraudemus, & ita virtus Deo seruiat, vt necessarijs natura nõ fraudetur. Ali ter etiã intelligitur. Princeps mudi diabolus dicitur, in cui⁹ persona Cesar ponitur, Deus verò est rex omniũ seculorũ. Porro quia in nobis sunt malitiarũ multe, nec possumus redde Deo, quã sua sunt (nisi malitia deposita) ideo dñs nũmo ostẽso dicit, reddite quã Cesaris sunt, Cesaris, vt Deo sua reddatis. Docemur ex his, cõuersus cautẽ, & non simpliciter loqui, vt si fieri põssit, præcidamus occasionem, quarentium occasionem, & sine reprehensione doceamus vtilia.

D. Hilarius. Cano. 23. Cũ Pharisei vident Christũ, à seculi vitijs, & à superstitionibus humanarũ religionũ, ad spẽ regni vniuersos vocare, quarũ, an etiã violaret potestatem secularẽ, & tributari neget? [reddite Cesaris.] Oplẽnũ miraculi responsionẽ, ita omnia inter cõtẽptũ seculi, & cõtumeliã dedit. Cesarẽm tẽperauit: vt curis omnibus & officijs humanis deuotas Dño mẽtes absolueret, eũ etiã quã Cesaris sunt Cesaris reddi doceret. Si enim eius nihil apud nos relederit, eĩ ditione reddẽdi nõ tenebimur. Sed si Cesaris rebus in cumbimus, & ciure suar potestatis vtimur, nosq; vt alieni patrimonij mercedarios subieimus, extra quẽrẽlã est, reddenda sua esse Cesaris, Deo in sua, id est, corpus, animã & voluntatẽ, ab eũgm hac profectũ. Cũ tenem⁹ edignũq; est, vt eĩ totũ reddat, cui debere se, recolunt, & originẽ & profectũ. Eũgm inus. Cũ Deo Iudæi seruiebãt, omni fruebãtur libertate, at eũ q; legẽ violant, romanis seruiert, Cesarisq; tributa pẽdebãt. [Cesaris.] Cesar põt dici diabol⁹, cui omnia

1. Tim. 4

1. Corin. 16

cia, & affectus carnalis reddenda sunt. [mirati sunt.] Cur ergo nõ crediderũt, culpa ea fuit. Beda in c. 20. Luc. dissidebant Iudæi, super tributi solutione, quod dissidium causa fuit, vt eorũ nobile regnũ perierit. Qd si Cesar petit nũmum sua signatum imaginẽ, petat & Deus animam, suo signatum lumine. Si peccando hacẽ imaginẽ corrupisti, remedium est, renascendo restaurari.

D. Thomas. [vt caperet in verbo.] Stulti qui verbũ in verbo capere studet. Verbum enim incõprehensibile est. In cõsiliũ igitur illorũ nõ intret anima mea, beatus vir qui nõ abiit in cõsilio impiorũ. [verax.] Loquuntur bona: mala aut in cordibus eorũ, & licet illi Christũ seductore esse putaret ac reuera erat magister & verax, quare benẽ Dñs ait. Vos vocatis me magister & dñe, & benedictis, sum etenim, & licet omnis homo sit mendax, Christus tñ est Deus, ideo verax. [viam Dei in veritate.] Doctor doceat vera, vt sciatur quã docet, secũdo doceat vilia. Sicut Deus docet nos vtilia. Ergo rectẽ psalter, vias tuas demonstra mihi, & item, doce me in veritate tua. [non est tibi cura.] Id est, constans es, quis enim est tu, vt ab homine mortali timeas. [essendite mihi.] Ita dictũ est, doctrina prũdenti facili. [quã sunt Cesaris.] Ad vsum vestrũ habetis quã Dei sunt, & quã Cesaris. Diuitias naturales, vt panẽ, & vinũ habetis à Deo, ex his reddite Deo, à Cesare habetis artificialia, vt denarios, de his illi dare. Sancti igitur eleuati à mudo, pacẽ cũ mundo requirere debent, vt Baruch præcipit.

Simõ de Calsia. li. 1. c. 51. Diabolus solers est, impudẽs, nũquam neq; virtus cessat: ita quos ille tenet, solertes sunt, & impudẽtes, & quo magis vincuntur ferocius faciunt, cõcipiunt dolores, & pariunt iniquitatẽ. [magister.] Verẽ quidẽ, vnus enim est (inquit ipse) magister vester. [verax.] Etiã, quia ipsa veritas. [viam Dei.] Via Dei dicitur, quia ad Deum ducit. Cuius viar principiu est, mudi abdicatio, & sui odiũ, finis verò est virtutũ concentus, qui hac viam peragrat, in pace requiescit, vt Baruch dicit. Omnes enim viar Dñi misericordia & pax. Sed in his plus experientia, quã verba demonstrat. [non est tibi cura de aliqũ.] Nõ enim accipiebat munera, omniũ rerũ cõtẽptor, at necesse foret, vt hec in nos de fluert, vnguentũ enim descendit in barbã, & in orã vestimẽti eius. [consideras nequitia illorũ.] Dicitur em̃ qui benedicit proximo suo, voce grãdi, maledicẽti similis est. [numisma.] Dictũ est, à Numa Põpilio, & denari⁹ dictus

Genesi. 49

Psalm. 1

Matth. 26

Ioan. 13

Isaie. 48

Isaie. 51

Prouer. 14

Baruch. 3

Matth. 23

Ioannis. 15

Baruch. 3

Psalm. 133

Prou. 17

est, quia decẽ nũmos valebat. [cui⁹ est.] Interrogat, vt cõfusione ferat, qui cõfusione in ferre volebat. [Cesaris.] Erat enim Cesar signatus & scriptus in aere, & petebat hũc cẽntum ad ditandũ arariũ: ad cõseruandã rẽpub. ad instaurandã vrbs moria, ad magnificẽdã Cesaris: ad custodiendã militarẽ disciplinã, ad Deorũ cultũ, adiustitiarũ custodiẽm. [quã Dei Deo.] Licet non de Deo rogetur, de Deo respõdet, quia de Deo illi cura erat, colere enim oportet Deũ, non eius sed nostro cõmodo, quia verò vita nostra tranquilla & tuta nequit esse, nisi regia potestate seruetur, nec seruare ipse põt, nisi multũ aris habeat, nemo doleat, si ab eo denari⁹ exigitur, vt in pace quiescat, quod etiã Paulus iubet.

Hugo. [viam Dei in veritate.] Hęc via est poenitentia, quã est via munda, de qua dicitur, via eius pulchra, est via luminosa, iusto rũ enim semitã quasi lux splendẽs, est via recta, per iustitiã, ideo dicitur rectas facite semitas eius. Isaie. 40. est plana, ibi dicitur, siẽt praua indirecta. Habet via hęc quatuor necessaria, scilicet, viaticũ, quod est corp⁹ Christi, in cuius fortitudine Elias ambulat vsque ad montẽ Dei Horeb: secũdo est necessarius baculus, virga enim & baculus tuus ipsa cõsolata sunt, hęc est memoria crucis Christi. Tertiõ, pera, quã est elemosyna, viri enim elemosyna, quali sacculus cũ ipso. Quarto cantica, de quibus iubemur, vt cantemus in vijs domini. [non est tibi cura de aliqũ.] Imo illi cura est de omnibus. [personam non accipis.] Deus enim nõ est acceptor personarũ.

Caietanus. [cũ Herodianis.] Vt essent testes suspitione carẽtes, agnoscebant enim testes esse suspectos, vt qui essent inimici. [licet ne cõsum.] Licet ne in cõscientia. Quam quæstionẽ primus induxit Iudas Gaulonites, vt Iosephus habet libro. 18. [Cesaris.] Recte ergo reddite illi sua. Princeps in patria sua habet monetã cudere, ergo ex ipso denario profitemini vos debitores, soluite igitur iura principi vestro, licet infidelĩ.

Glossa inter. [nõ respiciat personã.] Quia veritatẽ cũctis dicis, & maiorib⁹, & minoribus.

Lyra. [quomodo caperet.] Cõueniunt multũ, examinatur, quomodo melius eũ caperet in opere nõ poterat, in verbo procurat, facilius in verbis labimur, quã in factis, & hęc quæstio facta est Christo feria quarta ante passionẽ, verax es in vita, & in veritate doces id est, in sana doctrina, & non est tibi cura, vt qui iustissimus sis, quid tentatis, non quã rentes discere, sed capere. [denarius.] Erat argen-

1. Cor. 15

Roma. 13

Prouer. 3

Prouer. 4

3. Reg. 19

Psalm. 22

Eccl. 29

Psalm. 137

Sapient. 6

Act. 19

argēteus, & eū praecepit in domibus daban-
[Casari.] Cui iudaei fidelitatem iurauerāt, a tē-
pore Pompei, qui eos Romanis subdiderat.

Refertur. 23. q. 1. c. militare. qd̄ Casar prae-
cepit, esse ferēdū, reddenda sunt ei sua, & ca.
quid culpatur, reddēda, inquit, sunt Casari
sua, quia propter bella, stipendiū militibus
debet. Et. 23. q. 8. c. si in morte. Gratianus in-
quit, quosdā episcopos cōrētos esse sola por-
tione leuitica, id est, decimis & primitijs, hi
dicūt, Dñs pars hereditatis meae, & item, ve-
nit princeps mūdi, & in me non habet quic-
quā. Hi nihil Casari debēt, liberi enim sunt
ab omni exactione. Alij sunt qui ultra deci-
mas villas habent, & praeda, hi tributa Cas-
ari reddāt: nisi eius ordinatione reddantur
immunes, & ibi. ca. cōuenior. dicit Ambro.
Cōuenior a comitibus, ut imperatori tradā
Ecclesiā Dei, dicētibz, Imperatoris omnia
esse. At ego, noli tē d̄ Casar grauari, nec pu-
tes in diuina te ius habere. Si vis diutius im-
perare, Deo te subde, scriptū enim est, redde
quae sunt Casaris Casari, quae Dei Deo, &
in epi. ex parte de cleri. coniu. habetur, qd̄
clerici coniugati soluant tributa principibus
suis, quae sunt, scilicet, Casari, dent Casari.

In die illa accesserunt.

D. Hierony. Pharisei, in suis traditioni-
bus, quas deuterose vocāt, fidit. Sadducei
(qui iusti interpretantur), negāt resurrectionē,
Angelos, & omnes spūs, utiq; in lapidē,
id est, Christū impingūt, querūt ergo Saddu-
cei, qd̄ cōtingere poterat. [erratis.] Ideo er-
rāt, quia nesciūt scripturas, quibus ignoratis
etiā Christū ignorāt: qui est virtus & sapien-
tia Dei. [neg; nubēt.] Ergo cū membris resur-
gēt, quibus nubere possent, nec em̄ de lapi-
de dices quod nō nubet. [sicut Angeli Dei.]
Id est, erit spiritalis cōuersatio. [non est Deus
mortuorū.] Vt potuit alijs manifestioribus
exēplis, ut illo Isaac. Resurgēt, qui sunt in se
pulchris, & illo, multi dormientiū resurgēt
de puluere terrae. Sed quia Sadducei solos
quinq; libros Moyse recipiūt, ex illis solū ar-
guit Dñs. Argumentū verō est, Deus nō est
rerū nō existentium, ergo animae Abraham,
Isaac, & Iacob existūt, resurgēt ergo earum
corpora, quae cum animabus bona & mala
gesserunt. Plenius exequitur Paulus locum
de resurrectione. ad Corinth. c. 15.

August. li. 1. q. Euāg. c. 31. Septē viri, vi-
ros impios designāt, qui per septē mūdi aeta-
tes, fructū nō potuerunt asserre iustitiae, ex

terra, quae illis erat velut vxor, quae demum
transibit cū illis. [Idē in tract. 49. in Ioāne.] Si
cut qui nō credit, etiā si uiuat, mortuus est:
(dicēte dño, sine mortuos, sepeliāt mortuos
suos) ita & qui credit, ut debet, etiam si mor-
tuus sit, uiuit. Deus enim nō est mortuorū.
Cū ergo sit Deus credentiū Abraham, Isaac,
Iacob, hi igitur uiuūt. [Idē de vanitate secu-
li. Vita aeterna ex omnibus praeordijs ve-
stris amato. Si hāc erūnosam diligitis, quāto
potius illā foelicē ubi nullus labor, sed sum-
ma foelicitas, siquidem erūt homines velut
Angeli Dei. Siquidem fulgebunt sicut Sol
in regno patris eorum, quantus enim erit
splendor mentium, si tantus est corporum.]

D. Ambro. in. c. 20. Luca. Hāc mulier vi-
ros. 7. habēs est Synagoga, nam Samaria so-
los. 5. libros legis recipit. Iudaea ultra hos re-
cipit Prophetas & sanctos, hi ergo sunt. 7. vi-
ri, sed ob perfidiā, de nullo hereditariē po-
teritatis semē recipit, quare partē cū viris in
resurrectione habere nō poterit. Non enim
frater aliquis carnalis denuntiatus est, qui so-
men defuncto fratri suscitaret. Sed frater il-
le qui de populo Iudaeorū mortuo, sapiētia
diuini cultus acciuit, atq; ex easemē in Apo-
stolis suscitauit: qui quasi reliquiae Iudaeorū
informes adhuc in Synagoga vtero relictī,
referuari, noui seminis admisione merue-
rūt, Synagoga autē frequenter stollā accipit,
quae signū cōiugij est, quasi mater fidelium,
frequenter etiam repudiatur, quia mater est
perfidiorum. Cui lex occidit corporalis. At si
sancta plebs. 7. libros legis, velut maritos re-
ceperit, & ex eis foecunda fuerit, habebit in
resurrectione coeleste consortium.

Origenes homi. 22. Hūc errorē Sadduceo-
rū tenuerunt Samaritae, & Corinthij, quibus
Paulus scribit. Putabāt Sadducei, quod si re-
surrectio esset futura, essent etiā futurae nu-
ptiae: & inde partus, partus dolores pueri, iu-
uenes. Certe si talis esset resurrectio futura,
planē melius esset, ne esset. [erratis.] Hic lo-
cus vrget, ad credēdū aliquē locū esse in Pen-
tateucho, cuius virtus cōuincat resurrectionē
esse futuram, hic tñ locus nō apparet. Igitur
sensus est, qd̄ Sadducei errassent quia viden-
tes in veteri lege scribi nuptias carnales, pu-
tabāt, etiā in coelo futuras, etiā carnales. Si-
cut si nūc quis audiens, qd̄ in regno Christi,
habeat ipse mēsam, credat, quod sit illa men-
sa futura carnalis. Erūt ergo nuptiae in coelo,
sed spirituales quas faciet rex filio suo, hāc
nō intelligentes Sadducei, errabāt in lectio-
ne scripturarū. Similiter, quod inquit, erūt
sicut

sicut Angeli Dei. Id non habetur in sacris
litteris, habetur tamē myllicē, cum dicit. Col-
lectus est ad patres suos, & ad populū suum
id est, ad Angelos, ut sit vnus ex eis. [non est
Deus mortuorū.] Deus dicit. Ego sum qui
sum, hoc est mihi nomen sempiternum, igitur
impossibile est Deum eum esse eorū qui
non sunt, sed eorum qui uiuunt, & eius bene-
ficia sentiunt. Et nota non dicit Deus Abra-
ham, Isaac, Iacob. Sed, Deus Abraham, Deus
Isaac, Deus Iacob, non enim Deus est gene-
raliter, eorum qui sancti sunt, sicut & aliorū.
Sed quibus sanctus plenius habet Deū, ideo
non cōmuniter sed specialiter dicitur Deus
eorum. Si diceremus hic ager est trium, indi-
cāmus, quod quicuis illorū habeat in eo par-
tem, at si dicamus, hic ager est Petri, indica-
mus totum esse Petri. Ita cū dicimus, Deus
Hebraeorum, indicatur eorum imperfectio,
qui modicum habent de Deo: at cum dicitur
Deus Abraham, notatur quod totus Deus
sit Abraham, sic etiam dicitur, quod sit Deus
Melch. Christi autē est Deus, & pater, quod
beneficium ipse discipulis communicauit,
ut, scilicet, Deus esset pater eorum.

Diuus Chrysostomus. homi. 71. [in illa die.] Mat-
thaeus miratur impudentiam Sadduceorū,
qui videntes Phariseos confusos, aggrediun-
tur Dominum, adeo est pertinax impudentia,
ut etiam impossibilia aggredi non vereā-
tur. Igitur adducunt signum, id est, rem
non factam, ut eū incipiant in sermone, quo
modo enim quartus & quintus duxissent,
& non ab hominibz essent talem vxorem? erat
enim omen Iudaeis: cum vxore nubere de-
functi, adeo ut legi id iubenū repugnarent,
ut exemplum est in Ruth, & Thamar. [vtrū-
tūm Dei.] Quae tot experientijs vobis pro-
bata est. [sicut Angeli.] Ideo vxores nō du-
cent. Hinc multa destruuntur, quae Paulus
vno verbo dixit, praeterit figura huius mū-
di. [non legistis.] Peccantibus ex ignorantia
legis, ex eadem incedē voluit, nā qui ex ina-
licia peccāt, hāc nō sunt eruditione digni.
[non dicitur Deus mortuorū.] Adā post lon-
gā aetate, licet viueret, a mortuis erat: ita p̄p̄, sp̄s
resurrectionis, licet mortui uiuunt. Quod si
libet hominē vidēre sicut Angelos, nō in
heremum & videbis eos.

In quādā Euthymij annotatione legitur
Ecclesia quae viuis & impis, est natura hu-
mana quae legibus septē nup̄t. n. legi datae
Adā in paradiso: & legi datae eidē extra para-
disum. 4. legi datae Noe. 4. Abraham. 5. Moyse.
6. Prophetis. 7. Traditionibus. Sub his nullū
omol

fructū natura humana facit. [Secundo sunt.
7. mille anni, quibus durabit mūdus.] Terti-
o, sunt secula. 7. quibus natura vixit huma-
na. [neg; nubēt.] Lucas addit, neq; mori po-
terunt, at nuptiarū causa fuit, ad mortē repa-
randā. [Angeli.] Lucas addit erunt filij Dei,
regenerati per resurrectionē, quae iterata ge-
neratio est. [Deus Abraham.] Si hi non es-
sent, diceret, ego eram, non sum, Deus eorū.

Diuus Hilarius Cano. 23. Si Deus aeterni-
tas est, ergo est Deus aeternorū.

V. Beda in Luca. 20. [suscitet semē fratri.]
Vide distantia litera, & spiritus, litera nube
re cogit, etiā inuitā, spiritus, magister est ca-
sualitatis. [viri septem.] Vita improborū nu-
bit viris septē, id est, diebus septē, quibus ho-
minū vita voluitur, at illorū, id est, seculariū
vita infocēda manet. [illi qui digni sunt.] Re-
surgent etiā indigni, & nō nubent, sed de di-
gnis specialis mōtio est. [Angeli.] Sine mor-
tis metu, sine labe corruptionis, sine terreni
status actū, perpetua Dei visione fruētes, ad
hāc cū Angelis Dei aequalitate qui cōsecēdo
re vult, minimis fratribz nunc cōdesēdare.

D. Thomas. [suscitet semen.] Iudei nihil nī
si tēporale quarebāt, ideo volebāt excitari
semē fratri defuncto, ut cōsolationē haberet
vel in filio alieno. [cuius erit.] Ex libro Iob
poterāt discere, quod resurrectio nō erit ad
modū viuēdi, quo nunc uiuimus, dicit enim
Iob, nō reuertetur, (scilicet, mortuus ad do-
mū suā. [erratis nescitis scrip.] Nam qui eas
sciūt, super senes intelligūt. [vtrūque nubēt.]
Igitur & foemina resurgēt. [vtrūque angeli.] Nō
enim pendebūt ex sensibus, sensu passionibus
sensualibus, ut nunc. [nō est Deus mortuorū.]
Eius enim Deus dicitur, qui Deū colit, at nō
colunt mortui, & nota, inter infideles qui-
uis Deum suum habet, at fidelium vnus est
Deus, in quo ipsi vnū sunt.

Simō de Cals. li. 1. c. 12. Nō querebāt Sad-
ducae, ut discerent, sed quarebāt, ut esset, qui
eorū cōsentiret errori. [negant resurre.] Vt li-
berius peccēt, nō nubēt. [Dicit Christus il-
lius seculi castitate: libertate: aeternitate: bea-
titudine: & inestimabili dignitate.] [vtrūque
eratis.] Nulli certius fides dabitur de futura
vita, quā filio Dei. Porro per resurrectionē
ostēditur mortis imperiū, a vita posse supera-
ri, & quid mors, serpentis astu in mūdum in-
gressū, nō debeat in aeternū homines vortatos
retinere, & quod tā nobilis vnio, qualis est
anime & corporis, nō debeat in eternū mane-
re dissuta, & qd̄ nō tāū debeat poena in pec-
catū natura desquiere, ut eā in totū deleat.

Hugo,

Hugo. nominavit Abraham, & Isaac, his enim de filio Dei, & de vita aeterna facta promissio. Porro resurrectionem probat illud. Ossa arida audite verbum Domini, & illud, de terra surrecturus sum, & in carne mea, &c. Et, vivent mortui tui.

Caietanus. [sadducei.] Tres erant sectae ex Iosepho. lib. 18. Antiquit. Phariseorum, Sadduceorum, Essaeorum. [erratis.] Non enim admittere Prophetas error est, & item erratis in earum, quas admittitis, interpretatio. [nescientes virtutem Dei.] Non enim credebant Deum habere virtutem seruandi corpora, ne biberent, ederent, nuberent. [sicut Angeli.] Liberi a passionibus partis vegetricis, & sensitiuae. [Deus Abraham.] Per synecdochem, Abraham dicitur eius anima, si ent & nos ad animam Petri dicimus, sancte Petre ora pro nobis. Est enim anima ferè totus homo, ut ex qua tota vita dependet. Et licet locus hic cõuincat animas manere post mortem: conuincit tamen, etiam corpora resurrectionis, ihenim cum premium a Deo sperent, integrum sperant, quod sine corpore integrum non est.

Druthmarus. Pharisei viuebant in communi, sicut nunc monachi: non ita Sadducei. [septem viros.] Legitur inter Iudaeos virum fuisse, qui duodecies: foeminam verò, quae decies nupsit. [erratis.] Nunquã adeo grauiter respondit Phariseis. [non nubent.] Non enim est necesse nubere, sicut Dominus post resurrectionem corpus habuit, quod edere poterat, sed non egebat.

Lyra. [Angeli Dei.] Viuentes ex fructu ne diuina. [Deus mortuorum.] Creatura ad Deum est relatio realis, quae fundari non potest in nihilo.

Burgensis. Sat fuit Christo probare, animas viuere, nam Sadducei, ideo negabant resurrectionem, quia negabant animae immortalitatem.

Pharisei audientes.

Diuus Hierony. [conuenerunt in unum.] Sicut postea conuenerunt in necem Domini Herodes & Pilatus, & licet Pharisei essent prius confutati, at liuor parit impudentiam. [tentans.] Ille tentat, qui non studio discendi interrogat. [Dauid vocat eum Dominum.] Est enim dominus Christus Dauidis, secundum deitatem. Hebraei dicunt, verna culum Abraham, qui dicebatur Eliezer hunc Psalmum dixisse, narrans, quod dixerit Do-

minus, domino meo Abraham. Sed quomodo id esse verum potest? num Abraham ante Luciferum genitus est? aut, sacerdos ne erat secundum ordinem Melchisedech?

Diuus Augu. lib. de vera religi. capit. 46. [Conuenerunt.] Habet superbia appetitum unitatis, ut sint ei reliqua subiecta, & essent subiecta, si homo Deo esset subiectus. Inuidi esse volumus, habet id animus post Deum, ut vinci nolit. Sed turpe est nolle ab homine vinci, & velle vinci a vitio. Immo si vis ab homine non vinci, id ama, quod a te homines eripere non possunt. Deum a te nemo eripiet, quo enim plures eum tecum amant: hoc magis tu letaris, proximum item non eripiet si verè eum amas. Si enim eum amas, ut libidinem tuam in eum expleas, iam non eum, sed vitium tuum amas. Si in eo familiaritatem amas, amas quidem quod vilius est, scilicet, corpus: non id quod melius est, quod si naturam eius amas, ea in te est, non ergo eripiet homo, quod amas. [Idem libro. 1. de doct. Christi. 22.] [diligens proximum sicut te.] Quarta autem debeat homo frui se, an uti? Respondi non debet frui se, sed se in Deum ordinare, quare si non se fruitur, nec proximo frui poterit, fruatur ergo Deo, diligendo eum ex toto corde. Cum enim toto corde, tota anima, tota mente diligere iubet, nullam vitæ nostrae partem reliquit, quae vacare debeat, aut locum dare, ut alia re fruamur, sed quicquid diligendum venerit, illuc rapiatur, quo totius dilectionis impetus decurrit. [Idem de spiritu & lite. c. vlti.] Quia illa duo dilectionis mandata implerent, cõsummatè iustus est. Sed in multis offendimus omnes, & putantes quod Deum toto corde diligimus, in multis displicemus, ut enim minus eum cognoscimus: ita minus eum diligimus. Hoc igitur mandatum in alia vita complebimus: sed in hac datū nobis est, ut sciamus, in quæ anteriora nos extendere debemus. Potest verò in hac vita minor esse iustitia, si non diligentes quantum Deus diligi debet, certè nihil illicitum appetamus, potest enim oculi nullis tenebris delectari, etiam si nondum in fulgentissima luce possit desigi. Ergo ad illam vitam pertinet, diliges Dominum ex toto corde: ad hanc verò illud pertinet, non regnet peccatum in vestro mortali corpore, & illud post concupiscentias tuas non ead.

[Idem de spiritu & anima. c. 35.] Commendat hominis dignitatem, primo quia cetera solo Dei verbo facta sunt: at homo totus Trinitatis consilio. 2. quia ad imaginem Dei homo

homo factus sit, quia ita intellige, sicut in Deo viuimus, mouemur & sumus: ita & in anima corpus viuunt, mouentur, est. Deus totus in qua liber mundi parte: & in anima in qualibet parte corporis. Deus vnus diuersa in diuersis operatur: ita & anima vnus in diuersis membris operatur, est igitur anima in corpore suo, sicut Deus in mundo suo, est intus, extrinsecus infra: portando corpus, inferior: regendo, superior: replendo interior, circumdando exterior. Deus rebus crescentibus non crescit: nec decreascentibus decrescit: ita & anima membrum variatis non variatur. Deus tres personarum in anima tres potentiarum: quas hic textus explicat, tota mente, scilicet, voluntate memoria, ex mente gignitur voluntas: ex utroque memoria ita non satis est Deum intelligere nisi ames: nec amare, nisi eius semper sis memor, nam nullum est momentū in quo non eius bonitate fruaris, nec ergo sit, in quo non eius memoria replearis. Deus est omnium virtutum bonitate insignitus: ut tu ita esse cõendas. [Idem de substantia dilectionis cap. 5.] Tria sunt quæ bene & male amare possumus Deum: proximus, mundus, Deus super nos, proximus iuxta nos, mundus subternos. Tria ergo habeat Deus in amore nostro duo proximus vnus mundus. Deus ametur de Deo, cum Deo in Deum, id est, ut amor ab eo incipiat, eius voluntati in nullo contradicat, & ut in ipso requiescere cupiat. Proximus ametur de proximo: ut de eius salute gaudeamus: & cum proximo, ut socium felicitatis & itineris nostri in Deum habeamus, at non licet optare, ut in proximo quiescamus. Mundum verò solum de mundo licet amare, admirantes ex ipso magnificentiã creatoris, sed eum mundo mundum amare non licet, ne eius mutationes patiamur. [Idem lib. de amicitia (si modo liber eius est) cap. 20.] Plerique non amant nisi sibi vtilia: amant igitur amicos suos, sicut boues suos, hi carè spirituali amicitia. Nam Dominus amari vult proximum, ut seipsum. Tunc verò erit alter tu, proximus quem diligis, si tuam in eum transfuderis charitatem. Annuit enim nec vtilitas est, nec mercenaria, non licitatione acquiritur pretiorum, sed cõsolatione beneuolentia. [Idem tract. 17. in Ioannem.] Duo sunt charitatis precepta. Dei & proximi in his totaliter pender. Merito igitur vidua duo æra mittens, omnes facultates misit. Merito stabularius ad sanandum vulnerrum, duos denarios accepit. Merito & duos dies Dominus apud Samaritanos versatur, ut eos charitate firmaret, binario enim

numero, cum aliquid boni significatur, maxime bipartita charitas commendatur. Iam si legis perfectio numero. 40. continetur (siquidem. 40. diebus durat Moyses in monte) quid mirum si paraliticus. 38. annis iacet, in suo grabatho, siquidem duo illi deerant (duo, scilicet, hæc precepta) ad legem implendam. Et Dominus, qui verbum abbreviatum & consummans fecit in terra quadragenarium numerum Moyses & Elia ad binarium reduxit, in quo lex pendet & Prophetia. [Idem lib. 2. Meditac. 2.] Ad Dei dilectionem excipiendam & nutriendam, nihil ita valet, quam eius beneficiorum frequens & diligens recordatio. Hec est ratio, quare diligendus Deus, quia beneficis sed qualiter diligendus? Certè nimis, quia mandauit mandata sua custodiri nimis, & mandatum de dilectione mandatum est, ut primum, ita & maximum, & Moyses dicit mandatum hoc esse retinendum memoriter, memorandum iugiter, implendum instantè & perfectanter, & apud Matthæum dicit Dominus. Diliges Dominum Deum tuum, toto corde id est, ex toto intellectu, ex tota anima, id est, ex tota voluntate, ex tota mente, id est, ex tota memoria. Ut scilicet omnes cogitationes, vitam, & intellectum in illum conferas. Sed quia parum te diligis a Deo aestimas, ideo illam quoque parum diligere non vereris. At scrutare quæ contulerit ille tibi dona, quæ ve promiserit: & diligere te vehementer ab illo conuinceris. [Idem in soliloquijs. c. 18.] Idcirco iubet ut diligas te ex toto corde, omnibus horis & momentis, quia semper peritem, nisi semper me regeres, semper morerer, nisi semper viuificares. Omni momento me obligas: quia omni momento mihi magna beneficia prastat. Sicut ergo nullum est momentum, quo non tuo beneficio utar, ita nullum esse momentum debet, quo non te ante meos oculos habeam, in mea memoria: quo non te diligam ex omni fortitudine mea. Sed hoc non valeo, nisi tu dederis. Non enim est voluntas, aut currentis, sed Dei est insistentis, ut Paulus dicit. [Idem de vita Christiana. c. 8. 9. 10.] Deum diligit, qui omnia eius mandata custodit, sicut apud Ioannem Dominus dicit. Ergo ille Deus odit, qui eius mandata non seruat quos ideo propheta odit: Viam enim iniquitatis se dicit pascere odire. Porro ille dicitur proximum diligere, qui proximo facit, quæ sibi vult fieri. Ut Dominus apud Matthæum dicit, & senex Tobias Tobiam iuniorē ad monēbat. Nec enim sit est ei non malefacere nisi etiam benefecisse. Alioqui damna te Pri. Tho. Z illa

March. 24 illa sententia Domini apud Matthaeum. Esu-
riui & non dedistis mihi manducare sicuti, &
non dedistis mihi potum, & reliqua, quid er-
go speret, qui male proximo fecerit? Idem
lib. 30. hom. hom. 37. Primum ama Deum se-
cundo te, tertio proximum sicut te. Si te ama-
re non nosti, quomodo proximum amare no-
ueris? Putant homines quod amant se, cum
rapiunt, cum libidini seruiunt, at vero qui di-
ligit iniquitatem odit animam suam. fac er-
go iustitiam, dilige misericordiam, fuge luxu-
riam: tunc incipe inimicos diligere, his virtu-
tibus, velut gradibus ascende, ut Deum toto
corde diligas, quod si hanc professionem as-
sequare, omnes concupiscentias mundi ve-
lut stercore fugies. Et hom. 38. Relinqua-
mus amores peruersos adulterorum, fornicato-
rum, immundorum. Amor primus licitus
est coniugalis: sed & hic carnalis est, commu-
nis est etiam peccatoribus. Secundus amor li-
tus est filiorum, testis & hic carnalis. Si autem si-
lios facis quod iuncta & bruta faciunt si non
amas, ab illis vinceres. Tertius est propinquo-
rum, & hic etiam sanguinem suum amat. A-
met igitur peregrinos, ut inde perueniat ad
inimicos. Certe amor amicorum, siue fami-
liarum, honestus est: sed & hic brutis conue-
nit. Surgamus ad maiora, ad amorem, scilicet,
rationis, id est, ad amorem propter fidem &
mutuam benevolentiam. Sed etiam nunc asce-
de. Incipiat homo amare Deum, & non ama-
bit in homine nisi Deum. Quod si amicitia
te ad monet, ut amicum gratis, & non quia
ibi utilis est, diligas, quanto gratius Deum di-
ligere debes? Dices, Deum non video, quo-
modo quem non video diligam? Audi. Si i-
bi amicus senex est, quid in eo diligis? Non
certe formam, sed fidem, aut prudentiam, aut
quid simile. Quibus igitur oculis vides senis
fidem, aut prudentiam, ijs Deum videre po-
teris, si vides & amas, quod ille fecit, qualis erit
ille qui fecit. Dic ergo mihi adhaerere Deo
bonum est, & perdidisti omnes qui fornican-
tur abs te, id est, qui diligunt aliud quam Deum.
Idem in 23. sermone de tempore. Debue-
rant Iudaei cognoscere Christum, & si pen-
dentem in cruce non cognouerunt, certe
nunc in coelo regnantem cognoscere debu-
issent, si quidem vident in eo omnes gentes be-
nedictas (ut de Isaac Deus ad Abraham olim
dixerat) videantque rursus se, quallatos &
destructos. Reliquum plane nunc est, ut qui
iacente nunc quallantur, a veniente in glo-
ria sua conterantur. Dominus igitur interro-
gat, quomodo est Davidis Dominus, si est

eius filius? Fides Christiana dicit. Davidis est
Christus Dominus. Quia in principio erat
verbum, & verbum erat apud Deum, & Deus
erat verbum. Filius est etiam Davidis, quia
factus est ei ex semine David secundum car-
nem. Et in termo. 235. Caue ne putes Chri-
stum negasse se filium David, dicens, quo-
modo filius eius est? sed quare quomodo fi-
lius sit. Cui Christiani respondemus, quia cum
in forma Dei esset, secundum quam est Do-
minus Davidis, exinanivit se formam ser-
ui accipiens, secundum quam filius Davidis
est. Christus est lapis, qui quia iacet filius est
David: quia conterit, Dominus filius ex te-
pore, Dominus semper.

D. Ambrosius in c. 20. Lucæ videtur Do-
minus eos reprehendere, qui cum filium Da-
uid vocabant, sed non reprehendit, quod fi-
lium David nominant, sed quod filium Dei
non credant, alioqui sanauit eam cum claman-
tem fili David misere mei, & approbavit
pueros clamantes, osanna filio David.

D. Grego. in ca. 3. Lucæ. hom. 10. tractans
illud, qui duas tunicas habet, dicit tunica est
magis necessaria quam pallium. Non ergo
solum poenitens debet dare superflua, sed etiam
escam, & tunicam necessaria. Quia enim in
lege dictum est, diliges proximum tuum: mi-
nus amare conuenit, qui in necessitate pro-
ximi, quæ sibi sunt necessaria non imparti-
tur. De vna vero tunica sermo non fuit, quia
si vnam diuidas, neutri altera pars sufficiat.
Idem in 1. reg. li. 3. ca. 1. Diliges Dominum
Deum tuum ex toto corde tuo, id est, consi-
lio, ex tota mente, id est, voluntate, ex tota
virtute, id est, amoris affectione.

Origenes in 23. in Match. Cur Phariseus
magistrum vocat Christum cuius nolit esse
discipulus? patrem nemo vocat, nisi qui vult
esse filius certe qui adhuc habet spiritum ser-
uitutis in timore, non vero spiritum adoptio-
nis, non debuit dicere, Pater noster qui es
in coelis. Quod est magnum mandatum. Ex hac
Domini responsione, scimus esse mandata ma-
xima, minora, minima. Credibile est, dispu-
tasse Iudaeos, quod esset maximum manda-
tum. In his duobus pendet. Num ideo est pe-
dere & recapitulari? Nam Paulus recapitula-
ri totam legem dicit, in hoc vno, diliges pro-
ximum. Certe ita est, quod ex hoc vno lex
pendet, quod proximum diligas, licet domi-
nantia mandata sint duo. Dilige Deum & p-
ximi. Dices, si in secundo mandato primum
recapitulatur, ergo secundum maius est pri-
mo. Dic vero, quod non est magnum manda-
tum

tum diligere Deum, nisi addas, ex toto cor-
de (quod fit cum apud te reconditis cogitatio-
nes & opera Dei) ex tota anima (quod fit, si
paratus sis animam cum fuerit necesse, pro
Deo exponere) ex tota mente. Quod fit, cum
nihil cogitamus aut loquimur, nisi quæ Dei
sunt. Porro mandatum secundum simile
est primo, homo enim factus est ad imaginem
Dei. Nota, quod qui repellit disciplinam,
odit se ipsum. Nam lex de sacrificiis pendet
ex his duobus, quæ duo qui ritè peragit, sa-
pientiam à Deo assequetur & scientiam, quæ
intelligit, omnia pendere ex principio dile-
ctionis. Item charitas patiens est, & benigna,
& ideo à Deo separari non potest, ergo
qui eam plenè habet, totam legem nouit, &
impleuit, nam à Deo (quantum est ex chari-
tate) excidere nequit. [quid vobis videtur] In-
terrogauit eos Dominus, ut ostenderet quod
illi non omnia scirent, cum se tamen profite-
rentur legis doctores: & cum coram populo
respondere nescirent, non amplius audent
interrogare. Secundo ut agnoscentes Chri-
stum esse filium David secundum carnem,
ad notitiam diuinitatis ascenderent: ut qui vi-
derent, huius psalmi reliqua nulli humanæ
naturæ puræ posse conuenire, nisi Deo. [mi-
seratus scabellum.] Anima peccatrix inimi-
ci est iustitiae, & ideo Christi. Cum vero con-
uerteretur, ponit se scabellum pedum Christi,
subiicitur enim & sicut Magdalena, statuit
se ad pedes Christi. Et profecto terra scabel-
lum pedum Domini est, & ecclesia terra est,
quandiu in terra militat. Igitur oportet Chri-
stum regnare donec ponat inimicos suos sub
se, & subdat sibi omnia.

Diuus Chrysost. hom. 72. [secundum simile.]
Similis est dilectio proximi dilectioni
Dei, quia hæc illa inducit, & ab hac rursus
munitur. Qui enim male agit odit lucem, &
irem. Dixit insipiens, non est Deus, & radix
malorum est cupiditas, quam quidam appe-
tentes errauerunt à fide, & item, qui diligit
me mandata mea seruabit, quorum caput est
dilectio proximi. Igitur diligere Deum, dili-
gere proximum est. Sic Dominus Petro. Si
diligis me, pascue oues meas. Ergo si dilectio
proximi facit mandata custodiri, in his duo-
bus tota lex pendet. Dominus igitur inter-
rogatur, multo plus responderet, quam inter-
rogaretur, quærebatur de maximo mandato
addebat secundum, non longè primo inferius.
Sed cur Matthæus dicit. Phariseum tenta-
uisse: cum Marcus dicat, eum à Christo fuisse
laudatum? Certe principio tentauit. Sed

conuictus responso, dixit, bene dixisti magi-
ster, quia ratione fuit à Christo laudatus. [quid
vobis videtur.] Post miracula, post rutilantē
doctrinam, post profundas disputationes, in-
terrogat. Quid illi de Christo sentirent? ne
crederent Christum esse legi contrarium, &
licet discipulis dicat, quem me dicunt esse ho-
mines: at Phariseis non dicit, quem me esse
dicunt? sed quid de Christo? Hæc autem roga-
uit iturus breui ad passionem, voluit quæ te-
stimonio psalmi suam deitatem testatam re-
linquere, vide verò quam imperturbatè au-
diat illos de se abiectius sentientes, ut & nos
non turbemur, si alij de nobis abiectius opi-
nentur. [nullus deinceps fuit ausus.] Ut lethali
vulnere percussus, & inanis gloriæ cupidi.

D. Basilii in psalm. 44. Christus vocatur
dilectus, quia cum Pater, ut filium diligit, &
cum omnes creaturæ ut benignissimum pa-
trem diligunt. Huc omnes amare debent ex
toto corde, at totum, nullam diuisionem ad-
mittit, quantum ergo creaturis impenderis,
tantum ei adimis, paucos igitur Christus ami-
cos habet. Idem in regulis futuribus, resp-
a. quæ fuerant quo pacto dilectio Dei compa-
retur respondet. Ingentium nobis esse diui-
num amorem, sicut naturale est visaluce gau-
dere, & parentes diligere, sicut iustus Deus
ut eum diligamus, ipse dedecit, quæ eum dili-
gamus. An non sentis te naturaliter diligere
pulchritudinem? quid Deo pulchrius? cuius pul-
chritudo cum se alicui clarius ostendat, in to-
lerabile sui desiderium in animo figit. Inde
est vox illa, cupio dissolui, & illa, heu mihi,
quia incolatus meus prolongatus est, & illa
si tunc anima mea ad Deum. Nam si amas quod
bonum est, quid Deo melius? Ergo si vim no-
bis ad amandum dedit, cum se amari peti, quæ
alienum petit. Naturale est feris etiam, ama-
re parentes suos, at nos à Deo geniti sumus.
Canes etiam de se benedictos diligant,
at quis de nobis melius meritis est, quæ De-
siquid omnes creaturas nobis subiecit, nos
in paradiso collocauit, legem tulit, angelos
in custodiam misit. Prophetas, doctores, &
suum filium nobis dedit. Diuinitatis parci-
pes effecti, si hæc beneficia neglexerimus,
quæ supplicia meremur? Etiam diligen-
di proximi semina dedit, naturaliter ea no-
bis indens, fecit enim nos sociales: ut inuicem
socios amaremus, addidit quod vni ex mi-
nis fecisset, nisi fecisset, addidit etiam, qui
amaret proximum discipulum esse Christi,
& hoc suum esse mandatum, si diligamus
inuicem.

D. Hylarius. can. 23. [et proximum.] Id est, Christum. [in his duobus.] Quia nec Dei sine Christo, nec Christi sine Deo utilis nobis potest esse dilectio.

V. Beda. in Luc. c. 20. [donec ponam inimicos.] Non Christi infirmitas intelligitur, qui hostes subigere nequeat, sed unitas Paternae naturae indicatur, alter enim in altero operatur.

Euthymius. Hic Phariseus tentat, quæres de magno mandato, sciebat enim Christum respondurum. Diliges Deum, sed quia toties Christus se Deum, dixerat, putauit, quod aliquid de se esset additurus, quo eum de blasphemia redargueret. At Dominus dilectionem proximi subinxiit, quæ eum reprehenderet, quod in proximum occasionem quærant calumniandi. [inimicus tuus.] Scilicet, ludæos primum, tum gentes, hereticos, & intelligibiles hostes, scilicet, demones.

D. Thomas. [Diliges Dominum.] Quia ipse est primum diligibile, & primus finis, cuius causa omnia diligere debeant, & qui sic diligetur, toto corde diligeret. Dicitur tamen quæ tamcunque nitamini, non comprehenditis quia maior est corde nostro. [toto corde.] Id est, ex affectu carnis, iuxta illud, cor meum, & caro mea exultauerunt in Deum vivum.

Ioel. 2.

psalm. 83

Eodem.

[animatus.] Ve illud, concupiscit & deficit anima mea ad Deum vivum. [proximum tuum.] Proximus est, cui misericordia præstari potest, & etiam, is qui misericordia potest præstare, homo enim & angelus proximi sunt. [sicut te ipsum.] Non dicit, quantum te ipsum hoc enim esset contra ordinem charitatis, sed sicut te, id est, eo fine, quo te, scilicet propter Deum, iuxta illud, omnia in gloriam Dei facite, & si eut tu tibi bonum vis, ita & proximo velis, & in se, & ut tibi bonum sit. [in his pendet.] Ve enim à principijs conclusiones, ita ab amore finis reliqui deriuantur amores. [cuius filius es.] Quæstio erat difficillima, quia generatio nem eius, quis enarrat. [Domine meo.] Christi præminencia tangitur, est enim Dominus Davidis & omnium sanctorum, tangitur etiam æqualitas Christi ad Patrem, eo verbo, dixit nam dicere est producere, & illo etiam, sede à dextris meis, locus enim melior est à dextris.

Luc. 10.

1. Cor. 10.

Isai. 55

Simon de Gabiuli. n. ca. 53. [conuenerunt.] Sicut pueri, qui victi reparant luctum. [audi Israel.] Per fidem. [Dominus.] Dominus est quia omnium potestatem habet. [Deus.] Aeternus, creatorum creator. [tuus.] Et etiam omniū, sed specialiter tuus. [Deus tuus est.] Ergo specialiter est ei dilectio impendenda, quia debita, ita inquit, nūquid non pater est vnus omniū nostrum, nūquid non Deus creauit nos? diligendus igitur merito creationis, & quia ipse est qui est, & quod est. Maximū igitur est hoc mandatum, quare qui non seruauit, maxime punietur. Totus ergo homo diligat, & propter dilectionem omnia abdicet, in quare, sit fortis sicut mare dilectio. Porro timor parat amorem sedem, in quam cum induxerit discedit & tunc dilectio vera est, cum omnia mandata seruatur, ut Dominus ait. [ex toto.] Quomodo igitur amabitur proximus? Certè, si ametur propter Deum, si dilectio Dei, sit regula, finis, & mediū dilectionis. Quæris, si tota dilectio Dei in hac vita haberi non potest, cur à nobis exigitur? certè ut ad totam contendas, & videns te non peruenisse, humiliteris. [proximum sicut te.] Si modo tu sis virtutibus, non vicij subiectus. [omnis lex pendet.] Lex illa, scilicet, quæ tractat de moribus, unde plenitudo legis est dilectio, quia qui diligit cauet ne offendat, & si offendit, statim remouet, ut aduertit. [Id est, c. 54.] David Deo deuotus, animo iubilans spiritu Sancto illustratus, præuidens Christum in carne, passurum, surrecturum, sessurum ad dexteram Dei, hunc psalmum cecinit. Si igitur ille cecinit Messiam Dominum esse suum, quare vos o Pharisei, tamen abiectione de illo sentitis? cur putatis purum esse hominem? maledictus enim qui fudit in hominem vos in hunc fudit. Porro quia non est natio ad quam Christi fama non peruenit, quæramus ab omnibus, quid vobis videtur de Christo? varie ad hoc infideles, heretici, iniqui. Sed quæramus à sponsa, quæ uerè eum nouit, intra cubiculum suum.

Luc. 10.

Malachi. 1.

Hugo. [ex toto corde.] Id est, deuotione, quæ refertur ad virgines. [tota anima.] Id est, tota discretionem, refertur ad confellores. [tota mēte.] Id est, perseverantia, refertur ad martyres, vel dilige dulciter, prudenter, fortiter. Dulciter, quia peccata remittit, & remittit, ei qui multum diligit, & quia beneficia cōfert iuxta illud memoriā abundantiæ suauitatis eructabūt, & quia gustum cōfert æternitatis, iuxta illud, gustate & uidete. Prudenter, præcauendo technas inimici, ex Paulo enim non ignoramus cogitationes eius, & Salomō, Rex qui sedet in solio iudicij dissipat omne malum. Fortiter, omnem timorem expellendo, perfecta enim charitas foras mittit timorem, & omne ferendo laborem, iuxta illud, propter te sustinui opprobrium, & illud, ego inflagella paratus sum. Item amandus est sponsus, quia de clara stirpe, quia nobilis est in portis vir eius secundo, quia sapiens in eo enim sunt omnes thesauri sapientiæ Dei. Tercio, quia fortis & potens.

niū nostrum, nūquid non Deus creauit nos? diligendus igitur merito creationis, & quia ipse est qui est, & quod est. Maximū igitur est hoc mandatum, quare qui non seruauit, maxime punietur. Totus ergo homo diligat, & propter dilectionem omnia abdicet, in quare, sit fortis sicut mare dilectio. Porro timor parat amorem sedem, in quam cum induxerit discedit & tunc dilectio vera est, cum omnia mandata seruatur, ut Dominus ait. [ex toto.] Quomodo igitur amabitur proximus? Certè, si ametur propter Deum, si dilectio Dei, sit regula, finis, & mediū dilectionis. Quæris, si tota dilectio Dei in hac vita haberi non potest, cur à nobis exigitur? certè ut ad totam contendas, & videns te non peruenisse, humiliteris. [proximum sicut te.] Si modo tu sis virtutibus, non vicij subiectus. [omnis lex pendet.] Lex illa, scilicet, quæ tractat de moribus, unde plenitudo legis est dilectio, quia qui diligit cauet ne offendat, & si offendit, statim remouet, ut aduertit. [Id est, c. 54.] David Deo deuotus, animo iubilans spiritu Sancto illustratus, præuidens Christum in carne, passurum, surrecturum, sessurum ad dexteram Dei, hunc psalmum cecinit. Si igitur ille cecinit Messiam Dominum esse suum, quare vos o Pharisei, tamen abiectione de illo sentitis? cur putatis purum esse hominem? maledictus enim qui fudit in hominem vos in hunc fudit. Porro quia non est natio ad quam Christi fama non peruenit, quæramus ab omnibus, quid vobis videtur de Christo? varie ad hoc infideles, heretici, iniqui. Sed quæramus à sponsa, quæ uerè eum nouit, intra cubiculum suum.

Hugo. [ex toto corde.] Id est, deuotione, quæ refertur ad virgines. [tota anima.] Id est, tota discretionem, refertur ad confellores. [tota mēte.] Id est, perseverantia, refertur ad martyres, vel dilige dulciter, prudenter, fortiter. Dulciter, quia peccata remittit, & remittit, ei qui multum diligit, & quia beneficia cōfert iuxta illud memoriā abundantiæ suauitatis eructabūt, & quia gustum cōfert æternitatis, iuxta illud, gustate & uidete. Prudenter, præcauendo technas inimici, ex Paulo enim non ignoramus cogitationes eius, & Salomō, Rex qui sedet in solio iudicij dissipat omne malum. Fortiter, omnem timorem expellendo, perfecta enim charitas foras mittit timorem, & omne ferendo laborem, iuxta illud, propter te sustinui opprobrium, & illud, ego inflagella paratus sum. Item amandus est sponsus, quia de clara stirpe, quia nobilis est in portis vir eius secundo, quia sapiens in eo enim sunt omnes thesauri sapientiæ Dei. Tercio, quia fortis & potens.

Hugo. [ex toto corde.] Id est, deuotione, quæ refertur ad virgines. [tota anima.] Id est, tota discretionem, refertur ad confellores. [tota mēte.] Id est, perseverantia, refertur ad martyres, vel dilige dulciter, prudenter, fortiter. Dulciter, quia peccata remittit, & remittit, ei qui multum diligit, & quia beneficia cōfert iuxta illud memoriā abundantiæ suauitatis eructabūt, & quia gustum cōfert æternitatis, iuxta illud, gustate & uidete. Prudenter, præcauendo technas inimici, ex Paulo enim non ignoramus cogitationes eius, & Salomō, Rex qui sedet in solio iudicij dissipat omne malum. Fortiter, omnem timorem expellendo, perfecta enim charitas foras mittit timorem, & omne ferendo laborem, iuxta illud, propter te sustinui opprobrium, & illud, ego inflagella paratus sum. Item amandus est sponsus, quia de clara stirpe, quia nobilis est in portis vir eius secundo, quia sapiens in eo enim sunt omnes thesauri sapientiæ Dei. Tercio, quia fortis & potens.

Hugo. [ex toto corde.] Id est, deuotione, quæ refertur ad virgines. [tota anima.] Id est, tota discretionem, refertur ad confellores. [tota mēte.] Id est, perseverantia, refertur ad martyres, vel dilige dulciter, prudenter, fortiter. Dulciter, quia peccata remittit, & remittit, ei qui multum diligit, & quia beneficia cōfert iuxta illud memoriā abundantiæ suauitatis eructabūt, & quia gustum cōfert æternitatis, iuxta illud, gustate & uidete. Prudenter, præcauendo technas inimici, ex Paulo enim non ignoramus cogitationes eius, & Salomō, Rex qui sedet in solio iudicij dissipat omne malum. Fortiter, omnem timorem expellendo, perfecta enim charitas foras mittit timorem, & omne ferendo laborem, iuxta illud, propter te sustinui opprobrium, & illud, ego inflagella paratus sum. Item amandus est sponsus, quia de clara stirpe, quia nobilis est in portis vir eius secundo, quia sapiens in eo enim sunt omnes thesauri sapientiæ Dei. Tercio, quia fortis & potens.

Cant. 8

Rom. 13

Luc. 7

psalm. 11

2. Co. 9

Prou. 10

psalm. 68

psalm. 117

Prover. 16

potens

potens, potens in pralio, quarto quia dices in omnes qui inuocant illum, ut Paulus ait, quinto, quia largus & munificus, dat enim omnibus affluenter, ut Iacobus inquit, sexto quia speciosus forma præ filiis hominum se primo, quia benignus & patiens, apparuit. benignitas & humanitas saluatoris nostri. [secundum autem simile hinc.] Quia ex utroque lex pendet.

Cetera. [ex toto corde.] Id est, voluntate, & si intelligatur lex hinc, quod omnis efficacia voluntatis intendat dilectioni, impleri nequit in vita, sed in patria. Ergo intelligitur in toto corde, ut nihil in voluntate contrarium amemus, nam hinc Deum diligere, inde datum habere. In parte diligere. [tota anima.] Id est, in vita animalis, id est, ut in delectationibus sensualibus tuis, nihil ei contrarium admittas. [omne.] Similiter nihil contrarium in intellectu admittendo. [simile hinc.] Non est par, sed dicitur simile, quia de dilectione est. Porro cōtendit Cetera non nobis hoc præcepto mandari, ut diligamus aut nos aut proximos ex charitate. Sed sicut diligimus nos à natura, volendo nobis naturalia, moralia & exteriora bona, ita diligamus proximos, volendo illis amice eadem bona, propter illos, & non propter nos alioqui si propter me diligo, iā non illud, sed me diligo. [in his duobus tota lex.] Omnia præcepta ordinantur ad diligendum Deum ex charitate, ubi clauduntur omnia præcepta morū, fidei spei, &c. Et ad diligendum proximum, ubi clauduntur præcepta iustitiæ, pietatis, amicitia.

Glossa interli. [toto corde.] Ut nihil erres in confessione Deitatis. [voluntate.] Ut nihil contrarium velis. [memoria.] Nihil reminiscens, quo minus de eo sentias. [maximum mandatum.] Dignitate, & ordine. [ponam inimicos.] volentes vel nolentes.

Glossa ordi. [toto corde.] Fidei integritate. [anima.] Id est, tota obedientia. [mente.] Id est, perseverantia. [vniuersa lex.] Id est, decalogus, nam in prima tabula tria erant præcepta de Deo, in secunda, septem de proximo. [dixit Dominus.] Dixit, quia æqualē filiū generauit.

Lyra. [conuenerunt.] Ut multitudine terre ret. [quod est mandatum.] Credebatur, quod Christus deceptus responderet, illud magnū quod erat primum, si non habebis Deos alienos, & tunc illi redarguerent, maius esse de dilectione Dei [toto corde.] In Deutero. cap. 6. habetur, toto corde, anima mente. Marcus. c. 12. addit his fortitudine, quod apud Lucā. 1. dicitur, ex omnibus

viribus tuis. Igitur, primum quod à nobis requiritur, est ut amemus Deum ex nostra voluntate, quæ cor est secundo, ex appetitū sensitivo, qui vocatur anima, tertio ex intellectu, quæto ex viribus motiuis, & exequutiuis, quæ vocantur vires, siue fortitudo. Totū verò sonat perfectum. Licet verò non exigit à nobis Dominus totam perfectionē possibilē amoris, hæc enim in patria erit, requiritur tamen perfectio amoris debita, id est, ut nihil contra Deum diligatur. [David.] Patet hinc totum psalmum de Christo intelligi, siquidē nec ad Pharisei negauerunt. [à dextera meo.] Secundum deitatem, in æqualitate mea, secundum humanitatem, in potioribus bonis Dei. Morale. Prælati qui locum Christi habent, debent esse filij David. David erat terribilissimus vermiculus, sed hic lignum perforat, ut prælati sint pii, & molles, sed duri contra rebelles.

D. Bernard. serm. de diligendo Deo. Volens Deus reparare hominem, eum non coegit, homo enim est, non brutum, qui dicitur, quia velut brutum est, terreo, cōminabor ei tenebras exteriores, ignes, vermes. Nihil tamen ita Deus profecit. At quia homo cupidus est promittam ei ecelum, at nec sic profecit. Sed homo amat. Offeram ei verbum in carnatum amabilissimum. Vbi potentia Dei in infirmitate absconsa est, sapientia in stulticia. Per stulticiā enim prædicationis saluamur, & videri poterat Deus stultus soluens quæ non rapuit, velut ebrius vino charitatis, hæc absconsa, sed apparuit benignitas, & humanitas, ut vix magis apparere potuerit. Datus est igitur hic amor homini, contra concupiscentiam carnis, sed hic amor debet esse prudens, ut paratus sit reddere rationē de eo quod credit, debet esse fortis, ut omnia pro Christo patiat, aduersa. Sermo. 20. in canticis, sit amor dulcis, circūspectus, fortis. Dulcis amor discipulorum, sed non prudens, eo enim dicit Dominus, si diligere tis me, gauderetis, quia vado ad Patrem, & ideo dixit Petro, vade post me Satana, non sapis quæ Dei sunt. At cum promittebat se Christo cōmoriturū dulciter & prudenter amabat, sed non fortiter. Igitur non abduci blandicijs, non seduci fallacijs, non frangi iniurijs, id demū est diligere toto corde, anima, virtute. Idem de diligendo Deo. Amor vna est ex 4. affectionibus animæ, & æquum erat primum, Deo per amorem inferuire, sed natura fragilis in se conuertit amorem, qui si suæ necessitatis terminos excesserit, cohibetur, secundo præcepto, iubetur enim diligere proximum sicut se: si ergo grauius voluptatibus

Glossa interli. [toto corde.] Ut nihil erres in confessione Deitatis. [voluntate.] Ut nihil contrarium velis. [memoria.] Nihil reminiscens, quo minus de eo sentias. [maximum mandatum.] Dignitate, & ordine. [ponam inimicos.] volentes vel nolentes.

Glossa ordi. [toto corde.] Fidei integritate. [anima.] Id est, tota obedientia. [mente.] Id est, perseverantia. [vniuersa lex.] Id est, decalogus, nam in prima tabula tria erant præcepta de Deo, in secunda, septem de proximo. [dixit Dominus.] Dixit, quia æqualē filiū generauit.

Lyra. [conuenerunt.] Ut multitudine terre ret. [quod est mandatum.] Credebatur, quod Christus deceptus responderet, illud magnū quod erat primum, si non habebis Deos alienos, & tunc illi redarguerent, maius esse de dilectione Dei [toto corde.] In Deutero. cap. 6. habetur, toto corde, anima mente. Marcus. c. 12. addit his fortitudine, quod apud Lucā. 1. dicitur, ex omnibus

2. Re. 13

Matth. 13

1. Cor. 1

psalm. 68

Titum. 3

1. Petri. 3

Ioan. 14

Matth. 16

Luc. 12

CAP V T XXIII.

Tunc loquutus est Iesus.

Divus Hierony. quid Do-
mino mansuetius, tentatur
a Phariseis, at ipse populos
hortatur, ut eorum doctri-
na subdantur: non opera,
sed doctrinam consideran-

tes, cathedra vero doctrinam significat. Ipsi
tur & cathedra pestilentie, & cathedra veni-
dentium columbas, doctrinam significat.
(phil. 1. 2. 6. dicitur, ligabis ex in-
manu tua. Id Pharisei serupulose intelligen-
tes, senbebant decalogum in membranis,
quas complicatas fronti appendebant, ut o-
culos semper moueretur. Sernatur hic mos
apud Persas, Indos, Babylonios, qui ita facie-
tes religiosi iudicantur. Iubetur etiam, nume-
ron, ut in quatuor angulis palliorum Iudei,
hyacinthinas fimbrias faciant, quibus a reli-
quis nationibus dignoscuntur. Pharisei ye-
ra has fimbrias dilatabant, quibus acutis spi-
nas inferebant, ut eis, ambulantes pungeren-
tur: & ad memoriam cultum Dei reuocarent
hæ membranæ hic vocantur phylacteria. Nō
verō intelligebant Pharisei, illas corde, non
corpore portandas, alioqui & armaria liberos
habent, faciunt similes mulierculæ super-
stitiosæ, afferentes parvula Evangelia, & lig-
num crucis, habent illa quidem zelum Dei,
sed non secundū scientiam, siquidem liquan-
tes enicem, deglutiant camelum. Hanc in
Christo fimbriam tetigit mulier, quæ sangui-
ne fluebat, & sanata est, non verō sanaretur
longis & senticosis. Phariseorum fimbrijs,
quas cum afferrent amabant tamen primos
accubitus in cornis. (nolite vocari rabbi.) Cur et
go Paulus vocat se doctorem gentium? & mo-
nasteria vocant maiores suos Patres. Est san-
ctus hic pater, non natura, sed indulgentia. Et si-
cut vnus per naturam filius, non praeiudicat
quin alij filij dicantur adoptiui, ita vnus Pa-
ter & Magister non tollit, quin abusiue alij
dicantur patres & magistri.

Augustinus li. 4. de doct. Chri. ca. 27. Illa
cathedra non sua, sed Moyfi cogebat eos bo-
na dicere, etiam non bona facientes. Agebat
sua, in vita sua, sed docere sua, cathedra non
permittit ab aliena, profunt multis dicendo
quæ non faciunt, prodesse pluribus, si quæ
dicunt facerent. Alioqui auditores non obe-
dienter audiunt eum, qui seipse non audit.
Vnde

Vnde Apostolus. Nemo adolescentiam tuā
contemnat, subiecit, vnde non contemne-
tur, forma esto fidelibus, in sermone, conuer-
satione, &c. Ex eodem lib. 4. de Bap. con-
tra Dona. cap. 11. colligi potest, sicut verba,
ita & Sacramenta prodesse malorum, id est,
quæ a malis ministrant. Idem habet li. 2. co-
traliteras Petilia. ca. 6. Malus homo de malo
thesauro suo profert mala, quæ sua sunt, at
cum Sacramentum ministrat, nō profert q-
suum est, sicut cum malus verbum Dei præ-
dicans, audiendus est, quia non q- suū est præ-
dicat. Idem. ca. 31. reprehendit eos qui cathedra
Romanam vocabant cathedram pestilen-
tiae: at Christus deculit honore cathedra
Moyfi, sicut mali essent, qui in ea sederent, ut
nos deferamus honorem cathedrae episcopa-
lis, sicut mali? si qui in ea resideat. Idem tract.
46. in Ioannem. Aliquando inter sentes bo-
trus vuarū pedet, quæ qui decerpere vult, bo-
trū excerpit, sed spinas caueat, nedum carpit
fructū laceret manū, ita doctrina Moyfi bo-
trus est inter sentes malorū operū, eorū, qui
docent natus. Igitur quæ dicunt facite, id est,
fructum capite, sed secundū opera eorū noli
te facere, id est, cauete ne manus vulneretur.
Idem li. de pastorib. c. 4. Non sibi blandiatur
prælati male viuens, non male docens, tot
enim oues suas occidit, quot suo exēplo ma-
le vixerunt. Idem. c. 10. Nō solū terret cæcū
ducentē, sed etia cæcū cadentem, si enim cæ-
cus cæcū ducat, ambo in foueā cadunt. Idem
ser. 49. in Ioannē. Nō solū hoc dictum Dñi
ad Phariseos spectat, sed etia ad malos cleri-
cos, & meretricios pastores. Cum enim Dñs
habituus esset ecclesiā de Iudeis & gentibus,
(quas duas, duæ significabant naues, de qui-
bus Luca. 5. & duo item vxores Iacob. Lia, &
Rachel, & duo cæci illuminati) manifestum
est, q- non erat missurus discipulos suos ad
Phariseos, quos illi docerent. Ergo per cathe-
dram Moyfi doctrina significatur euangeli-
ca. Per Mosē, Christū, per Phariseos, mali
pastores. Idem li. 2. contra Petilia. c. 66. expli-
cans illud, Qui soluerit vnū de mandatis istis
& docuerit hic, dicit, Pharisei erant, qui solue-
bant, & ita docebant, qui dicebant: & non fa-
ciebant, super quorum iustitia, debet nostra
abundare, ut faciamus quæ docemus, at etia
si nō faciamus, populus debet facere quæ di-
cimus, ne tunc vnitas dissoluatur. Idem in
Breuiculo, collat. 3. diei. [patrem nolite vocare]
Quomodo igitur Paulus dicit, per euangeliū
ego vos genui? Respondet, aliud est patrem
esse diuinā gratiā, qui solus Deus est, aliud

honorificentia causa, qualis Apostolus pa-
ter est.

Diuus Greg. in. 5. cap. Iob, super illo, stul-
ti messem famelicus comedit, inquit. Haber
stultus messem, quando donū accipit intelli-
genti, bonā loquitur, at non bona operatur
laudando verba Dei exaggerat, sed male vi-
uendo calcat, ideo messem habendo ieiunat,
quam comedit, qui discens, quille dicit, nō
facit, quæ ille facit. Idem in. 31. ca. Iob, super
illo, seram & alius comedat, dicit prædicator
rem iniquam serere (prædicare enim semina-
re est, ut Ier. 32. habet ar) at nō comedere,
quia qui non facit voluntatē Patris, ieiunus
manet, ideo subdit Iob, progenies mea (quæ
scilicet, verbo genui) eradit (quia per opē
ra occiditur, ad morem fecundum illius, quæ fi-
lium quem vigilans lactabat, dū natus locū
dit, & licet mali prædicatores discipulos am-
biant, quos sancti alij prædicatores pepererūt
at gladius Salomonis discreuit inter finem
proprie matris, & quem aliena mater usurpa-
bat, ita iudicium extremum dignoscet, quos
filios mali, quos verō boni prædicatores ge-
nerint.

Origenes hont. 23. [dixit ad turbas & ad di-
scip.] Qui affectuose audiunt discipuli sunt,
reliqui tepide audientes, turbæ. [super cathe-
dram.] Sicut olim sedebant super cathedra
Moyfi mali homines: ita & nunc. Is tamen be-
ne sedet, qui prius facit quam dicit: qui prius
portat onus, quā alijs imponat, qui enim be-
ne fecerit, & docuerit, hic magnus vocatur,
qui verō docet, & non facit, ia minimus. [Vo-
cari rabbi.] Dñs docet nos humilitatem, quæ
prima est apud Deū ascensus occasio. [Du-
bium est cur Christus doceat nos facere quæ
Pharisei docent: docent enim caeremonias le-
gis, quas Apostoli nos facere vetant, nō am-
pli legis iugū nobis imponentes. Responde-
tur. Pharisei seruant & docent literam legis
non spiritum, christiani iubentur seruare le-
gē non in litera, sed in spiritu, quē illi nesciūt
nec faciūt. Nam azima, pascha, sabbata sunt
Christianorū in spiritu: Iudeorum in litera,
qua ratioe importabilia onera sunt, quæ nec
nos nec patres nostri portare potuerūt, at in
spirito, iugū suauē est, & onus leue. [omnia fa-
ciunt ut videntur.] Sunt Iudæi sectatores re-
rū visibilibū, et cū ditione visibilibū querūt. Hic
rūfale visibile. Christū visibile. At Christia-
nus orat in absconso, circumciditur in corde,
nō aspiciūt quæ videntur, quia tēporalia sūt
& quæ nō vident æterna, Iudæi legē in bra-
chio & frōte pendente ferebant. Christiani
Pri. Tho. Z 4 cam

eam ferunt in corde, & opere. Inueniuntur tamē in ecclesia, qui episcopi & rabbi velint vocari visibiliter, nō habentes eas cōditiones quas Paulus ab Episcopo requirit, veri verō Christiani conditiones illas in corde habere contendunt, vt corā Deo, licet nō corā hominibus, episcopi sint. Vt medicus est, qui artē nouit, licet nō curet, similiter mali Christiani amant primo visibiles accubitus, at boni, accubitus & cēnas ecclesie quaerunt, quā nunc nō videntur, videbunt tū. Cēnā videlicet cū agno, thronosq; apostolicos, per apostolicā vitā, diligunt. *[neque vocari rabbi.]* Huius non cupit ab aliquo vocari rabbi, sciens omnes sibi esse fratres, & quia ex Deo secundū spiritū nati sunt, nullū in terra vocat patre, quia secundū actū vix suae patre habet Deū, cui dicit *Pater* nō quod es in caelis, & p̄dicator qui auditoribus visibilis est, magistru nō arrogat nomen, sciens Christū esse, a quo vtilitas praedicatoribus venit, vocat se ministrum potius. *[qui se exaltat.]* Ita Christus summus se deiecit, eū enim in forma Dei esset, exinaniuit se, & quantū erat magnus humiliavit se, vt in eam formam sequeretur clerici & episcopi.

D. Chrysost. hom. 74. Nunc ostēdit Dñs non se legi contrariū, sed tantū legi honorē deferre, vt propter eā auscultādos iubeat, qui licet nō faciant, docent tamen. Omnia igitur quae dixerint, facite. Si dixerint ea, quibus mores hominū corriguntur, & quibus nō imponitur nobis legis iugum iterū. Porro quia grauius erat Dñs accūsaturus Pharisaeos, prius autoritatē cōcedit, vt sine suspitione, postea libere reprehendat: & ne auditores credant, qd si auscultādi sunt Pharisaei, protinus sunt imitandi, ideo hac praemōitione vsus est, quod ipsum est acriter reprehendere, cum eorum talis sit vita, quā sit fugere necesse. Iā attende, quomodo amplificet crimina, dicit & non faciunt. Ergo peccant tripliciter, quia nō faciunt, quia in dignitate cōstituti facere debuissent, & quia suo malo exēplo alios peruerūt. Rursum eū dicit. *[alligant onera.]* Duplicitē eos accusat, & quia exquisitissime suos auditores viuere cogunt: & quia sibi licentiā latē viuendi indulgent. Cū cōtra optimus princeps, in se ausserit, alijs itis esse debeat. Haec enī eos taxauit crudelitatis & desidia. Nunc verō taxat gloriā vanā, propter quā perierunt, dicit ergo. *[omnia faciunt vt videantur.]* Omnia inquit, nō hēc aut illa hoc vero expulit eos a charitate, & effecit, vt in alieno certaret spectaculo, nā quales quisque deligit spectatores, talia etiā certamina

suscipit. *[dilatant philactē.]* Cū ex omnibus gloriā quaereret, etiā ex his minimis exēptis scabatur. Iussit verō Deus vt haberet hāc philactē, quasi infantili obliuio, quibus ligatur digito filii, vt recordetur. *[dilecti primos accubitus.]* At p̄fecto erat synagoga loc⁹ humilitatis. Dices, certē in cēna & foro non erat peccatū primatū quaerere. At doctore ecclesie peccatū est. Doctore, n. vbi libet doctore se gerere debet, simplice. & humile. At si primatū diligere malorū fomentū est, quid erit, p̄uolare? *[neque vocari magistrum.]* Quia nihil a se sciunt, & Paulus, & Apollos, non se magistros vocat, sed ministros. *[neque pater.]* Principaler. Deus enim est pater omniū patrū, & magistrorū causa. *[magister vult.]* Christus. *[Pater doctore est, sed nō pater.]* dicit, quia filius doctore. *[exaltatur.]* Nihil ferē est humilitate praestitū, ideo toties fit de eā in euangelio mentio, & nō solū dicitur ne superbiatis: sed humiliamini, vt facilius reuocet nos ad meliora. Cuius si placet spectāculū videre, vade ad monasteria eremitarū. Interim Abraham dicit. Cum sim pulvis & cinis. Dauid dicit. Verminis sum, & non homo. Paulus dicit. Nō sum dignus vocari Apostolus.

D. Hylarius cano. 24. *[super cathedram.]* Legis de Christo testat⁹, Christus gloriā pretulit, quā imaginē futurē in se veritatis expresserat, in omnibus enim Christi, meditata batur aduentū. *[nolite facere.]* Docent enim Deū & proximū diligendū ipsi tamē Christum, & quae ad mortē persequuntur. *[primos accubitus.]* Qui igni aeterno deputantur. *[vult vocari rabbi.]* Magistrū salutis aeternae respiciunt. At Christi⁹ suos in cōtrariū docet. *[vt meminerit oēs se fratres esse filiosq; vni⁹ patris, & per nouae natiuitatis generationē, terreni ortus excelsisse primordia, & gloriā honoris aeterni hūilitatis cōscientia capesseda.]* V. Beda. in Lucā. 10. *[stallus.]* Stallus ambulare, est cultioribus vestibus in publicū p̄dire, in quo diues ille, indutus purpura peccasse de se scribitur. Nō est aut malū saluari in foro, ijs quibus ex officij ordine cōuenit sed ijs, qui hāc amat in debite, animū nō gradu redarguit, quāuis culpa etiā sit, licet forislib⁹ eū interesse, qui in synagoga esset docturus.

D. Th. *[qua dixerint seruate.]* (In corde) facite. (In opere) Ita Moyses, facies quae dixerint, sequebatur: sententiā eorū, & Apostolus, obedite praepositis vestris. Dices. Ergo seruanda sunt nobis legalia. R. legalia sunt seruanda ad intētionē legislatoris. Qui quādiu nō venerat Christi⁹, volebat seruari, at post eius aduentū

tū vult seruari, quod ad moralia, non quod ad reliqua. *[alligant.]* Patet horum superbia, quibus non contenti lege Dei, alias addunt traditiones baptismatum calicum, vireorum &c. Patet & crudelitas, quia imponebant humeris hominum. Patet indifferetio, quia aequē imponebant fortibus & debilibus, & sine relaxatione. *[digito nolunt.]* Non solum maior non faciebant, sed nec minior, vt ex doctore retributorum, qui cū nihil soluit exigit, violentē, vt alij soluat. *[nolite vocari rabbi.]* Vnus enim est qui doctrinam habet, & reliqui ministri. Agnosce te nō habere doctrinam, nec enī dare eam potes, cui vuleris. Est doctore sicut medicus. Medicus enim ministrat, sed natura infirmū sanat. Ita doctore exterius docet, sed intelligendi principium est natura, in qua Deus operatur. *[pater in terra.]* Illi patrem in terra vocat, qui hereditatem in terra volunt, at qui eam in coelo volunt, patrem in caeli vocant, is enim re generauit nos in hereditatem in vita. *[vnus.]* magister Christus, quo ad Deitatem. Verbum enim est: & doctrina sit per verbum. Et quo ad humanitatem, quia nullus est doctore generis humani, ideo, inquit, vos vocatis me magister & bene dicitis. Quid igitur, aufertur ne a terra praeratio? Non, sed vult, vt qui maior est, ellimet se vt minorem: ita Paulus nos autem (inquit) seruos vestros, & Dñs, ego in medio vestrum sum, vt qui ministrat. *[exaltabitur.]* Quia exaltat humiles, vt Virgocantauit.

Hugo. *[tunc iesus.]* Tunc id est, imposito silentio Pharisaeis, vt imposito silentio tibi nibus excitauit puellam, & Elia mortuo Ozia rege leproso, videt Dñm, & filij Israel clamant ad Dominum mortuo Pharaone, & clamat Ezechiel ad Dominū mortuo Phaltia. *[dicunt & non faciunt.]* Sunt igitur ficus folia, nō fructus habentes, sunt habentes pōdus vnum in ore, aliud in opere, at pondus & pōdus, vtrumq; abominabile apud Deū, statera verō sit iusta, & a qua sint pondera. *[imponunt humeris.]* Significatur per Roboā, dicentem, ego credam vos scorpionibus. *[vt videbantur.]* Ergo receperunt mercedē suā. *[magister vnus.]* Qui loquitur ad cor. *[humiliabitur.]* Ita dictum est. Superbum sequitur humilitas, & humilem spiritu suscipiet gloria, & item. Sapientia humiliati exaltabit ea put eius. Ecclesi. 11. & antequam coneratur exaltatur cor hominis, & antequam glorificetur, humiliatur, & qui fuerit humiliatus, erit in gloria. Nota hoc verbum ter a Domino repeti, hic & Lucā. 14. 18. vt notaretur hu

milis cordis, oris, & operis, vnde, discite a me, quia mitis sum, & humilis, vnde inquit, humiliū deprecatio semper tibi placuit. Deo, oratio humiliantis se penetrat exlos, & Christus reformabit corpus humilitatis nē. *[Caieta.]* *[super cathedram.]* Id est, super sede docendi, & iudicandi, quae dicitur Moyli, quia primus in ea sedet. *[sedebant.]* Autoritate habentes, vt presidentes. *[Pharisaei.]* Non legitur Dominus reprehendisse sacerdotes, p̄ter ordines tacebant, sed Pharisaeos, quia profitebatur sanctitatem sibi, & ergo praedicator faciant. *[omnia faciunt.]* Hic cathedra Moyli, nō aliam dicit, sed doctore, quae cathedra Moyli habet. *[quia faciunt.]* Iam in moralibus est, doctore dicens, non facies, sancti Apostoli non conuertissent mundū, nec ecclesie fuissent tot temporalibus bonis dotatae, si maiores nostri dixissent, & non fecissent. *[imponunt humeris.]* Id est, vix portabilia, alio qui non diceret, quae dixerint vobis, scilicet. *[digito nolunt.]* Vtinam haec verba tunc finem habuissent, non enim nūc vera essent, Tot enim praeccepta addita sunt praecceptis veteris, & noui testamenti Christiani credentes, facite se Christo seruire posse, si tot praecceptis non subicerentur, & cōfessores se foelices iudicarent, si solum de praecceptis Diuinis esset illis curādum. Sed interim parendū est Christi praedipienti, quae dixerint, facite sedentes igitur agnoscant damnationem suam, onera multiplicando, & Lutherani suam, eis nō parendo. *[omnia faciunt.]* Hoc peccatum pessimum est. *[vocari rabbi.]* Non praebendo gloriam vero doctore. Est enim facile, non praebere gloriam Deo, cum qui se vt doctore in vult honorari, non vero vt Christi ministrū, quatenus qui non acceperit, gloriatur. *[omnes vos fratres estis.]* Haec pars ad sequentiā nō ad praecedentiā referentiā est. Sumus verō omnes fratres, secundū animam rationalem, quam nullus nisi solus Deus dat, & sumus fratres, secundū vitam gratia, quā etiam solus Deus dat. Nota, quod dixerit Dominus, vnus est magister vester Christus. Nō vero dixit, vn⁹ est pater vester Christus, sed vnus est pater qui in caelis est, quia Christo vt homo, non non conuenit, quod sit pater aut anima, aut gratia. *[nolite vocari magister.]* Sumitur magister pro moderatore, aut rectore, qui mores moderatur, nam Rabbi est qui docet. Aduerte totum hunc sermonem esse, de vita gratia: de doctrina spiritus: de institutione morum, non de vita temporalis, aut de magistris operum temporalium.

Pri. Tho. Z 5 [exalt]

[Exaltare se.] Exaltare se, est proprium officium & obiectum superbi, sicut proprium officium humilis est, deicere se. Nota quod aliud est, tutui, & tu Dei. Tu Dei es, secundum quod accepisti ab eo in esse gratie & in esse nature. Hanc te non debes deicere, alioquin deieceris dona Dei. Tutui, es secundum ea que abunde qua a Deo accepisti, hac ratione te deicere debet. Quia virtus cognita Aristoteli non est, solum Christiana est.

[Glossa interli.] *[cathedram.]* Id est, doctrinam quam Moyses docuit. *[quicumque dixerint.]* Ad cathedram pertinentia. *[omni.]* Id est, traditiones suas. *[primus accubitus.]* Quasi mercedem suam religionis gulam & gloriam vanam sequuntur. *[magister Christus.]* Cui quicquid scitis tribuendum est, qui docet ne de primatu contentio sit, humiliabitur a Deo, licet non forsan eorum hominibus.

[Glossa ordina.] *[vos autem.]* Duplici ratione ab his attendere iubet, ne videlicet eorum simulatione seducamur, & ne eorum emulatione inflammemur. *[omni magister.]* Qui il luminat omnem hominem etc. in hunc mundum. Reliqui magistri dicuntur ex consortio veri magistri: tanquam eius nuncij: & pro reverentia mittentis honorantur. *[erit minister vester.]* Bene agentibus sit socius, sed delinquentibus zelo iusticie sit erectus, cauendum enim ne aut districtio sit rigida, aut pietas remissa.

Lyran. A tempore Moysi constituti sunt septuaginta senes, iudices populi, hi dicuntur sedere super cathedra Moysi. *[facite.]* Malis prelati patendum est, dum tolerantur in officio, & non iubent manifeste contra Deum, ut David reuerbatur Saul. *[digito noluit.]* Vnde patet autorem legis peccare, si quam tulit legem, non observet, ut dicitur, de consiliis cap. cum omnes. Item patet eundem peccare, si dura statuta sine gravi necessitate condant. *[rabbi.]* Desiderare nomen tantum, & non rem, malum est desiderare vero rem. & nomen, malum non est: si cupis, ut bene utare. Sed quia Deus est principalis magister ideo vetat nos ab arrogantia huius nominis.

Anastasiu. Papa. 2. probat ab excommunicationis ordinatos, non propterea sui ordinis laesionem incurrere, primo, quia baptismus a quocunque detur firmus est, est enim Christus qui dat. Secundo, quia quod Iudas in apostolatu fecit, firmum est. Tercio, quia Dominus voluit firma esse que Pharisei docebant. Firma igitur sunt quae ministri ecclesie pro officio videntur operari: non enim Paulus vel Apollo faciunt, sed qui in incrementum

Ioan. 1

1. Corin. 4

dat Deus, habentur hae diff. 19. capit. secundum ecclesiam. Idem habet Divus Augustinus, ut refertur in quaest. 1. capit. omnia sacramenta, inquit, obtinent indigne tractantibus, profunt dignis sumentibus, sicut & verbum Dei, unde dicitur, quod dixerint vobis facite. Idem Nicolaus Papa. 1. quaest. 1. capit. non quales, & Fabianus Papa. eodem capit. significastis. Idem de consecratione capit. baptisimus. Iustos esse oportet tantum iudicis ministris, si ministrare voluerint, si autem iusti esse nolunt, sicutram ne fecit Christus, qui baptizat, & docet: licet qui in cathedra sedet malus sit. Et 3. quaest. 7. capit. Sacerdos, probat Augustinus, malis principibus esse parendum sicut Sauli obsequium erat, & Davidi, quando adulter erat, & Salomoni libidinoso. Achab idololatra, iubet enim Dominus, ut quod dixerint faciamus.

Vae autem vobis Scribae.

Divus Hieronymus. Scribae habentes legis notitiam, sciunt Christum esse filium Dei, sed dum de plebe sibi subiecta apperunt predam, nec ipsi regnum Dei intrant, nec alios intrare permittunt. Ita Oseas. Sacerdotes absconderunt viam. Vel etiam, omnis magister, qui malis exemplis scandalizat, claudit ante se regnum eorum. *[circumscindere.]* Lustrabant illi orbem propter negotiationem, & lucra, etiam a discipulis imagine sanctitatis captanda. *[profelytum.]* Id est, in circumcisiu, quem miscebant populi Dei, at ubi profelytus videbat eorum mala opera, reuersus ad vomitum, gentilis factus, grauiora faciebat, ac ideo grauius puniebat. *[filium gehenna.]* Eius qui filius vocatur, cuius opera facit. *[iurauerit per templum.]* Captionem hi fecerunt talem, ad lucra sectanda. Si quis in iurgio, vel in causa ambiguo, per templum iurauerit, conuictus mendacij non erat periurij reus, si vero iurasset in auro, vel pecunia templi, statim ab eo poena extorquebatur, & sacerdotibus dabatur. Idem commentum sunt de altari, vel oblationibus eius. *[qui decimatis.]* Id est, curatis, ut etiam de minutissimis rebus decimae soluantur, ac nihil curatis, ut plebs legis seruet grauiora, id vero est culicem excolare, id est, maximam curam habetis, ut decimae, mentae & anethi soluantur, at voratis camelum, id est, violationem grauisimorum mandatorum contempnit. *[vos implete.]* Patres horum occiderunt prophetas, illi eorum sepulchra edificantes,

Osee. 6

cantes, se illorum filios esse fatentur, igitur filij homicidarum, vos implete, quod defuerit illis, illi seruos occiderunt, vos occidite Dominum. *[genimina vlp.]* Id est, viperarum, ex viperis natae.

Divus Augustinus libr. de rectitu. catho. conuers. Qui in ecclesia fabulantur, pro se & alijs dant rationem: nec enim audiunt verbum Dei, nec audire permittunt, claudunt ergo oculos, nec ipsi intrantes, nec intrare sinentes. Idem libr. quaest. Euangel. capit. 34. Templum, inquit, & altare significat Christum. Aurum vero & dona significant preces & sacrificia, quae per Christum sanctificantur. Capit. 15. dicit. Pharisei excolant culicem, ideo enim Barabbam soluerunt, quia sabbatum non violauerat, at camelum vorant, occidentes Christum, quia si dem tractabat & pietatem. Culex Barabbas, quia sanguinem, ut culex suciebat, Camelus Christus, quoniam se subdens.

Divus Ambrosius in capit. 1. Luc. *[de foris est calceus.]* Corpora nostra vitreo calice assimilantur, quae breui lapsu precipitata franguntur: & sicut in vitro, quod intus est, foris lucet, ita intima nostra foras prodeunt. Ergo per calicem quem dedit Pater, Christus corporis fragilitatem indicat, quam tunc quis bibit, eum eam spiritali forbet affectu. Pharisei huius calicis interiora contaminant. *[iudicium.]* Is seruat iudicium, qui omnia ad generale futurum iudicium refert. *[fidem.]* Quae in charitate fundatur. *[edificatis sepulchra.]* In edificatione sepulchrorum, sed imitatio paternorum homicidiorum estimatur, quae imitantur Pharisei Christum crucifigentes.

Divus Gregorius in Pastora. per. 3. admo. 34. *[cyminum.]* Non negligenter est audiendum, quod decimari minima, sed non nisi bene olentia, dixit, ut ostenderet, quod similitudines sanctitatis, cum parua custodiunt odorem de se, sanctitatis quae erunt, maxima praetermittunt, minima observant, quae humano iudicio longe lateque redolent.

Idem homi. in Ezech. 2. in illud. Mensae habeant labia palmi vnius, dicit has mensas esse predicatorum, qui vala Domini, id est, fideles portant, horum predicatorum labia, id est, predicatio, sit palmi vnius, id est, ut auditores admoventur opera vnius palmi integra perficere, id est, ut ita faciant maxima, ut non negligant minima, in palmo enim a digito minori ad maximum sit extensio. Igitur palmi digitus maior significat iu-

Matth. 27

diciu, misericordiam fidem, eiusdem palmi digitus minor significat decimationem anethi mentae, &c.

Origenes homi. 25. sicut Deus in lege veteri, promisit benedictiones legem obseruantibus, & maledictiones negligentibus: ita Christus in capit. 5. supra, beatitudines promisit pijs, in hoc vero, ponit impijs. Ad vero ad emendationem filiorum, sicut patres filios maledicere solent. *[nec intrare sinit.]* Quia blasphemabant fidem Christi, quae via est ad regnum, omni terrore persequentes eos qui fidem amplecti volebant. Quadrat doctoribus, & alijs, qui exemplo suo malo, alios scandalizant, eum contra, sicut beati, qui verbo & exemplo alij regnum Dei aperiunt. Necesse vero est, ut vel claudamus alij viam male viuendo: aut aperiamus, si bene viuamus. Claudunt Episcopi excommunicantes, non propter peccata, sed propter zelum & contentione. Epi qui praedicando fabellas adducunt, etiam claudunt, sicut filius gehennae in duplo. Cui in duplo dicitur, quia prius erat gehennae filius, quia idololatra, postea factus Iudas peccator, addidit, non subtilis, igitur duplici causa gehennae filius, vel etiam, quia religio paganismi, non etiam, reliquit Iudaismum, ut Christianus fieret, ideo in duplo gehennae filius. Discimus, in inferno non omnia supplicia esse aequalia, lumen enim alij simpliciter, alij in duplo. *[iurat per eum, qui est in altari.]* Reprehensione, ergo, digon consuetudo est iurandi per calum, qui enim ita iurat, per eum iurat, qui est in coelo. Item, scilicet, scripturae sunt templum Dei, ille vero sensus & doctrina, quae in hoc templo inuenitur, aurum est, per templum sanctificatum, reliqua doctrinae per sanctas literas non sacrae, prophetae sunt. Item altare cor est Ideo dictum, oblationes sunt cogitationes & opera quae ex corde nascuntur, altus, ergo est, qui imitatur opera quantumvis magna, non sint per sacrum altare sanctificata. *[iudicium.]* Id est, iuste de hominibus iudicare. *[culicem.]* Id est, minora crimina. *[camelus.]* Id est, maxima crimina. *[menta ex cyminum.]* Haec non sunt praecipui cibi, sed eorum condimenta, stultus vero est relinquens cibos, id est, fidem & misericordiam, solo condimento contentus, id est, sola abstinentia a verbis suis. &c. sunt & haec liquada, dum tamen non cameli vorantur, id est, curanda est abstinentia a risu, moderatio in cellu: sed cauendum interim

Ioan. 9

1. Corint. 3

1. Corint. 12

1. Corint. 5

interim ne voremus maxima vitia. Certe ignis non solum comedit lignum, sed & fœnum, & stipulam. [emunda prius quod intus est.] Nam qui hoc mundare studet, mundat etiam quod foris est. Et nota quod qui studet ad populum eloquentem habere sermonem, non adeo vero salutare: is mundat quod foris est calicis, cum tamen intus sordibus vanitatis sit repletus. At Paulus imperitum se fateetur sermone, non scientia. Sermo enim vas est, quo cibamur, & potamur spiritualiter. [ossibus mortuorum.] Qui episcopatum non recte gerit, fingit tamen, ossa mortua is habet. Qui castum se ostentat, mortua ossa habet. Quid est videre hominem hypocritam? est videre sepulchrum ossibus mortuis plenum. [edificatis monumenta.] Iudaei digni erant vix, quia factis & intentione Christi operabantur occidere. Quo se filios patrum esse testabantur.

Diuus Chrysostomus. [clauditis.] Si accusandi sunt qui nemini prosunt, quam veniam consequentur, qui nocent? [intrantes.] Id est, idoneos, & paratos. [circumstiti.] At magno studio seruare homines solent, qui magno labore parauerunt. Duplici ergo ratione reprehendit hos Dominus: prior. Quia vix magno labore vnum faciunt proselytum. Altera. Quia desidesunt ad custodiendum eum quem fecerunt: imò & proditores, cum suo malo exemplo peiorem illum faciant. Bonos enim magistros vix imitatur, malos vero, (quia faciles ad mala sumus) etiam superamus. [hac oportebat facere.] Quia & eleemosyna decima est. Et quidem parua sunt & iubentur propter magna: sed non contra. [iudicium.] Quod simulatores esse non finit. [misericordia.] Quae alijs condolet & opitulatur. His vero tribus omnis vita nostra continetur. [quod foris est.] Non iubet hac seruari à Christianis: sed per hac, docet prius esse intendendum mundanæ animæ, quæ intus est: postea corpori, quod foris. Rursum, sicut Dominus contemnit exteriora respectu maiorum: ita prophetæ contemplerunt sacrificia, exigentes internam iustitiam. [sepulchra dealbata.] Si turpe est phariseo curam exteriorum agere intus mortuam animam gerendo: quanto turpius erit Christiano tale sepulchrum esse: cum contra domus Dei, & templum Sancti spiritus esse debeat. [edificatis.] Non quia ædificant: vix illis dicit, sed quia ædi-

ficabant sepulchra, ut patres suos tantas habuisse vires ostenderent, ut prophetas occiderent: & ne illorum facinorum eaderet memoria, id ostendit dicens, gemina vitæ perarum eos esse. [implere.] Non præcipit, sed prædicat.

Euthymius. [duplo filium.] Id est, qui in prauis præceptoris maliciam non consilii, sed progreditur. [qui iurat.] Non permittitur iurare, id enim ei, si prohibetur: sed illorum mores tractat. [iudicium.] Quod fieri debet intus in pascuis. [misericordia.] Quæ præstari debet egenis. In annotatione habetur: quod cum decem in nobis sine sensus, quinque externi, & quinque interni, decimas ex eis debemus, scilicet, iudicium, misericordiam, fidem.

Diuus Hieronymus can. 24. [comeditis domos viduarum.] Hæc ergo erat ratio, claudendi coelum, ut comedere possint. Ideo acerbius patientur iudicium, proprii, scilicet, peccati & alienæ ignorantie. [circumstiti mare.] Vbi que locorum erunt iudaei fidei obsecratur. [duplo.] Quia nec remissione peccatorum allequutus, fidem persecutus est. [aurum.] Redarguit eos, quod aurum templi, & dona altaris, pro sacramentis, venerantur. Cum illa, solum fuissent futurorum signa, quæ adueniente Christo cessarent.

Venerabil. Beda, in Lucæ. cap. 11. [quod intus est.] Hoc, contra eos qui corporalia peccata, ut fornicationem, furtum, ut grauissima damnant, at spiritualia peccata, quæ non minus damnat Apostolus, superbiam, iram, &c. parui pendunt. [iudicium & misericordiam.] Per misericordiam poterant mundare, quod intus & foris erat. Nam dicit, date eleemosynam & ecce omnia vobis munda, & certe si eleemosyna mundat peccata, iam mundat animam: quæ munda, ecce corpus mundum est. Porro iudicium hic dicitur quo per peccatum, iuste miseri facti sumus, quia iudicium ex vno in condemnationem. [hac oportuit.] Ne homo ergo se fallat, quamvis largissimas det eleemosynas: putans ijs, suorum emere redemptionem peccatorum, si aliquid tamen in peccatis maneat. Hæc enim oportet facere, sed illa non omittere. [primos accubitus.] Vix nobis miseris quibus brevis hæc vita ad plangenda crimina datur, at nos insumimus eam in cathedrarum ambitione.

D. Tho. [clauditis regnum.] Regnū Dei est gloria

Ioan. 10

Malachi. 4

Lucæ 13

1. Pet. 2

Philipp. 2

1. Corint. 13

Lucæ 11

Prover. 4

Sapient. 3

Rom. 9

gloria, sancta scriptura. Harum ostium Christus est. Ego enim inquit suum ostium, quod per aduentum suum iam apertum est. Porro Pharisei claudebant hoc ostium per malam doctrinam & vitam, sedebant ergo in cathedra pessilentie: suos auditores corrumpentes. Ita habetur re celsis à via, scandalizatis plurimos. [maius iudicium.] Quia qui per arma diaboli rapit, peccat: at qui per arma Dei rapit, peccat in duplo. Item quia rapit ab his, quibus oportebat dare. Denique, quia seruus sciens voluntatem Domini & non faciens, plagis vapulabit multis. [filium gehennæ in duplo.] Quia melius erat viam veritatis non agnoscere, quam post agnitam reuerti. [per aurum templi.] Hæc erat eorum traditio, ut lucrarentur ex poenis. Planè, qui aurum è templo furatur sacrilegus est, non quia aurum, sed quia è templo surripuit. [qui edificatis.] Intelligi potest, primo. Quia exigitis decimas ex rebus etiam minimis, querentes quæ vestra sunt, quod charitas non facit. Secundo, quia decimas datis non curantes de interiori sanctitate. [hac oportuit.] Dices. Ergo Christus mandat dari decimas, & sic decimæ essent de iure diuino nouæ legis. Quod est falsum. Respondeo, quod præceptum de decimis non est purè naturale, nec purè humanum, sed quantum ad alendos clericos, & prædicatores, naturale est. Quota vero parte alendi sint, hoc est humanum. [emunda prius.] Quia si oculus tuus simplex fuerit totum corpus lucidum erit. Omnis ergo diligentia custodi cor tuum. [qui edificatis.] Qui ædificando vanam gloriam intendit, non ambulat in vijs Dei, & ideo non prodest ei. [testimonio ostis.] Quia assueuistis maliciæ patrum vestrorum. Qui enim patres malos habet, eorum sequitur prauitatem, & illi in senecta vehementius hæret. Nequissimi enim filij impiorum. [implere.] Aliquando ego impediri ne impleretis: sed iam non impediam, ideo poteritis implere. Dicit, implere. Quia Deus non punit statim culpam, sed expectat, donec exaggeretur, & impleatur. Licet ergo Iudæi peccasset, prophetas occidendo, nondum tamen eorum culpa, ad suum venerat culmen. [domos viduarum.]

Simon de Cassin. lib. 8. cap. 37. [clauditis regnum.] Illi claudunt, qui incipientem colere Deum, per argumenta diaboli, per blanditias mundi, pollicitationes, terrores, à via Dei auocant. [domos viduarum.]

Hi sunt qui habitum ferentes sanctitatis, domos frequentant viduarum, prolixas missas, & officia eis promittentes. [vnum proselytum.] Horrendum est prauitatis esse magistrum & quod proselytus suo fiat magistro peior. [Deum iurat.] Innuit, quod tam obligat promissio facta per Deum, quam per res eius. Imò ipsa promissio etiam non iurata obligat. [iudicium.] Quo si nos diiudicemus, non utique iudicemur. [excolam edicem.] Intelligi potest de his qui peccata pauperum vehementius arguunt & puniunt: at peccata maiorum excusant & prætereunt. [emunda prius.] Si placet in ecclesia frantor, magis placeat in conscientia. Nam si gauderet Deus de mundicia exteriori, iam stellas, flores, arbores, premia tulissent æterna.

Hugo. Ponit Dominus octo, vix, quæ ferè respondent, octo beatitudinibus de quibus c. 5. [non intratis.] Quia nisi conuersi, efficiamini ut paruuli, non intrabitis. [intrare non stultis.] Sacerdotes peccata populi manducant: & ad iniquitatem subleuant animas eorum. [amplius iudicium.] Quia iudicium durissimum fiet his qui præstant. [qui decimas.] Contra tempora nostra claudunt. Vbi prælati & doctores auaritiæ student, omnes in viam suam declinant, à Iesai. 3. 6. minimo ad summum auaritiæ intendunt. [iudicium.] Quærite in Hierusalem, an inueniatis virum facientem iudicium, & in Iere. 5. fra, causam pauperum non iudicauerunt, Iesai. 1. & item principes tui socij fuerunt, & deum indicabo tibi, & hominibus quid Dominus requirat à te. Vtique facere iudicium, & diligere misericordiam, & sollicitum ambulare cum Deo tuo. [misericordiam & fidem.] Per quæ purgantur peccata proverbi. 15. [sepulchra.] Fili, hominis fode parietem, & vide abominationes, quas isti faciunt. O si aperirentur multorum conscientie, quod vermes inuenirentur. [dealbata.] At sponsa dicit. Nigra sum sed formosa. Omnis enim gloria filie regis abintus. De istis videtur Danie. 14. Vbi habetur, quod Bel, erat exterius, æneus, intus luteus, iuxta illud, filie eorum compositæ arnate. &c. [dealbata.] Qui detrahunt, & poltea excusant, hi mortificant, & poltea dealbant. [prophetas occiderunt.] Nunc multi eos occidunt, non finientes eos veritatem, sed placencia dicere, & prohibentes gentibus loqui, ut salui fiant. [serpentes.] Serpentes varij sunt, sed hyppocritæ magis varij, tabulis dicuntur,

Math. 23

1. Cor. 13

Math. 19

Osee. 4

Sapient. 6

Iesai. 3. 6.

Iudicium.

Quærite in Hierusalem,

an in-

Iere. 5

Iesai. 1

Mich. 6

Exech. 8

Can. 1

Psal. 44

Psal. 143

Iesai. 30

1. Testa. 3

Gen. 3. Philip. 3. Ioan. 3. citur ut super peccatum suum gradiantur, quia omnia faciunt propter ventrem, quia eorum venter Deus est, habent serpentes virum in lingua ita hypocrite detractores sunt. Serpens querit oclum & latebras, ita & hi, quia qui male agit odit lucem.

Caietanus. [Pharisaei hypocrite.] Non de omnibus scribis loquitur, erant enim aliqui eorum boni, ut Nicodemus, & Simon. Sed de hypocritis mentio est. [non introitis.] Id est, non credidistis, quia intrare, est per fidem. [duplo filium gehennae.] Quia ingratitude recepti doni fidei, hominem facit reum, omnium precedentium delictorum, ille igitur profelytus, reus est, & vitæ male actæ in Iudaismo, & Idolatriæ in Paganismo. Rursum isti Marrani mali, nec sunt Christiani, nec Gentiles igitur peiores sunt, quam cum erant gentiles. [aurum templi.] Putabant isti aurum esse sanctius templo, videbatur enim esse altari propinquius. [intrans per calum.] Licet coelum sit res naturalis, ac natura iuramenti est, ut per ipsum, Deus vocetur in testem, ergo per quidvis iuras, per Deum iurare conuinceris. [iudicium.] Quod in his quæ alijs debita sunt reperitur. [misericordiam.] In his quæ licet non sint debita, necessaria tamen sunt indigentibus. [fidem.] Id est, veritatem in dictis & factis, cui ex diametro hypocritis opponitur. [culicem excolantes.] Ita qui videntur mundissimi cum culicem inueniant in vino, non tantum extrahunt culicem, sed per lintheum excolant, hæc videlicet est summa mundicia. [camelum.] Credit Caietanus, non recte intelligi camelum, sed forsan muscam grandem, aut vesperam, ita enim omnia quadrant. [munda prius.] Textus latinus videtur corruptus, non debet dici pleni estis, sed plena sunt rapina, id est, licet vasa exteriorius sint pura, at quæ intus sunt, ut pote ex rapina parata, plena sunt rapina & iniquitate. [testimonis estis.] Cum enim sepultura sit consummatio occisionis: patres illorum interfecerunt, hi vero consummant, igitur filij illorum in facto vos estis. [implere.] Olim Deus dixit, nondum sunt completæ iniquitates Amorreorum, ita nondum erat impleta mensura iniquitatis Pharisæicæ, sub ea enim continebatur occisio Christi & Apostolorum, [quomodo fugatis.] Habetis apud homines quo iudicium eorum fugatis, at non ita coram Deo.

Druthmarus. [non sinitis intrare.] Quia dicebant, num a Galilæa potest aliquid boni

esse? [circuitis.] Circuibant illi tunc: sicut nos nunc, ut vnum conuerterent ad suam legem. [duces cecit.] Cum tamen nullus excus velit alij esse dux. [hypocrite.] Odit Dominus hoc vitium, toties contra ipsum excandescens. [anethum.] Ergo decimabant omnia. [paropside.] Vas quadrilaterum est. [sepulchris.] Fuit orientalibus grandis cura ornandi sepulchra, adeo ut nostris illis collata, nihil sint. [edificatis.] Si adeo horretis Patrum vestrorum iniquitatem, cur prophetam vestrum cupitis occidere? Verbis igitur patrum nequitiam fugitis: sed animo vos filios eorum demonstratis.

Glossa interli. [duplo filium gehennae.] Quia vestra videns vitia ad gentilitatem reuertitur, sitque maiori poena dignus. [qui decimatis.] Id est, decimas exigitis relinquentes grauiora incorrecta, etiam si negligantur. [sic quod de foris est mundum.] Id est, ut ostendat sanctitatem per opera. [similes estis sepulchris.] Id est, estis sepulchra in quibus alios mortificatis. [genimina viperarum.] Id est, hominidæ ad homicidis nati.

Lyranus. Beatitudo est regnum Dei, eius ostium Christus, cuius clauis doctrina. Quæ si mala est, claudit: si bona, aperit. [non sinitis.] Simples populi in Christum credidissent, nisi ab his fuissent auerli. [arruitis.] Credebant isti, quod sine legis obseruatione nemo seruaretur, quod est falsum. Nam Iob & alij sunt in lege nature seruati. [duplo filium gehennae.] Quia videns profelytus, mala illorum opera, reuersus ad suam gentilitatem fiebat apostata. Ita faciunt multi monachi, procurantes aliquid secularis monachatum, qui fugiens illorum malam vitam, facit nouissima peiora prioribus. [qui decimatis.] Id est, qui decimas datis. Quia omnis leuitica gens (licet reciperet decimas) harum tamen decimarum, decimas dabat summo Pontifici. Ut habetur Numer. 18. [iudicium.] Quod ordinat nos ad proximum ratione debiti, at misericordia ordinat, ad proximum ratione doni: fides vero ordinat nos ad Deum. Hic clauditur tota iustitia. [quomodo effugietis.] Cum sitis obstinati. [Morale.] Eximiam. Ita nunc multi religiosi faciunt. Grades sunt observatores silentij, & inclinacionem: at nihil curant si defraudent proximos. &c.

Ideo ecce mitto.

Diuus

D. Hieronymus. [propheta & sapienter.] Varia fuerunt dona discipulorum, alij enim erant prophetae, alij doctores, ut inquit Apostolus. Misit ergo Dominus, prophetas, qui veterum prenuntiant. Sapientes qui sciunt, quando sermo proferri debeat. Scribas, id est, legis doctissimos. Ex quibus Stephanus lapidatus est, Paulus occisus, Petrus crucifixus. [Zacharia.] Hunc alij dicunt fuisse vnde decimum, ex prophetis minoribus. Alij fuisse patrem Baptistæ. At vero, nulla scriptura hos occisos memorat. Alij volunt, hunc Zachariam fuisse occisum, a rege Ioa. Sed hic Zacharias non fuit filius Barachiz, sed Ioiadæ. Licet, huius possit responderi, hunc Ioiadam, vocatum etiam Barachiam, id est, Benedictum Domini. Cuius testis est. Euangelium Nazareorum, dicens. Ad sanguinem Zachariæ filij Ioiadæ. At cur, a generatione Iudæorum qui erant tempore Christi, sanguis requiritur. Abel & Zachariæ, quos illi non occiderunt? Respon. Quod sancta scriptura, sicut vnam generationem nouit iustorum, ita & vnam iniustorum. De prioribus dicitur, hæc est, generatio, querentium Dominum. De posteriori requiritur sanguis, a generatione hac. Licet ergo iusti, diuersis ætatibus fuerint, eorum tamen, vna generatio est. Sic etiam & iniustorum. [Zacharia.] Cum eius habitatoribus, & non cum saxis, mentio est. His vero, Hierusalem nominans, patris affectum monstrauit, sicut, etiam, cum videns eam fleuit. [Quoties volui.] Indicatur prophetas a semissos. [sicut gallina.] In Deuteronomio. legitur hæc similitudo, sicut aquila prouocans. [ecce relinquitur.] Dixerat & hoc Ierem. capit. 23. reliqui domum meam. Domus vero, id est, templum. [donec dicatis benedictus.] Sicut in Psal. 117. habetur. [non me videbitis.] Nisi penitentiam egeritis.

Diuus Augustinus lib. 1. de mirab. script. capit. 3. Sicut in genealogia Domini dicitur. Dauid autem rex, (vocabatur rex, quia ab eo regnum Deo placitum incepit.) Ita dicitur hoc loco, Abel iustus, quia ab eo iustitia eripit. Cum enim omnis iustitia tribus esset, scilicet, virginitate, sacerdotio, & martyrio, hæc tria Abel habuit, mors enim præmatura, non fuit violare pudorem, oblationes eius ostendunt sacerdotium, & fusio sanguinis martyrium. Abel igitur iusto reliqui quasi hæreditario iure, in iustitia succedunt. Id est lib. de gene. ad liter. c. 8. Spiritus sanctus ferebatur super aquas, Hebreis sonat, fovebat,

(sicut gallina pullos) sic Dominus fouet nos non ut semper paruuli simus, sensu: sed malicia. Idem in Enchirid. ad Laurem. capit. 96. [quoties volui.] Vbi est igitur ea omnipotentia, qua quicquid voluit fecit, si nunc, (sicut multi dicunt) cum Deus vult, nos nolumus. Superatur igitur eius voluntas à nostra. An potius & Hierusalem filios suos noluit ab illo colligi. Licet ea nolente, filios eius, ipse quos voluit, collegit. Quia omnia quæ voluit, fecit in celo & in terra. Id est lib. 1. quest. Euangelii. capit. 36. [sicut gallina.] Hæc insinuat, propter pullos, quos alij protegit, & contra miluos pugnat, defendit. Ita Christus propter infirmitatem nostram, infirmatus est, nam dicitur, quod infirmum est Dei, fortius est, & pugnavit contra diabolum. Idem de verbis Domini ser. 29. cum dixisset quod esse spem, quia ouum, futurus est pullus, hortatur, ut hoc ouum non situm sub alis Christi ponamus, ne dicat ille nobis, quoties volui, &c.

Origenes homi. 16. Zachariam hunc dicit fuisse patrem Baptistæ, qui occisus est a Pharisæis, eo quod cum virgo sacra eijceretur a loco virginum, ille eam defendit, dicens eam esse virginem. Alioqui, nullus ex Pharisæis, qui tunc vivebant, alium Zachariam occiderat. Sed dubium est, cur sanguis Abel & prophetarum requiratur ab his qui eos non occiderunt? Ad quod dicendum erit, quod non statim post peccatum, panis Deus. Sed cum vna generatio peccat, secundam & tertiam ipse expectat, considerans an corrigat præcedentis generationis errorem an vero peccata peccatis accumulatur. Quod si accumulatur, generatio vltima, non patitur penam priorum. Sed in ea Dei patientia finitur. Et quæ debuerat destrui prius. Tunc tandem destruitur. Huius rei exemplum habemus in Iudæa, quæ peccauit Christum crucifigens nec tamen tunc vastata est, sed sequuta generatio, prioris errorem accumulauit, ac ideo, sub Tito & Vespasiano desolata est. [scribas & sapientes.] Spirituales Pharisæi, sunt hæretici. Hi linguis suis flagellant sapientes Euangelicos, & eieciunt, de ciuitate in ciuitatem, id aliquando corporaliter facientes, aliquando vero spiritualiter de ciuitate veritatis, in ciuitates errorum eiecientes. [sanguis qui effusus est.] Id ita spiritualiter intellige. Sanguis scripturæ est veritas eius, quam dicuntur effundere, qui eam immundam esse existimant, & etiam qui nolunt in

in ea sanctificari. Contra quos veritas ipsa sic effusa clamat, sicut sanguis Abel, contra Caym suum efflorem, olim clamabat. Et quia Zacharias significat memoriam Dei: omnis qui memoriam Dei, in ijs, quos exemplo scandalizat, auferre contendit, is sanguinem Zachariae, effundere dicitur. Rursum Abel significat luctum. Ergo qui recipit verbum illud Evangelicum. Beati qui lugent, quoniam ipsi consolabuntur, is Abelem non interficit, sed seruat. At verò, qui idem Evangelij verbum non recipit sed rejicit, is sanguis Abelis effundere dicitur, quia rejicit luctus salutis veritatem. Item, ab impijs Zacharias, id est, Dei memoria occiditur (idque inter templum & altare) cum laicini templi Dei violant, & quando per orationum fordium negligentiam, impij illud inquinant. De his enim orationibus, psalmes dicit, quod eorum oratio sit in peccatu. *[qua occidit prophetas.]* At dices, non legimus in Hierusalē, fuisse prophetas occisos, licet enim inveniuntur in carcerati, sed non inveniuntur occisi. Quomodo ergo Dominus dicit, quod Hierusalem occidit prophetas? Respon. quod licet id in sanctis literis non inveniatur. At verum est, quod Stephanus dixit, vos semper spiritui sancto resististis, sicut patres vestri & vos, quem prophetarum non sunt persequuti patres vestri, & occiderunt eos, qui prænuntiabant de adventu iusti, cuius vos nunc proditores & homicidæ fuistis. Verum etiam est, quod Paulus dixit de iudeis, inquit, quod Dominum occiderunt, & prophetas, & nos persequuti sunt, & idē rursus de sanctis prophetis dicit, quod lapidati sunt, secti sunt, in occisione gladii mortui sunt, & sic cōsumamus Apocryphos libros, illi aperte dicunt, multos prophetas, in Hierusalē occisos, interim tamen ut Paulum a falsitate vendicemus, non est necesse dicere, multos prophetas fuisse lapidatos, aut multos fuisse sectos. Sat enim est, num exhibere sectum, Isaiam & vnum exhibere lapidatum Zachariam.

Sed maiori dubio vrgemur, Quomodo Dominus dicat, non capit prophetam, perire extra Hierusalem. Num nullus propheta est extra Hierusalem? Responso est, quod planē omnis propheta est in Hierusalē. *[quoties voluit.]* Non intelligas. Deum voluisse iudeos congregare, solum cum esset in carne assumpta, imo verò, quod diuinitas, semper a iudeorum institutione eos voluit congregare. *[non me videbitis.]* Qui malē operatur verbi diuini pulchritudinem non vide-

bit, donec de male actis poenitens, dicat. Benedictus qui venit in nomine Domini, tūc enim verbum Dei benedictum, veniens in nomine patris sui, super cor hominis poenitentis venit, quando ipse ad Christum convertitur.

Diuis Chrysostomus, homi. 75. *[Venient hac super vos.]* Non hinc colligas, quod aliquis aliena peccata luat: sed quod qui multos ob peccata sua, vexatos esse non ignorat nec propterea sit melior, ut qui ea ratione grauissime peccet, illorum etiam poenas sustinebit, nam priores, non adeo grauiter peccare videbatur. Porro meminit Abel, fratris inuidia occisi, ut Phariseos admoneret, eos etiā contra Christum inuidia incitari. O vero inestimabilem Dei misericordiam, qui iudeis tantopere impijs, nunquam prophetas mittere cessauit, sciens etiam nihil illos iudeis profuturos. Sapientes verò vocat apostolos, eorumque successores. *[quoties voluit.]* Sensus est, etiam si occideritis prophetas: me tamen nunquam a vobis remouissis, quin vos diligerem, & vellem congregare: imò verò, a vobis atrociter laesus perseueravi, vos semper reuocare contendens. *[sic domus vestra deserta.]* Deserta, scilicet, a patrocinio meo, quo vos semper protexi. *[non me videbitis a modo donec dicatis.]* Illud a modo, valet ex tēpore passionis meae, & occulte hic, se resurrecturum, & secundo venturū, insinuat. Quando eum etiam increduli sunt odoraturi, iuxta illud psalmi: adorabunt eum omnes fines terrae, & omnes gentes benedicent ei.

Euthymius. *[ecce ego mitto.]* Indicat se Deum esse. Dei enim est mittere prophetas. *[ex illis flagellabitis.]* Ex illis, dicit, nec enim omnes sunt flagellandi, multi enim non flagellati, sed in multo pretio habiti sunt. *[hac omnia venient.]* Hæc, dicit, ut quos gehenna non terreat illa omnia supplicia vettura ceant. *[quoties voluit.]* Quia dispersos iudeos congregauerat. *[non me videbitis donec dicatis.]* Quia iudeos amabat, noluit simpliciter dicere, nunquam me videbitis, sed temperauit sermonem suum, dicens non me videbitis, donec dicatis. Benedictus qui venit in nomine Domini.

Diuis Hilarius cano. 24. Idcirco sanguis Abelis & Zachariae, super iudeos venit, quia iam in illis habitans Christus & prædicans passus fuerat, cui si iudei credidissent, non solum nex prophetarum, sed & ipsius Christi condonata fuisset. At quia non crediderunt, ab eis ultio sanguinis prophetarum repositur.

tur. *[sicut gallina pullos sub alis.]* Christus terrena & domestica auis factus est, corpore suo tanquam alarum operimento, calore, id est, viæ immortalitatis in pullos suos indulgens, & in volatum, velut nona generatio ne produciens, pulli enim primò sub testa illa velut, sub clauetro corporis continentur. Dehinc postea parentis sedulitate confortati, exeunt in volatum, ut nos e corpore exeuntes, sublimia petamus. *[non me videbitis.]* Quousque in nomine Domini reuerentem, etiam inuita infidelitatis confessione benedicant.

V. Beda in. cap. 12. Lucæ. *[Ecce relinquetur domus vestra deserta.]* Merito quidem, si enim vos vestram gallinam, quæ vos sub alis suis protegebat, vulpibus, Herodi, & Pilato vorandam tradidistis, fiet plane, ut relinquamini, sine eius protectione, venient igitur Romani, & nidum vestrum diripient. *[donec dicatis benedictus.]* Necesse est hoc de Christi secundo aduentu intelligere. Nam antequam Christus, hæc verba diceret, iam pueri eicantauerant versum hunc. Benedictus qui venit in nomine Domini.

Diuis Thomas. *[Prophetas, sapientes scribas.]* Apostoli fuerunt Prophetæ, habuerunt enim donum prophetiæ, iuxta illud prophetabunt filij vestri, fuerunt etiam sapientes, quibus Dominus donum sapientiæ dedit, eo dicente, dabo vobis os, & sapientiam. Fuerunt etiam scribæ, aperuit enim illis sensum Dominus, ut intelligerent scripturas. Huius verò rei præmonet Apostolos, ut facillus lapides ferant & gladios, quam vero, iudei Apostolos lapidauerint & flagellauerint, habetur Acto. 5. 9. & 10. *[Zacharia.]* Meminit Abelis, & Zachariae, tum quia horum mentio habetur in scriptura, tum quia Abel laicuserat, Zacharias verò sacerdos. Significauit igitur, quod omnis vtriusque status occisio, in iudeis punietur. *[omnia hæc venient.]* Intellige quantum ad poenam temporalem siquidem in filiis, patrum malitia fuerat completa. Nam quantum ad æternam poenam, filius non portat iniquitatem patris. *[qua occidit.]* Id est, non solum quæ occidit, sed etiam quæ in affectu peccandi perseueras. *[domus deserta.]* Id est, a proprijs habitatoribus. *[donec dicatis.]* In secundo aduentu iudei (etiam increduli) recognoscet, & dicent, Christum qui venerat fuisse benedictum.

Simon de Cassia. lib. 8. c. 37. *[congregare.]* Væ, qui non congregantur, congregatione sancta, in cuius medio adest dominus, cuius

orationes ipse exaudit, sed disjunctur multitudi sua intentione, & moribus. At dñs dispersiones vult congregare. Congregari expedit, quia extrema castrorum combussit coelicus ignis. Aquæ sunt hominum voluntates, habet dñs congregari, in vnam fidem, baptisma, spiritum, vnum Christum, ut arida appareat, id est, ut terrena malicia, damnata appareat. Greges non potantur, nisi congregentur, ut pastor auferat lapidē ab ore putei. Igitur ut haurias aquas de fontibus saluatoris, necesse est congregari in vnu, ut tibi Christus os putei aperiat. Et planē quæ non fuerunt congregata ex agris in Aegypto, perierunt. Ut pro nobis sumus sacerdos oret, congregemur in Masphat. *[sicut gallina.]* Sub cuius vmbra sperat plures. Plal. 56. 16. habet hæc gallina alas duas, amorē Dei & proximi, cum munitis pennis, id est, operibus, videlicet alas diuinitatis & humanitatis, eū innumeris beneficijs collatis. Vult igitur sub his alis non solum nos vñiri. Sed quod etiā, vires omnes animæ nostræ disperse vniantur, ut nil appetamus, nisi iustū. *[Habeamusque.]* alas duas, iustitiam & misericordiam sub quibus esse dicitur quia mis saluandus. *[deserta.]* Quia prior deserti Naues sunt quæ deserunt portu, portus fixus est, sed quo cōfugiet a Deo desertus? Ad desertum diaboli, desertum quærent ad poenā.

Hugo. *[ut veniat.]* Id est, hoc consequituum est, non effectiuum. *[Abel in fili.]* Id est, qui a Deo iustè approbatus est. *[Hierusalem Hierusalem.]* Bis eam Dñs desit, quia duplicē poenā merebatur, præsentē & futurā: corporis & animæ: poenæ, & sensus. *[gallina.]* Etiam Ecclesia comparatur gallinæ, quæ & alienos filios, sibi suppositos, magna charitate diligit, Dominus tamen, magis gallina vocatur, qui dicit, venite ad me omnes, & pullos in infirmitatibus comparitur iuxta illud, quis infirmatur, & ego non infirmor. Item gallina habet filios vilis est, ita & Christus & Ecclesia, dicit enim vide Domine & considera, quoniam facta sum vilis. Item scalpēdo querit grana, videlicet, spiritualia querens inter terrena & temporalia, de quibus Paulus inquit, omnia arbitror ut stercore, ut Christum lucrifaciam. Item gallus querit locum altiorē, ubi noctu quiescat, ut nostra conuersatio in cœlis sit. Item gallus puluerat se, ut pediculos excutiat, ut nos etiam uoltemur in poenitentia, quo peccata excutiamus. Ita enim Isaias excutere de puluere, consurge, sede Hierusalem. *[donec videatis.]* Isaias. 52. Scilicet, venientem adiudicium.

Caietanus. [Ecce ego.] Scilicet, in celo re-
sident. [mittit ad vos.] Scilicet, in die Penthe-
costes. [Veni.] Illa dictio, ut, causam me-
riti denotat. [omnis sanguis iustus.] Id est,
pœna æquivalens, omnibus pœnis, quas me-
ruerunt occisores omnium iustorum illi enim se-
uerunt in Prophetas: hi vero in Dominum
prophetarum. Horum ergo pœna, omnibus pœ-
nis, quas illi meruerunt, æquivalens. [Abel ad
sanguinem Zachariae.] Id est, ab in-
fimo ad summum, nam Abel fuit pastor ovium
(quod est infimum munus) Zacharias vero
fuit pontifex maximus, quæ est functio summa.
Et quia sanguis Abel clamat vindictam, ut ha-
betur Genesi. 4. Et item sanguis Zachariae,
ut habetur. 2. Paralipo. 24. Idcirco, de his me-
minit Dominus, tacuit verò de sanguine alio-
rum, de quo scriptura non meminit quod
clamat vindictam. At sicut sanguis Abel, eam
clamat, sic & sanguis Christi. [super genera-
tionem istam.] Videlicet, quia intra 40. an-
nos tunc ludæorum generatio passa est, ut vix
credibilia videatur, & facile videamus quod
omnis sanguis iustus ab eis exactus sit, ha-
bent etiam obstinationem, quæ pœna alijs
maior est. [Hierusalem Hierusalem.] Scilicet,
quæ tot dignitatibus & donis polles. [quoties
voluit.] Scilicet, præcipiendo, monendo, id
vocant Theologi voluntatem signi, & hic,
notat se esse Deum, qui olim ludæos cõgre-
gare voluerit. [donec.] Id est, à tempore pas-
sionis usque, ad secundum adventum.

Glossa inter. [occiditis.] Ut Paulum. [seru-
istis.] Ut Petrum. [quem occidistis.] Non
vos sed generatio vestra. [lapides eos.] Vel
duritia cordis repellendo: vel corporaliter,
ut Stephanum. [non me videbitis.] Nisi pec-
nitueritis. [donec dicatis benedictus.] Id est,
donec consiteamini Christum filium esse Dei
omnipotentis benedictum, id est, à peccato
immunem, quem pater ad nomen suum glo-
rificandum misit.

Glossa ordina. [Abel usque ad sanguinem
Zachariae.] Id est, à laicis ad sacerdotes occi-
sos. Porro Zacharias fuit filius Ioiadæ, aut
etiam, vnus de duodecim Prophetis mino-
ribus.

Lyranus. [filium Barachia.] Qui etiam Ioi-
adæ dictus est. [à sanguine Abel.] Id est, à san-
guine minimi iusti, usque ad sanguinem ma-
ximi iusti. [occiditis.] Habetur. 4. Regum. 21.
Maxima Prophetarum occisio. [deserta.]
Id est, [quæ amplius non edificabitur.] Ut Da-
niel prædixerat.

Burgensis. Referuntur hic Abel & Zacha-

rias, quia Abel fuit primus in orbe sine cul-
pa occisus, Zacharias vero fuit ultimus eo-
rum, qui sine culpa à ludæis occisus legitur.
Nam Iohannes, ab Herode gentili, non à lu-
dæis occisus est.

CAP. XXIII.

Et egressus Iesus de templo.

Ius Hieronymus. [Non re-
linquetur lapis.] Quia egres-
sus Iesus de templo, omnia le-
gis. Et mandatorum, compo-
nitio, & ædificium corruer-
unt. Capite enim sublatum
membra compugnata. [sedente in monte olive-
ri.] Scilicet, ubi verum lumen scientiæ na-
scebatur. [multi venient in nomine meo.] Inter
quos fuit Simon Samaritanus, ut act. histo-
ria refert. Imò & omnis hærearcha dicitur
Ego sum Christus. [sed nondum finit.] Ergo
licet prælia sint, non exstinguemus diem
instare iudicii. [gens in gentem.] Licet hæc
ad literam intelligi queant, nihil tamen vide-
tur in hæreticis magis intelligi, qui contra se
dimicantes, Ecclesiæ victoriam faciunt, tunc
verò fames est, audiendi, scilicet, verbum Dei.
Et pestilentia, eorum quorum sermo, ut can-
cer serpit. [intra sunt dolorum.] Vel facilius,
parturitionum, ut hæc sine signa conceptus
Antichristi, & non partus. [tradent vos.]
Id est, Christianos. [charitas frigescet multo-
rum.] Non omnium, sed multorum, quia mul-
ti sunt vocati. In paucis verò electis, aquæ
multæ, non poterunt extinguere charita-
tem. Quis enim nos separabit à charitate
Christi: tribulatione, angustia, an aliqua
alia creatura? [predicabitur Evangelium in toto
orbe.] Igitur signum dominici adventus est,
prædicatio Evangelij in toto orbe. Quod
aut completum est, aut est in brevi comple-
dum. Iam enim non est regio, quæ Christi
nomen ignoret. [Cum ergo videritis abo-
minationem desolationis, qui legit intelligat.]
Quando ad intelligentiam pronocamur, si-
gnificatur mysticum esse quod dicitur, er-
go abominatio hæc, illa est, de qua Aposto-
lus dicit, quod homo iniquitatis eleuabitur,
supra omne quod dicitur Deus, ita ut in tem-
plo, Dei stare audeat dicens, quod ipse sit
Deus. Poteest etiam de imagine Caesaris in-
telligi, quam Pilatus in templo collocavit.
Aut

Aut etiam de statua Adriani, quæ in sancto
sanctorum, usque ad præsentem diem ste-
tit. Siquidem abominatio in sanctis literis,
idolum dicitur. Poteest & intelligi per abo-
minationem, omne dogma peruerium, quod
quando in templo steterit, admonemur, ut
dimissa occidente litera, accedamus ad mon-
tes æternos, à quibus, mirabiliter illuminat
Deus, & conscendamus ad teetum, quo igni-
ta nequissimi, tela peruenire non possint.
Nec descendamus, ad aliquid tollendum de
domo, id est, pristina conuersatione, neque re-
uertamur ad tollendum quicquam eorum
quæ retro sunt. Magis vero seramus in agro
spiritualium scripturarum, ut ex eis aliq-
fructum excerpamus. [Vt prægnantibus.]
Id est, animabus illis, quæ non imperfectum
virum, sua genimina perduxerunt. Sed eru-
ditione magistrorum adhuc opus habent.
Poteest etiam, & ad literam intelligi, de per-
secutione Romanæ captiuitatis, & Anti-
christi, in qua prægnantes & nutriendes, ex-
peditus fugere nequeant. [Orate ne fuga fiat
in hyeme.] Si de tempore Titi & Vespasiani
intelligas, historicus sensus patet, sed si de
consummatione seculi, sensus erit. Orate ut
tempore fugæ, non sit hyems charitatis re-
frigescentis, aut corporis otij Sabbatini, id est,
ne otiosi simus. [abbreviati dies.] Non qua-
litate, quia ordinatione Dei perseverat: sed
numero. Ne temporum mora credentium
fides conceuiatur. [Ecce hic est Christus.] Li-
cet tres fuerint tempore obliuionis Iudaice,
qui dicerent se esse Christos, melius tamen
hæc verba, de mundi consummatione intel-
liguntur. [Ecce in deserto est.] In deserto, id est,
indognare gentium philosophorum. [aut
in penetralibus.] Id est, arcanis hæreticorum.
[Nunc nolite credere.] Id est, nolite credere, quia
lumen Christi, non in Philosophis, aut hæ-
reticis, sed in toto mundo ab oriente ad oc-
cidentem patet. Intelligi etiam poteest, quod
Christi secundus adventus, non erit humi-
lis, sed gloriosus. [Vbi fuerit corpus.] Si aues,
ex tam longo spatio ad cadauer veniunt,
quanto nos potius ad illud lumen festina-
re debemus, quod ab Oriente illuxit ad
occidentem? Secundo intelligitur, quod
cum legimus aliquem de Christi passio-
ne, & de eius defuncto cadauere, sancti con-
gregentur, ut per illam passionem, ad ver-
bum Dei possint peruenire. Porro sancti
dicuntur aquilæ, apud Isaiam, quia squa-
munt alas, quibus ad Christi passionem ve-
niant. [Vbi fuerit corpus.] Id est, ubi
fuerit corpus, quod non erit in mundo, sed
in celo.

Diuus Augustinus. libr. 8. quæst. quæ. 61.
Dicit tres fuisse dies, legis naturæ, veteris,
& gratiæ, in hoc ultimo die, nos Deus pa-
scit septem panibus, id est, septem donis spi-
ritus sancti, ne deficiamus in via, qua ad
diem quartum æternitatis ambulamus, &
licet in hoc tertio die refecti, possimus de-
serere Christum, tamen qui perseverauerit,
perueniet ad æternum & amplum septem
sportarum conuiuium. [Libro. 1. quæstio.
Euange. capitul. 37. 38.] [Orate ne fuga vestra.]
Id est, orate ne decineamini aliquo impedi-
mento, hyems enim & Sabbatum impedi-
menta sunt, vel aliter. Orate, ne inueniamini
in hyeme, id est, tristitia rerum tempora-
lium: aut in Sabbato, id est, earundem laci-
tia. [sicut fulgur.] Ecclesia nunc sua autori-
tate, fulgens in medio nebulæ mundi,
fulgur dicitur, quodiam ab Oriente in oc-
cidentem fulget. Admonemur igitur, ut Ec-
clesiæ tam latè sparsa credamus: non vero
hæreticis, qui in conuenticulis suis dicunt,
hic aut illic est Christus, neque schismaticis
qui in penetralibus suis, id est, particula-
ribus locis, idem dicere non verentur. Idem
eodem capitulo. 41. [Vbi fuerit corpus.] Id est,
sancti congregabuntur in celum, ubi erit
Christus, qui quia, cum hæc dicebat, erat
mortalis: ideo se corpus, seu cadauer no-
minabat. Idem libr. 2. de con. consen. Euan-
ge. capitul. 77. Non descendere eos qui sunt
super teetum, ad aliquid de domo tollen-
dum, est, nullo rerum temporalium deside-
rio teneri, eos vero qui sunt in agro, ad ciui-
tatem non redire, est eos qui bono propo-
sito extra temporalia sunt, non iterum eo-
rum curis implicari. [ne fuga fiat Sabbato.]
Explicauit hoc Lucas, dicens, ne grauen-
tur corda vestra, crapula, aut ebrietate, hæc
enim in diebus festis fieri solent. Idem
Homi. 20. De verb. Domini. nunquam dee-
runt Christianis, tribulationes, quia nun-
quam defuit iniquitates, & ideo, in fine m-
di, ut abundabit iniquitas ita & tribulatio.
[ne prægnantibus.] Qui aliena cupit, præ-
gnans est, qui iam caput, lactans. Vt qui
cupitalterius domum, & fraudes inuerti-
tunc cap minoris emat, hic cupiditate præ-
gnans est, ut ergo hys prægnantibus, qui-
bus aliud vix reueratur minus, illud, scilicet,
certe maledicti. Nam si, qui rem propriam
non dedit maledictus est, quid erit qui in-
ual alienam? nam dum viuimus, sine con-
ceptu esse, non possumus. At magna diffe-
rentia est concipere à Christo, de quo di-
ci-
tur,
Pri. Tho. Aa 2

fieri potest, vt cadant, electi non sunt: &
Pri.Tho. . . Aa 3 ficle-

si electi sunt, id fieri non potest. Significatur ergo, quod electi in corde suo nutabunt, sed quia electi sunt non cadent.

Origenes Homilia. 27. [egressus de templo.] Dum in templo Dominus erat, servabat templum, ac exiens ab eo, manet domus deserta, & a gentibus destruitur, & quibus dum est in gratia, templum Dei est.

1. Corin. 5. atsi peccet, egresso Christo anima eius sit deserta, ita ut non relinquatur in ea lapis super lapidem, ex omnibus, scilicet, bonis adificationibus. Curemus igitur, ne Christus egrediatur, ut templum nostrum maneat donis & gratijs ornatum: ita ut videntes dicere possint, o quales lapides, & quales structura. Sed cur discipuli ostendunt adificationes templi, ac si eas Dominus non vidisset? Certè adificationes monstrantes ad misericordiam Dominum flectere conabantur, ne faceret quod erat comminatus. Secundò cum sancti conspiciunt, mirabilem Dei in genere humano, adificationem, rogant eum, ne deferat quod tam pulchrè composuit. Utque magis promoveat magnitudo adificij ad servandum, quam iniquitas nostra ad destruendum. Tertiò, templum non vnico ictu cadit, sed paulatim decidit, ita qui peccat, nisi cito convertatur, sensim labitur. Adeò, ut nihil in eo integrum relinquatur. Quarto, templum adificatum pulchrè est historia legis veteris ad literam: quæ per Spiritum Christi destruitur: ita ut non seruetur, quia litera occidit, spiritus autem vivificat. [sedente autem eo in monte Oliveti.] Id est, in Ecclesia ex gentilibus, quorum quivis est Oliua fructifera in domo Dei. [accedunt discipuli secreto.] Pharisei, nunquam secreto accedunt. Igitur illi qui perfectiores sunt, ex maiori charitate fiduciam habent interrogandi Christum in secreto. [multi venient in nomine meo.] Cum paucos sciamus, qui in nomine Christi se dixerint venisse, intelligimus per hos multos, errores in sacra scriptura, quos (ut veros) multi admittunt, & seducuntur. Hi verò errores sunt Antichristi illi, de quibus Ioannes dicit, nunc Antichristi multi sunt. At ad salutem non sat est rectè vivere, nisi etiam ab erroribus caueas. Puto autem Antichristum non solum errores docere, sed etiam virtutes quasdam simulatas ostendere, quibus fallat. Vt enim Christus est vera iustitia, misericordia, castitas: ita hæc omnia Antichristus, sed simulata: adeò ut etiam

Ioan. 5

1. Ioan. 2.

patientia sit, vsq; ad sanguinis effusionem, sed simulatè. Quia & virtutes sunt apud eos, qui in nomine Christi veniunt, prædicantes, & virtutes multas facientes: at operarij sunt iniquitatis, & aduerte non inueniri locum, vbi Christus dicat, ego sum Christus, contentus enim erat id operibus docere.

Homilia. 28. [prælia.] Discrimen est, inter prælia, & auditiones præliorum, quia qui prælia longè distantia geri audit, hic prælia audit, at qui ipsas præliantium voces audit, is auditiones præliorum audit. Potest & contra intelligi. Sed spiritualiter intelligendo. Vir ille qui gloriosum Christi aduentum sentit, (quo aduentu mundus illi crucifigitur, & quo ferè videt gloriam Christi quasi vnigeniti à patre) is prius in anima sua videt prælia multa, videlicet, errorum cum veritate dimicantium. Quod etiam audiens in alijs contingere, audit auditiones præliorum. Porro quia vir ille perfectus iam est, ideo Dominus dicit ei, videre, non dicit, audite, sed videte, ne turbemini. Ac si diceret, necesse vobis est, in vobis ipsis, has demonum pugnas, & contra vos, & contra alios videre, sed ne terreamini, expectatis enim gloriosum Christi, ad vos aduentum, protegemini enim à veritate, quod si ab erroribus terremini, & ab eis seducimini, vulnerati manebitis, & de vobis illud dicetur, vulnerati tui, non vulnerati gladio: & mortui tui, mortui in bello. At non cuiusvis est, hæc prælia videre, vel audire, & non terri: sed id est perfectorum, qui viuentes in carne, non secundum carnem ambulant: quibus sunt, arma militiæ, non carnalia, sed potentia Deo contra hæreses. De quibus Abigail dicit, quod prælia Domini præliantur. Lucas verò addit, audietis prælia, & seditiones, seditiones sunt intra Ecclesiam prælia verò extra. Qui ergo expectat aduentum verbi, in anima sua, prælia debet audire, & seditiones. Videat interim ne terreatur, sed habeat cum fidelibus cor vnum & animam vnam. [exurgeat gens.] Videlicet, mundus iam iam moriturus, necesse est, langueat, languor enim ad mortem via est. Ideoque elementa, & omnis mobilis natura compatiatur vniuersali rerum mutatione. Non dabit ergo terra fructus, (ac ideo fames erit.) Rursum homines inopes contra diuites insurgent, (ideo seditiones.) Imò verò, sicut terra tunc arbores

Rom. 8

1. Corin. 10

1. Reg. 25

1. Cor. 5

arbores sine fructibus gignet, ita & gignet homines sine iudicio. Inde bella multa, pax nulla. Vt enim Christo veniente, orta est in diebus eius iustitia & abundantia pacis: ita Christo, propter iniquitatem, à nobis fugiente, rursum redibunt prælia, cum enim Dominus salem reliquit & lucem, homines salem conditi, & luce illustrati, facile conueniebant: at vbi & sal, & lux periit, redierunt tenebræ, redijt hominum acerbitas & bellum, & quidem tempore Samuelis Hieremias, & aliorum, si fames propter peccata veniebant, orationibus sanctorum illorum dissoluebantur. Sed notabiliter dicit, erunt fames & pestilentia: per loca, non enim Deus semel mundum vnico ictu vult euertere: sed sensim, ut locus sit conuersioni, & emendationi. Quod si homines his pestilentijs & fame, nolint corrigi proficiantque in peius, ex aliquibus locis, in locum sanctum insilient, ut in eo sit abominatio desolationis. Initia dolorum sunt hæc, sed si talia sunt initia, quales erunt & consummationes. Moraliter. Vir, qui gloriosum Christi aduentum, in anima sua sentit, aut expectat, videt prælia gentis contra gentem, id est, gentem vni errori addictam, pugnare contra gentem alij errori subiecta, videt etiam fames, quia plerumque viri sancti, quarunt verbo Dei satiari, & non satiantur, videt etiam pestilentias prædicationum hæreticarum, eorum qui in coelum ponunt os suum. [eritque odio omnibus gentibus.] Id est, multis, in fine mundi tribulatio multa affliget Christianos, dicent enim infideles, quod propter illos oriuntur fames & pestes, ideo erunt odio omnibus. Tuncque Christiani, ab omnibus afflicti, per omnia loca diffugientes, in toto orbe Euangelium prædicabunt, & tunc erit finis. Moraliter. Quanto quis accedit ad gloriosum Domini aduentum, in anima sua, tanto magis in tribulatione erit, quia enim angustiam elegit viam, angustam inueniet, peritque odio hominibus: sed maxime demonibus. Homilia. 29. [Quod scriptum est à Daniele.] Daniel sic dicit, & confirmabit testamentum multis septimana vna, & in medio septimana: tolletur sacrificium, & super templum abominatio desolationis erit. Septimana hæc, sunt septuaginta anni post Christum, in quibus ab Apostolis testamentum nouum confirmatum est, omnibus ho-

Psal. 71

Matthæi. 5

1. Ioan. 2

1. Corin. 10

Amos. 8

Psal. 71

minibus. In medio verò huius septimane, anno, scilicet, post Christum trigesimo quinto, venit Titus, & destruxit Hierosolimam, & ablatum est sacrificium, quod si templum reedificatum est, non in gloriam Dei, sed in cultum abominabilium idolorum edificatum est, imò verò ab anno decimo quinto Tyberij, è quo Dominus prædicare coepit, ad annum quadragesimum, destructa ciuitas Hierusalem est, ut Philegon dicit. Quod si hæc vera sunt, vt sunt, facile patet, septuaginta septimanas Danielis vsque ad aduentum Messie, in Messia Christo fuisse completas, quando peccatum Iudeorum consummatum est, quia propter illud derelicti sunt, & peccatum credentium eodem summatum est, id est, deletum. Tunc signata & clausa est visio & prophetia, quia lex & Prophetæ, vsque ad Ioannem. Porro ex quo coepit edificari Hierusalem, vsque ad Christum ducem trāsierunt septimane. 72. id est, 490. Licet etiam ex quo coepit edificari mundus (quando videlicet exijt verbum Dei condere terras) ad aduentum suum in carne trāsierunt septimane septuaginta duas, id est, anni quatuor mille nongentis si per centenarias computes singulos annos. Igne abominatio desolationis Titus est, qui obsedit Hierosolimam in cuius tempore tantum erat tribulationis, vt non daretur spaciū ei qui erat in tecto ad tollendas opes suas, è domo nec ei qui est in agro redeundi in ciuitatem. Nulla etiam dabatur misericordia prægnantibus, maxime verò si contingebat inimicorū rabies, in sabbato, quo tempore, quivis dicebat se esse Christum, erepturum Iudeos ab illo nostro casu, vt fecit Symon magus, sed iam erant electi, præmoniti, ne deciperentur. Spiritualiter. Abominatio desolationis stans, aut sedens in loco sancto, est hæresis fundata & extracta, in sanctis literis, dicens se esse veram fidem, & veram verbum Dei. Extollitur igitur hac ratione super veritate, quæ verbum Dei est. Cum igitur viderimus huiusmodi hæreses, qui legit scripturas, eas intelligat, vt possit illam abominationem euertere. Rursum, cum hæreses hæc se prævalent, viri pii fugiant ad montem veritatis, fugiant fornicationem, fugiant peccatum, quasi à furia serpentis: fugiant cum Iacob fratrem suum Elau: Imò fugiat cum eodem Iacob à Laban, id est, à vanitate & prosperitate seculi, nihil relinquens ex rebus suis cum Laban: vt Iacob fecit. Qui in Pri. Tho. Aa 4 Iudæ

Matth. 21

1. Corin. 10

1. Ioan. 2

1. Corin. 10

Genes. 28

Genes. 28

Matth. 13. Iudaea igitur est, fugiat ad veritatem spiritus: qui in tectum adificationis Evangelice ascendit, ne descendat ex sua perfectione, qui in agro (ubi thesaurus est absconditus) fuerit, ne reuertatur retro, si inuenit se in agro pleno, cui benedixit Dominus, non redeat retro, ad ea quae obliuioni tradit Paulus: sed anteriora se extendat, alloqui si redierit incidet, in abominationem, is maxime, qui cum se exposuerit tunica sua, rursus redit ad resumendam eam. Caue igitur, ne descendas deorsum: ne redeas retro: ne relinuas vestimentum, ne consistas in regione: saluate in monte, ne te ignis Sodomae comprehendat. [Vt praequantibus.] Certum est esse animas, quae spiritu Domini conceperunt, nec dum tamen pepererunt fructum verbi. Formatur tunc in earum utero, Christus, ut Paulus dicit, & haec est mulier quae saluatur per filiorum generationem, eodem Paulo teste. At si haec anima nondum fructificauit, & in ea abominatio praualuerit, mitera seducitur. Ideo illi vix, & similiter vix, si fructum, quem peperit, nondum ad perfectionem gratiae adduxerit. [Ne fuga fiat in hyeme.] Fugiant viti pii a peccato, in montes illos, in quibus sunt Ecclesiae fundamenta, & in quibus Moyses vidit magnam visionem. Rogandus verò Deus, ne fuga haec, tunc fiat, cum tentationum ingruent procella, quae hyemem faciat. Quod si illa ingruent, Christum qui in te dormire coeperat, clamoribus excita: qui surgens imperabit procellae, & fiet tranquillitas. [in Sabbato.] Viri pii a malis operibus Sabbatum faciunt, dum bona exercent: contra, mali Sabbatum faciunt a bonis operibus, dum mala exercent. Viri verò mediocres, sabbatum faciunt, nunc a bonis, nunc a malis. Orandum ergo, ne in sabbato a bonis operibus fuga nostra fiat, alioqui a peccato comprehendemur. Comprehenduntur enim ab operatione erroris, qui charitatem veritatis reliquerunt. [erit tribulatio magna.] Videre enim fratres nostros a veritate abduci, summa tribulatio est, imò videre nos ipsos, in errorem declinare, hac tribulatione, nulla maior. [nisi breuiati.] Sacra scriptura veritas dies est, quod autem illi ex erroribus additur, non dies est, sed additio diei. Cum autem Deus, has falsitates scripturae additas, per predicatorum suos tollit, diem abbreviat scripturae propter ele-

ctos, diem illis puram & lucentem relinquens, sine erroris tenebris, aut nocte. [esse hic est Christus.] Id est, vnus haereticus tibi dicet, en locus Euangelij quo mea sententia firmatur, alius haereticus dicet, en locus Euangelij, quo etiam mea sententia firmatur, tunc inquit Dominus, nolite illis credere. Quod si haereticus, per scripturas non canonicas errorem suum probat, ille Christum dicit esse in deserto: quod si per canonicas probauerit tunc Christum dicit esse in penetralibus, ne ergo his credamus. Siquidem veritas non in aliquo angulo, sed ab Oriente in Occidentem fulsit, quia in omnem terram exiuit sonus veritatis. [Homil. 30.] Fulgur veritatis, ab ortu Christi, vsque ad eius passionem apparuit, & a prima littera Genesis, vsque ad vltimam Apostolorum Canonicam confirmatur. Item quae a principio legis, quae est littera, ad finem, qui est spiritus, & ab initio legis vsque ad Ioannem, [dabant prodigia magna.] Vehementer enim haereticorum verba persuasoria sunt, videlicet profecta a serpente omnium bestiarum callidissimo, & a magno Assyriorum principe. At non est credendum Christo, nisi ei, qui est in Ecclesia, quae firmamentum est veritatis, ubi fulgur est veri luminis. [fuerit corpus.] Id est, Christus per passionem factus cadaver. [erunt aquile.] Non vultures, sed regales aquilae, id est, pii Christiani.

Diuus Chrysostomus. Homil. 76. Discipuli audientes Hierusalem desolandam, cōspicientes magnificentiam templi, dubitabant, rem tantam destrui debere: at Dominus non relinquitur, ait, lapis. At dices, quo modo nunc manent aedificia ista: certe ab ea parte qua ostendebantur aedificia, penitus corruerunt. [dicit nobis quando erunt.] Audierant enim in hac gloria sibi prouenturam in aduentu Domini, & crediderant aduentum futurum statim a templi destructione, huius igitur rei audi interrogant, quando haec erunt. At Dominus admonet prius de periculis, ne eorum vi opprimantur aut a seductoribus, aut ab hostibus: nec hic sermo est de bellis gentium. Haec enim ut semper fuerunt, ita & erunt semper. Sed sermo est de bellis contra Iudaeos, & ne putarentur haec etiam facile ventura, siquidem Iudaei Romanis premebantur: ideo & de fame, pestique pronunciat, quae a Deo irato prouenit. Sed nondum erit finis. Tum nec sermo est de secundo, Christi aduentu: sed de malis quae eo tem-

eo tempore, in Ianuis erant, scilicet, de hostibus, de seductoribus, pseudoapostolis, de falsis fratribus, de quibus conqueritur Apostolus, periculis in falsis fratribus, & rursus, tales sunt pseudoapostoli, operarij dolosi, &c. 2. Corin. ii. Et non solum haec tunc fuerunt mala, sed & aliud: quod nec a charitate erit solamen, si quidem refrigescet charitas multorum, verum haec omnia a discipulis erant superanda: quod planè praenuntiat dicens, praedicabitur Euangelium in vniuerso, & tunc veniet consummatio, videlicet Ierosolymae, sic enim Apostolus dicit, ante euerlam Ierosolymam in omnem terram exiuit sonus eorum. Et rursus euangelium quod praedicatum est in vniuersa creatura. Coloss. 1. Quod verò dicit, in testimonium omnibus gentibus, id est, in reprehensionem omnium non credentium. At cum intra quadraginta annos aut triginta ubique terrarum, praedicatum fuit Euangelium, ut videatur, velut fulgur rutilasse quam excusationem afferent Iudaei suae pertinaciae. Quod autem de consummatione Ierosolymae mentio sit, constat ex prophetia Danielis, quam assert vocans abominationem, eam statuam, quam victor Caesar, desolato intelit templo, quam quia ex viuentibus aliqui erant visuri, ideo intulit, cum videritis abominationem desolationis. Sed & reminauditam in medio procellarum, cum naues omnes submerguntur, vni nauis Christi firma prosperitas promittitur. Et cum innumeris Iudaei a Romanis vici sint, duodecim homunciones Romanos, etiam inuitos vincunt, nouas ei leges, normamque viuendi statuunt. Et cum ad legem statuendam auctoritas incedente, subiectio in recepturis, temporis tranquillitas requiratur. Contra haec omnia Apostoli leges divulgant, & suscipiuntur. Apostoli ex soli ex gente & patria: praecipua eorum a spectinaculo vita gentiliam aduersa. Quid igitur non eontra illos pugnabat? Quis ergo loqueretur potentias Domini? Moses facit signa eorum in Aegyptijs, nec creditur: Apostoli condunt leges, & recipiuntur. [Homil. 77.] Cum dixisset predicanandum inter omnes gentes, inquit sanctum. Christi Euangelium, redit ad caluitates, Iudaeorum, quas tantas dicit se futurum, ut nullum remedium habiret, nisi habuerit centum Iudaei olim contra sua bella remedia, & Romanis venerant sublati: omni remedia, ad montes subleuantur, & confugere: licet nudi sint & lactentes quiaque res hostibus depare se ne-

queant, se & foetus periculo gladij expostueant. [Orate ne fugat.] Clare patet non de Apostolis esse sermonem, siquidem hi sabbatum non seruant. Nec viui adfuerunt, aut praesentes excidio urbis. Igitur erat cum Iudaeis sermo. [tribulatio magna.] Lege Iosephum libro 7. de bello. ca. 8. dicentem nunquam fuisse similem tribulationem Iudaeis, & si diutius bellum Romanum durasset, neque vnus Iudaeus euasisset: non solum Ierosolymis, sed neque etiam alibi, tantum erat odium, quo Romani Iudaeos ubique terrarum prosequerentur. Sed propter electos, id est, fideles (qui tempore illo Iudaeis erant commisti) breuiatum est bellum illud. Igitur propter fideles, etiam infidelibus lucra proueniunt. Haec scripserunt Euangelistae, multo ante excidium Ierosolymae, ut veritas Euangelij, persequens opus comprobaretur. [tunc signa vobis.] Agit nunc Dominus de secundo aduentu suo, eius signa docens: nec enim illud, tunc tempora connectit, sed quando res futurae significat. Primum ergo signum est, multitudo hominum seductorum, qui Antichristi ministri erunt. De qua re Paulus. Quia igitur horum seductorum multae fraudes erunt, iubet Dominus ne fideles ex domibus suis exeant, nec ad desertum, nec ad domos, ubi illi seductores fuerint. [sicut enim fulgur.] Veniet iudex, absque nuntio aut praecone, sed subito sicut fulgur. [erunt et aquila.] A qui le dicuntur angeli, martyres, & reliqui sancti.

Diuus Basiliius, initio comment. super Istaia [ne fugat hyeme, aut sabbato.] Id est, orate ne fugatis, cum affectus carnis dominantur in vobis, aut cum per inertiam vitam vestram traditis.

Barthyl. [bella.] Illa, si quae contra Ierusalem acta sunt. Nam maiores bellorum dicuntur illi, quos Iudaei excipiebant de bellis, quae Romani contra reliquas Iudeorum ciuitates gerebant. [non desinit.] Non desinit finis depli Iudaei. [gens contra gentes.] Gens Romana cum auxiliarijs suis contra Iudaeos, & sibi fauētes. [fames eorum.] Nunc Iudaei cognoscant ea omnia esse reuera. [gradet vos in afflictione.] Nam Apostoli etiam tunc ab Herode, a sacerdotibus, &c. pertrahuntur omnibus. Illis qui a predicatione Euangelij alieni erunt. Adeo ut praesentis in rebus sint in filios, &c. vid. sup. ca. 10. & 19. [tunc euasit Iosum.] Ierosolyma mortuam, non mudi. [cui videbitis abomina.] Statui. f. Titus, quae collocata est in aditu templi, tunc q. legit Danie, intelligat completa esse eius prophetia. [fugiat ad montes.] Cuiusmodi Lucas subdit, quia dies ultionis. To. primus. Aa s sunt

sunt. Qui in cultum Dei ascendunt, ad montes praedij diuini, & qui in tecto, id est, qui in conuersatione eleuatione, ne resumat prius affectus, qui in agro, id est, in vita solitaria. [ne fuga fieret hyeme.] Id est, Rogate, ne tunc animae exitus à corpore fiat, cum animum cogitationes turbant, aut inertia otij habetavit. [non salua fuerit omnis caro.] Omnes, scilicet, Iudaici sanguinis homines ubique perirent, sed obsidio abbreviata est propter Iudaeos fideles. [tunc si quis vobis dixerit.] Hoc cum sequentibus etiam ad Apostolos videtur dici, & per Apostolos ad reliquos fideles. [sicut fulgur.] Veniet Christus, non ignobilis sicut prius, sed cum maiestate, & terrore sicut fulgur. [ubi fuerit corpus, seu cadauer.] Vocauit se cadauer, quia erat futurus discipulorum cibus, id est, regiarum Aquilarum.

Daniel. 9

Diuis Hilarius cano. 25. [non reliquetur.] Quia edificatur aliud templum sancti Spiritus (scilicet, homo) per agnitionem filij & patris & praceptorum obedientiam. [praedicabitur Euangelium.] Et tunc erit consummatio Ierosolymae: ut praedicationi fides, ex infidelium poena concilietur, & ex ciuitate destituta, metus fidelium auferatur. [cum videritis abominatio.] Hoc signum aduentus, secundi ad iudicium est, ut Paulus, & Daniel testantur. Porro quia Antichristus à Iudaeis erit adorandus, ut Deus, ideo ne contagio errantium Iudaeorum, reliqui contaminentur, iubentur fugere ad montes: ubi tutius se possint. [Et qui in tecto.] Nequit hoc historicè intelligi, cum enim super te cum se vari quis potest: igitur sensus est, qui in perfectionis falligio est, ne descendat ad imperfectiora. Et qui in agro est, id est, in operatione praepcepti. Praegnant, id est, quae peccatis sunt plenae animae, intelliguntur. Lactantes, id est, infirmæ, quae exiguum Dei habent cognitionem. Et ita in hyeme sunt, qui frigore peccati obriguerunt: in sabbato vero qui in otio virtutis. [ubi fuerit corpus.] Si roges ubi nam appariturus sit Christus, Respondet, in loco ubi cadauer fuit, id est, in loco, quo passus est Dominus. Et ibi congregabuntur Aquilæ, id est, corpora resurgentium, quæ erunt, ut Aquilæ velocia, dignè enim ibi gloriosus aduentus expectabitur, ubi gloriam eternitatis per passionis humilitatem nobis operatus est.

Venerabili Beda, in capit. Lucæ. 21. [non reliquetur.] Quia ubi Christus verum Dei templum, verum sacrificium, verumque al-

tare venit: illud antiquum destructum est. (ego sum.) Simon ille Magus se Christum & Dei virtutem dicebat. (errores.) Scribit Iosephus ante captam Ierosolimam, visum per annum, flammæum gladium in aere, & per dies quadraginta equites armatos contra se pugnantem apparuisse. (cum autem videritis.) De fine Ierosolymæ mentio est. (quoniam Iudaei sunt.) Narrat Ecclesiastica historia, imminente urbis excidio, cunctos Christianos diuinitus admonitos, vrbe excessisse, & in Pella transiordanem confutisse.

Diuis Thomas. (Lapis super lapidem.) Si contingat aliquem in virtutibus & edificari cadere, is si negligentior sit in se reparando, funditus perit, iuxta illud, exinanite, vsque ad fundamentum. (quod signum aduentus.) Id quaesierunt Petrus, Iacobus, Ioannes, Andreas, qui enim altiores sunt in contemplatione, maiorem habent perendi fiduciam. (multi venient in nomine meo.) Id est, usurpantes nomen meum, quod est super omne nomen, & hæc verba possunt & de Ierosolyma & de mundi consummatione intelligi. (audistis estis prallia.) Semper fuerunt prallia: at maxima fuerunt ante Ierosolimam captam: qualia etiam erunt in fine mundi: nunc enim orationibus iustorum stat mundus: at tunc refrigescet charitas multorum: nemoque resistet Deo vindicanti. Ideoque nocentur demones terræ & mari. (praedicabitur Euangelium in vniuerso orbe.) Non iam vniuersum genti, sed omnibus iuxta illud, accipimus gratiam, & Apostolatium, ad obediendum fidei in omnibus gentibus. (abominatio nem desol.) Id est, exercitum Romanum, vel Aquilam, quam Pilatus in honorem Cæsaris templo intulit. (tunc qui in Iudæa.) Tunc, id est, tempore Vespasiani, quando rex quidam Agrippa, habens cum Romanis pacem, habitabat in montibus, admoget ergo Dominus fideles, ut ad hos Agrippæ mores fugiant, quod tunc esse possint. Et ita factum est. (praegnantibus.) Ut impleatur dictum Domini, beata vbera, quæ non lactauerunt. (prophet electa.) Id fuit miraculum, quod a deo pauci residui, totum mundum potuerint conuertere. (hyeme vel sabbato.) Id est, cum est tristitia nimia, aut lætitia nimia. (tunc si quis.) Agit de mundi vastatione, nec enim illud, nunc tempora conueniunt, sed tempus confute dicte. (dabit signa.) Demones licet miracula facere non possint, ex enim faciunt, quæ viribus naturæ fieri possunt, facient tamen breuius, quam natura, applicando aë-

Psal. 136

Philip. 2

Apoc. 7

Roma. 1

Luce. 21

1. Tim. 3

Jerem. 19

Manh. 7

passiuis. Et hæc dicuntur signa: nec enim corporalia, demonibus ad nutum obediunt, ve credidit Amicea. [in penetralibus.] Falsa doctrina querit penetralia. At Dominus in occulto locutus est nihil, sapientia enim dat vocem in plateis, igitur Christus publicus in Ecclesia, & non in penetralibus occultus. [ubi fuerit corpus.] Christus dicitur cadauer: quia in die iudicii cum insignis mortis veniet.

Simon Caia. libro nono. cap. 53. [Egressus Iesus de templo.] Ut quoniam antiquum legis statum contemnebat: ut qui adoratores quæreret, qui adorarent in spiritu & veritate: ut qui sacrificia illa fastidies, sacrificium quærebat laudis, & cordis contriti: ut qui doctrinam legis euacuabat, Euangelijque instituebat prædicandam, non in Angulo templi: sed per totum orbem. Egressus ergo, ascendit in montem Ecclesie, montem misericordie, caritatis, claritatis, & charitatis. Porro discipulus ille desipuit, Christo templi structuras ostendens, quasi verò non maiores alia corrueriat. Quod si indignum videbatur, sanctum templum destrui, plane sanctitas destrui non potest (etiam templo destructo) & aderat Christus qui nouerat illam templi nobilitatem in melius, id est, in spiritualem commutare. Significatum etiam est, per lapides templi corruentes, quod rectores Ecclesie essent in capite platearum dissipandi. [multi venient in nomine meo.] Ab exordio mundi, hæc hominibus rapina inest, ut sibi velint arrogare diuinam, magnum verò est Christi testimonium, quod eius nomen, sibi sui arrogat aduersarij: aliunde desperantes sua se vota posse complere.

Hugo Cardinalis. [Egressus ibat.] Quasi offensus, & quasi non inueniens quod quærebat. [non reliquetur.] Si non reliquetur in edificijs lapis, cur ergo tanta edificandi ambitio? maxime de patrimonio Christi? Dicitur enim est: Væ, qui edificat domum suam, non in iustitia. Et ite, omne opus corruptibile, in fine deficiet, & qui illud operatur, ibi cum illo. Et item lapis de pariete clamauit. [ne quis vos seducat.] Præmonet eos, de his quæ ad rem pertinent. Nam seductores proficiunt in peius. Ideo Paulus dicit. Videte, ne quis vos decipiat, Collossen. 2. Et Ieremias, non vos seducant prophete vestri, & Dominus, attendite à falsis prophetis. [ne turbemini.] Quia qui extra mundum est, non turbatur de tribulationibus mundi, iuxta il-

lud, Iustus leo confidens. Et, non contristabitur, quicquid ei acciderit. [Eritis adie.] Boni odiantur à malis, quia boni corapiunt malos: non enim amat pestilens cum qui se corripit. Item quia sunt ei dissimiles. Ideo enim oderant filios Israel Aegyptij. Item, quia oculi infirmi lucem non iustinent. Et ideo oderat Esau Iacob. Et grauis est iustus impijs ad videndum. [propter nomen meum.] Non propter delicta vestra, beati ergo eritis cum maledixerint vobis homines, inimici tradent. [Quia fratres tui, & domus patris tui, ipsi pugnabunt contra te.] Pseudoprophetæ. Id est, falsi doctores. (abundabit iniquitas.) Quia maledictum, mendacium, homicidium, sortum, adulterium, inmundauerunt, sanguis sanguinem tetigit. [refrigescet charitas.] Non ipsa, sed feruor eius. (qui perseverauerit.) Perseuerantia commendatur. Primum exemplo Christi, qui rogatus, ut de scenderet de cruce, perseverauit: at multi incipiunt edificare, qui non consummant, De quibus dicitur, qui mollis est in opere suo, frater est sua dissipantis. Iam perseverantia impetrat, ut Lucæ. 11. habetur. Et non confunditur: ut David dicit. Item misericordiam Domini recipit, ait enim Dominus, misereor super turbam, quia triduo sustinet me. Item meretur gloriam, quia qui perseverauerit, saluus erit. Item dura emolli gutta enim cauat lapidem. Item perficit imperfecta, nam modicanus in magnam arborem euadit. Demum, summa sapientia est perseverantia, ut Bernardus ait. (Abominatio) Aelius Adrianus idolum suum templo affixit, quod quia Iudæi euerterunt, ipsi cum sua vrbe euerisunt. Licet postea, Adrianus nouam urbem iuxta antiquam edificauerit. Est etiam abominatio Antichristus, & quicquid malus praelatus, qui pastor est & idolum. (qui est in agro.) Foris hic est praedicator, qui in agro Ecclesie ius habet euellendi, plantandi, &c. Is igitur, non reuertatur ad tunicam, quia se exuerat. (fugite.) O, o, fugite, de terra Aquilonis. (in hyeme.) In hyeme spirituali, est ventus superbie, obscuritas, inuidie, gelu auaritie, lurum luxurie. Et accendi solet ignis iræ, & instituitur conuulsa gula (non fiet salua.) Qui in tribulatione deficiit, stultus est. quia regem in regni porta defecit, oportuit enim Christum pati: & ita intrare in gloriam suam, secundo: Quia tunc fugit, cum ei Dominus auxilium de celo mittit, tertio: Quia vitam seruare volens, vitam relinquit,

Prover. 28
Prover. 12

Prover. 15
Sapien. 2

Matth. 5
Jerem. 12

Osæ. 4
charitas.

Matth. 27

Prover. 18

Psal. 24

Matth. 15
Matth. 24

Zacha. 12

Jerem. 14

Cant. 5

Zacha. 2

Luce. 19

linquit, quatuor. Quia deserit civitatem re-
fugij, cuius Dominus est murus & antemu-
rale, quatuor. Quia fugiens gladium homi-
num, ad gladium diaboli properat. [prodigi-
a magna.] Quia bestia, habet cornua, sicut
Agnus, Apocalypsis. 13. [sicut fulgur.] Di-
xerat quomodo Antichristus venit, nunc di-
cit, quomodo veniet Christus, veniet enim
sicut fulgur igneum, manifeste, subito, po-
terenter, nulli parens, omnia segregans. [fuit
corpus.] Id est, homo, ita enim per Em-
phasin Christus dicitur. Aquila vero se ne-
stem deponit, & oculis fixis solem in-
spicit.

Caietanus. Triahic Apostoli inquirunt,
quique signa destructionis templi, signa
adventus ad iudicium, & finis mundi.
1. Dominus vero. Primo respondet ad ter-
tiu, praeponens discipulos, quod non vnus
Antichristus veniet ante finem mundi, sed
multi. Rursum, quod erunt praelia, fames,
pestis quae erunt initia dolorum. At quod di-
scipuli erunt odio omnibus gentibus, quod
quidem signum nondum impletum est, sed
implebitur. Causa vero odij haec erit, quia
in fine mundi, erunt multi falsi doctores,
grandis & dilatata iniquitas multorum cha-
ritas peribit in alijs licet maneat, tamen se-
cundum amorem acquisitum, erit exigua.
In his malis qui perseveraverit salvabitur.
Ultimum vero signum consummationis
mundi erit, quod praedicabitur in orbe eu-
angelium regni. Dicitur vero, Euangelium
regni, non timoris, non poenarum, non et-
iam vittorum: sed regni colorum: finis
enim Euangelij est regnum, reliqua quae
euangelizantur, sunt ad hunc finem neces-
saria. Praedicabitur vero Euangelium in or-
be actualiter, & non per famam solum.
Tunc vero erit consummatio, non huius, aut
illius rei, sed totius mundi.

¶ Habes hinc, praelia, fames, & pestes, ini-
tia esse mali aeterni. Antichristos vero & se-
ductores, merita esse inferni aeterni: predi-
cationem tamen Euangelij generalem, esse
signum certum, mundi finiendi. [cum vide-
ritis.] Hic respondet ad primum dubium,
& dicit cum videritis. Nam multi illorum,
qui aderant, viderunt. [abominationem.]
Hanc abominationem, varijs varijs exponit
sed aperte Lucas testatur, eam esse exerci-
tum Romanorum, qui civitatem vastave-
runt, iisdem enim verbis, de exercitu loqui-
tur Lucas: quibus, de abominatione Mat-
thaeus. Advemente igitur hoc exercitu qui

in Iudaea sunt, fugiant ad montes: & qui in
teetis, non descendant ad tollendum quic-
quam, sed ad fugiendum. Orate vero, ne su-
ga fiat in sabbato, solent enim pii scrupu-
lum habere, in festis, iter faciendi. [tunc erit
tribulatio.] Videtur, nunc respondere ad secu-
dum dubium: nec enim loquitur, de signis
vastationis Ierosolymae, sed de signis adven-
tus sui, dicit enim non fiet salva omnis ca-
ro, non loquens de Iudaeis tantum, sed de
omnibus. Rursum quia nos credimus, quod
ante finem mundi, tanta tribulatio futura
est, ut nulla (nec diluvium) fuerit in orbe
maior. [salva fiet omnis caro.] Id est, nullus,
corporaliter viveret, nec enim hic de salute
anime mentio est, & hoc flagellum Dei
etiam ad bruta se extendit, licet benignus
Deus, promittat plebi propter electos par-
ceret. Alterum signum erit, quod Anti-
christi dabunt prodigia non vera, aut cer-
te non excedentia vires naturae, sanabunt
enim infirmos: occulta, sed non divina vir-
tute. At non est credendum illis dicentibus
Christum venire in domum aut penetralia,
non enim sic veniet, sed sicut fulgur. Quod
non est accipiendum de fulgore nubium
sed de fulgore solis, qui summo mane ab or-
iente patet ad occidentem, alioqui fulgur,
non late protenditur. [ubi fuerit corpus.] Vnde
de intelligitur, sanctos, non ambulando
sed volando ascensos ad locum quo Chri-
stus veniet, secundo intelligitur sanctos au-
dos velut ad proprium cibum, ad locum
illum ascensos.

Glossa intermedia. [super montem.] Id est,
super fructiferam Ecclesiae celsitudinem.
[audietis esse praelia.] Id est, ante excidium
audietis praelia in hostes. [videte ne turbemi-
ni.] Id est, ne deseratis Iudaeam. [eritis odio.]
In Apostolis omnes fideles intelliguntur.
Item Apostoli dicuntur, qui vita eis sunt si-
miles. [frater in fratrem.] Gladio Domini
in vicem separante, id factum iam est, & tem-
pore Antichristi fiet. [abundabit iniquitas.]
Ex Apostolo, erunt homines se ipsos aman-
tes. [refrigescet charitas.] Quae in pace vide-
batur calere. [praedicabitur euangelium.] An-
te finem mundi, sicut & ante excidium Ie-
rusalem praedicatum est. [abominationem.]
Hominem peccati qui extollitur super omne
quod dicitur Deus. [ad montes.] Dimissa occi-
dere litera fugiat ad montes aeternos. [pra-
gnantibus.] Divitias partas fouentibus. [la-
tentibus.] Id est egentibus doctrina magistro-
rum. [orate.] Ne mors vestra sit, cum a malo exi-

re incipitis. [si dixerint ecce in deserto.] Id est,
Indogmate gentilium. [ecce in penetralibus.]
Id est, ad dogmate haereticorum. [ubi fuerit
corpus.] Quia Christus non est ficticius, sed
verus. [Aquila.] Eo enim festinabit interio-
sanctorum qui in solis radijs potuerunt ocu-
los figere.

Glossa ordinaria. [super montem.] Qui-
tus in Ecclesia manens superborum detesta-
tur arrogantiam. [die nobis.] Tria quae veni-
tur, ut supra ex Caietano. Nota, quae veni-
ta sunt ante orbis consummationem, similia
illis sunt, quae venient ante Ierosolymae ex-
cidium. Et ita loquitur de vno, sicut & de alio.
[ne turbemini.] Ne deseratis Iudaeam, non e-
nim illico finis Ierosolymae. [conserget.] Mul-
ta mala debent praecurrere, ut nuntiaret ma-
lum sine fine. [praedicabitur euangelium.] Vt
sit tribulationes vos conturbant, confoletur
fructus ex Euangelij praedicatione futurus.
[fugiant ad montes.] Ita ad literam contigit,
fugerunt enim fideles ad regnum Aegypti,
ut supra dictum est. Sed quomodo fugient
[scilicet Lucas dicit, discedent] si ciuitas est ab
exercitu Romano vallata? sensus igitur erit,
discedant, a desiderio vitae praesentis in desi-
derium futurae. [hyeme, vel sabbato.] Explica-
uit Lucas, cauete, ne grauentur corda vestra,
crapula, & ebrietate, (haec enim sabbatis fie-
ri solent) aut cutis tritibus seculi, haec est ve-
ra hyems. [nisi breuiati.] Quae ergo spes pijs
nisi gratia Dei? [in penetralibus.] Credunt
enim quidam, Christum, aliquibus dedisse
secreta praeparata. [sicut fulgur.] Stul-
tum est enim, quare in paruo loco, cuius fi-
des rutilat in toto mundo.

Lira. [non relinquetur lapis.] Non ita factu
est, sed est modus loquendi. Cum magna de-
structio significatur, Ponuntur hic quatuor
signa, ante excidium Ierosolymae, id est, sedu-
ctores, ut Simonas, praelia inter Samaritanos,
& Ierosolymae, ex Ioseph. 20. antiqui. Et quia
edmetra apparuerunt (qui apud quosdam
erunt signa praeliorum) ideo dicit praelia, &
opiniones, id est, sidera, per quae quidam opi-
nabuntur futura praelia tertia. Geos & re-
gnum Romanum contra Iudaeam, quarta.
Pestilentia & fames, quam Agabus prae-
dixit. Actus. Hae sunt mala communia
omnibus. [tollite.] Tria sunt, quae tolli debent
a discipulis, ut erunt alia quatuor species.
1. Primum, tradent vos, ut patet de Saulo,
desistente Ecclesia. Stephanus fuit mor-
tus & Iacobus. Et Paulus conque-
ritur de falsis fratribus, secundum Multi pleudopro-

phete: de quibus queritur Ioannes, tertium
abundantia iniquitatis, quantum praedictio
Euangelij per totum orbem, sub Petro enim
fides, in Italia, Gallia, & Hispania, publica-
ta est, & eadem ratione creditur publicata in
reliquis partibus mundi.

¶ Cum igitur videritis. Expositis signis, an-
te excidium, iam ipsum excidium tractat.
[abominationem.] Idolum Aelij Adriani.

¶ Orate. Incipit solvere secundam quaestione
propositam, de mundi fine: dicit, orate, ut
tempore Antichristi, non fiat fuga vestra te-
pore inconuenienti, quia tunc summa tri-
bulatio fiet, adeo, ut nullus homo seruarietur
nisi breuiarentur dies, tot enim erunt sedu-
ctores, tot eorum signa, ut electi, ut pote li-
beri, etiam seducerentur.

Statim autem post tri-
bulationem.

Diuus Hieronymus. [sol obscurabitur.]
Non diminutione luminis: quia potius sol
in septuplo fulgebit, luxa Isai. Sed obscura-
bitur sol, luna, & Angeli, comparatione in
dies tantopere fulgentis, quod cum ita sit,
excutatur supercilium illorum, qui se san-
ctos existimantes, praesentiam iudicis non
formidant. [signum filij hominis.] Id aut erit
crux (ut enim Zacharias, viderunt quom-
compuxerunt) aut certe est vexillum Chri-
sti triumphantis. (cum tuba.) De hac tuba in
Apostolo, & in Apocalypsi, & in Numeris,
habetur iubentur enim tubae doctiles fieri
ex auro & argento, ut sublimia resonent sa-
cramenta. [ab arbore ficu.] Cum ficus cortex
erumpit in folia, intelligimus venire veris ca-
lorem, ita cum quae dicta sunt venerint, non
statim erit adventus ad iudicium, sed prop-
erit. [caelum & terra transibunt.] Non abolitio
ne, sed mutatione, alioqui quomodo sol ob-
scurebitur, & quomodo stellae cadent, si ecce-
lum in quo illa sunt non erit? [de die illa ne-
me scio.] In quibusdam exemplaribus addi-
tur, neque filius, cum illud non addatur in
exemplaribus Adamantij, neque Rictij, sed
age dilectissimi verbum illud, super quo adeo
gaudet Arius, & Eunomius, quasi ignoran-
tia Magistri, gloria sit discipulorum, meri ex-
go nequit, ut filius ignoret diem iudicii,
si nouit patrem quod maius est: quomodo
ignorabit diem illum, quod minus est? &
si vltimum diem illum ignorat, ignora-
bit eu-

bit cum qui illi diei haret. Et si signota-
bit reliquos retro dies, qui enim primum
ignorat, ignorat & secundum. Et si pater no-
uit, nouit & filius, omnia enim pater com-
prehendit & filius, & si in eo sunt omnes sa-
pientie thesauri, scit hoc. Sed dicit Apo-
stolus, in eo sunt omnes thesauri absconditi,
id est, non reuelandi discipulis, quorum no-
est nosse tempora vel momenta. [In diebus
Noe erant comedentes.] Quomodo igitur su-
pra dictum est, quod erunt magnae tribu-
lationes, fuerunt homines comedentes in
pace? Certe post tribulationem pax erit, &
cum dixerint, pax, tunc repentinus eis su-
perueniet interitus. [duo erant in agro, &
duo molentes.] Synagoga & Ecclesia quae
ambae in lege videntur molere, vel certe Ec-
clesia est, & aliae haereses: quae similiter cum
Christianis idem nomen habent & propo-
sitionem.

Diuis Augustinus libro primo quaestio.
Euange. cap. 39. [ab arbore sci.] Hae arbor
est genus hominum, propter pruritum car-
nis. [cum iam eius ramus tener fuerit.] Id est,
Cum filij hominum per fidem ad spiritua-
les fructus profecerint, & in eis honor ado-
ptionis emineant. Idem libro primo de
Genesi contra Manich. cap. 23. [neque filius
scit.] Mos est scriptura, ita loqui, requieuit
Deus ab omni opere, id est, qui etiam nobis
praestabit ab operibus spiritus gemitu gemitu
bus, id est, facit nos gemere, & Deuter. 12.
tentat vos Dominus ut sciat (ut scire nos fa-
ciat) an profecerimus: ita nescit filius, quia
facit nos nescire: ut vigilemus, sicut dicitur
letus dies est, quia facit nos letos. Idem fe-
re dicit libro 8. q. 60. Pater solus scit: quia
facit filium scire, filius nescit, quia facit ne-
scire. Idem habet libro primo de Trinita.
cap. 12. Adducens illud Genes. 22. Nunc co-
gnoui quod timeas Deum, id est, cognosce-
re feci, quod timeas Deum. Et Paulus dicit
se nihil scire, nisi crucifixum, vel nihil scit,
ut inter imperfectos faciat scire: alioqui sa-
pientiam loquitur inter perfectos, sic dicitur
fossa caeca, id est, occulta. Idem de ver-
bis Domini sermo. 21. quod scriptura admo-
net, ut vigilemus propter nonissimam diem
quique de suo die nouissimo intelligat: ne-
mo igitur quareat, quando dies nouiss. erit,
sed vigilemus, ne nostra nouissi. dies nos im-
paratos inueniat.

Diuis Ambrosius. [sol obscurabitur.] Quia
plurimis a religione deficientibus, clara fides
obscurabit, nisi enim sol ille coelestis, mea

fide, vel augetur vel minuitur, pro capto em
videntium, etiam sol hic secularis, quibusdam
videtur: lucidior quibusdam pallidior: ita
pro deuotione credentium, cuique spirituale
lumen infunditur, & sicut terrae interposita
lux lunae vane scit: ita & Ecclesia cum soli di-
uino terrena vitia obstitit, obscuratur. Tunc
enim fulgorem de Christi radijs: non potest
mutuari: namque in persecutionibus, solus
plerumque vitae praesentis amor Dei lucem
excludit. [stella cadent.] Illi qui sicut lumi-
naria in saeculo verbum vitae continent. [in
tates calorum mouebuntur.] Cum ad orbem
hominis Christus venit, omnes mouentur
affectus, omnibus viribus recipitur. Ille igitur
vires quae receperunt, in Domini reditu
augentur: plenitudine enim diuinitatis pro-
prie se infundente, mouetur. Et rursus quo-
modo virtutes coeli moueantur docet Da-
uid, accedite ad eum & illu. Et Paulus. Cum
conuersi fuerint ad Dominum, auferetur ve-
lamine ab oculis. [in nubibus.] Quomodo si
in sole posuit tabernaculum suum, venit in
pluvialibus nubibus: non igitur venit in his
nubibus: sed in illis quae mysterij claritatem
obducunt: quare gratiae spiritualis hume-
scunt. Moses nubes tuit, dicitur enim in co-
lumnas nubis loquebatur ad eos, sancti etiam
nubes sunt, in his venit Christus: nubes fuit
Virgo spiritu sancto obumbrata: nubes le-
uauit Christi caro, quam vitia non graua-
uerunt. [videte ficulneam.] Cum omnis lin-
gua Christus confitebitur (etiam Iudaeorum).
Tunc Christi debemus aduentum sperare,
quo tanquam temporibus alijs, resurre-
ctionis fructus metetur, siue etiam, cum An-
tichristus sine fructibus, folia synagoga in-
duerit, conijcere debemus, appropinquare
iudicium, nam remunerandi fidem, & delin-
quendi scelerem afferre festinat. Duplicem igitur
habere ficulneae significationem, videlicet
eum dura vultescunt, vel cum peccata luxu-
riant: sic in fine mundi, qui ante aerebant, flo-
rebant: & qui peccant, per indulgentiam de-
lictorum lasciuient. Fructum mihī ficulneae
Euangelica cultura promittit: similiter & fo-
lia sunt suspecta sine fructu: tales velles Para-
disi exiles habent. Idem in Lucie cap. 17.
[da da illo nemo scit.] Neque filius hominis
idem est filius hominis, & filius Dei: sed no-
dixit filius Dei, sed filius hominis: quia tem-
porum finem, non per naturam hominis, sed
per naturam Dei cognouit: imo & filius Dei
nescit, videlicet, ad dicendum. Alioqui, quo-
modo filius nescit diem iudicii? Cui data sit
ei po-

ei potestas iudicandi: quomodo nescit, cui
spiritus scrutetur, etiam profunda Dei: aut
cui Pater filium celauerit. Num pater est
inuidus, aut filius loquax. [sicut in diebus
Noe edebant.] Causa igitur in diebus
incendij, & iudicii de nostris peccatis venit,
non quod coniugia & alimenta daminemus:
sed in omnibus excessibus improbatum. [in illa
nocte erunt duo in lecto.] Bene nota, quoniam
tichristus est, peccatoribus hominibus nebras
effundens, tunc igitur ex vno strato (est tra-
tum humanam iniquitatis, dicitur enim tra-
tum in versali) vnus rapit obuiam Christo:
alter improbatum. [duo molentes.] Hic vnus
mundus est, hic corpus humanum, vbi ani-
ma velut in carcere clausa, si bona sit, panem
operatur celestem: si vero mala, triticum,
madidum, humore molivitorum: a quo cu-
facina bona non exeat, illa anima reproba-
tur, at sancta Ecclesia, vel illa anima, quae tri-
ticum solis calore perustum molit (quod De-
sicut voluit, vestit, & angeli purgauerunt
in area) bonam similitudinem excutit, ex qua
Deo libamen offerat bonum. [duo erant in
agro.] Seminator super bonum, cultumque
solum, qui humilitate pressum, non iactatio-
ne dispersum triticum, seminat ille appro-
batur. At seminator zizaniorum ieiuit. Il-
le est, qui dispersit dedec pauperibus. Hic est
qui extollitur inflatus sensu carnis suae, ille
spiritualis, hic carnalis. Sunt etiam in nobis duae
leges Dei, & peccati, hi sunt duo agricolae, ille
per diligentiam, ille per incuriam amittit.
Ita igitur exerceamus agrum nostrum, ut in
illa coelesti Ierusalem habeamus manipulos
nostros: ut sancti venientes ad nos, colligant
manipulos suos. Felices igitur illi fructus,
qui nullo inuiti timore madescunt: fructus
vero carnis corruptioni obnoxius est, ideo
qui in carne seminat, de carne, metet & cor-
ruptionem.

D. Chrysost. homi. 77. [sol obscurabitur.]
Luce enim aduentus Christi, superabitur.
[stella cadent.] Quis enim vult earum erit nul-
la nocte existente? [virtus calorum commo.]
Merito quia tantam rerum mutationem fie-
ri perspicient. Nam si quando nata sunt stel-
lae, mirantes rerum miracula, laudabant Deum
astra matutina, quanto potius tunc, cum vide-
bunt cuncta mutari, conseruos rationem vi-
tae referre, orbem terribili assistentem tribu-
nali. [signum filij hominis.] Crux, solares ra-
dios suos separans splendore: quo impuden-
tia Iudaeorum opprimatur. [tunc plangent
omnes tribus.] Non enim acculatore iam o-

pus erit, cum crucem videret, & plangent,
quia ex morte eius, nihil profecerunt. Pas-
chonis igitur signa commemorat, sicut in il-
lustrion habitu. Vtiam discipulos non puri-
dost, nec eos dolor inuadat. Cum crucem
audis, non credas venturum Christum in-
crucem, sed allatum crucem, quasi ve-
stem credentem, in testimonium. Veniet
autem in nube, sicut & assumptus est: tunc
stebunt tribus: non tamen sua mala in fle-
tu finient. [tunc mittet Angelos.] Congre-
gatos electos, & separatos a damnato-
rum calanitate, idem Paulus, prima Thesi-
salonic. 4. [in tuba.] At quid tuba: ad-
excitationem, ad gaudium, ad rerum stu-
porem, ad iniquorum dolorem. [id est, in
eterna homilia. 78. [ab arbore sci.] Di-
scipuli quarebant, quo die esset futurum iu-
dicium. Ille respondit, statim post tribu-
lationem. Nunc explicat, sicut non ma-
gnum (spacium interiacet inter sicum pro-
ducentem grossos & arstatem: ita interiu-
dicium & tribulationem, vltus vero est hac
parabola, ut intelligant iusti, sibi futuram
arstatem, & tranquillitatem a laboribus in-
iustis vero hyemem. Et rursus, vltus est hac
parabola, ut intelligant, hanc necessario
futuram. [Non preteribit generatio fidelium.]
Donec omnia dicta signa eueniant. [Calum
& terra facilius transibunt.] Quam verba
mea, & meminit coeli, & terra: ut osten-
deret, meliorem esse Ecclesiam coelo & ter-
ra. Et ut vniuersi se creatorem ostendat: &
magna potestate esse se rerum omnium Do-
minum. [Ne die illo.] Si neque Angeli
sciunt, tu scire ne cura, non enim est ve-
strum nosse. At si Christus nouit diem il-
lam esse in ianuis, cum sua signa venerint,
quomodo credis ignorare? Vult ergo Do-
minus dicere, si diem iudicii, & horam a
me quaesieris non audies, si cetera illius
diei signa nosse cupis, facile indicabo. [si-
cut in diebus Noe.] Certe, viris pijs in illis
diebus, summa erit tribulatio: sed impijs
Antichristi sectatoribus multa pax, peni-
tus se in omnem lasciuiam effundentibus.
Et tunc repentinus eis, & vniuersalis ve-
niet interitus: non particularis, sicut in So-
doma. Sed generalis, sicut in diebus Noe.
[erant duo molentes in mola.] Nihil penitus
de iudicio suspicantes, sed suo operi insi-
stentes. At cum mentio fiat, de his qui
sunt in lecto, & de his, qui in agro aper-
tum est, mentionem de diuitibus habe-
ri, & de pauperibus. Hac significatione,
vt ne-

va nemo putet, aut omnes diuites relinquen-
dos, nec omnes pauperes assumendos. Et vi-
detur sane nocturno tempore iudicii futu-
rum: quo homines in lecto dormiunt. *Matth. 13*
Orige. homi. 30. *[sol obscurabitur.]* For-
san, quia grandis ignis accendendus est: ex eo fu-
mus, qui ascendet solem obscurabit, unde lu-
na quæ a Sole illuminatur etiam obscurabi-
tur. Porro stellam marcescentem ex defectu
ignis sui, crasiores redditæ e loco suo cadent:
quod angeli videtes, necesse est aliqua com-
motionem patiantur, vel aliter, mundo ces-
sante, lucis nutrimentum cessare videatur, si-
cut cessante oleo, cessat & lux. At cessante lu-
cis nutrimento stellæ, solem, & lunam obscu-
rari necesse est. *[apparebit signum.]* Sicut Chri-
sto moriente, obsecratum est cœlum ita mor-
tis sue signo fulgente, cœlum obscurabitur:
ita Isaias, Stellæ cœli & Orion, & omnia or-
namenta cœli non dabunt lumen suum. Et
Iohel, Sol & luna contenebrati sunt, ante fa-
ciem eius. Quod verò plangant se omnes tri-
busterræ, Zacharias auctor est. *[At locus hic,*
de solē & stellis, quibusdam falsis vide-
tur, Isaias enim non solē, aut lunam, defectu-
ros, sed septies splendidiore futuros asseue-
rat, & cum stellæ sint maiores quā terra, quo-
modo ergo cadent in terram? Foran igitur
moraliter debet locus intelligi. Sol diabolus
sit, cum transfiguratur in cingulum lucis. Lu-
na sit Ecclesia malignantium, stellæ verò sint,
qui cum mali sint, splendere tamen videntur.
1. Cor. 11 Horum omnium lumen in iudicio redargue-
tur, dictum enim est, quod lumen impiorū
extingitur. Et Dominus dicit, videbam Sa-
thanam tanquam fulgur de cœlo cadentem.
Quo fiet, ut illorum angelorū virtutes sint
mobiles: ita qui hos malos secuti fuerint, plā-
gent se. Probat hæc omnia Apocalypsis, quæ
dicit draconem traxisse post se, tertiam par-
tem stellarum, id est, eorum qui prius fulge-
re videbantur. *[venientem cum nubibus.]* Cum
nubibus, scilicet, supernis. Nam si in sua trā-
figuratione usus est Dominus lucida nube,
quæ tres discipulos obubrauit: quāto potius
cum apparebit, non tribus hominibus, sed
vniuersis, transformatus in nubibus cœli ap-
parebit: Porro hæc nubes erunt forsan partes
cœli: ut corpus Christi hunc honorē habeat,
quod super cœlos veniat. Foran etiam, erūt
illæ nubes animatæ: esse enim quasdam nubes
animatas inde probatur, quod mandat Deus
nubibus ne pluant, & itē quia inquit Deus,
veritas mea, usque ad nubes. Iam si Domino in-
trante Ierosolymam, vestimenta eius a se lo-

sternuntur, quāto potius nubes sternentur, in
iudicium venientis? *[veniet in virtute multa.]*
Primo veniet in virtute (virtus enim de illo
exibat). At postea veniet in virtute multo
maiori: sicut apparuit transfiguratus in glo-
ria: sed iudicans, apparebit in multo maiore
in eis: scilicet quam habuit ante mundi con-
stitutionē. Porro, quod in nubibus veniet
asseuerant angeli, qui (cum nubes susce-
pisset Dominum ab oculis discipulorum) di-
xerunt: ita veniet. Et Apoc. dixit ecce ve-
niet in nubibus cœli. Et Isai. ascendit Domi-
nus super nubem leuem. Et Apostolus. Ra-
piemur obuiam Christo in nubibus cœli.
Moraliter. Cum virtute multa, venit quo-
tidie Dominus ad animam hominis, & in nu-
bibus, id est, in prophetarum scripturis, cum
verū esse Deum testatur. *[mittet angelos.]*
Hi sunt messoris zizaniorum. Hi, educēs
sagenam, mittunt bonos in vasa sua. Hi con-
gregant omnes Dei electos: non solū a qua-
tuor ventis: sed etiam a summis cœlorum, id
est, congregant omnes sanctos, qui a seculo
fuerunt & moraliter hi sancti congregantur
ex summo terræ, qui perfecti vixerunt in ter-
ra. Et a summo cœli, qui perfectionē habue-
runt de cœlo. *[cum tuba.]* Mandauit Moy-
ses, tubas fieri argenteas, ad quarum sonitum
castra Israelis mouebantur: ita ad sonitū vet-
bi diuini congregabuntur omnes electi, a qua-
tuor partibus terræ. *[a sicca.]* Eicus hyeme, nu-
da & sicca est, aridus vitalem habet calorē,
qui adueniente vere ramos producit: ita in fi-
ne mundi, erit hyems tribulationum: sed af-
flante Christo, viri boni ramos teneros pro-
ducent. Ei placeat, ut inueniamur tunc, non
sola habentes folia. Vel aliter, sicut carēs
fructu Iudæa fuit. Gentilitas etiā sicut erat,
fructu carens, id tamen ob negligentiam cul-
toris, postea enim culta largissimos præ-
buit fructus. Et quiuis nostrū, prius aridus,
postea ad Deū reuersus sicut est: quæ si post
folia, & flores, fructus ediderit, propē habebit
Dominum ad se venientem, & propē illi
estas erit. *[non prateribit generatio.]* Dux sunt
generationes, de quibus dicitur, generatio præ-
terit, scilicet, Iudæorum, & generatio adue-
nit, scilicet, fidelium, & in psal. Domine, re-
fugium factus es a generatione in generatio-
nem, id est, a Iudæis ad gentes. Non ergo præ-
teribit generatio fidelium, donec ista omnia
fiant. Porro transibunt cœlum & terra, id est,
viri cœlestes & terreni transibunt ad melio-
rem statum. Tunc quando generatio hæc ge-
nuerit filios suos, id est, cum a timore Domi-
ni, quæ

nia, quem cœperunt, pepererint spiritum
salutis. *[verba mea non transibunt.]* Quia lex
verus & prophetia transiit. Dominus enim
eas impleuit: verbum Christi plenum est.
Et plane verbum, quod cum creatura cœpit,
cum ea transibit. Sed quod ante creaturam
fuit, cum creatura non transit. *[neque filius.]*
Prima huius loci expositio (sed falsa est) quod
Christus proficere sapientia. Et ante suam
mortem non profecit, ut diem hanc nosset.
Secunda expositio (item falsa) filius non no-
uit, quia pater licet præficeret mundum, habebat
tamen finem, non præfinitum tamen tem-
pus, & momentum, sed duo reseruant iudi-
cio, & potestati. Non igitur novit filius, quod
a patre præfinitum non est. Tertia expositio,
filius dicitur nescire, quando ecclesia,
quæ est corpus eius, nescit. Sicut tunc dicitur
Christus subiiciendus Patri, cum ecclesia sue
rit illi subiecta. Quarta expositio, scire est ex-
periri iuxta illud, qui custodit mandatum
non sciet malum, & illud. Cognovit Adam
Eum, & item. Eum qui non novit peccatum.
In quibus locis cognoscere est experiri,
quia ergo sancti & Christus non sunt exper-
ti eam reformationem quæ in fine seculi fu-
tura est: ideo nescire dicitur. *[in diebus Noe.]*
Colligitur hinc, quod in fine mundi, erunt
homines ex tribulationibus ad pacem con-
vertendi, in qua edent, & bibent. *[duo in agro.]*
In cordibus hominum due sunt arbo-
res, & virtutis & vitij: ita mundus est ager, in
quo sunt viri boni assumendi, ut Noe: & ma-
li relinquendi, ut Cain. *[malentes.]* Nota. Cor-
pus ut infirmum, dicitur esse in lecto passio-
num. Anima vero (ut afflicta) molitur in cor-
pore, sensus vero hominis, dicitur in agro
mundi operari.
Euthymius. *[stellæ cadent.]* Nulli videli-
cet, usui futura, quia post iudiciū non (ubi
stellæ lucent) non erit. *[virtutes cœlorum com-
mouebuntur.]* Videntes regem cœlorum in
terras descendere. *[signum.]* Crux, scilicet,
luce solis fulgentior, ante quam angelos mit-
tet. *[a quatuor ventis.]* Id est, a quatuor parti-
bus mundi, & per extrema significantur etiā
media. *[summis cœlorum.]* Docemur eadem
esse extrema cœli, quæ terræ. *[cœlum & terra
transibit.]* Scilicet, facilius. *[quam verba mea
neque filius.]* Id est, Neque filius scit, nisi quia
pater scit, quia enim pater scit, scit & filius.
[duo in agro.] Hi sunt diuites, qui idem sunt
in lecto, id est, requie. *[due in mola.]* Id est,
pauperes.

Diuis Hilarius. *[voce tubæ.]* Id est, publi-

ca libertatis hortatu. Tūc de grano sinapis, *Matth. 13*
erit arbor ingens. De lapide qui statuat at-
triuuit, mons grandis, & ciuitas omnibus con-
templabilis. Lucerna lucens vniuersis in li-
gno, & Deus gloriæ ex humilitate mortis.
[prophestat.] Non parum interstat, inter
actatem, & ceterescere scilicet, non igitur de
arboris fientis mentio est, sed fientis ex videtur,
quod fientis est Antichristus, diaboli filius le-
gis alterior, hic cum fronde scire cœperit, in
iudicium indicat proximum. Fronde scire verò
cum flos peccatorum, & gratia prophetarū
fuerit. *[cœlum & terra.]* Quia hæc sunt de ni-
hilo possunt non esse. Verba autē mea quia
sunt de eternitate non possunt non esse. *[ne-
que filius.]* Dies iudicii extra distributionem po-
tita est: ut largum diem poenitentię Deus no-
bis indulgens, nulli certum iudicii diē assi-
gnans, possit illum differre quantum voluit
[duo in agro.] Fileles, scilicet, & infideles in
agro huius seculi laborantes, quorum in fide
les relinquuntur. *[due in mola.]* Iudæi labo-
rant in legis mola, quorum pars assummetur
in fine seculi. *[due in lecto.]* Id est, cruce Chri-
sti, hæretici verò, ex prædicantibus crucem
Christi relinquentur.

Venerabil. Beda in Lucæ capit. 21. *[cœlum
& terra transibunt.]* Ita habetur in Apocaly-
mare iam non erit. *[sol obscurabitur.]* Quia ad-
ueniente gloria veræ lucis omnia mundi lū-
mina tenebris comparantur. *[virtutes cœli.]*
Si columnæ cœli contremiscunt, quid faciēt
miseri homines, nisi præ timore arescere? *[vi-
detur scilicet.]* Ex fructu arboris ventura æ-
stas dignoscitur, & ex ruina mundi, quæ fru-
ctus eius est, regnum Dei, intelligitur. Hor-
sum enim mundus crevit & garminat, ut ca-
dat & ruat. *[amen amen.]* Verissimum esse in
dicat. *[generatio hæc.]* Id est, Mundus. *[cœlum
& terra.]* Non transibit cœlum, sydereum:
sed aer hic, qui cœlum vocatur. Unde & vo-
lucres cœli dicuntur. Nam iuxta Petrum, cœ-
li sunt de aqua. Illi ergo, cœli, sunt igne peri-
turi, qui sūt, ex aqua facti, aer videlicet, quia
iuxta eundem Petrum, quo peruenit aqua
diluij, eo perueniet ignis iudicii. *[Dices,*
quomodo terra transibit? liquidem dictum
est, quod terra in æternum stat. Certe stat in
substantia: sed transit in figura, præterit enim
figura huius mundi, & iuxta Ioannem, erit
cœlum nouum, & terra noua, & psaltes. Mu-
tabis ea & mutabuntur. Id verò nulli mirum
esse debet: cum semper terra suas variet figu-
ras, vere enim vernantem faciem habet, quæ
non habet in hyeme imo & cœlum aliam fa-
ciem.

diem habet cum purum est, quantum nubi
bus obducitur. Idem in capit. 17. Luc. *[ede
bant nubebant]*. Nō hic firmatur dogma Mar
cionis, Manichæi, Ticiani, & Enchratitarū,
alimenta & coniugia reprehendentium, sed
excessus licitarum rerum reprehenditur, tam
si licita hæc puta esus, & coniugium, quia im
moderata, puniuntur, quid erit de illicitis
[in lecto]. Hi sunt in lecto, qui nullis negocijs
grauantur. Ex his, qui ocium propter Deum
querunt, assumentur. At qui propter vitia,
otia sectantur relinquantur. *[duo in mola]*. Hi
sunt, populares homines, qui, quia ab alijs re
guntur, famina dicuntur: & molunt propter
secularium negotiorum orbem, atque
circuitum: quorum cogitationes, & curæ tā
minutæ, farina vocantur. Ex his assumun
tur pii, relinquantur impij. *[duo in agro]*. Hi
sunt rectores ecclesiæ (sumus enim nos agri
cultura Dei) ex his qui castè prædicant, assu
mentur: qui autem verbum adulterant, relin
quantur. In his tribus patibus hominum, to
ta continetur ecclesiæ, & quidem rectores, si
gnificantur per Noe, qui arcam rexit tota ve
ro contemplationis per Danielem: labor cō
iugij per Iob. Idem in capit. 13. Marci. *[sol
obscurebitur]*. Id est. Obtenebrabitur, sicut in
passione, postea clarescet, plusquam nunc.

Diuus Thomas. *[sol obscurebitur]*. Iuxta
Ioelem dicentem, Sol conuertetur in tene
bras, & Luna in sanguinem. Non quia Sol
sua luce carebit, sed quia a luce Christi ma
iore obscurabitur. Postea verò ejus lumen
augebitur, ut Isai. ait. *[stella cadent]*. Quia su
mo ignis contenebrabuntur, vel ut quidam
dicunt, sunt quædam stellæ corruptibiles,
quæ immutabuntur. *[virtutes calorum]*. Id
est. Vires quibus cœli moventur, hæc moue
buntur, quia desinent eos mouere. Vel an
geli mouebuntur, admiratione & gaudio, de
glorificatione sanctorum. *[signum]*. Id est,
Cruz, ostendens quod totus ille triumphus
est per passionem, per quam etiam acquisi
uit iudiciariam potestatem. *[plangent]*. Di
centes, nos insensati vitam illorum aestima
bamus insaniam. *[videbunt filium hominis]*.
Scilicet, secundum humanitatem. Videbit
enim omnis caro salutare Dei, videbunt ve
ro mali, ut confundantur. *[venientem in nubi
bus]*. Nubes est habitaculum diuinitatis.
Exod. 16. & 3. Regum. 8. Erunt verò hæc nu
bes, quædam claritates redundantes, ex cor
pore Christi, & sanctorum. *[cum tuba]*. Id
est, virtute Deitatis, de qua dicitur, omnes
qui audierint, viuent. Et quidem Dominus

Moy si mandauit, ut tubis vocarent, ad cō
cilium, ad festa, ad pugnam, ad castra mouē
da. At iudicium, erit concilium, festum, &
pugna contra malos, commotio castrorum
ad cœlum. *[voce magna]*. Hæc vox est, ius
manitatis Christi, dicentis ascendite huc. *[in
extremis terra]*. Propter corpora. *[ad iudiciū
cœli]*. Propter animas sanctorum. *[ab arborē
fici]*. Ficus est ecclesiæ, quæ cum suas vires,
contra Antichristum ostenderit, iudicium
erit propè. *[cœlum & terra]*. Facilius transi
bunt, quam verbum Dei, nam verbum suū
causa cœli. At facilius effectus transit quam
causa. *[neque filius]*. Secundum Augustinū,
quia non facit scire, secundum Origenem,
quia ecclesiæ nescit. *[dicitur Noe]*. Tunc aqua
refrigerabit ardorem libidinis. At in die iu
dicii ignis calefaciet frigore charitatis. *[edētes
& bibentes]*. Quantum ad malos, nam homi
arescent præ timore. *[duo erunt molentes]*. Nā
molere officium erat tūc muliebre.

Hugo. *[plangent omnes tribus terre]*. Id est,
decidentes cum terrena voluptate, qui in
terra scripti sunt. Ierem. 17. recedentes a te in
terram scribentur. *[in nubibus]*. Id est, San
ctis Isai. 3. Dominus ad iudicium veniet, cum
senatoribus suis Prouerbiū vltim. Nobi
lis in portis vir eius, quando sederit cum se
natoribus terræ. *[a quatuor ventis]*. Qua
tuor venti figurant cruce faciunt, qui igitur
cruci conformati sunt, congregabuntur.
[cum ramus tener fuerit]. Cum prælati tene
ri, & delicti fuerint, propè est iudicium.
[et folia nata]. Cum multa predicatorum
verba fuerint, & exigua opera, propè est iu
dicium. Vel sicut, cum ramus tener fuerit,
per compassionem, & folia nata per prædi
cationem, propè est æstas, scilicet, feruor de
uotionis. *[de die illa]*. Tam inclyta de qua
Apostolus, quam reddet mihi Dominus in
illa die, dies illa dies iræ, tribulationis. *[ne
mo scit]*. Scientia acquisita. *[vnu assumentur]*.
Osee. 13. Consolatio abscondita est ab oculis
meis, quia ipse inter fratres diuidet.

Cæteranus. *[sol obscurebitur]*. Miraculo
se, non per ecclipsin, & sic etiam Luna, vnde
dicit, non dabit lumen suum, cum, scilicet,
Luna non sit priuata lumine suo, tunc non
dabit illud. *[stella cadent]*. A fulgore, scilicet,
& luce sua, quia non fulgebunt. *[virtutes
calorum]*. Id est, potentia motrices calorum
[signum]. Id est, Cruz, canit enim ecclesiæ,
hoc signum crucis erit in cœlo, cum Domi
nus ad iudicandum venerit, & certe restat
omnes Christiani, hoc esse signum Christi,
ventes

ventes eo in omnibus. *[et plangent]*. Non
poenitendo, sed expectando suam damna
tionem. *[cum tuba & voce]*. Non intelligas
duo, sed cum voce tubæ magna. Et hæc tu
bæ vox, erit sonitus quidam similis voci tu
bæ: non dearticulatus, sed similis illi, quo
Exod. 19. dicitur, quod descendente Domi
no in sina, clangor buccinæ audiebatur, &
perstrepebat, sed tunc sonitus fuit ad terro
rem: ille ad conuocandum. *[a summis calorum]*.
Id est, ab omni loco vnde congregari possint
electi: etiam ab inferiore hemisphærio. *[ge
neratio hæc]*. Non cessabunt electi, donec illa
omnia signa fiant, nec alia generatio homi
num instituetur (sicut post diluuium insti
tuta fuit) donec fiant hæc omnia. *[cœlum &
terra transibunt]*. Non secundum substantiam
sed a statu motus ad quietem. *[verba autem
mea]*. Quibus dixi congregandos electos,
nullatenus deficient, aut mutabuntur, sed
firmis, veritate subsistent: non transibunt a
statu veritatis ad statum falsitatis. *[neque fi
lius]*. Ut homo nescit diem illum, notitia na
turali, hæc enim notitia soli Deo seruat, ar
certam est, notitia supernaturali, hunc diem
Christum seivisse, notitia, scilicet, beatifica.
[ficus in diebus Noe]. Licet enim illis diebus
videbant homines Noe fabricantem arcam
suam, non tamen nouerūt diem diluuij, nec
cessabant a lasciujs suis: ita & in extremo
tempore videbunt homines hæc signa, nec
tamen cessabunt a vitijs suis. *[duo in agro]*.
ergo puræ gratiæ est, quod homines eli
gantur a Deo. Si quidem ex eodem opere,
nec bono, nec malo, sed indifferenti, scilicet,
agricultura, vnus elegitur, alter non. No.
quod non ex vna sola familia Dominus ele
git ut elegit familiam Noe in diluuij, sed ex
omni familia.

Symon Cassia. lib. 6. capit. 27. *[ab arborē fi
ci]*. Videtur ficus ista illa arbor, sub qua A
dam peccauit, de eius fructu comedendo,
sed licet illa sit arbor materialis, mistica ve
ro est, excusationis superbia. Forsan nullum
malum in posteros Adæ dimanasset, si ille
peccatum non excusasset, igitur ficus fuit il
la arbor, cuius folijs, id est, excusationibus vo
luit sese tegere Adam. Cum igitur excusa
tionum in peccatis superbia increbuerit tūc
velut ramos profert ficus, & tunc erit iudi
cium. 2. dici potest, ficum esse sanctimoniam
vitæ, & ramos eius teneros esse pios, qui ca
rent floribus sicut caret ficus, toti versantur
in faciendis operibus rursus, qui succo & a
nimo sunt dulci, non in aliquem amaro. Ter

tiō, qui cum maturuerūt, intrus & extra co
medi possunt: toti enim dulces sunt. Quarto
qui folijs, id est, Christo exponunt se. Et suas
intentiones ut sic in longum exsiccati dura
re possint, id est, in æternitatem. Quinto, cū
mens rectè disponitur, folia confessionis pro
ducens, & fructus bonorum operum, tunc
propè est diuina claritas, dilectionis ardor, &
lux æternitatis.

Glossa interli. *[stella cadent]*. Id est, Lu
mine carebunt. *[virtutes calorum]*. Angeli cō
mouebuntur, id est, venient ad vos. *[signum]*.
Tau impressum frontibus fidelium. *[tuba]*. Tan.
[et voce magna]. Tam aperta, scilicet, & cla
ra voce, quæ vbique a mortuis audiat. *[non
præteribit hæc generatio]*. A morte ad immor
talitatem, donec omnia hæc fiant. *[hæc gene
ratio]*. Videlicet hominum vel ludæorum,
qui durabunt vsque ad seculi consummati
onem. *[comedet]*. Id est, gule & ebrietati dediti.
[duo erunt in agro]. Predicatores, in semine
pares, sed non pares referentes fructus. *[duo
molentes]*. Occupationi secularibus, vnus eo
rum assumetur, scilicet, qui habent, ut nō ha
bentes, alter relinquitur, qui sperat in incer
to diniturum.

Glossa ordina. *[sol obscurebitur]*. Eccle
sia quæ est pulchra ut Sol, & speciosa ut Lu
na, sequentibus malis, lumen suum nō da
bit, vnde & stellæ firmis, turbabuntur. Vel
Sol & stellæ, ante aduentum amittent lu
men: post iudicium recuperabunt abundan
tius. *[arborē fici]*. Cum Israel conuersus fue
rit propè est iudicium. *[cœlum & terra transi
bunt]*. Id est, Innouabuntur, non destruen
tur. *[neque filius]*. Non de naturali filio, qui
est Christus, est sermo, sed de aliquo sancto
rum hominum. *[Noe]*. Christus, sicut Noe,
(cum enim consummatam arcam suam ha
buerit) introiit in eam die iudicii, pereun
tibus malis hominibus. *[duo in agro]*. Ex
Beda.

Liranus. Post tribulationem. Quia san
cti dicunt post mortem Antichristi, futu
ram per quadraginta dies pacem, ut mali
conuertantur, quod in Apoc. ypsi dicitur,
factum silentium est in cœlo, quasi dimidia
hora. *[stella cadent]*. Quia propter nubes ob
scureas obtenebrabuntur. Et tunc comete ca
dent, quæ dicuntur stellæ. *[virtutes calo
rum]*. Id est, Angeli medijs secundæ hierar
chiæ, per quos Deus operatur miracula. Cū
igitur eo tempore Deus sit multo facturū
miracula, necesse est hos angelos moueri se
pius. *[signum]*. Cruz clauis, lancea, vel cica
Pri. Tho. Bb 2 tices

trices in corpore. [omnes tribus.] Igitur ex omni tribu aliqui condemnabuntur. [cum tu la.] Sonitu ab angelis facto, sicut fuit sonitus ille. Exo. 19. [Vox magna.] Erit vox Christi vocantis mortuos. [a summis celorum.] Ex omni loco sub celo. [celum et terra transibunt.] Cessabunt a suo motu. Quia mouebuntur, ut compleretur numerus electorum igitur cessant, completo illo numero. [in agra: mola, lecta.] Prælati, actiui, contemplatiui. Moraliter. Sol obscuratur, cum malus prælatus præficitur. Et tunc Luna, idest, ecclesia (quæ ab eo lumen recipere debet) etiam obscuratur. [stellæ.] Religiosi cadentes a contemplatione. [virtutes celorum.] Idest, viri perfecti, mirantur de pietate Dei, & permissione malorum. [edentes.] Aliqui repente moriuntur in prandijs & festiuitatibus, & primo concluditur, vigilate. [Diuus Basilus, filius non scit ad dicendum.] Diuus Nazanzenus libr. 4. Theolog. filius scit, ut Deus, nescit ut homo. Vel nescit, sicut Pater solus bonus: ita solus sciens. At in patre filius scit: vel nescit, nisi quod Pater scit. Diuus Athanasius, in fine libr. octauo, de Arriana & Catholica confess. Quod ignorat diem, & nescit locum. Num credendum est, quod qui fecit dies, horas, & tempora possit aliqua ignorare? Sed ignorat ut homo, quod non ignorat Deus.

Vigilate itaque quia nescitis.

Diuus Hieronymus. [vigilate.] Docet quare dixerit, neminem scire diem iudicii: ut pendula expectationis incerto semper credant eum esse venturum. [quis putat est fidelis.] Interferit exemplum Patris familias, idest, sui & Apostolorum. Vt spe premij ciuaria doctrinarum tempore suo conferuis ministrant. [moram facit.] Ita Ezechielis. 12. [diuidit eum.] Idest. Segregabit a consortio sanctorum. [ponet eum hypocrisis.] Idest, cum his qui erant in agro, mola, & lecto, & reliqui sunt. Est vero hypocrita, qui aliud ostendit quam est. Ita ut in agro, mola, & lecto, videretur facere, quod vir pius facit, sed exitus diuersam voluntatem monstrauit.

Diuus Ambrosius in capit. 12. Lucæ. Licet illud præceptum. Vigilate, quia nescitis diem, generale præceptum sit hoc tamen. Si dixerit seruus ille, moram facit Dominus meus, dispensatoribus, idest, sacerdotibus vi-

detur esse propositum, quod sciant grauem si bi potnam esse subeundam, si secularibus intenti delicijs plebem sibi commissam, idest, Domini familiam gubernare neglexerint.

Diuus Gregorius, in capit. 9. libr. 1. Reg. 9. Super illo Samuelis. Cui erant quæque optima Israel, non ne tibi dicit, Israellem significare societatem sanctorum, qui Deum videt, huius societatis optima, sunt æternæ retributionis dona. Quæ licet omnium sanctorum sint: At quia prædicatorum summa merces est, ideo propria illorum sunt optima Israelis. De eis enim Dominus dicit, super omnia bona sua constituet eum. At, qui super omnia bona est, optima bona habet. Aduertat prædicator eadem summa bona, non summa dignitati, sed summo labori debere. Si ergo prædicatoribus optima seruantur, summi eis labor iniungitur. Quia nimirum meliora non præualebit habere, qui melior esse non studuerit.

Idem in secunda parte Pastora. capit. 6. [partem eius ponet cum hypocritis.] Iure inter hypocritas ponitur, qui ex simulatione disciplinæ, ministerium regiminis vertit in vsum dominationis. Et tamē grauius delinquitur, si inter perversos plus æqualitas quam disciplina custoditur, ut Heli, non castigans filios suos docuit.

Diuus Chrysostomus homilia. 78. [si sciret Pater.] Idest, si præficerent homines quando essent morituri, suam diligentiam circa illam horam ostenderent. Vigilent igitur, quia nec generalem, nec particularem sui iudicii diem norunt. [Nota.] Nunquam liquidius Christus se Dominum dixit, quam nunc. [sur uenerit.] Ad erubescientiam dicit delicta nostræ, qui vigilantiores sumus circa fures, quam circa animam. [quis est fidelis.] Ad doctores uertit sermonem, porro non ideo interrogat quia ignoret. Nam & Deus interrogauit Adam, ubi es? Et etiam dixit: uerebuntur fortasse filium meum. Et item, descendam in Sodomam, ut videam, si elamorem opere compleant. Igitur hæc parabola, non de minimis intelligitur, sed de verbis, de uirtute, & de omni dispensatione, quæ cuius commissa est, imo etiam de magistratibus Reipublicæ. Ergo a præfatis duo flagitat, prudentiam, & fidem. Fides est, si ex rebus Domini nihil sibi attribuant, neque in casum quicquam expendant. Prudentia est, si opportune dispensent. Vtramque requirit, & a doctore uerbi diuitias habente, & a diuitibus pa-

Gene 3.
Matth. 16.
Gen. 2.

cunias habentibus. [criticum.] Non est criticum dispensatoris sed Dñi. [super omnia bona sua.] Quæ precor oratio, hanc beatitudinem cõsequi poterit: cum celorum conditor, cui omnia seruiunt, hominem super omnia constituit. [tar dat Dominus mens.] Accusabit forte quis Deum, quia cum diem iudicii absconderit, ansum dedit seruo dicendi, quod eius Dominus tardet. At certè mentitur seruus, non tardat Dominus, quia secundum Paulum Dominus propè est. Et Abacuch, ueniens ueniet, & non tardabit. Attendat igitur diues: quæ habes o homo non tua sunt, sed Dei: qui apud te passus est illa esse, ut in tempore dares pauperibus. Id igitur a te Dominus exoptat, quod tu a tuo dispensatore.

Origenes homilia. 31. [non sineret perfodiri.] Deus in anima naturales intellectus, quasi naturales edificationes, construxit. Hos cor rumpit & fodit Diabolus, cum sensus non solum non uigilat. Per has igitur perfossiones ille fur ingreditur. Porro si eum ille perfodit, enigilet homo & diabolus resistat bonum pro malo operetur: diabolus inque furem interficiat, de quo dicit Moyses. Si in ipsa perfossione inuentus fur occisus fuerit, non est homicidium: sed si sole orto occisus est, reus erit, idest, si post patratum scelus, homo periret, occidit sane diabolus. At durat reatus culpæ prioris, quam esse culpam ortus Sol iudicauit. Sed quid Marcus dicit, uespere in prima uigilia noctis, in galli cantu, & usque mane: ceruicem quibus bonus est, postquam peccauit, nec impudicitij sese tradidit, & somno, usque ad mortem: ita uespere usque ad mane gloriæ uigilaui. Porro, qui iam natura ætatis, ad Deum conuertitur, & durat in bonitate, ita media nocte incipit uigilare. At si iam senex ad Deum conuertitur, ita uigilia matutina uigilat. Non igitur defraudabitur mercede tua: sed interim Dominus non ad perfossam domum ueniet: sed ad eam quæ habet præcinctos lumbos, & lucernam in manibus ardentem. [quis putat est fidelis.] Ille qui non ut Dominus tractat conseruos, sed ut conseruus. Ille infidelis, qui tractat ut Dominus & ut amarus Dominus, sicut Aegyptij tractabant Israellem. Memine rint igitur sacerdotes, quod exemplum dedit Dominus, ut & ipsi lauaret pedes discipulorum. Et illud, qui uult maior esse, sit minister, & illud enim possemus uobis oneri esse, facti sumus paruuli in medio uestrum: tantum si nuxix foueat filios suos. Optabamus dare animas nostras, & illud. Con-

laminari pusillanimes sustinete infirmos. &c. Et Nota ex textu, etiam malos a Domino constitui, super familiam suam, dicit enim malus constitutus, moram facit Dominus meus. Ergo non sublimitas loci saluat, nisi recte sit locus administratus. Alioquin iudex diuidet eum: ut Daniel contra malum presbyterum dixit. Angelus Domini habens gladium scindet te medium. Item nota. Eum prudentem esse, qui uelox ingenio sit: quæ prudentia aliquando non est uirtus. Nam vilicus iniquitatis prudenter fecit, & filij huius seculi, prudentiores sunt filijs Dei. Deus uero elegit stulta, ut confundat sapientes. Rarum uero est, inuenire uirum fidelem & prudentem, qui cibos temporales, & spirituales nouerit dispensare. Malor enim elemosyna largienda est habenti filios quam non habenti: & fecundæ quam uiro. &c. [super omnia bona.] Idest, supra quinque ciuitates & decem, ut scilicet sint colar edes Christi, qui super omnia habet potestatem. Hic tamen non intelligas, quod aliquis seruus, habeat omnia bona. Sed quod cunctis seruis data sint omnia. Alius enim habet decem ciuitates. Alius quinque. [moram facit.] Malus semper somniat, Dominum suum tarde venturum. [stridor dentium.] Stridebunt, quia tormenta erunt æterna, & importabilia. Et stridebant illi dentes, qui maliciam gustauerunt.

Diuus Hilarius. Can. 26. & 27. fur Diabolus est, ad detrahenda nobis spolia peruiuigil, & domibus corporum nostrorum insidians. [fidelis & prudens.] Idest, curans commodum populi sibi commissi. [super omnia bona.] Idest, in gloria, qua nihil est maius. [diuidit eum.] Idest, a bonis temporalibus, quæ illi spondederat, quia commissam ei gentem, fame, siti, crade, vexauerit.

Euthymius. [vigilate.] Non solum uigilantiam præcepit, sed attentionem, & preces, iuxta Lucam, uigilate omni tempore precantes ut digni habeamini effugere omnia hæc. [qua hora non putatis, filius hominis uenturus est.] Quidam dicunt, quod quouis Christiano moriente Dominus cum sanctis angelis, adest, cum uitæ rationem anima reddat. [super omnia bona.] Hoc non est scrupulosius inquirendum. Nec enim omnia parabolica sunt anxie tractanda. [diuidit.] Idest, a sua dignitate, nec enim iam prælatuserit.

Pri. Tho. Bb 3 Vene.

Philip. 4.
Abacuc. 1.

Marci. 13.

Lucæ. 12.

Exod. 1.

Joan. 13.

Lucæ. 22.

1. Thess. 5.

Daniel. 13.

Lucæ. 16.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

1. Corin. 13.

Venerabilis Beda in cap. Lucae. n. [sur.] Fur domum perfodit, quia dum a sui custodia spiritus dormit, improvisa mors carnem nostram irruit, & animam ad supplicium trahit. Sed furi resistit, qui vigilat, id est, poenitet. [quisputat.] Non dicit impossibile esse inuenire: sed difficile, iuxta illud. Deutero. 32. Quis sapiens, & custodiet hanc. [tristitia mensuram.] Quia alta non debent omnibus exponi, ita Moses fulgentem faciem vulgo vellat. [super omnia bona.] Communes fideles id premium accipient, ut discumbant, illis Christo ministrante: sed praedicatores sunt super omnia bona, abundantius enim ceteris sanctis aeterna fructione replentur. Duplici enim honore digni sunt ex Apostolo, & qui erudiant multos, fulgebunt quasi stellae, ex sapientia. [moram facit.] Virum mali serui est, credere Dominum tardatum. Non tamen boni serui est, anxie expectabant, id enim Paulus reprehendit. Diligat igitur bonus seruus Domini aduentum: sed non nimis anxie. [diuidet.] Id est, nunquam fidelibus eum sociabit. Cum enim curam domesticorum non habuerit, fuit infideli deterior.

Diuus Thomas. [nescitis.] Cur Dominus hoc apostolis dixit, qui non erant ad iudicium usque victuri? Respon. quod id omnibus dixit Dominus Christus enim dupliciter venit ad nos, scilicet, in die iudicii & in fine mortis, & qualis inuenitur in morte, talis inuenitur in iudicio. Potest etiam exponi, de aduentu inuisibili Domini in animam, de quo dicitur. Si uenerit ad me non percipiam. Cum ergo hac ratione ad multos Dominus ueniat, eos vigilare iubet. Nam ipse stat ad ostium & pulsatur. [pater familias.] Domus hominis anima est, in qua homo quiescere debet. Huius domus Pater familias est ratio. Fur est, tentatio, quae non intrat per ostium legis, sed cupiditatis, hic fur de die venire non solet, ut cum homo in contemplatione est: sed de nocte, cum remissius agit. Ideo dictum est. Cum defecerit uirtus uestra, ne derelinquas me. [quisputat.] In omni opere bono duo sunt necessaria, finis, & media. Tunc uero fidelitas est, cum statuitur finis in solo Deo, & non in propria utilitate. Vt enim pastoribus, qui pascunt se. Tunc autem est prudentia, cum accommoda media huius fini deligit. Ser-

uus enim non sibi, sed Domino operatur. [quem constituit Dominus.] Nemo enim assumit sibi hunc honorem, nec muneribus, nec precibus, nisi vocatus tanquam Aaron. [super familiam.] Ergo inuigilet familiar, & non alijs temporalibus. Quid enim ad nos de his, quae foris sunt. [ut det illis cibum.] Doctrinae, Exempli, Temporalis subsidij. Quae tria significata sunt. Cum Dominus Petro ter dixit. Pafce, Pafce, Pafce. [in tempore.] Dixit enim Dominus. Multa habeo uobis dicere, sed non potestis portare modo. [super omnia bona.] Primo in Deo, qui est super omnia bona. Secundo, super omnia bona, id est, super omnia sanctorum premia. Nam praelatus qui fecerit & docuerit, magnus vocabitur, vel tertio qui unitus est Christo, qui habet omnia bona, habet etiam omnia bona. [moram facit.] Sancti praedilectio, hanc moram sentiunt, quia Dauid dicebat, Incolatus meus prolongatus: mali uero dicunt ex negligentia, in longam differuntur dies. Ea uero negligentia omnium malorum est causa.

Simon de Cassia, libr. 6. capit. 30. Mundi principes sunt crudeles, punitionis auidi: ita tractantes suos, ac si subditi ex illis penderent. At Dominus a quo omnia pendent, non uult castigare: sed praemoneat, ne nos imparatos dies ille inueniat: ideo dicit. Omni custodia custodi cor tuum. [seruus fidelis.] Qui, scilicet, bona naturae, & gratiae sibi commissa, dispensat, non dissipat. [super omnia bona.] Ita enim gaudebit, ac si omnibus esset praepositus & nulli subiectus: ita Ioseph, praepositus omnibus rebus Aegypti: ita iustus replebitur bonis & Plaltes dicit. Retribuet mihi Dominus secundum iustitiam meam, id est, sicut ego proximo mensus sum: ita triticum (qui Christus est) participabo. [moram facit.] Cur id dicit, quod nescis? Sed iniquus optat Dominum suum nunquam venire. [diuidet.] Id est, a beatitudine, quia se ipse diuisit a uirtute.

Hugo. [vigilate.] Valerius iudicij memoria, ut quibus se ipsum gubernet, dictum enim est. Recordare nouissima tua, & non peccabis, & sordes in pedibus eius, quia non est recordata finis sui, & quidem aues cauda se regunt. [vigilare nique.] Tria dormientem excitant. Virga, iuxta illud, virgam vigilantem ego video. Clamor, ut, clama ne cesses. Cura periculi, ut, uigilate ne intretis in temptationem. [state parati.] Primo, ad bellum,

1. Pet. 3. lum, equus enim paratur ad diem belli. Secundo, ad reddendam rationem de fide. Tertio, ad bene operandum. Ita Paulus admonet, ad omne opus bonum nos esse paratos. Quarto, ad recipiendum Christum, iuxta illud. Parate corda uestra Domino. Quinto, ad flagella. Ego enim in flagella mea paratus sum. [fidelis.] Fidelis est, qui diligit. Prudens qui intelligit. Fidelis, qui iura Domini sibi non vendicant (gloriam, scilicet, & vindictam.) Fidelis, qui bona Domini non dissipat, & qui castum animam diabolo non dat, & qui quod fecit ore, non destruit opere. [in tempore.] Arbor enim sancta, fructum suum dabit tempore suo. [super omnia.] Quia merito suo, habet auream, & merito subditorum aureolam. [exerperit percutere.] Vel falso uerbo, vel malo exemplo. Nota duo sunt vitia praelatorum, gula, & minorum oppressio.

Caletanus. [fiscit.] Nam si nesciat excusabitur: imo uero, quia nescit, & periculum adeo praesens est, uigilandum semper est. [quisputat.] Tractantur hic conditiones praelati. Prima, fidelis, ut uerax sit, ne fallat. Secunda, seruus, ne recalcitret, nec eleuetur. Tertia, prudens, ne fallatur. Quarta, quae constituit Dominus, ne sibi ipsi honorem assumat. Quinta, ut det illis cibum, non sibi. En officium praelati, dare cibum, non flagellum. [in tempore.] Id est, mane, meridiem, noctem. Nunquam ergo cesset praelatus praedicare, & cibare: opportune, & importune. [sic facientem.] Non solum uigilantem, id enim commune omnibus Christianis esse debet: sed fidelem, prudentem, & dantem triticum in tempore. [super omnia sua.] Non dicit super omnes suos, sed super omnes res suas. [diuidet eum.] Id est, separabit animam a corpore. [partem eius.] Pars mali praelati sunt supplicia aeterna: quae patitur cum hypocritis, quia talis ipse fuit.

Glossa interli. [pater familias.] Id est, spiritus. [sur.] Id est, Deus in morte. [perfodit domum.] Id est, corpus. [det illis cibum.] Pro eorum capacitate. [diuidet eum.] A consortio fidei. [partem eius.] Id est, sortem. [seruus.] Ex calore. [stridor.] Ex frigore.

Glossa ordina. [fidelis.] Non ad lucrum sed ex charitate pascens. [prudens.] In futuro sibi prouidens.

Lyranus. [fidelis seruus.] Ut praelatus fide liter dispense spiritualia: & princeps temporalia. Reliqui uero omnes bene uiuantur bonis suis. [super omnia bona.] Quia beatitudo est status omnium bonorum aggregatio.

ne perfectus ut Boetius ait. [cum hypocritis.] Boetius. Id est, separabit a beatitudine.

Drothmarus. [vigilate.] Id est, bene operamini. Nam bona opera uigilant pro uobis, etiam si vos dormiatis. [Nota tradidisse maiores.] Dominum in pascha ad iudicium venturum, paulo ante mediam noctem. Sicut angelus ille uenit percussurus Aegyptum, tunc enim cum medium silentium tenerent omnia Angelus ille uenit. Tradiderunt etiam diem illam futuram octauo calendae Aprilis, quo die mundus factus: Christus coepit: & mortuus est. Igitur eo die & mundus destruendus, unde statuebant, ut nullus ea nocte, ante medium noctis dormiret. At quia in consilio Nicano iustum est, ut expectare mus diem Domini, post equinoctium uernale, quo non contingit Pascha, nisi in decem & nouem annis: ideo ille uigilandi moraboliis est. In certior ergo nunc, dies illa iudicii est, quam olim. [non sineret perfodi.] Ille non finit perfodi, qui letus & gaudens egreditur e vita, corpore eius interim dormiente sicut Stephanus.

CAPV. T. XXV.

Tunc simile erit regnum.

Iu. Hieronymus. Quidam intelligunt hanc parabolam simpliciter, de his uirginibus quae mente & spiritu uirgines sunt: & de his, quae corpore uirgines, aut alia opera non habent, aut certe spiritu ante nupserunt. At alias sensus uidetur, sicut enim molentes, & laborantes in agro (de quibus supra) recte comprehendunt omnes homines: ita & uirgines uidentur omnes homines etiam ludaeos, & haereticos comprehendere. Qui omnes uocantur uirgines, quia do mens eorum idolatriae turbine non constripatur. Haec uero habent oleum, quae ueltra fidem operibus adornantur, qui uero non sumperunt oleum, ea sunt, quae fidem habent sine operibus. Potest & tertio intelligi, de quinque sensibus, quorum alij ad coelestia festinant: alij uero luce gratiae destituntur. [omnes dormitauerunt.] Id est, mortui sunt, quia sanctorum mors somnus est. [Ex Pri. Tho. Bb 4 dr

dormierunt. Quia in resurrectione excitantur. *[media nocte clamor.]* Secundum ludam Christum media nocte venturus est: sicut & angelus ille, qui seruauit eos, quorum superliminaria agni sanguine erant tincta, unde reor antiquum morem permansisse, ut in vigilia Palchæ, ante noctis dimidium, populus dimittere non liceat, expectantes aduentum Christi. Quo tempore transacto, securitate concepta, festa peragunt. *[ornauerunt lampades.]* Id est, sensus, in quibus oleum scientiæ recipiebant, ornant autem, ut opera habeat virtutum, quibus ante iudicem resurgant. *[lampades extinguuntur.]* Ergo signum est, lampades ex parte fuisse. Igitur, qui Christianus est, non sit contentus mediocribus, quæ cito, exoleant, & caumate exorto ardeant: sed perfectum lumen sequatur, quod æternum sit. *[non sufficit.]* Non dicunt de avaritia: sed de timore. Nulli enim tunc aliena opera profunt. Quisque pro se sollicitus erit. *[ad vendentes.]* Venditur hic oleum, & multo pretio emitur. Quod in elemosynis, cunctisque virtutibus, & consiliis intelligimus magistrorum. *[venit sponsus.]* Quia tunc non operandi tempus est. In inferno enim nulla est redemptio. Et in inferno, quis confitebitur tibi? *[Domine Domine.]* Iudicium fidei est: sed quid prodest voce innocare, quem operibus neget? *[nescitis vos.]* Nouit enim quæ sunt eius, & qui ignorat, ignorabitur, & sat poenæ illis est, quod à spū s. ignorentur. *[vigilate.]* Hoc sum dicitur omnia dicta.

Diuus Augustinus libr. 8. quæst. quæst. 59. decem virgines bonas & malos significat. Sed reliqua connectere, miræ est difficultatis. Dicuntur autem quinque quia continentur testamētis, aquæque sensum voluptatibus. Qui igitur continentiam hanc seruant, propter Deum, virgines sapientes sunt. Qui verò, ut gloria humana capiantur, stultæ, lampades, opera sunt. Porro, quia omnes hi veniunt, obuiam sponsio, intelligendum est, hos omnes esse Christianos. Qui enim Christiani non sunt, non exeunt obuiam sponso. Non sumere oleum, est non habere gaudium exultationis in corde, quia Deo placet: cum contra Apostolus iubet. Probet se ipsum homo, & sic in se ipso gloriam habebit. *[dormierunt.]* Id est, mortui sunt, tam ex bonis, quam ex malis. *[clamor factus.]* Quia in ictu oculi omnes resurgemus.

[lampades.] Id est, rationes reddendas operum suorum. Omnes enim stabunt ante tribunal Christi. *[date nobis.]* Id est, laudate opera nostra, apud Deum, quia extinguita est, laus humana, qua priora opera fidebantur. *[ne forte.]* Vnusquisque reddet pro se rationem. Nec alieno testimonio iuari apud Deum quis potest, & vix quisque sibi sufficit. Quis enim gloriabitur, mundum se habere cor? & Apostolus. Nec me ipsum iudico, ite potius ad adulatores vestros, qui vobis spe premij laudes vendebant, qui vos felices dicebant, & falsebant, vel lasas ait. *[dum autem irent.]* Id est, dum solita gaudia quaerunt: tunc venit sponsus, cui felicitas anima copulanda erat. *[clausa est ianua.]* Nullus enim locus iam est, precibus, aut operibus. Nota. Non dicit, quod emerint: sed quod exclusi sunt ab sposo, dicente, nescio vos, quia qui hominibus placent à Deo nesciuntur. *[vigilate quia nescitis.]* Id est, vigilate usque ad diem mortis. Paratus enim usque ad diem mortis: paratus etiam est ad diem iudicii, & quod dicit. Obuiam sponso & sponsæ, per sponsam intellige ecclesiam, ex virginibus coalitam. De quibus Apostolus. Respondi vos vniviro. Vos, id est, qui facitis vnam Ecclesiam, virginem, & castam. Cum ergo filij ad matrem occurrunt, sponsæ obuiam veniunt.

Idem de Verbis Domini Sermone. 23. Virgines hæc, omnes animæ sunt, quæ ab illicitis sensibus abstinent, (est enim corpus nostrum, quasi quinque ianuis sensuum diuisum.) Hæc lampades habent, quia opera habent, de quibus dicitur. Sic luceat lux vestra, id est, opera vestra. Hæc etiam virgines sunt, de quibus dicitur. Sint lumbi vestri præcincti. Vbi notatur virginitas. Et licet coniugati virgines non sint, est tamen in sua fide virginitas pudiciam exhibens coniugalem. Qua ratione tota Ecclesia virgo ab Apostolo dicta est. cum dixit virginem castam exhibere Christo. Si igitur virgines sunt, qui à malis abstinent, lampadesque habent operum bonorum, & tamen ex his quidam à sponso non admittuntur, quid dicent, qui à malis non abstinent. Sed iam si hæc virgines lampades habent, cur non admittuntur? Certè quia oleum non habent, id est, charitatem. Hæc enim omnibus alijs liquoribz, sicut oleum innat, dicente Paulo. Adhuc excellentiore viâ vobis demonstrat.

[exierunt obuiam.] Id est, expectauerunt aduentum iudicis, videlicet videntes omnia signa, iudicium præcedentia esse completa. Sed tardante sponso, omnes dormitauerunt, id est, mortui sunt. *[media nocte.]* Quando scilicet, non speratur. Nox enim ignoratio est. *[clamor factus.]* Hic clamor est noui. tuba, mortuos est sepulchris excitans. *[non sumperunt oleum.]* Id est, testimonium bonæ conscientie, testimonium enim ab hominibus quaerebant. *[date nobis.]* Quaerebant laudes solitas. *[ite potius.]* Irridentis est, sapientia enim dicit. Ego quoque in interitu vestro ridebo. *[ne forte non sufficit.]* Non de desperatione dictum est: sed de pia humilitate. Licet enim Paulus, nihil mali sibi conscius sit: non tamen in hoc iustificatus est. Quis enim gloriabitur, mundum se habere cor? Rectè David. Ne intres in iudicium cum seruo tuo. *[clausa est.]* Nunc tempus est misericordie, cum pulsanter aperitur: tunc iudicii, cum pulsanti dicitur. Nescio vos, id est, non approbo, sed reprobo.

Idem Epistola ad Honoratum cap. Trigesimo prim. Trigesimo Secun. Trigesimo Ter. Lampades sunt bona opera, maxime ad misericordiam pertinetia, & ipsa etiam quæ coram hominibus lucet, laudabilis conuersatio. *[in vasis suis.]* Id est, In cordibus suis, ubi sit participatio superni, acinimi boni, dicitur enim. Dedit illi iudicium in corde meo. *[clamor factus est.]* Id est, Tuba, quæ erit aliquod euidentissimum signum, ea vox archangeli dicitur, & vox Domini. *[lampades nostræ extinguuntur.]* Id est, Non sunt in Domino gloriati, neque dixerunt. In Domino gloriabitur anima mea, & apud te laus mea. Tunc igitur, non inueniunt in quo gloriarentur. *[irent emere.]* Adhuc enim in illis perseverat humana laudis appetitus. *[intrauerunt ad nuptias.]* Id est, Ad gaudium Domini sui. *[nescitis vos.]* Id est, Nescitis me.

Diuus Gregorius super. 1. Regum capit. 7. in illud, Obtulit Samuel agnum integrum. Dicit, offerre agnum integrum est ad æternam vitam, mentis integritatem præparare. Neque enim offert agnum integrum, qui continet corpore, non mente: imo verò, hic est virgo fatua, quæ lampadem parat, oleum non parans.

Idem. 1. Regum cap. 16. in illud, Erat David pulcher aspectu, decoraque facie, inquit. Aliæ virtutes corpus iustitiæ sunt:

huius corporis facies, charitas est: per quam, & non per corpus quisque cognoscitur. Vnde fatuas virgines sponso ne scit, quia licet virgines essent, faciem tamen charitatis non habebant.

Idem homilia duodecima in Euangelia admonet. Vt bona, quæ facimus, magna cautela faciamus ne laudis appetitu tur repente, intus à mercede euacuemur. *[si miles erit regnum.]* Id est, Ecclesia, de qua Math. 13. angeli colligent omnia scandala, de qua etiam dicitur. Qui non docuerit, mini-mus vocabitur in regno celorum. *[decem virginibus.]* Quis nostrum, in quinque sensibus subsistit. Et quia ecclesia, ex viris & feminis constat, decem virginibus similis est. *[quinque fatue.]* Mali enim bonis sunt in ecclesia permixti. *[oleum secum.]* Oleum nitor gloriæ est, vasa sunt corda: ubi quæ cogitamus ferimus. Qui igitur nitorem gloriæ intus quaerunt hi sumunt oleum secum, id est, testimonium conscientie. *[dormitauerunt.]* Id est, Languerunt. *[date nobis de oleo vestro.]* Id est, Testimonium vos ferte, de operibus nostris quæ vidistis: nos enim quasi nihil operati repellimur. *[forte non sufficit.]* Illo die, vix cuiusque sibi testimonium sufficit. *[dum irent emere.]* Id est, Dum testimonium operum suorum quaerunt iudex venit. *[sponsa venit.]* O si palatum esset, quod scire posset, quantæ dulcedinis est sponso venit: & quantæ amaritudinis, & clausa ianua quæ dulcedo intrare cum illo ad nuptias, qui terribilis adeo iudex adueniat: quæ amaritudo ab illa ianua excludi, quæ nunc cunctis est aperta per penitentiam: Nunc enim tempus est acceptabile. Quare nunc dum inuenire potest *[nescitis vos.]* Quia qui nunc tempus penitentiae perdidit, frustra tunc cum precibus venit, clausa ianua vocem exclusi audiri non sinit. Vocauit, inquit. Et tenuistis, ego quoque in interitu vestro ridebo. Certè Christi. Sauris ille, nobilis diues, sed malus, cum mortuus esset proximus tetros spiritus vidit, clamat accurret familia: accedit Maximus eius filius monachus: precatur Pater monachum, ut in suam se fidem reciperet: vrgetur à demonibus: clamat ille, inducias vlque mane, inter has voces expirat. Vigilate igitur.

Diuus Chrysostomus ista parabola, & sequentes, eodem spectant, ut scilicet, elemosynas demus, & cum non sit possibile aliter saluari, proximorum, Pri. Tho. Sb 5 vtili-

Math. 10

Luc. 16

utilitati studeamus. Et cum de omni utilitate parabola loquantur: hæc verò de elemosynâ tradit utilitate, virgines enim fatuæ elemosynas dederunt, sed quia non accumulare dederunt, ideo torquentur. Corrigitur parabola de virginibus texuit. Sanè sublimis res cunctis habetur virginitas: adeo ut prioris seculi viri eam colere non potuerint, & in nouo testam. adeo excellit, ut non lubeatur virtus hæc, sed voluntati fidelium committatur. Ne quis igitur re hac tanta peracta, quasi nullo indigens in alijs negligentior esset: ideo nunc ostendit, quòd etiam si virgo sis si carnis elemosynâ fructibus, cum fornicatorebus eiicieris. Sanè acrior pugna cum libidine, quam cum pecunia est. Rectè igitur fatuas virgines dicit, quæ difficilior hoste superato, faciliora perdiderunt. Lampades igitur nominat donum virginitatis, & mundiciam sanctitatis. Oleum verò patrociniū indigentium. [*moram faciente sponse.*] Ergo inter Apostolos & diem iudicii magna mora est, & mortem quandam somnum esse indicat. [*medianocte.*] Tum quia dormiunt, tum quia de nocte sit clamor, clamor vero dicit, ecce sponsus venit. [*fatua dixerunt.*] Rursus fatuas vocat, quia nihil stultius, quam hic pecuniam colligere, illuc vero nudos proficisci: ubi maxime misericordia nobis opus est. [*date nobis.*] Licet prudentes virgines misericordiam fulserint, licet fatuæ non totum oleum petant: at illæ ad rem impossibilem has mittunt, ut docerent nihil nobis tunc prodesse posse: si nostra hic perdidimus. Id ostendit Abraham dicens. Magnum chaos firmatum est. [*ite ad vendentes.*] Qui sunt hi vendentes: sunt pauperes, qui in hac solum vita inveniuntur. Hi ergo hic quærendi sunt. Vides quam magnas ab inopibus merces emamus. Si igitur hos tollas, magnam nostræ salutis spem eueris. Noli igitur indelijs & luxurijs impendere, cum illo tempore multum sit tibi olei, necessarium. [*dum autem veni.*] Igitur post sudores illos, & post trophæa, quæ virgines, de naturæ rabie tulerunt: post hæc surgunt cum dedecore, lampadibus extinctis tenebrosæ. Quid igitur ex virginitate lucratae sunt, quæ nec sponsum videre meruerunt. [*nescio vos.*] Ipsa gehena est verbum hoc grauius. [*vigilate igitur.*] Vbi sunt, qui viuentes nihil tribuunt, dicentes: secum morientur, om-

nia pauperibus largituros? Cum multos tamen mors repente rapuerit. Et Nota quod Christos maxime afficitur virginitati elemosynas tribuenti. Et ideo sponsam nominauit, cum tamen parabola se quens non sponsam dicit, sed regnum vocat.

Origenes homilia. 31. Virgines dicuntur, qui verbo Dei crediderunt, quod tanta est puritatis, ut animas quæ recipiunt castificet. Sunt verò quinque prudentes, nec enim potest quis prudens esse, cum vna aut Quatuor virtutibus. Omnes adesse oportet. Omnes igitur sensus hominis (idest, interiores) aut sint prudentes, necesse est, aut fatui. Hi verò sensus accipiunt lampades suas, idest, organa sua naturalia, siue benè, siue malè eis uti volent, has lampades recipiunt cum credunt verbo Dei, & exeunt ab erroribus Idolorum, & seculi. Illæ vero virgines prudentes sunt, quæ tantum doctrinæ à doctoribus (qui eam vendunt) recipiunt, quantum sufficere possit, vique ad sponsi aduentum. Ex verò fatuæ quæ non tantum moralis doctrinæ (quæ oleum luminis fidei dicitur, quantum necesse est recipiunt. [*dormierunt.*] Id est, Remissius egerunt. [*medianocte.*] Id est, in alitudine remissionis. [*clamor factus est.*] Ab angelis, ut existimo, suggerentibus animæ negligenti, ut quia sponsus venit, exeat obuiam ei. Hunc clamores omnes virgines audiunt, surgunt etiam, sed non adornant omnes æque lampades suas. [*date nobis de oleo.*] Non est igitur omnium dare oleum, & vendere: siquidem prudentes virgines, licet habent oleum, non dant tamen: sed remittunt potius ad eos qui in ecclesia oleum vendunt. Pretium verò est, amor discendi, studium & diligentia eorum qui addiscunt. [*date nobis.*] Licet fatuæ, benè tamen intelligebant, cum accensis lampadibus obuiandum esse Christo. [*ite potius.*] Quasi dicat congregauimus nobis oleum doctrinæ tantum, quantum vitæ nostræ sat esse posset: non tamen quantum ad docendum alios esset. Ite igitur ad doctores. [*dum tunc emere.*] Ita fit. Plurimæque negligentes dum viuunt addiscere, cum pulsantur à morte discere cupientes à morte rapiuntur. [*vigilate igitur.*] Ornantes lampades vellat, idest,

Math. 25

Exod. 23

Genes. 2

idest, sensus vestros. Oculos ut videant: quæ recta sunt, non verò videant iniquitatem. Aures ut audiant, Iesum dicentem Ephraïm, & sic de reliquis sensibus.

Diuus Hylarius can. 27. [*decem Virgines.*] Omnes fideles & infideles comprehenduntur, quorum alij dextri erunt iudicii: alij vero sinistri. Sicut Moses tabulas decalogi habuit, alteram dextrâ, sinistram alteram. [*sponsus.*] Tuba excitante itur Christo obuiam, ut sint iam duo in carne vna, in gloriam enim spiritualem humilitas carnis excedet, & quidem primo vitæ progressu ad gloriam resurrectionis præparamur. Lampades sunt animæ, baptismi sacramento splendentes. Oleum verò est boni operis fructus. Vasa, corpora nostra: intra quorum viscera Thesaurus bonæ conscientie recondendus est. Vendentes sunt, qui misericordia fidelium indigent, indigentia suæ ex fatietate boni operis nostri conscientiam ementes. Nuptiæ sunt ad immortalitatem assumptio. Mora sponsi, penitentia tempus. Somnus est in tempore penitentia moris temporaria. Clamor est vox Domini in resurrectione excitantis. Lampadam assumptio. Animarum ad corpus reditus fatuæ illæ animæ quæ in aduentu sponsi non se præparauerunt, quæ videlicet in nullam resurrectionis spem se extendunt. [*ne forte non suffi.*] Quia unicuique, lampadi suæ oleum emere est necesse. Hortantur tamen, ut vel serio fatuæ præceptis Dei obsequantur. [*intrauerunt cum eo ad nuptia.*] Id est, In celestem gloriam sub ipso dominicæ claritatis aduentu.

Euthymius. [*regnum colorum.*] Suo more vocat, ea quæ tunc circa regnum eternum contingunt. [*virginibus.*] Idest, seruantibus virginitatem. [*fatua sapientibus.*] Et hoc stultitiæ fuit, sperasse ibi oleum accepturas, quod ab alijs possideretur. [*ne forte.*] Ibi etiam sapientes sunt misericordes: sunt tamen etiam caute, quia nulli ibi aliena virtus prodest. [*enitibus illis.*] Id est, tentantibus ire. At vanus erit tunc ad virtutem conatus. [*nescio vos.*] Immisericors enim misericordiam nescit. At ex hoc loco videtur, prius assumptos sanctos ad nuptias, quam mali descendant ad inferos cuius contrarium supra dictum est, sed responsio, hoc loco non tradi rerum ordinem: sed id solum quod virginitas sine elemosyna nihil sit. Quodque damnatorum preces nihil impetrent, ordo rerum

supra traditus est.

Diuus Thomas. [*decem Virg.*] Sunt decem quia sub denario numero vniuersitas continetur, quia semper decem, non est alius numerus distinctus, vel sunt, decem quia obstringuntur seruare decalogum: cui etiam homines ferè resistunt. [*virgines sunt.*] Quia si hi damnantur, quanto potius, & alij, vel virgines, qui abstinent ab illecebris sensuum. [*lampades.*] Sunt, vel animæ, vel bona opera. [*exierunt obuiam.*] Idest, seruierunt Christo desponsato cum carne nostra, vel desponsato cum ecclesia. [*acceptis lampas.*] Omnes enim volunt lampades accensas habere, sed non omnes lumant oleum. Oleum, primo sunt opera bona, quibus nutritur fides: quia repellentes bonam conscientiam, circa fidem naufragauerunt, & prouerb. 21. oleum in habitaculo iusti: & imprudens homo dissipabit illud, Secundo per oleum significatur misericordia, ut dicitur quod Samaritanus infudit vinum & oleum: at iudicum sine misericordia fiet ei, qui non fecit misericordiam, Tertio oleum est lætitiæ bonæ conscientia: vixit enim re Deus oleo lætitiæ, Quarto oleum est doctrina. In corde meo, inquit, abscondi eloquia tua. [*dormierunt.*] Quia cum quis expectatur, maxime de nocte, facile dormiunt expectantes. [*dormitauerunt.*] Intelligi potest, quod vixerunt vita longiori. [*clamor factus est.*] Iuxta omnes doctores intelligitur de voce Christi, excitantis ad resurrectionem, sed iuxta Origenem intelligitur de clamore, per prædicatores dum viuimus. Iuxta. 40. Exalta in fortitudine vocem tuam: Ad quam vocem surgunt negligentes, & ornant lampades. At per priorem sensum, licet non sit tempus tunc ad præparandum, illa tamen præparatio. Et dinumeratio operum factorum præparatio dicitur. [*datensibus.*] Sue currite defectui nostro ex abundantia vestra. [*ne forte.*] Iustus enim vix saluatur, peccator igitur, ubi parebit, & passionibus huius seculi non sunt condignæ ad futuram gloriam, & omnes iustitiæ nostræ, ut pannus menstruæ. [*ite potius.*] Debueratis abisse ad vendentes. Est igitur irrisio & in properium. [*dum tunc emere.*] Idest, Dum anguntur, quomodo reddant Deo vitæ rationem venit sponsus. [*clausa est ianua.*] Nunc enim ostium in cælo apertum est. Apocal. 4. & psalm.

1. Tim. 5

Luc. 10

Sapient. 6

Psalm. 44

Psalm. 118

psalm. 23. attolite portas principes. [Domine Domine.] Repetunt ex angustia Spiritus. [nescitis vos.] Nouit enim Dominus, qui sunt eius.

Simon Calsien. libro. 6. capit. 28. Non est hæc parabola ita gesta, sed sic est à Domino, ad nostram cautelam ficta. [virginibus.] Humana enim natura, virgo à conditore fuit facta, sicque in omnibus, qui nascuntur, seruatur. Nec enim corruptus parens prolem in hoc gignit corruptam, & ipse Dominus incarnatus ex virgine nascitur, & virgo permansit. Et hic, soli ij dicuntur virgines, qui fidem susceperunt. Porro vocatur regnum coelorum hæc ecclesia militans, quia coelestis est, qui condidit: quia ad coelum eam præordinauit, coelestibus virtutibus instruxit, & doctrinis. Quia omnia terrena despiciere docuit, & quia ita exaltatur à lege veteri, sicut coelum à terra. Dicuntur decem quia omnibus decalogus præfigitur, Et præcipitur. Quinque fatuæ, quia à delectatione quinque sensuum decipiuntur, quinque prudentes, quia ab illis abstinere. Quid verò stultitius, quam à sensuum illecebra, cum tanto nostro damno deuinci & pessundari [non sumpserunt oleum.] Id est, Non considerauerunt Dei beneficia quibus illuminari, & accendi debuerant. [prudentes sumpserunt oleum in vasis cum lampadibus.] Id est, Cum luminibus, alioqui esset idem, ac si diceret, sumpserunt oleum in vasis, cum vasis. Et Exod. 19. dicitur de lampadibus, id est, de luminibus, & Ezechiel. 1. aspectus lampadum, id est, luminotarum flammarum. Oleum igitur est, consideratio diuinorum beneficiorum, quæ accepimus. Lumen vero, siue lampas, est pia intelligentia. Et similiter amor eius, qui tam largus benefecit. [moram faciente sponso.] Moratur expectans ad penitentiam, daturus tamen mortem. [media nocte.] Id est, in profunda rerum ignorance: ignoratur enim Dies ille. [fatuæ.] Merito fatuæ, quæ futura non præuiderunt: & dum tempus est, non opportuna parauere. [Date nobis.] Id est, luuate precibus vestris. [nescitis.] Non sufficiunt nostra merita vobis, & nobis. Sola enim merita Christi alijs sufficiunt, ex quibus sufficientia nostra est. [Ite ad vendentes.] Considerate. An precibus habere possitis quæ pretio non potestis. [clausa est ianua.] Id est, Immutabilis est iudicis sententia. [vigilate.] Pius est iudex,

nollet habere, quem puniret.

Hugo. [clamor factus est sponso.] Exit obuiam. In aerem, quia iusti in aera rapiuntur, modo necesse est exire de mundo & de peccato. Tunc de sepulchris. [date nobis.] Quia vestra iustitia facit est vos iustificare, & nos excusare. [intrauerunt ad nuptias.] Apocaly. 19. Venerunt nuptiæ agni, & vxor eius præparauit se: & datum est ei, ut cooperiat se byssino splendenti, & candido. [Domine Domine.] Tertium, Domine, de est, quod dici non potest (secundum Apostolum nisi in spiritu sancto).

Caietanus. [regnum coelorum.] Quod hic inchoatur, tunc consummabitur. [virginibus.] Habentibus fidem integram. [lampades suas.] Studia exteriorum operum, id iunij, elemosynæ, audiendo sacra, &c. [exierunt obuiam.] Id est, habuerunt conatū eundi in coelum. Igitur non est sermo de malis Christianis: sed de his quæ habent accensas lampades, id est, quæ continuum studium eundi in coelum, actibus externis profitentur habere, & primo, non dicitur, obuiam exierunt iudici, sed sponso: tanquam qui profitentur se ire, ut amice & honorifice à sponso Christo recipiantur. [quinque prudentes.] Terribilis sententia, quod sola media pars eorum, quorum lucent opera exterius sit prudentia & saluetur. [quinque fatuæ.] Ut quæ non curauerint media necessaria ad finem. [non sumpserunt oleum.] Susceperunt sanè oleum in lampadibus. Et putantes id sufficere, non prouiderunt aliud oleum in lechyto. Oleum verò secum deferre, est sentire id quod quisque agit, propter Deum agere: testimonium reddente Spiritu sancto, quod filius Dei sit. Itaque sentiunt pij, intus se Dei amore agi, hoc est oleum intus. At fatuæ, num curant illud opus facere, sed id quod exterius lucet: [dormitauerunt.] Ergo non sponte dormierant: Sed interpreti somnus, quo significatur, etiam pio in multas negligentias & passionis, etiam nolentes, ex humana infirmitate incidere, & nihilominus non sunt hæc peccata mortalia, quæ faciunt eos, non expectantes. Minimum: sed sunt venialia, quæ expectantibus accidunt. [media nocte.] Quando minus putatur. [clamor factus est.] Ad iudicium vniuersale vocans, aut ægrotudo ad mortē. [sponsus.] Venit ad iudicium vniuersale aut particulare. [surrexerunt.] A somno negligentia. [ornauerunt.] Id est, Disposuerunt

runt opera sua, presentanda sponso, ut metitoria. [date nobis.] Id est, An non ego ieiunauit, sicut alij: confessus fuit quotiens: inter fui sacris: & vixi, sicut ceteri pij. Decur igitur nobis de oleo vestro, id est, lanctorum. Testamini ergo o sancti, quod sancti sumus, sicut & vos. At illi nemo, inquit, est, qui de alio testari possit: imo de se vix testabitur [ite postus.] Consilium dant sancti ijs, qui sunt in vitæ extremo, ut ad penitentiam recurrant, id est, ad sacerdotes, &c, qui velut vendunt absolutionem pretio veræ penitentia. [dum autem irent.] Potius fuit velleitas, quam vera voluntas. [ecce sponsus venit.] Hinc patet, sermonem esse de aduentu sponso, in morte singulorum, & non de iudicio finali, cum tempus penitendi, nec emendi absolutionem reliquum est. [clausa est ianua.] Qui sit, ut existentibus virginibus adhuc in seculo claudatur ianua, nec audiantur orantes: at virgines illæ fatuæ non verè penituerunt, non ex charitate rogauerunt. Negatur igitur eis venia sicut Etia hebræ. 12. Quo fit, ut penitentia vsque ad mortem dilata, non sit secuta: imo nec vera esse penitentia describitur, nec tamen diffidendum est confessori: memoriam, quod latro in cruce penitentiam inuenit. Clausa igitur ianua, cum penitentia vera non est, veniunt virgines cum adhuc in vita sint, & veniunt cum oleo solo in lampadibus, non secum, id est, cum operibus quæ coram hominibus lucent, coram Deo extinguuntur. [Domine Domine.] Adorant sanè, sed sine interno, Spiritu sancti, oleo. [vigilate igitur.] Stote semper parati, virgines enim non sunt admissæ, quia hora aduentus Christi non erant parati.

Glossa interline. [regnum coelorum.] Id est, Ecclesia permixta omnibus, tam religiose, quam superstitiose continentibus. [lampades.] Opera quæ secundum continentiam fiunt. [obuiam sponso.] Id est, concordauerunt Christo & ecclesie. [oleum.] Letitia est mentis eorum qui Deo placere contendunt. [media nocte.] Securis omnibus, & insperato. [ornauerunt.] Numerauerunt opera, pro quibus premium expectant. [fatuæ quinque d.] Sua fiducia deceptæ. [datens.] Dicite quæ vidistis à nobis fieri.

Lyranus. [decem vrg.] Contemplatiui hæc parabola designantur, perdenarium eorum vniuersitas, per virginitatem, quæ excelsa virtus castitatis est designatur celsi status, contemplatiuorum. Lampades sunt

bona opera contemplatiuorum. [exierunt.] Horum enim vita contemplatiua ordinanda est. Prudentes sunt, qui sua opera eo dirigunt, ut Deum glorificent: se perficiant: proximis proficiant. Fatui, qui hæc ad gloriam humanam vel quæstum detorquent. Oleum gaudium est spirituale, iuxta illud gaudete in Domino semper, quo gaudio nutritur, & fouetur charitas. Qui enim delectatur in opere, melius operatur. Moriuntur interim fatui & prudentes at in die iudicii excitati ornant lampades, id est, requirunt sua, quæ fecerunt opera. [nescitis.] Exprobatio est, præterita fatuitatis. [dum irent.] Notatur remorsus propriæ conscientia. [nouissis.] Id est, Nimis tarde, cum non est ad gloriam accessus. [Domine.] Igitur Christiani erant isti fatui.

Diui Augustini sententia est. 1. quæstio. 1. cap. quod quidam. Idem est sacramentum corporis Christi: sed diuersi effectus in pio, & in impio. Eadem Christianorum fides, sed in malis mortua est eadem est virginitas fatuorum, & prudentium: sed diuersa intentio: in his & in illis. Sic etiam est res sonans, aut Cymbalum tinens martyrium, vel elemosyna, quam nescit charitas.

Diuis Hieronymus. 22. quæstio. 5. cap. 51. Paulus. Timeamus, inquit, illam prophetiam Amos. 8. virgines bonæ deficient, si bonæ sunt igitur & virgines malæ, scilicet, quæ virgines carne sunt, non spiritu. At quæ verè virgines sunt, si in alijs culpis maculantur, sua virginitate non saluantur. Jam quid fiet illis, qui corpora sua prostituunt? Innocentius 3. de sacra vnctione. ca. vnico, vult oleum quod sumpserunt prudentes esse nitorem conscientia.

Sicut enim homo.

Diuis Hieronymus Homo iste, haud dubium quin Christus sit, qui ad patrem post resurrectionem ascendens vocatis Apostolis doctrinam euangel. tradidit, non pro paritate alteri plus, alteri minus tribuens, sed pro accipientium viribus quomodo Apostolus lac in porum dedisse videtur. Denique simili gaudio excipit eum qui ex quinque fecerat decem sicut eum qui ex duobus quatuor non considerans lucrum magni

magnitudinem, sed studij voluntatem. In quinque igitur. 2. vno, vel diuersas gratias intelligamus, vel in quinque omnes sensus examinatos: in duobus intelligentiam & opera: in vno rationem, qua a bestijs separamur. [Lucratus est alia. 5.] Acceptis terrenis sensibus celestium notitiam sibi duplicauit ex creaturis intelligens creatorem, ex temporalibus eterna. [Lucratus est alia duo.] Et iste, quicquid in lege didicerat in euangelio duplicauit: siue scientiam & opera presentis vite, futuræ beatitudinis typo intellexit. [abscondit pecuniam domini sui.] Nequā seruus, seculi voluptate Dei præcepta neglexit & polluit. In alio euangelio habetur. Ligauit in sudario, id est doctrinam euangelij molliter, viuendo enervauit. [post multum tempus.] Quod est ab ascensione ad iudicium: [posuit rationem cum seruis.] Si eum Apostolus ponitur ratio, quid cum nobis? [intra in gaudium.] Omnia quæ in presenti habemus, licet magna videantur, comparatione tamen futurorum exigua sunt. Intra igitur, & accipe, quod nec oculus vidit, nec auris, &c. Quid autem maius fidei seruo, quam esse cum Domino & eius gaudium videre? [homo durus est.] Ad excusandas excus. in pec. non sat huic fuit pigritia, nisi & superbiam cumulare, debuerat confiteri & orare patrem familiam. At id in nimis facit, sed calumniatur, & prudenter se facere contendit, ne dum lucrum quærit, pecuniam perdat. [seruus male.] Excusatio hæc culpa tua est, malus dicitur, quia calumniatur Domino, piger, quia non dederat ad usuram. [daret pecuniam.] Id est, vel argentum, vel nummum. Porro eloquia Psalm. 11. Domini dicuntur argentum igne exami. hoc argentum debet dari alijs doctoribus sicut Apostoli fecerunt, per singulas prouincias episcopos ordinantes: vel credentibus, qui possunt pecuniam duplicare, vt quod sermone didicerunt, opere faciant. [date ei qui habet decem.] Licet enim æquali gaudio recipiatur, qui decem & qui quinque at magis debetur ei qui plus laborauit, dicitur enim. Duplici honore digni sunt, qui benè præstant. [meris ubi non seminasti.] Igitur & gentiliū & Philosophorum bonam vitam recepit Dominus, quorū qui legē non acceperunt comparatione dānatur, qui male in lege vixerunt. [omni habenti dabitur.] Si quis pollet naturali ingenij acumine, sed eo negligenter operatur, perdit quod habet: & ad alium, qui licet tardus sit natura, in-

dustria verò est diligens, transire videtur. Vel si quis habet fidem & bonam voluntatem: si in opere, vt homo, minus habuerit, dabitur ei, a bono iudice. Qui autem fidem non habuerit, etiam ceteras virtutes, quas videbatur habere, perdet, & eleganter dicit, quod videbatur habere, quicquid enim sine Christi fide est, non ei debet imputari, qui eo male vtitur: sed Deo qui malo sermo nature bonum tribuit. [eijcite in tenebras.] Deus lumen est, qui ab eo foras mittitur, lumine vero caret.

Diuus Augustinus homilia vigesima quinta in Ioannem tractans illud. Qui venit ad me non eijciam foras. Quale, inquit, illud est, vnde non exiit foras, magnum penetrat, & dulce secretum. O secretum sine tadio, siue amaritudine malorum cogitationum. Nonne illud secretum est, quo ille intrare iubetur cui dicitur. Intra in gaudium. D. t. ex eo anima foras exiit, quia superba est, Christus venit humiliter: ideo qui humiliter ad eum non venerit, eijciatur foras. Quid igitur est introire. Est esse sub tegmine alarum Dei. Quid est illud Intro. Inebriabuntur ab ubertate domus tuæ, & torrente voluntatis tuæ potabis eos: quia apud te est, fons vite, non foris est, sed intus. Præterde igitur misericordiam scienti-

Diuus Ambrosius in capitulo decimo nono Lucæ. [mna tua decem mnas acquisiuit.] Non est mediocris hæc mna, propter quam inueniendam euerit mulier domum lumen accendit, gratulatur inueniam. Lucas vero posuit decem mnas, & quinque: quia quinque sunt corporis sensus, & ille habet decem duplicia, id est, mistica legis, & moralia probitatis. Mattheus posuit quinque talenta, & duo quinque vt sint moralia in duobus: vtrumque misticum atque morale: s. vero, qui mna abscondit in terra, est qui rationem ad imaginem Dei factam in carnis voluptatem, quasi in foueam detrahit. Porro sicut diues non elargiens quæ habet: ita & doctus non docens quæ scit, non mediocris culpa reus est.

Idem sermone. 80. dolebat sanctus Ambrosius, quia populos non eum libenter audiebat: ideo proponebat scripturam non prædicare, memor verbi Domini. Habenti dabitur. Et ideo ei qui castus est, & qui libenter de castitate audit, prædicandum est, de castitatis premio, vt promptior fiat. Habenti em dabitur. Porro qui auarus est, & nihil hæc

Matth. 10

Psalm. 51

Genes. 9

curat

curat, qui impudicus est: cui hæc omnia videtur stultitia & huic quorsum prædicabimus: id etiam prædicationis quod sibi debet videtur, auferatur. Imò auferatur id quod suum est prius, id est, auaritia nummus congestus: impudico voluptas, & concubina. Verborum, inquit, ne conueniant vobis illud. Cantamus regni celestis gaudia, & non salustis gaudendo, lamentantibus vobis triste iudicium, & per planxistis, certe exultauit coram aeterna. Dauid. Exultauit prægnans Maria, & Ioannes in utero matris clausus, cum Christum venire sensit.

Diuus Gregorius homilia sexta in euangelio. Ne pro dicat proximum meum ad monitionem non sufficio, non sum idoneus docere, quantum potes exhibere, ne male seruatum talentum cogaris in tormentis pendere. Neque enim qui non erogauit talentum, acceperat plusquam vnum talentum. Et in tabernaculo Doihini non solum fuerunt phialæ, id est, exuberantes doctrinæ, sed etiam & cithari, id est, parua & angusta scientia. Si igitur per phialam potius fratrem non potes: certe per citharam id facito. Nemo in celum nisi cum socio ire contendat, nam dictum est. Qui audit, dicat, veni si audisti Deum in corde tuo, dic etiam proximo tuo, vt veniat.

Idem homilia. 9. Qui se a Deo plus accepisse sentit, & humilior sit, & ad seruendum promptior: quanto de reddenda ratione, se videt esse obligatorem. [homo peregrinatus proficiscens.] Est Christus in carne, quæ quando in celum subuecta est, verè tem peregrinam celo Christus induxit. Christi ergo caro cum terra esset, peregrinata in celum est. [5. talenta.] Id est, 5. sensus. Alij duo, id est, intellectus & operatio. Dum igitur homines etiam rudes (si pij sunt) alios admonent, vt carnales sensuum deserant voluptates, ij certe ex 5. faciunt. 10. Rursum qui per intellectum mira intelligunt, & per operationem, mira operantur, ij duo duplicant, si alios quæ nouerunt & operantur doceant, is vero talentum defodit in terram, qui intellectum suum nunquam a terrenis rebus leuauit. [intra in gaudium.] Tunc intrabit quando ita gaudebit interior de munere, vt non sit iam quod exterius doleat de corruptione. Porro inutilis seruus durum dicit Dominum suum, & timuisse ne perderet talentum, cum id solum timere debuisset, ne non ad usuram collocaret, sunt igitur multi tales in ecclesia, qui aggredi melio-

Matth. 11

2. Reg. 6

Luc. 1

Num. 4.

Apo. 11

ra metunt, non metuentes in suo torpore iacere. Talis fuit Petrus dicens. Exi a me Domine quia peccator sum, imò ideo tene, quia peccator es. Respondet Dominus seruo. Si durus sum, vt exigam quod dedi, certe durior esse debui, exiges quod ad usuras dedi. Damnatur igitur prædicator non docens: imò etiam & auditor: qui ex auditis, alia non intelligit, vt usuram faciat. [habenti dabitur.] Qui charitatem habet, etiam alia dona percipit, qui caret, etiam amittit accepta. Sciendum verò quod nullus ab acceptis talenti ratione securus est. Nullus est qui verè dicat. Talentum non accepi, aut enim diues es, aut artem habes, aut familiaritatem cum diuite, horum tibi reddenda ratio est.

Diuus Chrysostomus homilia. 79. Cum in parabola de virginibus specialis mentio de necessitate elemosynæ facta sit: in hac generaliter sermo fit contra eos, qui nec pecunia, nec verbo, nec autoritate, nec alio quouis modo proximis conferunt, & hæc parabola dicit. Simile est regnum: prior verò parabola dixit. Simile est sponso, vt scias quantum afficiatur Dominus virginibus misericordibus. Et nota non esse hanc parabolam eandem cum parabola Lucæ. [peregrinatus proficiscens.] Vt longanimitatem Domini agnoscas: quanuis & resurrectio hoc loco significari videtur. [ecce alia duo.] Hic ostendit se a Domino occasionem operandi accepisse, & ideo ei gratiam habere: & totum ipsi reputare. [intra in gaudium.] Vniuersam beatitudinem significat. [oportebat te commisisse argentum meum nummularijs.] Quos videlicet rogare debueras, vt tuto argentum & sine periculo tractarent. Dices. Non obtemperant nummularijs. At Dominus: nihil hoc ad te pertinet. Quid hæc re mitius, ac si diceret, tuum erat committere, meum exigere. Te oportebat, quod facilius erat facere, vt opera mea haberent splendorem, mihi vero difficiliora relinquere. [habenti dabitur.] Qui doctrinæ gratiam ad utilitatem aliorum accepit, sic non videtur eam perdit: qui vero stolidè acceptis vtitur, maiorem acquireret gratiam. [ibi erit fletus.] Igitur non soli male factores raptores cruciantur verum & qui bona facere negligunt. Accipiamus igitur in uasis oleum, Amplificemus talentum. Talentum hic accipimus, id quod quouis facere potest, vt alijs auxilio sit, non es tu vidua illa pauperior non es Petro rustior. Igitur, lingua, mens,

Luc. 1.

mens, manus, talenta sunt, quibus alijs com-
modare possis.

Orig. hom. 33. Cur dicitur Dominus pere-
grinari, cum alias dicat: Ego vobiscum sum,
vsque ad conf. & alibi. Vbi fuerint duo co-
gregati in nom. m. i. b. i. sum: & Baptista. In me-
dio vestrum stetit quoniam. v. m. & Paulus con-
gregatis vobis, & meo spiritu, cu virtute Do-
mini Iesu. Quomodo igitur absens est si vir-
tus eius nobiscum est? Solui potest pere-
grinari vt homo praefens est secundum di-
uinitatem, vel. 2. soluitur. Dum ambulamus
per fidem peregrinamur a Domino, Et ipse
a nobis. At cum in nobis est Christus for-
matus, tunc ambulamus per speciem, neque
ipse est a nobis peregrinus. Hic igitur pere-
grinus dedit eloquia seruis suis, vni quidem
multum: vt nimis intelligeret. Alij multo mi-
nus: vt nec dimidium, prioris respectu, in-
telligeret. Alij vnum nec propterea quia vnum
contemptibile est si quidem talis Domini est.
At ille prior est, qui apud Paulum dicitur,
exeritatos habere sensus cordis. Et nota, Nemo
multiplicat plusquam ad duplum, quia vide-
licet, quod quisque scit, id docet, & id multi-
plicat. Nemo enim docet, nisi quae scit. Et id
quod in alio docendo reponit, suum facit. Qui
vero duo talenta accipit, is est, qui sensum li-
terae nouit. Et aliquid ultra. Is qui vnum is
est, qui sensum literae suum habet, & istimo-
rem quidem Dei, habet, prae timore enim ab-
scondit pecuniam. Porro damnatur, quia non
fructificat inter eos, quos docere posset, iux-
ta illud. Vae mihi est, si non euangelizauero.

Heb. 5.

1. Cor. 9.

Luc. 9.

Deutero 6.

Nemo igitur mittens manum ad aratrum re-
trovertatur. [accidens qui quinq.] Fiducia
fecit cu primo accedere. Et accessus est exitus
ex hac vita. [enge.] Eodem modo recipitur
qui. 4. Et qui. 10. fecit, querit enim Dominus
vt quicquid habuerit homo, siue magnu fue-
rit siue exiguum, ex eo toto operetur. Dili-
ge ex toto corde, siue tibi Deus magnum cor
dederit, siue paruum. Dilige, ex tota virtute,
magna aut exigua tibi data. [scilicet quod ho-
mo austerus.] Sunt igitur aliqui ex timenti-
bus Deum, qui sentiunt de Deo, vt de duro,
& implacabilis: & ideo non fiducialiter a-
gunt. [mette quod non sentit.] Quia reuera ius-
tus est, qui videtur seminare in spiritu, ex
quo Deus meretur, & iustus est, qui spargit &
dat pauperibus, haec quae dedit iustus colli-
git Deus. Et reuera Deus austerus est aliqui-
bus iuxta Paulum. Vide Dei bonitatem, &
seueritatem in eos qui ceciderunt, seuerita-

tem. Bonus est igitur, his qui conuertuntur
Austerus, negligentibus, & credentibus sa-
elle si credamus, licet peccemus. [nummuli
v. m.] Id est auditio sibi, quia auditu tenent, &
omnia probant, vt quod bonum est tenent
ijs igitur auditoribus praedicandum, & com-
mittendum verbum Dei est, qui alios addu-
cere ad salutem contendunt. Idem enim est pe-
coniam Domino reddere, eumque vtilis, iuxta
Paulum. Quae audisti a me per idoneos testes,
haec commenda alijs fidelibus, qui possint
alios docere. [tollite ab eo.] Illud accumen in-
telligentiae tollite ab eo, & date facienti fru-
ctum. [vnum enim habent dabitur.] Fieri po-
test, vt habeas naturalem castitatem, humili-
tatem. Sed si haec tibi ex gratia Dei non ve-
nerint, nihil tuis computabitur. Cum igitur
haec naturaliter te habere noveris. Deuora
vt superius naturaliter habeas.

Eurhythmus. Parabola haec de ijs, qui gra-
tiam acceperunt docendi, intelligitur, quae
propter honorem eorum talenta nominan-
tur. [alij.] Id est, multa. [alij.] Id est, pauca
[alij.] Qui bene operatur & recte do-
cet talenta duplicat. [in terra.] Id est, in se.
Nec enim alijs utilis fuit. [alij.] Id est, in se.
Qui per illius diligentiam acquisiti sunt. [mul-
tae consilij.] Multas gratias tibi tradam. [qui
duo.] Aequaliter quidem laudantur, & a qua
litera introducuntur: sed non aequaliter pre-
miantur, [homo austerus.] Hoc dixit, qui pu-
tauit omnia ex propria pendere, diligentia,
& non ex Dei auxilio. [v. m.] Id est, Omne
lucrum, secundum commune vsum loquendi. [om-
ni habenti dabitur.] Id est, Diligentiam ha-
benti, dabitur honor, etiam supra sibi debi-
tum.

Diuus Hylarius can. 27. diuisio pecuniae
non est secundum moderantis arbitrium,
sed vt quisque capax eius est. [peregrinationis
tempus est.] Penitentiae spacium. Igitur secu-
dam vnius cuiusque fidei mensuram, talen-
tum, id est, praedicationem euangelij a pra-
dicante suscepit, hoc enim est Christi patri-
monium, aeternis haeredibus reservatum.
Qui vero quinque acceperat talenta, popu-
lus est credentium ex lege: qui probemeri-
tum euangelice fidei operatione duplica-
uit. Ratio quae cum seruis ponitur est indicij
examen. Ergo qui quinque acceperat, obtu-
lit alia. 7. talis, scilicet, repertus in fide qua-
lis fuerat repertus in lege, in qua. 10. prae-
ceptorum obedientia requiritur. Et ideo intra-
re iubetur in gaudium, id est, in honorem
gloriae Christi. Porro qui duo talenta suscep-

pit est Gentilium populus: cui oris confessio
& cordis fides committitur, vt spiritum & car-
ne. Dominum coheratur, vt igitur populus
Iudaeus quinque talentis (id est, ex lege) Deum
cognouit, & per euangelium duplicauit: ita
gentilis populus fide & operatione multipli-
cauit, & ideo par ambobus munus est. Exe-
quatur igitur gentiles sunt Iudaeis, est ergo ge-
ntium duplicatio, quod opinione crediderat,
factis gessit. Qui denum vnum talentum
acceperat populus est Iudaeorum in sua lege per-
sistens ex inuidia gentium, in terram intelli-
gentiam legis deodiens, & dicens Deo. Ha-
bui reuerentiam praecipit tuis antiquis: ideo
abstinui ab euangelica veritate. En tibi quod
tuum est, id est, in tua lege immoratus sum.
Scio quod durus es metens ex gentilibus, vbi
lex lata non est: colligens ex his, qui ex stir-
pe Abraham non sunt dispersi. Durus igitur
es, sine lege iustificaturus, sine dispersione
collecturus. Tunc Dominus, si id serue ne-
quam tu ex tua lege sciebas (videlicet colli-
gendas gentes) igitur oportebat te legis tale-
tum vniuerso generi hominum exponere.
(innumularij sunt quia seculi negotij occu-
pantur) vt Dominus cum lucro talentum re-
ciperet. Tollite igitur ab eo legis intelligen-
tiam, & eam date ei, qui quinque acceperat tale-
ta, quia habenti vsum euangelij, etiam legis
honor redditur. Non habentibus autem fide
Christi, etiam id honoris, quod ex lege ha-
bere videbatur aufertur.

Venera. Beda in. c. 19. Luc. [homo peregre
prose.] Christus abiit ad gentes, quae erant
longe, id est, in finibus terrae, & etiam quia
longe a peccatoribus salus. At, qui erant lon-
ge, per sanguinem Christi prope facti sunt. [vo-
cat seruos suos.] In decalogo instructos. Qui-
bus dat. 10. mnas, id est, legis dicta spiritali-
ter intelligenda reuelat, aperuit enim illis sen-
sum, vt intelligerent feri. [dicit illis ne gottia-
mini dum.] Id est, Offerte praedicationem au-
ditoribus: & ab eis morum probitatem reci-
pite, hoc enim est quod doctores dicunt au-
ditoribus. Sumite psalterium: sed date tym-
panum. Sumite deuotionem praedicationis:
sed reddite carnem vestram extentam in li-
gno, id est, castigatam. Tympanum enim pel-
lis est in ligno extenta. [venit.] In die iudi-
cij. [venit primus.] Venit, scilicet, ordo do-
ctorum in circuncisionem milliorum. [super
pauca.] Id est, fidelis est in paucis, qui non ad alte-
rat verbum Dei. Sed ex Deo, coram Deo, in
Christo loquitur. [esto super. 50. ciuitates.] Id
est, Accipe gloriam maiorem, quam ille ani-

ma quibus praedicasti. Et secundus seruis
est certus doctorum ad gentes milliorum, qui
ex vna mina fecerunt quinque, id est, red-
derunt ad Dominum gentes quinque sensi-
bus subiectas. Et Tertius, malus seruus est,
qui aut non vult praedicare: aut certe non be-
ne praedicat, de trectans onus, fat est dicens,
si de se quisque rationem reddat, non de alijs,
si quidem Deus adeo durus (inquit) est, vt
eos metat in ignem aeternum, in quibus ena-
gelium, nec legem seminavit. [ego veniens ena-
gelium exegisse.] Igitur qui audit necesse est
vt opere exequat, quod didicit, vt Deus cu
usura recipiat pecuniam verbi, auditoribus
committam. [tollite ab eo.] Iuxta dictu Apo-
caly. Mouebo candelabrum de loco suo, &
iuxta factu in Saule a quo discessit spiritus
& directus est in Dauidem. [date ei qui habet
10. mnas.] Mysticu est, & significat in fine mu-
di totum Israel saluandum, & gratiam spi-
ritualem, qua nunc nos tepetere exercemus,
illius gentis doctoribus tribuendam. Porro
quia de examine finali haec intellecta sunt,
intelligi etiam de particulari, quod quot die
Deus excercet, possunt.

D. Thomas. [peregre.] Ascendens in coe-
lum peregrinatur, quia nos ab eo peregrina-
mur. At cum ad eum venerimus erimus ci-
ues, & domestici Dei, quia vero peregrina-
tur (sicut homo, non vt Deus) necesse est, vt
sua committat dispensatoribus. [vocat.] Li-
beralis est, non expectat vt petamus: sed pre-
uenit nos in benedictionibus, non vocamus
nos illum, sed ille nos. [dedit bona sua.] Qui-
dam liberales sunt de alieno, hic de suo. Alie
dens igitur in altum, dedit dona ho. [talera]
Quia inclinant animam, quia amor meus,
pondus meum: ita & gratia Dei animam in-
clinant. [proprium virtutem.] Si talenta sunt
eloquia Dei, planum est, quod dantur cuique
secundum eius capacitatem. Multa habeo
vobis dicere sed non po. p. m. Et Apostolus.
Lae potui vobis dedi tanquam paruulis.
At si loquamur de gratijs, quidam dixerunt,
quod dat Deus gratiam, & dona super natu-
ralia, vt quisque est bonus in naturalib. Quod
licet de angelis verum fuerit non tamen ita
est in hominibus: nam latroni in cruce mul-
tum datum est. Alij dixerunt, quod initium
gratie est, a nobis, & ita vt quisque magis co-
natur, magis recipit, sed id est error in ipsum
conari non est a nobis: sed a Deo. Non enim
sufficientes sumus cogitare. Licet igitur cau-
sa maioris gratiae sit propinquior maior cona-
tus nostreat primaria est electio diuina.
To. primus. Cc Qua-

Quare dicendum quod Deus qui voluit dare
huic maiorem gratiam dedit ei maiorem co-
natum & virtutem. [Et profectus est.] Quia
commilla Petro pastoralis cura ad coelum
ascendit, vel quia suo quibus reliquit arbi-
trio. (operatus est & lucratus.) Ibunt enim de
virtute in virtute. Et Genes. 26. abbat crescens
& proficiens. Et Proverb. 13. Anima operan-
tium impinguabitur. (post multum tempus.)
Referri ad iudicium potest, & ad mortem cu-
iusque: nam vix fuit quisquam Ecclesie utilis,
qui senex non obierit, ut Petrus, ut Pau. &c.
Dat ergo Dominus multum spacium ad be-
ne agendum. (accedens primus.) Vide fidu-
ciam, habentes taleis spem multa fiducia vti-
mur. Vide fidelitatem quia omnia obtulit,
nihil sibi seruans. i. Paralip. 29. Tua sunt om-
nia, & quae de manu tua accepimus, dedi-
mus tibi. Vide etiam humilitatem, quid enim
habes quod non accepit. Et ita facit quod
quinque acceperit talenta. Vide strenuita-
tem, ecce alia quinque gratia igitur in me va-
cua non fuit. (euge.) Gaudebit sponfus super
sponsa, & gaudebit super te Deus tuus, exul-
tat igitur Dominus, dicens, euge. (seruus.) Co-
mendat humilitatem, dicite serui inutiles,
5. (bone.) Commendat bonitatem, quia
bonum est diffusivum sui. (fidelis.) Quia ni-
hil tibi retinuit, quod erit inter dispensato-
res ut fidelis quis inueniatur. Non enim qui
se ipsum committit, prob. est: sed quem Do-
minus committit. (super multa.) Fuit fidelis
in temporalibus, dabo tibi spiritualia: quae
sunt super omnia bona ista. (intra in gaud.)
Cur non dixit in visione. Si quidem visio
est tota merces ista est, sed gaudium est fina-
le premium, sicut quiescere in loco inferio-
ri est finis gratiarum. Sed cur dicit intra? Re-
spon. Quia gaudium temporalium intrat in
nos: sed nos intramus in gaudium spiritua-
lium. Introduxit me Rex in cellaria sua. Gau-
dium enim Dei maius est corde tuo deo tu
intras in illud. At gaudium temporale mi-
nus te est. Vel in gaudium Domini, ut frua-
mini, eo quod fruor: & edatis super mensa
mea, eo quod ego edo. Sed cur & quae excipi-
pitur primus & secundus? Quia si prior ha-
bit maiorem charitatem quam secundus,
necessario magis remunerabit. Sed si prior
& posterior sunt pares in charitate, licet prior
maiora bona acceperit, quam secundus, equa-
liter remunerabitur, ut pauperem claudens
torum quod habuit. (accesit qui unum.) Pro-
ponit blasphemiam, & assumit propriam
negligentiam, & inde concludit innocen-

tiam suam. Et nota quod accessit fidenter
quia sapientior sibi piger videtur septem. Proverb. 26.
[homo durus.] Duricia solet esse ex auaricia, ut
Deus est miserator, & misericors. (merito.)
Id est, rapis aliena. Similia credunt qui reli-
gionem intrare non audent, audire confes-
siones, &c. At vero durus est Deus peccato-
ribus, quia horrendum est incidere in ma-
nus Domini vestri. Vide Sapient. 11. Rur-
sum verum est quod metit, ubi non seminavit:
siquidem non seminamus: & Deus inde glo-
riam suam metit. Et item, Nos facimus ma-
la, ex quibus ille sibi metit nostram humi-
liationem, cautelam. &c. (quod tuum est.) Non
est satis seruasse alienum illud, nisi &
multiplicaueris. (seruus.) Quia timuisti, ti-
mor vero seruorum est. (male.) Quia de ma-
lo thesauro cordis tui, dixisti me durum es-
se. (piger.) Qui propter frigus non arasti, fa-
teor, quod in te ubi non semino: at non fa-
teor esse me durum, quia quod ab homine
requiro, ex misericordia requiro. (date illi.)
Quia sancti viri non solum gaudent de suis
bonis: sed de factis etiam a quo vis alio: &
ita aliorum accipiunt coronam. (ab eo qui non
habet.) Qui non habet charitatem, etiam si
alia dona gratuita habeat, omnia tolluntur
ab eo. prima Corinthi. 13. qui enim non ha-
bet charitatem, nihil est, ac si habet charita-
tem, accipit bona aliorum, quia de eis gau-
det, ut de suis, vel aliter. Qui habet ingenium,
& torpet, amittit ingenium & sit hebes, con-
tra hebes, laborans ingenium accipit. (inuti-
lem seruum.) Omnis arbor quae non facit fru-
ctum, excidetur. Et omnem palmitem in me
non ferentem fructum, tollet.
Simon Cassia libro sexto, capi. 26. Cum
agant coeli, terrena cuncta, animantia bruta
nihilque natum sit ut oclatur: ita homo ocia-
ri non debet. Dedit enim Deus homini cun-
cta ad operandum expedientia. Et dure ab
eo exigitur opus, donec ad verum peruen-
iat sabbatum. Gratis dedit dona ad operan-
dum, sed non gratis dabitur gloria. Et ut ad
opus excitetur Christus venit operari ut
haberet nos sibi cooperatores. Christus igitur
est nobilis ille homo natus de Spiritu
sancto, natus de virgine, natus sine peccato.
(peregre profectus.) Beatus a. misericors: im-
mortalis a mortalibus: iustus ab impijs, lon-
ge haec a se distans, dignitate magis quam lo-
cis. (decem serui.) Sunt omnes qui decalogo
seruire tenentur. 10. minx: sunt omnia do-
na sub hoc vniuersali numero contenta, dan-
tur

tur secundum virtutem & capacitatem. Quia
Deus est sicut aqua decurrens, omnes foueas
implens, iuxta earum caput, quinque ta-
lenta, quinque sunt sensus, duo talenta,
sunt actio & contemplatio, erga se & proxi-
mum. Vnum talentum est affectus, aut est
ingenij acumen. Absconditur affectus in ter-
ram, cum terrena amat. Absconditur vero in-
genium, cum ex gratia non cupit scire, nisi
quod suggerit natura. Etiam talentum vnu
potest esse fides, quae sine operibus mortua
est, absconditur igitur in terram cordis cu-
iusque. [tolite ab eo, & date.] Non crescit
gloria boni, ex demerito mali: sed quia apud
Deum nihil boni perit: ideo bene operans
illam gloriam habet, quam seignis si opera-
tus fuisset, haberet. [quod videtur habere.]
Non dicit quod habet, habent sane impij na-
turalia dona & fides: sed infeliciter, & po-
naliter habent.

Hugo. [bona sua.] Natura, fortuna, gra-
tia: datur bona gloria. [quinque talenta da-
ta praelatis sunt.] Instruere, coecere, prae-
dicare, orare, sacramenta exhibere, vel etiam,
natura, gratia, scriptura, signa veteres, ex-
empla sanctorum. [duo.] Sunt data curatis, sci-
licet, orare, & sacramenta praebeere. [unum
omnibus datum.] Cura sui. [abscondit.] Exod.
16. Manna seruatum computruit. [intra in
gaudium.] Vt vndique gaudeas, eussum, vi-
dens Deum: deorsum, infernum: intus, testi-
monium bonae conscientiae: extra, decorem
omnis creaturae. [euge.] Triplex est euge,
exultantis Ezechie. 25. pro eo quod dixisti
euge super sanctuario meo. Irridentis. Dila-
tauerunt os suum dicentes, euge, Adulantis,
ferant confestim confusionem suam, qui di-
cunt mihi, euge. [super pauca.] Quia quod in
praesenti est in momentaneum & leue tribula-
tionis nostrae. [durus es.] Ardua est via quae
ducit ad vos. [ventens cum iura.] Foreratur
enim Domino, qui pauperi miseretur. Pro-
verb. 19. Et qui facit misericordiam foenera-
tur proximo suo, Ecclesiast. 29. [tolite ab eo.]
In praesenti scientiam, ut fatuus remaneat,
nec gustum ex scientia acquirat. [habenti da-
bitur.] Et habundabit, habens charitatem re-
cipiet primo augmentum, & postea perfe-
ctionem. [seruus.] Supra. 8. c. & 22. & 24.
Caictanus. [vocatus.] Per fidem. [seruus
suos, & dedit eis dona.] Non ad habendum aut
fruendum: sed ad negociandum, tres vero
serui claudunt omnes seruos, quia terrenus
est numerus perfectionis. Et similiter ter-
tio donorum, clauduntur omnis donorum di-

spartitas. (vnicuique secundum suam virtutem.)
Vt enim neminem onerat supra vires suas:
ita nullius viribus congruum donum dene-
gat. (perfectus est.) Ordinata enim Ecclesia,
abijt. (fodit.) Pusillanimitas est fossa, occul-
tans dona pusilli animi. (bone & fidelis.)
Quia quae fecisti omnia ad me referebas. Et
par premium est utrique, quia par meritum:
primi in quinque, posteriores in duobus.
(homo durus.) Vis semper lucrari: nunquam
vero perdere. Et si seruus tuus perdit, tu
agrum eius, ac te non seminatum, demetis: ut
tibi fors integra maneat, & reuera pusillani-
mis istae phantasiae occurrunt, quod Deus
sit exactor, & rigorose exacturus curam ani-
marum, &c. Ideo curare eas nolunt, nec con-
fessiones audire, & reuera Deus durus est,
quia nullum malum relinquit sine poena,
metit quod non semit. quia ex vitijs nostris
refert sibi gloriam: itaque ex omnibus, siue
bene siue male operemur, lucrari vult glo-
riam sibi. (ecce habet quod tuum est.) Putabat il-
le se integre Deo offerre, quae acceperat:
quia videbat se nullum praecipuum nega-
tium violasse. At non reddidit integrum,
quia talentum non solum minuitur, si male
agas: sed etiam, si non bene agas. (seruus male.)
Quia pusillanimitas est maius vitium, quam
animositas. (scilicet.) Rigorem iustitiae meae.
Igitur debueras talentum meum lucro se-
curo exponere, si timebas periculosos lucris
committere. (ut cum iura.) Loqui videtur
secundum tempora illa, quibus licebat vsu-
ram referre ex extraneis, vel certe debueras
cum aliquo numulario societatem inire: ut
vel minimum lucrum securi ad me deueniret.
(tolite donum.) Quo ad gaudium. (date illi.)
Non quo ad vsum, iam enim non erit vsum
donorum post iudicium: sed quo ad gaudium,
gaudebit enim pius de donis, alijs collatis.
(omni enim habenti dabit.) Igitur non solum
dabitur habenti decem talenta: sed etiam
habenti quatuor quia reuera commune erit
omnibus sanctis gaudium. (ei autem qui non
habet.) Digne.
Glossa interlinear. (quinque talenta.) Scien-
tiam per quinque sensus acquiram. [lucra-
tus est in eis.] Dum se & alios a visibilibus vo-
luptatibus compescit. [abijt fodit.] Per se
abijt ad se non redijt. [seruus bone.] Non que-
rens quae tua sunt, sed quae Iesu. [congre-
gans in regno tuo gentiles.] In quibus legem non
sparsisti. [numularijs.] Id est, ijs qui praedica-
tionem auditam valent verbis & opere exer-
cere. [quod meum est cum iura.] Reciperem
To. primus. Cc 2 te,

ee, & quos tu acquisisses.

Glossa ordinaria, posuit rationem, id est, coepit cuiusque acta discutere, accusante, vel excusante conscientia. [et alia quinque.] Quotquot ab errore conuertit, Domino obtulit. [super pauca.] Pauca sunt praesentia, nec sine admisione miseriarum. Reliqua ex Gregorio.

Lyra. [quinque talenta.] Bona natura, gratia gratis data, scientia, potentia, opulentia quae omnia quidam simul habent: quidam, quaedam illorum, quidam vnum solum. [abscondit.] Qui his utitur, vel ad mundi gloriam, vel ad questum temporalem: non vero ad sui perfectionem, vel proximorum consolationem. [Quia durus es.] In iudicio erit durus, qui est nunc mansuetus. [meris quod non semina.] Exigis a praedato profectum non solum in se, sed in alijs, vel. 2. exigis, ut homo faciat opera meritoria: cum tamen tu non in eo seminaueris naturalem, facultatem ad merendum. Meritum enim est ex gratia. [ecce habes quod tuum est.] Plerique adeo insaniunt ut dicant: fecit animam Deus, et habet illam, curet eam si vult. Alij item dicunt, non fecit Deus animam ut damnet. Igitur utrumque saluabit eam. [date ei.] Reproborum damnatio, fidelibus cedit ad gloriam, quia letabitur iustus cum vid. vin. [abundabit.] Non solum in suo gaudio, sed etiam de malorum iusta poena. [ei qui non habet.] Quod habet ceder ad poenam.

Druthmarus. Dedit illis quinq; duo, &c. Etiam Apolloli non receperunt ex equo in relictum. Minus sapiens fuit Thomas dicens, Nescimus quo vadis? Et Philippus dicens, Ostende nobis Patrem, quam Ioannes dicens, In principio erat verbum, Accepit etiam Iudas talentum intelligentiae: sed in auaricia oculis defodit, ideo damnatur. [eu gerue bone.] Non semper seruus, est nomen timoris, est hic dilectionis. [meris quod non.] Id est, punis etiam eos qui te non noverunt nec de te audierunt. [abstiens abscondit.] Vides quod neminem recipis, qui culpam habeat: neque considerans maculatum culpae: videns non posse iucunditatem caeli comparare, decreui me non fraudare terrena. [habes quod tuum.] Adam retorfit culpam suam in feminam: femina in serpentem: hic malus in Dominum suum. Itaque ab Adam docemur, culpas nostras in alios reijcere. [ad iherosol.] In temporalibus yfura prohibetur, ut in spiritualibus necessaria est. [date ei qui decem.] Videbatur dandum ei qui

duo habuit. At ita est, quod qui simplex est & recte exteriora administrat, maiora accipit, quam is qui nimis inge niumine pollet. [quod videbatur habere.] Id est, diuitias. [fletus et stridor.] Per hac vera resurrectio monstratur. Iam talentum est maximum poderum, & minimum valet. 50. libras. medium 72. maximum. 120.

Cum autem venerit filius hominis.

Diuus Hieronymus. Recte mentionem facit, ante biduum passionis suae, de premio resurrectionis, ut futura passionis scandala, pollicitationis premio compensaret. [statuer oves a dextris.] Iuxta illud Ecclesiast. 10. Cor sapientis in dextera eius, & cor stulti in sinistra, & illud. Nesciat sinistra tua, quid faciat dextera, ita & iusti dexteri erunt, haedi vero peccatores, qui in lege offeruntur semper pro peccato. Non igitur dixit capras, quae factus habere solent: quae etiam de tonsa egrediuntur de lauacro, omnes gemellis fortibus, & nulla est inter eas sterilis: sed dixit hedos, lasciuum animal & petuleum. [parati vobis a conu.] Id secundum Dei praedestinationem intelligitur: apud quem futura iam facta sunt. [esuriunt.] Videri poterat sermonem esse de quo vis paupere, at rectius intelligit de his, qui pauperes spiritu sunt, hi enim sunt minimi: hi etiam sunt fratres, in quos tenet deus Dominus manum suam, dixit, fratres mei, & mater mea hi sunt.

Diuus Augustinus libro primo, de Trinitate. 13. [cum venerit filius hominis in gloria sua.] Hinc probatur, quod filius hominis sit Dominus gloriae. Idem tracta. 68. in Ioanne. [posidete regnum.] Id est, qui regnum eratis, & non regnabatis venite nunc, & regnate: ut quod eratis spe, possideatis in re. Idem libr. de Trinitate. & vii. cap. septimo. [venite benedicti.] Hic iudicat Dominus ex precepto patris: pater enim non iudicat quemquam sed omne iudicium dedit filio. Idem Epistol. 120. [esuriunt.] Transfert ergo personam suorum in se. Sicut in Psalm. 21. ubi Dominus dicit, in personam suorum. Longe a salute mea verba delictorum meorum. [qui paratur est diabolus.] Societas cum diabolo, sunt tenebrae ille exteriores, in quas inutilis seruus conijcitur: sicut econtrario, gloria beatorum est, intrare in gaudium Domini sui, ut quanto sunt ille tenebrae

brae exteriores, tanto sit gaudium hoc interiorius. Idem de fide & operibus capit. 15. [non dedisti mihi manducare.] Ergo sine operibus fides ad salutem non sufficit. Quod si fides, sine operibus bonis damnatur, quid fiet de fide cum operibus malis?

Idem libro. 21. de ciuita. capi. 23. [in ignem aeternum.] Igitur ignis qui homines viturus est & daemones sine fine durabit ita enim Apocal. 20. dicitur, Cruciabuntur die ac nocte, in secula seculorum.

Idem quaestione prima, ad Delictum. [esuriunt.] Tantum scriptura elemosynis tribuit, ut earum fructum duntaxat Dominus pronuntiet, se imputaturum dextris: & earum solum sterilitatem sinistris.

Idem de saluta. docu. cap. 49. [in ignem.] Vbi nullus honor vnius ad alterum: vbi, non est Dominus super seruum: vbi non agnoscit mater filium: vbi non honorat filius patrem: vbi omne malum, indignatio, fletor amaritudo. Idem libro primo contra aduers. leg. & prophetarum. [esuriunt.] Quae causa tanti supplicij, cur pro esca non ablata, sed non oblata, ita puniat Dominus? Recte sane, parum enim est, quod in elemosyna datur: sed cum pie datur, aeternum inde meritum comparatur. Quia vero parum est quod datur, magna impietate negatur tante ergo sterilitati arboris merito ignis aeternus praeparatur. Idem ad Horolium contra Orige. cap. 6. [ignem aeternum.] Ita ignis erit aeternus, sicut gloria aeterna, simul enim dicitur hi in ignem aeternum, illi in vitam aeternam. Idem libro primo, de mirabilis script. cap. 2. [qui paratur est diabolus.] Hinc parabatur quod ante casum hominis, iam ceciderat angelus, cuius peccato carcer ante casum hominis paratur erat: qua causa, inuidia diaboli motus lapsus hominis procurauit.

Idem de fide ad Pe. c. vlt. [non receperitis me.] Si qui hospitem non admittit, ita damnatur: quid patietur, qui de hospitio cordis sui Christum eiicit, & diabolum recipit. Idem de vita Christiana cap. 10. Non sat est, non male facere, sed est opus benefacere, si nec male, nec bene facis, nec seruus videris Dei, nec diaboli. Deus enim a bene facientibus colitur, item si vis caelo frui, meritum fac, quo fruaris. Idem de visitatio infirm. libro primo, capit. tertio. Pro hospitio tuo gratias age Christus, danti tibi hospitium suum, et tui, dabit tibi regnum suum. At tui Apostolus dicat, si distribueris omnes facultates meas, & charitatem non habeam, &c. fit, ut

summa Christianismi sit charitas. Iam cum charitas sit Deo, quod ex Deo est in Deum redit.

Diuus Gregorius tertia part. Pastoralis, capit. 21. contra auaros inuehitur, primo ex Abacuch. capit. 2. Vae qui multiplicat non sua: usquequo aggravat super se densum lutum? ex Isai. quinto. Vae qui coniungitis domum ad domum, num habitabitis vos soli? ex Ecclesiast. quinto. Auarus non impletur pecunia: & qui amat diuitias, non capiet fructum ex eis, ex Prouerbio. 20. Haereditas ad quam festinatur in principio, in nouissimo benedictione carebit, ex Matthaeo. quid prodest homini, si vniuersum, &c.

Diuus Chrysostomus homilia. 80. Sermones suos Dominus omnes hic terminauit: nec iniuria, magna enim illi humanitatis & elemosynae cura est: de qua cum haecenus sapienter in parabolis locutus fuerit, nunc aperte loquitur, dicens. Cum venerit filius hominis, & gloriae hic inculcat mentionem quia cito ventura crux erat. [segregabit oves.] Nunc enim omnes mali bonis misti sunt, oves vero conditiones bonorum exprimunt, sunt enim vberes & copia lactis, elegantia lana, vberes fortu, quibus haedi destituuntur quos tormentis traditurus, cum eis prius disceptat. Et licet illi modestè respondeant, at nihil proficiunt: quia id neglexerunt, quod Dominus magnae curae est. Nam elemosynam prophetae praedicauerunt, ad eam legislator, rebus & verbis hortatur, imò eam & ipsa admonet natura. Maxime cum Dominus non magna exposcat: sed id tantum visitare infirmum, venire ad inuenerat. Imò & dare panem mendico exiguum, nec enim lautam a te Dominus mensam requirit. Igitur, impios condemnat petitionis facilitas: dandi potestas, petentis miseria: retributionis magnitudo: terror poenarum: Christi accipientis dignitas: honoris cumulus: (quod scilicet Deo tribuas) tribuendi iustitiae iustitiam enim est Christo de suis dare, quae omnia cupiditas contempsit. [ex minimis.] Quid si minimi quomodo fratres? imò eo fratres: quia minimi, humiles, & despicabiles. [esuriunt.] Dicunt non potuimus, propterea eos condemnat, quia coram sunt alij iusti, qui poterunt: ergo & vos potuistis. Moris enim Dominus est, impios piorum comparatione damnare, ut ibi, viri Niniuitae surgent, & Regina Aethiops surgent, & ipsi iudices vestri erunt, &c. [venite benedicti.] O quantagloria benedicti a Patre, haereditare regnum pro re vilis, scilicet, pro tecto, pro cibo, imò pro minori, vltimo. To. primus. C c 3 deli

delicet pro visitatione infirmi & incarcerationi. Et nota, non dixit, Ite maledicti à Patre, nec enim Pater maledixit impiis: sed impij ab operibus suis maledicti sunt. Rursum dixit, Percipite regnū vobis paratū. At impij dixit, Ite in ignem diabolo paratū. At si dicat, Ego vobis regnum paravi: ignē verò non vobis sed diabolo, si vos sponte in eum cecidistis, vobis imputate. [esuriat.] Sane si inimicus essem, daturus erat misericordiam nudo, esurienti. Hæc enim etiam inimicos ad misericordiam mouere solent: at vos non dedistis amico, Domino, benefactori: cum si canem, aut bestiam famescere videamus, ad misericordiam secti soleamus, sectar igitur te, non hoc solum, sed quod preconio Christi, coram orbe terrarū, prædicaueris humanus, pius & benignus.

Orig. ho. 34. [congregabuntur ante eū omnes gentes.] Idest, cognoscent eius imperium, & dominationem gentes: nemo etiam malus ignorabit eum, secundum quod ipse est. [in sede gloria sue.] Sedes Christi, aut sancti aliqui perfectiores, aut aliquæ virtutes angelicæ sunt, quia de sanctis dictū est. Quia illie federunt sedes in iudicio, de angelis verò dicitur, quod sunt throni. [oues] Dicitur oues quia mansuetudinem didicerunt, ab eo qui dixit, Dilecte à me, quia mitis & humilis sū. [benedicti patris mei.] Ut magnitudinem benedictionis ostendat, benedictorum ab eo qui fecit coelum & terram: forsitan etiā sunt aliqui benedicti: sed non patris. [mundi confusio.] Græcè habetur, mundi depositio, & certe nihil legitur deponi, nisi mundus. [hospes eram.] Christus & sui peregrini sunt, iuxta illud, Non sunt de hoc mundo, sicut

Ioann. 17. & ego non sum de mundo, at cum Christi, aut suorum prædicatorum verbum suscipimus, tunc Christum & suos hospitio recipimus: tollentes eis coenaculum græde stratum. [infirmus fui.] Cum hominem lapsum, doctrina, increpatione, consolatione, precibus, terrore iudicii, aut exemplo erigimus, certe infirmum visitauimus. [in carcere fui.] Certè, omne quod hic est, carcer Christi, & suorum est. In hoc enim mūdo, degentes sunt necessitatibus naturæ constrikti. [Domine quando te.] Non obliuiscuntur eorum, quæ fecerunt, sed tanta se laude indignos proclamant. [discedite à me] Rectè quidem dictum est, omni habenti dabitur, & à non habente auferetur, quia pijs prius propinqui Christo, propiores esse iubetur, cum dicitur eis, veni te benedicti. At impij, qui videbantur pro-

pinqui, procul discedere coguntur. [ignem æternum.] Non igitur est omnino similis nostro, qui cruciare animas potest, qualis est ardor febris, vrens infirmos. [paratum diabolo] Homines enim ad vitam Deus creauit: mali verò filij diaboli sunt, diabolis equales, sicut & angelis pijs sunt æquales. [esuriat.] Sicut anima spiritalis, qui a vita corpori est, ideo esuriente corpore, ipsa esurit: ita Christus esurit, quia nobis vnitus est, & quidē si Paulus dicit, Quis infirmatur, & ego non vror: multo id magis dicere Christus potest. [quæ dote vidimus.] Vide quā cursim & strictim sua facta referunt mali: proprium enim malorum est, se non accusare: sed vt possunt, excusare. [quod vni ex minimis.] Non adiecit fratribus meis, sicut loquens cum iustis adiecerat: leuior enim culpa erat, non tribuisse minus sanctis, quam sanctiorib⁹. At, qui sanctiores sunt, verius fratres Christi sunt. [minimis.] Vel quia mundus, eos minimos æstimat, vel quia minimos se faciunt, vt apud Deum magni fiant.

Euthymius. [separabit eas.] De solis christianis mentio est. [hædit.] Habent factore hæc animalia vltra alios defectus. [post dote] Tanquam paternum regnum, & tanquam debitum. [esuriat.] Non sola humanitatis opera, & misericordie examinantur: sed hæc præcipue quia in hoc præcipue Christiani discernuntur, si diligant inuicem. Quod si non potes, certe à te requiritur, vt velis, hoc fac est. Et varias humanitatis species recēset, vt si omnes implere nequeas, saltē eas quas potes. [Tunc dicit rex.] Regem se nominauit [fratribus meis.] Tum ex parte naturæ, tum ex accepta abiectione, tum quia communicauerunt paupertati eius. [discedite.] Misericordi igitur exhibetur misericordia, inhumano inhumanitas. Igitur cū caput pietatis sit charitas, & charitatis præcipua pars sit eleemosyna qui hanc executi sunt, honoratur. At in infernum dei ciuntur, qui odium elegerunt, cuius præcipua pars est inhumanitas.

D. Thomas. [filius hominis.] Cur non vocatur filius Dei? primo quia iudicabit vt homo. Hoc enim ipse sibi sua passione promouit vt iudicaret, tū videri non poterat, vt Deus: sed ab hominibus omnibus videndus est. Tum quia vt homo iudicatus est ideo, vt homo iudicabit, tū vt elemens sit. [in maiestate.] Idest, in diuinitate, in corpore gloriofo: in comitatu illustri, vt sup. 16. [cū angelis] Hi enim venient vt testes, qui fuerūt nostri cultores.

custodes, vel cum angelis, id est, prædicatoribus, Dominus enim ad iudicium veniet, & omnes angeli cū eo. Esa. 30. & nobilis in portis vir eius cum venerit cum sena terræ. [in sede.] Non est corporalis sedes, sed sunt homines sancti aut angeli, dictum enim est, qui sedes super cherubim. [omnes gentes] Omnes ab Adam, vsque ad finē seculi: omnes enim manifestabimur ante tribunal Christi. 2. Corinth. 5. etiam paruuli recens nati. Quia primo congregabuntur, qui propria merita habuerūt & quorum merita discutiuntur quorū alij saluabuntur alij damnabuntur, secundo congregabuntur, non discutiendi, sed dānandi, vt omnes infideles qui cum Christo non fuere coniuncti, hi enim qui nō credūt, iam iudicati sunt. Ioan. 3. hi igitur, non discutiuntur, tertio congregabuntur, qui nihil habuerunt commune cum mundo, hi venient, vt iudices supra. 19. Vos qui secuti estis me, sedebitis iudicantes. Sed quorsum sit iudicium cum in morte quisq; iudicetur? certe vt singuli sua corpora recipiant. Et ista congregatio fiet in loco vno, id est, in valle Josaphat. Ioel. 3. vt vbi Christus mortuus est, ibi & iudicet, & iusti in ære collocabuntur, Et secundum Origenem non erit localis congregatio, quia enim in loco suo erit: sed dicuntur congregari, quia omnes videbunt salutare Dei, congregantur igitur ad videndū. [oues.] Propter innocentiam, iuxta illud, hi qui sunt sicut oues qui fecerūt, propter obedientiam ad pastorem, quia vocem eius audiunt. Ioan. 10. propter patientiam & fructū affluentiam. [a dextris.] Dexter enim locus nobilior est. [dicit iustus.] Non vocaliter, sicut dixit Lactantius, sed mentaliter, vt August. iuxta Apostolum. Testimonium reddente illis conscientia eorum, cogitationib⁹ inuicem, accusantibus, & defendentibus: in die, cū iudicabit Dominus occulta, ergo miraculo fiet, quod vnicuiq; occurrat quod fecit. [benedicti patris.] Quia non erit secundū meritum nostrum: sed quia cōfirmamur merito Christi. Ego enim dispono, sicut disposuit me Pater. Luca. 22. Venite igitur, id est, confirmamini mecum, similes enim ei erimus. 1. Ioan. 3. Cum ergo dicitur, benedicti Patris, tangitur prima ratio tantæ gloriæ scilicet Patris, ipse enim benedixit, à quo est omne bonum Iacob. 1. Et cuius benedicere est gratiam infundere. Cum verò dicit paratum vobis, tangitur secunda causa, id est, prædestinatio. [a mundi confusio.] Licet enim ab æterno prædestinauerit tamen in mundi condi-

tionem declarauit. [paratum vobis regnū.] Quia qui possidet Deum, possidet eius regnum, quod est regnum omnium seculorum.

[Dices, Nolo esse rex: id satis mihi erit, si nō damner: at aut rex eris, aut damnaberis.] [posidere.] Is possidet qui prius habuit ius, nos igitur, habemus ius ex Dei ordinatione, ex acquisitione Christi qui nobis acquisiuit: ex gratia sua, quæ est pignus hereditatis nostre. 2. Cor. 1. [esuriat] Hinc aliqui errauerūt putantes sat esse ad gloriæ assecutionem, si opera misericordie faciamus: etiam si alia bene facta negligamus, imò etiā si alijs peccatis implicemur, iuxta illud: Peccata tua, elemosynis pauperum. Sed errant, qui enim talia agunt, digni sunt morte. Rom. 1. & Galat. 5. Maxime quia elemosynam debet peccator incipere à se, miserere enim animæ tuæ beneplacens Deo. Cur igitur opera elemosynæ præponatur? Respon. Grego. quia sunt hæc minora, & quia ea ipsa natura dicitur, Respon. Augu. quod omnes peccamus, & peccata operibus misericordie soluantur. Origen. dicit quod sub his operibus, omnia opera continentur, debet enim quis primo seipsum pascere spiritualiter esurientem, vel sitientem, &c.

[Et cum sint septem opera misericordie, hic non tanguntur, nisi sexta prætermissa sepultura, ne crederemus animas non cōsequi requiem donec conderetur corpus.] [esuriat] Esa. 58. frange esurienti panē. [sitient.] Supra qui potum dederit, calicem aquæ frig. Proverb. 25. si esurierit inimicus tuus ciba illum. [hospes fui.] Hebræ. vlt. hospitalitatem noli te obliuisci. [nudus fui.] Job. 31. Si despexi prætereuntem. Et Esa. 58. [quando te vidimus.] Dicent hoc mentaliter, & dicent iuxta illud. Cum feceritis omnia quæ præcipio vobis, dicite serui inutiles, scilicet. [fratribus meis.] Ergo bonis dādum est, hi enim fratres Christi sunt, licet etiam si mali sunt indigentes, dādum eis sit, non ad fomentū peccati: sed subleuationem naturæ: prius tamen, & magis pijs, operemur enim bonum ad omnes, maxime tamen ad fidei domesticos. Gala. 6. [paratus est diabolo.] Num creauit Deus angelum malum, vt illi pararet infernum? Nō, sed loquitur de præparatione quatenus ab origine mundi manifestata est, ex tunc verò diabolo maxime paratus fuit infernus, non homini. [infirmus & in carcere fui.] Latius hæc dixit cum bonis loquens, strictius cum malis: quia bonus iudex inuitē condemnat. [esurientem & sitientē.] Coniunctum omnia

To. primus. Cc 4 dicū

dicunt, quia nō libenter conscientias suas excutiant. [quandiu non se.] Qui vos tangit tangit pupillā oculi mei, Zacha. 2. qui vos spernit me spernit, Luc. 10. supplicium igitur ignis ille in aeternum cruciabit & supplicium inferet, ita Apoc. 20. cruciabuntur die ac nocte in seculum seculi. cur igitur temporali culpā, poena respondet aeterna? Primum ex Grego. quia peccator retinens culpam suam, vltq; ad mortem, voluit eam retinere in aeternum, peccauit igitur in suo aeterno punitur etiam in aeterno Dei. ex August. cum iudex dānat, non intendit ita nocentis mortē, vt separationem eius perpetuam a consortio ciuium & ita similiter Deus. 3. et Hilario culpa nō deletur, nisi per charitatem, quā damnati perpetuo carebunt, licet igitur Deus non deletur in poena, delectatur tamen in iustitia.

D. Hilarius cano. 28. [michi feci.] Est enim adeo transfusus mentibus & corporibus fidelium, vt sibi fiat, quod fidelibus fit. Porro adducit mentionem de Bethania in eodem loco, & iudicii gloria, & passionis sit opprobrium.

Simon Calsi. lib. 11. cap. 55. In iudicio ille nihil habet audaciam, prater virtutem veritatis iustitia, implacabilitas, inappellabilitas, erunt inuariabiles. Natura turpibus deturpata clamabit contra deturpatorem: lex a transgressoribus eriget iustam ultionē. Gratia, quē omnibus adiuuat queretur de ingratia. Vita, cum se viderit in aeternam mutari, tam erit laeta rectis, quam tristis peruersis. Omnes sensus, omnes passionēs animae, aut laeti erunt, aut miseri clamabunt. Virtus suos deridebit derisores: vitium in frontibus vitiorum erit sculptum. Cuncta sacramenta praesto aderunt, ostendētia si reuerenter, aut cōtemptum fuerunt tractata. Aderit fides in oecelum terra, vsus, abusus, artes ingenia: cuncta demum, quibus praestatus est homo damnationis, poenae, terrores, timores cuncta hanc dabunt vocem, Da eis Domine secundū opera eorum, & secundum nequitiam adinventionum ipsorum. Pro bonis non erit opus ferre testimonium, ipsa enim bonitas de se clara erit, ipsa de se testabitur.

Hugo. Christus venit primo in mundum non vt iudicet, sed vt saluificet mundū Ioā. 12. Venit etiam per gratiae infusionem ad iustificandum, apud eum enim manebimus. Demum venit, ad iudicandum, & disceptandum. [super sedem.] Id est, super Ecclesiam suā, coelum enim sedes mea est. [possidere.] Hic benedictionē sequitur, possidere. Ac in Cain possessionē (id enim significat Cain) sequit

maledictio Genes. 4. Maledictus eris super terrā [percipite regnū.] Igitur oēs boni, erūt reges. Et ideo Christus dicitur princeps regū terrae & fecit nos reges, & regale sacerdotiū. Apocal. 1. [et de diti mibi manducare.] Vos ipsos credendo, & bene operando, sicut Petro dicitur. Manduca, & manduca. Sēus igitur est, Ego esuriui saluē hominū, & esuriui iustitiam, vt ab omnibus fieret, esuriui panē doctrinā, vt prae daretur hominibus: esuriui panē cōem, & vos contenditis [facere quae optabam] iacob. 2. Religio immaculata haec est, &c. [fratribus meis minimis.] Non enim omnes minimi fratres eius sunt. [michi fecisti.] Hae est reges mea, reficite latūs iacob. 3. Cetera. [sedebit.] Humani iudicii auctoritas suadet, quod Dñs sedens corporali sitū iudicabit, alioqui sedes gloriae significat auctoritatem iudicandi quē eū: quae tunc primo incipit, quoad possessionem mundi terribilem. [ab hōis.] Non dixit ab agnis, nam difficile fuisset matres a filiis segregare, at ita facile segregabit Christus pios ab impijs, vt pastor oves ab hōis. [omnes istis.] Nō dicit, vni pauperi, hoc enim officium erat misericordiae naturalis, at cōsiderare in paupere Christum, id Christianae misericordiae officium est, propter Christum hae opera exercētis. [in ignem aeternum.] Licet nō sit fidei definitio, illum ignem fore corporeum rationabiliter tamē creditur, quod corporeus sit, quia nihil inde absurdum sequitur, sed si corporeus est, quomodo paratus est angelis malis, qui sunt incorporei? Responderi solet, non cruciare illum ignem, aut homines aut angelos comburendo, sed affligendo detinēdo, sicut carcer detinet vinētos, & ita ille carcer detinebit malos, adimēdo illis libertatem intellectus. Et sensum: voluntatis & appetitionum, &c.

Glossa interlinear. [sedebit.] Id est, regnabit. [sedem.] Id est, Ecclesiam, in qua suam potentiam ostendet. [omnes gentes.] Omnis temporis, omnis aetatis, sexus, conditionis. [sicut pastor.] Qui posuit animam pro ouibus. [statuet oues.] Id est, confirmabit in beatitudine, hōes autem a sinistris, id est, confirmabit in miseria. [vni de fratribus.] Indicat se non loqui, nisi de pauperibus spiritu. [discedite a me.] Qui mibi in seculo videbimini coniuncti. [in ignem.] Quia iudicium sine misericordia sit ei, qui. n. f. m.

Glossa ordina. [Dñe quando te vidimus.] Non diffundunt verbis Domini: sed stupent eius dignationem.

Lyra.

Lyra. [pōs. Angel.] Tū ppter iudicis honorē, tū ppter eam qd iudiciū equequētur, misterio enim eorū boni & mali merita recipiūt. [sedebit.] Designatur potestas iudicialis Christo cōcessa. [cōgregante eum.] Nul lus enim poterit latere. [separabit.] Manifestas cuiusais iustitias, aut nequitias. Aut forte, secundū locū distinguētur. [iuxta dextris.] Id est, in potioribus bonis. [se sinistris.] Id est, in poena, vel forte ita erit eorū situs, vt sinistris sint Christo, & cōsistat mundus. [Quia cōcessū Empyreū factū est, vt esset beatorū sedes.] [quandū te.] Satisiebāt iustis, bona quae cōtulerant fratribus, Christo fuisse collata. Sed admirantur hanc vocē est, pro magnitudine gratiae, & non est sermo, de operibus misericordiae spiritualibus, quia illa speciatim pertinent ad praelatos.

Druthma. [pōs. Angeli.] Oēs nouē Angelorū ordines, & credibile est qd sono corporali sonabant, sicut legitur qd olim corpora aerea receperūt, in quibus a sanctis antiquis viderētur. [separat pastor.] Pastor ad vespē rā separat greges, oves reijciēs incubile vni, hōes in alterū, ita ad mūdū vespem faciet Dñs. [ijs qui a sinistris.] Non dicit a sinistris eius: cu supradixerit a dextris ei, videlicet, quia in Christo, nihil sinistrū est. [discedite a me.] Tremēda vox, qui enim a Deo recedit diabolo traditur, & nihil est extra Deum nisi malum inenarrabile. [maledicti.] Creati a deo benedicti, sed operibz vestris maledicti.

CAP. XXVI.

Et factū est cū consumasset.

Iesus Hierony. Erubescant qui dicūt saluatore timuisse mortē, & ex timore dixisse, transeat a me calix, at si timuisset: mortē quā post biduū futurā sciebat, declinasset, nec dixisset, desiderio desiderauit, pascha hoc manducare vobiscū. Spiritualiter, post biduū clarissimū luminis veteris & noui testamenti, verum pro mundo pascha celebratur. Pascha verō, non a passione, sed a transitu exterminantis Angeli dictum est. Pascha verō vel pascha nostrū ita celebratur, si terrena & Aegyptū dimittentes ad celestia ferimur. [congregati sunt principes.] Qui paschate vicino debuerant praeparari, & purificari, vt digni esset agni fierent, conueniunt ad

occisione Domini. [ne forte tumultus.] Non adeo timent seditionē fieri, quā ne Dominus, plebis auxilio ab eorū manibus tolleretur. [esset in Bethania.] Passurus Dominus, pro vniuerso mundo, moratur in Bethania, id est, domo obediētia. [Simonis leprosi.] Iesus rat hic leprosus: sed a dño curatus pristinum nomen retinebat, sicut & Martham publicā eam nomen retinebat. Quidā volūt dñm Simonis significare partē populi, qui Dño credidit, & ab eo curata est, Simon quoque obediēs dicitur. [accēsit mulier.] Diferat est hae quae effudit vnguentū super caput, ab illa quae effudit super pedes, hae enim erat maritrix, quae non poterat statim capite domini digna fieri. Porro vnguentū pretiosum Ioannes dicit fuisse Nardum pistacum, id est, verā & absq; dolo, vt fide Ecclesiae ostēdat. [discipuli indignati sunt.] Per lytlepsim quod de iuda erat dicendū, discipulis tribuitur, sicut & Paulus dicit, lapidati sunt, ferrati sunt, cum tamen vnus ferratus sit Iudas, licet possit dici, discipulo, propter pauperes indignatos, Iudas verō propter lucrum. [non semper habebitis.] Intelligitur secundum praesentia, & conuictū corporeale, quomodo Paulus dicit, Christum iam non nouimus secundū carnē alioqui Christus nobiscū est, vltq; ad con summationem seculi. [mittens vnguentum.] Nec mirum si odor bonū fidei suae dederit, cum ego pro ea sanguinē meū fulurus sim. [praedicabitur Euangelium in toto mundo.] Attende notitiā futurorum, scit se moriturum postbiduū, & Euangelium in toto orbe praedicandum. [quid vultis mibi dare?] In foelix Iudas damnū ex vnguenti effusione magistri pretio compēlat, nec certā postulat summā, sed quasi vile tradens micipiū, in potestate emētū posuit, quātū velleret dare. [triginta ar genteos.] Ioseph a fratribus viginti argenteis vēditus est, ne pretiosior sit seruus quā Dñs.

D. Augusti. lib. 1. quāst. Euange. c. 41. Iudas vendens Dominum. 30. argenteis, significat iniquos, qui sequentes temporalia, quae ad quinq; sensus pertinent, Christum habere noluerunt, quod quia sexta mundi aetate fecerunt, sexies quinos eos tanquam venditi Domini pretium accepisse significatū est.

D. Chryso. Homi. 80. [cum consummasset.] Loquitur de regno, & de aeternis cruciatibus oportū de passione deseruit, ac si diceret, qd formidatis has temporales afflictiones, cū aeterna sint vobis praeparata. [pascha fiet.] Perpende, quo pacto quod eos maxime cōtristabat, nouo obduxit artificio, non enim

Pri. To. Cc 5 dixit,

disit, post duos dies tradetur, sed pascha fiet & tunc adiecit, & filius hominis tradetur, ut ostendat mysterium esse maximum, diem festum, qui ad salutem orbis celebratur. [in atrium principis sacerdotum.] Iniquissima aggreffuri negotia ad summum pontificem veniunt: unde facultatem accipiant, a quo debuerant prohiberi. Tunc vero multi erant principes Sacerdotum, licet lex vnum esse præciperet. Unde constat, quod res Iudaica, iam dissoluta incipiebat. [non in die festo.] Diabolus ne manifesta passio fieret, in aliud ea tempus rejici cupiebat. [ne tumultus.] Non timet Deum, neq; ne tantum facinus fiat in festo, sed populum, at inuento proditore, si eum cæci, & irritati facinus peregerunt. Cuiq; alij nocentes soluebantur, tunc illi quærent occidere innocentem, qui tot illos beneficijs affecit, propter quos & gentes relinquebat. Caueamus nos interim, ne idem nobis contingat erga benefactores nostros. Idem homini. [accesit mulier.] Hæc mulier iudicio meo eadem est, apud tres Evangelistas, alia vero soror Lazari apud Ioannem. Mulier igitur sciens Simonem per Christum a lepra curatum, alioqui hospes Christi non esset, ea confidentia accessit, sperans ab eodẽ animam suam fordes curadas, Bethaniam meminir, quæ Hierosolymæ propinqua erat, ut sciatur domum sponte ad suam venisse passionem. Porro licet illa sanguinis fluxum patiens timeret Dominum tangere, hæc tamẽ mulier videns Dominum alias recepisse peccatrices, ut Chanaanæ, Samaritanæ, aulæ & ipsa est, licet onere peccati pressa, priuatim in domo, non publice accedere in via, & certe alię omnes ad curandum corpus venerunt, hæc ad curandum animum merito igitur de eius in Christum affectione quicquid mirabitur, præfertim, cum non ut homini nudo asserat honorem, sed ut rei maiori, quippe capillis pedes abstergendo, caput suum pedibus illius subdiderit. [ut quid perditio hæc.] Unde discipulis hæc cogitatio exorta est: quia audierant Christum dicentem, misericordiam volo, non sacrificium, & increpantẽ Phariseos, quod misericordiam & fidem reliquissent, ex quo inferre bāt, si cultum & holocausta rejiceret, magis effusionem vnguẽ in gratiam habebit, at Christus mentem eorũ videns, & quanta esset religio succensa, adhuc permisit effundi sibi vnguẽ: qui voluit in vtero matris claudi, & lacte potari, nec istud officiũ repulit. Sicut enim pater olim nidore & fumum: sic filius nunc meretricem suscipit, & equidẽ Jacob statum Deo

inunxit, & in sacrificijs oleũ offerebatur, & sacerdotes oleo vnguebatur: ita nunc Christus vnguẽto. Discipuli vero mētẽ formidant non videtes, factum eius dū calumniantur, eius magnanimitatẽ ostendūt, dicentes poterat vnguẽtũ venudari trecentis denarijs, vides formidant magnificentiã? [vbi tuncq; prædicabitur Euangelium.] Hæc ratione cõsolatur discipulos, quod tantus sit suæ passionis splendor, ut per totũ orbẽ effulgeat. [dicitur quod hæc fecit.] Quis hanc veritatem, quã videmus, negare poterit? prædicatur Euangelium, ut prædicetur in orbe, & prædicatur eũ eo, & hæc formidant. Profecto multi principes grãdia facinora gesserunt, statuas erexerunt, corũ tamen nullam iam memoria extat. Quis igitur hanc formidant diuulgat? nisi virtus eius quẽ vnxit. Aduerte etiã Apostolos sublimes animo, & ad eleemosynam propensos. Itẽ nota, quod nõ dixit, bonum opus fecit, sed præposuit, quid molesti estis mulieri? Significans, nõ statim in principio, ab imbecillioribus sublimia esse petenda, infirmiorũ enim fides non decutienda est in principio, sed irriganda doctur ergo, si bonũ aliquod fieri videmus, licet nõ exactissimẽ fiat, tamen suscipiamus oportet. Certẽ si Christus interrogaretur an vellet vnguẽtũ effundi, nolle se responderet, at vbi iam effusum est, non erat amplius correctioni locus. Ita qui parietes tẽpli exornauit, reprehendendus non est, vbi fecerit sed cõsulens antequã faciat, quid facturũ est, tu cõsule, ut pauperibus tribuat. Nemo igitur mulierẽ reprehendat, (inquit Christus) cū ego adeo procussum ut ipsam reprehendã, ut in toto orbe eius feruorẽ prædicari facia. Dices, cur solã famã mulieri promisit, nihil præterea spirituale? imo spirituale promisit, si enim bonũ operata est, mercede sua nõ fraudabitur. [tunc abijt vnus de duodecim.] Tunc, idest, qñ oēs Christo clamabāt osanna, posuit verò vnus de duodecim, nihil em pro brosum tacet Euangelistæ, cū tñ multa signa facta prætereāt, tãta illis, veritatis exponendę cura fuit. [quid vultis mibi dare.] Vide Iudæa malignitatem, spõte ad prodendum abijt, argento prodit, & argento minimo. [querbat oportunitatẽ.] O singulari amentia hominis, qui viderat Christum inimicos toties euasisse, & singularia omnipotentia documẽta cõfessisse. Sed cupiditate exaceratus nec terretibus, nec demulcentibus Christi verbis detinetur, Christus enim vsque ad vltimam curam, curã illius gessit, ut nos etiã omnẽ curam adhibeamus ad lucrandos peccatores.

Origenes

Origenes. Homi. 35. [pascha fiet.] Non vult dicere, quod post duos dies, dies paschæ adueniet: sed quod post biduũ nouũ pascha fiet, nec enim dixit pascha veniet, sed pascha fiet scilicet, quale nõquam factum est, ut per nouũ pascha antiquũ succedatur. Quod si pascha fiebat, 14. luna, igitur quãdo hæc dixit, erat, 14. luna. [filius hominis tradetur.] Certẽ tradetur a patre suo, nam dicitur, proprio filio suo nõ pepercit: sed pro nobis tradidit illũ, sed secundũ alia scripturam, Iudas eũ tradidit, imo & Satan qui intrauit in Iudam, & principes etiã eum tradiderunt, nõ tamẽ omnes eodẽ proposito. Nã pater ex misericordia, Iudas ex auaritia, Satã ex timore, ne per Christi doctrinã genus hominũ amitteret, quos retinebat. [congregati sunt principes.] Impletur prophetia, qd fremuerint aduersus dñm, & aduersus Christũ eius, hi principes nõ erant principes veri, sed principes Sodoma & Gomorra: de quibus Iſaias. Conuenit eis dictũ Ezechielis, iustificata est Sodomã plusquã Hierusalem. [dolo tenebant.] Disperdat Dominus vniuersa labia dolosa. [ne forte tumultus fieret.] Quidam enim ex populo dicebāt, bonus est, alij, nõ, sed seducit turbas, ideo erat his tumultuandũ. [accesit mulier.] Mihi videtur tres fuisse mulieres, quæ Christũ vnixerunt, vnã de qua Matthæus & Marcus cõsentienter hic exponunt: quæ vnxit caput Domini, alteram, de qua Lucas dicit, quod erat in ciuitate peccatrix: quæ non aulã caput Christi tangere, pedes cū lachrymis lauit. Tertiã, de qua Ioannes dicit, quod eã diligebat Iesus: quæ ante sex dies paschæ vnxit pedes Iesu: cum tamẽ illa de qua Matthæus, vnxit ante biduum paschæ, & illa de qua Ioannes in domo sua vngit Iesum, illa verò de qua Matthæus, vngit in domo Simonis. De illa quã refert Lucas, nullus discipulorũ murmurat, de illa quã Ioannes, murmurat solus Iudas malẽ affectus, de illa Matthæi, murmurant omnes discipuli, bene affecti. Et obserua, q Lucas vnguẽtũ peccatricis non dicit fuisse pretiosum. At Matthæus dicit, vnguẽtũ huius mulieris fuisse pretiosum, & Ioannes fuisse vnguẽtũ Nardi pisticæ pretiosæ, nec enim non esse poterat pretiosum, quod super Christi caput erat effundẽdũ. Proficiamus & nos, ut ab vnẽtione pedũ Christi, ad eius caput vngẽdũ ascendamus. Vnguẽtũ verò siue oleũ in facris literis, aut opus est misericordia: aut claritas doctrina. Vt igitur nõ omne oleũ est vnguẽtũ, nec omne vnguẽtũ est pretiosum. Sic omne

opus bonũ oleũ est, sed qd propter naturam tantũ, nõ propter Deũ fit, oleũ tantũ est, nõ vnguẽtũ, ut opera quæ infideles faciunt, quæ illis in hoc seculo profunt, nõ in futuro ad gloriam assequutionẽ. Porro bona opera quæ propter Deũ fiunt ad vsum proximorũ vnguẽta sunt, quibz pedes dñi vnguuntur, proximi em pauperes, pedes dñi sunt, & opera misericordię in eos collata, pedes Dñi vnguuntur. At bona illa opera quæ in gloriam Dei cedunt, ut castitas, vt patientia, vt martyriũ, illa sunt vnguẽtũ pretiosum, quo caput Dñi vngitur, præcedes, vnguẽtũ poenitentiu est: hoc verò, per fectorũ. [tunc abijt Iudas.] Duo Iudæ, idest, cõfiteutes fuerunt inter Apostolos Christi: alter fidelis permansit, Iudas Iacobi, alter auaritia corruptus Christũ tradidit. Ita inter Christianos duæ partes sunt, quæ Christũ cõfiteantur. Altera pars fidelis in tentatione permansit. Altera cupiditate corrupta, verbũ veritatis prodit, ut crucifigatur. De hoc Iudam pletur quod dictũ est. Tu verò homo vnanimis, dux meus & notus meus, &c. Et illud, ego dixi. Dñi estis: sed vos sicut vnus de principibus cadetis, cecidit enim Iudas, ut ceciderat Lucifer, vadit igitur a summo & vno principis sacerdotũ, ad multos principes sacerdotũ, & vndidit eis eũ qui suo sanguine erat mūdũ redẽpturus. [quid vultis mibi dare.] Idẽ dicit omnis peccator, qui propter lucrum aliquod verbum Dei contemnit. [triginta argenteos.] Tot annis peregrinatus erat Christus in mūdũ, nã incepit Iesus, quasi triginta annorũ, verbũ Dei distribuere, sicut Ioseph cum esset, 30. annorum cõcepit fratribus frumenta largiri. [querbat oportunitatem.] Idest, quando Christus solus esset sine turba, ita & Christiani proditores quarunt errores disseminare vbi multus populus non est. Euthy. [principes sacerdotum.] Cũ lex iuberet, ut vnus esset princeps sacerdotũ quoad viuere, Iudæi tñ eã dignitatẽ annuã fecerunt. Verisimile ego est, quosdam tñ fuisse, qui summo essent funẽti pōtificatu, quos principes sacerdotũ dicit. [nã in die festo.] Ne odiũ populi sibi cõciliaret, videtis in fontẽ, & in festo occidi. At oportebat salutariẽ agnũ die immolationis agni legalis immolari, ut figura suũ fortiret cõtẽtũ. Nota frequẽter Phariseos voluisse Christũ cõprehendere nec potuisse, quia Christus volebat, at vbi voluit etiã ferẽ nolẽtes eũ cõprehederunt. [accesit mulier.] Tres fuerunt hæc mulieres prima peccatrix apud Lucas, in medio tpe, qñ Christus prædicabat vnũ gẽs. Secũda apud Ioannẽ, Maria soror Lazari

Psalm. 54.

Psalm. 81.

Isaia. 14.

Lucas. 9.

Genesi. 41.

11. Ioh. 8.

11. Ioh. 8.

Exod. 18.

De hac Tur.

Lucas. 7.

Ioann. 11.

Vita

Matthæ. 26

vita probata, quæ ante sex dies paschæ vngit. Tertia hæc, quæ ante duos dies paschæ vngit. *[alabastrum]*. Vas erat, plenum vnguenti purissimi, non misto, ideo vocatum est pistillum, & præstinatione alabastrum confregit. Miranda mulier, quæ tanto sumptui non pepercit. *[quid molesti estis]*. Principia fidei obtundenda non sunt. *[ad sepeliendum me fecit]*. Id est, mortem meam breuifuturam prophetat, erat enim mos, mortuos inungere. *[ubi predicatum fuerit]*. Id laus est mulieris, & solatium discipulorum, quod, scilicet, prædicetur ubique Euangelium. Præfigurauit hæc mulier Ecclesiam, quæ prius peccatrix fuit, vnguentum vero, fidem. *[cum vobis tradam]*. Non dicit Iesum, sed eum, iam enim & eius nomen oderat. *[triginta argenteos]*. Videtur prius pepigisse Iudas cum Phariseis, mox ab eis recepisse nummos.

D. Hilarius. Cano. 28. *[scitis quia post biduum]*. Post sermonem, quo se venturum in claritate dixerat, nunc passurum se admonet: ut sacramentum crucis admistum esse æternitatis gloriæ cognosceret. *[accessit mulier]*. Figura Gentium est hæc mulier, quæ in passionem Christi, gloriam Deo reddidit. Caput Christi vixit, at caput Christi est Deus, quæ vngere, est, omnem curam corporis (vnguentum enim ad curam corporis pertinet) & totum pretiosæ mētis affectum in Dei honorem transferre. Sed discipuli fauore saluandi Israelis commouentur. Pauperes fidei in digos, spiritu prophetico nuncupauerunt. Atque hanc gentium fidem enim potius ad salutem Iudæorum debuisse. At Dominus docet, quod cessante Israel, Euangelij gloria, si de gentium prædicatur. Quæ amulatione in Iudæa persona Israel prophanus accessus, ad extinguendum nomen dñi omni odio acceditur.

V. Beda, in Marci. ca. 14. Pascha dicitur à transitu, quia transiit Angelus percussus Aegyptios saluans Iudeos, sed figuram exposuit Iohannes dicens, sciens Iesus, quod venit hora eius, ut transeat ex hoc mundo. Ergo illa solenitas mystice transitus vocata est, quia agnus Dei in ea esset transiturus, & nos talis transitu, quasi de Aegyptiaca seruitute esset educturus. Porro vocatur pascha azymorum: quia vno die agno immolato ad vespertinam, septem ex ordine dies sequebatur azymorum: ita Christus semel in plenitudine temporis, passus per totum huius seculi tempus, (quod septem diebus agitur) in azymis sinceritatis & veritatis præcepit esse viuendum, & desiderijs terrenis, quasi AEgypto, relictis, à mundana

conuersatione, secretâ solitudine, iter ad mortem subire virtutis. *[accessit mulier]*. Eadem vna quæ est hæc Maria soror Lazari, quæ prius quidam peccatrix esset, pedes vngit: nunc vero facta familiarior, caput Domini vngere audeat. *[alabastrum]*. Nascitur hoc alabastrum in Thebis Aegyptijs, & Damasco Syria, cadi- dum, maculis intertinctum, accommodum seruando vnguento. Nardus vero frutex est redolens Cyprissum, comendatur potius vnguentum ex spica, ideo dicitur, spicati pretiosi, nã dicitur precipuum vnguentum ex Nardo fieri. Significat Nardus deuotionem Ecclesiæ, quæ semel in coepit manibus exerceri Maria: sed quotidie etiam exercetur manibus fidelium, de quo dicitur, Nardus mea dedit odorem suauitatem & Paulus Deo, inquit, gratias, qui odorino titia suæ manifestat per nos in omni loco, quia Christi bonus odor sumus. Cum enim eum æquale patri reueremur, caput eius vngimus vnguento pretioso, pedes vero, cum eius humanitate veneramur. *[predicabitur quod hæc fecit]*. Aeterna laus est mulieris, æterna vero nota Iudæ, sed dñs hæc tacuit, illam prædixit. *[ut traderet eum]*. Multi Christi tradunt, nã qui falsum testimonium pro pecunia vendunt, Christum vendunt, ipse enim dicit, ego sum veritas, qui discordias contra charitatem seminant, Deum vendunt, Deus enim charitas est.

D. Thomas. *[cum consummasset]*. Ipse solus consummare potest, nos enim multa dicimus & deficiamus. *[sermones hos]*. Quos de gloria sua dixerat, passio enim exaltatio gloriæ fuit. *[post biduum]*. Sabbato venit dñs in Bethaniam, die Dominica venit Hierosolymam, ubi cum ramis palmarum exceptus est, secundum aseriam, id est, in die lunæ rediit in Bethaniam, in hoc reditu maledixit ficui, in die Martis rediit Hierosolymam, ubi parabolas dictas supra tractauit, quas cum consummasset, dixit, scitis quia post biduum, id est, decimo quinto die fiet pascha. Ergo verba hæc dicta sunt decima tertia luna, nam 15, erat pascha. *[pascha fieri]*. Quadruplex est pascha literale, agni paschalis, spirituale, Christi. Morale, animæ transeuntis ex mala ad bonam conuersationem, & seculare, mundi transeuntis, cælum enim & terram transibit. *[traditur]*. A patre, secundum illud, pro nobis omnibus tradidit illum, à seipso, secundum illud, dilexit nos, & tradidit seipsum pro vobis, à Iuda, à Iudeis, à Pilato. *[congregati sunt]*. Videtur consilium hoc bis factum, nam Iohannis. 11. Habetur collegisse consilium Phariseos, ex tempore quo Lazari

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

Matthæ. 26

rus excitatus est, sed aggravatur peccatum istorum ex tempore sancto paschæ. Vult enim Dominus fieri voluntatem suam in die sancto eius, aggravatur, ex eorum multitudi- ne quia congregauerunt. Odit igitur Dñs tales cunctos, aggravatur, quia erant illi de maioribus populi, verificatur ergo illud de optimatibus. Ecce hi magis confregunt iugum, ru- perunt vincula, & ite assiterunt reges, & prin- cipes conuenerunt in vnu, & A senioribus est egressa malicia. *[in Bethania]*. Id est, do- mo obedientiæ, ut verum esset illud, factus obediens usque ad mortem. *[in domo Simonis leprosi]*. Competit Christo ut sit in domo le- prosi. Nos enim reputauimus eum, quasi le- prosum. *[accessit mulier]*. Defendi potest, quod sit eadem mulier, soror Lazari, ut Angusti- nus dicit, & cum arguitur, quod soror Laza- ri vixit in domo sua: hæc autem vixit in do- mo Simonis, credi potest, quod esset vna domus & Lazari & Simonis, ut qui essent cognati. *[quid molesti estis]*. Dominus sem- per est huius mulieris aduocatus, ut habetur Lucæ. 7. & 10. *[opus bonum operata est]*. Secun- dum illud. Noli prohibere beneficere, & si potes ipse benefac. *[ad sepeliendum me fecit]*. Id est, Spiritus sanctus eam inflauit, ut vn- geret me, breui sepeliendum, licet ipsa id non intenderet. *[predicabitur in memoriam eius]*. Secundum illud, in memoria æterna erunt ius- ti. *[tunc abiit]*. Illud tunc non refertur ad con- tinuationem. Nã vnctio mulieris multo prius facta est, scilicet, ante sex dies paschæ. *[tunc abiit]*. Cur igitur elegit tam malum dis- cipulum in primo, ut monstraret, nullum con- demnari propter reprobationem, nec glorificari propter prædestinationem, sed propter præ- sentem iustitiam. Secundum, ut consolaretur electores, qui bona fide aliquando eligunt eos qui postea mali sunt. Nã & Philippus elegit Simonem magum. Tertiò, ut nullus ex alte- rius culpa vituperetur, nam Apostoli non eni- pantur propter Iudam. *[quid vultis mihi da- re]*. Nihil iniquius, quàm amare pecuniam, hic enim & animam venale habet. *[ego enim vo- bi]*. Videtur, ut vilissimum estimasse Chri- stus, quem a se iicere volebat. Ideo dicit, da- te mihi quod vobis placet: pro nihilo igitur habuit terram desiderabilem. *[querabat opor- tunitatem]*. Oculi adulteri obseruat cali- ginem. Simon de Cafsa. li. 9. de gestis Salu. c. 34. *[ecce mulier]*. Hæc est secunda vnctio, qua Ma- ria vngit pedes Christi & caput. Nam prima vnctione soluum pedes vnxerat. *[fracta alaba-*

stro]. Ut quæ culpabilia sunt, etiã si delecta- bilia sint dimittamus, & honesta, etiã ardua aggrediamur. Porro frangere alabastrum, est aperire. Nihil enim apud Iesum à fidelibus stulte fiebat. Videbitur porro hæc mulier te- meraria, quæ Domini caput fuit ausa contin- gere, cum Iohannes contremuerit eum bapti- zare, & Virgo Maria, non prius eum, cū par- uulus esset, tangebatur, quam adorasset. At nū- amore hæc mulier ebria est? an mirari ma- gis Christum oportuit, qui eam à pedibus ad caput manu duxit, ut indicaret vtramque suam naturam, & diuinam & humanam esse adorandam. Ideo illa libram accepit vn- guenti pistillæ, id est, iustitiam, non Moyli, sed fidei, libra enim iustitia est, pistilla vero, fidei est. Nemo enim iustificatur ex iustitia legis, sed fidei, libra continet, duodecim vn- cias, & fides nostra duodecim articulos, se- cundum numerum Apostolorum, & nota, quod quæ offerebantur in templo, ad pon- dus sanctuarij librabantur. Pondus vero san- ctuarij charitas est. Ut intelligamus iustitiã fidei nostræ non posse Deo placere, nisi pon- dere charitatis librata, effunditur vero libra hæc in pedes & caput, quia iustitia fidei sex articulis respicit Deitatem, sex carnem. *[in- digne ferentes]*. Non defuit in coena tam san- cta: ubi erant viri tam sancti, scelus inuidiæ: & calumniandi peruersitas. Iudæ id fuit so- lius, nam ita explicauit Iohannes. Illi magi- ster Diuinus non profuit, neque sancta so- cietas, quale vero collegium purum erit, si collegium Christi habuit proditorem? *[tre- centorum denariorum]*. Numerus hic myste- rium habet, nam Arca Noe, 300. cubitos lon- gitudinis habuit, & Gedeon 300. militibus pugnauit, & 30. argentei, trecentos nummos paruos valent, Iudas igitur Christum ven- didit iuxta valorem vnguenti. Porro Iudas habuit oculos, ex Christi dispensatione, qua significauit praelatis, quod pauperum curam deberent habere, ac ideo oculos pos- sidere, licet multis oculi occassio: fuere rui- na. *[Et quid molesti estis]*. Dicit nullam subesse causam, quare quis sit bene operanti mole- stus. *[bonum opus]*. Bonum ad finem, bonum in fine, (id est, in Christo) bonum ex inten- tione, bonum ex re, bonum ex significatio- ne, bonum ex exemplo, bonum ex congruo, bonum ex iusto. Significauit Christus, se velle etiã corporaliter coli. Si enim Deus cū esset, cor- poralia acceptauerat sacrificia: quãto magis cū homo est propter nos homo factus, tem- pla sibi & vasa diuina & argentea acceptabit hæc

his enim augetur & firmatur fides, aliter deuotio, excitatur per creaturas ad laudandū creatorem. Demū in his que homo propter Deum a se abiecit, & Deo dicat, fides hominis & charitas probatur & testatur fit. *[pauperis habetis.]* Si adest pauper notus, non debet expectari alius ignotus cui elemosyna detur. *[præuenit vngere.]* Ibi enim Maria ad vngendum Christū in monumento: sed non inueniet idē nunc præuenire dicitur. Durat porro vnguentum vsq; ad sepulturā, quia libra iustitiæ fidei, etiam Christū sepulchrum adoratur, credens Diuinitatē ab anima & carne non fuisse seunctam.

Hugo. Sermonibus de gloria, sermonem de passione coniunxit, est enim gloria effectus passionis Christi, & eius causa finalis. *[tunc congregati sunt principes.]* Principes qui contra Iesum congregantur, sunt concupiscentia carnis, concupi oculorum, & superbia vitæ, congregantur hi cū reliquis vitijs, in atriu, idest, in carnem, unde fomes nascitur, vt Iesum, idest, hominē ad salutē natum dolo teneant, transfigurant enim vitia sub pallio virtutis. *[teneant.]* Quia semel a vicijs captus, vix euadit, iniquitates enim sue capiunt impiū. *[et occiderent.]* Duplici morte, & culpe, & pœnæ, quia beatus, qui habet partē in resurrectione prima, in his partem nō habet mors secunda. *[Potest etiam in bonū verti.]* *[congregati sunt principes.]* Scilicet, prudentia, fides, consiliū, in atriu animæ, quæ dicitur Caiphas, idest, vniuersa peccata, vt Iesum, idest, hominē (per propositum integrū) saluatum. *[teneant dolo.]* Idest, captū vineulis præceptorū, mundo & diabolo & carni mortificent. *[Cum esset in domo simonis.]* Hic si mon est peccator conuersus ad Deū, dolens de præteritis, de quo dicitur. Pone tibi speculam, pone amaritudines. In huius domo tot Christo fercula offeruntur, quot virtutes peccator incipit habere, & tot vina, quot lacrimæ: Mulier effundens vnguentū anima est, orationē effundens, secundū illud. Phylas aureas plenas odoramentorum: quæ sunt orationes sanctorum, hac oratione vngitur caput Christi, cum eius Diuinitas adoratur, & pedes, idest, caro. Vel etiam cum prædicatores & pauperes reficiuntur. Alabastū est cor poenitentis, quo fracto oratio effunditur, & domus benedicta, ascendit enim fumus in celos de orationibus sanctorū, frange igitur & cūminue conitū vt in illo nihil remaneat, quod Deo non tribuas, sic enim oratio erit sicut virgula fami exaromatibus. In hac ani-

ma Deo obediente, sicut in Bethania Deus est. *[Videntes discipuli indignati sunt.]* Ita nūc multi, quasi perditum existimant, quod in oratione & contemplatione consumitur. Id dicentes, non quia cura illis est de pauperibus sed quia sunt auari. At Dominus, quid molesti estis oranti? bonum enim opus operatur in me. Mittēs enim orationē in corpus meū (quod facit, cum dolores passionis contemplantur) ad sepeliendum me in se fecit, mens enim deuota sepulchrū est, de quo Iob, gaudent, cum inuenerint sepulchrū, & item. Ingrederis sepulchrum in abundantia, hoc sepulchrum dicitur spelunca duplex, propter Diuinitatem, & humanitatem, quæ ibi sepeliuntur. *[Vnus de duodecim.]* Nemo igitur in se fidat, quantumlibet bonus sit. Iudas verō abiit ad Iudæos quarta feria, tunc vendidit eis Christū. Iudices verō pro pecunia iustitiā vendentes significati sunt in Iuda.

Caietanus. *[post biduum.]* Hæc verba dixisse videtur dominus mane diei Mercurij, cui successit dies Iouis, in qua cena facta est, vespere paschæ inchoate, huius successit dies Veneris: quæ erat dies paschæ. Porro die Mercurij Iudas vendidit Christum. *[in Bethania.]* Mēcio fit vnctionis factæ Sabbato præcedente, quia ex ea, occasione Iudas accepit vendēdi Christū. *[super caput.]* Prius vnxerat pedes, & ex conlequutione veniæ, & ex multis susceptis beneuolentijs signis, fiduciā accepit etiā caput vngendi. *[indignati sunt.]* Quia cōuersum fuerat tā pretiosum vnguentū in vnius pauperis delicias, quod in vsus multorū pauperū conuerti poterat. *[pauperes semper habetis.]* Hinc docemur, polle nos multo sumptu in raris vt, licet melius fuisset in vsus pauperū cōuerti. *[ad sepeliendum me.]* Illius animus fuerat vngere Christū, vt hominē Diuinū, longē maiora mererē, vt pote verū Mesīā, qui sine sensualitate libidinosa erat, velut cadaver sepeliendū. Nā vnguentū adhibentur cadaveribus, nemo tamen dicit, vt quid perditio hæc? & forsā Maria audiēs Christū breui moriturū, timēs quod nō posset eū vngere postea, præuenit eū vngere. *[dixerunt quid hæc fecit.]* Quia igitur Ecce ita quorānis hanc laudē tribuit Mariæ. Magdalenæ Lazari sorori, sit necessarium, vt hæc mulier fuerit Maria Lazari soror. *[tūc abiit.]* Interiecerat Matthæus vnctionem Mariæ quæ fuerat Iudæ occasio vditionis: nūc redit ad seriē dicens, tunc eū congregati erant principes abiit Iudas, & rationabile est credere, quod dixerit eis, se habuisse Christum vt virū spiritualem: sed iam non habere, vt qui tātum sensualitatis in se permiserit, quod tam pretioso vnguento vngeretur.

Druthimarus. Pascha est ipsa dies, qua comedebatur agnus, azyma verō erant panes sine fermento, quos illis diebus festiui erat vescendum. *[et filius hominis.]* Non enim diuinitas tradi potuit. *[tradetur.]* Iudæi enim nō occidebant nec arma portabant, sed iudicabant dignum esse morte, iudicatum vero tradebant Romanis occidendū. *[accesit mulier.]* Non habes aliam meliorem rationem qua Domino gratificaretur fratri Lazari ex citationem, erat verō tanta balsami & vnguentorum copia apud Iudæos, vt capita vngere consueverent, secundum illud, vngere caput tuum. *[indignati sunt.]* Iudas indignatus, nō credidit esse Deū, quæ hæc tenus tā despecte viuere viderat: nūc verō vngi se patitur. *[trecentis denarijs.]* Idest, viginti quinque solidis. Glossa ordina. Pascha propriē dicitur solus dies quo agnus ad vespertinū occidebatur idest, decima quarta luna primi mensis, at decima quinta, quæ egrediuntur de Aegypto, incipiebant azyma septē sequentibus diebus. Lyra. *[Cum consummasset.]* Eos consummavit tertia feria ante passionē. *[dixit.]* Secretō, non coram turbis. *[post biduum.]* Idest, sexta quinta, vespertina quo incipiebat solemnitas sequētis diei. *[tradetur.]* Nam feria quinta ad noctem, a Iuda traditus est. *[tunc congregati.]* Congregatio facta est quarta feria. *[se niores populi.]* Qui erant iudices ordinarij, vt super. c. 45. *[Cum autem esset in Bethania.]* Fecerat in Bethania ante sex dies paschæ, sed nūc recēsetur hæc hystoria, quia fuerat Iudæ vditionis occasio. *[mulier.]* Scilicet, Maria soror Lazari, vt habetur Ioan. 12. *[effudit super caput.]* Sicut nunc solet aqua rosacea effundi propter refrigeriū & odore. *[abiit vnus.]* Ad principes, quos audierat congregatos.

Prima autem die azymorū.

D. Hiero. *[Prima die azym.]* Hæc est quarta decima dies mensis primi, quādo agnus immolatur, & luna est plenissima, & fermentū abiicitur. *[in unitatem ad quendam.]* Tacetur huius nomen, vt omnibus qui pascha facturi sunt, libera festiuitatis occasio, panderetur. *[parauerunt.]* In cenaculo grandi, per quod lex spiritualis intelligitur, quæ de angustijs literæ egrediens, in sublimi loco recipit Saluatorem. *[vnus vestrum me traditurus.]* Qui passionem prædixerat, proditorē etiā ma-

nifestat: vt poenitentiam agat, videns suos cogitationes a Christo intellectas, tacuit verō Christus eius nomen, ne manifeste coargutus impudentior fiat. *[nūquid ego.]* Nouerant Apostoli, se nihil tale cōtra Dominum cogitasse, sed pertimescentes propriam fragilitatem, plus magistro credunt quā sibi: ideo tristes, de peccato interrogat, cuius cōscientiam non habent. *[qui intingit.]* Dixerat Dominus vnus vestrum me tradet, perseverat proditor in malo, eū Dominus manifestius arguit, eius tacēdo nomē. Iudas, reliquis retrahentibus a paropside manū, solus manus in eā cū Christo mittit, vt audacia bonā cōscientiā mentiretur. *[vna homini.]* Pœna prædictur: vt quæ pudor non vicerat, timor corrigere, ille verō ex patientia Domini suā nutrit impudentiā, thesaurizans sibi iram. *[melius fuerat ei.]* Quia melius est nō subsistere: quā male subsistere. *[nūquid ego sum magister.]* Reliqui Apostoli, dixerūt, nūquid ego dñe, Iudas nō Dominū vocat sed magistrum, ac si exultationē haberet, quod Domino denegato, magistrū prodiderit. *[cenātibz.]* Post quā typicū pascha fuerat impletum, & agni carnes cū Apostolis comederat, assumpsit panē, qui cor hominis confortat, & ad verū paschæ regreditur Sacramentū. Vt sicut Melchisedec, in eius figurā, panē & vinum obtulerat, ipse in panē & vino veritatē sui corporis & sanguinis repræsentaret. *[de genuine nutrit.]* Vinea de Aegypto transplantata est domus Israel, cui per Hierem. dicitur, ego te plantavi vineā electā, quomodo veritas es in Iere. 1. prauus & cui dicitur in Isaiā: quod sit vinea Domini, Dñs ergo dicit, se de hac vinea, nisi in regno patris, nō bibiturū. Regnum patris est credendū fides. Regnum enim Dei intra vos est. Ergo cū Iudæi receperint fidē, nō solū Dei, sed Dei patris, vt agnoscat eum habere filiū, de corū vino bibit Dominus, & ad similitudinē Ioseph, inebriabitur, regnans in Aegypto cū fratribus suis. *[et hymno dilecti.]* Ergo manducauerūt, & adorauerūt omnes pingues tertæ. Ita, qui Saluatoris panē saturatus est, poterit laudare Dominū, & montē cōscendere Oliueti, vbi laborū refectio, & veri luminis notitia est. *[scandalum pattemini.]* Prædixit quod passiuri sunt, vt cum passi fuerint, nō desperent: sed agant poenitentia. *[in ista nocte.]* Vt em̄ qui ebrii sunt, nocte ebrii sint ita qui scandalizantur, nocte scandalizantur. Nobis aut nox præterit, sed dies appropinquauit. *[percutia pastorem.]* Zacharias ad Deū dicit. Percute pastore, & Christus in Psal-

Roma. 2

Psal. 103

Isai. 4.

Luc. 17.

Genesi. 41.

Psalm. 22

1. Thess. 5

Roma. 13

Zachar. 13

mo dicit. Quem tu percussisti, persequi sunt. Percutitur autem pastor bonus, ut ponat animam pro ouibus, & fiat vinum ouile, & vnus pastor. [Ego nunquam.] Non est mendacium, neque temeritas: sed fides Petri erga Christum. [ter me negabis.] Petrus negat non etc, & tercio, sed ubi vicina lux per galli cantum nuntiatur, negatione lachrymis diluit.

Diuus Augustinus, libr. i. quaestio. Euange. cap. 43. [dane illud librum nouum.] Adam vetus homo est, de cuius propagine corpus suscepit, quod morti tradebat, sanguine igitur suum, per vinum significat. Vinum vero nouum significat immortalitatem corporum renouandorum, quam cum discipulis bibet Christus, quia eis etiam resurrectio corporis promittitur. Quod autem dicit, de hoc genimine vitis nouum illud vinum esse, significat eadem corpora resurrectura, secundum celestem inuolutionem, quae nunc se cundum terrestrem vetustatem sunt mortura. Si autem vitis, de cuius vetustate passio nis calicem bibit, significat Iudeos, praedictur, etiam ipsos Iudeos per nouitatem fidei ad Christum accessuros. Cum ingressa plenitudine gentium Israel saluus fiet.

Idem Sermo. 124. [Ego nunquam standali zabor.] Verus medicus Christus, venam cor dis iniecit: & qua hora tentationis podus, & infidelitatis frigus futurum erat, praedixit. Medicus praedicebat, ager negabat. Sed ubi ad horam praedictam vetum est, falsum apparet quod negabat ager totus: verum quod medicus. Quid enim homo sine Dei gratia? Promiserat enim Petrus se cum libero arbitrio, sine diuino auxilio, pro Domino mori turum. Sed quid est homo sine gratia Dei, nisi quod fuit Petrus cum Christum negaret? Omnis enim caro foenum. Ideo enim Dominus Petrum subdolerat, ut in illo totum genus hominum cognosceret, nihil se, sine dei gratia praeualere: & ut Ecclesiae rectori futuro, agnoscenti peccantibus regula proponeretur. Creditur enim ei sunt clauis regni caelorum, populi, innumera multitudo, pro sua naturae vitis, passionibus, & culpis inuoluta, erat futurus fidelis amator, & in sententia clementissimi dispensator, cum tamen alio qui paulo durior erat (ut absque Malchi ostendit auricula.) Hic igitur tam durus, si donum non peccandi a Domino habuisset, quae venia hominibus donaret? Ideo igitur permittitur errare, ut sciat in aliorum errore sententiam temperare. Aduertite ergo Dei prouidentiam. Totius corporis morbum, in ipso

capite curat Ecclesiae. In Petro, scilicet, qui confessus fuerat. Tu es filius Dei. Hic negauit, nondum videns ignes & tormenta, non dum interrogatus a regibus, non ab aliquo qui timorem incuteret, sed ab ancilla, a villi mancipio. Fides Petri, non a turbine, non a vento, non ab imbre, sed a leui gutta disijcitur. Ergo culpa subiacere permittitur rictus Apostolus, ut elationis vicio emendatus, integro vestiatur moderationis & clementiae indumento. Quis ergo considera, ne & tu tenteris, & si quis lapsus est: ne statim abicias & damnes: sed erige lapsum, cadenti porrige manum, Christi tanti magistri ex eplo.

Diuus Ambrosius, in. c. 22. Lucae. [Ite in ciuitatem ad quendam.] Dominus maiestatis iam nouit, quid alibi sit futurum, nec diuice eligit aut nobile. Sed pauper ambitur: & angustum hospitium, amplis nobilibus adibus ante fertur. Sciebat Dominus nomen viri: sed id tacuit, ut ignobilis aestimetur. Paterfamilias eligitur, ut agnoscat sanctitatis esse distinctionem non census. Coenaculum habet superius magnum, ut meritum eius aduerstas: in quo Dominus cum discipulis sublimium virtutum eius delectatione requiesceret. Vnam vero mihi contingat lagenam aquae portare. Lagenam enim mensura est perfectior. Ideo enim dicit Dominus. Mensura bonae supererminentem, &c. Dabunt in sinu vestrum, super aquas vero ferebatur olim Spiritus sanctus. Aqua orbem lauit olim humano sanguine respersum, ut praesentia lauatorum figura praecederet. O aqua quae sacramentum Christi esse meruisti: quae lauas omnia, nec lauaris. Tu incipis prima, tu compleres perfecta mysteria. Per te arentibus estu corporibus, dulcis ad gratiam, salutaris ad vitam, suavis ad voluptatem potus infunditur. Tu nomen Prophetis, Apostolis, & saluatori dedisti, illi nubes dicti, hi sal terrae, hic fons dictus est vitae. Te euomit petra propheticum tacto percussa, & cum de latere Saluatoris exisset, viderunt percussores & crediderunt. Ideo regenerationis nostrae, de tribus, vna ex testibus. Tres enim testes sunt. Aqua, sanguis, spiritus. Aqua ad lauacrum: sanguis ad pretium, spiritus ad resurrectionem. [ter me negabis.] Non poterat Petrus Christi aequare constantiam. Passio Christi amulos habet, pares non habet. Ita non reprehendo quod negauit, laudo quod fleuit. Illud commune conditionis, hoc est speciale virtutis.

D. Chrysost. Homi. 82. [prima die azym.] Eam

eam diem vocat primam, quae erat ante azyma, erat enim vltima dies a vespere ad vespere numerare. Ergo quinta sabbati accesserunt discipuli, quod autem Lucas dicit, venit dies azymorum similiter intellige, id est, appropinquabat, erat enim vespere diei primae. [ubi vis.] Patet nullam Christo domum, nullumque diuersorium fuisse. Puto autem, quod nec discipulis eius omnibus iam propter Christum despectis. Voluit autem comedere pascha, ne se aduersarium esse legis doceret. Cur ad ignotum hominem discipulos misit? ut ostendat, se posse tormenta vitare. Nam qui mentem hospiti solis verbis induxit, ut illum cum discipulis reciperet, quid fecisset cruciendus, si pati nolisset? Pariter de aliis fecit. Et ergo stupeo, quod non solum Christum ignotus suscepit, sed quod eius causa Pharisaeorum inimicicias esset subituras acerimas. Signum vero dedit discipulis quod homo lagenam aquae portaret. Sicut Samuel Sauli simile dedit signum. [tempus meum prope est.] Refrigit passionis memoriam, ut cum etis pateat, se non inuitum ad eam venire. [exstantibus.] O impudentiam Iudae, carnac ac mysterijs communicans: nec conuertitur, cum etiam si fera esset immanis, ad lenitatem compelli potuisset. [vnu vestrum.] Non dixit, ille me tradet. Maluit enim omnes terre re, quam huic Iudae poenitentiae irritamenta non dare. [cui ego.] Tandem illum reuelat, tum ut discipulos reliquos semimortuos dolere reuelaret: tum ut territus ille resipisceret. [qui intingit mecum.] Dicunt quidam, Iudam in Magistri contemptum intinxisse. Ego vero credo, hortatu Christi id factum fuisse, ut vel Iudas hac ratione magis Christo afficeretur, vel eum magis punderet. Haec nobis sunt consideranda, ut omnem a nobis iram reuelamus. Quis enim rem illam animo voluens, & proditorem recubentem cum saluatore, quicum ita leniter & humiliter alloquebatur, non spuat omne furoris atque irae venenum? [si natus non fuisset.] Vide quam leniter, & per commiserationem illum arguat. [sic scriptum est.] Dices, Cur Iudas arguitur, qui id fecit, ut impleteret scripta? Certe quia non eo animo ut impleteret, illud crimine aduulit: sed sola improbitate: sicut fecit & de mon, quorum vterque mille meretur supplicia, etiam si ex redemptione, totum genus hominum salutem reportaret, quippe non Iudas tradidit, sed Christi virtus & sapientia orbis peperit salutem. Dices, quid si Iudas non prodidisset, nec alij crucifixi essent? Certe Do

minus nouit, quomodo salutis negotium esset dispensandum. Dices, Cur Iudas tam malum futurum produxit Deus? Primum respondet Paulus, o homo tu quis es, qui ex aduerso respondeas Deo, & dicas, cur me ita fecisti? Sed si rationem queras, haec est. Maiori admirationi bonos esse, cum inter improbos uiuant. Tu vero omnem lucra & certaminis materiam funditus euertere vis. Quid ergo inquires: ut alij meliores videantur, alij puniuntur? Minime, sed propter suam puniuntur improbitatem. Non enim quia nati sunt, nequitiam contraxerunt, sed quia desidia se corruerunt, ideo puniuntur. Idem homi. 83. [dedit discipulis.] Apertius Lucas dicit, quod post bucellam aluda recepit in trauit in eu Satan. Stupet Lucas Iudas stoliditatem, non vero dominicum corpus despexit. Maius enim peccatum vtraque ratione fiebat, & quod tali animo mysteria reciperet: & quod nec timore, nec beneficio, nec honore moueretur. Nihil enim Deus praetermittit, quod ad emendationem pertineat. Cur vero coenauit? vndique discamus: cum veterem legem sanxisse, & omnia vetera, noua adumbrasse, hac igitur ratione, veritatem figuram adiunxit. Porro benedixit, instruens nos, quomodo hoc mysterium peragamus: & quod ille non inuitus passioni accedebat: & item, quod omnia quae patimur, Deum benedicentes patiamur, & quod si cut figura agni olim Iudeos a seruitute liberauit, multo magis veritas orbem terrae vindicaret. Ad haec ut significaret, ad beneficii humanae naturae eum tradi. Ideo mysterium hoc, non antea sed cum lex cessabat, effecit. Ergo praecipuam solemnitatem Iudeorum dissoluens, ad mensam eos horrore plenam prouocat. [Accipite hoc est corpus.] Quomodo non turbati sunt haec audientes? quia de ea re prius multa praedixerat. [tradetur in remissionem peccata] Docet passionis causam fuisse remissionem peccatorum. [nouum testamentum.] Id est, promissionis & legis nouae. Haec enim rursus pollicetur est, & licet promissio & testamentum vetus pecudes habuit ita & testamentum nouum, dominicum possidet sanguinem. [Hoc facite.] A Iudaeis moribus eos abducit. Nam sicut antiquum pascha faciebat, in memoriam miraculorum, quae in Aegypto patres vestri viderunt: ita & hoc in mei memoriam facite. Sanguis ille in primogenitorum salutem fuit effusus: hic in remissionem totius orbis. Vt ergo Moses dicebat. Hoc erit vobis eternum memoriale, ita dicit & Christus: hoc facite in mei memoriam, donec veniam.

Pri. Tho. D d nam

niam. Ipse etiam bibit ex sanguine. Ne illi horrent, Christi sanguinem potantes, liqui dem cum prius de carne edenda & sanguine potando mentio facta fuit, multum discipulorum abierunt retrorsum, ne igitur nunc ita fieret, primus ipse bibit. Cessare vero voluit primum pascha, suum instituent. Si enim hoc peccata remittit, illud iam superuacaneum est. Et quia Marcio, Valentinus, Manichaei zuserant negaturi Christum mortuum fuisse, ideo ne seduceremur, hoc sacrificium fieri perpetuo iussit, in memoria, quod mortuus fuerit. Per hanc igitur sacratissimam mensam, & saluat, & docet, hoc enim caput omnium bonorum est. [Vnde in die illam.] Loquutus de cruce, mentionem de resurrectione subiungit. Cur vero post resurrectionem comedit? Ne videretur phantasma esse, addit vero [quod rebuscum bibam.] Vt illi testes resurrectionis esse possent: unde & discipuli, eius resurrectionem testificantes dicunt. Nos comedimus cum illo, & bibimus. [bibam nouum.] Id est, nouo modo bibam, non enim cibo aut potu egens bibit, sed ut resurrectionem probaret. Cur vero vinum bibit, non aquam? ut perniciosam heresim reuelleret, tollentium vinum, a mensa Christi, solum aqua vrentium [hymno dicto.] Audiant, qui mensa absoluta, non agunt gratias, sed velut porci, ebris mensas euertunt. Audiant, & qui ultimam mysterij orationem non expectant, quia illi uisum holu est, Dominus igitur & a gratiarum actione incipere, & in eam finiri monstrauit. [scrip tum est percutiam.] Docet semper attendendum esse ad scripturas: tum se Dei voluntate crucifigendum: demum, se non esse legi & Deo qui eam tulit aduersum. [postquam resurrexero.] Eos a mortificatione liberat. [procedam vobis in Galilaeam.] Ibi eis apparet, ubi a timore Iudeorum liberati facilius verbis suis attentionerent, & arderent. [ego non te negabo.] Quid ais Petre. Prophetia dicit, vos omnes dispergendos, idque Christus confirmat: & tu negasti. Idcirco cadere permittus est: ut discat in omnibus Christo parere: verioraque eum dicere, quam sua conscientia testaretur. Dicitur erat Petrus Christo. Oportet ferre, ne scandalizet: ipse contra dupliciter peccat, & quod Christo repugnet, & quod se ceteris proponat, dicens. Si omnes scandalizati fuerint: non ego quia ratione foedius quam alij lapsus est, & ideo licet omnes peccauerint, tamen pro Petro Christus specialiter orat. Cur vero Christus non dixit, ego non permittam te cadere, sed ego rogabo? Certum quod supra Petrum ecclesiam for

tissimam erat edificaturus, ita ut neque porta inferi contra eam praeualere possent, facile posset non permittere ut Petrus laberetur sed velut ad passionem iturus, humiliter iam loquitur. Quid vero est Petre. Quando Christus dicit, vnus vellrum me trader, times, & quæris, quis id sit facturus, nunc vero, cum Dominus asserit, omnes scandalizandos tu quanto affirmatius Christus id dicit tu negas? Certum ex amore, & puto, quod ex quadam iactantia in illa verba prorupit. Nam in cena quis eorum esset maior superbe tractabant. Christus autem ab hac passione eum liberare volens, non impulit ad negationem, id enim absit, sed fauorem suum ab eo subtraxit, & humanam redarguit naturam. Magnū dogma hinc discimus, quod, scilicet, nullo modo hominis voluntas sufficit, nisi auxilio superiori roboretur.

Origenes hom. 35. [prima die azymorum.] Apparet, quod vna eademque dies esset pascha, quando oportebat occidi pascha, ut Lucas ait, & quando oportebat fermentum tolli, azymaque manducari cum carnibus agni. Nos vero non legis litteram seruantes, sed spiritum, fermentum tollimus malitiae, & nequitiae, & in azymis syneritatis & veritatis pascha celebramus. Conantes etiam cum Christo, in locum sublimiorem ascendimus. Vbi diuersorium Christi est, quod est intellectus noster: qui domus est magna: ut quæ capiat Iesum, qui est Dei verbum & sapientia, sed hæc domus esse debet omnis malitiae foribus munda: & esse debet in ciuitate, id est, in Ecclesia, sitque eius principis, qui non habet nomen, nam dicit, ite ad quendam. Puto tamen, quod ille asserens aqua, erat minister principis, id est, intellectus: portans subtilis aqua, mundatoria, in vase fictili, ut sublimitas sit virtutis Dei. Vel certe Christus est qui vinum adfert, ex generatione. sicut verum. Minister vero ille aqua affert, ex lege & prophetis, ut via Evangelici verbi mitteretur. Aut etiam homo ille lagenam aqua portans est Moyses, portans doctrinam spiritualem, in corporalibus historiis. Iudei vero non ea sequentes spiritualiter in locum superiorum, non celebrant pascha cum Iesu. Porro præparant discipuli domum quando catechizant intellectum, qui est paterfamilias, ut veniat diuinitas verbi, in domum predictam, cum discipulis coepulantis. Et qui in positionibus & negociis secularibus sunt, non ascendunt cum Christo in locum superiorum, ideo cum Christo non conantur. [vnus ex vobis me.] Generaliter est de proditore loquutus, ut te

Simonio petrouis cordis, singulorum qualitas probaretur. [et contristati.] Cur contristantur si quidem se innoxios illi sciebant? Certum quia audierat a magistro suo, naturam nostram esse veritabilem, & quod in lucta cum rectoribus tenebrarum, fieri posset ut circumuentus decidat homo ideo quibus tristatur: ne forte ipse esset peccatoris proditor. Quod si sibi illorum quisque timebat, timendum etiam nobis est. Nam Paulus corpus suum castigat ne forte alijs prædicans, ipse reprobus efficiatur, licet ex perfectione sibi a Christo data, diceret, scio, quod nulla creatura separare me poterit a charitate. Quam vero timendum nobis est, vel Petri adeo confidentis casus nos abunde docet. Nemo igitur gloriatur in castitum, ne scit enim quid super ventura pariat dies, & quauis nemo sibi conscius sit, non tamen ideo iustificatus est, imo Paulus ei dicit. Si aliquis præoccupatus est in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, confirmate eum, cōfide rans te ipsum, ne & in tenteris. [qui intingit.] Iudas in memor panis & salis, contra in noctem, contra benefactoris subleuauit calcaneum suum. Tales sunt, qui fratribus in Ecclesia infidantur: cum quibus corpus Domini in ecclesia communicant. [filius hominis tradit.] Vt videbatur: sed reuera manebat, discipulus in fide custodiens, alioqui quomodo crederent in eum iam mortuum, nisi ab ipso seruarentur. [tra homini illi.] Vnde etiam, his qui fratres suos tradunt, eos enim tradentes, ipsum Christum etiam tradunt. [bonum erat ei, si natus non fuisset.] Sed ne hoc bono, ne nasceretur, dignus fuit. [num ego sum rabbi.] Id sublimis dixit nec. n. cum credebatur esse magistrum. [accipit panem.] Panis hic est verbum nutritorium animarum: posuit super mensam, de qua dicitur. Passi in conspectu meo mensam, aduersos eos, & ad verbum est sanguis, & potus, de quo dicit. Calix meus in abrians quam præclarus est vocatur etiam verbum hoc vinum, quia est generatio eius qui dixit, ego sum vitis vera & est sanguis vix illius, quæ missa in torcular passionis, hunc protulit potum. Idem est panis factus ex tritico illo, quod cadens in terram dedit fructum multum. Quia vero verbum hoc est panis, secundum quod per ipsum nutrimur in iustitia: & ex potus, secundum quod annuntiat nobis sanguinem Christi, in quo testamentum nouum est, ideo dicit, hic est sanguis meus noui testamenti. [bibam nouum.] Regnum Dei non est esca & potus corporalis: his qui digni sunt pane angelorum, & eo cibo de quo dicitur, meus cibus est, ut faciam voluntatem

Patris, & Paulus dicit. Nemo iudicet vos in cibo & potu, quæ sunt umbra futurorum, sunt ergo alie vere esca: quarum hæc corporales sunt umbræ. Veras igitur esca: mādūcābimus cum Christo in regno Dei. [exterunt in montem.] Discipuli Christi, nihil agunt in valle, sed ascendunt in montem, ubi sicut oliua fructifera, sunt in domo Dei, aut certe sicut nouellæ oliuarum. Psalm. 51 in circuitu mensæ. Patris sui. [scandalum patris.] Quomodo post tot tantaque signa scandalizantur? certe, quia sicut nemo potest dicere Dñs Iesus, nisi in spiritu sancto: ita nemo potest esse sine scandalo, sine spiritu sancto. At in illa nocte, quæ scandalizati sunt Apostoli, nondum spiritus fuerat datus. Nobis vero datus est spiritus sanctus, qui cum spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei, ideo executionem non habemus, si negauerimus, innoxius, quia iam nobis dies appropinquauit, nos præcessit. [in Galilæa.] Sequamur nos in Galilæam, ut populus qui ambulabat in tenebris videat lucem magnam. [ego non scandalizabor.] Penet impie volebat Petrus Christum, qui est veritas medacem facere, ideo tam foede labi permittus est, ut doceamur, ne super vires nostras quid permittamus. Noli, n. altum sapere, sed time. Audiens vero Petrus, quod omnes scandalizarentur, debuerat rogare Deum, ut liberaretur, fortasse Deus auerteret ancillam & ministros, ac ita ille non negaret. Quæres si poterat Petrus non negare? quidam dicunt, quod non. necesse est vera esse quæ Christus prædicat. Sed alij dicunt. Quod sicut Ninuitarum penitentia abstulit minas Dei: ita & Petri deprecatio auerteret negationem. At sicut in monte Petrus loquebatur, faciamus tria tabernacula, nesciens quid diceretur & nunc promittit, quod moriatur cum Christo, nesciens quid dicat, nemo enim cum Christo moritur, solus ipse pro omnibus moritur, omnes enim opus habet, ut pro eis moriatur. Euthymius. [primo die azymorum.] Azyma vocatur pascha: ita enim Lucas dicit, appropinquabat dies azymorum qui dicitur pascha, hic vero dies erat quintus septimæ. Ita enim Ioannes. Ante diem festum paschæ conauit erat ergo dies quintus, nam pascha erat sextus. Vult vero Euthymius (ut qui Græcus erat) diem hunc quintum fuisse decimam tertiam lunam, & 14. Christum comedisse, & populū etiam incepisse esum agni paschalis, sed 15. consummasse, sed de hoc postea dicitur. [ire in ciuitatem.] Lucas dicit hos missos, fuisse Petrum & Ioannem. [ad quendam.] Tacuit eius nomen, ne ludas præoccupa

re eum Pharisæis domū: & ita coena impedi-
retur. Significatur mystice quod qui baptis-
mum accepit (id. n. est lagenā aquæ portare)
ad eum Christus, si paratum inuenit, ingre-
ditur, & coenabit cum illo. [ille inquit paratus
est.] Id est in illa mente mundata, & diuinis
contemplationibus ornata. Vult vero Eucha-
ristias Christum dicere, lunæ coenasse, dispen-
satione anticipando diem quæ lex præceperat
quia, nesciebat, quod si non posset coenare, si-
quid erat moriturus, ut pascha vestri correspon-
deret paschæ figuranti, ideo anticipauit vno
die, & ita dicit Lucas. Desiderio desiderasti.
festinaui coenare vobiscum, antequam parar-
etur. Dices, cur hanc anticipationem tacerent Bu-
gelis? Certe quia non erat necessarium di-
cere. Dices, Cur Pharisæi eam non acculerint
in Christo causa est, quia nulla lege ea antici-
patio erat prohibita. (Deo promouente, quod
futurum erat) licet legē eam esse poenā, his
qui postponerent. [quod tunc.] Iam præce-
ptorem Iudas despexerat, ideo nō verebatur
cum eo intingere. [Dicunt quidam.] Iudas
caruit culpa, quia quod prædefinitum est,
fecit. At non quia prædefinitum est fecit,
sed quia facturus erat, prædefinitum est,
quod faceret. Cur Iudas futurum ma-
lum Christus elegit, ut ostendatur Christi
bonitas, qui suum proditorē alitex, & bene-
ficii affectu nihil omittens eorū quæ eius cō-
uersioni essent necessaria. Malus verō ipse
perseuerauit, quia auaricia in eius animo dia-
bolū, velut oslio aperto, induxerat, siquidē
Christi sermones efficaces erant ad eum conuer-
tendum, qui publicanus & peccatores conuer-
tebant. [canantibus.] Prius stantes legale pa-
schæ comederunt, mox coenabant discubentes,
tum lauit pedes eorum, & iterū discubuerunt,
ut coenam mysticam daret Dñs. Porro fecit
Dñs, quod pictores solent. Primum, n. imagi-
nem adumbrat, postea perficiunt ita Christus,
prius vmbra legalis agni, mox veritatem pa-
nis sacri peregit. [qui pro multis.] i. pro omni-
bus. [nouæ testamentum.] Dixit. Testantur. n.
qui proximi mortui sunt: ut tūc Christus erat.
Ut autem vetus testamentū habebat hostias
& sanguine: ita nouū habet corpus & sangui-
nem, & non dixit, hæc sunt signa corporis &
sanguinis mei. Sed hoc est corpus, hic sanguis
meus. Vt n. sup. naturaliter assumpit carnem
deificauit: ita panem & vinū ineffabiliter in
sui corpus & sanguinē transmutat, quæ cum
pane & vino habent similitudinē. Est panis,
ut & corpus de terra. Vinum & sanguis aëreā
& calida. Panis confortat: magis corpus Christi,

corpus & animā confortat & sanctificat. Lati-
ficat sanguis Christi, ut & vinū. Quod si oēs
fideles edimus, de corpore Christi, oēs sumus
vni per ipsam cōiunctionem, & in Christo sumus
oēs: & Christus in omnibus. Qui n. edit carnem
meā, in me manet, & ego in illo. Vt enim ver-
bum vnitū est carni, per eius assumptionem:
ita hæc caro vnitur nobis per participationē.
[non bibi a modo.] Christus igitur bibit ex san-
guine suo, igitur & manducauit ex corpore
suo. [in regno Patris.] i. a quā post resurrectionē
data est ei omnis potestas. Quid vero est quod
Lucas dicit, prius Christum ante paschā esse quā
panem, dicit contra dicant illi. Videretur
Christus accepisse poculū, ut cōtentio fieret
de primatu inter Apostolos, panem accepit,
& poculū resumpsit. [Ritus in mōtā dō],
quod bis, ut apparet, mētū de iuda in coena
facta est, primū autē traditio in mysterio
rum. Quod refert Mattheus. Quo tempore
nōdum Iudas a Christo manifestatus est pro-
ditor. At mysterijs peractis rediit iterū de
Iuda mentis, & cū is doloret quereret discipu-
los: Petrus Ioānem rogat, ut Christum pōtēte
tur. Ioannes verō reuerenter ad pedes Dñi
recubens ab eo audiuit, cui ego intinctū pa-
nem potrexero. Quā buccellā cū acciperet
a Christo, intelligens se iam diffinatum: timens
ne a discipulis disceperetur, audisq, quod
faceret cito, iit ad Pharisæos. Hæc innuit
Ioannes. [exterunt in mōtem.] Erat mos Christo
in montibus pernoctare, tū vtrāq, vita di-
stractione oraretur, ut cū discipulis secretius
loqueretur, nam multa eis dixit, quæ retulit
Ioannes. [percutit pastorem.] Peripitiam per-
cuti. [antequā dabus eā.] Antequā vltimū vo-
cē det. Peripitiam est Petrus omnib, princeps
cadere: ut sibi dibi daret: nā ita in nobilitate po-
stea semper humilis, tū vtrāq, plus, n. diligit,
cui plus dimittitur. Et ut nos firmitus
credamus quæ Deus dicit, quā quæ nos vide-
mus, & cogitamus. Credamus igitur esse cor-
pus & sanguinē in sacris mysterijs, licet non
ita videamus.
[In annotationibus.] Euthimij id habetur,
[Hic est sanguis noui testamenti.] Vt testamētū
vetus pepigit Deus cū populo: & ea ratione
occisorum vitulorū sanguine partem in alta-
re, partem in populum respexit: ut sanguis
esset velut sigillū, signaculū, cōfirmatio, & cō-
firmatio fœderis: ita Christus sanguinem ve-
luti confirmatiuum sui testamenti effudit.
[D. Hilarius cano. 30.] [ita in cōtinentia ad quæ-
dam.] Quomodo irent ad inominatū? Cer-
tē quia nondum nomen erat Christianis in-
positū,

positū, apud quos Apostoli Christo pascha
parauerunt. Euentus igitur rei prophetia ex-
plicatur. Iudas verō non cōmunicauit ex cor-
pore & sanguine. Exiit enim ante mysteria.
[hymni dicto.] Consumatis mysterijs omni-
bus, cū gaudio ad celestē gloriā, i. ad montē
olivarū esserentur. [non scidalebor.] Tanto
affectu & charitate in Christum esseratur.
[Venerunt Bedai. c. 14.] Marc. [prima die.]
Luna n. in qua ad vespēri populus immolu-
bat agnū, & Christus passionis primordia ce-
lebrabat. [Venerunt Bedai.] Venerunt Bedai
mysterijs, i. perfecta totius mundi ablutio
ne celebrandum, aqua n. lauerū gratia, luge-
re carnis dicit, infirmitatem eorū per quos
eadē eragratia mundo ministranda. Ita Pau-
lus, habemus thesaurū hunc in vasis fictilib,.
Parant ergo Apostoli paschā vbi infertur la-
gena, ostendit tempus adesse, quo cultori-
bus veri paschæ, typicus de possibilib, eror au-
feratur, & ad tollendā mundi omniā viti-
cium baptisma cōsecratur. [Venerunt Bedai.]
Qui gratia præconē, in domū ecclesiæ fuerit
sequutus, hic per spiritū illustratū, superfi-
ciem literę transcendendo, in alto mētis solario,
Christo refectionem præparat. Cuncta eius
esse opera recognoscens. [Venerunt Bedai.] Iu-
das nec primo, nec secundo correptus peccare
desistit. Vt ergo illi. Vt etiā illi, qui ad men-
sam Dñi malignus accedit. Tradit hic Christum,
non Iudeis peccatoribus: sed proprijs mēbris
peccatoribus. Ille etiā Deū vendit, qui eius ti-
more, vel amore neglecto, caduca, imo & cri-
minosa diligere & curare cōmicit. [Fregit.]
dotens corporis sui fractionē, sua ipse ven-
turam, habuit. n. potestatem ponendi animam
suam: sed antequā frangeret benedixit, quia
naturā humanam quam passurus assumpsit,
prius ipse, gratia diuinæ virtutis impleuit.
[gratias agens.] Ostendit, quid in correptione
facere debeat subditus, cum in flagello posi-
tus, Patri grās agit æqualis. [Hic est sanguis.]
Quia nos in Christo, & Christus manet in no-
bis, vino aqua debet misceri, Quia secundum
Ioannem, aqua sunt populi, sicut & panis a-
qua conficitur. Alioqui, qui vinum solum of-
fert, caput a mēbris secernendum significat:
aut Christum sine amore nostro passum, aut
nos sine illo saluari potuisse. [non testamen.]
Vetus testamentum sanguine hyrcorum &
vitulorū dictum est. Necessē enim est exē-
plaria verorum his mundari, ipsa verō cele-
stia melioribus hostijs, quā illis. [non bibi
a modo.] Id est licet haecenus biberim & dele-
ctatus sim virtutibus synagoge, sed iam non

vltra his delectabor eius ceremonijs. Aderit
enim dies mee resurrectionis vbi de eiusdem
synagoga fonte gratia regenerata, nouo vo-
biscum gaudio profundat. [hymni dicto.] Po-
test intelligi hymnus hic, ea oratio, qua apud
Ioannem Dñs, pro se, pro Apostolis, & pro
credituris per eos, precatus est. [in montem.]
docuit nos per acceptionem sacramentorum,
per quā opem suā in cōcessionis ad altiora
opera virtutum, & sancti spiritus charitima-
ta, quibus corde vngamur, conscendere debe-
re. [ter me negabis.] Tota Petri negatio trina
fuit: sed sicut qui videt mulierem, ad eam cō-
cupiscēdā, licet nō est in hoc, iam tñ in hoc
chatus est eam in corde laetitia Petrus in pri-
ma negatione ter negauit, tantus enim veim
timor inualerat, ut ceresset negare paratus.
D. Thomas. [prima die.] Quæ erat, i. 14.
luna, & erat ante diem seipsum. Ante decimā
quintam lunā, qua crucifixus est Dominus.
Sabbatū verō sequenti, quia erat dies festiuis-
simus, voluerant mulieres aromata parare.
[ad quendam.] Secundū August. Dñs illum
nominauit: sed Matthæus eius nomen, vñ nō
necessarium tacuit. [tempus meum prope est.]
Tempus a Patre definitū, de quo dicit, tem-
pus meum non dum adueit. [Vespere autem
facto.] Iuxta legem Exod. 14. mandantem, q.
14. luna ad vespēri pascha celebraretur, &
etiā vespere, quia tendebat Christus ad oc-
calum. [Vnus vestrum.] Amicus enim socius
mensæ, non permanet in die necessitatis, &
item. In omni fratre tuo non habeas fiduciā.
[contristati.] Vt tali duce & patrono carituri. Ietemie. 9.
[intinguat.] Fortē omnes in eadem scutella in-
tingebant: & nunc alijs manū retrahentibus,
solus Iudas intinxit: vel bini comedebant, &
Christus Iudam vt socium habebat. [filius ho-
minis vadit.] Vadit propria voluntate, quem
Iudas tradit mala voluntate. [si natus non fuisset.]
Nunq, fuisset simpliciter, nō est eligibile,
ut ait Aug. sed cōparatiuē ad male fuisset
eligibile: inquit Hierony. Melius enim est
non esse, quā sub miserijs esse. [canantibus]
Post agnū paschalem, instituit Eucharistiā
quia veritas debet figurā succedere, & quia
quæ vltimo audiuntur, magis infiguntur. Ec-
clesia tñ ob reuerentiam sacramenti, iubet
ieiunos accedere, non temen insit, ut qui in-
somnem duxerint noctē, ab Eucharistia ab-
stineāt. [panem.] Nō ergo tantū Christus est
hic vt in ligno, alioqui ad vetus testamētū
pertineret, vbi erant signa & non veritas, est
igitur hic veritas, quæ debet correspondere
figuræ, quæ erat cibus, scilicet agnus pascha-
lis. Pri. Tho. Dd 3. lis.

lis. Sed videtur irreuerentia corpus Domini comedere: R. esset irreuerentia si Christus in nos (vt alij cibi) conuerteretur. At non ita est: sed nos in eum conuertimur, vt habet August. At non sumitur in propria specie, vt fides habeat meritum. Celebratur sub specie panis: quia cū vellet celebrari ab omnibus, insituit materiam communem omnibus, qualis est panis, & vinum. Quia ratione sacramenta nostra sunt antiquiora quam Moisaica, habuerunt enim originem à Melchisedec, vnde Christus dicitur sacerdos secundū ordinem Melchisedec. [benedixit.] Abslutit ergo maledictionem, qua Deus terræ maledixit. Etiam benedixit rem sacramenti: quia benedictus qui venit in nomine Domini. Etiam benedixit rem sacramenti, per eū enim benedicti sunt fideles, transit enim benedictio à capite ad membra, [fregit.] Foderunt enim manus meas, [dedit discipulis.] nulli enim nō baptizato debet distribui, imō neque infideles admitti debeant vt Eucharistiam videant, & quia dicit, dedit discipulis, etiā dedit Iude, vt oēs excepto Hilario dicunt. [accipite.] In fide, & charitate. [comedite.] non solum spiritaliter, sed sacramentaliter. Cat. 5. Comedite &c. [Hoc est corpus.] Si verbum Helic fecit ignem de celo descendere, magis verbū Christi conuertit vñ corp⁹ in aliud. Est ergo virtus in verbis Christi. Dedit. n. vocis suæ vocē virtutis, & sermo eius potestate plenus est. Eccles. 8. Porro hæc virtus non est in sacramento manens, sed à causa principali, id est Christo trāseunte accepta. Illud verò, accipite, comedite, non est de essentia formæ sacramentalis. Hæc enim pertinent ad vsum. At hoc sacramentum non consistit in vñ, (vt reliqua sacramenta) sed in cōsecratione materię: quia etiam si nullus vteretur Eucharistia, adhuc ipsa esset sacramentum. Et Dñs in ijs eisdē verbis consecrauit. f. [Hoc est corpus meum.] Quæris quid significat, & ostendat illud? R. Quod verba diuina excedunt humana. Ideo significant, & efficiunt. Prius vero efficiunt quam significant. Ergo significat illud hoc, contentum sub illa specie, fieri corpus Christi, vt sit sensus, hoc fit, vt cōtētum sub accidentibus, sit corpus meū, ac ideo in principio verborum posuit illud pronome hoc, quod significat rem indeterminatam, in fine posuit corpus meum, quod rem nominat de terminatam. Quæris quomodo ibi sit corpus Christi: R. quod non manet vñ modo cum corpore Christi substantia panis: sed nec propterea illa substantia panis annihilatur

sed definit esse per conuersionem in corpus Christi, mutatur ergo substantia in substantiam. Clam simul cū corpore Christi est eius anima, sanguis, & diuinitas, id verò est, per cōcomitantiam: non tamen ex vi verborum. ex verbis enim solum est ibi corpus, vnde si celebrasset quis in triduo mortis Christi, in hostia esset corpus, non ita anima Christi. Quomodo verò est in tā paruo loco: quia non est in eo per proprias dimensiones: sed per dimensiones panis. [fregit.] Num sub qualibet parte hostiæ Christi est i dices esse, id verò quomodo fieri potest? R. prius est substantia quam quantitas, ideo non habet sequi modum existendi quantitatis, sed modum quo substantia exsistit, vt igitur anima nostra est tota in qualibet parte corporis: ita corpus Christi potest esse ad modum animæ in qualibet parte hostiæ. Quæris, quomodo accidentia panis possunt esse sine suo subiecto? R. sic, quod Deus est principium essendi, esse igitur quod mediante pane dat accidentibus panis, dat etiam sine pane, nihilominus licet quantitas panis maneat sine subiecto: reliqua tamen accidentia subsistantur in illa quantitate. [accipiens calicem.] Ergo ex Domini institutione sub vtraq; specie oportet celebrare, quia sacramentum hoc est refectio, refectio verò est in cibo & potu. Iam si sacramentum hoc significat & in memoriam passionis Christi fit, necessario debet in vtraque specie celebrari: vt reficiat corpus & Christi sanguinem, & corpore effusum, deum sanguis in remediū animæ effusus est, est enim anima in sanguine. Ergo vt celebratur panis pro corpore nostro: ita species vini, pro anima. Manifestum verò est, quod calix ille erat vini, non aquæ, dicente Domino, non bibam de generatione vitis huius, & quia in terra calida homines temperati non bibunt vinum sine aqua, fit vt celebrandum nobis sit in vino cum aqua: horum enim fluxit de latere Christi sanguis & aqua, ad significandum quod sanguine nos redimebat, aqua abluebat, & ad significandum, quod populus, qui nomine aquæ significatur, Christo in sacramento adunatur. Porro quia modicū aquæ infunditur in calicem, illa aqua vertitur in vinum, mox vinum in sanguinem demum eū dixit, accipiens calicem, indicauit, quod voluntariē passionis calicem accipiebat. [gratias egit.] Egit gratias de institutione sacramenti, de eius etiam effectu, qui erat salus mundi, de passione per calicē significata: quia in omnibus oportet gratias agere: ad Thess. 5. in omnibus

nib⁹ gratias agētes. [Hic est sanguis meus.] Hæc verba sunt forma. Licet Chrs ea verba dixerit pro forma, quæ ecclesia nunc dicit, ea ex Apostolorū traditione recipiens. Matthæus verò non curauit verba formæ punctim adducere: cōtētus historiā contexere. Quæris cur nō dixit, Hic sanguis fit, sed dixit, hic est sanguis? Respon. indicauit Dominus esse eū verborum esse nō quod fiat, sed quod sit ibi eius sanguis sed addit. [sanguis meus.] Non hircorum aut taurorum ideo enim mū dare potest peccata ad Hebr. 9. [nouū testamentum.] Olim in pactione fœderis effundebatur sanguis, ac ita in pactione & testamento fœderis nostri cum Deo, sanguis adest, iā testamentum in morte fit, cum testator legat hæredibus bona sua, & quidē in lege veteri erat testamentū vetus, quia legabat De⁹ bona vetera, scilicet, temporalia nunc vero est testamentum nouum, quia legatur bona celestia. [et æternū.] Tum quia æternus est testator: tum quia testatur bona æterna: [qui pro multis effus.] Nec enim restringitur testamentum ad Iudeos: sed etiam ad gentes. Isai. 52. ipse asperget sanguine suo gentes multas. Dicit porro pro multis, non pro omnibus, quia multi sua culpa pereunt. [donec illud bibā nouum.] Id est, nouo modo, quia post resurrectionem ad eam demonstrandam bibit: non ex necessitate. [hymno dicto.] Docuit post prandium temporale, & sacramentale Deū esse laudandum, illum verò hūmū repræsentat post communionem, quæ in ecclesia cantatur [solueri.] Significatur misericordia, quam Dominus facere volebat. Oleū enim alijs liquoribus supernaturat, & ita miserationes eius, super opera eius, psalm. 144. [postquam resurrexero.] Non solum Christus surrexit potentia Patris, sed etiam sua. [præcedam in Galilæa.] Antequā vos illuceatis, ego præcedam. [ego non scandalizabo.] Bis vel ter verba hæc dixit Petrus, scilicet, in coenaculo: & extra: ita Ietiam Augustinus. [antequam gallus cantet, ter me negabis.] Id est, antegalli cantum incipies ter me negare.

Simón Cassien. lib. 13. ca. 4. [occurret vobis homo.] Hic aqua baiulus est sermo diuinus, vt enim ille homo duxit discipulos ad locum, quo finitæ sunt veteres figuræ: nouū sacrificiū inchoatum est: Iudas mōstratus: Christi amor declaratus: ita hæc omnia sermodiuius præstat. Item baiulus aquæ est amor, ille enim ferebat aquam, quæ mundat: at amor Christi fert gratiam quæ magis mundat, refrigerat, & ostēdit locum in quo Chri-

stus est coenaturus. Item baiulus aquæ est catholicus intellectus, nam hæreticus aquæ amphoram non fert. Est etiam baiulus hic Christi apostolos præcedens, chorus prophetarum & patriarcharū, nos ad Christum ducentium, est demum ordo sanctorum, nos suis exemplis præcedentium, atque ad locū æternæ cœnæ perducentium & planē Dominus iubet, vt nos sequamur hos sanctos, quia qui paedagogum à magistro positum se qui iubet, iubet etiam sequi magistrum, at Dominus iubens, vt sequamur sanctos nostros paedagogos, se etiam sequi iubet, nec enim est diuersa sequela membrorum & capitulis. [pascha hec.] Pascha est transitus, vt transeamus de litera ad spiritum de ceremonijs ad veritatem, de cortice ad medullam, de peccato ad gratiam, à virtute in virtutem & terra in cœlum. [desideraui pascham manducare.] Id est, transitum celebrare vt in eper passionem & crucem transeunte, vos ex virtutibus transeat ad Patrem, desiderauit terminare figuras, mysteria instituire celestia, ostēdere me meam velle passionem: me scire & indicare proditorem. [numquid ego sum rabbi.] Anima reproba vocem assumit innocentium, aliorum, scilicet, Apostolorum, cum nocendi haberet affectum. Deprauata enim anima innocentiam simulat, donec seuius noceat. [tu dixisti.] Illo modo, quo dixit iniustus vt delinquat in semetipso, & vt dixit insipiens in cor de suo non est Deus. [bonum erat ei si natus non fuisset.] Certè melior est natura hominis etiā in inferno existentis, quam natura bruti: aut etiam quam nihil, verumtamen huius naturæ damnata melius fuisset non esse, quā sic esse. Petrus vero ferebat audis nosse, quis proditor esset, nam si crederet se esse, aut se perimeret, aut Christum rogaret, ne id in se contingeret. Si verò alius esset: in eum insilliret, nec collegium Christi perpetua inureretur nota. Nam sæpè cornubiū integrum ex vno iniquo diffamatur. [qui intingit mecum manum in catino.] Catinus communicatio passionum est, in quibus & boni communicant & mali, illi bona, hī mala voluntate, vnde illis catinus proficit ad prædestinationem: his ad reprobationem.

Idem cap. 8. Pie creditur, quod post ablutionem pedum: manentibus in mensa pane azymo, & vino, tanquam reliquijs ex agno paschali, in his sacramentum confecit Dominus, de quo & Iudas communicauit. Vt nemo occultum peccatorem, ab hac cœna excludat, non tamen admittatur ad eā publicè maledictus.

Ius. [hymno dicto.] Desideratur hic hymnus. Hugo Cardin. [ubi vis parentis.] Duo sunt loci in quibus coenare nobiscum Dominus potest. In intellectus & affectus. Sed intellectus est locus negociolus, velut pratorium, ubi causae aguntur, ibi non est locus accomodatus Domino, comeduntur enim ibi folia volatiliu cogitationu. Sed affectus est locus idoneus, ubi Christus cum sanctis desiderijs, ut cum discipulis manducet. Ita dicitur. Non poteris immolare phasem, in qualibet urbi: sed in loco ubi praecepit Dominus. Affectus est de quo dicitur, haec requies mea, hic habitabo, quoniam elegi eam. Iste altare, est refectorium animarum, est diversorium Christi comedit vero Dominus nobiscum duobus modis, vel gaudendo de nostra poenitentia: vel nos sibi incorporando. Nos vero comedimus cum eo tribus modis. Primo consumendo haec veteris hominis, secundum assumendo agnum novum hominis. Tertio, communicando agnum, qui est Christus in altari. Ergo inquit, si quis mihi aperuerit coenabo cum illo. [in civitate.] Id est, in ecclesia, fluit haec non inveniunt, via enim civitatis habitaculi non inveniunt. [ad quendam.] In determinate. Quia nullus est, ad quem Dominus aliquando discipulos non mittat. Nubes enim spargit lumen suum, quae lustrat circum per circuitum, quocumque eas voluit gubernantis direxerit. [tempus meum.] I. Passio: quia est specialiter tempus suum, & suorum. [propter.] Mihi, & eis. [apud te.] Zachaeus festinas descendere, quia hodie oportet me tecum manere. [sic ut praecepit.] Non solum fecerunt quod praecepit, sed licet praecepit, festinanter, quia tempus breve est latitaret, quia merces magna est. Perseverantes, quia perseverantia est otonari signa, qui perseveraverunt, salus erit. [discumbat cum discipulis suis.] Id est, cum vniuersitate electorum, vel virtutum, vel sanctorum cogitationu, & desiderioru. [conuincit humiliter.] I. Ipsi hoc est coena Christi nobiscum in sacra scriptura. In Eucharistia, & in gloria. [benedixit.] Vini sanctificationis Sacramento tribuendo. [dedit.] Non vendidit. [discipulis suis.] Hi enim solius habent communicandi, qui a Christo humilitate, mansuetudine, & charitatem didicerunt. Disce a me, quia mitis sum, & humilis, & ite. In hoc coena omnes quod discipuli mei estis, si dilectione habeatis in me. [accipite.] Corde credendo, ore confitendo, manu vicere reddendo. [comedite.] Per amorem & vniorem ei vobis iungendo. [nonne scitis.] Quia testamentum sanguine confirmatur, & in mortuis confirmatum est, alioqui non dicitur valet. [in remissione peccati.] Omnia enim in sanguine mundantur, & sine sanguinis effusione, non

fit peccatorum remissio. [non bibam amodo.] Vi- tis est iudaea, eius genimina, carmenonia, vinum novum, fides, vel vitis est natura humana, eius genimina, mortalitas, vinum novum, immortalitas. [in monte oliueti.] Virtus sacramenti est ad altitudinem interfectionis subuolare, & ad literam, post sacramentum acceptum, opera misericordiae sunt excedenda. [secundum patremini.] Id est, si bona facere coepistis, parimini ad temptationem. [in ista nocte.] i. praesentis vita. [dispergetur vobis.] Percussio praelato a peccato mortali subditi patet lupis infernalibus. Totum non potest bellum Sauli conuictum est. [praeceperat in Gal.] Praelatus debet eos precedere, ut migraret terra in coelum. [Petri.] Permissus est cadere, ut verum sit. Intelligite quae sunt proximi tui, ex te ipso, & ite. Vilitas speciei tuam, non peccabis. Caieta. [prima die.] Igitur erat. 14. luna siquidem Exodus. 12. dicitur quod prima dies azymorum erat. 14. luna. [ubi vis parentis.] Christus suum hospitium habebat in Bethania, at pascha omnino erat celebrandum Hierosolymis, ideo rogat discipuli, ubi vis parentis, in qua domo Hierosolymis. [pascha.] Sumitur hic pro agno paschali alias iuniorum pro festiuitate septem dierum, quibus aberat fermentatum, & sumitur praezimis quae illis diebus comedebant. [in catinam.] Facit in quo inungebantur lacte uae agrestes in hoc inungebat Iesus cum tribus aut quatuor. [natus non fuisse.] Sic enim iussit in lybibus, & euasisset peccata infermitantia. [canatibus.] Post coenam instituitur Eucharistia, ut tollat error dicentium non posse Eucharistiam dari non ieiunatis, & vnde indicaret, quanta debeat esse temperantia Christianorum, ut etiam coenati idonei sint sacris mysterijs. [benedixit.] Gratias agens non dum coeferas ita dicit Paulus. [accipite comedite.] Merito accedat a comunione pueri qui bus dicit non potest accipere comedite, non enim illi accipere possunt. [Dices.] Cur ergo post ris manibus non accipimus? R. Ecclesia insinuat ne nisi sacris manibus res tantum ageretur: ut etiam non ieiunatis comedere de captohibuit, sed ut in articulo mortis non ieiunatis posset communicare: ita in eodem articulo (ut in tempore peccatis) inhumum? forsan posset ieiunantibus oblatam eucharistiam recipere. Cuiuslibet vero est Christi in pacina duodecim ossa coeferasse, & discipulis inde alijs potest ieiunare. Non hic, sed hoc quod est per nonne demonstrationis substantiae, demonstrat enim non panem, non corpus, sed hanc substantiam, quam in manibus habebat. [Esi.] Non dicit, apparet aut, significat, sed reuera est. [Corpus meum] Non corpus panis & quia licet verba Domini

ni, non solum sunt enuntiatiua veritatis, sed eius factiua: ideo faciunt quod significant. Ergo illud Hoc non demonstrat panem. Panis enim non potest esse corpus Christi. Nec demonstrat, corpus Christi. Non enim necessaria erat noua efficientia, ut corpus Christi esset corpus Christi. Ergo significat substantiam, haec igitur substantia sit corpus meum: & ita, est corpus meum. Quare colligitur necessitatio, hic interuenire transubstantiationem. Nam si non interuenit: aut manet substantia panis: & tunc illa non est corpus Christi, aut conuertitur in nihil, & tunc illa substantia demonstrata, non fiet corpus, sed nihil. [Dices.] haec verba non sumi proprie. Res. Si non sumuntur proprie, omnis fidei efficacia ruet, si licet verba propria improprie sumere. [ubi bibit.] Apparet sanguinem Christi non esse datum infantibus, hi enim bibere nequeunt, sed lugere. [nonne scitis.] Testamentum est dispositio hereditatis. Porro Exodus. 24. disposuit Deus dare felicitatem terrenam Iudaeis, in cois confirmationem, sanguinem super eos resperxit. At Christus disposuit dare celestem hereditatem Christianis. Christi sanguine ablatis, quae dispositio testamentum nouum, nunquam veterandum dicitur. [in regno Patris.] Id est, in statu immortalitatis, ubi solus regnat Deus in eo statu bibit Christus, & manducauit cum discipulis. Intendit igitur, quod non sit amplius vinum bibendum, donec resurget. [hymno dicto.] Ex Graecis habetur, quod cum omnes dixissent hymnum, id est, Iesus cum discipulis. [omnes rot.] Haec verba dicta sunt, non dum Christo esset coena egressus, ita dicta sunt Iuda absente. Iudas non fuit passus, sed agens scandalum. [scandalum patientium.] Id est impingeris in me patientem. [praeceperat in Galileam.] Consolatio est. Quod ante regressum eorum in propriam patriam ad proprias domos Dominus sit eos praecessurus. Druthmarus. [ubi vis.] Erat usus eius ter- re, ut peregrinus, cum quo vellet paschalem agnum manducaret. [nuncquid ego sum & bibi.] Cupiebat aperte manifestari ut occasionem haberet dicendi. Tunc me prodixi, cum ego id de te non cogitem, e ratione deteram te, & alium magistrum procurabo. [accipiemus calicem.] Panis & vinum inter omnes alimonias valent ad confortandam nostram fragilitatem, ideo in eis instituitur sacramentum. Vinum letificat cor, & auget sanguinem, ita calix Christi letificat iustitiam veram, & omne bonum nostrum auget. [bibam novum.] Non bibam de cultu Iudaeorum, donec per Iesum

& Enoch in fine mundi reducantur ad fidem. [hymno dicto.] Erat mos Iudaeis ipsa die ante coenam cantare psalmum. 112. usque ad medium psalmi. 113. scilicet, non nobis Domine, non nobis. Post coenam vero reliquit, ad finem psalmi. 118. [exierunt.] Ut dare locum proditori, & iis qui cum erant comprehensuri. [percutiam pastorem.] Fecit Christus ut bonus pastor. Cum videt leones & lupos, obijcit se illis: ut interim liceat omnibus fugere & dispergi. Ideo dixit. Si me queritis, finite hos abire. [in Galileam.] Licet prius sit ab aliquibus visus, sed pleniter in Galilea visus est, de qua apparitione Paulus. Glossa inter. [gratias egit.] inter duersa. [sanguis meus.] Dicator noui testam. [de hoc genimine.] Non bibam nisi nunc de mortalitate, & passibilitate, quae sunt genimina humanae naturae. [dispergentur omnes.] ab unitate fidei. Glossa inter. [prima die.] Id est, 14. luna, nam 15. luna est crucifixus. [ubi vis.] Dominus domo carebat. Improbatur ergo edificatio superfluorum. [qui inuenerit mecum.] Humilitas notatur & patientia magistri, talem ad meliorem suam admittit. [in paropside.] Vas est pariu absidum, id est, pariu angulorum, erat enim quadrangulum. [melius fuisse si natus.] Nunc dicit melius non nasci diabolo, ad peccatum? An etiam bonum erat non nasci Christo per vocationem, ut non esset apostata, per perditionem cananitarum? Ideo post coenam instituitur Eucharistia, quia necesse erat veritatem post figuram sequi. Nos autem in reuerentiam sacramenti ieiunium manducamus. [gratias egit.] Si Dominus pro culpa aliena flagellatus gratias agit, quid faciat seruus pro propria culpa flagellatus. [hymno dicto.] Hymnus erat ille psalmus, quo dicitur, edent pauperes, vel hymnus erat, illa precatio, qua pro se & suis Dominus deprecatur est, ut apud Ioannem habetur [in Galileam.] Ioan. 14. 15. Ut praedixit locum passionis, ita & resurrectionis, ut sicut passio turbauerat: ita resurrectionis latificet. [per me negabo.] Diuersa verba Petri cogunt fateri, ter illum praesumptionis verba dixisse: locis etiam diuersis, & ter Dominum dixisse, quod ante galli cantum ter esset negaturus, & ter interrogauit, an se amaret, & ter ei commendauit ouem pastum. Lyranus. [apud te facis pascha.] Id est, parati locum & cibum. Videtur hic discipulus Christi, sed occultus. [nuncquid ego.] Timeat ergo quisque sibi, quantumvis sit sanctus. [qui inuenerit mecum.] Hoc loco non explicauit proditorem, edebant enim omnes, ex eodem vase, carnes paschales. [sicut scriptum est.] Ite erat scriptum Isaia. 53. & Pri. Tho. Dd 5 Danie.

Danie. 9. *[bonum erat ei]* Minus malum erat. Licet enim non sit minus malum non esse, ratione pœnæ adiunctæ, est tamen ratione culpæ, quæ priuat bono infinito, ideo maius malum est esse cum culpa mortali, quam non esse simpliciter. *[hoc est corpus.]* Qui de nihilo fecit creaturas, poterit in alias, eas conuercere. *[non bibam.]* Prædicatur hic æternæ vitæ inchoatio. Quia panis quem ego dabo caro mea est, & qui ex hoc pane manducauerit habet vitam æternam. Igitur cum Sacramento iunxit vitæ immortalitatem, quam illud efficit. *[hymno dicto.]* Id est gratijs actis pro sacramenti institutione, & pro vitæ nouæ inchoatione. *[antequam gallus canter.]* Matthe. 26. Petrus ter negaturum, ante primum gallicantum. Marcus dicit, quod negauit ter, antequam gallus bis vocem dederit. Augustinus cōcordat. Quod dum esset Petrus in tertia negatione, gallus cantauit, & sic coepit est tertia negatio ante primum galli cantum, finita vero antequam gallus bis vocē dedisset.

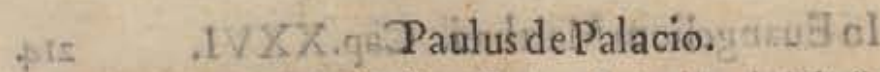
Tunc venit Iesus cum illis.

Diuus Hieronymus. *[Gethsemani.]* Id est, vallis pinguisima. In qua iussit Christus discipulos sedere paulisper, & expectare redeūtem. Donec solus, pro omnibus oraret. *[cepit contristari.]* Verē contristatus est, vt veritatem assumpti hominis probaret. Sed quia passio tristitiæ non dominata est in corde christi, ideo dicitur, quod coepit contristari, tristatus verō est, non timore passionis, venerat enim ad patiendum. Sed ob miserum Iudæi scandalum discipulorum: reiectionem Iudæorum: euersionem Hierosolymæ. Vnde & Ionas tristatus est, quod suum hederaceum tabernaculum periret. *[vsque ad mortem.]* Non propter mortem: sed vsque quo per mortem Apostolos sua passione liberet. *[vigilate.]* Non eos a somno excitat, cuius tempus non erat, imminente discrimine, sed excitat a somno infidelitatis, & mentis torpore. *[procedis in faciem.]* Humilitatem mentis habitu carnis ostendit. Dicitque blandiens. *[mi pater transeat a me calix.]* Postulat hoc non timore patiendi, sed misericordia prioris populi. Ne ab illis calicem bibat propinatum. Ideo non dicit, transeat a me calix: sed calix iste, scilicet, Iudæorum, qui in hac re excusationem non habent, cum legem habent & prophetas, quæ me quotidie vaticinantur. *[non quod ego volo.]* Quod ex persona hominis trepidanter reuertat: ex Dei, si-

lijque, confirmat. *[vt non intretis in tentationem.]* Impossibile est humanam animam non tentari. Non igitur petant, ne tententur: sed ne inducantur in tentationem, id est, ne superentur ab ea. *[caro infirma.]* Dictum hoc est contra temerarios: qui quicquid credunt, audet. Itaque quantum de ardore mentis confidimus, tantum de carnis fragilitate timeamus. *[secundo orauit.]* Secundo orat, vt si Ninive aliter saluari non potest, nisi aruerit cucurbita: fiat voluntas Patris, quæ non est contraria voluntati filij. Ipso dicente. Vt facerem voluntatem tuam, Deus meus: volui. *[tunc venit.]* Postquam tertio orauerat, vt in ore duorum aut trium testimonium, staret omne verbum: & postquam Apostolorum correctionem impetrauerat, vltro se interficientibus præbet. *[surge etiamus.]* Ne nos Iudæi velut timentes inueniant, surgite, & vltro pergamus ad mortem, vt confidentiam & gaudium passuri videat. *[dederat Iudas signum.]* Iudas putabat Christum signa magicis artibus fecisse & transfigurari posse, vt in monte Thabor, ne ergo elabatur, signum tradit. *[asculatus fuero.]* Hoc est signum quod posuit Deus in Cain, ne quicumque eum inuenisset, interficeret. *[amice.]* Vel dictum est per antiphrasim, vel certe vt illud: quomodo huc amice intrans non habens vestem. *[amputauit auriculam.]* Petrus amputauit auriculam serui (qui dictus est Malchus) dextrâ. Malchus, id est rex quondam Iudæorum populus, seruus factus erat impietatis, & deuotionis sacerdotum. Dexteram hic perdidit aurem, vt totâ literæ utilitatem audiat in sinistra. Dominus verō, in his, qui ex Iudæis credere voluerunt, reddidit & dexteram, fecitque seruum genus regale, & sacerdotale. *[conuertere gladium.]* Et si non frustra gladium portat, is qui vltor dominicæ ire politus est, contra eum qui malum operatur, at qui gladium sumpserit, gladio illo peribit, qui igneus vertitur ante paradysum, & gladio illo spiritus, qui in Dei recensetur armatura. *[duodecim legiones angelorum.]* Non egeo defensione. 12. Apostolorum, qui vt possum. 12. legionibus angelorum, erat legio sex millium hominum. 12. igitur legiones faciunt 72. millia angelorum, in hunc numerum omnium hominum linguarum diuisæ, de 12. legionibus fuit. *[quomodo implebuntur scriptura.]* Vide promptum animum, frustra prophetæ cecinissent, nisi Dominus sua passione veradixisset comprobaret. *[tanquam ad latronem.]* Iustitiam eum gladijs queritis eum, qui se vobis vltro præfert, & frustra

in nocte queritis, qui quotidie versabatur in templo, sed potestas vestra in tenebris est: ideo noctu queritis. *[hoc totum factum est vt impleveretur scriptura.]* Illæ, scilicet. Foderunt manus meas, & pedes meos, & sicut ovis ad victimam ductus est. Et in iniquitatibus populi mei ductus est ad mortem, vt habet Ieremias. D. Augustinus. contra Eulicianum. cap. 15. *[tristis est anima mea vsque ad mortem.]* Non post mortem, cum beatitudinem spōdet societas Deitas. Mortis illa pijs non initium, sed finis est dolorum: nec incipit eorum flagellatio, sed desinit, deponit enim omnis fluctuans materię & auctorem suum pleniori intellegentia cognoscere incipiunt. Idem ad Probam. de orando Deo. c. 14. *[non mea voluntas sed tua fiat.]* Cum dicit. Pater trāseat a me, humanam voluntatē ex hominis susceptione, trāsforsans, continuo subdit, non mea voluntas: sed tua fiat. Vnde nō immerito per vniū obediētiā iusti constituntur angeli. Idem de salutarib. docum. c. 64. *[spiritus promptus est, caro infirma.]* Caro nostra in malis vult potens esse in vigilijs, & abstinentia, se sentit infirmam. Idem de agone Christiano. ca. 19. *[qui gladio percussit.]* Id est, qui lingua discorde ecclesiam percussit eadem lingua concidetur, qui schisma facit, schisma patietur. Idem de questionibus vtriusque test. iusti. 104. Cur Dominus gladium parari iussit, & postea vltum gladij prohibuit? Parari iussit, vt intelligerent Apostoli, se præseium esse suæ futuræ comprehensionis, ad quam paratos esse volebat. Vltum gladij prohibuit: vt indicaret, quod & si vindicari se posset, nollet tamen. Autem verō percussam restituit, vt hostes scirent, suam illi adhuc manere virtutem, & quod hostibus ab ipso dabatur comprehendendi potestas. Petro verō datū est, vt dolorem faceret, non verō vt occideret. Reliquis Christianis, dempto iudice occisio veratur. Idem contra Faustum lib. 22. c. 70. Moses Aegyptium percussit, non laudatur, sed sicut terra inuiles, sed grandes herbas profereas, deligitur ad culturā: ita Moses hoc peccatum admittens, quia peccatum erat signū magni animi, vt regeret Iudæos a Deo vocatur, sicut mons oleastris plenus, eligitur ad oliuas: ita Saulus malē quidem, sed ex zelo Christianos persequens elegitur in Apostolum: ita & Petrus gladium educens, & Malchum percussit, a Domino minaciter cohibetur, sed post hoc peccatum factus est ecclesie pastor. Dominus verō vult neminem vi gladio, id est, neminem superiori autoritate

non iubente aut concedente, contra alium armari. D. Gregorius p̄l. 3. pœnitentiæ. Aliud est ex ignorantia, aliud ex infirmitate, aliud studio peccare. Peccauit ex ignorantia Paulus ignorans enim inquit, feci. Peccauit ex infirmitate Petrus, qui ob mortis timorem negauit. Ideo post sletum a Domino respicitur. Peccauerunt studio Iudæi, qui mandiga miracula in Christo videntes, credere noluerunt. D. Ambrosius in c. 22. Lucæ, negant aliqui a Christo dolorem, licet dicat textus. *[capit pueri co. tede.]* Ergo nusquam magis eius pietatem, & maiestatem de miron. Proinde doluit, qui in se nihil haberet, quod doleret. Et sequestrata delectatione Diuinitatis attingit, dio meæ infirmitatis afficitur. Suscepit meā tristitiam, vt mihi suam læticiam largiretur. Ergo confidenter tristitiam nominat: quia & crucem prædicit. Neq; enim spem incarnationis suscepit, sed veritatem. Debuit dolorem suscipere: vt tristitiam vinceret, non excluderet. Neq; habent fortitudinis laudem, qui stuporem magis vulnerum tulerint, quā dolorem. Christus sciens infirmitatem, vt in Iosaph. eruditur dos, carcerem nō timere: ita in se docuit mortē vincere. Quomodo enim eum imitaremur, nisi morem, & vulneratum videremus? Quid nitium si pro omnibus doluit, qui pro vno sletit. Tediatur pro omnibus, qui pro Lazaro illachrimat. Ibi solorum Lazari tangitur sletus: hic vero alto operatur affectu, vt quia in carne sua peccata nostra perimebat, in corpore quoque animæ nostræ, suæ animæ morem aboleret. Fortasse etiam dolet, quia post Adæ Lapsum est nobis moriendum. Deus enim mortem non fecit: nec lætatur in perditione viuorū. *[transfert a me.]* Tanquam homo mortem recusans: tanquam Deus suam sententiam seruans. Oportet enim mori nos seculo: vt resurgamus Deo. *[non mea voluntas: sed tua.]* Suam voluntatem ad hominem retulit. Patris ad Diuitatem. Non enim alia voluntas Patris & filij. Vna enim Diuinitas: ergo vna voluntas. Disce Deo esse subiectus: vt non quod ipse vis eligas: sed quod Deo scias esse placitum. *[tristis est anima.]* Non pro sua passione: sed pro nostra dispersione, quia percutiam pastorem: & dispergentur oues. Tristis etiam erat pro persecutoribus suis, quos pro tam immuni sacrilegio, sciebat pœnas esse daturos. Nam dicit, ne statuas illis hoc peccatum, ne exitialis populo esset passio sua: quæ esset omnibus

Joan.9

lus. [*orauit tertio eundem fer.*] Cōfirmatū vult
esse eū hominem. Nā quod scriptura testatū
esse vult, his tertioq; repetit, vt hominū Pha-
raonis vultēdit. Cū autē tertio venies inuenis-
set dormiētes, nō increpauit, ne magis terre-
ret: sed recessit. [*dormiēti.*] Nō velle ego
auxilio. [*tradiditq; manus peccatorum.*] Quo-
rū hęc culpa erit, nō Christus. [*clausis libris e-*
arum.] Hęc erant sacerdotum instrumenta.
[*quem osculatus fuer.*] Cōfidebat de bonitate
& lenitate magistri. Quā ergo penam mere-
tur, quā tam lenem prodidit magistru? Nota,
quod tenebris inuoluit oculos eorū. Nā cum
lernas & lampades afferret, eū non nouerūt,
inquibentim quē queritis? Cū ergo potētia
ostēdidisset suā, permittit se eis. Unde homi. 85.
[*exeruit gladium.*] Petrus hic ardentissimū
lūi monstrauit animū. Sed quare permittit di-
scipulis gladium? certe quia pullos enido eni-
tebat, vt per orbē predicaret, docebat; ex
proprio studio vti, licet in memoriam eis re-
uocaret, quod quando misit etiam sine sacce-
lo, nihil eis defuisset. [*conuerit gladium.*] Vi-
de & Petri feruorem, & animi obedientiam,
iussus enim in eo feruore, gladium invigi-
nam reuocare, obtemperauit. Consolatur v-
rō discipulos, & Indorum supplicio, quia
qui gladium exemerint, gladio peribunt: &
quod libenter patiebatur, dicens, possum ro-
gare Patrē. &c. [*legiones angelorum.*] Si vnus
angelus sat fuit occidere centum octoginti
milia: qui legiones angelorū facere possent
Sed inquit. [*quomodo implebantur scripturae.*]
Cur vos illis repugnatis. [*tāquam ad latro-*
nem.] Quot modis eos exlaicitat? supino
eos prolecit, aurem restituit, interitum ei
comminatus est, quia gladium exemerant
nunc permissione sua se comprehēdi docet
nam cum in templo sepius fuisset non po-
tuerant comprehendere. Discipuli verō vi-
dentes eum sponte se tradere, & scriptura
ita prädixisse, relicto eo fugerunt.

Quærens locum orationi commodiorem,
melius enim est cum nullo orare, quam cum
malis orare: fugiat ergo oraturus consortia
maiorum, fide instantia tamen, alioqui ut Pha-
risæus ille erit, qui publicanum contemne-
bat. [capit pauere.] Videbat enim in spiritu
quod ferneret contra se reges terræ, & prin-
cipes conuenissent in vnum. [capit pauere.]
factum est in Christo initium tristitiæ, non
enim de passione tristatus est, sed ut osten-
dat discipulis suis magna de se æstimati-
onibus, quod licet spiritus promptus sit,
caro

215

caro tamen est infirma: cui nunquam esset fi-
dendum, sed de ea semper timendum: in qua
enim confidentia instantiam parit: sed in-
firmitatis timor ad Dei auxilium confugere
facit. Christus ergo tristatur, qui erat nostra
infirmittas circumdatus, & nostram carnem
& sanguinem participans. [*tristu est anima*
mea usque ad mortem.] Id est, principium tri-
stittie: tantum usque ad mortem durabit. [*s.*
stinetur hic.] Gratia est vos laboris mei parti-
cipes efficere: ad quā reliquos discipulos nō
vocauit, sed vos, & vos etiam hic manete, vt
vnuquisque in suæ vocationis gradu confi-
stet, omnis enim gratia quantum magna, ha-
bet tamen superiorem. Item adducit tres il-
los, vt viderent in quo sitæ sint vires hōi-
nis, scilicet, in oratione, vt prostratus cadas in
terram, auxilium à Domino petens. [*caute*
in faciem.] Quia pretium exaltationis huius
litas est, non enim exaltatur à Deo, nisi qui
se humiliat propter Deum. [*transcat à me.*]
Proprium fidelis est, nolle pati dolorem, ma-
ximè ad mortem: si verò sic voluerit Deus,
acquiescere vobiscum. Deī contra suam. Se-
cundo intelligitur, quod quia Christus dili-
gebat Iudeos, vt ramos bonæ oliuæ, videbat
que eos acerbius puniendos ob passiō-
nem quam Christo procurabant, ideo dicit,
transcat à me passio, videns tamen eam orbi
profuturam, dicit, non quod ego volo, quasi
dicat. Si sine passione mea bona mundo pro-
ueniant, transcat passio, sin minus, fiat volun-
tatem. [*vigilate.*] Dum Christus est cum di-
scipulis, non dormiunt, vbi verò progreditur
passio, statim dormiunt, oremus ergo ne
progrediatur à nobis, sed nobiscum sit usque
ad consummationem seculi. [*ne intretis.*] Id
est, ne cadatis in tentationem. [*s. spiritus prom-
ptus est, caro infirma.*] Id est, vos qui sancti estis
orati ne cadatis, vos qui habetis spiritū pro-
ptum, & carnem mortificatam: qui castigatis
corpus vestrum, in quorum infirmitate vir-
tus perfecta est, qui nunc potētes estis, quia
infirmi estis, ii enim sollicitiores esse debent
ne cadant. [*transcat à me calix.*] Si enim non
bibō calicem, & non transit à me, non etiam
transibit ab hominum genere. Dicit verò, si
fieri potest, nō quo ad potentiam, huic enim
omnia possibilia sunt, sed quoad iustitiam.
Si enim ipse calicem non bibisset, non tran-
sibit à nobis poenæ peccatis debita, nos bi-
bissimus calicē illum vini meri, qui inebria-
turus est omnes gentes, vt infaniant & cadā-
terro. Mortuus est, vt transiret à nobis inimi-
ca mors: ita bibit calicem, vt transiret à nobis,

[*dormietiam & quiesce.*] Non est hoc priori
bus contrarium, ubi Dominus reprehendebat
discipulos quod dormirent. Prius enim ne-
cesse est orare, & vigilare, post labores verò
sequitur somnus cum requie. De hoc som-
no inquit Salomò. Si dormieris, suauiter dor-
mies, & David, qui iurabat se non daturum
somnia opus suis, donec inuenerit. Idem
Dominòs significabat, quod cum inuenerit,
cum requie dormiturus esset. [*Veni hora.*]
De qua ad matrem suam dixit, nondum ve-
nit hora mea. [*Adedet in manus peccatorum.*]
Vtinam solum tuus traditus esset, nam &
numquam tuum, cuius iustus tradidit peccatis &
vitijs, ecce appropinquat qui mori deest. Appro-
pinquabat Iudas sed non Christus, ab eo enim
longe erat. Longe enim sit peccatus ab his salus.
[*Ecce multi.*] Multi veniunt, ne scilicet erant
ab eorum multis. Dominòs, qui eos in se-
culis & in Beelzebub, credidit elabens-
dum. [*Ecce multi.*] Multi veniunt, quia
causa datur signum hoc certum enim est, Chri-
stus sepissimè illum ab his qui comprehendi-
turi eum venerant. Si sepissimè illi viderat, quod
sum querit signum, ut cognosceret. Itaque
tunc damus, & item valuit ea assentatio de
vnicò hominibus aspectu in illis, sed quis
que cum promeritis videbat. Sic ut manna
cuique sapiebat promeritis ex ratione fuit si-
gnum necessarium, si non necesse fuit, quod ip-
se querens quò quatererem diceret. Ego sum.
[*Oculum est.*] Voluit enim reuerentiam mó-
strare magistro, & item valuit ea assentatio de
eum securum reddere, quæ credebatur eum su-
rū, si vphossem esset aggreffus. Itaque iam nūc
malis & hereticis Christum oculo & blanditijs
tradunt. [*Ecce ad quid.*] Quod Dñs hoc nomi-
ne, amice, nominauit, malos esse videmus. Ita
non inuadit eam vestem nuptiali, scilicet, cū
quod ex denario diuino cōueniat. [*Veni ex-
mitte gladium.*] Nōdum patientiā euangelicā,
nec pacē quā Christus dat, intelligēs tēde-
des se vti posse veteri lege quæ ultionē de ini-
micis capiebat, gladiū eximit. [*Ecce ad quid.*]
Scilicet, dextra vti iā Iudæi sinistrē vmbra le-
gis solā audiat in veritate. [*Gladium pertinet.*]
tumultuosi homines in eum in fonsē, quam
faciūt, & cōuertitur dolor in caput eorū. [*Ecce
gladiones angelorum.*] Sūt ergo militiæ in cœlis,
cōtra principatus & potestates demonū in
terris, ita Lucas dicit, apparuit multitudo mi-
litiæ cœlestis, laudantium Deum, & Iacob
vocatit eam Dominū, & circa Eliensem ca-
stra visa sunt. Porro filius Dei secundum na-
turam Diuinam, non eget angelis. Ioh.

CC

eo potius egerit.

Euthymius. *[maius esse.]* Permisit enim naturae pati quod suum est. *[usque ad mortem.]* Tristis sum sicut in morte. Vigilate ergo me cum consolationis gratia, ut moris est in afflictionibus. *[calix iste.]* Humanum timorem ostendit, mortem vero vocavit calicem. Orat vero secundo & tertio, quia semper conuenit orare, & non deficere. Quare vnde notat Mattheus quod Dominus tertio orauerit. Videtur Dominus eam rem docuisse illis quadraginta diebus ante ascensionem. *[surgite eamus.]* Id est, occurramus eis, libenter ergo ad mortem egrediebatur. *[vnde de duodecim.]* Non id taceret Mattheus licet sit Apostolorum de decus. Vbi enim veritas intendit, *[amicis.]* Etiam cum traditur cruci habet sui traditoris. *[ad quid.]* Legi potest, ad quod venisti, id est, operari id cuius gratia venisti. *[amputauit auriculam.]* In signum quod ludæi careret aure ad prophetias, quæ de Christo erant audiendas. Mirum vero est cur ob amputatam auriculam, non omnes Apostolos trucidauerunt. Sed ea Christi virtus quæ eos retrorsum cadere fecerat: quæque eos ne eum agnoscerent excacauerat: nunc etiam ne discipulos lædât, ligat. *[tanquam ad latronem.]* Probabile est, prius venisse cohortem ad Christum comprehendendum, quam sequebantur principes sacerdotum, ut Lucas ait. Idque Dominus dixit & his, & illis.

Diuus Hilarius cano. 31. Non Deitas metuit, neque metuit ob mortem, sed metuit negationem Petri, Iacobi, Ioannis, metuit ne Deum cælum, cõputum abnegent, quoniam prius in gloria vidisset. Ideo dicit. *[vigilate.]* Sciens eorum fidem esse sopiendam. *[transeat a me.]* Profecto quia Sacramentum passionis prefinitum erat, non erat possibile se non pati, nec ipse volebat se non pati, qui ad patiendum venerat. Sed rogat, ut quomodo ipse se calicem bibebat ita & fideles biberent, sine sensu doloris, sine metu mortis. Quia vero id carni & sanguini difficile est: ideo subiungit. *[si possibile est.]* At velle Christus suam firmitatem in apostolos transire. Sed ait, non quod ego volo, non ergo rogat ne patiatur. Sed ut per eos diabolus vincatur. *[spiritus promptus est.]* Non de se dicit, sed de illis. Transire vero calicem rogat, quia nisi illum bibat nos pati nisi ex eius passione non possumus. *[conuenit eos dormientes.]* Absentia suæ tempore, significat, plures quodam fidei somno detinendos. *[dormite iam.]* Post discursus & recursus dormire eos iubet, & quiescere ex-

pectans securus voluntatem Patris. Ut qui bibens calicem infirmitatem nostram & timorem mortis absorberet. Et nota, quod dormientes primum obiurgat, secundo silet, tertio, dormire iubet. Quia post resurrectionem diffidentes inueniens reprehendit, secundo misso Spiritu sancto, grauatos oculos ad cõtuendam Euangelij libertatem visitauit. Tertio claritatis suæ reditu securitati eos restituit. Idem cano. 31. *[osculatus est eum.]* Osculum inimici non respuit, ut discamus in inimicos nostros diligere. Nota. Dedit Christus ludæi facultatem traditionis, cum dixit. Quod facis facito. Alioqui contra Christum ludæi nihil posset.

Diuus Thomas. *[in villam quæ dicitur Gethse.]* Veniebat in eum locum, quasi ad spiritandum. *[donec vadam illuc orare.]* Ita Abraham, expectate hic, cum asino. &c. Orat vero, ut doceat, in tribulatione esse recurrendum ad Dominum. Ad dominum enim cum tribularetur clamat. Orat etiam, ut doceat, se esse a Patre, ego enim inquit, a me ipso habeo nihil. Quia vero oratio debet esse humilis, ideo Christus descendit in vallem, & quia debet esse deuota, descendit in Gethsemani, id est, locum pinguedinis, & quia debet esse solitaria, ideo solus orauit. *[assumpsit Petro.]* erant enim hi tres fructiores, & quia viderant gloriam. Vt ergo viderunt quod illa non absorber infirmitatem: ita nec hæc infirmitas gloriam. *[maius esse.]* Ex Damasceno, quia naturale est animæ velle esse cum corpore, quare & dolet, si ab eo separatur. Quod vero Hieronymus & Hilarius dicunt Christum non fuisse tristatum suæ mortis causa, habet intelligi, quod non tristabatur de ea, ut erat nostra redemptio, sed quia erat res de se tristis. Porro tristitia Christi non est ut nostra, nostra enim turbat rationem, insurgit nobis nolentibus, non etiam in Christo, ipse enim suam tristitiam assumpsit, ratione immota. *[usque ad mortem.]* Post mortem, anima glorificabitur. *[progressus pusillum.]* Non separat se multum, prope enim est inuocantibus eum. *[prociuit in faciem.]* Oratio debet humilis esse, oratio enim humiliantis se penetrat nubes. *[Pater mi.]* Singulariter, quia est Pater eius per naturam, noster per adoptionem, quod notatum est cum dixit. Ascendo ad Patrem meum, & Patrem vestrum, aliter enim meus aliter vester. *[non meo.]* Dux ergo in Christo voluntates. Diuina, eadem quæ Patri, & humana, qua naturaliter refugiebat mortem, sed eam voluntati sub-

debat

debat Patris sui. *[dicit Petro.]* Tam grauis Petri somnus, casus eius præfagiū fuit. *[spiritus promptus est.]* Et ideo licet pro spiritu necessaria oratio non sit: est tamen pro carne, quæ infirma est. In bonis spiritus promptus caro infirma, in malis vtrūque est infirmum. *[si non potest fieri.]* Id est, si non potest fieri ut passio trahatur a me, & a membris meis, fiat voluntas tua, ut faceret voluntatem tuam. Deus meus volui. Porro ter orauit ut non a malis præteritis, presentibus, & futuris liberaret, & docuit orationem nostram esse ad Patrem, Filium, & Spiritum sanctum dirigendam, vnde orationes ecclesiæ finiunt in gloria Patri. &c. & ut trina oratione, trinam Petri negationem mundaret, & demum contra tres concupiscentias quæ sunt in mundo, ter orat. Et dedit modum correctionis Prælati: ut taceant, si ex infirmitate peccare cognouerint, ita enim tacuit Christus cum tertio videret illos dormientes. *[dormite.]* Quia laboraturi essis. *[surgite.]* En quam promptus est, ipse enim hostibus occurrit, & dixit surgite, quia iam aliquantulum dormierant. *[ecce Iudas.]* Id est, cõfiteus, quid enim sunt qui cõfiteant se nosse Deum, sed factis negant. *[vnde de duodecim.]* Nemo ergo confidat de statu, qui enim stat, videat ne cadat, & item, non ne nos elegeri, & vnus ex vobis diabolus est. *[misi a principibus.]* Impletum ergo est, astiterunt reges terre, & principes conuenerunt in vnu. *[osculatus est eum.]* Idem fecit Iob, qui osculo interfecit Amalam, ergo loquitur pacem cum proximo suo, mala autem in cordibus eorum. *[amicis.]* Quia quantum est de se, cum his qui oderunt pacem est pacificus. *[amputauit auriculam.]* Quo significata est abscisio regni a populo ludæo, & quod ludæi erant habituri aures ad audiendum temporalia, quæ sunt sinistra: non vero spiritualia, quæ sunt dextra. *[gladio peribunt.]* Licet non pereant gladio alieno, pereunt suo, & item pereunt gladio Diuinæ condemnationis. Intelligitur tamen de his qui gladio occidunt propria auctoritate. *[de legionibus.]* Faciunt septuaginta milia. Tot vero fuerunt linguæ in mundo, sensus est. Si omnes linguæ contra me insurgere, defendere ab angelis. *[ut implerentur scripturæ.]* Non hæc facta sunt, quia ita erant scripta: sed scripta erant, quia ita erant futura. *[reliquit eos fugerunt.]* Ut impleretur illud de reliquiunt me amici mei.

Simon Calsien. lib. 13. ca. 23. *[venit in villam Gethse.]* Venit in hortum deliciarum, qui pati pro hominibus & mori delicias esse putauit. In hortu Adæ capitur & ligatur a diabolo,

in hortu Christus a Iudæis. Ingressus Christus in hortum, id est, ecclesiam, quæ est hortus cõclusus, ingrediamur nos cum eo, ut cõcludamur sapibus angelorum, & præceptorum Dei, habent delicias pagani: sed non conclusas, habet pijs, sed limitibus clausas, omnis enim virtus cõclusa est, vitia patent, hortus cõclusus fuit status iustitiæ originalis, tunc lex Mosaiica. Sed in hoc hortu alium fecit Deus hortum ecclesiæ suæ, in quo nemo natus per carnem saluatur, nisi renatus per spiritum. Idem. ca. 24. Ioan. 3. In hoc hortu orat Christus ut transeat calix, ita & sponsa orat, ut si surgat aquilo recedat: perisset vero aquila hortum suum, ut videlicet videretur aduersus, si venisset fugiat: perisset vero gratia Spūs sancti, licet etiam dici possit, quod sponsa petebat aquilonis tribulationes, dumodo Spūs sancti, id est, Austri flatus alii steret, multa enim bona tribulatio ingruens docet. Certè lateret quisque sibi donec eum tribulatio teteret. Est & anima hortus in quæ, sponsum sponsa inuitat dicens veniat dilectus meus in hortum suum. Cui ille respondit, veni in hortum meum, mellisui myrrham meam, quia doluit usque ad sudorem sanguinis, addit comedi suum meum cum melle meo, id est, dulces mihi apparuerunt fructus bonorum operum, quos in hortu mihi dedisti. Idem. ca. 25. ubi status est Spūs sancti villa est Gethsemani, id est, pinguis, ea pinguedine qua bene dicitur Iacob, & Esau. Pinguedo vero est exuberans operatio Spūs sancti, quæ gratia sibi procedit. Et Asser habet panem pingue, qui est corpus Christi, est igitur deuotio pinguedo, quæ qui cupiunt habere, non se aliorum gubernationi implicent. Non enim arbores pingues imperare cupiunt: sed steriles, ut habetur Iudic. 9. Et ca. 26. *[assumpsit Petrum.]* Qui in agnibus magnis cõstitutus est, tria debet habere, lumen fidei, id est Petrum, supplantationem viciorum, is est Iacob, & assistentem gratiam Spūs sancti, is est Ioannes. Habeat lumen fidei, ut legem Dei, virtutes, vitia, artes demonis, arma militum norit. Habeat supplantationem, ut se ipsum, ut nocentissimum vincat inimicum suum supplantet fragilitatem, pigritiam, naturam, nisi enim oderis animam tuam, non eris Christi discipulus. Habeat denique gratiam. Vt enim sine Dei verbo nihil factum est: ita neque sine eius gratia bonum ut oportet fieri potest. *[capit contristari.]* Damnantur Philosophi dicentes, non licere tristari, tristatur, ut per tristitiam puniretur mala Adami tristitia, tristabatur pro Patris iniuria & præterita & presenti, & futura, & quia filius Dei inuiste

Psalm. 39.

1. Ioan. 3.

1. Corin. 10.

Ioan. 6.

Psalm. 11.

1. Reg. 10.

Psalm. 117.

Psalm. 119.

Psalm. 137.

Ioan. 3.

Canti. 4.

Canti. 5.

Genesi. 2.

Psalm. 119.

iniuste occidebatur, & quia tractabatur pietas ut impietas, probus ut latro. Perspicebat omnium hominum delicta, pro quibus diluendis debebat animo acerrime tristari videbat hominum ingratitude pro qua potius quam pro poena confodiebatur. Tristabatur unus spiritus pro omnibus dolens qui tam breui spacio ad emendam tot millium obligabatur annorum, videbatur enim tunc omnium temporum delicta eorum quantitates, & qualitates lucidissime & apertissime, pro his tristabatur, & hac tristitia magnitudinem ostendebat amoris, quod letitia pro nobis tristaretur, nemo enim tristatur, nisi pro damno dilecti. *[V. ad mortem.]* Id est, utique quo mors Christi mortem absorbeat hominum, quæ hactenus defecit in homines. Serpens ergo deuorauit serpentem, & impletum est, quod absorpta est mors in victoria. Mors, scilicet, peccatorum in victoria Christi, mors igitur corporis Christi mortem absorbit, & corporum, & animorum nostrorum. *[Idem ca. 28.]* Quia verò tristatur Christus vsq; ad mortem obligauit vos, ut potius parati simus nostram mortem sustinere, quam virtutis actiones relinquere, Christi enim pro nobis ideo sacrificium vespertinum dicitur perfecisse, id est, sacrificium mortis sue. Nos ergo mactemus nostras voluntates Deo, hæc enim sunt sacrificia Christianorum, sicut sunt pecudes sacrificia gentium. *[Idem capi. 29.]* consideremus ergo cur Sol per tristitiam ecclesie percur, cur lux obtenebretur. Id enim Dominus nos aduertere iussit cum dicit. *[Sustinete hic.]* Non ut mihi presidio sitis, qui scandalum estis passuri, sed ut res tantas intelligatis significat etiam illud sustinete hic, ne in repentinis casibus tedio vincamur, & etiam, ut sustineamus & expectemus: licet enim Christus a nobis absens sit corpore, præsens est tamen Diuinitate, Sacramento, potestate, dilectione, & etiam expectemus, licet non illico in oratione detur, quod rogamus, recte dictum est. Præpara animam tuam ad tentationem, & sustine, & item coniungere Deo, & sustine. *[Capit. 30.]* *[progressus pusillum.]* Scilicet, quantum iactus est lapidis, ut nunquam ita ab aliquo Christus elongetur, quam cor lapideum hominis, etiam peccatoris, ad ipsum non possit, si vellent conuertere, huiusque profundissime orationis particeps fieri. Porro Christus separatus ab omnibus oraturus, docuit tempus esse orandi cum pluribus: tempus etiam esse singulariter orandi: ubi & orans orantem non sentiat. *[Cap. 31.]* *[prociat in fa-*

ciem.] Ve indicaret corpore, qualis erat in eis consistencia, & prociat super terram quia terram venerat ipse celestis erepturus: & hinc venerat imponere maledictiōi quam terram Deus maledixerat, & demum terram coelo inferre contendebat. Quod autem alius dixit *[posisti genibus orabat.]* Regulā docuit, quod qualis cuiusvis est anima, talem ostendit corporis gestum, humilis anima, inclinat corpus, casta, corpus refrenat, larga, omnia proximis tribuit. Monuit hac politura Dominus, quid in agonia facere debeamus. *[si possibile est.]* Explicatur ab alio Euangelista. Pater mihi vis, eadem enim in Deo est voluntas atq; potentia. Inquit igitur ratio pro sensualitate rogans. Scio consilium tuum esse æternum ut moriar. Sed scio etiam opera mutari, consilio manente, inquit an & opus mortis mutari possit. Sed conclusio est, ut nostra petitio in Diuina voluntate claudatur. *[Capit. 32.]* Si verò voluntas nostra sensibilis est, aliquid sibi contra Dei voluntatem retinens, tunc non solet in oratione exaudiri, hæc enim nubes est, de qua dicitur. Opposui si nubem ne transiret oratio. Consulius ergo est non exaudiri aliquando eam voluntatem. Sicut consulit medicus ægro, quādo ei aquā negat, quam optat. Nos enim neque quod oremus scimus. *[Capit. 33.]* Porro ter Dominus orat, ut magis doceatur firmitas spiritus, Deo se omnino subdantis, quam carnis infirmitas, calicem passionis repugnantis. Ter vero rogans significauit quod patri fundebat orationem, & Filio, & Spiritui sancto. *[Cap. 34.]* Quod verò inuenerit Dominus dormientes, illos qui tam confidenter se iactabant pro Domino morituros, docet multos in pace fortiter bellare, at cum instat bellum, palliet facies, timet animus, bellum deseritur. *[non potuisti hora vna.]* Christus promptus membra reprehendit debilia, & passionum, tolerantiaque ostenditur breuitas. Simulq; docetur, quod potentiam ad vigilandum acceperat Petrus, & omnis Christianus. Alioqui non reprehenderetur, quod non vigilaret. Et certe hora est, & instans quod viuimus, imò totum mundi tempus si ad æternitatem referatur. Cur ergo in hac breui hora non vigilamus? Quid verò est quod ita in terrenis vigilamus: ita dormimus in celestibus. *[Cap. 35.]* *[vigilate & orate.]* Oratione docet, quia exipla, in ipsa, & cum ipsa tota virtus crescit, & inualefcit, & retentionis auertit introitum. *[spiritus promptus caro infirma.]* Et ad Christum, & ad discipulos referri potest, in Christo

sto enim caro erat infirma, quia eam ipse timori & passioni subdebat. Promptus erat animus Apostolorum, quia ita decreuerat mori cum Christo. Promptus verò est spiritus, qui paratus est Deo seruire, iuxta illud. Paratum cor meum Deo, paratum cor meum. Carnis infirmitas in nobis est, tedium virtutum, cupiditas insatiabilis deliciarum. *[inuenit eos dormientes.]* Oportet orationem intermittere pro vilitatibus proximorum. Dormiunt verò illi, qui vitam erant negaturi ita vnum malum alterius prælagium est. *[erant oculi eorum semper granati.]* Oculi nostri sunt timor & amor, hos grauat somnus sensualitatis, aut onus iniquitatis. Id dicit psalmes, iniquitates meæ sicut onus graue grauat me sunt, & lonas quia fugiebat a Deo graui sapore renebatur. *[ignorat quid resp.]* Ignorat enim respondere, qui deliquit conuincitur. *[ora uis certis eundem sermonem.]* Quia habebat eundem animum. *[Capit. 38.]* factus est sudor eius, miraculosus fuit sudor, non naturalis. Sudat prælagiens quantum sanguinis esset in cruce fulurus. Sudat in corpore, ut ostendat quæ esset agonia in anima. Sudat, ut orationem tunc efficacem ostendat, quādo per sanguinem sit lesu. Sudat, ut amorem suum super naturam esse indicet, quo aquam in oratione fundit & sanguinem. Sudat, ut ostendat laborem suum & æstum, ex his enim homines sudare solent. Sudat, qui uicinos morti sudor inuadit. Sudore etiam solet debilis & infirma natura sanari: ita sanatur nostra natura Christi sudore. Sudor etiam hic futuræ martyrum denotat passionem. *[Capit. 39.]* quindeies hodie Christi genua flectit, duodecies, cum 12. Apostolorum lauat pedes, ter coram patre, & equidē cum eius petitio non fuerit admissa, uilis Christi uisus est, sed ipse petijt, ne admitteretur. Sudauit verò super terram, ut terra infœcunda & sterilis, ecclesiam pastum redderet plasmatori, & signum erat sanguis decurrens in terram, quod animam suam Christus profundeabat in humanam naturam, nam anima in sanguine est, nostra uero natura terra est. Durum uero bellum gerebatur in anima Christi, ex cuius uiscibus sanguis tā late manabat. Corpore enim utebatur Christus, ut significaret quæ gerebantur in mente, & sanguis fusus est: ut melius clamaret, quam Abel. *[Capit. 40.]* *[apparuit Angelus.]* Certum ergo est, quod Angelum Deus mittat de celo, quo confortetur animo, qui in labore succumbit, testatur id tota congeries Martyrum. Accipit ergo

Christus confortationem in se ipso pro mēbris, timorem a nobis auferens, quod nobiscum in agone certat altissimus. Vnguentum enim descendit ex capite in barbam, uerba uero Angeli forsitan fuerunt, de paterno amore, de certa victoria, de breui tormento, de immenso fructu, &c. Loquitur uero Angelus Christo, non ut comprehensori, sed ut uia-tori. *[Dormite iam.]* Indulget saluator infirmæ materiæ, sciens quia puluis sumus, ipse enim non sit fumentum nostrum, & quod corpus aggrauat animam. Post aliquantum quietis dicit. *[sufficit.]* Licet enim nihil cupiditatis sufficiat, sufficit tamen natura etiam modicum, sufficientiæ uerbum, omnem superfluitatem condemnat. Cauendum uero est ne sub necessitatis vexillo nos turpiter delicta inuoluant. *[Cap. 42.]* *[uenit hora.]* Homini, non Dei, Christus non habet horam ex forma Dei. Sed ex forma hominis hora sua est hora mortis, & suæ ostendendæ virtutis. Beatus uero homo, qui in agendis non præuenit horam: sed quando uenit hora eius paratus est, prætereunt horæ, non reuertuntur, uæ, qui eas cum culpa pertransit, Christus cum per omnem ætatem opportunas horas bene collocasset, hanc unam horam suam non prætermisit, ideo dicit, uenit hora, ne eā prætereamus. Uæ præterit nobis hora exercendæ virtutis, nihil agimus. *[Capit. 43.]* *[surget eamus.]* Vbi constat quæ sit Diuina voluntas, quicquid sit, aggrediamur. Solet enim plus audacia ualere, quam arma, & ex audacia nostra sæpè laborum reprimuntur conatus. *[Capit. 44.]* Cum sustibus, nihil relinquit malicia necessarium, ut Christum comprehendat. Sed eos Christus aggreditur. Contemnit enim uehemens amor cuncta pericula. Portant uero ligna in prælagium sui futuri in inferno incendij, renixit in eis Cain malicia, qui fratrem ligno necauit. *[Capit. 45.]* *[cum latronibus & facibus.]* Contra lucem hi affecerunt lucem, & certe sicut faciem Moysi uideri illi non poterant, præ fulgore: ita & faciem Christi uelam suam humanitate illi ministri uidere non poterant, aut certe non uolebant. Porro quibus peccata sunt nimis cognita, & qui sunt uelut exempla peccatorum facies sunt accensæ in malum, qui uero peccatum occultant, ut postea impleant, hi laterant sunt. *[Capit. 46.]* *[missi a sacerdotibus, scribis, & senioribus.]* Ut pateat ratione dignitatis, scientiæ, aut ætatis non deesse uitium nec adesse uirtutem, eo uero perniciosior est iniquitas, quoad eius effectum plus

res conueniant. **Capitulum 47.** *[osculatus est eum.]* Nec uiuificata est anima Iudæ, ex tactu vitæ, qui est Christus, non ergo sanctificantur qui sacramentaliter corpus Domini & sacramenta suscipiunt, nisi addit metis integritas. *[osculo filium hominis.]* Suauiter increpat proditorem, ubi nullus est scelerior quam qui sub velamine virtutis prodit. Iunguntur verò Iesus & Iudas, origo bonorum, & sentina malorum. **Capitulum 48.** *[quem queritis.]* Si ita Dominus se obtulit inimicis, quid faciet amicis? si se proditori, quærenti eius animam, osculandum dedit, quid faciet iis qui suam illi animam tradiderunt? *[ecce dedit retrorsum.]* Dedit enim pater vocem filij vocem virtutis, ut doceat ignaros, susciet mortuos, depellat morbos. Quid verò faciet cum iudex aduenerit, quando sic terret iudicandus? cadunt verò retrogradè, vultu in coelum conuerso, ut saltem agnoscant, virtutem quæ eos pellebat esse de coelo, & de coelo venisse, quem ligare nituntur, quo verò cadant, non vident, quia iniquus non perpendit quantum sit mali quod facit. Ita cecidit Heli, & fractis ceruicibus moritur, & David dicit. Inimici mei conuertentur retrorsum, & Isaias de malis dicit. Ab alienati sunt retrorsum, & item cadent retrorsum, & capientur, & laqueis indissolubilibus capientur. **Capitulum 49.** *[sinite huc abire.]* Nec enim fas est ut alterius quam vnius hominis sanguis quærat in pretium, vide verò animam inuictam, quæ suæ obliata tribulationis, suorum consilij necessitati, altissima virtus est, quæ inter pressuras non obruitur. *[ligauerunt eum.]* Quia erat ab æterno præuolunt, ut iniustus vinculis, iusta nostra vincula soluerentur, Adam enim (ex quo peccauit) & totum genus humanum, nere coepit funes quibus Christus ligaretur, id est, peccata, nam in peccatis nostris Christus captus est. Porro vincula Ioseph, Sansonis, Hieremias, Ezechielis, Christi vincula figurant. **Capitulum 50.** *[sinite usque ad huc.]* Nunc enim tempus est patiendi, postea vltiscendi. Leuitatis verò arguitur Petrus, qui ante Domini responsum, vulnerat Malchum. *[omnes qui acceperint gladium.]* Non tamen qui fecerunt gladio, sed qui eum sine legis usurpant auctoritate æternæ subiacent damnationi. Sanciunt enim æterna decreta ut minora à maioribus pendeant, & auctoritatem recipiant. *[in locum suum.]* Id est, sicut omnia in locis & ordine suo, locus gladij est vagina, non homo, nisi forsitan

homo aliquid referendum admittat, quod si admiserit, iudex velut medicus relecet, non alius. Curenim piscator, quæ sunt medicæ tractet. **Capitulum 51.** *[senauit auriculam.]* Ligatur Christus & aurem reparat in seruo, ut reparatio generis humani maleferat, ex Christi passionibus tota proueniat restitutioque ei auris dextera, scilicet, in intelligentia vera, obedientia recta, nulla verior intelligentia, neque utilior obedientia, quam Christianorum, & vix alia re magis se Christus Deum monstrauit, quam quod eam obedientiam auribus Martyrum instillauit, ut pro eo mortem subire non dubitarent. **Capitulum 52.** *[Calicem quem dedit mihi pater.]* Si ille dedit, quomodo non bibam, cuius voluntati meam subieci? Alius nisi ego bibere non potest, quomodo non bibam? increpandus ergo est, qui impedit ne Christianus calicem bibat, diabolus ille est, etiam si subiciatis specie impedire videatur. Ita increpauit David Abisai quod impedire vellet Seime, ne malediceret Davidi, & olim Christus super eodem impedimento Petrum vocauerat Satanam. Docuit verò Dominus vobis etiam si auxilia habeamus, quibus a tribulatione fugiamus, ea non queramus, ut & Paulus fecit, qui se morti obiecit, eum eam vitare potuisset. **Capitulum 53.** *[quomodo implebuntur scripturæ.]* Si implentur in capite, implebuntur in membris, nemo ergo putet se aliter venturum ad gloriam, nisi ut scripturæ dixerunt. **Capitulum 54.** *[tanquam ad latronem.]* Cum latro non sit, neque per violentiam a nobis aliquid exigat, neque aliud exigat quam virtutem. Vide verò ut ira & inuidia ipsos principes & sacerdotes ad Christum comprehendendum, ut ministri, veniant, facit ergo ira subiectos. **Capitulum 57.** *[reliquit eum fugerunt.]* Quia reliquerunt, fugerunt, quia fugerunt, reliquerunt, hæc enim se inuicem cauant, quia relinquentes Deum, reliquit securitatem, ideo agitur in timorem, ideo fugit, & relinquentes ultam fugit in mortem: reliquit lucem, ingreditur tenebras: dulcedinem, & intrat amaritudinem, reliquit fidem amicum, inuenit hostem, &c. Nullum verò fuit ab orbe grauius bellum, quam in quo Christus captus est, nec vilis illustrius triumphauit, quam ubi ille relictus solus, suos hostes prostrauit.

Hugo Cardin. *[venit in villam quæ dicitur Gethse.]* Erat hæc villa ad radices montis Oliueti, quæ erat valde ferax, ideo villa pinguis dicebatur. Solet etiam Gethsemani interpretari

pretari torcular: & ita significabit poenitentiam, in qua velut in torculari compressis in corde peccatis vinum compunctionis interius, & lachrymarum exterius liquatur. In hanc venit Christus, quia sicut per culpam e corde recedit, ita per poenitentiam, in cor redit. *[sedete hic.]* Docemur, in tribulatione a turba recedere: & secretum querere, & clauso cubiculo ad patrem orare, assumptis interrim Petro, id est, prudentia, Iacobo, id est, patientia, & Ioanne, id est, charitate. *[anima mea usque ad mortem.]* Non ultra mortem, nam tristitia cum morte morietur. Contra mundi læticia cum morte finitur. Extrema enim gaudij luctus occupat. Vel tristis est usque quo moriar, docuit Dominus, nos debere dolere, usque ad mortem veteris hominis. *[sustinete hic.]* Sustinete doctum, quamuis ponderosus videatur in tribulationibus, dicitur enim sustine tentationes Domini, & illi coniungere. Item sustinete hic, tribulationum fascem, qui sustinet sustinentes se. Fasciculus enim Myrrha inter vbera mea commemorabitur, & fasciculus fusi, (scilicet, tribulationum) fundauit super terram, (scilicet, Ecclesiam.) *[vigilate.]* Siue per timorem, sicut lepores: quæ ex timore oculis apertis dormiunt, siue per fortitudinem, ut leones, qui item oculis apertis dormiunt. Ita dicitur. Ego dormio, sed cor meum vigilat. *[mecum.]* Contra eos, qui cum diabolo vigilant ad peccata faciendâ, de quibus dicitur, in tenebris sicut in luce ambulant. *[procidit in faciem.]* Procidere in faciem est in anteriora se extendere, cum posteriorum obliuione, vel est in sui cognitione humiliari. *[orans.]* Nam oratio debet in humilitate fieri. Iuxta illud. Oratio humiliantis se penetrat nubes. *[transeat.]* Non rogat ne veniat: sed ut transeat. *[sicut tu vis.]* Docet subijcere voluntatem nostram diuinæ. Hæc enim pax & gloria est voluntatis nostræ. Igitur doce me facere voluntatem tuam quia Deus meus es tu. Dicens igitur, Transeat, monstrauit quod humanum est, dicens verò, non quod volo, docuit Philosophum, Deum se, qui, etiam reluctante natura. *[venit ad discipulos.]* Tervisitauit eos, primum admonens, secundo increpans, tertio quiescere iubens. Ita nos primum visitat admonendo per se, vel prædicatorem. Secundo, visitat tribulationibus increpando. Tertio, consolando, & quietem indulgendo. Mystice verò significabant Apostoli in medijs tribulationibus dormientes, futurum ut prælati in medijs

periculis peccatorum, dormirent in mollicie deliciarum carnalium. Ita Ionas altum dormit, dum nauis periclitatur. *[vna hora vigilare.]* Vna hora tantum est, qua affligimur. Quod enim momentaneum, & leue est tribulationis nostræ operatur æternum gloriæ pondus. *[ut non intretis.]* Intrare in tentationem est consentire, non intrare est orando dissentire. Vnde Moses orando vicit Amalech, & pueri in fornace orando resistunt ignis furorem. *[spiritus promptus est.]* Vir spiritualis promptus est ad bonum faciendum, ad malum sustinendum, iuxta illud. Paratum cor meum, paratum cor meum. *[Caro infirma.]* Carnalis homo: vitij assuetus. *[erant oculi eorum grauari.]* Grauantur oculi, vel fumo, vanitatis, vel longa lucis absentia ut in captiuis, vel nimia luce, ut in aspicientibus Solem, vel lipitudine. *[orauit tertio eundem sermonem.]* Non ergo est Deo fastidiosa orationis repetitio, imo dulcis est, iuxta illud. Sonet vox tua in auribus meis *[appropinquauit hora.]* Oportet nos esse paratos, tanquam si quæuis esset mortis hora. Nam qui parari nolunt, similes sunt illis, qui nolunt ante sententiam allegationes parare, cum dictum sit, ante iudicium, para iustitiam, & similes sunt illis, qui post fugam equi ferant stabulum, & illis, qui post vulnera volunt armari. *[surgete eamus.]* In coelum, eius premia: & in infernum, eius tormēta considerantes, iuxta illud ascendunt usque ad coelum & descendunt usque ad abyssum. *[ad huc eo loquente.]* Notatur repentinus hostis aduentus, ut nunquam credas tuam præparationem esse celerem, & credas diabolus tua consilia exhorere. *[Iudas cum turba multis.]* Venit enim diabolus assumens, septem spiritus se nequiores. *[cum gladijs.]* Rebus concupiscibilibus, vnde gladii flammæ, spiritus mulieris dicit Hieronymus. vel cum gladijs, id est, detractionibus, ut illud, *[osculatus est eum.]* Os diaboli suggestio est, & os nostrum, est affectus. Cauendum verò ne consentiamus. Dedit verò signum osculi, ne Christi loco, Iacobus Alphæi, qui erat Christo simillimus caperetur, vel etiâ, quia nox erat. *[anc Rabbi.]* Ita Ioab osculans interfecit Amasam. Erat verò usus Iudæis intrantibus osculari, insignum ingressus pacifici, iuxta illud. Salutate inuicem in osculo sancto. *[ad quid venisti.]* Consideret homo finem tentationis, quorsum veniat. Venit enim ut occidat, finis enim illo-

Pri. Tho. Ec 1 rum

Thren. 4.

Luc. 22

rum mors est. *[tenuerunt eum.]* Impletur illud. Spiritus oris nostri Christus captus est in iniquitatibus nostris, id est, propter latrocinium nostrum. *[extendens manum exemit gladium.]* Prælati debent eximere gladium verbi Divini de vagina venusti sermonis, mirum est quod se milites sine armis Christo exhibeant. *[converte gladium.]* Nō enim debet eximi propter iram aut odium. Certē propter hæc nemo excommunicandus est. Dictum id est, contra eos qui ad vindictam proni sunt, ad patientiā tardi. *[quia sic oportuit.]* Oportuit enim Christum pati. *[reliquit eo fugerunt.]* Impletur illud. Obse-derunt in gyro tabernaculum meum, fratres meos longe fecit a me, hanc fugam significat extinctio lucernarum, & nudatio altarium tempore passionis. Et significatur quod Christus paucos socios habet ad com- paciendum: multos ad conregnandum. At nō pater regressus in paradisum nisi per gla- dium flammæ, nec in cellaria, nisi per torcular.

Caietanus. *[assumpto Petro capit contristari.]* Voluntarium ergo fuit Christo tristi- ri, expectavit enim donec solus esset cum tribus, & tunc accepit tristitiam, tam in vo- luntate, quam in appetitu exteriori, quan- vis secundum portionem animæ superiorem esset comprehensor. Vnicuique enim vitium perimitebatur quod suum erat, nec enim ra- tio voluit mitigare dolorem, qui ex angus- tiā futuræ cogitatione sequebatur. *[tristis est anima.]* Habuit ergo animum passivum, non stoicum. *[usque ad mortem.]* Dura-uit enim continue ille dolor usque ad mortem. *[non quod ego volo.]* Non voluntate delibe- rata: sed velleitate naturalis affectus. *[sicut tu vis.]* Voluntate beneplaciti. *[caro infir- ma.]* Id est, orandum vobis est, licet ad non peccandum promptum sentiat spiritum: sed orate, ne in præsentia obiecti, carnalis succumbat affectus. *[ecce appropinquavit ho- ra.]* Cum permisisset eis (ut gravatis som- no) dormire, postquam non nihil dormie- runt dixit eis. Sufficit, surgite, quia adest hora ab æterno ordinata. *[osculatus.]* Ma- xima ergo erat Christi ad discipulos fami- liaritas. *[qui gladium acceperunt, gladio peri- bunt.]* Id est, qui usurpaverit gladium con- tra hominem, meretur occidi, quæ erat pœ- na talionis. Cuius Dominus Petrum admo- net, ut qui Magistro inconsulto gladium ac- cepisset. *[tanquam ad latronem.]* Vides Chri- stum in tanta pressura non turbari, sed sin-

galis responsa suavia dare. Glossa interlinea. *[vadam illuc.]* *[orem.]* Cuius oratio est omnium redemptio. *[tristis est anima.]* Pro Iuda damnando. *[proci- dit in faciem.]* Humilitatem mentis habitu cor- poris indicans. *[si possibile est.]* Ut me non moriente mors moriatur. *[non sicut ego vo- lo.]* Humano affectu. *[caro infirma.]* Spiritus promptus est ad confitendum: sed caro infirma ad tolerandum, quia nondum erat induta virtute ex alto. *[aut Rabbi.]* O impu- dens confidentia. *[amice.]* Ironice, ut illud. Amice quomodo huc intrasti. *[vultu exemit gladium.]* Zelo Dei armatus sicut Phinees. *[converte gladium.]* Cesset vindicta, ostendatur, quam docemus patientia.

Glossa ordinaria. *[Gethsemani.]* Cum in monte orat, docet nos orantes, sursum ha- bere cor, cum in valle hac pingui orat, do- cet nos in humilitate, & deuotionis pingue- dine orare, & ita Christus ibi orat, quia per humilitatem, & pinguedinē charitatis pro nobis passus est. *[si possibile.]* Si fieri potest ut sine ludæorum perditione gentes seruen- tur, mortem recuso. *[non quod ego volo.]* Transfiguratur se in suos, quos docet volun- tatem corrigere, & Divinam submittere. *[ora- uit secundo.]* Vt sine damno cucurbitæ, Ni- niue seruari posset, mortem non subiret. *[oravit tertio.]* Ter orat, petens nobis pro peccatis præteritis veniam: pro præsentibus malis tutelam: pro futuris cautelam. Docet etiam orare Trinitatem. Docet etiam orare contra concupiscentiam carnis, oculorum, & superbiam vitæ. *(duodecim legiones.)* Hi sunt Angeli qui cum Tito & Vespasiano lu- das destruxerunt. *(cum gladijs.)* Stultum est eum cum gladijs quarere, qui vltro se ad passionē offert. *(reliquit eo fugerunt.)* Petrus lachrymans, eos significat, qui in martyrio labuntur, alij fugientes, eos significant, qui minus idonei sunt ferendo martyrio, ideo fugiunt in alias ciuitates, adolescens verò qui amictus sindone, eam reliquit, & nudus profugit, eos significat, qui omnia relin- quunt, ut nudi securius Deo seruiant.

Lytanus. *(Gethsemani.)* Inter montem oli- uarum, & montem Sion erat vallis Iosaphat, per quam decurrebat torrens Cedron, ultra quem ad radicem montis Oliuarum erat hortus Gethsemani, contemplationi idoneus. *(tristis est anima.)* Erat enim tam tri- stis intensiue quantum esse poterat. *(pro- gressus.)* Docuit conditiones orationis. De- bet esse eleuata in Deum, ideo solitaria, de-

bet esse humilis, ideo procidit in faciem, de- bet esse deuota, ideo dixit pater mi, debet esse recta, ideo dixit, non quod ego volo, de- bet esse charitate plena, ideo discipulos suos visitabat, debet esse continua, ideo orauit ter. *[eamus.]* Desiderium redemptionis de- monstrat. *[ecce vnus.]* Ecce Iudas, qui erat de præcipuis Christi discipulis. *[exemit gla- dium.]* Vnum de duobus illis quibus in coe- na agniti fuerant discipuli. *[quomodo imple- buntur scripturae.]* Quæ loquebantur de pas- sione, ut Iſaia. 53. & Daniel. 9. & alia multa. *[quia sic oportet fieri.]* Id est, quæ prædestina- ta sunt debent impleri, necessario, necessita- te consequentia.

Innocent. III. De Celebration. miss. capi. in quadam asserit, quod illa anima de qua Christus dixit, tristis est anima, non erat fla- tus vitalis, sed ipsamet anima rationalis. Et 23. questio. 3. capitul. Pro membris, laudan- tur qui hereticos gladio feriunt, faciunt enim pro Ecclesia, quod olim Petrus pro Christo. Ex eodem loco Innocent. papa prohibuit clericis gladium habere materiale. 23. q. 6. vlti. cap. cum a ludæis, siquidem Dominus etiam pro se ipso, Petrum vetuit, ne carna- lia assumeret arma, ubi data est omnibus Sa- cerdotibus (quorum erat Petrus prior) for- ma, gladium non habendi carnalem. Et 4. questio. 1. ca. si Petrus, dicit Gregorius, Pe- trus tollit aurem, quia ligandi habet pote- statem & soluendi, tollit verò auxem malæ audientis, & malæ intelligentis.

At illi tenentes Iesum.

Diuus Hierony. Iosephus refert hūc Cai- pham vnius anni pontificatū pretio ab He- rode accepisse, nihil igitur mirum, si nequā pontifex inique iudicet. *[Petrus sequebatur a longe.]* A longe sequitur, qui erat eum nega- turus, sequebatur vero eum vel amore disci- puli, vel humana curiositate. *[duo falsi tes- tes.]* Quomodo falsi testes sunt, qui referunt quæ dominus dixit? Sed falsus testis est, qui verba refert, non in sensu, quo dicta sunt. At Dominus non dixerat de templo corporali, sed de templo corporis sui. *[tu dixisti.]* Eo- dem modo respondit Dominus Caiphæ & Pilato: ut propria sententia damnetur. *[scidis vestimenta.]* Vt significaret, ludæos sacerdotij gloriam perdidisse. Moris etiam ludæis erat, cum audiret blasphemiam, scin- dere vestes. *[expuerunt in faciem.]* Impleta

est prophetia, faciem meam non auerti a cō- spuentibus. *[non noui hominem.]* Quidā pio affectu in Petrum, dicunt sensum esse, non noui hominem, quia scio Deum, at isti de- fendunt Petrum, & mēdācem faciunt Chri- stum, qui dixit, ter me negabis. *[loquela tua te manifestum facit.]* Licet omnes essent He- bræi, tamen quæque provincia suam ha- bet sermonis proprietatem, nam & Ephra- tæi proferre Sebolet non possunt. *[Egressus foras.]* Fieri non poterat, ut in tenebris pec- cati maneret, quem lux respexerat mundi, egreditur verò foras, quia in concilio pec- catorum sedens agere poenitentiam non po- terat.

Diuus Augustinus lib. 1. a. questio. Euan- ge. capitul. 46. Vt Petrus sequebatur Chri- stum, sed a longe: ita & Ecclesia sequitur, id est, imitatur passionem: sed longe aliter. Ecclesia enim pro se patitur, Christus pro Ecclesia. *[Ibi capitul. 44.]* spuunt in faciem eius, qui eius gratiam respuunt, colaphis ce- dunt, qui honores suos ei præferunt, palmas in faciem ei dant, qui eum venisse negant, tanquam præsentiam eius repellentes. *[Ibi capitul. 45.]* Trina Petri negatio significat er- rores hereticorum de Christo tribus generi- bus terminari, vel enim errant in eius Deita- te vel humanitate, vel utroq. *[Ibi capitul. 47.]* tentatio cupiditatis trina est, est enim cupiditas scientiæ, quæ est curiositas, est cu- piditas honoris, est cupiditas voluptatis, ita & tēratio timoris est triplex, timor, scilicet, mortis, ignominia, doloris. Non ergo absur- de intelligitur contra trinam tentationem, ter Dominum orasse.

Diuus Ambrosius in capitulo. 22. Lucæ. *[Petrus sequebatur a longe.]* Negare non po- tuisset, si Christo proximus adhæsisset, sed reuerendus est a nobis Petrus, qui licet ti- meat, sequitur tamen, commune est quod labitur. Fidei, quod poenitet. Porro accessit ad ignem, quia clauso Domino, calor men- tis etiam in ipso refrigerat. Iam prima quæ Petrum prodit ancilla est: foemina non vir, ut iste sexus peccasse in necem Domini vi- deretur, ut & ipse per passionem Domini, redimeretur, & ideo mulier resurrectionis accepit prima mysterium, & mandata cu- stodit, ut veterem præuaricationis aboleret errorem. At negauit Petrus, sed non in mon- te, aut templo: sed in palatio principis Iu- dæorum, ubi veritas non erat, negauit, quia eum intramiserat ancilla ostiaria. Malè Eua- induxit Adam, malè foemina Petrum in- Pri. Tho. Ec 3 terro.

terrogat, sed ille in paradiso labitur ubi non venialis est culpa, hic in pratorio: ubi difficilis innocentia. ¶ Variè peccatum Petri narratur ab Evangelistis, adeo enim nouum est Petrum peccare, ut eius peccatum vix comprehendi possit. Igitur primum ab ancilla interrogatus, an cum Iesu Galilæo esset, respondit, nescio quid dicas. Nescio Galilæum, nescio Nazarenum, Dei filium scio Dei filium patria non potest nuncupare, cuius maiestatem nullus locus includit. Secundo rogatus, an ex illis esset, qui cum Iesu Galilæo erant, respondet non, quia solus ille erat, qui in principio erat, reliqui qui esse incipiunt, non erant. Ideo dicit, non sum. Illius enim est esse, qui semper est, unde Moyses, qui est mihi in ad vos. Tertiò cum vrgeretur, iurat se non nouisse hominem, quem nouerat Deum. Nam & Apostolus dicit, se esse Apostolum, non ab hominibus neque per hominem, sed per Christum, licet enim Christus sit homo, prius tamen est Deus, & est in confessione ordo seruandus. Error igitur Petri est doctrina iustum, titubabat Petrus in mari: sed ambulat posita firmior. Cadit in monte, sed leuatur à Christo, forlicius cecidit, quam alij steterint, forliciter cadit, quem Christus leuat. Quod autem fateatur se non nouisse eum. Verè quidem, quia nemo nouit filium nisi pater. Item quod dicit, Non sum ego, maluit se negare quam Christum. Quod verò demum ait, nescio quid dicas, id est, sacrilegia vestra nescio. ¶ Porro licet verè ille dixerit, tamen inuoluitur peccauit, quid enim prodest verba inuoluerit, si negare videris? Lachrymæ crimen fatentur, quæ licet veniam non possulent, merentur, non petit veniam Petrus ne tam cito veniæ petitio magis offenderet, ante igitur flendum, sic precandum. Tu si veniam vis mereri, dilue culpam lachrymis, eodem momento respicit te Christus. Porro Petrus ter negauit, sed in nocte, ter confessus est, (quia amote,) sed in die. Postquam fleuit erectus est.

Diuus Gregorius libro. 25. Mora. capitulo. 16. Paulus ignorans peccat, Petrus peccat ut infirmus, Iudæi ex industria, & studio. Ideo illi veniam inueniunt, at Iudæi de peccato suo excusationem non habent. ¶ Idem homili. 22. in Euangelia. Quod Petrus Christum negauerit, magna fuit pietatis dispensatio, ut is qui futurus erat pastor Ecclesiæ, in sua infirmitate disceret, qualiter alijs misereri debuisset. Prius eum ostendit sibi, &

tunc preposuit ceteris, ut ex sua infirmitate cognosceret, quomodo aliorum infirmita toleraret. ¶ Idem libro. 7. Epistola. capitulo. 53. Probat lapsum post penitentiam, posse in suam dignitatem reuocari, quia & ouis perdit, & inuenta ad humerum Christi reuocatur, & Petrus post negationem ad suum Apostolatum.

Diuus Chrysostomus. Homi. 86. [Petrus sequebatur.] Mirus fuit Petri ardor, qui alijs fugientibus sequebatur. Sequitur etiam Ioannes: sed is notus erat pontifici. Ad hunc congregati sunt omnes principes, apud quem totam noctem peruigiles pernoctauerunt, adeo ut pascha comedere neglexerint, cupiditate enim Christum occidendi legem de esu agni præuaricati sunt, ne tam optata interficiendi illum occasio præteriret. [Iesus tacebat.] Quia figura tantum iudicauerat, re autem ipsa erat latronum impetus. [blasphemauerunt.] An non prius de se Dominus dixit se esse filium Dei, & ratione reddita, scilicet, quia dixit Dominus domino meo, &c. Cur ergo dicitis quod nunc blasphematis, qui olim blasphemiam excusauit? [quid vobis videtur.] Apud hos vult rem tantum agi, sciens, quod si exactè esset res examinanda, liber abiret Christus. [reus est mortis.] Sic ipsi accusabant, disceptabant, sententiam ferebant, omnia officia præoccupabant. [Spuerunt in faciem.] Si occiduri erant, cur spuunt? ut ostendant crudelitatem suam, qui venatores fera inuenta insiliunt, dilaniant, & velut diem festum agunt. Tu verò attende Euangelistam qui nihil harum ignominiarum tacuit, eximiam gloriam hæc esse existimans: ut profecto erat, gloria enim est, quod Dominus orbis hæc pati voluerit, quodq; mirissimus agnus ea diceret cum pateretur, quæ etiam leones in agnos verteret, rectè Iudas. Inglorius erit in ter viros vultus eius, quid verò ignominia illi porerit exequari, in faciem spuere, quæ reueriti sunt fluctus maris, quam aspiciens Sol in cruce, splendorem cohibuit. Velauerunt etiam faciem eius, quasi hominem nihili ostendentes, in quem non liberi modo, sed etiam ferui conspuerent. Hæc nos in memoria tenemus, adeo enim gloriosum me reddunt, ut mille mortui quos excitasset. Hæc Paulus voluit, atque reuoluit, nunquam enim crucem & mortem memorans, exeamus inquit ad ipsum eius opprobrium portantes, & item, proposito sibi gaudio sustinuit crucem confusione contempta. [negauit Petrus.] O res miras, cum comprehen-

ditur Dominus, feruet Petrus, gladium eximit, percutit. Cum verò indignari debuit, videns pati Christum indignissima, tunc negat, nec lapsum suum sentit donec Dominus eum respiciat, cuius inspectio, vox illi fuit. Marcus verò exquisitè explicauit, cum Petrus tertio negasset, tunc gallum secundo cantasse. Porro cum gallus vna vice, ter & quater cantare soleat, Matthæus dicit, quod antequam vna vice cantando gallus absolueret, ter Petrus negarit. [egressus foras.] Ne enim lachrymis proderetur foras egressus est.

Origenes Homilia. 35. [Petrus expellabat exitum rei.] Non erat exitus Christi in domo Caiphæ. Qui enim videt exitum Christi, videt, quod sit ipse, & principium & finis. [non inueniebant testimonium.] Magna est gloria Christi, contra cuius purissimam vitam, nullum testimonium, nec falsum colorem veritatis habens inuenitur, licet multi in gratiam pontificis falsi testes venissent. [falsi testes venerunt.] Cur hi vocantur falsi testes, cum verum dixisse videantur? ratio est. Quia dicunt Christum dixisse. Possum destruere templum hoc, quod ille non dixit, solum enim dixit. Soluite templum. Soluite, non, Soluo. Vide ergo inter testes soli duo hi aliquid visi sunt contra Christum dixisse. [non erant eorum testimonia conuenientia.] Quia non eadem verba uterque se à Christo audisse dicebat, alter enim dixit se audisse, possum destruere templum, alter se audisse. Soluo templum hoc. [Iesus tacebat inquit illud.] Obmutui, cum confisteret peccator aduersum me, tacuit ergo, quia maius est liberè, & fortiter silere, quam se sine vilo profectu defendere. [adiurauit eum.] Quomodo in Euangelio non debemus iurare: ita neque adiurare. Demones verò adiurare, potius Hebræum est, quam Christianum, Christus enim potestatem eis imperandi dedit, non verò adiurare docuit, Christus verò adiuratus respondet non quasi coactus, ideo enim nec asseruit se filium Dei, nec planè negauit. Vide tamen quod Caiphæ filius diabolico modo interrogat Christum, quo diabolus interrogauit, dicens. Si filius dei es, &c. Diabolicum ergo est dubitando dicere. Si tu es filius Dei, non ita Petrus. Apertò enim dicit. Tu es filius Dei. [sedentem à dextris.] Sedere Dei & Christi est fundatio quædã, & firmitas regalis, eius, scilicet, qui accepit omnem potestatem à Deo in celo, & in terra. Porro ita sedentem viderunt discipuli, cum Dominus à mortuis resurrexit. Dices

Christus dixit, Phariseos illos visuros filium Dei à dextris, at non viderunt? Respond. quod licet dies vna nobis breue spatium sit, apud Deum tamen dies vna protenditur vsq; ad mundi finem, ut parabola de conducen-

te operarios hora tertia & sexta docet. In huius ergo diei fine videbunt Christum Pharisei, nubes verò super quibus Christus veniet sunt Prophetæ & prædicatores, quibus mandat Dominus ne pluant super vineam. [reus est mortis.] Quanta culpa fuit, ipsam vitam fontemq; vitæ ream mortis efficere? tot enim resurgentes, testati sunt, ipsum fontem esse vitæ, & quo ad omnes vita fluerebat. [expuerunt in faciem.] Putabant Christum Dei virtutem non posse sufferre eam ignominiam, quam Iudas prophetauerat dicens. Faciem meam non auerti à conspuentibus me, &c. De Christo enim quæ hæc verba præcedunt intelliguntur. Ergo faciem à spuitis non auertit, maxillas à palmis, ut nos erueret, qui illis probis digni eramus, & ut nos pro iustitia eadem patientes, gratanter feramus. Erat verò in lege spui summi dedecus, ut habetur, cum vxor defuncti expuebat in faciem propinqui ducere eam nolentis. Suffert verò illa sputa Christus, ut postea splendior sit Christi, quàm Moysi facies, imò ut adueniente luce Christi, lux Moysi obtenebreseat. Cum enim venit quod perfectum est euacuatur quod ex parte est. Nunc etiam, qui iniuriâ faciunt christiano, in faciem Christi spuunt. [Petrus negauit.] Qui in atrio est Caiphæ Christum negat, exeat ex doctrina contraria Iesu, qui illum vult confiteri. Omnes item Petri negationes factæ sunt in nocte, in tenebris, nox enim præcessit, postea dies appropinquauit. Certè si in die Petrus negasset, post gallicantum, nulla esset dignus excusatione. Sic qui Christum negant, antequam eis Sol iustitiæ nascatur, excusari aliquo modo possunt. Sed si post ortum eis iustitiæ solæ negant, nulla eis excusatio est, sed terribile potius iudicium: & zelus ignis, Petrus igitur nondum erat sanctificatus nondum erat ei spiritus datus, quia Iesus nondum erat glorificatus, ideo aliquid habet excusationis, at si nos nunc peccemus, conculcantes Christum, & eius sanguinem pollutum ducentes, & spiritui gratiæ contumeliam inferentes, quam excusationem habebimus? & quidem Petrus ter negans in tenebris, remedium habet. Vt tamen illi, qui vel semel post notitiam veritatis acceptam negat. [fleurit amari.] Quia scilicet, exierat ex atrio Iudæorum. Nam &

mulier illa peccatrix non flet, nisi ad pedes Domini.

Euthy. *[adduxerunt ad Caiphā.]* Prius eū duxerunt ad Annā. Et quidē tres Euangelistae dicūt, tres Petri negationes in domo Caipli factas, Ioānes vero dicit, factas in domo Annæ. Nec propterea est contradictio, quia una domus vniūq; atriū erat Annæ & Caipli, duo habens habitacula, a se inuicē separata.

Rursum Matthæus dicit, Ancillā terruisse primū Petrū, exinde alteram ancillā. Postea altates, Marcus verō, primū ancillā, exinde rursus eandē ipsam, postea altantes. Lucas: primum ancillam, deinde alteram, postea alium quendam, Ioānes, primum ancillam ostiariam, exinde quosdam, tertiū vnum ex seruis pōticiis, Malchi cognatum. Vbi nec dissōnantia est. Nam omnes conueniunt, primam fuisse ancillam. At cum secundo Petrus interrogatur, interrogatur a tribus, scilicet, ab eadem ancilla, vt inquit Marcus, & simul ab alia ancilla, vt Matthæus, & a quo dam, de quo Lucas. Et hi tres sunt illi quidam de quibus Ioānes. In tertia demum negatione interrogant Petrum quidam adstantes, inter quos erat cognatus Malchi, vt Ioānes inquit, qui erat ille alius de quo Lucas ait. *[falsum testem non inueniebant.]* Impletur ergo illud, quātētur peccatum illius, & non inuenietur. *[tu dixisti.]* Marcus dicit, eum dixisse. Ego sum, quia videlicet sic dixit. Tu dixisti, quia ego sum. *[Rēus est mortis.]* Cur ergo eum priuātē non occiderunt? quia credebant, per mortem eius ignominiosam penitus excindendum eius nomen, & contra factum est, magis enim per mortem, eius nomen resplenduit. Sicut sigilla sepulchri, magis veritatem effulgere fecerunt. *[spuerunt.]* Exhorreto cōclū & terra, in quā faciem expuerunt. *[prophetizā.]* Eum vt falsum Prophetam contemnunt. Aduerte Euangelistas, nec Iudeos conuicijs lacessere nec Christi patientiam extollere, ad solam veritatis narrationem intētos. *[fletit amarē.]* Si vidisti peccatum, vide & poenitentiā, ideo enim peccata sanctorum memorantur, vt si mul videamus eorum poenitētiās. Permittitur autē ille cadere, vt se semper agnoscat, etiā cū fuerit pontifex summus, & vt nemo desperet, se redire posse ex peccato ad pristina gratiā. Nam Petrus tantus peccator, mox fit summus pastor, summorum operū factor.

Nota. Tres Euangelistas rei ordinē narrasse. Lucas verō referens primū Petri, negationem, postea Christi examen, & dānationē,

ordinem non seruauit.

D. Hilarius Canō. 22. Sacerdos querens a Christo, an ipse esset Christus, notauit legē veterē occultē de Christo tractasse, & velle ille sibi discindēs, ostēdit Christi maiestate audita, velamentū pontificis discindēdum.

D. Thomas. *[ad Caipham.]* Madabat lex sacerdotum summū perpetuū esse. Sed hic Caiphas annuum habebat, quia emerat pōtificatum a Iudeis, & Pilato, nihīl ergo mirum, si peruersus princeps, peruersē iudicet. *[vbi conueniunt.]* Vt impleatur illud. Conueniunt principes, aduersus Dominum, & aduersus Christum eius. *[sequebatur a lōge.]* Sequi erat feruorosa legē, timoris, qui coepit eum ad casum disponere, sicut etiam societas cum malis ministris fuit ad lapsum dispositio. *[querebant falsum testē.]* Erant etiā hypocritæ, ideo volebant facere, nisi quod bonum videbatur, & etiā quia ipsi non habebant auctoritatem occidendi, ideo querebant causam, qua traderent Pontifici. *[non inueniebatur.]* Iuxta illud, ego in innocentia mea ingressus sum, ideo non inuenitur contra eum culpa, impleuit ergo illud, beneficientes obmutescere faciat imprudentium hominum ignorantiam. *[Iesus tacebat.]* Doccebat nos cautelam, quicquid enim loqueretur, erat vortendū in calūniā, itē, tūc nō erat tēpus docendi, sed tacēdi, iuxta illud, tāquā agnus corā tondente se, obtumescet. Itē docet cōstantiā, cū quis accusatur iniuste, vt illud, opprobriū hominū ne metuas. *[adiuro te, per Deum.]* Adiuratus Christus per Deū patrē statim respōdet, quarebat enim semper patrē gloriā quæro, inquit, gloriā ei⁹ qui mihi sit me. *[sedenti a dextris.]* Secundū illud, sede a dextris meis, & illud, dedit illi honorē & gloriā, &c. Sedet igitur a dextris, id est, in melioribus bonis, æqualis, scilicet, patri. *[in nubibus cali.]* Id est, sanctis doctoribus, qui sunt altæ, fecundæ, celestesq; nubes. *[scidit vestē.]* At Christi vestis nō fuit scissā, indicio, qd lex & sacerdotiū Christi, nō erat scindēdum, vt fuit Phariseorū. *[illuserunt ei.]* Quia homo qui in honore erat, honorē amittit adeo Christus, dedecus sustinuit, vt nos redimeret, impletū est illud, faciē meā nō auerti ab increpātibus, & expuētibus, & illud. Dabit percutiēti se maxillā, & illud, exprobrātes percutserūt maxillā meā. *[Petrus autē.]* Lucas pri⁹ refert negationē Petri quā illusione Christi sed nō refert, simul enim fuit negatio, & illusio. *[sedebat foras.]* Ideo cōfusus est, quia lōgē erat a Christo, dñe qui te derelinquit cōfundentur,

dentur, vt contra dicitur, accedite ad eum & facies vestre non cōfundentur. Ergo qui extra passionē Christi est facile labitur. *[vna ancilla.]* Ergo Petro & Adæ mulier fuit initiū peccati. *[cū cum Iesū erat.]* Quod Petro erat gloriosum, scilicet, esse cū Christo nūc est terribile. *[negant.]* Fuit graue peccatū: quia modico timore actus negauit, mendaciter, & corā omnibus. *[loquelatur vt manifeste.]* Quis ex loquela sua cognoscitur. Carnalis carnalis, vt spiritualis loquitur spiritualia. *[cū iuramento.]* Qui citō nō se a malo retrahit, labitur in peius, qui cū spernit modicā, paulatim decedit. Per has tres negationes significatur tres negationes quas facit concupiscētia carnis, oculorū, superbia vitæ, & itē quas facit caro: mundus, dāmon, & tres persecutio nes a Iudeis, a gentibus, ab hæreticis. *[gallus cōtuit.]* Id est, prædicator, qui facit peccatores enigilare. Surge enim qui dormis. *[fletit.]* Ex tribus cōmendatur poenitentiā Petri, primo, quia cito. statim enim egressus est, iuxta illud: ne tardes cōverti ad Dñm, secundo quia abduxit se ab eorum cōsortio, qui eū ad peccatū inclinauerant, iuxta illud, exire de medio eorū, & separamini, tertio, quia efficax, vt illud, luctū vni geniti fac tibi, planctū amarū, & itē, recogitabo tibi annos meos in amaritudine animæ meæ.

Simō de Cal. lib. 13. c. 60. *[vnu ministrorū dedit alapā Iesū.]* Iniquus seruus est, qui ante præceptū Dñi sui iniuriā irrogat, & caret iustitia ministrandi, etiā si iustus percutiatur, eū quē nouit innocentē. *[si male locutus sum.]* Iudiciū vult subire cū seruo, qui omnī Dñs est & iudex, & securus contra se testimoniū querit, qui purā conscientia possidet. Cap. 61. Cur Dñs non prauit alterā maxillā percutiēti? quia verbis tā dulcibus querebat malū illum ministrū cōuertere: & quem habebat percussorē querebat in cōsortem, ideo eū fecit suæ iniuriæ iudicē: respōsio quippe molli debuit frangere irā. Cap. 62. *[negant Petrus iuramento.]* Ex cōmunicabat se, & iurabat, se non nouisse veritatem, quā tamē nō ab hominibus, neq; per hominē acceperat, sed eā reuelauit Petro Pater qui in oculis est, ecce in quod malorū profundū amor vitæ labentis miserum incidere facit, & certē ancilla ostiaria, auaritia est, vt per eam prælatus inducitur Christum moribus neget, & saepe veritatem in mendacium vertat. Cap. 63. *[misit ligatum ad Caipham.]* Tunc Annæ subrogatur Caiphas, cum vilitate & paupertate contemptis (quas adeo Christus amauit)

honoribus & diuitijs inhæret, ligatus verō mittitur Christus nō tam funibus, quā amore, quomodo enim ligaretur, qui tam diuersa elemēta inuicē ligauit, & ipse ligatus significabat mēbra sua in via virtutū velut ligata futura, vno faciliē in via Dei ambulē fideles. *[conueniunt principes.]* Ecce in turpitudine vertitur sanctitas, in erroiē scientia, in furore senectus. Nihil verō nocentius esse potest quam vbi sanctitas, scientia senectus (ad quam alas cōfugit allicia innocentia) cōtra eā, armatur & insurgūt. *[falsi testes.]* Falsi erāt etiā si verum dixissent, dum non amore iustitiæ, sed inuidiā & odio turbantur, & falsi sunt, qui falsum se dicere credūt, & falsi sunt, qui grandī veritati scintillam falsitatis, velut fermentum massæ commiscēt, grauiissimū verō est, testea colligari aduersus hominis vitam, quæ renouari ex morte iam nullo modo potest. *[Ipse tacebat.]* Quia eius causa non agebatur sub iusto iudice: erat enim ipse iudex aduersarius: & velut corde magnanimus parui pendebat sibi vērba exprobrari, mortem quæ nolebat prorogare, quam erat breui suscepturus. Sed qui tunc non respondit per se, respondit in morte, per eas creaturas, quæ eius innocentiam actionibus in solitis testate sunt, respondebit etiam per se ipsum in iudicio vniuersali.

Capitul. 65. *[Adiuro te per Deum Vivum, si tu es filius Dei benedicti.]* Aut Caiphas credidit Deum habere filium aut credidit Christum tam sanctum, vt adiuratus per Deum verum esset dicturus, aut credidit Christum id de se dicturum, quod ipse in Christi calumniā esset rapturus. *[si vobis dixero.]* Quorsum tot verbis reuertatur innocens, nisi vt in aliquo verbo de lingua cadente capiatur iniuste.

Capitulo. 66. *[venientem in nubibus.]* Sicut exaltatus a terra mortuus est: ita exaltatus a terra iudicabit, in nubibus, vel in Angelis, vel in nubibus clavis, quæ tolerabilem faciant visionem populo iudicando, vt nubes quæ in ascensione suscepit eum ab oculis eorum, non fuit requisita vt conueniens vehiculum sui corporis: sed vt moderamen glorioli corporis, quo Apostoli viderē possent eum. Quod verō dicit, Videritis filium hominis, verificatum est in aliquibus Iudeis: nam Stephanus vidit Christum a dextris Dei. Idem & Paulus cum conuersus est.

Cap. 67. *[blasphemauit.]* At piorum principum est, reorum non intendere, sed exte-

Ioannis. 12

Act. 1

Acto. 7
Acto. 9

nuare delicta, ne si videantur reorum velle perdere vitam, iniquis accusandi præstet audaciam. [audisti blasphemiam.] Neque enim credere poterant, quod Deus æternum filiū sibi contubstantialem generasset: neque quod Deus homo fieri posset. [quid vobis videtur.] Super nece rei, nō sunt interrogandi, qui cōtra illum odium habent: sed qui iustitiam diligant. [qui omnes dixerunt reus est mortis.] Nō est inuentus vnus qui innocentem excusaret. Quid miramur vnum hominem in magnis, aut paruis posse delinquere culpis, cum omne Iudæorum concilium ex inuidia diaboli, deliquisse videamus? Mirum verò erat, quod Christus eas quas formauerat animas videbat, calligine obscuratas nō qualibet, sed quæ cōtra suum surgebat creatorem. Sed paucis ille volebat: non Iudæorum liberum arbitrium auferre, quod magnæ dignitatis loco hominibus dederat. [Capit. 68.] [spuebat in eum.] Salua venit de capite, ideo sapientiam salua significat, facies verò notitiam personæ designat. Ergo illi spuentes faciem Christi notabant, quod ex ista hominū sapientia, Christi vera notitia reprobetur. [velauerunt faciem] Ita velat quæ vellēt suorum peccatorum Deū nō habere notitiā. [colaphis eum cecidit.] Colaphus est collis percussio, collum autem quo caput corpori iungitur, est fides qua Ecclesia Christo copulatur. Iudæi ergo illi, colaphizantes Christi collum designabant futurum ut infideles fidem Christi persequerentur, & percuterent. [Cap. 69.] [prophetizant nobis.] Semper Iudæi prophetas persecuti sunt: ita & nunc prophetiam in Christo percutiūt. [quis te percussit.] Credūt multi quod Deus, quia statim nō punit offensores, ideo nesciat eorum culpas, dicunt enim non videbit Dominus, nec intelliget Deus Iacob, similiter isti Iudæi credunt Christum obuelum nescire, quis eū percutiat, at, qui finxit oculos, non considerabit? Iudæi ergo quia Christum velarunt, velamen habent positū in cordibus suis, ne suos libros legentes, suū in quā iacent, culpam agnoscant. [quis te percussit.] Multa innuit, quis Deum offendat? Nam in multis offendimus omnes, & si posset Deitas offendi? & quidem percutitur eū quis appetit esse quod esse non poterat, ut Angelus, Adam.

Psalm. 26

[Hugo.] [scriba & seni.] Quatuor genera hominū Chriem persequuntur. Principes sacerdotū, id est, Episcopi. Scribæ, id est, literati. Pharisei, id est, claustrales. Seniores, id est, aduocati, qui dant consilia. [duo falsi.] Impletur illud,

insurrexerunt in me testes iniqui. [Iesus tacebat.] Iuxta illud, tanquā agnus coram tondente obmutescet, & factus sum, ut homo nō audiens, & nō habens in ore suo redargutiones. [venientem in nubibus.] Scilicet, ad iudiciū, ut illud. Ecce cum nubibus cæli, quasi filius hominis veniebat. [illi responderunt reus est.] Impletur illud, expectaui, ut faceret iudiciū, & ecce iniquitas. [expuerunt.] Impletur illud faciem meam conspuere nō verentur. [Petrus negauit.] Semel Petrus intrat in curiam, & ita negat, quid si diu in ea permāssisset: impletur illud, fortissimus quisque, cuius cor est ut leonis, pauore soluetur. Ancilla verò quæ Petrū negare facit, caro est: quæ spiritui resistere debet, non dñati. [non nouisset hominem.] At omni tempore diligit, qui amicus est. Galetanus. [Petrus sequebatur.] Licet ipse cū alijs fugerit, tamen a lōge sequebatur, ne posset cōprehendi. [duo falsi testes.] Dicitur falsi, quia mutarūt verba, quibus mutatis mutatur sensus literalis: nā Christus nō dixit edificabo, sed excitabo, quod de resurrectione à mortuis intelligit. [a modo videbitis.] Nūc veni abiectione, postea gloriose, in his duobus aduentibus fallitur Iudæi hætenus, putantes dici de illo, quæ de isto dicuntur. [reus est mortis.] Debuerant Christū interrogare, quomodo probaret illud de secūdo aduentu, siquidē viderant eū mortuū excitasse, cæcos illuminasse. [capit. detestari.] Treme, viri iuste, videns Petrus sanetum, & præmonitum, negasse. Cur ita quia licet gratiā habitualē habeamus, ad vsum tamen eius est necessariū continuū Dei auxiliū gratuitū, quo quia caruit Petrus cecidit, dereliquit enim eum Deus sic cecidit Moyses: sic David.

Glossa interl. [venientem in nubibus.] i. Mirabiliter operantem in sanctis. [egressus foras.] Ut haberet liberum stendi locum.

Glossa ordi. [venientem.] Id est, me in forma quā iudicatis exaltatū, & habentē nomē super omne nomen. [expuerunt in eū.] Tūc consputus est falsiis infidelium: nunc ex honoratur opprobrijs falsorum fidelium: & blasphemiarū colaphis cæditur. [velauerunt faciem.] Nō ut ille eorū scelera non videat: sed ut illi eius gratiā à seipsis abscondant. [vna ancilla.] Ostenditur quod & iste sexus in necē Dñi cōspirat: scilicet primū parentē prostrauit scemina primū Ecclesiæ principē ad ruinā propulit. [negauit cum iuramento.] Qui minima spernit, cadit in maiora. Negat vero inter malos, quem inter bonos fuerat confessus, tantum loci valent.

Nico.

Nicolaus Lyranus. [scriba.] Erant hi legis periti. [seniores.] Qui erant iudices ordinarij [ut eum morti traderent.] Ipsi enim per se ius necis non habebant. [tacebat.] Videns sibi obiecta esse falsa, & responsione indigna. [a modo videbitis.] Quia post hoc non videbitis in carne, sed in iudicio videbitis in gloria. [exceunte illo ianuam.] Id est, eū propter timorē, fugam parabat. Igitur prima negatio per ancillā ostiariā fit, secunda propter multos, quos ad interrogandum Petrum alia ancilla prouocauit, tertia etiā propter multos, quorum præcipuus fuit cognatus Malchus. [egressus foras.] Ex tunc contineuit Petrus à primo gallorum cantu, vsq; ad matutinum hanc negationem lachrymis orando defflere.

Rabanus. Dilectus ordo hæc Petri negationem: non solum Christum negari, quando negamus eū esse Christum: sed quando negamus nos esse Christianos.

CAPVT. XXVII

Mane autē factū consilium.

[VVS Hierony.] [peccauit tradens sanguinem iustū.] Si peccauit qui tradidit sanguinem iustū, quāto magis peccauerunt Iudæi qui emerūt sanguinem iustū? [quid ad nos?]

Nihil ei profuit sera poenitentia, per quā seclus corrigere nō potuit, de hoc dictū est. Et oratio eius fiat in peccatū. Tale quid cauet Paulus dicēs. Ne ampliore tristitia absorbeat frater. [non licet mittere in corb.] Verē liquātes culicē, camelū glutientes. Si enim inter dona Dei nō licet pretiū sanguinis mittere, cur eūdē sanguinem funditis? [emerunt agrū.] Illi quidē emerūt agrū, eavolūtate, ut eternū sui facinoris in eo agro duraret monumentū mysticē tamen significarunt, quod quia figulus noster Christus est, & nos sumus peregrini à lege & prophetis, in ei⁹ sanguinis pretio sumus quietē habituri. [scriptum per Hieremiam.] Hoc in Hieremia non legitur. Sed in Zacharia, licet non verbis eisdem, sed eadē sententia, ut Euangelistis de more est. Quidā tamē ex Nazaraīs Apocriphū Hieremiam ostendit, in quo verba illa scripta erant ad litteram, [tu rex Iudæorum.] Ergo nihil criminis, nec fallo inuenire in Christo potuerunt Iudæi, quod coram Pilato proferrent. [tu dix-

istis.] Et verum dixit, & calumniam effugit, nec se tamen defendit, ne crimen diluens à præside dimitteret & crucis utilitas differretur. [misit ad eum vxor eius.] Gētibz saepe à Deo somnia reuelantur. Ergo quod Pilatus & eius vxor Christū iustum fatentur, significat gentilem populum, Christum vt iustum crediturum. [nihil mali fecit.] Hoc verbo absoluit Iesum. [crucifigatur.] Impletur illud, Circūdederunt me canes multi: concilium malignantium obsedit me, & illud, facta est mihi hæreditas mea, sicut leo in sylua, dederūt super me vocem suam: & illud, expectaui ut faceret iustitiam, & ecce clamor. [lauat manus.] Iuxta illud. Lauabo inter innocētes manus meas. Simul vt in lauacro manū suarū, opera nostra purgaretur, & item, nos alie nos faciens à Iudæorū impietate, clamantiū, crucifige: crucifige. [vos videritis.] Coactus contra Christū sententiā ferre, non damnat oblatum, sed offerentes, quasi dicat, ego ministerium legum, vestra vox sanguinem fundit. [sanguis eius super nos.] perseverat vsq; in hunc diē hæc imprecatio cōtra Iudæos, egregiam, scilicet, hæreditatem filijs relinquentes, de hoc dictū erat. Cum extenderitis manus vestras non exaudiam, manus enim vestrae plene sanguine sunt, dimisit illis. [Barabbas.] Erat Barabbas latro, homicida, significabat igitur diabolum, qui Iudæis relictus est, ipse enim regnat in illis. [flagellatum tradidit illis.] Quomodo Pilatus dicit, innocens ego sum, si innocentem flagellat? Respō. Romanis legibus sancitum fuisse, ut crucifigendus, prius verberetur. Corpus igitur sacratissimū flagella fecerunt, ut quia multa sunt flagella peccatorum, illo flagellato, nos à flagello liberemur, ad iussu enim tabernaculum flagellum non accedit.

D. Augusti. sermo. 114. de tempore. [emerunt agrum figuli.] Christus figulus est, eius ager Ecclesia, acquisitio peregrinorū, populus gentiū. Superest, ut huius agri, quotidiani studeamus esse cultores, ut seminātes frugem bonæ conscientie, reportemus manipulos exultationis. [Et sermo. 118.] [non respondit.] Miram quod Christus coram Pilato taceat: quia videlicet, taciturnitas negat quod obijcit, & Dominus non repellendo accusationem despiciebat, & quidem ambiat defendi, qui timet superari: at Christus eū iudicatur, superat, iuxta illud, & vincas eū iudicari: cur ergo loquat ante iudiciū, cui ipsam iudiciū erat plena victoria, vincit Christus tacendo, extorsit enim à iudice verbum illud

Psalm. 31.
Nume. 12

Isai. 5

Psalm. 72

Isai. 1

Psalm. 32
Psalm. 90

Psalm. 50

Iud, innocens ego sum a sanguine iusti huius, Christus ergo tacendo suam salutem prodidit, ut salutem omnium lucraretur, in se vin ei malluit, ut esset victor in cunctis. Idem lib. 1. de ciui. c. 17. Iudas licet occidendo se, sceleratum hominem occidit, tamen non solum Christi, sed etiam suae mortis reus vitam finiuit, propter suum enim scelus, alio etiam suo scelere occisus est. Idem sermo. 11. de tempore. Iudas laqueo se suspendit, vide Iudas sententiam maiestatis quae te punire noluit manibus alienis: emerunt vero Iudaei ex pecunia agrum in sepulturam peregrinorum ad requiem ergo peregrinorum, Saluatoris pretium deputant. [quem vultis dimittam.] O nequitiam iudicantis, Saluatorem pronuntiat innocentem, & vulgo eligendi tribuit facultatem. [multa sum passa propter eum.] In exordio mundi, mulier prouocat ad mortem: in passione, mulier virum prouocat ad salutem, illic subtilitas serpentis praecipitat, hic terror Angelicus reuocat, ut inde inciperet venia, unde prouenerunt peccata. [laui aqua manus.] Illuminatur per aquae mysterium iudicis sensus: Christumque iustum pronuntiat, ut populum faciat reum. Omnia sunt elementa per mortem, caelum non est quietum, cum caput Domini colaphis verberatur. Non curia coelestis corlo contenta permansit, quia in commotione fuerunt.

D. Ambrosius in cap. Lucae. 22. [peccauit.] Cassa est poenitentia Iudae: quia peccauit in Spiritum sanctum. Iudaeorum tamen impudentia confutatur, quos professio redarguit proditoris. [agrum figuli.] Ager mundus est, figulus, ille qui nos de limo formauit, pretium sanguinis, est pretium Dominicae passionis, igitur hoc pretio emitur mundus a Christo: venit enim ut saluetur mundus per ipsum: utque conspectus per baptismum, & commortuos ad perpetuitatis gratiam referuaret. At vero non passim omnibus ad sepeliendum est locus, & si enim in mundo communis sit habitatio, tamen legitima sepultura est eorum, qui nunc per fidem sunt domestici Dei, qui olim erant in lege peregrini, populus videlicet gentilis. [ille tacebat.] Sicut Susanna tacuit, & vicit, melior enim est causa, quae non defenditur, sed probatur. Pilatus vero absolvit iudicio, crucifigit mysterio.

D. Chryso. homi. 85. Cur Iudaei duxerunt Christum ad Pilatum: & non potius ipsi eum crucifigerent, Nam eos habuisse potestatem occidendi, Pilatus declarat dicens. Accipite eum vos, & secundum legem vestram iudicate. Voluerunt ergo

sinistra de eo in populo opinionem generare, ut videlicet tanquam iniquus, & tyrannus turpissima & publica morte necaretur, quia causa etiam latrones cum eo necauerunt. [spuerunt in faciem.] Crudeles se ostendentes, qui quae erant occisuri, ita percussit ita enim furor ferebatur, ac si festum solenne agerent, ingenti voluptate in Christum insipientes. Euangelista vero nihil horum erubescit, eximia putantes id esse gloriam, ut reuera est, per eam enim & gratias Christi hanc patientis lenitas aperitur, & nulla excusatio Iudaeis relinquitur. Id dixit Iudas: Si cut obstupuerunt super te multi, ita in gloriam erit vultus tuus. Quid enim dedecori illi potest exequari, in eam faciem spueri, quam fluctus maris reuerenti sunt soli etiam eam videndo erubuit. [Vides Iudas.] Is diaboli mos est, non finire ante peccatum, peccati magnitudinem videre, ubi vero peccatum est, tunc ad inutilem poenitentiam ducit, suspensus est Iudas, quia ratione magnus Christo splendor accendit: & eorum ora qui Christum dantur consuevit, ut nihil excusationis inueniant. [peccauit, & adens.] Non potuit acerbos conscientiae stimulos dissimulare. Audite hec auari. Iudas pecuniam amisit, scelus commisit, animam perdidit. Nec argeto, nec vita usus est, non fruetur futuris: omnia simul amisit. Sed ut dixi, nihil impij respiciunt, antequam peccatum committant. [tu videris.] Testatur se audacissimae iniquitatis passione ferri, alioqui deberet ab incepto desistere. [non licet mittere.] Ergo testificamini proditum sanguinem, siquidem rei iniustitiae dicitis non licere pretium in corbanam mittere. [emerunt agrum.] Audite qui pretium pro cede suscepistis, & inde beneficiis obfertis. Iudaea haec elemosyna est, imo diabolica, putatis ne quod si pretij partem ad altare affertis, liberi estis a culpa: imo de vobis dicit propheta, altare meum lachrymis vestris. Idem ho. 87. [tu es rex Iudaeorum.] Hoc illi Iudaei obieiebant, scientes Pilatum de legalibus questionibus nihil curare. At Christus omni ratione tyrannidis aufert suspicionem. Dicit enim regnum meum non est de hoc mundo. Ideo enim & tributum soluit, & fugit, quando eum regem designare volebant. Sed coram Pilato haec tacuit, quia dictum erat in humilitate iudicii eius sublatum est. [Pilatus miraretur vehementer.] Erat enim admirandum, quod ita taceret: qui mille haberet manifestissima argumenta: qui sola accusatorum, non testium auctoritate urgebat. [misit ad eum uxorem.] Mirandum hoc est, etiam somnium testis est iusticie Christi. Non vero somnium Pilatus vidit, quia aut eius vxor dignior erat, aut quia si loqueretur ipse

ipse somnium suum minus fidei inueniret, aut quia si ipse vidisset solus, rem tacuisset. Neg; solum illa somnium videt, sed & multipatitur, ut vel ea ratione tardior vir efficiatur ad eadem. Mollis vero & enervis Pilatus, qui celsis Iudaeorum maliciae, cum nullius criminis in Christo inueniret argumenta. Multo generosius tribuitur militum Paulum eripuit, licet tumultus magnus in populo fieret. Vide vero Christum tot rationibus Iudaeos a eadem reuocantem, scilicet, Iudaei suspitione, uxoris somnio, Pilati cunctatione, Barabbae electione, &c. [sanguis eius super filios.] Non ita Christus concessit ut illi dixerunt: multos enim ex ipsis, & eorum filijs conuertit, & mille honoribus decorauit.

Origenes homi. 25. in Matthaeum. [mane autem factum.] Qui in tenebris offendit venia dignus est, ut Petrus, qui nocte negat: & Apostoli, qui nocte scandalizantur. Sed Iudei illi mane, & in clara luce peccantes venia non sunt digni. [vinculum.] Eum ligauerunt, qui soluit compeditos, & qui filiam Abraham, quam Satana alligauerat, soluit. Sed non habent principes & seniores Iudaeorum vincula, quia Dominus ea dirupit, ideo enim dictum est. Dirumpamus vincula eorum, scilicet, Iudaeorum & demonum, qui in eis operabantur. Sicut enim Samson alligatus vinculis, ea soluit ita Christus vincula quibus ligatus erat, non in se, sed in nobis distulit. [peccauit.] Nemo tam est perditus, quin in mente seminata habeat virtutem, qua post peccatum, male se fecisse videat, miser igitur Iudas, poenituit: sed non secundum scientiam, voluit enim praenire mortem Christi. Si enim nuda eius anima, nudam Christi animam inueniens, eam deprecaretur, veniam consequeretur, nesciens nemini licere, sibi manus iniicere. Contigit igitur Iudae, quod cavit Paulus, ne suo contingeret Corinthio, scilicet, ne abundantiori tristitia absorberetur, at Iudas bene primus poenituit. Sed male tristitia in se abundantius intrare permisit, alioqui, si non se suspendisset, locum poenitentiae inuenisset. Non enim vult Deus mortem peccatoris. [agrum figuli.] Pij conspectus sunt Christo in monumento nouo, peregrini vero a Christo sepeliuntur in agro figuli operantis lutum, per [Hieremiam.] Videtur error scripturae, & pro Zacharia, positus est Hieremias. Aut certe in aliquo secreto Hieremias inuenitur. Sicut illud de Ianne & Mambre in secretis Helie reperitur. [stetit ante praesidem.] Verè humiliavit se, ut staret

coram iudice Iudae qui erat constitutus iuxta Philip. 2. dext. viuorum & mortuorum. [tu es rex Iudaeorum.] Videtur assertum, non dubitatum dictum, cui attestatur, quod in titulo scripsit. Rex Iudaeorum. [non respondit.] Christus Iudaeis etiam nunc tacet, non enim loquitur eis. Pilato etiam tacuit. [ut miraretur.] Sciebat Pilatus posse Christum crimina diluere: mirabatur ergo videns eum, cum incredibili iudicii gravitate tacere, miraculumque ei videbatur, quod criminaliter accusatus, imperturbatus maneret. [unum vinculum quem petissent.] Quia iugum Romani imperij nouum Christo super Iudaeos, hanc illis gratiam in festo praestabat, ut unum vinculum dimitteret, forsitan & Deus aliquem peccatorem maximum, ad preces Ecclesiae saluat. Nam Israel rogabat pro Nabuchodonosore. Nos vero rogemus Dominum ut festa nostra nobis non obueniant cum Barabba soluto: sed cum Christo, ut ipsum regem mereamur habere & Dominum. [misit ad eum uxorem eius.] Voluit igitur Deus conuertere Pilati uxorem beatam uxorem illam quae in visu propter Christum passa est, in visu, scilicet, ne pateretur in vitam Lazari in vita mala passus est. Si autem oportet mala in vita pati, melius est, quam post vitam. [quid mali feci.] Cum scirent nihil malifecisse, ad clamores se conuertunt.

Euthymius. [laqueo se suspendit.] Suspensio se Iudas: sed a quibusdam agnitus, antequam praefocaretur depositus est, modico post tempore praecipitatur, inflatus igitur, ac medius diruptus omnia effudit viscera. [emerunt agrum.] In monumentum sui facinoris, ideo vocatus est ager Acheldema, id est, ager sanguinis. [per Hieremiam.] In eius prophetia hoc non inuenitur, sed in eius apocrypho. [stetit coram praeside.] Iudaei non tradiderunt Christum Pilato, ad inquirendum de eo: sed ad occidendum, ideo dicunt. Si non esset hic malefactor, non tibi tradidimus eum. Pilatus vero, non potuit eum sine examine occidi debere, ideo rursum eum accusant, quod regem se faceret, quod tributa Caesaris prohiberet, & ut Pilatum exasperent, dicunt. Si hunc non tollis, non es amicus Caesaris, &c. Christus vero Pilatum suspitione tyrannidis liberat, dicens. Regnum meum non est de hoc mundo, id est, non eget ministris, timori subiectum, finem capiens. [laui manus.] hoc modo testatus, purum se esse & innoxium in ea eadem, iuxta illud. Lauabo inter innocentes manus meas. [flagellauit Christum, tentans an hoc modo Iudaeorum rabiem mitigaret, viso]

viso, scilicet, Domino tam vulnerato.

D. Hilarius can. 32. (quid ad nos, tu videris.) Professio ceca, emisse se iusti sanguinem audiunt, & extra iudicij reatum, futuros se credunt, & cum venditionis facinus in vendentem relinquant, at vendentes testimonio ementium scelus confirmatur. [emerunt agnum.] Ager seculum est. Seculū igitur Christi pretio emitur, sed in sepultura non Israelis: quia noluit hic ad Christum pertinere, totus igitur empti seculi usus, alienis est: his scilicet, qui in pretio sanguinis Christi sepeliuntur. Ideo verò ager figuli dicitur, quia in manu Dei est, nos ut velit reformare. ¶ Cano. 33. [misit ad eum vxor.] Species in ea gentiū est, & ideo incredulum populum ad fidem aduocat, quæ quia pro Christo multum passa erat, cum quo conuersabatur ad futura spei gloriam inuitat. (elegerunt barabbam.) Qui Antichristi figuram refert, in lignum, quod Iudæi magis Antichristum, quā Christum essent electuri.

Venera. Beda in Luca. c. 23. (dixerunt ad Pilatum.) Vt impleretur quod Dominus dixerat, tradent eum gentibus. Tradunt verò, ut ita se a cede liberos significarent, si cedes per alium heret. (quid mali fecit.) Iuxta illud.

Ioannis. 14. Venit princeps mundi huius, & in me nō habet quicquam. Ideo Pilatus nihil in eo mali reperit. (magis barabbam.) Si elegerunt Iudæi latronem, hactenus patiuntur latrones, & seditiones: quam enim venderunt, animæ & corporis libertatem recipere non meruerunt. (crucifigatur.) Erat genus mortis, quia prolixissimum, ideo pessimum, at crux tam ignominiosa, gloriosa facta est, dicente Paulo, mihi absit gloriari nisi in cruce.

D. Thomas. (omnes principes.) Non erat igitur in eo populo a planta pedis, vsque ad verticem capitis sanitas, de his dicitur. Fili hominis, hi sunt viri qui cogitant iniquitatem, & tractant consilium pessimum. (tradiderunt Pilato.) Quia pro omnibus volebat mori, voluit in sua morte omnes congregari, iuxta illud, adstiterunt reges terræ, (quod damnatus esset.) Foras Iudas non credidit Christū dānandum, sed solū flagellandum, postea intellegendum eum damnatum, doluit: eius tamen poenitentia licet dolorem habuerit, & timorem: spem tamē nō habebat: ut damnatus: qui in inferno præ angustia spiritus gemunt. (tradidit sanguinem.) Minor fuit Iudæ fides, debuerat enim dicere, peccavi tradens Deum iustum. (quid ad nos.) Non sequimur tuam conscientiam. (retulit argenteos.) Licet enim multi

principum abijissent, ut accusarent Christū, multi etiam manserunt in templo, quibus retulit numos. (in sepultura.) Id est, in requiem mortuorum, quia per sanguinem Christi nō solū accelerabatur iustificatio, sed etiā quies mortis, iuxta illud a modo dicit spiritus: ut requiescant a laboribus, vel etiam, peregrini sunt, qui propriam mansionem non habent, qui dicunt. Heu quia incolatus meus prolongatus est, hi ergo sepeliuntur cum Christo per (Hieremiam.) At hoc non habet Hieremias. August. responderet contingere, ut qui vult exprimere nomē vnius authoris, nomē exprimat alterius occurrentis, quare ergo id a posterioribus non est correctum? Quia putabant a spiritu. s. profectum, a quo scriptura habet auctoritatem, secūda solutio est, licet hæc verba nō habeat Hieremias habet tamē simile factum de emptione agri. Igitur Matthæus quædā verba sumpsit ex Zacha. quædam, saltem facta, ex Hierem. nam illud, sicut constituit mihi Dominus Hieremias est, cui constituit Dominus, ut illum agrū emeret. (in dicit.) Respondens Dñs pontifici, dixit. Tu dixisti, respondens Pilato dicit. Tu dicis: quia Synagoga Christum in prophetijs locuta est, at Gentilitas nunc eum confitetur. (nihil respondit.) Vbi enim non est auditus, nō effundas sermonem, impletur ergo illud. Sicut mutus non aperiet os suum, mirabatur verò Pilatus silentem, quem audierat facundissimum. (sciebat quod per inuidiam.) Sicut Ioseph ex inuidia a fratribus traditus erat. (multa enim passa sum.) Visiones nocturnæ fieri solent ex abundantia humorum, vnde sanguineus somniat res rubeas, aliquando ex causa extrinseca, ut qui friger, somniat se esse in niue, aliquando per bonos Angelos, aliquando per malos, qui commouent phantasiam. Hæc verò visio vxoris Pilati potuit esse a bonis Angelis, potuit etiam esse a demonibus, qui fere percipientes iam Christum esse Deū, conabantur fructum passionis impedire. (quid enim mali fecit.) Videl' vsus illo. Quid inuenerunt patres vestri iniquitatis, & illo, quis ex vobis arguet me de peccato. (crucifigatur.) Electi illi non poterant, iuxta illud. Apprehenderunt mendacium, & noluerunt reuerti. (sanguis eius.) Ita fit, quod sanguis Christi expetitur ab eis, vsque ad hodiernum diem: & conuenit eis illud, sanguis Abel fratris tui clamat ad me, licet sanguis Christi melius clamet, & efficacius. (flagellauit.) Iuxta illud. Ego in flagella paratus sum.

Dru.

Druchiniarus. [Ponit Pilato.] Dicitur est Pontius a provincia Græciæ, vnde mare Ponticum. [videns quod damnatus esset.] Id est, videns quod traditus esset Romanis, intellexit quod a Christo audierat, scilicet, quod esset crucifigendus, alioqui putabat, quod de illorum manibus elaberetur. [quid ad nos?] Certe multum, debueratis enim mala prohibere & non dedisse Iudæ pecuniam. [profectus argenteos.] Noluerunt Iudæi nummos recipere, si enim reciperent, & Christum non redderent, ille Iudas ad presidem, & maliciam illorum reuelasset. [laqueo se suspendit.] Achitophel videns consilium suum non perficere, intellexit Dauidem in regnum reuersurum: cuius verecundiam non sustinens, suspendit se: ita Iudas, videns impleri crucifixionem, quam a Christo audierat, intellexit, etiam eum resurrecturum, cuius faciem eum videre præ verecundia non posset suspendi se. Cælo igitur & terræ per osus, in aere perijt. [Agnum figuli.] Vbi nunc ædificatum est hospitale, quod Francorum dicitur: ubi monachi sunt, & peregrini. [ante presidem.] Romani volentes Iudæos minuire, primum eis concesserunt Herodem in regem, mox regnū in triarchias diuiserunt: postea in tetrarchias, postea in prefecturas: tandem deleuerunt eos. [barabbam.] Populus reiecit Christum a quo sanatus fuerat & doctus, elegerat latronem & facinorū, tātum valet apud plebem principum potentia, sed ij donis res suas agunt. [misit vxor.] Nihil mirum si angeli appareant huic formine, quā do locuti sunt per asinam Balam, & apparuerunt Cornelio. [crucifigatur.] Ante sex dies clamastis Osanna, in sex his diebus nihil fecit, nisi prædicare, eum vultis crucifigere. Simon de Calsialib. 13. c. 72. [si nunc esset hic malefactor.] Cur vocatis malefactorem, eum de quo turba vestra dixit, Bene omnia fecit, & viso alio miraculo dixit: quia magnus propheta surrexit in nobis, & Deus visitauit plebem suam, & satiati panibus dixerunt. Hic est verè propheta, qui venturus est in mundū [regnum meum nō est de hoc mundo.] Quia regnū mundi est transitorium, est regnū mortis, est regnū peccati, est regnū incipiens ex nihilo, quæ omnia Christus venit destruere non verò in illis regnare. Hæc cap. 78. ¶ Cap. 79. [stetit ante presidem.] Vt reus excepturus sententiam, quo animo constantissimo, gliscienti potius condemnari, quam ab solui, quo vultu læto, honesto, in quo nec pudor peccati apparebat, nec mortis timor, capite recto, verbis nō tremulis, gellu & cor

pore, ut olim solebat constanti, stetit solus: quia pater & mater dereliquerant eum, pater enim scilicet Ioseph, mortuus erat, virgo, nō dū aduenerat: & ite, longe fecisti notos meos a me, & Cap. 81. [nulla inuenio in hoc homine causam.] Bene in hoc sola homine nulla inuenitur culpa, qui solus peccare non potuit. ¶ Cap. 82. [commouit vniuersum populum.] Vere quid loquebatur, licet animo malo, commouit enim Christus omnem populum, sublimi doctrina, innumeris miraculis, notæ & æternæ vitæ spe, sublimi vitæ exēplo incredibili fatione veritatis. Docebat hæc, sed docere, actus sanctus est, nō iniquus, docuit enim non ad seditionem, sed ad Dei verum cultū nec carum, mysterio, quod dicunt illi, incipisse Christi doctrinā, a Galilæa, & peruenisse ad Ierosolymā, quia doctrina Christi incipit a rota mundi volubili, & perducit ad Ierosolymā coelestem. ¶ 83. [remisit ad Herodem.] Prælagium erat, quod reges terreni, ob Christum essent efficiendi amici diuina verò prouidentia, factum est ut etiam Herodes esset Ierosolymis tempore illo, ut ab eo etiā, sicut a Pilato Christi innocentia testificaretur. Optabat verò Herodes signum aliquod Christi videre. Sed frustra querit signa, cui adesset, quæ præsignauerunt omnia signa, & frustra queruntur vmbre, dum veritas adest. Sed equidem saluator sciebat nullam ex signis veterum Herodi utilitatem, ideo signū inō nec verbum protulit vllum. ¶ Cap. 84. [sprenit illum Herodes.] Reputans eum vel stultum, vel timore mortis stupentē. Voluit igitur diuinā sapientia corā regibus stultitia videri, opprobrium hominum, & abiectio plebis. Prælagium verò erat derisio qua Christū derisit Herodes, quod reges & principes sint Christianā simplicitate derisuri. Herodi verò consentit exercitus: quia regi cōsentit populus. [remisit vestitum veste alba.] Significabat Ecclesiā (quæ vestis est Christi) futuram in iohide contexam, & charitate unitam, & in sanguine Christi albescentem. Sancti enim dealbauerunt stollas suas in sanguine agni. ¶ Capitulo 85. [exiit Pilatus ad eos foras.] Exiit ad Iudæos qui foris stabant, in prælagium quod filij regni (qui erant ipsi) essent foras, & essent mittendi in tenebras exteriores. [nullam inuenio causam.] Ego quidem exacte requirens non inuenio: & si me putatis pretio, aut prece corruptum, en neque Herodes causam inuenit. ¶ Capitu. 86. [emendatum illum dimittam.] Male iudex. Si non est in eo causa cur eum emendabis. ¶ Cap.

Deute. 21. **Cap. 87.** *[crucifigatur.]* Genus crucis erat in honestissimum, nā maledictus erat omnis qui penderat in ligno. Sed o Iudæi iniqui? cur presidi poenam taxatis? Presidis est reo poenam taxare, non delatori. *[nos legem habemus ex secundo leg.]* Id est, etiam si secundū leges Romanas, non mereatur iste mortem, meret tamen secundū Hebræas, ac mentitur nā ipse nō se fecit filiū Dei: est em filiū Dei ab æterno. **Cap. 88.** *[Pilate magis timuit.]* Credens aliquam diuinam virtutem esse in Christo, cuius causa filiū Dei se faceret, ideo expauit. Nā Romani Deos, vt supernas virtutes colunt, ideo querit. *[unde et tu.]* De coelo ne es, an de terra? cui quæstioni responsum breue dari non poterat, nisi Pilatū Christū mouisset ad fidem. **Cap. 89.** *[non haberes potestatem.]* *[ad iudicandum.]* *[non haberes potestatem.]* Non debet id ad Cæsarem referri: nec enim Christus erat Cæsari subiectus: vt qui culpa carebat, & qui homines cunctos venerat saluare, sensus ergo est, Deum permisisse Pilato potestatem, vt eum pro omnibus morti traderet. *[ideo qui tradidit me peccata sunt.]* Ergo grauior ex culpa delatoris, quam iudicis, qui ex falso testimonio innocentem condemnat. **Cap. 90.** *[exinde querebat Pilatus.]* Semper quod Pilatus à Christi sermone exibat, minor exibat, vngue enim ab vncto. **Cap. 91.** *[non respondit.]* Mos est sapientum, contra negantes veritatem, verbis non pugnare, & certe si Dominus Iudæis illis respondisset, fomentum peccandi illis ministrasset, quod à Christo expectandum non erat. *[non audis.]* Cur famam tuam negligis? infamiam non declines? vitam non seruas? mortem non refugis? mē igitur Christi in alta se tollebat: ac si de mundo non esset, qui hominum iudicia contenebat. **Cap. 92.** *[dimittite Barabbam.]* Concitant multitudinem, vt multitudine se tueantur. Sed eo est periculosior iniquitas, quo plures habet socios in crimine. *[sanguis eius super nos & fratres nostros.]* Obligauit hæc maledictio Iudæorum posteris, qui adhuc perstant obdurati, obligauit etiam vt post 400 annos à Tito deleantur. **Cap. 93.** Dimisso Barabba Pilatus tentat Christum liberare, eum flagellando, spinis coronando, & eum foras educendo, Dicens. Ecce HOMO. **Cap. 94.** Christus olim Iudæis dedit columnam ignis & nubis, quæ ducatum eis præberent in deserto. Pro hoc beneficio, Iudæi Christum alligant ad columnam. Inter spinas hærebat cornibus aries, significans Christum hærentem inter spinas. Et Adæ terra protulit spinas, quæ erant vulneraturæ fi-

lium Dei, re & digne dicitur. Christus com parauit spinis. Ne enim illas dimitterent Iudæi, bis caput Christi coronant. Demū pro corona regali, quam Christus Iudæis dedit, illi Christo coronam de spinis parant. Chlamis vero coccinea, qua Christus vestitur, præ sagium fuit passionum, quas erant martyres passiuri, quibus tamen Christus regitur ad gloriam. Calamus quo percutiunt Christum significat eos qui Christum percutiunt arundines esse: intus vacuas, & qui gloriam venantur, & aliqua ratione à iustitia desectur, calami sunt, quibus caput Christi percutitur. Porro qui à Christo Deitate mollunt arundinem in eius dextera ponunt, credentes esse vacuitatem, quod est plenitudo: & infirmitatem, quod est fortitudo. De alapis & spuitis supra dictum est. Quod vero genu flecterent coram conspuo, & alapis cæcio prælagi erat, quod ille Christi derisiones essent adoranda à fidelibus, magis etiam quam Christi potentia, per illas enim seruati sumus. *[misit ad eum mulierem.]* Inligata fuit vxor Pilati à diabolo, timentem ne per hanc Christi mortē genus humanū seruaretur. Est vero mulier magis idoneum instrumentum ad bona impedienda, mala exequenda: per eam enim generi hominum damnatio ingesta est, maxime vero quia maritus amabat vxorem, hac ratione credidit maius impedimentum futurum. *[nihil tibi est in isto.]* Si iustus est, nihil ad te attinet.

Hugo Card. *[consilium inierunt.]* De hoc consilium dictum est, Simon & Levi vasa iniquitatis bellantia: in consilium eorum nō intrec anima mea. *[et seniores.]* Iuxta illud. Egressa est iniquitas à senioribus iudicibus. *[penitentia ductus.]* Nō doluit ob amorē Dei, sed propter factum enorme. Quod si Iudas pecunias reddit male acquisitas, quæ fronte Simoniacus ferat præbenda, aut vsurarius vsuram? *[prociis argenteis.]* Non est expres sum, an suspensus sit ante mortem Christi, fuisse vero ante Christi resurrectionem Hieronymus testatur. Suspensus vero ad guttur est, vegatur quod Christum prodiderat, puniretur. Porro proiecit argenteos, docens peccata esse proicienda e corde, vt fortida stercora: vt onera grauissima. *[Plautus.]* Sicut onus graue grauat iumentum super me: & sicut solent fures prædam proicere, ne fugientibus oneri sit sarcina nauis, quæ in pericula tempestatis exoneratur, & sicut vipera manibus hærentes, vt Paulus fecit Acto. 28. proiecit vero argenteos in templo: quia in Ecclesia, non in ca-

in cameris confessio peccatorum fieri debet. *[non licet eos misere in cor.]* Quia victimæ impiorum, abominabiles Domino, & item. Do nainiquorum non probat altis, nec respicit in oblationibus impiorum. Corham vero vt habetur. 4. Regum, erat locus vbi reponeretur oblationes sacerdotum & lenitarum. Musach locus vbi reponerentur dona regum & principum. Gazophilacium habebat dona peregrinorū. *[ager sanguinis.]* Deus figulus est. Pater enim noster est: nos vero lutum, & sicut lutum in manu figuli, sic omnes vos in manu mea. Ager huius figuli, est Christus vt homo, de quo dicitur. Odor filij mei, vt odor agri pleni, hunc agrum debent quoti dies sacerdotes proponere emendum, fidelibus, in sepulturam omnium electorū in Christo enim velut in benedicto cameterio mortui mundo sepeliuntur, extra hanc sepulturam non est sepultura, nisi excommunicatorum, qui sepultura à fini sepeliuntur, anibus inferni deuorandi. *[stetit ante præsidem.]* Stetit, non cecidit, docens suos stare ante tyrannos, & non metu mortis cadere, vt qui proximi sint æternitati consequenda. *[interrogauit præses.]* Crebro interrogat Pilatus, docens quæ crebro exacte & diligenter debeant confessores, & iudices interrogare reos suos. *[per diem sollemnem, vnum vinum.]* In memoriā suæ ab Aegypto liberationis. *[Barabbam.]* Id est, filium patris sui, hominem, scilicet, verterem, quem turba preponit Christo: qui nouus homo est. *[vxor Pilati.]* Diabolus eā instigauit forsitan ad impediendam liberationem eorum, qui erat in limbo. *[persuaserunt populo.]* Grex perditus est populus meus, pastores eorum seduxerunt eos, & tempore nostro multi principes persuadent populis iniustitiam: cum tamen præpositi fuerint ad iustitiam persuadendam. *[illi dixerunt parabolam.]* Ita faciunt multa capitula, eligentia magis clamorū, etudelem. &c. *[quid faciam de iesu.]* Vtinam sic dicerent Iudices, cum pronocantur ad condemnandos innocentes, in quibus certum est Christum condemnari. Nam, quod vni ex minimis sit, Christo sit. *[crucifigatur.]* Cum moraliter peccas, Christum crucifigis. Paulo dicente. Rursus tibi crucifigentes filium Dei. Hoc vero clamat tota multitudo vitiatorum, malarum cogitationum, diem omium &c. *[illam agnam clamabant.]* Iuxta illud. Agerunt super me os suum, omnes iniuræ mei. *[lauit manus.]* Confessores & iudices, qui functiones habent periculosas, sapelauent manus, vix enim medicus

vulnera curans, manus puras seruare potest. *[innocens ego sum.]* Non fuit innocens, quia scribitur. Libera eum qui iniuriam patitur, Eccl. 4. & item. Conterebam molas iniqui. & de dentibus illius auferebam prædam. *[sanguis eius super nos.]* O verbum bonum licet malè dictum, quid enim optabilius, quam vt super immundos, sanguis veniat mundissimus? si enim sanguis hyrcorum mundat, quanto potius sanguis Christiiple enim est, qui dilexit nos, & lauit in sanguine suo. Apoc. 8.

Caictanus. *[mane factus.]* Duplex fuit horum consilium, primum in prima parte notis, alterum, mane in primo consilio iudicant Christum esse mortis reum, in secundo tractabat quomodo Pilatum ethnicum mouerent ad occisionem Christi. Ille enim non curabat quæstiones de lege, ideo per eas Christum non damnalet, qua ratione concluderunt, Christum accusare de multis, porissimè de crimine læsæ maiestatis, quia dicebat se regem esse. *[Pontio Pilato.]* Dicitur fuisse Burgundio, patria Lugdunensis. *[damnatus est.]* Vidit Iudas Christum damnatū à principibus sacerdotum. *[coronam.]* Sacerthesaurus erat, vt ait Iosephus lib. 2. cap. 8. de bello Iudæi. *[per Hieremiam.]* Aut hoc erat scriptum in Hieremia, & temporum iniuria excidit, vt multa alia excidisse testantur lib. Regum, aut certe aliquis malignus pro Zacharia posuit Hieremiam, nam in Zacharia sententia eadem est, vbi Dominus dicit, se triginta argenteis appensum, quod quia vile pretium erat, iubet ad figulum proijci, ita Deus ordinauit, vt de triginta argenteis quibus Christus veditus erat, emeretur ager à figulo. *[tu es rex.]* Tu ne es ille rex expectat⁹ à Iudæis? *[vxor Pilati.]* Que videtur à Damone admonita, nam sancti angeli non impediabant opus redemptionis. *[super filios nostros.]* Hætenus dant poenam sanguinis, per totū mundū dispersi omnibus exosi. *[flagellatum tradidit.]* Visum Pilato est, Christum aliquo modo peccasse, quando pompam regiam suscepit in die Dominica palmarum, & ideo eum velut fatuum, qui fatuis medijs regis titulum vendicet, castigat: faciens, vt derisorie rex efficeretur coronatus spinis, &c.

Glossa ordin. *[quid ad nos tu vid.]* Qui ad mortem peccant, tantam habent ignorantiam, & cecitatem, vt nec turbentur sceleribus suis: nec penitentia dolore turbentur. *[se suspendit.]* Scelerator omnibus o Iuda & infelicior extitisti, quem non penitentia reuocauit ad Dominū: sed desperatio traxit ad laqueū. Pri. Tho. Ff. [per

— Contra rursus non datur
in aliis, contra hoc verbum

Gen. 49

Leu. 50

Matth. 25

Hebr. 6

Turen. 3

[per Hieremiam.] Quia omnes prophetae vno spiritu loquuti sunt, iure singula sunt omniū, & omnia singulorum. Hieremias igitur deputatur, quod Zacharias dixerat. Vel dicendum, quod apud Hieremiam inuenitur de agro empto, & liber emptionis in datur mitti in vas singuli, non habetur tamen de triginta argenteis. De his vero habetur apud Zachariam, licet non de agro empto. Cōflavit ergo Mathaeus ex utroque suum testimonium. [Vxor Pilati.] Intelligens diabolus, se per Christi mortem, mortis amissurum imperiū, ut primum per mulierem mortem intulit, per eandem vult Christum a morte liberare.

Lytanus [laqueus se suspē]. In quo magis peccavit, quam in Christi traditione. Nā tradendo peccavit contra humanitatem: desperando, contra Diuinitatem. [Vxor Pilati.] Diabolus intelligens verum illum esse Christum, eum qui patiebatur, tum propter eius patientiam, tum per scripturas, cum forsitan, quia videbat linbum exultare, ideo Christum liberare cupiebat, idque precibus vxoris, quas nūc esse efficaces existimabat. [nulla passa sum.] Deterruit enim eam dæmon.

Habetur. n. quæst. i. c. qui studet, quod qui Simoniacè præbendam acquirit, nulla ratio ne in sacro ordine debeat permanere, aut in eundem reuocari. Nā Giezi qui sumpsit pro sanitate pecuniam leprosus factus est, ludas laqueo vitam finivit. Simon magus damnationis a Petro sententiam audiuit. Et. 23. q. 5. c. si non licet. Detestamur ludam, quia te occidit, & traditionis, se occidendo auxit, nō expiauit peccatum, quanto potius detestabimur, qui se innocentem occidit, si quidem ludas sceleratum hominem occidit, se ipsum.

Tunc milites præfidis fuscipientes.

D. Hierony. [Aue rex Iudæorum.] Quia milites audierant Christum appellari regē Iudæorum, & quia videbant hoc illi crimen obiectū a Iudæis illud dētes hoc faciunt: ut chlamide, pro regia purpura eum induant: arundinem, pro sceptro spineam, pro aurea corona illi exhibeat. Mystice vero chlamis cocinea significat, quod Christus opera gentiū crucē sustinet, corona spinea, quod maledictū soluit antiquum, calamum habet in manu, quo Iudæorum sacrilegium scribat. [expensum cum.] Iuxta illud non auerti faciem meā a confusione sputorum. Nota quando conspuitur & deridetur Dominus, non propria

habet vestimenta, sed quæ propter nostra peccata sumpsit. [angariauerunt simonē.] Portauit hic crucem posteaquam eam Christus portauerat, in signum quod crucem Iesu suscipiunt nationes: & peregrinus obediēs portat ignominiam Saluatoris. [quod est caluarie.] Quidam dicunt, licet non verè hoc loco Adam fuisse sepultum, at locus iste vocatus est caluarie, quia ibi damnati capite trunca-

bantur. Ibi verò crucifixus est Dominus, ut ubi prius erat area damnatorum ibi erigeretur vexilla martyrij, & ubi abundauit delictū superabundaret & gratia. Alioqui Adam in Hebræo Arbee sepultus est, ut Iosue dixit. [derunt ei vinum cum felle.] Iuxta illud, ego te plātaui vineam electam, quomodo verlamini es in amaritudinem. & item, dederunt in escam meam fel, & in siti potauerunt me acetum. [cum gustasset nolaui bibere.] Significans quod etiam si mortē gustabas, esset tamen tertia die resurrecturus. [diuiserunt vestes.] Vt habetur in psal. diuiserunt sibi vestes, & super uelamini. [prætereuntes blasphemabant.] Ideo blasphemabant, quia præteribant viam: erant enim extra viam, & mouebant caput: quia prius mouerāt pedes. [altus saluos fecit.] Etiam inuiti fatemini, quod alios saluos fecerit, uti quæ si vellet saluum se faceret. [descendat de cruce.] At maius est resurgere a mortuis, quā descendere de cruce, sed resurgenti non credi distis, ergo neque descendenti de cruce. Sed Dæmon statim ac crucifigitur Dominus intellexit fractas suas esse vires, & ideo agit ut Christus descendat de cruce, at Christus permānet, ut eum destruat. [latrones blasphemabant.] Per figuram dicuntur blasphemasse latrones, cum vnus tantum blasphemauit, & certè primum ambo blasphemauerunt, sed vñ Solis eclipsi, alter conuersus est, in signum quod populus Iudæorum & gentium Christum primū blasphemauit. Sed gentilitas vilis miraculis ad Christum conuersa est. [tenebre factæ.] Non naturales sed miraculose, erat enim tunc luna plenissima, impleto est illud. Occubet Sol meridie, & illud. Occubuit Sol, cū adhuc media esset dies. Sol verò retraxit lumen suū: ne aut pendente Dominum videret, aut ne sacrilegi eius luce frueretur. [et tenebre factæ.] Iesus est Dominus principio psal. 21. Tu verò ne miretis querimonias derelicti, cum formant serui videas. [eliam vocat.] Romanorum erat vox. [dabant ei myrrhatum.] Vt modo isti deles potant Christum felle & aceto, ut eum confopientes, eorum mala non videat. [clamaui voce magna.] Diuina potestatis fuit emittere

tere spiritum, dixerat enim nemo potest tollere a me animam meam.

In. 23. Luc. 9.

D. Ambros. [chlamis cocineam.] Significabat tunica illa rubēs martyrum palmas, tū regiam potestatem, tum quod Christi caro, solum toto orbe peccatorum sanguinem esset susceptura pro nobis, & quod passio regnum paritura esset de nobis. Corona spinea significabat, quod de peccatoribus, tāquam seculi pennis triumphalis Deo gloria quæretur. Flagellatus est, ne nos flagellemur. Serui enim qui suos Dominos fugiunt, & vincula, & flagella merentur, quæ igitur nos mereremur a Deo fugientes, ille suscepit. Et licet Iudæi detestabili affectu Christum illudant: Deo tamen suus non deest honor. Saluatur enim ut rex: coronatur ut victor: adoratur ut Deus. Arundo etiam in eius manu locatur, ut humana fragilitas quæ prius vento quouis mouebatur, Domini manu firmetur. Arundo caput Christi percutit, ut eadē humana fragilitas Diuinitatis tactu solide tur. Crux illi imponitur, ut trophæum: quā ipse portauit & Simon, ut & Christus in homine: & homo portaret in Christo. Portauit ipse prius: postea Simon, ut trophæum ipse erigeret prius, post eum sequerentur martyres. Non Iudæus portat, sed alienigena, nec præcedit, sed sequitur, iuxta illud, tollat crucem suam & sequatur me. At ascensus Christus crucem vestes deponit: nec enim patitur ut Deus & rex: sed ut homo, licet Christus esset & Deus & homo. Et triumphū vidimus, spolia videamus. Non hic reuincis post tergum brachijs gētes non excissarum urbium imagines: non captiuorum submissa collare gum miramur: sed ouantes populos nationum, quæ sitos non ad supplicium, sed ad premium: liberos reges adorantes: voluntarias vrbes credētes, in saurata in melius oppida spiritalia nequitie obedientia imperio vocis humanæ. Ascendit in crucē Dominus nudus, talis ascendat, qui seculum vincere parat, ut seculi adiumenta non quærat, victus Adam vestimenta quæsiuit, victor Christus vestimenta deponit: ascendit verò, quales nos natura formauit, nudus Adam in paradiso habitauit, nudus Christus in paradysum intrauit. Manus extendit, ut omnia traheret ad se. Corpora sanctorum resurgunt: & coram Christi curru veniunt: ut solet pompa præcedere victores. Titulus supra crucem ponitur, quia principatus eius super humerum eius, principatus verò eius est sempiterna ei virtus atque diuinitas. Crux super sepultura Adæ, ut He-

Luc. 9.

Gen. 3.

Joannis. 1.

Roma. 1.

braei dicunt: ut ibi vita nostræ primitiæ locarentur, ubi fuerant mortis exordia. Mittit foras super vestē, quia Diuinus spiritus non humana opinione, sed quasi quodam euentu inopinanti illabitur. Petunt Iudæi ut descēdat Christus de cruce, at ille noluit descendere, ne descenderet sibi, sed moreretur mihi.

Quod verò diuiditur vestimenta, significat, quod non potest vnus omnia habere, sed spiritus diuidit cuique, prout vult, Christus igitur oēs vestiuit milites, & omnibus abundauit. Licet verò vestimenta alia diuisa sint, at tunica indiuisa permansit. Fides enim solida & integra manere debet. [Hodie mecum eritis in paradiso.] Vberior est gratia, quā præcatio: semper enim Dominus plus tribuit, quā rogatur, in paradiso dicit, quia vita est esse cum Christo, & ubi Christus, ibi regnū. Cito verò ignoscit Dñs, quia cito cōuertitur Iarro, qui prius cōiugiabatur. Et iure fuit ille in mysterio Iarro qui infidat est diabolus, & eius abstulit vasa. [Aceto plenum obtulerunt ei.] Bene ad cōsum mandā omnia, synceritatis corruptio haurit, ut omnia quæ vitia fuerāt cruci affigatur, gustat verò Dñs: nō verò bibit vinū felle mixtū, quia amaritudines vitæ nostræ pro corporis cōditione suscepit, sed vinū immortalitatis fel admittit nō bibit. Immortalitas, n. coacuerat in fictili vase humano, sed reparatur in Christo, ita ut in resurgentibus nihil felis inueniatur. [In manus tuas cōmendo sp.] Quod Deo cōmendatur seruatur, bonū pignus, bonū depositū est spūs, qui in Patris manibus cōmendatur, quia nullus alius totū Christū capere potest. [tradidit spiritum.] Quod emisit spiritū voluntariū est, si amitteret, erat necessarium. [tenebre factæ sunt.] In oculis, scilicet, perfidorū, ut fidei lumen resulgeret. Sol refugit: ut funelli spectaculum sceleris obubraret. Petre scissæ sunt, quia verbū Dei dura saxa pectorum nostrorum esset penetraturum, monumentorū referatio futuram resurrectionē significat, quod autem appareant in sancta ciuitate, significat futuros in gloria ecclesiæ surgentes, velū scinditur, significans duorū scissionem populorū, vel mysteriorū synagoge phanationē, vel velū vetus scinditur, ut ecclesia noua suæ fidei vela suspendat, vel scinditur velum legis, ut eius mysteria reuelato cernamus obtutu. Omnia igitur clamant Christum Deum, sola saxa duriora Iudæorum perstant pectora.

D. August. tract. in Ios. 16. [milites plectentes.] Foras Pilatus Christum iussit flagellari, & conspui, ut illis injurijs Iudæi fatiati, ad Pri. Tho. ff. 1. mor-

morte vlti; ferire desisterent. *[dabant ei alapa.]* Sic martyres informabatur ad ea peferenda quae tyrannis libuisset facere. Sic regnum quod non est de hoc mundo, superbum modum non atrocitate, sed humilitate vincebat, sic granum sinapis seminabatur horribili et otumelia, ut mirabili gloria pullularet. Idem tract. 17. Crucifigitur Dominus linguis Iudaeorum hora tertia, hora vero quinta sedit pro tribunali Pilatus, hora sexta crucifigitur, inde ad nonam tenebrae sunt super terram. Igitur hora sexta gentiles Christum crucifigunt, hora vero tertia Iudaei, dum clamabant, ut crucifigatur. *[bailus sibi crucem.]* Quae postea erat figenda regum frontibus. In qua postea essent gloriatur corda fidelium. Dicit enim: *Mihi absit gloriari nisi in cruce.* Denique bailus crucis, ut in ea, ut super candelabro affusa lucerna, non sub modio condenda poneretur. *[cum eo alios duos latrones.]* Iuxta illud: Cum iniquis deputatus est. *[Rex Iudaeorum.]* An Iudaeorum rex tantummodo & gentium, nam in Plal. cum dixisset, ego sum rex super Sion, subdit: *Postula a me, & dabo tibi gentes,* ipso Christo dicente. Alias oves habeo, illas oportet me adducere. Cur ergo in titulo solum Rex Iudaeorum dictus est, quia non sunt Iudaei soli illi carne circumcisi, sed illi potius, qui corde circumcisi non gerunt, qui sunt veri Israelites, verum semen Abrahae, filij Hierusalem coelestis, & Sae spiritualis. Idem tract. 18. *[diuiserunt vestimenta.]* Ioannes dicit quod ex vestimentis fecerunt quatuor partes, quo significatum est, quatuor fuisse milites, quorum cuique pars vestimenti contigit. Tunicam vero quia erat inconsutilis non diuiserunt, sed ea fortitissimam, iuxta veterem scripturam. Partiti sunt vestimenta mea, scilicet, ut quis quid colleret, partem videlicet diuisiōis. Et super vestem meam, illam, scilicet, inconsutilem, miserunt sortem. Iam quadripartita illa, diuisio significabat Ecclesiam toto orbe per quatuor partes concorditer diffundendam. Nam & ipse dicit, quod congregauit ecclesiam suam a quatuor ventis, scilicet, quatuor cardinibus orbis, tunica vero inconsutilis omnium significat unitatem: quae charitatis vinculo cōtinetur, & quia charitas supereminet scientiam, & est maior virtutibus, ideo tunica dicitur contexta de super, est vero inconsutilis, ne dissolvatur. Ideo enim Petrus vnus pro omnibus respondit. Tu es Christus filius Dei, ut vnitas in omnibus cōmēdetur, per totum vero contexta dicitur, unde Graecis catholica, id est, totalis dicitur ecclesia sancta. Sors vero super tunica Dei gratia significat,

quae non hominum merito, aut iudicio: sed Dei voluntate ad homines venit, ut hanc habeat charitatem. Neque mirum est si fors nullum Dei gratiam designet, quando & crux magna significauit, eius latitudo (cui fixae sunt Christi manus) bona opera in latitudine charitatis facta: longitudo, cui fixum est corpus bonorum operum: longam perseverantiam: cācumen ligni, finem aeternum, cuius causa bona opera nunt: profundum quod in terra occultatur, ex quo crux tota surgit, profunditatem gratiae Dei significat. Idem tract. 19. Quod in cruce matrem Ioanni cōmēdet, notat curam quam filij de parentibus sunt habituri, nam qui suorum & maxime domesticorum curam non habet, fide negauit. Cōmēdauit vero Ioanni, quae praeteritis, & familiaribus diligebat, qui virginem sacram in sua curam, non in sua praedia quae non habebat, accepit. *[abulerunt acetum.]* Iudaei erant acetum, degenerantes a vino Patriarcharum & Prophetarum: cor habebant velut spongiam latibulis & foraminibus fraudum plenum. Hisopus vero quia herba humilis est, & pectus purgat, Christi humilitatem significat, quam Iudaei circūuenisse putarunt. *[tradidit spiritum.]* Quis ita dormirecum voluit, ut Christus mortuus est, cum voluit: quis ita vestem deponit, cum vult: ut Christus carnem exiit cum vult: quanta speranda est potentia iudicantis, si tanta mōstratur morientis.

D. Gregor. lib. 8. Moral. cap. 30. Hypocritas Simo ille Cirenensis significat, quod enim per angariam facimus, non studio charitatis operamur. Crucem ergo Iesu in angaria portare, est abstinentiam, alia quam cōueniat intentione exercere. Vnde Simon crucem portat, sed non moritur, quia omnis hypocrita, corpus quidem per abstinentiam afficit, sed animus mundo viuunt, at qui Christi sunt carne suam crucifixerunt. Idem hom. in Euangelia. Si Christus, insultantibus Iudaeis ut de cruce descenderet, cessasset, nobis virtutem patientiae non demonstrasset, expectauit igitur paululum, sustinuit, & qui de cruce non descendit, a morte surrexit.

D. Chrysostomus hom. 88. *[vnici sumus charitatem.]* Iudaeos inuidia ad inianiam cōcitabat, quid vero nisi diabolus milites hos ad hilaritatem ex immanitate capiendam incitauit? Quomodo vero nos ad iracundiam prouocamus, qui tanta Christum sustinuisse cognoscimus? Populus etiam hec indignissima de Christo audies, propter hanc ipsum adoratur. Legatur hec ergo sepius nobis, quis enim adeo durus

durus erit, qui hanc legens non animi tumorem deponat: adeo vero milites Christum ludibrio habuerunt, ut nec in latrones talia cōmiserint. Postquam vero cruci Christum affixerunt, blasphemabant in eum, quae blasphemiae rebus ipsis mihi videntur grauioribus. *[si filius Dei est, liberet nunc eum.]* O insani Iudaei, an non propheta filij Dei erant, licet eo? De periculis non liberauerit: non igitur propterea non erit Christus Dei filius, licet e cruce non descendat. *[Hom. 89.]* *[clamauit Iesus.]* Hoc est signum quod dixit Iesus se daturum generationi male, scilicet, signum Iona prophetae, & rursum dixit. Cum exaltaueritis filium hominis, cognoscetis quia ego sum, id est, cum vos victores contra me esse putaueritis, tunc vires meas sentietis, & ita factum est. Nam post mortem Christi res Iudaeae perierunt. Euangelica floruerunt. *[tenebrae factae sunt.]* An non hoc mirabilius, quam de cruce descendere: Si enim a Christo tenebrae fiebant credere in eum oportebat. Si vero a Patre, cōmoueri & cōpugni conueniebat. *[Iuxta ad hominem.]* Cur ergo tam euidēti signo gentis hominum Christum Deum non putauit: quia magna desidia & proteruitate tenebatur, adeo nec miraculi causam homines requirerent, & si Iudaei post tanta miracula non credant, quid miraris, si gentes hoc vno non credant. *[Heli Ithel.]* Sic clamauit, ut vltimae ad extremum spiritum sciant homines quod Christus Patre honoraret. *[clamauit voce magna.]* Ideo cōuersus est Ceterio, quia vidit Christum sua voluntate obijisse hanc vocem velum templi Dei discidit, in prophetiam velocis templi subuersionis.

Origenes. Hom. 35. *[totam cohortem.]* Ego puto milites hoc fecisse, operantibus in se inuisibilibus regibus, scilicet, demonijs: qui ad stiterunt & conuenerunt aduersus Dominum & Christum eius. *[chlamide coccinea.]* Chlamis hec mysterium fuit coccinei signi, quod in salutem suam habuit Raab, & quod alligatum est Phares nascenti. Dominus igitur suscipiens vestem coccineam, sanguinem mundi & suscipiens spineam coronam, suscepit spinas peccatorum in capite suo, & quia peccata nostra consumpta sunt a capite Christi, ideo Euangelistae non dixerunt coronam illi fuisse detractam. Arundo illa significabat baculum huius mundi in quo confidebamus (qui in baculo Aegypti significabatur) eum baculum accepit Christus, ut in eum triumparet. *[Simonem quem dicit.]* Neque enim solus Iesus crucem portare debuit, sed & nos post

eum. Simon vero significat obedientiam. Cui vero nisi obedientiae, crux imponenda est. *[calvariae locus.]* Venit ad me traditio ibi sepultum fuisse Adā, ubi crucifixus est Christus, ut sicut in Adā omnes moriuntur: ita in Christo omnes viuificentur, & in loco capitis, caput humani generis resurrectione inueniat. *[cum gustasset.]* Sat enim nobis fuit illū mortem gustasse, & post tres dies resurgeret. *[diuiserunt vestimenta.]* Sicut etiam nunc, qui Christum non habentes, verba eius habent, non plena, sed ex parte. *[Rex Iudaeorum.]* Omnis lingua, & omnis lingua, siue Graeca, siue Hebraea, siue Latina Christum regem esse testatur, nec alia mortis eius causa inuenitur, nisi quod sit rex Iudaeorum. Pontifex vero summus in fronte nomen Dei, in auro sculptum gestabat. Christus nomen regis super caput in ligno positum habet. Habet enim Patrem suum ut coronam, solus Patris sui capax effectus. *[calceos duos latrones.]* Mundus crucifigit latrones, ut indignos mundo: & Christum iminosque viros, ut quibus dignus non esset mundus, ut Paulus dicit. *[praeuocantes blasphemias.]* Non blasphemant qui stat, id est, qui dicit, statim si supra petra pedes meos, si vero qui praetereunt, qui quae putant se non habent, si blasphemant. *[serpsum saluum faciat.]* Saluum profecto fecit se, & suos, fuit enim omnibus in eum pie creditibus causa salutis. *[sol obscuratus est.]* Quam Solis defectionem Phylax in suis chemicis tradidit factam principatu Tyberij Caesaris. In multis tamen exemplaribus non habetur quod Sol fuerit obscuratus, sed quod tenebrae fuerint, forsan effectus a tenebrosissimis nubibus, quales fuerunt illae quas Aegyptij palpabiles passi sunt. Ut enim Moyses extollente sursum manus suas tenebrae illae factae sunt: ita & Christo manus in cruce tendente tenebrae fuerunt. *[voce magna.]* Omnis Christi vox, etiam si sit lenis, magna est. *[ut quid dereliquisti me.]* Cur voluisti ut ad extremum laborum descenderem? extremum enim est inter latrones crucifigi: praetereuntibus blasphemari. & c. iuxta illud, quod erat chronos eius, sicut Sol, & sicut luna perfecta, & testis in caelo fidelis, nunc autem repulsi pro nihilo reputasti. &c. Nota, Christum non cōque stū de sua derelictione, nisi postquam tenebrae factae sunt, quando occuparunt tenebrae animos Iudaeorum ut derelicto Israele. Salus fieret gentibus, forsan etiam videns paucitatem eorum quibus sanguis suus erat profuturus, dixit, quare dereliquisti me, iuxta illud, vix mihi, quia factus sum, sicut qui colligit racemos vin

1. Corint. 15

Hebr. 11
Plal. 39

Heb. 5

Plal. 77

Matth. 7

Pri. Tho. ff. 3. demig.

Psal. 15.

demie. Fuit vero maior oratio Christi in cruce, quam Iona, in cæto, ut maiorum rerum mysterium. [acetum.] Qui in fide Christi male uiuit, dant ei vinum cum felle mistum; qui uero corruptas disciplinas credunt, id acetum [clamans uoce magna.] dixit enim. In manus tuas commendo spiritum. Impij enim mortui tur quidem, sed pij magna uoce commendant Deo spiritum. Deus autem cui spiritus commendatur & anima, non relinquet eam in inferno. Cu reimus ergo & nos ita uiuere, ut commendantes animam Deo, ipse eam in inferno non derelinquat, sed sicut illum tertio die, ita & nos tunc oportuno reuocauit ad uitam.

Euthymius. [expuerunt in faciem.] O incompabilis patientia, omne superas sermones. Omne scelesti hic Christo inferebat iniuriam, rem uidelicet Iudæis gratia. Et apparet bis a Pilato Christum traditum ut crucifigeretur, primum simulatore, tunc an id omnino Iudæi uellet, secundo iam uere. [caluarie.] Ait hic fuisse sepultum Adam, ut ubi uetus Adā ceciderat, ibi noui Adā trophæum, id est, crux erigeretur. [vinum.] Et acetum, & vinum myrrhatum delusorie ei obtulerunt: uelut deficientem refocillantes, bis uero & acetum & vinum ei obtulerunt, & antequam crucifigeretur: & ubi crucifixus est: tunc uero gustauit acetum, nam prius neutrum bibere uoluerat. [uestimenta.] Quidam dicunt fuisse quatuor uestimenta, & unam tunicam in dōsibile. Sed non uidetur uerum, quis enim quinque uestibus induatur? uidentur ergo tria tantum fuisse, tunica proxima carni, mox uestis: tunc pallium, accepimus autem tunicam fuisse opus virginis matris, a partibus superioribus contextam, hanc ergo tunicam reliquerunt indissolubilem: reliqua duo diuiserunt in quatuor partes. Quo soluitur dubium, quomodo Christus duas tunicas haberet, cum unam tantum habere preceperit? At profecto unam tantum habuit, quæ erat subucula, ut dictum est, & considera nullam Christi partem uulnere vacasse & opprobrio: ut nos cum eum tumelia afficiamus, patiamur, nos enim homines ille Deus, ille Dominus, nos serui, ille in nocens, nos peccatores, ipse a seruis, nos a eo seruis, ille propter nos, nos propter nos, ille spectantibus Romanis, Græcis, Iudæis: nos coram paucis. [causam scriptam.] Iesus rex Iudæorum. Hanc causam Pilatus scripsit in patrociniū Christi, ne alius aliam causam fingeret, ob quam Christus crucifigeretur. [duos latrones.] Curantur hoc Iudæi, ut Christus inter latrones poneretur, ut latro putaretur. [descenda de cruce.] Utique descendisset, si illi essent

credidit. [ut quid dereliquisti me.] Ut hos dolores sustineret, ostendens se uerum esse hominem, qui crucis doloribus torquebatur, uel etiam iuxta Gregorium Theologum indicauit, genus hominum cuius uices tunc gerebat, habetenus derelictum: sed Christi afflictionibus assumptum.

D. Hilarius cano. 33. [chlamidem coecineam.] Omnium martyrum, quibus regnum debitum erat, sanguine in coeci colore perfunditur, pretioque patriarcharum & prophetarum in purpura honore uestitur, coronatur spinis, ut ex peccatis nostris gloria illi quæreretur, calamitas nostra infirmitas est, quæ manu Christi solida in caput Christi, id est, Dei Patris quiescat. [Circensium.] Iudæus enim indignus est Christi crucem ferre. [noluit bibere.] Quia gloriæ æternæ, quæ uinum est, amaritudo peccatorum non miscetur. [duos latrones.] Omnis humani generis uniuersitas ad sacramentum uocatur Dominice passionis, licet unus qui est ad dexteram fidei, saluetur. Quod uero ambo latrones Christo exprobrarunt, scandalum crucis uniuersis etiam fidelibus futurum designatur. Nox uero ex die, diuisio temporis est, ita enim numerus trium dierum totidemque noctium expletur. [cur reliquisti me.] Relinquitur ut homo, etiam morte peragendus. [acetum in uase.] Vinum fuit gloria immortalitatis: hoc in uase Adæ coarctatum & Christus accepit & potauit ex gentibus, nam ex corporibus gentium uicia corrupte eternitatis accepit. Ideo dicit, consummatum est, ut qui omne uicium humanæ corruptionis exhausserit, magna uero uoce clamat, dolens non omnium se peccata potare.

D. Bernard. in die Pasche Ser. [sirex israel est descendat.] Imo quia rex est, ascendat, quia rex est titulus regium, Rex Iudæorum, non deferat, uirgam imperij, quod super humerum habet non deponat. Dicit Iudæus, se ipsum saluum facere non potest: certe si descendat, non se saluum faciet, is enim saluus sit, qui persecuerit usque in finem, operetur igitur salutem nostram ipsa salus: nec caudam patitur deesse sacrificio uespertino, hostia salutaris, si descendisset, quomodo prædicatores dicere possent alijs. Locum tuum ne deferat: si suum, Christus deseruisset. [Idem Ser. in psal. qui habitat.] Dicerene audebimus, quod aliquando fuit Christus sine Patre? nemo id presumeret, si non prior ipse dixisset, Deus meus, ut quid reliquisti me? Quasi quædam enim ibi derelictio fuit, ubi nulla fuit in tanta necessitate uirtutis exhibitio, nulla ostensio maiestatis. [Idem Ser. 1. in]

Psal. 1.

cus decursus aquarum, folia habebit uirentia semper. [Cap. 194.] [vinum myrrhatum.] Adeo odiebant linguam illam dulcem, quæ eorum mores reprehenderat. Item citius eum moriturum credebant, ex felle gustato, forsitan dederunt ei herbam centauram, amarissimam, ut uinum amarissimum redderetur. [noluit bibere.] Id est, noluit haurire, ut inde posteris bibenda reliqueret, mortem enim & reliquas passionibus non abstulit, noluit etiam bibere, ut si tu quid mali a proximis pateris, gustes quidem uel ad odiū in memoriam ne trahcias. [Cap. 105.] [postquam crucifixi erunt.] Grædis admiratio est, quod nullus Euangelista modum quomodo crucifixus est tradiderit, forte spiritus sanctus uoluit id considerari potius, quam scribi, aut quia modus crucifigendi, ubique terrarum notus erat, ut ita sciremus Christum cruci affixum, ut alij affliguntur homines dānati. At corpus domini premebatur tunc uicissim, derelictum ab omnibus, & ipse se relinquebat in poenitine alleviatione ex uirtute Deitatis: sed magnanimitate ferentur, clauorum sonitus pias mentes affligebat: sed potissimum uirginis animam, quæ in explicabilibus lachrymis singulibus, & gemitibus cruciformis ad stabat. [Cap. 106.] Christus lux charitatis memor, a doloribus non absorptus rogat pro crucifixoribus, qui uel gentiles, Christum ignorabant, & ignorantia ueniam mereretur, rogauit etiam pro Iudæis circumstantibus, pro ijs, scilicet qui Christum non agnouerant. [Cap. 107.] [inter duos latrones.] Scilicet, genus angelorum cadentium, qui latro sinister est, & genus hominum, qui in Adā peccauerunt, hic latro dexter est, lux etiam latrones, præsciti peccatores: & qui prædestinati sunt. Ille leuius latro, hic dexter. [Cap. 108.] [titulus cause.] Non erat illa causa mortis Christi, sed patris æterna uoluntas, per mundi redemptionem Christum morti obijcietis. [Iesus Nazarenus.] Nazarenus, id est, sanctus, fuit nam sanctus sanctorum, omne sanctum sanctificans. Nazarenus, id est, uirgam habens, habet enim uirgam qua populos cedat: uirga enim directiois, uirga regni sui, qua uirga percussit mare labentis seculi & castigauit Pharaonem grauissimis plagis. Nazarenus, id est, flos, ascendit enim de uirga & radice Iesum odore omnium uiuentium. Hebraice scriptus erat titulus. Hebraea enim lingua dignior erat, ut quæ prima fuit: ut in qua Christus loquutus est: & in qua pij homines loquuti sunt post confusionem linguarum. Græce etiam apud Græcos erat sapientia. Latine, apud Romanos erat imperium rex igitur in tribus linguis Christi

flus asseritur, quia omnium nationum rex est. Rex vocatur Christus a magis, ubi est qui natus est rex: Rex si uellet constitueretur a populis. Rex vocatus est a turbis cum ciuitatem ingreditur. Rex moriens nominatur. [quod scripsi.] Firmitas Pilati imitanda nobis est, ut a ueritate nullis neque minis neque precibus diuellamur. [Cap. 109.] [uestimenta.] Non habuit Christus aspidem ex zona, quod diuiderent milites, non aurum sed uicem palmi quod in 4. partes diuisum est, unicam tunicam, quæ quia erat artificio facta sine sutura non fuit diuisa, nudus igitur Christus exiit a matre, nudus pendet in cruce, sed ijs, uel ad uestis Christi est eius humanitas, per quatuor milites, id est, quatuor mundi partes, distributa. id est, prædicata, nudus manifestus Christus, nunquam operiendus: sed elare in sua gloria uidendus, tunica in conspectu nostris fidei arguit unitatem, tum etiam & charitatem, hęc enim scindi nolunt, & sunt corpus luminosum unum quidem: sed uariis effectus, ut uarios radios, effundens. [Cap. 110.] [prætereunt res blasphemias.] Prætereunt, qui cursu scripturas legunt neque figunt animum, ut intelligant, prætereunt, qui non absistunt coram Deo, ut ab eo illuminentur orantes, prætereunt Iudæi Christum, nolentes eius comitumicare passionibus. [similiter & principes illudabant.] O hominum uilitatem, non est principum, morituris illudere. Illusus ergo est Christus a populo, a principibus, a militibus a latronibus. [Cap. 111.] [digna saluti ree.] Digna sunt tormenta malefactorum: & male uicenti conuenit extrema calamitas, & dignius est uitam breui impium finire, quam in culpa latari, nouit ex Dei iustitia poena culpam. Dei uero iustitiam iam latro, uelut sui oblitus doloris, amabat, & magna apud Deum pars uenit est, culpam propriam digna poena affectam agnoscere, sed maius fuit, Christum innocentem fateri quem totus populus ad crucem postulauerat, dixit enim nihil mali fecit, unde uero id ille cognouit? ece te ex Diuina illustratione, qua petijt, ut eius recordaretur, cum ueniret in regnum suum, quæ aliter loquitur latro, aliud credit esse regnum, cuius uult ille effectus, quod Christum præstare posse fatetur, & mirum est, quod ubi Apostoli qui Christum audierat fugiunt, latro qui non audierat, confitetur. Cur uero ex equalibus latronibus hunc conuertit, illum in obduratione dimisit, nodosa quæstio est. [Cap. 112.] [hodie mecum eris.] Quid conferret regnans, qui tanta promittit moriens? hodie Pri. Tho. ff 5 dicit

adit, quia eo die trisulq; anima adfuit in lym
bo, & foris post resurrectione, omnes anime
adducte sunt in paradysum, vt inde ascende
rent in coelum, vnde descenderunt in morte
& forte omnes anime in coelum ascensuræ, de
paradiso ascendent. *[In paradiso.]* Id est, in de
licijs, quas anime Patru habuerunt animam
Christi videntes. *[Cap. 103.]* *[Stabat iuxta cru
cem.]* Stabant iuxta lignum, propter pomum
iuxta patibulum propter instum. Porro vo
catur homo lignum lignu enim insensibile
est, talis est homo cu peccat, non sentit lignu
crucis pōdus corporis Christi, nec qui peccat
sentit pondus beneficioru Dei. Lignu crucis
protensum ad ima significat considerationē
poenæ æternæ, protensum ad summa, cōfide
rationē gloriæ perpetuæ, hic misericordiā, il
lic iustitia. Duo crucis brachia sunt ala galli
næ, quibus protegitur ne a milibus i. d. a. m. o.
nibus rapiamur, sub vmbra haru alaru quie
scamus donec transeat omnis iniquitas. Chri
stus interdixit hominibus esum arboris illi
aspectu pulchri, sed fructu mortiferi. Idem
Chrs præcepit hominibus esum crucis, aspe
ctu horridæ, sed fructu necessariae. Tollat
enim inquit crucem suam & sequatur me:
bona arborilla: prima sed in scandalum fa
cta est mala quatenus poenæ crucis: sed in vi
tam proposita est, ex illa nuditas, ex ista
gloriæ indumentu, ex illa verecūdia, ex hac
gloriā, ex illa gustantes qui erant velut dii, fa
cti sunt vt inmenta, ex hac inmenta reddun
tur dii. *[Cap. 114.]* *[Mulier ecce filius tuus.]* Vir
go locū gerit ecclesiæ iuxta poenales aissi
stentis Ioannes, cuiusvis pij, sitigitur omnis
crucis amator filius ecclesiæ, melius ei natus,
quam propriæ matri, datur ergo pijs mater
gratiæ, pro matre naturæ, licet gratia non ex
tinguat naturam, habet. n. vnus filius matres
duas: naturæ & gratiæ, ac iure diuino plus gra
tiæ debetur, quā naturæ. *[Cap. 115.]* *[Tenebra fa
cta.]* Obscuratur aër in testimonium sceleris
q; innocens moritur, eclipsatur Sol cōtra na
turam, quia moritur Christus contra iustitiā
Datur tenebræ mundo ignoranti, quia mun
dus eum non cognouit. Olim Aegyptijs te
nebræ factæ sunt, cum esset lux Iudæis: nunc
contra, lux gentibus, tenebræ Iudæis, vertit
vero Deus lucem in tenebras: vt homines ad
suum cor conuersi profundius Dei Christi
mortem contemplarentur, tenebræ enim
contemplationi sunt aptiores. Trini verō
horarum spacio tenebræ durant, quia Beata
Trinitas tunc ignorabatur, & tres virtutes
propulsabantur, fides, spes, charitas, & tres

potentiæ animæ nostræ hebetabantur. *[Ca
pit. 116.]* *[Vt quid derel.]* Id est, cur ob tam vi
lem rem, me dereliquisti, aut etiam, cur, id
est, non meo merito, sed propter scelus hu
manum. *[Voc magna.]* Quia maxime pa
tiebatur magna quia magna iustitia patie
batur. Porro dicit Deus meus Deus meus
Deus in creatione, Deus in vñone, Deus in
corpore, Deus in anima, Deus cor & anima
& corpore seruierat, iam quod in pfa. dicitur
Respicie in me, id est, respice in corpus meū
mythicum, vt in iustitia quam patior, veit
tur corpori meo in iustitiam qua saluetur.
Quod subiungit: *[Quare me derel.]* Id est, fiat
derelictio mea, liberatio meis, vt ipsi non re
linquantur in culpa: non in tribulationibus
non inferno. *[Capit. 117.]* *[Fuit.]* Non admi
dum corporaliter situit, qui corpus suū
omni passioni concessit, sed spiritaliter eu
piebat salutem animarum: cuius fidei expli
canda nullum opportunius tempus, quam
passionis erat, ut sitiens ipse nos explicuit,
quam maxime deberemus nos ipsum sitire.
Situit etiam suam mortem, vt Patris volun
tatem expleret, & diabolū prada expolia
ret. *[Capit. 118.]* *[Hic sopo.]* Manipulum ex hy
sopo fecerunt, vt aspergeretur Christi facies
quasi ex labore sudantis. Calamo ergo per
cutitur Christi caput, & calamo amare pota
tur, vacui enim sunt & inanes, qui Christum
percutiunt, qui que sunt illi? gustui amari, bis
vero Christus potatus est, primam felle, po
stea cum sitiret aceto. *[Capit. 119.]* *[Consum
matum est.]* Consummata sunt quæ Prophe
tæ de Christo nuntiauerunt. Consummata
eius vita, consummatum est desiderium Pa
trum, consum. est imperiū demonum, con
summa. est salus generis humani, & sicut die
sexto consummauit Deus opera sua: ita &
Christus in cruce opera nostræ redemptio
nis, & sicut nequitia peccatorum Christum
crucis gentium consummata fuit, quia ex
cessit omnem aliam nequitiam: ita & iusti
tia Christi consummata est, quia excessit
omnem aliam iustitiam, nobis iustitiam ad
quirens. Omnis consummationis vidi finem
dicit Psalter, est consummatio nequitie: &
inferni, & seculi, & gloriæ, harum omnium
consummationum Christus est finis, omnia
enim quauis diuersi ipse consummauit,
consummauit nequitiam, habet inferni iu
diciū, consummauit seculum, dabit glo
riam. Demum consummatum, id est, per
fectum est nouum testamentum, veteri
abolito, inceptum nouæ legis, sacramen
ta

in annuntiatione. Homo primus innocētiæ
velutibus ornatus, magna sua insipientia de
scendit in Hierich, vbi incidit in latrones, a
quibus expoliatus est nec potuit resistere,
nisi Christus in se vultu nudaretur, si quæ nec
potuit resistere, sine Christi morte, tunica
vero in cōsuetis est imago Dei in nobis inhi
ta, quæ in inferno vñ quidem poterit, sed nō
exuri, neque deleri.
[Deut. 11.] *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
Hic dicitur in quatuor partes significat. Eua
gelium diuidit in quatuor orbis partes, licet
tunica, quæ est ecclesia in diuersa esset in ma
nu, electi enim vñ corpus Christi faciunt. *[Vt
quid derel.]* *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
Consecratio fuit Romanis, vt cū
aliquē dūnasset, causam dānationis affigeret
loco, vbi ab omnibus legi posset. *[Vt quid derel.]*
[Vt quid derel.] *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
Vnde inter honores & malos, quod in
die Iudæis clariū erit. *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
Hic latro cōuersus postea est, habuitq;
fidei, quia Christū credidit regnaturū, habuit
spes, postulans pēnia quæ nos speramus, ha
bit charitatem, quia latronē suū respēhen
debat. *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
Id est, loco illo
vbi Abrahā & Lazarum dīes illi cūpexit
in sexta hora. Id est, quo Christus crucifig
tus est, Sol obscutatus est. Sexta hora crucifi
gitur Dñs, quia sexta hora peccauit Adā, dici
tur enim quod dñs deambulabat post meridiē.
V. Beda in c. 27. Marci. lo purpura quā in
Amus est. Dñs ipsa eius caro quā passionib;
obicit in sudore, quā albam esse Herodes
mōstrauit, vñ eadē carne, & innocentia, &
passio relucet, spīne peccata significat, pro
quibus mortaliteri voluit. Porro infideles,
qui Christū esse negant, velut milites diabo
li, Christi caput percutiunt, calamo vero per
cutiunt, qui illi errorem calamo firmare contē
dunt: maxime si textibus scripturæ id robo
rare nitantur. *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
Videtur nō
tissimus hic homo: vt cuius filius Alexāder
& Rufus velut omnibus notū proponatur.
Aptē vero Siq; obediens, Cirenens verō hē
res interpretatur, vt qui cōpatiūtur, Christi
sint coheredes. *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
Id est, in cruce latitudine, hila
ritas designat, in qua bona opera fieri debēt,
alioqui tristitia facit angustias, altitudo cru
cis, cui caput adiungitur, expectationē desi
gnat retributiōis, de sublimi iustitia Dei, qui
reddet, cuiq; iuxta opera sua. Lōgitudō cru
cis significat perseverantiā, nā perseverantes
loganimes vocamus, profundū crucis, est se
cretū Sacramēti. *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
Quia chri
stus rex erat & pōtifex, cū carnis sue hostiā
offerret, vt pōtifex regis quōq; dignitatem

præcedit, vt oēs legeret, quod per crucē, non
perdidit, sed suū potius roborauit imperiū.
[Vt quid derel.] *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
Hic crucifixi significat eos qui
vite se spōdiderunt atq; glori, qui si pro ex
li tantū gloria abstinent, latronis dextre meū
to ac fide designatur, qui verō minus digna
intentione id faciunt, latronis sinistri mentem
imitantur. Dicit enim Paulus. Si tradidero cor
pus meū, vt ardeat, siue charitate nihil sum.
[Vt quid derel.] *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
Echoc quōq; in ecclesia
fieri videmus, cū mundanis tacti afflictioni
bus mali Christiani cōsuetiuntur, boni verō, a
Dño paradisi gaudia requirunt, & percipiunt.
[Vt quid derel.] *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
Corporis id erat propriū,
nullum enim corpus vñ sua velle fraudari.
Sed etiam vt homo loquatur, hos enim in pe
riculis positi, a Deo nos discipulamus. *[Vt quid derel.]*
Hic quoq; homo turbatur, flet, crucifigitur, *[Vt quid derel.]*
Quia vñ illud desiderabat, vt, scilicet,
aceti biberet, ideo acetū pēgit, quasi diceret,
dare quod estis o Iudæi, vñ enim in acetū vñ
quod degerant, atq; Iudæi degenerauerat
a maiorib; suis. *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
D. Tho. *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
Cōgregati
sunt ad eū etiā gentiles, quia oēs debebat redi
mere. Cōcluse enim omnia in incredulitate
vt omnī misereretur, & in pfa. Circūstāt
me sicut apes. *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
Quia regē se dicebat,
imponit ei illos foris signa regis, adeo ei vñ
coccineam purpuram habentē ei circūdāt.
[Vt quid derel.] *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
Vt solueret maledictio Adæ, quod
terta spinas proferret. *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
Que signi
ficat, quod Christus regis sceptrū diabolo
eripiebat, & item, quod inuincit gentiū sibi
accipiebat, secundū illud, postula a me, & da
bo tibi gētes. *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
Extra ciuitatem pa
titur, sicut illud, vt sanctificaret populi ex
tra portā passus est. Cuius erat figura, quod
hyreus, qui pro peccato immolabatur, extra
castra mittebatur, sic & Christus qui erat ho
stia pro peccatis, significauit etiam, quod de
beamus ad ipsum exire extra nostram cōuer
sationē, & etiam, quod virtus passionis eius
non cōcludebatur in vna solū gēte. *[Vt quid derel.]*
Id est, cum myrrha quæ amara est vt
fel. *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]* *[Vt quid derel.]*
Id est, quod Marcus dicit:
quod non accepit, id est, ad bibendum. *[Vt quid derel.]*
Vt voluit in cruce mori: tū quia cru
cis gētes voluerūt vt turpissima morte morē
retur, tūm docuit, ne vllum gen^o mortis chri
stiani reformidemus, & etiam voluit pati in
ligno, quia Adam peccauit in ligno. *[Vt quid derel.]*
Factum fuit hoc in maximam cō
tumeliā, nam nō nisi vilissimi homines de
nudabantur in supplicio. Nos verō instrui
Pri. Tho. Ff 4 mur,

Philip. 1.

Joann. 3.

Iere. 5.

Roma. 5.

Roma. 5.

Gen. 11.

nur, quod ab omni carnali affectu debemus denudari. [si filius Dei es descende.] Imò si filius Dei est, obediat patri. Ideo enim factus est obediens Patri usque ad mortem, & quidem si filius Dei est, debuit ascendere, nemo enim ascendit in coelum, nisi filius hominis, sed diabolus vitetur verbo antiquo, si filius Dei es mittere deorsum, [similiter scriba.] Dehonestari à principibus est homini intolerabile: homo enim naturaliter cupit honorari, datur si qui de honore in testimonium virtutis, exprobrant vero christo auctoritate principes: religione pharisei, sapientia scribae, impletur ergo illud. Ibo ad optimates, ipsi enim cognoverunt viam Dei, sed ipsi magis contegerunt iugum. [in sexta hora.] Dionysius Areopagita & socius Appollonius in hac ecclesia, 4. miracula considerant, primum, quia hac ecclesia fuit in oppositione Solis & Lunae, reliqua in conjunctione, a quod hic Luna curius mutatus est, ab oriente enim venit obscuratio Lunae, cum tamen naturalis eclipsis veniat ab occidente, 3. quod luna solet ab ea parte illuminari, à qua obscurata est, cuius contrarium hic accidit. 4. duravit tres horas, cum reliqua solus per exiguum tempus duraret. Quibus expellens, cum Paulus predicavit Christum Athenis Dionysius conuersus est. [quare dereliquisti.] Magna est charitas ad homines, cuius causa me ita passioni permisiisti [vinum cum felle.] Verè erat vinum myrrhatum, sed quia amarum dictum est felle mistum, & etiam dictum est acetum. [emisti spiritum.] Voluit mori, hac ratione sua charitatem, comedans, quod pro inimicis mori voluerit, & ut doceret nos continere mortem, & ut liberaret nos morte sua, à morte nostra: & ut doceret hominum esse mori. Simon Casien. lib. 13. de pass. c. 99. Deferebat Christus crucem, ut subiugale animal, velut Isaac sua deferens ligna quibus immolaretur. Portat verò lignum propter veritatem lignum, portat lignum ut ligno vincat hostem qui vicerat in ligno, portat lignum, ut inde faciat ascensiones in coelum, portat lignum, ut ligno omnia trahat ad se, portat lignum mortis & vitæ. [Cap. 100.] [angariaverunt.] Ut oculi christi moreretur, ne e manibus elaberetur. Christus enim ex verberibus erat debilis, ex crucis pondere gemens, ad votum Iudaeorum non festinabat. [venientem de villa.] Simon Genitilitatem significat, quæ tunc Christo obviavit, cum synagogam suo demerito, Christus dimisit. [patrem Alexandri & Rufi.] Erant isti discipuli Apostolorum, ac ideo erant non Christiani, ea causa tam aperta de eis mentio fit. Quod verò Simon non permittitur

Hierosolymam intrare, significat, non esse se delibus intrandum in locum unde Christus eiecitur, angaria verò Simonis significabat, quot persecutiones esset habitura Gentilitas, quia crucem Domini portabat. Dicitur verò portare crucem non suam, sed Iesu, quia gratia Iesu est quod crux portet & propter ipsum portetur, & quia propter ipsum portatur, meritum est regni eorum, & quia nisi ipse sua merita patientibus communicaret, nullus esset portatio meriti. Simon verò non crucifigitur, quia purus homo nec sufficit, neque potest se ipsum redimere. [Cap. 101.] [sequatur eum multitudo.] Quidam ex curiositate, quidam ut viderent si lignum aliquod ibi faceret. Christus, quidam ex pietate humana, quod si sit, ut virgo afferebat. Pharisei, ut optatum viderent supplicium. Porro licet virgo doleat, nihil tamen agebat indecorum, sed tacebat, sicut Christus tacere videbat. Christus verò occulta tractione traherebat omnes post se ut viderent miracula, quæ in sua morte fiebant: ut inde boni consolarentur, mali confunderentur. Plangebant verò multæ ex compassione christi, & matris, ex beneficiorum, quæ à Christo acceperant memoria, ex dulcedine prædicationis, quam audierant. [Cap. 102.] [nolite flere super me.] Qui sponte sub eo mortem, qui mortis & vitæ habeo imperium, cui nihil perit moriendo, qui facile surgam. [sed super vos flete.] Id est, super vestram civitatem flete, in qua nemo fuit qui pro Christo se offerret, tam iniuste patiente, flete igitur ad poenitentiam Hierosolymite, ne vos ira Dei inueniat ad poenam, sicut peccatores, eo amplius, quo se credunt feliciores, non plangent iustos, qui eo amplius beatiore sunt, quo sunt in seculo miseriore, miseri enim suis palam sibi gloriæ comparare sciunt. neque Dominus lachrymas compassionis vetat, dicit enim Iob, flebam quondam super eo qui patiebatur: sed dicit magis esse flendum super civitate, quam super se: & magis super iniquitate, quam super miseria. [beata steriles.] Tanta vos opprimit miseria, ut verba extremæ patienti non proferatis, dicunt enim qui summe affliguntur, utinam non nati essemus, &c. licet potius referri videantur verba hæc ad inferni poenam, in qua non se natos damnati exoptant. [Cap. 103.] [viridi ligno.] Christus viride lignum ex radice, quia verbo Dei unitum, viride, quia ex Spiritu sancto conceptum, viride, quia deficere nescit, nam mortuus surrexit viride, quia sub eius viubra estuantes quiescunt, viride, quia platurus se

Iob. 3.

cus

1. Cor. 6.

Gen. 37.

Gen. 3.

Gen. 40.

Psalm. 22.

Psalm. 108.

Iere. 14.

ta caeremonia promissiones, &c. [Cap. 120.] [spiritum meum.] Deprecatio est pij hominis qui videns se corpore relictum pro anima deprecatur, ut nos etiam maiore cura interiora respiciamus, quæ exteriora, & comedemus Deo animam in tanta dignitate creatam, tanto pretio redemptam. Porro comedans Christus animam suam Deo, animas etiam ei commendavit nostras, facit. n. vera charitas quod alterius est, esse suum, qui n. adhæret Deo, unus spiritus est cum eo. Dices, quorsum orat pro animabus nostris, quæ si prædestinate sunt, illa oratione non egent. Quia mediante Christi passione & oratione sunt ad gloriam prædestinate. [inclinato capite.] Vale faciens mundo, dolens culpam nostram erectionis, suadens obedientiam, & humilitatem. [Bellū gessit olim de morte cum Deo, victus est dæmō.] Bellū gessit cum homine in paradiso, victus est homo. Bellū gessit cum Deo homine, victus Deus homo. Corpus velut scutum in cruce suspensum nobis reliquit, ut vulnera videamus victorie, novum igitur bellū quo mortuus & occisus vincit, triumphat, spoliatur. Hugo. [exuenter enim.] Impletur illud. Exuerunt Ioseph tunicam polymita. Moraliter, hi milites Christi exuentes sunt mali Prælati, qui exuunt Christo cartum fidelium, quos malo exemplo corrumpit: & induunt tunicam sanguinariam, gregibus filiorum & nepotum. [corona sp.] Egredimini filia Sion, videte regem Salomonem in diademate, quo coronavit eum mater sua. Moraliter tot spinas capiti Christi mali Prælati imponunt, quot indignos in ecclesia cōstituit, & tūcarundine in dextera collocant, cum indoctos & fatuos regimini ecclesiæ præficiunt. [simon.] Simon est religiosus, veniens de villa. i. de mundo. Cui crux imponitur habes tria brachia, paupertas, castitas, obedientia, clavi sunt vota, &c. [Calvaria.] Vir qui cum Christo vult crucifigi querat Calvariam. i. religionem, capillis. i. diuitijs carentem, at multi capillatas religiones. i. diuites intrant. [duo latrones.] Hi fuerunt duo vincit cum Ioseph in carcere, sunt etiam caro & mundus, qui a nobis debent crucifigi. Nota, voluit Dominus crucifigi inter crucifixos: notat poenitentem debere querere alios poenitentes, inter quos poeniteat. [prætereuntes blasphemant.] Iuxta illud, omnes videntes me deriserunt me, loquuti sunt labijs, & moverunt caput, & factum sum opprobrium illis. [saluum fac te ipsum.] Iuxta illud, quare futurus es ut fortis, qui non potest saluare? [descende de cruce.] Iam diabolus hamum quo vincebatur, sentiens, cum eiecere cupiebat, & videns mare rubrum. i. Christi sanguinem, reuertit desiderabat, & sentiens se vin-

ci, pacem componere rogabat, optabat ergo ne Christum solueret pretiū redemptionis: non offerret sacrificium reconciliationis: non biberet calicem passionis. Sed mira stultitia, si rex est, inquit, distat certare, rejiciat sceptrum: deponat baculum. [circa horam nonam.] Quia per eius mortem novæ choræ angelorum reparant. [de reliquiis.] Ista. 54. ad punctum in modico dereliqui te. [acetum.] Dicitur, quod bibes acetum cum moritur, cum moritur. Caieta. chlamis erat pallium militare, & cōcinea dicitur, quia erat purpurea. [angariaverunt.] Erat. n. tanta ignominia crucem portare, ut nullus inueniretur, qui pretio portaret: sed vi unde apparet Christum crucis onere pressum cecidisse, ideo à Simone adiutus est. [cum felle.] O crudelitatem, tam afflicto potum amarum porrigere. [crucifixerunt eum.] Mōstratur hodie funis, quo ligatus fuit, cum crucifigeretur. [prætereuntes blasphemant.] Cum tamen soleant prætereuntes misereri patientium. [id ipsum principes.] Tantis erat horum furor, ut nec insultare Christo crucifixo. [tenebra factæ.] Certum est ex hoc textu, quod tenebra totam terram occuparunt, modus cōveniētiore est, quod Deo soli radios subtraheret. Glof. ord. [vinum cum felle.] Potuit esse mistum myrrha, & felle. [vinum à dextris.] Per quem mortificatio carnis pro celestis gloria significatur. [vinum à sinistris.] Per quem mortificatio, pro alia causa designat. [de reliquiis.] Quorsum suscepit naturam, deplorat miseriam: ostendens quantum flere debeat, qui peccat. [spogium.] Quale habent cor, tale est quod offerunt, cor habent plenum cavernis, fraudulentis, &c. Lyra. [tunc milites.] Hanc irrisionem excrucierunt post flagellationem, ante sententiam. [de spiritibus.] Ex iunctis marinis, qui adeo sunt acuti, ut soleas calceorum penetrarent, experientia teste. [induerunt eum vestimentum.] Vestes proprias Christo reddunt, ut in illis magis agnoscat. [Calvaria.] Non erat hic Adā sepultus sed in Hebræo, quæ ideo dicta est Chiriath arbe, id est. Civitas quatuor. Ibi enim condita fuere corpora Adæ, Abrahæ, Isaac, Iacob: cum vxoribus suis. [acetum.] Dicitur in lib. Iudicum ordinariis, quod quia Salomon dixerat, date vinum his qui amaro sunt animo, consuevit Iudæos, dare vinum aromatibus conditum damnatis. At Iudæi provino aromatico dederunt vinum cum felle mistum. [diuiserunt vestem.] Cum tamen damnatis aliquod vestimentum relinquatur, quo non appareat nudi. [tenebra.] Dionysius ad Policarpum dicit se eam eclipsin vidisse in interpositionem lune, quæ ab oriente ad meridiem

Exod. 14.

Gen. 14.

Gen. 14.

Gen. 14.

diem veniens subiecit se soli: postea in suum locū rediit. [magna voc.] Ergo vox fuit miraculosa, non naturalis.

Et ecce velū tēplī scissum est.

D. Hierony. [velum templi.] Id est, omnia legis sacramenta quae prius tegebantur, prodita sunt, atque ad gentium populum transferunt. Euāgelium Nazarenorum asserit su perliminare templi infinitae magnitudinis tunc fractum fuisse. [terra mota.] Magnitudo signorum crucifixum esse Dominum manifeste demonstrat. Docebant etiam terra mota & monumenta aperta, corda credentium prius erroribus clausa iam emollita, similiaque tumulis mortuorum, suum agnouisse creatorem. [multa corpora.] Sicut surrexit Lazarus ita & multa surrexerunt corpora: quia Christum ostenderent resurgentem, licet etiam monumenta aperta fuerint, corpora tamen non prius surrexerunt, quā Dñs: ut ipse primogenitus esset mortuorum. [in sancta civitate.]

Iohannis, 11

Aur in gloria: aut in Hierosolymis, quae sancta dicebatur, sicut & Matthaeus publicanus dicitur quia fuit hic publicanus & illa sancta. [a Galilea ministrantes.] Ex more Iudaico, non ducebatur in culpam, quod formine de sua substantia ministrarent suis preceptoribus. Eum tamen morem, ne scandalū praeberet. Paulus reiecit. Christus tamen licet cibis non indigens Dñs creaturarum, typum tamen magistrorum ostendit, quod victu & vestitu ex discipulis deberet esse contentus. [Maria Magdal.] A qua septem demonia eiecerat. [Ioseph mater.] Matertera suam, sorore Mariae matris Dñi: & matrē filiorū Zebedaei [Quidā homo dives.] Id tradidit Evangelista, ut doceret, cur ausus sit corpus Christi petere, & cur impetraret. s. quia dives, pauperes. n. non petissent, aut impetrassent. [in sindone munda.] Condenat divites, qui nec in monumentis possunt carere divitijs. Docet etiam corpus Dñi nō esse obvoluēdū auro & argento: sed lintamine puro, & q. qui pura mente Christū suscipit, eū involuit in sindone munda. [monumenta nova.] Ne alius Christi loco resurrexisse videretur. Notatur etiā virginalis Mariae uterus. Notatur etiā, q. sine plurimorum auxilio lapis nō potuerit referari. [Erat autē ibi Maria.] Ceteris relinquentibus Dñm mulieres in officio perseverant, ideo primae Dñm videre merentur resurgente, qui. n. perseveraverit in sine saluus erit. [signantes lapidē.] Eorū diligentia nostrae fidei profecit. Quod autē in sepulchro esset ponendus habet Iudas. Ha-

1. Cor. 9.

Matth. 10

bitabit in spelunca petrae fortissimae, & postea Iesai. 53 subdit. Regem cum gloria videbitis.

D. Aug. ser. 33. de tēpore Ioseph iustus corpus q. virginitas peperit, in iustitia custodiuit, virginis uterus peperit: iusti sepulchrum custodiuit. Pollutione ibi non tēgitur, corruptione hic nō laedit. Vbiq. beato corpori deferretur sanctitas, novus uterus concepit, novus tumulus conclusit, virgo vulva, virgo sepultura, imō sepultura vulva est, & vulva vivus prodijt Christus, pdijt etiam vivus ē sepultura nisi q. gloriosior est illa, quam illa natiuitas, haec. n. immortalē, illa mortalem, haec tribus diebus, illa. 9. mensibus conclusit, haec cuncto rū spem cito protulit, illa tardius, virgo sacra corde & utero concepit Christū: Ioseph corde duntaxat, illa Dñm pannis involuit, oleo vixit, Ioseph involuit sindone, vngit aromatis. Ideo vero in aliena ponitur Chrs sepultura, quia pro aliorū moriebatur salute mors n. non illi accidit: sed nobis profecit. Si ergo mortē propriā nō habet, cur propriā habeat sepulturā? Quorsum ei tumulus in terris, cui est sedes in coelis? ut quid illi sepultura in qua potius iacuit, ut dormiens in lecto, quam ut mortuus in sepulchro? Non est necessarium mortis habitaculū Chro, qui vita est. Ponamus nos hanc vitā in nostro sepulchro, ut vivificet mortem nostram, & cum illo a mortuis surgamus. Ideo angelus dicit. Quid quareis viventem, cum mortuis?

D. Ambro. li. in Lucā. 10. Petra scissae sunt in lignū q. verbi vis peccatorū dura penetraret velū scinditur quo vel duorū populorū divisiō, vel mysteriorum synagoga phanario declaratur. Monumenta referant, quae claustris mortis effractis, resurrectionē significat mortuorū. Omnia vero cōcutiuntur, at Iudgorū immobilis duritia manet orbe concusso, Ioseph vero & Nicodemus ambo iusti Christi sepeliunt. Chrs. n. sepultura iniquitatē nō habet, nā si apostoli sepelissent, Iudaei raptū calūniarētur. Involuit vero sindone, veli tū etiā Dñi corpus gloria tua, ut & ipse sis iust? & licet mortuū credas, operi eū tamē divinitatis propria plenitudine, vngue myrrha & aloe, ut bonus odor Christi sis. Porro Ioseph occulte venit querere Christū, potius vti in petrare corpus posset, quā ut Iudaeorū metu caueret. Tūgitur vel tardē, vel nocte veni ad Iesum: eū enim invenies, te ad suscipiendum paratum. Merito vero qui corpus Christi suscipit dives dicitur: suscipiens. n. divitē, nesciuit fidei paupertatem, & dives est, qui

Luc. 14

Iohannis, 1

qui iustus est, attulit verō libras centū. i. fidei perfectā quantitātē, positus est Christus in hortu, qui ecclesiā significat, est. n. ipsa hortus conclusus, &c. Solus etiā tumulo includit quia mors eius erat specialis, licet enim in similitudinem hominum factus sit Christus, cū differentia tamen, ut nascitur ex virgine, ita solus in novo sepelitur sepulchro. Ponitur itē Christus in monumento Ioseph, sed iusti. Haec ergo Christus vbi caput reclinet, scilicet, in iustitia. Lapis ostio positus est, ut qui intra se Christum receperit, bene custodiat, ne ipsum amittat. In petra demum excisum est monumentū, id est, in fidei firmitate, de qua veri Israelitae mellis dulcedinem, & oleū spirituale suxerunt.

Can. 4.
Phil. 2

1. Reg. 13

Iohannis, 1

D. Chrysost. homi. vlt. in Matth. vox Domini velū divisit in argumētum futurā cito desolationis templi, & mutationis ad meliora. Haec vox mortuos excitavit. Corpus certe Elisei vivum mortuū excitavit. At Christi in cruce suspensi vox multos mortuos ad vitā adduxit. Quod si Christi vox lapides fregit, potuisset si voluisset Iudaeos cōtere: sed noluit, eos potius misericordia trahere cupiens. Cōsidera diligenter quot signa fecerit in coelo in templo: & in terra, si ergo illi dicebant, si rex Israel est, descendat de cruce: Christus contra ex signis regem se orbis ostendit. Illi dicebant, vani qui destruis templū Dei. Christus ostendebat breui templū destruendum. Illi dicebant, seipsum non potest saluum facere: Christus mortuos multos saluabat, si enim multum est Lazarū vñ excitasse, quanto maius erit simul multis vitā tribuere? Tanta crucifixi virtus apparuit, ut post cōtumelias, post crucem, Centurio crediderit plebs compuncta fuerit. Centurio hic dicitur martyrio postea coronatus. [stabant mulieres.] Etia in periculis perstant, ideo primae Christum vident resurgentem. Sexus igitur prius condemnatus prius honorat. [Ioseph.] Erat luc nobilis, vide animi Iosephi istius constantiam, omnium Iudaeorum in se odiū convertit: nec ante desijt petere Christi corpus, quā impetraret. [altera Maria.] Venerant istae, ut cū per furorem Iudaeorū liceret, corpus Christi inungerent. Vides mulierum fortitudinem, in pecunijs liberalitatem? animam etiā mortis pericula contententē: imitemur nos illas, ille. n. vel in defunctum vnguetā pretiosa consumunt: nos autem nec fame scemnt volumus Dominum alere.

Origenes ho. 35. [velum templi scissum est.] Duo erant in templo vela, exterius quod ta-

bernaculi dicebatur, & interius quod tēgebatur sancta sanctorum illud scissum est in passionē Domini, ut mysteria legis per Christi mortem pateant, alterū verō velū tunc scinditur, cum reuelata facie gloriā Domini speculabimur. [terra mota est.] Id est, omnis caro, quae mota est novis rebus venientibus iuxta illud. Conturbati sunt montes, & timuit omnis homo, & item, adhuc modicum, & ego moruebo coelos, & terram, &c. [petra scissae sunt.] Cum Christus dictus sit Petra, & Petrus etiā Petra, merito prophetae Petra dicuntur, qui tunc fuerunt scissae, cū per Christi passionem eorū mysteria intelligimus. [monumenta aperta.] Ut verum sit. Quod quoniam monumentis sunt, audiunt vocem filij Dei, corpora etiā vbi sunt peccatrices animae monumenta dicuntur, quae cum per gratiam Dei excitantur, a se ipsis videntur exire. Magna ergo Christi virtus, magna tunc effecit: sed & nūc efficit, nūc enim etiam velum scinditur, cum nobis mysteria reuelantur. Petrae scinduntur, cum prophetae intelliguntur, monumenta aperiuntur, cum peccatis mortui resurgunt, terra tremat, & movetur ei, qui immotus in Christo manet. [Centurio dicens, Verē filius Dei erat iste.] Forfan id dixit, quia sciebat crucifixos non post tres horas mori: sed post duos aut tres dies. Cum ergo vidisset Christum tam breui mori, intellexit filium Dei esse, qui merito orationis, & non violentia crucis se expirasset. Id enim etiam miratur Pilatus, si Christus iam obisset. Alioqui Centurio & milites obseverabant Iesum, ne ab alijs ē cruce tolleretur sed diutius in cruce tormenta sustineret. Morali ter, sunt quidā qui dum spiritualiter vident petras scindi, monumenta aperiiri, modo supra exposito, credunt Christum esse filium Dei. [Mater filiorum Zebedaei.] Vocata Salome. [homo dives.] Qui petit corpus Iesu, non quiuis est, sed laudabilibus divitijs. [sindone munda.] Puto sindonē mundiorē fuisse post quā tetigit corpus Iesu, nā corpus Christi etiā mortuū vim habet mūdādi, vim etiā habebit monumenta in novādi. Forfan vero in quo sepulchro Chrs sepultus est, in eo & nos sepe limur, iuxta illud, cōsepulti sumus Christo. [advoluit saxū grande.] Quae sunt iuxta Christum, non sunt parva, sed omnia magna.

Euthymius, [velum scissum.] Tēplū scidit velū suū: significās in sandū facinus Iudaeorū. Nā qui lugent graviter, vestes scindunt, pulchris vestibus induuntur. Kurium velū scissum est, ut licet terrae motum, & solis eclipsi Iudaei calumniarentur a caulis venisse naturalibus

2. Cor. 3

Psalm. 63

Aggel. 1.

1. Cor. 10

Matth. 16

ralibus: id in velo scisso dicere non possent. Ite scissum est, in signū q̄ inde Dei auolasset gratia, & q̄ omnibus interiora paterent, q̄ factū est ingredientibus Romanis. Ite ostendit cœlū iā hominibus patere, inimicitia Dei cōtra homines, velut pariete medio sublata. [corpora sanctorum surrexerunt.] Indicio Iudeis fuit, posse Christū viuos morti dare, qui mortuos vita donabat, apparuerunt vero multis, ne phantastica eorū videretur resurrectio, at post eius resurrectionē egressi sunt & illi de sepulchris, & venerunt in sanctā ciuitatē, vt certos redderent homines de Christi resurrectione, quodq̄ ille se excitasset, qui alios quoque resuscitasset. Sancti vero surrexerunt vt fide digni testes habeantur. Postquā autē apparuerunt: iterū dormierunt. [filius Dei erat.] Prius dixit, homo iustus hic erat, postea fili⁹ Dei erat. [sequuta à Galilea.] Erat chorus mulierū discipularū, apud Dei matrē coniuncta rū, vide inuersum ordinē, discipuli fugiunt, discipulæ perseuerant. At de virgine sacra ta cuerūt, clarū n. est eā super omnes iuxta crucē stetit, superq̄ omnes doluisse. [inuoluit sindone.] Et nos ergo Christū in eucharistia sumamus, vngentes eū odoramentis, scilicet, virtutib⁹, & contemplatione. Est vero verisimile hortū in quo erat sepulchrū fuisse Iosephi. [error prior priore.] Quorsum Apostoli erāt Christū furaturi. Si n. Christus tertia die nō resurrexerit, eius discipuli eū abominabuntur vt deceptorē: nō furabuntur vt præceptorē. Cui verō, & quibus argumentis probabūt quod surrexerit, si nō resurrexerit?

Hylarius cano. 3. velū scinditur, quia ex in de populus diuisus est in partes, monetur terra, quia capax huius mortui esse nō poterat. petra diuisa, quia omnia valida & fortia potestas Dei iruperat, monumēta aperta, mortis. claustra referata, mortui sancti resurrexerunt: infernū n. obscura collustrans sanctorū cōsopitorū resurrectionē, mortis ipsius spolia detrahebat, Ioseph, qui Apostolorum vicē gerit Christū inuoluit in sindone, in quo inuenimus omnis generis animalia de cœlo Petro fuisse submissa. Igit̄ cōsepelitur Chro in sindone. i. ecclesia. Inferitur igit̄ ab Apostolis in Gentiliū pectora, tāquā in petrā nō uā, vacuā, Christus Dñs: vbi ante Dei timor non fuerat. Et quia nihil post Christū in pectora nostra debet intrare, lapis ostio monumenti aduoluitur.

D. Bernardus ser. in feria. 4. hebdom. pœnolæ. Quis tā irreligiosus est, qui in passionis dominicæ tēpore nō cōpungatur: quis tā de-

liciosus, qui nō abstineat? quis tā flagitiosus, qui nō cōtineat? quis tā maliciosus, qui non pœniteat? merito quidē adest. n. passio Dñi vsq̄ hodie terrā mouet: petras scindens, monumēta aperies. [Idē in resurrect. Dñi ser. 1. Verē seductor Chrs, pius nō maliciosus. In psona vestra, o Iudæi dixit propheta. Seduxisti me Dñe, & seduxi⁹ sum, fortior me fuisi, & inualuisti, inualui. m. vincens leo de tribu Iuda, seduxit, quia si cognouissent, nūquam Dñm crucifixū sēt. Hæc Bernardus super illo. [re cordati sumus quod seductor ille, &c.]

V. Beda in c. 15. Marci. [velum scissum.] V. legis sacramēta, ad gētes transeat, & sicut dicebatur, notus in Iudæa Deus nūc dicitur, super omnē terrā gloria tua. Et sicut dixit, in viā gētiū ne abieritis, dicat nūc, ite in vniuersum mūdū, docete oēs gētes. [verē filius Dei erat.] Per Centurionē designatur ecclesia, quæ velo cœlestiū mysteriorū referato, cōtinuo lesū esse Deū synagoga tacite, cōfirmat. [La ebi minoris.] Qui erat Iacobus Alphari, nā Iacobus maior, erat filius Zebēdæ. Iacobi vero minoris mater erat Maria Cleophe, cuius me minit Iōānes, Ioseph erat decurio i. de curia, seu curialis, qui ciuilia negocia procurabat. Erat hic ab Arimathia. i. a Ramathai, ciuitate Helcanæ & Samuelis. Porro Iacuit Dñs die sabbati in sepulchro quiescēs, sicut olim die. 7 quieuit ab opere suo, ideo n. dixit sexta die, quādo crucifixus est cōsummatū est. i. totū op⁹ redemptionis ex pleui, igit̄ sabbato quieuit: resurrectionis, quæ octaua die vctura erat, expectas euentū. [in sindone.] Hinc mos in ecclesia inoleuit, vt corpus Dñi in lino cōdatur quia in sindone, nō in serico sepultū est. Erat sepulchrū domus rotūda in petra excissa, tā alta, vt stās homo, vix manu extēta culmen attingat, in cuius introitu lapis aduolutus est. In huius domus parte aquilonari erat sepultura, in petra etiā excissa. 7. pedū lōgitudinis triū palmorū mensura paui mēto altius, inferbatur in eā corpus nō de super sed à latere meridiano, qua locus totus patulus est. Petra verō est candēs & rubea.

Druthmarus. Ceturio hic qui credidit, dicit fuisse Lōginus, qui latus Dñi Pilato iubēte cōfodit, ne forte nō Christi mors esset: sed spasmus, baptizat⁹ fuit hic, postea occisus p Chro, ab Octauiano præfecto. [cum sero factum esset.] Iubebat lex, vt suspensi in patibulo ad vespēram deponerentur, vt de. 5. regibus fecit Iosue, idcirco frangebantur eis crucē, vt mortui deponerentur. [Ioseph.] Dicitur Ioseph hic hac causā a Iudæis in vincula con-

coniectus, sed in noctē resurrectionis, à Christo liberatus, & cum Iudæi peterent à custodibus corpus Christi, illi responderunt, reddite vos Ioseph, nos reddemus Christum. [in sindone.] Nō licuit Iosepho aromatizare corpus Christi, quia obseruatio sabbati vrgebat: ideo vnguentis dimissis iuxta corpus, ad propria remeauit, quia verō in vincula Ioseph cōiectus est, mulieres parabant aromata, vt vngerent Christum.

Diuus Thomas. [terra mota est.] Præsentiam maiestatis non ferens, & quia quod terrenum est abijcitur, commouit illi enim terrā, & conturbasti eam, sana con. quia comm. est. Item quia etiam Christo ad iudicium veniente terra mouebitur, secundum illud. Adhuc vnum modicum, & ego mouebo cœlum, & terram. [Petra fissa.] Significātes, quod nulla virtus ei resisteret, & quod durissima etiam corda passioni Christi compatiuntur, & quod omnis altitudo virorum in iudicio deprimitur. [monumenta aperta.] In signū, quod mortui in peccatis debēt resurgere, & quod mortui in iudicio resurgent. [surrexerunt.] Quātur an sancti qui tēpore mortis Christi surrexerunt, iterum mortui sint? Dicūt aliqui, rursum mortuos fuisse, sed quia surrexerunt vt testes resurrectionis Christi qui non mori tur, ideo nec illi mortui sunt. Sed cum Christo surgente surrexerunt, licet per anticipationem dicantur, cum Christo moriente surrexerunt. [erant mulieres.] Illi. 30. non remansit vir necum. [Maria.] Maria Cleophe etiam dicit Maria Alphei, forte quia Cleophe etiā vocabatur Alphaxus, vel quia primū nupsit Cleophe, postea Alpheo, & hæc Maria dicta est Salomé, proprio nomine. [parascener.] Id est, preparationis, quia cū sabbato nihil operis liceret facere, præparabatur necessaria in feria sexta, ideo dicebatur preparationis dies ex præcepto Domini mandātis vt die sexto colligeretur manna ad duos dies.

Simō Catsien. li. 3. c. 21. [velum scissum est.] Iudæi velauerunt faciē Christi, contra tēplū scindit velū vt reuelatis mysteriis, vmbrib⁹q̄ fugatis, aperta luce fidei, credatur in Christo. Oracula n. prophetarū reuelantur, cū morte Christus cōsummat⁹ esset, & ideo omnes scripturæ sunt iā reuelatæ. [cū summo vsque deorsum.] Fuit ergo diuisio inter veli partē & partē, pars vna veli sunt Iudæi quorū cor velamē legis habet. Altera pars veli sunt fideles, job securat⁹ habetēs in sapiens cor tūllurā habent Christiani per quā inuentur fidei mysteria, & a summo vsq̄ deorsum, quia a Deo reuela-

tio fit, vt intelligamus quicquid ab Adam ad Christū factū fuit, mysteriū Christi significat. Tremuit terra ferre nō valens faciens Iudæorū: & docēs, quantū corda nostra tremere debeant videntia, q̄ Christus iustus pū nistris mortuus est, laxa autē quæ cōstringebatur celeris iussu iā acclamabāt, docentia vt corda etiā nostra frangerentur. Monumēta etiā multorū aperta patuerūt, ob istas & verimib⁹ plena, & Christo resurgente quādā cū illo sanctorū corpora surrexerūt. [Cap. 12.] (Centurio.) In Christi natiuitate Magi adorant recens natū, in passione adorāt gentes crucifixū, præcedūt gētes populū hel. rati. [Ca. 13.] (omnis turba, que aderat ad spectaculum istud.) A seculo spectaculū tale nō fuit, cū adit de cœlo Pater, in terra mater. Angeli Patriarche prophetæ, cœli terra. [reuerbebantur.] Ad dō mos proprias, nō ad Christū per penitentia. [mulieres ministrantes.] Quia videbāt eū summe pauperē, ideo ei de suuiliatua sua ministrabant. [Cap. 14.] (rogauerunt illatum vt frang.) Credebant Iudæi, si corpus Chri in cruce māsisset, ob magnā in die passionis miracula edita, a multis adorandū in die festo, q̄ ne fieret rogabant, vt de cruce tolleretur, veniti ne in festo maiora miracula faceret, rursum etiam erat lex ne suspensi manerēt in patibulis, sed eodē die tollerentur. Quod verō Chro crura nō sunt fracta factū est ex lege iubēte, os nō cōminuetis ex eo, in signū, q̄ viri perfecti, qui sunt ossa ecclesiæ tribulationibus nō frāguat, licet corpore aliquādo vincat. [Ca. 15.] Aperitur latus Chri, vnde Ecclesia (sicut ex Gen. 2, Adam olim Eua) defluxit, vt ecclesia recōgnoscat quāto sit pretio a Christo redempta, quāq̄ dilectā: quā etiā eius peccatū odio habeatur, q̄ nō nisi Chri sanguine lauat, fluxit verō prius sanguis, mox aqua, nō sanguis nisi la: vt distingui a sanguine potuerit. Porro dicitur latus apertū, vt per ipsum ingrediamur ad cor Chri, cor altū, cor diligens. Sciamusq̄: æternū Dei tabernaculū iā esse nobis apertū. [Ca. 16.] Ioseph & Nicodemus sunt Christi discipuli, sed occulti. Passus vero est Chro occultos discipulos, in prælagiū, q̄ futuri essent quidā imperfecti, qui metu mortis, nō faterētur Christū, seruierunt tamē in com mōdū & vtilitatē Christianorū: vt de pluribus, historia martyrum fatetur, & quidam etiam, qui prius se metu occultabant, postea viriditer pro Chro martyriū exceperūt. [Ca. 17.] Sepult⁹ est Christus in petra. Petra in petra, nou⁹ in nouo, vt sepult⁹ in hominib⁹ (velut petra) duris, suscepto Chro vitā susciperet. Ecco

Nunc. 10. Ecce igitur petra, de qua populo Dei aqua-
rū copia manauit. Ecce petra Remō, ad quā
Iudi. 10 filij Benjamin confugiunt. Ecce petra quæ
Iob. 19 Iob flumini oleifundebat. Ecce petra refugium
herinacis, psal. 103. Ecce petra in qua nostræ
Psal. 136. malæ cogitationes debent illidi, aduoluitur
saxum ostio monumenti manibus hominū,
sed aufertur manibus angelorū, quisque enī
duriciam sibi imponere potest: sed non nisi
diuina potest virtute amoueri. Mulieres ve-
ro pernoctassent cum defuncto, nisi milites
ibi ad fuissent: quæ earū honestas erat sabba-
to siluerunt, quia nec in bonis agendum no-
bis, nisi iuxta legis mandatum. [Cap. 28. *Al-
tera die post pasch.*] Videretur hoc fuisse factū
per internuncios. Alioquin videretur magna sab-
bati solennitas eos vetasse, ne hac de re illi tra-
ctaret. [recedat sumus.] Mala mens semper
est trepida, & ne videatur contra defunctum
male egisse, cum illum nominat, seductorem
appellat. [seductor ille.] Planè beata seductio
qua seductus gaudet se esse seductum: & do-
let, quod non fuerit ante seductus.

Hugo Cardi. [velum templi.] Vtrumque
velum scissum est, & cum poenitemus velum
peccati diuiditur. Si quidem ablata culpa, ma-
net poena. [petra scissa.] Adhuc peregrini hæc
fata diuisa vident. [terra mota.] Cor peccato-
ris mouetur, iuxta illud. Sana contritiones
eius, quia mota est, & terra populi Iudaici
mota est, quia erant Iudæi ab ea pellendi.

[Nota ordinē, terra cum cor peccatoris mo-
uetur per timorem, petra scinditur per con-
tritionem, monumenta aperiuntur per con-
fessionem, corpora sanctorum quæ dormie-
rant, id est, opera sancta per peccatum morti-
ficata reuiuiscunt, redeuntque in animam san-
ctam vnde exierant.] [mulieres.] Fugientibus
Apostolis Christus manet in mulieribus, iux-
ta illud, pelli meæ, id est, foemina: cōsumptis
carnibus, id est, apostolis adhæsit os meū, sci-
licet, Christus. [aduoluit saxum.] Iuxta illud,
lapsa est in lacum anima mea: & posuerunt
lapidem super me, de hoc sepulchro dicitur.
Quem gentes deprecabuntur, & erit sepul-
chrum eius gloriosum. [Erant ibi Maria.] Vi-
dentur prius fuisse duæ Mariæ, licet in resur-
rectione tres Mariæ ad fuerint.

Caietan. [velum.] Inter sanctuariū & san-
cta sanctorum erat velum, significans nondū
esse propalatā sanctorū viā, hoc scissum est
non solum vt pontifices stupere non mi-
raculo: sed vt intelligerent per mortem Chri-
sti cessare veterem statum, & apertā esse san-
ctorum viā. Hodē enim die sancti Patres in-

gressi sunt paradisum, in quo cum Iesu etiā
latro fuit. [post resurrectionē.] Sine dubio cor-
pora surrexerunt, quando Christus surrexit
nō quādo mortuus est. [apparuerunt multis.]
Quia immortales solent mortalibus appare-
re, ideo hi qui cum Christo surrexerunt, di-
cuntur apparuisse, vt significetur, q̄ surrexe-
runt immortales, non sicut Lazarus qui sur-
rexit moriturus: & ideo de eo dicitur q̄ oce-
nabat cū Christo, vt qui ad officia vitæ mor-
talis surrexisset, at de Christo dicitur, q̄ per
40. dies apparebat eis. [a Galilæa ministrantes.]
Sequebantur hæc femina: Christū ex Gali-
læa, vsque Hierosolymam. [in petra.] Consi-
liū fuit Dei, vt Ioseph sepulturā excideret in
petra, vt esset eius perpetua memoria, & pro-
fecto testimonium est sepulchrum esse Dei,
q̄ tam gloriosum etiam inter infideles perse-
uerat. [habetis custodiam.] Habetis cohortem
ad manum. Inde custodes eligit.

Glossa interli. [velum scissum est.] In testa-
mentum vetus & nouū. [excentes de monu.]
In testimonium Dominicæ resurrectionis,
[multis.] Qui fuerant testes idonei.

Glossa ordin. [corpora sanctorum.] Creden-
di sunt hi sancti cum Christo ascendente, si-
mul corpore ascendisse. [parascue.] Erat pa-
raescues sexta feria, ea passus est Christus, die
vero septima quieuit: ita & nos in hoc secu-
lo patiemur, in die septima, scilicet, seculo fu-
turo quiescemus, & elegāter in genesi de die
septima nō dicitur, q̄ habuerit vespē, quia
seculum futurum morore carebit.

Lyranus. [monumenta aperta.] Ex terremo-
tu, in signum, quod resurrectioni Christi ef-
fet proxima resurrectio aliorum, qui cum eo
surrexerunt. [Moraliter.] Templum Dei est
anima, cuius velum scinditur, quando vela-
men hypocrisis dissipatur, terra mouetur:
cum desideria terrena, in celestia mutantur,
petræ scinduntur, quando obstinatio frangi-
tur, mortui surgunt, quando ex pigritia in
feruorē animus surgit. Ioseph corpus petiit,
quando Deum animus rogat, vt dignē Chri-
stum in eucharistia suscipiat, in monumento
cordis nouo per gratiam, in sindone munda,
id est, conscientia pura, aduoluitque saxum,
id est, diligētē custodiā contra recidivā pec-
cati. [tunc custodiam.] Planè qui impedire vo-
lunt Diuinam providentiam, promouent illi:
lam: fratres certē Ioseph, eum voluerunt ex-
tinguere: sed conatus eorum ei successit in
felicitatem: ita & conatus Iudæorū in Chri-
sti gloriam cessit, custodes enim fuerunt tes-
tes resurrectionis certissimi.

Cap.

In Euangel. Matthæi.
CAP. XXVIII.

Vespere autem Sabba-
ti quæ, &c.

Diuus Hieronymus. [vespere.] Diuersa tempora istarum
mulierum in Euangelij de-
scribuntur, crebro enim ibāt
& redibant, nec patiuntur a
sepulchro Domini diu ab-
esse, vel longius. [Angelus Domini.] Mini-
steria Angelorum Christum Deū esse pro-
babant. Venit ad Mariam Gabrielem lo-
seph Angelus loquitur: idē pastoribus nun-
tiat, Angeli gloria in excelsis canunt, idē
Christo post tentationem ministrant: nunc
quoq; Angelus venit dominici custos sepul-
chri: & in vestitu candido, significat gloriam
triumphantis. Item ascendere Domino duo
Angeli cernuntur secundum Domini adue-
tum pollicentes. [nolite timere vos.] Nō con-
solatur Angelus custodes: sed mulieres, illi
inquit timeant, in quibus manet increduli-
tas. Vos quia crucifixum queritis, audite
quod surrexerit. [procedet in Galilæam.] Vbi
prius erat volutabrum gentium, error, & lu-
bricum. [cum gaudis magno.] Duplex affe-
ctus gradum mulierum incitabat, timor, ex
miraculo: gaudium ex resurrectione, perge-
bant ad Apostolos: vt per illos fidei semina-
rium spargeretur. [Aue.] Quæ sic quære-
bant, & currebant, Deum resurgētem obuiū
merebantur habere, & primum audire, aue-
te. Vt maledictum Eux mulieris, in mulie-
ribus subuerteretur. [tenuerunt pedes eius.]
Istæ tangunt pedes, quia adorant, at illa quæ
quærebat viuētem cum mortuis, ac ideo
nesciebat Christū surrexisse, merito audit,
noli me tangere. [nolite timere.] Obseruan-
dum est, quod quando angustior apparet vi-
sio, primum timor pellitur, vt mente placata,
quæ dicuntur audiatur. [ibi me videbunt.]
Isti fratres, de quibus dicitur, annūtiabo no-
men tuum fratribus meis, non vident Chri-
stum in Iudæa, sed in gentium multitudine.
[pecuniam capiosam.] Ex pecunia templo di-
cata dederant Iudæis, argenteos, ex eadem
dāt milicibus. His Phariseis similes sunt qui
bonis Ecclesiæ consecratis abutuntur. [qui-
dam dubitant.] Vt Thomas, sed eorū du-
bitas fidem nostram confirmauit. [data est
mihi omnis potestas.] Illi data est potestas, qui

fuerat crucifixus, & in coelo & in terra, ve-
qui prius regnabat in coelo: per fidē regnet
in terra. [docentes.] Prius gentes debent ve-
ritatem doceri tunc suscipere baptismum.
[in nomine Patris filij Spiritus sancti.] Vt quo-
rum est vna Diuinitas, vna sit largitio, no-
men verō Trinitatis vnus Deus est. [omnia
quæcūque mandauit vobis.] Post baptismum
doceri debemus de præceptis Christi, quæ
quia nō leuia sunt, aut pauca: ideo dicit. Om-
nia quæ mandauit, &c. [ego vobiscum sum vsq;
ad consumma. seculi.] Qui se futuram cum di-
scipulis pollicetur vsq; ad diem iudicij, diē
planē iudicij nouit.

Diuus Augustinus. lib. de. 5. Hæresibus. c. 8.
[vobiscum sum.] Sicut nec patrem dimisit,
cum ad nos descendit: sic nec nos dimisit, cū
ad patrem ascendit. Coelum enim & terram
ille implet. Idem tract. 50. in Ioannem. Se-
cundum maiestatem suam, secundum pro-
videntiam: secundum ineffabilem, & inuisi-
bilem gratiā impletur quod dictum est ego
vobiscum sum vsq; ad consumma. seculi. Se-
cundum verō carnem quam assumpsit, in
quæ crucifixus est, sepulchro tumulatus, in
resurrectione manifestatus impletur quod
dixit. Pauperes semper habebitis vobiscū,
me autem non semper habebitis. Nunc igitur
Ecclesia fide Christum tenet: sed oculis
non videt.

Diuus Ambrosius in ca. 24. Lucæ. Diuer-
sa videntur scribere Euangelistæ, nam Mat-
thæus dicit, vespere sabbati mulieres ad mo-
numentum venisse: Marcus & Lucas, valde
mane venisse fatentur. Tum, Matthæus vnū
Angelum memorat, Lucas & Ioannes duos.
Rursum, Matthæus ait mulieres Christum
tetigisse, Ioannes verō scripsit dictum esse
Mariæ. Noli me tangere, sed hæc diuersitas
conciliatur, si intelligamus de diuersis illos
loquutos fuisse temporibus, & diuersas scri-
psisse visiones, vt, scilicet, aliæ Mariæ vene-
rint vespere sabbati, sine vnguento: aliæ pri-
ma sabbati cum vnguento, Dominus verō
non sabbato, sed post sabbati diē in fine no-
ctis, ante primam diem surrexit. Porro duæ
fuerunt Mariæ Magdalene, altera enim est
quæ prohibetur tangere: quia nō corporali
tactu Dominum tangimus: sed spiritu. Alte-
ra est, quæ ad tactum admittitur: vt quæ fi-
deli adoraret spiritu. Illi dicitur, ne tangas
me: quia tibi nondum ad patrem ascendi, si-
quidem viuū inter mortuos quæris. Mitti-
tur verō hæc ad discipulos, vt sicut mulier
fuit in principio autor culpæ viro: ita nunc
Pri. Tho. Gg quæ

Ioan. 1
a. Cori. 9.

Acto. 7

Ioannis. 19

1. Timo. 3.

Cant. 2. 2

Exo. 14

Ephes. 5

quæ mortem prior gustauerat, resurrectionem prior videt, prior ergo videt ne perpetuo reatus opprobrium apud viros sustineat. Sed quomodo dicit, nondum ascendit ad Patrem, qui ubique est? Certe descendens de celo, à Patre non abfuit: sed descendit nobis ut nos eum videntes, eum eo ascenderemus. Ergo ascende nobis: ut te mentibus sequamur, quem oculis videre non possumus. Iohannes te quæsiuit in celo, & inuenit dicens. In principio erat verbum. Inuenit & Paulus dicens. Christum iam secundum carnem non nouimus. Inuenit & Stephanus, dicens. Vnde de filium hominis sedentem à dextris Dei at Maria quæ querebat in terra tangere, non poterat tangere, quia nesciebat quis Christus esset. Ira enim Iohannes inquit, nesciebat quod Iesus esset. Igitur qui vult Christum tangere, seipsum mortificet, resurrexero similis, induat viscera misericordie, non ambigat renuntiare terrenis, vadat ad fratres, id est, perfectiores, quia resurrectio non nisi à perfectioribus capi potest. Mulieres autem in Ecclesia docere non permittuntur.

D. Gregorius homi. de tempore. 21. Mulieres cum aromatibus ad monumentum veniunt, & nos cum odore virtutum in eum qui mortuus est credentes ad eius monumentum venimus: & sicut ille Angelos: ita & nos super nos ciues aspiciemus: si cum virtutum odoribus ad Dominum per sancta desideria proficiscamur. Porro Angelus dicitur sedere in dextris: quia ut sinistra vitam significat presentem: ita dextra perpetuam iuxta illud. Leua eius sub capite meo, dextera amplexabitur me: quia ergo Christus eterna vita fruebatur, ideo Angelus ad dexteram sedere conspicitur, in albis vero Angelus videtur, ut suam & nostram ostendat festiuitatem: nostra enim est: quia ad immortalitatem adducimur, Angelorum est: quia per nos eorum numerus impletur. Erat eius aspectus sicut fulgur, & vestimenta sicut nix. Christus enim malis terribilis est, ut fulgur: pijs blandus, ut candor, unde & in deserto dux & columna ignis in nocte: nubes in die, in igne enim terror est, blandimentum in candore, atrox peccatorum, dies vero iustorum est. Dicente Paulo, fuistis tenebræ: nunc autem lux in Domino ait vero Angelus, nolite timere. Paueant illi qui non amant supernorum ciuium aduentum, paueant qui vitis carnalibus pressi ad eorum societatem peruenire pertimescunt, vos autem cur timetis, qui vestros conciuies videtis? [ite dicite discipulis & patre] Vocatur

Petrus ex nomine, ne desperet ex negatione [precedet in Galilea.] Galilea migratio dicitur. Migrauerat vero Christus ex morte ad vitam, ex poena ad gloriam, & nos Christum cum discipulis videbimus, si ex vitis ad virtutes migrauerimus. Significauit Christum Samson: qui cum Gazam introisset, Philisti & Gazam circumdant, eum totodibus obsidet, & Samsonem se comprehendi posse putant. At Samson portas ciuitatis euellit, & in montis verticem conscendit. Ita Christus in Gozam id est, infernum descendit: Iudæi custodes se pulchro adhibent: & ita se iam Christum comprehendisse credunt. At Christus nocte, id est, ante lucem surgens inferni portas destruxit: & ascendendo celorum verticem penetravit.

Euthymius. [vespere sabbati.] Septimam diem venerantur Iudæi, & sabbatum vocabant, cuius finem, serum sine vespere sabbati nominabant ita, ut qui in fine noctis mane dominicæ diei precedentis venisset, in vespere sabbati venisse dicitur. Hæc igitur mulieres, non in fine diei sabbati, sed in fine eius noctis venerunt, ideo dicit Matthæus. Iuxta diluculum diei dominicæ: Iudæi enim alterum diem à sabbato primam sabbati dicunt. [Angelus Domini.] Prius Christus surrexit, quæ Angelus descenderet, surrexit vero clausis sepulchri signaculis: ut natus fuerat de virgine, in tegro claustris pudore. Terræ motus factus est, ut excitarentur custodes, & ad ciuitatem fugientes, essent testes resurrectionis, quæ tunc maxime fulget, cum ab inimicis prædicatur. Angelus vero lapidem voluit, ut mulieribus fas esset introire, ut Marcus habet videntesque vacuum sepulchrum, resurrexisse crederent. Porro Sancti patres & doctores Christum resurrexisse dicunt circa primum gallicinum, qui iam dominicæ diei lucem præferebat. Ideo post sextam horam noctis, virtutis sectatores soluto ieiunio lætitiæ auspicantur. [precedet in Galileam] Vbi posuit à discipulis sine timore videri. Diuersitas vero in Euangelis super visione angelorum ita conciliatur, iuxta Matthæum foris sedebat Angelus terribilis, hunc cum vident formæ timent, sed ab eo in monumentum ingredi iubentur. Ingressæ vident alium Angelum, sedentem in dextera parte, quo viso etiam stupent: sed soluto timore, de Christi resurrectione, quæ Marcus dicit, docentur. Mox, ut verisimile est, angelus intus sedens disparuit. Cumque ille pauperent, quid factum esset

Iudicum. 16

1. Timotheo. 2

1. Timotheo. 2

Ecclesia docet Christum ad aurores surrexisse

esset de Christo cogitantes, rursum Angelus qui intus, & qui exterius erant, illis apparere (ut testatur Lucas) & velut obiurgantes dicunt, quid queritis viuum, cum mortuis? Tunc ille egrediuntur monumentum, & currunt, ut discipulis nuntient, egrediuntur vero fugientes (ut Marcus dicit) scilicet, à custodibus, dum vero fugiunt, & nihil cuiquam in via dicunt, en occurrunt eis Dominus: primæ vident Dominum, in stipedium laboris sui, prima verò vox Domini fuit. [Gaudete.] Letum nuntium afferro, à voce me cognoscite, tum tangi se voluit, ut certiores redderentur, quod phantasma non esset. [pecuniam coptam.] Prius mercati sunt eadem eius: nunc veritatem mereari non pudet, vide vero quæ sunt vanæ sapientes Pharisei: cur enim si discipuli erant, quod discipuli eum furto sustulerunt, custodes adhibuerunt: an non erat credibile mendacium, non adhibitis custodibus: & quomodo discipuli eum rapuerunt adeo timidi: qui prima nocte fugerunt: nunc mulieres contra custodes rapere poterant? At sicut corrupta pecunia Iudæi: ita corrupti & milites, vere enim magnum malum est amor pecuniæ. Venerunt ergo mulieres & narrauerunt visa discipulis, his visa sunt illarum verba esse deliria, quæ ratione Magdalena sola (velut quæ sibi videbatur decipra) ad monumentum rediit, ubi incipiunt, quæ de Magdalena dicit Iohannes. Eodem vero die visus est Dominus discipulis Ierosolymis, sed postea apparet illis iterum in Galilea ut illis promiserat. Prior apparitione testatur Iohannes. Hanc vero Matthæus. Dicens quod in monte, Christo & discipulis familiari, Christus illis visus est, cum tamen quidam eorum dubitarent, ille eos confirmat dicens, data est mihi omnis potestas, in cuius potestatis fiducia ite, & docete omnes gentes. [Docentes seruate.] Non enim fides sine innocentia sufficit.

D. Hilarius can. 33. Mortis terræ tempore matutino diei dominicæ, resurrectionis est virtus, dum confuso mortis aculeo, & illuminatis illis tenebris, resurgente Domino, infernus commouetur. Emitur vero à collo discipulis, qui hæc omnia viderant, argento resurrectionis silentium, & mendacium fuit: honore, scilicet, seculi & cupiditate (quia in pecunia honor eius est) Christi gloria denegatur. D. Beryla. sen. de pascha. Data est mihi omnis potestas, scilicet, quia pater ait, Dabo vbi gentes hæreditatem tuam, & post. t. t. t.

reges eos in virga ferica, & tanquam vas fragile confringes, est enim fortis leo, non crudelis licet grauis sit indignatio eius. Sed pro suis leo, non contra suos rugit, paueant alieni, tribus Iudæi magis exultet. Idem in ser. paruis ser. 15. Christus mortuus, est fides in alicuius animo mortua, si quidem per fidem viuuit Christus in nobis. Dada igitur nobis opera est, ut mortuum vngamus. Mulieres quæ Christum vngere parant significant tres nostras efficientias. Mens, scilicet, lingua, manus, hæc accipiunt vnguenta, modum, scilicet, in correctione: copiam in exhortatione: efficaciam in persuasionem, talibus vnguentis paratis, dum ad monumentum, id est, mentem fratris venire parant, lapidem inueniunt ab ostio monumenti reuolutum, id est, vel tristitiam, vel pigritiam, vel obstinationem sublatum, &c. Idem sermo. 28. in Cantica. Noli me tangere, id est, dissuade huic seducibili sensui, innotere verbo fidei, fidei assuece, fides nescia falli, sensuum penuriam non sentit: fides enim transgreditur fines rationis humanæ, naturæ vsum, experientia terminos.

Druthmarus. Ante aduentum Domini, qui diem integrum obseruabat, primo seruat diem, tum vespere, demum noctem, si significabatur enim quod Adam de luce venit ad tenebras. At post aduentum, vespere præcedit diem: quia per Christum ex tenebris peccatorum ad gratiam venit lumen. Ideo dicitur, vespere autem sabbati, quæ computatur in primam diem sabbati, scilicet, in diem dominicum, ut sit sensus, ea nocte quæ sequitur diem sabbati mulieres venerunt. Porro. 40. horis iacuit Dominus, & ideo per. 40. dies discipulis apparuit. [Angelus resurrexit lapidem.] Vt inferni claustra reuerteret doceret, [sedebat.] Cum Christus nascitur angeli stant, significantes Christum cum diabolo pugnaturum, at nunc sedent, ut morte & corruptione deuicti, [surrexerunt.] Quandiu enim voluit iacuit, & ideo quando voluit, resurrexit. [venite & videte.] Si non creditis mihi, oculis vestris videte, quam sunt angeli boni superbi enim homines, non patiuntur si non eis fides habeatur. [tenuerunt pedes eius.] Dicunt quod Maria non credens prohibetur primum tangere, ubi vero credidit, tunc tenere pedes permittitur. [nolite timere.] Naturale enim est hominum, maxime feminarum, visum re supra naturam timere. [nuntiate fratribus.] Quibus ex gratia concessum erat, ut patrem haberent in oculis, & alium patrem To. primus. Gg 2 au-

authoritatis non nominaret in terris. *[Vt erat in Galila.]* Legitur in quodam libro, quendam partem ciuitatis vocatam Galilaam: quia in ea habitarent Galilaei, & quia ea adificauerant. Ibi ergo vult Dominus videri. Porro Sedulius scribit, quod sacra Virgini, quae cum alijs venerat ad vngendum corpus Domini, primum Christus apparuerit. *[Sicut sunt nobis dormientibus.]* Si dormistis, quomodo ab eis furatum nouistis: si non dormistis, cur non prohibuistis. *[Id est, quod est hoc verbum.]* Scilicet, quod milites hanc dixerint. Nam & Pilatus de ipsa pecunia audiuit. *[Unde abierunt.]* Cum foeminis, & alijs discipulis. *[In montem.]* Scilicet, Tabor. *[qui dam dubitauerunt.]* Putantes spiritum se videre, vt Lucas ait. *[Et accedens Iesus.]* Vt dubitationem auferat. *[docentes seruare.]* Vt vestem immaculatam quam in baptismo suscepunt, ante tribunal Christi perferant. *[Ego vobiscum sum.]* Docet diuinam sibi adesse naturam, secundum quam nobiscum est, & licet secundum eam, sit etiam cum reprobis, aliter tamen est cum electis: est enim cum his, vt eorum voluntatem faciat, eosque dirigat. Dictum enim est, voluntatem timentium se faciet.

Diuus Thomas. *[Vespere sabbati.]* Dubium quomodo huic consentiat Ioannes qui dicit eas venisse summo mane, cum adhuc tenebrae essent: & quidem Hieronymus dicit venisse quidem foeminas vespere, vt Mattheus ait, & rursum mane: vt Ioannes Augustinus vero dicit vespere dici ab vltima parte diei, usque ad vltimam partem noctis sequentis, in qua parte prope diluculum foeminae venerunt, ideo enim dicit, quae lucebat in prima sabbati, id est, quae est proxima luci diei Dominicae. At secundum Hieronimum, cum Iudaei per lunas dies numerarent, luna vero a vespere lucere incipiat, ideo dies a vespere incipiebat, quare foeminae dicuntur venisse eo vespere, quod lucere incipit in die sequenti. Porro merito dicitur vespere lucere: quia nox illa fuit lucida, nox enim sicut dies illuminabitur. *[Psalm. 138.]* & item, quia nox nostra per Christum illuminabatur, eratis enim aliquando tenebrae, nunc autem lux in Domino. *[Ephes. 5.]* & demum, quia quicquid erat tenebrarum in lege & prophetis per Christum resurrectionem lucebat. Interpretabatur enim Christus discipulis, incipiens a Moise, & c. *[Matth. 23.]* Iudaei foeminae vocatae vno nomine veniunt, vt notetur, quod etiam si duo sint populi, vnam tamen faciunt ecclesiam:

dictum enim est, vna est columba mea. *[Vnde dicitur sepulchrum.]* Amor satiare nequit, quae videre viuum non poterant, saltem mortuum videre cupiunt, ubi enim est thesaurus tuus, ibi & cor. Iam sicut Maria meruit de suo vtero Christum videre egredientem: ita & Mariae de lapidis vtero merentur videre surgentem. *[terramotus.]* Tremuit terra, quia talem mortuum nequit sustinere, factus enim erat inter mortuos liber, significabat porro ille terramotus duplex, motum primo cordis ad gratiam, & secundo ad gloriam, & etiam significauit, quod in futura resurrectione terra mouebitur, terra tremuit, cum exurgeret in iudicio Deus. *[Angelus descendit.]* Angelus non circumscribitur loco: tamen diffinitur in eo secundum suam operationem, & aliquis motus ei conuenit. Conuenit vero per Angelos resurrectionem nuntiari. Tum propter Deum, in cuius gloriam resurrectio facta est, tum in gloriam Christi, cuius sunt angeli ministri, tum quia per resurrectionem, coelestibus terrena copulantur. *[sedebant.]* Vt doctor docturus resurrectionem, & vt si significaret Christum iam quiescere, & dominari, dictum enim est. Sede a dextris meis. *[aspexit eum.]* Patet quod hic angelus apparuerit in corpore assumpto. Sicut vero fulgur illuminat, ita Christus illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Sed in terram malos detinet. *[exterriti custodes.]* Merito quia ex mala conscientia seruabant eum. Semper vero est timida nequitia. *[nolite timere.]* Licet Angelorum visio timorem incutiat. Bonorum tamen visio post timorem dat consolationem, si non dat, malorum visio est. Ergo nolite timere, non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore: non est verum timere, quia Christum amatis. *[scio quod resurgetis.]* Non potest Angelus cogitationes cordis cognoscere, nisi per reuelationem, aut per signa, per haec enim de voluntate cognoscunt. *[in Galilaam.]* Vbi prius erat solitus Dominus conuersari, vel Galilaea significat transitum ad gentes, indicatur ergo quod esset Christus gentibus annuntiandus. *[exierunt cito.]* Quia monumentum erat spaciū clausum, intra quod erat sepulchrum.

Ex spacio vero clauso exierunt cito, notantes, quod ex loco mortuorum, id est, peccatorum est cito eundem, iuxta illud, ne tardes conuerti ad Dominum, & sicut foeminae gaudebant de visione Christi, timebant tamen de propria fragilitate, ita conuersus

us est peccatis, gaudeat de spe veniae, timeat vero de propitiato peccato, iuxta illud, exultate ei, cum tremore, & sicut illis praecipitur vt currant, ita & huic dicitur, festinemus ingredi, & item sic currite vt comprehendatis, *[1. Corin. 9.]* quod autem dicit. *[nuntiate disc.]* Bonum propositum poenitentium indicat, quod alijs communicent, quod acceperunt, iuxta illud, unusquisque sicut accepit gratiam in alterutrum ministrantes. *[Iesus occurrat illis.]* Praeoccupat enim qui se concupiscunt, & item, occurrat illis, & facienti iustitiam. *[Ange.]* Ille gaudebat, & gaudere iubentur, gaudium enim spirituale iustus augetur. *[acceperunt.]* Quia gratia in vnu recipere non debet, sed accedite, & illuminamini, & quia firmiter adherere Christo debemus, ideo dicitur, tenuerunt eum, quia qui appropinquant pedibus eius, accipient de doctrina eius, sed oportet cum reuerentia accedere, ideo dicitur. *[adorauerunt.]* Adorabimus in loco ubi sit. p. e. Porro tenuerunt pedes, cum ibant simul: quia iam credebant. Magdalenam dubia tangere prohibetur. *[nolite timere.]* Quia timor ab Euangelizantibus debet abesse. *[fratribus meis.]* Fratres dicit, ne putarent, quod in resurrectione corpus accepisset, a nostro diuersae naturae, fratribus etiam, propter similitudinem gratiae, & fratribus, vt coheredibus, ergo acquiritur hereditate fratres vocat. *[erant in Galilaam.]* Ex Beda decies Christus apparuit. Primo Magdalenae, Ioan. 20. Secundo duabus Marijs, Matth. 28. Tercio Petro, vt dicit Lucas. Quarto, duobus euntibus in Emmaus, Lucae 24. Quinto omnibus discipulis de templo. Thomas, Ioan. 20. Sexto, omnibus cum Thomas, eodem. Septimo, quando Petrus iit piscatum, Ioan. 21. Octauo, vt Matth. 28. dicitur. Nono, quando exprobrauit incredulitatem eorum. Marc. 16. Decimo, in monte Oliueti, quando ascendit in coelum, Act. 1. Preter has, alias apparuit, vt Paulus habet in Corinth. 15. *[Congregati.]* Beatus qui in consilium istorum non intrat, dant vero copiosam pecuniam, scientes, quod pecuniae obediunt omnia. *[nobis dormientibus.]* Si furati sunt, cur reliquerunt lintheamina? & quomodo tantum spaciū habuerunt, vt lintheamina mouerent, quae cadaueri vt colla cohaerent? *[abierunt in Galilaam.]* Notantes quod qui visurus est Deum, debet migrare a vitijs, ad virtutem, beati enim mundo corde, quia ipsi d. v. & item debet migrare, ab hac vita in felicitatem. *[in monte.]*

Qui videre debet Deum, ascendat in celsitudinem iustitiae, vt eat de virtute in virtute. Lex vero vetus non sinebat Iudaeos in montem ascendere, at noua lex adducit in montem gloriae. Sed discipuli non vident, nisi in loco quem constituit Iesus, nemo enim nisi obediens videre Christum potest. Haec vero apparitio alia est a decem praedictis. *[omnis potestas.]* Certum est, quod humanitati Christi non est data omnipotentia, nisi quia Deitas verbi, quae verbo conuenit per naturam, humanitati Christi vnita est per gratiam vnionis personalis. Haec vero potentia licet ex incarnatione sit Christo data, sed post resurrectionem dicitur data: quia tunc est manifestata: & res fieri tunc dicuntur, cum manifestantur. Potest etiam dici, quod data est potestas, quantum ad executionem, vt si exaltaretur filius ad exercituum potestatis, quam naturaliter habuit. *[euntes.]* Quia data est mihi omnis potestas: super Iudaeos & gentes, ite & docete omnes iuxta illud. Dedit te in lucem gentium, Vt Ista. 49. Ista. me. usque ad vltim. terrae. *[baptizantes eos in nomine.]* In Christo est humanitas, quae explicatur in baptismo, conspuitur enim sumus cum illo per baptismum in mortem. Est etiam Deitas, quae explicatur per verba illa, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti. At in generatione sunt tria. Qui huius generatio, per quem, quo, Sed in regeneratione baptismi exprimitur Pater cui generatio sit, & Filius per quem, & Spiritus sancti, quo, accepimus eum in donum. Sicut in baptismo Christi Pater Filius & Spiritus adfuerunt. Dicitur vero in nomine, id est, in inuocatione, vel in virtute, nomen enim tuum inuocatum est super nos, non vero dicit in nominibus, vt confundatur Arius. Et licet in primitiua Ecclesia baptismus fieret in nomine Christi, ea tamen forma nunc non sufficeret. *[quae mandauit.]* Non dicit quae consuevit, non latet habere fidem & baptismum, tu enim mandasti mandata tua custodiri. *[ego vobiscum sum.]* Ne timeatis praedicare. Ideo enim Christus dictus Emanuel, nobiscum Deus. *[usque ad consummationem saeculi.]* Fortior est enim regeneratio, quam saeculum, ergo cum saeculo non soluetur.

Venerabilis Beda super capitulo vltimo Marci. *[vna sabbatorum.]* Id est, die Dominico, quod ait Lucas venisse mulieres orto iam Sole, cum iam coelum ab Orientis parte albesceret. *[renouit lapide.]* In lapide lex erat scripta, renouit lapis significat iam legem To. primus. Gg 3 r. uo

Roma: 5

reuelatam & detectam, vt Domini gloria resurrectio videatur, Christus vero surrexit mane vt Ioannes dicit, vt adimpleretur illud. Ad vespertum morabitur fletus, & ad matutinum letitia. Recte Magdalena e qua septem demonia exierant, prima discipulis fletibus lata nuntiat, vt vbi abundauit delictum, superabundare gratia monstratur. Nullus ergo iam peccator desperet. Sed licet Magdalena facile crediderit, discipuli dubitant, & eorum dubietas, nostra profuit firmitati, vt enim illorum dubia auferret, nostram fidem Dominus confirmauit.

Hugo Cardinalis, quia Dominus tardius sepultus est, non licuit sanctis foeminis eius corpus inungere: sed eo die parauerunt aromata, vt in vltima noctis parte ante mane diei Dominici, venientes vngerent. Quod vero Matthaeus dicit, angelum sedisse extra, intellige, extra locum interiore sepulchri, sed erat intus, id est, in priore spacio monumenti: dictum enim est monumentum duas partes habuisse. [erat a p[er]tina eius vt fulgur.] Notantur effectus gratia, quae mun- dat animam vt nix, tum illuminat eam & accendit, vt fulgur, ideo dicitur, quod Domini spiritus, lauat in spiritu iudicii, & ardoris. [Angelus Domini.] Hic significat praedictorem, qui de altitudine contemplationis, debet descendere ad monumenta peccatorum, & reuoltere lapidem, id est, duriciam cordis, & velamen scripturae: & sedere super lapidem, id est, eum peccatore morari, donec proficiat, eius aspectus sit vt fulgur, vt splendeat, & terreat: eius vita sit velut vestis albescens. [surrexit.] Hic

Isa. 4

Iudicium. 16

P[er] 1. 1. 1. 1.

tony. vult. Christum media nocte surrexisse: sicut enim Samson media nocte exiit de Gaza, vbi erat oclusus, & Apostoli instituerunt Missam media nocte fieri, ante diem Dominicum, quam Missam nos sabbato sancto dicimus, vbi de nocte resurrectionis memoriam facimus. Diuus Augustinus vult surrexisse diluculo, iuxta illud. Exurgam diluculo, probat quia Christus quadrag. horis auit. 4. in die paraceues, absoluitur vero 40. in diluculo diei Dominici. Porro Christi resurrectio non fuit visa: sed ab Angelis declarata: & miraculis confirmata, scilicet, elauso tumulo, exisse, secundo Angelorum apparitione, tertio terramotu. [in Galilea.] Scilicet, in montem Tabor. [crucifixum quae ruit.] Quidam non querunt in cruce fixum, sed in diuitijs non tamen inueniunt, quia ibi non est, iuxta illud, in gregibus suis & ar-

mentis vadent ad querendum Dominum, & non inuenient. [locum ubi posuit.] Non inueniunt nisi sudarium & lintheamina. Sic & nunc in multis monasterijs non inuenies nisi habitum: surrexit enim Christus ab eis, & abiit. Sicut fugiente Dauid. Michol statuam eius in lecto locauit. [currentes nuntiare.] At multi possunt nuntiare, sed torpent, contra quod dicitur. Erue eos, qui ducuntur ad mortem. &c. [Aue.] Sic dixit Booz melioribus, & Christus ita dicit praedicatoribus. [tenuerunt pedes.] Ergo homo est. [adorauerunt.] Ergo Deus. Si optas nunc pedes Domini tenere, licet, nam praedictores pedes sunt Christi & manus, ibi me videbitis, sicut Moses, in rubo poenitentiae. [discipuli furati sunt.] Quidam furantur Dominum, qui scilicet, sub veste pretiosa poenitentiam agunt occulte, sicut Iosabeth furata est Ios, quidam emunt Christum, qui, scilicet, aper tam poenitentiam agunt, hi emunt absque argento & vlla commutatione, alij violente rapiunt, ij qui grandes poenitentias faciunt. [accepta pecunia.] Sic quidam praedictores, pecunijs acceptis tacent. Sicut tacuit Draco ille, in cuius os Daniel adipe & pilos iniecit. [diuiditatum est.] Adhuc enim Iudaei dicunt Christum furto sublatum. [quidam dubitant.] Dubitatio est multiplex. Est enim dubitatio tarditatis, vt Thomas Ioannis vigesimo, est admirationis, illis non credentibus, & mirantibus praegaudio. Luce ultimo, est ratiocinationis, vt Maria, quae dixit, quomodo fiet istud. Luce primo, est pietatis, vt Baptista, tu es qui venis a. al. ex. Matthaei vndecim. [omnis potestas.] Cur non dicit omnis sapientia, omnis bonitas, quia de potentia illi dubitant. [in caelo & in terra.] Etiam in inferno. Philipensi secundum, terrestrium & infernorum. [omnes gentes.] Ergo reuocat quod supra mandauerat, scilicet, ne in viam gentium intrarent, eliminat quoque acceptionem personarum, dum dicit, omnes. [Ego vobiscum sum.] Ita dicit Moysi: ero tecum. Exod. 3. & Ieremiae. Ieremiae. & Ezechielis. capitu. 2. quanto potius dicit Apostolis, multo maiora, quam illi facturis. [consummationem seculi.] Adducti in illorum memoriam confirmatione seculi, vt eius memores, seculum contemnant, & vide quam nihil exprobet Petro negationem, aut Iudaeis crucifixionem oblitus est ergo sceleris fratrum suorum.

Caie. [vespere sab.] Apertius multo est in Greco vbi dicit. Sero aut sabbatorum, luscete, in vna

1. Reg. 19

Prouer. 14

4. Reg. 11

Isa.

Daniel. 11

Philip. 2

Matth. 10

Genes. 11

in vnam sabbatorum, quibus verbis Matthaeus explicauit & diem & horam resurrectionis, nam horam definiuit dicens, luce- scente in diem, ergo erat diluculum, scilicet cum luceceret, diem etiam explicauit dicens. Sero sabbatorum, id est, in fine sabbatorum vnius hebdomadae, incipiente luce secundae hebdomadae, die, scilicet, quem nos Domini cum dicimus. Maxime quia sabbata simpliciter & semper pro die septima Hebraeis accipiebatur, ergo sero diei septimae luce- scentiam postero die resurrectio fuit. [venit Maria.] Venerunt illae duae quae cap. preceden- te dictae sunt stetit contra sepulchrum. [se- dens super lap.] Quem ipse reuoluerat, & no- terramotus. [alba sicut nix.] Venit corpora li Angelus specie, testatus Christum vere in corpore surrexisse. [nolite timere vos.] Id di- xit ad differentiam custodu. Mulieres enim ignare quod adessent custodes venerat. [sur- rexit.] Ergo primum testimonium voluit Christus resurrectioni suae Angelos praebe- re, vt qui essent certissimi eius rei testes. [vi- dete locum.] Quod erat euidens argumentu Christum ibi non esse, & cum custodes ad- essent argumentum erat maximum, quod resurrexisset. [positus erat Dominus.] Non di- xit Dominus meus, aut vester, sed simplici- ter dominus vnde patet, quod cadaueri erat iuncta Diuinitas, & ideo dictus est, Domi- nus, alioqui non Dominus, sed corpus Dni dictum fuisset ibi esse positi. [in Galileam.] Ibi enim promissio apparitionis facta erat a Christo, videlicet, quia ibi ab omnib. simul erat videndus, licet alibi, ab alijs visus fuerit. His visis Angelus disparuit, & mulieres in- gressae sunt in monumentu. Vnde cito egre- dientes, regressae sunt ad discipulos. [cum ti- more & gaudio.] Vt gaudium timentes sub- leuaret: timor gaudium temperaret, durabat timor Angeli viui: & gaudium resurrectiois, nondum creditae. [currentes.] Id est, prope- re ambulantes, nam graues foeminae non curre- rent. [et ecce.] Multa praeterit Matthaeus. Nam posteaquam mulieres iuerunt ad disci- pulos, venerunt Petrus & Ioannes ad monu- men. & apparuit Iesus Magdalene, vt hor- tularius, tunc Magdalena rediit, nuntiatura discipulis verba Domini, vt Ioan. & Lucas testantur. [haec.] Quae erat consueta Chri- sto salutatio, ideo sine dubio crediderunt, & adorauerunt osculatae circatrice vulnerum nunc Magdalena admittitur osculatura pe- des, prius vero repulsa est, quia ruebat ain- plexura Christum, non ergo tanta reueren-

tia, vt dignum erat adorabat. [nolite timere.] Timebant enim Christum, vt qui mortuus fuerat, & tunc apparebat. [fratribus meis.] O confusionem humanam superbiae, rex glo- ria, piscatores quos prius vocat amicos, nunc fratres vocat: nos vero facti superio- res, nec nostros fratres agnosceamus, vere etiam vnitatem naturae demonstrat. [quidam dubi- tauerunt.] Dubij, non erant ex vndecim, hi enim Hierosolymis erat facti certi, & appa- ret hanc apparitionem fuisse maximam illa de qua Paulus, quod visus est, plusquam 500. fratribus, ideo ab Angelo, a Christo, a Ma- thaeo, a Paulo commemorata. [omnis potes- tas.] Prius enim assumpti statum, quo sub- ditus eram calori frigori, sputis, cruci, nunc statum habeo, quo caelo praesum & terrae. Et tunc regnum habebam, ex dono pa- tris: nunc vero ex merito passionis. [bapti- zantes eos.] Praecipitur baptismus, & expri- mitur, quod in aqua, nam baptismus aqua fit, & colligitur quod nemo se baptizare potest, nam dicit baptizantes eos, & in- bentur omnes baptizari, vt meritum & ef- ficacia passionis Christi, per baptismum om- nibus communicetur, nam si communica- ta fuerit anima non ponenti obicem, mun- dissima ab omni culpa, manebit, & p[er]petua, ita vt statim si corpus moreretur, volaret in caelum. Iam sicut verus est baptismus, licet baptizatus non doceatur de praecipis post baptismum: ita & verus est, licet in- fans non doceatur ante baptismum, trade- bat enim Dominus modum baptizandi iam adultos, baptismum recipere volentes. [va- bis cum.] Id est, cum tota Ecclesia. [sum.] Vt Deus, non enim dicit ero: sed sum, quia sem- per est, non vero fuit, solum aut erit.

Glossa interlinearis. [custodes nuntiaue- runt.] Indocta simplicitas fatur veritatem. Sed astuta Pharisaeorum duplicitas, modum querit quomodo adstruat falsitatem. [po- cundam.] De templo acceptam, sicut, 30. ar- genteos de templo acceperunt. [baptizan- tes.] Nisi enim quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto non pot. v. r. d. [seruare.] Ioannis. 3. Quia fides sine operibus mortua est. [que mandauit.] Quae non sunt pauca, aut leuia.

Glossa ordin. [vespere sabba.] Hoc modo loquitur, quia ab hoc vespere sabbati lice- bat Iudaeis operari, & quidem hoc vespere coeperunt aromata preparare, vt Marcus ait, & sub finem eius noctis ad monumen- tum venerunt, scilicet, diluculo, Maria duae eiusdem nominis mulieres, duas significant Pri. Tho. Gg 4 plebes,

1. Cori. 15.

1. Tim. 2.

Ioannis. 3.

plebes, pari deuotione Christum requirentes. [terremotus.] Etia in passione terra mouetur, quia corda per passionem & resurrectionem erant mouenda. [scito euntes.] Non conceditur nobis hoc gaudium occultum tenere, sed similiter amantibus pandere. [ecce occurrit.] Sic omnibus iter virtutis inchoantibus Christus occurrit. [præcedet in galilea.] Galilea dicitur reuolutio, & significat gloriam æternam, in quam præcedit nos Dominus, non in forma serui, sed in patris æqualitate. [in montem.] Quia corpus de terra susceptum, iam super omnia terrena erat eleuatum. [potestas data.] Quia eius humanitas, erat gloria & honore coronata. [vobiscum sum.] Et hoc erat satis dignum pie conuersationis stipendium, quod simul sit ille nobiscum.

Lyra. Ad descensum Angeli terremotus fit, corporalia enim obediunt Angelis ad votum: quantum ad motum localem. [in galileam.] Non videbitis solum in coelo, sed etia in loco proximo. [exierunt cum gaudio.] Quo modo dicit Marcus fugisse de monumento? Respond. id non debere referri ad foeminas, sed ad custodes, qui iacebant velut emortui. [fratres mei.] Consolatur eos, ne propter fugam in passione desperarent. [in galileam.] Scilicet, in montem Tabor, ubi ab omnibus discipulis visus est, & creditur hæc apparitio illa fuisse de qua Paulus inquit, q̄ apparuit plusquam. 500. fratribus. [omnis potestas.] Executur, ut nulli rei esset subiectus. [vobiscum sum.] Assistendo cum illis ad miraculorum operationem, quibus confirmatur doctrina, & etiam est nobiscum in Eucharistia & per occultos instinctus.

Simon de Cassia. lib. 14. c. 2. [custodes facti sunt vt mortui.] Impij in quibus charitas, extincta est, sunt velut mortui, nondum enim plenè mortui sunt, donec abeant in infernum. [Angelus reuoluit.] Angelus venit ad resurrectionem, sicut venerat ad incarnationem. [velut fulgur.] Etia animalia illa Ezechielis velut fulgur coruscans incedunt, quia videlicet, & Angeli & homines per illa animalia significati, in vnus resurrectionis Christi prædicationem & attestationem conueniunt. Reuoluit porro lapidem, vt fidem faciat custodibus corpus Christi iam resurrectionis, sedet vero in dextera, significans quod membra cum capite, iam patris æterni dextera amplexetur. [Capitulum 3.] Lucas & Ioannes fatentur duos Angelos fuisse visos vt in ore duorum stet omne verum. Porro Sacra

Virgo fortè ad sepulchrum non venit, quia meruit prior illa Christum à mortuis regressum videre, quæ nascentem, & in mundum ingredientem prior adorauerat. Ita enim diuina prouidentia omnia ordinatè disponit, vt in nouitate celestis misterij virgo mater prior honoretur. [Capitulum 4.] Veniunt mulieres dum tenebræ sunt, perueniunt verò orto iam sole, quia incipere non omnes animi tenebras dispellit, profecisse spectat ad lucem, quærunt verò, quis voluet lapidem, & ecce vident reuolutum, quia ubi humana virtus diffidit, superna pericit, præstatque Deus auxilium, ijs qui de humanis rebus diffidunt. Exeuntes de monumentis nihil alijs (præter Christi discipulos) dixerunt, res em tantæ non nisi discipulis erant pandendæ, noua enim rudibus non sunt reuelanda mysteria. Annuntiant verò discipulis, quibus prædicatione videtur deliramentum, his enim qui non sunt alta fide prouecti, ita cõtingit putare esse deliria, quæ sunt sacra mysteria. [Capitulum 5.] Verba quibus nuntiant Apostolis mulieres fuerunt breuia & raptim dicta. [Tulerunt Dominum.] Tunc currunt Petrus & Ioannes, Ioannes vt iunior plus currit. Sed Petrus intrat, quia licet nouitia virtus cum veteri contendat, & videatur esse seruicior: sed veterana per experiẽtiam solet esse perfectior, feruet multum, sed nescitur, quale vinum fiet, multum ardent palææ, & auster: sed non apparet quæ materia foueat ignem, ardet nouus miles ad bellum, sed cum splendere arma, concerpere equos videt, non ita, vt veteranus pugnat. Porro magnæ & perfectæ virtutis indicium est, monumentum ingredi, id est, dedecus, humilitatem, & mortem ipsam pro Christo subire. Hæc virtus animare solet ad pugnam infirmos: sicut Petrus monumentum intrans Ioannem ad intradum animauit. Intrantes inuenerunt ligamina seorsum significantia, liberum iam Christum à morte inuenerunt etiam sudarium inuolutum, significans ineffabile esse resurrectionis sacramentum. [Capitulum 6.] Mulieres venerant cum Apostolis, & cum eis regrediebatur, Magdalena excepta quæ in monumento foras manebat, foras, scilicet, quia à fide resurrectionis exclusa. Sed certabant in pectore, amor & fides hæc infirma, ille certus, plorans plorabat non in nocte tribulationis, sed in festiuitate resurrectionis, & profecit maior dolor est in die festo non suscepisse lætitiã, quàm in tribulatione sensisse iacturam, lachrymas non cõsolabatur Angeli neq; Apostoli, quia amor non

non nisi ab amato patitur consolationem. Inclinauit, ergo se Magdalena, vt iterum videret sepulchrum: more illius, quæ quam perdidit drachmam, inquirebat. Vider igitur Angelos duos in solatium: sed magis ad testimonium. Quærunt illi, quid ploras, at illa, tulerunt Dominum meum, & relinquens Angelos, retrorsum vultum vertit, at o Maria quid poteras dulcius & maius velle videre, quam Angelos? an non, horum iucundior quàm cadaueris aspectus? Sed amor non alia, quàm quod amat, quærunt. Et significatum est, quod se Deus ostendat, ijs qui nihil aliud quam ipsum quærunt. Ergo ostendit se Magdalenæ Christus, quæruntque cur ploras? quasi verò non ipse eam sibi amoris intimo glutine copulasset, & ploratus causa fuisset. Sed quærunt, vt pijs lachrymis finem imponat, & fidem restauret deperditam, Maria existimat quod hortulanus sit, fortè quia in ea specie apparebat, & merito, quia veniebat extirpare in illa vitia, & plantare virtutes, vitium enim erat Angelis testantibus, si dem non adhibuisse. Igitur quærunt, Domine si tu sustulisti eum tabiectionis functionis hortulanum dominum vocat, amor enim dei iocere, solet, & humiliare, solet enim velut insanire, quorsum enim hortulanus corpus, sustulisset? & quomodo si ille tulisset Maria debilis eum ferre potuisset? Sed amor impossibilia, vt possibilia aggreditur. Tunc Dominus, Maria vox illa fuit validior virtute, quàm sono, agnouit illa solita verba, & quia ad monumentum oculos verterat, cõuertit se ad vocem, professa se discipulam eius, quem vocabat magistrum, dixit enim Rabboni, volens verò in Christi solitis tactibus lætari, Dominus inquit, ne gaudia, quæ quærebas, nunc quæras, gaudia tua & fidelium, in gloria vobis referuo ne igitur nunc me tangas, donec ascendas in cœlum, ubi erunt gaudia plena, nunc non pro beatitudine reputes, si me tetigeris, in terra non sunt danda beatitudines: sed donanda virtutes. Igitur Ecclesia instruitur, in terra non gloriam, sed crucem esse quærendam. Addit dominus, vade ad fratres meos, diceis, vado ad patrem meum & p. ve. vt sicut me à morte in gloriam æternam reuocauit, ita vobis etiã faciat: est enim pater vester, & meus. En pec

catrix Magdalena prima resurrectionis Euangelista instituitur, vt pro peccatoribus & mors & resurrectio celebrata credatur, vtq; sciamus, nec peccatoribus aut infidelibus cõuersis, negatam esse gratiam verbi. [Capitulum 7.] Disparuit his dictis Christus, properat Magdalena inuenit in via alias Marias, quæ eam forsan expectabant. Apparet illis Christus. Cui est sua de fidelibus cura: ne desperatione frangantur, tangitur ab illis nouit enim Diuina prouidentia, quando & quomodo prius negata, postea concedantur, prospicit enim nostris vtilitatibus Deus nam negat aliquando quod quærimus, quia est defectus in quæsto indignitas in quærente, importunitas in modo, indecentia in re, &c. Dicit ergo Dominus. [nolite timere.] Nul lus enim nocentior, quàm in fide timor. Cui enim fides radix sit, virtutes sint eius rami, minus noxium est ramos, quàm radicem concuti. Addit Dominus, nuntiate fratribus meis mirabilem & insuperabilem charitatẽ ostendens, quod relictus à discipulis, eos fratres vocet. [Capitulum 8.] Interim custodes efficiuntur testes resurrectionis. Quis verò dicat, quanto dolore Phariseorum animus concussus est, cum Christum resurrectionis tam certò audierunt? Sed prohi dolor eorum pecunia tam impudentem falsitatem seminavit inter ludæos, vt crederent corpus Christi furto sublatum. [Capitulum 9.] Veniunt discipuli plusquam. 500. ad montem Tabor, vt ibi apparitio resurrectionis fiat ubi monstrata est gloria transfigurationis, hic igitur Christum laetitia multi adorantes, quidam tamen dubitant in signum, quod in Ecclesia licet ea sit omnibus vna, non tamẽ in ea est omnibus vna de Christo sententia. Tunc Dominus. [data est mihi omnis potestas.] Qua non solum potui ab inferis resurgere: sed sum constitutus omnium Dominus, animarum, scilicet, corporum: Angelorum, & hominum, &c. [Capitulum 26.] Dominus mandat discipulis, vt eant ad omnes gentes, vt non sit locus vel terra, quæ Christi fidem nõ audiat, vt notum sit Euangelium omnibus, & ex omnibus locis electi gratiam percipiant. Iubet verò seruare omnia quæ ille præcepit, quisq; in gradu suo, sua præcepta custodiat, Rex sua, cælebs sua, coniugatus item sua.

FINIS.

INDEX OMNIUM RE RUM, VERBORUM ET SEN- tentiarum insigniorum, quæ in hoc opere continentur ordine distributus.

A

BEL cur Deo gra-
tus fuit. fol. 70. co. 2.
Abel iustorum primas.
Folio. 184. columna. 1.
Abel primus sine cul-
pa occisus. fol. 185. c. 4.
Abnegare se quid. fol.

143. columna. 3. & 4.
Abominatio quid. fol. 185. col. 2.
Accidētia quomodo sine subiecto. fol. 211. co. 4.
Aceldema, id est, ager sanguinis. fol. 223. col. 2.
Acetum morienti mortem accelerat. fol. 230.
columna. 2.
Acindinus vxorē moechari permisit. fol. 56.
columna. 4.
Adam Christi figura. fol. 28. col. 2.
Adam homines culpam in alios trāferre do-
cuit. fol. 202. col. 3.
Adam quibus in locis sepultus esse dicatur.
fol. 227. col. 2.
Adulter vxorem adulteram non expellat.
fol. 80. col. 3.
Ægyptus Iudæis familiaris verique Dei
non ignara. fol. 14. col. 4.
Ægyptus Christi hospitio sanctificata. fol.
12. columna. 2.
Ægyptus gentilitatis figura. fol. 15. col. 2.
Ægyptiorum & Israelitarum diuersa con-
ditio. fol. 100. col. 1.
Affectus & intellectus Dei hospitia. fol. 212. c. 3.
Agnum paschalem nisi calceari comedebāt
Iudæi. fol. 104. co. 1.
Alabastrum quid. fol. 206. col. 4.
Alexander & Rufus Apostolorum discipu-
li. fol. 228. col. 3.
Aliena rapere belluinum est. fol. 75. col. 4.
Amare suum simile omnibus creaturis est in-
situm. fol. 43. col. 3.

Amare tria bene, vel male possumus. fol. 177.
columna. 1.
Amandus quo pacto Deus, proximus, mun-
dus. fol. 177. col. 1.
Amans vitia seipsum odit. fol. 177. col. 3.
Amor omnia contemnit. fol. 217. col. 2.
Amorum genera & gradus. fol. 177. col. 3.
Ambitio honoris fugienda. fol. 28. col. 4.
Ambulare in lumine vultus sui, Dei vel alic-
ni, quid. fol. 117. col. 2.
Amicitia diuino amore non ligata mendax
est. fol. 107. col. 2.
Amicitia qualis esse debeat. fol. 177. col. 1.
Aminadab rubrum mare primus omnium
ingressus tribum Iuda regia dignitate de-
corauit. fol. 5. col. 4.
Amon cur punitus. fol. 4. col. 1.
Andreas quid. fol. 15. col. 4.
Angelus tribus de causis Iosepho apparuit.
fol. 7. col. 4.
Angeli hominū custodes, & testes. fol. 203.
columna. 4.
Angeli an statim nascentibus hominibus in-
custodiam dentur. fol. 148. col. 4.
Angelus custodiri summa res est. fol. 49. co. 3.
Angeli quomodo sint in loco. fol. 234. col. 4.
Angeli cogitationes hominum non perci-
piunt. fol. 234. col. 4.
Angeli sub quauis figura apparere possunt.
fol. 10. col. 4.
Angelorum erga laborantes auxiliū. fol. 217.
columna. 1.
Angelorum visio initio terret, postea conso-
latur. fol. 234. col. 4.
Angelum esse gratia maius est, quam natura
fol. 119. col. 2.
Anima tota in qualibet est parte. fol. 211. col. 4.
Anima sedes principalis secundū Christū
& Platonem. fol. 117. col. 2.
Anima inmundā facilius decipitur. fol. 65. c. 4.
Ani-

INDEX.

Anima ut principium naturale bene operatur ut morale non semper. fol. 85. col. 4.
Anima demonum non sunt. fol. 95. col. 1.
Anima quomodo baptismo & igne inferni tangatur. fol. 137. col. 3.
Anima purgatorij extra forum Petri sunt. fol. 141. col. 4.
Anima negotiatio omni alia præstatio. fol. 152. col. 4.
Anima qualitatem corporis habitudo consequitur. fol. 174. col. 4.
Anima & corporis ratio simul habenda est. fol. 174. col. 4.
Anima per synecdochen pro toto homine sumitur. fol. 176. col. 3.
Animus prava voluntate vitiatus comprimi vix potest. fol. 15. col. 4.
Animus magnus ut ad malum ita ad bonum efficacior. fol. 214. col. 1.
Antichristus diabolus vel hæreticus. folio. 186. colum. 4.
Antichristus mirabilia faciet. fol. 187. col. 2.
Antichristus a Iudeis adorabitur. fol. 189. col. 3.
Apex quid. fol. 50. col. 2.
Apollinaris error. fol. 1. col. 4.
Apostoli lux mundi. fol. 47. col. 3.
Apostolorum conditiones, & appellationes variae. fol. 102. col. 4.
Apostolice a Christo vocati. fol. 25. col. 1.
Apostolorum in persecutionibus alacritas. fol. 41. col. 2.
Apostoli commendantur Petrus fide, Iacobus agone, Ioannes gratia. fol. 101. col. 1.
Apostoli duodenario numero in multis præfigurati. fol. 103. col. 3.
Apostoli cur ad docendum bini mittantur. fol. 133. col. 3.
Apostoli qui a Domino electi. fol. 103. col. 3.
Apostoli Christo instruuntur. fol. 104. col. 4.
Apostoli quando ad gentes ire sunt prohibiti. fol. 105. col. 1.
Apostoli cur puluerem excutere iubeantur. fol. 106. col. 1.
Apostoli demones ligantur. fol. 123. col. 1.
Apostoli cur suffocati prohibuerunt & sanguinem. fol. 137. col. 2.
Apostolos qui imitatur eos intercessores habet. fol. 138. col. 4.
Apostoli semper primi. fol. 155. col. 4.
Apostoli gentes iudicabunt. fol. 157. col. 4.
Apostoli multa fecerunt que scripta non sunt. fol. 165. col. 3.
Apostoli septuaginta annis Euangelium confirmarunt. fol. 188. col. 1.
Apostoli ex quo intelligitur data non esse. fol. 202. col. 3.

Apostoli animo sublimes. fol. 205. col. 4.
Apparitio omnis terret. fol. 8. col. 3.
Aqua ex baptismo Christi ius ad hoc sacramentum accepit. fol. 26. col. 1.
Aque prerogative. fol. 208. col. 4.
Arboris bonæ fructus mystice duodecim sunt. fol. 86. col. 2.
Archelaus quis. fol. 3. col. 3.
Arma Christianis licita sunt. fol. 91. col. 1.
Arrius Christi diuinitatem negabat. fol. 113. col. 1.
Arriani regnum patris a filio diuidunt. folio. 122. colum. 1.
Arrius & Eunomius confutantur. fol. 191. col. 2.
Ars naturam imitatur non tamen assequitur. fol. 77. col. 1.
Artificia patres antiqui exercuerunt. folio. 164. col. 4.
Arundo homines representat. fol. 112. col. 4.
Ascensionem Christi sex fuisse dicuntur. fol. 134. col. 3.
Asmodæus demon libidinis patronus. folio. 138. col. 4.
Astronomi ex Magorum stella artem suam firmantes confutantur. fol. 11. col. 2.
Avarus inops animi. fol. 68. col. 4.
Avarus in Iuda documentum. fol. 223. col. 4.
Avaritia idolotria. fol. 36. col. 1.
Avaritia incommoda. fol. 72. col. 4.
Avaris doctrina. fol. 73. col. 2.
Avaritia nocumenta. fol. 75. col. 2.
Audienti & non facies plus punitur. fol. 39. col. 4.
Aurum mystice quid. fol. 15. col. 1.
Azyma. fol. 208. col. 1.
Azyma & pascha. fol. 210. col. 2.

Balam Christi aduentum prænuntiavit. fol. 10. col. 2.
Balam prophetia exponitur. folio. 12. col. 4.
Barulus aquæ discipulorum dux multa figuravit. fol. 212. col. 1.
Baptismus Ioannis catechismi loco. folio. 21. col. 1.
Baptismus Ioannis quid conduxit. folio. 19. col. 1.
Baptismus Ioannis cur dicitur. fol. 167. col. 3.
Baptizare in spiritu omne bonum importat. fol. 19. col. 4.
Baptismus & poenitentia omnino necessaria sunt. fol. 22. col. 1.
Baptismus sunt genera. fol. 29. col. 3.
Baptismus in aqua fieri debet contra hæreticos. fol. 26. col. 4.

Baptif

INDEX

Baptismus non baptizantis sed Christi fructus est contra Petilianum. fol. 83. col. 4. & 92. col. 2.
Baptismus Christi Ioannis baptismum comprehendit. fol. 20. col. 4.
Baptismus ignis quid. fol. 20. col. 4.
Baptismus quid præstet. fol. 24. col. 3.
Baptismus explicite Trinitatis inuocatione dandus est. fol. 26. col. 3.
Baptismus nube, mari, petra figuratus. folio. 111. col. 3.
Baptismo anima, corpus iudicio regenerabitur. fol. 177. col. 4.
Baptismus Dominus Apostolis præcepit. fol. 236. col. 2.
Baptizare se nemo potest. fol. 237. col. 2.
Baptismus cur non in nominibus, sed in nomine patris & filij, &c. confertur. fol. 235. col. 2.
Baptizatus ab hæretico non rebaptizetur. fol. 22. col. 2.
Barabbas. fol. 222. col. 2.
Bariona quid. fol. 141. col. 2.
Beatitudinem sibi quisque suam pro libidine statuit. fol. 41. col. 1.
Beatitudo hominum finis. fol. 44. col. 2.
Beati viuentes in quo sensu dicantur. folio. 45. colum. 3.
Beatitudines semina præceptorum legis. fol. 49. col. 2.
Beatitudinum continuatio & series. folio. 38. colum. 4.
Beatitudinum gradus. fol. 43. col. 2.
Beatitudo æterna in visione est. folio. 126. colum. 4.
Beelzebub. fol. 108. col. 1. & 122. col. 1.
Bella licita sunt contra Manichæos. folio. 174. col. 2.
Beneficia amorem nutriunt odia compescunt. fol. 63. col. 3.
Benefacere etiam malefactoribus debemus. fol. 102. col. 1.
Beneficus vter dicatur ex duobus inuicem beneficientibus. fol. 63. col. 1.
Bernardus lapidem oratione transtulit. fol. 147. col. 3.
Berisabe. fol. 2. col. 4. & 3. col. 4.
Bethlehem quid. fol. 15. col. 2.
Bethlehem duplex. fol. 14. col. 3.
Bethlehem cur Rachel dicatur. fol. 15. col. 3.
Bethania quid. fol. 162. col. 1.
Bethphage quid. fol. 162. col. 1.
Bethsaida quid. fol. 115. col. 2.
Bimatus occidendis innocentibus cur ab Herode præstitutus. fol. 16. col. 3.
Binarij mysterium. fol. 177. col. 1.
Blasphemia in spiritum sanctum quæ. fol.

123. colum. 2.
Blasphemia in spiritum sanctum cur irremissibilis. fol. 121. col. 1.
Blasphemia & spiritus blasphemie quid. fol. 123. col. 1.
Bonitas Deo proprie creaturis abusive conuenit. fol. 155. col. 3.
Boni aliquando malum, mali aliquando bonum. fol. 83. col. 3.
Boni etiam in hac vita cælo fruuntur. folio. 158. col. 1.
Boni in cælo & in terra, mali in terra & inferno. fol. 173. col. 4.
Bonus præsumitur nondum probatus malus. fol. 80. col. 2.
Bonum naturaliter prius malo. fol. 129. col. 3.
Bonum simulatum virtuti maxime noxium. fol. 84. col. 3.
Bonum ex integra causa malum ex quolibet defectu. fol. 83. col. 2.
Bruta tum maxime viuunt cum viuunt homines cum vita functus est. fol. 76. col. 1.

C

Cæsares Romanorum reges. folio. 2. colum. 2.
Cæsar ubique terrarum præsidia collocauit. fol. 141. col. 1.
Cæsarea duplex. fol. 141. col. 1.
Cæsarea Philippi varie fuit nuncupata. fol. 142. col. 4.
Caini munera cur non placuerint deo. fol. 53. col. 4.
Caiphas pontificatus dignitatem emit. fol. 219. col. 1. & 220. col. 4.
Caiphas cur Christum adiuuauerit. fol. 221. colum. 2.
Calamus quid. fol. 13. col. 1.
Calceamentum deponere. fol. 18. col. 3.
Caluarie locus vnde dictus. fol. 215. col. 2.
Cameli, diæta vna tres equi continet. folio. 14. col. 3.
Camelus animal partim mundum, partim immundum. fol. 22. col. 1.
Canis triplex. fol. 11. col. 2.
Canes quid. fol. 78. col. 2.
Canes ob Ecclesie pacem tolerandi sunt. fol. 80. colum. 4.
Capharnaum. fol. 34. col. 3.
Capharnaum quid. fol. 15. col. 2.
Carnis ad malum, quam ad bonum natura procliuor. fol. 65. col. 3.
Carnis fructus. fol. 83. col. 2.
Catechizandum quomodo. fol. 141. col. 3.
Cathedra quid significet. fol. 179. col. 4.

* 2 Censur

INDEX.

Census nec in caput nec in tenuē fortunā cō-
putabatur. fol. 8. col. 2.
Censum quibus de causis Caesar exegit. fol.
175. col. 2.
Centurio quo pacto fide Israele maior. foli.
89. col. 3. & 4.
Centurionis famuli aegrotantis mystica ex-
plicatio. fol. 90. col. 2.
Centurionis fides, humilitas, prudentia. fol.
89. col. 1.
Centurio gentium conuertendarum primi-
tiæ. fol. 90. col. 1.
Centurio Christo patiente conuersus, po-
stea martyrio coronatus. fol. 231. col. 1.
Centum numerus perfectionis. fol. 90. col. 2.
Charitas Ecclesiæ fundamentum. folio. 34.
columna. 1.
Charitas virtutum maxima. fol. 51. col. 2.
Charitas ambitiosa errorum nostrorum pa-
trona. fol. 93. col. 2.
Charitatis effectus. fol. 60. col. 2.
Charitas etiam ad inimicos se extendit. fol.
62. col. 3. & 4.
Charitatis in sacra scriptura laudes. folio. 62.
columna. 4.
Charitas labenti mundo refrigescet. folio.
135. col. 2.
Charitas humilitatis comes. fol. 150. col. 1.
Charitas perfectionis vinculum. fol. 157. col. 3.
Charitas Christiani summa. fol. 203. col. 2.
Charitas duobus præceptis comprehenditur.
fol. 174. col. 1.
Charitatem omnia bona concomitantur.
fol. 201. col. 2.
Christus humilitatem parentum suorum ama-
uit. fol. 1. col. 2. & fol. 1. col. 1. & 2.
Christus Davidis filius. fol. 1. col. 3.
Christus in generatione sua cur filius Dei nō
dicitur. fol. 1. col. 3.
Christus rex, propheta, sacerdos. fol. 1. col. 3.
Christi Iudæorum reges. fol. 2. col. 2.
Christi generatio per quaterdenariū nume-
rum computata. fol. 1. col. 2.
Christi generatio triplex. fol. 5. col. 1.
Christus homo pulchre comparatur. folio.
5. columna. 3.
Christus eut de virgine & virgine desponsa-
ta. fol. 6. col. 1. & fol. 7. col. 3.
Christus natus de Spiritu sancto, nō filius Spi-
ritus sancti. fol. 6. col. 3.
Christus quantum ad formationem repente
non paulatim natus. fol. 7. col. 4.
Christi conceptio Spiritui sancto. de cau-
sis tribuitur. fol. 8. col. 2.
Christus de virgine quatuor de causis nasci-
tur. fol. 8. col. 2.
Christus ex Maria opere naturali, ex Spiritu
sancto miraculoso. fol. 9. col. 1.
Christi sanguis quos saluos faciat. fol. 9. col. 4.
Christi natiuitas variè nuntiata. fol. 11. col. 1.
Christus quibus testimonijs nuntiatus sit.
folio. 11. col. 3.
Christus cur fugere quā se ab Herode tuo
rit maluit. fol. 12. col. 1.
Christus in fuga hominem, in stella Deum
se ostendit. fol. 13. col. 3.
Christus a quib⁹ nascē adoratus sit. fol. 14. col. 1.
Christus nihil sine diuina autoritate opera-
tus est. fol. 14. col. 1.
Christo Agyptū ingrediente idola omnia
curruerunt. fol. 14. col. 3.
Christus cur legem veterem ad trigessimū
vsque annum seruauit. fol. 19. col. 1.
Christi proprium est credentes saluos facere
fol. 21. col. 2.
Christum pati an fuerit necessariū. fol. 22. col. 2.
Christi ad annum trigessimū conuersatio.
fol. 22. col. 4.
Christus morte sua cœlum aperuit. fol. 22. col. 4.
Christus duplex habet officium. fol. 23. col. 2.
Christus quēuis mortalem in infinitum ex-
cedit. fol. 24. col. 1.
Christi baptismus mysterium trinitatis de-
notat. fol. 24. col. 2.
Christus quibus de causis baptizari voluit.
fol. 24. col. 2. & fol. 25. col. 2.
Christus vt homo omnem iusticiam imple-
uit. fol. 25. col. 3.
Christi baptismo cœli aperti fuisse cur dica-
tur. fol. 25. col. 3. & 4.
Christus qua ætate baptizatus & passus sit.
fol. 26. col. 4.
Christus columba cōparatur. fol. 27. col. 2.
Christus cur se tentari permiserit. fol. 27. col. 4.
Christus abstinentiæ exemplum mirabile.
fol. 28. col. 2.
Christus quomodo a dæmone assumptus.
fol. 28. col. 2.
Christus dæmonem tribus verbis Dauidis
exemplo superauit. fol. 32. col. 4.
Christus quādiu prædicauerit. fol. 34. col. 3.
Christi diuinitatis ter splenduit. fol. 36. col. 4.
Christus potissimam gessit animarum curā
fol. 36. col. 4.
Christus an mendicauerit. fol. 44. col. 3.
Christus legem quibus modis impleuerit.
fol. 49. col. 2. & fol. 50. col. 1.
Christus sabbatū an violauit. fol. 50. col. 3. & 4.
Christi charitas mirabilis. fol. 60. col. 1.
Christus duobus præcipue in iudicijs. fol. 61. col. 3.
Chri

INDEX

Christus copiosius de premijs, quā de poe-
nis agit. fol. 93. col. 2.
Christus amore, dæmon odio, cœlum polici-
ti sunt. fol. 62. col. 4.
Christus omnium nostrum patronus. fol. 67. col. 1.
Christus æternus panis. fol. 69. col. 2.
Christus tria docuit breuissime. fol. 70. col. 2.
Christi voluntatem faciens ad omnia muni-
tus est. fol. 84. col. 3.
Christi in docendo autoritas. fol. 87. col. 1.
Christi doctrina mirabilis. fol. 87. col. 2.
Christus quatenus legis approbauit sacrifi-
cia. fol. 87. col. 4.
Christus curatione corporali triplici spiri-
tualem triplicem sanationem intendit.
fol. 88. col. 2.
Christus aspectu pulcherrimus. fol. 92. col. 3.
Christus filium hominis se humilitate voca-
bat. fol. 93. col. 2.
Christus iussu, sancti precibus miracula fa-
ciunt. fol. 93. col. 4.
Christi substantia & qualitas. fol. 94. col. 2.
Christus etiā Iudæorum confessione deus.
fol. 96. col. 2.
Christus Bethlehem natus, Nazareth nutri-
tus, Caphtanum moratus. fol. 96. col. 2.
Christus peccatorum specialem curam ges-
sit. fol. 97. col. 2.
Christus cur hæmorrhoidissam non permisit
latere. fol. 100. col. 2.
Christi virtus eius corpore non clauditur.
fol. 100. col. 3.
Christus hominum miseretur. fol. 102. col. 2.
Christus omnem virtutis suæ potestatem in
Apostolos transtulit. fol. 104. col. 3.
Christus gentes non est asperatus. fol. 105. col. 1.
Christus Apostolis futura prædixit. fol. 106. col. 4.
Christus noluit Messias declarari. fol. 108. col. 4.
Christi duæ sunt naturæ fidelibus adorandæ
fol. 110. col. 1.
Christus agno figuratus. fol. 111. col. 3.
Christus crucifixus electis scandalum. folio
111. col. 4.
Christus operibus nō verbis se Messiam de-
clarat. fol. 112. col. 2.
Christus tribus rationibus Ioanne maior. fol.
113. col. 2.
Christus non mulieris sed de muliere natus.
fol. 113. col. 3.
Christi iugum suauē. fol. 115. col. 4.
Christi iugum quid sit. fol. 117. col. 1.
Christi omnis quib⁹ modis leue sit. fol. 117. col. 4.
Christus legem non vt legi subiectus serua-
uit. fol. 119. col. 1.
Christus se Deum ostendit. fol. 121. col. 2.
Christus granum frumenti, sinapis, fermentum
& semen minimum. fol. 128. col. 2.
Christus Dei sapientia. fol. 131. col. 2.
Christus pectore Ioanne secessit. fol. 131. col. 4.
Christus cur dictus propheta. fol. 131. col. 1.
Christus rex & sacerdos. fol. 133. col. 1.
Christi generatio diuersimode a Matthæo,
& Luca explicatur. fol. 133. col. 2.
Christi aduentus duplex. fol. 140. col. 2.
Christus Apostolos resurrectionis testes ha-
bet. fol. 142. col. 1.
Christus humilitatis amator. fol. 143. col. 2.
Christus euryloiam & mortem ostendit di-
scipulis. fol. 144. col. 4.
Christum aut Deum aut hominem negare
æqualis est periculi. fol. 144. col. 4.
Christus eisdem cum patre potestatis, &c.
fol. 145. col. 1.
Christus omnia amara red licet dulcia. folio.
145. col. 2.
Christus regis filius secundum carnem & se-
cundum spiritum. fol. 147. col. 4.
Christum ne ferre tolerabilius est, quā non re-
cipere. fol. 149. col. 4.
Christus mediator medium amat. folio. 153.
columna. 2.
Christus tēporaliter regnaturus putabatur.
fol. 160. col. 1.
Christus nō ministrari, sed ministrare venit.
fol. 160. col. 3.
Christus corporis & animi medicus. fol. 161.
columna. 1.
Christum quis sequatur. fol. 161. col. 2.
Christus cecitatem summo affectu curabat.
fol. 161. col. 3.
Christus a sinā insidens quid significarit. fol.
162. col. 3.
Christus super omnem naturam est. fol. 165. col. 1.
Christus salutem & damnationem duobus
signis figurauit. fol. 166. col. 1.
Christus cur se aperte non manifestauit. fol.
168. col. 1.
Christus an cognitus a Iudæis. fol. 170. col. 3.
Christus Dauidis dñs & filius. fol. 177. col. 4.
Christus cur vocatur dilectus. fol. 177. col. 2.
Christi fama vibio; peruasit. fol. 178. col. 4.
Christi res esse voluerant tempore obfidio-
nis Hierosolymitanæ. fol. 186. col. 1.
Christus ubi passus est gloriosus apparebit.
fol. 189. col. 3.
Christum in fine seculi omnis lingua confite-
bitur. fol. 191. col. 4.
Christi diem iudicii non nosse quomodo
intelligendum. fol. 193. col. 1.
Christi merita omnibus sufficiunt. fol. 198. col. 3.
* 3 Christus

INDEX.

Christus quomodo peregrinari dicatur. fol. 200. colum. 3.
Christi patrimonium. fol. 200. col. 4.
Christus cur potius filius hominis, quam filium Dei se dicit. fol. 203. col. 4.
Christus quibus de causis in mundum venit. fol. 204. col. 3.
Christus an mortem humanitus timuerit. fol. 205. col. 1.
Christi proditores. fol. 206. col. 1. & 4.
Christus a tribus mulieribus unctus. fol. 206. c. 1.
Christus in montibus pernoctabat. fol. 210. c. 4.
Christi latere sanguis & aqua emanans quid. fol. 211. col. 4.
Christus potentia patris & sua resurrexit. fol. 212. col. 1.
Christus bono pastori similis. fol. 213. col. 1.
Christus solus orabat. fol. 214. col. 3.
Christus bifaria discipulos consolatur. fol. 214. c. 4.
Christus eodem aspectu non semper apparuisse creditur. fol. 215. col. 1.
Christus ter Apostolos dormientes conueniens quid ligni. fol. 215. col. 4.
Christus cur ter orauerit. fol. 216. col. 1.
Christi duplex voluntas. fol. 215. col. 4.
Christus quid tristatus. fol. 216. col. 3.
Christus corpore absens ceteris praesens. fol. 216. col. 3.
Christi sudor miraculosus. fol. 217. col. 1.
Christus genua quindecies flexit. fol. 217. c. 1.
Christi vincula multis praefigurata. fol. 217. c. 3.
Christi ignominia gloriosa. fol. 219. col. 4.
Christum tria genera hominum insectantur. fol. 221. col. 3.
Christus negari potest dupliciter. fol. 222. c. 1.
Christus multis modis interfectores suos praemonuit. fol. 223. col. 3.
Christus populo probatissimus. fol. 224. c. 2.
Christi passio duplici consilio tractata. folio 225. col. 2.
Christus bis a Pilato traditur. fol. 227. c. 3.
Christus viride lignum. fol. 228. col. 4.
Christus quomodo crucifixus euangelistae singillatim non exponunt. cur. fol. 229. col. 1.
Christi causa triplici lingua scripta. quid. fol. 229. col. 1.
Christus bis felle & aceto potus. fol. 229. col. 4.
Christus passione sua multa consumauit. fol. 229. col. 4.
Christi corpus sicut pulcherrime comparatur. fol. 230. col. 1.
Christi corpus in sacramento cur lino inuoluitur. fol. 231. col. 4.
Christi mysterium quicquid ad Adam sanctum fuit praefigurauit. fol. 231. col. 2.
Christi sepulchri descriptio. fol. 231. col. 4.
Christi diuinitas Angelorum ministerijs probatur. fol. 233. col. 1.
Christus malis ut fulgur, bonis ut candor. fol. 233. col. 3.
Christus discipulos in omnes terras mittit. fol. 237. col. 2.
Christi resurgentis cum Magdalena colloquium. fol. 237. col. 1.
Christus decies apparuit suis. fol. 235. col. 1.
Christus ab alijs emitur ab alijs rapitur. &c. fol. 235. col. 4.
Christi resurrectio qua hora fuerit varijs opinionibus. fol. 235. col. 3.
Christiani etiam mali ad Ecclesiam pertinent. fol. 238. col. 1.
Christiani ad omne iniuriam parati esse debent. fol. 239. col. 4.
Christiani Deum patrem vocant. fol. 238. col. 2.
Christiani oculos non sinit. fol. 235. c. 1.
Christiani magis de proximis, quam de se solliciti sunt. fol. 236. col. 2.
Christianae vitae quatuor impedimenta. fol. 236. col. 1.
Christiani qui sunt catholici. fol. 238. col. 1.
Christiani prius mercedem cur dicantur accipere. fol. 238. col. 3.
Christianorum cura mentis puritatem intendit. fol. 236. col. 1.
Christianus quilibet satis habet facultatis ad vigilandum. fol. 236. col. 4.
Christiani in fine mundi ubique Euangelium praedicabunt. fol. 238. col. 3.
Christianorum praeparatio. fol. 236. col. 1.
Christiani dilectione maxime discernuntur. fol. 233. col. 4.
Circumcisio cur a Christianis explosa. fol. 239. c. 7.
Claves regni caelorum dantur. fol. 242. col. 3.
Clericus duo beneficia vnde non possit retinere. fol. 234. col. 3.
Clerici coniugati tributum debent. fol. 235. col. 3.
Clericis vnde gladius prohibitus. fol. 239. c. 1.
Caeli in baptismo Christi aperti, quid signi. fol. 235. col. 3. & 4.
Caelum empyreum beatorum sedes. fol. 234. c. 3.
Caeli ex aqua esse creduntur. fol. 233. col. 1.
Coelestia sine damno temporali non possidentur. fol. 230. col. 3.
Cognare cur domus voluerit. fol. 239. col. 2.
Coenam cur Christus anticipavit. fol. 230. c. 3.
Coena Christi triplex. fol. 232. col. 3.
Cognitio rerum necessarii aliquando animam inquinat. fol. 232. col. 2.
Columbae conditiones spiritui sancto conueniunt. fol. 236. col. 1.

colum

INDEX

D

Columba in baptismo Christi quid fuerit. fol. 234. col. 3. & 26. col. 3.
Columbae octo conditiones octo virtutibus similes. fol. 237. col. 1.
Columbae mansuetudo. fol. 236. col. 3.
Concilij reatus quid. fol. 231. col. 3.
Concordia vnum facit ex duobus. fol. 234. c. 1.
Cocubitus necessitatis causa inuenerit. fol. 230. c. 3.
Concupiscentia duplex. fol. 236. col. 4.
Concupiscentia culpabilis. fol. 236. col. 4.
Concupiscentia peccatum parit. fol. 237. col. 1.
Concupiscentia indeliberata. fol. 237. col. 2.
Concupiscentia Dei amore destruit, ira amorem proximi. fol. 233. col. 2.
Concupiscentia prorsus vacare Angelorum est. fol. 231. col. 1.
Coniugium sine carnali commixtione beatius. fol. 235. col. 4.
Coniugia etiam inter infideles vera sunt. fol. 232. col. 4.
Coniuges ante copulam libere, post copulam mutuo consensu religionem ingredi possunt. fol. 234. col. 4.
Coniugium ante copulam nec perfectum, nec in carne vna est. fol. 235. col. 1.
Coniugium ad prolem ordinatur. fol. 235. c. 1.
Conscientia non ex opere sed ex voluntate estimatur. fol. 237. col. 4.
Consensus non solum in opus, sed & in delectationem. fol. 237. col. 2.
Consolatio quid. fol. 231. col. 4.
Contritio tribus comparatur. fol. 229. col. 3.
Conuitia omnibus molesta. fol. 232. col. 4.
Copula in potentia copula non est. fol. 239. c. 1.
Cor mundum dupliciter dicitur. fol. 234. col. 1.
Cor mundum quis habeat. fol. 234. col. 3.
Correctio occulta sit. fol. 235. col. 2.
Correctio sit amica & quasi patris. fol. 239. c. 4.
Corripere quis teneatur ex officio suo. folio 239. colum. 3.
Credere & non videre beatitudo ad meritum, videre ad felicitatem. fol. 236. col. 4.
Crucem quis tollere dicatur. fol. 230. col. 3.
Crucem cur in omnibus sacramentis vtimur. fol. 233. col. 4.
Crucem ferre ignominiosum fuit. fol. 230. c. 2.
Crucis trina dimensio quid. fol. 228. col. 1.
Crucifigendi ex Rom. institutis verberabatur. fol. 222. col. 2.
Crux in horribilissimum mortis genus. fol. 223. c. 3.
Cupiditas omnium malorum radix. fol. 236. c. 1.
Cura crassini & cura praesentis quanam sit. fol. 237. col. 4.
Curiositas est velle scire quae ad virtutem non expectant. fol. 230. col. 2.

DAEMONIS tria sunt tela potissima. fol. 28. col. 2.
DAEMONIS in Christi tentatione allutia. fol. 29. col. 2.
DAEMONIS mendacium. fol. 30. col. 1.
DAEMON quibus coniecturis Christum esse Messiam suspicabatur. fol. 32. col. 4.
DAEMONIS in Christum insidia. fol. 3. col. 3.
DAEMON cur Christum tentaret. fol. 28. col. 2.
DAEMONIS in homines potestas. fol. 28. col. 3.
DAEMONIS de Christi diuinitate sollicita dubitatio. fol. 29. col. 2.
DAEMONIS ridenda stultitia. fol. 29. col. 4.
DAEMONIS tria ad capiendum retia. fol. 30. c. 1.
DAEMON oecalis peccandi, non causa, esse potest. fol. 30. col. 2.
DAEMONEM quid maxime torqueat. fol. 32. c. 1.
DAEMON mollium suorum. fol. 32. col. 1.
DAEMON nomine mali propriissime intelligitur. fol. 70. col. 1.
DAEMONUM genus ieiunio ejicibile tantum. fol. 73. col. 3.
DAEMONEM nemo diligit, verum multi sustinent. fol. 74. col. 4.
DAEMONIS potestas omni terrena maior. fol. 95. col. 1.
DAEMONES cur in sepulchris. fol. 95. col. 1.
DAEMONES cur in porcos. fol. 95. col. 1.
DAEMONUM poena duplex. fol. 95. col. 3.
DAEMONUM maximum est hominibus non nocere tormentum. fol. 95. col. 3.
DAEMON ob miracula Christi diuinitatem subodorabatur. fol. 96. col. 1.
DAEMON quid contra homines possit. folio 120. col. 4.
DAEMON quo nomine ejiciatur ex virtute operantis cognoscitur. fol. 121. col. 4.
DAEMON moribus & fidei infidiatur. fol. 127. c. 3.
DAEMON homo dicitur: cur. fol. 129. col. 3.
DAEMONIS vitia per pharaonem figurati. fol. 77. colum. 4.
DAEMON. sciens. fol. 139. col. 1.
DAEMON Christi morte varie affectus fuit. fol. 143. colum. 4.
DAEMON lunae diuisiones obseruat. fol. 147. c. 1.
DAEMON naturalia tantum facere potest. fol. 189. colum. 4.
DAEMONEM adiurare Hebraeum magis est, quam Christianum. fol. 220. col. 1.
DAEMON Christo crucifixus se spoliatum sensit. fol. 225. col. 4.
DAEMON bellum cum Deo, cum homine, cum Deo homine gessit. fol. 230. col. 1.

* 4 DAEMON

INDEX.

Demoniaci mystica declaratio. fol. 95. col. 4.
Damasus. i. sanguinem bibens. f. 170. col. 1.
Danielis de Hierosolyma euerfione propheta. fol. 188. col. 1.
Dare indigenti quæ & quando teneamur. fol. 61. col. 3. & 62. col. 1.
Dare indigenti etiam non petenti tenemur. fol. 61. col. 4.
Dauid Abrahamo in Christi generatione cur præponitur. fol. 1. & 2. col. 1. 2.
Dauid etiam in peccato Christi figura. f. 3. c. 4.
Dauidia patientia. fol. 15. col. 4.
Dauid in Vna Deum despexit. f. 76. col. 3.
De confubstantialitatem significat. f. 3. c. 1.
Debitum iudicii expectare non debet. f. 53. c. 1.
Debitum quibus condonare teneamur. f. 71. c. 2.
Decima quinque sensuum debentur. 182. c. 4.
Decimarum præceptum partim humanum est partim naturale. fol. 183. col. 1.
Delicia omnium viciorum origo. f. 147. c. 1.
Denarius numerus perfectionis. fol. 3. col. 3.
Denarius decem nummos appendebat. 175. c. 2.
Denario numero vniuersitas continetur. fol. 198. col. 2.
Desertum duplex. fol. 19. col. 3.
Desertum habitato securius vbi vide multa. fol. 31. col. 2.
Deus quatuor modis nobiscum est. f. 8. c. 3.
Deum carnem sumplisse ipsiusmet Dei verbi probatur. fol. 9. col. 3.
Deum querentibus omnes creature ministrant. fol. 12. col. 3.
Deus placabilis est. fol. 13. col. 4.
Deus intelligit viam sapientia. &c. quid significet. fol. 18. col. 3.
Deus simplicitatem & zelum non diuisa, sed coniuncta amat. fol. 24. col. 4.
Deus magis animum quam opera considerat. fol. 36. col. 3.
Dei timor omni necessitate violentior. fol. 58. col. 3.
Deus ubique præsens est. fol. 59. col. 1.
Deus cordis non verborum auditor. f. 64. c. 3.
Deus nomen formidabile in mansuetum conuertit. fol. 70. col. 4.
Deo an possit aliquod bonum aduenire. fol. 71. col. 3.
Deum nemo odit, verum multi contemnunt. fol. 74. col. 4.
Dei & seculi cura par esse non potest. f. 76. c. 2.
Deus alicuius dicitur, in quo is finem suum collocat. fol. 77. col. 1.
Deus peccatoribus odio est saltem effectu. fol. 77. col. 4.
Deus spiritualiter dominus inferuentium sibi. fol. 77. col. 4.
Deus oratione & fletu vincitur. fol. 82. col. 3.
Deus bifariam dormire dicitur. fol. 93. col. 3.
Deus qualis non est. fol. 94. col. 2.
Dei providentia ex euangelio confirmatur. fol. 108. col. 3.
Deus ad premium quam ad poenā paratior. fol. 109. col. 1.
Deus quando iustificari dicitur. fol. 114. c. 3.
Dei semen quadruplex. fol. 127. col. 2.
Deus bonus natura est. fol. 157. col. 1.
Deus solus propriè bonus reliqua abusiue. fol. 155. col. 3.
Deus non damnat nisi quem propria conscientia damnat. fol. 170. col. 1.
Deus sanctorum specialiter dicitur generaliter aliorum. fol. 176. col. 1.
Deus gratia diuina pater. fol. 180. col. 1.
Deus alijs mitis alijs seuus videtur. fol. 200. col. 3. & 4.
Deus pusillanimitas rigorosus. fol. 202. col. 1.
Deus cultum corporalem amat. f. 207. col. 2.
Dij sunt qui verbū Dei recipiunt. f. 116. col. 3.
Diabolus vide demon.
Didrachma à quibus exigebatur. f. 148. c. 2.
Didrachma lege soluedum quid. ibidem.
Dies à claritate, nox à tēpore dicitur. f. 84. c. 4.
Dies metaphoricæ tres. fol. 186. col. 2.
Digitus Dei quid. fol. 111. col. 2.
Diligere inimicos omnibus facile & necessarium. fol. 62. col. 2.
Diligere inimicos perfecta misericordia est. fol. 62. col. 2.
Diligere amare se etiam brutis conuenit. f. 62. c. 3.
Diligere proximum omnia mandata comprehendit. fol. 62. col. 3.
Diligere malos quomodo debeamus. ibidem.
Diligere inimicos magis in nostram quam illorum utilitatem cedit. fol. 63. col. 3.
Diligere inimicum quis dicitur. fol. 63. col. 3.
Diligere inimicos ut bene de nobis meritos debemus. fol. 63. col. 3.
Dilectionis lex cur vsq; ad tempus gratia dilata. fol. 63. col. 4.
Dilectionis bona. fol. 63. col. 4.
Diligendus est proximus effectu & affectu si opus est. fol. 63. col. 4.
Dilectione distinguuntur filij Dei à filiis diaboli. fol. 63. col. 4.
Dilectio propter Deum, Deum habet in premium. fol. 64. col. 1.
Diligere inimicos in speciali consilium est. fol. 64. col. 1.
Diligendi cur sint inimi. fol. 64. col. 2.
Dilectio proximi alia precepta continet. f. 64. c. 1.
Dilectio

INDEX.

Dilectio duplex est. fol. 157. col. 3.
Diligendus quomodo proximus. f. 176. col. 4.
Diligendus quomodo Deus. fol. 177. col. 2.
Dilectio Dei eius beneficiorum recordatio ne augetur. fol. 177. col. 2.
Diligere Deum quid sit. fol. 177. col. 2.
Diligere proximum quid sit. fol. 177. col. 2.
Diligere Deum ex toto corde quid. f. 178. c. 1.
Dilectio Dei quomodo acquiratur. f. 178. col. 2.
Diligendi Deum causa. fol. 178. col. 2.
Diligendi proximum causa. fol. 178. col. 2.
Diligendus est proximus non tamquam nos sed sicut nos. fol. 178. col. 3.
Diligere Deum omni efficacia voluntatis in hac vita non possumus. fol. 179. col. 1.
Dilectio Dei morum, fidei & spei præcepta includit. fol. 179. col. 1.
Dilectio proximi iustitiae, pietatis, amicitiae præcepta includit. fol. 179. col. 1.
Diligere propter Deum beatus est dilectionis gradus. fol. 179. col. 3.
Dilectione mutua Christiani maxime distinguuntur. fol. 183. col. 4.
Diluuium quadraginta dies fluxit. f. 28. col. 3.
Diogenis in edaces dictum. fol. 114. col. 3.
Dionysij Areopagita conuersio. f. 228. col. 3.
Discipulorum vocante Christo obedientia mirabilis. fol. 33. col. 2.
Discipuli piscantes & prædicantes simillimi. fol. 34. col. 1.
Discipuli multi occulti. fol. 36. col. 1.
Discipuli dulciter sed parum prudenter amabant. fol. 179. col. 1.
Dispensandi quæ iusta sit causa. fol. 119. col. 1.
Dispensatio est iuris relaxatio. f. 150. col. 4.
Dimitas inter temporalia homines in primis cupiunt. fol. 67. col. 3.
Diuitiarum seruitus, non diuitiae damnantur. fol. 75. col. 2.
Diuitiae sollicitæ & voluptuariae. f. 125. col. 4.
Diuites saluari possunt contra quosdā. fol. 156. column. 2.
Diuitias diuitiare nemo cogitur nisi ex necessitate. fol. 156. col. 3.
Diuitiae variæ ab hominibus tractantur. fol. 156. col. 2.
Diuitiae laudabilis affectu relinquuntur quam effectu. fol. 157. col. 3.
Diuites non largiuntur & doctus non docens parit supplicio digni. fol. 159. col. 4.
Doctor quomodo doceat. fol. 21. col. 4.
Doctor omni vitio careat. fol. 79. col. 2.
Doctor spiritualis à se incipiat. fol. 79. col. 4.
Doctores omnes Apostolorum discipuli sunt. fol. 103. col. 1.

Doctor ubique sit humilis. fol. 180. col. 4.
Doctor medico similis. fol. 181. col. 2.
Doctor dicens & non faciens monstrum. f. 181. c. 3.
Domine semel bis aut ter mysterium habet. fol. 86. col. 2.
Dominorum est misereri, iudicum dānare. fol. 162. col. 3.
Domus Euangelicae partes. fol. 86. col. 3.
Dormire quid. fol. 119. col. 3.
Dormientem tria excitant. fol. 195. col. 4.
Dulcia, id est reuerentia prælati & sanctis debita. fol. 174. col. 2.

E.

Ecclesiastica genera hominum deserta. fol. 17. col. 1.
Ecclesia nauis piscatoria similis. f. 33. c. 1.
Ecclesia in charitate fundata. fol. 134. col. 1.
Ecclesia vna est. fol. 142. col. 1.
Ecclesia Romana firmitas. fol. 142. col. 3.
Ecclesiae Romae primatus. fol. 143. col. 1.
Ecclesiae potestas duplex. fol. 174. col. 3.
Ecclesia pro maiori parte gentibus conuicta. fol. 159. col. 3.
Ecclesia militans regnum colorum. f. 172. col. 3.
Ecclesia multis modis à Christo imitatur. fol. 172. col. 3.
Ecclesia malos bonorum causa patitur. fol. 173. col. 1.
Ecclesia cur regnum colorum dicitur. fol. 198. column. 3.
Ecclesia vix quisquam utilis ad senectutem non peruenit. fol. 201. col. 3.
Edacitas multorum malorum causa. f. 29. col. 2.
Electio ex gratia non ex iustitia sit. f. 91. col. 2.
Electi cur violenti dicantur. fol. 112. col. 4.
Electorum signa. fol. 139. col. 2.
Eleemosina cordis maior est quam corporis. fol. 62. col. 4.
Eleemosyna sex habet opera. fol. 66. col. 3.
Eleemosyna quantum ad intentionem abscōdita sit. fol. 67. col. 1.
Eleemosyna octo requiritur. fol. 67. col. 2.
Eleemosyna duodecim fructus. f. 67. col. 2.
Eleemosyna propter laudem mercede caret. fol. 67. col. 3.
Eleemosyna in primis animæ debilitatem sanat. fol. 119. col. 2.
Eleemosyna quibus circumstantijs peccata mundet. fol. 182. col. 4.
Eleemosyna multum in sacra scriptura tribuitur. fol. 223. col. 1.
Eleemosyna ab alijs non bene operantem non iustificat. fol. 24. col. 1.

I N D E X.

Eleemosina omnibus est facienda prius tamen bonis. fol. 104. col. 2.
 Elias ab Angelis, vidua & coruis pastus. fol. 76. col. 4.
 Elias orando mortuū suscitauit. f. 11. col. 4.
 Eliezer seruus Abrahæ pseudopsalmista. fol. 176. col. 1.
 Emanuel quid fol. 8. col. 3.
 Epicurus voluptatis patronus. fol. 44. col. 1.
 Episcopi maius est in peccando quam aliorum delictum. fol. 45. col. 2.
 Eps male doctrinæ abijciendus est. f. 57. col. 1.
 Episcopi an possint diuitias possidere. fol. 105. column. 1.
 Episcopus ob ignorantiam Episcopatū potest renuntiare. fol. 137. col. 4.
 Episcopi quæ scire teneantur. fol. 138. col. 1.
 Episcopus quā tributū debeat. fol. 175. col. 3.
 Eremitæ vitæ Angelorū ducunt. f. 76. col. 1.
 Esau extra genus Iudæorum est. f. 3. col. 1. vñ Esau in catalogo non ponitur. ibidem.
 Esau quid significet. fol. 3. col. 3.
 Efron. fol. 3. col. 3.
 Esurientes beati qui. fol. 37. col. 1.
 Esurire iusticiam. fol. 41. col. 3.
 Euangelium, id est, bonū nuntiū. fol. 2. col. 1.
 Euangelium cur non Matthæi, sed secundū Matthæum. fol. 2. col. 1.
 Euangelium est quoddam rete. f. 33. col. 4.
 Euangelizare & docere quid. fol. 34. col. 2.
 Euangelica lex lucernæ comparatur. f. 48. c. 1.
 Euangelium causa temporalium omitti nō debet. fol. 48. col. 1.
 Euangelium est ad regnū vocare. f. 102. col. 3.
 Euangelij prædicatio periculosa. f. 109. col. 3.
 Euangelium an legi contrarium sit dum ait nihil esse immundum. fol. 137. col. 2.
 Euangelium multa ficta non tamen mendacia continet. fol. 165. col. 3.
 Euangelium intra quadraginta annos vbiq; terrarum diuulgatum. fol. 189. col. 1.
 Euangelij ante iudiciū prædicatio. f. 190. col. 3.
 Euangelium regni quid. fol. 190. col. 3.
 Euangelistarum in enarranda Christi passio ne innocentia. fol. 220. col. 3.
 Eucharistia eadem in omnibus, effectus tamen diuersus. fol. 199. col. 2.
 Eucharistia an possit sumere in somnis. fol. 211. col. 2.
 Eucharistia infidelibus ne aspectu quidem communicanda. fol. 211. col. 3.
 Eucharistia in consecratione non in vsu ut reliqua sacramenta cōstitit. fol. 211. col. 3.
 Eucharistia quomodo corpus Christi continetur. fol. 211. col. 3.

Eucharistia triduo mortis Christi celebrans quid effecisset. fol. 211. col. 4.
 Eucharistia sub vtraque specie celebranda. fol. 211. col. 4.
 Eucharistia publicis peccatoribus neganda. fol. 212. col. 2.
 Eucharistia nō ieiunis dari potest. f. 212. col. 4.
 Eucharistia pueris negatur. fol. 212. col. 4.
 Euge tripliciter sumitur. fol. 202. col. 1.
 Eunuchi quibus de causis fiūt. f. 154. col. 2.
 Eunuchi spiritaliter qui fiūt. fol. 154. col. 2.
 Excommunicatio propter solam contumaciam infligenda. fol. 152. col. 3.
 Excommunicati ordinantes ordinatos non laudent. fol. 181. col. 3.
 Exemplum coniugatis. fol. 5. col. 4.
 Exemplū Christianis ex Magis. fol. 10. col. 1.
 Exemplū nobilibus ex Christo. f. 16. col. 1.
 Exemplū plusquā verba proficiūt. f. 39. col. 4.
 Exemplum Christianis ex Ioannis austeritate. fol. 19. col. 2.
 Exemplū prædicatoribus ex Ioāne. f. 22. col. 3.
 Exequiæ magis viuorum solatia quā Mortuorum subsidia. fol. 108. col. 2.
 Exiliū est quædam mors. fol. 160. col. 4.

F.

Fama quæ rēda, nō amāda. fol. 36. col. 2.
 Fati delirium cōstatutur. fol. 11. col. 1.
 Fausticōtra Chriānos argm. f. 49. col. 1.
 Febris quid. fol. 91. col. 2.
 Fermenti qualitates charitati conueniunt. fol. 129. col. 3.
 Fermentum Phariseorū. fol. 140. col. 2. & 4.
 Festis diebus quæ liceant. fol. 119. col. 3.
 Festuca quid. fol. 78. col. 4.
 Fici fecunditas. fol. 167. col. 1.
 Fides & gratia lege priora. fol. 2. col. 4.
 Fidei fructus. fol. 22. col. 2.
 Fides etiam miraculosa sine operibus mortua. fol. 84. col. 2.
 Fides habenda & confitenda. fol. 121. col. 4.
 Fides sine morū cōuersiōe nō sufficit. f. 138. c. 2.
 Fidei defectum miraculorum defectus sequitur. fol. 147. col. 2.
 Fidei nō modo opus sed etiam acceptio mirabilis fuit. fol. 169. col. 3.
 Fidei catholica victoria. fol. 189. col. 1.
 Fides omniū virtutū fundamētū. f. 199. col. 4.
 Fides collo simillima. fol. 221. col. 3.
 Fides terminos humanos trāscēdit. f. 234. c. 2.
 Fidelis infidelis cōfortiū nō viter. f. 37. col. 2.
 Fidelis quis dicatur. fol. 196. col. 1.
 Filius quadrupliciter dicitur. fol. 2. col. 2.
 Filiorum tria genera ab Ecclesia deservunt. fol. 17. column. 1.

Filij

I N D E X.

Filij Dei Deo in dilectione similes. folio. 63. column. 3.
 Filij David qui dicebantur. fol. 101. col. 3.
 Flaminius cur pulsus curia. fol. 131. col. 4.
 Foeminarum peccatricum cur in catalogo sit mentio. fol. 5. col. 4.
 Foeminae fucatae Hypocritis peiores. folio. 72. column. 3.
 Foemina septies nupta quid. fol. 176. col. 1.
 Fornicatio duplex. fol. 56. col. 1.
 Fornicatio magnum malum. fol. 56. col. 1.
 Fornicatio quā soluatur cōiugiū. fol. 57. col. 2.
 Fortuna aduersa ferenda, prospera vero timenda. fol. 45. col. 1.
 Frater quadrifariam dicitur. fol. 124. col. 3.
 Fratres homines duobus modis. fol. 53. col. 2.
 Fructus vitæ dignus. fol. 17. col. 4.
 Fructus boni qualitates. fol. 86. col. 3.
 Fructus trigemus sexag. & c. fol. 125. col. 3.
 Fructus Dei est in pace benefacere, in persecutione Martyrium. fol. 126. col. 2.

G.

Gabrielis in Mariæ conceptione prudentia. fol. 7. col. 2.
 Galatæ legem & Euangelium simul seruare volebant. fol. 98. col. 3.
 Galilæa duplex. fol. 25. col. 3.
 Galilæa gentium. fol. 34. col. 2.
 Galilæa quid. fol. 236. col. 3.
 Galilæa etiam pars ciuitatis fuit. f. 234. col. 3.
 Gallinæ conditiones Christo & Ecclesiæ cōueniunt. fol. 185. col. 2.
 Gaudium multifariam dicitur. fol. 14. col. 2.
 Gaudiū maius est perdita recuperare quā non amissa retinere. fol. 14. col. 4.
 Gaudere inimici casu quā liceat. fol. 63. col. 1.
 Gehennæ reatus quid. fol. 51. col. 3.
 Gehenna quid. fol. 53. col. 2. & 108. col. 2.
 Generationis liber non Natiuitatis cur hoc Euangelium inferbitur. fol. 1. col. 3.
 Generatio quadruplex. fol. 2. col. 1.
 Generatio præterit & generatio aduenit. & c. exponitur. fol. 192. col. 4.
 Generatio tria respicit. fol. 235. col. 1.
 Gentiles locustis similes. fol. 18. col. 1.
 Gentiles in regione vmbre mortis. f. 33. col. 3.
 Gentiles in quo errarint. fol. 34. col. 2.
 Gentiles vnde ducant genus. fol. 94. col. 4.
 Gentiles ab Apostolis seminati. fol. 102. col. 1.
 Gentiles prius canes postea filij. f. 138. col. 1.
 Gentiles humilitate Deo placuerūt. f. 138. c. 2.
 Gentilem populum Iudæo cōcorporati gratia est. fol. 159. col. 3.
 Gentiles ante Christum nemo vocauerat.

fol. 162. col. 2.
 Gentilitas antiquitate & copia Israele prior. fol. 167. col. 4.
 Gentiliū multi virtutibus dediti. f. 170. c. 4.
 Gentiles nolentibus Iudæis venite inuitantur. fol. 171. col. 3.
 Gentilium & Philosophorum bonam dominus vitam recepit. fol. 199. col. 3.
 Gentiles Iudæis ex æquati. fol. 201. col. 1.
 Gentiles Deos vt supernas virtutes colebāt. fol. 224. col. 3.
 Gethsemani. fol. 113. col. 3. & 117. col. 4. & 218. column. 4.
 Gladium Christi Apostolis cur alias prohibuit, alias concessit. fol. 114. col. 1.
 Gloriam humanam continere perfectiorum est, vitare infirmorum. fol. 65. col. 1.
 Gloriam amittere maior poena est quam igne torqueri. fol. 84. col. 1.
 Gloria post sex mundi ætates ventura creditur. fol. 146. col. 1.
 Gratia idem confert hominibus, quod Angelis natura. fol. 42. col. 2.
 Gratia est virtus legē implens. fol. 116. col. 4.
 Gratia diuina anima secundum eius merita assistit. fol. 136. col. 1.
 Gratia & labori fidendum. fol. 160. col. 1.
 Gratia diuerso respectu datur Angelis & hominibus. fol. 201. col. 2.
 Gratia post mensam exemplo Christi agēda sunt. fol. 209. col. 3.
 Gratia etiam habitualis continuo Dei eget auxilio. fol. 221. col. 4.
 Gratia effectus. fol. 235. col. 3.
 Gregori⁹ Naz. motē submouit. f. 147. col. 3.
 Gregorij sorores. fol. 174. col. 3.
 Grolsi inter virgam maturefcentis mysterium. fol. 166. col. 1.

H.

Hamo pulcherime Christus comparatur. fol. 5. col. 3.
 Hamorrhœilla omnium foeminarū prima ad Christū accedere ausa. f. 100. c. 1.
 Hamorrhœilla gentes significat, filia principis synagogam. fol. 100. col. 3.
 Hamorrhœilla in Christi similitudinē statua. fol. 101. col. 2.
 Hæreticorum male de Maria suspicantium occasio. fol. 9. col. 2.
 Hæretici duos fecerunt Deos. fol. 83. col. 2.
 Hæretis vniuersalis paupertatis confutatur. fol. 105. col. 1.
 Hæretici an & quando tolerādi. f. 129. col. 1.
 Hæretici an & quando occidēdi. fol. 129. col. 1.
 Herodes Christo infidiatur. fol. 5. col. 4.
 Herode

I N D E X.

Herode terminata est regum Iudaeorum se-
ries. fol. 10. col. 1.
Herodis stulticia. fol. 11. col. 4.
Herodes Magos vera dixisse comperit. fol.
14. column. 3.
Herodes primus Iudaeorum rex à Romanis
creatus. fol. 14. col. 3.
Herodes tera comparatur. fol. 16. col. 1.
Herodes cur innocentum occisionē distu-
lit. fol. 17. col. 2.
Herodes & Pharaon natalem suum celebra-
runt. fol. 17. col. 4.
Herodis vxor. fol. 17. col. 4.
Herodes exigēdo tributo pfectus. fol. 17. col. 1.
Herodiani milites. fol. 17. col. 2.
Hierusalem sancta ciuitas. fol. 31. col. 1.
Hierusalem summa. regia. &c. fol. 59. col. 2.
Hierusalem quoto anno excisa. fol. 171. col. 3.
Hierusalem an Prophetas occiderit. fol. 184. col. 3.
Hierusalem vsq; ad Christum ætas. fol. 188. col. 2.
Hierusalem penitus corruit. fol. 188. col. 4.
Hierusalem cur sancta ciuitas. fol. 230. col. 3.
Hierosolymitano imminere excidio Christa
ni diuinit? admoniti pferunt. fol. 189. col. 4.
Hierosolymitani excidij causa. fol. 190. col. 2.
Hierosolymitani excidij pflagia. fol. 191. col. 1.
Hypocrita quis. fol. 64. col. 3.
Hypocrita pictori similis. fol. 71. col. 4.
Hypocrita struthioni similis. fol. 84. col. 1.
Hypocrita quo difficilius vitatur peius no-
cet. fol. 114. col. 4.
Homo natura sua Christo ministrare nō est
dignus. fol. 24. col. 1.
Homo ceteris, Angelo excepto, maior. fol.
59. column. 1.
Homo tum maximē est cū vita fructus est.
fol. 76. col. 1.
Homo naturaliter Deū cognoscit. fol. 85. col. 1.
Homo malus omnia mala & omnium malo-
rum maximum. fol. 107. col. 2.
Homo brutis incomparabiliter melior. fol.
119. column. 3.
Homo dicitur diabolus. fol. 128. col. 3.
Hominum differentia. fol. 148. col. 4.
Homines an Angelis à Natiuitate custodiā-
tur. fol. 148. col. 4.
Homo Angelis quomō superior. fol. 156. col. 1.
Homines tria solent amare. fol. 160. col. 2.
Homicida nō solum in proximum, sed etiā
in se quis est. fol. 51. col. 1.
Homicidium multiplex. fol. 54. col. 2.
Honorem inter spiritualia homines maxi-
mifaciunt. fol. 67. col. 3.
Honor in parentes. fol. 136. col. 1.
Hosli Christianitatis insultandū. fol. 54. col. 1.

Hoslia quando immolabatur. fol. 164. col. 3.
Humanum & diuinum etiam in actione vir-
tutis differunt. fol. 45. col. 3.
Humilitas exemplo Christi cōmendatur.
fol. 10. col. 3.
Humilitas omnium virtutum fundamen-
tum. fol. 39. col. 2.
Humilitatis prerogatiua. fol. 150. col. 3.
Humilitas dispositio ad gratiā. fol. 150. col. 4.

Iacob. fol. 13. col. 2.
Iacob cur nomē mutauit. fol. 25. col. 3.
Iacob? Alphæi Christo simillim? fol. 218. col. 2.
Iacobus Alphæi & Zeb. fol. 131. col. 4.
Idololatria infidelitas. fol. 66. col. 1.
Ieiunium validissimum contra demoneste-
lum. fol. 29. col. 2.
Ieiunij commoda. fol. 31. col. 3.
Ieiunij corpus & animarorquē. fol. 31. col. 3.
Ieiunij multis cōmēdatur. fol. 31. col. 4.
Ieiunanti quæ sint aduertenda. fol. 31. col. 3.
Ieiunium quid & quale. fol. 31. col. 3.
Ieiunandum multorū exēplis est. fol. 31. col. 3.
Ieiunium à paradiso ortū habuit. fol. 73. col. 1.
Ieiunij laus ab exēplis. fol. 73. col. 2.
Ieiunans malus demoni similis. fol. 73. col. 3.
Ieiunij naturæ humanae insitū. fol. 73. col. 4.
Ieiunij laus ab effectis. fol. 74. col. 1.
Ieiunij laus à definitionibus congloratis.
fol. 73. column. 4.
Ieiunium duplex. fol. 74. col. 1.
Ieiunij superbi malorū fons. fol. 98. col. 4.
Ieiunium cur nullum inter Pascha & Pen-
tecosten. fol. 99. col. 1.
Ieiunium quadruplex. fol. 99. col. 2.
Ieiunantes in spiritualibus. fol. 134. col. 1.
Ieiunij effectus. fol. 146. col. 4.
Ieiunium & oratio superbiæ & luxuriæ op-
ponuntur. fol. 147. col. 4.
Ierico ab arca domini destructa. fol. 103. col. 2.
Impatientia incommoda. fol. 60. col. 2.
Impoenitentia remissione caret. fol. 111. col. 1.
Infames ad iudiciū idonei nō sunt. fol. 80. col. 3.
Infantibus sicut prodest baptismus in Christo
sic pdest mors ppter Christum. fol. 16. col. 3.
Inferni supplicia miseranda. fol. 103. col. 1.
Infirmitates naturæ septem. fol. 138. col. 3.
Ingratitudo crimina præcedentia reuocat.
fol. 138. column. 3.
Innocētes cur pmissi sunt occidi. fol. 15. col. 4.
Innocentes Martyrum figura. fol. 16. col. 2.
Innocentes pro quibus passus. fol. 16. col. 2.
Innocentum occisio varijs temporibus tra-
ditur. fol. 16. col. 3.
Innocētes in triplici differētia. fol. 155. col. 3.
Inuidia

I N D E X.

Inuidia malum pestilens. fol. 119. col. 3.
Inuidens alijs & sibi nocet. fol. 121. col. 2.
Inuidens occisori proximus. fol. 158. col. 4.
Ioannes Christi pgnuntius. fol. 17. col. 3.
Ioannis laudes vno verbo comprehendun-
tur. fol. 18. col. 1.
Ioānes in deserto quam in agro degere mal-
luit. fol. 19. col. 2.
Ioannis non terrena sed cælestia prædica-
uit. fol. 19. col. 2.
Ioannes pillis cameli cur induebatur. folio.
21. column. 1.
Ioannes ante trigessimū annum non præ-
dicauit. fol. 21. col. 3.
Ioannes penitentium norma. fol. 22. col. 3.
Ioannes Christum baptizari volentem pro-
hibebat. fol. 24. col. 1.
Ioannes Christo maior putabatur. fol. 25. col. 1.
Ioannes inter natos mulierum maior. folio.
26. column. 2.
Ioannes an à peccato originali mundus. fol.
26. column. 4.
Ioannis discipuli Ioannem esse Christum
contendebant. fol. 3. col. 4.
Ioannes cur discipulos ad Christum mise-
ric fol. 11. col. 4.
Ioannis discipuli cur in Christo scandaliza-
bantur. fol. 12. col. 1.
Ioannes quomodo Elias. fol. 11. col. 3.
Ioannes cur alijs ho minib? maior. fol. 11. col. 2.
Ioānes qd Herodē reprehēdebat. fol. 11. col. 1.
Ioannis fons & sepultura. fol. 11. col. 2.
Jonas Christi figura. fol. 93. col. 2.
Jonas multorum ad legem nouam signum.
fol. 124. col. 3.
Ioseph iustus. fol. 1. col. 3.
Iosephi cur exponitur non Mariæ genera-
tio. fol. 1. col. 3.
Iosephi quomodo duorū filius dicatur. fol.
2. col. 2. & 3. fol. 3. col. 2.
Ioseph virginitatem seruauit. fol. 9. col. 2.
Ioseph alter pallium relinquens quid. fol.
60. column. 4.
Ioseph dilectionis exemplum. fol. 61. col. 3.
Ioseph à fratribus viginti argēteis venditus
fuit. fol. 205. column. 2.
Iosue Christum præfigurauit. fol. 1. col. 2.
Ista quid sign. fol. 151. col. 2. & 3.
Ira scendum non est. fol. 52. col. 3.
Ira destruit amorem proximi, concupiscen-
tia amore in Deū. fol. 53. col. 2.
Ira quando utilis. fol. 52. col. 1. & 3.
Ira quando M. vel V. fol. 53. col. 2.
Ira triplex. fol. 54. col. 1.
Ira multorum malorum causa. fol. 54. col. 2.

Iracundis doctrina. fol. 66. col. 2.
Iracundi demoniacis in saniores sunt. folio.
63. column. 2.
Ira & odium differunt. fol. 78. col. 4.
Isaac per omnia Christi typus. fol. 3. col. 2.
Isaac in fine mundi saluatur. fol. 101. col. 2.
Israel dignitate & fide gentilitate prior. fol.
167. column. 4.
Iudæi confutantur diuinitatem in Christo
negantes. fol. 7. col. 3.
Iudæorum circitas. fol. 10. col. 1.
Iudæi causa fuerunt necis innocentem. fol.
13. column. 3.
Iudæi locum natalis Christi cognouerunt
non tempus. fol. 13. col. 3.
Iudæi multa Prophetarum monumenta de-
scripsi sunt. fol. 16. col. 1.
Iudæi variē fuerunt nūcupati. fol. 21. col. 1.
Iudæorum mirāda incredulas. fol. 25. col. 1.
Iudæi tentati peccarunt. fol. 32. col. 3.
Iudæi in quo errarunt. fol. 34. col. 2.
Iudæis bona terra pmittebatur. fol. 34. col. 4.
Iudæorum Hypocritis in legis obseruantia.
fol. 49. col. 2.
Iudæi stantes orabant. fol. 66. col. 4.
Iudæi Deū patrem non de præcepto voca-
bant. fol. 68. col. 2.
Iudæi ob superbiam repulsi. fol. 89. col. 2.
Iudæis priuatiua Ecclesia fundata. fol. 91. col. 1.
Iudæi ob causas temporales ieiunabant. folio.
99. column. 1.
Iudæorum duritia nec bonis nec malis supe-
rabilis. fol. 114. col. 4.
Iudæi quousq; sint permansuri. fol. 119. col. 4.
Iudæi in præfationes diuini. fol. 121. col. 2.
Iudæorum sacrandi mos. fol. 156. col. 2.
Iudæi cōmuniā dicebāt, quē nō eōmē debāt
vnde cōmunicare. i. inquirere. fol. 137. col. 1.
Iudæi prius filij postea canes gentiles ē con-
uerti. fol. 138. col. 1.
Iudæa ab Augusto tributaria. fol. 147. col. 4.
Iudæi Christum non agnoscentes non excu-
santur. fol. 163. col. 1.
Iudæorum Christo non credētum triplex
crimen. fol. 169. col. 2.
Iudæorum multi Christum cognouerunt.
fol. 169. col. 1.
Iudæorum salutem multifariam Deus pro-
curauit. fol. 169. col. 2.
Iudæorū repulsiō à Christo pdieta. fol. 169. col. 2.
Iudæi dupliciter perierunt. fol. 169. col. 2. &
170. column. 1.
Iudæi inuidia non ignorantia Christum oc-
ciderunt. fol. 169. col. 3.
Iudæorum culpa. fol. 171. col. 2.

Iudæi

I N D E X.

Iudæi ad decies centena milia à Romanis occisi. fol. 173. col. 3.
Iudæa stipendiaria facta. fol. 174. col. 1.
Iudæorum dissensio de tributo Cæsari danda causa fuit eorū excidij. fol. 175. col. 1.
Iudæi in tres sectas diuisi. fol. 176. col. 3.
Iudæi & Christiani eandem legem diuersimode obseruant. fol. 180. col. 2.
Iudæi quid plangent in fine mundi. folio. 192. column. 2.
Iudæorum populus vnus talenti seruus. fol. 201. col. 1.
Iudæi audita blasphemiam vestes scindebant. fol. 219. col. 1.
Iudæi venia indigni fuerunt. fol. 219. col. 3.
Iudæi cur Christum priuatim non oppreserunt. fol. 220. col. 3.
Iudæi cur Christum Pilato tradiderūt. fol. 222. column. 3.
Iudæi Antichristo adhererūt. fol. 223. col. 3.
Iudæi acetum. fol. 226. col. 4.
Iudas vnde dictus Iscariotes. fol. 102. col. 4.
Iudas cur à Christo electus. fol. 207. col. 1.
Iudæ nomen cur dominus tacuit. folio. 208. column. 2.
Iudas iuste pditionis accusatur. fol. 209. col. 1.
Iudæ traditio salutem non peperit, sed Christi virtus. fol. 209. col. 1.
Iudas si futurus malus cur à Deo pductus. fol. 209. col. 2.
Iudas peccans in Spiritum sanctum pōnitē tiam non meruit. fol. 222. col. 3.
Iudas quo passionis pūcto sit suspēsus nō constat. fol. 224. col. 4.
Iudas magis peccauit se occidens quā Christum tradens. fol. 225. col. 3.
Iudex de conuictis non de incertis iudicat. fol. 80. col. 2.
Iudex bonus inuitus condēnat. fol. 204. col. 2.
Iudicij reatus quid. fol. 51. col. 3.
Iudicare alium aut superbi aut inuidi est. fol. 78. col. 3.
Iudicare mali prohibentur non autem boni. fol. 78. col. 1.
Iudicium temerarium in duobus cauendū. fol. 79. col. 4.
Iudicare periculosum. fol. 80. col. 3.
Iudicium multiplex. fol. 80. col. 1.
Iudicare de quibus priuati non possint. fol. 80. column. 2.
Iudicare proximum peccare quando sit peccatum. fol. 80. col. 3.
Iudicium iniquorum dum tolerantur fugiendum non est. fol. 80. col. 3.
Iudicium finale nō est in ore tempore pro

babile est. fol. 192. col. 2.
Iudicij dies extra definitionem positus. fol. 193. col. 2.
Iudicij diem à Christo ignoratum quomodo intelligatur. fol. 193. col. 1.
Iudicij dies à Christo Deo & homine diuersimode cognitus. fol. 194. col. 1.
Iudicij finalis causa & congregatio. fol. 204. column. 1.
Iugū quatuor modis accipitur. fol. 117. col. 3.
Iumenta vsibus communibus apud Iudæos deputata. fol. 163. col. 1.
Iurans eum, per quem iurat diligit aut veniatur. fol. 58. col. 1.
Iurandi pessima apud Iudæos consuetudo fuit. fol. 58. col. 1.
Iurandi facilitas ad periculi ducit. fol. 58. col. 1.
Iuramentum non modo bona sed etiam necessaria causa nitatur. fol. 58. col. 2.
Iurare non potest qui implere non potest. fol. 58. col. 2.
Iuramentum per creaturas tenet. fol. 58. col. 2.
Iurari & statui custodire, &c. explicatur. fol. 58. col. 2.
Iurans fidem suam defraudat. fol. 58. col. 3.
Iuramentum non exigatur. fol. 58. col. 3.
Iuramentum quid est. fol. 58. col. 2.
Iurās per creaturam absolute idololatra est. fol. 58. col. 4.
Iurandi duæ sunt causæ. fol. 58. col. 4.
Iurasse Deum aliquā accepimus. fol. 59. col. 1.
Iuramentum pro obedientia & vnitāte seruanda licitum. fol. 59. col. 2.
Iuramentum quo modo Deus prohibeat. fol. 59. col. 2.
Iurare de se non est malum. fol. 59. col. 3.
Iuramentum rei illicitæ non est seruandum. fol. 132. col. 4.
Iuramentum natura sua Deum vocat in testem. fol. 83. col. 3.
Iustis lex non ponitur. fol. 2. col. 4.
Iustus in sacris quis. fol. 7. col. 1.
Iustus honores contemnit. fol. 180. col. 3.
Iustitia sine premio molesta. fol. 36. col. 3.
Iustitiæ gradus circa vindictam sumēdam. fol. 39. column. 4.
Iustitia secundum Philosophos in tres partes diuiditur, secundum Christum in quatuor. fol. 60. col. 1.
Iustitia originalis quæ sit. fol. 61. col. 3.
Iustitiæ partes & contraria. fol. 66. col. 4.
Iustitia humana homines seruare non potest. fol. 77. col. 1.
Iustitiam breuissimo sermone Christus vnica comprehendit. fol. 80. col. 4.
Iustitia

I N D E X.

Iustitia misericordiam precedit. folio. 105. column. 1.
Iustitia omnis tribus constat. fol. 184. col. 1.

L

Laborandi sollicitudo non cura à Deo tollitur. fol. 77. col. 3. & 78. column. 1.
Laborum humanorum tria genera sunt. fol. 117. column. 3.
Læsus patienter sustinens læsus non est. fol. 15. column. 4.
Læsores excusati læsus implacabilis. fol. 53. column. 4.
Lapis pro insensibilitate vel pro fortitudine ponitur. fol. 18. col. 4.
Lapides in Iordane à Iosue mutati quid. fol. 22. column. 3.
Latriæ seruitus Deo debetur. fol. 30. column. 4. & 37. col. 1.
Latria in quo consistat. fol. 174. col. 2.
Latro bonus iure in alterum inuehitur. fol. 79. column. 1.
Latronū alter in cruce saluatur. fol. 128. col. 1.
Lectus multifariam dicitur. fol. 97. col. 1.
Legio sex milia continet. fol. 213. col. 4.
Leporis timor. fol. 218. column. 1.
Leprosus cur in montem cum domino non ascendit. fol. 88. col. 1.
Leprosus cur Christus tetigit. fol. 88. col. 3.
Leprosi, id est, peccatoris mala fusius explicantur. fol. 88. col. 4.
Leprosi ex ament sacerdotibus non medicis commissum quid. fol. 89. col. 1.
Leui tribus cur Deo dicata. fol. 148. col. 1.
Lex de ducenda inter consanguineos vxore ad Christum accommodatur. fol. 22. col. 2.
Lex ad quid data Iudæis. fol. 33. col. 3.
Lex antiqua nunc non ducit ad regnum. fol. 49. column. 3.
Lex vetus imperfecta. fol. 49. col. 4.
Lex vetus à Christo violata nō fuit. fol. 50. col. 3.
Lex vetus in operem nouam affectu. fol. 73. col. 4.
Lex quomodo Euangelio copulanda. fol. 98. column. 3.
Lex vetus in timore noua in amore. fol. 99. column. 2.
Lex vetus terrena pmittebat. fol. 104. col. 2.
Lex est præceptum nudum. fol. 106. col. 1.
Lex vetus cur immunda prohibebat. folio. 197. column. 3.
Lex veteri nihil addi poterat. fol. 136. col. 1.
Lex Euangelica inferni muros. fol. 141. col. 3.
Lex per Moysen gratia per Christum. folio. 144. column. 4.
Lex aut or lege aut seruis peccati. fol. 18. col. 3.

Lege nature multi sunt seruati. fol. 83. col. 4.
Liber generatiōis cur hoc Euangelij. fol. 1. col. 2.
Libertas filiorum conditio. fol. 71. col. 1.
Libidinis mala. fol. 147. col. 3.
Libidinis acrior quam pecunie est pugna. fol. 197. column. 1.
Ligatio iniusta quoad Ecclesiam non tamen quoad Deum valet. fol. 153. col. 2.
Lingua septuaginta dux per orbē diffusa quid significant. fol. 5. col. 3.
Lingua nisi cum Dei auxilio difficile domatur. fol. 51. col. 2.
Literæ. T. mysterium. fol. 103. col. 1.
Locusta quinque significat. fol. 18. col. 4.
Locustas inter animalia munda Moyses posuit. fol. 22. col. 1.
Lori hospitalitas Ecclesiam figurauit. fol. 196. column. 1.
Lucæ & aliorū Euangelistarū cōsiliatio in pane & calice à Christo sumptum. fol. 210. col. 3.
Lucifer Christi terator fuisse creditur. fol. 1. col. 4.
Lucis qualitates doctrinæ Apostolicæ conueniunt. fol. 48. col. 3. & 129. col. 3.
Lugedi multe sunt hominū causæ. fol. 42. col. 3.
Lugentes beati, qui. fol. 37. col. 1.
Lumbi libidinis sedes. fol. 2. col. 1.
Lunatici qui. fol. 34. col. 3.
Lunaticus mysticè quis. fol. 146. col. 3.
Lupi & ouis mystica cōparatio. fol. 84. cap. 4.
Lupus quis dicatur. fol. 85. col. 3.
Lupi conditiones. fol. 106. col. 4.

M

Magistri in tribus examinandi sunt. fol. 130. col. 4.
Magorū aduētus & mūnera. fol. 9. & 10.
Magi vnde terrarum venerint. fol. 10. col. 4.
Magorum mūnera. fol. 11. col. 1.
Magorum gentis & studiū. fol. 15. col. 1.
Magi aduētū iter ab Hierosolymis distasse creduntur. fol. 14. col. 1.
Magorum nomina Hebraicè, Græcè & Latine. fol. 14. col. 2.
Magi an impleuerint pmissum Herodis. fol. 14. col. 2.
Magi cur reges dicti. fol. 17. col. 1.
Male dicere, dicere malum & persequi differunt. fol. 38. col. 1.
Maledicere quid sit & fructu. fol. 15. col. 3.
Mali non tentantur. fol. 29. col. 3.
Mali bonis ppter bonos fructuant. fol. 63. col. 3.
Malum quadruplex. fol. 71. col. 1.
Mali etiam in hac vita infernum sentiunt. fol. 158. col. 1.
Mali in tota & in inferno, boni in terra & in celo. fol. 173. column. 4.

Mammo.

I N D E X.

Mammona quid sit. fol. 74. col. 3.
Mammona dominus. fol. 76. col. 2.
Mandata sua cur dominus minima vocavit.
fol. 49. col. 3. & 4.
Mandatorum obsequium ad salutem suffi-
cit. fol. 35. col. 1.
Manichaei error. fol. 1. col. 4.
Manichaei Christi negabant passionem. fol.
209. col. 3.
Manna quid. fol. 23. col. 3.
Manna omnem cibum sapiebat. fol. 30. col. 2.
Manna quadraginta annis in deserto plu-
uit. fol. 134. col. 2.
Marci & aliorum conciliatio super iis, quae
in resurrectione facta sunt. fol. 42. col. 3.
Maria de stirpe David. fol. 3. col. 4.
Maria per portam clausam figurata. folio. 6.
column. 2.
Mariae conceptionis elegans & affectuosa re-
praesentatio. fol. 6. col. 1.
Maria cur desponsata. fol. 6. col. 4.
Mariae virginitas asseritur. fol. 6. column. 4.
Mariae virginitas multis figurata. fol. 8. col. 1.
Mariam licet pulcherrimam nemo turpi-
ter concupivit. fol. 8. col. 4. & 16. col. 4.
Maria verbis de praesenti desponsata fuit.
fol. 9. column. 1.
Maria intacta. fol. 9. col. 3.
Mariae corporaliter mater Dei spiritualiter
soror. &c. fol. 123. col. 3.
Maria Cleophae. fol. 232. column. 1.
Maria Magdalena quasi alia reddita est. fol.
233. column. 2.
Mariae Magdalene erga Christum amor. fol.
237. column. 1.
Maria mater prius Christum resurgentem
vidisse creditur. fol. 236. col. 4.
Mare apud Hebraeos quid. fol. 34. column. 3.
Maris aenei a Salomone instituti forma & si-
gnificatio. fol. 103. col. 2.
Martyrum in primitiva Ecclesia constan-
tia. fol. 10. col. 3.
Martyrij gradus. fol. 17. column. 1.
Martyrum differentia. fol. 17. col. 1.
Martyrium non solum a tyrannis sed etiam a
carnalibus desideriis infligitur. folio. 159.
column. 4.
Matrimonium inter Mariam & Ioseph an fue-
rit verum. fol. 3. col. 4.
Matrimonium tria bona continet. fol. 3. col. 4.
Matrimonium insolubile. fol. 154. col. 4.
Matrimonium vinculum Christi cum Eccle-
sia significat. fol. 154. col. 4.
Matrimonium inter parentes & liberos iu-
re naturali inter alios iure positivo prohi-

bitum est. fol. 154. column. 4.
Matthaeus in Christi generatione Isaiae con-
trarius non est. fol. 1. col. 1.
Matthaei & Marci concordia circa patrem
Iosephi. fol. 2. column. 2.
Matthaeus generationem Christi secundum car-
nem enarrat. fol. 4. col. 2.
Matthaei & Lucae concordia circa nomen
in catalogo varietatem. fol. 5. column. 4.
& 6. column. 1.
Matthaei & Lucae concordia in Centurio-
ne. fol. 89. column. 4.
Matthaei defensio dum prophetiam Isaiae
citatur. fol. 91. col. 3. & 4.
Matthaei & Marci conciliatio in miraculo pa-
ralitici. fol. 96. col. 2.
Matthaeus se publicanum nominat. fol. 97.
column. 2.
Matthaeus cur facie humana figuratur. fol.
98. column. 1.
Matthaei & Lucae conciliatio in perap-
tanda necne. fol. 104. col. 3.
Matthaei & aliorum conciliatio in caleeis
Apostolis alias concessis aliis negatis. fol.
104. column. 1.
Matthaei & Marci conciliatio in phariseo-
rum tentatione. fol. 178. col. 1.
Matthaei & Marci conciliatio in Petri nega-
tione. fol. 213. col. 3.
Matthaei & Ioannis conciliatio in fornicato-
rum ad sepulchrum aduentu. fol. 234. col. 3.
Matthaei & aliorum conciliatio in Angelo-
rum visione. fol. 233. col. 4.
Mel, quo Ioannes in deserto alebatur, quid
fuerit. fol. 46. col. 1.
Meliores esse affectu tenemur optare. fol.
154. col. 4.
Membrum sibi cruens irregularis est. fol.
57. column. 2.
Membra quae iuste abscedantur. fol. 150. col. 4.
Melchisedech Christi figura. fol. 208. col. 2.
Menstruata ab Ecclesia non arceatur. folio.
101. column. 2.
Mercenarius quis dicatur. fol. 85. col. 3.
Mensis mystice duplex. fol. 129. col. 1.
Miracula quando Deus facere consueverit.
folio. 33. col. 2.
Miracula cur aliquando mali faciunt. fol.
85. column. 4.
Miracula quare modo non fiunt. fol. 103. col. 2.
Miracula sine necessitate nemini dantur.
fol. 166. col. 3.
Misericordes qui sint. fol. 40. col. 1.
Misericordia triplex. fol. 44. col. 1.
Misericordia potissimum sacrificium. fol. 97. col. 2.
Misericordia ex se Deo grata, sacrificium ex
adiunctis. fol. 98. col. 2.
Misericordia quid. fol. 134. col. 1.
Misericordia omnia salutaria comprehendit.
fol. 138. col. 3.
Misericordiam tribulatio & peccatum facit. folio.
138. col. 4.
Mites beati. fol. 37. col. 1.
Mitteria secretiora quibus sint reuelanda.
fol. 80. col. 4.
Modius quid. fol. 46. col. 1.
Moechia nomine omnis carnalis delectatio
intelligitur. fol. 57. col. 4.
Molere officium muliebri olum fuit. folio.
193. col. 4.
Molam suspendere punitionis fuit genus.
fol. 148. col. 4.
Monachi mundo sunt mortui. fol. 92. col. 4.
Morientes statim qui coelum consequuntur.
fol. 26. col. 3.
Mors triplex. fol. 92. col. 2.
Mors & cetera seculi mala cur timenda. foli.
108. col. 4.
Mors omnium malorum finis. fol. 119. col. 4.
Mors qui non gustasse creditur. fol. 141. col. 2.
Moses manus tenebat ut vinceret Israel. fol.
69. col. 2.
Moses quadraginta dies ieiunavit. fol. 73. col. 2.
Mors quando fugienda sapientis est cogita-
re. fol. 159. col. 3.
Mulierum periculosa est familiaritas. folio.
56. col. 3.
Muliebris sexus Christo patiente peccavit
& redemptus est. fol. 219. col. 2.
Mulier idoneum ad bona impedienda in-
strumentum. fol. 224. col. 4.
Mulieres deferentibus ceteris cum Christo
perseverant. fol. 223. col. 3.
Mulieres in Ecclesia docere non permittun-
tur. fol. 233. col. 3.
Mundus mari similis. fol. 25. col. 4.
Mundi vitia. fol. 33. col. 4.
Mundus ad fidem Christi diuisus. fol. 110. col. 4.
Mundus non vno ictu sed sensum interibit.
fol. 188. col. 1.
Munera Deo placitura quatuor debent ha-
bere. fol. 53. column. 3.
Musica desiderium Sanctum incendit. foli.
66. column. 4.
Musach quid. fol. 225. col. 1.
N. Aas. fol. 3. col. 3.
Nardus & Nardinum oleum. fol. 206. col. 4.
Nardus mystice quid. fol. 206. col. 4.
Natandi ars quid praestet. fol. 134. col. 4.

I N D E X.

Natus & filius differunt. fol. 6. col. 3.
Natum nunquam fuisse specialiter non est
eligibile. fol. 211. col. 2.
Naturae ordinem ordo gratiae non peruer-
tit. fol. 136. col. 4.
Natura subito non operatur. fol. 161. col. 4.
Natura humana septem legibus subiicitur.
fol. 176. col. 1.
Navis mystica declaratio. fol. 94. col. 3.
Nazareus. fol. 15. col. 3.
Nazareus multipliciter sumitur. fol. 229. col. 1.
Nazareth. fol. 36. col. 2.
Negare & offendere differunt. fol. 168. col. 2.
Negari veritas in duobus casibus alicui po-
test. fol. 167. col. 3.
Nequitia semper est timida. fol. 234. col. 4.
Nestoris error confutatur. fol. 8. col. 2.
Nicaenum concilium de die domini expe-
ctando. fol. 196. col. 2.
Nicodemus & Ioseph Christi tumulatores.
fol. 230. col. 4.
Nobilitas vera virtutis est non generis. foli.
2. column. 3.
Nobilitas vera & Christiana. fol. 3. col. 2.
Noe vinearum plantator Christi figura. folio.
170. col. 1.
Noe cum familia in diluvio praeservatus.
fol. 194. col. 1.
Noe arcae longitudo. fol. 207. col. 2.
Nomen pro invocatione sumitur. fol. 135. col. 2.
Nomen Abraham, Iacob & Petro mutatum
fuit. fol. 103. col. 3.
Novatianus error confutatur. fol. 122. col. 1.
Noxia Deus non concedit sed permittit. fol.
167. col. 1.
Nubere feminis aliquando extra tribum po-
terant. fol. 5. col. 1.
Nubes animata. fol. 192. col. 3.
Nubes Christi iudicantis vehiculum. fol. 175. col. 1.
Nummularij qui. fol. 164. col. 4.
Nummus a Numa dictus. fol. 175. col. 1.
Nuptiarum Evangelicarum mystica expli-
catio. fol. 171. col. 4.
Nuptiae quadrupliciter dicuntur. fol. 172. col. 2.
O. Bedictae quatuor requisiti. fol. 8. col. 3.
Obedientia discipulorum Christi
mirabilis. fol. 35. col. 2.
Obedientia praceptorum Dei ad virtutes
omnes fundamentum. fol. 84. col. 1.
Occasio peccandi sicut peccatum a domino
prohibetur. fol. 57. col. 2.
Occidere publica autoritate licet. fol. 54. col. 3.
Occidi uxorem adultera impune non tam elici-
te potest. fol. 57. col. 4.
Occidere

I N D E X.

Occidere soli iudicet. fol. 114. col. 1.
Ocium nec homini neq; vllar creaturae da-
tum. fol. 101. col. 2. & 4.
Oculus dexter & sinister quid. fol. 56. col. 4.
Oculorum licentia periculosa. fol. 56. col. 2.
Oculum dextru erueret quid. fol. 56. col. 4.
Oculi & manus appellatione omnia delecta
bilia veniunt. fol. 57. col. 4.
Oculi quibus de causis grauantur. fol. 118. c. 2.
Odille patrem & matrem quomodo fas est
fol. 55. col. 4. & fol. 92. col. 3.
Odiu totam maculat sanctitatem. fol. 63. c. 3.
Odiu in propinquos Christi sequacibus
necessarium. fol. 93. col. 2.
Offensa humana ad diuinam nihil est. foli.
71. col. 1.
Offensa semper remittenda iniuria nō sem-
per. fol. 153. col. 4.
Oleum quadrifariam dicitur. fol. 73. col. 3.
Oleum multa significat. fol. 198. col. 2.
Oleu & vnguentu in sacris quid. fol. 206. col. 1.
Onias in Aegypto ciuitatem edificauit. fol.
14. column. 1.
Operas iustis an sint palā faciendae. fol. 65. c. 1.
Opera bonoru fortissima quae sint. fol. 73. c. 3.
Opera in M. peccato facta an aliquando re-
uocant. fol. 78. col. 1.
Opus feruile quid. fol. 119. col. 2.
Opus feruile sabbato prohibitu. fol. 119. col. 1.
Operandi dies. fol. 158. col. 2.
Operarij Euangelici in quintuplici differen-
tia. fol. 158. col. 2.
Operis fructus. fol. 170. col. 2.
Operi bono duo sunt necessaria. fol. 195. col. 3.
Opprobria sustinere magna virtus. fol. 40. c. 3.
Oratio maior est ieiunio. fol. 19. col. 3.
Orare pro quibus inimicis debemus. fol. 62. c. 3.
Orandum pro damnatis nō est. fol. 63. col. 1.
Orantes pro persecutoribus nostris magis
exaudimur. fol. 63. col. 3.
Oratio quid apud Deum, qui omnia nouit,
proliciat. fol. 64. col. 3.
Oratio profunda non iactabunda sit exem-
plo Dauidis. fol. 65. col. 3.
Orationis laus. fol. 66. col. 1.
Oratio ubiq; faciendae exemplo Iona. folio.
66. col. 2.
Orandi tres sunt modi. fol. 66. col. 4.
Oratio nimis longa sine affectu Deo displicet.
fol. 66. col. 3. & 4.
Orare stantes Iudaei solebant. fol. 66. col. 4.
Orationis laus a definitionibus cōglobatis.
fol. 67. col. 1.
Orationis quindecim fructus. fol. 67. col. 3.
Oratio etiam in lege naturae fuit, non tamē

manifesta orandi scientia. fol. 67. col. 1.
Oratio verbosa quando utilis. fol. 67. col. 4.
Orare quando liceat vel non. fol. 68. col. 4.
Orationis dominicae petitiones, cum octo
beatitudinibus consonant. fol. 69. col. 2.
Orare pro se natura; pro alijs gratia est. fol.
69. col. 3.
Orare aliter quam Christus docuit ignoran-
tia & culpa est. fol. 70. col. 1.
Oratio efficax & efficacior. fol. 70. col. 1.
Oratio dominica duplicem tollit errorem.
fol. 71. col. 1.
Orationis dominicae prerogatiua. fol. 71. c. 1.
Oratio quo cōmuniō fructuosior. fol. 71. c. 2.
Oratio dominica peccata delet. fol. 72. col. 1.
Oratio importuna esse dedit. fol. 81. col. 1.
Orantes aliqui non exaudimur. fol. 82. col. 3.
Oratio & stertus Deum vincunt. fol. 82. col. 3.
Orandi a Christo documentum. fol. 131. col. 3.
Oranti quatuor sunt necessaria. fol. 138. col. 3.
Orans humilis & importunus sit. folio. 139.
column. 1.
Oratio quid operetur. fol. 146. col. 4.
Oratio dementi terribilis. fol. 147. col. 1.
Oratio anima, corpore & spiritu consentie-
tibus melius auditur. fol. 152. col. 1.
Orationis qualitates. fol. 155. col. 4.
Origenis error confutatur. fol. 112. col. 1.
Oris fructus. fol. 170. col. 2.
Osculum Iudaeorum saluatio. fol. 118. col. 2.
Oues conditiones bonorum exprimunt. fol.
213. column. 1.

P

Acifici beati sunt. fol. 37. col. 4.
Palastina arenosa & feruens. foli. 105.
column. 2.
Panis & vinum alimētorum efficacissima.
fol. 113. col. 1.
Parabolae de Nuptijs declaratio. folio. 171.
column. 4.
Paralytici ignorantes sint. fol. 15. col. 2.
Parentibus iunme indigentibus quomodo
subueniendum. fol. 136. col. 2.
Pascha proprie & mystice quid. folio. 106.
column. 3.
Pascha quadruplex. fol. 106. col. 4.
Pascha tripliciter dicitur. fol. 112. col. 4.
Pascha Hierosolymis celebrabatur. ibidem.
Pascha peregrinus cum quo vellet comede-
bat. fol. 115. col. 1.
Passio Christi, si cogitetur omnes iracundie
stimulos euertit. fol. 52. col. 2.
Passio & propassio quid. fol. 55. col. 2.
Passionis

I N D E X.

Passionis Christi dies quo modo computen-
tur. fol. 123. col. 3.
Passio Christi omnia peccata delere suffi-
cit. fol. 161. col. 3.
Patientia utilissima est. fol. 60. col. 2.
Patientia temporibus non apta quae sit. fol.
6. column. 4.
Patres in Catalogo recensiti varia ad legem
gratiae mysteria pretulerunt. folio. 3. 4. 5.
per totum.
Patrum antiquorum nomina in catalogo
posita suo ordine exponuntur. ibidem.
Pater noster impios perstringit. fol. 70. col. 1.
Pater nomen pietatis & potestatis. fol. 70. c. 2.
Pater mi & pater noster differunt. folio. 70.
column. 4.
Pauli in proximis corrigendis humanitas.
fol. 78. col. 3.
Paulus feminis verbis dictus est. fol. 102. col. 1.
Paulus an iure Galatas fatuos vocarit. foli.
53. col. 3.
Paulus hominibus non laudandus sed imi-
tandus placebat. fol. 64. col. 4.
Pauperis vox penetrabilis. fol. 16. col. 1.
Paupertas Deo omnia accepta refert. folio.
25. column. 2.
Pauperes spiritu omnes esse possunt. folio.
37. column. 1.
Pauperes superbia abutuntur. fol. 38. col. 2.
Pauperes quid cauere debeant. fol. 38. col. 2.
Paupertas omniū virtutū parens. fol. 38. col. 4.
Paupertas est nihil habere commune. folio.
42. column. 2.
Paupertatis laus ab effectis. folio. 42. col. 2.
Pauperum spiritu conditiones. fol. 43. col. 3.
Pauperes spiritu cur potius quā diuites spiri-
tu. fol. 44. col. 2.
Paupertas ne an diuitiae sint ad salutem accē-
modiores. fol. 44. col. 3.
Pauperes tuba conuocabantur. fol. 67. col. 3.
Pauperes spiritu despiciendi non sunt. foli.
150. col. 3.
Pauperior avarus est, quo plus habet. folio.
157. column. 1.
Paupertas perfectionis via. fol. 157. col. 3.
Pax vera quae sit. fol. 43. col. 1.
Pax belli & omnium actionum humanarū
finis. fol. 43. col. 1.
Pax Christiana quid sit. fol. 106. col. 2.
Pax Christo per totam vitam familiaris. fol.
166. col. 2.
Pax vq; quo sit seruanda. fol. 100. col. 2.
Pax duplex. fol. 100. col. 3.
Pax seculi a Christo euertit. fol. 100. col. 2.
Peccatum vmbra comparatur. fol. 125. col. 3.

Peccatum veniale contra legem nō est. fol.
5. column. 3.
Peccati gradus tres sunt. fol. 51. col. 2.
Peccatum tribus impletur. fol. 55. col. 3.
Peccati mors triplex, cuius figurā Christus
impleuit. fol. 55. col. 3. & 59. col. 4.
Peccatum voluntatis Iudaei nullum puta-
bant. fol. 55. col. 1.
Peccatum, non peccator odio habendus est.
fol. 63. col. 4.
Peccatum an per solam contritionem re-
mittatur. fol. 78. col. 2.
Peccata praecedentia iudicium & sequentia
quae dicantur. fol. 78. col. 2.
Peccata temporalia cur aeternē puniuntur.
fol. 78. col. 4.
Peccans non est asperē obiurgandus. folio.
79. column. 1.
Peccandi occasiones. fol. 83. col. 1.
Peccatores mortui. fol. 92. col. 4.
Peccata remittere & infirmos sanare eiusde
rationis est. fol. 96. col. 2.
Peccata septem modis remittuntur. fol. 97.
column. 1.
Peccatores a quibus & quando vitandi. fol.
97. col. 4. & fol. 98. col. 1. & 3.
Peccandi tres sunt modi. fol. 99. col. 4.
Peccatum in Spiritu sanctum est agnitae ve-
ritati repugnare. fol. 115. col. 3.
Peccatum in Spiritum sanctum, cur irre-
missibile dicatur. fol. 121. col. 1. & 3. & fol.
122. column. 3.
Peccata in Spiritum sanctum quae sint. foli.
122. col. 2.
Peccata tribus modis puniuntur. folio. 122.
column. 3.
Peccatū proprie culpam dicit. fol. 122. col. 4.
Peccatum vñ sine alijs non remittitur. fol.
123. column. 1.
Peccatorum remissio a solo Deo pendet.
fol. 142. col. 4.
Peccatum an verē a sacerdote remittatur.
fol. 142. col. 4.
Peccato animam eripere maius est quā mō-
tem transferre. fol. 147. col. 1.
Peccato liberatur qui peccare cauet. fol. 147.
column. 1.
Peccatum contra Deum & contra homines
multum differunt. fol. 151. col. 2.
Peccatum contra nos paratum non contra
Deum remittere debemus. fol. 152. col. 3.
Peccatis occultis non sunt testes adhibendi.
fol. 153. col. 3.
Peccatum in damnum fidei denuntiandum
est. fol. 153. col. 4.

I N D E X.

Peccator multorum est iustus solius Dei. fol. 162. col. 4.
 Peccator quo peccat puniatur. fol. 173. col. 1.
 Peccatum in tertiam & quartam generationem puniatur. fol. 184. col. 2.
 Peccatores audaces, si conuertantur animo-
 siores ad virtutem sunt. fol. 214. col. 1.
 Peccate ignorantia, infirmitate, studio. fol.
 214. col. 2.
 Pelagianorum duplex error excluditur. f.
 71. column. 1.
 Perfectionis gradus. fol. 37. col. 4.
 Perfecti an omnes esse teneamur. folio. 64.
 column. 1.
 Perfectio sextuplex. fol. 64. col. 1.
 Perfectus nemo repente fit. fol. 128. col. 4.
 Perfectus non est qui omnia relinquit, sed
 qui Christum sequitur. fol. 136. col. 2.
 Permissio multiplex est. fol. 57. col. 2.
 Persa ex Seth propheta Magorum stel-
 lam obseruauit. fol. 12. col. 2.
 Persa quo modo Hierosolymis spolia subla-
 ta restituit. fol. 13. col. 1.
 Persecutiones aliquando fugiendae sunt.
 fol. 33. col. 3.
 Perseuerantiae bona. fol. 190. col. 2.
 Petere quid boni quid mali soleant. fol. 81.
 column. 4.
 Petentia in altitudine & sollicitudo. f. 81. col. 4.
 Petra mysteria. fol. 83. col. 3.
 Petra appellatione tam boni quam malive
 niunt. fol. 126. col. 1.
 Petro cur nomen fuerit mutatum. fol. 25. col. 3.
 Petrus cur cadere permissus. fol. 80. col. 1.
 Petrus primus credidit. fol. 91. col. 2.
 Petrus Apostolorum princeps. fol. 91. col. 2.
 Petri socius sanatio mystice declaratur. fol.
 91. col. 3.
 Petrus umbra sanabat infirmos. folio. 103.
 column. 2.
 Petrus simon, id est, obediens. fol. 103. col. 2.
 Petri primatum nosse valde interest religio-
 nis Christianae. fol. 103. col. 3.
 Petri fides & amor. fol. 134. col. 4. & 135. col. 1.
 Petrus in Christi confessione & Apostolica
 dignitate primus. fol. 141. col. 1.
 Petrus clauas accipiens Ecclesiam repraesen-
 tavit. fol. 141. col. 3.
 Petri, id est, Ecclesiae occidentalis fides nun-
 quam deficiet. fol. 142. col. 2.
 Petri potestas ad mortuos etiam se extendit.
 fol. 142. col. 1.
 Petri absolutiones & ligationes Deo proba-
 re valent. fol. 142. col. 4.
 Petrus omnia reliquit affectu & effectu. fol.

155. column. 4.
 Petrus & Paulus ad gentes missi sunt. folio.
 162. col. 2.
 Petri peccatum duplex. fol. 109. col. 3.
 Petrus fauore diuino sublato peccauit. fol.
 109. col. 3.
 Petrus an potuerit non negare Christum.
 fol. 210. col. 2.
 Petrus & Paulus venia digni fuerunt. folio.
 119. col. 3.
 Petri trina negatio tres haereticorum erro-
 res significauit. fol. 219. col. 2.
 Petri negatio varie ab Euangelistis exponi-
 tur. fol. 219. col. 3. & 220. col. 3.
 Petri poenitentia tribus commendatur. fol.
 221. column. 1.
 Pharisei genimina viperarum. fol. 19. col. 3.
 & fol. 20. col. 2.
 Pharisei Christum esse messiam cognoue-
 runt. fol. 123. col. 1.
 Pharisei mathematici intenti fuerunt. fol.
 141. col. 1.
 Phariseorum dolosa doctrina ad oblatio-
 nes extorquendas. fol. 136. col. 2.
 Phariseis templi cura erat mandata. folio.
 167. col. 4.
 Pharisei tributo contradicebant. folio. 174.
 column. 1.
 Pharisei in communi vivebant. fol. 176. col. 3.
 Pharisei Christum sapissime comprehen-
 dere voluerunt. fol. 206. col. 2.
 Philacteria quid. fol. 179. col. 4.
 Philosophi nomine tenus virtutem cogno-
 uerunt. fol. 66. col. 3.
 Philosophiae sublimitas rerum contemptus
 est. fol. 106. col. 1.
 Pij peccantes occultabuntur. fol. 109. col. 2.
 Pij in horteculo magis quam impij affligun-
 tur. fol. 132. col. 1.
 Piorum est delicta excusare. fol. 221. col. 2.
 Pilatus imaginem Caesaris in templo loca-
 uit. fol. 185. col. 2.
 Pilati pusillanimitas. fol. 225. col. 1.
 Pilati vxor cur a daemone in somnis sit ve-
 xata. fol. 224. col. 4.
 Pilatus Lugdunensis fuisse creditur. folio.
 225. col. 2.
 Pilatus Christum peccasse putauit. fol. 225.
 column. 2.
 Pilatus in fauorem Christi causae titulum in-
 scripsit. fol. 228. col. 1.
 Pinnaculum templi. fol. 31. col. 1. & folio.
 32. column. 2.
 Piscis quid significet. fol. 82. col. 2.
 Platonis preceptum de mudando capite &
 pedibus.

I N D E X.

pedibus. fol. 103. col. 4.
 Poma inferni duplex, Dani videlicet & sen-
 sus. fol. 173. col. 2.
 Poenae damnatorum pares non sunt. folio.
 182. col. 2.
 Poenitentia peccatorum differenda non est.
 fol. 4. col. 1.
 Poenitentiae tres sunt actiones. fol. 17. col. 3.
 Poenitentia non tempore sed dolore estimat-
 ur. fol. 17. col. 4.
 Poenitentia quid sit. fol. 21. col. 4.
 Poenitentiae fructus quatuor. fol. 22. col. 2.
 Poenitentia an peccatum possit adaequare.
 fol. 22. col. 2.
 Poenitentia in superbia nulla est. folio. 23.
 column. 3.
 Poenitentia triplex. fol. 23. col. 3.
 Poenitentia ante & post baptismum neces-
 saria quomodo. ibidem.
 Poenitentia quibus de causis agenda sit. fol.
 25. column. 4.
 Poenitentiae impedimenta. fol. 25. col. 4.
 Poenitentiae sacram. tres imponuntur erro-
 res. fol. 142. col. 2.
 Poenitentia ad mortem vsque dilata secunda
 non est. fol. 199. col. 1.
 Poenitentia lapsos restituit. fol. 219. col. 4.
 Portare in scriptura varie sumitur. fol. 104.
 column. 1.
 Pontifex cur mitra bicorni insignitur. fol.
 131. col. 4.
 Pontifex olim nomen Dei in fronte gesta-
 bat. fol. 227. col. 2.
 Praecepta Euangelij moralia naturalia sunt,
 praecpta vero fidei naturalibus conforma.
 fol. 118. col. 1.
 Praedicatores quid debeant praedicare. fol.
 22. col. 1.
 Praedicatoris quae prius curanda sunt. folio.
 26. column. 4.
 Praedicatores rudes & illiterati cur a Chri-
 sto electi sunt. fol. 33. col. 1.
 Praedicatorum partes & officium late ex-
 plicantur a fol. 45. vsque ad folium. 48.
 Praedicatores de male partis necessaria sume-
 re possunt. fol. 98. col. 2.
 Praedicatores euntes doceant. fol. 102. col. 2.
 Praedicator fide munitus incedit. folio. 104.
 column. 1.
 Praedicationis fructus. fol. 105. col. 3.
 Praedicandum publice non priuatiu. folio.
 109. column. 4.
 Praedicator doctus quis sit. fol. 111. col. 3.
 Praedicatoris officium. fol. 117. col. 3.
 Praedicator plus faciendo quam dicendo pro-

ficat. fol. 179. col. 4.
 Praedicator alius malus audiendus nihilomi-
 nus est. fol. 180. col. 1.
 Praedicatores super omnia bona. fol. 195. col. 3.
 Praedicandum quibus auditoribus sit. folio.
 200. col. 4.
 Praelatus quicquid est Ecclesiae est. folio. 160.
 column. 2.
 Praelatus pro salute sua fugiat, pro subdito-
 rum relinquit. fol. 13. col. 3.
 Praelati faciant vt doceant. fol. 180. col. 1.
 Praelatorum vitia imprimis duo. fol. 196. col. 1.
 Praelatorum conditiones. fol. 196. col. 1.
 Praelatis quinque officia incumbunt. folio.
 202. col. 1.
 Presbyterum concubinarium an laici ex-
 pellere possint. fol. 64. col. 2.
 Primogenitus etiam vnus filius dicitur.
 fol. 7. col. 4.
 Primogenitus quatuor modis accipitur. fol.
 7. col. 4.
 Princeps sacerdotum vnus & annuus erat.
 fol. 15. col. 1.
 Principibus malis parendum nihilominus
 aliquatenus est. fol. 181. col. 4.
 Principum mundi iniquitas. fol. 195. col. 4.
 Princeps sacerdotum ex lege vnus, ex lu-
 daeorum corruptela plures creabatur. fol.
 205. col. 3.
 Priscillianistarum error, & eius origo. folio.
 11. column. 1.
 Prophetia duplex est. fol. 7. col. 4.
 Prophetia rebus non imponit necessitate.
 fol. 9. col. 2.
 Prophetarum proprium est a peccatis reuo-
 care. fol. 12. col. 2.
 Prophetare & miracula facere interdum meri-
 ti non est. fol. 83. col. 3.
 Providentiae diuinae secundae causae non ob-
 stant. fol. 83. col. 1.
 Proximus amandus & corrigendus est. fol.
 124. col. 3.
 Proximus quis. fol. 128. col. 3.
 Prudentia saepe numero virtus non est. fol.
 195. col. 2.
 Publicani apud ludaeos omnium maxime
 infames fuerunt, sed cur. fol. 63. column. 3.
 & 98. column. 2.
 Publicani qui dicebantur. fol. 64. col. 2. &
 97. col. 4.
 Puerorum canentium & saltantium mos a-
 pud antiquos. fol. 15. col. 2. & 3.
 Pueris vnde in aetate prima sacramenta
 ministrari ortum fuit. fol. 155. col. 3.
 Pueri conditiones. fol. 197. col. 4. & 155. col. 2.
 * * 3 Pueri

I N D E X.

Pueri Dei instigatione, prouectiores spon-
te sua ferè operantur. fol. 157. col. 1.
Pulchra naturaliter diligimus. fol. 178. col. 4.
Pulsatio voce & manu fit. fol. 81. col. 4.

Q.

Quadragesimus numerus in scriptu-
ra celebris. fol. 30. col. 3.
Quadrans quid sit. fol. 51. col. 1. & 3.
Quaterdenarius numerus mysteriū habet.
fol. 5. col. 1.

R.

Rabbi, id est, doctor. fol. 181. col. 2.
Raca quid. fol. 51. col. 1.
Raca & farisei dicere poena & significa-
tione differunt. fol. 52. col. 4.
Rama quid. fol. 15. col. 3.
Rama ad literam declaratur. fol. 16. col. 3.
Reatus gradus tres sunt. fol. 51. col. 3.
Reconciliatio quomodo ex utraque parte
facienda. fol. 51. col. 3.
Reconciliatio mentalis, verbalis & actualis
quando fieri debeat. fol. 53. col. 1.
Reconciliationis gratia an iter sit arripien-
dum. fol. 54. col. 4.
Refectio Evangelica quadruplex. fol. 134.
column. 3.
Regio umbræ mortis quid. fol. 33. col. 3.
Regnum cœlorum quadrupliciter dicitur.
fol. 21. col. 3.
Regnum cœlorum beatorum premiū. fol.
38. column. 1.
Regnum Dei postulare & iudicium non ti-
mere grandis est audacia. fol. 68. col. 1.
Regnum tribus modis dicitur. fol. 69. col. 4.
Regnum in Evangelio duplex. fol. 71. col. 1.
Regnum cœlorum quinq; modis capitur.
fol. 105. col. 3. & 106. col. 3.
Regnum cœlorum, & minor in regno cœlo-
rum dupliciter declaratur. fol. 112. col. 3.
Regnum cœlorum aliter nunc ac olim qua-
ritur. fol. 113. col. 2.
Regnum cœlorum nemo nisi omnibus ne-
glectis assequitur. fol. 113. col. 2.
Regnum cœlorum diuersimode cōparatur.
fol. 114. col. 2.
Regum in filiorum natiuitatibus consuetu-
do. fol. 120. col. 1.
Religionem intrans derelicto patre summe
indigente homicida est. fol. 136. col. 1.
Religio Dei an semper parentum pietati an-
teponenda sit. fol. 136. col. 1.

Religiosus quomodo patri summe indigen-
ti subueniat. fol. 136. col. 2.
Remissio quando ex corde non fieri intelli-
gatur. fol. 155. col. 1.
Repetere res suas imperfectis licet, at perfe-
ctis non, nisi iusta causa sublit. folio. 61.
column. 3.
Repudium Iudeis cur & quomodo permis-
sum. fol. 55. col. 2.
Repudiens vnam curaliam ducere non po-
test. fol. 57. col. 3.
Repudij libellus tria continebat. folio. 57.
column. 3.
Repudium à Christo sublatum est. fol. 87.
column. 2.
Repudium Iudeis ob duritiam concessum
fuit. fol. 154. col. 3.
Repudiantes ex legis permisso an peccant
mortaliter. fol. 154. col. 4.
Repudium an omnino licuerit. folio. 155.
column. 1.
Repudium non ut bonum, sed ut minus ma-
lum permillum. fol. 155. col. 2.
Resistete malo publico princeps tenetur.
fol. 61. col. 3.
Resistere priuatus malo priuato potest. fol.
61. column. 3.
Resistere armati laici quidem possunt cleri-
ci non item. fol. 61. col. 3.
Resistere vindicta sumenda animo nemini
licet. fol. 61. col. 3.
Resistere malo iuris naturalis est, & omni-
bus conuenit. fol. 61. col. 4.
Resurrecturi qua ætate sint homines in iudi-
cio. fol. 26. col. 4.
Resurrectio mortuorum peccatorum dona-
tione an sit maius. fol. 96. col. 2.
Resurrectio futurane sit in eadem materia
& forma. fol. 109. col. 3.
Resurrectio Christi omnia legalia extinxit.
fol. 166. col. 3.
Resurrectio mortuorum multa bona osten-
dit. fol. 176. col. 2.
Resurrectio mortuorum quibus locis te-
stamenti veteris probetur. folio. 176. co-
lumn. 3.
Reuelationes diuinæ quomodo acceptan-
dæ. fol. 14. & 13. col. 4.
Romani statuerunt ne quis rex aut Deus
sine eorum consensu diceretur. folio. 15.
column. 2.
Romanorum in Iudeos odium inueteratū.
fol. 189. col. 1.
Romani Iudeorum gentem varijs modis im-
minuerunt. fol. 224. col. 1.

Ruth

I N D E X.

Ruth Moabitidis cur in catalago recensetur.
fol. 2. col. 4.
Ruth laudatur. fol. 3. col. 4.

S

Sabbatum cur à Christianis non obser-
uatur. fol. 49. col. 1.
Sabbatum an à Christo violatum fue-
rit. fol. 50. col. 3. & 4.
Sabbatum non violabat qui mille passuum
viam faciebat. fol. 61. col. 4.
Sabbatum secundo primum quid & quan-
do. fol. 118. col. 3.
Sabbatum multorum temporum differentijs
conuenit. fol. 151. col. 3.
Sabbato secundum legem longius ire non li-
cebat. fol. 187. col. 2.
Sacerdos summus solus & semel Sanctasan-
ctorum intrabat. fol. 135. col. 2.
Sacerdos quæ scire debeat. fol. 137. col. 4.
Sacerdotum Iudeorum auaritia. fol. 163. col. 3.
Sacerdotum facultatem docturi ad docendū
petebant. fol. 168. col. 1.
Sacerdotiū summū perpetuū fuit. fol. 120. c. 4.
Sacramenta etiam ab impijs verè conferun-
tur. fol. 87. col. 1.
Sacramentum ministrans non profert quod
suum est. fol. 180. col. 1.
Sacramenta nostra Moiaicis ne sint antiquio-
ra. fol. 111. col. 3.
Sacramenta non ex se sed ex suscipientis in-
tegritate sanctificant. fol. 117. col. 3.
Sacrificium Deo acceptissimum. fol. 31. col. 2.
Sadduceorum error spiritus negantium cō-
futatur. fol. 175. col. 3.
Sadduceorum errorem Samaritæ & Coryn-
thij secuti sunt. fol. 175. col. 4.
Sadducei ignorantia scripturarum errabant.
fol. 175. col. 4.
Sale cur vrbes à victoribus diruta seminari
soleant. fol. 25. col. 4.
Salis proprietas. fol. 46. col. 2. & 47. col. 2.
Salis proprietates apostolicæ doctrinæ cōue-
niunt. fol. 47. col. 3.
Sal tribus modis potest euanescere, sicut &
predicator. fol. 47. col. 3.
Sal multa significat. fol. 47. col. 4.
Sal unde dicitur. fol. 48. col. 3.
Salomon omnes reges gloria superauit. fol.
75. col. 4.
Salomon rex pacificus. fol. 124. col. 4.
Saluari nisi in fide catholica nemo potest. fo-
lio. 101. col. 1.
Saluandorum triplex ordo. fol. 163. col. 2.

Salus hominum tribus rebus maxime iuuat-
ur. fol. 18. col. 2.
Salutem æternam etiam inimicis procurare
debemus. fol. 64. col. 2.
Salutem ut consequamur duo sunt necessa-
ria. fol. 85. col. 2.
Samarita solos quinq; libros legis recipiebat.
fol. 175. col. 4.
Sancti sunt inundi medulla. fol. 3. col. 3.
Sanctificare nomen Dei quid. fol. 70. col. 4.
Sanctum quid. fol. 78. col. 3. & 80. col. 2.
Sancti cur interdum pandunt, interdum oc-
cultant virtutes suas. fol. 101. col. 3.
Sancti gloriam humanam declinare docent.
fol. 101. col. 4.
Sanctitas simulata duplex est nequitia. fol.
168. col. 1.
Sapientes verbis pugnare non solent. folio.
224. col. 3.
Saturnus quid. fol. 127. col. 4.
Scandalum quando vitandum. fol. 137. col. 2.
Scandalum duplex. fol. 137. col. 3.
Scandalum actiuum & passiuum quid sit.
fol. 137. col. 3.
Scandalum in Christū nō cadit. fol. 144. c. 3.
Scandalum vitandum est si sine peccato fie-
ri potest. fol. 148. col. 1.
Scandala necessitate conditionata, non abso-
luta veniunt. fol. 150. col. 1.
Seyrus inter lapides quid. fol. 65. col. 1.
Scriptura tripliciter deprauatur. fol. 31. col. 1.
Scripturæ mos est dicta pro factis accipere.
fol. 83. col. 3.
Secreta secreto publica publice arguantur.
fol. 151. col. 3.
Seculum per diem operarium intelligitur.
fol. 158. col. 2.
Secularia diuinorū comparatione nihil sunt.
fol. 199. col. 3.
Seme multipliciter dicitur. fol. 127. col. 2.
Sensualitati inferuire caput omnium malo-
rum est. fol. 29. col. 2.
Sententia bona licet à iudice malo seruanda
est. fol. 48. col. 3.
Septenarius numerus sacer. fol. 134. col. 2.
Sepulchrorum orientales studiosissimi fue-
runt. fol. 183. col. 4.
Sequaces Christi in triplici sunt differentia.
fol. 157. col. 4.
Serpens tam in bonum, quam in malum in
scriptura sumitur. fol. 106. col. 3.
Serpentis conditiones. Ibidem.
Seruire diuitijs quis dicatur. fol. 77. col. 3.
Signorum in Christi passione apparentium
significatio. fol. 226. col. 4.

INDEX

Simon quid. fol. 25. col. 4.
Simon Chananeus, idest, Zelotes à Chana
quod est zelus. fol. 102. col. 4.
Simon idest, obediens. fol. 205. col. 2.
Simoniacus in sacro ordine permanere di-
gnus non est. fol. 225. col. 3.
Similram elemosynam nescire quid est. fo-
64. col. 4.
Sodomia peccatum non omnium sed carna-
lium grauisimum. fol. 106. col. 2.
Sodomia libidine insignis. fol. 114. col. 4.
Solicitude humanarum rerum quae licita quae-
re licita sit. fol. 77. col. 1.
Solicitudinum temporalium incommoda
fuisse explicantur. fol. 77. col. 3.
Solis in Christi passione obscuratio. fol. 217. c. 2.
Soluere quid sit. fol. 49. col. 2.
Soluere dupliciter dicitur. fol. 50. col. 3.
Spelunca latronum quid significet. fol. 164. c. 2.
Spinæ multa significant. fol. 86. col. 1. & 2.
Spiritu sancto cur Christi incarnationis opus
tribuitur. fol. 9. col. 3.
Spiritus sanctus non solum in baptismo no-
bis datur. fol. 23. col. 1.
Spiritus sanctus in primitiua Ecclesia in for-
ma ignis descendebat. fol. 24. col. 1.
Spiritus sanctus cur alias in columba alias in
igne. fol. 24. col. 4. fol. 106. col. 4.
Spiritus tribus modis sumitur. fol. 41. col. 2.
Spiritu sancto suadente omnia licita reddun-
tur. fol. 57. col. 2.
Spiritus sanctus omnia bona. fol. 32. col. 2.
Spiritus difficilior quam carnis curatio. fol.
96. col. 3.
Spiritu sancto peccatorum remissio tribui-
tur. fol. 121. col. 1.
Spiritualia omni necessario meliora sunt.
fol. 171. col. 2.
Sponsio ad malum inclinans seruanda non
est. fol. 14. col. 1.
Spui summum erat in lege decus. folio. 220.
columna. 2.
Stantes Iudæi orabant. fol. 66. col. 4.
Statuum tria sunt genera tribus arborum ge-
neribus significata. fol. 22. col. 4.
Stella quæ Magis apparuit quid fuerit. fol.
10. columna. 4.
Stellæ, quæ Magis apparuit, mysterium. fo-
10. columna. 2.
Stella, quæ Magis apparuit, an vera stella fue-
rit. fol. 11. col. 2.
Stella quomodo Christum natum significa-
uit. fol. 14. col. 4.
Stephani festiuitas cur Ioannis & Innocen-
tium festiuitatibus præponitur. folio. 17.

columna. 1.
Stoici affectus negantes ex Euangelio con-
futantur. fol. 102. col. 3.
Studiois mandatorum Dei ad temporalia
non vacat. fol. 76. col. 2.
Subditus pastorem suum nisi hæreticum nõ
accuset. fol. 109. col. 4.
Suffocatum & sanguis cur ab Apostolis pro-
hibita. fol. 137. col. 2.
Superbia omnium malorum radix. folio. 39.
columna. 2.
Superbia quedam insania est. folio. 149. co-
luma. 3.
Superbia quid sit. fol. 150. col. 1.
Superfubstantialis panis quid sit. folio. 72.
columna. 1.
Suscitare mortuum maius est, quam, montem
transferre. fol. 166. col. 3.
Suspendi plus die in cruce non manebant.
folio. 231. col. 2.

T

Talentum & talenti pondus. fol. 202. c. 4.
Talionis poena iudici præcipiebatur.
fol. 61. col. 2.
Templorum summa obseruantia esse debet
fol. 163. col. 4.
Templum Salomonis angustissimum fuit.
folio. 163. col. 3.
Templi Salomonis descriptio. fol. 164. col. 4.
Templum Romani capiti capite porcino
prophanatum. fol. 86. col. 3.
Tenebræ exteriores quid. fol. 173. col. 2.
Tenebræ in passione Christi trium horarum
spacio durantes quid significauerint. folio.
229. col. 3.
Tentationes timendæ non sunt. fol. 29. co-
luma. 1.
Tentationes quinque de causis Deus permit-
tit. fol. 29. col. 1.
Tentationes nõ tentatoris arbitrio, sed Dei
permissione fiunt. folio. 30. columna. 2. &
folio. 68. col. 4.
Tentando quam adhibeat diabolus rationem
fol. 30. col. 1. & 2.
Tentare quis dicatur. fol. 30. col. 3.
Tentatio triplex. fol. 30. col. 4.
Tentationes quatuor de causis permittuntur.
fol. 30. col. 4.
Tentationis triplex remedium. folio. 31. co-
luma. 1.
Tentatio duplex. fol. 69. col. 2.
Tentationes omnibus necessariæ. fol. 93. c. 3.
Tentari in scriptura varie sumitur. fol. 104.
columna. 1.

Tenta

INDEX.

Tentatus Dei auxilio vincit culpa sua cadit
fol. 71. col. 3.
Terrena possidere & ad ecclesiam peruenire
difficile. fol. 34. col. 1.
Terrena natura sua mala non sunt. folio. 43.
columna. 1.
Terrena relinquenda sunt Apostolorum ex-
plo. fol. 97. col. 3.
Testamenti noui status maior est quam ve-
teris. fol. 113. col. 4.
Testamentum nouum & vetus magno ne-
xu deuincta sunt. fol. 130. col. 3.
Testamentum quid. fol. 213. col. 1.
Testes in accusatione duo, in denuntiatione
vni sufficit. fol. 153. col. 1.
Testium contra Christum falsitas. fol. 220.
columna. 1.
Testes non ex falsitate solum falsi dicuntur
fol. 221. col. 2.
Testimonium falsum non modo contra pro-
ximum, sed etiam contra se quis dicit. fo-
51. columna. 1.
Thamar meretrix non fuit. fol. 3. col. 3.
Thamar cur in catalogo ponitur. fol. 5. col. 2.
Thamaris peccatum excusatur. fol. 5. col. 3.
Theodori error de Christo super aquas am-
bulante damnatur. fol. 135. col. 2.
Thesaurum habere regibus licet. fol. 73. c. 3.
Thesaurizantium ludibrium. fol. 74. col. 1.
Thesaurizare quando non liceat. fol. 74. c. 2.
Thesaurizare non solum distrahit à Deo sed
etiam alienat. fol. 77. col. 1.
Thomas iure à Christo reprehenditur. fol.
89. columna. 2.
Thus quid significet. fol. 15. col. 1.
Tiberiadis mare. fol. 34. col. 3.
Timor infirmus bonitatis custos. fol. 151. c. 3.
Tyrus idololatria celebris. fol. 114. col. 4.
Tyrijs cur prædicatores non sunt missi. fol.
115. col. 1.
Tyrus quid. fol. 78. col. 4.
Transfigurationis Christi faciendæ rationes
& causæ. fol. 145. col. 4.
Transfigurationis dominicæ duplex testi-
monium. fol. 146. col. 2.
Transfigurationis dominicæ fructus. folio.
146. columna. 2.
Transfiguratio regni futuri signum. folio.
146. col. 3.
Tribulatio tritura similis. fol. 146. col. 4.
Tribulatio non utilitas. ibidem.
Tribulatio fauore melior. fol. 134. col. 2.
Tribulatio deficiens multis de causis stul-
tus est. fol. 190. col. 2.
Tribulationes aliquando appetendæ. folio.

197. columna. 2.
Tributum quibus circumstantiis iuste peti-
tur. fol. 175. col. 2.
Tributum clerici coniugati debent. fol. 175.
columna. 2.
Tributum an soluere christiani teneantur.
fol. 148. col. 3.
Trinitatis sanctissimæ tres personæ in baptis-
mo Christi proprijs signis apparuerunt.
fol. 27. col. 3.
Tristitia quid sit. fol. 37. col. 4.
Tristitia laudabilis lachrymis mollescit. fo-
172. col. 2.
Tristitia aliquando licet contra philosophos
fol. 216. col. 2.
Tu tui & tu Dei quid. fol. 18. col. 3.
Tuba quid significet. fol. 66. col. 1.
Tubæ usus apud Iudæos. fol. 67. col. 4.
Tuba ad quid in iudicio. fol. 195. col. 2.
Tuba argentea mouebantur castra Israel. fo-
lio. 195. col. 4.
Tuba Iudæi vocabant ad festa, ad pugnam.
&c. fol. 194. col. 4.
Tuba formidabilis in iudicio vox. fol. 194.
columna. 1.

V

VAE, ostiis à Domino repetitum octo
beatitudinibus respondet. folio.
183. col. 2.
Vestigalia raro ex omni parte licita sunt. f.
98. col. 2.
Velum in templo duplex fuit. fol. 231. col. 1.
Veli falsio quid significauerit. folio. 231. co-
luma. 2.
Verba aliquando grauisima peccata sunt.
fol. 52. col. 1.
Verbum ociosum quid. fol. 120. col. 4.
Veritas aliquando tacenda. fol. 78. col. 3.
Veritas in duobus casibus negari potest. fol.
167. col. 3.
Vestimentorum finis triplex est. folio. 221.
columna. 1.
Vestium luxus an sit peccatum. folio. 115. co-
luma. 3. & 4.
Vestimenta Christi à militibus spoliata quæ
& quid. fol. 226. col. 3. & fol. 227. col. 3.
Veritas nullius indulgentiæ causa concede-
da sunt. fol. 132. col. 3.
Via multiplex est. fol. 54. col. 3.
Via diaboli lata est ubi quinque rationibus
declaratur. fol. 82. col. 1.
Via Dei principium & finis. folio. 17. co-
luma. 1.

Via

INDEX

Via Dei poenitentia est: cuius quatuor sunt
requiritur. fol. 175. col. 2.
Vigilia noctis proprie quatuor sunt. fol. 135.
col. 4. Item.
Vigilia noctis mystice quatuor sunt. folio.
135. col. 2.
Vindicta ab amore procedens bona est, secus
ex odio. fol. 6. col. 1.
Vindicta sumere iudici licet, alijs non licet.
fol. 61. col. 4.
Vindicta propter iustitiam appetibilis est.
fol. 62. col. 1.
Vinea Evangelica moralis declaratio. fol.
168. col. 3. & 4.
Vinum ebrietatis, ebrietas multorum malo
rum est causa. fol. 132. col. 1.
Violentia circa regnum coelorum rapiendu
que dicatur. fol. 113. col. 3.
Viperarum natura & conditiones. fol. 20. col. 2.
Vir mulieris caput. fol. 57. col. 1.
Virga duplex, regalis & pastoralis. fol. 104.
columna. 4.
Virginitas multifariam dicitur. folio. 196.
columna. 4.
Virginitas res est admodum sublimis. folio.
197. columna. 1.
Virtus vera iustitia cum pietate coniuncta. fol.
9. columna. 2.
Virtus omnis positus contrarijs magis elucet
fol. 27. col. 4.
Virtutes inter se connexae sunt. fol. 38. col.
1. & fol. 39. col. 1.
Virtutis opera an palam sint facienda. folio.
65. columna. 1.
Virtus occultari non potest. folio. 46. col. 3.
fol. 66. col. 1.
Virtus laudis humanae premio dei iicitur. fo.
67. columna. 1.
Virtus super omnia Deo dilecta. folio. 69.
columna. 3.
Virtutis via difficilis. fol. 81. col. 1.
Virtus homines angelos reddit. fol. 114. col. 1.
Virtus interior exteriori praestantior. folio.
114. col. 1.
Virtutis gradus tres sunt. fol. 127. col. 3.
Virtus a natura non a gratia an sit meritoria
fol. 200. col. 4.
Virtutis facilitas malos culpabiliores reddit
fol. 203. col. 1. & 2.
Virtus triplex. fol. 9. col. 3.
Visiones nocturnae unde. fol. 223. col. 4.
Vix incommoda quasi quaedam tributa
sunt. fol. 109. col. 4.
Vix hominis dies est operarius. folio. 158.
columna. 2.

Vitae varius & incertus est finis. fol. 174. col. 3.
Vita homini triplex. fol. 179. col. 3.
Vita omnibus animalibus est charissima. fo.
228. col. 2.
Virium vitio pellendum non est. folio. 63.
columna. 4.
Vitia malorum Dij sunt. fol. 72. col. 1.
Vitia paulatim sunt extirpanda. folio. 98.
columna. 4.
Virium nisi comparatione virtutis difficile
perspicitur. fol. 99. columna. 3.
Vitiis bellum resistendo sentitur. folio.
135. columna.
Vngere caput quid significat. fol. 72. col. 3.
Vngere caput plurimi antiquitus solebant.
fol. 72. col. 2. & 4.
Vngere mortuos idem mos olim fuit. fol.
206. col. 3.
Vnguentum & oleum in sacris literis quid.
folio. 206. col. 1.
Vnitas Deo gratissima. folio. 70. columna. 1.
& 77. columna. 2.
Vnus & solus aliquando personam, aliquan
do naturam dicit. fol. 156. col. 4.
Vocare multis modis Dominus solet. folio.
173. columna. 1.
Vocati omnes sunt, non tamen omnes boni
cur. fol. 172. col. 1.
Voluntatis nullum esse Iudaei putabant pec
catum. fol. 55. col. 1. & 58. col. 1.
Voluntas Dei quae sit. fol. 70. columna. 2. &
folio. 71. col. 1.
Voluntas in opus tendens mercede non ca
ret. fol. 110. col. 4.
Voluntas sensualis non exauditur. folio. 116.
columna. 4.
Vox quid sit. fol. 20. col. 1.
Vux mysterium. fol. 84. col. 4.
Vxorum pluralitas an aliquando licuerit.
folio. 7. col. 3.
Vxor nec dimissa, nec dimittens alteri nubat
fol. 36. col. 1.
Vxorem fornicariā an liceat dimittere. fol.
57. columna. 2. & 4.
Vxorem & liberos mos erat vendere. folio.
153. columna. 3.
Vxorum pluralitas vitanda esse docetur. fol.
154. columna. 2.
Vxor cur fornicationis causa non alia dimit
tunt. fol. 154. col. 3.
Vxori dimissae aliam superducere non licet
fol. 154. col. 4.
Vxorem defuncti ducere omen erat Iudaeis
fol. 176. columna. 1. & 2.
Zacharias

INDEX.

Z

Zacharia locus declaratur dum dicit
exulta filia Sion. fol. 161. col. 4.
Zacharias quis. fol. 184. col. 1.
Zacharias pro Mariae virginitate tuenda mar
tyrium passus. fol. 184. col. 2.
Zacharias, i. Dei memoria. fol. 184. col. 3.

Zacharias de Christi ven ditione non Hiere
mias agit. fol. 225. col. 2.
Zachari misericordia commendatur. folio.
42. columna. 1.
Zelus nescit sapere. fol. 16. col. 1.
Zonae usus apud antiquos. fol. 104. col. 3.
Zona animi strenui indicium. folio. 104.
columna. 3.

fol. 104.

Emmanuel Correas I. n. 1. 1. 1.

C. E. P.

Exaltacion.

Hic iam sapientem dogmate restituit
Illum formam ad huc virtutibus orbem
Pallio munitales delectat iustitiam
Illum munitales delectat iustitiam
Quam ut toto iungeret orbem
Hic iam sapientem dogmate restituit

Emanuel Correa Lusitanus.

P. E. C.

Exasticon.

Haftenus erepto mœrebant secula Paulo:

Qui ruit, vt toto surgeret orbe fides.

Dum mœrent superis Paulus venit alter ab oris:

Pellite mortales pectore tristitiam.

Ille rudem formauit adhuc virtutibus orbem:

Hic iam labentem dogmate restituit.

